TRACTATVS DE LEGIBVS Amplissimus:

In quo omnium Diuinarum, humanarumq; legum, hoc est legis vniuersæ, æternæ, naturalis, humanæ, ecclesiasticæ, ciuilis, municipalis, consuetudinis, & diuinæ, tum veteris, tum nouæ, fundamenta, caussæ, proprietates, effectusque tractantur; dum quæ Theologi, Philosophi, I. V. Periti, & alij scriptores de legibus docuere, distincte ac breuiter colliguntur, planeque explicantur:

Estque Quæstionum Diui Thomæ de legibus, & multorum titulorum, præsertim primorum vtriusque iuris, Commentarius locupletissimus:

Ac proinde, valde vtilis Remp. gerentibus, in vtroque foro, atque in Theologiæ, & Legum scholis versantibus; cum in eo, quamplurimi casus, ad vtrunq; forum pertinentes decidantur, & ad alios decidendos, atq; ad remp. recte administrandam regulæ permultæ tradantur.

LVDOVICI CARBONIS A COSTACCIARO,
Academici Parthenij, & Sacræ Theologiæ in almo Gymnasio Perusino olim publici Magistri.

Cum Indice disputationum, & rerum notabilium.

CVM LICENTIA, ET PRIVILEGIIS.

VENETIIS, MDXCVIIII.

Apud Ioannem Guerilium.

SERENISSIMO

FRANCISCO MARIAE II.

VRBINI DVCI VI. &c.

VI ſuas varijs de rebus lucubrationes in lucem ſunt daturi, Sereniſs. Princeps, ijs varios Patronos inuenire vt plurimum eſt neceſſe; ſi illis dicanda ſunt opera, qui eorum intelligentiam habent aliquam: quod qui non faciunt, haud ſcio quid facere poſſint ineptius. Mihi vero, id curæ minime ſuſcipiendum eſt; cum quidquid a me proficiſci poteſt, tibi vni omnibus bonis artibus ſcientijſque ornato, ſiue de rhetoricis, ſiue de dialecticis, ſiue de philoſophicis, ſiue de diuinis rebus ſcribo, prudēter dicare poſſim. Quod ſi vllum vnquā opus a me tibi nuncupandum fuit, illud præcipue eſt, in quo de omnibus legibus, tum diuinis, tum humanis agitur. Primum quidem, quod iam tertius eſt, ni fallor annus, cum tibi promiſſum fuit: promiſſumque citius feciſſem, ni quædam alia opera, & victus quotidiani comparandi cura, quæ meis Muſis meliores horas ſubtrahit, impedimento fuiſſet. Deinde, vt hoc opus varia cum humanarum, tum diuinarum rerum tractatione eſt refertū; ita non potuit congruentius in publicum mitti, quam ſub tutela eius, qui in

vtroque iam dicto rerum genere, non mediocriter est instructus: eius, inquam, qui arte nomothetica, iurisq; dicendi doctrina est imbutus, sacrisq; legibus, pro veteri consuetudine, vt optimus Princeps initiatus; eius, qui prudenter sapienterque non sine prudentium, sapientiumque omnium admiratione, sibi subiectos populos optimis legibus gubernat. Denique, ea quoq; ratio me non parum mouit, quod qui hunc de omnium legum genere Tractatum, tuo nomine illustratum, videbunt, aliquid maius, quam fortasse est, de eo cōcipient, atq; ad eum legendum commouebuntur magis. Quod autem hoc meum munus, vel vt alias dicere consueui, hic meus census, tibi non sit futurus ingratus, ea re, mihi facile persuadeo, quod in hoc opere eam expressam videbis bene ius statuendi, dicendiq; doctrinam, quam animo tenes, quam quotidie exerces, quam omnibus rem communem gerentibus, & felicitatem publicam parere, conseruareque volentibus, necessariam esse nosti. Id, si intellexero, si mea studia, vt adhuc pro tua in Deum, tuosque pietate fecisti, fouebis, operam dabo, vt iustum de Rep. diuina inchoatum opus, in communem vtilitatem tuis sub auspicijs publicā lucem videat. Vale, Venetijs. Kal. Octob. M D XCVIII.

Obsequentiss. subditus,

ac seruus

Ludouicus Carbo.

AVCTORIS PRAEFATIO AD LECTOREM.

IAM *decimus septimus vertitur annus, amice Lector, cum hunc de legibus Tractatum, quem mihi publice prælegendum statueram, fere confeci: sed, publico docendi munere sponte deposito, ad hoc vsq; tempus, vt erat, in tenebris iacuit. Quamuis ergo ultra tempus ab Horatio ad promendum assignatũ, apud me manserit: tamen in eo absoluendo & poliendo curam adhibui nullam. Sed, cum his mensibus, quadam subita occasione ad eum edendum impulsus fuerim, ad eius absolutionem eam contuli diligentiam, quam per uarias lectiones, & alia opera, mihi omni auxilio, in grauioribus præsertim lucubrationibus necessario, destituto, conferre licuit. Quare, etsi, vt libere fateor, hic noster Tractatus magis limatus atque absolutus foras uenire potuisset; tamen, & quia tempori seruiendum, & nonnullorum iudicio atque cohortationibus parendum fuit, vtcunque est, in publicum uenire permisi. Multum enim me permouit, tum Philippi Pincij Philosophi, Iurisperiti, & Aduocati insignis grauissimum iudicium: tum Seruilij Trei I. V. Consultiss. & in iustitia administranda uersatissimi hortatio; tum vt alios omittam, Baldi Antonij Pennæ Iurisconsulti, & Eloquentiæ Venetijs publici Professoris plena nostri operis approbatio, atque commendatio. In cuius editione, id habui incommodi, quod describere, in quibusdam locis melius, digerere, & perpolire, atque quorundam auctorum citata loca conferre non potuerim: cum non eam nunc habuerim librorum copiam, quam habebam, cum eius conscriptionem sum agressus. Itaque, si quid in citationibus, etiam impressorum culpa, erratum fuerit, æqui, boni amice Lector, consule. Illud quoq; accidit incommodi, quod nimia cum festinatione impressum fuit, vt correctioni præesse mihi non licuerit. Cæterum, in eo legendo nihil inuenies, quod lectionis cursum impedire queat, cum quæ maiora irrepsere, menda, adnotauerim: minora autem, quæ pauca sunt, tuo iudicio reliqui, præsertim quæ ad interpungendi rationem pertinent, quam interdum immutatam inuenies. Et licet multa de huiusce Tractationis vtilitatibus ad scribere, hic possem, demostrando quid in hac grauissima materia in qua uiri doctissimi sunt versati, præstiterim, cum non unius vel alterius legis tantum, sed omnium cum humanarum, tum diuinarum uim atque naturam, plenius, ni fallor quam alius quispiam, adhuc fecerit, explicuerim: tamen ne mea laudare uelle uidear, eas missas facio. Hoc unum dixerim, hic Theologos habituros non solum sua,*

sed

ſed etiam ea, quæ a I. V. Peritis, de legibus tractantur, & Iuriſperitos, & ſua, & quæ a Theologis, Philoſophiſque ſcribuntur, ea nimirum, omnia, quæ vtri q; aliqua parte ſcitu ſunt neceſſaria: ac proinde, vno opere, & illis, & his pro noſtro inſtituto, fortaſſe ſatisfecerimus. Quod non fuit Cauſſidicos inſtituere, formulas actionum oſtendere, litigandi cautelas docere, riuuloſque indicare, ſed ad ipſos fontes, hoc eſt, ad ipſas omnium legum naturas intuendas legentium animos attollere, atque legum conficiendarum, interpretandarum, utendarumque rationem demõſtrare, quæ qui cognouerit, is in omnium legum partibus intelligendis, explicandis, & ad uſum traducendis recte uerſari & Iurium omnium Peritus, iure ſalutari poterit. Vnde, non ſine ratione quidam Iuriſconſultus Peruſinus grauiſſimus, me audiente, dicere ſolebat, ſe nunquam legum uim, naturamque intellexiſſe, niſi cum quæſtiones Diui Thomæ de legibus perlegit. Quod ſi quis ex hoc noſtro Tractatu, aliquem fructum perceperit, Deo ſummo Legiſlatori acceptum referat, in cuius gloriam, & hunc, & cæteros noſtros labores relatos uolumus.

ET quoniam ſæpe, tum a Bibliopolis, tum ab alijs noſtrorum operum Catalogus a nobis requiſitus fuit, eum hoc loco adſcribere placet: vt, ſi qui noſtris laboribus vti voluerint, quid adhuc in lucẽ dederimus, vel propediem daturi ſumus, & quid etiam moliamur, ſciant.

Compendium abſolutiſſimum ſummę Diui Thomæ.
Introductionis in ſacram Theologiam libri 6.
Tractatus de omnium rerum reſtitutione. 192. quæſt. comprehenſus.
Tractatus de legibus. lib. 18.
Introductionis ad catechiſmum, ſiue doctrinam Chriſtianam. lib. 3.
Orationis dominicæ ampla explicatio.
Interior homo, vel de ſuiipſius cognitione.
Vir iuſtus, vel de laudibus hominis Chriſtiani Centuria.
De præceptis eccleſiæ opuſculum.
Fons uitæ & ſapientiæ, uel ad ueram ſapientiam acquirendam adhortatio.
De pacificatione & dilectione inimicorum.
De amore & concordia fraterna. lib. 1.
Dello ammaeſtramento de figliuoli nella dottrina Chriſtiana.
Defenſione dello ſcholaro della dottrina Chriſtiana.
Additamenta ad logicam Toleti.
In eiuſdem introductionem præludia, & tabulæ.
Introductionis in logicam, ſeu compendij totius logicæ libri 6.
Introductionis in philoſophiam libri 4.
De arte dicendi libri duo.
De inuentione dialectica & oratoria lib. 5.
De diſpoſitione oratoria lib. 1.
De quæſtionibus oratorijs lib. 2.
De cauſſis eloquentiæ lib. 4.
De eloquutione oratoria lib. 4.
De officio oratoris lib. 5.
De oratore diuino lib. 7.
Tabulæ rhetoricæ Cypriani.
De octo partium orationis conſtructione.
Compendium lib. 3. Grammaticæ Aluari.
Additiones in Grammaticam Clenardi. Edenda.
Diuinarum inſtitutionum, lib. 25. opus abſolutum.
Introductio ad omnes ſummas caſuum conſcientiæ, opus abſolutum.
De rep. diuina inchoatum.
De caſibus conſcientiæ opus completum, & artificioſe tractatum, quale adhuc nullum exſtitit, inchoatum.

GLI Eccellentiſs.Sign.Capi dell'Illuſtr. Conſ.di X.infraſcritti hauuta fede da li Sign.riformatori del ſtudio di Padoua per relation de li tre acciò deputati, cioè del Reuer. Padre Inquiſitore,del circ.Secret.del Senato Lorenzo Maſſa,& di D.Baldo Ant.Penna Dottor,& Lettor publico,che nel Trattato de Legibus de D.Ludouico Carbone,non vi è coſa contra le leggi & degno di ſtampa,concedono licentia che poſſi eſſer ſtãpato in queſta Città.
Dat.Die 19.Auguſti 1598.

D.Gaſparo Venier.
D.Lunardo Mozenigo. } Capi dell'Illuſtr.Conſ.di X.
D.Zuane Corner.

Illuſtriſs.Conſ.X.Secr.
Leonardus Otthobonus.

1598.à di 3.Settembrio.
Regiſtr.in libro.

Antonius Laured.officij
Con.Blaſph.Coad.

INDEX CENTVM ET NONAGINTA TRIVM DISPVTATIONVM LIBRORVM decem & octo Tractatus de Legibus.

Libri primi.

Libri ſecundi.

Libri tertij.

Libri quarti.

Libri quincti.

Libri ſexti.

Libri ſeptimi.

DE

INDEX RERVM NOTABILIVM.

CAERE-

C

D

Eleemo-

L

dis

Quando

M

Præ-

Q

R

nigrum,

F I N I S.

Maiora quæ irrepsere menda, sic emendato.

Pag.5.uer.42.Iust.iussu.p.17.u.18.ni.u.42.ẽt in p.18.u.26.ca uis.p.22.u.44.gia.tria.p.38.u.27. confibulatas p.47.u.26. ostendatur p.47.u.43. & longior.p.60.u.14. Deum dare u 30 qualem u.37 nis.p.61.u.27.ut ait p.74.u.11.pendet.p.79.u.2.beatiorẽ u.11.aliqui putant.p.100. u.29.solo.u.43.dedit,quod p.102.u.35.earum p.127 u.5.ut sing.u.28.uero.p.147 u.7. lege p. 156.u.38.oĩa.p.165.u.28.& ut p.166.u.est mali.p.168.u.10.&, uacat..pag.175.u.23.quia p.181.u.1.quod u.41.scribant.p.198.u.29.non, uacat.p.226.u.28.feruẽtia.p.239.u.23.facit.p.263.u.14.quisquis.p.279.u.22.usurpati.p.280.u.4.huic bono.p.289.u.4. fratrẽ p.335. u.25.Bellam.p.345.u.41.declaratoria.p.354.u.30.quando ignor. p.361.u 25. quo modo.p. 367.u.41.incurritur.p.371.u.14.quidam.p.393.u.38.sola.p.396.u.40. in hum.p.426.u.nõ, uacat..u.39.p.426.eas nigrum.p.430.u.5.inuidos,pios.44.qui Pont p.433 u.41.regula canc. p.442.u.25.ut basta.p.445.u.esto.p.489.u.30.triplicatio.p.494.u. 3.actionum p.497.u.39. castrense.p.502.u.33.hoc est.p.519.u.32.istum arguere.p.555.u.5. notitia. u.15. est Deus.p. 558.u.19.tatis pracepta.p.565.u.8.non in.p.568.u.33.praccpta.p.569.u.4. go, do.p.584.u. 21.prima tab.p.605.u. 44.earũ.p.607.u.38.& licet.p.608.u.35.ut ex.p.631.u.3.quia pag. 935.uer.33.est legis.pag.649.u.1. remediũ.p.667.u.9.illi.p.670.uer.14.iubebat.pag.690. u.24.alius regni finis.p.714.u.2.cialia.p 734.u.18.meruit qui.p.749.u. 1. obseruatio.p 753. u.3.secundam,nullum.p.758.u.44.est.p.761.u.3.ac Virgo.u.30. tamen est.p.770.u.17. peterent.aspicerent.p.774.u. 17.at.p.775.u.12.aut ab.p.787 u.19.quam nouebant;uacant.

HVMANA-

DIVINARVM, HVMANARVMQVE LEGVM TRACTATVS AMPLISSIMI

Liber Primus.

In quo scientiæ legum natura caussæq; explicantur.

An de legibus vlla dari possit certa scientia, & ad quem artificem pertineat. *Disput.* I.

A MNIS quæ cum ratione de legibus suscipitur disputatio, eam ab aliquo proœmio auspicandam esse, sapienter, vt & alia multa, de legibus scribendo, testatum reliquit Plato. Cuius opinioni etiam Gaius subscripsisse videtur, cum legum interpretationem protinus illotis, vt dicitur, manibus tractare velle, nefas esse asseuerauit. Horum itaque auctoritate grauissima, atq; etiam vtilitate ipsa commotus; antequam quicquam de re proposita speciatim scribo; nonnullas disputationes, quæ erunt proœmij loco, mihi tractandas proposui. *Lib. 4. de leg.* *L. Facturus ff. de orig. iur.* *Cic. lib. 1. de leg.*

B Nanque, vt cum Gaio loquar, istæ præfationes, & libentius nos ad lectionem propositæ materiæ perducunt, & cum ibi venerimus, euidentiorem præstant intellectum. Et quoniam, etiam ij qui veræ religionis fuerunt expertes, hanc arduam prouinciam ab alicuius numinis inuocatione sibi auspicandam esse censuerunt; multo magis nos, qui vera pietate sumus imbuti, a veri Dei precatione initium facere debemus. *Pindar. ode 5.*

Dicamus ergo, Omnipotens æternæ Deus, qui nobis tuæ æternæ legis lumen creando impertiuisti, & peccatorum caligine obtenebratum nouis legi

ſumunt; vt & oĩa fere publica acta, quæ in iudicium ſint ventura. Vt merito, dubitari ſoleat, an ea ſint authentica, in quorum principio Chriſti nomen nõ fuerit inuocatũ. Secunda poſitio, de legibus põt dari ac datur certa ſcientia. Primũ probatur hæc doctrina a ſcĩæ definitione, q̃m notitia vniuerſalis quæ de legibus habetur, eſt notitia certa: eſt etiam euidens, quia in hac tractatione ſunt multæ rationes quæ euidentiſſime aliquam veritatem demonſtrant; vt cum probatur legem debere eſſe honeſtam, vtilem, & id genus alia: eſt rei neceſſariæ, quia natura legum eſt immutabilis, ſicuti & lex æterna, & naturalis, vnde omnes humanæ proficiſcuntur leges: & denique, eſt etiam per cauſſas: quia optimæ redduntur cauſſæ earum proprietatum quæ de lege demonſtrantur, præſertim finales; a quibus bonæ ſumuntur demonſtrationes: igitur. Deinde, cõfirmatur ex eo, quod huic doctrinæ ea ſubiecta eſt materia, in qua ea oĩa reperiuntur, quę ad ſcientiam conſtituendam ſunt neceſſaria, certa nimirũ natura, certæ proprietates, & certæ earũ cauſſę; quas qui cognoſcit, ſcientiam eſt adeptus: ſed iſtæ per hanc doctrinam & tractationẽ cognoſcuntur: igitur. Poſtremo, a ſimili de doctrina morali et politica; cuius vna pars eſt hæc quæ de legibus diſputat. Quare, ne in re manifeſta probanda plura ſine neceſſitate afferam, non eſt credendum grauiſſimos philoſophos, vt Platonẽ, Ariſtotelem, Theophraſtum, & alios, qui in hoc argumento verſati ſunt, hãc doctrinam certis rationibus deſtitutã exiſtimaſſe, & eam temere, ſine firmis argumentis poſteris tradidiſſe. Tertia poſitio, hæc tractatio, ſub diuerſa ratione ad varios poteſt artifices pertinere; ad Iuriſconſultos, ad Philoſophos, & ad Theologos. Ad Iuriſconſultos, quatenus legũ diſciplina confert ad iuſtitiam adminiſtrandam, et ad gubernandã remp. in hunc proximum finem, vt quiete, pacate, honeſteq; viuatur. Ad Philoſophos, vt lex eſt actus quidam humanus, & rationem honeſtatis, vel turpitudinis habet, & vt hæc doctrina ordinatur ad bene beateq; uiuendum ſm naturam. Ideo Atticus Ciceroni dicebat, eum ex intima philoſophia iuris diſciplinam haurienda m eſſe putare. Denique ad Theologũ, q̃m legis æternæ & diuinæ explicatio ad ipſum ſolũ pertinet: & cum ex his aliæ oẽs proficiſcantur leges, de his quoq; in ordinem ad finem ſupernaturalem agere debebit. Quarta poſitio, tractatio de legibus præcipua quadam ratione pertinet ad Theologum. Primum, ratione cauſſæ efficientis, quia agit de Deo, & de lege æterna, vñ oẽs leges originem ducũt. Deinde, ratione materiæ, quia præcipue agit de lege diuina, cui oẽs aliæ leges debent eſſe conſentaneæ, per quam oẽs leges corriguntur, ad quã conſeruandam oẽs referuntur. Poſtremo, ratione finis, quia Theologus ordinat hãc tractationẽ proxime ad finem ſupernaturalem, & ad æternã vitam: quẽ finem nullum ius humanũ, ſiue pontificale, ſiue ciuile proxime cõſiderat. Nã, pontificiũ ordinat hoĩem ad diuinũ cultũ in rep. eccleſiaſtica: ciuile vero ad ciuitatis pacẽ atq; concordiã. Atq; his poſitionibus huic difficultati ſit ſatis factum.

Ariſt. lib. 2. Phyſ.

Lib. 1. de leg.

Ad primum argumentum, ſcĩa legalis, in primis, non uerſatur circa actus humanos, ſed circa legum naturam & proprietates: deinde, eſto verſetur in actibus huma nis, eos tñ vniuerſe conſiderat, ſub qua ratione certa eorum põt eſſe ſciẽtia; fa temur tñ in legum vſu & applicatione poſſe eſſe aliquid incertitudinis.

A titudinis. Ad secundum, illa legum doctrina proprie iurisprudentia, nominatur, quæ in actione & legum applicatione versatur: at vero ea quæ de legum natura habetur notitia, vere scientia appellatur; sicuti & doctrina morũ. Ad tertium, in primis negarem a iuris vere peritis non doceri multa certissimis rationibus, dum de legũ natura vniuerse disputãt: deinde isti potius versant circa praxim legũ, ac proinde multa probabiliter disputãt: deniq; non est mirũ, si in eorũ scriptis minus apparet legũ certa doctrina; cum isti paruam, aut nullam habeant de natura sciæ, & de methodo scientifica notitiã. Ad vltimũ, quid ad hoc argumentum respondendum sit, ex vltima patet positione.

An legum condendarum ratio certa arte contineri possit. *Disput.* II.

B DE legibus vniuerse consideratis certam posse dari scientiam proxima disputatione docuimus: nunc illud nobis examinandũ proponimus, de quo vetus fuit dubitatio, an earum quæ feruntur legum vlla certa possit esse ratio, ita vt arte & methodo quadam leges tradi ac explicari queant: & quod non possint, his rationibus demonstro.

Prima, id si fieri potuisset, sane antiqui illi apud Romanos legis periti, qui toti in iuris tractatione erant occupati, fecissent; vt Scæuolæ, Appij, Sempronij, Mucij, Celsi, & alij, quibus respõdendi tradita erat potestas: atqui certissimum est istos sine arte & methodo ipsum ius tractasse, vt ex Cicerone colligitur; qua ratione in artem redigi possit, igitur. Vnde merito Tertullianus fussam & confusam illam legum multitudinem syluam appellauit. Secunda, si C arte tradi possent, qui Romanorum leges Iustiniani iussu colligendo ius ciuile confecerunt, istam artem inuenissent, & artificiose, cũ essent viri eruditissimi, iura disposuissent: id quod, vt multi fatentur, non fecerunt; cum tñ id conati sint, ac etiam se fecisse interdum dicant: igitur fieri non posse existimandum est. Tertia, legum condendarum nullus est certus terminus, nulla certa caussa, cum ex humanis actionibus, quæ nullam certã habent rationem, earũ constituendarum sumatur occasio: quare humanæ leges nullo certo ordine comprehendi poterunt, cum præsertim multæ ex sola Principum voluntate pendeant. Confirmatur hoc argumentum, ex legum varietate apud varias nationes, & ciuitates, ex quibus vnum, vt ita dicam, corpus conficeret nemo. Quarta ab istius doctrinæ appellatione sumpta, quia uocatur, prudentia iu-D ris: non igitur poterit arte comprehendi, si a prudentia pẽdet, quæ, vt Aristoteles scriptum reliquit, in rebus singulis versatur: & a definitione, sumpta a materia subiecta, cum dicitur esse rerum diuinarum & humanarum scientiã: ex quibus rebus nemo, vnam aliquam certa methodo cõficeret doctrinam, cum res humanæ & diuinæ longissime inter se distent.

Lib. 1. Orat.

Aduersus Gentes.

Quod attinet ad auctorum sententias, in eo omnes conuenire uidentur, legum condendarum doctrinam, quam græce Nomotheticé appellant, ad certam methodum reuocari posse: an vero hucusque reuocata fuerit, præsertim per eos, qui iura Romanorum Iustiniani ordinarunt, dubitari solet. Quidam affirmant, ita vt nullam aliam artem, ac methodum quærendam putent: & istam, vt bonam defendere conantur; alij, vt omnes ferè recentiores contra

ſentiunt;& illud deſiderant,quod Cicero ſe facturum pollicitus erat.& fieri A
Lib.1.noct. attic. poſſe dixit,ac etiam priuato libello fecit,ſi Gellio credimus, artificioſam nimirum legum tractationem. Verum,in aſſignandis rationibus, cur Iuſtinianeum ordinem non probent; non conueniunt. Alij,vt confuſum & nimis fuſum damnant:alij,vt nimis truncatum:alij vt male cohærentem: & deniq; alij alijs de cauſſis.Nec deſunt,qui rationé illam, quá in primo de oratore inſinuauit Cicero,vt minus abſolutam non probent.

In hac difficultate varia ſunt capita, de quibus dubitare licet. Primum, an doctrina de legibus vniuerſe conſideratis, aliqua certa ratione ac methodo tradi poſſit: Secundum, an leges iam latæ,aut ferendæ artificio & ordine aliquo contineri queant; ita vt in illarum collocatione ordinem aliquem, vel naturæ,vel doctrinæ liceat inuenire. Tertium,de ordine & methodo legum B explicandarum: Poſtremum, de ratione qua leges ad vſum traducendæ ſint; & quo pacto in iudicijs exercendis illis vti poſſimus. Nos de primo & ſecundo capite aliquid hoc loco dicemus: de tertio & quarto,nunc nihil,alibi aliquid ſcribemus.In præſentia ſupponimus quid ſit ars,cuius varias definitiones libro primo De arte dicendi attulimus, & explicuimus. Ars itaque eſt habitus quidam faciendi aliquid certa cum ratione.Dat enim ars certá viam rationemque faciendi; nam quod rationem non habet, ars non eſt: quam artẽ in iure ciuili tradẽdo Iuſtinianus,vel potius eius miniſtri ſe ſequutos fuiſſe exiſtimarunt, an verum ſit,poſtea dicetur. Antea citatum Imperatorem quidam alij idem efficere conati ſunt:vnde tres alij codices nominantur,Gregorianus, Hermogenianus, & Theodoſianus. Fuerunt & alij Romanarum le- C gum collectores; vt Papyrius qui leges regias collegit: & cum antiquitus ius ciuile in aditis Pontificum repoſitum eſſet, primus omnium G.Flauius, illud in lucem protulit. Rurſus,alij quoque collegerant,vt Saluius Iulianus digeſtorum libros 99.Alpheus 40. Pub.Iuuẽtius Celſus 39.Vlpius Marcellus 31. & alij. Idem Iulius Cæſar referente Suetonio, efficere in animo habuit: qui, vt vir ſingulari ingenio & doctrina, atque imperandi arte præditus, aliquid abſolutum feciſſet. Vt aũt quid illi,quibus Iuſtinianus curã legũ ordinãdarũ dedit effecerint,intelligatur, totius Iuris ciuilis partes nũc breuiter recẽſebo.

Ariſt. lib. 6.Eth.c.4.
Auct. Heren.
Plat. in Gorg.
Prœm. in Pand.
Liu. lib.9. dec.1.
P.Greg. in Meth.c. 2.

Iuris itaque ciuilis corpus in tria volumina diſtinctum fuit. Primum volumen eſt Pandectarum,in quibus ius antiquum & iuriſconſultorum collectum fuit: Digeſtum nouum, & vetus, Infortiatum dicunt: cum tamen vno D volumine quinquaginta libris fuerit editum: Secundum, codicis Iuſtiniani, duodecim libris comprehenſum: vbi diuerſorum Cæſarum conſtitutiones, & epiſtolę continentur: Tertium,Nouellarum conſtitutionum collectionem habet, quæ vulgo Authenticæ nominantur, ab eodem Iuſtiniano approbatum. Acceſſit deinde ius Feudorum ex trium Imperatorum conſtitutionibus collectum. Poſtremo acceſſerunt extrauagantes quædam: quarum prima eſt de ſtatutis, & conſuetudinibus contra libertatem eccleſiæ, a Federico Secundo edita: altera de modo quo in crimine læſæ maieſtatis procedatur,ab Henrico Tertio promulgata: quæ ambæ vim iuris habent. Pandectæ in ſeptem partes diſtributę ſunt. Prima continet quædam quaſi fundamenta iuris,

A iuris,cum in ea agatur de iustitia & iure,de eius origine,de legibus,de personarum statu,de præceptis vniuersalibus,de magistratibus,de iudiciorũ præceptis, & de iudicijs generaliter. Secunda, agit de magistratuum ordinibus, seu de personis quæ iura reddere possunt; ac de ipsis iudicijs,tum generatim,tum speciatim:vbi interseruntur aliqua de seruitutibus personarum & rerum, & de noxalibus actionibus. Tertia agit de actionibus personalibus, vt sunt humani contractus,& obligationes.Quarta,quæ initium sumit a tertia, in qua agitur de ijs, quæ sunt veluti partus, & appendices contractuum, vt de pignoribus,de accessionibus,de cõuentionibus matrimonij,& de quasi contractibus,vt de tutelis,&c. Quinta, quæ continet etiam ea,quæ sunt quasi contractus, vbi de testamentis, de legatis & de eorum accessorijs. Sexta, quæ B ad quintam proxime accedit,disputat de hæreditatibus cõseruandis, vel deferendis:vbi de edictis prætorijs ad viuorum res pertinentibus,quibus admiscetur tractatio de actionibus præiudicialibus: additurque disputatio de acquirendo rerum dominio, & possessione; de re iudicata, de exceptionibus, atque obligationibus. Septima, in qua agitur speciatim de verborum obligationibus: quibus intermiscentur solutionis species: item de obligationibus ex delicto,de priuatis & publicis delictis, deque eorum pęnis:de appellationibus: sed a fisco, ad captiuos,& ad militaria transfertur tractatio: denique de iuribus municipij, de varijs cognitionibus, & de verborum significatione,ac de regulis iuris. Et hæc summatim de Pandectarum materia & ordine.Quid autem in singulis libris agatur recensere noluimus,cum nobis satis sit ex ijs, quæ attulimus, ob oculos proposuisse huius partis iuris ciuilis C capita, ex quibus facile cognosci potest, an bono ordine tradita fuerint. His ita adnotatis ad positiones accedamus.

Prima positio, disputatio de legibus ad certam & artificiosam methodum redigi potest. Intelligitur hæc positio de ipsa legum vniuerse cõsideratarum doctrina:& quia quod in ea docemus,est per se satis manifestum, vnica tantum rõne confirmabo.Nam,lex,vt supra diximus, vnã habet naturam, certas caussas,certas proprietates,certaque genera & species;quæ omnia certa rõne disponi & tradi possunt,ac ẽt a quibusdam aliqua parte tradũtur: Quare,qui in hac materia esset versatus,& in dialecticis non mediocriter eruditus,facile hanc totam tractationem ad methodum reuocaret. Secũda positio, leges iam D latæ, aut ferendæ certa & artificiosa methodo comprehendi & ordinari possunt.Primo probatur hæc positio ex cõi snĩa,& exemplo eorum qui hoc facere voluerũt,& eorum qui facere conati sunt, & deniq; aliorum, qui se fecisse existimarunt. Deinde,leges sunt de personis,& rebus,actibusq; humanis,nõ singulis,sed vniuersis,quorum certus est numerus,certa natura,certa genera speciesque certæ,ac ẽt consequutio quædam:ergo cum leges sint de materia, quæ ordinis est capax, profecto concedendum est oẽm earum varietatem ad quosdam cões & consequentes locos,siue capita reuocari posse. Postremo, si doctrina de humanis actionibus, & de republica potuit certa methodo tradi,cur non ẽt doctrina de legibus,quæ ista oĩa,vt fieri debeant ordinat & demonstrat? Tertia positio,methodus illa de artificiosa iuris tractatione, quam

M.Tullius in primo de oratore sermone insinuauit, iure optimo quibusdam non probatur. Primum, quia tanquam nimis concisa, non plane, sufficere videtur: paucis.n.verbis Cicero eum instituit, qui de iure cum rõne sit acturus, proposito iuris fine, qui est æqualitatis conseruatio, vt primum, inquit, omne ius in genera digerat, quæ perpauca sunt: deinde eorum generũ quasi mẽbra quædam dispertiat: tum propriam cuiusque vim definitione declaret: quę sane doctrina ad rem tantam efficiendam parum momenti habet. Deinde, quia oĩa iuris principia, & caussas insinuare debuisset, & in summa originẽ, & effectus. Sed fortasse non fuit Ciceroni in animo, eo in loco rem hanc planius, vel ad vnguem exponere. Qui nec ẽt in libris de legibus eũ meliorẽ ordinem seruauit, qui seruari potuisset. Quarta positio, iuris ciuilis ordo, ab Iustinianeis consarcinatoribus seruatus, non est omni ex parte absolutus: quẽ in multis peccare facile probaret is, qui hac in parte vellet longum facere; breuiter igitur dicam. Primum, quia multa non sunt suo loco posita, qđ vel ex eo patet, quia multa aliter collocata sunt in Pandectis, quam in Institutionibus; vt speciatim patet de iudiciorum tractatione. Deinde, quia nonnulla interpolata disputatione explicãtur; vt tractatio de pactis, & obligationibus, quibus interseritur disputatio de tutelis, & successionibus. Deniq; multa sine vllo detrimento omitti, ac proinde breuior iuris ars tradi potuisset: cũ, vt optime adnotauit Tullius, ab eo qui artem tradit, non oĩa scribenda sint. Quincta positio, absoluta atq; exacta iuris legumq; methodus, non potest fieri ab hoĩe iuris, & philosophiæ ignaro, sed a viro perito. Hanc doctrinã non obscure tradidit Crassus, cum de iure in artem redigendo apud Ciceronẽ disputãdo dixit, Adhibita est igitur ars quędam extrinsecus ex alio genere quodam, quod sibi totum philosophi assumunt, quæ rẽ dissolutam, diuulsamq; conglutinaret, & rõne quadã constringeret. Sit ergo in iure ciuili finis hic, legitimæ atq; vsitatæ in rebus caussisq; ciuium æqualitatis conseruatio. Tum sunt notanda genera, &c. Sexta positio, legũ ordinata tractatio est maxime vtilis & necessaria; siue loquamur, de legum doctrina vniuersè tradẽda, siue de legibus cũ ordine collocandis, siue de ordinata explicatione, & ad vsum applicatione. Quare plurimum debemus ijs, qui doctrinam variam, multiplicem, atq; perplexam ad methodum redigere sunt conati, licet non omni ex parte, id perfecerint. Primum, quia hoc est maxime consentaneum homini, qui nõ temere, nec solo naturæ instinctu, sed rõne vti debet: cũ homo dici nequeat, qui rõne non vtitur. Deinde, qm̃, omnino absurdum est, eam disciplinã sine certa rõne tractare, quæ tota a rõne fluit, & totam suã naturam in rõne sitam habet, & ad eum finem refertur, vt hoĩes omnia recta cum rõne faciant. Præterea, cum humanę actiones & negotia, quæ legibus diriguntur, sint propemodũ infinita, quæ ob humanam imbecillitatem comprehendi nequeunt, & vtile profecto ac ẽt necessarium fuit, vt ordine quodam generalia traderẽtur præcepta, atq; boni & ęqui rationes, quibus, quid in singulis recte statui ac responderi posset, facile intelligeretur. Huc etiã pertinet humanarum rerum conditio, quæ eiusmodi est, vt non semper eodem in statu maneant: ac proinde per certam ac generalem methodum aliquid firmũ constitui, & tradi debuit. Ex quibus colli-

Margin notes: A; B; Lib.1. Orat.; C; 27.q.1.c.fin.; D

A colligeres, quanta ſint vituperatione digni, qui iuris doctrinā ſine vllo ordine tradunt,& fruſtra in ſingularibus rebus verſantur:& cū aliquid vniuerſe, quod ſatis fuiſſet, dixerint, ſine neceſſitate, ſed non ſine confuſione, reſtrictiones,ſublimitationes,ampliationeſque innumeras adijciunt.Contra vero maxima laude digni ſunt illi,qui ad ordinem quendam variam lateq; patentem materiam redegere,vt quod ad legum vniuerſam tractationē attinet fecit Diuus Thomas; qui, ex oībus Theologis, hanc materiam,ſicuti & alias,ſatis ordinate expoſuit;cuius ordinem nos fere ſequemur, ijs in rebus quæ de legibus ab ipſo diſputantur. Nec defuerunt qui perturbatū legū Imperialium ordinē ad aliquam methodum redigere conati ſunt; vt Lagus P. Gregorius; Hoperius,Vigelius,& quidam alij. Sed,niſallor,de legibus ſm omnem con B ſiderationem,quæ de eis fieri pōt,vt prima diſputatione docui,adhuc meliore methodo agi poſſet, quā hactenus a quopiam actum ſit:de legibus inquā, tum vniuerſe conſideratis, tum de legum condendarum rōne,tum de earum expoſitione, ac deniq; de vſu.In qua re demonſtranda nolo in præſentia immorari,nec quicquā priuatim in hoc opere ſcribere,ſed fortaſſe alias, fauēte Deo. Opus eſſet.n.ad hoc faciendū longa commentatione, & multa multorū librorum lectione:cum ea legum tractandarū capita, quę indicauimus,is ſolus poſſit ad perfectam methodum redigere,qui in logicis,ethicis,& in vniuerſa legum doctrina non mediocriter eſſet verſatus. *Ariſtot.3. rhet.c.1.*

Argumenta in contrariū allata ſic ſolueres. De primo, non eſt mirū, ſi illi priores Iuriſperiti artificioſe hanc materiā non tractarunt: quia nulla ars,etiā C minoris difficultatis, ab vno tm̄,vel ēt a pluribus a principio fuit perfecta,vt de Rhetorica & alijs quibuſdam artibus patet.De ſecūdo,iuris Romani collectores non omni ex parte legum doctrinam ordinate tradidiſſe,non eſt mirū; tum ob illam immenſam legū Siluam, ex qua vnū corpus omni ex parte perfectū conficere voluerunt:tū quia multa priuata iura,& facti ſpecies cōſectati ſunt; a quibus abſtinere debent, qui vniuerſam doctrinam cum ordine tradere volunt. De tertio, licet legum condendarum rōne vſus,nō ſit aliquis certus terminus: tn̄ legum vniuerſe conſideratarum certæ ſunt cauſſæ, certæ ſpecies,certę proprietates,& effectus certi: vnde patet ēt ad confirmationem. De quarto, hæc doctrina non ſolum prudentia, ſed ēt ſcientia nominari poteſt,vt ſupra diximus: & prudentia vniuerſe conſiderata, certas rerum agen- D darum rationes præſcribit: diceres etiam vocari prudentiam ratione vſus. Quod dicitur de materia,facile ſoluitur,quia omnes leges,ſiue ſint humanæ, ſiue diuinæ in vna ratione communi,ſaltem analoga, conueniunt.

De legalis ſcientiæ cauſſis. Diſput. III.

EX quattuor quæ in unaquaque re inueniuntur cauſſis, noſtram cognitionem pendere,multis in locis teſtatum reliquit Ariſtoteles. Quare, vt huius doctrinæ quam explicandam ſuſcepimus,vim naturāq; plene percipere poſſimus,eius cauſſas,paucis explanare nitemur.Et cum hic nullę occurrant citandæ ſententię, & nulla ponenda ſint fundamenta;quæ dicenda ſunt quibuſdam poſitionibus perſtringam. *Li.2.poſt. & 1.Phyſ.*

Prima

Prima positio, hæc doctrina de legibus in scientiarũ numero ponenda est. Itaque cum sit habitus quidam cognitionis; non prudentia, nec ars, sed scientia, & aliqua parte sapiẽtia, nominãda est. Hæc positio primũ patet ex ijs, quæ prima disputatione diximus: vbi docuimus de legibus posse haberi certas & indubitatas demonstrationes; sicuti de alijs rebus, quæ in philosophia morũ tractantur. Quod si obijcias Aristotelem dicentem, honesta & iusta exposita esse errori, ita vt magis lege, quam natura constare uideantur; & de his rebus satis esse si pingui minerua aliquid doceatur; dicerẽ primũ, ex hoc loco colligi posse Arist. parũ fuisse exercitatum in uirtutibus, in quibus si profecisset, aliter loquutus fuisset. Deinde, dicerẽ intelligendũ esse de hac doctrina, prout ad praxim et usum reuocatur, & ſm hanc considerationẽ, concedimus habere varietatẽ, & expositã esse errori: sed hęc ratio ẽt in alijs scientijs locũ hẽt. Deinde, certũ est non esse prudentiã, quia non versatur circa singulares actiones: sil'r planum est non esse artem, cum non sit recta alicuius rei faciendę ratio: neq; proprie loquendo est sapientia, quæ ẽt principiorum, quorum habemus habitum, cognitionem includit, scientia igitur; si in humana mente, vt docuit Aristoteles non nisi numerati repeριũtur habitus. Secunda positio, hęc doctrina potius practica, quam speculatiua nominanda est, quamuis aliquo modo speculatiua dici possit. Primum quidem, quia est de obiecto practico, de ijs nimirum rebus, quæ a nobis efficiuntur; vt statim dicetur. Deinde ex fine; q̃m, ideo legum naturam cognoscimus, vt honeste viuamus, vt iustitiam ex æqualitatem, pacemque in humana rep. conseruemus. Deniq;, idẽ confirmares & nonnullis legis definitionibus, in quibus id quod hoc loco docemus exprimitur; vt cum dicitur, esse rectam rationem imperãtem honesta, & prohibentem contraria: esse iuris atque iniuriæ regulam: &, vt cum Cicerone concludam, constat profecto ad salutem ciuium, ciuitatumque incolumitatem, vitamque hominum & quietam, & beatam inuentas esse leges, & quæ apud ipsum sequuntur. Tertia positio, huius doctrinæ subiecta materia, est lex ipsa. Q̃m illud est subiectũ in aliqua tractatione, cuius principia, caussę, partes, species, proprietates, effectusq; explicantur, ac demonstrantur: at in hac doctrina ista omnia de lege tum generatim; tum speciatim probantur: igitur. Sed peteret hoc loco de me quispiam, quæ nam sit materia in ea parte ciuilis, siue politicæ scientiæ, quæ in legibus põnẽdis versatur, quã gręce Nomotheticem vocant; cui petitioni ex Iurisperitorum doctrina sequenti positione satisfaciam. Quarta positio, omnis legum ferendarum subiecta materia, vel ea de quibus leges feruntur, ad tria capita reuocantur; ad personas, ad res, & ad actiones. Ita habetur lib. 1. Institutionũ ciuilium: Omne aũt ius quo utimur, inquit Iurisperitus vel ad personas pertinet, vel ad res, vel ad actiones. ex quibus tribus capitibus dignius censetur primum, cum ius, personarum caussa sit constitutum. Quincta positio, hæc de legibus tractatio, si sit pure humana, pertinet ad eam philosophiæ moralis partem, quę ciuilis siue politica nominatur. Q̃m nulla ciuitas potest rectè constitui, nisi per leges, quæ sunt veluti nerui corporis totius ciuitatis. Cæterum quæ in ea tractãtur, licet potissimum spectent vtilitatem publicam, quæ ciuili scientiæ propo sita

Lib. 1. Eth. cap. 3. — *Lib. 6. Eth.* — *Lib. 1. de leg.* — *Tit. 2. §. Omne.* — *Ostien. in sum. in prin. Azon. & Glos. i pro. decr. Seb. Med. par. 3. q. 1.*

A B C D

A sita est: tamen, quia etiam singulorum actiones dirigit, & suum cuiq; tribuit, Ethicæ quoq; personam sumit, ac etiam ob eandem rationẽ Oeconomicæ, cum quæ ad familiam recte gubernandam conferunt, aliqua parte attingat. Sexta positio, hæc tractatio, vt ad Theologiam pertinet, ad eam sacræ doctrinę partem reuocanda est, in qua de actibus humanis agitur. Qm̃ leges tum diuinæ, tum humanæ considerantur a Theologo, vt sunt quędam humanarũ actionum regulæ, secundũ quas qui agit, pie & iuste uiuit, & pręmiũ meretur ęternum: qui vero transgreditur una cũ impijs, ad æternos cruciatus damnatur. Septima positio, doctrina de legibus, primum tanquam in fonte est in mente & ratione diuina, deinde in ratione humana, postea in libris sacris, & deniquæ in iure humano, tum Pontificio, tum Regio, siue ciuili ac in priua-
B tis statutis. Quare qui oẽm in partem hanc doctrinã assequi vellet, oĩa hæc iura deberet habere perspecta, ac propterea nos de oĩum harũ legũ partibus, ꝓ nr̃o instituto, agemus. Octaua positio perfecta iuris doctrina in tribus maxime versari uidetur, in congnitione naturę legum, in reddenda legum conditarum ratione, & in applicatione ad actus humanos, & ad iustitiã, in vtroq; foro, ciuili & ecclesiastico, seruandã, siue ad rectũ de humanis actib. iudiciũ ex legibus ferendũ. Nona positio, hæc doctrina potissimũ esse deberet in ipsis legis latoribus, et in illis qui remp. in vtroque foro gubernant. Qm̃ ad eosdẽ pertinet leges cõdere, eas interpretari, atq; ius dicere. Primum, probatur hæc positio diuino testimonio, vbi dicitur, & nunc Reges intelligite, erudimini, qui iudicatis terrã: Apprehendite disciplinam, nequãdo irascatur Dominus. *Psal. 2.*
C Qui aliquãdo, iusta ira cõmotus, in Deorũ, hoc est in principũ & iudicũ cętu stetit, & his verbis eos grauissime reprehendit, Vsq; quo iudicatis iniquitatẽ, & facies peccatorũ sumitis? Iudicate egeno, & pupillo, humilẽ et pauperem iustificate, hoc est, iustã sententiã pro illis ferte: Eripite pauperem, & egenũ de manu peccatoris liberate. Nescierunt, neq; intellexerunt, in tenebris ambulant: mouebuntur oĩa fundamenta terræ: Ideo regius vates Deũ pro suo filio hunc in modũ precabatur, Iudicium tuũ regi da, & iustitiã tuã filio Regis. Iudicare, hoc est, vt iudicet, populũ tuũ in iustitia, & pauperes tuos in iudicio. Deinde, ipsorum Principum auctoritate: Si enim, inquit Iustinianus, in præsenti leges condere soli Imperatori concessum est, & leges interpretari solum dignum imperio esse oportet. Et Constantinus Cæsar, Ius & æquitatem *Psal. 81.* *Psal. 61.*
D interpositam interpretationẽ, nobis solis & oportet, & licet inspicere. Olim apud omnes nationes ijdem erant Principes, legum latores, earundemq; doctores, & iustitiæ administri, vt ex varijs historijs, & ex diuinis literis cognoscere licet. Moses, Princeps populi, legislator, doctor, & iudex fuit: & quos elegit in auxilium, ijdem erant doctores, & iudices: quorum munus, reip. mutata forma, transiuit in Reges. Hinc facit quod Hebræi senescenti Samueli dixerunt, constitue nobis regem, vt iudicet nos, sicuti & vniuersæ habẽt nationes. Legũ itaq; doctrina & interpretatio regia est atq; imperatoria: qua qui periti sunt, ij demũ recte gubernãt, & digni sunt Imperio, vt Numæ, Cæsares, Alexandri, Antonini, Theodosij, & horum similes. Hinc est quod prudentissimus poeta Aeneam his verbis reginam Didonem laudantem fecit, *Fab. Pic. de aureo sec.* *Berof. lib. 3. 4. & 5.* *Strab. li. 4.* *Exo. 18.* *1. Reg. 8.* *Athe. lib. 12. c. 3. & 18.* *Aen. lib 1.*

Tum

Tum foribus diuæ media testu ine templi A
Septa armis, solioque alte subnixa, resedit,
Iura dabat, legesque viris, operumque labores
Ouid. 1. *Partibus æquabat iustis, aut sorte trahebat.*

Met. & 1. Fast. Sed quia, vt inquit Iustinianus, singulis ciuitatibus adesse non possumus, iubeo quisquis docere vult, nõ repente, nec temere prosiliat ad hoc munus, sed iudicio ordinis probatus, decretum curialiũ mereatur, optimorũ conspirante consensu. Data itaq; est viris doctis iuris explicandi & dicendi facultas, q̃ primum in ipso Principe residet. Vnde enata est illa priuata doctrina, quam iurisprudentiam vocarunt: de qua aliqua non sine vtilitate nũc subijciemus. Decima positio, iurisprudentia, his modis describi solet, a Celso hoc pacto, ius, hoc est iuris notitia, est ars boni & æqui. Quid nomine artis intelligen B dum sit supra docuimus, certa nimirum ratio, quæ in agendo errare non patitur: quæ certis & nunquam fallentibus præceptis ex natura haustis & de- Hop.lib.1. tit.5. libatis, in vnum finem spectantibus, hoc est in iustum, & iustitiã ipsam, æqui & boni nomine designatam, continetur: de quibus postea suo loco disputabitur. Vlpianus paullo aliter definiuit, Iurisprudentia est rerum diuinarum & humanarum notitia, iusti atque iniusti scientia. Quam descriptionem ali- Hopor. qui exponẽdo dicunt, per illa verba, Rerum diuinarum & humanarum, designari materiam: per iustum & iniustum, formam: sed, an bene, ipsi viderint: Et, vt quod sentio dicam, vtraque descriptio aliqua ratione labefactari posset, si quis vtranque subtilius examinare vellet: nos solum quid nomine pru dentiæ intelligatur explicabimus, cum tota illa de iure & legibus disputa- C tio, quæ ad vsum refertur, ab ipsa prudentia pendeat.

Lib. . de leg. Lib.1. offi. Lib.2. de Inu. Aug lib. 83. qq. q. 31. & lib. 10. de ciu. c.4. Lib.6. Eth. c.5. Greg.lib. 39. synt. cap. 6. Lib.de 4. uir. Deut. 32. Prudentia itaque, vt Ciceroni placuit, a prouidendo appellata est: quam his verbis descripsit; Prudentia, quam Græci Phronesin vocant, est rerum expetendarum, fugiendarumque, vel, vt alio loco ait, rerum bonarum & malarum, & vtrorumque scientia; vel, vt Aristoteli placuit, Regula agibilium, hoc est actionum humanarum ratio, hoc est norma, qua omnia conuenienter & ad singulas circunstantias accommodate docemur efficere. Est itaque prudentia virtutis quædam in vi cognoscente ex experientijs nata, qua quis sibi & alijs in expetendis fugiendisq; rebus pro circunstantiarum ratione, recte consulere potest. Huic virtuti tres attribuuntur partes, Memoria, intelligentia, & prouidentia: quibus, homo prudens, præteritorũ recordatur, præ D sentia videt & ordinat, atque futura præsentit, & cauet. Hinc Seneca, si prudens tuus est animus, præterita recordare, præsentia ordina, futura prouide. Has partes Moses populum Hebræum, tanquam imprudentem grauissime increpando, his verbis insinuauit, Gens absque consilio, & sine pruden tia, vtinam saperent, & intelligerent, & nouissima prouiderent. Et sane, quis aduersus temporis iniurias sibi & alijs prospicere queat, nisi cerberi tricipitis, temporis nimirum edacis, tres simul obseruet facies? quæ in vno corpore dissimiles variosque renouant, & creant rerum successus: Nam, vt est apud Iobum, in antiquis est sapientia, in multo tempore prudentia. Ex rebus itaque actis præsentia qualia sint colligimus: experientia præterito-

rum,

A rum, quid eligendum, & quid iustum sit docemur: ex præteritorum & præsentium calculo recte negotijs futuris leges accommodantur, quibus potissimum formam præbent. Nam, vt præclare ait Terentius, vere sapere, non qđ modo ante pedes est, videre, sed futura prospicere. Rursus, in ea re eius qui ius reddit spectatur prudentia, quod multa quæ non sunt lege sancita, ex circunstãtiarum animaduersione iudicare queat: quod facere nemo potest, nisi is, qui sit hac virtute ornatus. Atque etiam, in æquitate seruanda, cuius maior in reip. administratione, quam iuris scripti solet esse vsus. Non potest itaq; iustitia sine prudentia esse, cum examinare quid iustum, quid iniustum sit, non mediocris sit prudentiæ, vt ait Ambrosius. *Cap. fin. de consi.* *Lib. 1. Offic. c. 27.*

Vndecima positio, doctrinæ legalis finis, vt scientia quædam est, est perfe-
B cta legum & sui obiecti notitia, vt practica, rectum de actibus humanis iudicium, & tandem reip. incolumitas, & hominum salus, Deiq; summi & primi legislatoris honor & gloria. Hęc doctrina est manifesta, & ex ijs quæ alibi dicentur, adhuc manifestior fiet.

Duodecima positio, huius doctrinę causa efficiens proxima, partim est naturæ lumen, partim industria & ratiocinatio humana. Hãc positionem, quod attinet ad primam partem, inferius demonstrabo, cũ de lege naturę scribam: altera vero pars, quod ortum habeat a studio & diligentia est per se manifesta. At de causa efficienti legum tunc dicetur, cum de singularum legum partibus disputabitur. Atque ex allatis, & explicatis legalis doctrinæ caussis, eius definitionem colligere licet, quam alijs conficiendam relinquimus.

C Decimatertia positio, hęc doctrina maximam perfectionem accipit ab experientia, ab eaq; pendet, & vt recte constituatur, atq; vt prudenter exerceatur. Hæc positio est manifestissima, & nulla eget probatione. Quanta autẽ sit experientiæ vis hac pulcherrima sententia declarauit sapiens, vir in multis expertus, cogitabit multa, & qui multa didicit, enarrabit intellectum: qui nõ est expertus, pauca recognoscit. Et vt cum M. Tullio concludam, Assiduus vsus vni rei deditus, & ingenium & artem sæpe vincit. *Eccl. 34.* *Pro Bal.*

De vtilitate, necessitate, dignitateque scientiæ legum. Disput. IIII.

SI tam late, quam possem de rebus in hac disputatione propositis disserere vellem, longum omnino facerem, & rem perspicuam
D pluribus demonstrando, potius obscurare, quã illustrare viderer: Proposita igitur capita paucis perstringam: de quibus quæ dicturus sum, eo spectant, vt his cognitis, ad hanc doctrinã comparandã homines multo facilius commoueantur, & lõge maiores in ea progressus faciant. Et qm̃ oĩs nostra appetitio a boni specie excitatur, oẽm boni vim in hac doctrina contineri demõstrare conabor: q̃ in tres partes, in vtilitatẽ, delectationẽ, honestatẽq; est distributa. De rebus itaq; ꝓpositis ita statuo.

Prima positio, iuris prudẽtiæ siue legũ studiũ est maxime vtile. Hæc positio demonstrabitur afferendo quędã vtilitatum capita. Primum, hæc doctrina secũ afferre solet ea bona quæ ad vitam tuendã sunt necessaria: quę, vt nõ sunt per se expetenda, ita si absint, interdũ bonarũ artium studia impedire possunt.

Ideo

Ideo Constantinus Cæsar publicos legum professores, a multis muneribus A fecit immunes, eisque publica stipendia constituit: idemque multi alij Imperatores & Reges apud omnes fere nationes fecere: vt multis exemplis, multisque legibus demonstrare liceret. Hinc illud in ore vulgi distichon,

Valen.

Dat Galenus opes, dat sanctio Iustiniana
Ex alijs paleas, ex istis collige grana.

Quod tamen, si quis exagitare, & parum prudenter pronuntiatum fuisse demonstrare vellet, facile posset; vt ex ijs, quæ libro de Vera sapientia acquirenda scripsimus, cognoscere licet: cum ex sacræ doctrinæ notitia, non glumæ, non paleæ, sed verum & solidum frumentum colligatur; cum, vt ait Sapiens, omnia pariter bona veniant cum illa. Prudentius itaque cum Dauide concludendo dicamus, Narrauerunt mihi iniqui fabulationes, sed non vt B lex tua: in quorum numero haberi possunt, qui in legum & iuris studio pro fine sordidum habẽt lucrum; quos magis Cerdones, hoc est Lucrones, quã Iurisperitos vocares: ex quo loco nunquam ego laudandam putarem hanc doctrinam; cum inde potius vituperationem sumeret quispiam. Verum, cum ingenuæ & liberales artes lucri gratia non sint excogitatæ, non ipsæ, sed illi qui eis abutuntur, vituperandi sunt. Deinde, legum & iuris vniuersa notitia vtilis est ad iudicia in vtroque foro, & in omni vita ferenda. Sunt enim leges humanarum actionum regulæ, ex quibus quid honestum, quid turpe, quid iustum, quid iniustum, quid deniq; maius, aut minus bonũ, malumve sit cognoscitur: immo hac doctrina omnia humana decreta, quasi statera, perpendenda, & quasi ad lidium lapidem examinanda sunt. Iudicibus itaq; C omnibus, & animarum curatoribus est hęc doctrina maxime vtilis, & necessaria. Postea, est mirum in modum vtilis ad remp. bene gerendam, quam sine bonis legibus, legumque doctrina bene gubernabit nemo: bonas autem leges sine hac disciplina, quis sciscere vnquam, aut iam scitas intelligere poterit? Qui igitur est reip. caput, omnes corporis partes, per leges, quasi per neruos, tunc recte mouebit, cum hanc scientiam fuerit consequutus. Denique, hæc doctrina, id vtilitatis secum affert, vt per eam honeste, & bene beateque viuere possimus, etiam si solum pauca quædã eius cognoscantur principia: &, vt summatim dicam, ad sui cognitionem summopere confert; qua notitia, nulla vtilior, nulla fructuosior esse potest; vt libro de Interiore homine plane demonstrauimus. Huc facit distichon illud, D

Sap. 7.

Psal. 118.

Christe sciant quæcunque alij, mihi sufficit una
Cognitioque mei, cognitioque tui.

Et quoniam hanc vtilitatem non minus sapienter, quã eleganter exposuit Cicero, ideo hunc eius luculentum locum adscribam. Cum ergo Quinctus, se non expectare ex Marco alicuius legislatoris decreta, sed se existimare, cum populis, tum singulis & sermone legẽ viuendi & disciplinã daturum dixisset, hunc in modũ respondit M. est huius vero disputationis, Quincte, proprium id, quod expectas, atque vtinam esset etiam facultatis meæ: sed profecto ita se res habet; vt quoniam vitiorum emendatricem legem esse oportet, cómendatricemque virtutum, ab ea viuendi doctrina ducatur. Ita fit mater bonarum

Lib. 1. de leg.

omnium

A omnium rerum sapientia: a cuius amore græco verbo philosophia nomen inuenit: qua nihil a dijs immortalibus vberius, nihil florentius, nihil præstabilius hominum vitæ datum est. Hæc enim vna nos cum cæteras res omnes, tum quod est difficillimum, docuit vt nosmetipsos cognosceremus.

Secunda positio, legum & iuris doctrina, est valde suauis ac delectabilis. Hæc positio non est intelligenda de ea iuris parte, quæ regulas litigandi docet, sed de ea, quæ vim naturamq; omnium legum exponit; qua qui est præditus, is vere Iurisperitus & consultus nominari potest. Hanc positionem eleganter copioseque apud Ciceronem, his verbis demonstrauit Crassus, Accedit vero, quo facilius percipi, cognosciq; ius ciuile possit, quod minime plerique arbitrantur, mira quædam in cognoscendo suauitas, & delectatio, & *Lib. 1. Orat.*
B quæ sequuntur. Et paullo infra. Ac si nos id quod maxime debet, nostra patria delectat, & c. vbi ex amore in patriam, eius mentem, morem, disciplinâq; notam esse debere. Et postea, percipietis etiam illam ex cognitione iuris lætitiam & voluptatem, quod quantum prǽstiterint nostri maiores prudentia cęteris gentibus, tum facillime intelligetis, si cum illorum Licurgo, & Dracone, & Solone nostras leges conferre volueritis. Incredibile est enim quam sit omne ius ciuile, præter hoc nostrum inconditum, ac pene ridiculum, & c. Quod si hęc Crassus de iure Romano dicere non dubitauit, quid nos de omnium legum ac iurium doctrina dicemus, quam, fauente Deo, in his nostris libris allaturi sumus? in quibus omnium tum diuinarum, tum humanarum legum fontes gustandos aperiemus: quibus sane in tota scientiarum ency-
C clopędia nihil dulcius, nihil vberius ab homine in humana societate viuente gustari potest.

Tertia positio, legum doctrina, tãquam bonum quoddam honestum, expetenda est. Hanc positionem hæc eiusdem Crassi verba eleganter demonstrant. Iam vero ipsa per se quantum afferat ijs, qui ei præsunt, honoris, gratiæ, dignitatis, quis ignorat? Itaque, vt apud Græcos infimi homines mercedula adducti ministros se præbent in iudicijs oratoribus, ij qui apud illos Pragmatici uocantur, sic in nostra ciuitate amplissimus quisque, & clarissimus vir. & paullo infra. Senectuti vero celebrandæ & ornandæ quod honestius potest esse perfugium, quam iuris interpretatio, &c. Et infra, quid est enim præclarius, quam honoribus & reip. muneribus perfunctum se- *Lib. 1. Orat.*
D nem, posse suo iure dicere id, quod apud Ennium dicat Pythius Apollo? se esse eum vnde sibi, si non omnes populi & reges, at omnes sui ciues consiliũ expetant. Est enim sine dubio domus iurisconsulti totius oraculum ciuitatis. Hic pertinebunt omnia, quæ postea de huius doctrinæ præstantia disputaturi sumus. Et sane, non potest non esse bonum honestum, quod vt ex dictis colligere licet, ad bene, beateque uiuendum præsidia affert quam maxima; ut hæc doctrina sane affert.

Quarta positio, legum iurisque doctrina in republica humana, in omnibus & singulis personis, diuerso tamen modo, est simpliciter necessaria. Quoniam sine lege, hominum consociatio consistere nequit: cum legibus, quasi quibusdam vinculis & neruis, homines constringantur atque moueantur.

Lib. 3. de leg. ueantur. Nihil inquit Tullius, est tam aptum ad ius conditionemque naturæ, quam lex: sine qua nec domus ulla, nec ciuitas, nec gens, nec hominum uniuersum genus stare, nec rerum natura omnis, nec ipse mundus potest. *Pro Cecin.* Et alio loco, qui ius ciuile contemnendum putat, is uincula reuellit, non modo iudiciorum, sed etiam vtilitatis, vitæque communis. Sed cum hæc doctrina sit certissima: illud declaremus, quo pacto in diuersis hominibus diuersa ratione sit necessaria. A

Quincta positio, in moderatoribus reip. & in eorum ministris, qui ad ius dicendum, aut exponendum sunt constituti, & in partem administrationis uocati, maior quædam legum doctrina, est simpliciter necessaria; hoc est, po sito, quod isti suo munere recte fungi debeant, id sine hac doctrina efficere non possunt. Primum, hoc patet ex diuinis testimonijs, ex quorum maximo numero vnum, vel alterum citabo. Si hæc doctrina nõ esset his personis necessaria, regius uates eis non dixisset: Et nunc reges intelligite, erudimini qui iudicatis terram: & apprehendite disciplinam: & alibi eos ignorantię non reprehendisset: & cuidam moderatori a Domino dictum non fuisset, Non declines a lege ad dexterã, vel sinistram, vt intelligas cuncta quæ agis. Itẽ, Non recedet uolumen huius legis ab ore tuo, sed meditaberis in eo, diebus ac noctibus, vt custodias & facias omnia, quæ scripta sunt in eo. Huc facit, quod antiquis iudicibus, & magistris priuatim dictum fuit, Erũtq; uerba hæc, quæ ego præcipio tibi hodie, in corde tuo, & narrabis ea filijs tuis, & meditaberis sedens in domo tua, & ambulans in itinere, dormiens, atq; cõsurgens. Et ligabis ea quasi signum in manu tua, eruntque & morabuntur inter oculos tuos, scribesque ea in limine, & ostio domus tuæ. Deinde, ex humano testimonio: Iustinianus, bonos, doctos, & probatos magistros requirebat: Theodosius indoctos & non probatos silere iussit. Postea, quia sine hac doctrina suo satis officio facere non possunt. Quid enim potest docere is qui non didicit? & quomodo ius dicere is qui ius ignorat? & leges sancire bonas, qui legum bona non sit doctrina imbutus? & alijs recte consulere, qui male sibi consulit? vt omnes illi faciunt, qui sine hac doctrina, regere, docere & ius dicere volunt: & denique alios ducere, qui cum sint cęci, ipsi ducendi essent. Quare omnes isti, qui tanta doctrina, quanta eis ad iustitiam recte administrandam est necessaria, non sunt imbuti, dum in hoc munere uersantur, grauissime peccant, & longe a salutis via absunt. Quanta autem doctrina sit eis necessaria, non est huius loci definire. Postremo, ex grauissimis incommodis, quæ resp. & populi referunt, si magistratus huius doctrinæ fuerint expertes: de qua re longus fieri sermo posset, sed breuiter cum propheta dixerim, Turbabuntur omnia fundamenta terrę, hoc est, omnia humana atque diuina peruertentur. Quod si interdum continget, vt is apud quem est rerũ summa, non sit legum cognitione, regnandiq; arte ita instructus, vt esse deberet, suos habeat consiliarios & assessores, quorum vti consilio possit. Sed quoniam non facile consiliarij inter se consentiunt, aut si consentiunt, facile Principem decipere possunt (nam, vt Diocletianus dicebat. Bonus, cautus, optimus, uenditur Imperator) non admodum feliciter regnabit, qui parum norit.

Marginal notes: *Psal. 2.* — *Ios. 7.* — *Deut. 6. & 11.* — B — C — D

A norit. Ideo diuina sapiētia priuatim ad Reges cōuersa, hunc in modū loquitur, Audite ergo Reges, & intelligite, discite iudices finiū terræ: præbete aures vos q̄ cōtinetis multitudines, &c. Sexta positio, singulis hoībus & subditis aliqua legū notitia est simpliciter necessaria. Qm̄, vt alio dicetur loco, oēs subditi obligati sunt ad leges seruādas, quas seruare non pn̄t, nisi eas nouerint, & modū quo seruandę sunt tenuerint. Propterea, antiquitus in locis publicis leges affigebantur, vt eas oēs ediscerent: & uersibus tradebātur, vt facilius memoriæ mandarentur, atque retinerentur: ac etiam, quasi cantilenæ, canebantur: & hinc est ꝙ interdum cantilenæ appellantur, vt ex Aristotele discimus, qui hoc problemate proposito, Cur leges pleręque cantilenæ appellentur, An, inquit, quod homines prius quam literas scirent, leges B cantabant; ne eas obliuioni mandarentur? quod etiam nostra ætate Agathyrsis in more est. Ergo primas quoque posteriorum cantilenarum eodem appellarunt nomine, quo omnes superiores vocabantur. Huc etiam facit hæc M. Tullij sententia, Est enim vnum quo deuincta est hominum societas, & quod lex constituit vna: quæ lex est recta ratio imperandi atq; prohibendi, quam qui ignorat, is est iniustus: siue illa est scripta vspiam, siue nusquam: ni igitur quis iniustus sit, legem noscat oportet. Septima positio, legum doctrina inter alias disciplinas est maxime digna, atque illustris. Quod attinet ad legis diuinæ notitiam, integro libro, quem Fontem vitæ & sapientiæ inscripsimus, latissime hanc veritatem demonstrauimus: quod vero ad ius humanum pertinet, non defuerunt qui integris longisque orationibus C huius iuris notitiam tanquam dignissimam celebrarunt: propterea nos qui non dicere, sed docere volumus, solum quædam capita, & communes locos vniuerse indicabimus, ex quibus quasi ex quibusdā fontibus maximos riuulos deducere cuique licebit.

Flauius Vopiscus i Aurelia-no
Sap. 6.
Cic lib. 2. de leg.
Sect. 19. q. 28. prob.

Primū, ex certitudine, ex qua Aristoteles scientiæ dignitatē sumendā esse docuit. Qm̄ legū & iuris doctrina nititur clarissimis naturalis cognitionis principijs, & experiētijs, quoad multa, certissimis: ex quibus duobus capitibus omnis humanæ doctrinæ proficiscitur certitudo. Quod sumptū est, de principijs, res est manifestissima, cum adeo sint certa atq; firma, vt in corde scripta esse dicātur, nec p̄ vllā potentiā ab eorū uinculo quisq̄ solui possit. quod vero attinet ad experientiā, multo quisq; certior esse pōt, de ijs, q̄ in se D ipso experitur, quā de rebus extra se positis: p̄ quā experientiā certa humanarū actionū, uniuerse loquendo, pōt haberi notitia. Secundum ab officio, qm̄ hæc doctrina, vel est ipsa sciētia ciuilis, aut p̄cipua eius pars: q̄ cōparata cū oībus humanis scientijs & artibus, est veluti domina, vt nō uno in loco docet Aristoteles. Quare, alijs vtitur, illis leges perscribit, & quid vnaquæque agere, & a quibus abstinere debeat docet. Tertiū a materia subiecta in qua explicāda uersatur, est aūt materia, vt diximus, lex ipsa, hoc est rō diuina & humana, vel, bona parte, res diuinæ & actiones humanę, quibus nihil est p̄stantius. Nā ēt iure ciuili, vt de diuino & Pōtificio taceā nōnulla tractātur, q̄ ad diuina p̄tinent, vt ex q̄busdā titulis cognoscere licet. Maiora itaq;, digniora, atq; vberiora hæc doctrina tractat, quā forensis vsus desiderat: p̄sertim, si

Lib. 1. de an. c. 1.
Arist. lib. 1. post.
Lib. 1. Eth. c. 2.

disputatio uniuerse de omni lege sumatur: q̄ sane ab eo qui vult singularũ legum vim naturamq; exprimere, sumenda est, vt Plato fecit, quem imitatus est Cicero: qui hac eadem de re agendo hæc nobis scripta reliquit, Nam sic habetote, nullo in genere, disputando, honeste patefieri, quid sit homini a natura tributum, quantam uim rerum optimarum mens humana cõtineat, cuius muneris colendi efficiẽdique caussa nati & in lucem editi simus, quæ sit coniunctio hominum, quæ naturalis societas inter ipsos. His enim explicatis, fons legum & iuris inueniri potest. Quartum a caussa efficienti & origine huius doctrinæ; habuit enim originem a Deo qui primo & leges, & legum doctrinam mentibus humanis indidit, & latis legibus eandem iam Prou.8. obscuratam illustrauit. Ideo sapientia æterna inquit, per me reges regnant, & legum conditores iusta decernunt. Et omnes humani legislatores, ex omnium hominum multitudine sapiẽtiores & digniores, suas leges, ut alio dicetur loco, in aliquod diuinum numen retulerunt; quod intelligerent, hanc doctrinam maiorem esse, quam quæ sola naturæ vi haberi possit. Quinctum, ab ijs, quorum est hanc doctrinam possidere, atque tractare, vt sunt Principes, Reges, Imperatores, Pontifices, aliorum iudices & moderatores, Deique in dignissimo munere administri, & Vicarij. Est itaque hæc doctrina dignissima, quia regia, quia imperatoria, & pontificia est. Sextum, a fine quem hæc facultas habet propositum, qui est, ciuitatis pax, ciuium probitas, religionis cultus, populorum salus, ac denique æterni nu- Lib. 3. de leg. minis gloria. Huc facit, quod Aristoteles de Ciuili scientia loquendo, Eius finem cæterarum scientiarum fines continere dixit: Et Cicero, salus populi suprema lex esto: Septimum a uaria ac multiplici eruditione, quæ requiritur in eo, qui hanc doctrinam perfectam sit habiturus, ut ex sequenti disputatione patebit. Et sane, quid non habeat perspectum ea, quæ rerum diuinarum & humanarum dicitur notitia, iusti atque iniusti scientia? quæ tanquam regina omnes alias scientias & artes aliquo pacto moderari debet. Quare, si ulla alia artium orbem complectitur, hæc certe potissimum. Octauum, ab appellationibus illustribus, quibus qui hac doctrina sunt ornati, nominari solent. Dicuntur enim, doctores, iudices, Philosophi, siue sapientes, principes, religiosi, sacerdotes, & denique Dij: & leges Instit. ipsæ sacratissimæ, & sanctissimæ; & Imperator per leges dicitur fieri iuris religiosissimus, cuius maiestas non solum armis decorata, sed etiam legibus debet esse armata. Nonum a potestate, quam assequuntur, qui sunt hac arte instructi; Traditur enim ijs qui tanquam legum & iuris vere periti in aliqua publica Academia approbantur, regia, imperatoria, pontificia, ac diuina facultas, legum nimirum exponendarum ac docendarum Sap.7. munus: ut quam acquisiuerunt Sapientiam, eam sine fictione, sine inuidia communicent, & honestatem illius non abscondant: ut sacrorum legum arcana dignos doceant, & indignos celent: quod sane est quiddam egregium atque illustre. Ideo de doctoribus legitur. Et qui docti fuerint fulgebunt, quasi splendor firmamenti; & qui ad iustitiam erudiunt multos, Dan. c.12 quasi stellæ in perpetuas æternitates. Atque ẽt per anulũ sapiẽtiæ desponsantur;

A tur; quam ſapiens inſponſam ſibi aſſumere, ſe quæſiuiſſe aiebat, nobilitatiſque gradum aſſequuntur; fuit enim olim apud Romanos anulus nobilitatis, & ordinis equeſtris ſignum. Et id quidem iure optimo; cum ſcientia ueram nobilitatem pariat; ut quæ hominem ab homine maxime diſcernit. Quo fit, ut doctores nobiles cenſeantur, honore ab omnibus afficiantur, militibus præferantur, atque pro magiſtris habeantur; ut qui a doctis approbati, & a laudatis gloria & honore publice affecti ſunt. Quanto honore afficiantur ac affici debeant, cognoſcere licet ex ijs quę de Druidis Gallorum magiſtris, & iudicibus, ac ſacerdotibus Iulius Cæſar refert. Decimum a rei difficultate; omnia enim pulchra, ſunt illuſtria & maxime digna; iuxta illud, ta chala chalepa, ideſt, pulchra difficilia. Quanta B autem ſit in hac diſciplina acquiréda difficultas, ex ijs perſpicuum fiet, quæ ſequenti diſputatione dicentur. Sap. 8. Pli. lib. 33. c. 1. Lege Caſ.

Qualis eſſe debeat Legum Magiſter. Diſput. V.

NATVRA atque proprietatibus legalis doctrinæ, quantum oportuit, explicatis, ſequitur, ut de eius magiſtro, atque diſcipulo, deque eiuſdem acquiſitione aliquid dicamus. Vt autem quæ de doctore, ſiue de legum magiſtro dicenda ſunt melius intelligantur, animaduertendum eſt, legum peritorum nos tres poſſe aſſignare gradus. In quorum primo illi continentur, C qui Iuriſconſulti ueri & perfecti nominari queunt; ut illi, qui non ſolum ius dicere in foro poſſunt, ſed etiam legum expoſitionem, rationem, uim, naturam, & originem norunt, briteſque delibarunt, & omnium quæ recte ſancita ſunt, cauſſas principiaque didicerunt. In ſecundo illi, qui aliquam iuris humani notitiam ſibi compararunt, per quam in foro uerſari queunt, & ſolum ex quodam legum uſu & praxi, quid iuſtitia requirat, norunt: illi inquam, qui quandam iuriſprudentiam vulgarem & circumforaneam didicerunt, ipſos uero legum fontes non uiderunt, & ad intima iuris penetralia non peruenerunt: quorum maximus eſt numerus; his præſertim temporibus, quibus poſt unum uel alterum annum illi creantur in utroque iure doctores, qui vtrunque ignorant. In tertio qui- D dam alij, qui etſi literas non didicerint, & leges nunquam uiderint, ideo in Iuriſperitorũ numero poni volũt, quod fori vſum teneant, & quaſdam litigandi formulas atque cautelas noſcant. Primos uere Legiſperitos & Iuriſconſultos, ſecundos leguleios, tertios ſophiſtas, ſiue fori rabulas, & cauſſidicos uocares.

Atqui nos de primo genere uerba facturi ſumus: de perfecto nimirum Iuriſperito, quem aliqui huncin modum deſcribunt, Iuriſperitus eſt vir bonus uera iuriſprudentia inſtructus: Adduntque, eundem & Philoſophum, & Sacerdotem, (ſi tamen ei id nomen conuenit) & iuriſconſultum appellari. Ideo bonitatem in Iuriſconſulto requirunt, quod ſapientia ſine Dei timore acquiri nequeat: iuris autẽ prudentia ſapientia quædã eſt: Hip. lib. 1. tit. 31.

B 2 Acce-

Accedit etiam,quod alios iustos facere non potest, nec iustitiam exercere, qui non fuerit iustus.Et in hoc aiunt distingui hunc artificem ab alijs; qui sine bonitate morum,boni esse possunt artifices,vt bonus Medicus,et bonus pictor. Ideo veram iurisprudentiam in eodem ponunt, vt eum distinguant ab alijs,qui in secundo,vel tertio genere collocātur; qui,vel vulgari & imperfecta,vel ficta & assimulata iurisprudētia sunt imbuti. Ideo philosophū vocant,quod philosophus & Iurisconsultus solo vitæ genere differant: ille in vmbra sibi tantum consulit,iusteq; viuit:hic vero in luce, & sibi & alijs. Ideo sacerdotem,quia iustitiam colendo & administrando, sacrificium iustitiæ Deo offert. Ideo Iurisconsultum, quod non solum tanquā oraculum de iure respondeat, sed etiam,quia toti reip. legibus cōstituendis tuendisq; consulit,vnde hoc nomen proprie est sortitus; vt olim consules,qui a consulendo sic appellati fuere. Quare concludendo aiunt, Iurisconsultum, Trismegistum, hoc est termaximum a sapientia, a bonitate, & ab auctoritate nominari posse. Hęc illi disputant. Quid autem nos de bonitate,scientia,alijsque boni & veri legis iurisve periti partibus sentiamus,quibusdam positionibus aperiemus.

Vlp. A B

Prima positio,simpliciter loquēdo, legum & iuris doctrina, sine morum probitate esse potest.Quoniam aliæ sunt recte cognoscendi,& aliæ recte viuendi rationes:ac proinde poterit quispiam,absolute loquendo, recte de legum natura sentire,& tamen non omnino recte viuere.Adde etiā experientiam,quia,re vera,inuenti sunt,ac etiā inueniuntur legum valde periti, qui non sunt vndique boni. Idem probares a simili de alijs scientijs,quas multi,alias non boni, acquisiuere; vt libro tertio de officio Oratoris plane docui: quare hanc etiam, aliquis non bonus poterit acquirere. Secunda positio,practice loquendo,raro,aut nunquam perfectus erit Iuris legumq; peritus,nisi morum probitate fuerit informatus. Quoniam hæc de legibus doctrina est philosophiæ moralis pars, ac proinde priuata quadam ratione aliquid bonitatis in suo magistro desiderat: cum non satis in ea re possit is esse perfectus,qui eam tractando eius nullum gustum habet: ac proinde non satis bene de virtute,iustoque sentire ac iudicare poterit,nisi is qui fuerit virtute & iustitia ornatus.Tertia positio,ad legum iurisque bonum vsum, hoc est,ad ius dicendum, & ad iustitiam in remp.introducendam & seruādam, non solum legum notitia, sed etiam morum probitas est per se necessaria. Atq; hoc fortasse modo intelligendi sunt,qui Iurisperitiæ fundamētum,bonitatem & iustitiam fecerunt.Primum,hanc positionem hęc luculentissima, & ad rem maxime accommodata Sapientis confirmat auctoritas,Noli quęrere fieri iudex,nisi valeas virtute irrumpere iniquitates:ne forte extimescas faciē potētis,& ponas scandalū in agilitate tua;quo loco virtutis noīe priuatim designatur fortitudo,& sub ea reliquæ oēs, vt ex cōsequentibus patebit rōnibus.Deinde,qm̄,si Iurisperitus iustitię virtute careret,quomodo,& qn̄, & cui debet ius nō diceret,nec suo,quod ex iustitia p̄stare debet,recte fungeretur officio.Præterea,cū ei ęqualitas cōstituenda sit inter eos,qui parū boni sunt,ab istis qui per fas & nefas,quod suū putāt,obtinere cōtendunt, facile

C D *Eccles.*

corrum-

A corrumperetur, si esset auarus, muneribus, quorum accipiendorum in omni bene instituta ciuitate viguit prohibitio; vt in diuina lege, cum dicitur, Ne accipias personam, nec munera: quia munera excœcant oculos sapientum, & mutant verba iustorum: Si ambitiosus, honorum & dignitatum consequendarum spe: si impudicus, luxuriæ illecebris: si parum pius, facile viduarum, pupillorum, & pauperũ caussas despiceret, sontes absolueret, innocentesque condemnaret. Nam, vt inquit ille, Exo. 23. Deut. 16. Pacen. lib. 6. cap. 3.

Dat ueniam coruis, uexat censura columbas. *Iuue.*

Atque idem de multis alijs vitijs dicas, quorum contrarijs virtutibus debet esse armatus, & speciatim patientia, mansuetudineque. Sed cum pauci sint B qui omnibus virtutibus ad ius dicendum instructi atque muniti accedunt, hinc est quod sępissime & grauissime in diuinis literis iudices reprehendũtur, & ad iusta iudicia ferenda excitantur. Iudex itaque & is qui populos gubernat, ad Dei similitudinem, cuius vicẽ gerit, sit iustus, fortis, & patiens. Sudandum est his, inquit Cicero, qui magistratum gerunt, pro cõmunibus commodis, adeundæ inimicitiæ, subeundæ sæpe pro rep. tempestates, cum multis audacibus, improbis, nonnunquam etiam potentibus dimicandum. Is qui ad iudicandum ascendit tribunal, vt Philo monuit, iudicari se, non minus quam iudicare cogitet, & vna cum potestate assumat prudentiam, ne decipiatur: iustitiam, vt suum cuique tribuat: fortitudinem, ne flectatur precibus, aut misericordia, quo minus animaduertat in cõuictos scelere. Quarta C positio, in eo, qui absolutus Iuris & legum peritus futurus, & qui hanc legum & iurium materiam pro dignitate tractaturus, atq; in legibus explicandis versaturus est, multa multarum rerum requiritur doctrina. Hanc veritatem vniuerse positã, postea speciatim explicandã, nũc his probo rationibus. Primo, quia legũ magistri Principum, Regum, Imperatorũ, Pontificũ, ac etiã Dei ipsius personam gerunt, & eorum loco, ius explicandum, dicendumque suscipiunt. At quanta, bone Deus, in eo deberet esse sapientia, qui Dei uicem in iudicando gerit? Quare iuris imperito, aut parum perito dicere Deus posset, quia tu iuris scientiam repulisti, repellã te a tribunali meo. Huc facit illud sapientissimi Regis ad iudices dictum, Videte, quid facitis: non enim hominis exercetis iudicium, sed Dei: & quodcunque iudicaueritis, D in vos redundabit. Deinde, ob facultatem magnam quam acceperunt, legum interpretandarum, & iuris dicendi in omnibus mundi partibus, priuilegijs a Regibus, & a Pontificibus ad hoc faciendum acceptis. Huc pertinent hæ sacrorum canonum in eos, qui parum in hac doctrina profecerunt; & tamen magistri salutari & haberi volunt, sententię, Miserum est fieri magistros, qui formam discipulorum non nouerunt: Impudens qui desiderat dux esse, qui tiro non fuerit; qui prius velit docere, quã discere: Et qui præter scientiæ meritum magisterium suscipit, inaniter dici, quod non est concupiscit. Qui itaque multa didicit, vt ait Sapiens, enarrabit intellectum. Præterea, quoniam non debet parua doctrina esse præditus is, in cuius officina formandi sunt qui humana & diuina, aliqua parte, tractare, qui

Pacen. lib. 5. cap. 7. Pro Sext. Lib. de Iudice. Ose. 4. 1. Par. 19. Eccles. 34. Dist 61. can. 3. Dist 59. can 2. 1. q. 1. c. 1. Eccles. 34.

Dei ministerium exercere, qui communi populorum saluti consulere, qui A de rebus grauibus & difficillimis iudicare debent: qui, si ob eorum qui docent, aut scribunt ignorantiam, aut paruam eruditionem, male fuerint instituti, maxima vniuersæ reip. detrimenta afferent. Ex maximis, clarissimis, & purissimis fontibus ea debet manare doctrina, quæ per varios riuulos vniuersum orbem sit irrigatura. Denique, quoniam nihil vnquam difficilius existimatum ab omnibus sapientib. fuit, quam veritatis inuentio, quam iudicij latio, de rebus præsertim humanis, varijs circunstantijs tectis, & implicatis. Siquis itaque animo peruideret innumeras & grauissimas difficultates quæ & in legibus explicandis, & in caussis iudicãdis hactenus extiterũt, & quotidie emergunt, ex quibus ueritas disputãdo, & inquirendo eruẽda, & ab errorum fęcibus purganda est, profecto magnam eruditionem hanc B materiam pro dignitate tractare volenti necessariam esse existimaret. Quincta positio, non male sensisse videntur illi qui in perfecto iurisconsulto encyclopædiam, hoc est omnium bonarum artium circulum notitiamve, necessariam esse putarunt. Primum, hoc fateri debent omnes iurisperiti, qui eam suæ artis definitionem tanquam bonam, sine vlla restrictione approbant, & de ea gloriantur, qua dicitur, esse rerũ diuinarum & humanarum notitiam, & iusti atque iniusti scientiam; at rerum humanarum & diuinarum cognitione, omnes ingenuæ continentur artes: igitur. Idem confirmares ex eo, quod Iurisperiti Philosophi appellari uolunt, & iurisprudentiam philosophiam, cuius appellatione omnes artes liberales ueniunt. Deinde, hoc idem probares ex eo, quod nullum genus rerum facile assignares, de quo, C uel de legibus differendo, vel causas iudicando, non sit interdum ferenda sententia, de rebus diuinis & naturalibus, de publicis & domesticis, de humanis actibus & negocijs, de re rustica, de re militari, de omnium personarum generibus, officijs, & in summa de artibus omnibus. Denique, eandem ueritatem probare liceret, si quis omnes scientias & artes percurrere uellet; nos, ne longum faciamus, ex omnibus paucas attingemus. De sacra Theologia, quis neget, legum perito eius aliquam cognitionem esse necessariam, cum ius diuinum, seu lex æterna sit omnium legum fons, & omnes leges ad unam legem diuinam, & ad ipsam religionem conseruandam, tandem referendæ sint? Vnde colligeres, non debere esse ignarum, diuinarũ traditionum, consuetudinum, constitutionumque ecclesiæ, & doctrinæ pa- D trum, atque ecclesiasticarum historiarum. De humana Theologia, quam Metaphysicam appellant, ideo est ei necessaria, ut multarum rerum uniuersarum rationes, ut ueri, boni, honesti, & iusti, quod iurisperitus præcipuæ conseruandum suscipit, inuenire & cognoscere, ac etiam suæ artis principia quod sine hac doctrina fieri nequit, tueri queat. De physica, hæc etiam Iurisconsulto multis in rebus ad earum caussas, effectibusque inueniẽdos multum necessaria est. & sane in multis iudicijs errabit, qui rerum naturalium vim cognitam non habuerit: ut hic omittam cognitionem animorum, atq; etiam facultatum quibus uirtutes acquiruntur, & humanæ actiones exercentur. De Mathematica, cuius amplexu, Astrologica, Geometrica, Arithme-

A Arithmetica, Perſpectiua, & Muſica continentur, hac etiam interdum egebit in temporibus, numerandis, in agris diuidendis, in rationibus ſubducẽdis, in familia erciſcunda, in caſibus, vt loquuntur, fortuitis, in futuris iudicandis, in terminis figendis, in concentu, & harmonia, proportioneque in rebus omnibus ſeruanda, atque in legibus his de rebus latis explicandis, aut ferendis. De omnibus Ethicæ doctrinæ partibus nihil eſt quod dicam, cum Iuriſprudentia, ſit ipſa moralis ſapientia ad uſum accommodata, quare Ethicæ, Oeconomicæ, ac Politicæ facultatis non mediocriter inſtructus eſſe debet, qui abſolutus futurus eſt legis peritus, & is qui hanc de legibus materiam pro dignitate tractare uoluerit. De Dialectica, res eſt certiſſima; quia nunquam ordinate, clareque legum materiam amplam, confuſamque ſine B hac arte tractabit; nunquam res obſcuras & implicatas explicando, claras reddet, niſi definiendi præcepta optime tenuerit: & denique, in re una ex alia colligẽda ſæpiſſime peccabit, ut ſane ſæpe Iuriſperiti ob Dialecticę ignorantiam faciunt; ut non ſemel Alphonſus a Caſtro pręter alios, adnotauit: & cum in nulla arte ſit magis opus iudicio, quam in ea, quæ non ſolum res ipſas uniuerſe iudicat, ut omnes faciunt ſcientię, ſed etiam res iudicatas ad humanas actiones accommodare debet: profectò ea doctrina opus erit, quæ iudicium perficit, cuiuſmodi eſt dialectica. De Rhetorica, ſine qua omnis doctrina ſqualler, languet, & quaſi in tenebris iacet, illud ſolum adſcribã, quod in ſecundo de legibus non longe ab extremo, de arte differendi & dicendi loquendo, ſcriptum reliquit Tullius, Atque hæc omnia, quaſi ſepimẽto ali- C quo, uallabit differendi ratione, ueri & falſi iudicandi ſcientia, & arte quadam intelligendi, quid quanque rem ſequatur, & quid ſit cuique contrarium. Cumque ſe ad ciuilem ſocietatem natum ſenſerit, non ſolum illa ſubtili diſputatione ſibi vtendum putabit, ſed etiam fuſa latius perpetua oratione, qua regat populos, ſtabiliat leges, qua caſtiget improbos, qua tueatur bonos, qua laudet claros uiros, qua præcepta ſalutis & laudis apte ad perſuadendum edat ſuis ciuibus: qua hortari ad decus, reuocare a flagitio, conſolari poſſit afflictos, factaque & conſulta fortium, & ſapientum cum improborum ignominia ſempiternis monumentis prodere. Hæc Cicero. De hiſtoria, nullus fortaſſe eſt artifex, qui maiores hiſtoriæ & rerum præteritarũ egeat cognitione quam Iuriſconſultus: cuius ignoratione ſæpiſsime alias bo- *Cic. lib. de orat.* D ni errarunt legum doctores. Non erit itaque abſolutus Iuriſconſultus is, in quo hiſtoriæ, quæ eſt teſtis temporum & lux ueritatis, uita memoriæ, magiſtra uitæ, nuncia ueritatis, notitia deſideratur; qua leges omnes recte interpretari queat: qua uarias populorum leges, mores, conſuetudines, regnorum ſucceſsiones, iuriſdictiones, cognoſcat: & ut priuatim de iure loquamur Romano, qui rem Romanam non nouerit, nunquam Romanorum iura recte interpretari poterit. Denique, ut hanc diſputationem concludam, *Cic. pro Arch.* poeticæ cognitio ad perfectum legum peritum conſtituendum nonnihil conferet, præſertim, ſi oratoris munere eſſet functurus.

A

De legalis doctrinæ auditore, deque eiusdem acquisitione. Disput. VI.

VONIAM vero, quo aliqua disciplina est prestantior, & magis ampla, eo etiam acquiri solet difficilius; propterea non inutile fore putaui, si de modo huius doctrinæ acquirendæ, de auditore disputando, in hac ad legum doctrinam Isagoge atq; pædia aliquid scriberem. Quæ autem dicenda mihi sunt paucis positionibus perstringam: qui plura volet eos consulet, qui ex professo hac de re scripserunt.

Clau. cāl. Ioā. Bapt. Caccial. Luc. de Pe Rebuf. Hopper l. 4 tit 3. Greg. in Met. c. 44 Frā. Duā. Fab. Q. in stit. l. 2. c. 8 Plato. Gell. lib. 1. c. 9.

Prima positio, antequam aliquis ad hoc studium accedat, suam nō solum suo, sed etiam alieno, hominis nimirum prudentis consilio naturam exploret, videatque, an ad studia, & ad hæc studia sit idonea atque propensa. Præceptum sane planum, ex cuius tamen neglectu multa nascuntur incommoda, & in rep. damna: dum nulla facta suæ naturæ exploratione multi ad ea studia se applicant, ad quæ sunt parum idonei: & facile quisque ea amplectitur, vnde maiora possit referre lucra, non ea in quibus magis profecisset, & illustrior euasisset. Cum ergo non omnes facti sint ad omnia, nequis vim suæ naturæ faciat, vel, vt est in prouerbio, ne inuita Minerua aliquid aggrediatur, suas vires, indolemque exploret. De qua re, qui plura cognoscere uolet, ea legat quæ in libro primo de Caussis eloquentiæ late scripsimus, vbi de natura exploranda, fouenda, omnia quæ dici possunt, videre licet. Secunda positio, in natura ad leges idonea, ex parte animi requiritur, acumen ad penetrandum, distinguendum, & memorandum: ex parte corporis bonus habitus ad magnos labores sustinendos. Quoniam materia subiecta est varia, implicata, atque inuoluta; ac proinde opus est acumine et perspicacia: est etiam latissima, idcirco maxima opus est memoria: ideo in prouerbium abiuit Iurisconsultorum memoria: quo fit, vt etiam opus sit magno labore, quē corpora minus firma & sana sustinere non queunt. Huc referres æmulationis studium, ardorem discendi ac superandi viros in hac doctrina primos: quo ardore qui non est incensus, in rebus magnis & difficilibus parum, aut nihil proficiet. Vnde præclare aiebat Socrates, Perfectum sibi opus esse, si quis satis esset concitatus cohortatione ad studium cognoscendæ percipiendæque virtutis: quibus enim id persuasum esset, vt nihil mallent se esse, quam bonos viros, ijs reliquam facilem esse doctrinam: & hæc de natura admonuisse sufficiat. Tertia positio, vt omnem artem & doctrinam, ita & legum disciplinam is non facile assequetur, qui bonis moribus non fuerit instructus, præsertim, religione, castitate, sobrietate, obseruantia in præceptores, moderatione atque diligentia. Religione quidem, quia, vt scriptum est, in maleuolam animam non introibit sapientia, nec habitabit in corpore subdito peccatis. Huc facit, quod nonnullæ materiæ ab eo tractandæ sunt, quarum veritates, vel non admittet, vel nō bene percipiet nisi religione fuerit ornatus. Huc pertinet quod in proœmio Pandectarum legitur, Primum animos, deinde linguas debere fieri eruditas. Ideo sapientissimus

B C D

Cic. lib. 1 Orat. Sap. 1. Psal. 118.

A tissimus Rex: quod religiosissimus, & legis obseruantissimus esset, vere de se dicere potuit. Super omnes docentes me intellexi, quia testimonia tua meditatio mea est: super senes intellexi, quia mandata tua quæsiui. Castitate, quoniam nullum uitium est, quod magis mentem hebetet, atque animum in varias partes dissipet, & a studijs reuocet; quam luxuria: Vnde Cato Censor, prudenter aiebat, eius qui amat animum in alieno corpore contineri. Quare, qui in seipso nō est, & seipso non potitur, sua curare, & in studia animum intendere nequit; vt multis auctoritatibus & exemplis probare liceret, si in re manifestissima, quispiam sine necessitate nimius esse vellet. Breuiter igitur cum Propertio concludam, *Plut. in eius uita.* *Hor. lib. 3. carm. od. 13.* *Virg. in epig.*

B *Instat semper amor, supra caput, instat amanti,*
Et grauis ipse super libera colla sedet.

Sobrietate, quia cibus potusque immodicus crassos spiritus generant, vnde mētis perturbatio, obnubilatio, somnolentia, & hebetudo nascitur: hinc stomachi cruditates, dolores, morbiq; crebri, & insanabiles. Vnde illud vere a Musonio pronuntiatum fuit, Initium & fundamentum ad recte sapiendum existit circa cibum, & potum continentia. Quare, *Distin. 44. can. quar. De consd. 5. can. Ne tales. In poet.*

Qui studet optatam cursu contingere metam,
Multa tulit, fecitque puer, sudauit, & alsit,
Abstinuit Venere & Baccho, extimuitq; magistrum.

Ex quibus Horatianis verbis, colligitur necessariam esse etiam præceptoris C obseruantiam. Quam virtutem in bono auditore ac discipulo requirebat Quinctilianus, apud quem pulcherrimam sentētiā huc pertinentem legere poteris. Et sane multis exemplis demōstrare liceret, quam male actū sit cum illis, qui suos præceptores parum obseruarunt, & in eos ingrati extiterunt: quod qui faciunt, deprauatæ & pessimæ indolis specimen haud obscurum præbent: cum verum sit illud Publiani dictum, Maledicta cuncta dixeris, si ingratum hominem dixeris. Qui vero in suos præceptores sunt grati, ij sane præclara indole se ornatos esse demonstrant: vt fuit Cæsar Augustus in Sardonem, M. Antonius in Frontinum, & Apollonium, quorum etiam honoris caussa in Larario statuas habebat: Octauianus in Sphęrum pędagogum & libertum suum: & hos ne plures genere & animo nobiles percenseam, bonus D imitari debet discipulus. Quare sapienter quidam Hebręus magister admonebat, Ichi mora, rabecha, camora, schiamain. i. sit timor præceptoris tui, sicut timor cœli, siue Dei. Moderatione, siue modestia, animique summissione; quoniam, qui in studijs proficere cupit, ni semper de se parum sentiet, caueбitque ne præiudicata de sua scientia opinio, sibi viam ad discendū præcludat; proficiet nihil: cum nihil efficacius in literarum studio cursum retardare, aut interrumpere possit, quam de iam adepta doctrina falsa persuasio. Nam, vt is qui se satiatū esse putat, a cibis abstinet; ita qui vana opinione se doctum esse existimat, libros fastidit, & in sua ieiunitate macieque persistit. Et hæc est scientia illa quæ inflat, opinio nimirum adeptæ scientiæ: qua qui est inflatus, etiamsi pauca sciat, nihil se ignorare existimat; vt tirones quidā, *Lib. 2. Beroal. L. 5. Med. Lucian. in Macrob. Iul. capit. Dion. libr. 48. Rab. Eleaz. 1. Cor. 11.*

qui cum ex schola Grammatica in sacrum legum gymnasium primum venerint, & quędam altioris doctrinæ pronuntiata audiuerint, iam omnes iuris adytus se penetrasse credunt. Illud itaque optimum sapientis consilium amplectendũ est, Ne innitaris prudentiæ tuæ: & ne sis sapiens apud temetipsum. Et alio loco prudenter aiebat, vidisti hominem sibi sapiẽtem videri? magis illo spem habebit insipiens. Illi itaq; soli decipiuntur, qui cum nihil sint, se aliquid esse censent. Contra, vt ait Cicero, Optimus & grauissimus quisque confitetur se multa ignorare, & sibi multa etiam atque etiam esse discenda. Ideo Solon vir sapientissimus gloriari solebat, se aliquid quotidie addiscentem senem fieri; & Iulianus Iurisconsultus, etsi alterum pedem in sepulchro haberem, adhuc discere vellem. Deinde, qui moderatione atque modestia fuerit præditus, longe aberit a mollitie, & a nimio corporis cultu, in quo multum temporis consumitur, inanitatisque multum contrahitur; quo fit, vt ex virili in effœminatum statum facile migretur: qua in re ita nũc peccatur, vt nunquam fortasse magis fuerit erratum. Quare bonarum literarum scholæ, quæ non mollitiem, non fœminas, sed viros desiderant, cum Ouidio dicerent,

Prou. 3. & 26.

Tus. 3.

Cic. de sen.

Lib. 1. de art. amã.

Sint procul a nobis iuuenes, vt fœmina compti:
Fine coli modico forma virilis amat.

Præterea, ad eandem virtutem pertinet, vt discipulus modestiam in auditorio seruet, vt tacitus quæ audit secum perpendat, vt prius velit audire & discere, quam dicere, & alios docere. Nam, verissimum est illud, quod quidam dixit, Loqui ignorabit, qui tacere nescit. Sint igitur boni legum discipuli prius ἀκουστικοὶ hoc est auditores, vt possint fieri idonei Doctores, illamque Pythagoricam ἐχεμυθίαν, idest sermonis coercitionem, ni per biennium, saltem dum lectionibus intersunt, seruẽt. Nolumus itaq; vna cum Harpocrate tantum silentium docere, ob quam doctrinam, silens nuncupatus fuit, sed modestiam in loquendo seruandam esse indicare: cum, vt sapiens ait, sint, & tacendi, & loquendi tempora. Ideo prudenter alibi monebat, si est tibi intellectus, responde proximo, sin autem, sit manus tua super os tuum, ne capiaris in verbo indisciplinato, & confundaris: in quo facile capiuntur ij scholares, qui prius loqui volunt, quam didicerint, & prius effundere, quá exceperint. Oportet itaque, vt recte Diuus Bernardinus monebat, prius concam fieri, & postea canalem; hoc est, prius per humilitatem liquor recipiendus, est, postea effundendus. Qui multa concepit animo, vt quidam scribit, ægre loquitur: plenum liquore vas, non nisi sensim eum emittit: & dolia vacua eo distinguimus a plenis, quod illa clarum sonum edunt, ista vel nullum, vel obscurum. Homo itaque sapiens tacebit vsque ad tempus: lasciuus autem & imprudens non seruabit tempus. Parum ergo de se sentiat, moderato vtatur cultu, silentiumque colat, & se modeste gerat, qui in bonis studijs proficere studet. Diligentia vero & vigilantia, quia vt M. Tullius dixit, in ea sunt pene omnia; Mentem itaq; in rem quam agit intendat, studia non interrũpat; cum quæ in artibus docentur, sint veluti catenę anuli connexa: quorum nihil intelliget, qui interrupte audit: otium & somnum detestetur: nullam maiorem iacturam

Gellius lib. 1. c. 9.

Eccl. 3. & 5.

Eccl. 5.

Eccl. 10.

Lib. 2. de Orat.

A iacturam se posse facere putet, quam temporis. Nam qui tempus perdit, ipsam vitam perdit, qua nihil est carius: & ij minus viuunt, qui plus dormiũt, qui minus agunt: cum vita in vigilia & in actione consistat. Quare, qui diutius viuere volunt, quantum possunt, vigilent; vt Alexander, vt Iulius Cęsar, *Plat. li.7. de leg.* qui de nocte surgebat ad petendum a Mercurio sapientiam, vt Iulianus Imperator, qui nocte dimidia semper surgebat. *Amian. Mar li.1.* Vnde Homerus, qui boni principis & ducis formam exprimere volebat, Agaménonem vigilanté fecit, & aliquando dixit, Non oportere consultoré vel principé παννύχιον εὕδειν .i. totã *Ilia.2.* noctem dormire. Et, vt cum Phornuto concludam, opus est lucubrationibus nocturnis, si quid in disciplinis proficere velimus. Ideo poetæ, noctem, Euphronim, hoc est sapienté nominarunt: quia, vt Epicharmus ait, multũ in ea

B sapimus. Quarta positio, qui ad legũ doctrinã percipiendã est accessurus, is nõ nudus, sed aliquibus artibus debet accedere bene instructus. Sit itaq; literis humanioribus nõ mediocriter informatus; dialecticę nullo modo ignarus, si facilè, si cito vult proficere. Quare pessime faciunt, qui ad grauissimã & difficilem doctrinã, vix Grãmatici, nec Grãmatici quidem accedũt: quo fit, vt non modo res ipsas, sed nec verborum cõsequutionem sensumq; percipiant. Et quod ad Dialecticam, siue, Logicam attinet, cui nam arti sit magis necessaria, quam ei, quæ innumeras res habet subiectas, varias, perplexas, multis difficultatibus implicatas, & nondum ad certam methodum redactas, nec certa ratione definitas? quę omnes ad methodũ redigendæ, definiendæ, diuidendæ, & rationibus illustrandæ essent. Vnde prudenter Al-

C fonsus a Castro, non semel monet Iurisperitos, vt Dialecticam discãt. Referam, & vere quidem, quod mihi contigit, idque iureiurando confirmare possem. Audiueram vniuersum Philosophiæ & sacræ Theologiæ cursum per annos septem, & in scholis, atque in Academia Parthenia quæ audiuerã multum diuque exercueram, cum ad leges audiendas, annum agens circiter vigesimum septimum me contuli. Audiebam Romæ virum doctum, qui publice Imperatorias Institutiones plusquam viginti annos docuerat, & mirabar, quo nam pacto, qui dialecticam, & quasdam alias philosophiæ partes nõ audiuissent, ea quæ magister satis apte ad intelligendum dicebat, intelligere possent: qui fortasse, vel non intelligebant; vel meliore et paratiore vtebantur ingenio, quam ego vterer. Sed de hac positione, hucusque.

D Quincta positio, adolescens non est idoneus legum iurisque prudentiæ auditor. Hanc positionem confirmare licet Aristotelis doctrina, qua iuuené, hoc est sectatorem suarũ appetitionum & inexpertum actionum humanæ *Lib.1.Eth. cap.2.* vitæ a moralis philosophiæ schola reijciebat: quare & ab ea doctrina, quæ Iurispudentia, & qui eam docent iuris prudentes nominantur. Deinde, ex quadam Cretensium lege a Platone commendata; qua cautum erat, vt iuuenum nemini prorsus liceret quærere, recte leges positæ essent, an minus; senum autem, si quis aliqua de re dubitaret, nullo iuuenum teste adhibito, cũ magistratibus id communicaret. Quare merito vir prudentissimus & iuris vtriusque consultissimus Ioannes Paulus Lancelottus, aliquando mecum, conquerebatur, quod in Gymnasio Perusino contra superiorum annorum

consue-

consuetudinem imberbes uideret legum auditores. Sexta positio, qui A
multo facilius, & securius legum doctrinam assequi volet, ad ea quæ diximus, addat preces, quibus a summo legislatore, & ab æterna lege, hoc est ab ipso Deo, legum intelligentiam, & populorum gubernandorum doctrinam vna cum Sapiente petat. Hoc enim præsidio vsus est omnium Regum & hominum sapientissimus Salomon, qui hanc doctrinam a Deo orádo flagitauit, & flagitando obtinuit: cuius oratio in diuino habetur codice: Sap. 9.
quæ non modo ad legum cognitionem, sed etiam ad rectam populorú gubernandorum rationem obtinendam est accommodata: quam omnes qui ciuitatum curam suscipiunt, quotidie recitare deberent. Sed de his hactenus. B
Legalis ergo doctrinę caussis expositis, doctoris & discipuli muneribus partibusque explicatis; ea consequenti libro trademus, quæ ad scientiæ legalis principia, suppositiones, & præcognitiones cognoscendas pertinent: cum pessime omnis doceatur ars, si eius principia & necessariæ præcognitiones prætermittantur, id quod a multis, non sine errore, in omni artium genere, fieri solet.

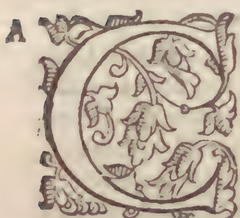
Libri Primi finis.

DIVINARVM, HVMANARVMQVE LEGVM

LIBER SECVNDVS.

In quo legum fundamenta, atque principia explicantur.

De quibuſdam ſcientiæ legum fundamentis, ſiue ſuppoſitionibus. *Diſput. I.*

A VM omnes artes atque ſcientiæ, præſertim illæ, quæ definitis quibuſdam continentur terminis, nonnulla principia quibus nituntur, neceſſario ſupponant, vt omnes vno ore tradunt Dialectici, & artifices omnes; ideo antequam quicquam de legum natura dicere aggredior, aliquot ſcientiæ legalis principia, quaſi totius operis fundamenta, mihi ponenda eſſe iudicaui. Ad quod faciendum non modo ratio ipſa, ſed etiam bonorum ſcriptorum, & ſpeciatim M. Tullij me mouet auctoritas. Hic enim vir ſingulari & prope diuino ingenio præditus de legibus acturus, nonnulla fundamenta iecit, quibus vni-
B uerſa legum nititur ſtructura. Et quamuis ea quæ ſupponemus, non ſint, uniuerſe loquendo, apud omnes certa & explorata; ac proinde rationibus confirmari poſſent: tamen, quia eorum confirmatio ad alias pertinet ſcientias, ideo a nobis vt certa & nota ponentur: quæ autem ponenda iudicaui hæc ſunt.

Lib. I. de leg.

Primum fundamentum, hæc uniuerſi iuris & legum doctrina pro confeſſo ſupponit, vnum eſſe huiuſce rerum uniuerſitatis principem, qui omnia gubernet & regat; quod etiam Tullius his verbis poſuit, ſit igitur hoc iam a principio perſuaſum omnibus ciuibus, dominos eſſe omnium rerum ac moderatores deos; ea quæ gerantur, eorum geri ui, atque numine; eoſq;
C optime de hominum genere mereri, & qualis quiſque ſit, quid agat, quid in ſe admittat, qua mente, qua pietate colat religiones, intueri: piorumque & impiorum habere rationem. His enim rebus imbutæ mentes, haud ſane abhorrebunt ab vtili & vera ſententia. Prima itaque naturæ notio illa eſſe videtur, vt Deum eſſe credamus, eumque ſumme bonum & potentem, conditorem & gubernatorem rerum. Et de hominibus nulla gens eſt, neq; tam immanſueta, neque tam fera, quæ non, etiam ſi ignoret qualem Deum habere deceat, tamen habendum ſciat: nam innatum & ſculptum eſt hominibus eſſe Deum. Atque ſic eſſe expedit, vt metu alicuius ſuperioris men-

Xenoph. 4. de dict. & fact. Socr. Cic. 1. de leg Tuſ. 1. & 2. de nat. deor. & de Aruſ. reſp.

tes efferatæ resipiscant, & afflicti & miseri spe superioris bonitatis respirēt: A
& hoc est fundamentum humanæ societatis.

Secundum, hæc rerum vniuersitas atque pulchritudo, quam mundum nominamus, a summo artifice facta, est veluti quædam magna ciuitas, cuius vnus primus procurator ac moderator est Deus: homines vero sunt veluti huiusce magnæ ciuitatis ciues, qui cum suo creatore, & rectore Deo commercium atque affinitatem habent, eique subiecti sunt; iuxta illud regij vatis, Ipse fecit nos, & non ipsi nos: nos autem populus eius, & oues pascuæ eius: ac proinde Deus suis legibus eos gubernare ac regere debuit. Hoc fundamentum, his luculentissimis verbis posuit M. Tullius, est igitur (quoniam nihil ratione melius, eaque & in homine, & in Deo) prima homini cum Deo rationis societas: inter quos autem ratio, inter eosdem etiam recta ratio B communis est: quæ cum sit lex, lege quoque consociati homines cum dijs putandi sumus: inter quos porro est communio legis, inter eos communio iuris est: quibus autem hæc sunt inter eos communia, & ciuitatis eiusdē habendi sunt: si vero ijsdem imperijs, & potestatibus, multo etiam magis. Parent autem huic cœlesti descriptioni mentique diuinæ, & præpotenti Deo, vt iam vniuersus hic mundus vna ciuitas communis deorum atque hominum existimanda sit. Et quidam alius, Mundus vna ciuitas Deo & hominibus constat; ex quibus Deus imperium habet, homines subiecti sunt. Societas autem inter ipsos est dia tu logu metechin id est, ex commercio rationis, os esti physi nomos. i. quæ natura lex est. Ex quibus suppositis illud omnino perspicuum est, contra stultissimam Epicureorum doctrinam, Deum rerum C humanarum habere procurationem: de qua re, cum Attico agens, ita loquitur Cicero, Das ne igitur, hoc nobis Pomponi; nam Quincti noui sentētiam, deorum immortalium vi, natura, ratione, potestate, mēte, numine, siue quod est aliud verbum, quo planius significem quod volo, naturam omnem regi? Nam, si hoc non probas, ab eo nobis caussa ordienda est potissimum. Do, inquit ille, si postulas. Et alio loco, cum & Deum esse, & hominum curam habere docuisset, hæc subiecit verba, vtiles esse autem has opiniones, quis neget? cum intelligat quam multa firmentur iureiurando, quantæ salutis sint fœderum religiones, quam multos diuini supplicij metu a scelere reuocarit, quamque sancta sit societas ciuium inter ipsos, dijs immortalibus interpositis, tum iudicibus, tum testibus. Habes legum proœmium: sic enim D hoc appellat Plato.

Psal. 96. *Arius, ex Didym.* *Libr. 1. de leg.* *Libr 2. de leg.* *Euripidem. Pytha. lib. de vita.*

Tertium, in quo breuiter hominis, cui lex datur, natura, a qua, vt Cicero scripsit, iuris vis repetenda est, explicabo; quā hūc in modum elegantissime descripsit Tullius, Animal hoc prouidum, sagax, multiplex, acutū, memor, plenum rationis & consilij, quem vocamus hominem; prçclara quadā conditione generatum esse a summo Deo. Solum est enim ex tot animantiū generibus atque naturis particeps rationis, & cogitationis; cum cętera sint omnia expertia. Eiusdem hominis naturam regius Vates his verbis expressit. Quid est homo, quod memor es eius, aut filius hominis, quoniam visitas eum? Minuisti eum paullo minus ab Angelis, gloria & honore coronasti

Psalm. 8.

eum,

A eum, & constituisti eum super opera manuum tuarum. Omnia subiecisti sub pedibus eius, oues & boues vniuersas, insuper & pecora campi. Volucres cęli, & pisces maris, qui perambulant semitas maris. Sed vt paullo apertius quid in hoc paruo mundo, cui Deus suam indidit legem, insit, exponatur, eius partes & vires, per quas, aut leges condit, aut seruat, recipitve explicandæ sunt. Homo igitur ex animo & corpore constat: corpus ex terra est Gen. 1. sumptum, animus vero ex diuina natura est delibatus: Formauit enim dominus Deus hominem de limo terræ, & inspirauit in faciē eius spiraculum vitæ. In quo quattuor licet agnoscere gradus; intelligendi cum Angelis, sentiendi cum brutis, viuendi cum plantis, & existendi cum rebus omnibus; atque omnes animarum rationes; vegetantem, per cuius facultates nutritur,
B augetur, generat: sentientem per cuius sensus externos res externas recipit, per communem sensum discerint, per æstimantem iudicat, & per memorantem, rerum species apprehensas, & iudicatas conseruat: per intelligentem, res a sensibus sumministratas, vel simpliciter apprehendit, vel vnam cum alia coniungit, vel ex coniunctis ratiocinando aliquid de nouo cognoscit, & iudicat. Id autem quo de iudicium fertur, per aliam facultatem, quæ voluntas nominatur, vel prosequitur vt bonum, vel refugit, vt malum. Quare, vt per intellectum percipit omnia, vt vera; ita per volūtatem appetit omnia, vt bona. Ex quibus conficitur, duplicem in homine esse cognitionem & appetitionem: vnam in parte sentiente, qua apprehendit bonum particulare vt consentaneum ad conseruandam vitam: alteram in intelligentia, qua per-
C cipit bonum vniuersale rationi congruum, quod honestū appellamus. Harum duarum partium hæc est naturalis lex, vt sentiēs, quæ est inferior, quasi Heua obediat superiori, quasi Adamo: Quod si secus fiat, vel naturæ conditione, vel prauitate, per leges hæ partes corrigendæ & in officio continendæ sunt. Caussa autem cur pars inferior superiori non obediat, ea est, quod in ea variç suboriantur affectiones, quibus mens a sua rectitudine dimouetur. Nam, si appetitui sentienti proponatur aliquid sibi consentaneum, sine difficultate, illud per vim concupiscendi, si cum difficultate per vim irascendi prosequitur, aut refugit. Quare omnis perturbatio, aut est circa bonum absens, vnde oritur cupiditas: aut circa præsens, vnde delectatio: aut circa malum imminens, vnde timor; aut circa præsens, vnde tristitia: ad quas, si quæ
D sunt aliæ reuocantur. Hinc duæ animi partes; quarum vnam superiorē vocant, quæ solas honestatis rationes percipit: alteram inferiorem, quæ ijs trahitur rebus, quibus sensus afficitur, ac proinde superiori sæpe repugnat. Hinc duæ illæ leges, de quibus his verbis meminit Paulus, Video autem, aliam legem in membris meis, repugnantem legi mentis meæ, &c. Rom. 7.

Cic. libr. 1. offic.

Quartum, cum omnis iustitia a summo iusto, hoc est a Deo, qui est iustitia ipsa, in hominem per leges, & ab homine in familiam atque remp. & humanos cætus iure societatis deriuetur; ideo de familia atque rep. in quas per leges introducenda est iustitia, vt tandem omnes euadant iusti, & ad ipsum iustum vnde dimanarunt, reuertantur, in hac tractatione aliquid supponendum est. Quoniam igitur non erat bonum hominem esse solum, data ei fuit

Gen. 1. ei fuit fœmina in sociam,& ad procreandam sobolem,vnde oritur familia; A
Arist. 1. Polit. Familia ergo maris & fœminæ coniunctione constat, quæ communis opis, & prolis procreandæ, atque alendæ caussa a Deo constituta est. Facti itaque sunt duo sexus,atque coniuncti,vt alter alteri esset auxilio,& ut huma-
Arist. num genus per procreationem conseruarent & augerent. Sunt autem familiæ partes tres: Prima, quasi interna,personæ ipsæ,maritus,uxor,& liberi:maritus solum imperat,filij solum parent,uxor partim marito paret, partim filijs imperat: secunda quasi externa, res ad uitam tuendam necessariæ; quarum aliæ sunt immobiles, vt agri;aliæ mobiles,ut agrorum fructus: aliç quæ se mouent, ut animantia:Tertia quasi media,domus ipsa & locus cum supellectili necessaria & ministris, siue seruis. Ad quas omnes res, uel acquirendas,uel conseruandas,& recuperandas bona legum pars est ordina- B
ta. Resp. vero,est ordinata hominum multitudo ijsdem imperijs superioribus parentium,& rebus inferioribus communiter utentium. Ad remp. igitur conficiendam plures homines cōuenire oportet, non temere, sed certo ordine;qui omnes uni principi imperanti, Dei vicem gerēti obedire debent;ac etiam communibus rebus,unde & reip. nomē ductum est,communiter uti. Vt, sicuti,tanquam membra uni capiti parent,ita rebus communibus,quasi pedibus utantur. Rursus hoc modo remp. siue ciuitatem describeres, est familiarum,rerumque inter ipsas communium summa potentia & ratione moderata multitudo:uel denique hoc pacto, Ciuitas est multitudo collecta ad rerum suarum statum tuendum per se sufficiens, communi uitæ genere,legumque uinculis, coniuncta. Et quemadmodum homo C
conficitur ex corpore & animo; ita etiam, suo modo, ciuitas: cuius corpus sunt,domus,muri & res ipsæ,animus uero homines. Quorum alij alios gubernant, & ordinant, ut Principes: alij pacem conseruant, ut iustitiæ administri,& qui hostem repellunt,ut milites:alij necessaria ad uitam tuēdam subministrant & curant,ut agricolæ,artifices,& mercatores. Primi solum imperant,postremi solum parent,medij vtrunque præstant. Atque ex his intelligeres quæ sint reip. partes:ad quam recte administrandam tria necessaria esse uidentur:potentia,quæ priuatim Regum esse censetur,intelligentia & sapientia,quæ sapientibus tribuitur,& sanctitas siue bonitas quæ sacerdotibus conuenit. Quæ tria,si in unum hominem coirent, is Termaximus nominari posset,ut olim qui a principio regebant nominabantur, aut D
nominari poterant,cum ijdem essent Reges,sapientes,& sacerdotes: & una cum sacerdotio coniunctum erat imperium;ut de Melchisedech in diuinis literis legimus,& idem Moyses princeps,propheta,siue intelligens & sacerdos fuit:& ita duæ potestates,pontificia nimirum & regia coniunctæ erant: quarum postea factum est diuortium,ita ut alij essent Reges,alij sacerdotes, siue Pontifices.

Hinc duo manarunt iurium & legum genera:unum pontificale,alterum regium, siue ciuile; quæ ita se habent, ut hoc sit propter illud, ut imperfectum propter perfectum. Et quamuis facta sit potestatum separatio; tamen idem remansit finis, bonum & æquum, iustumque, & communis hominum

A minum salus, ad æterni numinis gloriam: quo fit, ut omnia humana iudicia, & omnis administratio in Deum referenda sit. Rursus, factum fuit potestatis humanæ diuortium, vnde tres enatæ sunt reip. formæ, quarũ prima dicitur Monarchia, cum tota imperandi potestas residet in uno: secunda Aristocratia, cum plures meliores imperant: tertia Democratia, cum omnes ciues sunt dominij participes. Ad familiam & ciuitatem accesserunt leges, quæ uitam motumque eis tribuunt, & iustitiam in vrbem & orbem introducunt. Ex quibus colligeres, cur leges fuerint necessariæ, vt scilicet, & familiæ, & reip. multitudo, colligaretur, in officio contineretur, & ad suum finem dirigeretur: quæ necessitas adhuc ex insequenti fundamento, multo manifestior fiet.

B Quinctum optimis rationibus, siquis cum homine non Christiano ageret, quas nos alio loco attulimus, demõstrari posset, id quod Christiani certa fide tenent, naturam humanam non esse in ęo statu, in quo a prępotente Deo condita fuit. Fecit itaque perfectus artifex hominem perfectum & rectum: qui peccando se imperfectum, reddidit, & inflexit, atque multis quæstionibus, ut scriptura ait, sese miscuit: & de perpetrato peccato meritas pœnas luit. Quare, tres possumus animaduertere hominis status, unum ante peccatum, alterum in peccato, tertium, post peccatum & inflictas pœnas. Homo in primo statu ad Dei imaginem & similitudinem creatus, erat perfectus & rectus, erga Deum; erga se, & erga alias creaturas; Erga Deum per gratiam, qua dignus erat, ut supernaturali amore ab eo diligeretur; & C per caritatem, qua omnia propter Deum diligebat: cui per præceptum, quo indicatur amor, subditus erat. Erga se per iustitiam originalem, qua inferior pars superiori erat subiecta; ita ut nullus in eo præter rationis imperiũ exoriretur motus: ac proinde poterat non peccare, & non mori: ac etiam per supernaturalẽ scientiam, quæ ad Deum colendum, & ad se cognoscendum, erant necessaria, norat omnia. Erga alia per acceptum dominium, in hoc enim priuatim eius similitudo cum Deo consistebat, ut præesset rebus omnibus, sicuti Deus præest; unde & fructibus terræ sine labore conquisitis, uti ei licebat; & a nulla re offendi poterat: atque in auxilium uxorem accepit, unde sobolem procrearet, ut non solum rerum, sed & familiæ & reipub. haberet dominium: ad quæ omnia gubernanda perfecta omnium D rerum cognitione fuit ornatus, per quam omnibus rebus nomina ponere potuit. His ergo rebus, animo & corpore perfectus, & in omnem partem recte constitutus, translatus fuit in locum sibi conuenientem, in paradisum, hoc est in locum amœnissimum & delitiarum plenum; ubi, cum per certum temporis spatium, bene agendo, supernaturali beatitudine dignus esset effectus, gloriæ ueste indutus, uiuus in cœlum traduceretur, ubi sempiterno æuo diuinæ naturæ aspectu perfrueretur. Sed quoniam hunc florentissimum statum, & hunc honorem in quo erat constitutus, non cognouit, & ambitione diuinitatis, diuinum mandatum transgredi uoluit, in alium calamitosissimum statum delapsus est, qui status peccati nominatur: in quo, hoc pacto remansit affectus.

Lib. 1. introd. ĩ Theolog.

Eccl. 7.

Gen. 2.

Gen. 1.

Psalm. 48

Priuatus fuit omnibus donis supernaturalibus, & ira Dei dignus euasit, ab A
eo auersus, conuersus ad creaturas, & aliquo pacto diabolo, cuius suasu peccauit, subiectus: intellectus qui luminis plenus erat, factus est obscurus; voluntas prona in peccatum, & inferior pars superiori rebellis: contracta est moriendi necessitas, vt non possit non mori: & deniq; loco amoris Dei, successit amor sui, oĩum malorum fons: quo qui suas viuendi rationes metitur, iustitiã videre, ac seruare nequit, ac proinde qui totus erat iustus & æquus, iniustus & iniquus, in Deum, in se, & in alios euasit; ita vt mille indigeat legibus per quas ad suam æquitatem & rectitudinem reuocetur. Peccato itaque perpetrato, primum cognouit miser (oculi enim eius aperti sunt) calamitatem in quam erat de lapsus, suamque turpitudinem, quam folijs tegere conatus est. Vocatur deinde tanquam reus in iudicium. Factum quod nega- B
re non poterat, confitetur; & translatione illud minuere conatur, dum culpam in vxorem sibi datam, & hæc in serpentem reijcit, atque ambo tãquam eiusdem peccati participes, iusta & congruenti pœna puniuntur. Et ne homo in hoc calamitosissimo statu, fructus ex arbore vitæ decerpti esu, vitam sibi perpetuaret, non sine misericordia, veluti bestia pellibus indutus, extra Paradisum in hunc mundum bestiarum habitaculum detruditur. Quare, hic
Psal. 48. cum Dauide concludere licet, Homo cũ in honore esset, non intellexit, comparatus est iumentis insipientibus, & similis factus est illis. Quamuis autem homo ob peccatum omnino exterminari debuisset: tamen nõ fuit a Clementissimo Principe destitutus; sed partim sibi relictus, vt quid amisisset, & quid posset cognosceret; partim vero adiutus, vt quæ ei cognoscenda erant, cer- C
tissimo fidei lumine ea perciperet, & gratiæ auxilio melius exequeretur. Vnde nullam expressiorem legem qua extrinsecus eum doceret, ei dedit prętet illam, quam naturæ indiderat: qua, & Deum esse, & rerum curam habere, & bonos prẹmio, & malos pœna afficere, & quod sibi nollet, alteri nõ faceret, cognoscere poterat: ita vt, aliqua parte, in Deum & in alios se iuste & honeste gerere posset. Atq; hinc illę emanarunt leges, quæ humanæ & naturales dicuntur. Postea vero, cum vitia inualescerent, & rationis igniculi, ita essent obscurati, vt vix vlla cerneretur æquitas, vllusq; veri Dei cultus vigeret, aliã legem in tabulis scriptam, per homines hominibus Deus dedit: quos plenius, de iustitia erga ipsum diuinum numen, & erga alios docuit; sed tamen sub vmbris, & sub rerum caducarum signis, vt imperfectis hominibus con- D
gruebat, vt hac ratione eos ad perfectionem præpararet. Tandem, cum iam eo ignorantiæ, & iniquitatis humana deuenisset natura, vt nullum fere rationis, & iustitiæ lumen appareret, apparuit Oriens ex alto, Dei nimirum
Luc. 1. Filius in terram delapsus; qui per seipsum perfectam legem hominum cordibus impressit; per quam perfectam diuinæ naturæ tradidit doctrinam, ac perfectas viuendi rationes commõstrauit, atque ad perfectionem colẽdam gratiam & auxilium dedit. Per tres itaque quasi vitæ gradus homo post exilium in patriam reuocatur: quorum primus legis naturę, secundus legis scriptæ siue Mosis, tertius legis gratiæ dicitur: Atque de his tribus legum generibus postea a nobis late disserendum erit. In primo, quasi infans, lacte nutritus

A tritus fuit: in secundo quasi puer sub pedagogo institutus: in tertio, vt adultus, sibi relictus solido, ac perfectissimo cibo altus. Atq; ex his colligere licet, cur homini, in hoc exilij loco, priuata quadã ratione, & societas, & communitas fuerit necessaria. Nam, cum cibum, vestes, & tentoria ad vitã tuendam per varias artes sibi parare, ac etiam ab aliorum iniuria se tueri deberet, nec vna familia hæc omnia præstare posset; necesse fuit, vt plures prius in vicos, & tandem in vnam ciuitatem coirent; vbi essent alij qui necessaria ad vitam compararent, alij qui hostem repellerent, alij qui concordiam per iustitiæ administrationem conseruarent. Arist. li. 1. pol.

Quo autem pacto dispersi homines in vnam communem societatem fuerint vocati, eleganter, quamuis non omnino vere, in priore de Inuentione B libro exposuit M. Tullius; & de artium inuentione in diuinis literis nõ vno in loco habetur mentio. Atque ex his, quæ diximus, legum ponendarum, & cognoscendarũ manifesta colligitur necessitas; vt videlicet natura debilitata, atq; infecta medicinis, viuendiq; regulis, ad suum integrum statũ, quantum fieri potest, reuocetur: quem sane statum, illum inquam perfectum, qui leges ferunt, & remp. administrant, sibi proponere debẽt; non secus ac Medici, qui in curandis corporibus valetudinem ipsam habẽt propositã: quem spectando, nunquam bonus errabit Nomotheta: cuius is debet esse scopus, vt status quietus conseruetur, & summo Principi per religionem & mandatorum obseruationem seruiatur, vt seruiendo fęlicitatem quam peccando homines amisere, recuperare queant. Sed de his fundamentis hucusque.

C

De quibusdam principijs, ex quibus leges dimanarunt. *Disput.* II.

OMNES scientias, & artes ex certis primis principijs, quasi ex quibusdam fontibus dimanare, recte qui sapiunt, & cum ratione scribunt, prius ponenda & cognoscẽda esse affirmant omnes. Namque, illi tandem scire dicuntur, qui quod norũt, in sua principia certissima possunt reuocare. Nonnulla igitur in hac disputatione explicabo principia, ex quibus legum & iuris doctrina suam originem duxit: sunt autem ista. *Aristot. 1. post. c. 2. Li. 1 Phys. c. 1.*

Primum, bonum est amandum, malum fugiendum. Bonum autem nihil aliud est, quam id quod est naturæ cuiuscunq; rei cõsentaneum, quod rem D perficit; vnde sequitur, vt sit appetibile, & vt finis rationem habeat: malum vero contra. Hoc principiũ, scripturus de officijs, Cicero mihi proposuisse videtur, cum dixit, Principio generi animantium omni est natura tributum, vt se, vitam, corpusq; tueatur, declinetq; ea, quæ ei nocitura videantur: idem in initio suæ philosophiæ de moribus posuit Aristoteles. Est autem bonum triplex; vnum summum rebus omnibus creatis cõmune; & hoc nihil aliud est, quam rerum omnium auctor, ad quem omnia, suo modo, remeant, cum inde defluxerint: vel planius, diuini numinis laus & gloria, cum omnia sui caussa facta a Deo fuerint. Alterum commune quidem multis, sed nõ summum, vt bonum reip. vel alicuius communitatis, & aliquarum rerum. Tertium, priuatum cuiuscunq; rei, & est id, quo res illa in sua natura perficitur: *Lib. 1. Prou. 16.*

vt hominis in hac vita, Dei amor; & in alia cõſummata perfectio, ſtatus quidam omnium bonorum aggregatione perfectus. Rurſus, bonum triplex; honeſtum, & eſt id quod eſt cum recta rõne conſentaneum, quod per ſe expetibile, & laudabile eſt; ipſa nimirũ virtus, aut res cum virtute geſtæ: Vtile, qđ per ſe non eſt expetibile, ſed ideo expetitur, quia ad aliud confert; vt pecuniæ, vt potentia: propter quod bonũ nunquam eſt deſerendũ honeſtũ: Delectabile, quod naturam reficit, conſeruat, & ad agendũ quaſi eſca allicit, & in agendo detinet; quo fit, vt agendi cauſſa ſit inſtitutum. Cæterum, id quod eſt honeſtũ eſt ẽt per ſe vtile, & delectabile. Huic triplici bonorum generi tria contraria mala opponuntur, turpe, inutile, & id quod triſtitiam affert. Quorum bonorum vim & naturam ij profecto debent habere perſpectam, qui leges ferre, earum naturam cognoſcere, & iuſtitiam adminiſtrare volunt. Et ſane, quod ad honeſtũ attinet, tanta eſt eius pulchritudo, vt ſi oculis cerneretur, mirabiles ſui amores in nobis excitaret: Vñ aliud colligeres principiũ. A B

Cic 1. de fin.

Lib. 1. de leg. Secundum, honeſtum eſt per ſe expetendum: Ideo Cicero de legũ principijs ponendis loquendo dixit, eiuſmodi eſſe ponenda, quæ probentur ijs, qui omnia recta atq; honeſta per ſe expetẽda dixerunt, & aut nihil omnino in bonis numerandum, niſi quod per ſeipſum laudabile eſſet: aut certe nullum habendũ magnum bonũ, niſi quod vere laudari ſua ſponte poſſet. Quare, qui honeſto non mouetur, bonus eſſe, vt idem docet, non poteſt: omnia enim perturbat, qui ſuis commodis metitur omnia. Vt ergo quiſq; maxime ad ſuum commodũ refert quæcunq; agit, ita minime eſt vir bonus. Neq; hic audienda eſt Academia, omnium rerũ perturbatrix, quæ id bonũ & honeſtum putat, quod quiſq; opinatur; ita vt non in re, ſed in opinione ſit ſitum. Ipſum .n. bonum, inquit Tullius, non eſt in opinionibus, ſed in natura: nam, ni ita eſſet, beati quoque opinione eſſent: quo, quid dici poteſt ſtultius? & alio loco, Atq; nos legem bonam a mala, nulla alia niſi naturæ norma diuidere poſſumus, nec ſolum ius & iniuria natura diiudicatur, ſed oĩno oĩa honeſta, ac turpia. Nã & cõis intelligentia nobis notas res efficit, eaq; in animis noſtris inchoauit, vt honeſta in virtute ponant̃, in vitijs turpia. Hęc autem in opinione exiſtimare, nõ in natura poſita, vere demẽtis eſt. Quare, optime Iuriſcõſultus in ſuis pceptis ſiue principijs, hoc primũ poſuit, Honeſte viuere. C

Libr. 1. de leg.

Mat. 7. *Luc. 6.* Tertium, principium poſſumus facere illud, quod ſapientiſſimus legiſlator Chriſtus poſuit, & prout vultis vt faciant vobis homines, & vos facite illis ſimiliter: illud nimirum quod eſt in ore omnium, quod tibi non vis, alteri ne feceris: quo vno clariſſimo naturæ lumine ſi homines vterentur, ſi quæ agũt inſpicerent, nihil non iuſte facerẽt. In quo principio alia duo quæ Iuriſconſultus poſuit præcepta, plane continentur, quę ſunt, Neminẽ lędere, & ſuũ cuiq; tribuere. Salubria ſane pręcepta ad oẽm humanã ſocietatẽ cõſernãdã, ac tuendã: q̃ ſi ſeruarentur, bona legũ ſcriptarũ pars nõ eſſet neceſſaria. D

Mat 12. *Deut. 6.* Quartum, Deum amandũ proximumq; diligendũ eſſe. Quod hoc ſit omniũ legũ fons & origo, ac ẽt finis, legiſlatorũ princeps Chriſtus nos docuit, cũ hinc legẽ & prophetas pendere dixit. Hoc itaq; principio duo continent̃ de caritate mandata, de diligẽdo Deo ex toto corde, & ꝓximo ſicut ſeipſum:

quorum

A quorum secundum nos ad primũ traducit; cum is diligere Deum quem nõ *1.Ioan. 4.*
videt, non censeatur, qui non diligit proximum, quem videt: vt etiam illud
tertium, quod paullo ante posuimus, ad hoc secundum. Ex quibus tribus
principijs sequitur Aequum, quod æternæ menti est cõsentaneum, & quod
omnes legislatores & iudices spectare debent. Quare, cum aliquid facien-
dum, atque iudicandum est, per hæc principia iudicandum erit. An velles
hoc tibi fieri; An sit secundum dilectionem proximi: & denique, An cum
dilectione Dei conueniat, cũ qua nihil conuenire potest, quod sit eius præ- *Io.14.*
ceptis contrarium; cum is qui non seruat mandata, nõ diligat: quorum tria
ad Dei dilectionem nos dirigunt, quæ sunt, de non colendis dijs alienis, de
non assumendo Dei nomine in vanum, & de sabbato sanctificando: septem
B vero ad dilectionem proximi: de honorandis parentibus, de non occiden
do, de non mœchando, de furto non faciendo, de testimonio falso vitando,
de non concupiscenda aliena vxore, & de non desideranda vlla alia re
quæ sit alterius. Quæ decem capita etiam naturæ lumine cognita fuisse, si
vellem, ex varijs Ethnicorum scriptorũ monumentis demonstrare possem;
sed satis mihi erit, si illud principium de caritate, in quo ista plane continẽ-
tur, ex vno Cicerone breuiter demonstrauero. Hic itaque vir æterna laude
dignus, cum disputaret contra eos, qui vtilitate omnia metienda putant, atq;
oẽ ius a recta ratione q̃ est naturæ infixa, non ab opinione pendere doceret,
hunc in modum scripsit, Atqui, si natura confirmatura ius non erit, virtutes
oẽs tollantur. Vbi enim liberalitas? vbi patrię caritas? vbi pietas? vbi, aut be
C nemerendi de altero, aut referendæ gratiæ voluntas poterit existere? Nam
hæc nascuntur ex eo quod natura propensi sumus ad diligendos homines;
quod fundamentum iuris est. Neq; solum in homines obsequia, sed etiam
in Deos ceremoniæ, religionesque tolluntur: quas non metu, sed ea condi-
tione, quæ est homini cum Deo, conseruandas puto. Idem cum de duplici
patria, deque caritate erga vtranque mentionem fecisset, sed necesse est, in- *Lib. 1. de*
quit, caritate eam præstare, qua reip. nomen vniuersæ ciuitatis est: pro qua *leg.*
mori, & cui nos totos dedere, & quasi consecrare debemus. Sed peteret hoc
loco quispiam, cur nullum datum sit præceptum de dilectione sui. Facilis
est responsio, vel quia ad se amandum homo est omnino, aut etiam nimiũ
propensus; ita vt nullo fuerit mandato de hac dilectione opus: vel quia nõ *Ephes.5.*
D potest non se amare, qui Deum & proximum amat: vel quia in dilectione
proximi continetur, cum dicitur, Dilige proximum tuum, sicut teipsum: cũ
quisque sit sibi maxime proximus, & prius sibi ipsi cõsulere, quam alijs si-
ne vllius iniuria possit, & nemo suam carnem despiciat.

Quinctum principium, quod ex Tullij doctrina paullo ante allata colli-
gitur, Religionem esse colendam, esse homini a natura insitam, & omne ius
humanum religionis caussa esse factum atq; institutum. Sed ò bone Deus,
quot quantasque tragœdias, quot turbas? quot bella? quot errores? quot
schismata, & hęreses huius clarissimi, certissimi omniũ legum, omnium iu-
rium, principij contemptus excitauit? Omnes itaque legislatores, om-
nes iudices, & denique omnes homines ex hoc fonte bibãt, in hunc solem

oculos conuertant, ad hanc amussim omnia examinent, & in omnibus hac A
Cic. lib. 2. de nat. vtantur regula, hanc legem omnes legant, & relegant, aut certe hoc vinculo se ligent, qui religiosi dici & esse volunt, vt omnes velle deberent, cum sine religione nulla vera possit esse virtus. Est autem religio nihil aliud, quam
In Epin. Dei cultus, vel virtus, quæ Deo cultum cæremoniamque exhibet. Huc pertinet illa diuina diuini Platonis sententia, Omni crimine legislator carebit, si melius de ijs, quam prisci, senciat, & optima vsus disciplina, Deum hymnis colat, beatitudineque extollat, atque ita vitam transigat: ac etiam lex illa
Libr. 2. de leg. initio omnium legum, quasi aliarum fons & origo a M. Tullio posita, Ad diuos adeunto caste: pietatem adhibento: opes amouéto: qui secus faxit, Deus ipse vindex erit. Hinc est quod a mundi exordio primos primorum parentum filios Deo munera obtulisse legimus; quamuis nulla adhuc esset fun- B
data ciuitas, quæ religione contineri debet: cuius ædificandæ auctor primus fuit Chain, qui Enoch, quod disciplinatum significat, ędificauit: sic fortasse dicta, quod communio & disciplina politica, tunc primum cœperit. Et de Enos, quod hominem significat, nomen Domini inuocare cœpisse legimus: qui fuit Sech filius, quem Abelis iusti loco Deus Adamo dedit.

Denique, ne plura statuam principia, illud addiderim, ius iustum ve, & æquum, in quo statuendo, explicando, & administrando vniuersa iuris legumque doctrina versatur, esse quiddam per se expetendum: quod his non minus doctis, quam elegantibus verbis docuit M. Tullius. Etenim omnes boni ipsam æquitatem, & ius ipsum amant: nec est viri boni errare & diligere quod per se non sit diligendum: per se igitur ius est expetendum, & C
colendum: quod si ius, etiam iustitia: sic in ea reliquæ quoque virtutes per se colendæ sunt. Illud ad extremũ tanquã corollarium addiderim, eam esse omnium rerum conditionem, vt vna sine alia consistere nõ queat; ac proinde eas cõtabulatas, atque concatenatas esse oportere, cũ nulla res sit adeo absoluta, vt alia non egeat: non secus ac animantis corpus quod varijs membris indiget. Quo fit, vt quodam naturæ iure, ac etiam necessitate, non solũ vna familia, & vna ciuitas cum alia, sed etiam vnus populus, vna regio cum alijs aliquo pacto debeat esse coniuncta: cum unus locus non omnia suppeditet, sed vt aliquas res habet illa alijs indiget. Quamobrem, vt inter virum & vxorem, inter parentes & filios, inter gentiles & ciues, quædam debet esse caritas atque coniunctio; ita etiam inter populos omnes; qui quibusdam D
communibus legibus colligandi sunt: vt sicuti ex omnium rerum vniuersitate vnus fit mundus; ita ex omnium populorum cętu una quasi ciuitas: quę sane fieret, atque conseruaretur, si singuli homines & populi una uterentur naturæ ingenita lege; ex cuius iam principijs, atque ex quibusdã alijs, quæ ex illis facile quisque colligeret, omnis legum doctrina manauit.

Atque de legum principijs hucusque. Antequam autem ad ea quæ in hoc secundo libro explicanda restant, transitum facio, dicenda proponam, & susceptæ methodi rationem aperiam. Cum itaque omnes disciplinæ & artes, quædam, tanquam certissima & explorata supponant, habeantq; principia, ex quibus ea quę docent ratiocinando colligunt, de quibus nos hactenus

nus

A nus scripsimus; sequitur modo, vt quarundam dictionū significationes explicemus, quibus, vel huius doctrinę subiectum, vel proprietates, aut etiam principia designantur: cum inter alias alicuius doctrinæ præcognitiones hanc Dialectici numerent, ad quam etiam præcognitionem, quid rei, reuocares. Quare deinceps de legis quæ est huius tractationis subiecta materia ac etiam iustitiæ, iurisque, & æquitatis, quæ necessario sunt cum lege coniūcta; nomine, definitione, diuisioneque agemus. *Arist. li. 1. post. c. 1.*

De nomine legis. Disputat. III.

B NON modo rerum pulcherrimarum rationes, sed etiam nomina cognoscenda esse, scite apud Platonem Atheniensis hospes, consentiente Clinia, mihi affirmasse videtur: Nam, vt alio loco idem auctor scripsit, Nomina rerum cognoscēdarum sunt instrumenta. Vt ergo legis naturam, de qua nostra est instituta disputatio, melius explicare possimus, de ipso legis nomine priore loco vt etiam Tullius fecit, aliquid scribendum esse putauimus. Quæ vero dicenda sunt ad tria capita reuocabimus. Primum de legis notatione agemus. Deinde de vario huius vocis vsu: postea de varijs rei subiectæ appellationibus: postremo, vnde leges suas appellationes sortiri soleant, docebimus. *Libr. 1. de leg.*

De primo, legis etymologia varie a varijs scriptoribus assignari solet: Quibusdam, vt Isidoro, legem a legendo, quod publice legenda proponatur, dictam fuisse placuit: quam cōsuetudinem, demonstrat hic Plauti locus; *Lib. 5. ety. mol. c. 3.* *In Trin.*

Ex miseræ etiam
Ad parietem sunt affixæ clauis ferreis, vbi malos mores
Adfigi nimio fuerat æquius.

Et hic alius ex Ouidio sumptus,

Nec verba minantia fixo
Aere legebantur.

Alij, in quibus Diuus Thomas, putarunt legem sit dictam esse a ligando, quod homines liget, & obliget; in qua etiam sententia fuit Cassiodorus in primum Dauidis Psalmum, vbi sic ait, lex dicitur, quod animos nostros liget. Atqui M. Tullius, quem nonnulli alij sequuntur, legem a legendo, hoc D est a deligendo dictam fuisse docuit; quod nos quid sit eligendum, quidve fugiendum sit moneat: quam notationem etiam Diuus Augustinus approbauit, cum scripsit, In latina lingua, quid aliud negligitur, nisi quod non legitur? id est, non eligitur. Vnde & legem a legendo, hoc est ab eligendo Latini auctores appellatam esse dixerunt. Quod nos legem vocamus, Græci nomon dicunt: vel, apo tes gomas. i. a distributione, siue apo tu gomegin, quod est distribuere, vel certe apo tu nemin, quod est honorem tribuere, magnique pendere: Hinc nomizin. i. lege sancire, & moribus instituere. Vnde Cicero de vtriusque nominis significatione agens, ita scriptum reliqt, eamque rem illi græco putant nomine a suum cuique tribuendo appellatā: ego, nostro, a legendo. Nam, vt illi ęquitatis, sic nos delectus vim in lege ponimus: *1. 2. q. 90.* *Quæst. 20. in Leu.* *Bolog. lib. de leg c. 3.* *Bud. in com.* *Lib. 1. de leg.*

nimus:& proprium tamen vtrunque legis est.De nominis Græci præstantia A
Dial. 12. de leg. hæc scripsit Plato, Neque enim temere miranda diuinaq; lex nomen menti proximum possidet;noos enim mentē,nomos vero legem significat. At vero
Rab. Ioseph. Hebræi, thorah appellant, a verbo Iarah, quod docere significat, cum lex
Rab. Abr. facienda & non facienda doceat: vel, vt alij volunt, a verbo, siue noie thur, quod dispositionem significat;cum lex sit preceptorum forma & dispositio:
Rab. Dauid. ac etiam per excellentiam, Kara, id est, scriptura. Arabes, siue Mahometani Alkoran, quasi diceres, ten graphen,quorum tamen lex per excellentiam, impietatis nomine digna est, quod sit scripturarum omnium maxime impia,& indignissima,quæ etiam a bestijs recipiatur.A lege,dicitur legislator, legifer,Græce, nomothetes, Hebraice mechokek, qui legem sancit: & legirupa, vel legirupio, græce paranomos, qui legem frangit. Sed de primo B hactenus: nunc de secundo capite dicamus, in quo varios huius vocis vsus indicabo.

Tusc. 3. Primo igitur,lex sumitur,pro conditione,siue pacto,vt apud Tulliū,cum ait, ea lege nos esse natos, vt nemo in perpetuum esse possit expers mali. Secundo,pro certa ratione siue modo agendi; vt cū dicimus,hanc mihi legem in agendo præscripsit, id est, hunc modum. Tertio,pro certa regula,certave ratione cuiuscunq; artis;quam regulam artis præcepta tradunt:vnde & Ars dicitur recta eorum quæ fiunt ratio: quo pacto Plato aliquādo legis nomen vsurpauit.Quarto,pro quacunque recte gubernandi ratione: qua significatione continetur omnis gubernandi ratio, siue sit humana, siue diuina, siue naturalis. Quincto, pro regula quadam, vel in diuina mente existente, qua C Deus omnia regit & gubernat, vel in hominum natura impressa, vel diuinitus tradita,vel humana ratione constituta,ex qua regula actiones humanę dirigūtur in finem: & in hac significatione potissimum a nobis hoc nomen vsurpandum est; pro subiecta tamen materia,iuxta varias legum formas, de quibus acturi sumus. Denique, lex interdum sumitur pro eo quod ex norma legis fit, seu pro re a lege præcepta, & pro aliqua tota disciplina,siue religione quæ leges continet; quomodo dicimus,lex christianorum,lex gratiæ; ac etiam pro codicibus in quibus lex continetur. At specialis significatio est illa qua designatur regula publica auctoritate communitati proposita ob commune bonum. Nec me latet hoc commune nomen varijs modis apud Iurisperitos vsurpari, quos singulos numerare nihil est necesse. Vnde D
L. Cæsar de Public. vect. L. Ant. ff. de priu. aliquando lex, sumitur pro pacto, aliquando pro priuilegio, alijsque modis, vt Glossæ varijs in locis adnotarunt. Sunt etiam & alia nomina, quibus idem significamus, quod nomine legis. Vt constitutio, Decreta, sanctiones, consuetudines, placita, & ordinationes, quarum vocum variæ assignantur significationes, quas nihil est necesse vt nunc explicemus. Et quoniā nostra de legibus disputatio potissimum sacra,futura est,ideo priuatim, quo pacto diuinæ literæ hoc nomine vtantur, paucis docebimus. Primo, per legem,
Quæst. 22. Glos. Rom. 10. d. 1. cap. 5. interdum designatur quidquid in sacris codicibus continetur:Ita adnotauit Iustinus martyr in quęstionibus ad gentes,& Sedulius in caput tertium epistolæ ad Romanos,Turrecremata,& alij.Secundo pro omni eo quod est de

iure

A iure diuino, sub qua significatione continetur etiam lex diuina non scripta, quæ traditione conseruatur; vt cum dicitur, lex Domini immaculata, conuertens animas. Tertio, priuatim sumitur pro lege veteri; vt cum dicitur. Nihil enim ad perfectum adduxit lex. Quarto, pro lege veteri, ut distinguitur contra Psalmos & Prophetas; ut apud Lucam accepit Christus cum dixit, Necesse est impleri omnia quæ scripta sunt in lege Mosis, & Prophetis, & Psalmis. Quincto, pro legis antiquæ doctrina, quę ad obseruantiam diuini cultus pertinet, ut hoc in loco, lex autem subintrauit, vt abundaret delictum. Sexto, vt obseruauit Iustinus, per Metonymiam Moses antiquæ legislator, lex nominatur: quo etiam modo in iure ciuili ipse Imperator, ut quædam Glos. adnotauit, lex uocatur. Septimo, lex, stricta significatione, sumitur B pro præceptis decalogi; ut cum dicitur, qui diligit proximum legem adimpleuit: quomodo hoc nomen accipiendum esse adnotauit Turrecremata, in definitione, quæ in Decreto de iure naturali datur. Octauo, speciatim sumitur pro lege noua a summo legislatore Christo lata, & per Apostolos promulgata, ut cum dicitur. De Sion exibit lex, lex nimirum euangelica, ex templo in Sione ædificato, ubi a Christi discipulis promulgari cœpit. *Heb. 7. Cap. ult. Mat. 7. Rom. 5. Q. 34. ad orth. L. cum lex ff. de leg. Rom. 8. Dist. 1.*

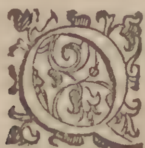
Diuina lex in sacra pagina multas sortita est appellationes, quæ passim in psalmis reperiũtur, & speciatim in psalmo 118. ubi de huius legis præstãtia agitur; quæ sunt fere istæ, lex verbũ, eloquiũ, sermo, veritas, doctrina, disciplina, testimoniũ, testamẽtum, iustificatio, semita, via, porta, ordinatio, mandatum, præceptum, pactum, iustitia, iudicium, & æquitas. Quarum appel- C lationum ratio hoc pacto a quibusdam assignatur. Ad legis substantiã tria pertinent, Intellectus, cuius ratione, dicitur doctrina & veritas: Voluntas, unde iustitia & æquitas nominatur: Potentia ob quam caussam, disciplina & iudicium vocatur, & vniuerse, Lex. Et quia est veluti vox quædam Dei loquentis ideo dicitur, Verbum, eloquium, sermo, testimonium & testamentũ Rursus, ad legis virtutem pertinet, vt iubeat & prohibeat; ideo dicitur mandatum, præceptum, & ordinatio. Quatenus vero respicit subditos, quibus datur, pactum, & fœdus. Denique, ratione effectus legis, qui est, homines bonos efficere, & per uiam rectam ad finem ducere, via, porta, semita, & iustificatio nominatur. Sunt & aliæ appellationes, ab effectis per trãslationem sumptæ, quas ad iam enumeratas reuocares; vt sunt, Malleus, virga, D ignis, vincula, onus, & aliæ quædam. Si legis nomen coniuncte cum alijs verbis sumatur, quidam manarunt loquendi modi, quibus in hac tractatione interdum vtemur: vt sunt hi, Leges componere, dare, imponere, scribere, iubere, sancire, constituere; & contra, leges perrumpere, dissoluere, perstringere, abolere, &c. In sacris etiam literis sunt quidam loquendi modi a lege sumpti, vt, legem implere idest mandata ex caritate seruare: legem stabilire idest implere: legem infirmare idest non implere: legem irritam facere idest abrogare, tollere: legem ponere idest docere: sub lege esse, et legi uiuere, idest legis imperio teneri, & eam implere non posse: contrarium, signi ficat, a lege liberari, & lege mori, hoc est liberum fieri ab accusatione legis. *Iust. loc. cit. Hopper. l. 1. tit. 20.*

Quod ad vltimum caput attinet, Legum nomina ex varijs sumuntur locis:

cis: A legum latoribus; vt Christi, Mosis Solonis, Draconis: A tabulis in qui A
Plut. in uita Sol. & Diog. bus scriptæ, aut incisæ erant, vt duodecim tabularum, & Draconis, & Solonis axones, et kirbis, idest, tabulę quadratę. Ab eo quod iubetur, vt Ostracismus .i. exilij pęna apud Athenienses, amnestias .i. obliuionis lex, apud eosdē
Dist. 2. can. quædam can. et apud Romanos, Agraria, sumptuaria, maiestatis, ambitus, et id genus alię. A loco, vel modo rogandi, vel ab auctoritate, vt Romanorum sacratę leges,
Satyra. & Rhodia. Rhodia de iactu, curiatæ a curiatis comitijs latæ, Tribunitiæ, & aliæ: A rerū varietate, vt lex satyra, lex Iulia Miscellanea, & harum similes.

Ant. Aug. lib. de leg. cap. 5.

De legis diuisione. *Disput.* IIII.

QVAESTIONE de legis nomine explicata, cōsequens esset, vt B de eius definitione ageremus. Sed quoniam variæ a uarijs scriptoribus lex definita fuit, quorum definitiones varijs legibus conueniūt; ideo ad eas melius intelligēdas operæpretium est, vt prius de legis diuisione agatur: vnde etiā maior huiusce vocis vsus habebitur notitia. Et quamuis diuersi scriptores diuersa ratione legem diuiserint, nos tñ ad hunc modum non male diuidi posse arbitramur.

Lex duplex est, una æterna & increata; altera increata, & producta. Lex æterna nihil aliud est, quam rerum ordinandarum, gubernandarum, & in suos fines dirigendarum ratio, ab ęterno in mente diuina existens; quam, diuinam appellauit Plato: de qua loquens M. Tullius, dixit, Legem non esse hominum ingenijs excogitatam, sed æternum quoddam, quo omnia regun C tur. De hac æterna in Deo ratione intelligi potest illud diuinæ scripturæ, Dominus possedit me initio uiarum suarum, antequam quicquam faceret a principio: Lex creata, est ea, quæ in tempore esse cæpit: quæ, vel est rebus ipsis infixa & ingenita, uel de nouo ab homine, uel a Deo instituta. Illa triplex est, prima quæ spectatur in ordine, & connexione serieque omniū partium uniuersi, atque caussarum superiorum, & inferiorum, quam Platonici cœlestem & fatum uocant, & in anima mundi collocant: sed an bene, postea dicetur. Secunda spectatur in cuiusque rei intima natura; cum res omnes a diuina mente uim quandam sint sortitæ, per quam, certa cum ratione,
Sap. 11. suas functiones exercent: fecit enim Deus omnia in mensura, & numero, &
Prou. 8. pondere. Hanc legem Plato naturalem appellat; de qua intelligeres illud D
Psa. 103. scripturę, Quando circundabat mari terminum suum, & legem ponebat aquis, ne transirent fines suos: & illud, qui facis angelos tuos spiritus, & ministros tuos ignem urentem; Tertia, quæ humanis mentibus est ingenerata, quam Plato humanam uocat; alij communi nomine, legem naturalem appellant. Illæ igitur primæ intelligentiæ hominum generi a natura tributæ, quibus homo seipsum & alios recta cum ratione gubernat, huius legis
Psal. 4. nomine designantur: de qua intelligitur illud psalmographi, signatū est super nos lumen vultus tui Domine.

Lex de nouo instituta est illa, quæ ad legem naturalem hominis perficiēdam, aut corrigendam, de nouo superadditur. Hæc duplex est: altera humana

A mana, quam humana potestas sancit: altera diuina a Deo data, qua docemur ea quæ ad beatitudinem consequendam pertinent: de qua dictum est, Lex Domini immaculata conuertens animas. Psal. 18.

Humana subdiuiditur in Regiam, quæ a potestate pure humana constituitur, & in Pontificiam, siue ecclesiasticam, quam is sancit, qui rebus sacris & diuinis præest. Rursus, regia lex triplex; alia communis multorum populorum, uel unius regni: alia priuata unius ciuitatis, quæ ciuilis & municipalis dicitur, & statuti nomine designatur: alia particularis unius hominis, uel certæ familiæ, & societatis, quæ priuilegium nuncupatur. Atque eodem modo Pontificiam subdiuideres; cum legum ecclesiasticarum, aliæ ad uniuersas, aliæ ad unam ecclesiam, aliæ ad certas personas referantur. Diuina
B subdiuiditur in ueterem, & in nouam: de illa dicitur, Lex usque ad Ioannem: de hac, Dabo legem meam in uisceribus eorum. Illam tradidit Ier. 31.
Deus per hominem priuatim populo Hebræo; hanc uero uniuersis mortalibus per Filium suum. Ideo de utraque loquens Paulus, aiebat, Multifarie, multisque modis, olim Deus loquens patribus in prophetis, nouissime Heb. 1.
diebus istis loquutus est nobis in Filio. Rursus, omnis lex de nouo instituta, siue humana, siue diuina sit, diuiditur in scriptam, & non scriptam, quæ consuetudo, & mos nominatur. Hęc diuisio, quod attinet ad humanam, missis alijs auctoritatibus, probatur ex primo Institutionum libro, vbi dici- Tit. 2.
tur, constat autem ius nostrum, quo utimur, aut scripto, aut sine scripto: vt §. Constat.
apud Græcos, τῶν νόμων οἱ ἔγγραφοι οἱ δὲ ἄγραφοι. Quod attinet ad diuinam;
C hanc diuisionem expresse indicauit Paulus, cum dixit. Itaq; fratres state, & 2 Thes. 2.
tenete traditiones, quas didicistis, siue per sermoné, siue per epistolam nostram. Hinc varij in iure scripto tituli, de constitutionibus, & de cõsuetudine: quæ duo legum genera apud omnes ferè nationes semper uiguerunt.

Atque has legum diuisiones nunc attulisse sufficiat: alias, partim omittimus, quia vel sunt in prõptu, vel non sunt cognitu necessarię, partim suis locis afferentur, cum de primis legis speciebus, siue partibus agetur, quæ sunt lex æterna, lex naturalis, lex humana, & lex diuina. subijciam tamen diuisionem illam, quam fecit Plato, & nos paullo ante insinuauimus., cú de ea aliquid speciatim sim dicturus. Plato, vt ex varijs eius dialogis colligere licet, quattuor numerauit legum species, quæ sunt hæ, Prima diuina, quam
D prouidentiam vocat, secunda cœlestis, quam fatum, tertia mouens, quã naturam, quartam humana, quam prudentiam naturalem appellat. Prima est in mente diuina, quam Saturni legem Orpheus & Plato esse uolunt: Secunda in superiori animæ mundi parte, quam Iouis, tertia in mouente in inferiorique illius potentia, quam primæ Veneris, postrema in hominis mente, quam secundæ Veneris legem uocant. Prima a summo bono, quod supra mentem est, profluit, secunda a mente & summo bono, tertiam a summo bono, mente, & vniuersali anima, quarta a summo bono itidem, a mente & ab anima: omnes autem ad summum bonum reflectuntur. Prima in ideis circa summum bonum supra rationes: secunda in rationibus, circa ideas supra semina: tertia in seminibus circa rationes, supra formas: quarta in notionibus

tionibus

tionibus circa rationes super actus & artes, quam regiam legem nominant, A
superni regis imitatricem. Vt hanc Platonis, doctrinam, & quæ de legum diuisione diximus, breuiter examinemus, quasdam subijciam positiones.

Prima positio, cum mundus nulla sit informatus anima, nulla datur lex, quæ sit in anima mundi: Hanc positionem late probare liceret, si quis contra istam platonicam opinionem de mundi anima late disputare uellet; sed non est hic locus. Cum ergo nulla detur mundi anima, quod tanquam certissimum ex vera philosophia supponitur, nulla in ea lex ponenda erit. Secunda positio, ordo ille qui in mundi partib. & in caussis naturalibus cer-
Boet. nitur, potiùs fatũ, quã lex, si proprie loqui uelimus, nominari dét. Nomine autem fati, non aliquod numen, non aliqua uis, quæ rebus necessitatem imponat, & a qua omnia necessario fiant, sed caussarum efficientium seriem, at B
que ordinem intelligimus, cum vera sapientium hominum sententia. Quæ series (si legis nomen, nõ pro ordinatione, sed pro re ordinata sumatur) lex dici poterit. Atque idem dicas de illa ui singulis rebus etiam sensu carentibus indita, quæ proprie natura nominatur, quam, si simpliciter loqui velimus, legem non appellabims. Tertia positio, prouidentiæ diuinæ ratio, & recte uiuendi insita nobis notitia, atque etiam, humana, & diuina ordinatio, siue ad religionis cultum, siue ad ciuilem gubernationem pertineat, proprie legis nomen meretur. Hæc positio ex ijs nota fiet, quæ postea de legis definitione tradentur. Quo fit, vt lex maxime proprie in has diuidatur partes, in æternam, naturalem, humanam, ciuilem, pontificalem, & in diuinam veterem, & nouam, de quibus speciebus nos scripturi sumus. Huius C
diuisionis ratio hæc reddi potest. Omnis lex est ordinatio in aliquem finẽ: qui, vel est vniuersalis omnium creaturarum, in quo consistit vniuersitatis rerum perfectio; & ratione huius finis lex esse debuit in auctore totius naturæ: qui cum sit æternus, lex quoque ista erit æterna. Vel finis est particularis sed naturalis ipsius hominis. Cuius caussa, vt etiam Cicero fatetur, reliqua facta sunt; & ratione huius finis data est lex naturalis; qua quisque seipsum cum ratione gubernat. Vel finis est quidem naturalis, nõ tamen huius vel illius hominis, sed communis, & respectu huius finis datur lex humana: quæ refertur, vel ad diuinum cultum, vnde oritur lex pontificia; vel ad quietum ciuitatis statum, & ad humanæ vitæ commoditatem, vnde lex regia, siue ciuilis: Vel finis ad quem lex ordinatur, est supernaturalis, vnde D
lex diuina; quæ, vel tanquam pedagogus hominem ad perfectionem ducit, qualis fuit lex vetus: vel hominum perficit, vt lex noua. Quarta positio, lex analogice dicitur de diuina, naturali, & humana. Quoniam, vt sacri Theo-
D.Th. 1.p. logi docent, omnia quæ de Deo & de creaturis proprie dicuntur, per analo-
q.4.ar.3. giam & quandam proportionem similitudinéque dicuntur; cum quæ sunt in rebus creatis perfectiones, sint participationes & umbræ quædam, ut ita dicam, diuinarum perfectionum. Quare, ut Deus solus dicitur bonus, solus magister, & solus pater, a quo omnis paternitas nominatur; ita solus legislator, & eius ordinatio sola lex, per naturam nimirum, & ex se, dici debet. Hanc doctrinam non obscure mihi significasse uidetur M. Tullius

cum

A cum scripsit, Quamobrem lex vera, atque princeps, apta ad iubendum, & ad vetandum ratio est recta summi Iouis. Ergo, vt illa diuina mens lex est, item, quod in homine est perfectum, est in mente sapientis: quæ sunt autem varie, & ad tempus descripta populis, fauore magis, quam re, legum nomen tenent. Sed de legis diuisione nunc satis: cuius singula membra suis locis plenius explicabuntur. *Lib. 2. de leg.*

Afferuntur & explicantur variæ legum definitiones. Disput. V.

VT variæ sunt legum species, ita variæ earum afferuntur definitiones: immo vna, & eadem species diuerso modo a diuersis
B scriptoribus definita fuit. Nos eas in hunc locum congessimus, quas cognitu digniores iudicauimus. Vt autem quæ allaturi sumus definitiones melius intelligant, prius legis caussas, actus, & effectus ob oculos proponam, de quorum singulis postea late disputabitur. Legum itaque materia debet esse res aliqua honesta, vtilis, non mala: Forma, est ordinatio seu decretum quod vim obligandi habeat: Efficiens, is qui in alios habet imperium: Finis commune bonum: effectus, efficere subditos bonos, vel simpliciter, vel ex parte: Actus denique, præcipere, prohibere, permittere, punire. His ita notatis primum eas subijciam definitiones, quæ in Pandectis habentur.

Lex, inquit Papinianus, est commune præceptum: virorum prudentium *L lex. ff. de*
C consultum: delictorum quæ sponte vel ignorantia cõtrahuntur coercitio: *Cast. lib. 1.* communis reip. sponsio. Circa hanc descriptionem hæc occurrunt obser- *de lg. pœn.* uanda. Primum, si proprie loqui velimus, hæc non est legis definitio, sed *cap. 3.* potius quædam commendatio ad ostendendum quam diligenter lex in ci- *Ant. Aug.* uitate sit conseruanda: id enim voluit Demosthenes ex quo ista descriptio *lib. de leg.* collecta fuit, cum eam pronunciauit. Quare, nec etiam, proprie loquendo, *cap. 3.* potest appellari descriptio, cum legis naturam non explicet: nam aliud est dicere, quid sit lex; aliud vero quæ sit legis natura, & vt Aristoteles loquitur to inæ legis. Et licet non sit proprie definitio: tamen ea continet, quæ aliquo modo legis naturam exponunt. Dicitur lex, præceptum, quia consistit in quadam ordinatione cum imperio: Dicitur commune, vt distingua-
D tur a priuatis præceptis & a priuilegijs, quę verba non sunt in ea descriptione quam attulit Demosthenes, ab eodem tamen ex eodem loco sumuntur. Dicitur, virorum prudentium consultum, quibus uerbis designatur caussa efficiens: dabant enim olim liberi populi viris prudentibus facultaté con- *Arist. li. 1.* dendi leges; qui multum diuque cogitando, sine vlla animi perturbatione *rhe. c. 1.* & affectione, leges sancirent. Ideo Aristoteles legem, nun aneu orexeos, i. *Lib. 3. Po-* mentem sine appetitione vocat. Dicitur, coercitio, græcè epanorthoma, i. *lit.* compressio & ad ęqualitatem reuocatio, qua voce explicatur, quidam legis actus, quo delicta coercentur. Cum ait, vel ignorantia, intellige de ea igno- *Arist 3.* rantia, quæ non excusat culpam. Verum paullo aliter loquutus est Demo- *Eth.* sthenes; dixit enim ecusion & acusion, idest, quæ a volentibus, & inuitis,

Dicitur

Dicitur communis reip. spõsio, quia leges communibus populi suffragijs, A
addita sponsione cõfirmabantur, & in eas populus iurabat: græce synthcke, idest, conuentio. Neque ex hac definitione colligeres, quod Bartolus con-
L. secunda de reg iur. finis meus collegit, Non esse mulierum leges condere, nec remp. administrare, ex eo quod in hac definitione solum viri nominantur: quia licet fœminæ ab omnibus officijs ciuilibus, vel publicis sint remotæ, tamen id ex hac lege non colligitur. Quia, si vim verbi græci anthropon, quo vsus est Demosthenes spectemus, etiam fœminæ continentur, cum sit uox cõmunis. Adde etiam, quod pari ratione inferre liceret, solos uiros prudentes ad suffragia ferenda admittendos esse, cum in eadem definitione solum uirorum prudentium fiat mentio.

L. Nam. ff. de leg Vent. Cac. de orig. iu.

Martianus vero vniuersum Demosthenis locum afferendo, hunc in mo- B
dum Demosthenem legem definiuisse ait, Hoc est lex, cui omnes homines conuenit obtemperare, multis de caussis: maxime, quoniam omnis lex est inuentum quidem & donum Dei: decretum autem hominum prudentium: correctio autem eorum, tum quæ sponte peccãtur, tum quæ ab inuitis: ciuitatis autem conuentio communis: ex cuius præscripto viuere par est omnes qui sunt in ciuitate. Quæ descriptio continet caussam efficientem primam & administram, formam, & finem legis. Sumitur hic locus ex priore oratione aduersus Aristogitonem. Ait, definire, sed improprie, vt supra diximus. Neque, vox, Homines apud Demosthenem legitur: vocat, theon, idest deorum inuentum, ob innatam persuasionem, & perpetuam opinionẽ, Omnia bona diuinitus nobis dari: & quia populi omnes suas leges in Deo refe C
rebant. Addit præterea aliam ex Chrysippo philosopho descriptionem, quę talis est: Lex omnium regina est diuinarum, humanarumque rerum: quo ẽt
Eurip. Homer. modo eam descripsit Pindarus. Sed hic, sicuti & alij poetæ, errore adducti, legem uocabant necessitatem quandam fatalem, cui nec Deos quidem obsistere posse putabant: & ideo omnium rerũ domina ab ipsis uocabatur. Eandem & fatum, & iustitiam, & prouidentiam, & mundi opificem faciebant;
Can. Lup. d. 2. vt & Parmenides & Democritus. In iure canonico apud Gratianum hæc habetur legis definitio, Lex est constitutio populi, qua maiores natu simul cũ plebibus, aliquid sanxerunt. Quæ descriptio continet genus & caussam ef-
Xenoph. li. 2. rerum Græc. ficientem. Ciues enim olim eligebant præsertim in liberis ciuitatibus, aliquot prudentes uiros, qui leges patrias conscriberent, quas postea populus D
approbabat. Nunc quasdam subijciã definitiones ex Cicerone collectas.

Lib. 2. de nat. Deor.

Lex, est recti præceptio prauique depulsio: quæ definitio datur per actus,
Libr 2. de leg. & conuenit legi communiter sumptæ. Item, lex est ratio mensque sapientis, ad iubendum, & ad terrendum idonea: quæ ad superiorem addit ge-
Libr. 1. de leg. nus, siue formam, cum ait, esse rationem: Item, lex est ratio summa insita a natura, quæ iubet ea, quæ facienda sunt, prohibetque contraria: hæc
Phil. 2. conuenit legi naturali, vt etiam consequens, Lex nihil aliud est, nisi re-
Clem. Alc. 1 Stom. cta & a numine Deorum tracta ratio, imperans honesta, prohibens con-
Lib. 1. de leg. traria. Quibus enim ratio natura data est, ijsdem etiam recta data est: ergo & lex, quæ est recta ratio in iubendo & vetando, vel imperandi atque prohibendi.

A hibendi. Item lex est iustorum iniustorumque distinctio, ad illã antiquissimam, & rerum omnium principem expressa naturam, ad quam leges hominum diriguntur, quæ supplicio improbos afficiunt, defendunt ac tuētur bonos; a qua hæc alia non discrepat, lex est naturæ uis, mens ratioque prudentis, iuris atque iniuriæ regula. At vero Aristoteles hunc in modum legem finiuit, lex est ratio (non oratio, vt aliqui uertunt) quæ communi ciuitatis consensu definita iubet, quo pacto vnumquodque agendum sit. Quæ definitio conuenit legi humanæ, & assignatur per genus & caussam efficientem, effectumque proprium, qui est, docere quid sit faciendum. Alibi uero hoc pacto, Est sermo siue operatio ab aliqua prudentia atque mente profectus, quæ vim habet cogentem. Ex Platone vero hanc aliqui collegerunt de- Rhet. ad Alex. Franc. Phil. Lib. 10. Eth c 9. Athen lib. 11. c. 22.

B finitionem, lex est vera gubernandi ratio, quæ ad finem optimum per optima media gubernata dirigit, transgredienti pęnam, obedienti prēmium statuens. Quæ definitio humanæ legi quadrat, daturque per genus, quod est, Ratio vera idest recta regula ac norma, non quæcunque, sed regendi, quæ particula ponitur loco differentię: additur caussa finalis, cum duobus legis actibus. Ex Stoicorum sententia, hæc alia assignatur legis descriptio, est ratio siue oratio grauis ac recta, quę facienda imperat, non facienda prohibet. Quidam iurisperitus hanc a se factam assignat legis definitionem, Lex est summa diuinæ mentis ratio, & uox, cum bonitate ac potentia coniuncta; quæ posita in rep. iubet ea quæ facienda sunt, & prohibet cõtraria: ut exhausta iniustitia, iustitiæ particeps efficiatur. Quam descriptionem ex eodem Mars. Fic. in Min. Cæ. Rod. li. 10. c. 19. Stob. ser. de leg.

C sic breuiter declarares. Dicitur, ratio, ut eius substantia ostendatur; quia in ratione existit; & uulgo lex & ratio conuertuntur: unde & mens, & ueritas, & prudentia ac sapientia appellatur. Dicitur diuinæ mentis, ut prima ostenditur lex, quæ vt in mundum profluit, dicitur lex naturalis; vt deriuatur in hominem, dicitur humana, quæ a diuina ex naturali est deducta. Vnde leges humanæ, vt Socrates ait, sunt veluti sorores minores, legis diuinæ & naturalis. Dicitur, vox, quia omnis lex est tanquam quædam viua vox in rep. ideo in sacra pagina vocatur, Sermo, eloquium, & verbum. De quo verbo, quantum ad Deum, dicitur, In principio erat Verbum, & Verbũ erat apud Deum: quantum ad mundum, Omnia per ipsum facta sunt: Quantum ad hominem, In ipso vita erat, & vita erat lux hominum, & lux in tenebris In Crit. Arist. Ioan. 1.

D lucet, & tenebræ eam non comprehenderunt. Dicitur, cum bonitate & potentia coniuncta, quia ad eius intelligentiam, in qua consistit legis substantia, necesse est vt accedant hæc duo adminicula, potentia, & voluntas, siue iustitia. Dicitur, in repub. vt demonstretur legis subiectum, ob quam caussam dicta est, Communis sponsio reip. cuius leges, sunt tanquam nerui, quibus mouetur. Est autem quasi triplex resp. vna in diuinis, altera in mundo, tertia in hoĩe, Ideo lex dr̃ rerum diuinarũ & humanarũ regina. Reliquæ particulæ sunt manifestæ, ideo eas omitto. Hãc descriptionem, si quis nõnullis de caussis reprehẽdere, vellet, liceret; quia habet nõnullas particulas minus proprias, lõgior est, quã bona esse dẽt definitio. Vt omittã, q̃dam alia q̃ in eius declaratione, non satis conuenienter proprieque dicuntur. Papin.

Guliel-

Tract. de leg. Gulielmus Parisiensis, vir valde pius atque eruditus, ita legẽ finiuit, Lex est honestas integra, seu completa legibilis, & descripta literis, & ad obseruantiam imperata. Quam definitionem late & erudite ipse exponit, nos breuiter. Appellat legem honestatem, quia continet regulas honesti, eius nimirum, quod secundum rectam rationem agendum, fugiendum ve est. Ait, esse honestatem integram seu completam, quia vna tantum potest esse lex perfecta, cuiusmodi est lex Euangelica, quæ est aggregatio uirtutũ omnium, naturalium & supernaturalium: quæ damnat omnia uitia, præcipit uirtutes omnes, cunctasq; perfectiones suadet. Ait, esse legibilem & descriptam literis, quia definit legem, ut est iam uoce aut literis manifestata. Sed, tamen, ut ipse erudite demonstrat, Lex scripta, aut uoce prolata non est proprie lex; sicuti, nec signum, res signata. Pluribus itaque argumentis docet, legem non esse eam quæ est in scriptura, uel uoce, sed quæ in animo existit. Est ergo lex honestas humanæ uitæ, quæ est in anima regulata & ordinata, Addit, ad obseruantiam imperata: quoniam, non omnis honestas, literis a quouis commendata, lex est, ut quæ a M. Tullio scripta de honestate fuere: sed eius qui imperauit, uel eius qui ad populũ detulit. Vnde lex Hebræorum, & Dei, & Mosis dicitur, cum a Deo per Mosen illi populo data fuerit. Quasdam alias definitiones adducam, cum infra de legum caussis disputabitur. In summa, hæc est optima & uniuersalissima legis definitio, lex est regula dirigens actiones, uel ut Pindarus dixit, Cunctorum dux: quod munus præstat, dum quid fieri, & quid caueri debeat, decernit.

A

B

Cæl. lib. 4.

Orig.

Lib. 6. in Epist. ad Rom. Ideo autem multas & varias legis definitiones in hunc vnum locum congessi, vt earum colligendarum laborem alijs minuerem, & vt per varias definitiones eius natura satis obscura planius patefieret. C

De iustitiæ æquitatisque natura & partibus. *Disput. V I.*

QVONIAM lex, vel est filia, vel mater iustitię, vel diuersa ratione vtraque; idcirco, vt quę de lege deinceps dicturi sumus, melius intelligantur, cum de iustitia sæpe mentio facienda sit, sicuti de iure iusto, & æquitate, de his omnibus quasi de huiusce nostræ tractationis prænotionibus aliquid prælibandum esse censuimus; & primum de iustitia ita statuo. D

Prima positio, iustitia, quæ sic dicta est, quod ius, siue iustum statuat, qua si a iure & statione dicatur, quod ibi ius consistat, duplex est; altera æterna, quæ est ipsa infinite bona & potens Dei uoluntas, qua omnia æquabiliter fiunt, & distribuuntur; Vnde omnes uiæ, idest omnia opera Domini, misericordia, & ueritas, hoc est iusta dicuntur: qua omnia fiunt in mensura, pondere, & numero; & ut ait Philosophus, his rebus clarius, illis uero obscurius esse datur. Atque de hac iustitia præcipue dici potest, quod sit constans & perpetua uoluntas, a qua omnis iustitia in omnes creaturas dimanat. Altera est creata, & hæc est recta & in omnem partem bene propẽsa, rationalis uoluntas, cuiusmodi producta fuit a Deo, qui hominem creauit re-

Claud. Prat. lib. 1. tit. 1. & 2.

Lib. 1. de cæl. t. 100.

uit re-

A uit rectum, sed postea seipsum per peccatum ab hac rectitudine inflexit. ac proinde in humana uoluntate nunc est imperfecta quædam iustitia; cum ui ribus naturæ, quod agnoscit bonum & rectum, non uelit, non efficiat. Quare, varijs virtutibus, tum diuinis, tum humanis perficienda fuit; ut de ea dici possit, Esse constantem & perpetuam uoluntatem dandi cuique suum. In hac itaque uoluntate, perfecta consistit iustitia, & ipsa boni substãtia, quam describens Epictetus, dicebat, esse, Proçresin pian, i. bene affectam uoluntatem: a qua omnis humana proficiscitur iustitia, & omne iustum. Secunda positio, humana iustitia duplex est, altera uniuersalis, altera particularis. Nomine uniuersalis iustitiæ continentur omnes habitus & perfectiones, tum diuinitus datę, tum humanis uiribus acquisitæ, quibus homo omnẽ in par- *Apud Adria.*

B tem rectus iustusque redditur; ita ut & Deo, & sibi, & alijs, quidquid aliquo modo debet, omniũ uirtutũ beneficio tribuat, & nihil detrahat. Vel nomine iustitiæ communis, siue uniuersalis intellige habitum quendam, quo omnes uirtutes ordinantur in commune bonum, sicuti a caritate in honorem Dei: quam iustitiam Aristoteles uocat legalem; quia per eam homo cõsentit cum lege, cuius est omnes uirtutum actus in publicam utilitatem ordinare. Et hæc dici solet mater & finis iuris: cum ab ea omne dimanet ius, & ad eam tandem redeat. Particularis, siue specialis iustitia est perfectio siue virtus quædam, qua quis recte afficitur, ut æqualitatem inter se & aliũ, uel inter alios, uelit. Quare, hæc iustitia, proprie loquendo, est ad alterum; cum per eam homo recte erga alios afficiatur; ut per alias uirtutes præcipue er-

C ga seipsum bene afficitur. Atque de iustitia hoc modo sumpta disputari solet ab ijs qui de iustitia agunt, præsertim a Iurisperitis. Quidam inter has duas partes, generalem iustitiam collocant, qua volunt cõtineri, omnes bonos uoluntatis habitus, seclusa prudentia, & illis uirtutibus quæ intelligentiam perficiunt: quod tamen non placet, cum omnis iustitia prudentiam, siue rectam rationem, tanquam moderatricem & normam necessario includat. *Hopper.*

Tertia positio, iustitia, quod ad eius finitionem attinet, est constãs & perpetua uoluntas ius suum, cuique tribuendi. Quę descriptio, etsi aliquo modo accommodari potest iustitiæ diuinæ, & humanæ uniuersali: tamen existimandum est Iurisconsultum his uerbis solam iustitiam specialem finire

D uoluisse; ut est uirtus qua recte ad alterum afficimur. Quæ autem sit huius finitionis sententia, libro de Restitutione late docuimus, is videatur locus. Quam rursus breuiter ad hunc modum describeres, Iustitia est virtus, siue habitus bonus, suum cuique tribuens: quæ finitio datur per genus & effectum proprium. Quare, cum iustitia proprie habitum, uel actum designet, improprie dicitur uoluntas, pro habitu, vel pro uoluntatis actu, vt loco citato planius exposuimus. *Quæst. 1.*

Quarta positio, vniuersalis iustitię partes perfectæ sunt omnes uirtutes, quibus proxime ad bene beateq; viuendum homo perficitur, siue sint diuinitus infusę, vt tres virtutes theologicæ & gratia, una cum septem donis Spiritus sancti, siue acquisitæ, ut quattuor uirtutes, q̃ morales uocãtur: Omnes

inquam virtutes, quibus, vel erga Deum & res diuinas, vel erga nos ipsos, A
vel erga alios recte constituimur, & aliæ quæ ad has tanquam ad perfectas
iustitiæ absolutę partes reuocantur. Quibus omnibus tandem homo rectus,
totus teres atq; rotundus, & vt Hebræi loquuntur, tam, redditur, veluti quadratum, aneu psogu. i. sine errore & vitio. Et hæc est iustitia illa quæ passim in diuinis literis celebratur: a qua efficitur vir ille iustus, quem in centuria de viro iusto centum capitibus laudauimus, sed non pro dignitate. De
Psal. 91. quo dictum est, Iustus vt palma florebit, & sicut cedrus Libani multiplica-
Prou. 10. bitur in domo Domini. Item, Non affliget dominus animam iusti, & bene-
Can. non dictio Domini super caput iusti: in bonis iustorum exaltabitur ciuitas, & in
omnis. 5. q. perditione impiorum erit laudatio. Radix iustorum proficiet, & effugiet iu-
5. stus de angustia. Domus impiorum delebitur: tabernacula iustorum germi- B
Prouer 11. 12. 24. nabunt. Fugit impius nemine persequente: iustus autem quasi leo confidēs, absque terrore erit. In multiplicatione iustorum lætabitur vulgus: cum im-
Capit. 25 & 29 pij sumpserint principatum, gemet populus. Quia viri sanguinum oderunt simplicem: iusti autem quærunt animam eius. Et iustorum animæ in manu
Sap. 3. & 5. Dei sunt, & non tanget eos tormentum mortis. In perpetuum viuēt, & apud Dominum merces eorum. Atque aliæ huius generis sexcentæ ex diuinis literis possent citari sententiæ, quibus viri iusti commendantur, & eorum felicissimæ viuendi rationes explicantur: quarum integrum catalagū alio opere, Deo fauente faciam. Has vero paucas ideo hunc in locum attuli, vt breuiter indicarem quantus sit, & quanti fieri debeat vir ille, ad quem instituendum, & formandum omnes sunt institutæ leges. Quincta positio, specialis C
iustitiæ, quæ est ad alterum, duæ sunt præcipuæ partes, siue species, distribu-
Arist libr. 5. Eth. tiua, & commutatiua. Distributiua est, qua pro meritorum ratione, habita personę, loci, temporis, caussæque ratione, præmia secūdum proportionem geometricam, qua solum figuræ sine quantitate spectantur, distribuuntur: quæ secundum dignitatem, æqualitatem perficit, non secundum numerum, vnde plus ei tribuit, qui plus meritus est, & cęteris paribus, plus duci, quam militi. Commutatiua, est, quæ constituit æqualitatem in re secundum proportionem arithmeticam, hoc est secundum numerum, & in æquali commutatione rerum versatur, mediantibus contractibus; quibus hominū commercia certis regulis definita, ab æqualitate, quæ est in rudi rerum permutatione, aut re, aut verbis, aut literis, aut consensu, ad æqualitatem reuocan- D
tur. Addunt aliqui hic aliam speciem, quam vocant mistam; quæ æqualibus æqualia, & inæqualibus inæqualia s'm proportionē harmonicā distribuit, sed non fuit necesse, cum non sit a duabus iam explicatis speciebus distincta. Ad iustitiam specialem reuocantur quædam virtutes, quæ imperfectam iustitiæ rationem habent, quas potentiales vocant, In commune itaque quæ posita pars est, ait Cicero de virtutibus agendo, iustitia dicitur ea, quæ erga Deum religio, erga parentes pietas, vulgo autem comitas: creditis in rebus fides, in moderatione animaduertendi lenitas; amicitia in beneuolentia nominatur. Nec minus dicendum est de obseruantia, obedientia erga maiores, comitate, affabilitate, blanditie erga minores; de fide, veritate, constantia

in dictis, quibus vel dando, vel referendo, vel misto quodá modo ius suum cuique tribuitur. Nam quemadmodum cum prudentia, sapientia, scien- *Hopper.*
A tia, solertiæ ars, & intelligentia; cum fortitudine animi, magnitudo, generositas, & potentia; cum temperantia humilitas, mansuetudo, modestia, continentia, pudor, verecundia, lenitas, & moderatio; ita hæ cum iustitia sunt con iunctæ. Sexta positio, iustitia rursus diuidi solet, in rectam, strictam, laxam. Quæ distinctio sumitur ab iustitiæ vsu. Recta est, cum totum id fit, quod recta ratio postulat, & nihil prorsus a lege, vel a iure receditur. Stricta, siue rigida & dura, cum quasi ad extremum acceditur, & ad viuum aliquid resecatur, salua tamen ratione. Laxa & moderata, quæ ex quadam lenitate & eudocia ius tribuit, & administrat, vnde nascitur illustris illa forma, quæ Aequitas nominatur. Primam angulo recto, secundam acuto, tertiam obtuso comparares. Hos tres iustitiæ modos indicauit Imperator, cum dixit, Pla- *Const.*
B cuit in omnibus rebus præcipuam esse iustitiæ (rectæ nempe) æquitatisque, quam stricti iuris rationem. Huc pertinet quod in sacra pagina de Deo di- *Psal. 10.* citur, esse iustum rectum, & eius oculos æquitatem videre. Septima positio, *24.* iustitiæ mater, est ipsa veritas, qua inuenta, figendum est iudicium cum æquitate. Siquidem, vt scriptura loquitur, In iudicio veritatis non est iniquū; *1. Esd. 4.* sed fortitudo, regnum, & maiestas, & potestas omnium æuorum. Ideo Deus iussit, vt eligerentur iudices ex omni plebe, in quibus esset veritas. Eiusdem *Exod 17.* *Hesiod.* filiæ, vt quidam voluit poeta, sunt tres, Euenomie, Dice, Irine, id est, scripta lex, iudicium, & pax. Eidem alij duos tribuerunt administros, legem, & Iudicem: quorum vterque debet esse incorruptus; vt & ipsa quoque, quæ incorrupta virgo a Crysippo nominatur. Octaua positio, iustitia est vna ex
C præcipuis virtutibus & maxima laude digna, vt domina & regina virtutum, *Lib. 5. Eth.* quæ inter alias ita micat, vt hesperus, & lucifer, hoc est venus inter cæteras *c. 1.* stellas resplendet: quod speciatim intelligendum est de legali iustitia: quæ ideo alijs præfertur virtutibus, quia communem respicit vtilitatem, quæ *Diu. Th. 1.* longissime priuatum commodum antecedit. Iustitia quoque particularis *2. q. 58. ar.* alijs morum virtutibus præit; tum quia est in nobilissima potentia, nimirum *12.* in voluntate: tum quia aliæ virtutes laudantur solum ob priuatum bonum, hæc vero etiam ob alterius commodum, quod per se spectat commendan- *Aristo. 1.* da est; cum sit quædam benefica virtus. Nona positio, æquitatis nomen va- *rhe. c. 9.* rias habet significationes, Interdum idem valet quod æqualitas, æquabilitas, & paritas: interdum idem quod iustitia: alias moderationem, & constan
D tiam significat; vt cum dicimus, animi æquitatem, hoc est æquabilitatem, & moderationem, cum animus nulla re perturbatur, aut effertur, deprimitur ve: Denique interdum sumitur pro quadam iustitiæ specie, secūdum quam, non vt ius requirit, sed vt moderata ratio postulat, aliquid iudicatur, & hoc modo in præsentia accipitur, & a nobis explicanda est. Quæ his nominibus appellari solet. Aequitas, græce epieicia, bonitas, benignitas, humanitas, simplicitas, gratia, misericordia, moderatio, lenitas, & alijs similibus. *Ar. 5. Eth.* *c. 10.* Decima positio, æquitas hoc modo describi solet, Aequitas est perfecta ra- *D. Th. 2. 2.* tio, quæ omne scriptum, dictum, gestumve benigne interpretatur, & qua- *q. 120 ar. 1.*

dam populari trutina non aurificis statera ponderat, vel, est iusti iurisque moderatio, quæ recti iuris rationem intendit, vel remittit; Vel, legitimi iuris epanorthoma, id est, emendatio; qua, non tã quod legis verba sonant, quã legislatoris spectatur intentio, est enim iustum duplex, alterum secundum leges, alterum secundum æquitatem: Illud est terminatum, ac proinde facile flecti non potest; vnde summum & rigidum dicitur: hoc interminatum, quod ob varias circunstantias admittit delectum, & ab æquitate, & libera determinatione pendet; quæ quod decet, & bene conuenit, decernit. Hæc iustitiæ, modificatio, in peccatis condonandis, gratia & misericordia, in rebus vero moderandis æquitas nominatur. Vndecima positio, æquitas est maxime necessaria in iudice. A

Aristot. 5. Eth.

Quoniam cum non adest auctoritas soluendi legem ex caussa, aut dispensandi ex gratia, si ius statutum ad vnguem seruaretur, summa fieret iniuria, nisi admittatur æquitas, quæ ius illud temperet, & ex bono & æquo iudicet, Nam, vt Iurisperitus ait, Non dubium est in legem committere eum, qui verba legis amplexus, contra legislatoris nititur voluntatem. Duodecima positio, æquitas est præcipua iustitiæ pars, & ita iustitia prius dicitur de æquitate, quam de iustitia legali, siue vniuersali, quæ secundum æquitatem dirigitur: & ideo est veluti regula communis humanorum actuum. Decimatertia positio, si iustitia legalis dicatur ea, quæ obtemperat legi, siue secundum eius verba, siue secundum legislatoris voluntaté epijcia est potior pars iustitiæ legalis: si vero legalis dicatur ea, quæ solum ex lege iudicat, non est pars iustitiæ legalis, sed communis; estque diuisa a legali, vt excedens ipsam. Bonitas itaque, siue æquitas latior est, quam iustitia iuris: & extra iuris regulas circunscriptionesque legum imperium exercet. Ius enim finitum est, propter circunscripta mandata: at bonitas, siue æquitas finita non est in se; sed veluti fons perpetuo scatens, & perennis suas pro modo negociorum occurrentium promit leges, nec enim articuli omnes legibus comprehendi possunt, vt præclare docuit Iulianus; ac proinde multa ex æquitate. Iudicum arbitrio finienda relicta sunt. Atque hæc de iustitiæ & æquitate nunc dicta sufficiant. B C

Cod. de leg. & cõst.

Marti.

L. Non poss. ff. de leg.

Quo autem modo ex vtraq; iudicium sit ferendum, aut ius interpretandum, alio dicetur loco.

D

Quid, & quotuplex sit ius, iustum, & æquum.
Disput. VII.

CVM iuri operã daturo, vt recte Vlpianus docuit, vnde ius descendat, cognoscendum sit; ideo de iure, tanquam de iustitiæ obiecto acturus, ab huius vocis origine initium capiam.

Prima positio, ius dictum est a iustitia, a qua tanquam a principio statuitur, & in quam, vt in finem tendit: vel a iusto, per Apocopen; cum nihil aliud sit iús, quã quod recta ratio iubet, vel, vt Isidoro placet

Plat. in Crat.

A placet a iusto: Græce dikæon, quasi diæon discurrens, & permeās, quod per omnia discurrere possit, & ei nihil obsistat. Secunda positio, huius vocis variæ sunt significationes, sed hæ quas recensebo præcipuæ. Prima, aliquando sumitur pro libertate, licentia, auctoritateque; vt cum dicitur, homo sui iuris; pro suo iure fecit, dixitve quidpiam. Secunda, pro cognatione & necessitudine consanguinitatis & amicitiæ. Tertia pro iusto, & pro eo quod sibi debetur, atque iustitia; vt, cum dicitur, ius obtinere non potui. Quarta, per Metonymiam pro loco ipso, in quo ius dicitur, hoc est bonum & æquum redditur. Quincta, pro arte ipsa; vt cū quis dicitur doctus iuris, hoc est iuris arte peritus. Sexta pro bono, æquo, & vtili. Septima, pro iusto & æquali. Denique, ius sæpissime idem est, quod lex, & præceptum, & eo modo diuidi so-
B let, sicuti & lex, quamuis, proprie loquendo, non sint idem: nam lex est quędam iuris ratio, & prudentiæ obiectum: ius vero iustitiæ, vt statim dicetur. Hæc vox applicari solet rebus & actionibus; vnde dicimus, ius paternum, ius obligationis, & sic de alijs, in quibus aliquid boni & æqualitatis, iustiq; continetur. Secunda positio, ius analogice dicitur, de ijs, quibus hæc vox attribuitur. Vnde primo videtur significare rē ipsam iustam: deinde artem, qua cognoscitur iustum: postea id, quod redditur ab eo, qui iustitiam exercet, & denique locum in quo ius dicitur. Tertia positio, ius est virtutis iustitiæ obiectum. Quoniam ius proprie est quoddam iustum: at hoc est iustitiæ obiectum, est enim rectum in quod iustitiæ rectitudo, siue actio terminatur; igitur. Vnde inferres, legem diuinam nō posse proprie dici ius, sed fas, quia
C Deo non possumus reddere æquale, sed satis est Deo, vt id faciamus, quod possumus. Quarta positio, ius pro reipsa sumptum sic definiri solet, ius est honesta vtilitas generaliter omnibus consulens, non priuato commodo, vel hoc pacto, est opus adæquatum alteri, secundum aliquem æqualitatis modum. Quo fit, vt omne ius respiciat, vel Dei cultum, vel nostrum, vel proximorum commodū. Quincta positio, ius pro iuris doctrina, hunc in modum describitur, ius est ars boni & æqui, vel (vt aliqui loquuntur, & satis recte) boni æqui, eius nimirum boni, vnde reip. salus & conseruatio pendet, quod est commune, & naturale: cum vnaquęque res naturæ vi salua & incolumis in suo genere esse velit. Quare iuris ars est quæ cōtinet pręcepta boni æqui, & est veluti via, quę tendit in bonum & æquū, quę sunt artis finis, siue obie-
D ctum. Semper enim vt Cicero ait, illud extra est, quod arte comprehenditur: cum ars non in se, sed circa aliquid versetur. Sexta positio, ius conuenienter diuiditur in ius naturale, & legitimum, quod positiuum vocant. Quoniam omne iustum, quod idem est cū iure, aut ex natura rei cernitur, & hoc proprie dicitur naturale; quamuis in lege scripta repeti soleat: aut ex voluntate, & placito. Hoc subdiuiditur in diuinum & humanum: diuinum est illud quod est iustum voluntate & ratione diuina: humanum vero quod voluntate humana; cum vnus aut plures aliquid pro iusto esse volunt. Potest enim humana voluntas, ex se facere aliquid iustum, quod cum naturali iustitia repugnantiam non habet. Septima positio, ius gentium non differt substātia a iure naturali, sed solum secundum prius & posterius. Explico, de iure na-

Distin. 4. can. lex.

Cic. libr. 4. de fin.

Libr. 5. de fin.

Arist. libr. 5. Eth. c. 7.

turali, quod vocant primæuum & absolutum, sunt omnia quæ primo naturæ lumen dictat, nulla facta hypothesi; vt quod homo sit liber, rerum dominium sit commune, & vniuerse omnia, quę sine vlla necessaria ratiocinatione, tanquam bona & æqua ab omnibus hominibus esse cognoscuntur; vt bonum esse amandum, & id genus alia. At vero ad ius gētium id pertinere censetur, quod ex aliqua hypothesi ex naturali iure colligitur; vt ad cōmunem vtilitatem, bonorum proprietas: ad pacis conseruationem, seruitutes; ad libertaté retinendā bellum; ad vitæ cōmodū, contractus & cōmercia, & huius generis alia, quæ apud oēs gētes pro iure naturali, habētur; ac pinde de iure gentiū esse dr̄: quod ius, ex se, nulla priuata eget institutione, sicuti nec ius naturę: de quibus suo loco plura. Octaua positio, ius diuinum, quod partim constat ex his quæ sunt naturaliter iusta, quamuis eorum iustitia nos lateat, B partim voluntate & institutione diuina, diuidi potest sicuti & humanum: quod in vtroque alia sint præcepta, quia bona, alia prohibita, quia mala: & quædam bona quia præcepta, alia mala, quia prohibita. Nona positio, ius conuenienter diuiditur in politicum & despoticum. Quoniam ius siue iustum dicit ordinem equitatis ad alterum: alterum autem dicitur aliquid, vel simpliciter, cum vnum non est sub alio, sed ambo sub tertio; vt duo homines sub vno Principe: & circa hos est ius simpliciter, siue politicum: vel non simpliciter, sed est potius quid alterius, sicuti filius est quid patris, īter quos est ius paternum: & seruus est aliquid domini, inter quos est ius herile: at vero inter maritum & uxorem, cum vterque habeat proximam relationem ad communitatem domesticam, non est simpliciter iustum politicum, sed C œconomicum. Denique, ius eo modo diuidi potest, sicuti & lex creata supra diuisa fuit. Sed iam de iusto dicamus. Decima positio, iusti uox, has fere significationes habet. Primo sumitur pro æquabili & complanato; ut iustum pauimentum, iter iustum, hoc est planum minime inæquale & salebrosum. Quo modo accipitur illud, Deduxit me per semitas iustitiæ, siue iustas, hoc est æquas, & planas. Secundo, pro moderata mediocre, cū & ipsum ius mediocritas quædam sit: & contra, pro magno, vt apud historicos, cum dicunt, iustum bellum, & exercitū, & iustam partem, pro bona & magna. Tertio, pro conuenienti & accommodo; in qua significatione interdū medici vsurpant. Quarto, iustum a iurisperitis dicitur, quod a iure probatur; vt cum dicitur iustus cōtractus, nuptiæ iustæ, iusta cautio. Quincto, iustum dicitur medium inter excessum & defectum, & idem est quod ius; vt D iustum dicitur id, in quo ius siue iustitia consistit. Denique, iusta, in numero multitudinis dicuntur sacrificia, quæ mortuis impenduntur; ex eo quod iuste fiant: vnde iusta facere. Ex his omnibus significationibus duæ in tractatione de legibus & iure sunt frequentiores, cum passim sumatur pro legitimo, & pro æquali, medioque inter excessum & defectum: quod iustum qui seruat, suum cuiq; tribuit. Vndecima positio, iustum a quibusdam hoc modo describitur, Iustum est bonum conueniens cuiq; rei, personæ, & negocio, secundum propriam naturam, dignitatem, vsumque cuiusque ex circunstantiarum legumque examinatione natum. Ex quo iusto, tanquam ex

Aristot 5. Eth.c 6. D. Thom. 2.2. q. 57. ar. 4. Arist. li. 1. pol. c. 7. Psal. 22. Galen. Hip. Plaut.

obiecto

A obiecto ars, quæ iusti regulas nouit, sic describi solet, Iusti atq; iniusti scientia. Duodecima positio, non quoduis iustum est idem quod cõtra passum, siue talio. Quoniam, talio importat æqualitatem compensationis perpessionis ad actionem præcedentem, seu rei ad rem: at in iustitia distributiua non attenditur proportio rei ad rem, sed in commutatiua tantum: Quare idem erit cum iusto commutatiuo, non autem cum distributiuo. Decimatertia positio, etsi iusti tot sint modi, quot iuris species, vt aliqui scribunt, tamen, commode prius in duas partes diuiditur, in naturale & legitimum: naturale est illud quod ipsa ratio docet, & quod semper durat, & vbique eandem vim ex se habet. Legitimum vero, quod a lege sancitur, & ex lege iustum nuncupatur, quod a principio nihil refert, quod hoc, vel illo modo se

Aristot. 5. Eth. c. 5. D. Tho. 2. 2. q. 61.

B habeat: cum autem sancitum fuerit, seruandum est: quod tamen æquitas ad sanam rationem accommodat, prorogat, & supplet. Rursus, aliud est iustũ per se, sine comparatione vlla ad aliud; vt est bonum & æquum: aliud per relationem ad aliud, & hoc est iustũ, siue æquale iustitiæ: æquale enim non est, nisi comparatione facta ad aliud: & hoc est proprie iustum ciuile: quod in commutatiuum & distributiuum diuiditur: illud in proportione, hoc in numero & re spectatur. Decimaquarta positio, æquum interdum idem significat quod æquale, & iustũ; æquos animos dixit Cicero: ęqua lance, æquis, hoc est, paribus passibus: interdum vero, pro moderato & temperato; sic dictum ab æquitate, de qua supra egimus. Decimaquincta positio, æquum, si primo sumatur modo, eodem pacto describitur, vt iustũ, si vero altero, hac

C ratione, Aequum est ius siue iustum temperatum ac moderatum. Decimasexta positio, æquum vniuerse sumptum, diuidi potest, vt iustum, in naturale & legitimum: vnde, & æquitas duplex, altera naturalis, altera ciuilis: quæ & secundum distributiuam, & secundum commutatiuam attenditur iustitiam: in qua tres considerantur gradus, æquum, æquius, æquissimum; quod magis sequendum est; quamuis quod æque fit, reprehendendũ non sit. Sed tñ cauendum est, ne dum minus ęquum sequimur, in iniquum, non intelligendo quid sit satis, labamur, & iudicium non rectum feramus. Iudicium, quod a iure nomen habet, est actus intellectus tanq̃ principij proferentis, sententiamq; dicentis, & medium inuenientis. Quia iudicare est pronũtiare & dicere, qui actus ab intellectu producuntur. Est aũt magis actus iustitiæ,

D quam prudentiæ, vel alterius virtutis; quia a virtute iustitiæ intellectus ad recte iudicandum inclinatur: & quia circa ius versatur, sicut & ipsa iustitia. Potest tñ iudicij actus ad alias quoque virtutes pertinere, imperatiue, vt loquuntur, prout aliqua alia virtus hunc actum imperare potest. Quod si iudicium sumatur pro processu iudiciali, hunc in modum definiri potest. Iudicium est actus trium personarum iudicis, actoris, & rei in iudicio, vel foro contendentium, vel contendere parantium. Quæ sint iudicij primo, vel secundo modo sumpti species, & quæ ad iudicium vtroque modo acceptum recte exercendum requirantur, non est huius loci exponere; in quo solum vocum rerumque quarundam rudem notitiam tradimus, quæ ad hanc legum materiam melius intelligendam est necessaria.

Explicatis ergo legalis materiæ ſuppoſitionibus atque principijs, nominiſque & rei præcognitionibus expoſitis: ac etiam eorum terminorum; quibus in hac tractatione ſępe utendum erit, notitia tradita: ſequeretur modo, ut rem ipſam aggrederemur, id quod faceremus, niſi hæreticorum importunitas ad duas alias diſputationes tractandas nos cogeret. Duas itaque dubitationes diſcutiemus; quarum explicatio, nullo modo fuit prætermittenda, cum ſæpe in toto hoc opere ſit futura uſui: in quarum priore uidebimus, an in Chriſtiana politia vllus admittendus ſit magiſtratus, poteſtaſque iudiciaria, quia, hac ſublata, omnes humanę leges corruunt: in posteriore uero, an magiſtratus & populorum rectores vllas de nouo leges condere poſſint: quibus poſtremo loco, adijciemus aliquid uniuerſe de origine iuris; ut his expoſitis, ad ea quæ de legibus tractanda propoſuimus, percipienda, lectores paratiores ſint. A B

An in Eccleſia admittendus ſit principatus atque politica poteſtas. Diſput. VIII.

NIHIL eſt tam ſtulte dictum, quod ab aliquo homine hæretico non fuerit pronuntiatum. Quamuis ergo luce meridiana clarius ſit, nullam poſſe hominum ſocietatẽ exiſtere, ni aliquis ſit princeps, ſiue magiſtratus a quo gubernetur, & in officio contineatur: tamen, quædam noctuæ, quę in tanta luce nihil uident, hanc veritatem, quibuſdam argumentorum nebulis obſcurare conatæ ſunt. C

Cice. 3. de leg.

Primo, auctoritate ſcripturæ dicentis, filios, hoc eſt Chriſtianos, liberos eſſe a tributis: Reges Gentium dominari ſuis, non ſic erit inter uos: nemini nos quicquam debere, niſi caritatem: nos eſſe emptos pretio magno, & non bere fieri ſeruos hominum: & denique, vnum eſſe Dominum. Secundo, a principatus auctore, qui fuit Cain prima hominum lues: & poſt diluuium Nemrod. ut obſeruauit Auguſtinus: qui tyrannice introduxerunt dominiũ, cum nullibi legamus Deum a principio fuiſſe auctorem regni; ſed per uim Nemrod, Nabuchodonoſor, Ninus, Alexander, Romani, Iulius Cæſar, & alij fere omnes regnum occuparunt. Tertio, ab Euentu, quia ob principum malitiam omnia regna corruerunt, & nullum longo tempore perſeuerauit, etiam apud Hebręos, apud quos facta fuit regni diuiſio, & ex Regibus Iſrael nullus fuit bonus: ſicuti nec omnium primus Saul. Quare, magiſtratus qui fuit permiſſus Iudæis, tanquam pueris & imperfectis, magna parte illis male ceſſit. Nos aũt qui in ſtatu perfectionis ſumus, unctio, i. Spũs ſanctus docet omnia; ac proinde nõ egemus carnali duce. Quarto, Deus creauit hominem liberum, & non dedit ei dominium in homines, ſed ſolum in alias creaturas: & ſi quid eſt ſubiectionis, id natum eſt poſt peccatum: & cum per Chriſtum liberi ſimus ab omni peccato, debemus etiam eſſe ab omni ſeruitute liberi. Quincto, Chriſtiani homines non ſunt magis domini huius mundi, nec eſſe debent, quam Chriſtus fuerit; cum non ſit, melior diſcipuli, D

Matt. 17. Luc. 22. 1. Cor. 7. 2. Cor. 8. Gen. 6. Gal. 4. Gen. 1.

quam

A quam magiſtri conditio:at Chriſtus expreſſe dixit, ſuum regnum non eſſe de hoc mundo:igitur. Hoc argumentum facere ſolent Turci, dicentes, non ad Chriſtianos,ſed ad ſe huius mundi imperium pertinere.Sexto,auctorita te quorundam Patrum, Auguſtinus dixit,hominem factum fuiſſe rationalẽ, non ut homini,ſed ut irrationalibus dominaretur: & primos iuſtos fuiſſe pecorum paſtores,non reges hominum:vt Deus inſinuaret, quid naturæ or do,& quid peccatorum exigeret meritum. Gregorius etiam,cum docuiſſet homines eſſe natura ęquales, addidit, inæqualitatem ob peccati meritũ fuiſſe introductam. Rurſus,ſunt qui inter Chriſtianos damnent has uoces, dominus,& ſeruus,cũ omnes ſimus fratres. In hac difficultate Anabaptiſtę & Trinitarij huius temporis,Reges & magiſtratus in Chriſti eccleſiam non B admittunt: Contra quem errorem non modo catholici pugnant,ſed etiam ipſi hæretici,vt Melanchthon in ſuis locis, Caluinus, & Lutherus in viſitatione ſaxonica;quamuis ex eius doctrina Anabaptiſtæ hunc exhauſerint er rorem.Nos hãc diſputationem,cum verſemur in re manifeſta,& ad ea quæ proxime ad ſuſceptam materiam pertinent,properemus, breuiter quibuſdam poſitionibus perſtringemus.

Lib.19. de ciu.c.15.

Lib. 21. Mat.c.21

Prima poſitio, in Eccleſia Chriſti agnoſcenda eſt aliqua poteſtas eccleſiaſtica,ita ut in ea ſint aliqui magiſtratus & principes eccleſiaſtici,qui præſint rebus ad diuinum cultum & animæ ſalutem pertinentibus.Hanc doctrinã, quam forte aduerſarij non negarent,ſola auctoritate diuinæ ſcripturæ con firmo. Pſalmo ſecundo,Chriſtus conſtitutus fuit Rex a Patre ſuper monte C Sion ad prædicandum præceptum;cui debuit ſuccedere aliquis uicarius ad quem Reges accederent,vt Chriſti diſciplinam apprehenderent;ad quod fa ciendum ibi eos hortatur Dauid:unde etiam confirmares regnum politicũ. Alibi prędicitur fore ut omnes Reges terræ adorent Meſſiam,& ut ſint eius nutricij. Dominus conſtituit fideles & prudentes ſeruos, ſuper familiam ſuam. Item alios conſtituit paſtores,alios doctores:& ſuos Apoſtolos fecit principes terræ. Denique, Petro dedit claues quæ ſunt regiminis Symbolum;dixitque ut paſceret oues ſuas: & eum qui priuata correctione emendari non uult,deferendum eſſe ad eccleſiam,quam qui non audit,eum pro publicano & ethnico habendum dixit. Eſt igitur in eccleſia Chriſti imperium aliquod Eccleſiaſticum.Secunda poſitio,in ſtatu naturæ integræ fuiſ- D ſet politicus principatus.Primum,quia etiam tunc homo fuiſſet animal ciuile & ſociale:igitur egebat rectore:Quoniam ibi fuiſſet generatio,cũ Deus dederit præceptum de prole multiplicanda:fuiſſet ſexus,ætatum, ingeniorum,atque ſapientiæ & probitatis diſparitas:at ratio dictat, vt inferior a ſuperiore regatur:igitur.Confirmatur,in illo ſtatu fuiſſet multitudo, non con fuſa,ordinata igitur: at ordo ſine ſubiectione & prælatione eſſe non poteſt: igitur.Deinde,Deus fecit vnum hominem non plures, & ex uno homine unam mulierem,ut unum indicaret moderatorem,unumque totius multitudinis caput,ut recte adnotauit Chryſoſtomus. Præterea,inter Angelos sũt qui præſunt,& qui ſubſunt: igitur etiam inter illos homines fuiſſet principatus:Antecedens eſt manifeſtiſſimum,cum ex ſanctorum doctrina,tum ex diuina

Pſal.71.

Iſa.49.60

Mat. 24.

Gen. 1.

D.Th.1.p. q 96. & 105.

Ho. 34. in 1.ad Cor.

Dio. de cal. hier. diuina scriptura, quæ Belzebub uocat principem dęmoniorum, qué princi A
patum, ut naturalem, retinuit, ét post peccatum, nec. n. acquisiuit peccando.
Greg. hom. 30. i euãg. Tertia positio, in lege naturę post peccatũ fuit dominiũ politicũ legitimũ &
D. Tho. de reg. princ. iustũ. Primũ, quia, si est de ratione naturæ humanæ integræ ut in politia uiuat, ut iam est probatum, multo magis natura iam debilitata post peccatũ: unde factum est, vt plurib. egeat, ueste, domo, nutriméto, magistro, defensore, atque rectore, si uerum est, quod Sapiens ait, Vbi non est gubernator po
Prou. 11. pulus corruet. Postea idem confirmatur exemplis, Melchisadech, qui, vt putatur, fuit ipse Sem, vir bonus, ac proinde Rex iustitię nominatus, & figura Christi. Iob etiam fuit vir sanctissimus, & imperio maximus inter oriétales
Iob. 1. Ioseph, nõ sine diuino numine, utiliter & iustissime Aegypto prafuit. Idem censendum est de Adamo, qui fere usque ad diluuium uixit, quem non est B
censendum sine imperio uixisse, aut saltem imperium & politiam, ut qui sapientissimus erat, instituisse. Quare, non est credendũ id, quod M. Tullius
Lib 1. de inu. & quidam alij de uita primorum hominum omnino agresti atque ferina scribunt: quasi a principio inter homines nulla fuerit coniunctio iure sociata. Quarta positio, in ueteri lege fuit uerum dominium, & ciuilis principatus a Deo institutus. Hanc doctrinam multis scripturæ auctoritati-
Deut. 17 bus, & exemplis, ut de Moise, Iosue, Iudicibus, & Regibus probare liceret, sed nihil est necesse, cũ ét aduersarij hoc illi populo, ut imperfecto, cócesserint. Quincta positio ecclesia Christi ciuilé admittit magistratũ, humanosque iudices, & politicos ministros. Primum, confirmatur hæc ueritas
Isa. 60. 49 auctoritate diuinæ sapientiæ, quæ uniuerse loquendo ait, Per me reges regnant; de quibus, vt diximus, prænuntiatum fuit, fore ut ecclesiæ se subdant, eique inseruiant: quos Christus approbauit, cum dixit, Reddite quæ sunt Cæsaris Cæsari: ac eius discipulus Paulus, cum scripsit, Omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit; non enim est potestas nisi a Deo: docuitque eis tributa esse soluenda: & Diuus Petrus, Deum timete, Regem honorificate. Huc facit, quod olim illi boni Christiani pro Principib. ethnicis orabant: atque sancti patres calumniam illam refellebant, quod dicerét, Christianismũ Imperiũ destruere. Quod si hic hęreticus dicat, licere quidé Ethnico principi parere, nõ tamé fas esse Christianis regna possidere, & magistratus gerere; id nihil est, Primũ, si ecclesia admittit regimé ecclesiasticũ, ut est probatũ, & hoc nõ tollit christianã libertaté, cur nõ admittat ét ciuile, ꝙ minus dictæ libertati repugnat? Deinde, si licet parere Ethnico principi, D.
cur nõ ét Christiano, & fratri? apud qué, si quid oritur cõtrouersiæ, iure agere liceat, ꝙ Paulus faciendũ monet. Ad hæc, si licet subesse, cur nõ ét præesse cũ hoc maioré libertaté indicet? qđ si in lege noua nõ sit ita expressa métio de regi o ciuili, id mirũ nõ est, quia Christus nõ uenit ad cõstituédũ regnũ politicum & carnale, sed ecclesiasticum & spirituale in quod amplifican-
Psalm. 2. Aug. Epist. 50. do desudarunt Apostoli. Voluit itaque Deus, vt Ecclesia inciperet a uilibus hominibus, vt per humilia uinceret fortia, & vt prius astarent Reges cõ
Ioan. 4. tra, & eam oppugnarent, a iuuentute, vt postea adimpleretur illud, Et nunc Reges intelligite. Deinde, confirmatur exemplis, Regulus quidam credi-

dit

A dit in Christum, nec iussus est principatũ deponere, sicuti nec magistratum *Act. 13.*
Proconsul a Paulo conuersus, Fabianus Pontifex & martyr Philippum Im- *Eus. lib. 6.*
peratorem in Ecclesiam admisit, retento imperio: idem de Constantino diui *hist c. 21.*
nitus ad religionem uocato dicas, & de alijs optimis sanctisque Regibus, *Eus. lib 3.*
& Principibus. Denique, lex gratiæ non destruit, sed perficit legem natu- *de uita cõstã.*
ræ: at ista lex, vt est probatum, admittit hunc principatum: igitur. Ex qui-
bus colligere licet, politicam potestatem, vniuerse consideratam, esse proxi
me a Deo, cum proxime consequatur naturã, quæ a Deo est; ac proinde esse
de iure diuino, cum ius naturæ sit diuinum. Hæc autem potestas immediate
residet in tota multitudine, tãquam in subiecto, propterea, sublato humano
iure, non est maior ratio, cur potius vnus, quam alius gubernet: erit igi-
B tur in tota multitudine: quæ cum debeat conseruari, debet habere ius puniẽ
di eos qui eam volunt destruere; & idcirco, velint, nolint homines ab ali-
quo regendi sunt. Et quia tota multitudo simul communi bono consulere
non potest, ideo necesse fuit, vt hanc quam habet potestatem, in vnum, vel
in plures transferret. Et hoc etiam modo ciuilis potestas est de iure diuino:
ita vt nec totum simul humanum genus contrarium statuere possit, ne ulli
sint Principes, vel magistratus. Quod vero ad varias regiminis species atti-
net, istæ sunt de iure gentium, & dependent a consensu multitudinis: quæ
ex legitima caussa, potest mutare vnam speciem in aliam; vt regnum in de-
mocratiam, & hanc in aristocratiam. Quo fit, vt hæc potestas in particulari
dicatur quidem esse a Deo, sed mediante consilio & electione humana, vt
C cætera quæ ad ius gentium pertinent. Ex quibus rursus inferres, verum
esse, vniuerse loquendo, de omni potestate, tum ecclesiastica, tum politica,
esse a Deo, & vere a Paulo vniuerse pronuntiatum fuisse, Eum qui potestati *Rom. 13.*
resistit, Dei ordinationi resistere. Sexta positio, licet omnis potestas, tum
ecclesiastica, tum ciuilis sit a Deo; tamen non eodem modo. Nam politica,
sua natura, est in tota multitudine tanquam in subiecto: Ecclesiastica vero
in vno homine immediate: politica, licet uniuerse sit de iure diuino, in par-
ticulari tamen est de iure gentium: at ecclesiastica omni modo est de iure di
uino, & a Deo. Septima positio, gubernandi potestas, siue sit ecclesiastica,
siue politica, esse potest in homine alias non bono, ita vt per peccatum non
amittatur: Quidquid Armacanus, Vuiclefus, & Ioannes Hussus aliquando
D dixerint. Hanc veritatem fide tenendam, & alibi late demonstrandã hoc lo-
co breuiter confirmo. Primo auctoritate scripturæ in qua legimus datam *Sap. 6.*
esse potestatem ministris, qui non omnino recte iudicabant: & Deus voca- *Isa. 45.* *Ier. 27.*
bat Cyrum Persarum regem Christum suum, qui tamen non erat omni ex
parte bonus: idem Deus dedit multas terras in manum Nabuchodonoso-
ris. Deinde Petrus & Paulus dixerunt Regum potestatem esse a Deo, & il-
lis esse obediendum; cum tamen essent infideles: igitur cum peccato potest
esse potestas: Christus etiam malis Iudæorum ministris obediendum esse
docuit. Postea, ratio dominij fundata est in natura, & ratione, per quam re
bus inferioribus homo dominatur: ergo manet etiam remota per peccatum
gratia. Denique, cum de nullo homine possimus esse certi, an sit in gratia,

de cu-

de cuiuscunque dominio dubitare liceret: vnde maxima in humana societa A
Sess. 15. te oriretur confusio. Quare, merito concilium Constantiense hunc errorẽ anathemate damnauit. Adde, auctoritatem Augustini, vt multos alios mit
Cap. 21. tam, Patres, libro decimoquincto de ciuitate. Quod si Deus aliquando de malis ministris loquendo dixit, Ipsi regnauerunt, & non ex me, id una cũ Hieronymo intelligendum est, de Iudæis, qui contra Dei voluntatem mo-
In Ose. c. 8. re gentium Regem sibi dari voluerunt, cum Deus esset eorum Rex: explica
1. Reg. 12. bat enim eo loco propheta caussas, ob quas populus tradendus esset in ca-
Cap. 13. ptiuitatem, quarum vna erat ista. Hanc explicationem facile colligeres ex hac Oseæ sententia, Vbi est rex tuus, maxime nunc saluet te in omnibus uiribus tuis: & iudices tui de quibus dixisti; Da mihi regẽ & principes. Quod si rursus aduersarius obijciat illud Regnum trãsferri a gente in gentẽ pro- B
pter iniustitiam, hoc nihil est, quia solum ex hoc loco colligitur in pœnam peccati dare victoriã hostibus, vt suis inimicis vindicet se de inimicis suis;
Isa. 1. non autem quod illi statim potestatem amittant. Neque etiam illud urget, quod Deus det dominia, & nõ esse cẽsendum ea dare improbis, cũ illis abutantur: Quia diuinam bonitatem decet, vt pluat super iustos & iniustos; ne-
Cap. 34. que proinde approbat abusum; cum non det in hunc finem. Adde, quod
Lib. 5. de ciu. c. 15. interdum permittit malos regnare ob subditorum peccata, iuxta illud Iobi, qui regnare facit hominem hypocritam propter peccata populi; vt etiam
Lib. 19. de ciu. c. 21. aliquando docuit Augustinus: qui etiam scriptum reliquit, apud Infideles
Lib. 5. in Iul. c. 3. non esse veram iustitiam, nec vera iura, nec verum populum; cum vera iura illa sint, quæ ducunt ad uitam æternam. C

Ad primum locum, cum Christus dixit, filios esse liberos, de se loquebatur, qui erat summi Regis filius: quod si humanũ regimen ei displicuisset, non dixisset, censum reddendum esse Cæsari, nec etiam Paulus, dãdum esse tributum. Ad secundum locum cum dixit, Reges gentium dominari, con stituebat dominium ecclesiasticum, cuius modus debet esse diuersus a politico præsertim corrupto, qui cum superbia, fastu, & nimia pompa esse solet: quale, si etiam Christianis dicas esse prohibitum, non refragabor: quia non res, sed modus dãnatur. Ad tertium locũ, cum docuit tributa esse soluenda, & quidem cito, ne nullo debito obligemur, vnum debitum vult esse perpetuum, vt semper diligamus, quod debitum nunquam solui potest, quia semper tenemur amare: immo, quo magis soluitur, eo magis debemus, ob D
maiorem gratiam quam diligendo a Deo accipimus. Ad quartum, nõ vult nos fieri seruos hominum, ita ut seruiamus propter hominem; immo horta
Epist. ad Phil. tur seruos, vt magis eligant seruitutem quam libertatem. Et Philemoni seruum, non fecit liberum, sed cum literis ad dominum remisit. Cum Paulus ait, vnum esse Dominum, ibi, Dominus, sumitur per Antonomasiam, pro eo domino, qui absolute est Dominus, & nullum agnoscit dominũ: cuius duæ sunt principes conditiones vna, vt possit re possessa pro libito vti: altera, vt
Aug. li 11. de ciu. c. 11. nulli seruiat, nulla re indigeat, & sibi sit sufficiens, iuxta illam Dei descriptionem, Deus meus es tu, quoniam bonorum meorum non eges. Quo etiã modo dictũ est, Nemo bonus nisi Deus; vnus magister, & vnus pater: qui-

bus

A bus loquutionibus non significatur, alios esse malos, vel non esse magistros & patres. Sunt ergo alij domini, sed non vt ille qui est Dominorũ dominus. Vnde Augustus, vt quidam referunt, nunquam voluit appellari dominus, quod superbe affectauit Domitianus, qui etiam Deus nominari voluit. Ad secundum, confitemur Cainum primò ædificasse ciuitatem, sed tamen politicus principatus potest esse sine ciuitate: qualem in primo parente in suos posteros fuisse existimandum est. Quod si aliqui dominium occuparunt, id solum probat de dominij specie iure humano, vel particulari introducta: nos autem loquimur de dominio uniuerse considerato, non de certa forma: & vt diximus, diuina sapientia se regni auctricem facit. Quod aliqui iniqui homines obtinuerint regna, diuina prouidentia factũ est, quæ malorum iniquitate solet ad aliquem bonum finem vti, vel ad peccata puB nienda, vel ad bona quædam remuneranda. Vnde permisit male occupari regnum Israelitarũ, vt eos puniret: permisit Cyrum inique potiri monarchia, vel eam ei dedit vt per eum populum liberaret. Romani regnandi cupiditate monarchiam adepti sunt, quam Deus illis dedit, ob eorum bona opera moraliter gesta, & vt tãdem principatus ueniret ad vnum; vt sub vno principe facilior pateret uia ad promulgandum Euangelium; vt Augustinus, & Leo Papa adnotarunt: Adde etiam, quod licet aliqui a principio male & iniuste occupauerint regna: tñ quia posteri consenserunt eorũ successoribus, iusti facti sunt dñi, vt Francones in Gallia: Gothi in Hispania, Anglosaxones in Anglia, & Imperatores Romani, qui a Cæsare patriæ obsessore reC gnum acceperunt: vnde Christus successori Cæsaris censum reddendum dixit. Ad tertium; cur sæpe regna transmutentur, iam diximus: & argumentum solum probat de regno in particulari: Et mali principes sæpe fuerunt alijs vtiles; vt de Salomone patet: & melius est reip. malum habere principem a quo populus in unione contineatur, quam nullum, ne corruat, vt Sapiens. Adde etiam quod multi sunt & fuerunt boni: a quorum exemplo possumus probare principatum non esse malum, cum boni non vtantur malis: at vero exempla malorum non probant non esse bonum, cum isti etiam rebus bonis abutãtur. Quod autem post diuisionem multi in regno Israelitico fuerint mali, quid mirum, si veram religionem reiecerunt? At vero in regno Iudæ in quo seruatus fuit veri Dei cultus, multi fuere boni. Quod D dicitur, Iudæis fuisse permissum ob im perfectioné, & nos ob diuinũ spiritũ nõ egere rectore falsum est: quia idem spiritus nos docet opus esse moderatore, & multa nobis esse necessaria, quæ sine principatu habere non possumus. Ad quartum, politica subiectio non est contraria libertati in qua creati sumus, sed dispotica: quia politice subiectus ꝓ se agit, & sui caussa regitur: at seruus verus est caussa sui domini, & domino acquirit, quidquid acquirit. Quare in politico regno potius Princeps debet dici seruus, si vlla est hic seruitus, quã subditus; quia dum regit, non suam sed populi vtilitaté quærit, in quo verus Princeps a tyranno differt. Vnde summus Pontifex se seruum seruorum Dei vocat: ex qua consideratione sapienter Franciscus Petrarca, gloriantem de adepto Pontificatu, comprimit, dicendo, Noli gloriari,

Tert. in apol. c. 34.

Aug. li. de grat et lib. arb. c. 20. & 21.

Ezech. 19. 20.

Isa. 45.

Lib. 5. ciu. c. 12.

Ser. cap. de sanct.

Aug. l. 19. de ciu. c. 14.

Aristot. 8. Eth. c. 10.

Lib. de utraq; fort.

riari, seruus seruorum es. Dominium quod datum fuit in creaturas est despoticum: politicum autem fuisset etiam in statu innocentiæ; quod post peccatum habuit quasdam alias caussas cur esse debuerit. Quare, licet simus liberi a peccato, non tamen ab omni dominio politico, cui etiam debemus esse subiecti, vt imitemur Christum, qui cum liber esset, subiectus esse, & seruire voluit. Ad quinctum, quidquid sit de dominio Christi respectu mundi, & politicæ potestatis, dicendum est, eum qui venit ad danda cœlestia regna, non sustulisse terrena, quæ sunt de iure naturæ: & non negauit suis suum verum dominium, cum dixit, suum regnũ non esse de hoc mundo: nec propterea est melior discipulorum, seu christianorum regum conditio, cum sic regnare, sit seruire. Et regnum Christi non fuit de hoc mũdo, quia venerat constituere regnum Dei, quod est Ecclesia. A B

Ad vltimum, Augustinus loquitur de seruitute despotica proprie dicta, vt ex toto illo loco patet: & ita accipit nomen Regis, vt significat despoticũ principatum, & abusum regiæ potestatis: cum, vt idem alibi dixit, Rex dicatur a regendo, & consulendo, quo modo Abraham, Isaac, & alij boni ouiũ pastores reges dici potuissent, non autem a regnando & dominando; iuxta illud, Reges gentium dominantur eorum: ad quem modum illi boni Patriarchæ non hominum Reges, sed pastores ouium dicti sunt. Gregorius, non loquitur de principatu politico simpliciter, sed vt habet annexum metum & tristitiam; quomodo inductus est ob peccatum: per quod e[s]t etiam introducta maior inæqualitas accidentalis, licet ratione naturæ omnes sint æquales: ob quam caussam non debet vnus dominari alteri dominio despotico, vt homo dominatur bestijs. Vnde ait, contra naturam esse superbire, & ab æqualibus velle timeri. Sed quia per peccatum homo comparatus est iumentis insipientibus, ideo opus est dominatu cum timore & pœna coniuncto. Illi vero patres qui inter Christianos damnãt, appellationes illas, intelligendi sunt contra eos, qui ex quadam vanitate, & inani gloria aut superbia his abutuntur titulis. C

An in rep. Christiana sit potestas condendi nouas leges, tum ecclesiasticas, tum ciuiles. Disput. IX.

QVONIAM nonnulli sunt, qui admissa politica & ecclesiastica gubernatione, negant tamen facultatem condendi nouas leges; propterea hoc aliud nobis huius nostri ędificij fundamentũ stabiliendũ proponimus: Quia frustra de legibus, pręsertim humanis, institueretur disputatio, si hominibus leges statuere non liceret. Quidam ergo olim, etiam temporibus Apostolorum, existimarunt Christianos liberos esse ab omni lege humana præsertim politica. Similis erroris meminit Clemens Alexandrinus in tertio Stromatum libro, leges admittendus non esse. In eodem errore fuerunt Vualdenses, quem postea amplexus est Vuiclefus, & de nouo excitauit Lutherus, & qui ab eo hauserunt Anabaptistæ: qui hæc affirmant. D

1. Pet. 1. *Ios. lib. 18. Antiq.*

Primum,

A Primum, Christianum hominem solum esse obligatum ad credendum, & reliqua omnia esse libera, & indifferentia: secundum, hominem iustū esse liberum ab omni lege & mandato: Tertium, omnes leges quæ fiunt de ijs quæ non continent verbum Dei, esse superstitiosas, & uanum esse eas seruare, siue sponte, siue ex præcepto id fiat: Quartum, Christum non fuisse datū nobis in Legislatorem cuius præceptis obediamus, sed in Redemptorem in quem credamus. Postremum, quod necessario infertur ex dictis, non licere Christianis iudicia exercere. Denique, quod ad errores attinet, Gnostici vt quidam scribunt, omnes leges, tum naturales, tum humanas malas esse dixerunt. Longum hic facerem, si omnes citatos errores ex professo refellere, ac ueritatem catholicam confirmare vellem; breuiter igitur agā, & pri- *Rod.li.10. c.19.*
B mum quid sit hac in parte tenēdum statuam: postea aduersariorum sophismata refellam.

Prima positio, Christus dominus non solum vt Redemptor, sed etiam vt legislator agnoscēdus est: Est doctrina fide tenēda, alio loco accuratius probāda; hic breuiter agam. Primum auctoritate scripturæ, Moses fuit uerus legislator antiquæ legis & figura legislatoris legis nouæ: ideo primas legis acceptæ tabulas fregit, vt indicaret fore alium legislatorem, qui aliam legem ferret. Huc facit illud Isaiæ, Dominus iudex noster, Dominus legifer noster. Debuit itaque aduenire nouus legislator, & rex, quem Deus constituit super montem sanctum suum, qui non solum præceptum Domini prædicaret, sed etiā per leges humanos principes in virga ferrea regeret. Quod *Cap.33. Psal.2.*
C leges tulerit, patet; quia, ut recte arguit Paulus, translato sacerdotio, necesse est vt legis translatio fiat; vbi clare demonstrat, ita Christum antiquam legē abrogasse, vt nouam instituerit. Et alio loco dixit, Christum euacuasse legē non simpliciter, sed in decretis, hoc est per noua decreta, per illa nimirum, quæ sermone in monte habito, tanquam nouus legislator sanciuit, vt sancti patres adnotarunt. Denique, ipse aliquando expresse dixit, Mendatum nouum do vobis, vt diligatis inuicem: Qui habet mandata mea & seruat ea, ille est, qui diligit me. Tulit etiam expressam de baptismo legem, cum dixit, Neminem sine eo posse renasci; ac etiam de sacrificio faciendo, & de ipsius carne sumenda: quod etiam mādatum a Christo se accepisse testatus est Paulus. Deinde, eadem veritas confirmatur Ecclesiæ determinatione: ita habe *August. Chrysost. Theoph. Io.13.& 14 Sess.6.c.21.*
D tur in Concilio Tridentino, vbi speciatim contraria doctrina vt hæretica damnatur. Denique accedat communis omnium catholicorū contra quorundam impiorum hominum phanaticam existimationem consensus.

Secunda positio, in Christiana rep. est facultas condendi leges ecclesiasticas, siue uiri ecclesiastici facultatem habent condendi leges. est doctrina fide tenenda: quam sequentibus rationibus confirmo. Primo auctoritate scripturæ. Qui uos audit, ait Christus suis Apostolis, me audit, qui uos spernit, me spernit: quod non potest intelligi, nisi ratione præcepti & legis, quæ subditis imponitur: ubi notandum est, Christum uniuersaliter loqui: & in veteri lege, lex erat, vt morte moreretur, qui sacerdoti non obediret. Secundo, Christus fuit legislator, & quam habuit condendarum legum potesta- *Luc.10. Deut.17.*

Matth.28. tem ſuis Vicarijs tribuit, cum dixit, Data eſt mihi omnis poteſtas, in cœlo & A
Ioa.20. in terra. Euntes ergo docete omnes gentes, baptizátes eos: quos alibi dixit,
ſe mittere ſicuti Pater eum miſerat. Tertio, idem confirmatꝰ ex appellatio-
Ioa.ult. nibus quas ſcriptura miniſtris eccleſiaſticis tribuit. Primo vocantur paſto-
Epheſ 4. res, qua etiam appellatione Plato & Ariſtoteles politicos principes nomi-
1.Cor.12. narunt, paſtorum autem eſt paſcere, coercere, & in officio continere, bacu-
Pſal. xxij. loque vti; ideo Paulus aliquando aiebat, ſe accepiſſe poteſtatem ad Eccle-
Pſal.44. ſiæ ædificationem. Deinde vocantur principes & iudices: de quibus prædi-
ctum fuit, conſtitues eos principes ſuper omnem terram: qui ſedent ſuper
cathedra, non ſolum ad docendum, ſed etiam ad iudicandum, & ad exercen
Mat.18. dam poteſtatem acceptam, & ad excommunicandum. Tertio, appellantur
1.Cor.5. prælati, præpoſiti, Epiſcopi, & patres, quæ appellationes ſolum ijs tribuun- B
Act.20. tur, qui poteſtatem habent præcipiédi, & legem ſanciédi alijs ſibi ſubditis.
1.Pet.5. Quarto, idem confirmatur perpetua Eccleſiæ traditione, & ex vſu talis po-
1.Cor.4. teſtatis, quia ſemper viguerunt ſtatuta pertinentia ad gubernationem eccle
Theſ.ij. ſiæ, vltra ea quæ habentur in lege diuina. Hãc poteſtatem exercuerunt om-
Act.15. nes Apoſtoli in Concilio Hieroſolymitano, cum legem tulerunt de abſti-
Tit.1. nendo a ſanguine, & ſuffocato. Paulus ſtatim aliquid de bigamia, ac etiam
1.Cor.11. quædam circa Euchariſtiam. Extant etiam varij canones ab Apoſtolis ſan
citis circa Eccleſiæ adminiſtrationem, quos ſancti patres recipiunt, vt Atha-
Fran.Tur. naſius, Epiphanius, Iſidorus, Damaſcenus, Leo Primus, Zephirinus, & alij
in quorum defenſionem vide quæ Turrianus, & alij ſcripſerunt. Apoſtolis
ſucceſſerunt ſanctiſſimi Pontifices, qui pro temporum & negociorum op- C
portunitate varias leges ſanxerunt, & fideles eas vſu comprobarunt. Quin-
cto, idem confirmatꝰ multorum, aut potius omnium Pontificum auctori-
tate, qui non modo hanc veritatem docendo defenderunt, ſed etiam vſu, le-
ges ſtatuendo, comprobarunt: ſimiliter omnium conciliorum, tum vniuer
ſalium, tum particularium doctrina & vſu, in quibus ſingulis ſemper ſtatu-
tum eſt aliquid a fidelibus obſeruandum: a quorum conciliorum citatio-
ne in re nota breuitatis gratia abſtineo: ac poſtremo, omnium ſanctorum pa
trum conſenſu, qui idem docuerunt, & qui fuerũt viri eccleſiaſtici vſu etiã
acceptam poteſtatem confirmauerunt, quorum hic nolo longum texere ca-
talogũ, ne in re manifeſtiſſima ſine neceſſitate ſim nimius. Denique, eadem
doctrina hac confirmatur ratione, In eccleſia, vt eſt demonſtratum, debue- D
runt eſſe principes eccleſiaſtici cum facultate condendi leges, quandoqui-
dem Chriſtus non omnia docuit Apoſtolos; alias enim non prouidiſſet ſuf-
ficienter ſuæ eccleſiæ: igitur, cum neceſſitas vrgeat, ne talis poteſtas ſit fru-
ſtra, ad vſum traducenda eſt. Tertia poſitio, in Eccleſia eſt poteſtas ciuilis
condendi leges humanas. Primo, quia ſi noſtra reſp. vt eſt probatum, ad-
mittit dominium politicum, ne talis poteſtas ſit vana, leges ferre poterit, pro
temporum, locorum, & negociorum opportunitate; cũ hoc ſit præcipuum
Pro.8. Regis munus, leges ſtatuere, & ex illis iudicare. Secundo, ex eo quod cum
Iſa.33. aliqui populi, fiunt Chriſtiani, nõ deſinunt eſſe ciues & reip. partes; & ideo
debent habere aliquam regulam actionum ciuilium, cum lex naturæ non
ſufficiat,

A ſufficiat, & lex euangelica non ſtatuat de rebus humanis;& vt alio demonſtrabitur loco,melius eſt remp. gubernari legibus,quam ſolius principis arbitrio. Tertio,ni licet Chriſtiano Principi leges condere,maxime ob libertatem Chriſtianam,vt aduerſarij dicunt: at ſeruitus politica nō pugnat cum hac libertate;quæ proprie opponitur ſeruituti peccati,a qua per Chriſti gratiam liberati ſumus ; vt poſſimus facere bonum , & vitare malum ; quam libertatem potius lex iuuat; igitur . Adde etiam, quod lex diuina non pugnat cum libertate, cum primo homini in maiore libertate,quam nūc habemus, creato,Deus legem impoſuerit:quare nec humana,quæ non magis obſtringit, quam diuina . Quarta poſitio,falſa eſt opinio eorum qui dicunt, leges non eſſe neceſſarias,ſiue vtiles,quod ablatis legibus,auferatur occaſio pec-
B candi,& condemnatio ad mortem. Hanc poſitionem alibi probabo,cum de legum condendarum cauſſis agam , & , ſi eſt verum huius ſententiæ fundamentum,tollatur lex diuina,auferatur naturalis,quæ talem occaſionem impingere volentibus præbent. Quincta poſitio , Chriſtianis publica iudicia exercere licet. Ioan.8. Rom.6. 2.Tim.2.

Primum,quia hoc eſt vnum ex pręcipuis Principis muneribus,vt ius dicat: igitur licebit ſubditis, iuris ſui cauſſa, in foro iudiciali verſari. Quare,ſi Chriſtianis,vt eſt probatum,licet habere principem, licebit etiam eius poteſtate vti.Deinde,in lege veteri erant iudicia,& de illis recte exercēdis Deus leges tulit: igitur,etiam in noua erunt,cum ad legem naturæ, vel gentiū eorum tractatio pertineat. Denique, id confirmare licet expreſſa Pauli doctri-
C na,qui fideles monebat,vt in ijs cauſſis,in quibus non tenebantur Gentium tribunalia adire , aliquem ex fidelibus iudicem conſtituerent, qui iudicare poſſet fratrem ſuum.Idem aliquando dixit, Aduerſus proſelytum accuſationem noli recipere, niſi ſub duobus, aut tribus teſtibus:vbi vides forum eccleſiaſticum,& iudicij formam. Omitto hic varias antiquorum patrum auctoritates,ac perpetuam eccleſiæ traditionem . Quod ſi Chriſtus monuit,vt volenti contendere tunicam relinquamus,id intelligitur de animi pręparatione,ſicut illud de præbenda altera maxilla,vnam percutienti, cū ipſe percuſſus,non prębuerit;vt doceret exemplo, quo modo illud monitum intelligendum eſſet.Quod vero Apoſtolus ait, Delictum eſt in vobis,quod iudicia habetis inter vos,nō vrget. Primum,quia verbum græcum,etthema,non
D peccatum, ſed imperfectionem deſignat: quaſi diceret, in ignominiam veſtram cedit, hoc ipſum quod tribunalia quæratis, exerceatis inter vos , qui pacis & concordiæ eſtis diſcipuli.Quod ſi peccatum deſignet,cum quibuſdam patribus diceres,vocari delictum,non quia in ſe ſit peccatum, ſed quia raro ſine peccato iudicia exercentur, ex parte modi agendi. Denique,diceres non damnari iudicia ex parte iudicis,ſed litigantiū. Atqui prior reſponſio magis arridet; cum paullo ante de verecundia mentionem feciſſet Apoſtolus. Sed iam aduerſariorum argumentis reſpondeamus : & cum ſint varia,ea ad quædam capita reuocabo . Pſalm.2. Iſa 33. Ier.13. 1.Cor.6. 1.Tim.5. Matth. Theodor. Nicol. L. Ambro. Chryſ. Aug.in Enchi.c.78.

Primum caput, in quo continentur auctoritates ſcripturæ, quæ prohibēt additionem ad diuina præcepta; vt cum dicitur,Non addetis ad verbū quod Deut. c. 4. 12.

Apoc. vlt. ego loquor vobis, neque minuetis ex eo: vbi sermo est de cęremonialibus A
& iudicialibus. Ad hoc argumentum quod quidam hæretici magni faciūt, facilis est responsio. Dupliciter fieri potest additio, vno modo quantum ad numerum, vt addatur præceptum præcepto, aut minuatur: altero modo, vt sine multiplicatione pręceptorum plus fiat, vt si Deus præcepisset offerendū vnum agnum in Paschate, aliquis statueret offerendos esse duos, ita vt addatur ad opus: hac distinctione posita, dicimus, prohiberi additionem secūdo
Esth. 9. modo sumptam, nō autem iuxta primū modum: cum ad cęremonialia præ-
Iudi. vlt. cepta, multa addita sint, vt ex multis locis demonstrare liceret: idem diceres
1. Mat. 4. de iudicialibus. Deinde dicerem non esse prohibitam additionem quæ fa-
1. Reg. 30. cit ad conseruationem & obseruationem legis, sed eam quæ facit ad corru-
4. Reg. 18.
19. 2. Par. ptionem, & eam quæ est contraria legibus prioribus. Et hanc solutionem ex B
25 26. ipsa scriptura colligimus, quæ cum de sermone diuino mentionem fecisset,
Prou. 30. hæc adiecit verba, Ne addas quicquam verbis illius, & arguaris, inueniarisq; mendax. Vides ne, quam additionem prohibeat? eam nimirum per quā aliquis mendax & falsarius dici potest, diuinum verbum corrumpendo & deprauando, vt hæretici faciunt. Vbi nota, duobus modis fieri posse corruptionem: primo si quis verbo diuino, præceptove addat, aut ex eo minuat, vnde nascatur præcepti corruptio; vt si quis in sacrificio solum panem sine vino, vel pro vino, lac offerret. Secundo, si pro libro diuino, non diuinum venditaret, aut pro vero sacramento, cęremoniam introduceret. Et quidem hæretici vtroque modo Dei verbum corrumpunt, dum libros diuinos pro non diuinis habent, aut eosdem deprauant, dum alia verba affingunt: Quæ C
falsarij faciunt, dum vel cum bono argento stānum miscent, aut monetas a se cussas, pro veris monetis obtrudunt. Ad hæc, diceres, Deum in veteri lege statuisse cęremonialia, & iudicialia; quæ Christus statuēda reliquit suæ spōsæ, cui dederat spiritū assistentē. Adde, qđ præceptū de parendo legibus continetur in illo, Honora parentes, vel in illo, cole Deū. Deniq;, pro vno populo potuerunt dari certa præcepta, nō aūt pro vniuerso terrarum orbe: cui populo prohibendū fuit, ne adderet, quia erat valde propēsus ad Deorū cultū.

2. Cor. 3. Secundum caput continet loca in quibus demonstratur Christianorum
Gal. 3. 5. libertas, spiritusq; a seruitute liber. Huic argumēto primū respondemus, vt
Gal. 4. 5. supra, libertatē christianā consistere, in eo qđ simus liberi a peccato: deinde, in liberatione a seruitute legis diuinæ moralis; quia lex non pōt impleri, si- D
ne gratia quā non dabat, & tñ minabatur pœnam: sed Christi gratia liberamur a timore, quia per caritatē & gratiā acceptam legē seruamus: postremo
Act. 15. in liberatione a seruitute cęremonialium & iudiciorū, & a iugo legis quod ferri vix poterat. At, contra istam libertatē quam aduersarij volunt introducere, Petrus & Paulus se se opposuere, cū magistratui parēdū esse statuerūt.

Tertium caput continet alia loca in quibus dr̄ sufficere solā obseruatio-
1. Pet. ij. nem pręcepti caritatis, & virum iustū esse liberum a lege: vnde Augustinus,
2. Pet. ij.
Gal. 5. Dilige, & fac quod vis. Huic argumento respondeo, eum qui est in caritate,
Rom. 13. seruare omnia præcepta, & esse animo parato ad seruanda, quę a Pastoribus
1. Tim. 1. præcipi iure possunt: & qui est caritate munitus, omnia seruat ex amore iu-

stitiæ,

A stitiæ,non ex timore pœnæ, & ideo dicitur,iusto non esse impositam legem.

Quartum caput, continet loca quibus dicitur vnũ esse legislatoré Deum, Isa.33.
& mandata hominum non esse seruanda, & nos non debere esse seruos ho- Iac.4.
minũ.Respondeo,quod attinet ad vnum legislatorem,intelligendum est eó
modo, quo supra diximus, de vno Domino, nimirũ de summo legislatore,
qui sua propria auctoritate leges facit, & iudicat: qui suos habet vicarios. Mat.7.
Quod attinet ad mandata hominum,illa dñr hominum mandata,quæ nulla Mat 15.
Dei auctoritate data sunt,quorũ alia contraria sunt diuinæ legi,alia inutilia; Isa. 29.
vt sunt inutiles & futiles obseruantiæ spiritu humano inuentæ,quæ diuinis Colos ij.
præceptis vane præferuntur.Quare illi damnantur qui pluris faciunt huma Iren. lib.4. c.23.
na,quã diuina præcepta. Leges vero prudenter & vtiliter latæ,licet humanę
B dici possint,non tñ eo modo,quo loquuntur diuinæ scripturæ.Ad maiorem
explicationé nota, tria Dominum solitũ esse reprehendere in cęremonijs Iu
daicis.Primum quod nonnullæ pugnarent,cũ mandatis Dei;vt illa,de dãdo
sacerdotibus eo, qđ parentibus erat necessarium. Secundo,qđ aliquæ erant
inanes & inutiles prorsus, vt crebra manuũ lotio.Atq; hæc duo genera vo-
cantur hominũ mandata:in quorũ numero non cõtinentur cęremonię man
datave ecclesiæ. Tertio,qđ quasdam bonas,& vtiles seruarent,sed peccabãt
in modo,cum pluris istas facerent, quã diuina mãdata; & de his intelligitur Mat.23.
illud, Hæc oportuit facere, & illa non omittere. Neq; est seruus hominum,
qui humanas leges seruat propter Deum. Et vt aliquid priuatim dicam ad il
lud Pauli dicentis. Nolite fieri serui hominũ,non negat seruituté,qui paul- 1. Cor. 7.
lo ante dixerat,seruus vocatus es?non sit tibi curę:vnde sensus est,Ne exist-
C imes ita te esse seruũ hominũ,vt non possis habere libertatem in Christo:esto
igitur seruus,sed ne relinquas Christũ:alias alibi non pręcepisset vt serui do
minis obedirét. Rursus,vrget aduersarius rõne:si præter legem diuinã opus Ephe 6.
esset legibus humanis,sequeretur Christum fuisse legislatoré imperfectum,
cum eas leges non dederit, quæ in sua rep. essent necessariæ, & magis Deus
consuluisset populo Hebręo,quã Christiano.Rñdeo,Christus nõ fuit legis-
lator carnalis,sed debuit dare legé scriptã in corde per spiritũ: qué in sua ec
clesia reliquit,vt ea sancire posset,quæ ad obseruationé legis a se traditæ pti
nerent:& expresse dixit,se non dedisse oĩa, & se daturũ spiritũ,qui alia doce
ret. Vnde sufficiens fuit legislator, dando facultatem suis ministris qui quæ
forét pro tpe necessaria ea statuerét;dãdoq; p̃ceptũ de obediẽdo maioribus.

D Rursus,vrget exéplis: nam Achaz dãnatus fuit,quod addiderit téplo alta 4.Reg.16.
re,qđ Deus non iusserat.Verũ,non pp nouũ altare,cum ẽt Salomon aliqñ al
tare Domini mutauerit, & ob hoc factũ laudatus fuerit; sed quia altare Dñi
mouerit a suo loco,& aliud ad similitudiné altaris idoli,cui illud cõsecraue
rat,statuerit.Eodem modo dicendũ est ad exemplũ Manasses Regis, q altare 4.Reg.21.
cõsecrauit in honorem omnium syderum.Quod vero dicitur de Babylonijs
in Samaria a Deo punitis, quod nouis cęremonijs Deum coluerint, constat 4.Reg.17.
eos fuisse idololatras. Vane igitur & impudéter ex hoc loco arguit Calui-
nus.Sed de hac difficultate nunc satis: quia si quæ sunt alia,ea alibi afferam,
cum de legum humanarum potestate disputabo.

A

De legum iuris ve origine. Disput. X.

Vent. Caec. de orig. iur. Ant. Aug. lib. de leg. c. 2.

ROPOSITAM de legum iuris ve origine disputationem ad subiectam materiam melius cognoscendam, vtilem esse, ex eo intelligi potest, quod Pandectarum collectores, eam sibi initio explicandam esse existimarint; quorum vestigia sequétes, nos etiã idem breuiter faciemus. Omnium itaq; legum, iuriumq; quorum naturam expositum sumus, originem, cum hic nulla occurrat maior dubitatio, consequentibus positionibus complectemur.

L. iter cler. c. de sum. Trin. Cic. Phil. 11. L. 2 ff. de leg. Cael. Rod. l. 18. c. 19. Plat. in Min. Flor. lib. 1. c. 2. Ouid. lib. 15. Met. Prou. 8.

Prima positio, ius omne primam originem habet a Deo, qui vt est omniũ creatarum rerum auctor, ita & omnium legum ac iurium fons & origo. Doctrina est certissima in Christiana religione: quam etiam facile gẽtium doctores admitterent; cum legem Dei donum esse existimauerint, & omnes fere legislatores suas leges in aliquod numen reuocare conati fuerint: vt Minos, qui Cretensibus leges dedit, in Iouem: Numa, qui Romanis, in Aegeriã Nympham: Zoroaster, qui Bactrianis & Persis, in Horomasin: Trismegistus, qui Aegyptijs, in Mercurium: Charondas, qui Thurijs, in Saturnum: Lycurgus, qui Lacedæmonijs, in Apollinem: Draco & Solon qui Atheniensibus, in Mineruam: Mahometes qui Arabibus, in Angelum Gabrielẽ: qui hac in parte, multo prudentius se gessit, quam Lutherus, qui suam doctrinam de abrogãda Missa a Dæmone se accepisse fatetur, & quã Zuinglius, qui quasdam probationes ad confirmandam eandem falsitatem a quodam spiritu, an atro, an albo ignorauit, se accepisse gloriabatur. Ex quibus colligeres, proprium esse Dei leges & iura condere; hominũ vero, vt sunt Dei ministri, & ab eo hanc potestatem accepere: cum ratione naturæ, omnes sint pares, & par in parem potestatem non habeat. Qui ergo leges iure statuunt, hac in parte Dei officio funguntur: cuius, qui homines gubernant Principes, sunt ueluti quædam imagines & Vicarij. Exploratum itaq; omnino habeamus, Deum opt. max. vel per se, vel per alios fuisse & esse omniũ legum auctorem, ac fontem: & per eũ Principes iusta decernere; si modo ab eo sint ad regendum vocati, seq; ab eodẽ regi & doceri sinant. Secunda positio, qui ex hominibus primum leges tulerit, apud humanos scriptores nõ est omnino exploratum. Iosephus contra Apionẽ, & Cæsariensis Eusebius omniũ legislatorum antiquissimum Mosen faciunt, qui etiã, excepto Christo Domino, fuit legislatorum optimus. Diodorus Siculus, & Ouidius Cererem; ideo aliquando cecinit,

B

C

Plut. de doctr. prin.

D

Lib. 3. ant. Lib. 10. præp.

Lib 5. Met.

Prima dedit leges: Cereris sunt omnia munus.

Aen. lib. 8.

Alij Rhadamantum antiquiorem putãt. Alij Saturnum, vt Virg. qui cecinit,

Primus ab æthereo venit Saturnus olympo,
Arma Iouis fugiens, & regnis exul ademptis.
Is genus indocile, & dispersum montibus altis
Composuit, legesq; dedit, Latiumq; uocari
Maluit, his quoniam tutus latuisset in oris.

Saturnus

A Saturnus autem, vt quidam volunt, idem fuit, qui Noe, siue Nochus. Verum existimandum est vnumquemque populum suos primos legislatores celebrasse, quod alios fortasse ignorauerit. Qui autem singulis populis, vt Hispanis, Gallis, Anglis, & alijs primum leges dederit, docere, parum ad institutum nostrum attinet, & nosse non multum refert. Quod siquis noscere voluerit, alios auctores consulat. Cæterum de Romano iure, quo fere totus Christianus orbis vtitur, infra priuatim dicetur. Tertia positio, diuina ordinatio, siue lex omnibus rebus a Deo impressa, (omnia enim etiam ratione carentia, ad Dei præscriptum agunt) vna cum ipsis rebus originem habuit. Etenim Deus omnibus rebus dum eas fabricauit præceptum posuit, quod non præteribunt. Sed de hoc iure plura inferius, cum de legibus speciatim agetur.

Io. Gorop. Volat. lib. 29 Anth. Pol. c. 10. Theod. lib. 9. de cur. græc. affec.

Psal. 145. Iob. 28.

B Quarta positio, ius diuinum, quod Deus aliquid hominibus præcipiendo dedit, initium habuit a mundi exordio. Dedit enim Deus homini mādatum de filiorum procreatione, & de non edendo pomo. Et cū hominem rectum creauerit, censendum est ei religionis aliquam dedisse doctrinam; ac etiam aliquid de rebus supernaturalibus, & futuris ei reuelasse. At vero ius diuinum per homines hominibus datum, quamuis expressius per Mosem traditum fuerit: tamen cēsendum est etiam antea antiquioribus patribus aliqua præcepta data fuisse, quæ alios docerent; vt ex sacra Genesi colligere licet; & expresse de circumcisione constat. Perfectum vero & absolutum ius Christianis datum, originem habuit a summo legislatore Christo. Quincta positio, ius naturale homini, cum ipso homine originem habuit. Deus enim illu-

Ge. ij. & 9.

Exod. 19. & 20.

C minat omnem hominem venientem in hunc mundum, hoc est, vt Diuus Cyrillus exposuit, non docendo vt homines illuminat; sed potius creando vnicuique semen sapientiæ, hoc est pietatis, atque intelligendi radices inserit. Et M. Tullius de lege naturali loquēdo, dixit. Est enim hæc, iudices, non scripta, sed nata lex: quam non didicimus, accepimus, legimus: verum ex natura ipsa arripuimus, hausimus, expressimus: ad quam non docti, sed facti; non instituti, sed imbuti sumus. Sexta positio, ius gentium, tunc primum originem habuisse existimandum est, cum homines inter se conuenire & contrahere cœperunt. Tunc enim vi iuris naturalis obseruatum est, quędam iura apud omnes gentes seruanda esse; vt quæ sunt omnibus populis necessaria, sine quibus hominum, societas & populorum commercium conseruari

Pro Mil.

D minime potest. Quod ius proxime ex lege iureq; naturali proficiscitur. Vnde præclare dixit Cicero, omni in re, consentio omnium gentium, lex naturæ putanda est. Septima positio, ius humanum atque ciuile, vt est a naturali, & iure gentium diuersum, tunc habuit originem, cum plures homines in vnam societatē primū conuenere, qđ sub mundi exordium factum fuisse existimandū est; cū a Caino primū ciuitas ędificata fuit. Quare, tunc iura ciuilia ortū habuisse putādum est, cū ciuitates condi, & magistratus creari, legesq; scribi cęperunt. Cum ius ciuile illud proprie sit, quod vnaquæq; ciuitas sibi constituit; quod in iure naturali potestate continetur; a quo ob locorum, & personarum, temporumq; varietatē, quasi a quodā fonte varij deducūtur riuuli. Octaua positio, ius pontificiū, siue sacerdotale sub mundi initium ori-

Tusc. 1.

L. omnes pop. ff. de iust. & iur.

ginem habuisse existimandum est; cum nimirum homines in vnum coacti, A publico cultu Deum colere cęperunt. Nam, cum nulla ciuitas sine alicuius numinis cultu & religione consistere queat, & in ipsum Dei cultum, vt alibi late docebo, omne ius humanum referatur; profecto in reip. siue ciuitatis prima constitutione leges ad sacerdotiũ pertinentes statuere necesse fuit. Et cum constet homines a principio, Deo primitias obtulisse, & sacrificasse, tenendum est aliquod ius de Deo colendo exstitisse. Quare, cum eo quoque tempore esset vera piorum ecclesia, ac etiam vera sacrificia, & vt aliqui docent, etiam vera sacramenta, aliquod ius ecclesiasticum fuisse putandum est. Quod multo clarius sub lege Mosis exstitit. Nona positio, ius ponti- B ficale, siue canonicum in rep. Christiana, non habuit origenem eo tempore, quo primum Concilia uniuersalia celebrari cęperunt, nimirum sub Constantino, vt aliqui existimarunt, sed a temporibus Apostolorum: qui multos canones ad diuinum cultum, & ad animarum salutem pertinentes sanciuerunt; vt etiam multi Pontifices ante Syluestrum, sub quo conuerso ad religionem Constantino,

Gen. 4.

Regis ad exemplum totus conuertitur orbis.

Claud.

Atque hæc sunt quæ vniuerse breuiterque de legũ iuris ve origine dixisse uolui: plura suo loco, cum de singulis legum partibus agetur, dicturus. C

Nunc iactis legum fundamentis, indicatisque principijs, legumque natura, & partibus generatim expositis; sequitur, ut priuata tractatione, primum omnes legis caussas, conditiones, effectusq; explicemus, ut postea singulas eius species priuatim explicare possimus. Consequenti itaque libro, ad rem subiectam exacte pleneque examinandam stylum conuertemus: & priore loco legis naturam substantiamq; satis obscuram uarijs disputationibus patefacere nitemur.

Libri Secundi finis.

DIVINARVM, HVMANARVMQVE LEGVM

LIBER TERTIVS.

In quo legum naturaq; caussæ, effectus, uniuerse explicantur.

An lex pertineat ad intellectum, vel ad voluntatem. *Disput. I.*

A INTER cæteras docendi methodos ea probari solet, vt eius rei de qua instituta est disputatio, definitione tradita, singulæ in ea positæ particulæ accurate postea explicẽtur: quã docendi rationem, nobis hoc loco tenendam esse duximus. Cum ergo earum definitionum quæ de lege traduntur, quas proximo libro attulimus, aliæ ad vim intelligendi, aliæ ad appetẽdi facultatem eam pertinere indicare videantur; iure optimo, priore loco, legis naturam explicaturi hanc difficultatem explanandam proposuimus. Et quod lex sit potius voluntatis actus, quam intellectus, his argumentis demonstro.

Primo nonnullis auctoritatibus diuinæ scripturæ: Cum Christus dominus nos orare docuit, inter alia monuit vt Deo diceremus, Fiat voluntas tua *Mat. 7. & 12.*
B ac si dixisset, lex tua seruetur: & alio loco, qui fecerit volũtatem Patris mei: *2. Mac. 1.*
item alibi, Deus det vobis vt faciatis eius voluntatem: vt omittam illud Pauli dicentis, se sentire aliam legem in membris suis: non igitur in intellectu. *Rom. 5.*
Huc accedat illud Iurisperiti, aientis, Quod Principi placuit, legis vigorẽ habet: quod etiam ex Augustino confirmares, qui scriptum reliquit, Antiquitus arbitria principum pro legibus habita fuisse. Secundo, ex illa optima legis etymologia, quam M. Tullius assignauit, quod lex dicta sit, a deligẽdo, seu eligendo: eligere autem proprium est uoluntatis: huius igitur erit
C facultatis actus. Tertio maxime proprium ac intrinsecum legi est, mouere subditos ad agendum: atqui mouere præcipue est appetitus, siue voluntatis opus, vt libro tertio de anima docet Aristoteles; ita vt cognoscendi vis *Tex. 49.*
ad animalis motum solum requiratur, vt conditio quædam: lex igitur volũtatis erit. Quarto, lex nihil aliud esse videtur, quam ordinatio quædam humanarum actionum in finem, hoc est in bonum, quod est voluntatis obiectum: ergo ista ordinatio pertinebit ad voluntatem; cum eiusdem facultatis esse videatur, velle finem, & ordinare in finem. Quincto peccatum ex Augustino, est aliquod dictum, vel factum, vel concupitum contra legem Dei

æternam; & ideo dicitur contra legem, quia est cōtra voluntatem diuinam, A
quæ est nostrarum actionum norma: & nostra voluntas ideo est recta, quia cum diuina cōsentit: vnde Theologi quærere solent, An nos obligati simus nostram voluntatem cum diuina conformare: Lex igitur erit voluntas ipsa diuina, vel humana, vt vult inducere obligationem ad aliquid faciendum, vel non faciendum. Sexto, si lex ad intellectum perti[n]et, vel est ipsa potentia, & hoc non, vt est manifestum: vel habitus, neque hoc affirmari potest, cum lex sit præceptum quoddam: vel actus; verum, cum lex maneat, & actus cesset, neque actus esse poterit: non est igitur in intellectu.

In hac difficultate tres notare licet auctorum sententias. Prima est eorum qui affirmant, legis substantiam in actu voluntatis consistere: ita in suis moralibus existimauit Almaynus, ea ratione nixus, quam penultimo loco fecimus. B
Duo itaque hic auctor affirmare videtur: primum legis naturam in hoc esse sitam, vt legislator, velit nos aliquid velle: alterum, per legem exterius latam suam nobis voluntatem, hoc est legem proponere, atque explicare.
Lib. 1. c. 1. Eandem sententiam sequitur Alphonsus a Castro in suo opere de lege pœnali, vnde legem definiendo, dixit esse rectam voluntatem eius qui vicem populi gerit, voce aut scripto promulgatam, cum intentione obligandi subditos ad parendum illi. Quam etiam illi amplecterentur, qui actū imperandi voluntatis esse arbitrantur. Secunda sententia superiori contraria,
q. 29. m. 1. quæ docet legem potius esse actum intellectus, quam voluntatis; ita Alexander Alensis in tertia parte, Gulielmus Parisiensis in suo tractatu de Legibus capite primo, D. Thomas in prima secundæ quæst. 90. ex articulo primo, in responsione ad tertium argumentum: Gabriel libro tertio sent. d. 37. C
quæst. vnica: Ioannes Maioris ibidem, quæst. 1. Ioannes Gerson de potestate ecclesiastica, consideratione vltima: Sotus libro primo de Iustitia & iure,
Lib. xxij. cōt. Faust. c. 17. quæst. prima, & est communis sententia. Tertia quasi media Gregorij Ariminensis, dist. vltima primi sent. qui ait legem ex æquo ad voluntatem & intellectum pertinere: idque probat ex quodam Augustini dicto: qui cum peccatum definiuisset, ut paullo ante diximus, hæc adiecit uerba; Lex æterna est ratio, uel uoluntas diuina: vnde infert, nos esse obligatos ad conformādam nostram uoluntatem cum diuina, cum non minus diuina uoluntas sit lex, quam ratio diuina. Ad huius difficultatis explicationem, quædam fundamenta ponenda sunt. D

Primum, cum omnes, qui hanc difficultatem examinarunt, affirment, ad legis constitutionem conuenire utriusque potentię, uoluntatis nimirum & intellectus actum, idque omnino pro confesso haberi debeat, ut statim patebit; ideo tota difficultas in eo sita est, an ex ęquo, hoc est pari ratione uterque actus conueniat; an uero unus sit præcipuus, & quasi forma; alter vero, quasi materia, & si hoc concedatur, uter potiorem locum occupet, aut in quo præcipue legis sita sit substantia.

Secundum fundamentum, quamuis ad aliquam humanam actionē producendam multi requirantur actus, ut alio docetur loco: tamen tres præcipue, quorum notitia ad hanc difficultatem explicandam est necessaria.

Primus

A Primus, est consideratio & cogitatio, qua post finis appetitionẽ, quæruntur media apta atque idonea, ad finem desideratum consequendum, & quodnã melius sit per euboliam, qua recte consultatur circa media, & per synesim, quam sagacitatem aliqui vocant, rectum iudicium fertur. Secundus, est ipsius voluntatis; qui, medium siue decretum tanquam idoneum iudicatum acceptat. Tertius, est exequutio & imperium; de quo dubitari solet, an sit electio illa efficax voluntatis acceptantis medium; an vero alius actus rationis præcipientis, vt nos existimamus, quem etiam Aristoteles agnouit, & est quidam præcipuus virtutis prudentiæ actus. Quare, si quis, exempli gratia, vellet doctrinam consequi, prius consilium caperet de medijs necessarijs, & de meliore iudicium ferret: postea illud acceptaret, & denique per B imperium ad exequutionem traduceret, vt id consequeretur bonũ, quod sibi proposuit consequendum. Quod ergo accidit in aliquo homine ratione eorũ quæ desiderat & appetit, vt illa consequatur; idem euenit in eo, qui vult legem statuere, ratione aliorum quos recte vult gubernare, & ad aliquem finem perducere. Qui, primum consultando, inquirit idonea media: deinde ea acceptat & approbat: ac postremo eadem per imperium ad usum traducit. Et hinc est, quod leges per imperandi modum, exprimi solent, vt, Ad diuos caste adeunto: pietatem adhibento: opes amouento.

Aristot. 9 Eth. c. 10.

Cic. 2. de leg.

Tertium fundamentum, in humana intelligentia, vt ad rem nostram pertinet, duo animaduertendi sunt actus, quorum alter est apprehensio alicuius veritatis, quæ, vt Aristoteles non uno in loco scripsit, est in intellectu cõ C ponente: alter est iudicium de re apprehensa, per aliquem discursum ex re notiore factum. Hoc iudicium, si sit de re quæ solum sub cogitationem cadit, & ad opus non refertur, vt quod elementa sint quattuor, quod cœlũ moueatur, denominat intellectum speculatiuum: si uero sit de re practica, hoc est de re facienda, vel non facienda denominat intellectum practicum. Hoc de re practica iudicium, duobus modis in intellectu reperiri potest; uno modo prout intellectus docet aliquid esse conueniens, aut inconueniens factu; & sub hac consideratione iudicia practica sunt veluti propositiones quædam speculatiuæ, in eo qui non habet vim imperandi, vel si habet, non imperat, & ad exequutionem non traducit: Altero modo, ut non solũ quid sit conueniens apprehendit, sed etiam, imperat, & præcipit quippiam faciẽ D dum. Quod si tale iudicium sit de ijs quæ ad hominum utilitatem pertinent & in eo qui potestatem regendi alios habet, & accedat promulgatio, tunc veram ac plenam legis naturam suscipit. Ex quibus intelligi potest, huiusmodi propositiones imperatiuas, quæ leges sunt, non esse simpliciter iudicatiuas, sed eas supponunt, & sequuntur: ac proinde sunt ueluti earum modi. Quod si hoc loco peteres, cur ad uoluntatis electionem non sequatur exequutio, & imperium: dicerem, ad imperium, siue ad exequutionem duo esse necessaria: primum, ut medij approbatio & acceptatio sit efficax, & firma: alterum; ut intellectus, qui debet moueri a uoluntate ad imperandum & exequendũ sit bene affectus per prudentiam, cuius est imperare: alias enim uel non sequeretur imperium, uel cum difficultate. Quartum fundamentum

Lib. 3. de an.

Lib. 1. perier. c. 1.

Aristot. 2. Eth. tum, ad alicuius rei naturam indagandam, ut Dialectici præcipiunt, ea ad suam categoriam, est reuocanda, eiusque proximum genus & differentia sunt indaganda, quorum complexu, ea fit oratio, quæ definitio nominatur, rerum nimirum opertarum patefacio. Et quoniam exploratum omnino est, legem esse aliquid quod ad animum humanum pertinet, in quo tria notari possunt, potẽtia, habitus, et operatio, explicandũ erit, quod nam horum lex sit: quod in positionibus, quas nunc subijciam, perspicue docebo. *Lib. 4.* A

Prima positio, lex non est substantia, sed accidens intelligẽda est hæc positio de lege creata: nam lex increata & ęterna, idem est cum ipsa substantia & natura diuina, vt alio dicetur loco. Doctrina est manifesta apud omnes; quam ea cõfirmat ratio; quia ab humana facultate pẽdeat, a qua quidquid producitur, est accidens. B

Secunda positio, lex non est vlla animi potentia, intellectus nimirum, siue voluntas. Hoc dixerim contra quendam legistam, quem iure optimo refellit Bolognetus: ad cuius doctrinæ cõfirmationem, cum in re uerser manifestissima, nolo sine necessitate, multa quæ possem argumenta in mediuṁ afferre. Illud igitur solum dixerim, legem, ut ex allatis definitionibus cõstat, esse quiddam, quod ab humana vi proficiscitur: at potentiæ nobis a natura tribuuntur: non erit igitur lex potentia vlla. Quod si obijcias M. Tullium & alios graues auctores, qui dicunt, legem, præsertim naturalem, esse nobis inditam & ingeneratam, & esse rationem ipsam; quare, vel erit animę substãtia, aut aliqua eius facultas, facilis est solutio: dicitur lex insita in natura, ratione earum notionum, quas sine vlla doctrina cognoscimus, quib. nonnulla esse iusta, & recta, nullo docente, intelligimus; ob quam etiam caussam lex per Metonymiã uocatur ratio, ponendo caussam pro effectu. *Socin.* *Lib. 1. de leg.* C

Tertia positio, lex proprie loquendo, non est habitus. Nã habitus proprie designat aliquam qualitatem per actus acquisitam, quæ suam retinet rationem, etiamsi exterius non manifestetur; at lex non acquiritur, per actus, sed potius fit, seque extra prodit: igitur: potest tamen aliquo modo dici habitus, ut postea docebo.

Quarta positio, lex proprie loquendo, consistit in quodam actu. Hæc doctrina patet ex dictis: Quoniam, cum lex sit aliquid, quod ad rationẽ pertinet, nec sit potentia, uel habitus, vt est probatum: erit igitur actus. Quincta positio, ad legis constitutionem requiritur uoluntatis actus, ita ut sine eo esse non queat: atque idem dicas de actu intellectus. Est communis doctrina, quam hunc in modo declaro. Vnus & idem actus a duabus potest pendere potentijs, licet semper ab una magis, quã ab altera; ut motus progressionis in animali, magis ab appetente; quam a cognoscente potentia; & electio magis a uoluntate, quam a rationis iudicio, sine quo esse non potest. similiter lex, licet magis pertineat ad intellectum, vt statim probabo; tamen non est sine actu uoluntatis acceptantis iudicium, quod tanquam viuendi regula per imperium proponendum est. Quod lex uoluntatis actum includat (nam de actu intellectus res certa est) sic probares. Primo ex nonnullis legis definitionibus, in quibus voluntatis actus exprimitur, quod nõ *Arist. li. 3. de anima.* D

fieret,

A fieret, ni ad eam aliquo modo pertineret. Huiusmodi est illa in argumento quarto posita:& hæc alia, lex est recta uoluntas illius, qui curam reip: gerit: quæ est communis definitio & vtrumque actum includit. Deinde, lex est quoddam commune præceptum, quod sine uoluntate esse non potest, ut ex primo argumento supra allato intelligere licet: igitur. Postremo idem probares ex effectibus legis; qui sunt coercere; & obligare, ut alibi dicetur, idque Iurisperitus non uno in loco docet: atqui coercitio & obligatio ad uoluntatem pertinent: igitur. Sexta positio, licet uoluntatis actus ad legem constituendam requiratur; tamen lex formaliter, non est ille uoluntatis actus, quo legislator sibi deuotos siue subditos obligare vult. Explico, si quis diceret, legem non esse quemcumque voluntatis actum, sed eum quo
B qui legem sancit vult sibi subiectos obstringere, & hanc esse legis substantiam affirmaret, id nos in hac positione tanquam falsum reijcimus. Primo a simili de eo, qui uoueret, aut iuraret, & nollet se obligare, adhuc, ut Theologi tradunt, iste remaneret obligatus ad iuramentum seruandum & uotũ persoluendum: ergo obligatio non ex ipsa nascitur uoluntate, sed ex voti & iuramenti uinculo. Deinde, quoniam, modo Princeps præcipiat, etiãsi nunquam de obligatione cogitaret; immo etiamsi nollet obligare, adhuc in subditis uera nasceretur, ex sola legis positione, ad eam seruandam obligatio: alias enim cum de eius voluntate non omnino cõstet, posset aliquis, salua religione, leges non seruare. Septima positio, lex magis pertinet ad intellectum, quam ad uoluntatem, ita ut eius intrinseca & propria ratio in in
C telligentiæ actu, hoc est in ipsa ordinatione & imperio sit posita: idque pro communi sententia retinenda statuimus, quam hæ confirmant rationes. Prima ratio sumitur ex quibusdam diuinæ scripturæ locis, in quibus lex uocatur, lucerna, lux, ueritas, mandatum, lumen; vt cum dicitur, signatum *Ps. 118. 4.*
est super nos lumen vultus tui Domine: Lex tua ueritas: Lex tua lucerna pedibus meis: & per diuinam sapientiam legum conditores iusta decernunt: & qui potestati resistit, Dei ordinationi, hoc est legi resistit. Secundo auctoritate sanctorum Patrum; ut Theophili Episcopi Alexandrini di- *Rom. 13.*
centis, legem esse operum normam: & Gregorij, qui dixit, Legem esse assertionem ueritatis: at ueritas ad intellectum pertinet: & denique Isidori affir- *Dist. 1. can.*
mantis consuetudinem esse legem, quæ ratione constat. Tertio Philoso- *consuet.*
D phorum doctrina, quorum legis definitiones potius ad intelligentiã, quam ad uoluntaté pertinere aperte demonstrant; ut omnes quæ ex M. Tullio ex Arist. & ex Platone allatæ fuere: Vnde Plato aiebat, esse tu ondos heuresin, idest, veritatis inuentionem. Huc etiam pertinent nonnullæ legis etymologiæ, ut Hebræorum, Græcorum, & aliquæ Latinorum. Quod si Ciceronis etymologiam obijcias, dicerem, dictam esse ab eligendo, prout docet eligere, & est eligendorum regula. Huc quoque facit, quod Augustinus, in illud *Psal. 59.*
psalmi, Moab olla spei meæ, scriptum reliquit, Græcos melius per masculinum genus, quam Latinos per fęmininum legem declinasse, quod masculi sit regere: regere autem est intellectus operatio: Quod si eius substantia esset in uoluntate, melius explicaretur per genus fœmininum.

Quarto,

Quarto, ratione, qua vsus est Diuus Thomas; lex est veluti mensura & regu- A
1. 2. q. 90. la humanorum actuum, per quam homo in agendo dirigitur: erit igitur intellectus actus, cum mensurare, & normam præscribere, sit ostendere qualiter actus sint faciendi, quod ad intellectum pertinet. Quincto, ex effectibus legis, qui sunt, ordinare vnum in aliud, hoc est media ad finem dirigere, præcipere, prohibere, at ista omnia, vt ex Aristotele discimus, ad intellectum pertinent, in voluntate enim solum est velle & nolle, seu acceptare, & renuere: erit igitur lex intellectus actio. Quare, etiamsi scirem Principem aliquid velle, non sum ad id efficiendum obligatus, donec eius accedat præceptio. Sexto, si lex est actus voluntatis, exempli gratia, diuinæ, maxime, esset ille, quo vult nos proximum diligere; ex quo inferre liceret, legem esse eum actum, quo vult aliquem damnare, qui non posset non damnari: esset enim contra legem, si saluus fieret, quod est omnino absurdum. Septimo, semper homo est obligatus cõformare se diuinæ legi, imperioque di- B
D. Th. 1. 2. uino; non autem uoluntati diuinæ, vt communiter Theologi docent: igitur potius erit intellectus, quam uoluntatis actus. Huc pertinet exemplum de Abrahamo, qui erat obligatus ad sacrificandum filium iuxta imperium diuinum: tamen voluntas diuina erat in contrarium. Denique, conscientia & synteresis sunt leges quædam: sed istæ pertinent ad intellectum, quod prudens negaret nemo: igitur & lex. Octaua positio, lex est in intellectu practico. Hæc positio patet ex ijs, quæ in tertio fundamento diximus: Quam hæc quoque confirmat ratio; quia est quædam propositio de agendis, vel non agendis, ac etiam imperata, igitur: Est enim practicæ rationis C
munus operationes dirigere. Adde etiam, quod lex est prudentia quædam gubernandi: prudentia autem est uirtus practica, cum eius sit ordinare atque præcipere: igitur. Atque ex postremis positionibus colligere licet; quonam pacto de lege philosophandum sit, nimirum vt de re quapiam ad duas potentias pertinente: vt de imperio quodam, quod secundum suam vim, & per se primo, ad rationem pertinet: de quadam regula, quodamque lumine: vt & de quadam vi mouente & obligante, & hoc voluntatis est. Verum, etsi lex aliquid vtriusque facultatis includat: tamen id est præcipuum, quod ab intellectu habet, vt sunt ordinare, dirigere, regulam dare: ad quæ sequuntur alia, obligare & coercere, quæ sunt voluntatis; quæ ideo pręstat, quia docet, & dirigit. Quare lex non est merus actus intellectus D
practici, quia esset solum regula; vnde opus est vt accedat actus voluntatis volentis obligare, vt quod est iudicatum fiat. Rursus ex dictis hanc colligeres legis definitionem, Lex est practica propositio, siue iudicium quoddam practicum vniuersale, præceptorium, existens in intellectu per modum habitus. Dicitur, practicum iudicium, quia est norma ac regula actionum: Dicitur, vniuersale, quia lex non fit de rebus particularibus, vt postea docebo; vt de Deo colendo, de non furando: Dicitur, præceptorium, quia non est iudicium mere practicum, sed per modum præcepti, & imperij: Dicitur, per modum habitus, quia lex perseuerat, etiam intellectus operatione cessante. Vel breuius dicas, Lex est quædam regula qua rationalis

A nalis creatura suo conformatur fini. Denique ex dictis facile in contrarium allata solueres argumenta.

Ad primum, lex appellatur voluntas, quia includit etiam actum voluntatis: vel per Metonymiam, quia est signum voluntatis: & ideo Iurisperitus dixit, quod principi placuit; quibus verbis legem aliquid aliud esse significatur, nimirum intellectus iudicium: Vnde etiam solueres, id, quod ex Augustino affertur. Ad secundum, iam de illa Ciceronis etymologia diximus, quo pacto accipienda sit. Ad tertium, hoc argumento solum probatur legem esse aliquid voluntatis, quod concedimus: est enim quidam motus ordinans, & hoc est intellectus. Adde etiam, quod vt voluntas mouet potentias alias, eas efficaciter ad suas operationes applicando; ita intelle-
B ctus mouet illuminando, ac præcipiendo. Ad quartum, est quidem voluntatis finem appetere, sed media ad eius consequutionem ordinare, quod per legum sanctionem fit, pertinet ad rationem. Ad quinctum ideo peccatum dicitur esse contra voluntatem diuinam, quia eam Deus per suam legem nobis declarauit: Et cum in lege contineatur voluntas, qui contra legem agit, etiam contra voluntatem facit, sed non tantum; cum etiam contra ordinationem intellectus agat. Quod autem, vniuerse loquendo, nos simus obligati nostram voluntatem cum diuina semper conformem reddere, id omnino negatur, & tanquam exploratum, in præsentia haberi debet.

Ad postremum, quid dicendum sit, ex allatis patet positionibus: dicimus itaque legem secundum suam substantiam esse actum quendam, non
C potentiam, non habitum.

An lex a pręcepto & consilio differat. Disput. II.

VT adhuc plenius legis natura nobis innotescat, eam cum ijs rebus quibuscum affinitatem habet, conferamus oportet; cuiusmodi sunt, consilium, atque præceptum. Quod autem lex a præcepto, & consilio non differat, his rationibus probares.

Primo, quæ in decalogo sunt sancita, sunt simul præcepta & leges: igitur ista duo inter se non erunt distincta: atque idem de consilijs diceres,
D quæ in lege continentur euangelica, quacum idem esse uidentur. Secundo, legislator dum leges sancit, nihil aliud facit, quam præcipere & consulere: ergo eius constitutiones erunt præcepta atque consilia. Tertio, passim in sacris literis lex diuina vocatur præceptum, & mandatum, ut in psalmo centesimo decimooctauo: erit igitur idem quod præceptum. Cum hæc dubitatio in qua nunc uersamur sit facilis, eam breuiter exponemus.

Quod igitur ad auctorũ opiniones attinet, Gulielmus in suo tractatu de legibus existimare videtur, præceptum esse quiddam a lege diuersum, & le- *Cap. I.*
gi superadditum: ita vt lex sit ordinatio quædam eius quod fieri debet, præceptum autem id quod obligationem inducit. Quare, hac de re agendo sic scribit. Similiter & regulæ, (leges nimirum) præceptis & prohibitionibus

bus numero æquales sunt: quoniam iuxta vnamquamque rationem hone- A
statis est respondens ei præceptum, aut prohibitio. Quemadmodum iuxta regulam, qua dicitur Deus diligendus, est præceptum de diligendo Deo: & iuxta regulam quæ dicit, neminẽ esse odiendum, est prohibitio de nõ odiẽdo proximo. Postea, concludens ait, ex quo manifestum est, quia præcepta vel prohibitiones quæcunque fiunt, vel facta sunt, pręter hanc, non sunt lex simpliciter, sed cui & quando, & ideo nec vere lex, nec simpliciter lex. At vero nos hac in parte distinctione opus esse existimamus. Dicimus itaque legem dupliciter considerari posse: vno modo, vt dicit simplicem ordinationem & regulam: altero, vt etiam includit obligationem & imperium. Rursus, præceptum duobus modis sumitur: vno modo generatim, vt idem est cum lege, qua aliquid cum obligatione præcipitur: altero vero speciatim, pro quadam applicatione legis communis, quo pacto communiter a B
Theologis accipi solet. His adnotatis, has subijcio positiones.

Prima positio, lex non est mera cuiusque rationis ordinatio. Qnoniam, si in hoc solo sita esset legis ratio, cuiuscunque rationis ordinatio de re aliqua agenda, legis sortiretur naturam, quod falsum est. Neque enim Platonis in suis de legibus ordinationes, leges, proprie loquendo, sunt; cum ad sui obseruationem ex imperio ligent neminem. Quare, ad plenam legis naturam, necesse est accedere consensum & voluntatem eius, qui aliorum curam gerit, & obligare potest. Erit itaque lex ordinatio cum imperio. Secunda positio, si nomine præcepti intelligatur ordinatio procedens ex voluntate superioris volentis illud, quod ex volũtate procedit, leges sunt in- C
trinsece præcepta. Quoniam, vt dicebamus, nulla est lex, vbi non sunt hæc duo coniuncta, præcipientis uoluntas, atque imperium. Quare, quantumuis leges uniuerse tradantur, adhuc præcepta dicentur, cum aliquid faciendum, aut non faciendum ex uoluntate ordinent. Tertia positio, si præceptum sumatur, vt communiter accipi solere diximus, dici potest, legem non esse idem quod præceptum. Lex itaque dicetur ordinatio quædam cũ vniuersali obligatione: præceptum vero communis ordinationis applicatio, & determinatio. Hæc exempli gratia erit lex, Parentes honore afficiantur; seu parentibus obediatur: at vero si pater filio dicat, hoc effice, hoc uita, præceptum nuncupabitur. Lex est de parendo Principi, at quando Princeps dicit, arma sume contra reip. hostes, aut quid tale, præceptum est. Quar D
ta positio, lex & præceptum, etiam in hac significatione possunt esse idem, hoc est, vt præceptum dicit legis applicationem: quando leges uniuersalissimæ, limitantur & adhuc manent uniuersales. Exempli gratia, præcepta decalogi sunt leges, quia sunt regulę communes: sed quia sunt quędam applicationes uniuersalium legum, præcepta dicuntur. Nam tria priora sunt determinationes communis legis de religione colenda: posteriora vero, illius, quod tibi non uis, alteri ne feceris, & quod tibi uis alteri feceris. Quincta positio, consilium non est idem, quod lex, si lex sumatur, ut idẽ est quod preceptum, hoc est, pro ea ordinatione, quæ ad aliquid faciendum obligat. Doctrina est manifesta: quoniam consilia non obligant, ut patet ex Paulo dicente,

Gulielm. c. 1.

A cente, De uirginibus autem præceptum Domini non habeo, consilium autem do: &, Virginem bene facere si nubat; & beatiorem fore, si sic permanserit secundum ipsius consilium. Præceptum igitur non erit idem quod consilium; cum illud obliget, hoc non item. Ex his quæ diximus colliges nõ esse omnino bonas eas legis definitiones per quas lex non distinguitur a cõsilio; vt illæ in quibus simpliciter dicitur esse ordinationem, & non indicatur obligationis vinculum, in quo leges a consilijs discernuntur: siquidem consilia omnia diuinitus data ordinationes sunt, sed uim ligandi non habét, vt Hieronymus libro tertio contra Iouinianum, & Ambrosius libro de Viduis speciatim docent: at legis virtus, vt Modestinus ait, est imperare. Hinc est quod Diui Thomæ definitionem ad consilia transferri posse putant, nisi ordinationis particula in ea posita, ad id genus ordinationis trahatur, quod necessitaté includat. Argumenta in contrariũ allata, facile ex dictis solueres. 1. Cor. 8. 1. Cor. 7.

B

Ad primum, hoc argumentum remanet explicatum ex ijs quæ diximus: concedimus itaque legem esse, & non esse præceptum pro uaria huius vocabuli significatione & vsu. Ad secundum, huius etiam rationis solutio colligitur ex dictis. Ad tertium, ideo lex diuina passim uocatur præceptum, quia est ordinatio quædam; in qua ordinatione, ut diximus, sita est legis natura: non tamen omnia quæ in lege sunt, pro præceptis habentur, si præceptum stricte sumatur.

An lex debeat esse propter commune bonum, seu de legis fine.

C

Disput. III.

EXPLICATA legis natura, cõsequens est, vt ad eius maioré dilucidationem, de eiusdem caussis agamus, quarum princeps censetur caussa finalis: ac proinde de ea priore loco disputandum duximus. Quærimus igitur, an in lege ferenda communis spectanda sit vtilitas: & quod hoc non sit necesse, his rationibus probari potest.

Primo, lex est humanarũ actionum regula: atqui humanæ actiones sunt singulares, & ad circunstantias contractæ: quare leges ad singulare bonum debent esse accommodatæ, sicut mensura ad rem mensuranda. Secundo,
D accidit legi, quod multorum, vel paucorum sit; ac proinde ad eius rationé non pertinebit, vt sit in multorum vtilitatem sancita. Quod sumptum fuit, patet: quoniam quando in mundo erat solus Adam, erat quidem lex, sed nõ in commune bonum. Tertio, lex naturalis de se tuendo vera lex est; & tamen non cedit in commune bonum: idem diceres de lege dandæ eleemosynę, & correctionis fraternæ, ad quam seruandam tenetur nemo, nisi priuata eius qui corrigitur speretur vtilitas. Quarto, si lex semper constituta esset in commune bonum, sequeretur, quod, saluo communi bono, liceret cõtra legem facere; vt si quis contra legem noctu ferret arma, non perturbaturus pacem publicam, vel si libros prohibitos, salua religione, in aliqué bonum finem legeret, quod tamen est falsum. Quincto, lex nemini nocere debet,

debet, id quod ſæpe contingeret, ſi tantum bonum commune in ea ferenda **A** ſpectare oporteret: quia lex de re aliqua non vendenda, aut emenda, vniuerſaliter lata, multis obeſſe poteſt. Poſtremo, leges de exigendis tributis & vectigalibus, ſunt veræ leges; & tamen in ſolam Principis utilitatem cedunt: igitur.

In hac diſputatione, quæ eſt eadem cum illa, qua quæritur, an lex debeat ſpectare Principis, an vero ſubditorum commodum, ut Ventura Cœcus in altero ſuo Monarcho refert, tres fuerunt dicendi modi. Primus eorum, qui, ut eſt apud Platonem in Gorgia, exiſtimarunt leges Principis vtilitatem ſpectare debere: Secundus aliorum, qui cenſuerunt in legibus ferendis conſulendum eſſe popularium commodis: Tertius quaſi medius, quorundam

Aegid. l. 3. p. 2. c. 27. *Cic. lib. 2. de leg.* *Archyta, lib. de lege & iuſt.*

exiſtimantium tum in Principis, tum in priuatorum utilitatem leges ferendas eſſe. **B** Cæterum communiſſima eſt bonorum ſcriptorum opinio, legum finem eſſe commune bonum, publicamque vtilitatem. Antequam autem quid ſentiendum ſit ſtatuo, illud adnotauerim, propoſitam difficultaté duplicem poſſe habere ſenſum: vnum, an lex reſpicere debeat vltimum hominis finem; nec refert, an nomine finis intelligatur finis naturalis, vel ſupernaturalis: quia iſti, vel ſunt unum & idem ſecundum aliquam conſiderationem, vel vnus refertur ad alterum: Secundum, vt reſpiciat vtilitatem totius ſocietatis, ad quam lex fertur. Et quamuis hic ſpeciatim quæratur iuxta hunc ſenſum; tamen etiam iuxta primum dicédum eſt, legem reſpicere debere commune bonum. Primum, quia lex eſt regula qua ordinantur humani actus, quibus homo accedit ad ſuum finem: igitur. **C** Deinde, lex eſt ordinatio rationis: at ratio non eſt ordinata, niſi cum homo eſt cóformis cum ultimo fine: igitur. Poſtremo, quæcunque lex, vel proxime, uel remote oritur ex lumine diuino: ac Deus ſuo lumine ordinat & mouet ad ſe, vt ad vltimum finem: igitur. Sed iam quid iuxta ſenſum magis intentum tenendum ſit ſtatuamus.

Prima poſitio, lex debet eſſe propter vtilitatem publicam, bonumq; commune. Eſt doctrina communis, hæc confirmant rationes. Primo auctoritas

Cap. 51. *Sap. 6.* *Rom. 13.*

ſcripturæ, huc facit in primis illud Iſaiæ, lex a me exit, & iudicium meum in lucem populorum requieſcet: deinde multa alia loca, in quibus docetur, Principes eſſe ueluti populi miniſtros: quæ loca ſequenti diſputatione afferam: & poſtremo alia, in quibus ij reprehéduntur miniſtri, qui ſeipſos paſcunt. **D** Deinde patrum auctoritate eandem veritatem confirmare licet: Clemens Alexandrinus libro primo Stromatum, legiſlator, inquit, tanquam bonus paſtor, quærit humanum bonum: rurſus, ait, legislatoris finem, eſſe efficere homines bonos & honeſtos. Chryſoſtomus in illa verba Pauli, Habentes autem eundem ſpiritum: Baſilius in principium libri prouerbioru͂. Bernardus libro de conſiderat. ad Eugenium, Parui inquit deiectique animi eſt, de ſubditis non profectum quærere ſubditorum, ſed quæſtum pro-

Lib. 5. Etymol. *Dist. 4. can. erit.*

prium. Diuus Iſidorus, cum legis conditiones numeraſſet, hæc adiecit verba, Nullo priuato cómodo, ſed communi ciuium utilitate conſcripta. Poſſem & alias, in medium multorum Patru͂ afferre auctoritates; ſed in re per-

ſpicua

A ſpicua has attuliſſe ſufficiat. Deinde, auctoritate externorum auctorum. Inter alias decemuirales leges ea erat, ſalus populi, ſuprema lex eſto: Cicero eas non eſſe leges dixit, quę ad communem vtilitatem non referuntur. Idem ad ſalutem ciuium, ciuitatumque incolumitatem, vitamque hominũ quietam, & beatam leges conſtitutas eſſe docuit: Item, ea virtute & ſapientia, inquit, maiores noſtri fuerunt, vt in legibus ſcribendis, nihil ſibi, niſi ſalutem atque vtilitatem reip. proponerent. Hermogenes, omne ius hominum cauſſa conſtitutum eſſe aiebat, hoc eſt, ad bonum vtilitatemque communẽ. Nec mirum videri debet, cum, vt Tribonianus ſcripſit, & omnes res eorum cauſſa ſint. Ariſtoteles libro primo Politico, in principio, dixit, politicam coniectare præcipuum bonum, cuiuſmodi eſt commune; quod magis amandum
B eſſe quam priuatũ, alio loco ſcripſit. Plato, idem varijs in locis docuit; vt cum dixit, Leges debere condi in vtilitatem totius reip. non vnius partis. Idem haud obſcure indicauit, cum legiſlatori tria reſpicienda eſſe affirmauit: Vt ciuitas quæ legibus inſtituitur libera ſit, ſibiipſi amica, & mentem habeat. Et ne plures auctores recenſeam; Charondas, vt eſt apud Stobeum, & Plutarchũ in ſuis apophthegmis; vt omittam multos recentiores, quos refert, Vaſquius, Alphonſum, Guererium in ſuis theſibus, Boerium, Alberigum, Fernandum, Lucam de Penna & alios. Poſtea, lex ſeu legiſlator debet ordinare homines ad bonum, quatenus ipſi ſunt quędam partes reip. quare, cum bonum partis ordinandum ſit ad bonum totius, prius inſpicere debet communem vtilitatem, & conſequenter priuatam; ne naturæ ordinem peruertat.

D. Thom. ad Ducis. Brab. S. Brig. lib. 4. rcu c. 3. — Lib. ij. de leg. — Lib. 1. de inu. — L. .. de ſtat. hom. — Lib 1. Eth. c. ij — Lib. ij. de leg in Critia. epiſt. 8. In Theat. — Lib qq il-luſt. c. 1. Cap. 54.

C Præterea, lex, vt infra probabitur, debet eſſe communis & vniuerſalis, vt diſtinguatur a præcepto: vniuerſale igitur bonum ſpectare debebit. Confirmatur, lex debet ordinare hominem in finem humanum, qui finis eſt commune bonum; omnes enim hominum actiones habent eundem finem: igitur. Ad hæc, legiſlator humanus eatenus eſt verus legiſlator, quatenus ſupremum legiſlatorem Deum imitatur, ſeque ad eius imaginem format, cuius vicem gerit: atqui Deus in mundi fabricatione atque procuratione bonum ſpectat commune, cuius cauſſa corruptionem intendit in natura, & nonnulla præter priuatam inclinationem fieri voluit; vt quod graue aſcendat, ne detur vacuum, quo dato, rerum vniuerſitas tolleretur: igitur. Denique, ne in re aperta, maxime tamen neceſſaria, pluribus immorer, eandem
D veritatem, præter omnium bene inſtitutarum ciuitatum exempla, quibuſdam ſimilibus confirmare libet. Lex eſt veluti medicus, qui membra ſingula ad totius corporis conſeruationem ordinat, & ſi opus eſt, etiam abſcindit: Lex eſt veluti regina, ſiue rex, qui potius regni, quam vnius ciuitatis, & ciuitatis, quam pagi, & pagi, quam vnius familiæ bonum propoſitum habet: eſt etiam veluti paterfamilias, qui potius totius familiæ, quam vnius, vel alterius domeſtici conſiderat vtilitatem. Ideo Plato aiebat, oportere ita leges ſcribi, vt patris, matriſque perſonam legiſlator gerat: vnde, per allegoriam, vt Clemens Alexandrinus ſcribit, patria, mater & nutrix dicitur, leges vero patres.

D. Tho. de regim. — Pindat. Cle. Alex. lib. 1. & 2. ſtrom — Lib. 9. de leg. — Li. 4 Stro.

Scda poſitio, lex q̃ ſpectat ſolũ priuatũ & particulare bonũ, eſt lex iniuſta

F &

& mala, vt hoc solo capite reijcienda sit. Doctrina est manifesta, q̃ ex dictis A necessario conficitur: quam ea confirmat ratio, qua vsus est Panormitanus in capite canonum, de constitut. Quoniam cessante bono communi, cuius caussa leges feruntur, lex cessare debet; iuxta illud axioma, cessante caussa, cessat effectus. Quare, si quæ lex ordinaretur in solam principis vtilitatem, esset iniqua, & tyrannidem saperet, vt præter alios Aristoteles, & Basilius docent. Tertia positio, vt lex sit iusta, non est necesse vt sit singulis ciuibus vtilis, sed sat est, si maiori parti prosit, & vt plurimum, etiamsi aliqui priuati homines, aliquid damni ex ea referant, & non vigeat vtilitatis ratio in omnibus. Vt ecce, lex est, ne minores natu possint alienare res suas, idque propter commune bonum: quia, vt plurimum, male suis rebus consulunt, cum prudentia careant: quæ tamen lex alicui minori, qui iudicio polleat, & explorate agat, aliquando oberit. Allata positio sic probatur. Primo, humanæ leges sunt circa contingentia, quæ sub humanam prouidentiam omnino non cadunt; & ita necesse est, vt in aliquibus deficiant. Ideo Aristoteles de humano bono agendo dixit, Multos in eius consequutione errare atque perire. Deinde, si ad legis humanæ iustitiam non sufficeret, vt pluribus esset vtilis, sequeretur omnes fere humanas leges esse iniustas; & earum iustitiam esse inconstantem, quia pro rerum varietate nunc iustæ, nunc iniustæ euaderent: quare nulla esset earum hac in parte certitudo, & firmitas. Ex quibus primum inferres, non propterea quod lex in aliquorum damnum cedit, eos ob hanc caussam esse a legis obligatione, exemptos; cum eorum damnum in bonum commune cedat: quod bonum singuli, tanquam reip. membra & C partes, cum suo malo conseruare debent. Deinde, ex eadem doctrina intelligeres, quænam sit caussa limitandi, declarandique, leges atque in eisdé dispensandi, hæc videlicet, q̃a legislator non põt priuatos euentus cernere: & ideo cum aliquibus, non sine ratione, dispensat. Quarta positio, priuilegia, quæ, vt Isidorus ait, sunt quædam priuatę leges, non sunt statuenda, aut concedenda, nisi aliquo pacto cedant in commune bonum. Huius doctrinæ ratio est in promptu, quoniam aduersantur legi cõi; quæ, quãtum fieri potest, integra & intacta cõseruanda est. Quare, vt inter alios Nicolaus Biesius scribit, raro sunt concedenda, cum leges tollant; sed tamen ob publicam vtilitatem non sunt neganda: de quibus suo latius dicetur loco. Quincta positio, in legibus condendis vna resp. alterius reip. siue populi commoditati pro- D spicere debet; licet magis sibi, quam alijs cõsulere possit. Explico, nulli reip. talem legem sancire licet, quæ, sine suo commodo, alijs sit nocumento. Primum, huius positionis confirmatio ex ipsa natura depromitur; in qua ita se res omnes conseruant, ac tuentur, vt vna non obsit alteri, imò vt vna sit propter aliam: & ita inter se communicant, ac iuuant. Huc pertinet fundamentũ illud, quo dicebamus, hunc vniuersum terrarum orbem esse veluti quãdam magnam ciuitatem, & omnes homines esse qu. si vnius ciuitatis ciues. Deinde, ex lege caritatis, qua omnes mortales inter se obligantur; & ita singuli singulos, & omnes diligere debent: caritas autem nemini nocet: sit itaq; homo homini Deus, non lupus. Huc etiam facit positum fundamentum de caritate

Cap. cum cessant. de appellat. *Lib. 5. pol. c. 11.* *Hom. de inu prouc.* *Lib. 1 Eth. c. 2.* *Infra lib. 7.* *Lib. 4. de rep.* *Lib. 2. disp. 2.*

A ritate inter homines seruanda, quod etiam Tullius posuit. Postremo, quæuis resp. est veluti pars totius communitatis humanæ: at vna pars alteri nocere non debet, sed potius prodesse, vt ipsa natura docet: igitur. Intelligéda est allata doctrina, quando id fieri potest, & quando aliter suæ cómoditati consulere licet. Verum, in pœnam, liceret legem condere, quæ alteri reip. vel populo noceret; vt si statueretur lex, ne hæreticæ ciuitati venderetur frumentum. Vt dicta magis confirmentur, argumentis contrarijs respondeamus.

Ad primum, est lex regula humanarum actionum, sed vniuerse considerataruin: & singulorum bonum quantum potest, curat, idque dum intenditur, & conseruatur commune. Ad secúdum, accidit quidem legi, quod pluribus, aut paucioribus detur; sed ei non accidit, vt quod est pluribus vtile B spectare debeat. Et quę data fuit Adamo lex, in communem posterorum vtilitatem cedebat. Ad tertium, falsum est, leges illas non cedere in commune bonum, quod ex priuatis ciuium bonis pédet. Nam, si singuli homines non conseruarentur, si omnes egerent, si sua bona dilapidarent, commune tolleretur bonum, quod legislator in lege ponenda propositum habet; licet in legis exequutione ciues priuatam vtilitatem intendant. Quod de lege correctionis dicebatur, hæc etiam est introducta ob commune bonum, cum reip. expediat ciues habere bonos: quamuis eius exequutio, vt plurimum, in particulari bono versetur. Et cum sit lex affirmans, non obligat semper, sed suis temporibus, & locis: quamuis eius vis semper vigeat. Ad quartum, dum lex viget, & eius vtilitas communis apparet, nó cessat, ac proinde obli-C gat etiam eos, qui, etsi contra facerent, legis finem non tollerent. Ad quinctum, patet ex dictis: licet ergo aliquibus noceat, tamen, si per eam bono cósulatur communi, vt bona & vtilis retinenda, & seruanda est.

Ad postremum, leges de soluendis tributis in commune bonum cedunt: quia tributis alitur publicus minister; qui an habeat in priuatorum bonorum ius aliquod, sequenti disputatione examinabitur.

An Princeps, siue legislator, possit legem statuere, qua subditorum bona in suam vtilitatem cedant. Disput. IIII.

D QVAMVIS ex proxime discussa quæstione, quid in hac, quam præ manibus habemus, tenendum sit, aliqua parte constet: tamen, tum ad ea quæ docuimus magis confirmanda; tum ad nonnulla priuata argumenta dissoluenda, priuatam disputationem instituendam putauimus. Quod autem Princeps possit talem legem condere, sic probatur.

Primo, auctoritate scripturæ, Samuel sub Dei persona hac de re verba faciendo, dixit, Hoc est ius regis, Filios vestros tollet, & ponet in curribus 1. *Reg.* 8.
suis, & quæ sequuntur, vbi plane affirmari videtur, regem posse omnia in suam vtilitatem conuertere. Huc pertinet etiam illud Christi, Reges gentium dominantur eorum, & potestatem exercent inter illos; non autem sic inter vos: quibus verbis, diuersas indicauit potestates, regiam nimirum, &

eam quam ipse traditurus erat: quarum discrimen in eo positum videtur, vt A
ciuilis sit in Principis commodum: ea autem, quam ipse dare debebat, in
aliorum vtilitatem.

Sap. Secundo, Principes Dei personam referunt, potestatemq; a Deo habent:
atqui Deus est omnium rerum dominus, & omnia in suam gloriam trans-
ferre potest; & ita potuit præcipere Abrahamo, vt filium sibi sacrificaret, &
Exod. Hebræis, vt vasa ab Aegyptijs auferrent, quæ non restituerent: quare etiam
Princeps talem poterit condere legem, qua aliorum bona in ipsius cedant
vtilitatem. Tertio, vt se habet paterfamilias ad domesticos & seruos; ita
Princeps ad subditos: sed paterfamilias est omnium rerum domesticarum
dominus, & quidquid seruus acquirit, domino acquirit: igitur pari ratione
Princeps erit dominus omnium quæ a subditis possidétur; & eo magis, quo B
maiorem potestatem habet. Et hinc est, quod apud omnes nationes Domini
Lib. 1. Polit. c. nuncupantur. Quarto, ex Aristotelis doctrina, sunt quidam populi, siue ho-
mines adeo barbari ac feri, vt nō possint, nec debeant regi nisi dominio de-
spotico, hoc est ad nutum & voluntatem regis; quod in libro tertio de regi-
Cap. 11. mine Principum approbauit Diuus Thomas: ergo, ratione istorum saltem,
talis lex fieri poterit.

Postremo, Principes iure belli multa solent acquirere bona, de quibus ta
lem legem possent ferre, vt in suam tantum cederent vtilitatem: & cum effi-
ciantur eorū quos capiunt domini, multo magis bonorum quæ ab illis pos-
sidentur: quare, de illis pro sua voluntate, poterunt disponere. Et quod huc
facit, cum Princeps sit dominus bonorum regni & imperij, quæ etiam alie- C
nare, & alijs pro sua voluntate tradere potest; cur etiam tale ius in vniuersa
ciuium bona non habeat?

In hac difficultate, est prima sententia, seu potius error grauissimus eo-
rum, qui putarunt Principem absolutum habere omnium bonorum domi
nium, ita vt pro sua voluntate possit illa administrare, & in suam vtilitatem
conuertere. In quo errore fuerunt olim apud Persas iudices illi, qui Cam-
bysi regi dixerunt, quandam reperiri legem, Regi id l icere, quidquid ei li-
beret. In eodem versantur errore Turcorum princ ipes, qui se omnium
bonorum plenum dominium habere arbitrantur: vt in eos vere cadat, quod
sapienter a Liuio pronuntiatum fuit, Reges, domini rerum, temporum, quia
trahunt cuncta, non sequuntur. D

Secunda sententia priori contraria, quę apud omnes populos, apud quos
cum ratione dominatum est, semper viguit, Principes non esse dominos re-
rum subditorum, & per nullam iustam legem posse eas in priuatum com-
modum conuertere. Huic dubitationi, cum nihil occurrat notandum, se-
quentibus positionibus satisfacio.

Prima positio, nulla humana potestas tale in subditorum bona dominiū
habet, vt per aliquam legem possit ea in suam priuatam vtilitatem conuer-
tere. Doctrina est certissima, & contrarium docere est error grauissimus, vn-
de oīum humanarū atq; diuinarum rerum, si introduceretur, manaret euer-
Cap. 17. sio. Primū hæc doctrina confirmatur ex diuinis literis, in Deuteronomio, cū

regni

A regni & iudiciorum forma præscribitur, ita habetur, cum constitutus fuerit Rex, non multiplicabit equos, nec reducet populum in Aegyptum, equitatus numero sublatus: non habebit vxores plurimas, quæ alliciant animam eius, nec argenti, aut auri immensa pondera, & quæ sequuntur: vbi inter alia præcipitur, ne superbia efferatur super fratres suos, & ne declinet ad dexteram, vel sinistram, id est, vt æquitaté seruet, & hoc, vt longo tempore ipse & eius filij regnent. Apud Ezechielem, de Principe legimus, Non accipiet Princeps de hæreditate populi, nec de possessione eorum: sed de hæreditate sua dabit filijs suis. Idem, alio loco acriter inuehitur in rectores, qui subditorũ bona in suam vtilitatem conuertũt. Væ pastoribus Israel, qui pascunt semetipsos; non ne greges pascuntur a pastoribus? & quæ ibi sequuntur. Huc facit quod Iezabelem, & Achabum, regem grauiter punitos fuisse legimus, qa Nabothi vineam per vim occuparunt. Deinde auctoritate humana: Aristoteles scriptum reliquit, Regnum esse propter regem, & regem propter populum: & in hoc differre regem a tyranno, quod ille bonum reip. curat, hic suum: vnde ait tyrannidem esse pessimam. Idem varijs in locis docuit eius magister Plato, M Tullius, & alij quos supra citauimus. Idem bonorũ principum exemplo cõfirmare licet. Antigonus ideo laudatur, quod cuidam dicenti omnia Regibus honesta & iusta esse, responderit, Ita per Iouem, Barbarorum regibus, nobis autem ea duntaxat honesta sunt, quæ & ea iusta sunt. Reges Gothorum christiana religione imbutorum, ad hunc modum principatum ineundo iurabant, erunt actibus iudices, vita modesti, non respicientes proprij iura commodi, sed consulentes patriæ & genti. Huc pertinent multa exempla eorum Regum, quibus male successit, quod cõtra naturæ legem subditorũ bona voluerint occupare; qui, vel vi extincti, vt Tarquinius, vel depositi a regno fuerunt; Vnde Augustinus exponens illud, Reddite, quæ sunt Cæsaris Cæsari, inquit, Quod Cæsar præcipit, ferendum est, quod imperat, tolerandum: sed fit intolerabile, dum prædas exactores accumulant. Idem, quod Ioannes Baptista de militibus, eos suis stipendijs contentos esse debere dixerat, de cunctis rectoribus, affirmat: qui, si præter decreta stipendia, aliquid quærant, vt calumniatores & concussores Ioannis sententia condemnandi sunt. Præterea, Principes habent ius dominandi a rep. & a populo, qui non instituit regem in illius vtilitatem, sed vt tanquam publicus minister, commune bonum conseruet: igitur. Denique, resp. & ciuitas, regnumve, est veluti quoddam corpus, quod suis membris constat; cuius caput est Princeps, qui si membra destrueret, & succum sanguinemq; per membra diffundendum in se conuerteret, proculdubio totum corpus corrueret. Secunda positio, ad bonum Principem potius pertinet, vt in alios sit beneficus, quam vt aliquid a subditis detrahat, aut accipiat.

Lege Diuĩ Tho. lib. 5. de regim. c. 11.

Cap. 46.

Cap. 44.

B

3 Reg 21.

Lib. 3. Polit. c. 1.

Lib. 8. Eth. c. 10. & 11.

Conc. Tol. 8 c. 10.

C

D

Primum, quia Dei personam repræsentat, qui pluit super iustos & iniustos, qui est misericors, & miserator: qui replet omne animal benedictione, hoc est muneribus. Deinde, quia Princeps debet in omni virtute subditos excellere & maxime in beneficentia, a qua Principes benefici vocantur, iuxta illud Domini, Reges gentium dominantur eorum: & qui prãtẽ habẽt Psal. 102. Luc. 22.

super eos, Benefici vocantur, id est sunt. Huc facit etiam hoc eiusdem pro- A
Act. 20. nunciatum, Beatius est magis dare, quam accipere: Postremo, quoniam hac potissimum de caussa multi inter bonos Principes cõnumerati fuere, quod liberales atque prolixi in suos subditos fuerint; vt Alexander, Cæsar, Augustus, & eorum similes: & qui hac virtute fuerunt ornati, diutius & securius regnarunt, ac regnare meruerunt; quam ob caussam, inter alias, quas
D. Tho. 1. de reg. c. 8. Diuus Augustinus assignauit, regnare meruerunt Romani. Pascere itaq; debet, non solum pasci ouium Pastor, vt hac ratione suorum sibi beneuolentiam conciliet, suumque imperium securum, reddat, & ad æterna pascua a
1. Pet. 5. summo Pastore Deo vt admittatur dignus euadat: ad quod efficiendum, eos bonus quidam his verbis hortabatur pastor. Pascite, qui in vobis est gregé Domini: vt cum venerit, princeps Pastorum, idest, Rex Regum Christus, B percipiatis immarcessibilem gloriæ coronam.

Ad primum, verba illa, vt præter alios Cyprianus & Hieronymus exponunt, non sunt intelligenda de eo, quod ex iustitia reges efficere sunt obligati, sed de eo quod per vim facere consueuere, vt patet ex eo quod erat Sameuli propositum, hoc videlicet vt Hebræos a Regis petitione deterreret. Similiter Christi verba, de peruersa dominandi ratione intelligenda sunt; quam ideo damnauit, vt bonam introduceret. Ad secundum, concedimus Dei locum tenere, sed vt prosint, non vt noceant, & non omnem habent potestatem in omnes, & omnia, vt Deus habet: qui est dominus etiam vitæ. Non itaque Dei personam gerunt in omnibus, sed in ijs quæ ad munus susceptum pertinent, vt sint boni aliorum ministri, non mercenarij, non de- C glubatores, & carnifices. Concedimus tamen legislatorem, in pœnã, & boni publici caussa, subditos & bonis & vita posse priuare. Ad tertium, dominium politicum & despoticum, siue paternum longe inter se distant; vt ex
Lib. 1. Polit. Aristotele & alijs viris doctis discimus, & supra nos docuimus, quare ab vno ad aliud, simpliciter loquendo, argumentari non licet. Sunt itaque ciues inferiores & serui, sed liberi: qui vt bene eis sit, in seruum seruorum potestatem transtulerunt. Dicuntur itaque domini dominio libero, ingenuo, & politico, non despotico, quo aliquis ijs qui sunt vere serui dominatur. Ad quartum, nolumus hoc loco late eam difficultaté examinare, sit ne aliquis natura seruus, de qua, præter alios, vide quæ in suis quæstionibus disputat
In lib. 1. pol. q. 6. Buridanus; nunc breuiter cum aliquibus dicimus Aristotelem intelligen- D dum esse de hominibus omnino barbaris, qui vitam viuunt ferinam, & ex rapinis: qui possunt in seruitutem redigi. Ad quinctum, maxima est de re quæ in hoc argumento tangitur dubitatio, de qua nolo in præsentia diligẽtius quicquam statuere. Breuiter igitur & vniuerse dixerim, non posse priuari suis bonis priuatos ciues debellatæ vrbis, sed solum politico dominio subijci: posito bellum iuste fuisse susceptum. Vnde expugnator solum publicorum bonorum fieret dominus: & quod acquireret, id totum in ius regium veniret, & eadem ratione id possideret, quo id possidet, quod per ciuium, populorum ve facultatem, sibi fuit a principio concessum, sed de iure regio alibi fauente Deo.

An sit

A

An sit solius Principis leges condere. *Disput. V.*

DIximvs de caussa finali legum, nunc de efficiente disputaturi sumus: & quidem primum vniuerse, postea priuatim. Quod autem cuiusque sit leges condere, his rationibus probatur.

Primo, lex nihil aliud est, quam quædam recta ratio: ergo, quisque, modo prudentia polleat, poterit legem condere: vnde dux in exercitu, magister in ludo, faber in officina, dominus in familia; & denique quisque in eos, quorum dominium, aut curam aliquam gerit, immo
B omnes in omnes cum Deus cuique mandauerit curam de proximo suo, leges sancire poterit. Secundo, si cuiusquam ratio non potest leges facere, maxime fœminarum, quæ iure naturæ, vel gentium a publico regimine arcentur: at hoc non est omnino verum, cum fœminæ prudentissimæ sępe apud populos regnauerint, & leges tulerint: & in nostra repub. ecclesiastica Monialiũ magistræ, quas Abbatissas vocamus, leges statuere possunt: igitur. Tertio, principes sunt sæpenumero ignari, & eam non habent doctrinã, quæ ad bonas leges statuendas est necessaria: non est igitur verũ, quod dicitur, eius qui regit rationem legem facere, quod sumptum fuit, multis exemplis demonstrari posset: & speciatim Iustiniani, qui, ut quidã scribunt, fuit analphabetos, & amusos, i. sine literis, & sine musis; & de *Suidas.*
C Carolo VI. Francorum Rege, scribitur fuisse iuuenem stultum. Quarto, *Gerembr. in Chr.* quo argumento probo, rempub. siue populum non posse legem condere; quoniam, iuxta celebratum axioma, Par in parem, non habet auctoritaté; nulla igitur gens poterit sibi legem ponere; quod si dicas, transferri potestatem in aliquos, qui leges sciscant, hoc nihil est, quia non possunt transferre nisi eam, quam in se habent; vt ergo per se nihil sancire queũt; ita nec per alium. Quod autem maiorem quandam potestatem non transferant, ex eo patet, quoniam ex multitudinis consensu pendet obligatio. In hac disputatione nullæ occurrunt necessario citandæ sententiæ; quare, quibusdam præmissis distinctionibus, quid in hac parte tenendũ sit, nõnullas afferendo positiones breuiter docebimus.

D Prima distinctio, duob. modis aliqua lex fieri potest; uno modo statuẽdo, docendo, atque ordinando, quid faciendum sit; quod sine doctrina atq; prudentia, humanarumque, & diuinarum rerum notitia fieri non potest; altero modo, proponendo, & promulgando id quod tanquam lex ab omnibus seruari debet, quod sine iurisdictione & dominio fieri nequit. Secunda, duobus modis potest ordinari aliquid in multitudinis vtilitatem; primo, admonendo, hortando ad efficiendum, quod reipub. est vtile; cuius incolumitatem, naturæ propensione, desiderant, atque curant, aut certe curare deberent omnes: altero, præcipiendo, & si opus est, cogendo, vi & potestate; efficaciter, inquam, ordinando, vt quę pro communi bono sunt sancita, omnino seruentur. Tertia, duplici ratione potest quispiam reipub. cu-

ram habere;una,cum ab ipsis subditis, populove accipitur, ut Principes & A
Reges habent;&,vniuerse loquendo,a potestate humana:altera,ab aliqua
potestate superiore & eminentiore,ut Christus a Patre,a quo ei omnis po-
Psalm.2. testas data fuit. Vnde dicere potuit, Ego autem constitutus sum Rex ab
eo:quam potestatem reliquit in Ecclesia suo Vicario. Verum, etiam Ciui-
lis potestas quæ est in Rege,aliquo pacto a Deo esse dicitur; iuxta illud Sa-
pientis, Per me reges regnant: & illud Pauli, Non est potestas,nisi a Deo.
Quarta,de causa efficienti legis duobus modis disputari potest: vno modo
Rom.13. vniuerse,de omni lege apud omnes nationes:altero de priuatis legib. a qui
busdam magistratibus latis, & priuatim de magistratibus apud Romanos;
vt de Prætoribus Aedilibus,& alijs,de quibus Iurisperiti quęrere solét.His
distinctionibus,has subijcio positiones. B

Prima positio,Lex æterna nullam habet caussam efficientem. Doctrina est manifesta,quia est idem cum ipsa natura diuina quæ est æterna:at si efficientem caussam haberet,non esset æterna. Secunda positio, prima ac independens caussa efficiens legum omnium est diuina ratio. Hæc positio *Prou.8.* manifeste colligitur, ex illis æternæ sapientiæ verbis, Per me reges regnãt, & legum conditores iusta decernunt:quam hac ratione confirmares:Illa ratio est vera legis caussa,quæ sapientiam,prudentiam,voluntatem, potestatemque habet coniunctam,hoc est,is potest vere legem condere,qui sapiés est,ut facienda cognoscat;qui prudens,ut recte dirigat: qui denique velit, & possit obligare: atque omnes hæ perfectiones eminentissime sunt in ratione diuina,siue in Deo:igitur.Ex his intelligi potest,in Deo resi dere sum- C mam potestatem condendi leges respectu cuiuscunque creaturæ, & populi.Quia gerit curam vniuersitatis rerum omnium.Huc facit illud Isaiæ,Dominus enim iudex noster,Dominus Legifer noster. Verum,aliquarum legum est caussa proxima, aliarum remota, prout dedit homini rationem ac dominium ad quasdam leges constituendas. Tertia positio,leges condere per modum ordinationis,siue doctrinæ,ac regulæ,non est cuiusque humanæ rationis,sed eius,quæ sapientia & prudentia ornata sit. Huc facit,quod dici solet, Philosophos leges statuisse; cum sine maxima sapientia & prudentia sanciri non queant. Ideo Plato ad bonum reip. regimen requirebat, vt principes philosopharentur:& aliqui in legislatore iuris ciuilis disciplinam desiderant,qua recta ratio a natura insita,& ad leges ferédas ido- D nea summopere excolatur. Ex quibus colligeres, vniuerse loquendo,paucorum esse leges facere,cum legis perfectio a sapientia atq; prudentia pendeat:quibus uirtutibus,si Princeps,vel populus esset orbatus, legis faciédæ prouinciam doctis atque prudentibus viris mandare deberet. Quarta positio,legum constitutio per modum imperij atque præcepti, ita ut publice seruandæ proponantur,est solum eius,siue eorum qui publicam habét potestatem,per quam non solum possunt ad obseruationem hortari,sed etiam cogere.Primum,quia hoc consonum est cum legis fine, qui est commune bonum;ad quem finem consequendum is viam demonstrare debet,qui potestatem habet publicam;Nam inter caussam finalem & efficientem,v. Aristoteles

A stoteles scripsit, debet esse aliqua proportio. Is igitur dirigere communitatem debebit, qui communem personam gerit. Deinde, actus legis, sunt imperare, vetare, permittere, & punire; quos solum is exercere potest, qui publicam habet auctoritatem: igitur legum sanctio ad eum pertinebit. Huc facit quod in legis definitione a quibusdã ponitur particula illa, Coercitio, quasi coercere sit de substantia legis: quare ab eo solũ ferri poterit, qui coercendi potestatem habet. Denique, legem facere, ut docte scribit Bartolus, quem alij sequuntur, est actus iurisdictionis: ad eos igitur solos pertinebit legum latio, quia iurisdictionem habent, vt sunt publicæ personæ. Confirmatur, quia non minor potestas requiritur ad legem statuendam quam ad eius obseruantiam introducendam, & conseruandam: at hoc non est nisi B eius qui curam publicam gerit: igitur.

Atq; ex his colligeres, vnam iniustam legis caussam, esse defectum potestatis; qua deficiente, vt in tyranno, lex nulla est. Quo loco, vna cum Innocẽtio adnotauerim, posse aliquem Principem in eos, in quos iurisdictionem non habet, legem statuere, si illi eas acceptent. Quincta positio, legum præceptio & ordinatio per modum hortationis, & admonitionis potest pertinere etiam ad eos, qui potestate carent: sine qua tamen, quidquid præcipitur, proprie loquendo, lex nominari non potest. Huc pertinẽt quorundam philosophorum præcepta, vt Pythagoræ, Epicteti, & illa, quæ tribuuntur Catoni, atque quorundam aliorum alia. Sexta positio, omnes qui habent aliquid dominij, aut iurisdictionis possunt leges condere, ratione eorum, quos sibi C subiectos habent. Verum, constitutiones illæ, siue pręcepta, quæ feruntur ab ijs, qui non habent talem iurisdictionem, vt possint in subditos animaduertere, non sunt proprie leges: sicuti nec illæ, quæ non diriguntur in commune bonum: obligant tamen ad sui obseruationem. Septima positio, commune populi, aut reip. & communitatis votum non obligat posteros ad sui obseruationem, nisi accedat commune pręceptum. Declaro, si communitas aliqua ob calamitatem, qua premitur, vt propter pestem, commune votũ Deo nuncupasset, huius voti obligatio non transiret ad posteros, nisi sanciretur lex de hoc voto in posterum ab alijs seruando. Ratio huius doctrinæ ea est, quia voti obligatio est personalis, & ideo non transit in alios: est etiam actus voluntatis, qua quis non potest alium obligare, nisi ipse velit. Verum ratione consuetudinis, posset etiam alios obligare; cum consuetudo pro lege D habeatur. Octaua positio, nihil repugnat, vt alicuius fœminæ ratio legem faciat. Possunt enim interdum esse prudentes, ac etiam sunt, habentque a populo iurisdictionem; vt cum in regno succedunt; igitur. Verum, vt id obiter dicamus, rerum ciuilium cura & administratio fęminis committenda non est. Primum, hoc docet communis apud nationes omnes consuetudo, quam viri docti, vt Aristoteles, Plato, & alij confirmant: vt illud omittam, quod sapiens ait, Melior est.n. iniquitas uiri, quam mulier benefaciens. Deinde, quia non eas habent partes, q̃ in bono legislatore & rectore requiruntur; vt sunt, maximus rationis usus, prudentia singularis, perturbationũ animi dominium, humanarum rerum peritia, & id genus alia. Licet ergo

l. oẽs pop. ff. de leg. Cap. a nobis, primo, de sent. excom & c. 1. de locat.

Stephan. Aufr. de regu. mul.

Eccle. 42. Lege Bur. q. 26. in 3. polit.

fęminæ

fęminæ sint eiusdem speciei cum homine, & eandem habeant similitudiné A cum Deo: tamen homini tanquam suo capiti in actibus ad exterioré dominationem pertinentibus debent esse subiectæ, vt ex Paulo discimus. Itaque si vir est caput mulieris in domo, multo magis debet esse in rep. Et, licet interdum iudicio polleant, & bona dent consilia; tamen potius casu, & ex tempore, non ex matura cogitatione, id habent. Sed de hac re satis; quam, quæ de conditionibus boni legislatoris dicemus, adhuc planius confirmabunt. Nona positio, cõdendarum legum potestas olim apud Romanos varia fuit. Patebit hæc doctrina ex ijs quæ de iure ciuili Romanorum postea dicemus qui autem priuatim hãc facultatem habuerint, dubitari solet a Iurisperitis: quibus hoc terminandum nunc relinquimus. Decima positio, in eo qui leges laturus est, præter conditiones superius insinuatas; nonnullæ aliæ videntur necessariæ, & sunt fere istæ. B Prima, ut sit bona voluntate affectus, vt uere in omni lege sancienda id velit præstare, quod est boni Principis proprium; ita vt, si secus accidat, si quod legem sanciendo efficere vult, non succedat, ei vitio tribui non possit, eumque conscientia non redarguat, aut salté non ita seuere. Secunda, religio; quoniam cum omnium legum finis sit diuinus cultus, quod etiam philosophi docuerunt, nunquam poterit iustas leges sancire, qui non fuerit religione ornatus: quam ob caussam nonnulli Principes interdum iniquas leges statuerunt, præsertim contra Ecclesiasticá libertatem, iusque pontificale. In hac conditione explicanda & probanda, si quis sine necessitate nimius esset, & quod experientia nõ raro docuit, vellet pluribus verbis confirmare, longus contra nostrorum temporum Politicos fieri posset sermo. C Tertia, diuersarum rerump. notitia, status, ac successus. Is itaque erit Nomotheta præstantior atq; solertior, qui viderit, collegerit, memoria tenebit diuersarũ rerũp. mores, leges, & q d boni, mali ve eis acciderit. Sic enim ea reijciet, quæ remp. perturbant, aut euertunt, & ea retinebit, quæ conseruant: cum minus sit expositus periculo, qui post alios vadum ingreditur. Huc pertinet laus illa ab Homero Vlyssi tributa, Quod multorum vrbes & mores nouerit. Quare, iuniores, vt minus prudentes, non sunt ita idonei ad leges condẽdas, & ad populos regendos. Vnde optimus princeps Octauius Tyberio optimum dedit præceptum, vt remp. hominibus qui prudentia & rerum gerendarum peritia essent præditi, committeret. D Ex omnibus autem conditionibus quæ in bono legislatore desiderantur, illæ duæ sunt illustriores, quas in principe legislatorum omniũ Mose fuisse sacra scriptura docet, caritas, & mansuetudo. Hic enim tanta caritate erat incensus, vt pro populi sibi commissi incolumitate, ex libro vitæ deleri desiderauerit; & vt diuina pagina docet, fuit omnium mitissimus.

Lud. Ario. *Plat. in Epin.* *Arist. 2. pol.* *Odis.* *Dion. Cass. lib. 56.*

Sed peteret hoc loco quispiam, an legislator in lege ferenda populi vel multitudinis iudicium requirere debeat? Cui petitioni respondendo dicerem, non debere. Est itaque docendus populus, non sequendus; nec eius vanæ voces audiendæ. Nam,

Scinditur incertum studia in contraria vulgus.

Nec est, inquit Tullius, consilium in vulgo, nõ ratio, non discrimen: sine cõparatione

Can. docẽ. d. 42 *l. decurio C. de pœn.* *Virg. lib. 5. Aen.*

A paratione populus probat: esse melius non sentit: illud quod est, qualecunque est, probat; quia ex ueritate pauca, ex opinione multa æstimat. Vnde viri sapientes, vt Aristoteles, vt Plato, vt Seneca, vulgi mores & approbationes approbare non solent. Et cum olim Athenienses ex oraculo didicissent vnum esse in ciuitate hominem, qui omnium sententiæ aduersaretur, eumq; quærendum iussissent, Phocion, vir sapientissimus, qui nec lacrymare, nec ridere vnquam visus est, se eum esse confessus est. Nam soli sibi nihil eorum placere, quæ vulgus & ageret & diceret. Et cum aliquando, sententiam pronuntiasset, quam omnes approbabant, Nunquid mali, inquit, forsitan imprudens dixi? Non itaque tam bene cum rebus humanis agitur, vt meliora pluribus placeant; & argumentum pessimi turba est; sed de his hactenus. Pro Cluē. Pro Roscio. Plat in Alcib. Lib. x Eth. Lib. de uita beata. Plut. in apoph.

B Ad primum, patet ex allata doctrina in distinctionib. & positionibus. Ad secundum, patet ex positione septima: Quod uero attinet ad Abbatissas, de quibus quæri potest, an aliquam iurisdictionem habeant, vide quid Summistæ dicant: nos infra cum de statutis agemus, quid dicendum sit, docebimus. Ad tertium, si princeps sit ignarus, debet alios consulere, quod attinet ad legem sanciendam per modum doctrinæ: quod vero ad impositioné pertinet, non eget doctrina: Ideo Iustinianus in colligendis, ordinandis, & faciendis legibus, viris vtebatur doctis. Ad quartum, quamuis vnus ex multitudine priuatus homo non habeat facultatem in alium priuatum: tamé omnes simul, cum in eis, vt supra docuimus, proxime iure naturæ & diuino resideat dominium, possunt in vnum vel plures regendæ multitudinis confer C re potestatem, qua euadit superior, ac proinde maiorem habet auctoritatem qua leges in alios valeat statuere. Pacens. Lib. 1.

An Pontifex Romanus possit vllas leges condere, quibus uniuersum Christianum orbem obliget. Disput. V I.

IN amplissimum ingrederer multarum disputationum campũ, si quæ circa difficultatem propositam dici possent omnia huc afferre vellem, dicam ergo breuiter, & multa in pauca cóstringam: & prius aliquot positiones, quæ erunt quasi aliarũ fun D damentum ponam: deinde quasdam alias, quæ proxime rem propositam explanabunt.

Prima positio, ex tribus simplicibus gubernãdi formis, monarchia, idest, vnius principatus cui opponitur tyrannis, aristocratia, idest, optimatum regimen, cui contraria est oligarchia, idest, paucorum factio, & democratia, idest, totius populi imperiũ, cui opponitur multitudinis, siue plebis factio, prima est omnium optima: quidquid omnium hæreticorum pessimus contra optimos scriptores, communemque sententiam senserit Caluinus. Huic itaque hominũ impurissimo opponeres omnes veteres scriptores, Hebręos, Græcos, & Latinos, tum Theologos, tum Philosophos, tum Oratores, tum Poetas, & Historicos; vt Philonem, Platonem, Aristotelem, Plutarchum in suo de

ſuo de hac re opuſculo, Iſocratem, & Homerũ, cuius hoc celebratiſſimum ab omnibus approbatur carmen, A

Οὐκ ἀγαθὸν πολυκοιρανίη, εἷς κοίρανος ἔστω,
Εἷς βασιλεύς.

Pier. Quod quidam hunc in modum traduxit,

Multos eſſe duces, haud quaquam proderit, eſto
Rex unus, princeps unus, qui publica tractet.

Quod male a Caluino hunc in modum exponitur, dum ait, Homerum ſignificare voluiſſe, Regnum duos non capere, principes, nõ quod vnus omnes gubernare debeat: quoniam iſte ſenſus eſt ridiculus, ad quem pronuntiandum non fuiſſet opus Vlyſſis ſapientia; idem enim eſt, ac ſi diceretur, vnius regnum, non admittere duos. Quod ſi per regnum intelligit multitudinem, quæ regi debet; tunc id ipſum dicit, quod nos dicimus; Monarchiam præſtare Ariſtocratiæ, quod multitudo non commode regatur a multis, & poteſtatem impatientem eſſe conſortis. At ſi per regnum certam aliquam intelligit prouinciam, cui vnus præeſſe debeat, non totum orbẽ: tunc non aſſequitur Homerici Vlyſſis ſententiam: cui, non ad vnum populum, ſed ad vniuerſum Græcorum exercitum in quo varij erant populi, concionabatur: quos vno rege gubernandos eſſe docuit. Omittimus hoc loco, cum rem ex profeſſo non tractemus, antiquorum patrum auctoritates, vt Iuſtini martyris, Cypriani, Hieronymi, Athanaſij, & aliorum: cum hac in parte plus rationis bruta habeant animalia, quæ optimæ gubernationis nobis exempla præbent, cum uno duce gaudeant, quam Caluinus, qui inepte, argumẽtum a natura quorundam animalium ſumptum, ridet; dum ait, Hoc argumento ſolum probari, uni cætui, ſiue gregi, vnum præeſſe debere, nõ vnum omnibus: ſed nõ animaduertit incautus homo, eccleſiam cuius monarchiã euertere volebat, vnum eſſe ouile, ac proinde vnum requirere paſtorẽ. Vt omittam, quod plures animalium cætus non poſſunt inter ſe aliqua ratione copulari, vt homines poſſunt. Omitto etiam, quod Deus in ſuo populo voluit eſſe Patriarchas, Duces, & Reges, qui oẽs regia poteſtate prædití erant. Quod ſi damnauit Hebræos, Regem ſibi petentes, id nihil eſt, quia reprehẽdere voluit, quod non eſſent contenti ea monarchiæ ratione, quam ipſe inſtituerat; ſed Regem volebant, qui omnia pro ſuo arbitrio faceret, apud quẽ ſumma eſſet poteſtas, & non eſſet veluti prorex vice Dei, vt erant duces tẽpore Iudicũ: quaſi Deus eſſet primus & proprius illius populi Rex, cui aliũ vt ſuum Vicarium & Proregem dabat, quem adire poſſent. Et licet illa petitio Deo non placuerit, adhuc tamen eis optimum monarcham deſignauit. Denique, omittimus eas proprietates quæ optimo regimini cõueniunt, quę in monarchia manifeſtius reperiuntur; vt ſunt, ordo, finis aſſequutio, qui eſt ciuium coniunctio, robur ac potentia, ſtabilitas & diuturnitas, & deniq; gubernationis facilitas. Cæterum, ob humanæ naturæ conditionem, ex tribus formis temperatum regimen vtilius eſſe videtur, in hac vita. Vt ſi daretur vnus princeps nulli ſubiectus: & ſingulis ciuitatibus aut regnis ſui darẽtur Præſides, non annui, & quaſi Regis vicarij, ſed veri principes, qui ſummo prin-

B (margin, beside "vnius regnum, non admittere duos")

D.Tho. lib. 1. de reg. prin. (margin, beside "rationis bruta habeant animalia") — C

1. Reg. 8. (margin, beside "Quod ſi damnauit Hebræos") — D

A mo principi obedirent; sed regnum, uel ciuitatem, ut suam, non tanquam alienam administrarent. Quod si omnes hi moderatores nō successione has dignitates acquirerent, sed ex uniuerso populo optimi ad eas legerentur, iā mistum ex tribus formis daretur regendi genus; quale fuit olim in populo Hebræo, & nunc est in Ecclesia. Hæc etsi uera sint: tamen, absolute loquendo, & omnibus remotis, quod scilicet unus homo non possit esse ubique, & per se omnia agere, simplex monarchia est alijs regnandi formis melior: qualis est in Deo, & in Christo: ex quo loco sancti patres Deorum multitudinem impugnarunt. His itaque seclusis circunstantijs, non est præferenda aristocratia, vt Caluinus facit.

Secunda positio, Ecclesiæ gubernatio, non est simplex democratia. Ponimus hic pro certo, in ecclesia quę est veluti castrorū acies ordinata, esse aliquod regimen: & hoc esse spirituale, a politico distinctum: quod, vt absolutum & liberum, est in Christo, qui fuit constitutus rex a patre, & regni eius non erit finis: illud autem, quod Christus Ecclesiæ commisit, non est, ut in hac positione asseueramus, democraticum. Primum, quoniam Deus, siue Christus pro sua sapientia debuit in sua Ecclesia optimum regimen constituere: at democraticum nō est tale, cum ex tribus regendi formis bonis democratia censeatur minus bona: igitur. Vnde Anacharsis Scytha, referente Plutarcho in Solone, mirabatur quod in Græcia Sapientes, idest, oratores dicerent, & stulti, idest, populares iudicarent: & nos supra docuimus, quam populi iudicium sit parui faciendum. Et sanè, vt sapienter scriptum reliquit Augustinus, non possunt stulti beatius viuere, quam si a Sapientibus regantur. Deinde, quia in democratia magistratus a plebe constituitur, & ab ea auctoritatem habet; a quo in rebus grauibus ad plebem appellatur: leges a magistratu propositæ a plebe iubentur: plebs magistratu priuat, & in exiliū pellit, punitque morte: quorum nullum in rep. Christiana fit a plebe, vt per se est manifestum, & idcirco a probatione abstineo. Denique, si plebs talē auctoritatem haberet, non a se, sed a Deo haberet; quod nullibi scripturarū reperitur. Tertia positio, Ecclesiæ regimen non est apud principes seculares. Primum, patet hæc positio ex Paulo dicente, Deum posuisse in Ecclesia primum Apostolos, deinde prophetas, tum pastores, & doctores; nō Reges & Principes, vt impie Brentius existimauit, qui Episcopos Principum quasi mancipia esse dixit, & Ecclesiæ curam ad optimates transtulit. Huc pertinet illud Dauidis vaticinium, Pro patribus tuis nati tibi sunt filij, constitues eos principes super omnem terram, idest, pro Apostolis, vt Augustinus & Hieronymus, exponunt, nati sunt multi fideles, quos Deus constituit principes super omnem terram. Apostoli itaque tanquam patres Ecclesiæ filios genuerunt, qui constituti sunt principes. A qua expositione, non discrepat multum quorundam Græcorum patrum interpretatio, qui per Patres, intelligunt veteres Patriarchas, & per filios, Apostolos, quibus succedunt Episcopi. Atqui primi Ecclesiæ moderatores non fuerunt Reges & optimates: igitur. Deinde, confirmatur auctoritate citatorum patrū, ad quos accedat Apostolorum discipulus Ignatius in epistola ad Smyrnēses, Damascenus

Marginal notes: B (beside "nimus hic pro certo"); C (beside "Augustinus, non possunt"); D (beside "quasi mancipia"); *Cant. 4.* *Act 10.* *Psal. 2.* *Luc. 1.* *Arist. li. 8. Eth. c. 10.* *1. Cor. 12.* *Psal. 44.* *Chrys. Theod.*

scenus

ſcenus in oratione ſecunda pro imaginibus, Gregorius libro quarto epiſto A
Epiſt.31. larum, vbi ait, Sacerdotes eſſe quoſdam Deos inter homines. Denique, idem confirmares ex Epiſcoporum geſtis, quibus probare licet ſeculares Principes in rebus ad eccleſiaſticũ regimen pertinentibus ſemper Epiſcopis fuiſ-
Euſeb. lib. 6.c.25. ſe ſubiectos, quod multis exemplis, quæ hiſtoriæ eccleſiaſticæ paſſim ſuppeditant, demonſtrarem, ſi nunc id agerem. Quod ſi interdum Eccleſiæ
Ruf. lib.1. cap.2. miniſtri vocantur ſerui, & ſummus Pontifex ſeruus ſeruorum Dei, id intel-
Sulpit. in uita S. Mart. ligendum eſt ratione eius ſeruitutis, qua in aliorum commodum laborant, uigilando, regendo, ſacra miniſtrando, non autem obediendo, & parendo alijs, quaſi ſubiecta mancipia; quo etiam ſenſu, Principem ſeruum publicum appellare ſolemus. Et in hunc ſenſum intelligeres illud Domini, veni miniſtrare, non miniſtrari. Ideo Paulus aiebat, Per euangelium uos ge B nui. Quid vultis? in virga veniam ad vos, an in caritate & ſpiritu manſuetudinis? Vnde colligere licet, ſi Principes non ſunt eccleſiæ optimates, quod nec eius regimen ariſtocraticum ad eos pertinet: cum ſit diui-
2. Par.19. & 26. num, nunquam boni Principes ſibi vſurpare auſi ſunt, & qui tentarunt, grauiſſime puniti fuere. Et ſane, dicat hic miſer hæreticus, a quibuſnam
Ambr. ep. 33. Principibus vſque ad Imperatores Chriſtianos Eccleſia per tot annos gubernata fuerit. Et qui fuerunt religioſi & pij Principes, nonnulla negotia ad ſuam poteſtatem pertinentia, Epiſcopis tribuerunt, vt cauſſarum ciuilium cognitionem, vt infra plane demonſtrabo. Quod ſi hæreticus veteris teſtamenti Principes obijciat, qui cum eſſent Duces, vel Reges, ſe in rebus ad religionem pertinentibus immiſcuere; vt Moſes, Ioſue, Dauid, Salomon, C & Ozias: Moſes ſacerdos fuit, alij extraordinaria poteſtate aliquid, non tã,
Deut.27. vt Reges, quam vt prophetæ fecere: cum tamen ſcirent in lege præceptum
2.Par.26. eſſe, vt in rebus dubijs de religione, non ad Regem, ſed ad ſacerdotem iretur. Ozias ſuæ temeritatis pœnam retulit. Hinc eſt quod Ioſaphat rex maxime pius aliquando dixit, Pontificem præſidere debere, in rebus ad Deum pertinentibus. Quare, cum Paulus ait, Principem eſſe Dei miniſtrum & vindicem, intelligendus eſt in rebus ſecularibus, &, vt eſſe debet defenſor ac uindex rerum diuinarum, ad quarum conſeruationem ciuile regimen referẽdum eſſe, qui non uidet, is omnino cęcus eſt: cum etiam gentium cęcu-
Lib.2. de leg. tientes oculi hoc viderint. Ideo iure optimo, aliquando queſtus eſt Cicero, quo iuris ciuilis doctrina, pontificale ius aliqua parte eluderet. D

Quarta poſitio, Eccleſiaſticum regimen non eſt præcipue apud Epiſcopos, & persbyteros; ut male docuit Caluinus, Ioannis Huſſi hac in re ſectator, qui ſupremam Eccleſiæ poteſtatem apud ſeniorum cętum reſidere uoluerunt. Primum, nunquam reperiet hæreticus locum in ſcriptura, qua ſola, omnia probari debere docet, ubi omnium ſacerdotum cętui tributa ſit ſumma Eccleſiæ gubernandæ poteſtas; cum tamen, omnes & ſinguli Epiſcopi, ſicuti & Apoſtoli ſua munera, vt docere, baptizare, ſoluere, & ligare ſine ſeniorum cętu exercere potuerint, & fecerint. Deinde, ſæpe contingeret Eccleſiam eſſe ſine rectoribus, cũ optimates qui ſunt poteſtate pares, nõ poſſint conuenire; ac proinde, aliquem, aut aliquos ſolent eligere, quibus cu-

ram

A tam publicã; veluti consulibus committant. Cum itaq; in Ecclesia rarissime optimates congregentur, & in primis trecentis reip. Christianæ annis, nulla fuerit publica optimatum congregatio, & postea raro etiam habeantur publici eorum conuentus, Ecclesia suo perpetuo, quo indiget, careret regimine; præsertim iuxta hæreticorum dogma, cum dicant. Pontificem Romanum non habuisse potestatem perpetuam creandi optimates: quam sane nulli alij patriarchæ habuerunt. Ideo Hieronymus aliquando dixit, Palæstinam, ad Alexandrinum patriarcham nihil pertinere: qui, ex Chrisostomo, nec eos iudicare debet, qui sunt in Thracia. Deinde, si apud optimates esset Ecclesiæ regimen, sequeretur, ut quo maior esset eorum cœtus, maior quoque esset auctoritas atque potestas: & tamen Ariminense Concilium, *Epist. ad Pam.* *Epist. ad Innoc. I.*
B in quo plures fuerunt Episcopi, quam in prima Synodo Constantinopolitana, nunquam vllius fuit auctoritatis: cuius rei nulla alia potest reddi ratio, nisi quia illud sine Pontificis auctoritate, congregatum fuit, hoc uero maxime. Quod si dicas, ideo illud reijcimus, hoc approbamus, quia illud errauit; iam hoc est se Ecclesiæ vniuersalem iudicem facere. Postremo, etsi Democratia sit minus bona gubernandi forma: tamen Aristocratia perniciosior esse uidetur; cum summum Ecelesiæ malum, nimirum hæreses, potius ab optimatibus, hoc est, ab Episcopis & presbyteris originem ducat, quam a plebeis: & factiones, in quibus hæreses poneres, facilius oriuntur, cum optimates regunt. Neq; nostræ doctrinæ obstat, quod in primo Concilio apostolico ét seniores conuenisse dicatur; quia ibi erat Petrus tanquã *Act. 15.*
C caput: quod ex eo patet, quia alias in aliena Ecclesia primus sñiam dicere nõ ausus fuisset, proprio præsente Episcopo Iacobo. Et nulla est implicatio, quod in monarchia cõueniant seniores, ut cõsultores, & administri Regis.

Quincta positio, ecclesiæ regimen potissimum debet esse monarchicum. Primum, quia hoc gubernandi genus est optimum: igitur Christus legislator & princeps optimus hanc gubernationis formam debuit in sua Ecclesia relinquere; ne hac in parte esset Synagoga inferior, in qua viguit monarchia, quod neque aduersarij negant. Deinde, quia conueniens fuit vt visibilis & militans Ecclesia gubernaretur ad similitudinem Ecclesiæ triumphantis, iuxta illud, Vidi sanctam ciuitatem Ierusalem nouam descendentem de cœlo: atqui in illa præter summum Monarcham Deum, est vnus qui alijs *Apoc. 3 21.* *Isa. 14.*
D præest, ut fuit antequam peccaret, Lucifer, & post eius casum S. Michael, qui est princeps cęlestis militiæ: igitur. Prẹterea idem confirmatur ex similitudinibus, quibus describitur Ecclesia, quæ humano corpori, regno, ouili, domui, naui, arcæ Noë, & ordinato exercitui dicitur similis: quæ omnia vno summo rectore gubernantur. Denique, vt singulis ciuitatibus, singuli Episcopi pręsunt, & pluribus Episcopis, vnus Archiepiscopus, & vni prouinciæ vnus primas, & Patriarcha, qui non solum dignitate, sed etiam auctoritate alijs præsiant; cur non etiam his omnibus unus summus pastor ad maiorem, & necessariam Ecclesiæ gubernationem præficiendus fuit? Neque fit vlla iniuria Christo, si vnum ponatur visibile Ecclesiæ militãtis caput, quod Christi vices gerat, ab eodem institutum; quam ob *Apoc. 12.* *Cant. 6. 7.* *Dan. 2.* *Ioan 20.* *1. Pet. 3.*

caussam

caussam Ecclesia dicitur corpus Christi. Neque repugnat, vt vnus præsit omnibus, qui in varijs regnis sunt, præsertim in re spirituali & religione, cum reges seculares multis prouincijs præsint, vt olim Assuerus Persarum Rex, & Augustus, quo nemo vnquam felicius regnauit, qui vniuerso orbi præerat: qui tamen sub se non veros principes, vt Pontifex habet, sed Vicarios & pro reges habebant. Vnde colligeres, quod si commode fieri posset, melius esset, vt omnibus mundi prouincijs vnus præesset. A

Sexta positio, diuus Petrus fuit summus totius Ecclesiastici regiminis monarcha, cui in eadem potestatis plenitudine Pontifices succedunt Romani. Nolo ad huius positionis probationem in latissimũ campum digredi, cum hæc a nobis obiter, attingantur, & pro certis ponantur. Satis ergo nobis sit, Petro dictum fuisse, Tu es Petrus, & super hanc petram, hoc est super Petri confessionem & fidem, ædificabo Ecclesiam meam: & tibi dabo claues regni cœlorum: pasce oues meas: huic reuelata fuit veritas de Christi confessione: eidem dictum, Tu aliquando conuersus confirma fratres tuos: pro eius fide rogatum est ne deficiat: hic primus inter Apostolos uocatur: primus in Concilio loquitur: hic solus cum Christo super aquas ambulat: solus, ut quidam scribunt, a Christo fuit baptizatus, in Episcopum ordinatus: primus primum hæresiarcham Simonem damnauit, & sustulit: Romæ ex iussu diuino sedem collocauit, & ne inde recederet, a Christo impeditus fuit: eius sedes vt patriarchalis semper est habita: dies festus eius cathedræ ab Ecclesia celebratur: denique, cum in carcere detineretur, tota ecclesia pro eo orabat: ad quem videndum Paulus Ierusalem se contulit. Atque hæ sunt præcipuę Petri prærogatiuæ, quæ eius supremam indicant potestatẽ: in qua Romani Pontifices succedunt: qui his præclarissimis titulis ab antiquis & religiosis patribus ornantur, Papa, siue Pappa, hoc est, pater primo & perpetuo appellatus est: Pater patrum, Pontifex Christianorum, Princeps Sacerdotum, Vicarius Christi, caput Ecclesiæ, Fundamentum Ecclesiarum, Doctor ouilis Christi, Rector domus Dei, Pater & doctor omnium Christianorum, Sponsus Ecclesiæ, Apostolicæ Ecclesiæ præsul, & Episcopus vniuersalis: a nemine vero Antichristus, nisi a recẽtibus Antichristi ministris: quia Antichristus nondum venit: quia nõ est certus quidam homo: quia non Ierusalem, sed Romæ sedet: non negat Iesum esse Christum: non ait se esse verum Christum, neque Deum, neque solum Deum: non est natione & religione Iudęus: non cessant vlla eius persecutione publica sacrificia: non facit falsa miracula & mendacia signa; quod ignis cadat de cœlo, quod bestia loquatur, quod a mortuis surgat: non est homo abiectus, qui per fraudes ad regnum veniat: non pugnat cum tribus regibus diuersarum regionum; nec septem reges occidit, ut euaderet monarcha: non totum orbem Christianum suo exercitu prosequitur, tanquam Gog. i. princeps, Magog. i. gentis Scythicæ: quę omnia de Antichristo dicuntur. Hanc Romanæ Ecclesiæ Monarchiam antiqui ac pij Pontifices ad alias rationes, uel Episcopos & Principes scribendo demonstrarunt, vt Iulius Primus epistola ad Orientales, Damasus epistola ad oẽs Episcopos; Syricius epistola ad Himericum;

Margin notes: B (beside "Petro dictum fuisse"); *Mat. 16.* (beside "fessione: eidem dictum"); *Euodius.* (beside "iussu diuino"); *Tur. cre.* (beside "fuit: eius sedes"); *Anclet.* (beside "ab Ecclesia celebratur"); C (beside "pro eo orabat"); D (beside "ait se esse verum Christum").

A ricũ, Zosimus epistola ad Hesichũ, Innocen. epist. ad Episcopos Macedoniæ, Leo epist. ad Anastasiũ Thessalonicẽsem Episcopũ, ad Anatholiũ, ad Dioscorũ, & in serm. primo de natali Apostolorũ, Gelasius ad Episc. Dardaniç, Ioãnes II. ad Iustinianũ seniorẽ Augustũ, Anastasius II. ad Anastasiũ Imperat. Gelasius II. ad Episcopos orientis, & Greg. I. epistola ad Gennadiũ. Hanc eandẽ Greci patres agnouerunt, Ignatius in epist. ad Romanos, Ireneus lib. 3. cõtra hæreses: Epiphanius hæresis 68. Athanasius apologia secũda, Basil. in epist. ad Athanasiũ: Greg. Nazian. in carmine de sua vita, Chrysost. epist. prima ad Innocent. Papã: Cyril. in epist. 10. & 11. & in libris Thesaurorũ, quos aliqui citãt, Theodoret. epist. ad Leonẽ Papã: ex Latinis, Cypr. multis in locis, maxime in libro de vnitate Ecclesiæ, & in uarijs epistolis: Optatus libro secũdo *Lib. 1. Cap 3. Lib. 1. ep. 3 8. lib. 2. ep. 10.*
B contra Parmenianum, Ambrosius in caput tertium primæ ad Timotheũ, & libro tertio de Sacramentis, Hieronymus epistola ad Agenchiam, & ad Damasum, qui tamen presbyter Antiochenus erat; ex quo loco etiam Erasmus parum alias æquus in Romanam ecclesiam idem colligit. Augustinus in epistola ad Optatum, ad Innocentium: Prosper libro de ingratis, & libro secundo de uocatione Gentium: Vincentius Lyrinensis in suo commentario: Cassiodorus epistola ad Ioannem Papam: Venerabilis Beda in sua historia Anglicana: Anselmus lib. de incarnatione Verbi, capite primo, Hugo de S. Victore libro secundo de Sacram. Denique Bernardus, quem sanctum virũ vocat Caluinus. Hic ergo sanctus vir, his egregijs titulis Romanum Pontificem commendauit, Sacerdos magnus, summus Pontifex, princeps episco- *Cap. 1. Epist. 92. 157. 162. Li. 11 ep. 2 Lib 2. c. 1. Part 3. ca. 15. Ad Eug.*
C porum, hæres Apostolorum, primatu Abel, gubernatu Noè, Patriarchatu Abrahã, ordine Melchisedech, dignitate Aaron, auctoritate Moses, iudicatu Samuel, potestate Petrus, vnctione Christus. At, Caluine, quomodo potuit esse vir sanctus, is qui eum tot laudibus exornauit, quem tu omnino dãnandum & spernendum putas? Si Romanus Pontifex Monarchicum regimẽ a Christo non habuit, ostendant aduersarij a quo, & quando, & ubi acceperit; cum tamen semper fuerint, qui hanc potestatem labefactare uoluerint: per quam alios Episcopos, etiam Antiochenum, Alexandrinum, Ierosolymitanum, & Constantinopolitanum, instituit, restituit, deponit; cum omnibus dispensat, in omnes leges fert, communione priuat: in varias regiones Legatos mittit, appellationes omniũ audit, de cõtrouersijs fidei & morũ so-
D lus iudicat, & deniq; regna & imperia trãsfert. Septima positio, sũmus Põt. ni directe, saltẽ indirecte hẽt potestatẽ tẽporalẽ monarchicã; hoc est, disponere põt in reb. tẽporalib. omniũ Christianorũ in ordinẽ ad bonũ spirituale totius Ecclesiæ. Quare, vt se habẽt in homine spiritus, & caro, ita in rep. Christiana & in Ecclesia, q̃ est unũ corpus, hæ duæ potestates, spiritualis & tẽporalis. Sũt. n. caro & spiritus quasi duo homines, interior & exterior, & duæ resp. quæ separatæ & coniũctæ reperiri possunt. Habet. n caro sensum quo cognoscit, & appetitũ quo mouetur, & hæ potentiæ sua habẽt propria obiecta, & suos actus, quorũ finis est corporis incolumitas & perfectio. Similiter spiritus habet superiorem rationis partem, quæ vt Aristoteles docet, in vero cognoscendo non errat, ac ẽt rationalẽ appetitũ: quarũ potentiarum *Greg. Nazian orat. ad popul.*

actus pro fine habent honestum & rationis bonum. Et vt in brutis est caro A
sine spiritu, ita in intelligentijs spiritus sine carne; in homine tamen ambo
sunt coniuncta; & ita ad rectum hominis regimen, caro debet in ijs, quæ ad
Arist. loc. cit. honestum pertinent, esse subiecta spiritui: qui vt superior sphera inferiorem
trahit, ita appetitum sensitiuum secum trahere debet. Licet ergo istę potesta-
Dist. 96. c. duo. c. soli tæ, de maior. & obe. tes possint esse seiunctæ in diuersis regnis, & rebusp. tamen cum in vno &
eodem copulantur, ciuilis debet esse subordinata spirituali, cũ ciuitatis con
seruatio & quies ad Dei cultum referenda sit. Quamuis ergo ordinarie & di
recte Pontifex, vt multi scribunt, non possit Principes deponere, aut eorum
leges abrogare, & de secularibus iudicare; tamen si id necessariũ sit ad bonũ
spirituale fideliũ, vtiq; poterit; vt si lex ciuilis opponeretur spirituali bono,
Glo. c. Possessor de regul. iur. lib. 6. si Princeps in hęresim incideret, aut subditos oĩno pessime tractaret, aut duo B
summi Reges inter se contenderent. Huc pertinet illa Bernardi sentẽtia, Ha-
bent hæc infima & terrena iudices suos, reges, & Principes terræ. Quid fines
Ber. lib 1. de consid. alienos inuaditis? Quid falcem in alienã messem extenditis? Item, in crimi-
nibus, non in possessionibus ptãs vestra. Item, sed aliud est excurrere in ista,
aliud vero incumbere istis, tanquam dignis tali, & talium intentione rebus.
Cap. per venerab. qui fil. sint legit. Huc etiam pertinet, quod Innocentius tertius dixit, Põtificem solum casua-
liter temporalem iurisdictionem exercere. Quod aũt talis potestas in sum-
mo sit Pontifice, hæ rõnes confirmant. Primo, sumitur rõ ex fine vtriusq; po-
testatis, quia ciuilis regiminis finis refertur ad finẽ gubernationis spiritua-
lis: nã fęlicitas tpalis, cũ non sit vltima, referri debet ad ęternã. Confirmatur,
Rom. 12. 1. Cor. 12. quia Pontifices & Reges, seculares & laici non faciunt duas resp. sed vnã, cũ C
sint vnum corpus: Quare, si Princeps secularis impediret sua ptãte spũale bo
num, teneretur mutare sententiã, & pati detrimentũ ad illud retinendũ: sunt
igitur vnum corpus. Itaq; istæ duæ ptãtes non secus concordes esse, & vnum
& eundẽ finẽ spectare debent, ac si in vna essent persona, vt olim erãt: diuor-
tio tñ facto, finis remansit idem. Scđo, resp. ecclesiastica debet esse perfecta, &
sibi sufficiens in ordinẽ ad suũ finẽ: sed ad hoc opus est auctoritate disponẽ-
di de rebus tpalibus; quia alias mali Principes possent impune fouere fidei
hostes, & religionẽ euertere: igitur. Confirmatur, põt vna resp. aliã non sibi
subiectã cogere ad mutandã administrationẽ, & eius Principẽ dñio priuare,
cũ non põt aliter ab eius iniurijs sibi cauere: ergo multo magis spũalis resp.
tpali reip. sibi subiectę imperare poterit, si aliter nõ queat suum bonũ spũale D
Bern. lib. 4 de cõsid. extr. unã sanct. de maior. & obed. tueri. Et hoc pacto intelligitur illud, qđ in potestate Papæ sint duo gladij; qa
põt impedire & auferre ex caussa vsum tpalis gladij. Quã sniam Bonifacius
Octauus vsurpauit, sed a Bernardo accepit: & ita, q illũ reprehendũt, hũc ẽt
dãnant. Tertio, nõ licet Christianis tolerare regẽ infidelẽ, aut hæreticum, si
eos peruertere conetur: at iudicare, an Rex sit infidelis, vel hæreticus pertinet ad
Deut. 17 Pontificẽ: igit idẽ statuere debebit, deponẽdus sit necne. Cõfirmatur, vt peri-
culũ est eligere principẽ non fidelem, qđ in veteri lege prohibitũ erat, ita nõ
deponere, non Christianũ, si conetur auertere populum a fide (quia, alias, vt
quidã volunt, non Christianus, qui prius habuisset dominium anteq̃ popu
lus fieret fidelis, nõ posset dñio priuari) igitur. Qđ si olim nõ fuerũt depositi
Prin-

A Principes Ecclesiæ persequutores, id accidit ob impotentiam. Et quod licuisset, patet ex Paulo iubente vt alij iudices constituantur, qui fidelium caussas audiant. Confirmatur, quia tolerare talem Principem, est exponere religionem euidenti periculo, cum subditi, Principum mores facile sequantur; vt exempla multa demonstrant. Cum ergo hic duo iura concurrant, diuinum, de fide conseruanda, & humanum, quod hic, uel ille regnet; illud quod maius est, seruandum erit. Et si coniux fidelis libera est a lege manendi cum coniuge infideli, nolente cum ea manere sine fidei iniuria, cur non etiam populus a iugo Regis infidelis? Quarto, cum Petro data est facultas pascendi oues, id omne ei concessum est, quod ad gregem tuen-
B dum est necessarium: ad hoc autem triplici opus est facultate; una circa lupos, ut omni ratione qua potest eos arceat: altera, circa arietes, vt si quando cornibus lædant possit eos recludere & prohibere: tertia, circa reliquas oues, vt eis congrua pabula tribuat: igitur has omnes potestates habebit. Poterit ergo eum q factus est lupus. i. ex fideli hæreticus, eijcere, & dominio in subditos priuare, & Principes se male in plebem gerentes coercere, & recludere, aut in ouium ordinem redigere, & omnibus ea præcipere, quæ ad suum officium recte exercendum pertinent, ut conuenienter Deo seruiant: atqui ad Reges & Principes pertinet seruire Deo in puniendis hæreticis & schismaticis, ut Augustinus scribens ad Bonifacium, ac etiam Leo & Gregorius docent: ergo. Nam eo ipso, quod aliquis Princeps ad ecclesiam uenit,
C vel expresse, vel tacite suũ sceptrum Christo subijcit, & se religionem defensurum pollicetur. Cum non sit idoneus ad baptismum suscipiendum, qui non est paratus omnia pro Christo exponere, & patrem ac matrem, ac etiam animam suam odisse.

1. Cor 6.
3. Reg 12.
1. Cor. 7.
Cap. Gau. Ex. de diu.
Cap. super. Rex cõjue. in extrau. commun.
Epi 50.
Ep. 75.
Lib. 2. epi. 61.
Luc. 14.

Denique, hanc positionem ex factis siue exemplis multis confirmare liceret. Primo ex ueteri lege, Samuel Saulem regem creauit, & peccantem publice deposuit, & Dauidem substituit. Idem fecit Elias diuino spiritu actus, non modo in Israel, sed ẽt in Syria. Ieremias accepit potestatẽ super regna, ut ædificaret, & destrueret, cuius auctoritate non debuit esse minor illa, quã suis Apostolis & eorũ successorib. in sua Ecclesia reliquit Christus. Ozias, cũ sacerdotũ officiũ vsurpare voluisset, a Pontifice fuit e tẽplo eiectus; & cũ ob hoc peccatũ fuisset a Deo lepra pcussus, coactus fuit ex vrbe discedere,
D & regnũ filio renũciare: qd si iste ob leprã corporalẽ potuit Pontificis sentẽtia regno priuari; multo magis aliquis Princeps ob graue peccatũ, ut est hæresis, poterit a sũmo Põtifice principatu spoliari. Ioada Põtifex, vocatis cẽturionib. Athaliã interfici iussit, cũ regnũ tyrãnice occupasset, & Baalis cultũ foueret. Secũdo idẽ confirmatur exẽplis ex nouo testamẽto sũptis. Greg. II. Leonẽ Imperatorẽ iconomachũ excõmunicauit, & ei vectigalia solui ab Italis prohibuit; & ita imperij parte mulctauit; q factũ Cedrenus, & Zonaras, & alij historici laudarũt, quãuis male Cẽturiatores dãnent. Zacharias Põt. Rom. Childericũ Frãcorũ regẽ deposuit, & in eius locũ Pipinũ creari iussit, ob socordiã in regno administrãdo rogatus a Frãcorũ Primoribus. Quod ẽt factũ multi scriptores laudarũt, vt Ado, Sigibertus, & Rhegino in chronicis

1. Reg.
3. Reg. 19.
2. Par. 26.

Leo Tertius, transtulit Imperiũ a Græcis ad Germanos; quód Græci nullum auxilium occidentali ecclesiæ laboranti, afferre possent. Quo fit, vt licet Imperatoria dignitas, sua natura, non sit a Pontifice, sed a Deo mediãte iure gentium, ab hoc tamen tempore, qui consequuti sunt, Imperatores, eam Pontifici etiam acceptam referre debeant: vnde factum est, vt Imperator a Pontifice confirmetur, eique fidelitatis iuramentum præstet. Neque hæc translatio tanquam iniqua damnari debet, vt Magdeburgenses, & Theodorus Biblianđer facit. Primum, quia omnes Christiani Carolum magnum, & qui eũ sequuti sunt, pro veris Imperatoribus habuere: neque vllus Rex est vnquam inuentus, qui ei præ cedere sit ausus, licet potentia & regni antiquitate esset superior: sed soli Lutherani primi de sua sede deturbare sunt conati. Adde etiam, quod felicissimis successibus Deus hoc factum approbauit, dum Carolum felicissime, cum maxima ecclesiæ vtilitate regnare voluerit. Huc etiam facit, quod Græci Imperatores hoc factum non improbarunt. Vnde Irene Imperatrix cum Carolo nubere voluit, idque fecisset, nisi quidã eius Eunuchus perfide eam impediuisset. Nicephorus Imperator, qui ei successit, & qui eum sequutus est Michael, legatos ad Carolum miserunt, & vt Imperatorem salutarunt. Emannuel eorundem Græcorum Imperator, vt Platina scribit, Alexandro Tertio in angustias a Friderico Imperatore redacto, auxilium ingens obtulit, si Constantinopolitanis vellet Imperium restituere: cui respondit, se nolle ea coniungere, quæ maiores sui de industria, & optima ratione diuisissent. Et tamen Emannuel solum titulum a Pontifice requirebat.

Cap. Venerab. de elect. Cle. unic. de iur. Tab. 10. Chron. Zonaras. Cedren. in uit. Iren. Ado in Chro. Otho Frising. Blond.

Quod autem Marsilius de Padua, referente Pighio, ait, Imperium non a Pontifice, sed a populo Romano fuisse translatum, ignoranter dicit, quia Romani Imperatores, vel iure hæreditario succedebant, vel ab exercitu creabantur, vt Claudius, Vespasianus, & alij: At eo tempore quo Carolus creatus fuit, in Italia erant solum exercitus Græcorum & Lombardorum Carolo infensi: quare neutro modo ad Imperij dignitatem peruenit, sed sola Pontificis auctoritate. Vt omittam, quod Romanus Senatus a tempore Constantini vsque ad Carolum, nihil hac in parte vnquam egit. Ideo omnes Historici, & Chronologi, vt Marianus Scotus, Hermanus Contractus. Lambertus, Sigebertus, Rhegino, Palmerius, Blondus & alij, imperij translatorem Leonem Tertium faciunt. Rursus Gregorius Quinctus sanctionem edidit de Imperatore eligendo, quæ in hanc vsque diem seruatur: de qua Nauclerus, & Platina in vita Gregorij, præter alios scripserunt. Item Gregorius Septimus, Henricum Quartum deposuit, & aliũ eligi iussit, quod & factum est. Quod autem iste iure optimo ob sua scelera fuerit priuatus, constat ex Trithemio, Mariano Scoto, qui eo tempore floruit, & ex Diuo Anselmo in epistola ad Vualramũ, vt alios mittã. Itẽ, Innocẽtius Tertius Othonẽ Quartũ Imperatorẽ deposuit, vt Blõdus scriptũ reliquit, Innocẽtius Quartus in Cõcilio gñali Lugdunensi Fridericũ Secũdũ deposuit, vt patet ex c. Ad Apostolicæ, de sñia & re iudicata, libro sexto. Idem Põtifex Regi Lusitaniæ adiutorẽ, qđ ob eius negligẽtiã resp. & religio in eo regno detrimẽtũ caperet. Itẽ, Clemẽs Sextus Ludo-

Li. 5. hier. c. 14. Hier. epis. ad Euan. Inno. c. Venerab. de elect. Dec. 2. lib. 6. Cap. grandi de sup. pl. neg. præl.

A Ludouicum Sextum Imperatorem ab Ioanne Vigesimoprimo & Benedicto
Duodecimo excommunicatum, deposuit, vt Pighius, & Robertus Arbori-
censis referũt. Deniq;, vt nostrorum temporum exempla omittamus, Diuus *Tom. 2.*
Ambrosius Theodosium Imperatorem ob editam cędem excommunicauit, *Theor. 7.*
& ad legem faciendam, de sententia de cęde & bonorum publicatione non *de utroq;*
nisi post triginta dies ferenda, coegit: quod sane non fecisset, si in externo fo *gladio.*
ro in ea vrbe in qua Imperator sedem ordinariam habebat, legitimus iudex *Theodor. lib. 5. hist.*
non fuisset. Octaua positio, nihil implicat, quod in eodem homine sit spiri- *c. 17.*
tualis & temporalis potestas. Primum sanctorum patrum exemplis hoc con
firmare licet Melchisedech, qui vt constanter docent Hebræi est ipse Sem, *Gen 14.*
erat rex Salem, & idem Pontifex, qui centum annos ecclesię Dei curã habuit *Heb 7.*
B præcipuam. Noë etiam, Abrahã, Iacob, & Iobus, qui ijs rebus præerant, quæ *Gereb. in Chron.*
ad religionem & vitam politicã pertinebant, vt oẽs primogeniti. Moses sum *Hiero. ad*
mus princeps temporalis, ac sacerdos erat, vt ex diuinis discitur literis. Rur- *Euagr.*
sus Heli summus Pontifex & iudex fuit annos quadraginta. In summa, Ma- *Exod. 18.*
chabæi vsq; ad Herodem erant populi Duces & Pontifices. Deinde, qm̃ hæ *Leu. 8.*
duæ potestates inter se non pugnant; vtraq; bona, vtraque a Deo, vna alteri *Phil. lib. 3. de uita Mo*
inseruit. Et si vnus Princeps põt gubernare diuersos populos, lingua, mori- *sis.*
bus, & legibus differentes, & vnus Eps̃ plures ecclesias, cur non vnũ princi-
patum & Episcopatum in vtroq; regimine? Deniq;, optimi Principes tpalẽ
iurisdictionẽ tradiderunt Romano Pontifici, vt Constantinus, Carolus Ma-
gnus, Ludouicus filius cognomento pius, & alij, qui ab oĩbus historicis lau *Ado in*
C dantur; vt contra vituperantur, qui talem iurisdictionẽ auferre, aut minuere *Chron.*
voluerunt, vt Aistulphus Longobardorũ Rex, Henricus Quartus, & Quin- *Platin.*
ctus: Otho Quartus, atq; Fridericus Primus & Secundus. Pari rõne, qui eam *Sigebert.*
receperunt Põtifices sanctitate vitę & miraculis illustres fuere, vt Leo Quar *Otho Fri-sing.*
tus, Leo Nonus, Gregorius Septimus, & alij. Et multæ ciuitates olim, specia-
tim in Germania suis Ep̃is vtrunq; regimen tradiderunt. Vnde, vt quidã scri
bunt, prima iurisdictio in fideles, ẽt in caussis ciuilibus est episcoporũ. Nam
Christus fundamentum iurisdictionis in laicos iaciens, eos hortatur, vt, si se
aliqua in re læsos putent, non ad curiam, sed ad ecclesiam eant. Et Paulus de *Mat. 18.*
examinandis in ecclesia caussis, præceptũ dat, vt id fiat apud Episcopum; vt *1. Cor. 6.*
intellexerunt, & exposuerunt olim veteres Patres, & Concilium Carthagi- *1. Tim. 5.*
D nense tertium, præsente Augustino, Magnus Constantinus iurisdictionem *cap 9.*
in clericos Episcopis mandauit, & appellandi a ciuilibus iudicijs ad Episco *Nic. lib. 7.*
pos ptãtem fecit. Magnus Theodosius idẽ statuit, vt, ẽt lite contestata, liceret *c. 46.*
forũ ecclesiasticũ adire. Arcadius & Honorius patrem sequuti, actoribus & *Soz. lib. 1. c. 9.*
reis dant optionẽ, vt caussas seculares ad Ep̃os deferant. Carolus Magnus Ec *L. si quis.*
clesiasticorũ caussas, non apud seculares, sed apud ecclesiasticos iudices cõ *C. de episc.*
poni debere decreuit. Idẽ fecit Iustinianus, §. si quis contra 123. Nouel. Con- *aud.*
cilium Carthaginense tertiũ capite nono, prohibet ne clerici in iudicio lai-
corũ de re ciuili litigẽt, cum Priuatorum, hoc est laicorũ, caussas Apostolus
ẽt ecclesiæ deferri, & ibi determinari p̃cipiat: qui sane locus eos oĩno dãnat,
qui cõtra sentiunt. Hinc est qđ Augustinus multas multorũ lites se audiuisse

ſcripſit: & Chryſoſtomus quartam officij partem in hoc poſitã eſſe ait: De- A
Epiſt. 1. nique, Clemens Primus, apud eccleſiæ presbyteros negotia fratrum, hoc
eſt quorumcunque chriſtianorum quæcunque illa ſint, iudicanda eſſe do-
cuit. Huc etiam facit quod libro ſecundo conſtitutionum, capite quadrage
ſimoſeptimo idem ſcriptum reliquit; ac etiam Anacletus epiſtola prima.
Vnde perpetuam infamiam ſibi comparauit Petrus Cunerius aduocatus re-
gius in ſenatu Pariſiẽſi, cum iuriſdictionem temporalem eccleſiaſticam in-
fringere conatus eſt: id quod etiam hodie quidam Caluinitico veneno tin
cti facere non uerentur, dum Principibus adulari volunt. Addi etiam po-
Deut. 17. teſt, quod olim in veteri lege ad eccleſiaſticum tribunal ſontes citabantur:
Num. 5. quinimo nulla fiebant iudicia, niſi duobus Leuitis aſſiſtentibus, vt Ioſephus
Lib. 9. libro quarto Antiq. capite octauo, ſcribit. Quam legem, ut idem refert, ſe- B
4. *Reg.* 3. quutus eſt Ioſaphat rex optimus. Et concilium quod Hebręi Thalmudici Sy
Par. 19. nedrion vocant, etiam temporibus Chriſti, fere totum è ſacerdotibus con-
Orat. pro ſtabat. Et apud Paganos, etiam Sacerdotes ſuam habebant iuriſdictionem,
Domo. vt ex Cicerone diſcimus: & nunc ſub Turcarum principe Græci Epiſcopi
De Aruſp. reſp. nonnihil iuriſdictionis habent. Nona poſitio, Pontifex Romanus poteſt
leges condere in ijs quæ proxime ad religionem pertinent, vt ſunt quæ ſpe-
ctant ad fidem & mores, quibus omnes fideles obliget. Patet hæc poſitio ex
eius ſumma poteſtate in rebus ſpiritualibus, de qua ſupra diximus. Decima
poſitio, Pontifex Romanus poteſt leges cõdere obligantes omnes principes
ciuiles in ijs quæ pertinent ad ciuile regimen, cum id eſt neceſſarium in or-
dinem ad ſpirituale bonum. Hæc doctrina manifeſta eſt ex ijs quæ in ſepti- C
ma poſitione docuimus. Vndecima poſitio, Romanus Pontifex, & omnes
Epiſcopi, qui cum ſpirituali regimine habent annexum temporale, poſſunt
leges ſancire ad vtrunque regimen pertinentes. Doctrina eſt certa, & patet
ex dictis. Et quoniam per ea quæ poſuimus ſatis propoſitæ difficultati fa-
ctum eſt, ad alia pergamus.

An promulgatio ſit de natura ſiue de ratione legis. *Diſp. VII.*

D legis naturam plene planeque cognoſcendam, ea etiam di-
ſputatio cognitu eſt neceſſaria, quã examinandam propoſui-
mus. Cum ergo hucuſque demoſtratum ſit, in quemnam D
finem leges ſint ferendæ, & qui nam eas ferre poſſint: ſequitur
vt de eius promulgatione agamus; qua, veluti quadam obſte-
trice in lucem editur. Et quoniam aliquis facile exiſtimaret, legem qua-
cunque ratione a ſubditis cognitam, vim ſuam habere; propterea diligenter
examinandum eſt, an ad eius abſolutionem neceſſaria ſit promulgatio; qua
de re multa a multis, & ſpeciatim a Iuris utriuſque peritis dici ſolent; nos
multa in pauca conferre nitemur: nihil tamen prætermittendo quod ſit co-
gnitu dignum: dabimuſque operam, vt rei non admodum claræ aliquam
lucem afferamus. Cum ergo hæc de legum promulgatione diſputatio
plura habeat capita, propterea in tres diſputationes eam ſecabimus: in qua-
rum

A rum prima, discutiemus, an promulgatio sit de natura legis: in secunda, quo tempore lex ciuilis incipiat obligare: in tertia quo tempore lex ecclesiastica, facta promulgatione, vim habeat obligandi. Quod autem promulgatio non sit de essentia legis, sic probo.

Primo, promulgatio nihil aliud est, quam manifestatio, & quasi regulæ ad rem metiendam applicatio: at rei alicuius notitia, vel applicatio, non est de illius natura: igitur. Confirmatur, promulgatio pro locorum diuersitate varijs modis fieri solet; vt per publicum præconem voce, & cum in loco publico lex affigitur: qui actus, cum fiant per ministros, non videntur pertinere ad legis substantiam. Secundo, lex æterna, & lex naturalis sunt veræ leges; & tamen habent suam vim sine ulla promulgatione; neque enim in-
B uenies vbi, & quando promulgatæ fuerint: igitur & humanæ leges, quæ ab istis originem, naturamque habent: Vnde, repudium habetur pro inualido, & si qui repudiauit, conuerteretur ad fidem, ad priorem redire cogeretur: idem dicas de lege, de unica vxore habenda: quæ duo ad legem naturæ pertinere videntur. Confirmatur, lex naturalis, ex parte saltem, post peccatum ignorabatur, & ante Mosen non fuit promulgata: ideo Paulus aiebat, se non cognouisse peccatum, nisi per legem; & tamen obligabat: igitur promulgatio est extra naturam legis. Tertio, si promulgatio esset necessaria, maxime, quia ignorantes non possunt adstringi lege, vt aliquando docuit Innocentius Primus: at hoc nihil obstat; quia re ipsa, lex diuina euangelica, obligat omnes quotquot sunt in mundo homines: quam tamen multi sine cul- *D. 82. cap. propos. ist.*
C pa ignorant: igitur. Lex ergo Christi statim post eius mortem, vel in ipsa morte, vim habere cœpit, cum eodem tempore lex vetus cessauerit: & tamé non fuit promulgata, nisi cum, post acceptum spiritum sanctum, Apostoli in templo publice eam docere cęperũt: & tunc impletum est illud, De Sion exibit lex. *Isa. 2.* Quarto, leges humanæ obligant distantes, ratione loci & temporis, & eos quibus non est facta promulgatio, nec fiet, igitur: vt si lata esset lex ne percutiens clericum esset excommunicatus, qui non audita lege percuteret, liber esset ab excõmunicatione: & vniuerse dicas idé de omni lege quæ aliquid irritum faceret. Quincto, quo argumento probo debere esse notam singulis, ut uim in omnibus habeat: Quoniam lex est norma agendorũ: igitur, ut omnes obliget, omnibus debet esse perspecta: alias enim inutilis esset. Confirmatur a simili de lege naturali, quæ ideo omnes obligat, quia *Ioa. 1.*
D est nota omnibus, cum per eam illuminentur omnes homines in hunc mũdum uenientes.

In hac difficultate duæ sunt scriptorum sententiæ: Prima eorum qui censent quemque esse obligatum ad seruandam legem statim atque Principem eam statuisse nouerit, etiamsi nondum sit promulgata: ac proinde promulgatio, ex istorum sententia, non esset de natura legis: Ita in digestis non uno in loco vir doctissimus sensit Bartolus, quem in lege secunda, C. de periculo & commodo, sequutus est Baldus; ac etiam Felinus, in cap. cognoscentes, de constitutionibus: quam doctrinam hac facti specie declarant. Princeps statuit legem de vendendo frumentum minore precio post tres dies promul- *L. Quaero de action. emp. l. contra, de leg.*

 gandam:

gandam: quidam hanc legem nouit, et interim suum uendit frumentum cur- A
renti pretio, maiore nimirum: is, ex istorum sententia, ante promulgationem
est obligatus seruare legem quam sancitã esse nouit; ac proinde restituere
debet quod plus accepit precij. Secunda sententia superiori contraria est
communissima, quæ docet, promulgationem esse de essentia legis, ita vt an-
te promulgationem nullam vim habeat ad obligandum: quando autem in-
cipiat obligare, non eodem modo exponitur ab omnibus, de quo postea di-
cetur. Ad hanc difficultatem exponendam hæc pone fundamenta.

Primum, ad legis constitutionem in legislatore aliqui præcedunt actus, qui sunt, Consultatio, siue consilium, iudicium, siue electio, atque imperiũ, per quod lex recipit vim, vt applicetur, & obliget: sed non obligat, nisi applicatio per promulgationem intercedat. Quare, hic considerandi sunt qua- B
si tres legis status. Primus, cum nondum est applicata, sed applicari potest, cum iam sit constituta. Secundus, cum est sufficienter applicata, quod fit per promulgationem, quæ est veluti legis applicatio; vt quę manifestat regulam Principis, eam seruari volentis: Verum in hoc statu adhuc eam multi sine culpa ignorare possunt: qui, etsi ob sufficientem promulgationem lege obligentur; tamen, si contra eam faciant, sunt a peccato immunes. Tertius, quando ita est promulgata, vt eã omnes sciant; &, si qui sunt, qui ignorent, id accidit ob crassam & culpabilem ignorantiam: & tunc æqualiter omnes obligat, & in omnes vim suam exercet; ita vt nemo excusetur. Hæc doctrina, hoc simili ab igne sumpto, illustrari potest. Ignis tribus modis consideratur: primo, vt habet vim calefaciendi, sed nondum est proximus C
rei patibili: secundo, vt est iam ad rem patibilem applicatus, sed ne comburat, aliquod intercedit impedimentum: postremo, cum caussa impediente sublata, vim suam calefaciendo exercet.

Secundum fundamentum, in quo explicanda est quędam difficultas, quę ex dictis nascitur. Diceret ergo quispiam, si lex statim post promulgationem obligat; & tamen ignorantes, vt diximus, excusantur, cur qui legem cõstitutam esse nouit, nõ statim obligatur sicut qui eam ignorant excusantur? Vt hic remoueatur scrupulus, animaduertendum est, legem esse constitutionem quandam communem, ac proinde per actum aliquem publicum se prodere debere, vt uim suam communiter exercere queat. Quare, si priuato modo innotescat; non fit nota tanquam lex: vnde nascitur, vt publica D
sit necessaria manifestatio, quæ promulgatione fit. Est itaque promulgatio publica legis manifestatio; vt cum per publicum ministrum in publicis & consuetis locis edicitur, aut publico in loco affigitur. Et hæc sufficiens censetur promulgatio, ad hoc, vt lex vim suam obtineat. Neque enim est necesse, vt ad singulorum deueniat notitiam, vt obligare dicatur: tum quia id est impossibile: tum etiam, quod rarissime vim suam obtineret, si priuatim per priuatas promulgationes applicanda esset. Atque ex dictis intelligi licet, quodnam sit legis principium, qui progressus, qui finis, seu quæ legis consummatio. Incipit ab inquisitione, progreditur ad iudicium & electionem, imperiumque, & in promulgatione perficitur.

A Tertium fundamentum, in quo explicabo, an idem sit, aliquem excusari a legis obseruatione, & a transgressionis culpa, & per legem non obligari: nam quidam iurisperiti, vt Baldus in lege leges sacratissimæ C. de legibus, Ioannes Andreas, & Panormitanus, in cap. cognoscentes, dicunt ista duo nō differre, quibus dominus Caietanus consentire videtur; ita vt lex tunc obliget, quando ad notitiam eorum peruenerit, ad quos pertinet, vel per eos steterit, quo minus peruenerit. Atqui alij contra existimant, in quibus Medina, ita vt aliquis possit esse obligatus ad legem seruandam; quā ni ob ignorantiam quæ culpa caret, obseruet, nihil peccabit; & a transgressionis culpa excusabitur. Id autem verum est, & quantū ad tempus, siue sit paruum, siue magnum, vt si iandiu, aut recens facta sit promulgatio; & quantum ad B personas, quod sit docta, vel illitterata; & quantum ad legem, siue sit diuina, siue humana, siue naturalis, quamuis hæc rarius sine culpa ignoretur, humana vero sæpius. Cæterum, quod dicimus, aliter in foro conscientiæ, aliter in foro externo & contentioso, in quo multa præsumuntur, accipiendum est. Rursus, aliter intelligi debet, quoad obligationem culpæ, & aliter quoad alios effectus legis, vt sunt reuocationes, irritationesque contractuum. Nam, etsi qui legem ignorant a culpa & a pœna, ac si legem non haberent, sint liberi: tamen, si quis contra legem sufficienter promulgatam faciat, id pro irrito habebitur; vt, si lex statuisset de aliqua re minore pretio vendenda; quia quod plus esset acceptum, restitui deberet. Idem diceres de legibus, quæ consuetudines, & leges antiquas reuocant. Efficit igitur C aliquid lex ignorata: quo fit, vt non sint idem legé non obligare, & ab eius obseruatione excusari; vt in positionibus planius dicam. *De const.*

Quartum fundamentum, quamuis hoc loco de legum promulgatione vniuerse statuere possemus, de diuina, naturali, & humana; tamen solum de legis humanæ promulgatione agemus, de alijs infra acturi: Quæ autem de ea in præsentia quæruntur, sunt tria: an promulgatio sit de natura legis: quę legitima censeatur promulgatio: & an sit necesse ut ad singulos legis notitia per promulgationem perueniat.

Prima positio, lex non habet vim obligandi ante solemnem publicamque promulgationem; ac proinde lex non est sine promulgatione, quæ est de natura legis. Doctrina est communis, quam consequentes demon-D strant rationes. Primo arguo ex iure canonico, Dist. quarta, Can. In istis, vbi dicitur, Tunc leges instituuntur, cum promulgantur: cap. Cum ad hæc, de postul. prælatorum: cap. Cognoscentes, de constit. quo loco Glossa nonnulles Canones affert. Accedit etiam ius ciuile, in Authen. vt nouæ constitutiones, ubi dicitur, ex quo in commune omnibus manifestæ factæ sunt, atque exinde tempus illis computari: & in lege, leges C. de legibus, leges sacratissimæ, quæ constringunt hominum vitas, intelligi ab hominibus debent. Secundo, auctoritate Diui Pauli dicentis, non posse credi ei, quē quis non audiuerit; & non posse audiri, nisi eum, qui prædicauerit: quare, vt ad credendum, & ad fidei legem recipiendam opus est proponente, ita ad legem seruandam necessaria erit eius promulgatio. Et lex uetus, pariter & *Rom 10. Exod. 20. Act. 2. Ioa. 15. Aug. trac. 82 in Ioa.*

ter & noua, non ſine diuina uoce & ſignis cœlitus datis, manifeſtatæ fuerunt. Tertio, leges ſunt veluti regulæ rationis, quæ homines dirigunt: at regula, vt ſuam vim exerceat, applicanda eſt ad rem, quam dirigere debet; quamobrem, & leges; quarum applicatio promulgatione fit. Confirmatur, quia nemo poteſt obligari ad id, quod facere non poteſt; at ſine promulgatione homo non poteſt exequi, quod lex iubet; cum id ei non innoteſcat per communem modum, per quem nota fieri debet, cum ſit communis regula in communem vtilitatem conſtituta: igitur. Poſtremo, priuatæ leges, & particularia præcepta non habent vim obligandi, niſi priuatim nota fiant, nec præcepta dici poſſunt, niſi præcipiantur: igitur nec leges, quæ ſunt quędam pręcepta communia. Quare, cum vis obligandi ſit de ratione legis, & hanc vim non habeat ſine promulgatione, profecto promulgatio erit de ratione legis: ac proinde recte in eius definitione ponitur bene que dicitur, Tunc leges fieri, cum promulgantur; vnde poterit quidem ante promulgationem eſſe ordinatio rationis, ſed lex non erit ſine promulgatione. Secunda poſitio, vt lex per promulgationem vim obligandi omnes habeat, promulgatio debet eſſe ſolennis, & ſufficiens. Erit ſolennis, ſi publice auctoritate publica fiat, & cum illis ſolennitatibus, quę ex communi vſu adhiberi ſolent, pro locorum conſuetudine; vt ſi per publicum pręconem certis in locis edicatur, aut affigatur; ſufficiens vero, cum moraliter loquẽdo, ad omnium notitiam peruenire potuerit, ita ut poſſit præſumi contra ignorantes; & denique cum certa regula dari non poſſit, ad iudicium boni viri confugiendum erit. Sed hac de re adhuc planius infra. Tertia poſitio, vt lex per promulgationem vim ſuam habeat, non eſt neceſſe vt veniat ad notitiam ſingulorum. Primo probatur ex communi doctrina, omniumque ciuitatum vſu, & ex legibus ſupracitatis; ubi priuatim dicitur, non eſſe neceſſarium, vt per ſpeciale mandatum ſingulorum auribus inculcetur. Secundo, quia ſequeretur legem diuinam, immo & naturalem, non obligare omnes, cum non ſint notę ſingulis; at conſequens eſt abſurdiſſimum; igitur. Tertio, quoniam alias non daretur factum, in quo quis diceretur excuſari per ignorantiã inuincibilem; quia aut omnes ſcirẽt, aut ſi non ſcirẽt, id eſſet per ignorantiam affectatam, quã craſſam & culpabilem uocant; ac proinde inuincibilis nullum haberet locum. Poſtremo, quia contraria doctrina eſt contra naturam legis, quæ eſt pręceptum commune; ergo contenta eſt imperio communi, poſt quod obligandi vim obtinebit. Quarta poſitio, ſufficiens promulgatio ad hoc ut lex obliget ſubditos ad peccatum, hęc eſt, ut in eorum ueniat notitiam, aut per eos ſteterit, quo minus ueniat. Quoniam, ſi non adſit talis notitia; legis tranſgreſſio non erit uoluntaria, cũ huiuſmodi ignorantia efficiat inuoluntarium; ac proinde non erit culpæ capax: & hoc fortaſſe voluit Caietanus. Quincta poſitio, excuſari a legis obſeruatione, & per legem non obligari non ſunt idem. Primum, quia certum eſt omnes mortales obligatos eſſe ad legem baptiſmi: & tamen multi excuſantur, ſi eam non ſeruent. Deinde, quia vis obligandi ab ipſa lege pendet, non autem a ſubditorum notitia: quare, ſi ſufficienter ſit propoſita,

etiam

A etiam sine notitia obligabit. Præterea, qui inuincibiliter ignorat, excusatur a legis transgressione: at nemo dicitur excusari, ni faciat id, ad quod faciendum non est obligatus: igitur.

Ex his quæ diximus, nonnulla inferre licet. Primum, opinionem Bartoli de illa facti specie superius posita, esse falsam: quare, qui uendidit, non erit obligatus ad restitutionem, cum non lędat iustitiam; ut aliquando docuit Diuus Thomas; poterit tamen peccare contra caritatem, si multú emen ti noceat. Deinde, promulgationem proprie non esse ipsam legis notitiá, quæ se tenet ex parte subditorum, nec proprie loquendo esse legis applicationem, cum sit de eius substantia, sed est ueluti intimatio, ut præsefert legis imperium, & manifestatio præcipientis legem. Præterea legem aliter B se habere quantum ad obligationem pœnæ, & obligationem culpæ: cú ob ignorantiam inuincibilem aliquis semper excusetur a culpa, non autem a pœna. Ad hæc, in hac materia distinguendum esse de lege quæ præcipit, & de ea quæ reuocat: quia illa requirit notitiam; hæc nó item: quoniam illa inducere debet obligationé; hæc uero tantum abrogat, legislator autem sua tantum voluntate & dicto potest legem tollere, vt qui habet dominium super tali materia. Cæterú, reuocatoria q̄ irritat contractus, vel personas inhabiles facit, notitiam requirit: ac propterea solet fieri cum conditione, ut nó obliget, nisi post promulgationem. Rursus, patet ex dictis promulgationé, vniuerse loquendo, non consistere in instanti, sed requirere aliquod tempus, vt in notitiam subditorum veniat; pro quorum ratione poterit dici suf C ficienter, uel non sufficienter promulgata, & post sufficientem promulgationem, aliquem eam ignorare posse: & eum non obligari lege, cum in suo loco non fuerit promulgata, licet alibi manifestata fuerit; vt planius ex sequétibus patebit. Quare, semp verú esse putaui, quod omnes quibuscumq; id communicaui semper negarunt, Legem de matrimonio clandestino tollendo, non habere vim in ea parochia, in qua forte nondum facta est eius promulgatio, cum Concilium Tridentinum expresse statuat, non habere robur, nisi post triginta dies a promulgatione facta in illa parochia. Denique ex dictis facile, argumentis respondetur.

2.2.q.73. ar.3.

Ad primum, hoc argumentum soluitur ex dictis in secundo corollario: licet ergo promulgatio, vt est manifestatio per aliquem ministrum, accidat D legi: tamen, vt est intimatio & veluti iussio legislatoris, est de natura legis. Ad secundum, lex æterna & naturalis suam habent promulgationem, vt postea dicetur. Neque est mirum quod aliquid ab aliquibus factum fuerit, aut fiat contra naturę legem, ob eius ignorantiá; ac proinde emendatione egeat: vt sunt illa duo, de repudio, & de vxorum pluralitate. Ad confirmationem, patet ex dictis: quia obligatio potest esse cum ignorantia inuincibili: vt gratia exempli, potuit aliquis ignorare sine culpa pręceptum illud decalogi, de non concupiscendo: cum tamen, decalogi præcepta maiore parte sint omnibus nota; per ipsum naturæ lumen, ante promulgationem per Mosen factam. Ideo legimus, Gentes ea quæ legis sunt, fecisse sine lege, scilicet scripta *Rom.* 1. & a Mose promulgata. Ad tertium, promulgatio sua natura est necessaria, in

cum

eum finem, vt lex ex se, sit manifesta, licet ex accidenti aliqui eam ignorent: A
qui etsi excusari possint a peccato ob ignorãtiam; obligantur tamen ob sufficientem promulgationem. Quid autem sentiendum sit de cessatione legis antiquæ, & de promulgatione nouæ, infra suo loco docebitur. Ad quartum, huius argumenti solutio patet ex dictis, cum possint obligari etiam ignorantes: & lex reuocatoria, suum habet effectum, etiamsi non sit nota per promulgationem; cum Princeps sola voluntate possit legem abrogare: sed qui ante reuocationis notitiam contra ageret, ex conscientia erronea peccaret. Ad quinctum, satis est vt regula communis nota sit per manifestationem communem. Ad confirmationem, non est par ratio de lege naturali, & de humana, cum lex naturalis sit maxime uniuersalis, & ex ea omnes viuere debeant, contineatque omnium humanarum legum principia. B

An lex ciuilis statim post promulgationem incipiat obligare. Disput. VIII.

Authen. ut nouæ cõ stit.

VIVS quæstionis examinandæ occasionem præbet id, quod Imperator dicit, legem incipere obligare post duos menses a publicatione facta in prouincia. Vt autem melius huius quæstionis status intelligatur, nota, legis obligationem pendere a volũtate legislatoris, cuius est determinare conditionem temporis, quoad obligationẽ, sicuti quoad alias cõditiones: vnde fit, vt lex sufficienter per promulgationem constituta, dicatur habere uim obligatiuam, C
quasi in actu primo ut loquuntur, sed non quantum ad actum secundum, cum eius obligatio respicit tempus futurum a legislatore requisitum, quo adueniente, qui contra legem faceret, pro præuaricatore haberetur, nisi inuincibili ignorantia excusaretur a culpa. Cum ergo Imperator in dicta lege tempus definiat, hinc oritur dubitatio, an statim obliget scientes post promulgationem, an vero post duos elapsos menses. Quod autem respectu scientium non obliget nisi post duos menses, his rationibus demonstratur.

Primo, quia id expresse docere videtur legislator, cum disertis verbis dicat, incipere obligare post duos menses: ita vt id clarius dici non potuerit. Secundo quoniam non potest alia reddi ratio, cur concedantur duo menses; nisi vt lex sufficienter innotescat; & vt ubi perspecta fuerit, omnes æqualiter obliget, & non prius hos, quam illos. Tertio, a simili; ante promulgationem non obligat scientes, vt supra docuimus: igitur nec post promulgationem, donec tempus statutum aduenerit. Quarto, quando in lege determinatum est obligationis tempus, standum est legi sic determinanti: atqui hic habemus tempus a lege definitum: igitur: maior propositio est certissima ex communi doctorum sententia, in cap. cognoscentes: minor uero habetur expressa in hac ipsa lege, quam examinamus. Postremo, ex differentia quæ ponitur inter leges quas Princeps, vel superior statuit, & inter eas, quas facit potestas inferior, & principis minister: quod hæ statim obligare putentur, vt præter alios docet Decius super cap. cognoscentes; illæ vero non itẽ.

De cõstit.

Lect. 1. nu. 41.

In hac

A In hac controuersia prima opinio fuit Antonij de Butrio capite citato, & Turrecrematæ, & quorundam aliorum, pro qua acriter pugnat Vasquius *Col. 4. Gig. c. 44. n. 3.* contra Sotum; qui doctores sustinent, legem ciuilem non obligare ante duos menses, quam Decius ait esse sustentabilem, eamque quidam docendo defendunt. Secunda, quam pro communi citat Decius, & Syluester, in addit. ad Decium, & eam sustinet Bartolus in lege Omnes populi: Abbas in cap. primo, de postulat. prælatorum, columna secunda: quæ opinio contra sentit, scientes esse obligatos ad legem seruandam, ante lapsum duorũ mensium. Vt huic difficultati satisfaciam, quasdam præmitto distinctiones. Prima, aut in lege est tempus determinatum, a quo debet incipere, aut non est præfinitum: Secunda, aut lex est lata a Principe, & potestate superiore; aut B ab aliquo ministro, & potestate inferiori: Tertia, aut qui legem promulgat vnum tantum habet locum, vnam ve prouinciam, aut plures, & diuersas: Quarta, aut loquimur de obligatione in foro interno, aut in foro iudiciario. His præmissis distinctionibus has statuo positiones.

Prima positio, quando in lege est determinatum tempus, ex quo legislator vult legem vim habere, standum est illi tempori, non promulgationi: Verbi gratia, si diceret, ex nunc; vel post mensem habeat robur. Exemplum habetur in cap. cum singula, de præbendis, libro sexto, vbi statuitur, vt religiosus regularis qui habet duas curatas, teneatur vnam dimittere, intra mẽsem, alias fit inhabilis ad beneficia: is non tenetur statim dimittere, etiamsi legem nouerit. Alterum exemplum habes in Concilio Tridentino, de ma- *Sess. 24.* C trimonio clandestino, vbi dicitur, decretum habere robur post triginta dies a promulgatione facta in parochia. Hæc positio est manifesta, & nulla eget probatione. Secunda positio, lex imperatoria & regia, siue superioris prin- *Syluest. Sotus. Greg. Val.* cipis, quæ solum est publicata in regia, seu in vrbe, non obligat alias prouincias antequam ibi fiat promulgatio: quare, vt obliget in toto regno, in omnibus prouincijs promulgari debet. Primum patet hæc doctrina ex lege imperatoria superius citata, vbi hoc expresse docetur. Deinde, ex communi scribentium auctoritate; quam ea confirmat ratio, quia diuersæ prouinciæ sunt veluti diuersæ congregationes, & resp. quare, vt lex omnes obliget, debet omnibus manifestari: neque enim ex eo quod uno certo loco fuerit promulgata, facile ad omnium notitiam poterit peruenire. Si itaque le- D gislator varia habeat regna, seu prouincias in illis omnibus lex proponẽda erit. Tertia positio, leges ciuiles imperatoriæ, siue superioris Principis, si nõ præscribunt aliquod tẽpus, statim a promulgatione facta in prouincia obligant scientes in foro cõscientiæ, at vero in foro exteriore non, nisi post duos *Imol. Felin.* menses. Primum probatur hæc doctrina ex communiore doctorum sen- *Glos. c. 2. de reb. eccle. non alien.* tentia, in cap. cognoscentes, a qua sine certa & firmissima ratione, in re morali, non est recedendũ. Deinde, ex ipsomet legislatore, qui non semel hunc sensum indicat, vt adnotauit Syluester: & maxime cum ait, dari illud tempo- *Cap. cognos.* ris, Ne quis excuset ignorãtiam: quare, si quis ante illud tempus legem sciat, proculdubio obligabitur: quia frustra expectatur tempus, cuius euentus *Lib. 6 c. cum qui.* nihil operatur, vt Felynus ait: & qui certus est, nõ debet certiorari amplius,

vt ha-

vt habet regula iuris. Et rursus cum ait, si paullo post scriptam legem, quis A
testamentum fecerit ualebit, si ignorabat: igitur si sciebat, non valebat. Postea probatur ex natura promulgationis, quæ est, obligare scientes: ergo cũ promulgatio facta in prouincia sit sufficiens, lex erit perfecte applicata: obligabit igitur. Quare, illi duo menses in eum finem dantur, vt illis exactis, præsumatur sciã in foro exteriore: quod si quis post hoc tp̃s cõtra legem ex ignorãtia, fecerit, suã ignorantiã probare debebit: ad quod ante dictum tp̃s obligatus non erit. Datur ergo hoc tẽpus ad introducendam scientiam, quã moraliter loquendo, quisque habere potest, & vt post duos menses, etiam ignorantes obligentur: qui tamen ratione conscientiæ adhuc excusari possunt. Quo fit, vt illa differentia quæ ponitur inter legem superioris & inferioris, de qua statim dicemus, & inter ius canonicum & ius ciuile, intelligẽ B
da sit, ratione fori exterioris. Denique eandem opinionem confirmare videtur auctoritas Innocentij III. capite, Ad hæc: qui ait, non esse necessarium cum constitutio solenniter editur, aut publice promulgatur, ipsius notitiã singulorũ auribus per speciale mandatũ, vel literas inculcare. Cæterũ, licet quod diximus, sit magis probabile: tamen cõtrarium probabilitate nõ caret. Sunt enim qui dicunt Imperatorem eo loco dare voluisse duos menses ad introducendam & stabiliendam scientiam, & præsumptionem contra omnes uniformiter; ita vt per illos duos menses voluerit quodammodo legem suspendere, eo modo, quo fecit Concilium Tridẽtinum loco citato.

De post. prælat.

Quarta positio, leges ciuiles latæ ab inferiore potestate & ab aliquo ministro, statim post legitimam promulgationem omnes obligant: vt si Prætor C
aliquid in ciuitate seruandum promulget. Primum pro hac doctrina facit communior opinio: ita sentit Bartolus, in lege omnes populi, ff. de iust. & iure: Baldus in lege leges, C. de legibus; Felinus, Panormitanus in cap. cognoscentes, Decius, & Sebastianus Medices. Deinde, confirmatur ratione, quia cum inferiores non habeant admodum latam iurisdictionem, vna solemnis publicatio videtur sufficiens ad præsumendam scientiam: quæ tamen, non potest statim præsumi, sed aliquo temporis spatio, quantũ ad forum exterius; quod in iudicis arbitrio quidam positum esse tradunt. Sunt tamen aliqui, qui hanc doctrinam non approbant; & aiunt eandem esse rationem cum lege superioris, & expectandos esse duos menses ad obligationem introducendam: quorum fundamentum est hoc; Quia quæ dicuntur D
de lege superioris, trahuntur ad leges inferiorum, & ad statuta. Verum hoc fundamẽtum euertitur ex lege citata in Authen. quia, si superior vult legem a se latam & in prouincia promulgatam statim obligare, profecto inferiorum leges in certo loco latæ statim obligabunt. Quinta positio, salubre esset consilium, vt leges, præsertim illæ quarum rarior est vsus, sæpius promulgarentur. Ita monent Archidiaconus, & Felinus. Sed peteres, an lex quæ promulgata fuit in Regia, obliget eos qui sunt in prouincia, antequam fiat promulgatio in singulis ciuitatibus. Respondent aliqui non obligare: id quod maxime verum est, si sit consuetudo, vt in singulis ciuitatibus fiat promulgatio: idemque dicunt de lege priuilegia reuocante. His ita positis, ad

Lect. i. Par. 4. q. 34. Ost. de cõst. Bal. Sebast. De elect. lib. 6.

argu-

A argumenta respondeamus. Ad primum, qua ratione illa legislatoris verba accipienda sint, & quem sensum faciant, patet ex dictis. Ad secundum, alia potest assignari factæ determinationis ratio, quam nos assignauimus; nimirum ad præsumendam legis notitiam, quæ assignato tempore haberi potest. Ad tertium, non est par ratio in allato simili: quia ante promulgationem non habet vim obligandi, vt post legitimam promulgationem. Ad quartum, tempus illud non datur ad introducendam obligationem quasi interim sit suspensa, sed ob caussam iam assignatam. Ad quinctum, illa differentia non attenditur iuxta obligationem, sed penes præsumptioné scientiæ latæ legis ob locorum varietatem.

B *An leges Pontificiæ statim obligent scientes post sufficientem promulgationem, an vero aliquod requirant tempus, vt obligare dicantur.*

Disput. VIIII.

RAVEM difficultatem & maxime vtilem explicandam, aggredimur; an æqua sit ratio regiæ & pontificiæ legis in ui obligandi, quod ad tempus attinet. Et quod sit æqua hac in parte ratio, his argumentis probo.

Primo, si non daretur aliquod tempus, sed statim lex aliqua etiam ignorantes, obligaret isti grauarentur præsumptione scientię, & suam ignorantiam tenerentur probare; quod videtur iniquum. Secundo, quo-
C niam hac in parte habemus ius ciuile, quod tanquam iustum & æquum ab omnibus approbatur; & non est sancitum contrarium in iure canonico: ergo illud sequendum. Tertio, cum leges ecclesiasticæ magis obligent conscientiam, quam ciuiles, profecto maius tempus ad habendam scientiam concedere deberent.

In hac controuersia prima sententia est eorum, qui parem faciunt vtrarumque legum hac in parte rationem. Ita dominus Caietanus in articulum *Angelic.* quartum quęstionis nonagesimæ, diui Thomę, cui subscribit Sotus libro pri *in 1.2.* mo de iustitia & iure, quem tamen alij in secundam sententiam citant; quos *q.1.ar.4.* sequitur Medina. Huius sententiæ fundamentum est hoc, quia Pontificis iurisdictio latius patet, quam Imperatoris, vel Regis: nulla igitur est caussa,
D cur statim leges pontificiæ obligare debeant. Secunda aliorum, qui existimant statim obligare a promulgatione facta Romæ. Ita Panormitanus in *cap. cogno.* cap. nouerit, de sententia excommunicat. qui alio loco de hac re agendo aliter dixit, sed intelligendus est, cum agitur de recisione contractus. Syluester verbo lex, §. sexto, Ioan. Andr. de regulis iuris, in illa verba, Datum Romæ, & Rosella. Sunt tamen qui cum distinctione respondent, vt patebit ex positionbus, quas nunc subijciam.

Prima positio, si lex pontificia habeat præfinitum tempus, pro temporis definitione vim habebit ad obligandum. Doctrina est certa, & patet ex ijs quæ proxima disputatione diximus, in prima positione, & exemplis ibi allatis. Secunda positio, leges pontificiæ, quando nullum habent expressum

tempus,

tempus, statim post promulgationem factam in curia obligare incipiunt. A
Probatur primum hæc positio ex magis communi sententia, de qua aliqui testantur. Deinde, multum valet ad hanc sententiam confirmandam vsus communis & cōsuetudo, quæ vim habet legis: consuetudine enim factum est, vt statim obligare putentur: quam consuetudinem Pontificis mens stabilit. Postea, ad eandem rem confirmandam facit doctrina Innocentij cap. Ad hæc, de postulatione prælatorum, vbi ait. Non esse necessarium vt leges singulorum auribus inculcentur, & satis esse si leges solenniter edantur, aut publice promulgentur. Præterea, aut leges istæ cum sint promulgatæ omnes obligant, aut nullos: si omnes, habeo intentum: alterum dici non potest cum re uera aliquos obligent: igitur confirmatur hæc ratio, quia alias, vt bene ait Syluester, multæ decretales Pontificis non obligarent, cum multę sint, B quæ in multis prouincijs non sunt promulgatæ; in quibus tamen obligant & seruantur. Postremo, quia ecclesiastica gubernatio ad vnum finem communem omnibus fidelibus refertur, sub uno pastore Christo, & eius Vicario Pontifice Romano, & cum ex omnibus una fiat communis respub. domus ve, satis est si promulgētur Romæ. Et sicuti lex potest ignorari in aliquibus prouincijs, si solum Romæ promulgetur; ita in aliquibus ciuitatibus, si promulgatio fiat in prouincia: Atque idem dicendum est de legibus Concilij generalis, obligare statim post promulgationem factam in Concilio: quoniam sunt leges superioris potestatis & totius Ecclesiæ: Quamuis ob ignorantiam multi excusari possint. Cæterum, contraria sententia non caret probabilitate, leges pontificias, ni aliter statuant, non obligare, nisi a pro C mulgatione facta in prouincia: cum Pontifex quando vult aliquam personam, inhabilem reddere, soleat addere, ex nunc, vel ex tunc, vt adnotauit Sotus. Et sane expediret, ad omnem difficultatem remouendam, si Pontifex curaret, vt communes leges per Episcopos, saltē in singulis prouincijs promulgarentur: id ni fiat, facile subditi excusantur. Quod si probata teneatur sententia, retinenda quoque erit illa differentia inter leges imperatorias & pontificias, quantū ad vim obligandi: quæ tamen pari ratione obligant sciētes in foro conscientiæ a tēpore debitę promulgationis, ni aliquod pręfigāt tempus, ut communiter doctores tradunt. Tertia positio, leges ecclesiasticæ latæ ab inferiore potestate; vt ab Episcopo, vel a Concilio prouinciali, statim obligant a promulgatione facta. Patet hæc positio ex supra dictis. Quarta positio, leges irritatiuæ alicuius actus statim habent uigorem a die promulgationis, etiam respectu ignorantium. Exempli gratia, si feratur lex, D ne natus ex illegitimo cōcubitu possit obtinere beneficium ecclesiasticum omnes collationes factæ a die promulgationis irritę sunt, etiam apud ignorantes: quæ doctrina procedit in utroque foro. Probatur hæc positio, primum ex communi sententia, & speciatim ex Glossa in Clementina, Nolentes, de hæreticis, verbo, Ex nunc: & in eadem constitutione, irritantur actus hæreticorum. Idem docent Felinus, & Panormit. in cap. cognoscentes, citato. Deinde ratione, quoniam retractatio, seu irritatio actus, non est pœna, quæ infligatur pro culpa, vt adnotauit Innocentius, cap. Si vero, de sententia ex-

Lege Panor. c. Nouū de sent. excommunicationis. Cap. singula de præb. li. 6. Clem. Nolētes de hæret.

cap. cogno.

tia ex-

A tia excommunic. Ioan. de Anania, cap. ex insinuatione titulo eodem. Felin. & Panormit. loco citato; & Sotus libro primo de iust. & iure: qui addit vnũ, & bene, quando retractatio est actus cum iniuria personæ, conueniens est, vt concedatur tempus ad habẽdam scientiam; vt si Pontifex prohiberet matrimonium in quincto gradu, de rigore statim ista lex suam uim habere deberet; quod tamen nõ uidetur omnino æquum; cum hic intercedat aliqua iniuria. Rursus, addit, iuxta suam sententiam, esse mentem Pontificis, quando tempus non exprimitur, vt lex non obliget ante promulgationem factam in prouincia; licet non plane exponat, an vniuerse de omni lege, an de irritatoria tantum loquatur: quæ cum hac tacita conditione uidetur facta, si in notitiam uenerit subditorum. Adde etiam, quod irritatio infertur B per legem nouam, quæ non habet vim nisi sit nota: præsertim, si de Imperatoria loquamur, quæ ut aliqui uolunt, non habet statim suum robur: actus igitur tenebit, nisi aliter in lege fuerit expressum. Postremo, pro allata doctrina facit hæc ratio, quia ad hoc, vt quis fiat ad aliquid ineptus, non requiritur eius scientia: sed id pendet ex voluntate legislatoris, in cuius manu est materia illa talis contractus, quam potest inutilem reddere. Cæterum, non desunt qui contra sentiant, vt nõnulli moderni Scriptores, in Lege. Omnes populi, & Romanus, Consilio 50. sed quod docuimus, tutius uidetur: Quincta positio, leges continentes priuilegiorum reuocationem, non habent vim donec venerint ad notitiam eorum qui habent priuilegia, vel saltem donec promulgatæ fuerint in prouincijs, & diœcesibus. Vt ecce, Pontifex C concessit aliquibus locis, siue personis priuilegium eligendi sibi confessarium: postea solenniter reuocauit hoc priuilegium; qui eo vsi sunt, antequã vllam habeant de reuocatione notitiam, recte absoluuntur ab electo Sacerdote. Primum, hæc positio confirmatur ex cap. quia in cunctis, de concess. præben. libro sexto, vbi hoc expresse docetur. Deinde ex communi sententia; Ita Panormit. Felinus, cap. cognoscentes, Bartolus lege omnes populi, Cardinalis in proœmio Clementinarum, Decius, & alij ab eo citati, dicto cap. Cognoscentes. Postremo, quoniam priuilegia sunt particularia iura: ergo leges ad priuilegia pertinentes debent esse priuatim notæ. Cõfirmatur, quia fauores sunt ampliandi. Ex qua doctrina inferres, reuocationes indulgentiarum non habere vim, nisi promulgentur in singulis prouincijs. Se- D cus tamen dicendum esset de vniuersali earum reuocatione, in anno Iubilæi, quo tempore strictissime reuocari uidentur. Hoc loco animaduertendũ est, circa priuilegia, Doctores, varie sentire, vt ex Felin. discimus. Nã alij dicũt, hoc legũ genus statim habere robur: Alij, non statim, sed a die scientiæ: Alij respondent cum distinctione: si loquamur de illo qui obtinet priuilegium, requiritur scientia: si de illo in cuius dñum cedit priuilegium, non est opus scientia, sed statim vim habet; vt si datum fuisset priuilegium occidenti exulem. At vero Decius & Imola aliter distinguunt: si priuilegium datur per rescriptum, non habet vim, nisi a die scientiæ: si per legem generalem, idem est, dicendum, quod de lege diximus. Alij hoc modo distinguunt, si priuilegium fiat per rescriptum, idem dicunt, cum Decio: sed

H non

non sumus in eadem materia, quia hic dubitatio est de lege: Lege, si ab- A
senti.ff.de acquirenda possessione. Si priuilegium est personale, pari ra-
tione requiritur scientia, quia beneficium non confertur in inuitum: quod
Menoch. si detur per legem generalem, habet vim etiam ante scientiam: quia iste, gratia exépli, qui exulé necat, potuit in vniuersum considerare de prœmio dando occidenti hostem reipub. Posset aliquis hoc loco dubitare de regulis Cancellariæ, quomodo, & quando obligent: de qua re legendus est Gomesius in procemio, in istas regulas. Argumétis initio allatis sic respóderes.

Ad primum, concedimus statim obligari: quod vero attinet ad onus probandæ ignorantiæ, hac in parte requiritur iudicis prudentia, qui circunstantias locorum, temporum, & personarum spectet.

Ad secundũ, in contrarium habemus ecclesię Romanę praxim, quam ma- B
gis attendere debemus, quam id quod iure ciuili est sancitum. Ad tertium, non propterea quod lex ecclesiastica magis soleat obligare conscientiam, debet concedere maius tempus ad introducendam obligationem; quia qui sine culpa legem ignorat, nihil peccat contra legem agendo.

An ad hoc, vt lex habeat vim obligandi, sit necessaria acceptatio & vsus. *Disput.* X.

QVOD autem leges nullam vim obligandi habeant, nisi vsu acceptentur, his rationibus persuaderi potest.

Primo, ex Can. in istis, distin. quarta, ubi dicitur, leges con- C
firmari, & approbari moribus vtentium. Secundo, reipub. moderatores habent facultatem ferendi leges ab inferioribus: ergo si hi legem non admittant, videntur hac in re facultatem datam coarctare, aut legem factam abrogare. Tertio, ex definitionibus quibusdam legis, in quibus ponitur, consensus populi, vt patet ex lege, leges, ff. de legibus, & Can. lex, distin. secunda: ergo si populus legem non acceptet, non habebit robur.

Hæc proposita dubitatio intelligi potest, tum de lege ciuili, tum de canonica: si de ciuili intelligatur, communis est sententia, legem non habere uim, ni fuerit recepta; si vero de canonica, duæ sunt scriptorum sententiæ.
Cap. 8. Prima Gersonis libro de potestate ecclesiastica, & Nicolai di Cusa, lib. 2. de D
tom. 2. concordantia catholica, leges pontificales pendere ab acceptatione populi, sicuti & ciuiles; quia Pontifex habet auctoritatem ab ecclesia: At uero Conciliorum constitutiones a populi consensione non pendent; quia concilia habent facultaté condendi legé proxime a Christo, & ideo sufficit sola earum promulgatio. Secunda aliorum, qui contra sentiunt, cum Pontificis auctoritas non pendeat a Concilio, sed potius Concilium pendet a Pontifice; & hæc est communis opinio doctorum tit. de Const. & lib. sexto. eod. & distinct. 4. Can. in istis. Pro huius difficultatis explicatione animaduertendum est, nos supponere hoc loco legem esse iustam, & Principem velle eam obligare, & legem non acceptari a maiore parte populi.

Rursus

A Rursus obseruandum est, duo esse Principum genera: alij sunt in quos populus totam & absolutam potestatem administrandæ reip. & condendarum legum trãstulit, ita vt se sua auctoritate spoliauerit; alij quibus nec omnis, nec absoluta data est potestas; ita vt eorum sanctiones a populi approbatione pendeant. His ita notatis, has statuo positiones.

Prima positio, quando leges feruntur a Principe, qui non habet absolutam potestatem, non habent vim nisi accedente approbatione & vsu populi. Doctrina est manifesta; secundum quam nonnulli intelligendum putãt, illud quod in iure ciuili dicitur, leges non alia de caussa nos obligare, nisi quia populi iudicio sunt receptæ: atque etiam illud quod habetur in Decreto, Tunc leges confirmari, cum vtentium more approbantur: Quando nimirum auctoritas Principis ab inferioribus pendet. Secunda positio, quando lex fertur a Principe habente potestatem absolutam, si lex sit iusta, & legislator velit eam obligare, eius vis & robur non videtur pendere ab approbatione & vsu populi. Ita Cardin. in procemio Clementinarum. Quoniam, si potestas quę erat in populo in principem translata est, non pendebit a populo: ni ita legem ferat, vt nolit obligare, nisi accedente populi vsu. Vnde aliqui absolute loquentes, dicunt ciuiles leges non obligare, nisi ex approbatione & vsu: quia omnes latæ esse videntur cum hac conditione, si accepentur a populo, qui legislatori potestatem dedit. Tertia positio, summus Pontifex potest ferre legem obligantem omnes, etiam populo renitente, & vt ait Glossa, etiamsi reclamarent omnes Episcopi totius mundi; intellige quando lex est iusta, & Pontifex re vera vult eam obligare.

Vlp. ff. de Leg. l. 32.

Dist. 4.

B

C

Primum, confirmatur hæc doctrina ex communi doctorum sententia. Deinde, quia pro certissimo habendum est Pontificis potestatem proxime pendere a Christo, non ab ecclesia, vel Concilio, in quo contraria decipitur opinio: quare, ecclesia non potest ei hanc facultatem adimere, nec ab eius iustis legibus se subtrahere: & ita per solum non vsum lex Pontificia, ex se, vim suam non amittit. Quarta positio, si de Pontificis voluntate non constet, & totus populus, aut maior pars legem non acceptet, vel non seruet, putandum est nõ obligare, si Pontifex non dissentiat, & taceat. Quoniam, tunc credendum est, Pontificem nolle legem obligare; populo nimirum non obseruante: ita vt lex videatur lata cum hac conditione, si populus approbauerit: quamuis, vt diximus, non amittat vim obligandi ex sola non approbatione, sed ob dissimulationem. Et iuxta hanc doctrinam aliqui intelligunt, canonem, In istis, cum scilicet adest dissimulatio. Vnde vniuerse dicere possumus, humanas leges non obligare, nisi accedat consuetudo, & vsus, cum per contrariam consuetudinem, vel non vsum aboleri soleant, & hoc ipso quod non acceptantur, fiant inutiles: & tamen vtilitas est vna conditio necessaria ad legis iustitiam. Neque homines communiter renitentes lege obstringendi esse videntur, cum potestas non detur in destructionem, sed in ædificationem, vt Paulus ait. Sed hic videndum est, quid sit vsu receptum, quid non, ex ijs quæ lege statuuntur, cum recipi possit quoad vnum, & non ratione alterius.

D

Nauar. c. 23.

2. Cor. 13.

Verum in hac parte ſuperiores non deberent eſſe negligentes, ſed cura- A
re, vt ad vſum traducantur, & in notitiam veniant, ne eorum contemni videatur auctoritas, & fruſtra ſancitum, quod vtile putatur.

Quincta poſitio, Principis tolerantia, quando lex eſt recepta a maiore parte, non excuſat eos qui legem non recipiunt, vel non ſeruant; contra vero, ſi a maiore parte non reciperetur, excuſarentur. Ita Syluester, verbo, lex §. ſexto. Quia cum a maiore parte ſeruatur, cenſendum eſt principem eam velle ſeruari, cum de eius contraria voluntate non conſtet. Hinc intelligitur caput, cum iam dudum, de præbendis, vbi dicitur, Multa per patientiam tolerari, quæ ſi deducta fuiſſent in iudicium, exigente iuſtitia, tolerari non

Syl. Nau. deberent. Quare, tunc lex dicetur acceptata, cum a maiore ſaltem parte communitatis recipitur. Modus autem receptionis erit, vel quia cum fuit pro- B mulgata, non fuit improbata, ſed tacite admiſſa: vel verbo, aut ſcripto confirmata fuit, vt ſi in Concilio expreſſe conſentiretur in legem a Pontifice latam; Quid autem nomine communitatis, a cuius maiore parte legis acceptatio pendet, intelligendum ſit, non eſt explicatu facile, nec ſunt qui explicent: cum communitas poſſit deſignare vel aliquam ciuitatem, vel prouinciam, ac etiam totam eccleſiam, cuius partes ſunt diuerſæ prouinciæ, & eccleſię: Qua in re doctorum & proborum iudicium requirendum eſt; cum fieri poſſit, vt vna lex reſpectu alicuius prouinciæ, vt vtilis obligare poſſit, & non reſpectu alterius. Argumenta in contrarium allata ſic ſolueres.

Ad primum, iam diximus, quo pacto canon ille intelligi poſſit, vel cum lex lata eſt ab habente poteſtatem non plenam, & pendentem: vel cum in- C tercedit Principis diſſimulatio, & tacita voluntas, quod nolit obligare, niſi populo acceptante.

Ad ſecundum, patet ex allata diſtinctione de duplici poteſtate abſoluta, & non abſoluta, & de poteſtate a Deo, vel a populo accepta.

Ad tertium, definitiones illæ, vel non ſunt bonæ, vel intelligendæ ſunt, vt allatas leges intelligendas eſſe diximus.

An ſit de natura legis, vt ſcribatur. *Diſput.* II.

VAMVIS Legiſperiti hanc difficultatem late tractare ſoleāt: D nos tamen eam breuiter attingemus; cum ſit ſatis plana. Quod autem ſcriptura ſit de eſſentia legis, hæ rationes probare videntur.

Primo ſumitur quędam ratio ex iure canonico, in quo dicitur, legem eſſe conſtitutionem ſcriptam: quare cum ſcriptura ponatur in de-

Capit. in cauſsis, de re iudic. finitione legis, erit de eius natura.

Rurſus, ex eodem iure, ſententia a Pontifice lata, non habet vim iuris, & non fertur ſine ſcriptura: ergo multo magis lex non habebit uim, niſi fuerit ſcripta.

L. Humanum. C. de leg. Secundo, ex iure ciuili, in quo præcipitur ut lex dictetur, edatur, promulgetur:

A mulgetur: quæ non fiunt ſine ſcriptura, & quibuſdam in locis non obſcure inſinuatur ſcripturæ neceſſitas. Tertio ex iure diuino, in quo habemus legem Moſi datam, promulgatam fuiſſe ſcriptam in tabulis lapideis, & Deus populo Hebræo præcepit, vt acceptam legem ligaret in manu, & in limine, & oſtijs ſcriberet. Poſtremo, lex reſpicit futurum: igitur debet eſſe ſcripta, vt permaneat ad obligãdos poſteros; & vt legi poſſit, cum lex dicta ſit a legendo: legi autem non poteſt, niſi ſcribatur: igitur.

L. Neque. ff. de leg.

Deut. 6. & 11. Ioſu 11.

In hac difficultate tres ſunt dicendi modi. Primus eorum, qui dicunt ſcripturam eſſe de ſubſtantia legis. Secundus aliorum, qui affirmant, eſſe vtile & commodum leges ſcribere, non tamen neceſſarium. Tertius eorum, qui reſpondent cum diſtinctione: ſi lex lata ſit a ſuperiore poteſtate, non requi-
B rit neceſſario ſcripturam: ſi vero lata ſit ab aliquo inferiore miniſtro, maxime: Quoniam, obligatio de lege ſcribenda eſt de iure ciuili & ſcripto, cui non eſt ſubiectus ſupremus Princeps, ſicuti aliqua inferior perſona. Varij ſunt ſcriptores, qui hac de re agunt, & ſpeciatim Sebaſtianus Medices in ſuo de legibus tractatu: de qua nos ita breuiter ſtatuimus.

q. 11. par. 3.

Prima poſitio, ſcriptura non eſt de ſubſtantia legis, ſiue a Principe, ſiue ab inferiore poteſtate feratur. Primo probatur iſta poſitio ex communi ſententia, de qua teſtatur Imola in rubrica, de conſtitut. Deinde ex iure canonico, in quo præcipitur, vt eccleſiaſtici iurent ſtatuta eccleſiarũ ſcripta, & non ſcripta, & diſt. prima canone, conſuetudo, dicitur legem ratione conſiſtere: & in eius definitione non ponitur ſcriptura: igitur. Pręterea, lex noua ſtatim
C cępit obligare poſt eius promulgationem; & tamen non fuit ſcripta niſi poſt aliquot annos a promulgatione facta: igitur ſcriptura non eſt de ſubſtantia legis. Denique, nulla eſt ratio, ob quam lex neceſſario ſcribi debeat, cũ ſine ſcriptura in animo, conſeruari poſſit: igitur. Et pueri apud Romanos, prius ediſcebant & canebant leges, antequam ſcirent legere. Concludamus itaque vna cum Ariſtotele, ſcriptæ ſint leges nec ne, nihil referre. Secunda poſitio, commodum valde eſt, ac vtile, vt leges ſcribantur. Doctrina eſt certiſſima, quam primo ex diuina prouidentia confirmare licet, qua factum eſt, vt leges diuinitus traditæ ſcriberentur; non modo lex vetus, quæ priuata quadam ratione dicitur lex ſcripta, ſed etiam lex noua, quæ in corde & ſpiritu, ſita eſſe cenſetur.

Cap 1. de iureiu. lib. 6.

Can lex. d. 2.

Lib. 10. Eth. c. 9.

D Deinde, idem confirmares ex vtilitatibus & cõmoditatibus, quas ſecum legum ſcriptio adfert. Primo, cum leges ſcribuntur facilius diſcuntur, & cognoſcuntur, quia ab omnibus, & ſæpius legi poſſunt: ideo eas olim in tabulis ſcribebant, ac in publicis locis affigebant. Secundo, quia facilius conſeruantur: nam cum non omnes ſint in perpetuo vſu, earum quarum rarior eſt vſus, facile ſubditos, & miniſtros caperet obliuio. Tertio, ex lege ſcripta facilius iudicari, ac etiam aliquid deduci poteſt; cum ex verborum ſcriptorum ordine, melius legiſlatoris percipiatur ſententia. Quarto, quia longe melius legũ interpretes ſcriptas leges explicare, & dilucidare queunt.

L. contrahitur ff. de pignorib.

Hoc loco dubitari ſolet, an ius ſcriptum ſit certius, & nobilius iure non ſcripto: de qua re, ſuo more, multa Iuriſperiti diſputant; ſed quoniam, res eſt

parui momenti, ideo nos breuiter respondebimus. Dico igitur primo, ius A
Doct. 5 rub. non scriptum, sua natura, certius est scripto. Hanc doctrinam aliqui con-
de constit. firmant hac firma ratione: quia ius non scriptum interpretatur ius scriptum
l. si de interpretatione, & l. sequéti, ff. de legibus: at quod aliud declarat de-
bet esse certius eo, quod declaratur: ergo. Intelligitur hæc doctrina de iure
consuetudinario communi, non de aliqua priuata consuetudine, quæ po-
test esse ignota: & de consuetudine quæ in iure consistit, non de ea quę con-
sistit in facto, vt est consuetudo particularis quorundam locorum, & perso-
narum. Dico secundo, ius non scriptum prius est iure scripto. Quia per
accidens est, quod ius scribatur: & cum iure scripto caremus, ad non scri-
ptum confugimus. Sed hac de re alio loco plenius.

Atque ex ijs, quæ hucusque de caussis legis, & de lege vniuerse disputa- B
uimus, colligere licet, ex omnibus definitionibus, quæ de lege afferuntur
eam esse meliorem, & ad eam cæteras omnes examinandas esse, quam tra-
didit D. Thomas: ita vt illæ censeri debeant meliores, quæ ad eam magis ac-
cedunt: est autem hæc, Lex est ordinatio rationis in commune bonum ab
eo qui curam communitatis habet promulgata. Neque fuit necesse, ut So-
tus ei adderet, & præceptio, ut explicaretur actus voluntatis, qui ad legem
constituendam est necessarius, vt supra diximus: quoniam talis actus inclu
ditur, in verbo illo, Ordinationis, est enim ordinatio volũtaria, & verbum
Ratio, & mentem, siue rationem, & voluntatem designat: & ordinatio, est id
quod ex vtraque potentia procedit. Et quia huiusmodi ordinationes non
Cast. lib. 1. fiunt nec promulgantur a Principe, nisi quia intẽdit subditos obligare; ideo C
c. 1. de iu- nec necesse fuit id in definitione legis explicare, vt aliqui voluere. Cum er-
sta. haret. go hæc sit absoluta legis definitio, aliæ quæ ex Cicerone & Iurisperitis af-
punit. feruntur, non erunt absolutæ, vel communes, & legis vniuerse sumptæ:
quod etiam aliqui de D. Thomæ definitione affirmant, dum dicunt, posse
accommodari etiam consilijs diuinis, cum non exprimat obligationem, &
particula illa, Promulgata, æternam legem excludere videtur; cũ lex æter-
na sufficienter sine vlla promulgatione constituatur in mente diuina, cuius
decreto omnia præscribuntur sine vlla promulgatione, quæ solum est ne-
cessaria respectu creaturæ rationalis, vt talis est, quæ ex intentione & obe-
dientia legi obtemperare debet; ad quam etiam D. Thomas respexisse vi-
detur. Vnde cum omnia quæ creatis rebus sunt impressa, a lege diuina sint D
præscripta atque decreta, nõ dicuntur proprie esse promulgata, vt dici pos-
sent, si promulgatio sumeretur pro quacunq; sanctione eius ordinationis,
quę lex est. Proinde legem communiter sumptam hoc modo definiri pos-
se putant, quod sit, rationis practicæ decretum ab eo qui curam communi-
tatis gerit, sufficienter sancitum, & cõstitutum, vt ex eius vi debeat necessa-
rio modus aliquis, siue in re, siue in actione, propter commune bonũ, adhi-
beri. Dicitur sufficienter sancitum, quia debet proponi ijs, quibus consti-
tuitur; alias particulas facile explicares ex dictis. Sotus tamen approbat &
exponit illam, quam tradidit Papinianus, hoc modo: Lex est commune præ
ceptum: quibus verbis indicatur substantia actusq; primus legis: quia præ-
ceptio

A ceptio est prudentiæ actus: Virorum prudentium consultum: hic ostenditur nullam præceptionem esse in intellectu, quam non antecedat consultatio, & Regem sine prudentium consilio leges condere non debere: Delictorum quæ sponte, vel ignorantia contrahuntur coercitio: qua particula exprimitur legis virtus in puniendis maleficis, qui vel scientia, vel ignorantia vincibili peccant: Communis reip. sponsio, quibus verbis, ait Sotus, eleganter legis ingenium exponitur: quia per leges resp. & princeps constituitur fideiussor, vt secure, tutoque vbique viuatur: spondet enim nullum fore pacis perturbatorem: quod si vllus erit, pœnas ipse reposcet. Nos autem supra paullo aliter hāc descriptionem exposuimus, & de illa iudicium fecimus. Argumenta facile ex dictis solueres.

B Ad primū, particula illa in definitione legis non est necessario adhibenda, cum ad legis naturam exponendam nihil conferat. Neque est par ratio de sententia & lege lata: vt omittam, quod neque sententia, sua vi atque natura scripturam requirit. Ad secundum, solum probat vtile esse legem scribi ob caussas supra allatas, id quod concedimus. Ad tertium, cur lex antiqua scripto data fuerit alibi dicetur: neque tam præcipiebatur, vt vllo in loco scriberetur, quā vt perpetua memoria retineretur, vt facilius seruaretur. Ad quartum, lex potest ad posteros peruenire, non solum scriptura, sed etiam traditione: nec tam necesse est vt legatur, quā vt memoria cōtineatur.

De partibus, siue speciebus legum. *Disput. XII.*

C SVPRA, cum de legis diuisione simpliciter egimus, multas legum species numerauimus, atque sine vlla disputatione varias legis partes ex varijs auctoribus collectas attulimus. Nunc paullo accuratius eam partitionem explicabimus, quam quidam Theologi, vt diuus Thomas, approbare solent; infra priuatim de legum creatarum, humanarum ve diuisione acturi. Angelicus itaq; doctor, de legum diuersitate disputando, has numerauit species, Aeternam, naturalem, humanam, & diuinam, quam in ueterem & nouam distribuit, & legem fomitis: de quibus omnibus postea suo ordine disputat. Et quamuis nos etiam citati doctoris ordinem sequentes, sex hoc loco disputationes instituere possemus, quærendo de singulis enumeratis speciebus, an
D dentur; tamen commodius huiusmodi quæstiones in priuata singularū tractatione explicabuntur. Quare in præsentia solum hanc legum diuisionem breuiter attingemus, & quasdam dubitatiunculas e medio tollemus.

Dicimus itaque conueniēter legē vniuerse sumptam diuidi in has quinque partes, in æternam, naturalem, humanam, diuinam, & in legem fomitis. Lex æterna, vt planius postea dicetur, est ratio diuinæ prouidentiæ, qua cūcta a Deo gubernantur, & reguntur: quæ cum ab omni æternitate sit in mente diuina, ideo æterna vocatur. Lex naturalis est ratio siu e ordinatio, humanæ menti a natura indita: sic dicta, vel quod naturaliter innascatur, vel quod ad finem naturalem hominem perducat. Lex humana est ordinatio

ex naturali lege per ratiocinationem ab homine collecta; & ideo humana A industria est instituta: quam etiam ciuilem nominamus, quod in bonum ciuium sit excogitata & ordinata. Lex diuina est ordinatio a Deo constituta, quæ hominem ad finem supernaturalem dirigit: & in veterem & nouam diuiditur. Denique lex fomitis, est inclinatio potentiarum sentientis animæ in sua obiecta. Nunc contra allatam enumerationem hæ occurrunt dubitationes.

Prima dubitatio, natura, legis vniuerse considerata & explicata, non conuenit his enumeratis partibus: igitur male sub lege ponuntur: sumptũ, quod attinet ad legem æternam, naturalem, humanam, & diuinam, infra probabitur, & explicabitur: quod vero pertinet ad legem fomitis, de qua nihl priuatim postea agetur, in præsentia probabitur & examinabitur. Quod igitur B lex fomitis non possit appellari lex, sic probo. Primo, lex formitis, est inclinatio appetitus sensitiui, qui est homini communis cum brutis: igitur non

Gen. 4. constituit speciem aliquam legis quæ conueniat homini. Secundo, lex est ordinatio in bonum: at ista appetitus sensitiui propensio inclinat ad malum ac proinde Paulus, de ista lege loquendo aiebat, se sentire legem repugnãtem legi mentis suę, legi nimirũ naturali, quæ est recta hominis ratio: igitur. Tertio, lex oĩs, a lege æterna dimanat: at lex fomitis nõ manat a lege æterna; q̃ cum sit bona non põt esse caussa eius quod inclinat in malũ, ob quã caussam Paulus aliqñ eam vocat peccatum, & virtutẽ peccati: igitur. Quarto, illa dicitur lex, quam qui seruat non peccat: at qui fomitis legem seruat, peccatum committit: non igitur legis nomen meretur. Postremo probat hæreticus hanc legem siue concupiscentiam esse peccatum: quia quod non est C

1. Ioan. 3. conforme diuinæ legi, peccatum est, iuxta illud Ioannis, peccatum est iniquitas, siue vt Græcus textus habet, anomia: at concupiscentia nõ est cõformis legi diuinæ: igitur. Minor probatur: quia repugnat institutioni primæ diuinæ, cum non sit talis, qualis eam Deus instituit: repugnat etiam legi naturæ, quia non potest viuere congruenter: & denique, repugnat legi scriptæ, quæ præcipit, ne concupiscamus.

Circa hanc dubitationem tria potissimum nobis explicanda sunt: Primũ, Quid sit ista lex fomitis: alterum, an proprie dicatur lex: tertiũ, an sit a Deo. Vt autem ista plane exponantur, animaduertendum est, hominem constare duplici appetitu, sentiente, & intelligente: hic sua natura fertur in bonum D honestum, ille in delectabile, & in id quod corpus conseruat. Et quoniam interdũ, quod corpori prodest, cũ ratione & honesto pugnat, hinc est quod appetitus sensitiuus cum intellectiuo pugnare, eique aduersari dicatur. Et ne homo a Deo creatus hanc pugnam in se haberet, ei iustitiam, quam originalẽ uocant, donauit; qua, ita appetitus inferior in officio cõtinebatur, vt nunquam contra rationem insurgeret, eius ve imperium præueniret.

Verum, primo parente peccante, humana natura illo supernaturalis iustitiæ dono in pœnam spoliata fuit: & ita homo qui in honore erat, hoc est in natura perfecta & recta constitutus, comparatus est iumentis insipientibus, & similis factus est illis, quia belluarũ more, ab appetitu sensitiuo, iu-

A stitiæ fręno sublato, in ea trahitur, quę cum ratione pugnant. Hęc igitur appetitus sentientis propensio, & quasi pondus fomitis legem, per metaphoram vocant. Legem quidem, quia instar legis obligat, trahit, imperatq; desideria carnis: & vt lex mentis est regula bonæ actionis; ita concupiscētia est regula peccati, quam qui sequitur peccat: & ita aptè appellatur lex, cum nihil aliud sit lex, quam actionum regula. Fomitis vero, quia ardore concupiscentiæ hic appetitus exuritur, & incenditur.

Rursus, vt propositæ difficultati plenius satisfiat, animaduertendum est, concupiscentiæ nomen variæ vsurpari. Primo sumitur pro potentia, seu vi appetente, qua concupiscimus & desideramus aliquid: quæ ex se non est ma-
B la, sed bona, vel indifferens; cum per eam possimus bene & male appetere. Quæ potentia fuit in primo homine ante peccatum, & in Christo, cum appetiuerit bona sensibilia: & in beatis post resurrectionem erit. Secundo pro actu concupiscendi, qui interdum potest esse bonus, vt est concupiscentia sapientiæ, & eius quod naturam conseruat; interdū malus, quo modo accepit Ioannes, cum dixit, Omne quod est in mundo, hoc est in homine mun- *1. Ioan.*
dano, est, concupiscentia carnis, &c. Tertio pro naturæ vitio, siue vitiositate, quæ consequuta est peccatum primi hominis: quo modo accepit Augustinus, cum dixit, concupiscentiam non esse substantiam, sed vitium, quo caro *Lib. 2. cōt.*
concupiscit aduersus spiritum: quod vitium non fuisset, ni Adam peccasset. *Iul. & lib.*
Hoc vitium non solum in parte sentiēte, sed etiam superiore reperitur: cum *6. c. 7.*
C hæc quoque pars prona sit ad vanos honores, inanemque gloriam expetendam. Vnde Paulus, cum dixisset, carnem cōcupiscere aduersus spiritum, inter opera carnis, idololatriam, inimicitias, & hæreses numerauit. Sed solet *Gal. 5.*
dubitari, an hoc vitium sit qualitas quædam: aliqui, vt Magister, Henricus, *Augu. 14. de ciu. c. 2.*
Gandauensis, Gregorius Ariminensis, & Ioannes Driedo ita existimarunt; *3. & 4.*
quæ sententia, vt falsa & periculosa omnino reijcienda est. Rursus quæri solet, an ipsa concupiscentia sit peccatum: & licet possit vocari peccatum improprie, largo modo, & materialiter, quo modo omne vitium, & omnis recessus a regula, & ab ordine, non solum in moribus, sed etiam in natura, & arte dici potest peccatum; tamē, si peccatum proprie sumatur, nullo modo, salua religione, potest dici esse peccatum, vt hæretici dicunt: Neque enim quod a lege siue a ratione dissidet, eive repugnat, proprie peccatum dicitur;
D alias diabolus qui ad peccandum prouocat, peccatum vocari posset; sed ipse recessus deuiatioq; a lege proprie peccatum, & anomia dicitur. Licet ergo concupiscentia repugnet legi mentis: tamen, cum non sit ipsa repugnantia formalis, ideo non est proprie peccatum. Ex qua doctrina facile hæreticorum solueres sophismata. Sed de his accuratius alibi. Illud etiam adnotauerim, quod licet in Christo, vt supra diximus, fuerit potentia qua concupiscimus; tamen concupiscentiæ vitium non item, sicuti nec ignorantia: quia, cum hæ duæ naturæ humanæ miseriæ, nihil conferrent ad humani generis redemptionem; &, cum gratiæ & veritatis plenitudine quæ fuit in Christo *D. 3. p. q.*
pugnent, non debuerunt assumi, vt præter alios docuit Diuus Thomas. Rur- *15 art. 2.*
sus animaduertendum est, Paulum de varijs legibus in suis epistolis men- *& 3.*
tionem

tionem facere; vt de lege mentis, & carnis, literæ & ſpiritus, quam diui- A
Orig.lib.6. in epiſt.ad Rom. ſionem diligenter contra Celſum tractat Origenes. De lege peccati, quam varijs in locis explicatam inuenies apud Auguſtinum; De quibus omnibus
Lib.7. lege quæ ſcribit Ambroſius in caput ſeptimum epiſtolæ ad Romanos: quas
Lib.8.contef.lib.83.qq.q.66. diuiſiones, ſuis locis, explanabimus. His ita adnotatis, ad dubitationem propoſitam reſpondeo his dictis.

Primum dictum, lex fomitis nihil aliud eſt, quam appetitus ſenſitiui inclinatio, atque impulſio in deſideria carnis, ex iuſtitiæ originalis remotione nata. Secundum dictum, proprie loquendo, iſta inclinatio, non eſt lex. Quia non eſt in ratione aliquid ordinante in bonum; ſed in membris, tanquam in re ordinata in id, quod cum ratione pugnat: dicitur tamen lex ratione effectus, vt eſt inclinatio quædam, qua quaſi trahimur, & ligamur, vt B
quod eſt malum, diuina deſtituti gratia, agamus. Tertium dictum, lex fomitis, ut eſt inclinatio in bonum naturæ conſentaneum, quo natura conſeruatur, eſt bona, & a Deo. Neque enim ex ſe, malum eſt, in id ferri, quod naturam conſeruat. Quartum dictum, lex fomitis, ut inclinat ad id quod legi mentis aduerſatur, eſt a Deo indirecte, quatenus per iuſtam pœnam, naturam iuſtitia originali priuauit, vnde factum eſt, vt appetitus ſenſitiuus præueniat rationem, eique repugnet.

Argumenta in contrarium allata, facile ſolueres ex dictis. Concedimus itaque non eſſe proprie legis ſpeciem, ſed per metaphoram legem appellari, quatenus Deus in pœnam, remota originali iuſtitia, ſinit appetitum naturæ impetu in ſenſuale bonum præter rationis imperium ferri: Huius legis C
Diuus Thomas, vt exiſtimo, nõ tam meminit, vt eam tanquam veram legis ſpeciem poneret, quam vt locum Diui Pauli explicaret, & quid per legem fomitis intelligendum eſſet, doceret. Vnde facile alia ſolueres argumenta, quæ de lege proprie dicta procedunt. Ideo Paulus per Metonymiam eã appellat peccatum, quia ex peccato ortum habuit, & quia ad peccatum allicit. Secunda dubitatio, lex diuina tanquam vna legis ſpecies diuiditur in veterem & nouam: at iſtæ non ſunt duæ ſpecies inter ſe diſtinctæ, cum nouum & vetus teſtamentum non differant ſpecie: igitur mala diuiſio. Huic dubitationi reſpondeo, concedendo hanc diuiſionem, non eſſe eſſentialem in duas legis ſpecies, ſed accidentariam, quatenus vna lex diuina diuiditur ſecundum priorem, & poſteriorem ſtatum, & in legem magis minuſque D
perfectam. Sunt autem inter legem nouam & veterem differentiæ multæ, alibi latius explicandæ, nunc tres tantum attingemus. Primo differunt ex parte finis; quia uetus Lex directe habebat finem naturalem & carnalem: Vnde ijs qui eam ſeruabant, bona terræ promittebantur: at noua vitam æternam promittit. In illa dabatur gratia & gloria ex fide in Chriſtum: in hac etiam ex vi mandatorum Chriſti, & ex operibus in Chriſto factis: ideo dicitur, ſi uis ad vitam ingredi, ſerua mandata. Secundo, lex vetus non requirebat tantam perfectionem, vt noua requirit: Ideo Chriſtus aliquando dixit, quia niſi abundauerit iuſtitia ueſtra, pluſquam Scribarum & Phariſæorum, non intrabitis in regnum cœlorum: aliquid igitur amplius noua

requirit,

A requirit, maiorem scilicet iustitiam. Postremo, illa ad sui obseruationem per timorem potissimum inducebat, vt quæ pueris & imperfectis data erat, hæc vero per amorem præcipue. Tertia dubitatio, lex æterna & lex diuina non videntur inter se differre; quia ambæ sunt diuinæ: & siquid differunt, solum accidentaliter differunt; quod vna dicatur æterna, alia temporanea: imo cum vtraque sit ordinatio quædam diuina, vtraque erit æterna. Quid ad hanc dubitationem respondendum sit, patebit plane infra, cum de vtraque lege seorsim agetur: nunc breuiter dixerim, has duas legis partes esse inter se specie diuersas; tum ratione finis, quia æterna habet pro fine totius vniuersi bonum & conseruationem, diuina solius hominis supernaturalem beatitudinem: tum ratione subiecti, quia æterna est *Ier. 33.*
B in Deo, diuina ét in homine; ac proinde dicitur scripta in corde: tũ denique, quia æterna est veluti fons & origo; diuina vero veluti quidam riuulus ab æterna, deductus. Quarta dubitatio, ista legis diuisio videtur superflua, quia lex idem est quod ius, at ius ab Arist. diuiditur in naturale & ciuile, cui diuisioni Iurisperiti addunt ius gentium: igitur est superflua, vel aliqua parte deficit, cum omittat ius gentium. Rursus, illa dicitur proprie lex contra quã peccatur: at peccatum ex Augustino est tantum contra legem æternam; vna *Lib. 22. contra Faust. c. 27.* igitur tantum lex. Respondeo, Theologos considerare legem uniuerse, ac proinde plures species facere, quam eos qui solum de legibus creatis & humanis agunt, vt Iurisperiti & Aristoteles, qui non cognouit legem diuinam de æterna nihil dixit, quod tñ de illis ageret legibus, quibus humana resp.
C gubernatur. Ideo aũt peccatum dr̃ esse contra legem æternam, quia hæc est aliarum fons: non tamen inde sequitur, æternam esse uniuersam legẽ. Quincta dubitatio, ista diuisio uidetur insufficiens, quia non continet legem canonicam, & legem spiritus, de qua aliquãdo meminit Paulus. Respondeo, lex canonica, partim ad humanam, partim ad diuinam reuocatur: lex spiritus idem est quod lex diuina euangelica, sic dicta, quod in spiritu, non in carne, seu in ceremonijs externis præcipue consistat. Concludamus itaq; conuenienter quattuor assignari legum partes, de quibus singulis postea acturi sumus, æternam, naturalem, humanam & diuinam: quarum mentio fit in diuinis literis. De ęterna, cum dicitur, quando ponebat legem aquis, *Prou. 8.* cum eo eram cuncta componens: de naturali, Gentes quę legem non habẽt, *Rom. 2.*
D naturaliter quæ legis sunt, faciunt: de humana, qui vos audit, me audit: de di *Luc. 10.* uina, dabo legem meam in visceribus eorum, & in cordibus eorũ scribam eam. Cuius numeri hæc potest reddi ratio: Lex est ordinatio, præceptio, regulaque prudentiæ, existens in eo, qui aliquam vniuersitatẽ administrat. Primus omnium rerum administrator est Deus, qui in administrandi ratione hominem sibi similem creauit. Fecit enim Deus hominem ad imaginẽ, & similitudinem suam, vt præesset. Quare ex modo quo Deus & homo gubernant, legum numerus sumendus erit. Deus, vt primus rerum rector, ab æterno ordinauit qua ratione rerum vniuersitatem quam creaturus erat, gubernaret, atque in suos fines dirigeret, vnde extat lex æterna. Idem, vt naturæ auctor, rebus omnibus instinctus indidit, quibus suos in fines tenderẽt, & ma-

& maxime ei naturæ quam rationis fecit participem, sui nimirum luminis, A
quo homo non solum ordinationem impulsum ve diuinum exciperet, sed etiam cognosceret: & hæc est lex naturalis. Et quia pro locorum, temporũ, rerumque varietate, varijs ordinationibus genus humanum ad societatem vitæ retinendam indigebat, eidem homini legum cõdendarum facultatem tribuit, unde exoritur lex humana. Et cum homo factus sit ad supernaturalem finem, ad cuius consequutionem lumine eget supernaturali, ideo data est ei lex diuina supernaturalis, quæ, vt diximus, in veterem, & nouam diuiditur. En igitur cur quattuor conuenienter ponantur legum species; de quibus nunc satis, plura suis locis. Posses etiam ex quattuor rebus quæ ad legem conficiendam requiruntur, quæ sunt potestas, ratio siue mentis actus materia siue modus ab ea præscriptus, & finis, hunc in modum eam diuide B
re ex parte primi, in diuinam & humanam: ex parte secundi in æternam & temporalem: ex parte tertij in affirmantem & negantem: ex parte quarti in naturalem, quæ ordinat ad finem naturalem, & supernaturalem, vt est lex fidei & sacramentorum, quæ ad finem refertur supernaturalem.

De effectibus legis, sit ne legis effectus efficere homines bonos.
Disput. XIII.

NATVRA, partibus, speciebusq; legis vniuerse expositis, sequit, vt de eius effectibus disseramus. Examinanda itaque hoc loco est prima, eaque grauissima difficultas de effectu legis, an sit ef- C
ficere homines bonos: quæ dubitatio potissimum habet locum in lege humana, cum de alijs legibus certissimũ sit, eas pro fine habere honestam hominum vitam, in qua meliores philosophi hominum felicitatem positam esse recte existimarunt. Vt autem quod hoc loco quæritur planius explicetur, notandum est, hæc inter se differre, Finem, effectũ, actum, siue vim, & potestatem legis. Finis est adeptio communis boni, in quo sita est humana beatitudo: effectus est id per quod ad finẽ peruenitur, vita honesta: actus præcipere, & vetare: potestas obligare, & coercere. De primo, supra diximus, cum de legum condendarum fine egimus: de secundo in præsentia dicemus: de reliquis postea. Quod legis effectus non sit efficere ciues bonos, sic probo. D

Primo, lex vetus non habuit hunc effectum, ut efficeret hominem bonũ; quia vt inquit Paulus, Nihil ad perfectum adduxit lex: igitur multo minus lex humana. Secundo, lex humana non præcipit, nisi operationes externas; solum enim ordinat ea de quibus potest iudicium ferre, cuiusmodi sunt actus externi: atqui sola externorum actuum exercitatio, ad modicum valet, vt Paulus ait, igitur. Tertio, homo non potest esse bonus sine virtute, a qua sola simpliciter bonus vocatur, vt Aristoteles docet: virtus autem, aucto re Augustino, est Dei donum; non itaque legis effectus. Confirmatur, quia nulla est vera virtus sine gratia & caritate, de quibus nihil in humanis legibus dicitur, suntque vt sacra Concilia statuunt, Dei munera: igitur. Rursus

Matt. 5.

A sus confirmatur, lex humana supponit aliquot virtutes in subditis, & speciatim obedientiam: igitur non facit homines simpliciter bonos, vt asserit sanctus Doctor, sed supponit eos esse bonos. Quarto, leges ciuiles spectant commune bonum ciuitatis, sufficientiam nimirum uitæ, & bonum utile, vt ex Aristotele discimus: non igitur habent pro fine efficere hominem bonũ. Cõfirmatur, bonæ leges faciunt bonum ciuem: at bonus ciuis & bonus vir non sunt idem: igitur. Quincto, si lex humana haberet pro fine virtuté, sequeretur, eum qui per actum malum legem seruaret, legi non satisfacere; ut si quis ob inanem gloriã pro patria pugnaret: at hoc uidetur absurdum; igitur & id ex quo sequitur. Sexto, lex humana ecclesiastica, habet pro fine bonum animæ, ipsam uidelicet uirtutem & religionem; non igitur lex ciuilis, B quæ est ab ecclesiastica diuersa. *Lib. 1. poli.*

Circa hanc difficultatem cuius explicatio & intelligétia maximi refert, & ad leges recte ferendas, & ad remp. bene administrandam, iustitiamque exercendam, tot aliquis diceret esse sententias, quot de humana felicitate fuere opiniones. Nam, cum leges eiusmodi ferendæ sint, ut per eas felicitatem cõsequamur; quot erunt fines diuersi, tot etiam uarij legum effectus. Vnde Epicurus leges ferre debuit, quibus homines uoluptatibus perfruerentur: & qui ponerent felicitatem in potentia & dominio, tales leges ferrét, per quas alijs dominari liceret. Sed ut aliquid speciatim dicamus, tres opiniones hic adnotare possumus: quarum prima fuit eorum qui existimarunt, finem ciuitatis esse finitimis populi dominari, ac proinde hunc effectũ C per leges intendebant, vt suos ciues fortes redderent. Huc Lacedæmones, Cretenses, Scythæ, Carthaginenses, & quidã alij, vt ex Aristotele discimus, suas leges retulerunt. Secunda sententia aliorum, qui existimarunt legis finem, siue effectum esse pacem, tranquillitatem, & vitæ sufficientiam; ita vt eius effectus sit efficere hominem, bonum ex parte, non simpliciter: quod aliquando affirmare visus est Aristoteles: id quod expresse, sed nõ sine impietatis magna significatione docuit Machiauellus, qui in multis politicam doctrinam turpissime maculauit. Existimauit enim reip. siue legum finem non esse virtutem, & religionem, sed pacem ac quieté, cuius caussa religionem colendam impie putauit. Tertia verissima & communissima, bonorum Philosophorum, & Theologorum omnium, legis humanæ finem esse D efficere hominem simpliciter bonum. Vt autem huic grauissimę difficultati satis fiat, sequentia pono fundamenta. *Lib. 7. polit. c. 2.* *Lib. 1. pol. cap. 2.*

Primum fundamentum, Homo, vt non vno in loco Philosophus tradidit, & natura ipsa, atque experientia demonstrat, est animal ad societaté natum; ita vt naturæ ductu velit in societate viuere; quod vitæ genus politicum, seu ciuile nominatur. Quare, cum homo naturæ vi suam conseruationem perfectionemque corporis & animi expetat, atque etiam quę habet bona cum alijs communicare, eiusdem naturæ instinctu desideret; cum nullius boni sit sine socio iucunda possessio, & sapientiæ, thesaurique absconditi nulla sit vtilitas, & qui solus est, si ceciderit, non habeat a quo subleuetur; necessario politicam vitam amabit: quam qui non amat, aut est bestia, *Lib. 8. Eth. c. 1. & 11.* *Lib. 1. pol. c. 1.* *Cic. lib. de amic.* *Eccl. 20.* *Eccl. 4.*

quia

quia non potest ad humanitatem informari; aut Deus, quia nullius indiget auxilio. Est itaque vita politica quid naturale atque diuinum, non humanum, inuentum. Et quoniam nulla societas fieri & seruari potest, nisi per leges, quæ quasi quidam nerui ciuitatis partes inter se ligant, atq; vnum quid conficiunt; profecto opus erit legibus, quarum beneficio ciues inter se conueniant, & cum suo capite & principe, sine quo nulla potest esse societas: quæ cum debeat esse ordinata ex diuersis, maioribusq; & minoribus constabit partibus. Et quoniam omnis societas est alicuius boni caussa cōstituta, & aliquod bonum habet propositū, ideo eiusmodi leges sunt in rep. necessariæ, quibus hoc bonum efficiatur; virtus nimirum aliqua, qua humana societas proposito perfruatur bono. Quærimus ergo quid nam sit illud quod legislator, cuius est ciuitatis commune bonum curare, per legum lationem & obseruantiam intendat, & efficere conetur: quod pro diuersis finibus, quos sibi legislatores proponunt, debet esse diuersum: cum finis sit medium, mensura, & ratio.

Arist. lib. 1. pol. c. 1.

A B

Secundum fundamentum, finis duplex est, alter proximus, sed non vltimus, vt est ille, qui proxime attingitur; sed tamen alio refertur: vt finis discipuli proximus est scientiæ acquisitio, vltimus vero felicitas, ut per scientiam adeptam possit in rerum contemplatione versari, qua in re nonnulli humanam felicitatem collocarunt. Hos duos fines in proposita materia indicauit Aristoteles cum de ciuitatis constitutione agendo dixit, Constituta quidem gratia viuendi, ecce finem proximum, existens autem bene viuendi gratia, ecce præcipuum & vltimū: vbi, per to eu zin, nihil aliud significare voluit, quam feliciter viuere: qui autem feliciter viuere dicantur, alibi exposuit, cum dixit, Felicitatem positam esse in actione virtutis in vita perfecta, idest, per omnem vitam. Est autem virtus duplex, altera humana, & politica, qua homo bonus ciuis, & ciuiliter bonus nominatur; quæ non complectitur necessario omnem, & perfectam virtutem: altera diuina siue christiana, qua homo in omnem partem redditur bonus, & totus teres atque rotundus, & tanquam quadratum, sine errore.

Arist. 10. Eth.
1. polit. c. 2.
Lib. 1. Eth. & 7. polit. cap. 1
Hyppoda. lib. de felicit.
Euripiam. lib. de uita.

C

Tertium fundamentum, aliquam legem facere hominem bonum, bifariam intelligi potest: vno modo cum ita instituit subditum, vt eum reddat aptum atque idoneum ad eum finem, quem legislator habet propositum, siue sit bonus, siue malus, modo media, siue leges sint aptæ & accommodatę ad finem: quo modo tyrannus potest facere bonum subditū, idest accommodatum ad finem quem ipse habet. Et hoc modo Christus dominus dixit prudentiores esse filios huius sæculi filijs lucis; quod illi aptiora excogitent media ad suos fines consequendos. Altero modo, cum non solum ita instituitur, vt sit aptus ad finem, sed ad id efficiendum dirigitur, quod est laudabile atque honestum; ita vt & finis & media sint bona, non solum quia sunt apta fini, sed etiam quia sunt actus studiosi. Rursus, cum quæritur, an effectus legum sit efficere hominem bonum, dupliciter intelligi potest: altero modo vniuerse respectu omnium legum, ita vt obseruatio legis, tum naturalis, tū diuinæ & humanę hominem faciat simpliciter bonum, qui effectus sit om-

D

nium

A nium legum simul sumptarum: quo modo dominus Caietanus diuum Thomam intelligendum esse putauit, cum dixit, legis effectum esse facere homines simpliciter bonos: quia si quis vnam legem adimpleat, & non aliam, nõ erit simpliciter bonus. Quæ doctrina etsi vera sit: tamen non est ad mentem Doctoris sancti. Altero modo respectu singularum legum, singulæ hoc efficiant: ita vt lex de iustitia faciat iustum, lex de fortitudine fortem, & sic de alijs, in quacunque materia, & respectu particularis finis eiusdem legis. Sed quando finis & media sunt bona, lex faciet bonum simpliciter; quando vero solus finis, secundum quid.

Quartum fundamentum, bonum simpliciter duobus modis intelligi potest: vno modo ex parte subiecti, vt illud subiectum dicatur simpliciter bo-B num, quod habet totam suam & integram bonitatem; ita vt quod est bonũ, vna vel altera bonitate seu uirtute, non dicatur bonum simpliciter, sed secundum partem: Altero modo ex parte obiecti, vel ex parte ipsius boni; & tunc quod est honestum dicetur simpliciter bonum; quo modo iustitia, temperantia, & aliæ virtutes sunt bonæ simpliciter: quo fit, vt hac ratione sola virtus dicatur simpliciter bona, pro vt bonum distinguitur a bono apparenti, vtili, & delectabili: & ita esse iustum dicetur simpliciter bonum, quia est honestum. Atque hoc posteriore modo diuus Thomas uocat bonum simpliciter, vt sit sensus. Quæuis lex facit hominem bonum, vel simpliciter, quã do media & finis sunt bona, vel secundum quid quando media sunt apta, finis tamen non est bonus. Et ratio est, quia lex est dictamen rationis existens C in præside ad gubernandum inferiores; & hęc est principis perfectio: hoc dictamen in subdito, efficit vt ipse obediat, seseque subijciat legi, in quo sita est subditi perfectio; atqui se subijcere & legi obedire bonum est: quæcunque igitur lex faciet hominem bonum, vno ex duobus modis iam explicatis; simpliciter, si intentio legislatoris in id feratur quod est simpliciter bonũ secundum quid uere, si feratur in bonum vtile, vel delectabile, aut in malũ cum etiam in malis reperiatur obedientia legis, quæ habet speciem boni, non honesti, sed vtilis, vel delectabilis. Facit itaque quæcunque lex, siue bona siue mala bonos subditos, obedientes nimirũ. Sed tota dubitatio est, an faciat, aut facere debeat vere & simpliciter bonũ. Id autem quod efficit, ob duas facultates quas habet præstat, nimirum ob uim directiuam, qua bonos D speciatim iuuat, & ob vim coactiuam qua malos in officio continet: quarum si prima deesset, in tyrãnidem degeneraret, si secunda, in consilium. Et hæc adnotasse sit satis.

Arist. lib. 1. pol. c. ult.

Prima positio, omnis lex intendit facere subditos bonos bonitate conuenienti suo fini, hoc est obedientes in eo quod ad finem propositum consequendum est accommodatum. Ratio est manifesta ex ijs quę adnotauimus: quia lex præscribit apte & efficaciter id, quod est necessarium ad consequẽdum finem; alias enim male, & frustra esset facta; igitur. Quare omnis lex intendit facere bonum, saltem secundum quid. Secunda positio, lex naturalis intẽdit facere homines bonos simpliciter, sed non omni modo. Simpliciter, inquam, non solum quia pręcipit, id quod est vere bonum, sed etiã,

quia

quia præcipit omnem virtutem naturalé tamen, & damnat omnia vitia. Non A omni modo, quia non præcipit omnes virtutes simpliciter, neque omnes perfectiones, vt lex diuina. Tertia positio sola lex diuina facit seu intendit facere hominem bonum atque perfectum simpliciter secundum omné modum: ea nimirum perfectione quæ decet filios Dei per adoptionem. Hanc doctrinam expresse docuit Magister noster Christus, cum dixit, Estote perfecti sicut Pater uester perfectus est: & eius discipulus Paulus, Estote imitatores Dei, sicut filij carissimi. Adde etiam, quia intendit omnes actus omnium virtutum, & omnem perfectionem secundum omnem modum, ita vt eius subditi sint in omnibus perfecti, & consummati: ad quam perfectionem consequendam dat etiam gratiam, siue auxilium, per Christi meritum. Ex qua doctrina colligeres, quãta sit Christianæ religionis perfectio & ex- B cellentia, cum in ea sola sit perfecta virtus. Ideo olim Ethnici, cum viderent illos perfectos Christianos admirabãtur, ac dicebant. Qui sunt isti, qui ea faciunt, q̃ dicunt? Rursus ex dictis, hæc quattuor documenta Theologi colligunt. Primum, sine Dei cognitione, & relatione bonorum operũ in ipsum, non esse perfectam virtutem: Secundum, virtutis actus moraliter bonos nô esse perfectos, ni fiant propter Deum perfecte dilectum. Tertium, in homine fide destituto, ex sola doctrina humana viuente non esse perfectam virtutem: Quartum, solum in cœtu fidelium ex lege supernaturali viuentium esse perfectam virtutem. Quarta positio, lex vetus intendebat facere homines bonos bonitate supernaturali, ita vt in ea quæ statuebantur de rep. gerenda, & de externo cultu ordinarentur, ad spirituale bonum, & ad veram C felicitatem. Primum, quia multis in locis Deus rectoribus populi Iudaici præcepit, vt omnia statuerent & facerent propter verum sui cultum, & obseruationem legis a se datæ: Et licet Iudæi ad eius legis obseruationem bonorum temporalium promissione allicerentur: tamen consequenter etiam bona spiritualia consequebantur. Deinde, ex eo allatam veritatem confirmares, quod a principio ambæ potestates ciuilis & ecclesiastica erant coniunctæ: ac proinde in vnum finem superiorem tendebant, nimirum in salutem animæ: quare inferior potestas superiori inseruiebat, non ei aduersabatur. Facta potestatum diuisione, illi Reges & principes laudabantur & commendabantur, qui cultum diuinum promouebant, & defendebant, vt Dauid, vt Iosaphat, & alij. Rursus temporibus Machabæorum, ambæ in vnam D personam coiuere: quorum temporibus instauratus est diuinus cultus, & populus diuino auxilio mirabilia præstitit. Vnde cum illius legis principes creabantur, diuinæ legis liber in eorum manibus ponebatur. Verum, vt lex illa fuit data hominibus imperfectis; ita non omni ex parte, vt ait Apostolus eos perficiebat. Quincta positio, lex humana præcipue intendit efficere subditos bonos simpliciter, bonitate politica, quę in honesta uita, & humana felicitate consistit. Hoc affirmauerim ad tuendam doctorum & piorum scriptorum sententiam, contra impios & ignorantes homines, stultosque politicos: quam doctrinam his firmissimis rationibus confirmo. Primo, auctoritate eorum, qui optime de regno & legibus scripserũt, in quibus Aristoteles

Matt. 5. Ephes. 5.

D. Th. 2. 2. q. 23. ar. 7. Aug. lib. 4. contra Iul. c. 3. lib. 5. de ciu c. 12 ad 20. & 14. de trin. c. 1. 2.

Deut. 7. Iud. 1. 4. Reg. 11. 2. Para. 13 D. Tho. 3. de regim. cap. 3. Lib 2. c. 16 Lib. 1. cap. 14. & 15.

A ſtoteles & Plato principem locum obtinent. Plato dialogo primo de legibus, damnat Lacedæmoniorum leges, quæ belli cauſſa latæ erant, docetque leges optimi cauſſa ferendas eſſe; at ſola virtus ex eiuſdem ſententia eſt optima, igitur: additque ciuilis facultatis munus eſſe animos curare. Alio loco dixit legiſlatori tria ſpectanda eſſe, Vt ciuitas ſit libera, ſibiipſi amica, & vt mentem habeat: Alibi ait legum optimarum officium eſſe, ita hominum animos inſtituere, vt iuſtitiam oderint, amentq; iuſtitiam. In Epinome docet legum finem eſſe, vt Dei cultu, & vitæ probitate optimum atq; pulcherrimũ exitum quiſq; cõſequatur. Deniq;, alio loco, cum enumeraſſet multas cauſſas, cur ciuitatum leges aberrent; dixit, Vnum vero præcipuum ad quod cetera dirigant, non habent; & Clinias ſubijciendo ait, Nos igitur hoſpes recte *Dial.3.* *Dial.9.*

B iamdiu legibus noſtris ad vnum reſpiciendum putauimus, idq; virtutẽ appellari conceſſimus. Atque multis alijs locis omiſſis, quid Ariſtoteles hac in parte ſenſerit videamus. Primum, loco ſupra citato, dixit ciuitatem conſtitutam eſſe cauſſa bene, hoc eſt cum virtute viuendi. Deinde hanc veritatem late exponit & probat libro ſeptimo politico varijs in locis: & cum docuiſſet ciuitatem aliquam habere felicitatem, & aliquod opus, aſſerit hoc opus eſſe viuere ſecundum virtutem. Quam veritatem ex eo confirmat, quod idem ſit finis totius & partis: partis autem, hoc eſt ſingulorum hominũ finis eſt operatio ſecundum virtutem, & veri contemplatio, vt in Ethicis docuit: igitur, & totius ciuitatis. Propterea Cyriacus Strotia ĩ altero ex duobus libris quos Ariſtotelis politicis addidit, cum eo conſentiens, docuit Principis ſcopũ eſ- *Cap. 1. 2. 13. & 14.* *Lib. 1. & 10.* *Lib 9. Eth.*

C ſe, ut ſubditi cum virtute uiuant; idque ex quodam Græco poeta confirmat; ἵνα λαοὶ ἀρετῶσιν, ὑπ' αὐτοῦ; verbo, ἀρετῶσιν, idem expreſſit, ac ſi dixiſſet, ut felices, & beati ſint, uirtute ipſa; qua ſine nulla eſt uera felicitas, ut ſępe docuit M. Tullius, & perpetuo, Pythagorei, ac Stoici omnes. Alibi diſertis uerbis dixit, iura legalia eſſe factiua felicitatis: & in ſeptimo politico, clare affirmauit, legiſlatori laborandum eſſe ut ciues boni uiri efficiantur. Huic ueritati ſubcripſiſſe uidetur idem Tullius, cum dixit, leges conſtitutas eſſe ciuium cauſſa, ut illis ſuſceptis, honeſte beatęq; uiuerent, ac ſi dixiſſet, cum uirtute, ut uarijs in locis docet. Omitti hic innumeros fere, quos poſſem citare ſcriptores contra ſtultam atq; inſanam aduerſariorum opinionem. Secũdo, miſſa auctoritate diuina, iſtum errorem, hæc euidentiſſima ratio euertit; leges *Archytas.* *Euripiamus.* *Tuſ.5.* *Andr. cæc.* *Lib.1.* *Nic. Bieſ.* *Tho. Boſ.*

D conſtitutæ ſunt communis boni cauſſa, felicitatis nimirum: at hominis felicitas (ualeat hic Epicurus, & eius ſimiles) non eſt ſita in aliquo corporis bono; in bono igitur animi; non in ſola ſcientiarũ & artium cognitione, quia cũ uitio eſſe põt: in uirtute igitur: Quare legũ humanarum finis erit efficere quantũ poſſunt, homines bonos. Tertio, lex humana eſt, participatio, & determinatio q̃dã legis naturalis, ad quam humana lex refertur, ut Cicero his uerbis ſapiẽter docuit, Ergo eſt lex iuſtorũ iniuſtorũq; diſtinctio, ad illã antiquiſſimã, & rerũ oĩum principẽ expreſſa naturã, ad quã leges hoĩum diriguntur: at lex naturalis intendit facere hoĩes ſimpliciter, hoc eſt vere, bonos: igit̃ & humana. Huc facit illud æternæ ſapiẽtiæ, Per me reges regnant, & legũ cõditores iuſta decernũt. Quarto, ciuitas nõ p̃t cõſiſtere ſine pace externa, *Lib. 2. de leg.* *Pro. 8.*

hæc nõ ſine interna, quæ a ſola virtute habetur, per quam homo alijs, & ſibi A
conſentit; ideo, quidam Propheta dixit, Non eſt pax impijs: igitur legiſlator
hanc potiſſimum pacem in qua vera eſt ſita felicitas, debet habere propoſi-
tam, & huc ſuas leges referre. Poſtremo, aut aduerſarij volunt remp. eſſe ſine
religione & ſacrificio, & tunc cum impijs in infernum relegandi ſunt: aut
religionem cultumque diuini numinis admittunt; id ſi faciant, peterem ex
eis, an commodum vitę ſtatum ad religionem referre velint; an contra: ſi pri
mum, quod volumus conſiciemus; ſi alterum, quod eſt præſtantius, contra
omnem rationem ad id referent, quod eſt minus præſtans: non ſecus ac ſi qs
virtutem ad numos comparandos referret. Quod autem ad remp. conſeruan
dam ſit neceſſaria religio, ex eo patet, quia leges humanæ non poſſunt om-
nino hominem in officio continere, ſed hoc eſt religionis proprium. Ideo B
omnes boni legiſlatores de religione leges tulere, vt patet ſpeciatim de Pla-
tone: quæ pars in politicis Ariſtotelis deſideratur: quam Sirotia adiecit: qui
late demonſtrat, olim eoſdem fuiſſe ſacerdotes & legiſlatores; vt etiam An-
dreas cæcus in primo monarcho: & apud Aegyptios nemo regnare poterat;
ni eſſet ſacerdos: quæ duæ poteſtates, ob diuerſa negocia poſtea diuiſæ fue-
runt, vt Cyriacus ſcribit. Sexta poſitio, proximus legis humanæ finis ille idẽ
eſſe uidetur, qui condendæ ciuitatis fuit; mutua nimirum operum commu-
nicatio, vitę ſufficientia, ſecuruſque ſtatus. Doctrina eſt certiſſima apud om-
Cap.1. nes, quã ſpeciatim habes apud Ariſtotelem primo & tertio politico, & apud
Cap.4. Platonem in Protagora in figura Promethei, & in libris de rep. Hæc autem
Lib.2.4.5 & 6. hominum in unam ſocietatem copulatio, has ſecum commoditates affert. C
Primo, vt homines iucunde habitent: quia facti ſunt a natura ad ſocietatem:
at quod eſt ſecundum naturam, iucunditatem affert. Secundo, vt inter ſe iu-
uent officijs, & operibus. Tertio, ut ſe ab hoſtibus, feriſque tueri queant.
Quarto, ut facilius contractus & connubia celebrarent. Ad ſummam, hinc
corporis, animique pendet conſeruatio atque perfectio. Septima poſitio, le-
ges humanæ ciuiles eundem habent finem, & idem ſpectant, quod lex eccle
Lege. diſt. 10. apud Grat. diſt. 96. c. cum. ſiaſtica, ſiue Pontificia. Facta itaque duarum poteſtatum diuiſione, ita ciuilis
poteſtatis finis ſe habere debet, ut referatur ad finem poteſtatis eccleſiaſticæ.
Primum, quia iſtæ duæ poteſtates ad unam pertinent remp. unumque pro-
poſitum habent bonum: igitur unius finis erit ſubordinatus alteri; nimirum
inferior ſuperiori. Nam ſi omnis poteſtas a Deo eſt; & quæ a Deo ſunt, ordi- D
Rom. 13. nata ſunt: poteſtates iſtas ordinatas eſſe neceſſum erit. Deinde, antequam di-
uiderentur, in unum finem conſentiebant: igitur & facta diuiſione: nam ob
miniſteriorum diſtinctionem, non eſt uariatus totius humanæ ſocietatis fi-
nis. Vnde merito querebatur Cicero, quod iuris ſcientia, ius pontificale tol-
leret. Poſtea, ſi in rep. ubi iſtæ poteſtates ſunt diſtinctæ, fines non eſſent ſub-
ordinati, reſp. ſeipſam deſtrueret; dum utilitas pugnaret cum honeſtate. Ex
qua doctrina inferres, poſt Chriſti aduentum legis ciuilis finem in eccleſia
catholica eſſe reddere ciues ſimpliciter bonos, ſecundum politicas uirtutes.
Rom. 13. Huc facit illud Pauli, de poteſtate ciuili loquẽtis, Vis autem non timere po-
teſtatem, bonum fac, & habebis laudem ex illa; Dei enim miniſter eſt tibi

in

A in bonū;ac etiam illud Diui Petri, ſubiecti igitur eſtote omni humanę creaturæ propter Deum. Hanc eandem veritatem, quod lex ciuilis debeat inſeruire eccleſiaſticæ, multis Conciliorum & patrum auctoritatibus communire liceret, ei qui longum facere vellet. Siquis nonnullas videre volet, Gratianum Diſtinctione trigeſimaſexta legat, apud quem inueniet citatam epiſtolam Martiani Imperatoris in can. Nos ad fidem, can. cum ad verum, & canone Boni: & diſtinct. 97. can. eccleſiæ, Leonem primum epiſtola ad Theodoſium Auguſtum, in principio: eiuſdem epiſtolam ad Pulcheriam Auguſtam. Item epiſtolam ad Theodoſium & Leonem Auguſtos. Regis itaque Chriſtiani eſt, eſſe cuſtodem diuinæ & pontificiæ legis, ad vtilitatem fidelium pertinentis, ſuis edictis iubendo, vt ea ſeruētur quę lex eccleſiaſtica ſer-
B uanda ſtatuerit, nocentes ab eccleſia damnatos pęnis temporalibus afficiendo, vt ex varijs Auguſtini epiſtolis cognoſcere licet, idque pij Imperatores, Conſtantinus, Theodoſius, Martianus, alijque non raro fecerunt, vt patet ex lege cunctos populos, C. de ſumma Trinit. & fide catholica, & toto titulo de hæreticis in eodem Codice. Octaua poſitio, finis legis eccleſiaſticæ eſt perducere hominem ad ſupernaturalem beatitudinem. Primum, probatur hęc doctrina ex eo, quod viris eccleſiaſticis datæ ſunt claues regni cęlorum, hoc eſt poteſtas ſpiritualis introducendi in cœlum. Deinde patrum auctoritate, vt Leonis in epiſtola ad Leonem Auguſtum, Nicolai primi epiſtola ad Michaelem Imperatorem Conſtantinopolitanum, & Innocentij Tertij, in capite ſolitæ de maioritate, & obedientia; vbi dicitur Pontificem tanquam
C luminare maius præeſſe ſpiritualibus, & Imperatorem tanquam luminare minus, carnalibus: vnde colligitur quinam ſit priuatus legis ciuilis finis. Nona poſitio, cum hæ duæ poteſtates diuerſos habeant fines ſubordinatos tamen, in illis non debent inter ſe impedire. Ita habetur apud Gratianū diſt. 96. can. cum ad uerum, & in capite ſolitæ paullo ante citato. Atque ex allata doctrina facile ſolueres argumenta.

1. Pet 2. — *Epiſt. 9.* — *Epiſt. 13. & 17.* — *Epiſt. 23. & 73.* — *Syn. 7. act. 7. epiſt. ad Thar.* — *Epiſt. 48. 50. & 168.* — *Diſt. 96 c. Denique.* — *Diſt. 96. can. Duo.*

Ad primum, lex vetus perduxit ad eam perfectionem, quæ imperfectos homines, & pueros ſub pedagogo exiſtentes decebat. Diceres etiam habuiſſe intentionem faciendi homines bonos, licet ad hunc finem, ex ſe, non daret efficientiam. Ad ſecundum, ſolum probat non poſſe hominem omni ex parte perficere, idque concedimus: ac proinde vltra humanam legem
D opus eſt diuina. Ad tertium, ſi loquamur de virtute infuſa, vt eſt fides, & caritas, concedimus eſſe ſolius Dei munus: at virtus moralis & politica etiam noſtris operis acquiritur; cuius Deus poteſt dici largitor, prout nobis dedit virtutum omnium initia: quo modo dicimus, omne bonum eſſe Dei donū. Ad confirmationem, patet ex dictis: concedimus enim ſine gratia virtutem non eſſe perfectam. Ad aliam, non ſolum ex virtute obedientiæ ſeruantur leges, ſed etiam interdū ex timore: & licet ante legem ſint aliqua virtutum ſemina: tamen per legis obſeruationem perficiuntur, & excoluntur. Quo modo Diuus Thomas intelligendus ſit, plane explicuimus. Ad quartum, negamus legem ciuilem ſolum intendere bonum vtile, vt ex dictis plane conſtat. Ad confirmationem, ſtatim dicemus. Ad quinctum, intendunt

quidem leges facere homines bonos simpliciter, sed non præcipiunt, vt sua A
præcepta cum modo seruentur: sed de hac re alibi late; cum disputabitur, an finis legis cadat sub præceptum. Ad sextum, patet ex ijs quæ diximus; quia finis humanæ politiæ vltimus est beata hominum vita, ea saltem quæ per naturæ vires haberi potest: qui sua vi refertur ad finem spiritualem simpliciter perfectum, quem lex ecclesiastica magis proxime spectat.

An possit esse bonus vir qui non sit bonus ciuis, & contra.
Disput. XIIII.

POSTQVAM demonstratum est, legis, siue legislatoris scopum esse efficere subditos bonos; statim dubitari potest, ac dubitatur, an qui bonus est vir, idem sit ciuis bonus, & contra. Quod B
autem prima huius disputationis pars difficultatem habeat hæ rationes demonstrant.

Primo, potest aliquis agere vitam solitariam, & esse bonus vir, imò etiam melior ijs, qui in vita ciuili versantur, cum prestantiorem sit consequutus viuendi rationem, quę in contemplatione est sita; at iste non est bonus ciuis, quia non est pars ciuitatis, nec reip. vtilis; igitur. Secundo, si qui est bonus vir, est etiam bonus ciuis, sequeretur uicissim, eum qui est bonus ciuis, esse bonum uirum; quod tamen Aristoteles negat. Quod autem attinet ad aliam partem, videtur posse esse bonum ciuem eum, qui non sit uir bonus. Primo, ille est bonus ciuis, qui paret legibus: atqui potest quispiam omnes seruare ciuitatis leges, & in aliqua re peccare quæ non sit contra leges: igitur. Secun C
do, fieri potest, vt quis legibus ex inani gloria, uel ex solo timore pareat, qui vt ciuis, se bene gerit: & tamen non est vir bonus: igitur esse ciuem bonum, & virum bonum non sunt idem.

Tractat, hanc difficultatem Aristoteles in tertio politico, capite quarto, vbi hæc docet. Primum, virtutem communem boni ciuis sumendam esse in ordinem ad remp. & politiam: ita vt ille sit bonus ciuis, qui bene agit ad conseruationem reip. & ciuitatis. Secundum, fieri posse, vt aliquis sit bonus ciuis sine uirtute qua aliquis dicitur bonus vir, in politia non bona, vt in populari statu, & oligarchia. Nam ad diuersas politias homines ordinantur secũdum diuersas virtutes: igitur non datur vna virtus per quam ciuis possit dici simpliciter bonus. Tertium, simpliciter loquendo, põt esse bonus ciuis, qui D
non sit bonus vir simpliciter. Quia non est necesse, vt habeat prudentiã quæ est virtus bene gubernandi, sed satis est vt bene obediat & subsit. Ad hãc de-
2.2. q.92. art.1. ctrinam addit D. Thomas non posse esse virum bonũ, qui nõ sit bonus ciuis. Quam etiam dominus Caietanus examinat, quem consulere poteris. Vnde prima colligitur hac in parte opinio, posse quempiam esse bonum ciuem, qui non sit vir bonus. Secunda sententia aliorum, qui censent ciuem simpliciter bonum esse nõ posse, nisi idem sit vir bonus, ad hanc difficultatem dilucidandam nonnulla fundamenta ponenda sunt.

Primũ, variæ sunt politiæ species: aliæ bonæ, alię malę; quę, etsi fine differãt bono, & malo; tñ in eo cõueniũt, qđ oẽs leges accõmodatas statuũt, ad eũ

finem

A finem quem propositum habent, & ad subditos apte in eundem dirigẽdos; ita vt bonus ciuis dici possit, qui optime se habet ad leges quibus est subiectus, eas obseruando, quæcunque illæ sint. Verum qui in rep. bona erit constitutus, dicetur bonus ciuis vere: qui vero in mala, bonus in specie tantum. Rursus bonæ ciuitatis ciuis duobus modis potest dici bonus; vno modo ex parte, hoc est ob vnam, vel alteram virtutem: altero modo simpliciter, secundum omnem virtutem. Secundũ fundamentum, ciuitas est veluti quoddam corpus, in quo varia sunt membra, quorum singula suum habet munus, suamque virtutem, per quam suum munus exercet; neque enim omnes corporis partes sunt oculi, aut pedes, neque omnes vident, aut corpus sustentãt, imperantve: atque idem dicas de multis hominibus vnum reip. corpus efficiẽtibus.
B Verũ corporis membra, & omnes eorum functiones in hoc vnum conueniunt, vt totum corpus conseruent, ad quod efficiendum vna communi indigent virtute. Hanc doctrinã declarauit Aristoteles simili a naui sumpto, in qua alij temonem gubernant, alij vela pandunt, alij malos scandunt, alij alijs funguntur muneribus: quorum, vt functiones & virtutes sunt diuersæ, ita vnus est omnium communis finis, nauis incolumitas, & vna communis virtus qua nauis conseruatur: quæ in omnibus esse debet: de qua dubium est, an debeat esse tota virtus moralis, qua homines simpliciter boni nominantur, aut vna certa & imperfecta virtus. Tertium fundamẽtum, prudentia quæ vniuerse sumpta, nihil aliud est, quam recta aliquid agendi ratio, duplex est: altera mala, per quam idonea aptantur media ad id efficien-
C dum, consequendumque quod est malum; quo modo dicere solemus, prudentem latronem, tyrannumq; prudentem: altera bona quæ ad bonum dirigit finem: Hæc rursus duplex, altera artis, siue imperfecta, per quam dicimus aliquem esse prudẽtem agricolam, nautam, medicum; vel est circa aliquod bonum, quod non sit finis humanæ vitæ: altera morum quæ dirigit actiones vitæ, per quas homo fit bonus simpliciter, & ad perfectum bonum tendit; quæ non est perfecta sine experientia a qua pendet, & per quam acquiritur. Hæc prudentia non potest esse sine virtutibus morum, per quas homo recte afficitur erga finem, quam affectionem siue propensionem prudentia supponit: ideo aliquando Aristoteles vere dixit, Impossibile esse prudentem esse non bonum, cum prudentia includat ordinem ad rectum appe- *Li. 6. Eth. c. 12.*
D titum voluntatemve rectam; cõtra nemo potest esse bonus bonitate morum, nisi fuerit prudens, quia prudentia præscribit modum omnibus virtutibus circa actiones, vt tendunt ad finem. Hæc duplex est, altera politica quæ bene ordinat circa bonum cõmune, & residet in principe: altera priuata, quæ ordinat circa bonũ particulare, & reperitur in quouis homine quatenus est animal rationis & regiminis particeps. His ita adnotatis, has adstruo positiones.

Prima positio, non potest esse bonus vir, qui non sit bonus ciuis. Doctrina est manifesta: Quia vir bonus esse non potest, qui non seruat, aut saltem non est animo paratus suo loco, & tempore seruare ea quæ legibus præcipiuntur, & quæ faciunt ad bonum commune: quia, cum sit pars reip. debet esse consentanea cum toto: at, qui est sic affectus, est ciuis bonus: igitur.

Secunda positio, potest aliquis esse bonus ciuis sine bonitate morali, in A ea rep. quæ boni veri caussa non est constituta: sed tamen non erit vera bonitas sicuti nec finis, quo refertur est verus; sicuti nec latronis prudentia, vera prudentia. Vnde iste necessario erit malus morali malitia. Tertia positio, potest esse bonus ciuis secundum quid, qui non sit simpliciter bonus vir. Doctrina est manifesta, iuxta quam aliqui intelligendum esse dicunt Aristotelem, & Diuum Thomam. Quarta positio, bonus ciuis simpliciter nõ potest esse qui non est bonus vir simpliciter. Primo, non potest esse bonus princeps simpliciter, nisi sit bonus vir, vt Aristoteles docet: igitur neque bonus ciuis simpliciter: hæc consequutio sic probatur: quia bonus ciuis debet esse prudens prudentia morum, vt recta cum ratione pro loco & tempore, negotijsque viuat secũdum leges: at, ex Aristotele impossibile est vt prudens sit malus; igitur. Deinde, is est simpliciter bonus ciuis, qui legum finem attingit, qui, vt supra docuimus, est vita beata, quæ sine omnibus virtutibus esse non potest: quas qui habet, est bonus simpliciter: igitur. Præterea, bonus ciuis simpliciter est ille, qui in omnibus bene consulit ciuitati; M.Tul. vnde aliqui definientes ciuem, dicunt, Ciuis est vir bonus reip. vtilis: atqui non potest in omnibus recte consulere, aut ciuitati esse vtilis, qui non est simpliciter bonus: igitur. Huc facit, quod in diuinis literis legimus, Deum voluisse conseruare eas ciuitates, quas euertit, si in ea inuẽti fuissent aliquot viri iusti. Per iustos itaque homines ciuitates conseruantur: quales sunt, qui sunt simpliciter boni. Ad hæc, felicitas totius ciuitatis quam propositã Lib.7.c.13 habet legislator, pendet a felicitate singulorum: tunc enim, ait Arist. resp. bene gubernatur, si felicitatem maxime recipiat; & per eundem, ea est studiosa ciuitas, in qua ciues sunt studiosi: at simpliciter studiosus, est simpliciter bonus: igitur, vt ciuitas sit simpliciter beata, omnes ciues debent esse simpliciter boni: Quod si Aristoteles dicat, non omnes ciues posse esse bonos, id ei negarem: atque ex eo peterem, an in Ethicis eam assignauerit hominis felicitatem, quam omnes assequi possint: qui profecto, respondere deberet, se talem assignasse: & sane, nemo est qui non queat studiose & cum virtute viuere, qua in re felicitatem politicam in primo Ethico collocauit. Atque alijs omissis rationibus, ad contraria argumenta respondeamus. C

Ad primum, primum dicerem, istum non pertinere ad remp. & non esse Burid. in lib.polit. ciuem. Deinde dicerẽ, esse bonum ciuem animi proposito, quia est paratus communi bono consulere: sicuti dicitur amicus Dei, licet non semper agat aliquid pro Deo. Denique negarem omnino huiusmodi hominem non esse vtilem reip. & ciuitati, cum ob solos viros iustos conseruetur ciuitas, ac etiam vniuersus terrarum orbis: &, ni gubernando, tamen orando maxime ciues iuuat; vt faciebat Moses, cum populus pugnabat. Est itaque nefarie & impie dictum, hoc hominum genus esse in rep. otiosum. Ad secundum patet ex dictis: vnde nihil est, vt aliquid priuatim respondeamus. Ad primũ pro alia parte; negamus posse simpliciter omnes seruare leges, quæ de omnibus virtutibus feruntur, nisi eum qui fuerit simpliciter bonus. Ad secundum, qui inani gloria legem seruaret, ob idem vitium inter dum aliquid D

quid

A quid contra legem committeret, & in communi vita non se recte ageret. Obseruatio legis ex timore, non est damnanda: de qua re alio dicetur loco.

An possit esse bonus Princeps, qui non sit uir bonus. Disp. XV.

T si ex ijs quæ proxima disputatione de bono ciue diximus, facile intelligi possit quid de proposita difficultate sentiendũ sit: tamen, cum non desint, qui contra veritatem stent, & huius dubitationis discussio nonnihil lucis ad ea quę docuimus afferre possit; ideo eam priuata disputatione examinare volumus quod aũt possit esse bonus princeps, qui non sit vir bonus, sic probo.
B Primo, virtus Principis consistit in bene pręcipiendo, & in ciuili prudentia, qua bene dirigat subditos in suum finem: at aliquis potest bene pręcipere, & non bene agere: iuxta illud Christi, non quod fecerint, sed quod dixerint: igitur. Secundo, experientia constat, extitisse principes optimos; qui tamen non fuerunt viri optimi; vt Cyrus, Traianus, Augustus, & nonnulli alij qui tanquam optimi Principes ab historicis & ab alijs scriptoribus celebrátur: igitur. Tertio, quo argumento probo nullos esse bonos, omnes Principes suis legibus nonnulla mala permittunt, vt meretricium, commessationes, & id genus alia, quę possent prohibere: mali igitur omnes, & nullus bonus. In hac dubitatione, prima sententia est Aristot. dicentis, non posse esse Principem bonũ, qui non sit vir bonus: idem existimauit Doctor Angelicus quem sequitur Sotus. Secunda aliorum, quam amplexus est Caieta. cui cõ sentiebat Præceptor meus Illustrissimus Toletus, qui duo hac in parte docebat: Primum fieri posse vt quis sit egregius Princeps, qui non sit omnino vir bonus: alterum, hoc difficillime contingere posse. Nos quid hac in parte sentiendum sit, quibusdam positionibus breuiter docebimus. *Lib. 3. pol. cap. 3.*
C

Prima positio, in rep. & ciuitate libera, in qua ciues ad regendum assumũtur, ijdem debent esse boni ciues & boni principes, hoc est, debent esse præditi ijsdem virtutibus, per quas aliquis est bonus princeps, et ciuis bonus, & bene regere, & parere potest. Doctrina est Aristotelis in tertio politico, & per se manifestissima: quare in hoc ciuitatis genere omnes ciues debent esse boni viri, si ciuitas sit futura felix: cum ijdem qui subsunt & obediunt, debeant aliquando præcipere. Secunda positio, proprie loquendo, non est eadem virtus boni ciuis, & boni Principis. Ita Aristotelis loco proxime citato: quam doctrinam ipse confirmat argumento ducto a simili de viro & muliere in familia: viri virtus est parare diuitias, mulieris eas conseruare: additque exemplum de eo qui facit fistulas, cui cõparatur princeps, & eius qui fistula vtitur, qui comparatur subdito. Adde, quia vt supra dicebam, alia est prudentia quæ est in Principe, alia quæ in subdito: in quo non requiritur prudentia quæ curat commune bonum sicut in principe: sed solum vera & bona opinio de ijs qua a Principe mandantur: quamuis in exequendo imperio indigeat virtute & priuata prudentia ad mandata recte exequenda. Tertia positio, non potest esse bonus Princeps, qui non sit etiam vir bonus. *Cap. 3.*
D

Primo hæc doctrina patet ex proxima disputatione: quia si quis non potest bonus esse ciuis, ni sit vir bonus, multo minus bonus Princeps, qui & sibi & alijs debet esse bonus: huc accedit auctoritas Aristotelis & D. Thom. qui hoc simpiciter docet. Deinde, ea ratione qua vtitur Aristoteles: quia in Principe debet esse prudentia: at vt idem docuit, impossibile est prudentem non esse simpliciter bonum: quia prudentia, præsertim politica, omnes virtutes supponit, iudicat enim prudens de omnibus, & qualis quisque est, ita finis ei videtur: quare per omnes virtutes debet esse bene erga omnia affectus. Itaq; cum Princeps de omni uirtute leges ferre, debeat; ne in illis ferendis erret, omni virtute debet esse præditus: ne qua animi perturbatione impeditus, aliter statuat, & iudicet, quam debet. Postea, non minus pertinet ad Principem leges ferre, quam iudicia exercere, & caussas cognoscere, atque iudicis personã agere: at nemo potest vniuerse recte iudicare, nisi qui fuerit omni virtute munitus: igitur. Minor propositio est manifesta; quia ni sit liberalis, corrumpetur auro: ni pudicus, pulchritudine, siue luxuria: ni summissus, superbia et inani gloria: & deniq;, vt inquit ille, sit bonus, sit iustus Princeps uenditur ab aulicis. Ideo recte monebat sapiens, Noli quærere fieri index, nisi valeas irrumpere iniquitates: hoc est penitus frangere, vel vt græce legitur iniustitias tollere, ne forte extimescas faciẽ potentis, & ponas scãdalum in agilitate tua; hoc est, offendiculũ præbeas tuæ æquitati, & integritati, idest aliquid committendo per quod æquitas impediatur. Huc pertinet Consilium Iethro Mosi datum de iudicibus sapientibus, timentibus Deum, & auaritiam odientibus constituendis, quod etiam Deus approbauit: & quod Christus de Petro ter petijt, an ipsum amaret, quod sciret, neminem posse sine caritate recte gubernare: & quæ de moribus in Episcopo requirendis scripsit Apostolus: & omnes partes, quas in bono Principe desiderabat Plato: & denique quæ D. Chrysostomus in libris de sacerdotio docet; vt nonnullas alias rationes & auctoritates missas faciam. Quarta positio, non potest esse bonus Princeps, qui aliquando non fuerit subditus. Primum, hoc docet Aristoteles, cum ait, Recte dici in prouerbio, Neminem bene imperare posse, qui non ipse prius sub Imperio fuerit: confirmatque a simili de eo qui cum velit fieri equitum princeps, hãc artem addiscit, dũ inter equites subiectus viuit. Plato hac de re hanc luculentam scriptam reliquit sententiam, Existimare de omnibus hominibus id quisque debet, quod qui nunquam seruiuit, is laude dignus esse dominus nunquam poterit. Deinde Principes debet habere prudentiam omnium de quibus leges laturus, ac iudicaturus est; quã non potest acquirere nisi per actus; igitur vt sciat bene subditos gubernare, debebit prius esse subiectus. Huc facit illustris locus D. Pauli vbi loquens de Christo capite, & Pontifice nostro dixit, Nos habere Pontificem, qui possit infirmitatibus nostris compati, tentatum per omnia, pro similitudine absque peccato, id est omnibus modis probatus & afflictus, ad instar nostri, cum tamen non esset peccato obnoxius: & cum filius Dei esset, hoc est cum omnia cognosceret, didicit ex ijs quæ passus est obedientiã, experientiaq́, cognouit, quã magna sit obedientiæ virtus. Et, vt cum

Marginalia: Eccl. 7. — Lact. li. 6. — Ians. — Nu. 11. — 1. Tim. 4. — Tit. 1. lib. 6. de rep. — Lib. 6. — Dial. 7. de rep. — Heb. 4. — Gagn.

Section letters: A, B, C, D

A cum M.Tullio concludam. Qui bene imperat, paruerit aliquando necesse est. Argumentis ita responderes. *Lib. 3. de leg.*

Ad primum, non potest recte præcipere, qui non sit prudens, nec potest omnino esse prudens, qui non est omnium virtutum genere ornatus. Christi dictum, intelligendum est, de ijs rebus quę ad fidem & mores pertinent, in quibus Ecclesiæ pastores non possunt errare: a quorum tamen uita, cum sunt mali, vitæ instituendæ rationes sumendæ non sunt. Ad secundum, illi laudantur, vt meliores alijs: sed non facile concederem fuisse omni ex parte bonos. Ad tertium, malorum minorum permissio ad uitanda maiora non est mala; vt alio dicetur loco.

B *De legis actibus, quot, & qui sint. Disput. XVI.*

EX illis difficultatibus quæ circa naturam legis vniuerse consideratæ tractari solent, ea nobis explicanda restat in qua de eius actibus, qui & quot sint quæritur. Et quoniam communiter approbari solet Iureconsulti doctrina, qui hos quattuor numerat, Imperare, vetare, permittere, & punire, ideo contra hunc numerum communiter receptum argumentabor.

Primo auctoritate Vlpiani, qui dixit, legem non solum metu pœnæ, sed etiam prĕmiorum exhortatione subditos bonos efficere: prĕmiat igitur, hortatur, aut consulit lex, qui actus sunt præstantissimi. Vnde Deus sæpe, præ- C mij spe proposita, in sua lege homines ad bene agendum excitauit, præsertim Iudæos bonorum temporalium promissione: & sæpissime consilia ad bene agendum præbet. Secundo, lex, vt supra docuimus, non differt a prę- cepto; at tam imperare, quam vetare est quoddam pręceptum: igitur ista duo distinguenda non erant. Tertio, qui istos actus distinguunt, dicunt, præceptum esse bonorum, et prohibitionem malorum; quod videtur falsum: quia præcipiuntur & vetantur etiam ea quæ sunt indifferentia; vnde enata est illa distinctio, alia prohibita, quia mala, alia mala, quia prohibita: Rursus, quid opus fuit præcipere ea quæ sunt bona, & prohibere, quæ sunt mala? vani igitur isti duo actus. Quarto, ijdem auctores dicunt, permissionem esse de ijs rebus quæ sunt indifferentes; quod est omnino falsum; cum etiam D permittantur, quæ sunt manifeste mala; vt lupanaria, nonnulla mendacia, & quædam alia. Quincto, legis scopus est facere homines simpliciter bonos; ad quod faciendum, non sunt inducendi formidine pœnæ; cum id quod metu fit, non ex virtute fiat: punire igitur non erit legis actus, cum non sit idoneus ad eius finem consequendum. Postremo, aliqui ex his actibus, uel etiam omnes conueniunt illis, quorum non est leges ferre, ut parentibus, & magistris: igitur male attribuuntur legi.

L. 1. ff. de iust. et iur. *Deut. 6. & 11.*

In hac difficultate scriptores non conueniunt, sed alij plures, alij pauciores, alij hos, alij illos numerant legis actus; & ita uarij sunt dicendi modi. Primus eorum, qui quattuor numeratos agnoscunt: & hic est magis communis. Secundus Isidori, qui tres recensuit, & omisit primum; quem aliqui *Lib. 5. Ety.*

sub

L. leges C. de leg. ſub permiſsione intelligi uolunt, cum permiſsi appellatione, Iuriſconſultorum more, etiam præcepta intelligantur: & ſane non eſt cēſendum uirum doctiſsimum hunc præcipuum legis actum prætermiſiſſe. Tertius aliorum, qui illis quattuor addunt quinctum, conſilium dare; ut Accurſius, cui refragatur Bartolus. Alij, ut Alphonſus a Caſtro & Alexāder Turaminus, addunt præmiare. Quid tenendum ſit ſequentibus poſitionibus docebo. A

Lib. 1. de leg. pœ. c. 9. In rub. de leg. lib. 2. c. 1. nu. 5.

Prima poſitio, conſulere non eſt proprius legis actus. Probatur ex communi ſententia, quæ hac ratione fulcitur: quia conſulere eſt actus priuatus alicuius perſonæ, qui ſine auctoritate exerceri poteſt.

Secunda poſitio, quamuis præmiare, poſſet connumerari inter actus legis: tamen conuenientius ab eis ſecernitur. Primum, quia virtus, ſua natura, eſt ſibiipſi præmium, & ſe ipſa ſatis hominem honeſtatis cupidum allicit, etiam nullo propoſito præmio. Ideo M. Tullius de iuſtitia, quam lex propoſitam habet, loquendo dixit, Iuſtitia nihil expetit præmij, nihil prætij: per ſe igitur expetitur. Deinde, quia hic quoque actus exerceri poteſt a priuata perſona, & nullam requirit auctoritatem: non erit itaque legiſlatoris proprius. Neque par ratio eſt de punitione, ut poſtea dicam. Licet lex poſſit facienda conſulere, & facta præmiare: tamen hoc non eſt ei peculiare. Tertia poſitio, conuenienter quattuor aſſignantur legis actus, Imperare, vetare, permittere, punire. Hoc affirmauerim cum communiore ſententia, quæ huius numeri hanc aſſignat rationem. In lege duo ſpectari poſsunt, modus quo res ipſæ ordinantur & res quæ ordinantur: quorum alia ſunt bona ex genere ſuo, & hæc præcipiuntur; alia mala, & iſta prohibentur. alia indifferentia, & iſta permittuntur: & quia facile homines legem contemnerent, ni timore pœnę coercerentur, ideo quartus additur actus, qui eſt punire. Nam, vt ait Tullius, quænam ſollicitudo vexaret impios, ſublato ſuppliciorum metu? Vt autem hæc doctrina confirmetur ac declaretur magis, animaduertendum eſt, bonum eſſe duplex; vnum ſuapte natura bonum, vt ſunt actus virtutum: alterum non ſua natura, ſeu ex obiecto, ſed ex circunſtantia loci, vel temporis, vel perſonæ: lex non ſolum præcipit quod ſua natura eſt bonum, ſed etiam quod ex aliqua circunſtantia & ad aliquem finem eſt. Atque idem dicas de malo, quia non ſolum prohibet quæ ſunt ſua natura mala, ſed etiam quæ extrinſecus propter aliqua adiuncta ſunt mala, vt ferre arma, cum ſubeſt rixarum periculum. Neque ſolum indifferentia, hoc eſt ea, quæ, ex ſe, nec mala, nec bona ſunt, permittit, ſed etiam quæ ſunt minus mala, vel minus bona; quorum contraria, ſi prohiberentur, maiora euenirent mala; quo pacto permittuntur meretrices. Verum, non quæcunque lex hos omnes habet effectus, ſed ex his aliquem: qui & ſi humanæ legi potiſſimum tribuuntur, ad alias tamen accommodari poſſunt. Neque omnes eandem vim habent, ſed præcipuus eſt, imperare, vnde naſcitur obligatio, quæ legi eſt maxime propria; & nihil aliud eſt, quā relatio rationis, qua neceſſario qui ſub lege eſt, cū lege cōformari debet; cuius duæ sūt partes, vna qua ſub peccato, vel in foro cōſciētiæ obſtringit: altera, qua ſub pęna, vel in foro externo. Huc facit hæc Hieronymi

Lib. 1. de leg. (B) — *Lib. 1. de leg.* (C) — D — *Lib 1 contra Iouin.*

A nymi ſententia, quod præcipitur imperatur: quod imperatur, neceſſe eſt fieri: ſi non fiat, pœnam habet. Et licet omnes leges vim directiuam iubendo, aut vetando habeant, vim tamen coercendi per pœnam non item, ſed ſatis eſt vt habere poſſint. Denique, effectus permittendi non eſt legis proprie dictæ, cum de ratione legis ſit afferre neceſſitatem aliquam: dicitur tamen legis effectus, pro vt lex eſt quoduis decretum a publica poteſtate factum.

Ad primum, licet leges aliquid faciendum ſuadeant, & ad faciendum præmijs alliciant: tamen ob allatas rationes iſta præſtare non eſt legis proprium: Ad ſecundum, quamuis vetare & præcipere communi appellatione præcepta vocentur: tamen, ex parte obiecti, ſunt actus omnino diſtincti, & vnus non includit alterum; cum præcipiantur bona, & vetentur mala.
B Ad tertium, patet ex ijs quæ paullo ante adnotauimus: ex quibus etiã quarta ſoluitur ratio. Ad quinctum, quod in hoc argumento eſt difficultatis, explicabitur plane diſputatione ſequenti; nunc breuiter negauerim eſſe malum eum timorem, quo ad legem ſeruandam excitamur. Ad vltimum, multo aliter Princeps, ſiue legislator præcipit, prohibet, permittit, punitq; quam alij faciant, ac proinde iſti actus non eodẽ modo dictis perſonis conueniunt, ſunt itaque legi ſiue legislatori ſuo modo proprij.

An obſeruatio legis ex timore, ſit bona. *Diſput.* XVII.

C CVM omnes leges, tum humanæ, tum diuinæ homines ad ſui obſeruationem pœnarum timore permouere ſoleant; non erit omnino a noſtro inſtituto alienum, id explicare, quod in huius quæſtionis titulo propoſui, ut hac in parte, leges nihil errare demonſtrem; dum pœnarum timore homines ad honeſte uiuendum compellunt. Et quamuis de re propoſita contra hæreticos noſtri temporis late diſputare poſſem; paucis tamen agam.

Quoniam uero timor non uno modo ſumitur; ideo, vt quæſtionis ſtatus recte intelligatur, de quo timore ſit hic futurus ſermo, exponendum eſt. Timor itaque quadruplex eſt: primus qui dicitur naturalis, quo naturæ inſtinctu, etiam bruta pertimeſcunt ea, quæ ſibi contraria eſſe cognoſcunt: de quo timore, non eſt hic dubitatio; cum ex ſe, nec bonus, nec malus ſit, ſicuti nec
D aliæ animæ perturbationes; licet aliquando aliter male ſenſerit Lutherus. Secundus, qui mundanus appellari ſolet; ut, cum quis ita timet pœnas a creatura infligendas, ut ad eas uitandas contra Deum peccare non dubitet: quo timore affectus erat Petrus, cũ Chriſtum negauit: quẽ timorẽ ut malum, una cum diuinis ſcriptoribus reijcimus. Tertius, qui ita cum diuina offenſione, ſeu legis tranſgreſſione eſt coniunctus, ut magis traſgreſſionẽ ipſam refugiat, quam pœnam: qui timor, & ſi ſecundum ſubſtantiam ſit ſeruilis; tamen bonus eſt, & in iuſtis reperiri poteſt, eumque, ut bonum diuinæ literæ & ſancti Patres laudant; ut Baſilius oratione in pſalmum trigeſimumtertium, Chryſoſtomus, Ambroſius, & alij. Quartus, quo ita quis legẽ punientem timet, aut ſeruat, ut ſolius pœnæ fugiendæ cauſſa legem adimpleat,

Mat.10. 1. Pet.3. Iſa.51.

Hom.15. ad popul. In pſ.118. uer.21.

In Psal. 118 uer. 25. pleat,& culpam caueat; & hic est ille timor, qui proprie seruilis vocatur; A quem aliquando Augustinus eleganter descripsit: & de hoc timore est tota difficultas. Quod autem iste timor non sit bonus, his rationibus hæreticus suadere conatur.

Primo, qui Deum propter aliud amat, peccat: igitur & qui Deum, uel legem timet propter aliud, idest, propter pęnas peccabit. Secundo, omnis actus inordinatus est malus: talis est timor iste, cum magis timeat culpam, quam pœnam: igitur. Tertio, qui ex isto timore agit, ficte & simulate, non ex corde agit: est igitur hypocrita & simulator; ac proinde hic timor, qui hominem hypocritam facit, reijciendus erit. Quarto, nemo potest perfecte odisse aliquid, cuius contrarium non prius senserit, nó dilexerit: igitur qui non seruat legem ob amorem iustitiæ, non potest eam vere seruare ob timorem pœnæ: reijciendus igitur iste pœnarum timor. Quincto, quidquid timore fit, non sponte fit: quod non fit sponte, non est laudabile: igitur legis B obseruatio ex isto timore extorta non est laudabilis: immo videtur augere peccatum: Nam, remota legis pœna, id placeret, quod displicet: ergo si non esset lex ista, minus peccaretur: abundat enim ex legis cognitione peccatũ, *Rom. 5.* vt ait Paulus. Sexto iste timor oritur ex mala caussa, nimirum ex amore sui, *2. Tim. 3.* qui in diuinis literis vituperatur, estque omnium malorum radix: Oritur *Aug. 1. de ciui.* etiam ex diffidentia, quæ est peccatum; est enim contra illud scripturæ Confidite, nolite timere. Septimo, iste timor damnatur in diuinis oraculis, vt *Rom. 8.* cum dicitur, Non accepistis spiritum seruitutis in timore; & Deum solum *Mat. 10.* esse timendum, atque timorem non esse in caritate, quæ foras mittit timo- *1. Io. 4.* C rem. Damnatur etiam ab humanis scriptoribus: nam Seneca scriptum reliquit, Iustum esse, facile esse, cui vacat pectus metu: item, Prona est timori *In Herc. fur.* semper in peius fides: Virgilius, Timorem degeneres animos arguere dixit: Aristoteles dixit non esse fortes eos, qui propter legum increpationem *Lib. 3. eth.* coguntur bella adire: & denique, ut Horatius ait,

Oderunt peccare mali formidine pœnæ:

Quare, qui ex isto timore agunt, mali sunt; & idcirco ipse timor malus.

In hac difficultate, Lutherus varijs in locis de hoc timore agendo, hæc docuit: Primum, hunc timorem esse ex se malum: Deinde, obseruationem legis & pœnitentiam ex isto timore natam non esse laudabilem: postea, eum qui pœnam timet, peccare, istumque timorem augere peccatum, D & facere hominem hypocritam. A qua sententia Lutherani posteriores re- *Adr. quol. 4. q. 2.* cesserunt, & hunc timorem vtilem esse docuerunt, vt ex quibusdam hæreticis scriptoribus colligere licet. Quidam uero ex nostris existimarunt hunc *Almay. c. 3. mor.* timorem non esse bonum, nisi referatur in alium finem honestum; vt ad fu- *Scot. 4. dis. 14. q. 2.* giendam culpam: at si uitatio pœnæ non esset finis, sed solum caussa monés, non esset malus. Vt autem huic dubitationi satisfiat, unum vel alterum subijcio fundamentum.

Primum fundamentum, distinctio timoris in seruilem & filialem funda *Rom. 8* mentum habet in diuinis literis, & maxime in hac Pauli sententia, Non accepistis spiritum seruitutis (hoc est seruilem) in timore; sed spiritum filiorũ,

idest

A idest filialem. Seruilis timoris substãtia in hoc est sita, vt quis legem seruet, aut peccatum fugiat propter pœnam, quam lex comminatur, aut peccatum secum affert. Filialis vero timoris natura hæc est, vt quis legem seruet, & peccatum fugiat ex amore iustitiæ, & ex timore reuerentiæ paternæ. Primus timor ideo vocatur seruilis, quia solet esse in seruis; qui propterea domini iussa faciunt, quia pœnas timent. Secundus uero ideo dicitur filialis, quia solet esse in bonis filijs, qui mandatis paternis obediunt ob reuerentiã quam erga parentes habent. Vtrunque timorem egregie sancti Patres quibusdam similibus exponunt. Aliter, inquit Gregorius, timet cõiugem uxor amans, aliter dominum ancilla peccans. Et Augustinus, Aliter mulier adultera timet virum suum, aliter casta: adultera, ne veniat; casta, ne deserat. Primus oritur ex amore sui, & ex consideratione trium attributorum Dei, omnipotentiæ, quia omnia potest: Sapientiæ, quia omnia nouit: & iustitiæ, quia nihil impunitum relinquit. Alter vero ex amore Dei, & ex consideratione attributi immensæ bonitatis, ob quam est omni amore & reuerẽtia dignus. *Lib 34. mor c. 14.*

B

Secundum fundamentum, tribus modis potest se habere is qui timet culpam propter pœnam; primo, vt ob timorem legem seruet, & peccatũ fugiat ob amorem iustitiæ, secundo si ita se habeat, vt ni esset pœna, legem non seruaret, sed peccaret: tertio, cum eo est animo, vt velit peccatũ fugere propter pœnas, sed non honestatis studio, aut ea uoluntate, quod adhuc peccaret, ni pœna esset proposita. Primus timor potest esse in iustis, ac proinde aliqui filialem uocant: quamuis secundum substantiam sit seruilis; est tamen bene ordinatus. Secundus proculdubio est malus, cum habeat annexum illum affectum conditionatum peccandi, si non esset pœna. At vero tertius qui proprie seruilis dicitur, sua natura nõ est malus, sed bonus, vt statim demõstrabo. Habet hic timor quasi duos gradus: vnum, cum vi huius timoris solum aliquis retrahitur a peccati perpetratione: alterum, cum remouetur etiã ab affectu & desiderio peccãdi, & quamuis vterque sit bonus; tamen secundus est melior, cum melius sit abstinere a uoluntate peccati, quam ab opere tantum. Vnde ille non gignit contritionem, vel attritionem, hic vero vna cum attritione, accedente sacramento, iustitiam procreat, vt de pœnitentia agendo nonnulli docent.

C

Tertium fundamentum, timor seruilis non dicitur talis ab aliqua forma sibi inhærente, sicuti cãdidum a candore; sed a forma extrinseca intrinseca tamen subiecto, in quo ipse reperitur, hoc est ab homine, qui seruiliter timet, dum pluris facit pœnam, quam culpam. Neque ipse ex se est malus, sicut nec fides informis, quæ est in peccatore, sed bonus: quoniam non dicitur malus, quia multum timet pęnam, sed quia non magis legis transgressionem extimescit: quod autem non magis culpam timeat, non oritur ex timore pęnæ, sed ex caritatis defectu. At peteres, cur non ẽt timor mũdanus, bonus noĩari potest, licet sint mali, qui illum hñt? Nam quod peccet qui timore mortis fidẽ negat, non timori mortis, sed defectui caritatis adscribendũ est. Respondeo, inter istos timores magnum esse discrimen: nam timor mundanus, est timor creaturæ; seruilis uero est timor Dei: ille nõ solum est

D

cum

cum peccato coniunctus, sed etiam est ipsius peccati caussa, cum timor eligatur vt medium ad vitandum malum temporale; hic vero, est quidem cũ peccato, sed non est caussa peccati, cum a peccando abstineat, quia Deum timet: Hic non potest esse nimius intensiue, cum nemo videat Deum iratum, nec cruciatus æternos; potest tamen inferni pęna nimis timeri appretiatiue, vt si data optione, aliquis magis vellet dictam pęnam fugere, quam peccatum: at qui iste excessus non oritur vitio timoris, quod in se sit nimius, & caussa malę ęstimationis, sed ex defectu caritatis; quia plus pęna, quam culpa timetur: At vero mundanus, cum sit timor mali creati, & temporalis pęnæ, potest esse nimius, etiam intensiue; quam ob caussam interdum est nimius appretiatiue: & tunc proprie dicitur timor mundanus: qui intrinsece est inordinatus & malus. His notatis, ad positiones accedo. A B

Prima positio, timor, vt est quædam naturalis perturbatio, non est malus. Est hæc veritas certissima, & contrarium sentire est error, in quem aliquando lapsus est Lutherus: in quo etiam male sensit Rupertus Abbas. Quem errorem hæc manifestissima ratio refellit; quia animi perturbationes ex se, nec bonæ nec malæ sunt; quas Deus naturæ nostræ ad multa commoda indidit, vt præter alios, oratione contra irascentes docte scripsit Basilius. Secunda positio, timor ille quem mundanum appellari diximus, est malus. Doctrina est certa, & patet ex dictis. Tertia positio, timor cum affectu peccandi, ni esset pœna, est timor malus. Quoniam habet annexum affectum peccati: ac proinde non est immunis a culpa. Quarta positio, timor pœnæ conceptus ab eo qui ex amore iustitiæ legem seruat, est bonus & laudabilis. Doctrina est communis, quam nec Lutherus negasset: siquidem hic timor ordinatus est; quem etiam iusti ad excitandum magis iustitię amorem concipiũt. Quincta positio, timor seruilis proprie sumptus, est bonus et laudabilis: quare seruare legem ob pœnæ timorem, in malis ponendum non est. Hæc doctrina est certa fide tenenda, quam hic paucis confirmabo. Primo, quia in diuinis literis de hoc timore dr̃, Esse initium dilectionis: Expellere peccatũ: Ad sic timendum nos hortabatur Christus, cum dicebat, Timẽdum esse eũ, qui potest animam perdere in Gehennam: Eundem timorem passim diuini scriptores & Deus ipse incutit, ac etiam inspirat, vt Paulus docet. Deinde auctoritate & communi consensu Patrum, qui perpetua traditione hanc veritatem docuerunt, Clemens Alexandrinus in secundo Stromatum vbi fuse hunc timorem approbat, Olympiodorus in Ecclesiastem, Beatus Ephræm passim in suis operibus, Basilius oratione in psalmum trigesimumtertium Chrysost. libro primo de compunct. cordis, Tertullianus libro de pœnitẽtia, & secundo libro contra Marcionem, Pacianus in parænesi ad pœnitentiã Prosper libro de lib. arbitrio, & vt alios innumeros missos faciam, Cassianus libro quarto de institutis Renunciantium, capite trigesimonono. Postremo accedat ratio, quia est naturæ consentaneum timere summum malum; vnde bonus oritur effectus coercitio voluntatis a peccando, vel saltem operis malis prohibitio. Ex quibus colligeres, non esse improbabile, quod aliqui dixerunt, hunc timorem esse è numero donorum spiritus sancti: Qui tamen C D

Lib. 9. de oper. Spiritus san. c. 5 Lact. Fir.

Eccl. 1. & 25.

Deu. 32. Psal. 7. Rom. 8. Isa 63.

Alex. Als. Bonau.

A men nõ fuit in Christo, sicuti nec timor ille castus, quo timemus ne offendamus, quia sciebat se peccare non posse. Cum ergo hic timor sua natura sit bonus, ni malo fine distrahatur, ex se tendet in honestum. Sophismata in contrarium allata sic solueres.

Ad primum, cum Deus sit per se bonus, ideo per se diligendus: & cum non sit per se malus, propter aliud est timendus, idest, propter pœnas, quas malis infligit. Ad secundum, solum probat, eos quia seruiliter amant, esse malos & inordinatos, non autem, ipsum timorem esse talem, ut patet ex tertio fundamento. Ad tertium, negamus istum timorem facere hypocritam & non ex corde agere eum qui sic agit, quamuis non agat ex caritate. Licet ergo qui sine caritate est, sit vanus, & nihil sit: tamen abstinere a peccato ob
B timorem pœnæ non est inutile, non est nihil; sicuti nec fides, nec prophetia sublata caritate, sine qua, illa beatum non faciunt: Valent enim aliquid opera sine caritate facta. Ad quartum, primum, siquid hoc argumentum probat, obseruationem legis, seu dolorem ex isto timore natum imperfectũ esse probat, id quod concedimus. Deinde, quod non possit perfecte aliquid odio haberi, nisi eius contrarium prius odio habeatur, non est verum, nisi in ijs rebus quæ propter se odio habentur: nam, siquid alterius gratia odio habeatur, vere & perfecte odio haberi potest, si res illa diligatur, cuius gratia istud odio habetur. Vnde cibum suauem detestari solemus, licet insuauem non diligamus, quia diligimus sanitatem, cui cibus suauis obfuturus creditur. Ad quinctum, in primis, dolor iste est uoluntarius, cum ex deliberatio
C ne nascatur: & licet aliquo pacto esset extortus, adhuc est bonus, quia a peccato retrahit, & ex se nullo modo peccatum auget: quod si ex timore pœnæ & legis augetur, est ex voluntate hominis corrupta; vt Paulus docet. Ad sextum, amor sui intra rationis limites contentus, non est malus, nec malorum origo. Neque est verum, metum semper oriri ex diffidentia; cum etiã Christus metuerit. Ad septimum, cum dicitur, Nos non accepisse spiritum seruitutis in timore, laudatur hic spiritus qui datus fuit Iudæis: Et qui sic timet Deum vt punitorem timet: caritas mittit foras timorem, quia imperfectionẽ repellit: quam imperfectionem in timore humani scriptores agnoscunt.

Rom. 7.

Libri Tertij finis.

DIVINARVM, HVMANARVMQVE LEGVM

LIBER QVARTVS.

In quo de lege æterna agitur.

An in Deo sit aliqua lex æterna. *Disput. I.*

VAE ad legem vniuerſe conſideratam cognoſcendam explicatu fuere neceſſaria, ꝓximo libro expoſuimus; conſequens eſt, vt de eius ſpeciebus priuatim agamus: in quibus merito primũ locum lex ea tenet, quæ aliarum eſt origo, quam vocamus æternam. Et quamuis ſupra hanc legem ponendam eſſe dixerimus: tamen in præſentia id in dubiũ reuocamus; vt quod ibi ſimpliciter ſtatuimus, nunc accuratius doceamus: & quod lex æterna, nõ detur ſic probo. Primo, illa ordinatio legis nomẽ meretur, & pro lege recipienda eſt, quæ habet vim ordinandi aliquid in finem, ac etiam obligandi: atqui ordinatio æterna hanc vim habere non potuit, cum ab æterno, nulla extiterit res quæ tali lege dirigeretur, & obligaretur: igitur. Secundo, Deus non fuit ab æterno Dominus; quia non habuit relationem dominij, cum nulla adhuc exiſteret creatura, cuius reſpectu dicitur Dominus: igitur nec legiſlator, cũ non dum eſſet aliqua res, cui legem imponeret: quare, ſi Deus non fuit ab æterno legiſlator, nec etiam vlla lex fuit æterna. Tertio, de ratione legis eſt, vt ſit promulgata: ſed iſta ordinatio, ſi vlla fuit in mente æterna, promulgari non potuit, cum nulla adhuc exiſteret creata res quæ eam audiret: igitur. In hac diſputatione, cũ nulla ſit inter ſcriptores diſcordia, nullæ occurrunt citandæ ſententiæ: ad cuius tñ explicationem quædã iaciemus fundaméta. A B

Primum fundamentum, in Deo reſpectu creaturarum vniuerſe conſideratarũ hæc omnia animaduertenda ſunt, Scientia, quia omnia nuda & aperta ſunt oculis eius: diſpoſitio & ordinatio, quia omnia conuenienter diſponit: prouidentia, quia per congruentia media omnia in ſuos fines perducit: creatio, qua omnia ex nihilo euocat, & gubernatio, qua omnia adminiſtrat, & regit. Ex his tria priora conueniunt Deo ab æterno, poſteriora vero in tempore. Horum quinque actuum explicatio ad varios locos pertinet; huius loci eſt exponere ſecundum, in quo lex illa conſiſtit, de qua in præſentia quærimus. Eſt etiam in Deo quædam priuata prouidentia erga creaturas rationales, qua eas ad finem ſupernaturalem ordinat, quæ a Theologis C

Præde-

A Prædestinatio uocatur; quam iuxta Augustini doctrinam hunc in modum describeres, Prædestinatio est prouidentia Dei, qua certi homines ex massa perditionis misericorditer selecti, per infallibilia media in vitam diriguntur æternam.

Secundum fundamentum, lex vt ex dictis constat, nil aliud est, quam rectæ rationis ordinatio existens in mente eius, qui multitudinem gubernat. Cum ergo Deus ab omni æternitate mūdum creare statuerit, ab eadem æternitate, tanquam artifex per intellectum, ordinauit omnia quæ esset facturus: neque enim potentia illa infinita, quæ vocat ea quæ non sunt, tanquam ea quæ sunt, rerum temporalium expectat existentiam. Hæc igitur rerum ratio in mente æterna existens, lex dicitur æterna: q̄ ab eadem ęternitate, &
B verbo, & scripto promulgata fuit: Verbo scilicet diuino, quo Deus omnia dicendo enunciauit, & eructauit; scripto, quia scripta fuit in libro vitæ. Et vt quo modo huic legi conueniat promulgatio, de qua maior est difficultas, doceatur, nota, in legis promulgatione duo considerari, loquelam, quæ ipsam legislatoris ordinationem manifestat, & auditum eorum, quibus lex manifestatur. Hoc secundum non requiritur per se ad legis naturam; quoniam, vt supra diximus, lex sæpe habet vim suam etiam respectu eorum qui eam non audiuerunt; vt patet de lege euangelica, quæ obligat etiam eos ad quos eius non peruenit notitia: At vero primum est omnino necessarium. Lex itaque æterna fuit manifestata & promulgata ab æterno per diuinam loquutionem, sed fuit exaudita in tempore. Etenim, cum Deus
C pater genuit verbum, tunc dixit omnia quæ sua mente conceperat, & ordinauerat. Quo loco animaduerte, hæc duo esse inter se diuersa, intelligere, & loqui: intelligere, est aliquid mente concipere: loqui vero est exprimere & rē conceptam proferre, atque enunciare. Deus simul & semel vtrunque præstat; & ita intelligendo exprimit. Dei itaque cor, hoc est mens concipiendo, Verbum bonum eructauit. Atque ad hunc modum Angeli loqui dicuntur, quia intelligendo exprimunt. Concludamus igitur, Deum loquutum quidem fuisse ab æterno, licet eius vox a creaturis cum nondum existerent, exaudita non fuerit.

Tertium fundamentum, hæc æterna æterni numinis ordinatio, duobus modis uenit in creaturarum notitiam: primo, quantum ad effectum, pro
D vt Deus dat rebus creatis vim facultatemque, per quam exsequantur ea quę Deus ordinauit: quæ vis est loco verborum, siue auditus; vt quemadmodum se habet auditus in famulo respectu sui Domini, ita vires, siue facultates in rebus a Deo creatis. Huc pertinet illud, qui facis angelos tuos spiritus, & ministros tuos ignem vrentem: & illud, Quis putas, est iste, quia & ventus, & mare obediunt ei? Christus enim ut Dei Verbum vim dabat creaturis, per quam dicto audientes erant: atque etiam illud Centurionis, Tantum dic verbo, & sanabitur puer meus. Sui itaque serui morbum absque Christi præsentia ad eius nutū obediturum, certo credebat miles ille æterna laude dignus; non minus quam suos milites sibi parere sciebat. Quia ergo Deus æterna lege ordinauit, vt ignis sursum versus tenderet, ei leui-

tatem tribuit, per quam ascenderet, & Dei voluntatem præceptum ve exequitur. Per hunc primum modum manifestata fuit lex æterna omni creaturę ratione carenti in tempore, cum Deus omnia creando legem omnibus imposuit. Altero modo manifestata fuit æterna illa Dei ratio per auditum cognitionemq; illius; quo modo soli creaturæ rationis participi innotuit. Quæ rursus duplici modo Dei legẽ cognoscit; uno ipsummet legislatorem audiendo; quo modo beati spiritus in cœlo diuinam naturam intuentes, Dei ordinationem audire dicuntur; non secus atque assistentes Principi, qui eius uocem excipiunt: Ideo aliquando Regius uates cecinit, Benedicite Domino Angeli eius, potentes virtute, facientes verbum illius ad audiendam vocem sermonum eius: Benedicite Domino omnes virtutes eius, ministri eius, qui facitis voluntatem eius. Et Augustinus, Angeli in æternis & immutabilibus legibus præuident rerum mutationes, & Dei voluntatem in ipsis legibus immutabilibus Dei. Altero modo quasi per intermedium nuntium & pręconem, quo pacto peruenit ad hominem, idque tribus modis. Primum per lumen naturale humanis mentibus inditum, iuxta illud, signatum est super nos lumen vultus tui Domine: deinde per lumen fidei: postremo per humanam ratiocinationem: Cęterum ad plenam legis rationem non est opus promulgatione externa, nisi respectu rationalis naturę. Atque hęc adnotasse uolui.

Psal. 103. — *Li 9. de ciui. c.* 22. — *Psalm.* 4.

A — B

Prima positio, datur aliqua lex siue ordinatio rerum omnium in mente diuina. Primum hæc veritas demonstrari potest ex diuinis literis, ex quibus collectas auctoritates ad hęc tria capita reuocares. In primo continentur illæ quę de quadam Dei ordinatione, siue de sapientia diuina omnia ordinante ac sibi rerum ordinem adscribente, mentionem faciunt, vt istę: Ego sapientia habito in consilio, & eruditis intersum cogitationibus: Meum est consilium & ęquitas, mea est prudentia: Ab ęterno ordinata sum, & ex antiquis antequam terra fieret: Per me reges regnant, & legum conditores iusta decernunt. Per me principes imperant, & potentes decernunt iustitiam: Quando pręparabat cęlos, aderam: quando certa lege & gyro uallabat abyssos: quando ęthera firmabat sursum, & librabat fontes aquarũ: quando circundabat mari terminum suum, & legem ponebat aquis, ne transirent fines suos. In secundo alię quibus probari potest Deum esse gubernatorem rerum omnium: Attingit, inquit Sapiens, de diuina sapientia loquendo, a fine vsque ad finem fortiter, & disponit omnia suauiter: Et regius Vates omnes creaturas ad Deum laudandum inuitabat, Quia ipse dixit, & facta sunt, ipse mandauit & creata sunt: statuit ea in ęternum: & in sęculum sęculi, pręceptum posuit, & non pręteribit: Huc etiam pertinet totus psalmus centesimus tertius, vt pene innumera omittam loca. In tertio alię in quibus dicitur, Deum habere prouidentia: Tua autem, Pater, prouidentia ab initio cuncta gubernas. Huc reuocares vniuersum Christi sermonem in mõte habitum, & uarios psalmos: & in summa, Nouit Dominus uiam iustorum, & iter impiorum peribit.

Prou. 8. — *Sap.* 8. — *Iob.* 9. — *psal.* 118. — *Sap.* 14.

C — D

Secundo confirmatur humana auctoritate; Plato varijs in locis docet dari quan-

A ri quandam legem diuinam, quam prouidentiam vocat, vt in argumento in Minoem adnotauit Ficinus: M. Tullius omniũ clarissime hoc docuit, & mirifice sapientissimeque de hac lege loquutus est; atque sapientissimorum hominum ait esse sententiam. Neque enim inquit, esse mens diuina sine ratione potest: nec ratio diuina non hanc vim in rectis prauisque sanciendis habet. Adde his auctoritatem nostrorum patrum, Augustini qui perspicue de hac lex varijs in locis meminit, eamque descripsit: Clementis Alexandrini in quinto libro Stromatum, Theodoreti libro sexto de curandis græcanicis affectionibus, & Eusebij Cæsariensis in libro sexto de præparatione euangelica. Tertio confirmatur ratione; huic diuinæ ordinationi conuenit legis definitio; erit igitur vera lex. Nam est ordinatio quæ oritur a ratione & voluntate diuina: est in commune bonum, nimirum in ipsum Deum, qui vniuersa propter se fecit; estque summus omnium rerum finis: est ab eo qui habet curam communitatis, quia Deus omnia curat, cum par sit, vt is qui fecit omnia, curet etiam omnia: ac proinde in eius manibus esse dicuntur omnes fines terræ: est denique varijs modis promulgata, vt supra exposuimus. Habet igitur ea omnia quæ legis natura requirit. Denique, Deus est omnium rerum administrator: ergo debet in se habere legem qua cuncta gubernet: sicuti vt est omnium rerum artifex, habet in se cunctarum rerum ideas.

In Tim. Phæd. Gorgi. Phileb. 10. de leg.

B

Secunda positio, ista Dei ordinatio iure dicitur æterna. Primum, quia est actus diuinæ mentis, & est idem re cum essentia diuina, quæ est omnino independens, & æterna: igitur, & ipsa lex. Deinde, quia est immutabilis & infallibilis: est tamen omnis mutationis caussa: Quod sit immutabilis ac inuariabilis patet, quia est idem cum ipso Deo: Deus aũt nullam suscipit mutationem, & vicissitudinem, vt Iacobus ait; ideo aliquãdo dicere potuit, ego Deus & non mutor, Quod sit caussa omnium mutationum patet, quia est omnium rerum creatarum ratio.

C

Cap. 1.

Tertia positio, Deus est legislator ab æterno. Quoniam hoc attributum ei conuenit per veram legis rationem; at hæc inest Deo ab æterno, vt est probatum: igitur, & esse legislatorem.

Ad primum, licet res non fuerint ab æterno quantum ad vllam existentiam, quidquid aliqui dixerint: tamen fuerunt in mente diuina, in esse cognito. Ordinatio itaque illa diuina relata ad creaturas cognitas legis æternæ rationem habet. Adde, quod Deus omnes res ab omni æternitate videt vt presentes; ac proinde potest eas ab ęterno ordinare, & obligare: & vt patet ex dictis, possunt etiam obligari ea, quę non sunt.

D

D.Th. 1 p. q. 14. art. 13.

Ad secundum, patet ex tertia positione: neque est par ratio de appellatione domini & creatoris; quia istę appellationes consurgunt ex actuali rerum gubernatione, & creatione. Adde, quod relatio rationis potest alicui conuenire etiamsi non actu existat, alterum correlatiuum: quo modo ego possum dici prior eo, qui post me nascetur: verum ratio in qua fundatur, esse dominum, conuenit Deo ab ęterno. Ad tertium, patet ex tertio fundamento.

A

An lex æterna sit summa ratio in Deo existens.
Disputat. II.

LIQVAM legem in mente diuina ponendam esse, ex proxima disputatione constat; nunc eius naturam patefaciendam proponimus: & quia ad naturam sequitur attributum vnitatis, hoc etiam hac disputatione examinabimus. Quod autem lex æterna non sit ratio & ordinatio in diuina mente existés, sic probo.

Primo, diuina ordinatio est quoddam attributum, quod cóuenit toti Trinitati: at lex æterna pertinere videtur ad personam filij, quia lex, est verbum, non conceptum, sed expressum: verbum autem expressum in diuinis est Filius ipse: Quare lex æterna non erit ordinatio illa diuinæ mentis. Secundo; nihil æternum potest ordinari, quia ea ordinantur quæ sunt ad aliquem finem: ergo lex æterna quæ idem est cum ipso Deo, qui est æternus, non erit ordinatio. Tertio, probo non esse vnam, lex æterna non est magis vna, quam lex diuina, vel naturalis, vel humana: atqui istæ sunt multiplices: igitur, & æterna. Quarto, in lege æterna continentur omnes leges: ergo ipsa nó potest esse vna. Confirmatur ex Augustino dicente, Angelos in legibus æternis videre mutationes rerum: Si in legibus, plures igitur. In hac disputatione, quia nullæ occurrunt, citandæ sententiæ; ideo ad ipsa fundamenta accedo. B

Lib. 9. de ciu. c. 22.

Primum fundamentum, Deus Pater ab æterno intellexit, ordinauit, ac disposuit omnia: & omnia intellecta ordinata, atq; disposita per generationé communicauit Filio, & vterque Spiritui sancto: & quia Filius est conceptus Patris, hinc fit, vt Verbum sit illud quod manifestat & exprimit, quæ sunt in conceptu diuino: in quibus est etiam ordinatio diuina, quæ est lex ipsa; expressa ac manifestata per Verbum. Quare, lex diuina, erit attributum essentiale, Verbum vero personale, siue ipsa persona Filij, qui essentiam diuinam exprimit, & expressam repræsentat, ac proinde dicitur figura & character substantiæ Patris. Sunt itaq; in Deo duo attributorum genera: alia communia toti Trinitati, vt esse bonum, esse sapientem: alia quæ pertinent ad certam personam, vt generare, esse filium, esse spiratum. Ex attributis quæ essentiæ conueniunt, nonnulla ob aliquam priuatam rationé priuatæ accommodantur personæ; vt esse omnipotentem Patri, cum sit principium a nullo dependens: esse sapientem Filio, quia per intellectum & notitiam generatur: & esse Amorem Spiritui sancto, quia ex amore spiratur. C D

Heb 5.

Secundum fundamentum, legem æternam duplici modo descriptam inuenies apud Augustinum: primo his verbis, Lex æterna est summa ratio vel voluntas Dei ordinem naturæ conseruari præcipiens, & dissipari vetans: Secúdo, hac róne, Lex æterna est summa ratio, qua iustum est, ut omnia sint ordinatissima: vel, vt alio scribit loco, est summa ratio in Deo existens, cui semper est obtemperandum. Quam etiam oratorio more elegantissime & sapientissime ex sapientium sententia, Romanorum sapientissimus descripsit Tullius,

Contra Faust.
Lib. de lib. ar. c. 6.

A Tullius, qui de legis naturæ ortu loquendo, ita scripsit, Legem neque hominum ingenijs excogitatam, nec scitum aliquod esse populorũ; sed æternum quiddam, quod vniuersum mundum regeret imperandi prohibendiq; sapientiam. Ita principem legem illam, & vltimam mentem esse dicebant, oĩa ratione, aut cogentis, aut vetantis Dei; ex qua illa lex, quam dij humano generi dederunt, recte est data. Vbi concludendo ait, Quamobrem lex vera atque Princeps apta, ad iubendum & ad vetandum, ratio est recta summi Iouis. Cum itaq; Deus sit rerum omnium opifex & gubernator, hinc est vt ad modum artificis atq; gubernatoris se se habeat. Artifex autẽ antequã quicquam agat rei agendæ sibi format ideam: & gubernator omnia prius recte disponit & ordinat, vt pro facta ordinatione oĩa apte sapienterque administret.

B Quare, in Deo erit quædam rerum agendarum, & gubernandarum ratio, quæ vt respicit res procreandas dr̃ idea; vt vero easdem gubernãdas spectat, lex æterna nominatur. Tertium fundamentum, hæc æterna lex duobus modis considerari potest: vno ex parte principij & finis; & sub hac rõne est vna, cum eius finis & principium sit Deus; diuina.n.mens & voluntas ordinat omnia quæ facienda sunt, & quidem propter se, vt sapiens ait: Altero modo ratione eorum quæ sub lege continentur: & sub hac rõne nõ est vna, sed multiplex; cum multa sint quæ ab ea ordinantur: ideo dicitur, Cum eo eram cuncta componens. Et quoniam finis habet rationem formæ, & quę sunt ad finem rõnem materiæ; ideo lex æterna magis dicẽda erit vna, quã multiplex. Prou. 16. Prou. 8.

Prima positio, lex æterna non est ea mentis diuinę rõ, q̃ dicitur idea. Patet

C ex ijs, quæ adnotaui, & ex eo, qđ diuersis in locis diuersas tractationes de ideis, & de lege æterna faciũt scriptores. Cũ ergo aliud sit rẽ efficere, & eam gubernare, alia erit rõ rerũ efficiendarũ, quæ dr̃ idea, alia gubernãdarũ, quæ lex æterna vocatur. Secunda positio, lex æterna non est idem qđ prouidẽtia. Doctrina est manifesta: quia prouidentia est veluti effectus æternæ legis: & ita dicere possumus, Deum lege æterna rebus prouidere. Tertia positio, lex æterna est longe diuersa ab alijs legibus. Ex multis autẽ drĩjs quæ assignari possunt, hæ sunt præcipuę. Prima, aliæ leges sunt in legislatore, non solũ vt in ordinãte, sed ẽt vt in ordinato: quia legislatores suas debent seruare leges, & lex naturalis hoĩem in quo est dirigit: at lex æterna est in Deo, ut in ordinante, quia non dirigitur ab ea. Secunda, lex æterna non est lex lata, sed fe-

D rens, non impressa, sed imprimens, non participatio alterius, sed oĩum aliarum origo. Tertia, aliæ ab æterna dimanant, æterna est independens. Quarta, æternæ legi omnia subduntur: alijs non itẽ. Quarta positio, lex æterna est attributum diuinæ naturæ, a qua sola rõne distinguitur, non aũt personę. Qm̃, hęc lex est ordinatio quędam diuinę mentis: atqui ordinare & disponere est actus totius diuinitatis: igitur. Adde q̃ a huius legis effectus, imperare & hr̃e ꝓuidẽtiã, est a tota Trinitate, cũ vt scholę loquunt̃, sit effectus ad extra: igitur & rõ illa vnde effectus dimanat. Quincta positio, lex ęterna ob diuersas rõnes põt attribui tribus diuinis psonis, vt elegãter docet Alexãder. Nã ad legẽ cõstituẽdã tria cõueniũt; auctoritas siue ptãs, veritas, & rectitudo, ideo Plato aiebat, legẽ statuere esse veritatẽ quęrere, & bonitas, cũ sint boni caussa constituta. P. tr. 3. q. 26. m. 4.

ſtituta. Ratione primi attribuitur Patri, ratione ſecundi Filio, ratione ter- A
tij Spiritui ſancto, quia debet eſſe vtilis & ſancta. Verum, quadam priuata
ratione magis attribuitur Filio ratione ſapientiæ & promulgationis, cum
lex proxime a ſapientia dimanet, & per verbum promulgetur. Sexta poſi-
tio, lex æterna, eſt ſumma ratio in Deo exiſtens: ſed talis ratio, quæ neceſſi-
tatem includit, vt excludatur diuinorum cōſiliorum æterna ordinatio, quæ
libera eſt: Patet ex dictis; quã rurſus hunc in modum deſcriberes, Lex æter-
na eſt ordinatio rationis in mente diuina, quæ omnes creaturas dirigit &
ordinat in ſuos fines: cuius deſcriptionis ſententia patet ex dictis. Septima
poſitio, lex æterna, ut eſt in mente diuina eſt immutabilis, quia quod Deus
præſcribit, immutabiliter præſcribit: at ex parte rerum quas ordinat, muta-
bilis eſt, cum mutabilia ordinet. Hinc intelliges, cur in ſapientia diuina, at- B
que adeo in lege æterna, dicatur eſſe ſpiritus mobilis, & tamen ſtabilis, &
quod ſemper maneat, & omnia innouet. Quare cum mutatione rerum ordi
natarum, ſtat immutabilitas legis ordinantis. Lege Auguſt. lib. 1. de lib. arb.
cap. 6. Octaua poſitio, lex æterna potius dicenda eſt una, quam multiplex.
Hæc poſitio patet ex ijs quę in vltimo fundamẽto explanauimus: vnde nul-
la eget probatione. Nona poſitio, etſi lex æterna ſit creaturis nota, tamen
non omnibus, nec eodem modo, neque omnino. Non loquimur hoc loco
de cognitione qua ſcitur hanc legem dari, ſed de notitia eorum, quæ in illa
æterna ordinatione continentur. Non eſt itaque nota omnibus, quia quæ
ratione carent, quamuis eam, vt diximus, participent, non tamen cognoſcũt.
Quare, cum Iobus ait, vt iumenta & res ſenſu rationeque carentes interroge- C
mus, intelligendus eſt hoc pacto, vt prouocent nos ad legem ſapientiamq;
Pſal. 18. diuinam in omnibus rebus cognoſcendam: Enarrant enim cœli Dei gloriã:
& dies diei, ideſt ſinguli dies eructant verbum, ideſt quaſi concionando lo-
quuntur. Non eodem modo, quia beatis eſt nota per clarum eius intuitũ:
nobis vero per lumen participatum: Non omnino, quia nulla creatura eſ-
ſentiam diuinam cõprehendere poteſt: quia, vt ait Paulus, iudicia Dei abyſ-
ſus incomprehenſibilis. Quare merito Auguſtinus aliquando dixit, Lex
æterna eſt de qua homines iudicare non poſſunt. Quando vero hanc pro-
nuntiauit ſententiam, Neminem poſſe ignorare legem æternam, intelligen
dus eſt ratione luminis communicati.

Ad primum, patet ex ijs quæ adnotauimus. Ad ſecundum, lex æterna non D
ordinatur, ſed ordinat; & ita res ipſæ quæ ſub legem æternam cadunt ordi-
Lib. 3. cõt. cap. 7. nantur in finem, in ipſum videlicet Deum. Ad tertium, ſunt quidem plu-
res leges ex parte materiæ; ſed omnes ad vnam reuocantur: vt Auguſtinus
docet: vnde, cum dixit eſſe plures, conſiderauit hanc legem in ordinem ad
res quas ordinat. Ad quartum, in lege æterna continentur omnes aliæ vt in
vno principio; & ideo, licet in ſeipſis multæ ſint: tamen in ſuo principio, in
Ariſt. lib. 2. de anima. vnam coeunt, & in una continentur; vt plures animæ in una anima, ſingu-
læ leges creatæ habent diuerſa principia, & diuerſos fines: æterna vero &
increata, principium & finem vnum. Quo modo intelligendus ſit Auguſti-
nus iam diximus.

An

A

An omnes leges deriuentur a lege æterna. *Disput.* III.

EGEM æternam esse vnam, & in ea tãquam in principio omnes alias contineri, indeque manare, proxima disputatione posuimus; id an verum sit, nunc explicandum proponimus, cum res sit maximi momenti, vt infra plane docebo. Quod autem lex æterna non sit omnium legum fons, his rationibus demonstro.

Primo, dantur multæ leges humanæ, quæ sunt iniquæ & iniustæ, de quibus loquendo Isaias, ait, Væ qui condunt leges iniquas: at istæ non possunt *Isa. 10.*
B originem ducere ab æterna: igitur ab ea non omnes manabunt leges: vt hic omittam legem fomitis, quæ proculdubio non est a lege æterna. Secundo, leges humanæ sæpissime sunt contrariæ, quia interdum prohibent id quod aliquando concesserant, & contra, id statuunt, quod alias damnauerant: at lex æterna quæ est vna & simplex & immutabilis non potest esse contrariũ principiũ: igitur. Tertio, lex humana iudicat non esse castigandos eos, quos diuina castigat & punit; vt eum qui vxorem in adulterio comprehensam oc- *L. Gracchus C. ad l. g. Iul. de adul.*
cidit, & patrem, qui necauerit filium; vt in legibus Imperialibus patet; qui cũ peccent: vt ex iure diuino constat, puniri deberent: similiter lex humana permittit fornicarios impunes; at æterna non item: ergo. Quarto lex æterna *Can. inter hac 33 q. 2*
& lex diuina, videntur esse vna & eadem; ergo vna non nascetur ex alia.
C Quoniam nullæ occurrunt citandæ sententiæ, aut ponenda fundamenta: ad positiones accedo.

Prima positio, lex diuina, quam vocant positiuam, quod nobis vltra legem naturalem posita sit, manat a lege æterna, tanquam effectus quidam illius. Doctrina est clara ex ijs quæ supra disputata sunt. Cum itaq; Deus per lumen supernaturale in nobis aliquid per se, aut per suos ministros loquitur, vt nos ad finem supernaturalem ducat, æternam legem nobis communicat, & notam facit: & hæc notitia pertinet ad legem diuinam. Vnde, qui eam nobis tanquam ministri tradebant, sæpe illud repetebant, Hæc dicit Dominus. Quod si loquamur de lege diuina, vt est in ipso Deo, nõ manat a lege æterna, a qua sola ratione differt, cum æterna secundum suam rationem latius pateat. Quare, lex diuina participata, ponenda est etiam in
D mente diuina, quod aliqui non faciunt. Secunda positio, lex naturalis est participatio quædam legis æternæ. Hanc positionem, his rationibus breuiter confirmo. Primo auctoritate scripturæ qua dicitur, signatum est super nos lumen vultus tui Domine, ac si Dauid suis militibus, quibus cum *Psal. 5.*
loquebatur, clarum naturę lumen eis demonstrando, dixisset, Honeste viuite, quandoquidem particulam quandam sui æterni luminis nobis communicauit, igniculosque quosdam indidit Deus; per quos, quid agendum sit nobis videre liceat: ac proinde; nemo ignorantiam excuset. Et D. Ioannes de eodem lumine quando ait, Illuminare omnem hominem venientem in hunc mundum, non docendo, inquit Cyrillus Alexandrinus, sed creando.

do. Deinde communi sapientium auctoritate, qui de ratione humana lo- A
quentes, docent munus esse diuinum: idque sepe & eleganter M. Tullius.
Et cum in re verser certissima, nihil est cur auctoritates multas subijciam.
Tertia positio, lex humana iusta, est participatio quædam legis æternæ. Pri-
Rom. 13. mum hanc positionem confirmat hæc illustris eiusdem æternæ legis senten
Prou. 19. tia, Per me reges regnant, & legum conditores iusta decernunt: quo fit
Ioan. vt Paulus verissime dixerit, Dei ordinationi eum resistere, qui potestati re-
Lib. 1 de lib. arb. c. 6. sistit: & Christus Dominus, vt est apud Ioannem, Non haberes pote-
statem aduersum me vllam, nisi tibi datum esset desuper. Deinde ex
Augustino dicente, Nihil esse iustum, quod non ex æterna lege homines de
riuauerint. Huc facit hæc præclara M. Tulij sententia, Hanc igitur video
sapientissimorum fuisse sententiam, legem, neque hominum ingenijs ex- B
cogitatam, nec scitum aliquod esse populorum; sed ęternũ quoddam, quod
vniuersum mundum regeret imperandi, prohibendique sapientiam. Ita
principem legem illam & vltimam mentem esse dicebant omnia ratione,
aut cogentis, aut vetantis Dei: ex qua illa lex, quam dij humano generi de-
derunt, recte est laudata, & quæ apud ipsum sequuntur. Præterea, quæ ra-
tio vniuerse concludit de omni lege, Omnis inferior bonitas deriuatur a
prima bonitate, & omnis veritas a prima veritate, & in summa quidquid
est tale per participationem pendet ab eo quod est tale per naturam: ergo
etiam omnes leges a prima deriuabunt lege, quæ est æterna. Ad hæc, om-
nis voluntas & ratio humana, mensuratur a prima voluntate, primaque ra-
tione, tanquam a prima regula: igitur & lex omnis quę a ratione & huma-
na uoluntate dimanat a lege æterna, quæ est a ratione & voluntate diuina. C
Explico, hoc velle, est bonum, quia recta ratio hoc dictat: & propterea hæc
ratio est bona, quia conformis est cum uoluntate diuina. Quarta positio,
lex humana ducit originem ab æterna per legem naturalem ac diuinam.
De naturali, his uerbis exposuit M. Tullius, Quibus enim ratio natura data
Lib. 1. de leg. est, ijsdem etiam recta ratio data est: ergo & lex, quæ est recta ratio in iuben
do & vetando, & si lex ius quoque. De diuina, quia multæ leges humanæ
fluxerunt a lege diuina, vt ex titulis vtriusque iuris cognoscere licet. Quin-
cta positio, lex humana non solum deriuatur ab æterna, quia pendet a ra-
tione humana ab ęterna lege donata, sed etiam quia hoc ipsum quod huma
na lex ordinat, est præordinatum a lege diuina & æterna. Explico, duo-
bus modis lex humana deriuatur ab æterna: primo, quia per æternam, ut di D
cebam, datur homini ratio, qua leges condere queat; ut igni tribuitur calor,
quo calefacere possit: altero, quia id ipsum quod humana ratio quæ est ve-
luti radius quidam rationis æternæ ordinat, est præordinatum a Deo per
legem æternam: & hoc est, quod in hac positione doceo, & húc in modum
probo. Primo, diuina prouidentia est caussa omnium quæ sub ipsa conti-
nentur: atqui sub ea omnes humanæ leges continentur, estque illarum pri-
ma caussa. igitur. Secũdo, aliter se habet lex æterna ad leges malas, quam ad
bonas: sed ad leges malas concurrit solum dando arbitrium & potestatem:
igitur respectu bonarum aliquid amplius præstabit: id autẽ nihil esse potest
aliud

A aliud, quam, quod eas ordinat, & efficit; igitur. Sexta positio, lex iniusta non deriuat a lege æterna, quæ tamen illam in finem aliquem ordinat. Doctrina est Alexandri, quæ hunc in modum explicatur. Vt Deus non disponit, vt homo peccet; sed peccatum ab homine factum ordinat in bonũ commune & in suam gloriam: ita non disponit leges iniquas ab hominibus factas, sed eas in bonos fines dirigit. Prima pars huius positionis probatur, quia lex iniusta est peccatum: peccatum autem est pręter ordinationem & prouidentiam diuinam: igitur. Secunda patet, quia Deus ordinat malum in bonum, vt inter alios Augustinus, & Boetius docent. Ex allata doctrina colligeres, quam recte, & longe melius, quam alius quispiam Augustinus peccatum definiuerit, cũ dixit, Esse id quod est contra legem æternam; non con- *Par. 3. q. 26. m. 7. ar tic. 1.* *Lib. 2. cõt. li. 4. de cõs.* *Aug. lib. 1. de lib. arb. c. 5.*

B tra virtutem, non contra legem Dei, non contra legem simpliciter, sed contra legem æternam; ut omnes complecteretur leges, & ipsam legum radicẽ. Etenim, omnis lex tum naturalis, tum positiua, tum diuina, tum humana, ideo est lex, quia congruit cum æterna lege, quæ est ipsa summa ratio Dei, ac perfectissima regula. Neque est quicquam aliud quælibet vera lex, nisi participatio & radius æternæ.

Ad primum, lex iniqua & mala non est uere lex, quod non solum Augustinus, sed etiam M. Tullius docuit, Ex quo, inquit, intelligi par est, eos qui perniciosa & iniusta populis iussa descripserint, cum contra fecerint, quam polliciti, professique sint, quiduis potius tulisse, quam leges.

Ad secundum, non sunt contrariæ humanæ leges cum sunt iustæ: sed il-

C læ, quæ secundum easdem temporum, locorum, & negotiorum circunstantias inter se pugnant. Leges itaque humanæ mutari possunt; non tamen lex æterna: quia Deus immutabiliter, pro temporum, & locorum, & aliarũ circunstantiarum ratione uarias disposuit leges, quæ in seipsis mutantur, non autem in dispositione diuina, ut patet in homine qui mane uarias res ordinat, quas in cursu diei facit: & in medico, qui pro uarijs morbis uarias ordinat potiones. Ad tertium, solum probat legem humanam non disponere omnia, sed peruenire ad certum terminum: cui superuenit æterna quæ omnia digerit: verum in ijs, quæ ordinat, ab æterna non discrepat. Quod attinet ad punitionem, lex æterna nõ iudicat illos homicidas puniendos esse per legislatores ciuiles; sed per ipsum primum legislatorẽ, cui mul- *Lib. 22. contra Faust. c. 27.*

D tæ caussæ, ut supremo principi plene iudicandæ relinquuntur. Ad quartum, patet ex dictis.

An res necessariæ sint æternę legi subiectæ. *Disput.* IIII.

CVM proprium cuiuscũque legis munus sit gubernare, & quæ sub lege sunt ad aliquem finem perducere: quæreret nunc aliquis, an sicuti omnes, leges ab æterna lege dimanant, ita omnes res eidem legi sint subiectæ; ita vt eius gubernatio ad omnia pertineat. Et quoniam rerum duo sunt, genera: alterum necessariorum, alterum contingentium, quorum longe diuersa est in

guber-

gubernatione ratio ; ideo in hac re exponenda duas faciemus disputatio- A
nes;unam de rebus necessarijs,alteram de contingentibus.Et quod necessa-
ria non sint æternæ legi subiecta,sic probo.

Primo, ea sub lege continentur, quæ aberrare a fine possunt; cuiusmodi
non sunt res necessariæ,quia necessario in suos fines tendunt:igitur. Secú-
Arist.li.3. Eth. do,leges pendent a consilio & deliberatione: at de necessarijs non est con-
silium nec deliberatio;igitur necessaria non cadunt sub legem. Confirma-
Lib.6.Eth. tur,lex æterna est quædam prouidentia,siue prudentia:prudentia autem, ex
Aristotele, est recta ratio eorum quæ aguntur,contingentium nimirum:er-
go. Tertio,ea reguntur lege,quæ cognoscunt finem,& quæ legis promul-
gationem possunt percipere;cuiusmodi non sunt res naturales & necessariç;
quia,ut Aristoteles scriptum reliquit,ea legi parent,quæ sunt rationis capa- B
cia:igitur. Quarto, vniuersales rerum veritates, vt hominem esse animal,
canem esse latrabilem, inter duo & quattuor esse proportionem duplá, sunt
necessariæ & immutabiles respectu cuiuscunque potentiæ, ac proinde dicũ
tur æternæ, & fuisse antequam mundus esset:igitur nulli legi subijciuntur.
Postremo, personæ diuinæ, voluntasque diuina, ac etiam diuina attributa
non subijciuntur legi ætrnæ,& tamen sunt necessaria:igitur. In hac dubi-
tatione, quæ eadem esse videtur cum illa, de prouidentia diuina uarios
dicendi modos adnotare licet,qui in disputatione de prouidentia notantur.

Primus eorum qui dixerunt Deum nullam habere rerum procurationé:
quo fit,vt nullę res creatæ æternæ subdantur legi:ita Epicurus,Democritus,
Leucippus,& alij. Secundus aliorum, qui dicunt, diuinæ prouidentiæ & C
æternæ legi solum æterna esse subiecta,non ea quæ corruptioni sunt obno-
Lib.5.Stro. xia:quam opinionem quidam tribuunt Aristoteli, vt Clemens Alexandri-
lib.6.de cu ran. nus,Theodoretus,Eusebius,& Ambrosius. Tertius aliorum qui existima-
runt diuinam prouidentiam pertinere etiam ad res sublunares; sed tamen,
Lib.1.offi. cap.13. solum ad rerum species,non ad res singulas:ita Auenroes,& Alexander; in
quam sententiam trahunt Aristotelem. Quartus Rabbi Mosis,qui conces-
Lib. 2. q. nat.c.21. sit gubernationem diuinam attingere etiam indiuidua,exceptis hominibus.
Li.12. met. com.37. Quinctus,Stoicorum, qui concesserunt rerum omnium prouidentiam, sed
omnia necessario administrari putarunt: quam opinioné Iosephus Essenis
Li.13.ant. cap.9. tribuit. Sextus Auicennæ,qui omnium rerum curam in Deo agnouit; quã
non per se,sed per intelligentias exercet:idem Timæus Locrus sensisse uide D
tur, in suo de vniuersitate libro. At vero Manichæi,duplicem posuere pro
uidentiam: vnam malo, alteram bono principio tribuerunt. Hæc de opi-
nionibus, plura in tractatione de prouidentia,de qua varios auctores in li-
bro sexto Introductionis ad Theologiam citaui,quos consulere Lector po-
terit;quibus adde nouum scriptorem,Lactantium Domaninum Carmelitá.
Catholica sententia est, omnia necessaria creata esse æternæ legi subiecta.
Verum,est aliqua dubitatio de necessarijs æternis, vt de personis & volunta
te diuina. Quod attinet ad personas,Hilarius,libro de synodis,quasdam ad-
ducit conciliorum determinationes,quibus significari uidetur filium,etiá
secundum naturam diuinam,esse subiectum Patri. Primo igitur,inquit.Nó

ex æqua-

A exæquamus, vel comparamus filium Patri, sed subiectū dicimus; vbi loquitur de Filio secundum naturam diuinam. Secundo, si quis, ait, Christum ante omnia sęcula Filium Dei in rerum creatione Patri obsequutum non confitetur, anathema sit: obediuit, subiectus igitur. Huc accedat, quod multi Patres, & nonnulla Concilia, hanc Christi sententiam, Vado ad Patrem, quia Pater maior me est, intelligunt, secundum naturam diuinam: secundū quam, si est minor profecto subiectus. De voluntate, ideo diuina voluntas videtur esse legi subiecta, quia dirigitur ab intellectu diuino: at dirigi est esse subiectum: igitur. Vt hæ duæ dubitationes quæ sunt magni momēti explicentur, duo ponam fundamenta. *Ioa. 14.*

Primum, duobus modis, vt adnotauit Alexander Alensis, potest intelligi *Par. 3. q.*
B Filium esse subiectum Patri: altero secundum veram subiectionem, ob naturam inferiorē, quā ei attribuebant Ariani; & hæc subiectio nulla ratione vlli diuinæ personæ tribuenda est: altero modo, potest dici subiectus, & nō æqualis, aut minor Patre, ob eam caussam, quod quæ habet, a se non habet, sed a Patre, qui a nullo habet; vnde aliquando dixit. Sicut Pater habet vitam in semetipso, sic dedit & Filio habere vitam in semetipsoque, vt denotetur, Filium esse quidem verum Deum, sed non sicuti Pater; ita vt illa particula, sicut, designet similitudinem modi, non autem naturæ. Dicitur ergo Filius subiectus Patri, tanquam ei a quo habet naturam, quæ tamen est eadem cum illa quam Pater habet. Dicitur fuisse obsequutum Patri in creatione quia Pater a se habet, quod creet, Filius vero a Patre, a quo accepit omnipo- *28. m. 8. ar. 2.* *Ioa. 5.*
C tentiam, per quam creat: quæ est idem cum natura a Patre accepta. Ideo aliquando aiebat, se nihil posse sine Patre, cum eodemque operari. Cum itaq; Pater & Filius dicuntur aliquid efficere, Filius se habet vt habens virtutem a Patre, per quam agit. Declarant aliqui hanc doctrinam per illud, quod in sacra Genesi legitur, Pluit Dominus a Domino id est Dominus Filius habet quod mittat ignem super Sodomā, a domino Patre. Cæterū aliqui iuxta phrasim hebraicam, alio pacto hunc locum exponerent. Ex quibus conficitur, male eos loqui, qui dicunt Filium ex obediētia assumpsisse humanā carnem: quoniā, vt Deus est, ei non conuenit obedire; cum obedientia inferiori conueniat personæ. Sano itaque modo auctoritates illæ accipiendæ sunt. *Ioan. 5.* *Cap 19.* *Cōc Syrm.*

Secundum fundamentū, in quo explicabitur alia difficultas de voluntate
D diuina; quæ duobus modis considerari potest: primo secundum se, vt est talis potentia, aut actus in Deo existens: altero ratione obiecti & rei quā vult. Si priore cōsideretur modo, non subijcitur legi, vel intellectui diuino, quasi ab illo dirigatur, sicuti voluntas nostra a ratione dirigitur: Si secundo, voluntas diuina potest dici rationabilis, hoc est, potest reddi ratio eius quod vult, cum vnum propter aliud velit. Quare vt unum diuinum attributum est ratio alterius, ita diuina sapientia est ratio diuinæ uoluntatis. Vt hæc doctrina melius intelligatur, nota humanam uoluntatem in eo priuatim differre a diuina; quod illa est subiecta rationi, ut dirigenti; ita ut non dicatur recta, uel bona ex eo tantum quod bonum uelit, sed ex eo quod bonum quod appetit, est cum ratione consentaneum: quo fit, ut non sit sibi regula bonitatis

actus;

actus; cum in hoc a ratione pendeat; alias enim nemo uolendo peccaret. At A
diuina, est sibiipsi regula, & quod ipsa uult, id bonum est: & ita non est subiecta intellectui dirigenti. Atque idem dicas de libertate: liberum arbitrium humanum facit id, quod uult, sed non ita libere, quin in multis faciat quod Deus uult: Deus uero ita libere uult, ut non uelit quod alius uult. Allati discriminis ratio hæc assignari potest: quia humana uoluntas sequitur intellectum, tãquam regulam extra se positam; diuina uero est sibi regula, & illud est rationi consentaneum quod diuina uoluntas uult. Accedat etiam, quod Dei uoluntas est prima caussa, & ita a nulla alia re potest pendere. His notatis, de re proposita sic statuo.

Prima positio, necessaria æterna, non sunt æternæ legi subiecta. Est do-
ctrina fide tenenda, quam communis confirmat doctorum sententia: ita Alexander Alensis, D. Thomas, & cæteri Scholastici, quam hæc ratio corroborat. Quia lex æterna est idem cum natura diuina, cum qua idem sunt omnia, quæ in diuinis existunt. Quare nullo modo dici potest, Deo, uel personis diuinis esse impositam legem, cum lex æterna sit ipsa Dei infinita ratio & sapientia. Vnde sano modo intelligendum est, quod dici solet, Deum sibi legem imponere suis promissionibus: sicut etiam citatæ auctoritates, modo nimirum explicato: quas alij de Filio secũdum carnem, alij de Christo in suis membris intelligunt. Vt omittam, quod sumptę sunt ex Concilio Syrmiense magis tolerato, quam approbato, congregabo ab Imperatore, qui Arianis fauebat; in quo fuerunt multi Ariani: & quosdam habet canones, qui non
Li. 2. c. 17. bene sonant. De quo Concilio meminerũt Socrates, Nicephorus, & Tripar- C
Lib. 9. titæ historiæ auctor. Secunda positio, omnia necessaria creata subduntur le-
Li. 4. c. 24. gi æternæ. Doctrina est certa fide tenenda; quam hæ confirmant rationes Primo, ipsius æternæ legis auctoritas, quæ ait, Quando præparabat cœlos aderam: quando certa lege gyro vallabat abyssos: vbi de cœlis & elementis
Prou. 8. fit mentio. non solum igitur necessaria incorruptibilia, sed etiam quæ sunt mutationi obnoxia: Et alio loco, Sapientia firmauit terram, & stabiliuit cœ-
Arist. 12. los prudentia. Idem confirmares auctoritate omnium Philosophorum, qui
Met. t. 24. faciunt Deum caussam efficientem omnium: & Aristoteles vnum agnouit
Li. 8. Physi. motorem, a quo omnia mouentur & conseruantur. Omitto hic Platonem, Tullium, & alios humanæ sapientiæ antistites. Secundo, Deus creauit res necessarias, ergo eas gubernat, & per debitas facultates eis tributas ad suos D
perducit fines: ergo subsunt eius æternæ legi. Postremo, confirmabitur ex ijs, quæ sequenti disputatione dicentur. Tertia positio, non omnia creata subijciuntur humanæ siue createę legi. Quia nec Angeli, nec alia creatura efficit oĩ: & cum ista positio sit certissima, nihil est cur pluribus demõstretur.

Ad primum, quamuis necessaria vi suæ naturæ aliter se habere non possint: tamen quia pendent a nutu diuino, ideo se aliter habere possunt, vt accidit soli, cum ad iussum diuinum stetit, & mari cum a loco suo recessit, ideo sub lege æterna esse dicuntur: vnde aliqui Theologi in creaturis necessarijs ponunt potentiam, quam obedientialem vocant, respectu omnipotentiæ diuinæ. Necessaria igitur pendent a dispositione diuina, vt in sua natura conseruentur,

A seruentur, & ita agant, vt lex diuina statuit. Huc facit locus psalmi, qui totus est de prouidentia diuina. Qui fundasti terram super stabilitatem suã, *Psal. 103.* non inclinabitur in sæculum sæculi. Abyssus sicut vestimentum amictus eius: super mõtes stabunt aquæ, ab increpatione tua fugient, a voce tonitrui formidabunt. Ad secundum, necessaria non substant dispositioni humanæ, ideo de illis non est consilium, neque lex humana; diuina autẽ esse potest: vnde patet etiam ad confirmationem: Ideo sapiens dixit, Tua, Pater pro- *Sap. 14.* uidentia omnia gubernas. Ad tertium, falsum est solum ea lege diuina gubernari quæ cognoscunt finem: quomodo autem omnibus lex æterna sit promulgata, supra exposuimus, & omnes creaturæ, suo modo, sunt legis æternæ capaces. Ad quartum, aliqui dicunt, hominem, exempli gratia, esse B animal rationale, esse ens rationis, quod est falsum, cũ sit perfectio & substantia quædam: alij esse veritatem in mente diuina, & ideo non subdi æternæ legi: sed contra, quia non est aliquid Dei, ergo aliquid extra Deum: alij, *Medin.* concedunt esse aliquid æternum, & esse subiectum æternæ legi: quia quod homini conueniat esse rationale, factum est dispositione diuina: licet Deus circa hanc veritatem nihil valeat immutare: Deus enim non mutat essentias. Neque hominem esse animal rationale, proprie est aliquid in Deo, vel extra Deum, sed nihil est, antequam homo producatur: ista enim distinctio est rerum existentium: quare, si homo erit, erit aliquid extra Deum. Ad vltimum, patet ex fundamentis.

C *An contingentia sint æternæ legi subiecta.* *Disput. V.*

EORVM quæ contingunt duo sunt genera; alia sunt in rebus quæ ratione & libertate carent, alia in humanis actionibus, & de vtroque genere hac vnica disputatione agemus. Quod res quæ ratione carent non sint æternæ legi subiectæ sic probo. Primo, Paulus aliquando dixit, Nunquid Deo est cura de bobus? quasi dixisset, minime: non igitur substant æternæ legi: atque idem diceres de rebus similibus. Secundo, si res naturales, in quibus cernitur contingentia, subessent æternæ legi, non admitterent monstra, quæ tamen in illis sæpe contingunt: igitur. Deinde idem probo de actionibus humanis.

D Primo, peccata sunt contra legem æternam; ergo non substant legi æternæ: nam, si cum ea consentirent, non essent peccata. Secundo, vt iusti aguntur a diuino spiritu, ita iniqui ab iniquo, qui dicitur huius mũdi princeps, & a prudentia carnis, quæ est inimica Deo: non igitur omnes a lege gubernantur æterna. Tertio, peccator potest facere contra Dei præscientiã, quia præscitus saluari potest; & Deus ipse faciẽdo miracula peruertit legis æternæ ordinem: non sunt igitur huic legi omnia subiecta.

In hac disputatione, cum non sit nobis propositum facere integram tractationem de prouidentia diuina, quæ adnotari possent, omittemus, & ad positiones accedemus: cum nunc satis sit, breuiter ostendere quomodo res omnes legi æternæ subsint.

Prima

Prima poſitio, omnes res naturales contingentes rationis expertes conti- A
nentur ſub lege æterna. Eſt doctrina certa fide tenenda, quam non modo
diuina, ſed etiam communi hominum doctiſſimorum ſententia probare li-
ceret, ſi quis vellet. Huc faciunt teſtimonia ſupra allata, quorum aliqua
vniuerſe demonſtrant omnia æternæ legi, diuinæ ve prouidentiæ eſſe ſu-
Pſal.103. biecta. Ad quæ accedant quæ de auium cura, de florum ornatu dixit Chri-
ſtus ſermone in mõte habito, & hic illuſtris Dauidis locus, Qui emittis fon
tes in conuallibus, inter medium montium pertranſibunt aquæ. Potabunt
omnes beſtiæ agri, expectabunt onagri in ſiti ſua, & quæ ſapientiſſime &
diſertiſſime ſequuntur. Et M. Tullius. Das ne igitur, hoc nobis Pomponi,
Lib.1. de leg. (nam Quincti noui ſententiam) deorum immortalium ui, natura, ratione, B
poteſtate, mente, numine, ſiue quod eſt aliud verbum, quo planius ſignifi-
cem quod volo, naturam omnem regi? nam ſi hoc non probas, ab eo nobis
cauſſa ordienda eſt potiſſimum, & alio loco, Quod cum ſummos Deos eſſe
concedamus, eorumque mente mundum regi, & eorundem benignitatem
hominum conſulere generi, & poſſe nobis ſigna rerum futurarum oſten-
dere, &c. Ad hæc, multo magis res mutationi obnoxiæ egent gubernatio-
ne, quam neceſſariæ & incorruptibiles: at hæ ſunt æternæ legi ſubiectæ: igi-
Sap.11. tur & illæ. Poſtremo, lege ſiue ſapientia æterna facta ſunt omnia, in nume
Li. de nat. boni.c.3. ro pondere & menſura, vel cum modo, ſpecie, & ordine, ut Auguſtinus do-
cet: ergo omnia illi ſunt ſubiecta. Secũda poſitio, humanæ actiones ſunt æter
Prou.8. næ legi ſubiectæ. Primum hæc doctrina, quę eſt certa fide tenenda, patet ex
illa ſępe citata ęternę ſapientię auctoritate, qua dicitur, Reges per eam re- C
gnare, & iuſtas leges ſtatuere; & ex tota Chriſti concione in monte habita:
vbi conficit argumentum ſumptum a loco minorum: ſi Deus curam habet
auium & florum, multo magis hominum: qui pluit ſuper iuſtos & iniuſtos:
qui capitis capillos numeratos habet. Deinde accedat ratio, quia ſi quid cu-
rę rerum mortalium Deus habere debet, maxime hominum, ut qui proxi-
me ad diuinitatem accedunt, & ob multas cauſſas magis diuina egent pro-
curatione: qua ſi deſtituti eſſent, nihil in hac rerum vniuerſitate reperiretur
homine infelicius. Denique hanc veritatem, quam pro fundamento poſui
mus, multis bonorum ſcriptorum locis contra impios homines confirma-
re poſſem: ſed uno, vel altero ero contentus. Horatius qui aliquando cum
Lib. 1. ode 24. Epicureis fuit, eorum impietate reiecta, hanc memorabilem ſententiam lit- D
teris commendauit.

Valet ima ſummis
Mutare, & inſignem attenuat Deus
Obſcura promens.

Item alius,

Deus ipſe canatur,
Calphur. *Qui populos vrbeſque regit, pacemque togatam.*

Item alius,

Nam pro iucundis aptiſſima quæque dabunt dij
Iuuen. Sat.10. *Carior eſt illis homo, quam ſibi.*

Tertia

A Tertia positio, tribus modis homo substat æternæ legi per modum actionis, passionis, & cognitionis. Primo modo, prout habet a Deo uim naturalem per quam suas operationes exercet; vt & aliæ creatæ res: altero vero, pro ut a Deo ob perpetrata scelera punitur: postremo, prout cognoscit ea quæ ipsi Deus præscripsit, seque dirigit, in finem. Vnde colligeres, hominem diuersa ratione esse legi æternæ subiectum, quam sint ea quæ ratione carent: quæ diriguntur & aguntur in finem, vt sagitta in scopum; homo vero seipsum quoque agit. Quarta positio, mali quantum ad actionem & cognitionem imperfecte legi æternæ substant. Quantum ad actionem quidem, quia ea virtus quam acceperunt a Deo ad bonum peragendum, minuitur propter peccatum: quantum ad cognitionem, quia lumen naturale quo lex
B diuina cognoscitur, obtenebratur peccato; ideo lex naturalis in lege diuina repetenda fuit.

Quincta positio, boni perfectius substant æternæ legi, quam mali, ratione actionis, & cognitionis. Quia habent supernaturale auxilium gratiæ, quo maxime inclinantur ad bonos actus, ac etiam lumen super naturale, quo longe melius agenda cognoscunt, & tanquam filij Dei, spiritu diuino aguntur. Qui ideo sub lege non esse dicuntur, quia non ex timore, sed ex amore legem seruant. Sexta positio, quo mali minus ęternę legi quoad actionem & cognitionem subduntur, eo magis subijciuntur quoad passionem. *Ans li. cur* Nam, quo peius agunt, eo magis puniuntur: & quo magis vnam legis æternæ partem fugiunt, eo magis in alteram incidunt; hoc est, dum fugiunt legē *Deus homo* *cap 15.*
C præcepti, incidunt in legē pœnæ; & ita ab vna voluntate recedentes, in aliā incidunt: sicuti homo, cui necesse est esse sub cœlo, quo magis ab una parte recedit, eo ad aliam magis accedit. Huc pertinet illud Dauidis, quo ibo a *Psal. 138.* spiritu tuo? & quo a facie tua fugiam? si ascendero in cœlum illic es, si descendero in infernum, ades. Septima positio, damnati & beati sunt sub lege æterna: illi quantum ad conseruationem pœnæ, hi quantum ad conseruationem glorię. Ratio huius positionis ea est, quia per eandem vim res aliqua tendit in finem, & in fine conseruatur: quare, cum vtrique in hos fines per legem ęternam peruenerint, in eisdem per eandem conseruabuntur. Siquis quędam sanctorum patrum loca consulere vellet, de prouidentia Dei erga res naturales, legat Gregorium lib. 5. moralium, Augustinum in lib. 15. de *Cap. 25.*
D ciuitate Dei, Origenem hom. 3. in Genesim, & D. Thomam lib. 3. contra gentes. De prouidentia erga hominem, legendus est Dionysius de diuinis nominibus, Iustinus in quæst. ad Orthodoxos: Chrysostomus in hom. 8. & 9. ad populum Antiochenum, Theodoretus hom. 8. de prouidentia, Damascenus lib. 2. de fide. Lanctantius lib. 5. Ambrosius in apologia de Dauide, & lib. 1. officiorum, Tertullianus lib. de præscriptione, Boetius lib. 5. de consolatione, Hieronymus in Abachuc, & Gregorius Nyssenus lib. de prouidētia. Sed peteres, an aliquis eximi possit ab obligatione legis æternæ? Respondeo, dupliciter intelligi potest, quod aliquis eximatur, primo, quod certo tempore & circunstantijs ex hac lege teneatur aliquid facere, sed alijs circunstantijs positis non teneatur; & sic potest eximi, lege permanente in Deo.

Cap 9. 14. *Cap 74.* *Cap. 8.* *Cap. ult.* *Cap 22.* *Cap. 13.*

Deo. Secundo, quod eximi sit hominem debere facere, eo tempore & circunstantijs, quibus positis prius ex dicta lege deberet idem facere; & hoc pacto, nemo potest eximi. Quia, si his positis non deberet facere, Deus ei non pręscripsisset: quia si pręscripsisset, & postea eum liberaret, Deus mutaretur; & frustra mutaret, quod pręuiderat futurum. Ex dictis infero veram & catholicam doctrinam, Omnes res creatas, necessarias & contingentes, vniuerse & priuatim ęternę legi subiectas esse; cum caussę vniuersalis vim, nulla res effugere, & pręter eius ordinem efficere nihil possit. Illud etiam inferre licet, ac ab omnibus inferri debet, quanta cum reuerētia omnes iustę leges suscipiendę essent, & quanto cum studio seruandę; cum sint ęternæ legis, & diuinæ voluntatis decreta. Nam, siquis persuasum haberet, aliquid priuatim sibi a Deo præcipi, in eo exequendo, nō modo delectationē quandam sentiret, sed etiam inde nonnihil honestæ gloriæ caperet: non secus ac faceret homo idiota, si Regis sibi commissum negocium, datum ve præceptum exequeretur. Et sane, quid potest dici aut excogitari magnificentius atque illustrius, suauiusque, quam dicere, Mandata Dei exequor, æterni Principis iussa facio. Denique ex dictis intelligi potest, quantum æternæ legi debeamus, cum quidquid est commodi in hac rerum vniuersitate, ei acceptum referri, ac proinde summis laudibus perpetuo a mortalibus celebrari debeat. A B

Ad primum primi ordinis, non est tanta cura Deo de bobus, vt de hominibus, & ideo legem illā de ore boui non alligando, hominum caussa tulit. Ad secundum, monstra non sunt præter intentionē auctoris naturæ, & dum a suo fine particulari, atque adeo a lege æterna exorbitant, in eādem legem incidunt, ut alium finem consequantur ab eadem lege in particulari casu, determinatum. Et ne natura frustra agat, vel ab agēdo cesset, cum perfectam rem efficere nō potest, quasi per parecbasim, idest excursionem, & digressionem, rem imperfectam procreat. Ad primum secundi ordinis, peccata substant æternæ legi, eique consentiunt, quantum ad punitionem, ut diximus. Rursus addo, quod licent non substent formaliter, idest vt sunt voluntariæ transgressiones; tamen materialiter, ut sunt peccati pœnæ, & priuationes honesti boni, & vt a Deo iuste permittuntur, cōcedendum est cadere sub legem æternam: est enim sua sibi pœna omnis inordinatus animus, ex legis æternę ordinatione. Ad secundum, nemo agitur a malo spiritu per modum gubernationis & legis, & cum tyrannice in quosdam regnet, quę proponit, non sunt ueræ leges: sicuti nec quæ prudentia carnis suadet, quæ, licet sit inimica Deo quantum ad actionem, est tamen ei subiecta quantum ad pœnam. Ad ultimum, dicitur præscitus posse facere contra Dei præscientiā in sensu diuiso, idest separata ab eo præscientia, qua præuidetur eum tādem cum sua libertate ex hac uita cum peccato migraturum, non autem in sensu composito; quia hoc pacto consideratus, necessario damnabitur, sed non simplici necessitate. Quod attinet ad miracula, Deus æterna sua lege multa sibi reseruauit, quæ vltra naturæ, ordinarium cursum ageret. C D

Arist. 4. de gen. anim. cap. 4.

Aug. 1. cōf. cap. 2.

A

An legi æternæ conueniat mala permittere. *Disput. VI.*

T adhuc multo melius intelligamus, an res omnes legi subijciantur æternæ, propositam difficultatem examinandam duximus: ex cuius explicatione intelligetur, an sit cuiuscunque legis effectus, mala permittere. Quod autem lex æterna nihil mali permittere debeat, his rationibus suadetur.

Primo, lex æterna est summe bona & potens: igitur nihil debet permittere mali: consequentia patet, quia summum bonum excludit omne malum per suam omnipotentiam. Confirmatur, quia sapientis est rectoris non si-
B nere labi eum quem sustinere potest. Secundo, Deum permittere mala fieri, idem est, ac non dare nobis auxilium, quo mala vitemus; sine quo, certo scit, nos peccata cauere non posse: at si Deus negaret nobis auxilium, cogeret nos ad peccandum; non secus ac si quis alicui præciperet vt videret, & eum lumine priuaret; non permittit igitur. Tertio, voluntati Dei nemo potest resistere: ergo si Deus uult permittere mala fieri, non poterunt non fieri: necessario igitur fient. Quarto, qui peccat, contra Dei voluntatem peccat: igitur peccatum fit Deo nolente, non Deo permittente: quia, quod ex voluntate permittitur, non est voluntati contrarium. Quincto, si lex diuina vult peccata permittere: igitur qui peccata perpetrat, nihil peccat; quia legis auctoritate se tueri potest, cum Deus peccata fieri uelit. Quod si dicas, nō vult
C fieri; igitur vult fieri: sunt enim ista cōtradictoria, quorum alterum necessario est verū. Postremo, Deus, saluo libero arbitrio, potuit nullum peccatum permittere, idq; melius fuisset, quia nemo damnatus esset, sed omnes beatitudinem adepti fuissent & perpetuo Deum celebrassent. Quare peccatorum permissio non est cuiusque legis effectus.

In hac difficultate, quæ rudium hominum interdum mentes turbare solet, nullæ occurrunt citandæ sententiæ; vnde vno vel altero posito fundamēto, quid tenendum sit, paucis docebo.

Primum fundamentum, duas voluntates Theologi in Deo agnoscunt, vnam propriam, quæ nihil aliud est, quam actus diuinus, æternus, & immutabilis, quo Deus aliquid vult; quem actum voluntatem beneplaciti vocāt:
D de qua intelligitur illud, Omnia quæcunque voluit fecit: alteram impropriam, quæ per Metonymiam dicitur voluntas, cum res uolita sumitur pro voluntate; vt cum dicitur, Fiat voluntas tua, idest, quod præcipis, quod est tuæ voluntatis indicium: quam, voluntatem signi nominant. Hæc voluntas diuiditur in præcipientem, quę pręceptis affirmantibus declaratur; vt cum dicitur, Honora parentes: in prohibentem, quæ præceptis negantibus manifestatur; vt, cum dicitur, Non occides: in dantem consilium, quæ consilio explicatur; vt, si uis perfectus esse, uade, & uende omnia: in permittentem, ut cum dicitur, Ad duritiam cordis uestri scripsit, hoc est scribendo permisit uobis præceptum illud: & in efficientem, quæ ex eo cognoscitur, quod uideamus Deum aliquid efficere. Quo loco, notandum est, uolunta-

Mat. 5.
Mat.
Mat. 10.

Sco. 1 sen. d. 47 q. 11.

luntatem permittentem non esse aliquem actum realem, & positiuum in Deo, sed solum negationem actus, id est, nolle impedire malum. Nam omnis actus positiuus est, aut velle, aut nolle; si pmittere esset velle, Deus vellet malum: si nolle, nihil mali fieret: erit igitur negatio actus. Et licet quod permittitur non cadat sub voluntatem diuinam, ipsum tamen permittere, maxime; est enim volitum a Deo. Ex quibus colligeres, velle mala fieri, & non velle mala fieri, non esse contradictoria, quia inter ista datur permissio: licet mala fieri, & non fieri sibi contradicant. Quare, non est vera, hęc propositio, Peccatum fit aut Deo volente, aut nolente: quia deest aliud membrum, Mala fieri Deo permittente. Vnde sano modo intelligendum est quod aliquando dixit, Augustinus, quem ad suum errorem confirmandum pro se citant hæretici, Bonum esse mala fieri, Deo nimirum permittente, non agente & volente: quod est per accidens bonum, coniunctum cum aliquo quod est bonum per se. Mala enim nihil per se afferunt boni, aut ornamenti cæteris rebus: Sed ordinata a Deo, & suo loco posita, faciunt vt res bonę magis emineant, vt idem Augustinus alibi docet.

A

Epist. 96.

B

Lib. 3. de lib. arb c. 11.

Orig. lib. 7. cont. Cels.

Secundum fundamentum, dubitari solet, an mala, præsertim peccata, cadant sub prouidentiam diuinam, quod aliqui minus recte negarunt. Sunt autem mala quæ sub diuinam prouidentiam cadere possunt, vel naturæ, vt defectus qui contingunt in rebus naturalibus: vel morum, vt sunt quæ accidunt in vita humana; quæ, uel sunt mala pœnæ & damni, vel culpæ: & de omnibus quæri potest, an sint a Deo permissa. Cæterum, solum mala culpæ, uere mala censenda sunt; cum, ut ait Tullius, Nihil sit magnum malum præter culpam: ac proinde de hoc genere, est priuata difficultas. Cur autem omnia ista mala a lege æterna cunctas res sapienter ordinante permittantur, in positionibus docebo.

C

Prima positio, omnia mala, cadunt sub legem æternam siue diuinã prouidentiam, ut in aliquem finem ordinętur. Doctrina est certissima: quia alias male permitterentur, nisi per prouidentiam in aliquod bonum ordinarentur, & ex illis aliquid boni colligeretur. Secunda positio, cõuenienter Deus permittit mala naturæ, ut corruptiones & defectus in rebus quibusdam. Primum, vt earum natura conseruetur, quæ est huiusmodi, ut deficere possint. Deinde ad conseruationem boni vniuersi; & ita corrumpuntur indiuidua, & imperfecta, vt conseruentur species, & quæ sunt perfectiora. Deniq; ad perfectionem vniuersi, quæ esse non potest sine rebus contingentibus, quæ aliqua parte deficiunt. Tertia positio, conuenienter Deus permittit mala pœnæ. Hanc veritatem, quam omnes mortales persuasam omnino habere deberent, late probare possem: sed breuiter quasdam caussas recensebo; plura qui volet, alios consulat.

Aug. lib. 3. de lib. arb. c. 9.

Lib. 1. de ord ca 7.

D

Alb. mag. 2. p sum. tract. 11. q. 61.

Hug. de S. Vict. 1. de sac. p. 4. c. 6.

Prima, ad fidei & spei quę est de futuris bonis confirmationem: quia dum hic, boni præsertim, varijs malis premuntur, de futuris bonis certiores redduntur. Secunda, quia sunt veluti morborum animi medicamenta; vt pręter alios scriptum reliquit Trismegistus, ac etiam Simplicius in Epictetum. Tertia, quia non sunt vere mala, sed potius maxima Dei munera, quibus

Iust. Mart. q. 124.

Ser. ad Tat.

Cap. 26.

Deus

A Deus sibi cariores ornare solet. Quarta, quia abducũt animum a caducarum rerum appetitione, dum ad eas eum adhærescere non sinunt. Quincta, sunt amplissima materia meriti, vt inter alios in suo aplogetico docet Tertullianus. Sexta, vt aditus pateat ad maiores & heroicas virtutes: tunc enim maior est frugum copia, quo acriora præcesserint frigora. Septima, sunt satisfactiones pro peccatis, vt oratione de paupertate Gregorius Nazianzenus adnotauit. Octaua, vt virtus probetur, & alijs exemplum detur; quam ob caussam priuatim Iobus varijs fuit cruciatibus affectus. Nona, quia conferunt ad humilitatem omnium virtutum conseruatricem augendam & conseruandam. Postremo, ad gloriam Dei manifestandam.

Hen. Harph.
Pontian. Pap. epist. decret.
Finus lib. 7. c. 40.
Lege Idiotam lib. de pœn.

Quarta positio, omnia peccata quantumuis enormia, sunt Deo permitten-
B te. Hanc veritatem in Enchiridio sapienter exposuit Augustinus, cum dixit, Nec dubitandum est, Deum facere bene, etiam sinendo fieri quæcunq; fiunt male. Et profecto bonum est omne, quod iustum est. Quamuis ergo ea quæ mala sunt, inquantum mala sunt, non sint bona: tamen, vt non solum bona, sed etiam sint & mala, bonum est. Nam nisi esset hoc bonum, vt essent & mala, nullo modo esse sinerentur ab omnipotente bono. Quincta positio, conuenienter Deus permittit malum culpæ, seu peccata fieri. Primum, vt conseruet liberum arbitrium quod naturæ humanæ donauit; quã caussam præter alios egregie; libro secundo aduersus Marcionem explicat Tertullianus, qui locus legendus est. Non ergo impedire Deus debet, quod semel benigne concessit: & ita relinquendus fuit homo in manu cõsilij sui. Ex quibus
C colligeres, quam male sentiant illi, qui dicunt Deum ita mouere volũtatem humanam, vt eum peccati auctorem faciant: quia perditio, non esset ex nobis, sed a Deo. Secundo, quia ex hoc malorum genere maxime colligit bona; vt ex Tyrannorum crudelitate Martyrum probationem: ex proditione Iudæ. & Pharisæorum iniquitate, mundi redemptionem. Hanc caussam Dionysius Areopagita capite quarto de diuinis nominibus, & Augustinus in Enchiridio assignarunt, quam egregie Clemens Alexandrinus libro primo Stromatum exposuit. Tertio, ex permissione peccati factũ est, vt magis Deus ostenderet potentiam, misericordiam iustitiamq; suam; sub quo omnia conclusit, vt omnium misereretur. Postremo, supposita peccati permissione, positoque peccato, longe maiores ac illustriores extiterunt viri sancti, quam
D forte fuissent, si humana natura lapsa non esset: Hinc enim factum est vt tentati sint, lapidati sint, secti sint, & in occisione gladij mortui sint. Ex quibus intelligi potest, quod licet, ex Augustino, primaria caussa ob quam Deus voluit permittere primi hominis lapsum, nos lateat: tamẽ eiusdem permissionis, nonnullæ assignari possunt rationes, quas idem auctor varijs in locis assignat: & sunt fere istæ, Vt elucesceret prouidentia, misericordia, iustitiaque diuina, vniuersitatis pulchritudo, vt libro tertio de libero arbitrio, capite nono, eleganter sapienterque docet; & denique ipsius hominis vtilitas: quas caussas latius exponere non est huius loci. Sexta positio, Deus non permittit mala culpæ, hoc sensu, quod ea non puniat. Quamuis ergo interdum non statim perpetrata scelera, castiget: tamen grauitate pœnæ moram

Cap. 95. & 96.
Bas. hom. Quod Deus non est caussa malorum.
Eccles. 15.
August. in Ench. cap. 11. & 96.
Heb. 11.
Lib. 7. de ciu. c. 30.
Lib. de cor. & grat c. 10.
Lib. 11. de gen. ad lit. c 4. & 6.
Val. Max.

compensabit. Huc facit quod per quendam prophetam aliquando dixit, A
Isa. 42. Tacui, silui, patiens fui, tandem veluti parturiens loquar, dissipabo, & absorbebo simul. Et cum exarserit in breui ira eius, beati qui confidunt in eo.
Psal. 2. Eccl. 8. Dum itaque, vt ait sapiens, non profertur cito contra malos sententia, absque timere vllo filij hominum perpetrant mala.

Septima positio, Deus permittit minora mala ad cauenda maiora. Qua ratione permittitur quod est peccatum veniale, vt vitetur mortale. Qua de caussa, vt quidam dicunt, coniugij vsus est permissus, vt vitetur fornicatio, quod eius vsus non sit sine aliqua leui culpa: sed id, an verum sit dubitari solet, nec facile crediderim.

Octaua positio, Deus potest permittere malum per subtractionem pœnæ, Hoc est potest permittere id, quod est peccatum, non puniendo illud pœna B
Mat. 19. in lege statuta. Hac ratione ob duritiem cordis Iudæis permissus fuit libellus repudij. Quare non licebat Iudæo vxorem repudiare, sed qui faciebat, non puniebatur.

Nona positio, Deus permittit aliqua per dispensationem; hoc est, cum nonnulla sua natura non sint licita, potest Deus illa concedere; ita vt sine vlla culpa fiant. Qua ratione antiquis patribus concessa fuit vxorum pluralitas: & ita dispensauit in præcepto de vna vxore habenda, iuxta illud, & erunt duo in carne vna.

Gen. Decima positio, permissio malorum culpæ non est actus diuinus positiuus, vt est permissio aliorum malorum, pœnarum & defectuum qui sunt in natura. Quoniam ista non sunt vere mala, sed bona. Cæterum, neque ista Deus vult per se, sed ratione maioris boni: at vero mala culpæ nullo modo C sunt volita, cum sint per se mala.

Vndecima positio, dum peccator male agit, facit quidem contra voluntatem Dei præcipientem, prohibentem, & consilium dantem, non tamē contra voluntatem permittentem: cōtra efficientem partim facit, quia Deus non concurrit vt caussa efficiens, partim non facit, quia peccare non est efficere, sed deficere: at contra uoluntatem beneplaciti, facit negatiue; quia non facit id quod est placitum Deo: non autem contrarie, id est, contra id quod sit placitum Deo fieri, & hoc modo fieri: & hæc proprie est uoluntas beneplaciti, quæ cum circunstantijs consideratur: contra quam nemo agere potest.

Ad primum, licet lex diuina, siue Deus sit summe bonus; tamen quia libere agit, pro sua uoluntate sinit esse mala, quæ ob suam sapientiam, propter caussas dictas, non impedit. D

Ad secundum, licet Deus nemini neget auxilium sufficiens: tamen cum cui auxilium præbet, peccare permittit, prout ille non vult tali auxilio uti: unde non est idem permittere peccatum, & auxilium negare.

Ad tertium, uoluntati beneplaciti nemo potest resistere, at uoluntati signi maxime, iuxta ea quæ diximus.

Ad quartum, quomodo peccator faciat, uel non faciat contra Dei uoluntatem, patet ex allata doctrina.

Ad quinctum, qui peccat, ideo se excusare, & legis auctoritate se tueri nō

potest;

A potest; quia facit contra voluntatem prohibentẽ; licet non faciat contra permittentem: Quare falsum est, Deum velle peccata fieri. Neque, nolle fieri, & permittere fieri, sunt contradictoria, vt diximus. Ad vltimum, non fuisset melius impedire, ne peccata fierent: quia non fuisset conseruata libertas humanæ naturæ donata. Quod si dicas, in cęlo, salua libertate, homines nõ peccant; ergo in terris etiam potuit esse voluntas libera, quæ non flecteretur in peccatum: Respondeo, non esse parem rationem; quia in cœlis proponitur summum bonum perfecte cognitum, tanquam vltimus finis iam adeptus, vbi est consummata beatitudo, & pręmium: in hac vero vita non videmus summũ bonum clara visione; & ita voluntas potest ab eo deflectere; vt hac de caussa homo magis pugnando, magis mereretur, & gloriosior existeret, vt
B is qui potuit transgredi, & non est transgressus.

An lex æterna suos transgressores in æternum punire debeat.
Disputat. VII.

VONIAM hic æternæ legis effectus, æterna scilicet peccatorum punitio, quibusdam nimis grauis esse videtur; propterea non erit inutile, si eius nonnullas rationes assignauerimus. Et quod legis æternæ transgressores æterno cruciatu puniri non debeant, sic probo.

Primo, pœna debet respondere peccato; at quodcunque peccatum est fi-
C nitum: igitur & pœna finita. Secundo, misericordia Dei est infinita, & super omnia opera eius; & Iacobus ait, super exaltat iudicium, hoc est, superat, magisque exercetur, quam iustitia: igitur. Tertio, videtur inconueniens quod plures perpetuo debeant Deum in inferno blasphemare, quam in cęlo laudibus ornare, cum plures damnentur, quam beati fiant. Postremo, post longissimos & maximos cruciatus damnati pro debitis pœnis satisfacere posse videntur: quare eorum punitio non debet esse perpetua. Cum non sit huius loci ex professo de re proposita disputare, duabus positionibus ad duas difficultates quæ in argumentis attinguntur, breuiter respondebo. *Iac. 2.*

Prima positio, mirũ videri non debet si maior humani generis pars damnatur. Primum, omnis cessabit admiratio, si spectemus negligentiã & socor-
D diã hominum in ijs rebus quæ ad salutem consequendã pertinent: quæ tãta est, vt maior esse nõ possit, & adeo culpabilis, vt sit damnatione digna: dum homines nolunt intelligere, vt bene agant: & cum ignorare velint, merito ignorantur. Vt enim culpa non vacaret is, qui deerrantem a via nõ moneret; ita, & multo minus is, qui cum se errare videat, se non corrigit, sed vltro claudit oculos, vt offendicula non videat, auersisque oculis incedit, ut impingat: quo tendat præuidere non vult, nec eos audire, qui a mala uia reuocant, & rectam indicant; Deum inquam, Angelos, concionatores, rationisq; insitas notitias. Vnde iure Deus cuiq; dicere poterit, Quid vltra debui facere vineæ meæ, & non feci ei? atq; de quocunq; queri, vt de toto populo Hebræo his verbis querebatur, Quadraginta annis proximus, (vel vt alij legũt, offensus) *Gul. par. lib. de leg. c. 11.* *1. Cor. 14.* *Isa. 5.* *Psal. 94.*

fui generationi huic, & dixi, Semper hi errant corde: ipsi veró non cognoue- A runt vias meas, quibus iuraui in ira mea, si introibunt in requiem meam, id est, quod non introibunt. Hominum igitur culpa atque peruersitate contingit, si pauciores beantur. Fecit nos Deus ad beatitudinem propésos, sed quod eam non consequamur, nostrum est vitium. Omnes homines natura scire desiderant, ad quod, nullo etiam proposito emolumento, ab ipsa natura trahimur; sed quid est, cur tã pauci in rerum cognitione versentur, scientiamque, quam necessario expetunt, consequantur, nisi ignauia? nisi negligentia? Vt ergo nostræ inscientiæ, nostra est culpa, ita & dãnationis: & vt pauci sunt qui sapiunt, quia pauci in studia incũbunt, ita pauci qui beantur, quia pauci virtutem amant, & eius consequutionem curant. Deinde, eadem cessabit admiratio, si perspiciemus in omni rerum genere, prę stantiora, esse numero B pauciora: plus reperitur ferri, quam plumbi: plus plumbi, quam argẽti: plus argenti, quam auri: plures lapides, quam lapilli: plures quercus, quã cedri: plures subditi, quam Principes: plures corrupti, quam casti: & denique plures ignorantes, quam eruditi. Quid igitur mirum si ad rem pręstantissimam, cuiusmodi est beatitudo, pauciores perueniunt? Denique, non demiraretur aliquis de multitudine damnatorum, qui consideraret vnius beati præstantiam: siquidem melior est vnus timens Deum, quam mille filij impij; Si, inquam animaduerteret, quidquid est boni in bonis esse a Deo, qui vult oẽs homines saluos fieri, & quotidie vocat, inuitat, & stat ad ostium ac pulsat, & quidquid est in malis, esse a mala hominum voluntate; qui cũ male viuere velint, diuina auxilia spernunt, sine quibus eo peruenire non queunt, quo illi perueniunt, qui ea petunt, excipiunt, & acceptis vtuntur. Vere igitur C Deus dicere potest, Perditio tua Israel: tantummodo in me auxilium tuum.

Aristot. 1. Met. c. 1.

Eccl 16.

Ose. 13.

Sed peteret aliquis, cur Deus creauerit hominẽ cum libero arbitrio, vnde habet quod possit Deum ipsum offendere, & damnari? Ad hanc dubitationem respondeo, nonnullas ex patribus collectas subijciendo rationes.

Prima, vt inde diuina appareret potentia, sapientia, & prouidentia. Quia dum homines quidquid volunt agunt, nunquam tamen ab ordine diuinæ prouidentiæ recedunt; ita ut nũquam homo faciat quod absolute Deus nõ vult, aut non faciat quod vult. Vnde, velit, nolit homo, semper ordinatio diuina stat immobilis. Solet ad hoc explicandum afferri simile de eo qui innumeras auiculas euolare sineret, & suo artificio efficeret, vt eo tandẽ irẽt, quo ipse vellet. Secũda, quia ex hoc apparet æquitas & iustitia diuina: nam D dum homines ex libertate bene vel male agunt, Deus sine personarum acceptione potest eos præmijs, vel supplicijs afficere. Tertia, hinc mirifice elucet diuina bonitas, cum Deus non solum [illegible] suam nobis gloriam cõmunicare, sed etiam vt proprijs meritis eam acquireremus. Quam gloriam Deus habet omnino naturaliter: Christus vero quodammodo naturaliter, non extrinsecus, quia cum esset Deus eam sibi donauit, nec proprie ex meritis extrinsecus acquisiuit, vt nos [illegible]. Quarta, ut appareret infinitus & inexhaustus thesaurus diuitiarum Dei, cum hominibus & Angelis etiam permiserit, vt pro suo arbitrio [illegible] quantũ vellent, quod non fecisset, si

August. in Ench. c. 95 & seq.

Iren. lib. 4. cap. 7.

Iust. dial. cũ Triph.

Gre. Naz. apologetico 1.

A set, si bonorum certam possideret mensuram. Non secus ac si quis ita pecunijs abundaret, vt omnibus pauperibus potestatem faceret capiendi quantum quisque vellet. Quincta, vt appareret, Deum nostris bonis non egere: *Psal.* vnde homines qui alijs hominibus indigent, eos sibi pactis, iuramentoque obligant: Deus autem cum nostra opera non indigeat, nos liberos dimisit, vt ei obtemperemus, vel eius mandata prætereamus. Sexta, quia hoc vniuersitatis perfectio postulare videbatur; vt sicuti est Deus qui agit, & non agitur, *Aug. lib 3. de lib. arb. cap. 9.* & natura rationis expers quæ agitur & non agit; ita esset natura libera quæ agit & agitur, & sicuti Deus agit ex nihilo libere, & natura ex aliquo necessario; ita homo ex alio libere: neque enim possibile est, vt aliquid ex nihilo quod est summæ potentiæ, & necessario, quod est summæ imperfectionis, B ageret. Sed peteres, cur Deus a principio non confirmauit hominem in gratia? Huic dubitationi respódet Augustinus, quia Deus ordinate voluit prius *Lib. 22. de ciu. c. ult.* ostendere quid posset arbitrium, deinde quid gratiæ beneficium. Hac dubitatione explicata, ad positiones reuertamur. Secunda positio, conuenienter lex æterna suos transgressores æterna pœna punit. Primum, quiddam simile facit humana iustitia, dum aliquo mébro, aut vita reos priuat: quod genus pœnæ, sua natura, est infinitum duratione: quia nunquam membrum, aut corpus, vi naturæ, recuperabitur. Deinde, quoniam quasi pacto cõuenimus cum Deo, de æterno præmio accipiendo pro bene gestis, & de æterna pœna sustinenda pro inique actis. Vt ergo æternum præmium approbatur: ita æterna pœna improbanda non est; quam Deus nollet inferre, ac proinde C præmonet, expectat, deterretque a culpa, quæ sola pœnam procreat: atque sane officia non præstaret, si pœnã propositam haberet. Nos itaque, e Dei manibus, vt ita dicam, pœnas extorquemus; *neque*, vt inquit ille,

Per nostrum patimur scelus
Iracunda Iouem ponere fulmina. *Hor. ode 3. lib. 1.*

Contra vero ab eius auxilijs, quibus ęternam felicitatem assequi possemus, oculos auertimus, & nostra ingratitudine eius beneficas manus ligamus. Postea, peccati quod cõtra legem æternam committitur culpa est infinita: igitur ei iure respondebit infinita pœna: quæ quia non potest re esse infinita, cum subiectum in quo recipitur finitum sit; erit infinita duratione. Quod culpa sit infinita, patet, quia quo quis pro minore bono maius bonum re- D linquit, eo magis errat: at peccatores pro minimis & imperfectissimis bonis Deum infinite bonum atque perfectum relinquunt: infinitam igitur iniuriam Deo faciunt. Ideo per quendam prophetam merito cõquerebatur, Me *Ier. 2.* dereliquerunt fontem aquæ viuæ: verterunt ad me tergum, & non faciem. Similiter, si quis offendat sibi parem hominem, aliquid peccat, & adhuc magis lædendo personas maioris, ac maioris dignitatis: atqui diuina maiestas infinitis partibus antecellit quamcunque personam creatam: igitur qui cõtra Dei legem agit, culpam contrahit infinitam; ac proinde pœna infinita dignus. Rursus, eadé culpę infinitio demonstratur ex infinitione debiti, quod Deo habemus; cui nunquam possumus satisfacere: alias sequeretur aliqué eo deuenire posse, vt nihil Deo deberet, quod est falsissimum; cum multis

Aristot. in Eth. de caussis nos totos Deo debeamus, & infinite debeamus: & dum debitum soluimus, eo magis crescrit, cum ex Dei gratia fiat, quod soluere possimus. Cum ergo is qui peccat infinitam seruitutem, infinitumque debitum, quantum est in se, Deo auferat, cum Dei gratiam per quā, aliqua parte, potest debito satisfacere, in se extinguat, infinitam committit culpam, quæ pœnā meretur infinitam: vt qui infinitam rapinam cōmittit, & perpetuo seruitio Deū defruadat: nō secus ac ille faceret, qui domum eā destrueret, cui perpetuus esset annexus census. Quod nostrum debitum erga Deū sit infinitum, patet ex infinitate beneficiorum acceptorum: Nā dedit nobis esse naturæ, præsertim animæ immortalis cum eius dotibus, & quod est quid infinitum ex nihilo a potentia infinita productum: dedit esse gratię cuius tanta est magnitudo, vt cū eo, esse naturæ, nullo modo cōparari possit: hoc esse per nos amissum, iterum restituit, & quidem dono quodam infinito, quia cum Filio nobis donauit omnia: eiusque sanguinis infinito pretio redemit. Vnde merito aiebat Bernardus, si totum me debeo Deo pro me facto, quid ei restituā pro me refecto, & sic refecto? Videant homines quanti facerent vnum oculum, vnum pedem, vnam manum, & singulas corporis atque animi vires, & quātum Deo debeant, aliqua parte intelligent. Cum itaque culpa sit infinita, merito pęna erit infinita. Pręterea, si ob bona opera, quæ magis sunt Dei, quā nostra, beati ęternū pręmium accipiunt, cur mali ob peccata quę solū sua sunt, æternam pœnam sustinere non debeant? Ad hęc, vt dari debuit perfecta beatitudo post hanc uitam, ita etiam perfecta miseria, quæ talis esse non potest, nisi sit perpetua; per quam iustitia præstantissimum diuinæ naturæ demonstrabitur attributum; de quo perpetuo gaudio afficientur beati sicuti, & de misericordia. Denique, qui in inferno damnantur, in tali statu existunt, cū ex hac vita discedunt, in quo si perpetuo uixissent perpetuo mansissent, cū uoluntate nimirum hærente peccato: & quia cum ad inferos perueniunt, sunt in uitæ termino, ideo in ea peruersa uoluntate perpetuo perseuerant, ac proinde perpetuo punientur.

Ad primum, est quidem actus finitus; sed culpa ob caussas dictas est infinita. Et sicuti non miramur inquit Gulielmus, quod ex breui vulnere remaneat perpetua cicatrix, ex breui casu, quis diutius iaceat in puteo, ex breui furto, perpetua per suspendium vitæ priuatio, ex breui emptione, perpetua rei obligatio; ita mirari non debemus, si post breue peccati tempus, sequatur perpetua pœnæ duratio. Ad secundum, misericordia Dei non est maior, quam eius iustitia; quamuis illa in hac vita illustrius appareat, & magis exerceatur. Ad tertium, patet ex prima positione: non debet videri mirū si plures damnentur, cum plures, Deo etiam renitente, & ad salutem consequendam auxilia sufficientia præstante, damnari velint. Ad quartum, in inferno nulla est remissio, satisfactio nulla, vt nec in cœlo meritum vllum: ibi ergo erit perpetuo lignū, vbi ceciderit. Legē igitur seruemus æternā, si pęnas volumus uitare ęternas, ęternisq; in oēm ętenitatē pfrui uoluptatibus. *Eccl. 11.*

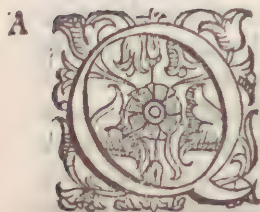
Libri Quarti finis.

DIVINARVM, HVMANARVMQVE LEGVM

LIBER QVINTVS.

In quo de lege naturali atque de iure gentium agitur.

An detur vlla lex naturalis. *Disput. I.*

A VAMVIS omnino manifestum esse videatur, aliquã naturalem legem inueniri: tamen rem alias perspicuã his rationibus in dubium reuocares. Primo, ex ea scripturæ sacræ auctoritate, qua dicitur, Deum constituisse hominem, & eű reliquisse in manu consilij sui hoc est in sua libertate: quare nulli legi naturali erit subiectus; cum quod est naturale, necessitaté includat; alias enim non esset in manu consilij sui. Confirmatur hæc ratio; quia, cum voluntas humana sit veluti omnium rerum domina, erit supra rem omnem naturalem, ac proinde nulli legi subiecta. Secundo, liberum hominis arbitrium B est ab omni necessitate solutum: atqui si vlla esset lex naturalis, necessario ligaret: quare vel hæc lex non datur, vel homo non est liberi arbitrij; quod est omnino falsum. Tertio, lex æterna, vt ex Augustino discimus, ordinat omnia: nulla igitur est naturali lege opus: quia esset frustra. Quarto, in homine, quod attinet ad partem sentiendi, non est opus vlla lege, qua in suum finem tendat: igitur nec ratione alterius partis qua intelligit; quę cum sit longe perfectior, suapte natura in suum finem tendet: Postremo, lex naturæ ea esse dicitur, qua res omnes, veluti quodam pondere in suum finem feruntur: atqui homo seipsum mouet; alias enim in agendo non differret a brutis: igitur. In hac difficultate omnes conueniunt scriptores, dum quandam C naturalem legem humanæ naturæ propriam ponunt: ad cuius explicationé quædam statuam fundamenta.

Eccl. 15. *Lib. de lib. arb. c. 6.* *Clau. Pra. lib. 1. tit. 3.*

Primum, cum Deus hanc rerum multitudinem dicendo fabricasset, & eius vnam partem corpore affectam, alteram corporis expertem fecisset: postea, tanquam bonus orator, hoc est post pene infinitum numerum creaturarum, quę sunt veluti Dei voces, quas dicédo protulit, epilogum quendã, res omnes in vnum hominem colligendo, admirabili quadã ratione fecit. Vnde factum est, vt nonnulli sapientes, hominem omnium creaturarű orizontem, quod in se inferiorem siue corporatam, & superiorem, spiritualem

lem videlicet naturam contineat, appellauerint. Hinc fit, vt in homine omnium rerum inclinationes, ac propensiones reperiri debeant, sicuti & omnium rerum naturæ reperiuntur; vt esse, commune cum lapidibus, viuere commune cum plantis, sentire commune cum brutis, & sapere cum intelligentijs: idcirco, cum lapidibus esse & perdurare, cum plantis crescere & germinare, cum brutis sentire, & cum æternis mentibus intelligere concupiscit. Et quoniam id quod est inferius & imperfectius, ad id quod superius & perfectius est, infertur, ab eoque gubernatur; ac regitur: hinc est, vt appetitus inferior, ab eo qui est superior regi ac moueri debeat; non secus ac inferior sphæra a superiore cietur; quamuis superior hominis pars, non vna eademque ratione alias partes sibi subiectas habeat. Etenim aliquarũ facultatum functiones pro suo nutu moderari nequit: ut augendi & nutriendi vires: aliarum uero maxime, cum eas impedire aliqua parte possit: quamuis quosdam animæ sentientis motus ita in officio continere non queat, vt aduersus rationalẽ ac liberum appetitum non moueãtur, rationemque ipsam non præueniant. Horum enim non despoticum, hoc est dominicum, absolutum, sed politicum habet imperium. Et quoniam lex æterna, vt diximus, cuique naturæ congruenter communicata fuit, & in homine, vt dicebã sint oẽs naturæ coniunctæ: necessario in eo naturales leges diuersæ, diuersis rebus impressæ assignandæ erunt: Et, vt homo est natura quædam ab alijs distincta, ita quædam naturalis lex ab alijs diuersa ei attribuẽda erit. Et quia vnaquæque res ab eo quod est in ea præcipuum, nomen naturamque sortitur; idcirco ea dicetur lex naturalis hominis, quæ ei conuenit ut est natura quædam rationis & libertatis particeps: per quã seipsum quasi paruã remp. & microcosmum regere, ac gubernare debeat.

Arist. li. 3. de ani.

1. Phys. t. 34.

Secundum fundamentum, etsi æterna lex a rebus omnibus creatis participetur: non tamen ab omnibus eodem participatur modo: & ab homine longe aliter, quam a creaturis cæteris. Primum, ita homo æternam legem participat, vt eius ordinationem scopumque cognoscat; cætera vero non ita sed in suum finem a summo legislatore præcognitum feruntur. Deinde, homo hanc æternæ legis ordinationem libere participat; ita vt non solum externa & naturali vi moueatur; sed etiam seipsum libere moueat; cæteræ res non item. Præterea, aliæ res per hanc participationem habent propensionem terminatam ad vnum sibi conueniens bonum: homo vero ita est huius legis particeps, vt ad ea se conuertere possit, quæ non sunt suæ naturæ congruentia. Huc facit illud, Ante hominem vita & mors: bonum & malum, quod placuerit ei, dabitur illi. Postremo, per hanc participationem creaturæ rationis expertes accipiunt sufficientem facultatem consequendi suum finem; homo vero non ita; sed multo pluribus indiget, quæ vel diuinitus dari, vel labore acquiri debent; cum sit factus ad finẽ sua natura altiorem: quæ omnia maximam hominis arguunt perfectionem.

Plat. in Alcib.

Eccl. 15.

Tertium fundamentum, lex naturalis, vniuerse sumpta, diuersis modis se habet ad liberum arbitrium, vt in tertia parte adnotauit Albertus. Nam alia est lex naturalis, quæ infra liberum arbitrium esse dicitur; vt lex, qua ad gignendum

q. 28. m. 1. art. 1.

gnendum

A gnendum mouetur. Alia, quæ est præter liberum arbitrium, vt est illa quę dirigit operationes earum virium, quæ non subsunt liberæ voluntati: vt digerendi, retinendi vires: secundum quem modum lex naturalis dicitur illa, quæ est ad vnum terminata; vt in homine appetitus felicitatis. Alia quæ est supra liberum arbitrium, & hæc nihil aliud est, quam lex increata in mente diuina. Alia, quę est extra liberum arbitrium; vt est illa quę a lumine naturæ desumpta, in aliquo libro scribitur: quo modo accepta fuit a Gratiano *Dist. 1.* qui dixit legem naturalem esse eam quæ est in lege, & Euangelio. Denique alia est lex naturalis quæ est cum ipso libero arbitrio, ut est ea, qua homo sine ulla disciplina, vi naturæ, quid bonum, quid rectum sit, vniuerse cognoscit: quæ ei a Deo insita est, vt ea quasi norma seipsum regat: sub qua ratione, B supra ipsum hominem esse dicitur, qua qui vtitur, sui compos esse putatur. His ita iactis fundamentis, has adstruo positiones.

Prima positio, in homine est quædam lex naturalis eius propria, qua in agendo seipsum dirigit. Doctrina est manifesta, atque communis, quæ his rationibus confirmatur. Prima, ex auctoritate scripturæ psalmo quarto, cũ *Conn. li. 1. cap. 1.* Dauidis milites quos ad honeste uiuendum hortatus fuerat, ab eo quærerẽt, quis ostendit nobis bona? Eos ad hanc legem remisit, dicendo, signatum est super nos lumen vultus tui Domine. Paulus de Gentibus, quæ legem scri- *Rom. 1.* ptam non habebant loquendo dixit, Gentes quæ legem non habent, naturaliter quæ sunt legis faciunt, edocti nimirum a lege naturæ. Vnde eas legis opus in corde scriptum habere ait. Secunda ex auctoritate omnium philo- C sophorum ac Theologorũ, Legem vtiq; naturalẽ, ait Origenes, dedit Deus *Hom. 10. in Num.* humano generi, & in cunctorum mentibus scripsit: vnde initia sumimus, & semina quædam ad perscrutandam capimus veritatem: quæ semina, si excoleremus, fructus afferrent in nobis. Et Augustinus, Nulla est aĩa, quamuis *Lib. 2. de ser. dom. cap. 3.* peruersa, quæ tamen ratiocinari possit, in cuius conscientia non loquatur Deus. Quis enim scripsit in cordibus hominum legem naturalem, nisi Deus? vbi subdit locũ paulo ante allatũ ex Paulo. De eadem re Ambrosius loquẽ- *Lib. 9. in epist. ad Rom.* do, sic ait, Ea igitur lex non scribitur, sed innascitur: nec aliqua præcipitur lectione, profluo quodam naturæ fonte in singulis exprimitur, ex humanis ingenijs hauritur. Quid hic dicerent stulti homines, qui contra omnem humanitatem ac pietatem, hominem omni naturæ lumine orbatum esse di- D cunt? Plato post Dei cultum, pro lege statuit, vt quisque seipsum ueneretur *Lib. 5. de leg.* & colat. Nam quæ nobis est insita ratio, & principem animæ nostræ locũ tenet, res est certe diuina, & ideo plurimum excolenda. Rationẽ itaq; quasi quendã principẽ quisq; in se agnoscere debet, quã sequat̃, eiq; pareat. Denique, huc facit hic luculẽtissimus M. Tullij locus, Quibus.n. ratio natura da- *Lib. 1. de leg.* ta est, ijsdẽ ẽt recta ratio data est: ergo & lex, quæ est recta ratio in iubẽdo, & vetando: & si lex ius quoq;: at omnibus ratio; ius igitur datum est omnibus. Tertia, homo, est veluti quædam parua resp. paruusque mundus, qui se se cum libertate regere debuit; ergo necesse est vt in se legem habeat aliquam, qua se moderetur, & regat: vt sicuti res omnes, in hoc magno mundo, lege, sibi impressa gubernantur; ita & homo aliqua sibi indita lege seipsum regeret,

geret. Postrema, homo debebat gubernare seipsum, & esse dominus suarum actionum: ergo in eo esse debuit lex aliqua naturalis: alias enim si nulla certa ac suprema regula in eo esset: nullum in se regendo ac moderando haberet terminum: sicuti, ni essent aliqua certa principia doctrinæ naturaliter nota, in cognoscendo daretur progressus in infinitum. A

Arist. li. 1. post. c. 3.

Secunda positio, lex naturalis est quid creatum, & est in humana mente tanquam in re recta, & regulata. Explico, lex naturalis dupliciter sumi potest; uno, modo, vt ordinat & regit, & sic idem est, quod lex æterna & increata: altero modo, vt est in homine recto, & vt est participatio æternæ regulæ, & sic est in homine, & est quid creatum: & hoc est, quod in allata positione dicimus, quæ sic probatur. Primò, ex modo loquendi diuinæ scripturæ, quę de hac lege agendo ait, signatum est super nos lumen vultus tui Domine: Qui illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum: Qui ostendunt opus legis scriptum in corde. Deinde, quia de hac lege ea dicuntur, quæ non possunt intelligi nisi de re creata & humanę monti impressa; ut, quod obscuretur, minuatur, augeatur, & corrigatur. B

Alex. ar. 2 loc. cit. Psal. 5. Ioan. 1. Rom. 2.

Tertia positio, lex naturalis aliter est in homine, quam in alijs rebus quæ ratione carent. Patet hæc doctrina ex ijs quæ diximus in secundo fundamento. Quarta positio, lex naturalis in homine est id quod ei a natura, siue a Deo impressum est in superiore animi parte; non autem id quod est in inferiore, quod est ei commune cum brutis & alijs rebus. Nam id debet dici lex naturalis hominis, quo homo, vt homo, particulariter dirigitur: at id non potest esse, quod est in parte inferiori, secundum quam homo non viuit hominem, sed brutum: igitur. C

Ad primum, lex naturæ insita, non tollit libertatem, quam in bonum dirigit, ad quod amandum natura est propensa: & posse malum velle, potius libertatis imperfectionem quam perfectionem arguit. Neque confirmatio vrget; quia voluntas non est domina omnium quæ sunt a natura: sed eorum, quæ sibi subiecta sunt. Et quamuis naturæ lex rectas viuendi rationes voluntati pręscribat: tamen volũtas libere eas suscipit: & in multis quod attinet ad vsum, a recta rationis regula deficere potest, vel cessando, vel aliter agendo.

Ad secundum, hoc soluitur ex responsione ad primum: quia naturæ lex non necessario ligat, ratione eius quod faciendum esse demonstrat, & rectũ iudicat: non tamen ad faciendum mouet. D

Ad tertium, lex æterna, ordinat omnia, uel per se proxime, & necessario, vel per caussas iuuantes & liberas, ac per vires, quas rebus tribuit, quibus agendo suos consequantur fines. Gubernat itaque Deus hominem, sed per inditam ei legem, qua seipsum proxime moderatur.

Alex. loc. cit.

Ad quartum, hoc argumentum soluitur ex ijs, quæ adnotauimus: neque enim est par ratio de alijs creaturis, & de homine: quippe qui finem habet supra se, ad quem non est necessario determinatus, vt aliæ res ad suum.

A *An lex naturę pertineat ad intellectum, an vero ad voluntatem.*
Disput. II.

CVM ergo manifestum sit in homine esse aliquam legem naturalem, eamque ad superiorem hominis partem pertinere, in qua duæ sunt facultates, intellectus & voluntas; quæritur modo, ad quamnam potentiam pertineat. Et quod magis pertineat ad voluntatem, quam ad intellectum, sic probo. Primo, lex naturalis in quacunque re designat inclinationem, qua res mouetur ad id, quod est sibi conueniens: atqui inclinatio est in uoluntate, siue in appetitu, quo in res conuenientes ferimur, cognitione potius res ipsæ ad nostrã B intelligentiam transferuntur: igitur. Secundo, in alijs rebus, & speciatim in brutis, lex naturalis consistit in appetitu: ergo etiam in homine consistet in voluntate.

Postremo, voluntas ad multo plura est inclinata, quam sint ea quæ intellectus potest cognoscere: Quare potius in voluntate, quam in intellectu lex naturæ sita erit; cum lex ista omnia complectatur, in quæ homo naturaliter est propensus. Hæc difficultas est fere eadem cum illa, qua de lege uniuerse agendo quæsiuimus, an lex ad intellectum, vel voluntatem pertineat; ac propterea breuiter explicanda erit. Vt autem, quod hic priuatim quæritur, exponatur, hęc subijcio fundamenta.

C Primum, lex æterna communicatur homini dupliciter: uno modo ex parte intellectus, cui tributum est quoddam lumen, quo id homo cognosceret, quod ab æterno Deus ordinauerat; altero modo ex parte appetitus, siue voluntatis, cui indita est propensio ad id exequendum, quod Deus disposuerat; vel id quod per inditum lumen homo faciendum cognoscit. In huius legis participatione, in eo humana natura cum cæteris naturis conuenit, qđ sicuti res aliæ habent propensionem ad id efficiendum, quod in illis ordinauit Deus; vt gratia exempli ignis ad calefaciendum, terra ad fruges gignẽdas, ad quæ munera exequenda idoneas acceperunt facultates, ita etiam homini ad functiones suæ naturæ consentaneas exercendas, sua data fuit propensio: verum, vt diximus, non eodem modo natura rationis capax, & quæ D rationis est expers legis æternæ ordinationem exequuntur. Nam illa per cognitionem, hæc sine cognitione præscriptum ordinem seruat: & in eo, in quo conuenire dicebamus, adhuc differunt. Etenim quæ mente carent, uim necessario agentem, & ad omnia muneta obeunda sufficientem ac integram accipere: homo non item, quia liberam agendi facultatem habuit: neque omnia quæ cognoscit, per naturæ vires, præsertim post lapsum, potest efficere. Denique, res ratione carentes, ita vim a Deo acceperunt, ut non tendant nisi in id, quod est secundum suam naturam: at vero hominis inclinatio est ad multo plura & maiora propensa, quam quæ per lumen intellectus sint ei manifestata. Nec enim oculus uidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascenderunt, quæ Deus præparauit diligentibus se. Habet

enim

enim homo naturalem propensionem, quidquid aliqui dicant ad Deum su pernaturali modo videndum atque amãdum: quæ munera sine lumine glo riæ, & caritate præstare minime potest. A

Secundum fundamentum, quamuis, vt dicebam, æternæ legis ordinatio per uoluntatem & intellectum communicata sit: tamen, magis habet legis rationem, vt in intellectu est, quam vt in voluntate reperitur; vel, vt est com municata per modum cognoscendi, quam per modum appetendi, seu magis per cognitionem, quam per inclinationem. Quo fit, vt lex naturalis nihil aliud sit, quam ordinatio æterna, pro vt per lumen naturale homini ma nifestatur. Quæ non dicitur naturalis, quasi actualis huius legis cognitio insita nobis sit a natura: cum pueri ante rationis vsum non cognoscant, nec homines semper intelligant: tamen in vtrisque semper est natura: nec etiam B dicitur naturalis, quasi homo habeat species inditas a natura per quas æternæ legis ordinationem cognoscat: sed, ideo sic appellatur, quia homo habet a natura vim sufficientem ad assentiendum veritatibus naturalibus, statim atque eas apprehenderit, sine vllo rationis motu.

Tertium fundamentum, in eum finem Deus hominem fecit, vt aliquando eum ad perfruendum suæ naturæ aspectum admitteret, sibique intime per amorem copularet. Vt ad hanc supernaturalem coniunctionem eum traduceret ei tria lumina impertitus est. Primum, lumen naturale, quo vide re potest multa quæ ad dictam coniunctionem consequendam conferunt: non tamen omnia; cum hoc lumen non ostendit plene omnem consequen dæ beatitudinis viam: ac proinde errarunt illi, qui sola naturali cognitione C hominem beatum fieri posse putarunt. Non itaque in eo sita est absoluta ho minis beatitudo, ut naturam sequatur; quam qui sequitur, ad beatam vitam quidem pergit; sed tamen non tanto lumine, quanto opus est. Secundum lumen, quod naturali superadditum fuit, est lumen fidei, sine quo impossibile est placere Deo; quod omnia necessaria & sufficientia media, felicitatis adipiscendæ indicat, ipsum tamen summum bonum non clare ostendit. Tertium itaque additum est lumen, quod nostra religio lumen gloriæ uocat, donum nimirum quoddam supernaturale, quo mens eius, qui futurus est beatus corroborata & eleuata, cum Deo proxime vniri potest: duo priora lumina sunt in via, tertium in gloria.

Heb. 11.

Prima positio, lex naturalis includit aliquid ex parte vtriusque potentię, D intellectus & uoluntatis; hoc est lumen, atque propensionem. Doctrina est Alexandri & Albetti, & communis, quam sic confirmo. Primo, quia huic legi tribuuntur nonnulli actus, quorum alij pertinent ad intellectum, ut dirigere, cognoscere, illuminare: alij ad uoluntatem, vt mouere, & ligare. Quare, ut est in intellectu præcipit, & ordinat, vt in voluntate fertur in id, quod a Deo institutum est. Secundo a simili de prudentia, quæ non modo cognitionem quandam ac lumen acquisitum, sed etiam voluntatis affectionem erga finem includit. Neque enim potest esse prudens, qui ignarus, aut malus est.

Clem. ad nostrum.

q. 27. m. 2. art. 2.

Secunda positio, lex naturalis magis denominat intellectum, quam uoluntatem,

A luntatem, hoc est, Lex naturalis est ordinatio æterna, vt est manifestata homini per lumen naturale intellectus: non autem est illa ordinatio, quæ manifestatur per affectum, quamuis illam includat. Primo, quia hæc lex in scripturis diuinis explicatur per verba demonstrantia vim intelligendi: dicitur enim lumen, illuminatio: attribuuntur etiam ei actus cognoscendi, & quidem frequentius. Secundo, auctoritate sanctorum, qui eam vocant lumen intellectuale, naturale iudicatorium, iudicem incorruptum, sufficientem magistrum, quæ appellationes intelligendi vim designant. Tertio, ex ijs quæ diximus de natura legis in communi, vbi probatum fuit legem potius pertinere ad intellectum, quam ad voluntatem. Quarto, quia voluntas mouetur ac dirigitur aliqua ratione ab actu intellectus, tanquam a primo B mouente, & dirigente: ergo lex naturæ respicit primo actum intellectus. Postremo, lex diuina participatur a nobis per modum intellectus: ergo & lex naturalis, consequentia videtur manifesta, antecedens patet: Quia lex diuina nihil aliud est quam quædam iudicia practica, quibus ad bene agendum dirigimur: iudicium autem est opus intellectus: igitur. Tertia positio, lex naturalis in homine habet maiorem vim ex parte voluntatis, quam ex parte cognitionis. Quia multo latius patet vis partis appetentis, quam cognoscentis in hac vita, vt Theologi docent. *Psal. 5.* *Ioan. 1.* *Bas.* *Chrys.*

Ad primũ, nõ est par ratio de homine & alijs rebus: quia homo seipsum agit, & primum per legẽ naturalem, cuius lumine, quid sibi agendũ sit uidet. Ad secundum, eadem valet solutio: cum non sit par ratio de brutis, ac C de homine: quia habent determinatum appetitum, quo necessario in rem apprehensam feruntur; homo vero per rationem, qua appetitio dirigitur. Ad vltimum, potest voluntas plura appetere, quam quæ intellectus cognoscit, sed non sine aliqua præcedente intellectus notitia: qui etiam aptus est plura cognoscere, quam quæ in hoc statu percipit.

An lex naturalis sit habitus, uel actus intellectus. *Disput.* III.

PROXIMA disputatione demonstratum est legem naturalem pertinere ad intellectum, in quo hæc sunt, facultas ipsa intelligendi, habitus aliquis acquisitus, vel infusus, species intelligibiles, & actus; quæritur ergo quidnam horum sit lex na- D turæ; & præcipua difficultas est, an sit habitus: & quod sit habitus, sic demonstro. Primo, auctoritate scripturæ, in qua lex naturæ dicitur scripta & signata in corde, qui loquendi modi demonstrant esse habitum quendam: neque enim dici potest esse potentiam, ut est manifestum. Secundo, illa facultas dicitur habitus, quę difficulter remouetur a subiecto: at huiusmodi est lex naturalis, quæ nullo modo potest aboleri: igitur. Tertio, Lex naturalis non est ipsa potentia, quia potentia est quid indifferẽs, nec denominat actum, sicuti lex naturæ; intellectusque est tanquam tabula rasa: ista uero lex, dicitur impressa, & data: nõ actus, quia in pueris & in amẽtibus est lex naturalis; non tamen est actus cognoscendi, aut iudicium: erit *Rom. 2.* *Psal. 4.* *Arist.*

igitur

igitur habitus. Quarto, probo esse potentiam, lex naturalis est inclinatio quædam naturalis, per quam Deus res cunctas ad suum finem consequendum mouet: sed homo mouetur per potentiam: igitur. Quincto, probo esse actum, lex naturalis consulit, dictat, illuminat, & dirigit: actus igitur, omnia enim ista sunt actus. Confirmatur ex Damasceno dicente, Operationē esse motum cuicunque substantiæ innatum, ut lucere in sole: ergo cum lex naturalis sit innata, erit quidam motus operatio. A

In hac difficultate satis obscura uariæ fuerunt scriptorum sententiæ. Prima eorum, quos citat Alexander, qui dixere, esse actum rationis, sicut lucere est actus solis; & habitum, idest, habilitatem uoluntatis ad agendum. Secunda ipsius Alexandri dicentis, esse habitum non intellectus, aut uoluntatis, sed liberi arbitrij: quam facultatem ait esse quid distinctum ab utraq; potentia; ita ut sit regula huius potentiæ, sicuti grauitas regit motum grauium. Et declarans, quid intelligat per habitum, ait se nō intelligere eum, qui denominat habentem, sicuti scientia, sed eum qui est quædam dispositio difficile mobilis. Quod si ab eo petas, quid differat a conscientia & synteresi, ita respondet. Lex est regula facultatis ad id quod est faciendum, uel non faciendum: quæ, mediante conscientia, idest, iudicio practico, regit rationem: mediante synteresi, moderatur uoluntatem, & eam ad bonum agendum instigat; unde differt speciatim in hoc, quod est regere & moderari. Quare, lex mouet secundum instinctum, conscientia secundum iudicium, synteresis secundum appetitum naturalem boni ueri. Quo fit, ut instinctus legis naturalis referatur ad facultatem; conscientiæ ad rationem, & synteresis ad uoluntatem. Ex quibus colligit legis naturalis definitionem: Est ergo regula facultatis faciendorum cū directione rationis, & instinctu uoluntatis. Tertia, quæ dicit esse facultatem intellectus ad principia cognoscenda; ita ut sit idem cum synteresi: quæ, ut ait D. Thomas, est habitus continens principia legis naturalis. Quarta, quæ tenet, proprie loquendo, esse actum rationis, atque primum iudicium intellectus: addunt aliqui per modum habitus. Ita intelligunt & explicant aliqui sententiam D. Thomæ: quā sic explicatam nonnulli sequuntur: licet alij aliter exponant. Vt hæc difficultas elucidetur, pono hæc fundamenta. B C

Primum, in humana mente nonnulla esse dicuntur, quæ idem esse uidentur, sunt tamen distincta, licet interdum confundantur: sunt autem ista, Intellectus, ratio, synteresis, dictamen rationis, conscientia, & lex naturalis. Intellectus, proprie loquendo, designat intelligēdi uim, qua simpliciter aliquid apprehendimus, cum unam rem simplicem, uel compositam concipimus. Ratio est idem intellectus, ut plures simul res & propositiones confert: quæ uerum a falso discernit. Synteresis uox est a Damasceno accepta; latine, conseruationem, & attentionē diceres, designat uim & facultatē illam humanę mentis, qua cognoscuntur prima principia practica, ex quorum notione tota morum philosophia dimanat. Vel est habitus principiorum moralium, attendens ad legem naturæ, quam conseruat, instigās hominem ad bonum, & obmurmurans malo. Vel dicas synteresim esse ipsum lumen intellectus D

per

A per modum habitus in nobis manens; sicuti Synesis, latine, intellectus, est habitus speculatiuus acquisitus conseruans principia speculabilia. Synteresis officium est ponere maiorem propositionem in syllogismo practico, sumptam ex lege naturæ suppeditante maiorem, & maioris probationem. Vnde potius pertinet ad intellectum, quam ad voluntatem; licet Damascenus voluntatem rationalem, ac potentiam motiuam eam appellet. Dictamé rationis est eiusdem rationis vis, quæ dictat, & quasi præcipit, seu admonet, vt bonum fiat, aut malum omittatur. Cuius officium est ponere minorem propositionem in syllogismo practico, & ex generali naturæ lege elicere aliquid particulare. Rationis partes ex Augustino duæ sunt; altera quæ dicitur superior, vis nimirum humanæ mentis dictans diuina, æterna, & mere

B re honesta; vt, peccatum esse fugiendum, virtutem esse colendam: quarú propositionum, Dictamé rationis superioris rationem & caussam assignat: quia Deus præcipit: quia pulchrum, honestum, & homine dignum, aut indignú. Hæc superior ratio est ab affectionibus immunis, libera, quibus tanquam domina imperat; pioque fertur ad honestatem amore, timoreque ingenuo, non seruili, uitia cauet, iuxta illud,

Oderunt peccare boni virtutis amore. *Horat.*

& pro fine solum honestatem habet, nulla emolumenti, aut detriméti ratione habita. Qua honestate Regulus ductus, Carthaginensibus, etiam suæ vitæ exitio, fidem seruare voluit. *Tus. 5.* Inferior altera, quasi illecebrosa mulier, quę nó diuina, sed humana; non æterna, sed temporanea, non mere honesta, sed uti

C lia & voluptuaria, uel cótraria sine honestatis respectu prospicit; vt, fugiendum esse peccatum, quia demeretur pœnam, quia dánum, vel ignominiam affert, quia grauiter punitur: iustitiam esse amandum, quia bonum nomen parit, quia voluptaté procreat. Quæ pars est perturbationibus subiecta, praua delectatione afficitur, illecebris ad externum bonum permouetur, & pœnæ timore vitia cauet; iuxta illud,

Oderunt peccare mali formidine pœnæ.

quæ denique pro fine non habet verum bonum, sed falsum, commodú scilicet, & voluptaté. *Vall. lib. 1. & de Volup.* Hic est nequá & sinister oculus, hæc philautia, qua pauci sunt qui non laborent: quæ ex praua aliqua sententia, prauum affectú, uitiosamque consuetudinem potius imitatur, quam naturæ legem & synteresim.

D Conscientia, est iudicium de aliquo facto bono vel malo petitum a lege naturali, rectave ratione: quam aliqui putant esse habitum cóclusionum practicarum, ex principijs practicis deductarum: cuius munus est inferre conclusionem ex maiore quæ synteresi cognoscitur, & ex minore, quam rationis dictamen suppeditat: Eius actus sunt, testificari, arguere, instigare, & retrahere, defendere factum, vel accusare. Verum conscientia proprie designat iudiciú rationis de aliquo facto, aut faciendo: Lex naturæ, est sententia, ex ui luminis a natura indita, profecta, qua bona præcipiuntur, & mala prohibentur. Vel lex naturæ sunt prima quædam principia practica, lumine naturali, Synteresiue cognita: cuius naturá planius secúdo fundaméto explicabo. Secundú fundamétum, vt in attib. quæ in externis actib. versantur,

neceſſarium fuit dari aliquod principium a natura, quam ſemper ars ſuppo A
nit; vt in arte ſaltandi & canendi patet; quarũ initia quædam habemus a na-
tura, quibus non exiſtentibus, ars nulla eſſe potuiſſet; ita in artibus internis,
quæ in animo ſunt, neceſſaria fuere aliqua initia. Ex internis artibus, aliæ
ſunt cognitionis, quæ ad agendum non referuntur: alię actionis, quę ad be-
ne agendum ſunt inſtitutæ. Et vt hæc duo artium genera ſunt diuerſa, ita etiã
diuerſa debuerunt habere a natura principia. Quare artes cognitionis, quas
ſpeculatiuas vocant, quædam habent initia ſola naturæ vi cognita, quibus
ſine vlla ratiocinatione; ex ſola eorum apprehẽſione aſſentimur; vt, de quo-
libet licere affirmare, vel negare: totum eſt ſua parte maius; & id genus alia.
Similiter actionis facultates ſua habent principia, ſolo naturæ lumine nota;
vt bonum eſſe amandum, malum eſſe fugiẽdum, & alia huiuſmodi. Ex qui-
bus iudicijs, ſiue naturalibus aſſenſionibus, alia deinde ratiocinando fiunt B
iudicia neceſſaria ad vitam noſtram bene inſtituendam, ad familiam regen
dam, vel ciuitatem gubernandam. Hæc principia dicuntur eſſe in intellectũ
practico, vt illa in ſpeculatiuo. Illa vero ſecunda iudicia, quæ ex illis confi-
ciuntur, partim facili & clara conſequutione colliguntur; vt, ſi bonum eſt
amandum, maius bonum eſſe magis amandum: alia vero non ita facili atq;
aperta inductione; quæ, quo magis ab illis primis luminibus recedimus, eo
eſt difficilior, atq; obſcurior. Vbi nota, cum aliqua propoſitio, principium-
ve dicitur per ſe notum, intelligi poteſt dupliciter: primo cum prædicatum
eſt de ratione ſubiecti: ſecũdo, cum ex parte noſtri nulla eſt opus probatio-
ne, & hoc pacto quæ ſunt de lege naturæ dicuntur per ſe nota. Quare, tres
aſſignare licet iudiciorum gradus: in quorum primo continentur ea, quæ C
ſine vlla argumentatione fiunt: in altero, quæ argumento quidem, ſed faci-
li, & omnibus fere perſpicuo, modo rationis vſus vigeat: in tertio, ea q̃ non
ſine maiore labore colliguntur ex primis. Inter primum genus & alia duo,
illud eſt diſcrimen, quod intelligendi vis ratione illorum ſit omnino termi-
nata, ita vt non poſſit non aſſentiri; & proinde illorum cauſſa nullus fuit ne-
ceſſarius habitus. Cæterum, cum h[uius]mõdi iudicia nõ ſint ſemper in actu, dicũ
tur manere & eſſe in mente per modũ habitus; cum mens ſemper illa queat
efficere. At vero, cũ homo reſpectu poſteriorũ nõ habeat naturalẽ aſſenſio-
nem, neq; ad illa ſit terminatus; ideo iſtorum aliquis datur habitus. Inter ſe-
cunda & tertia iudicia hoc aſſignatur diſcrimen, quod illa interdũ appella-
ri ſolent prima principia, cum ſint cognitu facilia, licet nõ ſint primo prima; D
quorum habitus, ſi ſint cognitionis principia, dr̃ ſyneſis, ſiue intellectus; ſi
actionis, a quibuſdam dicitur ſyntereſis, quod affirmare videtur D. Thomas,
qui ait ſynteresim eſſe legis naturalis habitum. Ex quibus colligeres, quo-
modo intelligendus ſit Ariſtoteles, cum ait primorum principiorum dari
habitum. Sed dubitari poteſt, an ad legem naturalem ſolum illa prima iudi-
cia & propoſitiones pertineant, an etiam ſecunda.

Prima poſitio, legis naturæ nomine nõ intelligitur aliqua vis, qua homo
naturali impetu in aliquid feratur; vt grauia in centrum, & bruta in bonum
delectabile feruntur; ſed potius quoddam naturæ lumen, quo homo, vt in-

genuus

A genuus & liber, in honestum finem tendit, vt eius naturā decet. Patebit hæc positio ex ijs quæ infra dicemus. Secunda positio, lex naturæ proprie nō est ipsa intelligendi potentia. Primo, quia intelligendi vis est in pueris: at naturæ lex, proprie loquendo, nō dicitur esse in pueris, igitur: minor patet, quia hæc lex dirigit, præcipit, & vt de lege vniuerse agentes docuimus, lex denominat actum: atqui in pueris ante rationis vsum non est vllus rationis actus: ergo nec lex vlla. Secundo, quia de ipsa potentia, non possunt affirmari ea, quæ de lege naturę dicuntur, quod sit recta, illuminetur, obscuretur, & a recto recedat. Postremo, potentia, vt potētia, non dr̄ regere, nec moderari, neq; esse iudicium, quæ omnia de quacunq; lege affirmantur: igitur. Tertia positio, lex naturalis nō est aliquis habitus. Primo, habitus ponitur in potentia B indifferente ad agendū, vt determinata agat: atqui vis intelligēdi respectu legis naturæ non est interminata ad assentiendum primis notionibus: nō igitur eget habitu terminante. Maior propositio est Aristotelis dicentis, Habitū esse dispositionem habētis partes, hoc est, determinationem potētiæ indeterminatæ. Minor probatur a simili de principijs speculationis, rōne quorum intellectus non est indifferens; vt patet in apprehensione entis: iudiciū autē apprehensionem sequitur. Confirmatur, lex est iudicium, habitus vero est principiū iudicij: igitur. Vnde Augustinus, definiēs habitū, aiebat, esse qualitatē mentis, qua bene operamur. Secūdo, ex parte volūtatis ad appetēdum bonū non est necessarius aliquis habitus, ut volūtas qđ est per se primo bonū appetat: quare neq; ex parte intellectus, quantū ad iudiciū de bono appetendo. C Deniq;, quæ de lege naturali dñr, non possunt affirmari de habitu, vt quod sit indelebilis, quod sit innata, qđ dirigat, & similia: non erit igitur habitus. Quibus ēt rationibus probares non esse species. Quarta positio, lex naturalis nō est synteresis. Quoniam, vt existimamus, synteresis est illud lumen, illa vis naturalis intellectus, qui cognoscit prima principia practica; quæ ēt in pueris est: at vero lex naturalis non ita: igitur non sunt idem. Quāuis ergo probabile sit synteresim esse habitū; tñ probabilius est esse vim seu inclinationē ad cognoscēda prima principia practica. Quod si dicas, Diuum Basiliū & quosdā alios Patres affirmare synteresim esse legem naturalē; Responderē ideo ita loquutos fuisse, quia hæc in illa continetur: & sæpe ista vocabula confunduntur. Quincta positio, lex naturalis nō est ipsa conscientia. D Qm̄ conscientia est applicatio primorū præsertim iudiciorū ad aliquod factū priuatū, quod regulis rōnis rectis perpendimus: at lex naturæ primo, & per se dicit iudiciū cōe, & vniuersale: igitur. Cōscientia itaq; non est lex, sed a lege formatur, quæ cū legem transgredimur, nos reos facit. Sexta positio, lex naturalis proprie loquēdo designat actum. i. iudiciū primū de rebus practicis, qđ intellectus vi synteresis facit. Hæc positio, primū probatur ex ijs, quæ diximus: exclusimus. n. oīa quæ sunt in intellectu, a ratione huius legis, excepto actu atq; iudicio: quare, cum supra probatū sit pertinere ad intellectum, & non sit, vel potentia, vel habitus, vel synteresis, vel conscientia, erit actus. Deinde, lex proprie loquendo, est iudiciū dirigens: at hoc non conuenit nisi actioni: igitur. Deniq;, idē cōfirmares ex ijs quæ de hac lege a sanctis

Li. 5. Met. c. de disp.

Li. de bon. pers. 2. de lib. arb.

patiibus dñr ; quod accuſet , qđ arguat, quod inſtiget, qđ defendat, qđ dirigat, & crucien quãuis hos actus indifferenter tribui ſoleant tũ ſynterefi, tum conſcientiæ, tum legi naturali, quæ pro eodem ſæpe ſumuntur. Septima poſitio, lex naturalis eſt in intellectu per modũ habitus. Hæc poſitio ideo ponitur, vt doceamus, quo pacto lex iſta dicatur eſſe in hoie ceſſante actu rõnis & iudicij. Duobus itaq; modis ceſſante iudicio, lex naturalis in nobis eſſe di citur: primo, quia iam facta iudicia remanent in memoria & aïo per illorum ſpecies quaſi habitualiter: altero, rõne ſynterefis & luminis intellectus, quo hoies poſſunt quandocunq; voluerint illa iudicia formare. Octaua poſitio, lex naturalis dr nobis impreſſa, innata, & ſcripta in corde, rõne luminis natu ralis, quo ſine vllo alio doctore, aut diſcurſu formãtur iudicia practica. Quo A

Cap 38. modo intelligeres illud Iobi, quis poſuit in viſceribus hoïum ſapientiã, & B dedit g illo intelligentiam? & illud Auguſtini, Lex tua, Domine, in cordibus

2. Conf. c. 4. hoïum ſcripta eſt, quã nec vlla vnquã delet iniquitas: Et hoc aliud, Cũ manu formatoris noſtri in ipſis cordibus noſtris veritas ſcripſerit, Qđ tibi non vis fieri, ne facias alteri; hoc antequam daretur, nemo ignorare permiſſus eſt, vt

Collat. 8. cap. 23. & 24. eſſet vnde iudicaretur, & quæ apud ipſum docte ſequuntur. De hac eadẽ indita & donata a Deo lege multa videre licet apud Caſſianũ: ad cuius maiorẽ explicationẽ vnũ, vel alterũ, adnotabo. Primũ, ſicuti in theoricis prima iudi cia vocantur intellectus, quia per lumen intellectus cognoſcuntur; poſteriora vero vſq; ad probabilia dñr ratio, quia non ſine ratiocinationis collatione cognoſcuntur; ita primæ notiones practicæ dicuntur ſynterefis, & reliquæ ex illis ductæ, conſcientia. Et vt ratio non ſolũ locum habet in euiden C

Rom. 2. tibus notitijs, ſed ẽt in probabilibus, ita ẽt conſcientia. Huc facit illud Pauli, Teſtimonium reddente illis conſcientia illorum. Sunt aũt qui putent, oïa iu dicia quæ ad conſcientiam & ſynterefim pertinent, legem naturalẽ cõficere, ita vt naturæ lex oïum ſit iudiciorum collectio: ſed tñ. proprie loquẽdo, lex naturæ ea iudicia includit, quæ proxime per ſynterefim fiunt, aut ex primis plane conficiuntur. Deinde notandũ eſt, quaſdã aſſignari proprietates, quibus aliquo pacto lex naturæ explicatur, vt cum de ea dr, quod proficiſcatur a lege æterna: quod omnes leges ab illa dimanent: qđ ſit vna in oïbus: quod plura contineat præcepta, & oẽs omnium virtutum actus: & deniq; quod ſit immutabilis: de quibus deinceps diſputaturi ſumus. Denique alij de lege naturę, de conſcientia, & de ſynterefi ita philoſophantur. Lex naturę tanquã D regula aliquid denuncians præcedit: quam conſcientia, vt iudicium rationis ſubſequitur: hanc ſynterefis, vt naturalis appetitus qui ſemper fertur in bonum & vitia refugit, veluti ſuperior rationis pars, comitatur. Lex ergo impe rat honeſta, prohibetq; contraria: ſi in hac ratione quam legem dicimus, ſequatur iudiciũ, formatur cõſcia: huius iudicij ſcintilla quędã in appetitũ deſcẽdit, ipſumq; ad bonũ allicit, qđ naturaliter appetit, & dũ fertur ĩ bonũ rõnis iudicio manifeſtatũ p ſtimulũ illũ, quo plane vrget, ſynterefis noïat. Per ſynterefis ergo bonũ appetimus, & malũ declinamus, cũ vtrũq; p rõnis iudi ciũ, vt tale pponit. Ad primũ, ideo lex natura dr ſcripta in corde, qa ad id qđ lex iſta dictat cognoſcẽda, nõ egemus aliquo habitu, vel magiſtro. Ad ſecũ-

dum,

A dum, lex naturæ non dicitur immutabilis, quod sit habitus, quia si esset, aliquando remoueretur, quod falsum est; sed quia eius notitia est ita clara vt soli naturali intellectus vi percipiatur; & vt intelligentia a nobis omnino remoueri non potest, ita nec lex naturæ. Ad tertium, concedimus non esse potentiam; negamus tamen non esse actum: quam non ponimus in pueris. Ad quartum, tum ex proxima disputatione, tum ex allatis fundamentis, & positionibus patet: negatur itaque esse inclinationem. Ad quinctum, hoc argumentum nostræ fauet opinioni, ac proinde conceditur.

An lex naturæ recte ab Vlpiano definita fuerit. *Disput.* IIII.

B VLPIANVS Iurisconsultorum grauissimus, expositurus quid sit ea lex vnde omnes humanæ leges deriuant, eam in concreto, vt Logici loquuntur, sumendo dixit, Ius naturale est quod natura omnia animalia docuit. Quæ descriptio ab omnibus fere Iurisperitis, vt bona, admittitur, ac etiam a calumnijs vtcũque defenditur: ab alijs vero, vt imperfecta & vitiosa reijcitur, atque aliter definitur, & a quodam hoc pacto, Ius naturale est a Deo, seu a diuina voluntate potestas quædam, singulis generibus animalium concessa, agendi ea, quæ facta, æquum & bonum præ se ferunt. Cuius orationis prima verba genus & caussam omnium iurium continent, posteriora differentias a iure diuino. Quod autem dicta definitio admittenda sit, his rõnibus probari põt.

C Primo, auctoritate Isidori dicentis, Ius naturale esse commune omnium animantium, eo quod vbique instinctu naturæ, non constitutione habetur aliqua: quæ definitio eandem vim habet cum illa ab Vlpiano tradita. *Di. 1. can. Ius nat.* Secundo, lex naturæ nihil aliud est, quam participatio quædam ęternę legis: atqui bruta animalia hanc participant, cum in eis semina quędam rõnis appareãt, & multarum virtutum, vt pietatis, religionis, liberalitatis, magnanimitatis, ac prouidentiæ, & studij specimen præbeant; igitur. Sumptũ, si quis hic latius philosophari vellet, ex Galeno, Porphyrio, Plutarcho, & Plinio, probare liceret. *In orat. Isagog lib. 3 de ant. c. 1.* Et Anacharsis epistola penultima de cane scribendo ait, Canis honesto animo animãs prædita, memor beneficiorum, amat eorũ qui beneficia contulerunt domos, conseruans ęquitatis legem vsq; ad mortem. *In opus. de hac re lib. 1. c. 41.* Tertio,

D quæ natura omnia animalia docuit, in hominibus reperiuntur, licet perfectiori modo; vt est maris & fœminæ coniunctio, & filiorum educatio: igitur non erit damnanda hæc definitio, ex eo, quod etiam iuri homini cum brutis communi conueniat: cum ista, re vera, in homine de lege naturæ sint. Postremo, licet non omni ex parte hæc definitio sit absoluta: tamen nõ est reijcienda, quia, vt Connanus ait, intra fines subiectorum exemplorum retinenda est: *Lib. 1 c. 4.* vel quia, ita Vlpianus definiuit, vt iuuenum ingenijs, populariter loquendo, sese accommodaret; vt quidam scribant. *Mysing.* Verum, cum hæc definitio non satis bene defendi possit, alij eam, vel eas approbant, quas tradidit M. Tullius, cũ dixit. Naturæ ius est quod nobis non opinio, sed quędã innata vis affert: *Lib 2. de inuent.* Quã definitionẽ latius more oratorio in orõne pro Milone exposuit,

ſuit,cũ de ui repellenda agit. Item, eſt recta ratio a numine Deorum tracta, imperans honeſta, & prohibens contraria:Et hanc finitionem, quidam, vt meliorem, retinendam putant:contra quam hunc in modum inſtares: Primo,ſi lex eſſet ratio,homo ſeipſum obſtringeret,& ſibiipſi eſſet lex:cum ratio in homine præcipuam partem teneat: atqui inconueniens eſt,ut quis ſeipſum obſtringat:igitur.Deinde,lex bonis & malis præſidet,vt Chryſippus ait; at ratio in homine non videtur præſidere, cum homo ſæpe a perturbationibus uincatur: igitur. Poſtremo,ius non eſt ratio,ſed quod ratio conſtituit; quare nec lex erit ratio, cum lex & ius ſint idem, vt omittam, quod Papinianus ait,legem eſſe præceptum,non erit igitur ratio, cum ratio ſit ea quæ præcipit.Pro explanatione ſtatuo hæc fundamenta. A

Phil. 11. Alex.Tur. L. 2. ff. de leg.

Primum, ius naturale multis modis ſumitur: Primo, pro iure gentium, quod Iuriſperiti,ius naturale ſecundarium vocant; vt in titulo de rerum diuiſione §.ſingulorum. Secundo pro iure pactorum, vt in lege prima ff. de pactis.Tertio,pro iure quo pacta reſcinduntur, vt patet in reſtitutione minoris. Quarto,pro inſtinctu naturali,lege prima ff.de Iuſtitia & iure,§.ius. Quos modos recenſet Gloſſa libro primo Inſtitut.titulo ſecundo, §. primo. At vero Albertus,has quinque acceptiones numerat. Prima,cum naturę ius ſignificat id, quod omnia animalia docuit; quo modo in allata definitione accepit Vlpianus,& aliquando Plato, vt idem refert. Secunda, pro primis principijs & ſeminibus honeſtatis,quæ natura nobis inſeruit:quo modo in ſua definitione accepit Cicero. Tertia, pro eo iure,quod comprehendit omnia quæ ſeruabantur in aureo ſæculo, qua ratione libertas, & rerum communio,dicuntur de lege naturę,& ita ius naturæ non ſolum ea cõtinet, quę ad bene uiuendum, ſed etiam quæ ad commoditatem, & vtilitatem pertinent.Quarta,ut complectitur ius illud, quo utuntur omnes gentes,& ut ſolum diuiditur a iure ciuili, vt in §. ſingulorum citato. Quincta, pro omni iure,& pro omni eo quod eſt rationi conſentaneum, ſiue ſit a natura, ſiue a gentibus,ſiue a ciuitatibus introductum. B C

Inſt. Verſ.Iuſ. Lib.de leg. & aqui. c. 20.nu.2. Lib. 2. de Inu.

Secundum fundamentum,natura,& ius,ſiue lex naturæ inter ſe differũt; quia natura proprie deſignat vim illam & principium cuique rei intimũ, quo res mouentur,aut quieſcunt,agunt ve aut patiuntur: id nimirum, quo res omnes proxime ſuas exercent operationes,ad quas edendas propenſionem appetitumque habere dicuntur;vt leue ad aſcendendum,graue ad deſcendendum,& auis ad volandum. At uero lex,ſiue ius naturæ,dicit quandam ordinationem natam ex aliqua vi intrinſeca,quæ ad agendum dirigit: Eſt enim lex omnis,ordinatio quædam. Quo ſit,vt in illis rebus quæ ratione carent,ius uel lex naturalis,proprie loquendo,eſſe non poſſit. Quare cũ dicimus,ea quæ ratione carent, aliquid lege naturali efficere; vt animalia nidificare,aut pullos alere,id non efficiunt per legem aliquam,hoc eſt per aliquam ordinationem a ſe factam,ſed per merã naturæ vim,eis a lege æterna,ſiue a diuina ſapiẽtia impreſſam;qua non violenter, ſed neceſſario in ſuũ finem bonumque feruntur. At vero cum homini non ſolum inſita ſit uis iſta,vt ita dicam,cœca,& minime libera,ſed ratio libera,quo ſingulari mu- D

Ariſtot. 2. phyſ. c. 4.

nere

A nere a munificentissimo parente ornatur; ideo in eo ius & lex aliqua naturalis, qua iudicando se dirigat, seque gubernet, assignari debet. Quare, iudicia rationis in homine, legis naturalis nomen recte suscipiunt, non auté inclinationes illæ quæ in cæteris sunt naturis. Sed quia in homine, aliarum rerum naturæ inueniuntur, hinc est, vt earũ functiones, naturæ vi exerceat, & ad eas exercendas appetitum habeat; vt ad appetenda salutaria, & ad fugienda contraria, quod est ei cum omnibus rebus commune: & ad se & ad alios tuendos, & conseruandos: vnde procreationis desiderium, & procreatæ sobolis cura, reique iucundæ appetitio, & ad honestatem expetendã turpitudinemque vitandam propensio, quæ est suæ naturæ propria. Et cum sola ratio naturam humanam constituat; hinc est, vt penes eam ius naturale B in homine attendendum sit; cum omnes hominis operationes & actiones, ab hac tanquam a quodam principe dirigendæ sint. Nam, si secundum alias inclinationes, quibus cum cæteris rebus communicat. ius naturæ spectandum esset, dicere profecto liceret, ius naturale esse quod natura non modo homines, & animalia, sed etiam plantas, stirpes, lapides, & elementa docuit, hoc est, indidit; cum sui conseruatio, quæ est homini maxime naturalis, sit ẽt ei cum rebus sensu & anima carentibus commune.

Tertium fundamentum, quamuis homo ob diuersas quas participat naturas, ac etiam ob appetitus diuersos, quos in se habet, naturalem, sensitiuũ, & rationalem, ea appetat, quæ bruta & sensus expertia appetunt, tamen non eodem modo, sed libere, & congruenter rationi. Quare, non eodem mo- C do se tuetur, & contraria refugit, vt quæ sensu carent: nec procreationi, educationique dat operam, vt bruta faciunt. Sunt itaque communes rerum multarum propensiones, sed iuxta cuiusque rei naturam eas perpendere ac metiri oportet: quæ doctrina est omnino consideratione digna. Quare, ex eo quod in una natura cernitur, vt in bruto, non licet simpliciter arguere ad id quod est in homine, & contra: cum id quod est commune, iuxta naturæ diuersitatem, modumque agendi naturæ consentaneum, maxime varietur. Appetunt coniunctionem animalia, appetit homo, sed non eodem modo: alũt bruta suos fœtus, & homines suos, sed ratione diuersa. Atque ex his colligere licet, eam in homine naturæ legem assignandam esse, quæ cum non sit ab opinione aut a magistro accepta, ea omnia docet, quæ, vt hominem ratione D præditum decet, facienda sunt. Atque hæc adnotasse sufficiat.

Prima positio, in brutis nihil est rationis. Hoc dixerim contra quosdam, qui aliter senserunt, quorum opinio errorem continet, & speciatim contra Laurentium Vallam: qui tamen aliquando Vlpianum notauit, quod in sua definitione legis naturæ insinuare visus fuerit in brutis esse rationem: quem aliqui, & merito, vt calumniatorem reijciunt. Quinctilianus etiam non obscure eundem errorem expressit. Quod nos asserimus, communis omnium Philosophorum & Theologorum tenet opinio. Vnde ad nostram doctrinam confirmandam ex communi sententia prima sumatur ratio. Deinde, si in brutis esset ratio, sequeretur, ea esse eiusdem speciei cum homine, & nõ bruta, sed animalia rationis capacia dici deberent: quod nemo nisi rationis

In dial. *Lib. 4. eleg. cap. 41.*

Arist lib 2 de an. tex. 157. de mem. c. 4.

expers affirmaret. Præterea sequeretur posse ratiocinari, percipereque naturas communes, esse capacia scientiarum, & virtutum; quia cum ratione est coniuncta libertas; & deniq; anima vterentur immortali. Postremo, vt alias omittā rōnes, si sunt ratione prædita, maxime quia eiusmodi exercent operationes, quæ rationis vsum arguere videntur: atqui, si hęc ratio cōcluderet, possemus ēt dicere, in semine aīalium esse rationis vsum, cum sua ui tā mirabile opificium producat, corpus nimirum animatum tot partibus distinctū, & mirifice formatum; similiter in plantis, in lapillis, in calore, qui coniuncta separat, & scorias a puro auro secernit. Quod si petas, qua ratione ea opera efficiant, quæ aliquem rationis vsum indicant? Dicam primum, naturæ instinctu, quem æterna ratio rebus impressit: non secus atque horologiū ab arte fabricatum admirabili quadam ratione ponderum & rotarum varietate ac dispositione, horas, momenta, & tempora distinguit, & notat. Instinctus itaque in brutis est appetitus naturaliter determinans phantasiam animalis ad similes cogitationes. Quare, quod facit in nobis ratio, id efficit appetitus determinatus in brutis, sine ullo discursu. Rursus dicerem, nonnulla efficere ex assuetudine & memoria ob aliquos actus præcedentes, ob quam caussam canes, psitaci aliqua præter consuetudinem naturæ arte condocefacti facere consueuere; & aliquæ aliæ animantes beneficiorum fuerunt memores, vt Aelianus, Plinius, & Gellius de dracone, panthera, & leone, lupoque referunt. Neque enim aliud magis naturam animalium sylvestrē cicurat, quam beneficiorum acceptio: cum nunquam aliquod armētum in suum pastorem insurrexisse auditum fuerit.

Lib. 6. c. 63
Lib. 8. cap. 16. 17.
Lib. 5. c. 14
Xenoph. in Cyr. pæd.

Secunda positio, Vlpiana legis naturæ definitio nullo modo pro bona admittenda est. Primo, quia, vt aliqui scribunt, potius tradit, quid faciat ius naturale, vel quæ sint de lege naturæ, nempe quod animalia doceat, quam explicet, quid sit istud ius, quod docet. Secundo, lex naturalis, est derivatio & participatio quædam legis æternæ, sicuti lex humana legis naturæ: at bruta non participant, nec apprehendunt legem æternam: igitur in illis vere lex naturalis, hoc est, quædam participata ratio esse non potest. Tertio, si ista esset lex naturalis homini, cum lex naturæ mutari non possit, sequeretur, quod homo eodem modo istam legem, quæ est ei communis cum brutis, seruare deberet: quod est omnino falsum. Quis enim dicat, hominem debere eodem modo coniungi ad procreandum, vt bruta faciunt? aut eodem modo filios alere? Quod si ista alia ratione ab homine præstanda sunt, quam a brutis præstantur, iam alia erit lex & ius naturale hominis, quam brutorum. Quarto, de ratione legis, siue iuris, vt hic sumitur, est iubere, & vetare: at in brutis nulla est uis, siue facultas iubendi aut uetādi, vt est manifestum: ergo in illis non est proprie lex. Confirmatur, lex est in aliquo, vel tanquam in regente & moderante, quo pacto nemo prudens diceret legem esse in brutis; ideo M. Tullius aliqñ dixit, solos homines rōne vtentes iure ac lege viuere: vel tanquam in re directa, quo modo lex Principis in subditis esse dicitur, quia eius ordinationem apprehendunt: at bruta non sunt hominis subiecta quantum ad ordinationem, sed solum quantum ad vsum:

P. Greg. in Meth. c. 5.
Aug. lib. 1. de lib. arb.
Lib. 2. de nat. Deorū

A B C D

A neutrò igitur modo lex naturæ in illis reperitur. Quincto, Paulus in lege penultima ius naturale ad solos homines contrahit: idem facit Aristoteles in ethicis, ac etiam Isidorus, qui ius naturale diuidit in ius ciuile & gentium, vt omittam omnes Theologos, qui nomine iuris naturalis, prima rationis humanæ lumina intelligunt, non aliquam propensionem cum brutis communem. D. de iust. & iur. lib. 5. cap. 7. D. 1. can. ius nat.

Ad primum, Isidorus in sua descriptione, non inquit omnium animantiū, sed nationum; vnde hic locus corruptæ a quibusdam citatur. Illa autem verba, instinctu naturæ, non modo de brutis, sed etiam de homine rationis participe intelligi possunt. Vnde Isidori desinitio, vt bona admittenda est. Ad secundum, in brutis esse aliquid rationis, sine ratione dicitur: cū quidquid B faciunt solius naturę propensione faciant: propensio autem nō meretur proprie legis nomen. Ad tertium, concedimus multa conuenire homini ratione suis generis, vt animal est: sed tamen multo aliter ista exercentur ab homine, qui se sua ratione dirigit, atque gubernat; quam a brutis, quæ non se agunt, sed aguntur in finem: qua in re non secus se habet homo, & bruta, atque sagitta, & auis quæ in eundem tenderent scopum. Ad extremum, ista definitio ob allatas rationes non admittenda est, cum in errorē ducat, & naturæ legem minime exponat. Quæ contra Ciceronis definitionem dicuntur, sic solueres: Ad primum, lex naturę in homine existens ipsum ligat, vt est participatio quædam diuinæ legis; nec repugnat, quod, huius legis ui seipsum obliget; pro vt recta ratio eum ad recte viuendum constringit: est C itaque homo sibi ipsi lex. Ad secundum, quamuis interdum pars inferior in homine a rationis imperio se subtrahat, non proinde sequitur, rationem uim legis non retinere. Ad tertium, licet ius proprie designet auctoritatem aliquid faciendi secundum leges, ac id quod recta ratio faciendum statuit: tamen recta ratio & ius pro eodem sæpe sumuntur; & vt ius dicitur lex constituta, ita recta ratio, dicetur lex, vt constituens, ordinans, & præcipiens.

An lex naturalis plura contineat præcepta. Disput. V.

EXPLICATA legis naturalis substātia, sequitur vt de eius accidentibus agamus: in quibus primum occurrit, vnitas. Cum D itaque naturæ lex consistat in quodam iudicio, siue assensione; quæri a scriptoribus solet, an ui solius luminis naturalis plura fiant iudicia, an vero vnum tantum. Quod non sint plura sic probo. Primo, vti in natura omnes motus reuocantur ad vnum primum, a quo cæteri pendent, ita in genere cognitionis theoricæ & practicæ omnis discursus, atque omnis assensio ad vnam primam assentionem reuocari debet. igitur vnum erit naturæ iudicium primum, a quo alia ratiocinando, cum non sint prima colliguntur: quorum erit habitus, ac proinde non pertinebunt ad legem naturæ: Secundo, hominis natura est vna: igitur vnā habet propensionem: ergo vnicum iudicium secundum legem naturæ. Postremo, in theoricis vnum est primum principium, vnde omnes dimanāt Arist. li. 2. Phys.

scien-

scientiæ:igitur & in practicis. Confirmatur, in moralibus finis, hoc est bonum,est veluti principium,vnde omnis actionis doctrina,& omnis humana actio pendet:ergo vnicum erit primum iudicium de ipso fine. A

In hac difficultate omnes Scriptores conueniunt, affirmando plura esse legis naturæ præcepta,de rebus agendis solo naturæ lumine cognita:Differunt tamen in eis assignandis,quod alij alia assignent, & alij plura,alij pauciora,ac etiam in assignando primo. Alexander vna cum Augustino & Hu-
q 27. m. 4. ar. 1. gone duo prima principia numerat, alterum affirmans, Fac alijs quod tibi
Matt. 7. vis fieri:alterum negans,nō facias alteri, quod tibi non vis fieri. Ab Isidoro
Lib. 5. Etym. hæc numerantur:maris & fœminæ coniunctio:liberorum successio,puerorum educatio,communis omnium possessio,omnium vna libertas,acquisitio eorum,quæ cœlo,terra,marique capiuntur. Item depositæ rei,vel com- B
mendatæ pecuniæ restitutio,violentiæ per vim repulsio. Cicero hæc numerauit,Religionem,pietatem,gratiam,vindicationem,obseruantiam, veritatem. Iuris quidam periti hæc prima recensent legis præcepta, Deum venerari,honeste viuere,patriæ,magistratibus,parentibusque obedire, neminé lædere,suum cuique tribuere;rebus communiter vti, quatenus fieri potest, tollere nocentem e medio ob salutem publicam,rerum dominia, proprietates,possessiones,& vsum distinguere, quibus alioqui communiter vti nō licet. Pro explicatione hæc pono fundamenta.

Primum,cum homo,vt non semel diximus, varios rerum contineat gradus,vt esse,viuere,sentire,& intelligere,profecto ea omnia appetere debet, ad quæ,diuersæ naturę in vnum hominem copulatæ,sunt propensæ:ac pro C
inde in eo varias ponimus propensiones, appetitusque diuersos,qui tamen omnes ratione voluntatis ei conueniunt,nec re differūt;naturalem,quo bonum & conseruationem desiderat;animalem, quo vitam & nutrimentum; sensitiuum,quo delectabilia,aliorumque tutelam conseruationemque: & rationalem,quo honestatem cupit, turpitudinemque refugit; quæ omnia congruenter suæ naturę appetit,vt sunt rectæ rationi consentanea: Ex quibus intelligi licet, plura esse debere iudicia naturali lumine cognita; cum multa sint quæ ei appetenda sunt, vt se aliaque tueatur, & secundum naturam viuat. Plura ergo sunt legis naturę dictamina naturali lumine cognita,singulisque hominibus perspecta. Dictat autem naturæ lumen aliquid tripliciter:primo,supposito supernaturali lumine fidei; vnde multa dicta- D
mina sunt in homine fideli,quibus caret infidelis;vt, sperandam esse corporum resurrectionem,non posse veram felicitatem nancisci eū, qui ex aqua & spiritu natus non fuerit,& id genus alia.Sed hęc non sunt de lege naturæ. Deinde dictat aliqua accedente discursu,cuius vi, ex ijs quę erant prius nota,aliquid de nouo cognoscitur & in lucem quasi quidam fœtus editur. Ex illis enim primis notionibus a natura tributis, quasi ex quibusdam seminibus in mente humana exceptis,obstetricante ratione,mentisque maiore accedente agitatione,nouę eduntur notitiæ,quę ad ius humanum, hoc est ad notitiam humano more inuentam & comparatam pertinere dicuntur. Postremo,quædam dictat sine vllo discursu,vt ea,quibus sola apprehensione,

homi-

A homines assensionem præbent: & hæc proxime ad ius naturæ pertinere censentur. In quo ordine ea etiam poneres, quæ facile, sine doctore ex primis luminibus colliguntur. Vnde etiam colligeres, cur plura ponantur legis naturæ dictamina, siue principia. Quæ, etsi plura sint; tamen ad vnum primum reuocantur, vnde cætera deriuant, quod est, Bonum esse amandũ, malum esse fugiendum. Quo fit, vt iure optimo, qui de rebus moralibus scribunt, ab ipsius boni propositione auspicentur, vt Aristoteles fecit: Et Tullius de officijs acturus a quibusdam primis naturæ principijs exorsus est, cum dixit, Principio generi animantium omni est a natura tributum, vt se, vitam, corpusque tueatur, declinetque ea, quæ ei nocitura videantur, omniaque quæ sunt ad viuendum necessaria inquirat & paret. Ex hoc itaque
B fundamento duo habemus capita, vnde plura dimanant legis naturæ præcepta: quorum vnum est, diuersitas appetituum, ob naturarum diuersitatem: alterum, quia ex primis principijs nonnulla facile & euidenter ducuntur, ac proinde ad legem naturæ referuntur. Exempli gratia, ex hoc principio, quod tibi non vis, alteri ne feceris, Non esse furandum. Atqui vt ex appetituum distinctione varia oriuntur principia, ita ex eorum conuenientia, (omnes enim in illo conueniunt, quod bonum appetant,) vnum primum & commune nascitur principium, Bonum esse expetẽdum, sed pro rerum diuersitate, ratione diuersa, ac etiam diuersum bonũ, vel salutare, vel delectabile, vel honestum.

Secundum fundamentum, non omnia quæ sunt de lege naturæ secun-
C dum appetitus non rationales, dicuntur esse de lege naturæ, quæ humano generi est præscripta; cum appetitus sensitiuus inclinet in multa, quæ cum appetitu rationali pugnant: sed illa censentur esse de lege naturæ, quæ sunt ex naturali inclinatione, & secundũ dictamen rationis naturalis, aut ea quę sunt ex inclinatione naturæ, vt est subiecta rationi: Quam doctrinam quibusdam exemplis explicare non erit inutile. Maris & fœminæ coniunctio est quidem naturalis; sed coniunctionis modus debet esse cum recta ratione: vnde non eodem modo homo & bruta ad procreandum coeunt. Mas ita cum fœmina coniungitur, vt coniunctio sit certa, perpetua, pudica non cynica, prolis suscipiendæ, non libidinis explendę caussa. Filiorum educatio est naturalis, quod est commune homini cum brutis; at modus edu-
D candi non idem. Nam bruta paruo tempore fœtus curam habent, & solum cibum suppeditant: at vero homines diutius, & per se, & per alios suos filios curant, moribusque informant. Communis rerum vsus est a natura; ita tamẽ vt quod alius occupauit ab eo sine scelere auferri non queat: neque ita sũt communia, vt perpetuo debeant inter homines esse communia, vt inter bruta sunt. Neque enim quispiam diceret, ita res a Deo factas fuisse, vt debuerint semper esse communes. Libertas est a natura: sed tamen non est ita vsurpanda, vt quisque id sibi licere putet, quod libido suggesserit; quod si liceret, quæ data est ad bonum facultas, cederet in malum. Vnde lex naturalis, aut humana, non minuit libertatem, dum eam intra honesti cancellos continet. Quo fit, vt legibus ideo seruiamus, vt liberi simus: nam, vt præcla-

re

re Philo scribit, Liberi sunt, quotquot sub legibus viuunt. Depositum restituendum esse lex naturæ docet, sed contra eandem naturam ageret, qui ensem furioso restitueret, & furtum potius, furi, quam domino redderet. Denique, iniuriæ illatæ depulsio est maxime naturalis : at non probatur ni cum moderamine inculpatæ tutelæ fiat. A

Tertium fundamentum, quamuis Philosophi morales multa solo naturæ lumine dixerint, ac scripserint; non tamen quæcunque ab eis pronuntiata sententia ad legem spectat naturalem; cum nonnulla dixerint, quę non sine maiore cura atque prudentia ex primis naturæ luminibus collecta fuere, vt ab Hesiodo, Pythagora, Theognide, Phocylide, Epicteto Catone, Publiano, & Seneca, atq; nonnulla alia quæ cum lege naturæ pugnant, vt est hæc Catonis, (si modo Catonis est libellus ille, qui ei inscribitur) sententia, B

Semper tibi proximus esto.

Item,

Qui simulat verbis, nec corde est fidus amicus,
Tu quoque fac simules: sic ars deluditur arte.

Et apud Tullium, peccata esse paria; vindicationem esse honestam. Quare, sicut non omnes conclusiones quæ in artibus & scientijs sunt, ad earũ principia, pertinere dicuntur; ita nec omnes veritates morales ad legis naturæ principia spectare putandum est. Est autem principium morale, Quod pertinet ad scientiam actionemque moralem moraliter bonam; siue, Notitia, communisve sententia ex lege naturæ petita, animoque hominis insita. Sunt enim, vt ait Cicero, in animo paruæ quædam notitiæ rerum maximarum, quas cum sequitur voluntas in agendo, recte agit. Atque hæ notitiæ sunt prorsus leges naturæ, & communia principia de moribus perpetua & immutabilia: quę ratio, & conscientia semper uera esse iudicant. C

Prima positio, Ius naturale proprie sumptum, pro eo, quod sola naturali vi & simplici rerum apprehensione, aut facili omnino discursu cognoscitur, continet plura præcepta. Doctrina est communissima, & quæ adnotauimus, eam manifeste demonstrant. Quare, vt in demonstrationibus plura dantur principia, ita etiam in actionibus plura ponenda erunt. Secunda positio, quot & quę sint legis naturæ præcepta, non est facile assignare. Difficultas autem ex his oritur capitibus: ex re ipsa, quæ non est satis ratione nostri perspicua: ex natura vitiata, & obtenebrata: ex varijs hominũ ingenijs, moribus & institutis. Quare, clarissimum naturæ lumen, non æque ab omnibus suscipitur, nec in omnibus æque lucet; licet omnem hominem venientem in hunc mundum illuminet; sed tenebræ illud non comprehendunt: immo peccatorum e tenebris paulatim minuitur, & ita interdum vincitur, vt nusquam appareat. Certum tamen est, ea posse in numerum præceptorum legis naturæ uenire, quæ ad primos appetitus, quos exposuimus, & quæ ad postremum proxime pertinent; in quo numero decalogi præcepta a quibusdam recensentur. Et quoniam Alexander ea a quibusdam sufficienter enumerata fuisse existimat, ideo eorum enumerationis hanc subijcit rationem. Si ius naturale uniuerse sumatur, aut dirigit hominem D

Ioan. 1.

Cic. Tusc. 3

A nem rationem speciei; & ita de iure naturæ est matrimonium, & filiorum educatio; vel dirigit, ratione sui, vel personæ, vnde libertas: vel bonorum, vnde communis possessio: & hæc in statu naturæ integræ. In statu naturæ lapsæ, ratione sui oritur rerum acquisitio; ratione alterius, depositi restitutio; Et hęc respectu actionis: at vero respectu passionis, oritur violẽtiæ illatę depulsio. Quod si naturę lex consideretur vt respicit ius, quo homines vtuntur, subintrat enumeratio Ciceronis, hoc modo. Homo vt persona singularis ordinatur ad Deum per religionem: ad alios homines quantum ad partem rationalem, per veritatem: quantũ ad irascibilẽ ratione summissionis, per reuerentiam, ratione audacię ad tollendam iniuriam per uindictam: (sed sano modo hic vindicta est accipienda) quantum ad concu-
B piscibilem, erga alios per gratiam, erga suos per pietatem.

Tertia positio, legis naturæ præcepta cum sint plura, inter se ordinem aliquem habent; ita vt alia sint alijs priora. Primum, hæc positio, probatur, ex illo axiomate physico, natura nihil inordinatum facit: quod si omnia in suis operibus natura ordinate agit: multo magis in humana ratione, quæ est auctoris naturæ participatio quædam. Deinde, ex præceptis decalogi, quæ cũ quodam naturali ordine nobis a Deo in mentem, vnde pene effluxerant, reuocata sunt: de quorum ordine infra suo loco dicetur. Postremo, hic ordo oritur ex ordine inclinationum naturalium, ex quibus sumuntur præcepta naturæ, vt supra docuimus: qui vniuerse hunc in modum assignari potest. Primum statuendum est vnum primum principium, vnde omnis proficisca-
C tur motus, quod sit omnino per se notum, cuiusmodi in moralibus est hoc Bonum esse desiderandum ac sequendum, & malum fugiẽdum; in quo omnia principia practica continentur; vt in hoc, De eodem, idem affirmari & negari est impossibile, omnia omnium scientiarum principia. Hoc primũ & communissimum principium sequuntur alia minus communia, circa aliquam priuatam materiam, quæ certo ordine continentur. Rursus in homine statuendum est aliud principium primum, quod ei conueniat, vt homo est, ad quod inclinationem habeat naturalem, & hoc nihil aliud, est quam honestatis amor, & turpitudinis fuga. Quod hoc vt communissimum & notissimum axioma tanquam verum admittendum sit, in quo, vt quodam cardine tota humana uita regitur, missis multis auctoritatibus, ea suadet ratio, *Cicer.*
D quia humanæ naturæ propensio est a Deo, qui, vt dat formam, hoc est rationem, ita ea quæ consequuntur formam: atqui Deus non potest ullam naturam in malum, præsertim culpæ, flectere: ad bonum igitur honestum humana mens, quæ est diuinæ naturæ participatio quædam erit inflexa. His ita positis, omnia legis naturę præcepta ad hęc tria capita, hoc ordine reuocares. Primum in quo ea continentur, quę ad sui conseruationem, & quę ad seipsum conuenienter instituendum ex communi hominum sensu pertinẽt. Secundum in quo ea quæ recte instituunt hominem ad communicandam *Arist. 2. de* naturam suam alteri, & ad conseruationem speciei, ad generandum simile, *ani. t. 34.* & educandum. Tertium in quo quę ordinant hominem ad Deum colendum, ad alios amandos, societatemque & iustitiam seruandam erga parentes,

res, filios, superiores, æquales & inferiores; secundum inclinationem quam A
ad bonum honestum habet. Videndum itaque est, quę sint illa quę naturę insito lumine cognoscuntur, & singula ad suos ordines reuocanda sunt, & eo ordine disponenda, quo vnum ab alio pendere, & ad primum magis minus ve accedere videtur. In qua re subtilius enucleanda in pręsentia immorari nolo: illud tamen dixerim in singulis gradibus esse quędam magis & minus nota. Atque ex his colligeres, naturę legem dictare aliqua quę pertinent ad cultum Dei. Nam, cum homo sua natura factus sit ad religioné, quod vel ex eo plane perspicitur, quia nulla gens tam barbara vnquam inuenta est, quę aliquod numen non coluerit. Vt igitur innata est quędam diuini numinis in humanis mentibus notio; ita ad idem religione colendum semina ingenerata fuere. At vero quę ad misteria fidei pertinent, naturę lex B
non dictat, nisi uniuerse & implicite, prout inclinat ad assentiendum veritati propter rationem: assensus tamen qui hisce veritatibus prębetur, non est a natura, sed a gratia. Quo fit, vt lex naturalis non dictet omnia quę ad salutem sunt homini necessaria.

Alber. art. 2. m. 4. *Glos. Eccl. 4.* *Rom. 1.*

Quarta positio, quamuis naturæ lex plura contineat præcepta: tamen adhuc vna appellari potest. Primum patet hæc positio ex quibusdam definitionibus legis naturæ, quibus, vt quid vnum definitur; vt ab Isidoro, a M. Tullio, & ab Aristotele. Deinde dici potest vna respectu vnius luminis naturalis, vnde proficiscitur: respectu vnius primi principij, vnde alia dimanant, & respectu vnius finis, hoc est boni honesti, quo omnia referuntur: quibus etiam modis scientia, & fides dicitur vna. Sed diceres, hanc posi- C
tionem pugnare cum illa, qua diximus, legis naturæ præcepta esse plura: Nam si ista sunt plura, etiam lex, quæ est præceptum quoddam, multiplex erit. Facilis est résponsio: quia proprie loquendo, non idem sunt lex & præceptum: est enim lex aliquid communius, quæ ratione collectionis pluriũ præceptorum dicitur vna.

Dist. 1. ca. Ius. *Lib. 2. de Inu.* *Lib. 5. eth. cap. 7.*

Quincta positio, naturæ dictamen legis nomen mereri potest. Explico, lex ea proprie dicitur quæ vim obligandi habet, quæ etiam vis legi naturali inest, quatenus est effectus quidam & deriuatio legis æternæ, a qua omnis nascitur culpæ obligatio, quæ solum ibi reperitur, vbi aliquid fit contra voluntatem alicuius superioris aliquid præcipientis, cui obediendum est. Sũt itaque in legis transgressione duo, ratio mali, hoc est defectus quidam, & D
aberratio a regula, & hæc semper reperitur in peccato, etiamsi imaginemur nullum esse superiorem, & ratio culpæ, quæ non existit, nisi adsit contemptus eius qui præcepit: quam culpam, vt diximus, ideo transgressio legis naturæ habet, quia est participatio quædam ęternę legis, ex cuius contemptu omnis oritur culpa. Ex his quæ hucusque de naturali lege disputata sunt, hæc potest colligi eiusdem descriptio, Lex naturalis, est iudicium, seu dictamen, quo per lumen ab æterna lege inditum ea clare facienda cognoscimus, quę sunt naturæ consentanea, & ea negligere eidem naturę repugnantia, atq; ea esse vitanda, quę turpia, & rationi dissentanea videntur. Vnde colligeres, hoc lumen, vt a Deo proficiscitur, non vt est in singulis, qui

commu-

A communitatis curã non habent, legis rationẽ habere: ob quam caussam lex naturalis interdum vocatur, diuina. Sed peteret aliquis, an lex naturę, ac etiã uniuersę quęcunque lex, sit solum dictamen rationis, an etiam imperium, an utrunque, de quo nihil speciatim a scriptoribus dicitur? Cui responderem, ad statum legis perfectum, vtrunque requiri; quia lex est dictamen rationis aliquid pręscribentis, seu imperantis; imperium autem, nõ est idem cum dictamine. Antequã huic disputationi finem facio, aliquid de huius legis ui subijciam. Lex ergo naturę omnes mortales obligat cum ad rationis usum peruenerint: tunc enim eis promulgatur, cum inter bonum & malum incipiunt discernere, & qui contra faciunt peccant. Illi autem ratione vti censentur, qui alicuius principij vniuersalis practici notitiam habent. Bas. hom: 3. in psal. 1. Hier. epist. ad Algasiam q. 8. Damasc. lib. 2. c. 30.
B Cæterum, licet omnes liget, non tamen in omni casu, & omnibus modis, & æqualiter, si de propositionibus particularibus loquamur, quæ sunt principiorum communium applicationes. Quamuis ergo ratione principiorum vniuersalium omnes æquæ obliget, saltem remote, & in actu primo; nihilo minus, ratione circunstantiarum, non eodem modo omnes ligat. Obligat autem in conscientia dum præscribit viuendi & agendi modum ad consequendum vltimum finem necessarium, ac proinde qui contra eam faciunt, in sacris litteris damnantur. Rom 1. Gal. 3.

Ad primum, concedimus dari unum primum principium, & unam primam inclinationem in moralibus, Bonũ esse amandum: ex hoc tamen multa alia manifestissima consequuntur principia, iuxta plures naturæ inclinationes, vnde & plura præcepta. C Ad secundum, hominis natura non est omnino simplex, sed plures habet inclinationes; vnde & plura præcepta naturalia ratione obiecti, eo modo quo uis naturę tribuitur etiam rebus ratione carentibus, quæ ab una diriguntur ratione, ob quam caussam fiunt priuata hominis præcepta; & ab una nascuntur propensione, qua homo tendit in honestum. Ad tertium, patet ex responsione ad primum: cõcedimus itaque omnia reuocari posse ad unum, & omnia ab uno fine pendere.

An omnes uirtutis actus sint de lege naturæ. *Disput. VI.*

D QVOD non omnes uirtutes, siue uirtutum actus sint ex lege naturę his rationibus probari potest. Primo, ideo aliquid est peccatum, quia est contra legem Dei, & legem ęternam; ut ex Augustino patet: igitur eatenus aliquid erit uirtus, quatenus eidem legi est consentaneum; ac proinde, non ideo aliquis actus dicetur studiosus, quia est de lege naturę: aut aliqui actus boni erunt, qui ab ea non pendebunt. Secundo, lex diuina & humana sunt leges a naturali lege diuersę: igitur actus qui ex his legibus proficiscuntur, non pertinebunt ad legem naturę, ut peccatorum confessio, actus fidei, spei, & multorum contractuum iustitia, officiorumq; exequutio, quę ab humana lege pendet. Tertio, quę sunt de lege naturę omnibus æque conueniunt, & omnes ęque obligant: atqui non omnes virtutum actus omnibus conueniunt,

vt ab-

vt abstinentia,& continentia:& quod in aliquo est virtus, in alio potest esse A
uitium:igitur. Quarto,si omnes virtutes essent de lege naturæ:igitur omnia vitia censerentur esse contra naturam:quod est falsum;cum certa peccata cótra naturam esse dicantur; vt præpostera venus,seminis effusio, & quædam alia.Postremo,ideo aliqua dicuntur bona vel mala, quia lege humana sunt prohibita:igitur ista non pendebunt a lege naturæ; cui si omnes actus boni attribuendi essent, varias leges distinguere non liceret. Ad hanc difficultatem explicandam pono hæc fundamenta.

Primum fundamentum,actus virtutũ dupliciter considerari possunt; vel vt actus virtutis sunt,hoc est vt sunt naturæ humanæ consentanei;vel ut tales actus sunt,ratione obiecti circa quod versantur;unde unus habet, vt ab alio
specie distinguatur:& ita alius est naturalis,alius supernaturalis: alij habent B
quod sint boni vel mali ex se,alij aliunde;quos naturæ lex proxime non dictat,sed ab humana lege pendent:& denique, alij sunt magis secundum naturam,alij vero,minus:quo modo magis est secundum naturam virtus,quã
Aristot. 5. eth c.7. voluptas,& vita,quam diuitiæ. Ex quibus colligeres discrimen quoddam inter ius naturale,& ius ciuile:quia illud ex se vim apud omnes habet, non ex eo quod sic uidetur,aut non uidetur;hoc uero ex sola ordinatione,& uoluntate humana,hoc uel illo modo, pro circunstantiarum uarietate statuente:ac proinde Aristoteles ait hoc ius esse simile mensuris, quæ pro locorum ratione uariantur. Secundum fundamentum,ea est hominis natura, ut nõ solum uim potestatemque habeat ad virtutes actusque morales producendos,sed etiam ad supernaturales,ut ad gratiam recipiendam,& ad Deum su C
Lib.2. Intr. in Theol. pra omnia amandum,atque clare uidendum: Quãuis supernaturales actus sine auxilio diuino producere,aut eorum obiecta attingere non queat.Quo fit, ut aliquid possit dici, supra eius naturam, uel ex parte obiecti,.& actus, uel ex parte inclinationis. Similiter,cum in eo sit duplex natura,altera communis cum brutis,altera propria, duobus modis aliquid poterit dici contra naturam hominis,uel ut homo est,uel ut animal,aut uiuens est. Tertiũ
Lib.1.de Inuen. fundamentum,uirtus,ut Ciceroni placet, nihil aliud est quam in se perfe-
Lib.4.et 5. de fin. cta,& ad summum perducta natura,Vel,animi habitus naturæ modo,id est, ad naturæ modum,rationi consentaneus. Vel,rationis absolutio,ac perfe-
Lib.1.de leg. ctio. Et quoniam intima hominis natura consistit in intellectu, & uolũtate;tunc hæc natura censebitur perfecta, cum per omnes uirtutes intelle- D
ctus,& uoluntatis suam perfectionem fuerit adepta: quo cum homo perue nerit,uere beatus dici poterit; quia summum bonum erit consequutus: ad quod desiderandum est primo a natura propensus. Ad huius boni consequutioné aliqua ex communi hominum sensu necessaria sunt; ut aliena nõ esse occupanda,ueritatem esse dicendam,innocenti esse subueniendũ. Alia ita sunt necessaria,ut eorum necessitudo non sit omnibus nota,sed sapientibus;ut non licere uindictam de inimico sumere, & pro innocente seruando non esse mentiendum. Alia, item, quorum necessitas, naturæ lumine cognosci nequit;ut ex aqua esse renascendum, Christi carnem ese sumendá. Alia denique,quorum nulla est ex se necessitas, sed commoditas & vtilitas; in quibus

A in quibus discernendis & statuendis humana lex potissimum est occupata. Quartum fundamentum, proposita difficultas eo tendit, vt explicetur distinctio uirtutum quæ sunt de lege humana, naturali, & diuina: & vt videatur, an sicuti a lege æterna, vt supra docuimus omnes leges deriuant, ita etiã oẽs leges humanæ ad normam legis naturæ fiant. Sed hic diligenter notandum est, hanc difficultatem intelligi posse, vel quoad omnes actus omnium virtutum simpliciter, naturalium, & supernaturalium, an solum respectu naturalium, qui possint viribus naturæ effici, qui versantur in bono honesto, qđ est rationi humanæ consentaneum: quo modo aliqui intelligi volunt, atque etiam Diuum Thomam intellexisse putant. *Medin.*

Prima positio, omnes actus virtutum vniuerse considerati, hoc est, vt studiosi & honesti sunt, sunt de lege naturæ; hoc est natura inclinat in honestũ
B secundum quamcunque virtutem. Primum patet ex communi sententia, speciatim D. Thomæ, vt omittam multorũ patrum auctoritates, & Ciceronis, locis supra citatis, atq; Aristotelis in secundo, & quincto Ethic. Deinde confirmatur ratione; quia virtus est habitus actiuus ex præscripto rationis, fm quam homo naturaliter agit; cũ vnaquæq; res agat secundũ inclinationem suæ formæ, secundum quam graue descendit, & alatum volat: Homo igitur cum sit animal rationis particeps, eos omnes actus naturaliter exercebit, qui recta cum ratione consentiunt, vt sunt omnes virtutum actus. Secunda positio, non omnes actus virtutum sunt de lege naturę, si considerentur in ordinem ad sua obiecta. Primum, illæ virtutes putantur esse ex lege naturæ, ad *Damasc.* *Aug. li. 4. cont Iul.* *Ambr. 1. offic. c. 46.* *Cap. 6.*
C quas natura vel proxime inclinat, vt ad Deum colẽdum, ad parẽtes amãdos, vel per aliquem facilem euidentemq; discursum, vt ad gratiam rependendam: at præter ista multa alia ob priuatas locorum, gentium, temporumque diuersas rationes, hominum iudicio fiũt materia virtutis, ad quæ natura per se primo non inclinat: igitur actus circa ista nõ erũt ex lege naturæ. Deinde, lex naturalis & humana inter se distinguuntur, ob diuersa obiecta: igitur & actus virtutum, qui circa ista obiecta versantur. Quare non erunt omnes de lege naturæ. Tertia positio, actus virtutum supernaturaliũ, quantum ad potentiam, censentur naturales: quãtum vero ad exercitiũ sunt supernaturales. Naturales, quia potentia naturaliter excipit habitus a quibus isti actus producuntur, & ad eos producendos suum conatum adhibet: supernaturales,
D quia, sine diuino auxilio exerceri nõ possunt. In summa, legis naturæ negantia præcepta oẽs malas actiones, quæ alicui uirtuti aduersant̃ prohibent: affirmãtia vero, oĩum virtutum actiones aliqñ exercendas præcipiunt, non tñ oẽs, cum multæ vltro suscipiãtur, absq; vlla obligatione: vnde ad legẽ naturę implendam non est necesse oẽs actus exercere, sed eos qui spãliter præcipiuntur. Ex quo intelligeres quo pacto intelligendũ sit, hoc cõmunissimum principium, Bonũ est sectãdum, qđ nõ obligat ad faciendum quidquid rõni visum fuerit consentaneũ; sed vt congruenter rõni agamus, & ex hypothesi, hoc est, posito qđ operari velimꝰ, vt recte, nõ male, nõ indifferẽter, agamus. Ex qua doctrina intelligi p̃t; cur oĩa peccata sint cõtra legẽ naturę, q̃a sunt cõtra hũc rectũ agendi modũ, quẽ natura p̃scribit. Nec inde sequtur eũ q peccat

N contra

cõtra ſpãle præceptũ, duo cõmittere peccata; cũ ex cõi & ſpeciali rõne boni, A
vnum efficiatur bonum completum, contra quod peccatur. Similiter, cum quis peccat, non committit ſpeciale peccatum contra præceptum, quod ad obediẽtiam legũ ſpectat, niſi materialiter, quia non agit ex legis preſcripto.

Ad primum, cum lex naturæ ſit participatio legis æternæ, quidquid erit contra legem naturæ, erit etiam contra legem æternam. Ad ſecundum, hoc argumentum concludit id, quod in ſecunda poſitione docuimus, nõ omnes actus virtutis rõne obiectorũ eſſe de lege naturæ, ſed, vel de lege diuina, vel humana, provt ab his legibus aliquid priuato lumine ſtatuitur. Ad tertium, concludit de actibus virtutum ad certas circunſtantias contractis, & ſecundam poſitionem confirmat. Ad quartum, omnia peccata dicuntur contra naturam, vt ſunt contra rectam rationem, qua hominis conſtituitur natura: ali- B
qua vero ſpeciatim dicuntur contra naturam genericam, qua homo cõuenit cum brutis, ut ſunt quędam peccata, quæ nec in beſtijs cernuntur. Ad vltimum, ſolutio patet ex dictis. Atque ex his colligeres, quæ peccata dicãtur contra naturam, & quomodo, & quæ contra legem diuinam, & humanam; ac etiam non omnes qui peccant contra finem ſupernaturalem, peccare contra naturalem: alias omne peccatum eſſet contra legem naturalem.

An ius naturale ſit idem apud omnes. Diſput. VII.

QVOD autem ius naturale non ſit, nec fuerit idem apud oẽs nationes his rationibus perſuaderi poteſt. Primo, præcepta deca- C
logi, vt multi docent, pertinent ad legem naturæ: & tamẽ apud multas nationes multi fuerunt contra illa cões errores: igitur. Minor propoſitio, quæ latiſſime probari poſſet, vno vel altero demonſtratur exemplo. Contra præceptũ de honorandis parentibus, apud quoſdam populos fuit error de parentibus ſenioribus occidendis. Contra pręceptũ, non furaberis, error de furti honeſtate, qđ eius vſus valeat ad animos inertes excitandos, & ad fortitudinẽ exercendã. Contra præceptum de non occidendo, viguit apud multos conſuetudo de ſacrificandis hominibus ob aliorũ incolumitatẽ. Contra pręceptũ, de non fornicando, oẽs fere nationes errarunt, exiſtimantes ſimplicẽ fornicationem non eſſe peccatũ: & Maſſagetæ, vt eſt apud Laertium, vxores cões habebant. Contra præceptũ de di- D
ligendo proximo, vindictæ priuatæ vſus, ſiue abuſus. Et deniq; cõtra primũ mandatum de vno Deo colendo, quæ nationes, qui populi nõ errarũt, dum plures, & diuerſos Deos coluerunt? Scđo, nihil eſt magis naturale, quã bonũ eſſe amandum & quærẽdum: & tñ in ipſa huius primæ notionis applicatione, & vſu, maxima ſemper fuit apud homines varietas: igitur. Minorẽ propoſitionem is veram eſſe exiſtimabit, qui de bonorũ & malorũ finibus in mentem reuocabit diuerſas & contrarias opiniones. Confirmatur ex Ariſtotele, qui ſcriptũ reliquit, Nihil eſſe tã naturale iuſtũ, quin ſit aliquo modo apud diuerſos variabile. Nam licet in pluribus dextera manus ſit validior; tamen in quibuſdam læua eſt fortior. Tertio, vnaquęq; forma recipitur in ſubiecto

Lib. 9. in uita Pirrhonis.

Lib. 5. Eth. c. 7.

Ariſt. li. 2. de anim.

A iuxta eius dispositionem: atqui, non solũ diuersarũ nationum, sed ét singulorum hominum diuersæ sunt affectiones, & habitus: igitur impossibile est vt idem omnes populi ex lege naturæ sentiant; Quam etiam loca, tempora, & mores mirum in modũ variant. Postremo, ex definitione iuris naturalis, quę est apud Gratianum, Ius naturale est id quod in lege & in euangelio continetur: at id quod est in euangelio, vt ex Paulo constat, non omnes admittũt: igitur. Ad hanc dubitationẽ, rñdebo quibusdam præmissis distinctionibus. Dist. 1. Rom. 1.

Prima, principia, alia sunt prima, quorum notitia est perspicua & facilis; alia secunda, quæ sunt minus nota, ex alijs collecta, iuxta ea quæ supra disputauimus. Secunda, principiorũ, alia sunt speculatiua, alia practica: quę in eo differunt, quod ex illis quia sunt de rebus necessarijs, cõclusiones magis B certæ, & minus erroribus expositæ colliguntur: ab his vero, quia versantur in rebus contingentibus & singularibus, minus certæ & similes conclusiones conficiuntur: idq; eo magis, quo ad magis particularia descẽditur. Sunt itaq; veritates practicæ magis errori, ac varietati expositæ: quã rẽ his illustro exẽplis: Ex hoc principio, Quod tibi vis fieri alteri feceris, colligit̃ depositi restitutio: at ei qui velit re deposita sibi, aut reip. nocere nõ esse restituendũ. Ex hoc, quiete & pacate est viuendum, colligitur, arma non esse tractãda: sed non habet locum, si hostis vrgeat: si innocẽs sit defendendus. Similiter, fides est seruanda, sed non in male promissis. Itẽ ex hoc principio, Quod tibi non vis fieri, alteri ne feceris, facile deducitur, non esse mæchandum; at nõ ita clare, non esse fornicandum. Similiter ex eodem facile deducitur, non esse con C tra quempiam falsum testimoniũ dicendum: sed non ita facile, non esse mentiendum ob alicuius salutem, maxime innocentis. Tertia, principia practica & speculatiua dupliciter comparari possunt: vel quantum ad cognitionem, vel quantum ad rectitudinem; hoc est an æque cognoscantur, & eodẽ modo recta putentur. Quarta, cum quæritur, an lex naturæ eadem sit apud oẽs, dupliciter intelligi p̃t: primo, an huius legis præcepta sint eadẽ apud oẽs: scdo, an in omni loco, & euẽtu eandã retineãt rectitudinẽ, ita vt sint immutabilia.

Prima positio, principia practica generalia, siue prima, quantũ ad cognitionẽ & rectitudinẽ sunt eadẽ apud omnes, hoc est ab omnibus cognoscuntur & approbantur. Primo, potest probari hæc positio, quæ alias est satis certa, a simili de principijs speculationis, quæ vbique pari modo ab omnibus D intelliguntur, & pro veris recipiuntur: igitur, & practica communia. Secundo, auctoritate Isidori dicentis, ius naturale esse omni nationi cõe, vt viri & fœminæ coniunctio, liberorumque successio. Secunda positio, conclusiones ex principijs speculatiuis ductæ sunt eædem apud oẽs, quoad veritatem, seu rectitudinem, non tñ quoad cognitionẽ. Nam, vt res sunt eædem apud oẽs, ita etiam earum notitiæ, seu veritates, cum ex eo quod res est, vel non est, oratio, siue intellectus dicatur verus, vel falsus: Sed, quia non oẽs eodẽ pollent ingenio, nec in rerum cognitionem incumbunt, non omnes eodẽ modo eadem cognoscunt. Tertia positio, conclusiones ductę proxime ex principijs practicis, vt plurimum quoad rectitudinem, & cognitionem sunt eędẽ apud omnes. Quoniã istæ non longe distant a claro naturæ lumine: vt, legatos de- Di. 1. cañ. Ius nat. Ari. lib. 1. perier. c. 1.

bere esse immunes: bella aduersus hostes esse suscipienda: rerum certa debere esse dominia, & id genus alia. Quarta positio, cõclusiones, seu iura priuata ex primis principijs non proxime collecta, non sunt eadẽ quãtum ad rectitudinem & cognitionem apud oẽs nationes. Ratio est manifesta; quia cõclusio practica descendit ad particulares circunstantias, & ad contingentia, ex quorum varietate mutatur rectitudo, & oritur incertitudo; vt ex allatis patet exemplis. Vnde, quo magis a primis principijs ad singularia venitur, eo difficilius rectitudo cognoscitur. Quincta positio, cõclusiones ex principijs speculatiuis, & ex practicis ductæ, differunt rõne rectitudinis, quod illæ eodem modo & vbiq; sint rectę, hæ non item: conueniunt tñ in ratione cognitionis, quia vtræq; clarius, obscuriusve cognoscuntur: quamuis ignorantiæ caussa non sit eadem in vtrisq;. Nam in speculatiuis ignorantia ob doctrinę absentiam nascitur: in practicis, vel ob animi perturbationes quæ mentẽ obcęcãt, vel ob malam consuetudinem quæ alio trahit, vel ob naturæ prauitatem & ruditatem rusticitatemq;, cũ. s. est ita prauo habitu affecta, vt veritates nõ videat. Sexta positio, pręceptorũ quæ ad legem naturæ pertinent, alia sunt, quę nullo modo ignorari possunt, vt est hoc, Quod tibi non vis fieri alteri ne feceris: alia quæ sine culpa ab aliquibus ignorantur, vt non esse licitũ mentiri pro vitæ conseruatione: alia de quibus dubitare licet, an sine culpa ignorari queant; vt præceptum de simplici fornicatione. Huius conclusionis ratio a priore sumpta ea est, quia quo magis receditur a primis luminibus, eo obscurius vř, ab ijs præsertim qui scientiarũ lumine sunt orbati. Vnde licet ex hoc principio, Quod tibi non vis fieri, facile colligatur non esse mentiendum in alterius perniciem, & non esse adulterandum; non tñ ita perspicue non esse mentiendũ sui caussa, vel vt alijs prosis; & non esse cũ ea coeundum, quæ sui corporis copiã facit. Ex dictis colligi licet, errasse eos, qui ob morũ diuersitatẽ apud diuersas nationes existimarunt, nihil esse per se iustũ, rectumq;, sed id qđ in vnaquaq; regione videret; quẽ errorẽ merito dãnauit Augustinus. *Lib. 3. de doct. c. 14.*

Ad primũ, nõ propterea qđ apud quosdã populos viguerunt errores contra legis naturalis præcepta, ob naturæ corruptelã, sequitur, illa contra quæ peccabãt, nõ fuisse de lege naturæ; cũ cõiter pro lege naturæ apud cæteras nationes habita fuerint. Ad fin, cognitio veri finis perfecta, non est oĩno facilis, & ideo in eius inuestigatione humana mens, post magnas peccatorũ tenebras, potuit errare: in quo nõ errasset, si honestum quod facile cognoscitur, ob oculos habuisset, cum virtus sit ipsa fęlicitas, aut potius certa ad felicitatem via. *Cic. Tusc. 5.* Honestum aũt, siue iustum, mutari potest, si ad particulares circunstantias contrahatur; at quod sua natura est iustum, semper manet iustũ. Ad tertium, concedimus, Iustum ad varias personas & circunstantias cõparatum non posse esse idem, sed ista vniuersalia, quæ lege naturali cõtinentur, eadẽ sunt. Ad vltimũ, illa iuris naturalis descriptio, vel nõ est bona, vel sano modo est accipienda, legẽ naturalẽ contineri quidem totam in lege & euangelio, sed non solam; vel hoc modo, De iure naturæ est illud, vt quisq; alteri faciat, quod sibi fieri vellet: id quod in euangelio habetur; vt ista verba, Quod in lege & euangelio continetur, per interpositionem adiecta sint.

An

A

An lex naturæ mutari poßit. Disput. VIII.

VIVS quæstionis vtranque partem in dubiū reuocando, primum demonstrabo esse mutabilem, postea non esse mutationis capacem: quod sit mutabilis, sic probo. Primo, auctoritate Glossæ in caput decimoseptimo Ecclesiastici, vbi declarans hæc verba, Addidit eis disciplinam, & legem vitæ, ait, legem naturæ correctam fuisse: & Christus correxit nonnullos Iudæorum mores, qui videntur esse ex lege naturæ; vt illud de odio inimici, cum natura doceat fugienda esse contraria. Et ab Isidoro aliqua recensentur inter ea quæ sunt de lege naturæ, vt libertas, & communis possessio, quæ mutata sunt. Secundo, lex diuina scripta est mutabilis, & mutata est, vt patet de lege Mosis, cuius loco successit alia: igitur & naturalis; cum Dei verbum sit omni alia re stabilius. Tertio, lex humana mutauit non raro legem naturalem, vt patet in constitutione de præscriptione, quæ est cōtra præceptum de re aliena restituenda, & in lege de pluribus testibus in aliquo contractu adhibendis; cum tamen de lege naturæ in ore duorum, vel trium stet omne verbū: & recens Concilium Tridentinum illud matrimonium, quod ex lege naturæ erat validum, irritum fecit. Pro contraria parte sic disputo. Primo auctoritate Isidori, qui definiens ius naturale dixit, Non haberi constitutione aliqua: a natura igitur, ac proinde immutabile, vt etiā Gratianus docet. Secūdo, omne quod est a natura tanquam aliorum principium, id debet esse fixum, & permanens: vnde Aristoteles de principijs rerum naturalium loquendo, dixit, oportere semper manere: at ita se habent principia legis naturæ in genere morum: igitur. In hac difficultate fuit prima opinio quorundam de quibus meminit Bolognettus, qui videntes Aristotelē aliquando dixisse, legē naturalē esse immutabilem, aliqñ vero mutabilem, dixerunt respectu bonarum mentiū esse immutabilem, sed rōne improbarum mutari posse. At vero Franciscus Connanus, aliter exponit Aristotelem: qđ ait de immutabilitate, intelligitur rōne primorum principiorum; qđ vero de mutatione, intelligēdum est rōne vtilitatis, hoc est respectu rerū in quibus cernitur vtilitas; vt in bello, in societatibus, & alijs similibus. Secunda Iurisconsulti, in §. vlt. tituli de iure naturali & ciuili; vbi vniuerse loquendo, ait omne ius esse immutabile, ciuili excepto. Tertia, cuius meminit Alexander, quę dicebat, legem naturalem esse immutabilē quantum ad præcepta prohibitionis; at vero quantū ad demonstrationes, hoc est, quantum ad cōsilia, esse mutabilē: quia homo non est obligatus ad ista seruanda; nisi in necessitate. Quarta, Alexandri, qui duo dicit: primum, legis naturæ pręcepta ex se esse immutabilia: alterum, ratione vsus, & alicuius circūstantię mutari posse, vt patet in restitutione depositi: Sicuti medicinæ præcepta fm se sunt immutabilia: tñ ratione alicuius ægroti, aliqñ mutantur. At vero D. Thomas addit, esse mutabilem, quantum ad additionem, quia ei addi possunt præcepta legis humanæ. Ad hanc difficultatem explicandam vnū vel alterum adnotabo. Primum notandum lex naturalis

Marginal notes: *Mat. 6.* — D. 1. & 8. — B — *Di. 1. can. Ius nat.* — *Dist. 5.* — C — *Li. 1. Phy. Capu. 16. nu. 17.* — *Lib. 1. inst. M. 3. § 2.* — D — *Ale. p 2. q. 27. m. 4. ar. 1. § 3.*

dictat quædam, vel vt debita; vt quod tibi non vis, alteri ne feceris: quædã vt vtilia; ut omnia debere esse communia: quædam vt expedientia, vt est seruitus, & bonorum diuisio post peccatum. Secundũ, ius, honestum, & mos inter se differunt: Ius designat debitum, quod debet fieri, aut non fieri: Honestũ dignum, vel decẽs fieri, vel non fieri, & ita recipit approbationẽ simpliciter: Mos vero designat id qđ est approbandum ex caussa, uel ex circunstãtia, non simpliciter. Tertiũ, lex naturæ potest dupliciter mutari, vel rõne additionis, quod ei addantur noua præcepta, uel quoad diminutionem, ut quod prius erat de lege naturæ desinat esse: & hoc, uel quoad prima principia, uel quoad primas conclusiones. Rursus dupliciter mutari potest, uel in se, uel in ordinem ad usum, uel, ut loquuntur, ex facto, & hoc, uel bona, uel mala cõsuetudine. Quare, ut summatim dicam, cum quæritur de huius legis mutatione id intelligi potest, uel secundum naturã suam, uel secundum prima principia, uel secundũ primas conclusiones ex principijs primis primo collectas. A B

Prima positio, legis natura ex se est immutabilis. Declaro, legis vniuersæ consideratæ natura hæc est, vt sit recta ratio, præcipiens iusta, prohibensque contraria: quæ fuit, & est, eritque semper eadem apud omnes, & singulos, ac proinde immutabilis, sicuti & aliarum rerum naturæ. Secunda positio, lex naturæ quantum ad prima principia est ex se immutabilis. Doctrina est certissima, quam multorum auctoritate cõfirmare liceret, ideo Aristoteles dixit, ius naturale esse id, quod vbiq; eandem vim habet, & non quia vel ita videtur, vel minime; & eodem modo se habere apud omnes, sicuti ignis, qui eodem pacto apud nos & Persas vrit. Et de iure naturali hoc modo sumpto fortasse loquutus est Iurisconsultus, cum ius naturæ facit immutabile. Quare, quoad prima principia, quod est ex iure naturæ, semper erit, & nunquam mutari poterit. Tertia positio, lex naturæ, quod attinet ad vsum, ratione quorundam præceptorum videtur immutabilis, ita vt per nullam legem & vsum sit sublata. Vt gratia exempli, quod parentes non sint honorandi: quod cõcubitus non debeat esse vagus. Huc facit, quod Cicero scribit, si regnante Tarquinio nulla fuisset Romæ scripta lex de stupris; tamen contra illam legem sempiternam S. Tarquinius vim Lucretiæ Tricipitini filiæ attulit: erat enim ratio profecta a rerum natura, & ad recte faciendum impellens, atque a delicto auocans. Ex qua doctrina omnes allatæ confirmantur positiones. C D

Lib. 2. de leg.

Lib. 2. de leg.

Quarta positio, lex naturalis mutari potest, per additionem. Fuit hoc necessarium, tum quia hęc lex per peccatũ obscurata, & vitiata fuerat; & ideo Paulus aiebat, se per legem peccatum agnouisse: tum etiam, quia per diuinã perfici debuit, maxime per Euangelicam, in qua priuatim tradita sunt consilia, quæ ad vitæ perfectionem pertinent. Illustratur allata doctrina his exẽplis. Lex naturæ est, ut pater filio relinquat alimenta: quem tamen ob ingrati animi vitium priuare potest: Lex naturæ docet, vt nemo cum alterius iactura ditior fiat: at lege præscriptionis, id fit. Quincta positio, licet lex humana quantum ad primas conclusiones, vt plurimum sit immutabilis; tamen, ratione circumstantiarum & vsus siue facti liciti, mutationem admittit.

D. Thom.

tit.

A tit.Hæc mutatio maxime apparet in ijs,quæ dicuntur eſſe de lege naturæ ne-
gatiue,non poſitiue, vt loquuntur,vt eſt rerum communio, communis li-
bertas,& ſimilia;quia natura non fecit res proprias,aut homines ſeruos.De-
clarares hanc doctrinam exemplis ſupra allatis, de reſtitutione depoſiti,de
iuramento ſeruando,deque pace colenda:& illuſtrares a ſimili in alijs arti-
bus;vt in medicina,quæ,quę humano corpori ſalubria ſunt, negat ægroto.
Et iuxta hanc poſitionem intelligendus eſt Ariſtoteles, cum ait, iura ſolum
apud Deos eſſe immutabilia. Qui eandem rem alibi eleganter exponit;nam
cum dixiſſet iuſtum eſſe duplex,alterum natura,alterum lege, ita ſcribit,ve
rum arbitrari ita oportet,ne putemus nunquã excidere quę natura ſunt;quę
ſane etiam mutationem ſubeunt:vt,inquam, ſi iaculari omnes ſemper ſini-
B ſtra adnitamur,euademus ſcæuæ:atqui a natura ſiniſtra eſt, at dextra minus
nihilo a natura potiora ſunt ſiniſtris,tametſi cũcta ſiniſtra,ſicut & dextra fa-
cimus,neq; quod intercidant,a natura non ſunt: verum, ſi vt plurimũ diu-
tiuſque ita permaneant,& ſiniſtra eſt ſiniſtra,& dextra dextra,id quod a na-
tura eſt. Idem in natura iuſtis,ſi noſtro vſu immutentur,ob hoc non a natu-
ra iuſta non fuerint,immo equidem fuerint,&c.

Sexta poſitio,vſus malus,ſiue factum contra rationem, non dicitur mu-
tare legem.Quare non eſt admittenda illa prima opinio, quoad primũ mo
dum explicandi Ariſtotelem. Ex quibus inferres, legem humanam nihil
poſſe ſtatuere,quod naturæ legem tollat;quam,cum aliter decernit,non de-
let,ſed potius declarat. Quare, illi abuſus qui vel ob ignorantiam, vel ob
C prauitatem viguerunt apud aliquas rationes contra naturalem honeſtatem,
naturæ legem non abrogabant: cum iuſtitia in eo rerum genere non pen-
deat a lege & voluntate humana. Propterea peſſimi fuerunt conatus eorum
Imperatorum & Regum,qui deprauato ſuæ vitæ genere, honeſtatis ſplen-
dorem obſcurare voluerunt;vt Caligulæ, Aeliogabali, & Commodi, qui
ſuas res turpiter geſtas in acta publica referri voluit; vt hac ratione homi-
nes ſuo exemplo ad turpitudinem commoueret. Quod ſiquis ad propoſitã
difficultatem ſimpliciter reſpondere velit, ſine vlla diſtinctione dicat, legis
naturæ præcepta eſſe immutabilia,ita ut nec abrogari queant, nec obligare
deſinant.Quia Deus hãc legem indidit, vt homo eius dictamini parere de-
beat, quomodo, & quando oportet: & quia Deus, quod ſemel decreuit,
D non retractat, propterea immutabilis erit. An autem in ijs quæ ad hanc le-
gem pertinent, fieri poſſit diſpenſatio, infra docebo, cum de præceptis de-
calogi agam.

Ad primum,dicitur lex naturæ corrupta, ratione errorum, qui vitio humanæ naturæ in hominum vitam irrepſerant, quorum aliquos Chriſtus in Iudæis emendauit. Quod autem rerum diuiſio & ſeruitus introducta ſint, eadem naturæ lege factum eſt,quæ vt non diſtribuit res, nec homines fecit ſeruos,ita etiam rerum diſtributionem & ſeruitutem dictat, vt ex omnium nationum conſenſu patet,ſi homines rerum communitate & libertate abutantur. Dicuntur itaque illa de lege naturæ negatiue, vt loquũtur, non poſitiue. Ad ſecundum,lex diuina ſcripta mutata eſt,quantum ad cęremonias &

iudicia, non quantum ad legem naturalem; sed de hac re infra uberius. Ad A
tertium, lex humana non mutauit, sed potius declarauit; limitauitque com-
munem naturæ legem. Exempli gratia, docet lex naturalis alienum esse re-
stituendum, sed cui, & quando humana lex declarat, atq; idem dicas de te-
stium numero. Alia argumenta pro contraria parte, facile solueres dicen-
do legem naturæ esse immutabilem quoad prima præcepta, & quidem vni
uerse sumpta, quorum veritas & ęquitas semper manet.

An lex naturę ex animo aboleri possit. *Disput.* IX.

HANC quæstionem, cum facile ex dictis explicari possit,
paucis prosequemur: & quod non omnino difficultate ca B
reat, quæ sequuntur argumenta, ea demonstrant. Primo,
peccatum potest delere legem gratiæ; igitur & legem na-
turæ: antecedens est certissimũ, quia culpa opponitur gra-
tiæ: consequentia probatur, quia gratia est fortior, quam
natura. Secundo, quodcunque peccatum adducit secum erroris & ignoran
tiæ tenebras, obscuratque necessario naturæ lumen: vnde tot possunt mul-
tiplicari peccata, vt omnino legis naturæ extinguatur lumen: Tertio aucto-
Rom.2. ritate Glossæ in illud Pauli, Gentes quę legem non habent, vbi declarans,
Mal.2. hanc diuinæ scripturæ sententiam, Vxorem adolescentiæ tuæ noli despice-
Tus.3. re, per vxorem, legem intelligit naturalem, quã a nobis recedere posse ait.
Et M. Tullius, loquendo de rationis igniculis nobis a natura tributis, ait, eos C
nos sic deprauatis opinionib. restinguere, vt nusquã naturæ lumẽ appareat.
Postremo, nulla notio est magis humanæ naturæ infixa, quã quod aliquis
detur Deus: atqui hæc ex hominum cordibus aboleri potest; dixit enim in-
Psalm. sipiẽs in corde suo, Non est Deus: igitur nihil est ita naturæ insertum, quod
ab ea eradicari non possit.

In hac difficultate explicanda late vagari possem, si hæreticorum nostri
temporis impietatem refellere uellẽ. Hi.n. in eam stultissimam prolapsi sunt
sententiam, vt dixerint, ita per peccatum originis humanam mentem fuisse
corruptam, vt nihil cognoscere, nihil efficere naturæ viribus queat, immo
in omnibus actibus peccare. Volunt itaque isti qui diuino lumine orba-
ti, nihil vident, synteresim, lumenque naturæ, legemve naturalem omnino D
esse in nobis extinctam; & catholicos damnant, quod dicant, post naturæ
lapsum remansisse virtutum semina. Sed isti dum nos damnant, etiam ip-
sos Patres, diuinos scriptores, & Deum ipsum damnant: ex quibus disci-
mus, hominem vi naturæ, posse cognoscere non modo ea quæ cogitatione
attinguntur, sed etiam quæ ad agendum referuntur, ac etiam aliquod bo-
num morale efficere, & in nobis remanere aliqua semina virtutum, quæ
proprie accepta nihil aliud sunt, quam lumen intellectus practici, & volun
Rom.1. tatis inclinatio ad bonum prosequendum, malumque fugiendum. Quod
Cic.Tusc.3. hæc semina remanserint, docet Basilius in Genesim, Athanasius in vita san-
Hom.9.
Lib.3.c.14 cti Antonij, Hieronymus in primum caput epistolæ ad Galatas, Damasce-
nus,

A nus, ſanctus Proſper libro contra Collatorem, Dionyſius Areopagita, & alij. Cap 26.
Quod adeo eſt verum, vt etiam in damnatis naturæ lumen, & ſynteresis maneat. Li. de diu. Huc facit illud diuinæ ſcripturæ, Ignis eorum nõ extinguetur, & vermis non morietur: nom.c.4. qui locus etiam a Chriſto domino aliquando repetitus Iſa ult. fuit. Hic autem vermis, vt Hieronymus, & alij exponunt, nihil aliud eſt, Mat. 9. quam ſynteresis. & conſcientiæ ſcintilla. Nec dictis obſtat, quod in Caſſiano Contra Col reprehendit Diuus Proſper, qui dixerat, poſt peccatum aliqua virtutis lat.c.28. ſemina mãſiſſe: quia Caſſianus per ſemina, intelligebat veræ pietatis cogitationes, & pia deſideria, quibus homo præparatur ad gratiam, quæ non manſere, cum ſine ſpeciali Dei auxilio homo ſe ad gratiam præparare nõ queat. Vt huic difficultati ſatisfaciam, nota, duobus modis dicitur aliquid deleri, Alex.27. B primo quantum ad eſſentiam, altero quantum ad effectum; vt patet in eclypſi ſolis, p.3.m.3. ar 1. cuius lumen, ſolum quantum ad effectum deficit. Rurſus, duobus D.Tho. modis intelligi poteſt legem naturæ aboleri, vel quantum ad prima principia, vel quantum ad aliquas concluſiones.

Prima poſitio, lex naturæ quantum ad eſſentiam & prima principia non poteſt penitus aboleri. Doctrina eſt communis, & ſpeciatim D. Auguſtini Lib.2.cõſ. dicentis, Lex tua ſcripta eſt in cordibus hominum, quam nec ipſa quidem delebit iniquitas. Confirmatur, lex naturalis quoad prima principia eſt operatio naturalis rationis humanæ, quæ eſt hominis forma: ergo manente forma, eius perſeuerabit operatio. Secunda poſitio, lex naturalis quantum ad effectum, & applicationem ceſſare poteſt, ita vt ſuo effectu, vſuque carere C queat. Etenim tanta poteſt eſſe hominum peruerſitas, tanta morum corruptela, vt quod plane cognoſcitur bonum iuſtumque, id non fiat. Cur id cõtingat, eleganter expoſuit Cicero, qui cum nec ſenſus, nec nutricẽ, nec magiſtrum, nec poetam, nec ſcenam, a vero abducere poſſe docuiſſet, hæc adiecit verba, Animis omnes tenduntur inſidiæ, vel ab ijs quos modo enumeraui, qui teneros & rudes cum acceperunt, inficiunt & flectunt, vt volũt: vel ab ea quæ penitus in omni ſenſu implicata inſidet imitatrix boni voluptas; malorum autem mater omnium: cuius blanditijs corrupti, quæ natura bona ſunt, quia dulcedine hac & ſcabie carent, nõ cernimus ſatis: quam etiã cauſſam diuus aſſignauit Iacobus. Tertia poſitio, lex naturæ quoad aliquas concluſiones aboleri poteſt, & re ipſa aboletur. Patet hæc poſitio ex ijs quæ D proxima diſputatione docuimus: nam apud omnes fere nationes viguerũt, & nunc apud aliquas vigent corruptæ conſuetudines contra ea quę lex naturæ docet: vt præpoſtera venus, humanæ hoſtiæ immolatio, vxorum repudium, vagus concubitus; & id genus alia. An autem per potentiam Dei abſolutam inſitum naturæ lumen penitus aboleri queat, in præſentia ſubtilius examinare nolumus: illud dixerim, eam aliquo pacto remanſuram, donec natura ipſa permanſerit.

Ad primum, negatur conſequentia, quia gratia non cõſequitur naturam neceſſario, ſed eam libere excipimus, ac proinde facilius remouetur: at legẽ naturæ, vt cũ Cicerone loquar nõ didicimus, non accepimus, non legimus, Orat. pro ſed ex natura arripuimus, hauſimus. Gratia vero eſt fortior quantum ad Mil.

operis exequutionem. Ad ſecundum, hoc argumento ſolum probatur obliterari poſſe quantum ad applicationem & vſum: peccatum enim non attingit naturam, qua manente, etiam vis naturæ inſita manet: nec poteſt eſſe tanta peccatorum multitudo, vt omnino rationis lumen extinguat. Ad tertium, auctoritates illæ, ſi quid probant, id ſolum conficiunt, quod ſecunda poſitione docuimus. Ad vltimum, Deum eſſe, non eſt vnum ex primis naturæ luminibus, vt cōmuniter Theologi docent: vnde non eſt par ratio. Vel dicas, Deum eſſe, in cōmuni eſſe quidem omnibus aliquo pacto notum; ſed quod ſit vnus, vel plures, & huius vel illius naturæ non eſt per ſe notum. A

De lege, ſeu iure gentium. *Diſput.* X.

B

ET ſi ius illud, quod Gentium vocatur, ad legem naturæ reuocari poteſt, ac proinde a nonnullis nihil de eo ſeorſim diſputari ſolet: tamen Iuriſperitorum viam ſequentes, de hac quoque iuris parte, aliquid priuatim dicemus; ne quæ ab alijs ſcribũtur, nos non vidiſſe videamur. Quod autem hoc ius non ſit admittendum, hunc in modum aliquis probaret. Primo, ius gentium collectum eſſe dicitur ex communi Gentium conſenſu: at ſi ex hoc conſenſu aliquod ius confici deberet multa introducerentur abſurda iura; vt idolorum cultus, auſpiciorum vana obſeruatio, vindictæ priuatæ vſus, inceſtuoſæ nuptiæ, & id genus alia: quæ apud omnes Gentes fuerunt in vſu. Secundo, hoc ius videtur pugnare cum lege naturæ; cum rerum proprietatē, ſeruitutem, & captiuitatem admittat. Denique, varij populi, varia debent habere iura; ergo ex illorum conſenſu non poteſt fieri vnum ius. Cum in hac diſputatione nulla ſit maior dubitatio; propterea quæ dicenda occurrunt, quibuſdam poſitionibus breuiter complectar. C

Diſt.1. ca. Ius gētiū. Vaconius lib.1. declamat.15.

Prima poſitio, ius illud quod a Iuriſperitis uocatur ius gentium ad legē naturæ pertinet. Primo confirmatur auctoritate Philoſophorum, qui longe melius, quam legiſtę naturæ legem explicarunt: quam a iure gentium non ſeiunxerunt. Vnde Ariſtoteles has duas primas aſſignauit iuris partes, naturale, & ciuile: Et Cicero, Omni in re conſenſio omnium gentium, lex naturæ putanda eſt. Quod enim omnibus vbique fere probum videtur, & humanæ ſpeciei, videtur naturale. Deinde, quia ius gentium, ni primis legis naturæ principijs conſtat, ſaltem ex primis concluſionibus clare ex illis collectis conficitur: quæ ad idem naturæ lumen pertinere cenſentur. Denique, non poteſt dici non naturale id, quod apud omnes populos communi conſenſu viget. Secunda poſitio, ſi ius gentium a naturali uelimus ſeiungere, hæc poſſunt inter hæc duo iura aſſignari diſcrimina. Primo, de iure gentium ea eſſe dicuntur, quæ ſunt de iure naturæ negatiue, vt ſcholę loquuntur, hoc eſt, quæ natura indeterminata reliquit, vt ſocietas, rerum poſſeſſio, libertas, & id genus alia. Secundo, lex naturæ eſt de rebus ſecundum ſe conſideratis, ius vero gentium de rebus ad circunſtantias contractis; vt de depoſitọ reddendo, & non reddendo. Tertio, ad legem naturæ per ſe primo per- D

1. Tuſc.

A mo pertinent quæ ſine ulla ratiocinatione, aut quæ facillimo diſcurſu co-
gnoſcuntur; ad ius gentium ea; quæ ex primis principis ratiocinando col-
liguntur: quorum tamen ea eſt uis, vt apud omnes gentes locum habeant.
Quare ius naturale dicetur id quod abſolute natura dictat: ius vero gẽtium
quod ex illo primo ſequitur. Ratio itaque interdum cauſſas habet omni-
bus, aut prope omnibus communes, et vtiles, vnde gentium ius naſcitur: in-
terdum quibuſdam tantũ & certis hominibus conuenientes, vnde iura pro
ficiſcuntur ciuilia. Ex ratione itaque cui innata ſunt honeſtatis & iuſtitiæ *Cic. lib.* 1.
ſemina, nata eſt iurium uarietas. Hoc enim vnum animal homo, ſentit quid *offic.*
ſit ordo, quid ſit quod deceat, in factis dictiſque quis ſit modus. Per ratio-
nem mens acris & vigens, celerrimeq; multa agitat, ſagaxque, quę & cauſ-
B ſas rerum & conſecutiones videt, ſimilitudineſque transfert, diſiuncta con-
iungit, cum præſentibus futura copulat, omnemque complectitur vitæ cõ-
ſequentis ſtatum. Ius itaque gentium ab humana pendet, ratione, non ab-
ſoluta, non penitus neceſſaria ob aliquem finem utilem, cõmmoditatemq;
vitæ. Quarto, ius naturale potiſſimum ſpectat honeſtatem, ius gentium vti
litatem, non tamen ab honeſtate ſeiunctam. Quincto, ius naturæ non po-
teſt, aut uix poteſt admittere diſpenſationem, ius gentium facilius admittit:
in quo etiam multa ſunt, quæ vix admitterent, vt eſt communis rerum poſ-
ſeſſio: alia non omnino reſpuerent, vt ſeruitus: quę apud Chriſtianos in bel-
lo captis nulla eſt. Similiter hoſti non eſſet ſeruanda fides, ſi cauſſa religio-
nis id poſceret. Sexto ius naturæ totum ſimul extitit, ius vero gentium a po-
C pulis cum tempore eſt conſtitutum. Atque hæc diſcrimina attuliſſe ſuffi-
ciat: neque enim placet illud, quod aliqui aſſerunt, quod ius gentium ſit iu
ri naturæ contrarium: vt proprietas rerũ communitati, & ſeruitus libertati;
niſi contra naturam id dicatur, quod non eſt ex inſtitutione naturæ.

Tertia poſitio, ius gentium his modis diſtinguitur a iure ciuili. Primo,
ius ciuile continet concluſiones remotas a principijs naturalibus, quæ dif-
ficilius ex illis ducuntur, & obſcurius. Secunda ius ciuile potiſſimum illud
dicitur, quod ſic & aliter ſtatui poteſt, & quod ab humana conſtitutione pẽ
det. Poſtremo, ius ciuile eſt illud quod eſt proprium alicui loco, at ius gẽ-
tium eſt commune pluribus. Quarta poſitio, ius gentium ſic deſcribi po-
teſt. Ius gentium eſt quod naturalis ratio inter omnes gentes conſtituit, &
D quod apud omnes gentes peræque cuſtoditur. Solet autem varijs modis ac- *Bol. c. 28.*
cipi, vt quidam ſcribunt. Primo, interdum ſumitur pro iure naturali, quod *nu. 8.*
eſt homini proprium, vt diſtinguitur contra ius illud, quod eſt commune *L. oẽs pop.*
cum brutis; quo pacto a Iuriſperitis ſæpe ſumitur: dum hoc ius naturale, il- *ff. de iuſt.*
lud gentium uocant. Secundo pro illo iure, quod gentes conſtituerunt, & *& l. 1. eod.*
quo utuntur, vt hoc loco ſumitur: cuius nonnullas ſpecies ſtatim ſubijcie- *Alexã. loc.*
mus. Poſtremo, vt etiã cõplectitur ius legale & ciuile, quo ciuitates vtũtur. *cit.*
Quincta poſitio, hoc ius varias ſortitum eſt appellationes. Primo dr̃, ius gen *Ariſtot. 1. pol. c. 4.*
tium, quod gentes illud conſtituerint. Hoc inquit Iſidorus ius gentium ap- *Diſt 1. ca.*
pellatur, quia eo iure omnes fere gentes vtũtur. Vel potius ſic dicitur, quod *ius gent.*
a gentibus fuerit obſeruatum. Secundo, ius ſecundarium, ob relationem *Bol. c. 15. nu. 15.*

ad pri-

ad primæuum, quo primi homines vtebantur, cum iura gentium, nondum essent introducta. Tertio, ius humanum anthropinon quod cōmuniter hominum arbitrio admittatur: ac etiam naturale, cum proxime ex natura dimanet. Denique, aliquando uocatur ius legitimum. A

Arist.

Sexta positio, ad ius gentium hæc pertinere censentur, sedium occupatio ædificatio, munitio, bella, captiuitates, seruitutes, postliminium, fœdera pacis, induciæ, legatorum non uiolandorum religio, connubia inter alienigenas prohibita: quæ omnia numerantur apud Gratianum. Rursus alij addunt contractus, societates, & testamenta, licet Portius contra cōmunem opinionem aliter sentiat, vt Bolognettus adnotauit. Nec propterea obstat, quod aliqua ex dictis apud aliquos populos, vt olim referente Tacito apud Germanos, non fuerint in usu: quia quæ ad hoc ius pertinere censentur, non eodē tempore apud omnes nationes extiterunt; vt patet de emptionibus, venditionibus, manumissionibus, vsuque numismatis. Verum quædam sunt, quæ euidētius ad hoc ius spectare videntur, Vt religio, cultus nimirum alicuius numinis exterior: Cum nulla gens tam immansueta, neque tam fera sit inuenta, quæ non, etiamsi ignoret qualem Deum habere deceat, tamen habendum sciat. Atque etiam sic esse expedit, vt metu alicuius superioris mentes efferatæ resipiscant: & afflicti & miseri spe superioris bonitatis respirent: Est enim hoc humanæ societatis fundamentum. Quæ societas etiam ad hoc ius plane pertinet. Homines enim hominum caussa generati, vt ipsi inter se alij alijs prodesse possint, cum indigeant mutuo auxilio, & naturali quadā sanguinis coniunctione uinciantur. Hinc commerciorum, & contractuum vsus, & quæ ad iura belli pertinent, ob iustas caussas inducta. Hinc captiuorum conseruatio, & seruitus; unde serui dicti, quod seruentur, & mancipia, quod manu capiantur. Cuius seruitutis nonnullæ iustæ assignantur caussæ. Quod autem Iurisperitus seruitutem definiendo ait, per eam aliquem alterius dominio contra naturam subijci, intelligendum est, vt aliqui exponunt, contra qualitatem naturalem idest contra libertatem. Nam, vt natura facit homines liberos, ita dictat facinorosos libertate esse priuandos, ne publicam pacem turbent, cuius caussa suscipitur bellum, quod cogit homines esse iustos & temperatos. Huc etiam referres quæ post bellum sequuntur, postliminium, manumissiones, & in pristinum statum restitutiones.

Dist. 1. ca. ius gent. *Cap. 16. nu. 9. & 10.* B *Cic. 1. de leg.* C *Ca. iustū. 23. q. 2.* *Arist. lib. 7 Polit. c. 15.* *Arist. loco cit.*

Septima positio, hoc ius a quibusdam diuidi solet in primęuum, quo intelligi uolunt illud ius, quo primi homines in aureo sæculo vixerunt; & in secundarium, quod continet constitutiones quasdam, quæ contra, vel præter illud primum esse uidentur. Rursus, ius gentium proprie acceptum, diuidunt in commune & proprium: commune est illud, quod communiter ab omnibus gentibus seruatur, & proprie ius Gentium dicitur: proprium vero quod quilibet populus sibi statuit, quod a quibusdam ciuile solet appellari. D

Ad primum quamuis ex corruptione naturæ, & ob hominum varia pœcata quæ rationis lumen minuunt, multa uitia atq; errores apud omnes populos uiguerint: tamen, non ex corruptela, sed ex bono quod in natura remansit, ius sumendum est naturale, Gentiumve. Quare, cum omnes Gentes

in uno

A in uno aliquo principio conueniunt;id proculdubio, non ex corruptione naturæ,sed ex eo lumine dimanat,quod illi a Deo fuit insertum.Nam quæ ex corruptione proficiscuntur, non conspirant in unum, sed sunt apud diuersas nationes diuersa,cuiusmodi fuerunt corrupti populorum mores. Ad secũdum,rerum communitas,est de iure naturę quoad vsum,ita vt per nullũ aliud ius possit aliquis prohiberi,quin rebus a Deo creatis viuere queat. Quo fit,vt qui necessitate compulsus aliena capit,non dicatur fur. Quare,dicuntur omnia lege naturę esse communia,negatiue,quia a principio non est facta rerum diuisio;quam optimis de caussis ius gentiũ introduxit. Quem- *Arist.li.2. polit.c.1.*
B admodum si pater familias suos filios in cõmune relinqueret hæredes: quorum hæreditas ex testamento esset communis negatiue:nihil obstat,quin in partes ex caussa diuidatur. Simili ratione responderes ad id quod de libertate obijciebatur: quia licet homines sint natura liberi;tamẽ,si libertate abutantur,ratio suadet,vt ea priuẽtur, et in seruitutem redigantur. Ad tertium. vt variæ gentes habent priuata iura; ita & nonnulla communia, in quibus conueniunt: cum ista proxime ad prima naturæ initia accedant, quæ sunt omnibus communia.

Libri Quinti finis.

DIVINARVM, HVMANARVMQVE LEGVM

LIBER SEXTVS,

In quo de lege humana agitur.

An lex humana fuerit necessaria, & ob quas caussas introducta fuerit. Disput. I.

ROPOSITAM in hac de cunctis legibus tractatione A
methodum sequẽtes; cum de duabus primis legis vniuerse sumptæ partibus egerimus, ad tertiam, hoc est ad legem humanam explicandam aggrediamur oportet: de qua, eo plura nobis scribenda sunt, quo hæc pars est difficilior, ac latius patet. Id autem quod primo loco de hac lege examinandum occurrit, est eius necessitas, atque utilitas. Et quod nulla fuerit humana lege opus, his rationibus suaderi potest.

Lib. 2. de part. ani. c. 14. et lib. 4. c. 10. Primo, natura, ut Philosophus docet, non deficit in necessarijs, & semper facit id, quod melius est: igitur cum ipsa legem dederit, illa erit sufficiens: & B
ita nulla alia erit opus lege, nisi ex accidenti. Confirmatur, nulla est lex quę magis plane hominem doceat, strictiusque eundem liget, quam illa, qua quisque est sibi lex: alterius igitur legis ponendæ nulla est necessitas, cum videatur esse contra liberam hominis naturam, eum pluribus legibus ligare velle. *Arist. li. 5. eth.* Secundo, lex, est veluti mensura & regula humanarum actionũ: at humana ratio non potest esse rerum mensura; sed potius natura ipsa, quã ratio spectare debet, vt aliquando docuit Aristoteles: *Lib. 10. met.* quare ab humana ratione nulla fieri lex poterit. Confirmatur, lex, cum sit mensura quædam, *Sap. 9.* debet esse certissima: atqui, vt Sapiens ait, & experientia docet, prouidentiæ humanæ sunt incertæ: igitur humana ratio nullam legem poterit præscribe- C
re. Tertio, lex a Christo accepta est perfectissima; cui nihil est addendũ; quod sine faciendum esset, si qua humana opus esset lege. Postremo, longe melius esset, vt hominum multitudo lege viua, hoc est, alicuius Principis prudentia & imperio gubernaretur, quam scriptis legibus: quare, nihil est necesse, vt vllæ sanciantur leges. In hac difficultate explicanda pugnãdum nobis esset cum hæreticis, nisi supra hoc totius fere tractationis nostræ iecissemus fundamentum, in Christiana rep. esse legum condendarum auctoritatem. Quare hoc loco solum humanæ legis necessitas breuiter demon-

A monstranda est: de qua necessitate dupliciter disputari potest. Primo, si quęratur, an homini, sua natura, aliqua lex conueniat, & maxime si in statu naturæ integræ cōsideretur: secūdo, aut lex humana ei necessaria fuerit. Quid autem de re proposita tenendum sit, sequentibus positionibus decerno.

Prima positio, consentaneum est, atque intrinsecum naturæ hominis, vt aliqua lege extrinsecus accedente gubernetur. Prima huius positionis ratio sumitur ex parte Dei, quam hunc in modum expono. Deus quas cernimus in creataris perfectiones, eas omnes habet: in quibus hę duę sunt maxime conspicuæ, Necessario aliquid efficere, & libere aliquid agere; necessitas inquam, & libertas. Quæ duæ perfectiones, licet in creaturis sint distinctæ: in Deo tamen sunt coniunctæ atque vnitæ. Agit enim Deus ex ne-
B cessitate, ad intra in personarum productione, & libere ad extra, vt scholæ loquuntur, in rerum creatione. Cum ergo Deus has duas perfectiones creaturis ad suæ potentiæ sapientiæq; manifestationem tribuere voluerit, quasdam res creatas voluit necessario agere, idque earum naturę congruenter; in quo genere continentur omnia quæ sunt rationis expertia, & quasi Dei uestigia; alias vero libere, vt agit creatura rationis capax, quæ est imago quædam & similitudo, ac splendor Dei, vt etiam eius æternus Filius; sed hic per naturam, illa vero per perticipationem & gratiam. Cum ergo Deus in natura libera, suam imaginem exprimere voluerit, agendi necessitas ei intrinseca esse non potuit; ac proinde necesse fuit, vt Deus huic naturæ suæ immobilitatis, & in agendo necessitatis perfectionem extrinsecus tribueret. Hoc *Heb. 1.*
C autem fecit imponendo ei legem, per quam homo quasi quodam clauo cōfixus, & quasi uinculis ligatus, in agendo redderetur immobilis; vt per legē, eam consequatur perfectionem, quam cæteræ creaturæ habent per naturā: & vt hac ratione quodammodo erga Deum esset immobilis. Et hoc est pactum & fœdus illud, de quo in diuinis literis sæpe fit mentio. Huc pertinere videtur illud, quod de homine legi subiecto dicitur. Qui potuit transgredi, non est trangressus. Hæc igitur est prima ratio, ob quam congruēter homini natura libero, lex aliqua extrinsecus datur. Secunda sumitur ex parte hominis, qui cum sit animal sociabile atque politicum, necessario regimine indiget: regimen autem sine legibus extrinsece aduenientibus, esse non potest. Conuenienter igitur hominum multitudo externa lege regitur. Ter- *Eccl. 31.* *Tost. in Gen.*
D tia sumi potest ex ordine quem homo, tanquam totius vniuersitatis particula quædam ad ipsam rerum vniuersitatem habere debet. Nam, cum omnis creatarum rerum multitudo, ad vnum finem sit ordinata, nihilque sit ipso ordine præstantius, profecto, hominum genus per legem aliquam in ordine cōstituendum fuit; qua quasi quibusdam cancellis, & terminis, quos etiā aquis Deus posuit, circūscriptus, extra suos terminos non diuagaretur. Quarta, ex respectu quem homo habet ad Deum, a quo creatus fuit, & ad creaturas, quæ propter ipsum factæ sunt; & ad alios homines. Quas ob caussas statim atque in hanc lucem editus fuit, tres accepit leges: primam de pomo vetito, qua ordinabatur in Deum: alteram de dominio in res omnes, qua dirigebatur erga eraturas rationis expertes: tertiam de generis humani propagatione, *Arist. 12. met.*

tione, qua erga alios instituebatur. Quincta, ex ordine quem homo habet A
ad seipsum, in quo cum facile sit errare per elationem, ob præstantem quã
accepit naturam, ideo ei danda fuit lex, ut se agnosceret inferiorem, seque
ei a quo acceperat omnia, per obedientiam subijceret: qua tamen parte, quã
uis per legem fuerit iter interclusum, inordinatio & peccatum intrauit, dũ
homo, sicuti & Angelus, per elationem Deo similis esse expetiuit. Summa
itaque sapientia atque consilio Deus homini a se in florentissimo statu crea-
to legem imposuit; vt suo principi Deo se subiectum esse intelligeret, nec se
efferret. Ideo Dauid animaduertendo, hanc naturæ humanæ, præsertim ui
Psal.9. tiatæ, malam propensionem, cum Deo loquendo dicebat, Constitue, Domi-
ne, legislatorem super eos; vt sciant gentes, quod homines sunt; imbecilles
nimirum & infirmi. B

Secunda positio, in statu naturæ integræ, si in eo homo perseuerasset, hu
manis legibus opus fuisset. Hæc doctrina colligitur ex dictis, & adhuc pa-
tebit ex sequentibus. Tertia positio, conuenienter Deus hanc prærogatiuam
humanæ naturæ dedit, vt per leges a se conditas sibi subsidio esset, suumq;
statum meliorem redderet, seque perficeret. Explico, Deus non fecit ho-
minem ita omni ex parte absolutum atque perfectum, vt ei nihil addendum
reliquerit, quod ad eius plenam absolutionem consequendam esset necessa
Arist. 2. eth. rium: dedit tamen, & in genere cognitionis, & actionis, quas in partes duas
eius omnis est distributa uita, initia quædam, quæ excolendo, rerum notitiã
Cic. Tusc. 3. sibi comparare, & honestam, beatamque vitam posset traducere. Conue-
niens itaque fuit, vt Deus homini natura libero, ad eius maiorem dignitatẽ C
aliquid relinqueret; quod a seipso sibi cõpararet; & vt aliqua parte seipsum
Gen.1. suis legibus gubernaret: cum eum cæterarum rerum dominum ad sui simi-
Psal.6. litudinem constituisset. Et quod rebus ratione carentibus concessit, ut per
suas actiones, quod sibi deesset perfectionis acquirerẽt, homini creatarum
Arist.1. Phys. rerum principi negandum non fuit. Vt ergo in natura quandam imperfe-
ctam substantiam esse uoluit, quam primam materiam uocant, e cuius gre-
mio agentia naturalia sua ui formas educerent, sibique simile generarent; sic
in humanę vitę genere, satis fuit ad honeste & cum pace uiuendum, dare se
mina quædam per naturæ legem, unde quę ad societatem humanam reti-
nendam essent necessaria, facile per ratiocinationem colligi possent. Hac sa
pienti dispositione in utroque rerum genere, duabus de caussis potissimum D
vsus est Deus: vna, ne res uim ad agendum acceptam frustra accepissent: al-
tera, vt suam hac in parte munificentiam potentiamque ostenderet: cum res
a se cõditas id præstare posse uoluerit, quę ipse solus efficere potuisset: quod
& in rerum Fabricatoris gloriam, & in rerum fabricatarum cedit dignita-
tem; quæ sane res est consideratione digna.

Quarta positio, non solum conueniens, & vtilis, sed etiam necessaria fuit
humanarum legum constitutio: ita ut sine lege humana hominum societas
consistere haudquaquam possit: necessitates ex uarijs sumuntur capitibus.
Lege Bolo. cap.7. Prima ergo necessitas sumitur ex legis naturalis conditione, quia est vni-
uersa, interminata, & ideo applicatione, determinatione, explicationeque
indiget:

A indiget: quare, cum solum communes veritates doceat, non autem quid priuatim vnaquaque in re faciendum sit omnibus commonstret, humano fuit opus lumine, ac directione, & ad singulas actiones appellatione. Neq; enim per hoc quod lex naturæ; docet bonum esse amplectendum, quisque nouit, quod sibi sit bonum; cum non quodcunque bonum, sit cuique bonum; & non quidquid est æquum, semper & vbique sit ęquum. Docet natura Deum esse colendum, sed quibus cęremonijs coli debeat, non docet: docet necessarios esse contractus, sed eorum formas, & iustitiam non penitus ostendit. Quare, vt caussæ vniuersæ in natura se solis omnia gignere non queunt, nisi secundæ & iuuantes se socias præbeāt; ita communes naturæ notiones, quid in singulis actionibus faciendum sit, nisi priuatum humanę legis lumen accedat, ostendere non valent. Secunda, quæ ex legis natura ducitur lex, vt sępe dictum est, debet esse veluti regula quædam accommodata personis, negocijs, locis, & temporibus: quibus lex naturalis non est accommodata; neque eam quiuis per se accommodare potest. Priuata igitur & ad vsum idonea opus fuit mensura. Tertia, quamuis legis naturæ præcepta, ex se considerata, sint inter se maxime consentanea atque cohærentia: tamen, si ad circunstantias & singulares actiones referantur, maxime discrepare videntur. Vt ergo ista apparens tolleretur discordia, aliquo alio iudicio, opus fuit. Explico, ortum est, exempli gratia, dubium, an res furto sublata sit restituenda domino, an furi, a quo deposito accepta fuisset: ex vna parte, ratio naturalis dictat, vt domino restituatur; quia æquitas postulat, vt suum cuiq; reddatur: ex altera eadem ratio suadet, vt furi restituatur, vt ei fides seruetur. Atque alia innumera huius generis adduci possent exempla.

Ari. lib. 5. Eth. c. 1.

B *Aristot. 5. Eth. c. 7.*

L. bona, ff. dep. lat. sp.

C

Quarta, ex luminis naturalis in maiore hominum parte diminutione, & obscuritate. Nam, cum peccata sint veluti tenebræ quædam, aucto peccatorum numero, necessario rationis lumen obscurius redditur; ac proinde, quid vitandum, quid fugiendumve sit, minus videtur. Legum igitur humanarum luce opus fuit.

Quincta, ex humanæ societatis fine, qui est hominum consensio, atque concordia, quæ sine humana lege esse non potest. Nam, cum inter homines de rebus humanis, & politicis discordes sint opiniones; etenim, vt Flaccus ait,

D *Quot capita viuunt, totidem studiorum*
Millia.

Nisi humanæ legis intercederet auctoritas, in hominum vita semper discordia vigeret.

Sexta, ex eodem fonte ducta, humanæ politiæ finis, est efficere homines bonos; quorum alij natura, alij consuetudine, alij vero disciplina, & arte boni fiunt: & cum multi inueniantur discoli ac duri, qui ob innatam prudentiam, ni legum frenis cohibeantur, pessimi euadunt, profecto legis humanæ ex hoc capite magna oritur necessitas, vt hoc politicū animal in vitæ societate honeste contineretur. Factæ, sunt aūt leges, ait Isidorus, vt earu metu humana coerceretur audacia, tutaque sit inter improbos innocentia: & in

Arist. 10. Eth. c. 5.
Ari. lib. 1. Polit. c. 2.
Dist. 4. c. Facta.
Ex Augu. epist. 2. ad Maced.

O ipsis

ipsis improbis formidato supplicio, refrenetur audacia, & nocendi facultas. A
Effrænatæ itaque hominum cupiditates, prauiq; affectus legum frænis comprimendi fuere: ne dum nimio sui amore, vel alterius odio, vel rerum immoderata appetitione trahuntur, ab honesto discedant, aliosque perturbent. Hoc hominum genus considerando Dauid, ad summum legislatorem conuersus, aiebat, In camo & fræno maxillas eorum constringe, qui non appro-
Psal. 31. ximant ad te. Septima, ex ciuitatis natura: ciuitas est ciuium vnitas, consensus nimirum multorum hominum in vnam viuēdi rationem, communemque vitam; qui profecto esse non potuit sine legum vinculis, quibus diuersorum hominum diuersæ colligarentur voluntates, alias ad dissentiendum
Pers. sat. 5. propensæ: nam, vt inquit ille,

Mille hominum species, & rerum discolor vsus: B
Velle suum cuique est, nec voto viuitur vno.

Qui igitur humanæ legis necessitatem tollunt, omnes humanas societates euertunt. Octaua, ideo fuit humana lex necessaria, vt naturalia iura temperarentur, & cuique societati, atque communitati aptarentur. Vt sicuti idem medicus & eadem medicinæ ars, pro corporum varietate, varia pharmaca miscet, & diuersos morbos, diuersa ratione curat, ita ars Nomothetica pro locorum, personarum, temporum, caussarumque varietate, leges varias statueret, & statutas abrogaret. Nona a simili, de rerum cognitione, artisque operibus, ad quæ homo initia quædam a natura accepit; vt ad scientias, princi-
Aristot. in probl. piorum notitiam; ad artis opera, ingenium, & instrumenta, vt manus; & tamen sine varijs scientijs & artibus humana solertia inuentis, homo non po- C
tuisset plene rerum naturas cognoscere, & artis opera conficere: atque idem dicas de honestis actionibus, perfectoque vitæ genere, ad quod solo legis
Lib. 4. & 9. de leg. naturæ lumine & vi peruenire haudquaquam potuisset. Huic veritati, allatis rationibus confirmatæ, omnes meliores Philosophi, vt Plato, Aristote-
Lib. 10. Ethic c. 9. 1. Polit. c. 1. 2. & 3. les, omnesque Theologi, & Diuus Augustinus varijs in locis, atque Isidorus, vt alios omittam, subscribunt: quæ rursus ex argumentorum solutione confirmabitur.

Epist. 48. 50. & 54. Ad primum, natura, siue hac in parte Deus, non defuit; quia homini indidit quasdam primas notiones ex se necessarias; ex quibus quæ superaddenda erant, pro circunstantiarum varietate, præcepta facile colligi potuerunt. Ad confirmationem, lex naturæ docet quidem, sed res vniuersas, & D
communes, non omnes, non singulas, ac proinde alia opus fuit mensura.

Ad secundum, huius argumenti negatur minor propositio: quia humana ratio, vt est quædam legis naturæ propago, & legis æternæ quasi particula quædam, humanarum actionum potest esse mensura ac norma. Ad confirmationem, debet quidem lex, quantum fieri potest, esse certa; sed nihil impedit, si mutatis circunstantijs, interdum mutetur. Dicuntur hominum cogitationes incertę, sed non in omnibus: & satis est, quod lex sit certa & bona, vt plurimum.

Ad tertium, concedimus Christi legem esse perfectam eo modo, de quo infra dicetur: sed tamen in ijs quæ ad ciuilē pertinent gubernationem, nihil

statuit;

A statuit; vt alibi planius docebo. Adde etiam, quod est lex vniuerse tradita, & in multis humana declaratione & limitatione indiget; vt postea, cum de dispensatione agetur, clare patebit. Ad postremum, hoc argumentum attingit difficultatem, sequenti disputatione explanandam: nunc dixerim, iudices esse leges humanas viuas.

An melius esset remp. regi ab optima lege, quam ab optimo Principe.
Disputat. II.

HANC quæstionem duobus in locis tractatam inuenies apud Aristotelem, in libro tertio Politico, & in primo rhetorico. Qđ autem magis expediret remp. a bono Principe, quam a bonis Cap. 11.
B legibus gubernari, quæ sequūtur rationes persuadere possent. Cap. 1.
Primo, leges non solum debent habere vim præcipiendi, sed etiam cogendi, vt id quod est sancitum seruetur, alias enim essent frustra: at leges scriptæ cum sint veluti muti iudices, hanc vim non habent: præstabit igitur, vt Princeps sine lege gubernet; cū sit, vt Aristoteles ait, veluti emphycon dicæon, idest, animatum iustum. Secundo, multa sunt quæ legibus com Lib. 5. Eth.
prehendi non possunt, & longe plura, quam quæ eis continentur; & ideo c. 4.
innumeræ fere lites iudicum prudentiæ finiendæ relinquuntur: & cum iudicia sint de factis singularibus, quæ lex præuidere nequit, nulla lex potest Menoch.
quicquam priuate statuere: ac proinde ad bonum Principem, siue iudicem Ari. lib. 1.
semper confugiendum erit. Tertio, ex Aristotele in tertio Politico, capite pri rhet. c. 1.
C mo, melius medetur medicus qui prudentia & experientia vtitur, quam qui per solam doctrinam & vniuersales regulas sanare nititur; cum is qui prudentia pollet, melius circunstantias videat; quas videre omnino necesse est: neque enim sanatur homo, sed Socrates: ergo simili ratione melius gubernabit vir prudens & expertus, quam qui legibus vtitur vniuersalibus. Quarto, certum est primos ciuitatum moderatores sine legibus, sola prudentia, optime populos rexisse, vnde illa prima ætas, aurea est appellata: igitur si optimos haberemus Principes, multo melius per eos, quam per leges guber naremur. Et sane, si optio detur de optimo Principe adeūdo, aut de lege con sulenda, quis non mallet ad legem viuam & loquētem, quam ad mutam ac mortuam accedere? In hac difficultate non parum ardua, quidam existi-
D marunt melius esse a bono Principe, quam a bonis legibus remp. gubernari: alij vna cum Aristotele contra: alij vero cum distinctione respondent. Vt autem huic difficultati plane satisfaciam, vnum, vel alterum ponam fundamentum. Primum fundamentum, in quo breuiter exponā quo pacto huius quæstionis status intelligendus sit. Ponitur itaq; ex vna parte lex bona scripta & promulgata, quæ vnum habeat ministrum, qui eam diligenter custodiri curet, præmiando bonos, & castigando malos. Ex altero vero, vnus vir siue Princeps prudens & bonus, qui sine vlla lege sola prudentia malos puniat, & bonos præmiet: Quæritur modo, an melius sit ciuitatem regi ab isto Bur. lib. 3.
Principe sine lege, aut a lege bona sine tali Principe, nō tamē sine ministro, Pol. q. 4.
qui eam seruandam curet. Secundum fundamentum, in bono Principe duæ

potissimum desiderantur virtutes, iustitia & prudétia, præsertim moralis & A politica. Iustitiæ quidem, vt sit bene affectus erga alios: prudentia vero, vt æquum bonum seruet & iudicia pro temporum, locorum, personarum, negociorumque ratione ferat. Neque is qui futurus est legum custos debet esse omnino ignarus ac imprudens, cum in vsu legis possit grauiter errare is, qui legislatoris mentem non animaduertit, & eam prudenter ad vsum non traducit: a qua, non solum ob ignorantiã, sed ét ob animi affectiones, & prauitates iudices & legum custodes interdum recedunt. Verũ, multo minus iustitiam deserere licebit ei, cui ex legibus est iudicandũ, quam ei cui ex sola prudentia ac voluntate. Prima positio, si reperiri posset aliquis, qui doctrina, rerũ vsu virtute, atq; prudentia longe alios antecelleret, expediret vt hic vnus summa ptãte sine legibus remp. administraret: qualis fuit Christus do- B minus, ét vt homo erat. Talis ét Adam præsertim ante lapsum, ac fortasse etiã Salomon post acceptã diuinitus sapientiam. Probatur, qm̃ hic Princeps, siue hæc viua lex, non modo vniuerse, sed ét priuatim oĩa recte disponeret, & nõ solũ præciperet, ac ordinaret, sed ẽt opere exequeretur; iudicia oĩa citius explicarentur; quia non obstaret legis ambiguitas vlla, aut cõtradictio, aut scripti & voluntatis repugnantia, nõ interpretationũ diuersitas, nõ contracta in iudicando ptãs: facilius seruaretur æquitas; & in rebus dubijs non opus esset aliũ adire, aut ad aliũ appellare. Huc facit de arbitris eligendis consuetudo. Hoc idẽ confirmant rõnes supra allatæ. Verũ, cum hmõdi hoĩes potius desiderari, quã inueniri possint; aliter, vt nunc res habét, de hac re statuendũ est.

Li. 5. Eth. c. 6. Scđa positio, humanæ naturæ rõne habita, melius, est remp. legibus huma- C nis & scriptis gubernari, quã optimo Principe, vel iudice. Est cõis doctrina, præsertim Aristotelis, qui aliqñ scriptum reliquit, rõnem, hoc est legem nõ hoĩem dominari; quã hæ confirmant rõnes. Primo, quia difficile est inuenire in diuersis tpibus & locis istos bonos & absolutos Principes, aut iudices: at vnus bonus legislator multis, & multo tempore satisfacere potest. Cũ ergo resp. multis egeat bonis ministris, qui quotidie non inueniũtur, & qui sunt intereunt, facilius fuit paucos, aut aliqué semel inuenire, qui bonas & perpetuas leges statueret. Deinde, quoniã in multo tpe, & a pluribus plura considerantur, quam pauco tempore ab vno; atqui, bonus vnus est, & paruum tp̃s habet ad deliberãdum; cum tñ̃ hæc sit natura humani ingenij, vt nõ sine longo discursu quid rectũ verumq; sit peruidere queat; & maxime in rebus D practicis, quæ varijs sunt implicatæ circũstantijs: igitur. Præterea, ea ét hanc veritatem suadet rõ, qđ leges absens iudicat, iudex vero præsens: ac proinde facilius aliqua animi perturbatione moueri potest, qua a recto iudicio abducatur: cum tñ̃ etiam ij qui ex lege iudicant, ob eandem caussam iustitiam

Lib. 3. Pol. c. 12. violare interdũ soleant. Ideo Aristoteles scriptũ reliquit, Eos qui legé præesse iubent, iubere Deũ, hoc est rõnẽ ipsam, q̃ est veluti quidã Deus, seu diuinę métis participatio, præesse & leges: q. aũt hoĩem, adiũgere ét belluam: libido. n. talis est, & obliquos agit ét viros optimos, q sunt in ptãte: vñ més absq; appetitu lex est. Quare, q legé statuit, cũ neq; amicos, neq; inimicos, nec cognatos, nec extraneos, nec pauperes, nec diuites, nec nobiles, nec ignobiles,

& de-

A & denique nec rem ipſam præſentem habeat, nulla perturbatione agitatus clarius iuſtitiam videre poteſt. Ad hæc, hominum etiam optimorum iudicia ſemper aliquid ſuſpicionis habent, & eorum decreta minus bonis, & æquis odioſa videri poſſunt: quę incommoda tolluntur, ſi per leges reſp. gubernetur. Iam vero, ea quoque accedit ratio, quod perpetuitas & conſtantia in regendo eſt maxime vtilis ac neceſſaria; quæ eſſe non poteſt, regentium varietate poſita: at ſi ponamus legem gubernare, maxime: ex cuius perpetuo, & ſimili regimine, naſcitur diſciplina, certaque regendi doctrina. Tertia poſitio, legiſlator quantum fieri poteſt, omnia definire debet, & pauciſſima iudicum arbitrio iudicanda relinquere. Ita docet Ariſtoteles in primo rhetorico capite primo: & facile probatur ex allatis rationibus pro ſecunda poſitione.

B Quarta poſitio, aliquando expedit, vt cauſſæ potius per iudicis prudentiam, quam per leges iudicentur. Primo, quando ipſi litigantes conueniunt inter ſe, vt velint iudicari ex iudicis arbitrio. Secundo, quando lex id faciendum eſſe, in aliquo caſu, ſtatueret. Tertio, quando aliquod ſequeretur incommodum, ſi iudicium fieret ſecundum leges.

Ex allata doctrina multa colligi poſſunt, præſertim hæc, de quibus alibi diſputatur. Primo, iudicem ſecundum allegata & probata debere condemnare innocentem, contra propriam ſententiam. Deinde, iudicem nihil debere definire ex proprio arbitrio, ſed ſecundum leges & iura, cum adſunt. Præterea, etiam ſi Principi, vt priuatę perſonæ, conſtet aliquem mereri mortem, non poſſe illum condemnare, non audita parte, & ſine ſcientia publica. *D.Th. 2.2. q.67. ar. 2.*

C Vt enim auctoritas Principis eſt publica, ita etiam ſcientia qua quis cōdemnatur, debet eſſe publica. Neque hoc eſt de iure humano, ſed naturali: cum lex naturæ flagitet, vt actus publicus, cuiuſmodi eſt hominis occiſio, publicam auctoritatem ſcientiamque requirat. Poteſt autem triplici ratione publica haberi ſcientia: primo ex ipſius nocentis iudiciali confeſſione: ſecundo ex probatione legitima: poſtremo ex facto notorio. Quo fit, vt ſi actus nō fuit iudicialis & legitimus, cooperari ad necem alterius, etiam ex mandato Principis ſit peccatum homicidij: ſecus eſſet, ſi miniſter non haberet exploratam ſententiæ iniuſtitiam; quia tunc obediendo ſuperiori non peccaret. *Caiet. in ſum. uer. homic.*

Ad primum, non ponimus legem nudam ſine iudice, ſed ei damus miniſtrum habentem auctoritatem cogendi ad eam obſeruandam.

D Ad ſecundum, quæ lege comprœhendi non poſſunt, iudicis relinquuntur prudentiæ: & ſane, quod ad hanc partem attinet, melius eſſet vti bono Principe, ſi, cæteris paribus, fieri poſſet.

Ad tertium, eodem reſponderes modo: & licet qui legem ſancit circunſtantias non videat: tamen propter rationes allatas melius eſt habere aliquid decretum vniuerſali lege, quam omnia vni videnda relinquere. Et, vt diximus, non ſolam ponimus legem, ſed ei prudentem damus exequutorem.

Ad quartum, quidquid ſit de illis primis rectoribus, nunc non facile ita abſoluti inueniuntur: qui ſi inuenirentur, potius eligendi eſſent.

A

An leges humanæ deriuentur a lege naturali. *Disp.* III.

DEMONSTRATA humanarum legum necessitate; nunc de earum origine agendum est. Et quod humanæ leges a lege naturæ ortum non ducant, his rationibus suaderi potest. Prima, multæ humanæ leges sunt contra, aut præter naturæ legem, vt lex de vsucapione, de seruitutibus, & de tributis, ex quacunq; re, a quocunque soluendis: quare ab ea ortum habere non possunt. Secunda, lex humana ea proprie dicitur, q̄ ab hominis voluntate pendet: at quod a naturæ vi nascitur, non est voluntarium: igitur humana lex non potest a naturali ortum trahere. Sumptum patet, ex Iurisconsulto, hunc in modum B legem definiente, Quod Principi placuit legis uigorem habet. Confirmatur, quia eorum quæ sunt a lege naturæ ratio reddi potest: at eorum quæ, a lege pendent humana, non omnium, vt Iurisconsultus ait: igitur. Tertia, vna species non oritur ex alia specie diuersa, vt in natura patet, sed simile producit simile: at lex humana est vna species diuersa a lege naturæ; quoniam ius siue lex diuiditur in naturale, & humanum, siue ciuile: igitur. Quarta, lex naturæ, etiam ea quæ procedit per modum conclusionis, est eadē apud omnes: humana vero non item: ergo hæc non habet ortum ab illa. Quincta, lex æterna est omnium legum origo, vt supra docuimus, & sacra scriptura docet: igitur & humanæ: quare non oritur a naturali. Postremo, est argumentum contra quandam doctrinam D. Thomæ, quæ hoc loco explicanda C est. Ait ergo sanctus doctor, legem humanam procedere ex lege naturæ per modum conclusionis: quod videtur falsum, cum ad legem naturæ non solum pertineant principia, sed etiam conclusiones, vt sunt præcepta decalogi, & quæ sunt de iure gentium: humana igitur non orietur ex naturali per istum modum. Quoniam hæc difficultas sola explicatione eget; ideo cum nullæ citandæ occurrant sententiæ, ad ipsa fundamenta accedo.

Arist. 5. eth.

Prou. 8.

Primum fundamentum, duobus modis, vt D. Thomæ placet, lex humana ex naturali deriuari dicitur: vno, per modum conclusionis, altero per modum determinationis, & quæ vtroque modo ducuntur, ad humanam legem pertinere existimat. Verum, quæ iura procedunt per modum conclusionis, ea pertinent ad ius gentium: quæ vero per modum determinationis, D ad ius ciuile; vt in articulo quarto, quæstione nonagesimaquincta, in prima secundæ docet. Vbi dubitare licet, an lex humana, quæ distinguitur a iure gentium, dicatur procedere a naturali solum per modum determinationis, id quod loco citato sanctus Doctor affirmare videtur: quod tamen non est omnino verum, nisi sano modo intelligatur. Vt autem, quę diximus plane percipiantur, aliud statuo fundamentum, in quo explicabitur, quid sit deriuari ex lege naturæ per modum conclusionis & determinationis.

Secundum fundamentum, tunc aliquid ex naturæ lege per modum conclusionis deducitur, cum vi syllogismi ratiocinando ex ea concluditur; vt in hoc patet exemplo, Ille qui nollet sibi iniuriam fieri, męchari non debet: at

tu id

A tu id nolles;igitur mœchari noli.In quo ſyllogiſmo ambæ præmiſſæ ſunt de lege naturali,& naturaliter cognitæ. Tunc vero per modum determinationis,cum id quod natura vniuerſe dictat, & indeterminatum relinquit, lex humana determinat;vt patet in artibus, in quibus communis forma ad hãc vel illam determinatur materiam. Exempli gratia, natura dictat fures eſſe puniendos,lex humana determinat puniendi modum, non per diſcurſum, hoc modo ratiocinando, Omnis malus eſt puniendus: iſte eſt malus; puniendus igitur:ſed ſumitur minor propoſitio ab æſtimatione humana, quæ iudicat furem eſſe ſuſpendendum hoc pacto, Malus puniendus eſt: atqui fur conuenienter ſuſpenditur,hæreticus vero comburitur:igitur ille ſuſpendendus,hic comburendus eſt. Quare, hi duo modi in eo differunt, quod B in primo minor propoſitio eſt naturaliter cognita; in altero vero ab humano iudicio pendet; quod aliter, & aliter ſtatuere potuiſſet: ut patet etiam in ritibus,& in cæremonijs diuinis. Cultum lex naturæ dictat, at determinatio humanæ legi relinquitur:quæ tamen non ſine aliqua ratione eas determinat.Vnde alia oritur differentia, quod in primo modo determinatur cõcluſio, quæ poteſtate latebat in principijs: in ſecundo vero nouum conſtituitur virtutis opus,quod prius non erat: vt eſt latronis ſuſpenſio, & in diuino cultu luſtralis aquæ vſus. Quo fit,vt priores leges vim habeant ex lege naturæ, poſteriores non item. Huius rei hanc rationem quidam aſſignant,quod concluſiones illę in ſuis principijs actu continentur: at uero ſpecies in ſuo genere non ita. Ideo illæ leges quæ per contractionem generis C ad ſpecies conſtituuntur,non habent vim,niſi in ea minore,quam humana ratio conſtituit;vt latronem ſuſpendio conuenienter puniri. Similiter,ex hoc principio naturali & uniuerſali, Temperate viuendum eſt: ſed hoc tempore,huic populo congruit temperate uiuere: igitur in quadrageſima temperate viuendum eſt.

Tertium fundamentum,lex humana duobus modis per determinationẽ actus a naturali deriuat. Primo ex parte materiæ,quando ſcilicet lex naturalis ordinat aliquid in vniuerſum,& indefinite,non determinando modũ, neque circunſtantias,quæ poſtea ab humana lege definiũtur;vt patet in præcepto de colendo Deo:de noxijs hac vel illa pœna puniendis. Quæ determinatio ſi fiat ab habente poteſtatem habet vim legis. Altero modo ex parte D actus;nam per legem humanam aliqui actus pręcepti,aut prohibiti;cum alias eſſent indifferentes,fiunt ſtudioſi,vel mali. Cum autem omnes virtutis actus, vt ſic, ſint ſecundum legem naturę,dum humana lex facit hũc actũ ſtudioſum,qui alias non erat;naturæ legem determinare dicitur. Exempli gratia,ante legem de die dominico celebrando abſtinere ab operibus ſeruilibus nõ erat virtutis actus:at per præceptum factum eſt religionis opus. Vnde patet differentia quædam inter legem naturalem & humanam:quod illa ſupponit actum uirtutis,quem deinde præcipit: humana vero eundem facit,& præcipit: qui tamen vi legis naturalis obligat.

Quartum fundamentum,tribus modis ex naturæ principijs aliquid deriuatur ut alibi dixi:vno modo clara & euidenti conſequentia, idque a quo

uis homine, qui ratione pollet colligi potest, vt ex illo principio, quod tibi non vis, hoc, non esse furandum: Alio modo, clara quidem consequutione, quam tamen non omnes clare viderent, sed plures, qui meliore vtuntur ratione; vt, ex hoc principio, Pax est amanda: igitur indicendum est hosti bellum: & si bellum est licitum, igitur & seruitutes. Similiter, communitas est conseruanda, igitur emptiones & venditiones introducendæ. Denique aliæ inferuntur obscuræ, vt quæ ex locis, ex personis, atque ex alijs circunstantijs iustitiam habent. Vt, ex hac ciuitate non esse exportandum frumentum: in ea non esse arma ferenda: ex hac vel illa re tributum esse exigendum. Et quidem, quæ secundo & tertio modo conficiuntur, ad ius humanum pertinere censentur, quod a lumine humano, hoc est, a discursu nō penitus euidenti proficiscantur.

Quinctum fundamentum, licet omnis lex ab æterna lege dimanet, vt supra docuimus: tamen, non omnes eodem modo. Nam lex naturalis proxime inde nascitur, humana vero per naturalem: in quam, tanquā in exemplar, ad cuius similitudinem hominis ratio leges humanas conficit, oculos conuertit. Et quemadmodum artifex sua opera facit inspiciendo quæ naturæ vi procreata sunt, aut coniectura assequēdo, quid natura fecisset, si quæ arte fiunt, natura facere debuisset: sic humana ratio spectando legem naturæ, ex ea aliquid desumit, vel determinat, ad eum modum, secundū quem, lex ipsa naturæ, si determinare voluisset, determinasset. Impressit itaque Deus hominum mentibus naturæ legem, quæ nobis esset tanquam exemplar, ad cuius similitudinem leges conficeremus humanas. Ex his fundamentis, has elicio positiones.

Prima positio, lex humana deriuat a lege æterna. Hanc veritatem demonstrauimus supra, cum de lege ęterna agebamus: Ex qua M. Tullius intulit iussa, & vetita populorum vim non habere ad recte facta vocandi, & a peccatis auocandi, nisi vt sunt quædam æternæ ac diuinæ legis iussa: ac proinde Tarquinium contra legem sempiternam fecisse, cum vim Lucretiæ, attulit: licet nondum vlla esset scripta lex de stupris. Huc facit illa eiusdem auctoris legis definitio, Est ergo lex iustorum iniustorumque distinctio, ad illam antiquissimam, & rerum omnium principem expressa naturam, ad quā leges hominum diriguntur, quæ supplicio improbos afficiunt, defendunt, ac tuentur bonos.

Secunda positio, lex humana iusta a lege naturæ deriuat. Est doctrina communis, & patet ex fundamentis, quam etiam hæc ratio corroborat: Omnis humana lex, eatenus vim habet legis, quatenus iusta est: sed non est iusta, nisi quia cum recta ratione conuenit; recta autem ratio est ipsa naturæ lex: igitur. Ideo præclare a M. Tullio scriptum fuit, Nos legem bonam a mala nulla alia ratione, nisi naturæ norma diuidere posse.

Tertia positio, duobus modis humana lex oritur ex lege naturæ. Doctrina est diui Thomæ, & patet ex fundamentis, propterea nihil est necesse cur eam probemus. Quarta positio, secundus deductionis modus per determinationem, magis pertinet ad legem humanam, quam primus: ac etiam

A conclusiones, quę tertio modo ex principijs naturalibus ducuntur, quam quæ secundo: quo, quę eliciuntur, magis pertinent ad ius gentium, quod tamen dici potest humanum. Quod si dicas, quod per secundum modum ex principijs deducitur, pertinet ad ius naturale; igitur non ad ius humanum. Respondeo, in lege humana præcipi, aut prohiberi quædam, quæ ad ius naturæ pertinent; vel, vt pœnas constituat maiores contra transgressores; vel etiam, vt aliquæ consequentię quæ nõ sunt omnibus manifestæ, vt illæ quæ solum probabili consequutione deducuntur omnibus innotescant. Quincta positio, ad legem humanam non solum pertinent quæ ex lege naturæ colliguntur per modum determinationis, sed etiam, quæ per modum conclusionis eliciuntur. Doctrina est manifesta ex dictis. Quare, cum D. Thomas affirmare videtur, legem humanam a iure gentium in eo differre, quia B descendit a naturali per modum determinationis, voluit statuere ad humanam legem solum ea spectare quæ per hunc modum conficiuntur, sed per hoc quod est ei proprium, eam a iure gentium distinxit; cum quo commune habet, vt per quasdam conclusiones, a iure naturali dimanet. Quare, ea quæ necessaria consequentia, modo secundo supra explicato, a iure naturæ colliguntur, sunt iuris gentium, quæ vero tertio modo & probabili consequentia ad ius pertinent humanum. Et quidem in vtroque varij sunt conclusionum magis & minus notarum gradus. Vt, venditiones esse necessarias, magis est notum, quam ius postliminij. Vltima positio, quamuis lex humana a naturali deriuet; nihilominus naturalis ab ea mutua beneficia acci- C pit. Primum lex humana naturalem declarat, & exponit: deinde eandem amplificat, ac dilatat: postremo defendit, atque tuetur. Ex his quæ diximus, hanc humanæ legis definitionem conflares, est decretum rationis legi æternæ & naturali consentaneum per ratiocinationem probabilem ab eo qui publicam habet auctoritatem sancitum, aliquid necessario seruandum præscribens. Et quoniam huius descriptionis particulę satis patent ex ijs quę de lege vniuerse diximus, ideo in eis declarandis non immoror: illud solum dixerim, hic definiri legem humanam, vt a iure gentium, quod etiam humanum vocatur, distinguitur.

Ad primum negamus leges illas esse contra legem naturæ, quæ, ni primo, saltem secundario docet necessariam esse vsucapionem ob commune D bonum, ac etiam seruitutes. Eadem etiã docet tributa esse pendenda: quod si in hac lege determinanda, aliquo pacto priuata hominum statuta deficerent, illa non essent seruanda: cum fieri possit, ut humana constitutio a recta ratione aberret; sed tunc vim legis non habet, vt Tullius luculenter scripsit. Ad secundum, lex humana non pendet a mera hominum volũtate, sed recta ratione, vel a uoluntate cum recta ratione conforme. Ideo quod Principi placet legis uim habere dicitur, quia quod cum recta ratione est constitutum ideo obligat, quia ita Principi placuit: Et licet non omnium ratio reddi possit, de qua re alibi planius dicetur; non tamen sine ratione quippiam statutum fuisse existimare debemus. Ad tertium, una species materialiter, ex alia fieri potest; vt ex homine vermis, ex quantitate continua, nume-

rus. Quare, quod in lege naturæ erat in potentia, per legem humanam deducitur in actum. Ad quartum, concluſiones particulares, & a lege naturæ remotiores non ſunt eædem apud omnes: & multo magis quæ per modum determinationis colliguntur. Ad quinctum, ſoluitur ex dictis: concedimus itaq; oriri a lege æterna, ſed proxime a naturali, quæ eſt legis æternæ participatio quædam. Ad ſextum, qua ratione D. Thomæ doctrina intelligenda ſit, iam plane explicuimus. A

Num lex humana fieri debeat de rebus uniuerſis. Diſput. IIII.

HVMANAE legis neceſſitate origineque demonſtrata, ſequitur, vt de eius cauſſis agamus; & primum de materia, hoc eſt, quibus de rebus ſint ſanciendę leges: de qua re illa primum ſe ſe offert dubitatio, an leges de rebus uniuerſis, an de ſingulis ferédæ ſint: quę autem rationes dubitationem faciunt, hę ſunt. Primo, lex eſt actionum humanarum regula, de cuius ratione eſt, vt ſit accõmodata rebus quas dirigere debet: atqui humanæ actiones ſunt ſingulares; ergo dirigi nõ poſſunt a lege uniuerſaliter lata: quare lex humana de rebus ſingulis ferenda erit. Secundo, lex eſt veluti quædam menſura, quæ debet eſſe conſtans & certa, non variabilis: at lex uniuerſe tradita nullam habet certitudinem; quia ad particulares actiones applicata innumeris pene modis uariatur: igitur, vt ſit certa & fixa debet eſſe ſingularis. Tertio, ſi quid impediret, cur non fiat de rebus ſingulis, maxime quia ſunt infinitæ: atqui hoc non eſt uerum, cum actus humani certo numero contineantur: igitur, cum nihil obſtet, idque expediat, vt ex dictis patet, de rebus ſingulis facienda erit. Poſtremo, idem confirmares Ariſtotelis auctoritate, qui ſcriptum reliquit, leges etiam de rebus ſingulis ſanciri, vt Braſidæ ſacrificare; huic enim tanquam Heroi ſacra fieri ſancitum eſt; qua ratione Eccleſia dies feſtos in honorem quorũdam diuorum ſancit; quam legem Ariſtoteles diſtinguit ab ijs quæ publicis decretis conſtituuntur: de ſingulis ergo rebus leges fiere poſſunt. In hac diſputatione nullæ occurrunt citandæ ſententiæ, cũ vna ſit omnium ſcriptorum hac in parte uera opinio, leges de rebus uniuerſis ferendas eſſe. Et quoniam in re uerſamur ſatis manifeſta, nihil eſt etiam cur vlla fundamenta ponamus: ſupponimus tamen, cum hic philoſophari nolimus, quid nomine materiæ deſignetur, & quid & quotuplex ſit materia. B C D

5. Eth cap. 7. Euſtr.

Prima poſitio, ſi loquamur de materia legis in qua, quam ſubiectiuã uocant, hoc eſt, in quo ſubiecto reperiatur lex, dicimus, partim eſſe principis ſeu legislatoris, partim ſubditorum mentem, & vniuerſe humanum intellectum. Et quidem lex diuina creata, vt ſuo loco plane docebo, ſicuti & lex naturalis in corde ſcripta eſſe dicitur: & leges humanę in Principis pectore veluti in quodam ſcrinio reconditæ eſſe putantur. Secunda poſitio, ſcriptura ſiue codex, poteſt dici quodammodo legis materia: non tamen ita proprie, vt mens humana. Neque enim ſcriptura eſt de legis eſſentia, vt ſupra docui. Cæterum, nullo modo eſt negandum ſcriptas leges eſſe veras leges;

vt infra

A vt infra demonſtrabo, cum de lege euangelica ſcribam. Tertia poſitio, ſi loquamur de materia ex qua fiunt, vel de qua feruntur leges, in qua ſignificatione, materiæ nomen nunc ſumitur, legis materia dicitur omne id de quo poteſt eſſe lex vtilis, honeſta, poſſibilis, & rationi conſentanea. Hanc poſitionem planius & plenius explicabo, & probabo paullo infra, cum de legis qualitatibus, quæ a materia ſumuntur, ſcribam. Illud nunc obiter dixerim, male eos uocare legum materiam (ſumendo materiam, vt nunc ſumimus) Principis voluntatem, ac etiam præceptum ipſum. Ad quod probandum adducunt illud, Quod Principi placuit, legis habet vigorem: nã Principis voluntas potius eſt materia in qua, vt diximus, & cauſſa efficiens, vt in allata deſignatur ſententia. Præceptum vero eſt potius lex ipſa. *Alex.Tur. lib 2.c.5.*

B Quarta poſitio, lex fieri debet de rebus vniuerſis, non de ſingulis. Quare, ſi feratur lex de homicidio, non eſt aliquid ſtatuendum de perſonis quæ occidere poſſunt, aut de cauſſis homicidij. Primum probatur hæc poſitio ex communi vſu bonorum legiſlatorum, qui his de rebus ſuas leges ſciuere. Ideo Pomponius recte aiebat, iura conſtitui oportere in ijs, quę accidũt, id eſt in ijs quæ euenire ſolent; non tamen in ijs quæ præter opinionem & inſperato contingunt. Item, vt Iulianus ait, leges non ita ſcribuntur, ut omnes caſus comprehendant, ſed ea quæ plerunq; accidunt. Adde etiam quod Deus ipſe leges uniuerſas nobis tradidit: qui tamen ob ſuam immenſam ſapientiam ad ſingula deſcendere potuiſſet. Deinde, confirmatur argumento ducto a ſimili de ſcientijs ſpeculatiuis, in quibus res ſingulæ relinquuntur, cum nulla certa ſcientia ob earum multitudinem ac varietatem comprehendi queant. Ideo Plato, vt eſt apud Porphyrium, iubebat, vt a ſummis generibus ad ſpecies uſque infimas deſcenderetur, in quibus ſiſtendũ eſt. Quare, idem in dandis legibus faciẽdum erit; vt earum certa poſſit eſſe doctrina, ex qua per prudentiam de ſingulis iudicandum, ac etiam uiuendum erit. Poſtea, idem confirmares ex fine legum, qui eſt, commune bonum; cui conſulendũ eſt per cõmunem legem; quę plures perſonas diuerſę conditionis & ſtatus, pluraque negocia ſolum una communi regula complecti poteſt, qua communi proſpiciatur bono. Nemo itaque, quantum vis occulatus, ſingulari lege, iuuenes & ſenes, mares & fœminas, diuites & pauperes, nobiles & ignobiles recte inſtituere poterit. Poſtremo, leges debent eſſe ſtabiles, firmæ, & quantum fieri poteſt, perpetuæ, cum ex earum mutatione magna exoriantur incommoda: atqui, ſi de rebus ſingulis ſancirentur, eſſent maxime variabiles & incertæ; igitur. De rebus ergo uniuerſis ferendæ erunt; vt multis temporibus, multiſque negotijs, & multis perſonarum generibus accommodari queant. Ex quibus colligeres, inepte facere eos qui dum leges condunt, ſingula facta comprehendere conantur: & ſapienter Platonem irridere eos, qui curioſe pro negocijs omnibus contingentibus, & leges ferunt, & emendant; ſemper confidentes ſe finem aliquem reperturos circa ea, quę inique in commercijs committuntur: ignorantes quod re vera, tanquam hydræ capita amputant. Illi etiam hac in parte peccant, qui, cum ſolum præſens tempus & certas perſonas ſpectent, multas leges præſentibus accommodatas

L. Neque ff. de leg. (beside line 4 of B)

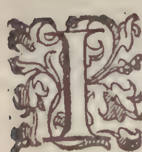
C (beside "tur, cum nulla certa ſcientia") *Cap. de ſpec.* (beside "neribus ad ſpecies")

D (beside "mæ, & quantum fieri poteſt") *Lib. 5. de rep.* (beside "dunt, ſingula facta")

modatas statuunt; quę tamen consequentibus temporibus & personis minime erunt consentaneæ, ac proinde facile in desuetudinem abeunt. Sunto itaque leges, quantum fieri potest, communes, & paucæ. A

Ad primum, si fieri posset, ut una lex omnibus particularibus esset accommodata, faciendum quidem esset: at cũ ob allatas rationes fieri id nequeat, vniuerse tradenda est; quę postea per particularem prudentiam ad res singulas erit applicanda: sicuti una & eadem mensura, vt palmo, plures quantitates metiri solemus. Ad secundum, leges humanę multo magis essent inconstantes, si de singulis fierent rebus, quam si de vniuersis ferantur. Adde, quod postea demonstrabitur, expedire leges esse numero pauciores; quod fieri non posset, si singula legibus essent terminanda. Ad tertium, & infinitio, & confusio, & alia multa incommoda suadent leges vniuerse esse feren B das. Ad quartum, hoc argumento solum probatur fieri posse leges quasdã priuatas, quę priuilegia uocantur, de quibus suo dicetur loco. Verum quę uniuerse sunt sancita, magis legis naturam retinent, vt hęc, Nemo frumentum exportet: magistratus non sint venales.

An lex fieri possit de rebus certis. *Disput. V.*

N hac proposita difficultate multa a quibusdam Iurisperitis in vtranque partem disputantur: nos autem in re non omnino dubia, Lectorem multis detinere nolumus, ac proinde breuitatem amplectemur. Et quod de rebus certis, & naturaliter co- C gnitis, lex fieri non debeat, hę suadere videntur rationes. Prima, inter alias legis conditiones hęc ab omnibus recensetur, vt sit necessaria; vt enim natura nihil facit frustra, ita nec ars facere debet: at in rebus certis, & omnibus perspectis nulla est opus lege, nulloque egemus lumine: igitur. Huc facit regula illa iuris, Qui certus est, eum amplius certiorari non oportere: & Gentes, quæ legem non habebant, erant sibi lex, ut Paulus ait. Secunda, lex ciuilis & humana debet esse diuersa a lege naturali: non poterit igitur ijs de rebus fieri, quæ naturali lumine sunt perspectæ. Tertia, ideo data est legum condendarum potestas, vt in rebus dubijs; humanis præceptis hominum dirigantur actiones: de rebus igitur per se notis nulla statuẽda lex erit. In hac disputatione aliqui existimant, legem debere esse de re D dubia: vt illi qui dicunt, Frustra nos legem quærere, ubi naturaliter sentimus: Et esse debilitatem intellectus in rebus manifestis, legem exquirere, & deniq; illi, qui uniuerse concludunt, legem debere esse de dubitabili. At vero alij contra sentirent; quorum uerior est sententia. Vt huic difficultati satisfiat, sequentes statuo positiones.

Can. erit d.4.

L. qui bis. de uer. obl. Cap. eum qui de reg. iur. lib. 6. Rom. 2.

Ripa. l. ex facto nu. 6 ff. de uulg. Ias. Auth. si qua mulier. C. de sac. eccles. Seb. Med.

Prima positio, leges fieri possunt, ac interdum fieri debent, de ijs rebus quæ alias sunt naturali lumine cognitæ. Primum quidem, quia hoc idem a Deo factum fuisse videmus: cum in decalogo contineantur leges diuinitus datæ de rebus, quæ claro naturæ lumine cognoscuntur, vt de honorandis parentibus, de non dicendo falso testimonio, & de proximo diligendo, &c.

Deinde,

A Deinde, idem confirmares omnium legislatorum consuetudine; qui multa legibus tradiderunt, quę alias sine vlla humana lege cognoscebantur, aut cognosci potuissent: vt de deposito reddẽdo; de iniuria propulsanda. Hinc est quod in lege ciuili, sæpe in casibus decidendis hæc verba repetuntur, Non dubium, non dubitamus, non est ambigendum, nemini dubium, certum est, & similia. Pręterea, quoniam, etsi ea quæ legibus definiuntur interdum sint ex se nota: tamen non omnibus, non plene, ac proinde humana cõstitutione fuit opus, ne quis ignorantiam posset excusare: cum non ęque in omnibus naturæ lumen fulgeat. Vnde factum est, vt in rebus alias non obscuris, ab illis qui oculos aperire nolunt, erratum sit, vt in furto, in re venerea, & in teterrimo idololatriæ vsu; vt quod homines lignum a se dolatum pro suo numine colant. Ad hæc, ideo multa, alias non dubia, lege humana sanciri debuerunt, vt pœna contra nefarios homines statueretur: cuius timore coerciti, a scelere abstinerent. Denique, reip. moderator omnes hominum actiones ad communem vtilitatem dirigere debet; id quod legibus facit: quare omnibus de rebus, siue dubijs, siue claris, quæ ad hunc finẽ conferunt, leges ferre debebit. *Cic. lib. 3. de leg.*

B

Secunda positio, necesse est vt aliquæ leges sint de rebus manifestis. Explico, in legibus statuendis, & vniuerse in iure humano, cum multa determinanda sint quæ rationem habent obscuram; opus est, vt aliqua prius certa & manifesta ponantur, ex quorum clara notitia aliorum obscura ratio facile percipi possit: vt in iure Cæsareo, tria illa præcepta, De honeste viuendo, de nemine lædendo, & de suo cuique dando: huc referres quasdam iuris regulas, locosve communes. Cæterum ista, potius positiones & suppositiones, quam iuris decisiones nuncupari possunt. Tertia positio, de illis rebus priuatim humana lex fieri dicitur, quæ sunt aliqua parte obscuræ. Quoniam in hoc rerum genere potissimum hominũ mentes lumine & directione indigent, & cũ non omnes eadem ingenij perspicacitate polleant, opus fuit communi legis humanæ luce: ne, vt vbi non omnes vident, ibi aliquis corrueret. Quarta positio, quamuis lex humana de rebus dubijs fieri possit, & debeat: tamen apud eos, qui legem sanciũt, aut exponũt, id quod statuitur pro certa, aut pro probabili haberi debet: ita vt eius quod sancitur certa aut probabilis ratio, caussave legislatorem, legisque interpretem non fugiat. Hæc nostra positio vera est, si verum est illud, quod aliquando Damasus Papa dixit, Illud esse extirpandum, quod ratione caret, & illud quod est in omnium Iurisperitorum ore, Rationem esse animam legis. Non tamẽ est necesse, vt semper ipsa ratio, caussave in lege exprimatur. Qua autem ratione legis ratio ab interprete inuenienda sit, alio dicetur loco. Ex his intelligi potest, quando in explicanda lege liceat excogitare rationem dubitandi contra id quod fuerit a legislatore decretum, vt postea melius inueniatur factæ decisionis ratio; tunc nimirum, cum lex non habebit omnino manifestam rationem: Qua in parte nonnulli legum interpretes peccant, dum singula legum dicta in dubitationem reuocare contendunt; ad quod faciendum friuolas & frigidas rationes excogitant. Sed fallit fortasse eos, illud *Cic. lib. 1. de leg.* *L. cum pater. §. dulcissimis de Leg.*

C

D

lud tritum pronuntiatum, Dubitare de singulis non est inutile; uel illud Bar A
L.1.nu.13 C. de nouo Cod. fac. toli dictum, Nullam legem posse fieri adeo claram, vt aliquam rationem dubitandi non habeat. An uero de re, de qua est dubium, an sit uitium, an virtus, lex fieri queat, sequenti disputatione docebo.

Ad primum, hoc argumentum soluitur ex ijs quę dicta sunt: sed vt adhuc plenius explicetur, cur de rebus alias non dubijs, non frustra ponantur leges, inter cæteras hæ assignari possunt rationes. Prima, quia conueniens est, vt in legibus aliqua sint clara, ex quorum intelligētia, quasi ex quibusdam notis principijs intelligantur obscura. Secundo, quia respectu imperitæ multitudinis, & humanæ cæcitatis, multa alias nota, censentur obscura. Ideo Paulus dicebat peccatum cognitum fuisse per legem. Tertia, vt homines magis intelligant se esse obligatos ad aliquid seruandum, cum etiā per B humanam legem id sibi præceptum vident. Gentes vero non omnia quæ in lege sancita erant, recte cognouere; vnde in multis errarunt. Cognoscebant itaque multa, sed non omnia, & non omnino bene. Vt omittam, quod multa cognouerunt per legem & doctrinam humanam. Ad secundū, hoc argumētum solum probat, eam legem magis proprie & proxime pertinere ad ius humanum, quæ est de re dubia; quod facile concederem: nec inde sequitur, a legislatore humano ea tantum, quæ omnino dubiam ratīonem habent, statuenda esse. Ad tertium, quid respondendum sit, facile ex dictis intelligi potest.

An lex fieri possit de rebus dubijs, siue probabilibus. *Disp. VI.* C

T propositæ dubitationis status intelligatur, nota, legem fieri de re dubia, duobus modis intelligi posse. Primo, quando ratio rei de qua lex ponitur non est omnino in prōptu, nec omnibus nota, sed aliqua mentis agitatione inuenta, certissima tamen, ita vt per eam lex penitus iusta, & consentanea esse uideatur. Altero modo, cum rei de qua lex sancitur, ratio est solum probabilis; ita vt de eius iustitia dubitare liceat, sit bona & honesta nec ne: & de re hac pacto dubia hic dubitatur. Quod autem de hoc rerum genere iura fieri nō possint, sic demonstro.

Primo, si legum materia posset esse talis, non raro contingeret legem esse D iniquam: quoniam quod est probabile, potest esse falsum, siue iniquum. Secundo, omnis bona lex suam origenem ducere debet a lege æterna; a qua profecta lex ista de re probabili oriri nequit, cum possit esse mala: bonum enim, & maxime per se bonum, & uerum ut est lex æterna, non potest esse caussa mali & falsi. Tertio, proprium atque intrinsecum est legi hominum actiones recte dirigere; atqui hoc munus, siue hanc proprietatem non uidetur retinere, quando cū dubio dirigit, quia contingere potest, ut a recto deducat tramite: igitur. Postremo, fieri posset, vt uim suam obligandi non retineret; cum tamen obligatio sit legi maxime intrinseca: consequutio est manifesta; quia in re probabili posset aliquis sentire, ac lege aliter sancitum est:

& in

A & in re dubia, salua religione, eam cuique partem sequi fas est, quæ sibi uisa fuerit probabilior. In hac difficultate, sunt qui dicant, legem statuendam esse de re magis probabili: sed hi non satisfaciunt propositæ dubitationi. Vt ergo quid hac in parte sentiendum sit plane explicem, notandum est, duo esse veritatum genera: aliæ dicuntur ueritates theoricæ, quæ in sola cogitatione consistunt: aliæ practicæ quæ ad agendum referuntur, cum sint de ijs rebus quæ a nobis aguntur. In theoricis veritatibus tres gradus assignare licet: aliæ sunt euidenter veræ; vt res ex materia concretas esse interitui obnoxias: aliæ euidenter falsæ; vt nihil in natura moueri: aliæ probabiles; vt illæ quarum nec veritas nec falsitas est omnino perspecta; vt, an humana felicitas magis in ratione, quam in uoluntate consistat. At vero in practicis B quattuor gradus assignares. Nam humanorum actuum de quibus sunt ueritates practicæ, alij sunt euidenter boni, vt Deum colere; alij euidenter mali, vt proximum odisse: alij, ex se, nec boni, nec mali, vt arma ferre: alij denique de quibus incertum est, sint boni, an mali, sed probabiliter utrunque dici potest: cuius ordinis multa in Philosophia & Theologia practica reperiũtur. Hoc posito fundamento, sequentes adstruo positiones. *Arist. lib. 3 de ani.*

Prima positio, de rebus euidenter bonis & malis, uel de ijs quorum euidens habetur ratio cur bona vel mala sint, leges fieri possunt. Doctrina est certissima, & patet ex dictis; an autem de omnibus vitijs & uirtutibus sint ferendæ, statim dicemus. Secunda positio, leges fieri possunt de rebus indifferentibus. Hæc etiam positio est exploratissima, quam confirmares ex omC nium legislatorum usu, qui de multis huius generis rebus leges multas statuerunt. Vnde Aristeteles in ethicis scriptum reliquit nonnulla esse mala, quia prohibita: quamobrem de rebus alias non malis leges sancire licebit: immo in hoc rerum genere potissimum humanæ versantur sanctiones; cum quæ sua natura mala, vel bona sunt, ad legem naturæ spectare videantur. Tertia positio, de rebus dubijs, siue probabilibus, leges fieri possunt. Huius positionis sensus, ex ijs quę in explicatione tituli quęstionis diximus est manifestus; eius autem veritas his nititur rationibus. Prima, quia in rebus ad mores & actus humanos pertinentibus, sæpius occurrit probabilitas, quam euidẽtia: ac proinde satis est, vt id quod est lege cauendum, sit probabiliter honestum: neque enim in morum materia, vt Aristoteles docuit, D mathematicæ requirendæ sunt demonstrationes. Secunda, quoniam leges vt plurimum, statuuntur de ijs, quæ pendent a circunstantijs, in quibus omnibus difficile est videre, quid pro certo sit eligendum, statuendum ve. Tertia, quoniam alias, sequeretur hoc inconueniens, quod multis in rebus ignoraremus quid nobis esset faciendum; dum hinc inde in rebus multis probabiles sint rationes & opiniones; ni aliquid humana lege decerneretur: cum tamen ad hominum uoluntates conciliandas & in concordia retinendas aliquid definire sit necessum. Denique, nostra doctrina re ipsa confirmatur: cum multa reperiantur statuta & leges, tum publicæ, tum priuatæ de rebus, quæ probabiliter utranq; in partem disputantur: vt gratia exempli, An Carthusianorum statutum de non edendis carnibus in extrema necessitate sit licitum *Lib. 5. c. 7.* *Arist. 1. eth. c. 2.*

citum

citum nec ne? quod, vt existimo, nullo modo est damnandum. Ex his inferre licet, quod ualde expediret, si Pontifex, & uniuerse qui remp. administrant legisque faciendæ potestatem habent, multa determinarent, de quibus probabiliter inter Doctores disputatur, & quid tenendum sit, nondum est satis exploratum. Quarta positio, de rebus de quibus haberetur suspicio an essent bonæ, non est facienda lex. Quoniam qui sanciret faciendū esse id quod suspicatur esse malum, ex se daret occasionem mali faciendi. A

Ad primum quod probabili ratione tenetur, formaliter, pro uero & iusto habetur, relatum ad hominis rationem; quamuis materialiter possit esse falsum: sicuti is dicitur esse verax, qui rem enuntiat, vt existimat, quamuis non ita sit, vt ipse enuntiat. Ad secundum, leges humana ratione sancitæ, non profluunt proxime a lege æterna, sed a lege naturæ: a qua, quo aliquæ conclusiones magis absunt, eo magis sunt obscuræ; quæ, modo probabilitatem habeant, cum lege naturali conuenire censentur; ac proinde etiam cū lege æterna: quæ, etsi, vt ante dicebam, possint esse falsæ materialiter, non tamen formaliter. Ad tertium, quæ lex cum ratione probabili humanas actiones, ubi non est maius lumen, dirigit, ea non censetur in dirigendo errare. Ad quartum, facta legis determinatione, non liceret ei, qui alias contra probabiliter sentire potuisset, cōtra legis determinationem agere: vnde hoc argumentum procedit, de re probabili nondum a lege determinata, in quo casu concedimus fas esse agere ex propria sententia. B

An humana lege omnia vitia prohibenda sint. Disp. VII. C

QVOD hac disputatione examinandum proposuimus, id nonnihil difficultatis habere, sequētia demōstrant argumēta, quæ omnia peccata humanis legibus prohibenda esse conuincere videntur. Primo, lex humana eatenus bona & recta esse putatur, quatenus naturalem, ac diuinam imitatur: his duabus legibus omnia prohibētur uitia: igitur & humana idem præstare debebit. Secundo, humanæ legis finis est homines bonos efficere, vt supra docuimus, & ex Aristotele, Platoneq; non uno in loco constat: at ad hunc finem consequendum necessaria est omnium uitiorum prohibitio; cum bonus dici non possit, qui, vel in unum labitur peccatum: igitur. Confirmatur, Princeps ex Aristotele libro tertio politico, debet habere maiorem uirtutem, quā bonus ciuis: at huiusmodi esse non poterit, si quę sunt mala permittet: ergo omnia uitia prohibere debet. Tertio, ideo leges humanæ sunt necessariæ, vt illis, quasi quibusdam frænis effrænatæ hominum cupiditates cohibeantur, præsertim pœnarum timore proposito: at id sine omnium uitiorum prohibitione fieri nequit: omnia igitur prohibenda vitia. Postremo, non est maior ratio cur vnum potius quam aliud prohiberi debeat: quare, si uetanda sunt, singula uetare oportebit. Quod si dicas, ea debere magis prohiberi, quæ remp. perturbant; hoc videtur imprudenter & parum pie dictum, cum magis grauia, & quæ magis diuinam maiestatem offendūt, magis digna sint D

quæ

A quæ prohibeantur: Vt omittam, quod alias grauissima peccata impune perpetrare liceret. In hac disputatione, nullæ occurrunt citandæ auctorum sententiæ; ad cuius tamen explicationem, vnum vel alterum statuam fundamentum.

Primum fundamentum, hominum vitia sunt in duplici differentia; alia quæ prorsus intus in animo delitescunt, & nullo extrinseco sunt manifestata signo; vt si quis esset animo auerso a proximo, vel male de religione sentiret, & nulla ratione extrinsecus sic male affectam mentem patefaceret. Alia sunt externo aliquo actu manifestata, quamuis non sint cuipiam nota, vt si quis secum de sua hæresi loquutus fuisset, aut eam scriptura expressisset, quam apud se haberet. Similiter, si quis furtum committeret, B quod esset alijs penitus ignotum.

Rursus, vitiorum, alia sunt quæ directe & proxime tendunt contra honorem Dei, vt blasphemia, hæresis, alia quæ proxime afferunt damnũ proximo; vt illa quę aliqua parte violant iustitiam, ad quam conseruandam potissimum leges instituuntur humanæ.

Rursus, peccatorum alia sunt quæ communem reip. statum non perturbant, vt simplex fornicatio, & inanis gloria: alia quæ turbas in republica excitãt; vt sunt omnia quę non sine aliorum iniuria committuntur, vt furtum, adulterium, vsura, & id genus alia; quæ quandam inæqualitatem, circa aliena bona introducunt.

Secundum fundamentum, quamuis humanæ legis finis sit homines efficere C bonos: tamen, se sola, hunc finem attingere haud potest; cum singulorum hominum totiusque multitudinis actiones dirigere minime valeat, vt est per se manifestum.

Nam, vt supra docuimus, leges vniuerse ferendæ sunt: quibus singulorum actiones recte moderari impossibile est, cum varij sint hominum appetitus, variæ cupiditates, & studia varia: ita vt non omnes eadem ratione perfecti esse queant. Quo fit, vt multa a legislatore prætermittenda sint, siue mala, siue bona; & in eo laborandum, vt eiusmodi statuat leges, quæ sint toti multitudini accommodatæ; & vt illa speciatim prohibeat vitia, quæ pacem publicam perturbant; qua sublata, subditi in officio contineri minime possunt: ac etiam crimina grauiora quæ contra religionem committuntur, cum D nullum peccati genus possit magis regnum euertere, & tandem omnis humana gubernatio ad religionem tuendam referenda sit. Quo fit, vt læsæ diuinæ, aut humanæ maiestatis crimina, vt quæ magis publicam pacem religionisque cultum violant, magis quam alia prohiberi ac puniri debeant. Quod, si in ijs quæ ad religionem pertinent, fieret, præclarius cum mundo ageretur, & longe maiore perfrueretur pace, resque Christiana multo floreret magis. Enimuero, vt ex sacris discimus literis, tunc populus Israeliticus Christiani populi typus, in hostium manus tradebatur, cum iustitia, atque religio, cultusque diuinus uiolabatur. Hinc igitur legislatores Christiani discant, quæ potissimum uitia suis legibus prohibere debeant; ut non magis sui imperij, quod a Deo donatur atq; conseruatur, quã diuini cultus

ſint cuſtodes, quo conſeruato, omnia eis feliciter ſuccedent. His ita poſitis A
fundamentis, de re propoſita ita ſtatuo.

Prima poſitio, lege humana prohiberi non debét ea vitia quæ penitus in animo latent, & nulla ratione extrinſecus ſunt manifeſtata. Quoniã illa ſunt prohibenda, quę ab homine iudicari poſſunt: at iſta nullo modo ſub humanum iudicium cadunt: igitur. Hanc doctrinam multis ſacrorum canonum auctoritatibus confirmarem, niſi eſſet ſatis per ſe manifeſta. Secunda poſitio, de peccatis occultis, quæ tamen aliquo pacto extrinſecus ſunt manifeſtata, humana lex fieri poteſt. Hanc veritatem plene inferius demonſtrabo, cum de lege pęnali agam: nunc breuiter eam confirmauerim ex vſu eccleſiæ, quę in occultos fures excommunicationem fulminat. Tertia poſitio, non omnia vitia, etiam manifeſta, humana lege prohibenda ſunt. Primum hanc B doctrinam confirmat communis omnium ſcriptorum & legiſlatorum ſententia: atq; etiam illa Diui Auguſtini auctoritas, qua dixit, Humanam legem multa concedere, ac impunita relinquere, quæ per diuinam prouidentiam vindicantur. Secundo, confirmatur ex ijs quæ adnotata ſunt: quia lex humana debet eſſe proportionata multitudini: multitudo autem a multis vitijs vix abſtinet; quæ, ſi prohiberentur, ac punirentur, reſp. quodammodo ſe ipſam perturbaret, atque conficeret. Prudenter itaque nonnulla permittuntur, & impunita relinquuntur: ne quod in auxilium & remedium eſt introductũ, ſit ruinæ cauſſa. Tertio, ex legum natura, quia leges debent eſſe poſſibiles, non nimis arctæ, vt communiter ab omnibus ſeruari poſſint, cum pro omnibus ferantur: ergo, cum plures ſint imbecilles, quam fortes, & plures ve- C terem hominem viuant, vetuſtatemque retineant, quam ad vitæ nouę perfectionem aſpirent, non expedit, vt per leges omnia omnibus peccata prohibeantur: Nam, vt ſapiens ſcriptum reliquit, Qui nimis emungit, elicit ſanguinem: Et, vt Chriſtus admonuit, Vinum nouum, (hoc eſt perfecta doctrina, & perfectionis calore feruenti mandata) non mittitur in vtres veteres, id eſt, in homines imbecillos, & peccati vetuſtatem ſapientes, culparumque fęcibus infectos. Quarta poſitio, illa vitia potiſſimum a lege humana ſunt prohibenda, quæ reip. & communitatis publicam pacem perturbant, communeque bonum tollunt; cuiuſmodi ſunt illa quæ non committuntur ſine alterius iniuria, & maxime contra iuſtitiam commutatiuam, vt furtum, homicidium, adulterium, & ſimilia. Doctrina eſt cõmunis, quæ hac firmiſſima D nititur ratione: quia leges humanæ ſtatuuntur boni communis gratia: ergo, ſi quæ prohibenda ſunt vitia, illa prohibenda erunt quæ commune bonum tollunt. Huc etiã referres vitia quædam contra religionem, vt hæreſim & ſchiſma, cum hæc maxime omnium turbas, & diſſenſiones in ciuitate excitent & foueant: in quæ grauiſſime animaduertendũ eſt. Ex quibus inferres, non eſſe damnandam eam legiſlatorum conſuetudinem, quod grauius in quædam leuiora peccata animaduertant, quam in atrociora; cum hæc interdum minus publico bono obſint, quã illa: & illa magis ſua frequentia tranquillitati, quam hæc ſua magnitudine noceant.

Ad primum, lex humana non poteſt, nec debet in omnibus imitari diuinam

D. Tho. 1. 2. q. 96. ar. 2.
Lib. 1. de lib. arb. c. 5.
Prou. 30.
Mar. 2.
Gul. Par. lib. de leg. cap. 1.

A nam & naturalem legem: vnde tanquam lex inferior, quędam de quibus disponere non poteſt, ſuperioribus legibus prohibenda reliquit. Vnde etiam patet ad confirmationem. Ad ſecundum, eo modo lex humana hominē bonum ſtudioſumque efficere conatur, quo poteſt, dando nimirum communem & omnibus accommodatam regulam. Quare, cum non omnes vnam eandemq; perfectionis viam ingredi poſſint; ſatis eſt, ſi ea vetet peccata; quæ magis commune bonū interturbant: Nam, ſi omnia interdiceret, ob frequentem tranſgreſſionem facile legum vileſceret auctoritas. Ad tertium, nō omnes homines vno communi duroque & aſpero fræno cohibendi ſunt; ſed vno molliori, atque leniori, quod ſit ad omnium ora accommodatum: & vt in quibuſdam locis prudens equi agitator habenas contrahit, ita in alijs ſa-
B pienter remittit, & aliquid effræni equo condonat. Ad quartum, hoc argumentum ſatis remanet explicatum ex ijs quæ adnotata, & poſita ſunt: ideo nihil priuatim de eo dicam.

An leges humanæ faciendæ ſint de omnibus virtutibus, vel, an omnium virtutum actus præcipere debeant.
Diſput. VIII.

IN hac de legum ferendarum materia, in qua Nomothetica verſatur ars, illud diſcutiendum reſtat, quod in hac diſputatione
C propoſuimus: cuius negantem partem hæ ſuadent rationes.

Prima, vt vitia commune bonum euertunt; ita virtutes idem conſeruant: Quare, vt non omnia vitia ſunt lege damnanda, ne commune bonum tollant; ita nec omnes virtutes præcipiendæ, vt illud conſeruent. Secunda, virtus eſt legis finis, cū, vt ſupra dicebamus, leges hoc habeant propoſitum, vt homines ſtudioſos, & bonos faciant: at leges non dantur de fine, cum ſint præcepta quædam, de ijs quæ ordinantur ad finem: de virtute igitur lex nulla ponenda erit. Tertia, vt homo non poteſt vitare omnia vitia, ita nec omnes virtutes conſequi: nihil igitur eſt cur præcipiantur omnes, ne vana videatur præceptio. Quarta, ſunt virtutes nonnullæ, quarum vſus nihil ad commune bonum obtinendum, aut conſeruandum conferre
D videtur, vt ſunt illę quibus homo non recte diſponitur erga alios: atq; idem diceres de omnibus, aut ſaltē de multis virtutibus cognitionis, vt ſunt ſcientiæ & artes, quæ nihil conferunt ad efficiendos homines bonos; cum ex ſe *Alph Toſ.* non ſint bonæ, & poſſint eſſe in malis. In hac materia Lycurgus erraſſe vide- *Tom. 1. in* tur, qui omnes ſuas leges ad fortitudinis virtutem retulit, vt Plato, & Alexā- *Exod.* drinus Clemens tradiderunt: atqui contra faciendum eſt. Sunt etiam qui di- *Tom. 3. in* cunt leges humanas ſolum præcipere actus iuſtitiæ formaliter, cæteros ve- *Mat.* ro materialiter.

Prima poſitio, nulla eſt virtutis ſpecies, cuius aliquem actum humana lex non præcipiat. Primo, confirmatur hæc doctrina auctoritate Platonis, qui *Lib. 1. de* ſcriptum reliquit, eos qui de diuina rep. diſſerunt, non ad particulam virtu- *leg.*

tis & præsertim ad dilectionem, sed ad vniuersam virtutem respexisse putandum, & per singulas earum species leges quęsiuisse. Idem docuit Aristoteles, cum dixit, Leges ob communem omnium vtilitatem, de omnibus dictare: id quod est fortis viri opus, quod temperantis, quod mansueti, quibus Diuus Thomas & alij Theologi consentiunt. Secundo, leges spectant commune bonum: atqui nulla est virtus, intellige quantū ad vsum, quę aliquando non sit necessaria ad commune bonum, immo etiam ad priuatam vtilitatem cōseruandam; vt opus fortitudinis ad tuendam remp. amicos, & propriam vitam: similiter actus temperantiæ ad vitæ conseruationem, & ad incumbendum in studia ob commune bonum: similiter patientię & tolerantię actus, qui aliorum moderatoribus, & speciatim militum ducibus est maxime necessarius, ob quam virtutem mirifice excelluit Cæsar, & sic de alijs: igitur. A B

Li. 5. Eth. c. 1. Arist. loc. cit.

Secunda positio, lex humana non fit de singulis singularum virtutum actibus, sed de illis qui proxime, & per se referuntur ad commune bonum. Vnde eos fortitudinis actus imperat, qui proxime ad patriam conseruādam conferunt: & eos actus iustitiæ, sine quibus hominum societas nequit consistere; vt parentes alere, & suum cuique restituere: atque idem de actibus religionis, temperantiæ, aliarumque virtutum dicas. Eos similiter prohibet, qui per se communem vtilitatem tollunt, aut perturbant, vt quosdam actus intemperantiæ, & impudicitiæ. Doctrina est certissima, & ab omnibus recepta: quam ea confirmat ratio, quia non omnes actus ad rem publicam tuendam & conseruandam proxime faciunt, id quod legislator propositum habet. Vnde humana lex multos actus relinquit exercendos ex vi legis naturalis, & diuinæ. C

D. Thom.

Tertia positio, lex humana non solum statuit de actibus virtutum moralium, sed etiam intellectualium; vt sunt actus scientiarum & artium. Quoniam sine horum actuum recto & ordinato vsu communis hominū societas nequit consistere. Quare statuuntur leges de bonis artibus colendis, deque earum conuenienti vsu. Itaque Nomothetica, siue ciuilis scientia, tanquam ars architectonica, circa omnes artes aliquid disponit, & ordinat; vt ad initium primi Ethicorum docet Aristoteles: vbi, cum probasset dari quendam vltimum humanarum actionum finem, dixit eius considerationem spectare ad eam facultatem, quæ maxime principalis, maximeque architectonica est; cuiusmodi apparet ciuilis facultas. Quippe quæ qualnam esse in ciuitatibus scientias oporteat, tum quales quemque discere, & quousque constituit. Non itaque solum alijs artibus vtitur, vt nonnullæ architectonicæ faciunt; sed, an debeant esse, & quis eas debeat exercere, & quosque in operibus progredi liceat, statuit, & ordinat, vt Eustratius diserte exposuit. D

In hunc locum.

Quarta positio, cum lex humana de actibus virtutum statuit, non ita pręcipit, vt eos secundum omnes circunstantias fieri velit, & ex habitu; ita vt sint laudabiles & studiosi.

Hanc positionem hoc loco tanquam certam ex communi sententia ponimus; quam infra, alio loco demonstrabo.

Ad

A Ad primum, vt lex non prohibet omnes vitiorum actus, ita nec omnium virtutum opera præcipit. Nec est par ratio de virtutibus & uitijs; quia, nulla est virtus, cuius actus ad bonum commune seruandum aliquando non conferat: at vero multi sunt vitiorum actus, qui dictum bonum non tollunt, vt officiosa mendacia, simplex fornicatio, & horum similia. Ad secundum, virtus, siue virtutis actus duobus modis accipi potest; primo, secundũ suam naturam, vt est actio spontanea cum recta ratione consentiens, siue ex habitu procedat, siue non: potest enim aliquis, iusta agere, sed non iuste, hoc est ex habitu iustitiæ; secundo, vt oritur ex habitu, quem qui habet, cum facilitate & delectatione agit, & qui ex habitu agunt, proprie studiosi vocantur & sunt. Hoc posito, dicimus, humanam legem præcipere virtutis actus primo modo sumptos, quorum frequentia, acquiruntur habitus, quibus homines studiosi euadunt, quod est legislatori propositum. Patet igitur quonam pacto sit de virtute præceptum, & virtus sit legis latæ finis. Ad tertium, primum falsum est, hominem non posse omnes virtutis actus exercere, diuina iuuante gratia, cum Paulus dicat, Omnia possum in eo, qui me confortat, hoc est corroborat, viresque præbet. Deinde, lex humana, non præcipit omnes omnium virtutum actus: quare argumentum de hac lege non concludit. Ad quartum, negatur non esse maiorem rationem, cur magis vnius, quam alterius virtutis actus ab humana lege præcipi debeant; cum non omnes æque ad commune bonum conferant. Sed petat hic aliquis, si legis humanæ materia, vt supra diximus, est actus virtutis, quomodo est verum quod aliqui dicunt, hanc legem constituere actum in aliqua specie virtutis? quia ex hoc sequitur eius materiam non esse actum virtutis, sed actus indifferentes. Respondeo sensum esse, constituere actum in specie virtutis, non quomodocunque, sed tanquam necessarium & debitum, vt ad hanc vel illam virtutem pertinet. Nam actus vt sit materia virtutis, vel ex genere, vel ex circunstantia debet esse bonus moraliter, & talis, vt ad aliquam virtutis speciem pertinere possit. Sed hæc de legis materia: sequitur vt de forma dicamus.

Arist. lib. 5. eth.

B

Caiet.

C

De legum ferendarum forma. *Disput.* IX.

D

IN hac disputatione in qua de legum humanarum ferendarum forma acturi sumus, duo potissimum nobis exponenda sunt: alterum quæ sit legum forma, seu qua ratione leges ferendæ sint: alterum quæ legislatori in lege ferenda spectanda sint. Et cum in re manifesta versemur, quæ occurrunt dicenda quibusdam positionibus docebimus.

Prima positio, forma legis potest appellari ipsa ratio, ita vt id quod statuitur, aut verbis præcipitur, sit tanquam legis corpus; ratio vero, quæ est decidendi aut statuendi caussa, sit eius forma. Hanc doctrinam communiter tradũt Iurisperiti, quam a Bartolo accepere: qui per analogiam dixit,

Can. Consuet. d. 1. Rationem esse animam legis. Idem confirmare licet ex doctrina Isidori, aientis, legé ratione cósistere: atqui proprie quæuis res ab ipsa forma habet vt consistat; igitur rationem esse legis formam non male diceres. Idem confirmares ex ijs quæ de legis natura agentes docuimus; & ex illis definitionibus, quibus dicitur, legem esse rectam rationem. *Arist. li. 3. polit. c. 2.* Vt itaque anima corpori vitam, motumque tribuit, ita ratio eadem legi præstat. Vnde inferre licet, legem quæ ratione caret, non esse vere legem, sed legem mortuam; ut manus a corpore separata. Quo fit, vt stulte illi in legibus versentur, & leges tractent, qui parui faciunt in legali disputatione rationem, & eos non libenter audiunt, qui potius ratione, quam auctoritate pugnant: Quare isti, dum erubescunt sine lege loqui, nó vident se non lege viua, sed mortua pugnare, si rationem legis ignorent; cum vis & potestas legis in ratione posita B sit. *l. scire. ff. de leg.* Multo itaque magis rubore affici debent, quod legis rationem non uideant, quam quod sine mortua lege, cum viua ratione disputent. Hinc est vt in legibus condendis non habeat locum illud, quod vulgo circumfertur, sufficit pro ratione voluntas. Si ergo eorum quæ a Deo legislatore sapientissimo statuuntur rationem reddimus, & vt reddere possimus, nos paratos esse debere Apostolorum princeps docuit; cur eorum quæ ab hominibus sanciuntur ratio assignanda, & inquirenda non erit? cum nihil sit, vt, quasi ratione destituti, aut aliqua pręiudicata alicuius magistri opinione impediti, id solum pronútiare debeamus, quod Pythagoræ discipuli solebant, autos epha, idest, ipse dixit.

Sed hic obijceret quispiam, potius ratio debet dici caussa efficiens legú, C quam formalis, cum omnes leges a ratione originem ducant: hoc nihil obstat; quoniam, vt Aristoteles scripsit, eadem caussa sub diuersa ratione, potest *Li. 2. phys. & 2. de anim.* esse forma, & efficiens, ac etiam finis: vnde legum finem, earum formalem caussam appellare licet: præsertim in illis legibus, in quibus minus apparet naturalis ratio; vt sunt illæ, quæ de rebus indifferentibus, non sine communi boni ratione, statuuntur. Secunda positio, non videtur esse verum, quod *Salyc. l. si seru. C. de nox. act.* aliqui affirmant, vnius legis vnam tantum esse rationem. Etenim certissimum est, plures eiusdé veritatis & sententiæ licere assignare, & assignari solere rationes: vt patet in lege quæ donationem inter uirum & vxorem prohibet, cuius aliam Paulus, aliá Cæcilius, alias alij reddidere rationes. Quod si diceres, vnius rei vnam tantum esse posse formam, vt omnes Philosophi D docent; id verum est de forma substantiali, non de accidentali: vel dicas, plures vnius legis rationes, in vnam communem conuenire rationé. Quare, a pluribus rationibus lex potest nominari recta, vt vnus homo a pluribus virtutibus studiosus.

Tertia positio, legis forma potest appellari eius differentia, siue plures differentiæ, quæ in eius definitione ponuntur. Quare, ea particula, quæ loco generis in definitione legis ponitur, erit veluti eius materia, vt Dialectici docent, forma vero, aliæ quæ loco differentiæ adijciuntur, vt in hac definitione, lex est rationis ordo & præceptio, in bonum commune, ab eo qui rempub. gerit promulgata: cuius definitionis hæc est breuis explanatio. Di-

citur

A citur ordinatio rationis, vt demonstretur genus & subiectum, quæ sunt materia: in bonum commune, ad excludendas priuatas ordinationes, quæ vim legis non habent: ab eo, &c. ad excludenda moralia philosophorum præcepta, quæ vim cogendi non habent: promulgata, quia ordinatio, etiam a Principe facta, vim legis non habet, ni accedat promulgatio; Vbi nota, hanc positionem intelligendam esse de lege secundum se suamque naturam considerata, non vt designat id, quod est lege statutum.

Quarta positio, quãuis lex de rebus dubijs, vt supra docuimus fieri possit; ipsa tamen debet esse facilis, atque perspicua. Quoniam lex est veluti sol, qui orbem illuminat, veluti lucerna quæ lumen præbet ijs, qui domi sunt, & ueluti regula quæ incerta mensurat, & quasi index, qui iter demon-
B strat; cuiusmodi non erit, si ipsa luce, directione, certitudineque egebit. Hác legis formam inter alias ad Nicoclem scribendo, expressit Isocrates, cũ dixit, leges inquire æquas, & vtiles, & sibi inuicem concordes, minimeque ancipites, sed quæ oppido quam faciles habeant solutiones. Vnde Soloni vitio datum est, quod quædam obscurius in legibus posuisset, idque rectius, quod consulto, id fecerit: vt Plutarchus scribit.

Quincta positio, in lege constituenda potius breuitas, quam longitudo retinenda est: dummodo breuitas lucem non tollat; ne dum legislator breuis esse laborat, obscurus fiat. Quod breuitatis forma in lege formanda seruanda sit, primum cognoscere licet ex modo, quo antiqui suas leges tulerunt; vt patet in legibus Romanorum, quas duodecim tabulis exararunt: ac
C etiam ex forma qua Deus suas leges dedit. Deinde, leges sunt præcepta quædam, quæ debent esse breuia, vt facilius percipiantur, & retineantur. Sunt etiam quasi apophtegmata & aphorismi, quorum forma breuitatem requirit. Denique, verborum multitudo faciliorem occasionem cauillandi, multarumque interpretationum ansam præbet.

Sexta positio, legislatori bonam legem statuere volenti multa spectanda sunt: quæ autem ista sint, breuiter numerabo & explicabo. Supposito itaque communi omnium legum fine, quo omnia quæ statuuntur referenda, & quo omnia metienda sunt, primo cautus legislator diligenter considerabit, rei naturam atque substantiam de qua lex statuenda est; cum non possit non pessime aliquid de ea re statui, quæ quid sit ignoratur: vt, si quis de ma-
D trimonio, de vsura leges sancire vellet, & quid ista sint non intelligeret. Quod si in iudicijs exercendis, vt passim Iurisperiti docent, substantialia sũt cognoscenda, quanto magis in bonis legibus sciscendis? ex quibus iudicandum est. Secundo, spectanda est quantitas, quæ partim magnitudine, partim numero perpenditur; vt magnum & paruum, multum & paucum. Hæc quantitas spectari potest, vel ratione ipsius legis quę facienda est, vel ratione rerum, de quibus lex fertur; vt de numero testium in aliquo cõtractu probando, & in alijs similibus: cum lex omnibus in rebus iustã ponere debeat mensuram, ac modum. Nam, vt ait ille,

Est modus in rebus, sunt certi denique fines,
Quos vltra citraque nequit consistere rectum.

Tertio, ſpectanda eſt rerum affectio, ſiue relatio, ex qua maximam varietatem res capiunt humanæ: cum omnes artes & hominum ſtatus inter ſe ſint affecti, & vna res ab alia pendeat. Vnde, alia lex ſtatuenda eſt homini, alia homini parenti, aut matrimonio copulato, aut in magiſtratu poſito: alia iudici, alia reo. A

Quarto, qualitas, vnde res habet, quod bona vel mala, iuſta uel iniuſta, laudabilis vel vituperabilis dicatur: cuius conſideratio latiſſime patet. Quincto actio, ſiue mores, & conſuetudo populi, gentiumve, & negocium; quoniam lex conſuetudini & moribus accommodata eſſe debet: ita vt admitti & acceptari poſſit. Ob quam cauſſam Athenæus Platonis leges minus probabat: aiebatque, opus fuiſſe, vt ille prius aliquibus Græcis perſuaſiſſet, vt illis vterétur, Eſt enim lex, vt Ariſtoteli placet, determinata ratio iuxta ciuitatis conſenſum. Vnde Plato, hominib. non exiſtentibus leges ſtatuit; vt qui poſtea vtantur, requirere ſit neceſſe. Nam,

Lib. 13. c. 22. B

Quid leges ſine moribus uanæ proficiunt?

Hor. ode. 24. lib. 3.

Sexto locus, cuius maxima in lege ſtatuenda ratio habenda eſt: ex cuius conſideratione mirum in modum variantur ac variari debent leges: vnde fere municipalia iura nata ſunt. Conuenire itaque debent leges locis pro eorum qualitate, & affectione. Hinc magna diuerſitas legum in diuerſis ciuitatibus & locis; & tamen omnes conuenientes, vt infra, cum de ſtatuis agam, plene docebo. Septimo, tempus, pro cuius diuerſitate variande ſunt leges, ac variantur: ob cuius circunſtantiæ conſiderationem, leges, quæ alias erant bonæ, non ſunt amplius bonæ: & vtiles, fiunt inutiles. Pro temporum itaque ratione leges nouæ ferendæ, antiquandæ iam latæ, & antiquatæ aliquando reuocandæ ſunt. Vnde Terentianus Simo, Nunc hic dies aliam vitam adfert, alios mores poſtulat. Et vt Ouidius ait,

Can. erit. diſt. 4.

C

In And. de rem. amor.

Temporibus medicina ualet, data tempore proſunt;
Et data non apto tempore uina nocent.
Quin etiam accendas uitia, irriteſque uetando,
Temporibus ſi non aggrediare ſuis.

Octauo, ordo ſiue methodus in legibus ſingulis faciendis, & factis collocãdis, ac ſuis in locis ponendis; quod ſane maximam affert in arte nomothetica utilitatem, ſed ut exiſtimo, eſt omnium difficillimũ. Ne igitur leges quæ omnibus rebus modũ ordinemque imponunt, ſine modo ponãtur, de earũ collocatione & bona methodo ſollicitus ſit legislator. Nono, curãdũ eſt, ut quãtũ fieri poteſt, omnia, uniuerſe tamen ſtatuantur, & pauca iudicibus ſuo arbitrio terminãda relinquantur. Hoc faciendũ Ariſtoteles in rhetoricis monuit, ob cauſſas numeratas. Sunt enim leges quaſi theſes, & communes loci, quorum ea eſt natura, vt rebus multis applicari queant. Poſtremo curandum eſt, vt lex aptis idoneiſque verbis, veluti quodam habitu ſit ornata, atque conuenienter ueſtita. Quæ, ſi ob ſubiectam materiam ſit futura longa ſuo exordio, conſtitutione, ſanctioneque conſtabit, principio nimirum, medio, & fine: vt ſit quaſi unum integrum atque perfectum corpus, cuius forma facieſq; qualis eſſe debeat ſequẽti diſputatione magis innoteſcet. D

Sed

A Sed petat aliquis, an ad bonā legem, opus sit vt a bono constituatur legislatore, cui ex Augustino sic respondeo, Bona lex a non bono fieri potest. Nō enim siquis corruptus legem statuat, nulli licere, ad coniugium fœminam rapere, propterea lex mala erit: quia ille corruptus & iniustus, hanc legem tulit. Conditor tamen legum temporalium, vt idem ait, si uir bonus est & sapiens, illam legem consulit æternam, de qua nulli animæ iudicare datum est; vt secundum eius incommutabiles regulas, quid sibi pro tempore iubēdum, vetandumque sit discernat. Lib. 1. de lib. arb. c. 5

Humana lex qualis esse debeat. *Disp.* X.

B CVM rerum qualitates, vt Philosophi scribunt, sint ueluti quędam ipsarum formæ; propterea ad ea quæ de legis forma proxima disputatione diximus, nonnulla de eius qualitatibus adijciemus. Ideo autem de humanæ legis, non de æternæ & naturalis qualitate dubitari solet, quod illa ob humani ingenij imbecillitaem interdum possit non esse recta, hæ vero non item. Et qm̄ Isidorus priuatim legis bonæ qualitates recensuit, ideo eas explicabimus. Ex citati ergo auctoris sententia lex humana si bona sit futura, debet esse honesta, iusta, possibilis, secundum naturam, secundum patriæ consuetudinem, loco temporique conueniens, necessaria, vtilis, manifesta, & pro communi vtilitate conscripta: contra quam doctrinam sic disputares. Lib. 1. ety. cap. 21. Dist. 1. ca. erit.

C Primo, ista diuisio, siue enumeratio, uidetur habere multas particulas superfluas: quoniam, si lex fuerit honesta, omnes alias conditiones habebit: & quod est necessarium est etiam utile, quare frustra ista duo distinguuntur; neque enim hic necessarium sumitur absolute, sed pro eo, quod ad finis consequutionem confert. Secundo, consuetudo, est species quædam legis, lex nimirum non scripta: igitur non est necesse ut lex sit secundum consuetudinem; si est specie distincta. Tertio, quia D. Thomas omnes istas conditiones ad tres reuocauit, & reuocari possunt; vitiosa igitur diuisio, siue numeratio. Huc facit, quod ipsemet Isidorus aliquando aliter legis bonæ partes exposuit. Postremo talis debet esse lex, qualia sunt futura iudicia: at iudicia debent fieri secundum ęquitatem, vt Aristoteles, et omnes qui de iustitia scri-

D bunt, docent: igitur non est necesse, vt lex sit iusta: sed satis erit si fuerit ęqua; & veluti regula lesbia, quæ non erat omnino recta: sed ad lapidum inæqualitatem se se accommodabat. De re proposita ita breuiter statuo.

Prima positio, conuenienter nouem humanæ legis numerantur conditiones, siue qualitates, quarum hanc breuem subijcio explicationem. Prima, lex debet esse honesta, ne contineat aliquam turpitudinem, qua posita statim tollitur honestas, hoc est, quasi honoris & dignitatis status; ita ut honore & approbatione sit digna. Hmōi sunt hę leges in iure diuino, quod sacerdos per gradus ad altare ascendere non debeat, ne reueletur eius turpitudo: de immundis aīalibus non edendis: de leprosis expellendis: de puerperæ immunditia, & harum similes; quæ tamen mysticis non carent sensibus. Hanc quali- Exo. 20. Leu. 1. Leu 13. & 14.

Pomp. lat. de ſacerd. Feneſtel. de ſacer. qualitatem, ſiue honeſtatem non habebant leges ritus ve, quibus, in quibuſdam ſpurcorum Deorum ſacrificijs Ethnici utebantur. Quare, cum lex debeat eſſe regula atque norma virtutis, cui ſoli uerus debetur honor, illud præcipue legi congruit, vt ſit honeſta, ac proinde honore digna. Atque hæc prima conditio conuenit legi ſecundum ſe conſideratæ & ex ſua natura. Secunda, iuſta, hoc eſt, vt æqualitatem ſeruet in rebus: eſt enim lex quaſi incorruptus iudex, qui quod ſuum eſt cuiq; tribuit, & inter homines æqualitatem ſtatuit: Iuſtum enim idem eſt, quod æquale, inter exceſſum & defectum interiectum: Quæ conditio conuenit legi, ut eſt ad alterum relata, & eſt iuſtitia quædam, ſiue iuſtitiæ actus. Tertia, poſſibilis, hoc eſt, talis eſſe debet, vt ſeruari poſſit; vt ſit accommodata viribus eorum quibus imponitur. Vnde Chriſtus damnabat Phariſæos, qui ſuis traditionibus onera grauia & importabilia imponebant. Ipſe vero, vt optimus legislator, onus ſuaue & leue impoſuit. Hæc conditio reſpicit legis vſum: cum fruſtra ſtatuatur id, quod ſeruari non poteſt: ac proinde lex debet eſſe poſſibilis, pro viribus eorum quibus imponitur. Quarta, ſecundum naturam, hoc eſt, ſecũdum rectam rationem, & naturalem æquitatem, a qua ſuam trahit originẽ: neque enim illa conſtitutio legis nomen meretur, quæ ratione caret; cum ratio ſit legis anima, vt ſupra docuimus. Sunt tamen qui hanc conditionem cum ſuperiore coniungunt, vt ſit ſenſus, Lex ſit poſſibilis ſecundum naturã, hoc eſt, ſecundum conditionem eorum, quibus imponitur: ſed hæc expoſitio minus quadrat. Quincta, ſecundum conſuetudinem, loco temporique conueniens, hoc eſt, cum dirigat actus humanos, qui a circũſtantijs pendent, earum ratio habenda eſt, quare pro conſuetudinum, locorum, temporumque varietate varianda lex eſt, vt ſit conſentanea atq; conueniens. Non debet ergo eſſe contraria conſuetudinibus & moribus, modo conſuetudo ſit bona, aut non mala. Et ideo diuerſis gentibus ob morum diuerſitatem, diuerſæ congruunt leges: Cuiuſmodi ſane multæ Platonis leges non erant: ac proinde apud quoſdam male audiuerunt. Atque idem de alijs duabus circunſtantijs dicas. Sexta, neceſſaria, ratione mali remouendi ac extirpandi, quod lege prohibetur. Nam cum lex inſtituta ſit ad efficiendum homines iuſtos, & prima iuſtitiæ pars, ſit receſſus a malo, ideo legis ferendæ neceſſitas, hinc ſumenda eſt, vt remoueat incommoda, & nocumenta, quibus peruertimur. Septima, vtilis, reſpectu boni, vt ad bonum dirigat, & promoueat: vtile enim id dicitur, quod eſt ad finem conſequendum commodum. Neceſſaria itaque debet eſſe lex, quia ſine neceſſitate leges non ſunt multiplicandæ; cum legum multitudo ab omnibus legislatoribus damnetur: & vtilis, vt ſit ad finis conſequutionem maxime accommodata. Octaua, manifeſta, ideſt, non obſcura, quia cum lex ſit veluti lucerna quædam, quæ hominibus in hac rerum cæcitate præit, profecto lucere debet; ne quis prætendat ignorãtiam, ne litigandi occaſionem præbeat. Ideo Iuriſperitus aiebat, Leges ſacratiſſimæ quæ conſtringunt hominum vitas, intelligi ab hominibus debent: vt vniuerſi præſcripto earũ manifeſtius cognito, vel inhibita declinent, vel permiſſa ſectentur. Nona, pro communi bono conſcripta,

Marginal notes: *Mat. 23.* (beside "tur. Vnde Christus…"); *Toſt. tom. 1 in exod.* (beside "ſit bona, aut non mala…"); *Pſal. 118.* (beside "hominibus in hac rerum cæcitate…"). Margin letters: A, B, C, D.

A pta, hac conditione exprimitur legis ſcopus, bonum nimirum publicum. Nam, vt ſolo hoc diſcrimine Rex & Tyrannus diſcrepant, quod ille publicam vtilitatem ſpectat, hic vero priuatam; ſic etiam lex bona & mala: illa eſt bona, q̃ publici boni cauſſa eſt lata: illa mala cuius finis eſt priuata vtilitas.

Secunda poſitio, bonæ legis conditiones ab eodem Iſidoro ſic numerantur. Porro ſi ratione lex conſiſtat, lex erit omne iam, quod & ratione conſtiterit dumtaxat, quod religioni cõueniat, quod diſciplinæ cõgruat, & quod ſaluti proficiat. Huius enumerationis hæc eſt ratio; lex bona duo habet, ex quibus eius conditiones perpendendæ ſunt. Primum, quod ſit humanarum actionum forma, quæ humanis actibus modum præſcribit in ordinem ad finem: alterum vt ſit facta ad exemplar æternæ & naturalis legis. *Diſt. can. conſuetudo.*

B Si conſideretur vt forma, forma debet eſſe accommodata fini, ex quo eius ſumitur ratio, vt in ſecũdo Phyſico docet Ariſtoteles: Si uero ut regula & mẽſura, æternæ & naturali legi, vnde eſt expreſſa, conſentanea eſſe debet. At vero ratione finis ad quem ducit, vtilitatem ſpectare debebit, populorum nimirum ſalutem. Lex ergo ſi legem æternam vnde dimanat, exprimet, erit religioni, hoc eſt diuino cultui, qui eſt primus humanarũ actionum finis, congrua: Si legem naturalem repræſentabit, diſciplinæ, hoc eſt humanæ inſtitutioni, hominum mores dirigendo & componendo conueniet: Denique, ſi conuenientem habebit finem, erit hominibus ſalutifera. *Plat. lib. 1. de leg.*

Tertia poſitio, alię qualitates ſuperius numeratę, ad has tres reuocare licet. Nam ſi lex humana ęternę legi, ſeu religioni erit conueniens, profecto

C erit honeſta; ſi rõne cõſtiterit, iuſta: ſi ſaluti conſulet, erit pro cõi bono conſcripta, & ſi diſciplinę conſentiet, oĩbus circunſtãtijs erit accõmodata: poſſibilis igitur, ſm̃ conſuetudinem, loco, tempori conueniens, neceſſaria, vtilis, & manifeſta. Atque ex his colligere licet, quę leges non ſint recipiendę, & populos non obligent. Primum, quę legi diuinæ aduerſantur; ut omnes leges infidelium contra religionem Chriſtianam: quia magis oportet obedire Deo quam hominibus: Deinde, quæ non continent utilitatem cõmunem, ſed potius nocumentum afferunt: Præterea, illæ, quæ licet detrimentum non afferant, ſunt tamen inutiles. Denique aliæ, quæ ſunt difficiles, & cum circunſtantijs non conſentiunt. *Act. 5.*

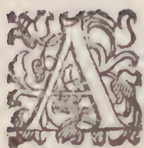
Ad primum, iam docuimus quomodo illę conditiones tanquam diſtin-

D ctæ ponantur: & ideo iſta enumeratio nihil habet ſuperflui. Ad ſecundum, conſuetudo hoc loco non ſumitur pro lege non ſcripta, ſed pro ritu & moribus, alicuius loci, vel populi: quibuſcum lex bona conſentire debet. Ad tertium, concedimus illas primas conditiones poſſe reuocari ad pauciores, quas idem Iſidorus primo ſub compendio poſuit, & poſtea explicatius numerauit. Neque inſolens eſt apud auctores, quod alicuius rei qualitates non vno modo diuerſis locis numerentur. Ad quartum, debet lex eſſe iuſta; quę tamen, pro circunſtantiarum & factorum ratione, ſecundum æquitatem ad iudicia eſt accommodanda. *Ant. Lul. lib. 1. de orat.*

De

A

De legum humanarum numero. . *Disput.* XI.

D ea quæ proxima disputatione de recta legum ferendarũ ratione tradidimus, illud etiam spectare uidetur, vt priuatim doceamus, an multitudo, an paucitas legum approbanda sit. Nam pro una parte, potius multitudo, quam paucitas probanda esse videtur: cum omnes populi, & resp. multis abundauerint legibus, præsertim Romani, quibus nullus unquam populus gubernauit melius: Ecclesia quoque multis in suo regimine legibus abundat. Ex altera vero parte legum multitudo multa secum affert incommoda; quia grauantur subditi: leges facile contemnuntur, facileque obliuioni traduntur, vt nonnulla alia inconuenientia omittam. Et quia hæc difficultas facilem explicationem habet; ideo quibusdã positionibus quid tenendũ sit breuiter indicabo. B

Prima positio, leges humanæ multæ & diuersæ esse debuerunt. Nam, etsi vniuersæ, de rebus singulis ferendæ nõ sint, vt supra docuimus; tamen, quia multa & uaria sunt, quæ in humana societate legibus ordinanda, & moderanda, corrigendaque fuere, vt multa & diuersa personarum genera, multa & varia hominum commercia in rebus acquirendis, conseruandis, recuperandis, augendisque, & denique multa hominum errata corrigenda ac punienda, profecto, hæc paucis quibusdam legibus præstari non potuere. Secunda positio, legum diuersitas ac multitudo ex his potissimum capitibus enata est. Primo ex diuersitate finium diuersarum societatum, ac etiam partium unam communitatem efficientium. Nam, vt est alius finis ad quem natura produxit pollicem, alius ad quem totam manum, alius ad quem brachium; ita alius est finis ad quem singularem hominem, alius ad quem domesticam societatem, alius ad quem totam ciuitatem, alius ad quem regnũ leges proxime ordinare debent. Cum ergo humana societas varijs sit conflata membris, quæ suos priuatos fines habent; priuataque munera ad vnum supremum finem obtinendum ordinata: profecto legũ varietate fuit opus. Vnde, aliæ leges pro uno, aliæ pro singulis, aliæ pro bonis, aliæ pro malis, aliæ pro uno, aliæ pro alio tempore constituendæ fuere. Secundo, ex diuersitate studiorum hominum: Nam cum in ciuitate variæ debeant esse artes, quas omnes legislator ad boni publici conseruationem aliquid præcipiẽdo, aut prohibendo ordinare debet, idcirco legum diuersitas & multitudo necessaria fuit. Vt hic omittam, hoĩum in artibus & officis exercẽdis prauos affectus corruptosque mores, qui sæpe legum nouarum occasionem præbẽt & necessitatem inducunt; sicuti & hæreses faciendi noua decreta. Postremo, quia in prouincia, vel regno uaria sunt loca, pro quorum diuersitate, cum leges locis accommodatæ esse debeant, eas multiplicare oportuit. C D

Tertia positio, uniuerse loquendo, potius legum paucitate, quam multitudine resp. gubernanda est. Primum, quia cognoscendæ & memoria tenẽdæ, ac obseruandæ sunt; alias enim frustra statuerentur: at quo pauciores sunt, melius ediscuntur, & seruantur; igitur. Deinde, cum fieri non possit

vt legum

A vt legum multitudo, a multitudine ſeruetur, facile contemnuntur, ac etiam in prouerbium abeunt; atque ita earum perit auctoritas. Quod ſi in rerum natura nihil eſt fruſtra, & nihil in uanum conſtitutum: idē profecto in humano regimine oīno curandum eſt: cū ars imitari debeat naturā. Reijciatur igitur id, cuius nullus eſt futurus vſus, nec introducatur abuſus. Poſtea, legū multitudo eſt malæ adminiſtratæ reip. haud obſcurum indicium, Multæ leges inquit Iſocrates, argumentum ſunt perperā adminiſtratę ciuitatis: quod qui oppilationes peccatis faciant, multas fieri leges cogant. Idem ex Platone affirmabat Strabo, Quibus adſunt leges plurimæ, & item pœnæ plurimę, ijs & uiuendi ritus deprauatos eſſe: ſicut, quibus plures adſunt medici; ijs & ægritudines permultas adeſſe, probabile eſt. Præterea, eandem doctrinam *Orat. 10.* *Lib. 6. geogr.*
B bonorum legiſlatorum auctoritate confirmares: Deus duabus tabulis ſuam legem concluſit: Chriſtus item ſuam paucis præceptis: Romani Regum tēporibus paucis utebantur legibus: poſtea omnia ſua iura duodecim tabulis comprehenderunt. Laudat Iuſtinianus ſuam curam qua legum multitudinem, ob lōga temporū ſpatia & ob imperij magnitudinem introductam in compendium redegit. Eandem paucitatem Solon & Plato commendarunt. Quod ſi quis paucioribus legibus ſcriptis, vti uellet, is multa conſuetudini relinquat. Serendi etiam mores, ait Cicero, nec ſcriptis omnia ſanciēda. Non erit tanta legum multitudo, ſi leges ſuperfluæ reijciantur: ſi incommodæ abrogentur: ſi quæ in deſuetudinem abierunt, non amplius redituræ, ex legum codice tollantur: ſi denique paucæ admodum, ac de grauioribus *Toſt. ad. in Matt. 10. 6.* *Demoſt. orat. i Lep.* *Lib. 5. de rep.* *Lib. 1. de leg.*
C duntaxat, leges nouæ ferantur. Dabit ergo operam optimus princeps, non ut multas condat leges, ſed vt quam optimas, maximeque reip. ſalutares. Nā bene inſtutæ ciuitati ſub bono principe & integris magiſtratibus paucæ leges ſufficiunt. Atque ex dictis facile ſolueres argumenta quæ in utranque partem allata fuere. *Iac. ſim.*

De humanæ legis diuiſione & partibus. Diſp. XII.

ETSI ſupra, non uno in loco, de legum diuiſione agentes, eius præcipuas & uniuerſes partes recenſuimus; ita vt in præſentia ſolum de humani iuris partibus agendum eſſet; tamen, non ſine vtilitate aliorum ſententias referendo, nunc nonnihil eadē
D de re plenius dicemus; cum legum diuiſio, vt Bolognettus adnotauit multo ſit difficilior, quam primo aſpectu apparet. Id verū eſſe ex eo intelligi licet, quod hac in parte non omnino conſentiant ſcriptores: qui nō una eademque ratione legem diuiſerunt. In hac itaque diſputatione primo afferam quaſdam magis celebres diuiſiones: deinde adnotabo nōnulla; poſtremo quid tenendum ſit docebo. *Cap. 6.*

Quod ad primum attinet, Vlpianus hunc in modum diuiſit ius. Ius aliud naturale, aliud gentium, aliud ciuile. Naturale eſt illud, quod eſt cum ipſo genere animalium commune: gentium, quod ratio apud omnes gentes conſtituit: Ciuile, quod quiſque populus ſibi conſtituit. At Cicero in ſecundo

cundo de Inuentione libro hoc pacto: Ius aliud naturale, aliud consuetudinis, aliud legitimum. Naturale, quod non opinio genuit, sed innata uis inseruit: consuetudinis, quod a natura ortum habet, & vsu creuit: vel quod in morem approbatio vulgi perduxit: legitimum, quod continetur scripto, & expressum est, vt seruetur. Aristoteles hac ratione, ius alterum naturale, alterum legitimum: Naturale est, quod eodem modo apud omnes se habet: legitimum, quod antequam legibus statueretur, nihil referebat ita ne, vel secus se se haberet. At uero alibi legem in propriam & cōem diuisit: Propria est, quā singuli sibi determinarunt, quę in scriptā & nō scriptā subdiuiditur: communis, quæ secundum naturam est. Hanc eandem diuisionem fecit Gaius in lege, Omnes populi: Stephanus Forcatulus hac vsus est diuisione ius, aliud est nobis commune cum dijs: vt seruare fidem, bene facere benefaciētibus: aliud commune cum brutis: vt maris & fœminæ coniunctio: aliud cū hominibus, vt bella & seruitutes. Robertus quoque Maranta, quandam suā ab alijs diuersam attulit diuisionem: quam qui noscere volet, apud ipsum leget. Diuus Isidorus melius diuisisse videtur, cuius diuisionem nos infra explicabimus. Nec defuerunt, qui omnes iuris diuisiones reiecerunt, vnicū ius ponentes. Ius itaque ex istorum sententia, quod alij diuidunt, in ius cōmune, & gentium, vnicum est, quod non potest in plura diuidi. Quoniam diuisiones non debent fieri per differentias accidentales, & materiales, quales sunt quattuor illæ, secundum quas, quattuor assignantur iuris partes. Prima est, cum in uno solus naturæ instinctus operatur: Secunda, cum naturæ instinctus ratione temperatus agit: Tertia, cum in hominum mentibus sine ulla ratiocinatione ex solis insitis a natura principijs: Quarta, cum per rationem discernimus ea, quæ sunt necessaria ad medendum hominum prauitati: vnde bellorum, & captiuitatum usus. Sed de opinionibus hactenus.

Lib.5. eth. cap.7. — *Li.1. Rhet. cap.13.* — *D. de iust. & iur.* — *Dial.37.* — *Tract. de ord. iud.3. p.* — *Tasi l. ex hoc iure ff. de iust. & iur.*

A B C

Quod attinet ad secundum, notandum est primo, diuisiones varijs modis fieri posse, vt Dialectici tradunt; per genus & differētias, per partes, per subiecta, & per accidentia. Et quidem illæ probantur, quæ dantur per differentias, aut per ea quæ sunt intrinseca, non autem illæ, quæ per accidentia; vt si diuidatur animal in nigrum & album, quo modo recte diuideretur color; & lex in breuem & longam. Nota secundo, quattuor sunt quæ ad legis rationem pertinere vidētur; primum ut a naturali lege deriuet: deinde, ut spectet commune bonum: postea, ut instituatur ab eo, qui facultaté legis condendæ habet: postremo, ut actiones humanas dirigat & emendet: ex quibus capitibus uariæ sumi possunt legis diuisiones, cum unaquæque res conuenienter diuidatur secundum ea ex quibus intrinsece constat. Nota tertio, dubitari solet a philosophis ciuilibus, qui nam homines remp. siue ciuitatem conficere censeantur; & quidem Aristoteles tres tantum hominum ordines ciuitatem constituere existimauit, consultores, milites, & sacerdotes; ea ratione, quod hi proxime commune bonum conseruent, & eas possint habere uirtutes, quæ ad ciuitatis felicitatem sunt necessariæ: alij vero, ut mercatores, & agricolæ sunt ueluti ministri; cum publicæ utilitati proxime non inseruiant, sed priuatæ: Et ita sunt in ciuitate, ut pili, & ungues, ac

Aristot. 7. pol. c. 8. & 9.

D

dentes

A dentes in corpore. Quare iuris diuisio non a quocunque personarum genere sumenda erit, sed ab illis personis, quæ per se proxime ciuitatem conficiunt. Nota quarto, cum uariæ numerentur simplicis politiæ species, Aristocratia, Oligarchia, Democratia, & Regnum; ex quibus una mista fieri potest, quæri solet, an mistum regimen sit simplici, præsertim regio, præstantius atque utilius. Et quidem Diuus Thomas hac in parte, non sibi constare videtur; (P.p.q.103 ar.3.) cum aliquando regiam gubernationem omnibus prætulerit, vt in libro primo de regimine principum, (A c.2.) & in quarto contra gentes; (C.p.76.) in huius vero dubitationis, quam nunc exponimus tractatione, mistum regimen prætulisse videtur: (1.2.q.95. ar 4.) quod cum Aristotelis doctrina varijs in locis tradita pugnat; de qua dubitatione quid tenendum sit, in ipsis positionibus dicam, ad
B quas, his notatis, accedo.

Prima positio, Iuris diuisio tradita ab Vlpiano, non est admittenda. Hanc conclusionem late probatam inuenies apud Bolognettum: & satis patet ex ijs, quæ supra scripsimus, cum de iuris naturalis definitione egimus. Peccat enim ista diuisio, quia quoddam ius ponit, nobis commune cum bestiis: cum tamen appetitus partis sensitiuæ non pertineat ad ius hominum, nisi vt subijcitur rationi; cui iste appetitus, potius repugnat, eamque in cōtrariam partem trahit. Vnde merito Valla istam doctrinam irrisit. Naturales itaque inclinationes secundum rationem, ad ius naturale hominis pertinent. Quare, ista diuisio aliquid extrinsecum & superfluum assumit: & unum membrum omittit, nimirum ius illud naturale, quod est homini propriū; & ius
C Gentium, aliud iuris membrum a naturali distinctum faciat. Secunda positio, iuris diuisio a Cicerone allata, non uidetur bona. Quoniam assumit unū membrum accidentariū, ius nimirum consuetudinis, quod nihil aliud est, quam ius non scriptum, quod potest esse legitimum, & accidit iuri, quod sit scriptum, uel non scriptum. Verum in libris de Legibus meliorem iuris insinuauit diuisionem, in naturale, gentium, & ciuile. Tertia positio, Aristotelis, Pauli, & Gai diuisio, ut bona admitti potest. Quoniam, si quis subtilius rem hanc examinare uelit, omnis lex ideo obligabit, uel quia ita ratio ipsa, siue clare, siue obscure dictat, uel quia ita uoluntas eius qui præest, præcipit. Vnde colligeres, ea priuatim & proprie ad legem humanam pertinere, quæ sic & aliter statui potuerunt, & ea, quæ ideo mala uel bona sunt,
D quia instituta sunt.

Quarta positio, ius humanum illud nimirum, quod intercedente humano discursu statutum & determinatum est, commode diuidi potest, juxta illa quattuor, quæ ad legem pertinere diximus: unde quattuor oriuntur diuisiones. Prima, ius humanum, aliud gentium, aliud ciuile. Quid autem ista iura sint, satis ex dictis patet. Ad ius gentium pertinent primæ apud omnes gentes ex lumine naturæ deductæ conclusiones. Vt ex hoc principio, cum pace uiuendum est, igitur bona diuidenda: igitur bella gerenda, & seruitutes introducendæ: igitur venditiones, & emptiones admittendæ. Ad ciuile conclusiones & decreta, ad priuata loca accommodata, & quæ ex voluntate legislatoris potissimum pendent. Secunda diuisio, a fine sumpta,

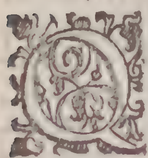
quod

quod est bonum, & ita diuiditur in iura quæ legem statuunt ijs qui per se A
pertinent ad ciuitatem, bonumq; commune curant, atque conseruant; vnde oritur diuisio in ius sacerdotale, militare, cōsulare, quod pertinet ad eos, qui magistratum gerunt. Hæc enim tria personarum genera exercent eas virtutes, quæ ad publicum bonum conseruandum proxime pertinent: ac proinde uirtutibus ornata esse debent. Tertia diuisio, ex parte corū qui vim habent condendi leges: Ex aristocratia oriuntur senatusconsulta & respon-
Med. lib. 5. de rect. in Deum fid. sa prudentum: ex oligarchia, ius prætorium & honorarium: ex democratia, plebiscita: ex regno, leges & Principum constitutiones. His adde diuisioné in ius sæculare, ex ecclesiasticum. Quarta, ex rebus quæ prohibentur; vnde diuersæ leges iuxta res prohibitas, de adulterijs, de sicarijs, cæterisque
D. 1. & 2. rebus. Atque hæc iuris diuisio sumpta est ex ijs quæ hac de re scripsit Isido B
rus: quam etiam explicuit Diuus Thomas. Verum accommodate ad ea quæ de legibus disputantur, lex humana diuidenda est in ius consuetudinis, & ius scriptum: rursus in ius commune, & ius priuatum, siue in priuilegia: & deniq; in ius ciuile & pontificium, illud naturæ legem, hoc diuinā spectat.

Quincta positio, unius gubernatio simpliciter loquēdo est omnium optima. Doctrina est communis omnium philosophorum & Theologorum: quam pluribus confirmare non est huius loci. Quod autem attinet ad dictum D. Thomæ, qui sibi contradicere videtur, Caietanus tres adhibet declarationes: quarum prima est, Quod monarchia sit optima comparata cū simplicibus regiminis formis: altera, quod sit pręcipua, secundum se, sed, ho
Arist. 3. pol. minum imbecillitate supposita, mixtum imperium esse utilius: quoniam C
homines imperij participes esse volunt; & vnus non potest omnia gubernare, quæ melius a pluribus, quorum reip. conseruatio interest, gubernantur: postrema, tunc monarchia primatum tenet, quando ille vnus qui præ est, est uirtute præstantior, non solum singulis, sed etiam omnibus simul, vt Ari
Lib. 3. pol. cap. 1. stoteles scriptum reliquit. Vnde inferunt Theologi, Pontificem eligendū esse, optimum, ex omnibus Christianus. Quare ex adiunctis mistum imperium potest esse utilius: quo etiam modo principis creatio per successionem potest esse melior ea quæ per electionem; quæ, simpliciter loquendo, pri-
Arist. D. Tho. mum locum tenet, vt aliqui docent: de qua re alio opere, fauente Deo, accurate dicemus.

D

An humana lex conuenienter fingat, & de fictionis natura.
Disput. XIII.

QVONIAM Iurisperiti, præter eos quos supra explicuimus legis effectus, quosdā alios priuatim humanæ legi tribuūt; ideo de istis quoque nobis vniuerse de lege tranctantibus, aliquid scribendū est. Inquiunt igitur, legem fingere, præsumere, augere, atque minuere: de quorum singulis, more nostro, breuiter agemus. Et quod ad fictionem attinet uidetur talem effectum non esse admittendum.

Primo,

A Primo, fictio in numero vitiorum ponitur cum veritati aduersetur: igitur non est attribuenda legi, nec ab ea vsurpanda.

Secundo, qui ficte agi, simulate agit, qui simulate agit decipit: igitur si lex fingeret, nos deciperet. Tertio, ex ipsa fictionis natura, quæ in hoc sita est, vt ponatur esse quod non est, & non esse quod est, falsitatis nimirũ contra veritatem assumptio, vt cum fingitur adesse, qui vere abest. Quæ ad huius effectus declarationem mihi dicenda sunt, quibusdam positionib. complectar; quibus, quæ sit natura, caussæ, partes, siue species fictionis, & in quibus rebus fiat, quid valeat, & quomodo cognoscatur, docebo.

Prima positio, fictio, cum sit verbum medium, aliquando in malam sumitur partem, pro simulatione decipiendi & fallendi caussa comparata; vt si B quis fingeret, se vendere, cum tamen vere det fœnori; aliquando in bonam, vel saltem indifferentem; vt si quis quippiam fingeret ad prouocandum aliquem ad aliquid faciendum; vt cum Christus finxit se longius ire, vt prouocaret duos Apostolos qui Emaus proficiscebantur, ad se retinendum: vel veritatis inueniendæ caussa; vt cum Salomon finxit se velle, puerum infantem diuidi: vel etiam æquitatis conseruandæ gratia: quomodo leges fingere dicuntur; vt infra patebit; & de fictione hoc modo accepta, hoc loco agendum est.

Secunda positio, fictio, vt est legis effectus, hoc modo describitur, Fictio, est in re certa eius quod est possibile contra veritatem pro veritate a iure facta assumptio: vel hoc modo, Est in re certa cõtra veritatem rei quæ fuit, vel C est possibilis, a iure ex æquo & bono pro veritate assumptio. Quæ duæ descriptiones in eundem fere sensum recidunt; & ex sequentibus innotescẽt: nunc eas vnico declarabo exemplo. Qui ecclesiæ caussa abest canonicus, quotidianis distributionibus non priuatur; quia per legem adesse fingitur, licet re vera absit: & hoc, vt æquitas seruetur. De natura itaque fictionis est, fingere non esse quod est, & esse quod non est: quæ tantum efficit in casu ficto, quantum veritas in vero. Tertia positio, fictio non est idem quod præsumptio: quæ sic differunt. Primo, fictio est de re, de qua certum est esse falsam; vt in allato patet exemplo: at pręsumptio est de re dubia: vnde, de re certa fingitur, de incerta præsumitur. Secunda, contra fictionem iuris non admittitur probatio; at contra præsumptionem maxime. Postremo, fictio est D contra veritatem, quia fingitur aliquem mortuum, vel præsentem esse, qui re vera non est: at præsumptio est circa verisimile & dubium.

Quarta positio, caussa efficiens primaria fictionis est lex, caussa vero motiua est æquitas. Vnde fictio, quoad effectum iuris non potest induci ab homine absque legis auctoritate: Et cum sit æquitatis caussa introducta, æquitate cessante, ipsa quoque cessabit. Fit autem fictio, tum a ciuili, tum a canonico iure. *Ia l. si quis pro. ff. de usuc.*

Quincta positio, fictio triplex est, inductiua, priuatiua, & translatiua. Prima inducit, siue facit aliquid de nouo: secunda factum destruit; tertia factum in aliud transfert; vnde sic describuntur, Inductiua, est in re certa non existenti possibili, pro existenti a iure facta assumptio. Priuatiua

Q non

est in re certa existenti possibili non existere pro non existente a iure facta A
assumptio. Translatiua vero, siue extensiua, est in re certa vno modo existente pro existente alio modo possibili a iure facta assumptio. Quæ descriptiones & ex dictis intelligi possunt, & ex ijs quæ dicentur notiores fient.

Sexta positio, fictio reperiri & fieri potest in omni rerum genere. In substantia, vt cum filius in vtero fingitur iam natus. In quantitate, vt cum fingitur aliquid esse plus ratione téporis, quod tamen non est ratione quantitatis; quo modo dicitur bis dare, qui cito dat: & minus soluere, qui nihil soluit. In qualitate, vt cum fingitur esse purum, quod est conditionale, vt in contractu cum conditione turpi, & esse homicidam, qui non est. In relatione, vt si quis fingatur pater, vel filius, qui non est, vt pater putatiuus. In actione, vt cum fingitur aliquem per se fecisse, qui per alium fecit: & mulierem agere, quæ non agit: & eum necasse, qui pietatis officium omisit, & cum loqui qui tacet. In passione, vt patrem perpeti iniuriam illatam filio. In loco, siue vbi, cum quis fingitur præsens, cum absit, vt in contumace patet. In tempore, vt accidit in ratihabitione, quę retrotrahitur per temporis fictionem, vt euenit in actu conditionali, qui tunc sortitur effectum, cum conditio adest; sed tamen conditio retrotrahitur, & fingitur ante fuisse. In situ & positione; vt accidit in præscriptione non currenti contra minores, vel viduas; fingitur enim stare, ac pendere. Denique in prædicamento habere, vt cum fingitur aliquis, vxorem habere, quam vere non habet: quamuis habere & habitus, qui vltimam facit categoriã, apud philosophos non sint idem. B

L. cum acceus. ff. de condit.

L. ingenuus. ff. de sta hom.

Ca. quante de sent. excom.

Can. periculose de pœn. d. 1.

L. sicut. C. de præs.

De côuer. coniug.

Septima positio, fictio inductiua non habet locum in rebus impossibilibus secundum naturam. Vnde adoptio per quam introducitur filius, non potest fieri a minore: cum debeat imitari naturam, secundum quam filius est patre maior. At hæc doctrina quasdam declarationes, siue limitationes admittit. Prima, hæc fictio licet non cadat super re impossibili in suo genere; cadit tamen super indiuiduo: & ita fingitur aliquem habere duos patres, quamuis per naturam non possit esse nisi vnus. Secunda, non habet locum, si impossibilitas ex accidenti nascatur: vnde spado potest adoptare, quia secundum naturam potuit generare, licet ex accidenti sit impeditus. Tertia, procedit allata doctrina, variatis aliquo pacto terminis. Explico, cum fingitur natus qui in vtero est, impossibile est per naturam, vt sit natus, si conceptus fuisset ante quattuor menses: at si fingamus citius matrem concepisse, quod erat possibile secundum naturam, fingi poterit, nunc peperisse. Qua etiam ratione per fictionem dicuntur viuere illi, qui, licet iam mortui sint; tamen in hominum memoria ob eorum egregia facta viuunt. Atque ex his intelliges verba illa in fictionis definitione posita, quæ fuit, vel est possibilis. C D

L. si quis post. ff. de libert. & post.

Octaua positio, dicta fictio non habet locum in ijs quæ impossibilia sunt de iure. Vnde fictio non retrotrahitur ad tempus a lege prohibitum: nec facit tutorem, eum qui ex iure esse non potest.

Doct. in l. talis scriptura. ff. de leg. 1.

Nona positio, fictio non habet locum in ijs, quæ mere iuris sunt. Nam, cum sit remedium extraordinarium ex æquitate inductum, stante legis dispositione,

A spositione, & remedio ordinario, cessare debet. Vbi nota, quando lex disponit ea quę sunt iuris, quamuis vtatur verbis quæ fictionem designant: tamen vere disponit; vt cum facit filium esse sui iuris: vnde filius legitimatus, vere filius est.

Decima positio, fictio habet locum in ijs quæ sunt facti, modo factũ non sit ab omni iuris effectu remotum: Fictiones enim sunt propter ius introductæ. Quare in ijs quæ sunt iuris, idem est esse tale, & haberi pro tali: in ijs vero quæ sunt facti, aliud est tale, aliud haberi pro tali, & sic factum fictionem suscipit. Vnde lex in ijs quæ a sua potestate pendent, non ficte, sed vere facit; secus in ijs quæ ab hominis potestate. Cæterum, factum quandoque infectum fingitur.

B Vndecima positio. fictio priuatiua procedit in ijs quæ sunt puri facti, suadente æquitate. Quo pacto Monachus, & is qui ingreditur monasterium fingitur mortuus: similiter, deportati, damnati ad metallum, ac etiam capti ab hostibus. Vbi nota, discrimen inter fictionem inductiuam, & priuatiuã; quod illa procedit in ijs quæ facti & iuris sunt, ita vt vtrunque requiratur: hæc vero alterum horum requirit: vnde ad priuationem sufficit vnum, at vero ad inductionem seu affirmationẽ omnia requiruntur, quæ adesse debent.

Duodecima positio, fictio translatiua, requirit duos terminos habiles, vnũ a quo, & alterum ad quem fiat translatio; Vt cum factum ab vna persona per fictionem transfertur ad aliam: quę quattuor modis fit. Primo, de vno tempore, ad aliud tempus, in ijs quæ sunt mere facti, modo æquitas suadeat, vel C ministerium iuris intercedat. Vnde, qui hodie mortuus est, fingitur ante occisus. Habet etiam locum in ijs quæ mere iuris sunt; vt hodie esse in potestate, & antea fuisse.

Secundo, ab vna persona ad aliam, in ijs præsertim quæ mere facti sunt; ac etiam in ijs quæ in vtroque consistunt, modo referas ad factum, nõ ad ius. Verum in persona a qua fit translatio, requiritur habilitas facti, non autem iuris: at in ea ad quam transfertur vtraque requiritur habilitas. *Dyn. c. qui per alium de reg. iur.*

Tertio, de vna re ad aliam; vnde traditis clauibus, finguntur tradita quæ sub illis continentur.

Quarto, a loco, ad locum; cũ factum in vno loco fingitur factum in alio. *Dyn. cap. quod alicui. de reg. iur.* Vbi nota hanc fictionem comprehendere quæ gesta sunt voluntarie medio D tempore, nõ tamen quæ gesta sunt necessario: nec retrotrahitur quoad actus perfectos, sed quoad imperfectos & pendentes.

Decimatertia positio, duæ fictiones, æque principales, & ex eadem æquitate procedentes, circa idem concurrere non possunt: sicuti nec duo specialia circa idem. Quare, sicuti vnus animus non potest efficere retentionem duarum possessionum; ita vna æquitas non potest efficere productionẽ duarum fictionum. Quando autem plures fictiones ita se haberent, vt vna consequeretur aliam, vt cum prima non potest esse sine secunda, vel quando plures ex diuersis procederent fontibus, plures concurrere possunt.

Vltima positio, legis fictio cognoscitur ex verbis improprie sumptis, & ex his particulis, pro, perinde, quodammodo, & similibus, vt, si dicatur Pro

mortuo, pro ciue habeatur: & ex verbis, videri, Haberi, &c. Et hæc summatim ex Iurisperitorum doctrina de fictione dicere volui. Quæ etsi propter breuitatem ijs qui in iure humano non sunt versati, non omnino clara videri possunt; tamen ab ijs qui aliquam iuris habent notitiam non minus clare intelligentur, quam quæ ab alijs fuse & confuse dicuntur. Argumentis in contrarium allatis non respondeo, quia ex dictis soluuntur. A

An præsumptio sit in iure admittenda, deque eius natura & effectibus.
Disput. XIIII.

VOD præsumptio non sit in lege admittenda, nec tanquam effectus ei tribuendus, hæ quę sequuntur suadere videntur rationes. Primo, pręsumptio est vitium quoddam, quo quis plus sibi sumit, quam debet: at legi nullum attribuendum est vitium: igitur. B

Secundo, lex humana obligat in conscientia: at in præsumendo potest contingere error: igitur præsumptio non est tribuenda legi. Tertio, pręsumptio sæpe fit in malam partem; quod videtur esse cótra iuris regulam, de dubijs in bonam partem interpretandis, vt habetur in capite estote, de regulis iuris. De hac materia late disputant iuris vtriusque periti, & scriptores in hanc regulam iuris, Qui semel est malus, semper præsumitur malus, & in titulum, de Præsumptionibus; & Euerardus in locis a Verisimili, & a Præsumptionibus. Nos quæ a varijs scriptoribus dicuntur, sequentibus positionibus perstringemus. C

Ostiens. in sum Ioan. Andr.

Prima positio, pręsumptio dicta est a pręsumo, quod est prius, vel ante sumo: pręsumere autem interdum idem est quod audere, & aliquid contra honestum tentare: alias pręsagire, & in re dubia quasi diuinare. Vnde pręsumptio, aliquando idem valet, quod præoccupatio, quam græce Prolepsin vocant: aliquando audaciam, aliquando præsagitionem, & coniecturam in rebus dubijs significat; quamuis hæ duæ significationes non sint ita latine. Hic in postremo significatu sumitur. Secunda positio, pręsumptio hunc in modũ describitur, Pręsumptio est cóiectura, seu diuinatio in rebus dubijs frequenter euenientibus, per earum circunstantias. Alij hoc modo, est alicuius facti dubij aliquoties semiplena, aliquoties plena inuestigatio: Vel hoc pacto, est ex aliqua coniectura, indiciove exorta notitia. Tertia positio, pręsumptio in has diuiditur partes: Alia est præsumptio hominis, alia legis, siue iuris. Illa rursus duplex, vna temeraria, quæ temere ex leui coniectura in animo pręsertim maleuolo nascitur, quæ vt mala reijcienda est. Altera probabilis, & verisimilis, quæ ex uerisimilibus indicijs a iudice cuius arbitrio est relicta, colligitur, & purgationem inducit. Legis item pręsumptio duplex, una iuris tantum: altera iuris & de iure. Præsumptio iuris tantum, est liquida probatio, donec non apparet contrarium, sufficiens ad rem denominandam, ex uniuersali probatione cósurgens, quæ ideo dr̃ præsumptio iuris, quia ius D

Cap. 2. de præs. ibi Doct.
Euer. in loco a uers. nu. 18.
Deut. 22.

ita

A ita præsumit esse, quam violentam appellant: vt ecce, ius præsumit debitum solutum esse, si chirographum sit deletum. Præsumptio iuris & de iure est, cum lex aliquid præsumit, vt certum, & de eo disponit. Vnde, qui non contraxit cum aliqua verbis de præsenti, si postea eam cognoscat, consensisse præsumitur: & quæ per violentiam viro tradita fuit, si postea in carnalem copulam consentit, non auditur, si violentiam probare velit: quia consensisse a iure præsumitur. Sic etiam sententia præsumitur esse iusta, cum transiuit in rem iudicatam; & ita retractari non potest. *Ca. 15. qui de spons. Cap. ad id de spons.*

Quarta positio, probabilis præsumptio, purgationem inducit, & contra ipsam admittitur probatio: vnde ex ea iudex non procedit ad sentētiam, nisi quis in purgatione deficiat, & cum vno teste, vel cum alia simili præsumptione, plenam fidem fecerit. B

Quincta positio, præsumptio iuris tantum, admittit probationem in contrarium, nisi ius aliter statuat, vt non admittatur; habetque vim testium, & confessionis: releuat etiam ab onere probandi, & illud transfert in aduersarium. Sexta positio, præsumptio iuris, & de iure, non admittit probationem. Regula & doctrina est communis, quæ triplicem admittit limitationem. Primo, ex caussa a iudice posset probatio admitti, & per consensum partium; quia vna pars renunciare potest iuri suo. Secundo, dicta regula intelligitur quod non admittatur directa probatio per testes, quia indirecte admittitur; nisi materia subiecta suadeat, vt simplici stetur confessioni. Cedit enim hæc præsumptio veritati nascenti ex probatione, parte non opponente. Postremo, admittitur quando res est integra, id est, cum nondum ex iuris præsumptione lata est sententia: quia tunc admittitur productio instrumenti facta post terminum datum ad producendum. *Cap. super eo de eo qui cogn. consang.* C

Septima positio, præsumptio, ex quattuor potissimum capitibus oritur: ex caussa, ex persona, ex loco, & ex tempore. Vbi nota, quod qualitas naturalis semper adesse præsumitur; vt parentes amare filios, & eis bonum consilium dare; etiamsi prima fronte appareat contrarium. Contra vero mutatio non præsumitur; quia est quoddam accidens, accidentia autem non præsumuntur: Vnde semel malus semper præsumitur malus, & qui bonus fuit, præsumitur bonus. *Dis. 29. & 81 per totam. De reg. lib. 6.*

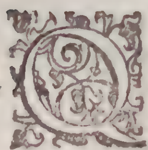
Verum semper in meliorem partem præsumere debemus: & ita qui possidet, bona fide possidere præsumitur, nisi contrarium probetur: modo verum, vel putatiuum titulum habeat. Vnde delictum commissum, præsumitur esse minus, quod fieri possit. *Cap. mandata de præsump.* D

Octaua positio, præsumptio locum habet in decem rerum generibus. In substantia; vnde quod olim fuit, nunc præsumitur esse; nisi probetur contrarium, quæ probatio fieri potest per rationes necessarias, probabiles, & per inditia. In quantitate, vnde quantitas quæ fuit in legato, siue desposito, hodie præsumitur esse; nisi directe, vel oblique probetur accessio, vel decessio. In qualitate, quia qualis olim quis fuit, nunc etiam putatur esse, siue bonus, siue malus: & ita olim excommunicatus, pro eodem habetur, ni de absolutione constet. *Euerar. in loco a tempore ad tempus, nu. 6.*

In relatione; qui erat pater, aut dominus, adhuc esse presumitur; nisi directe vel oblique contrarium probetur. In actione, non quantum ad ipsum agere, vel actum; quia agere non potest esse continuum, et ita qui olim procurauit, non præsumitur, procurare, sed quantum ad ipsum uelle, & mentem, quæ non presumitur mutata. In passione respectu animi; & ita qui odisse, vel amasse solebat, in eadem animi affectione perseuerare censetur: at uero corporis passiones non præsumuntur continuæ. In loco, ubi olim res fuit, adhuc esse putatur: quod non intelligitur de rebus, quæ a se, vel ab aliquo alio mouentur: non in aliquo angusto loco, sed de recessu in locum remotum, vt in territorium & prouinciam. Nec etiam censetur esse in loco, quod est in tépore tantum, vt forensis in ciuitate. In tempore, quod temporis diuturnitate mutatur, non præsumitur esse idem, quod fuit: at uero quantum ad mores animi, quod olim fuit, esse præsumitur, & multo magis ob téporis diuturnitatem. In situ, res immobilis certis terminis contenta, ibi presumitur esse, vbi prius erat: vt ager. In habitu, qui semel habuit, adhuc habere præsumitur, ni priuationem probet: sed hoc exemplum non pertinet proprie ad categoriam habitus. A B

L. Triticũ. ff. de ucrb. oblig. c. cũ Io. de fide instr. Nona positio, actus pluralitas & iteratio in dubio non præsumitur, vt Bartolus, & alij doctores tradunt. Sed fallit hæc regula; primo, quando ad sustentationé dispositionis expresse factæ hoc esset necessarium: secundo, quã do actus apparet factus sub duplici forma: quia tunc præsumitur iteratio: tertio, quando ageretur de concordandis dictis testium contrarijs. *Doctor. in c. trasmissa. Qui filij sint legit.* Decima positio, quando duæ vel plures præsumptiones circa idem concurrunt, si sint æquales, vna confundit aliam; si inæquales, potentior debiliorem tollit: similiter generalis per specialem aufertur. Quando autem iudex per præsumptionem iudicat, sententiam temperet, tardusque sit ad pœnam corporalem, & pecuniarum infligendam. *Cap. Quia de præsumpt.* Et hæc sunt quæ de præsumptione uniuerse dicenda duxi, ac fere dici solent. Argumenta in contrarium allata soluuntur ex dictis. C

De rerum augmentatione, conseruatione, diminutioneque.
Disput. XV.

VONIAM vero humana lex bona parte in rerum acquisitione, conseruatione, ac diminutione uersatur: ideo de modis quibus ista fiant, latissime a iurisperitis disputari solet. *L. fin. ff. de leg.* Cæterum, cum lex generatim de rerum augmentatione, conseruatione, & diminutione loquat', de his tribus effectibus hac una disputatione nos quoque aliquid dicemus: cum eorum cognitio ad legis humanæ vim percipiendam non parum conferat: & primo de augumento has positiones statuo. D

Prima positio, augmentum est alicuius præexistentis rei superueniens accessio, vt sit pars eius: quod intelligitur, non solum ratione quãtitatis, sed etiam qualitatis. Secunda positio, augmentum tripliciter fit. Primo naturaliter,

A liter, vt in planta, in puero, quo augmento res non sit diuersa. Secundo a iure, ex dispositione enim iuris aliquid accedit; dum ius agit de iure accrescendi. Tertio, ministerio hominum, & ratione loci, temporis, & causæ; vt in augmento ponderis, numeri, mensuræ, & ualoris monetæ. Tertia positio, augmentum fieri potest in omni categoria, sed cum differentia. Nam in Categoria substantiæ facit differre substantialiter, modo ita res augeatur, vt rei forma mutetur: idque & in re corporea, & in dispositionibus, tum legis, tum hominis, quando per secundam augetur prima. Vnde, si legi, vel statuto aliquid essentiale addatur, dicitur lex noua: testamentum itidem & contractus & libellus mutatus in substantia, dicitur alius. Est ergo vniuersalis regula, augmentum in substantia, in qualibet dispositione rei statum mu-
B tat. At vero in alijs categorijs, ut in quantitate, qualitate, relatione, vbi, & quando, res non mutatur in aliam. Quare, per cómunem regulam, augmentum nisi mutet primam formam, regulatur secundum naturam sui principalis, siue antecedentis, cui accedit: Quoniam accessorium sequitur naturã principalis, & pars naturam totius. Et ita dispositio facta in principali extenditur ad eius augmentum, etiamsi res sit odiosa: quo fit, ut qui potest legem condere, possit & ei addere: quia augmentum est consequens ad principale. Cæterum, rei limitatæ, vel præsumptiuæ ultra limites non comprehenditur in dispositione limitata, licet alias comprehendi posset tanquam augmentum: siue limitatio fiat a lege, siue ab homine, siue a natura ipsius rei. Et quoniam augmentum & diminutio pari passu gradiuntur, ideo cui unum
C conuenit & aliud: verum, adducta ad augmentum, diminutionem non patient; ni alia legis dispositio redderetur inanis. Quando auté res erit in summo, ei non potest fieri additio, nisi res ipsa subiecta id patiatur: vnde, supra gradum illustrissimorum, ponitur Princeps, & Pontifex: & ornatus gratia, dicitur, multo doctior, & longe doctissimus. Et hæc sunt fere, q̃ uniuerse de augméto scribuntur. Quod attinet ad conseruationé, has statuo positiones.

Prima positio, res dicitur conseruari, tribus modis, a natura, ab homine, & a lege, ut patet in restitutione spoliatorum. Rursus his tribus alijs, cum res in eodem perseuerat statu, cum reficitur, vel in priorem statum reuocatur, & cum transformatur, modo deterior, uel melior non fiat, ut clarius sequentibus positionibus patebit.

D Secunda positio, res in eodem statu conseruari & perseuerare dicitur, licet mutetur temporaliter, rei natura manente immota. Temporalia enim dicuntur plena & effectiua, & quod est in tempore, non dicitur esse in loco: vnde dispositio, siue legis, siue hominis non refertur ad actum momentaneum, sed ad duraturum, qui in eodem statu esse præsumitur, ni probetur mutatio: Neque enim sufficit factum, si non duret factum. Tertia positio, res conseruari dicit refectione, modo non augeatur, aut diminuatur: vnde res per refectionem restituta, priora iura recuperat. Etenim res per refectionem eadem dicitur cum priori: & vbi est eadem ratio, est etiam idé ius. Nec qui reficit proprie de nouo facere dicitur; sicuti non dicitur petere, qui repetit. Vnde stante statuto, vt aliquid de nouo fieri non possit, non prohi-

beretur refectio, nisi identitatis ratio aliter suadeat. Quarta positio, cōseruatio per transformationem, quæ fit, cum res in aliam formam migrat, tribus modis contingit. A

Primo, cum ex rudi materia ad certam formam reuocatur, vel contra; vt si ex massa argenti fiat vas, vel vas in materiam informem reuocetur; & tunc appellatione vnius non venit aliud, quando est diuersa ratio inter materiā, & eius quod ex ea fit; nisi extaret materiatum, vt loquuntur, in dispositione materiæ. Secundo, quando ex vna forma traducitur in aliam vt si ex una veste fieret alia: & tunc noua forma tradit nouum esse: sed nisi opus superet materiam, adhuc in nouo statu conseruari dicitur. Tertio, cum duo corpora vniuntur; & tunc respectu duorum dicitur conseruatio, respectu uero vnius fit augmentum, & hoc quando remanet eadem forma; Quare, licet maneat forma; tamen respectu adiuncti, magis dicetur augmentum, quam conseruatio. Quando itaque per mutationem additur, uel detrahitur, potius dicitur augmentum & diminutio: si vero remanet in eodem statu, dicitur conseruatio. De qua hæc summatim; sequitur diminutio. B

Prima positio, res duobus modis diminui dicitur, deterioratione, & annihilatione, vt loquuntur: illa opponitur augmento, hæc vero conseruationi. Secunda positio, deterioratio eodem modo perpenditur, vt & augmentum, & idem efficit quoad diminutionem, vt adiectio quoad augmentum: & ita cui prohibetur addere etiam minuere interdicitur: Et, vt inducta ad augmentum non efficiunt diminutionem, sic & contra. Tertia positio, annihilatio est rei interitus per remotionem formæ, remanēte materia: quæ vel fit in re, cum forma tantum perit, aut etiam materia cum forma: vel in dispositione, re manente, vel annihilando, vel innouando, vel reformādo. Ex quibus fit, vt re omnino perempta, cesset ius, actio, obligatio, atque omnis dispositio: Idem censetur, si res non reperiatur, & eius persequutio sit difficilis: quia pro non extante habetur. Si vero forma deficiat, manente materia, circa id quod remanet, ius, dispositio, actio, & obligatio manent: Vnde, si periret res cuius debetur vsusfructus, periret obligatio, cum scilicet res tota perit, vel ad minimum quid redigitur: quia parum pro nihilo habetur, & de minimis regulariter non curatur. Allatæ doctrinæ ratio est, quia qualitas sine subiecto esse non potest: vt obligatio soluendi fructus, re perempta: Et quod de re perempta dicitur, etiam de homine intelligēdum est: mors enim omnia soluit: & ita mortuo accusatore, accusatio perit, & instantia, & omnia acta ante sententiam. Id autem procedit in re personali, quæ cum persona extinguitur; ni talis sit, quæ ad hæredes transeat. Quod paullo ante diximus de rei minimo, intelligitur, nisi minimum sit principale ad totum; vt carina, ad nauem. Quæ allata doctrina etiam in relatis procedit, vnde resoluto iure datarij, resoluitur ius acceptatoris. Atque de his tot dixisse sufficiat. C D

A

De effectibus humanæ legis, qui sunt præcipere, prohibere, permittere, punire, & consulere. *Disput.* XVI.

SVPRA, de legis vniuersę consideratæ effectibus agentes, diximus, legem præcipere, prohibere, permittere, ac punire, &, vt quidam volunt, etiam consulere: nunc priuatim de his effectibus ad humanam legem contractis aliquid dicendum esse videtur: idemque postea faciemus, cum de diuina agetur. Et quoniam in hac parte simplicem doctrinam, sine vlla disceptatione tradere uolumus: ideo quæ de his effectibus dicenda sunt, positionibus nonnullis, suo
B ordine de singulis agendo, perstringemus. Quo loco illud primum monuerim, non esse nobis propositú, vt singula legis communis præcepta, uel prohibitiones numeremus, aut explicemus, esset enim id immensi laboris, & contra nostri instituti rationem; ac proinde solum generatim de prædictis effectibus aliquid scribemus.

Prima positio, humanæ legis præcepta, quorum alia sunt ecclesiastica, alia ciuilia, siue sint in lege scripta, siue ab homine potestatem habente imposita, seruanda sunt. Doctrina est certa fide tenenda, alibi a nobis probanda. Quanta autem sit legum humanarum obligatio, postea dicetur. Hominum ergo, siue humanæ legis præcepta seruare oportet; modo nihil contra honestatem contineant, sintque obseruatu possibilia. Obediendum enim *Cap. 1. de Const.* *l. Princeps ff. de leg.*
C est, cum melior sit obedientia, quam victimæ multæ. Secunda positio, lex humana præcipit, vt honeste viuatur, nemo lædatur, cuique suum tribuatur, ęquitas a Iudice seruetur: vt iudex in ferenda sententia omnia diligenter discutiat, alias enim sententia non teneret: vt ab exequutione non incipiat: vt homo homini prosit; vt iuramētum seruet; vt absurda & inconuenientia vitentur, ne quid metu dolove fiat, & in summa, vt religionem erga Deum, & pietatem erga parentes & patriam conseruemus. Tertia positio, ad cognoscendum quando lex dat præceptum, animaduertenda est legis materia, si verba adsint quæ imperium, quę necessitatem designant, aut quæ similem vim habent: vt sunt, præcipio, mando, necesse est, oportet, atque gerundia: de qua re planius postea dicetur. Et hæc de præceptione: sequitur
D prohibitio, quam Iurisperiti ęquiparant prohibitioni testamenti, & contractus, de qua has statuo positiones.

Quarta positio, potior est uis legis prohibentis, quam præcipientis; vnde dici solet, Potiorem esse conditionem vnius prohibentis, quam nouē concedentium: & lex prohibens vniuersalior censetur, quam præcipiens. Quoniam lex prohibens versatur circa malum, quod prius uitandum est, vt veniatur ad bonum, Hinc pronuntiatum illud, Negatiua, magis negat, quam affirmatiua affirmet; & pro eo regulariter præsumitur qui negat; nam affirmans probare tenetur, vnde actore non probante, reus absoluitur. Quincta positio, quidquid non reperitur expresse prohibitum, censetur permissum: & contra, Prohibitum putatur, quod non reperitur expresse cócessum. Quæ *Ostien. ti. de const.* *Spec. tit. de confes.* *Cap. Inter corporalia de trāsl. ep.* *Cap si quis de fur.*

duo

duo pronuntiata, cum inter se pugnare videantur, intelligenda sunt in simi- A
libus; vnde vno prohibito, aliud censetur prohibitum: alia vero concessa pu-
Cap. nam de const. tantur, ratione prohibitionis cessante. Quare, vna re prohibita, censetur etiã prohibitum id quo ad illã peruenitur: & actu aliquo certo prohibito, prohibitio trahitur ad antecedens, & ad consequens illius. Quo fit, vt prohibitio non modo expressa, sed etiam tacita actus nullitatem importet. Sunt tamen aliqui casus in quibus prohibitio vim suam non exercet. Primo, cum aliquid prohibetur sine caussa: secundo necessitate vrgente; in quo casu omne prohibitum censetur permissum: tertio prohibitionis caussa cessante, & ita prohibitum ad tempus, eo elapso, putatur permissum: postremo, licet multa ab initio prohibeantur, ex post facto, permissa esse dicuntur, & tolerantur. Sexta positio, lex humana prohibet seruum esse in iudicio, eũdem B
esse arbitrum: filium agere in iudicio sine consensu patris, inter quos litem esse negat: fœminam pro alio intercedere, fideiubere, nisi certa fiat de senatusconsulto Velleiano, esse tutricem, versari in iudicio pro alio, publica officia exercere; & contrahere sine consensu uiri: Item feudum alienari sine consensu domini; & vasallus qui secus facit, cadit a iure suo: rursus prohibet contrahere cum minore, & rerum ecclesiasticarum alienationem, nisi debitis solennitatibus adhibitis, similiter, minori per legem alienare non licet, nisi Prætoris adsit decretum: denique, lex humana vetat Iudæum doctorem fieri, cum non sit dignitatis capax, quia est infamis: licet tamen Iudæo exercere medicinam, quia est ars absque dignitate; quam etiã seruus
Ioa de Anan. rub. de Iudæis potest exercere. Atque hæc pauca legis prohibentis exempla attulisse sufficiat. Septima positio, lex regulariter prohibet per particulas negatiuas, & interdum per verba affirmantia; vt, si iuberet rem seruari, eius prohiberet alienationem. Quòd attinet ad permissionem, has alias subijcio positio- C
Glos. Cle. sæp. de uer bo. sig. nes. Octaua positio, tribus modis aliquid dicitur permissum. Primo, cum nullo iure prohibetur; modo cum ratione iuris congruat; vt contrahere iustas nuptias: Et in rebus prohibitis a similibus ad similia proceditur, ita & in permissis. Verum, quod alicui specialiter contra ius est permissum, alijs prohibitum censetur; sicuti & illud, quod ex caussa fuit permissum, ea ces-
Ca. quadã 31. q. 3. sante. Secundo dicitur permissum id, quod a lege canonica conceditur, contra legem ciuilem; vt contrahere in quincto gradu; & hæc dicitur vera & absoluta permissio. Tertio, cum illicitum, seu malum permittitur, vt D
maius vitetur malum: quæ potius tolerantia, quam permissio dici debet; secundum quam, quæ permittuntur, non approbantur. Et de hac intelligitur illud, Multa tolerantur, quę si in iudicium venirent, rédderentur nulla. Nona positio, omnes casus excepti a regula prohibente, censentur permissi: sicuti excepti a permissiua, intelliguntur prohibiti. Permittunt leges speciatim, uirum fortem præmium petere, filium redire in potestatem patris post liberationem, si fuerit ingratus: patrem posse filium emancipare & in adoptionem dare quocunque in loco uoluerit: eundem vendere, uictus necessitate cogente: filium esse procuratorem, etiam inuito parente: idem officium permittit infami: auiam & matrem esse tutricem: vt quis locupletetur

cum

A cum alterius iactura, ratione publicæ vtilitatis; vt in vsucapione, & præscri-
ptione: furta fieri famis necessitate: quia tunc omnia fiűt communia. Quæ
tamen necessitas mulierem a fornicatione non excusat. Rursus, lex permit-
tit, aut potius tolerat meretrices ad uitanda maiora mala: & lex ciuilis spe-
ciatim concubinas, & vsuras; in quo corrigitur a iure canonico. Denique
lex permittit, vt pater necet filiam, quam cum aliquo coeuntem inuenerit.
Decima, lex permittendo his fere verbis vtitur, Licet, potest, velit, concedit, *Alciat. l.*
& similibus. Sequitur punitio, de qua cum integrum librum de lege pœ- *Nepos. ff.*
nali simus scripturi, hoc loco pauca dicemus. *de uerb.*
sig.

Vndecima positio, lex punit, vel ob commissionem, cum fit, quod est pro
hibitum, vel ob omissionem, cum non fit, quod est imperatum; sed magis
B ob commissionem, quam ob omissionem: quia maioris virtutis est lex ne-
gans, quam affirmans: & illa reddit actum nullum, qui est pœna quædam.
Duodecima positio, lex punit non obedientem Principi, peccantem contra
præceptum, dominum nimis grauiter punientem seruum, & omnes alios
qui in alium potestatem habent, si in punitione modum excedant: seruos
occulte dominos accusantes, hoc est delatores: corrumpentes mulierem: Iu-
dæum mancipium Christianum possidentem; item, eundem Iudæum co-
gnoscentem Christianam, & Christianum cognoscentem Iudæam, etiam
meretricem; Item, punit iudicem facientem lité suam, ita vt teneatur quasi
de maleficio; Item, homicidam vltimo supplicio punit, ni aliud ratio sua-
deat: & denique eum qui falsi crimen committit, quod scriptura, dicto, &
C facto committi potest. Est autem falsi crimen dolose & ex scientia ueritatis
facta mutatio.

Decimatertia positio, uniuerse loquendo omnes punire possunt eos, in
quos habent aliquam potestatem, iurisdictionemque; vt parentes in filios,
vir in uxorem, dominus in seruum, magister in discipulos, Abbas in mona-
chum, & dux in militem; quibus tamen non quæcunque concessa est puni
tio, sed leuior, ni grauius peccatum grauius puniri a lege permittatur.

Decimaquarta positio, lex punitiua cognoscitur ex verbis aliquam pœ-
nam designantibus, vel cum remittitur pœna iudicis arbitrio. Antequam *L. aut fa-*
autem pœna repetatur, aut imponatur, caussa, persona, tempus, locus, qua- *cta & l. re*
litas, euentus, & circunstantiæ aliæ perpendendæ sunt, ut Doctores tradunt; *spiciem. ff.*
D apud quos etiam videre licet, quando unus pro alio puniatur. Pœna nun- *de pœnis.*
quam inferenda est ante latam sententiam, ne iudicium ab exequutione in- *Boer. c non*
choetur; ni res esset notoria, nisi periculum esset in mora, vnde delictum re *debet. de*
maneret impunitum; & ni scandalum aliter suadeat. De consilio ita statuo. *oeg. in 6.*

Decimaquincta positio, missis alijs consilij diuisionibus, consilium du-
plex est; unum legis, alterum hominis, & hoc rursus duplex, unum perso-
næ publicæ electæ ad hoc, vt in re aliqua det consilium; alterum personæ
priuatæ. Quod autem attinet ad eum qui eligitur ad consilium dandum,
quem consiliarium uocant, aliquæ conditiones requiruntur, quas sequenti
positione explicabo. Decimasexta positio, circa personam ad consulendű *Med. par.*
electam hęc animaduertenda sunt. Primo, talis eligatur persona, siue iudex, *4. q. 22.*

vt non

vt non sit suspectus; quod posset accidere, si electus fuisset a iudice ordinario: si vero electus sit a partibus & concordare nō possent, tunc iudex petat sibi dari non suspectos in scriptis, & ex illis idoneum eligat: quod si omnes sint suspecti, eligantur forenses, ni hoc a statuto sit prohibitum, supposita suspicionis caussa uera. Secundo, persona quæ eligitur sit erudita & experta in re de qua consilium dare debet. Tertio, consiliarius electus iurare debet se consilium recte daturum. Quarto, consiliarius auditis partibus, & rationibus perpensis, consilium in scripta redactum iudici secreto offerat. A

Cap. 1. de sanguin.

Quincto, iudex accepto consilio, ex illo sententiam definitiuam, uel interloquutoriam ferat; modo consilium sit secundum ius; alioqui, eo spreto, si ipse consiliarios elegit, pronuntiet ex iure: atque idem dicas, si a partibus fuit electus; nisi in actis fuerit expressum, eas uelle pronuntiari iuxta datū consiliū. Quod si consiliarius conuincatur, de dolo, de dolo tenebitur, & punietur: iudex etiam si cōsilium iustum spreuerit, tenebitur. Sexto, qui cōsilium dat, pretium petere potest; quod ex cōsuetudine apud iudicem deponitur. Septimo, sententia ex consilio lata, non transit in rem iudicatam; vnde habito meliore consilio, retractari potest, ex communi sententia, ut quidam scribunt. Decimaseptima positio, consilium datum a priuata persona, neminem obligat, nisi honestatis caussa, & ni transeat in uim præcepti, ut consilium a parentibus & maioribus traditū, quod maxime expedire uideatur. Hæc enim est consilij natura, ut supra docuimus, ut nemini necessitatem imponat. Verum, qui dedisset consilium fraudulentum, puniendus esset: vt etiam ille qui dedit consilium ei, qui alias facturus non erat, & qui dat consilium ex officio, ut patet in assessore: idemque dicas de eo qui dat consilium in delictis: si qui fecit, alias non erat facturus: nisi esset delictum atrox: quia tunc non solum qui consilium dedit, sed etiam is qui commisit puniendus est: quia in hoc delictorum genere, etiam affectus punitur. Sed ut ista locum habeāt, hæc animaduertenda sunt. Primo probandum esset consilium præcessisse delictum. Secundo, constare debet de mala fide consilij, in dubio enim censeretur bonum. Tertio, consulens non condemnabitur, si principalis absoluatur; nisi ex solo consilio perpetratum fuerit delictum: similiter nō tenebitur, si consilium reuocauit: ac etiam si lex, siue statutum solum pœnam imponeret facienti. Rursus, quando consilium datum fuisset a sapiente, attenditur secundo loco datum, & hoc præualeret. De hac materia consilij ab aliquo dati, late disputant doctores, qui legendi erunt, si casus occurret. Decima octaua positio, legis consilium duplex est: alterum quod uocāt honestatis, alterum perfectionis: illud uidetur aliquid obligationis continere, etiamsi lex non addat prohibitionem, uel præceptionem: hoc uero non item; & ita nullam committit culpam, qui hoc consilium non seruat. Verum, quando lex loqueretur de honestate in materia peccati nutritiua, aut non sisteret in sola honestate, sed ad præceptum progrederetur, qui secus faceret, peccaret: sicuti & ille, qui ex contemptu consilium negligeret. Tunc lex loquitur de consilio, quando utitur uerbis mere hortantibus ad perfectiorem uitam; modo materia non sit necessaria: B C D

Cagn l. cō silij, nu. 13 ff. de reg. iur.
Cap. Nullus de reg. iur. lib 6.
L. si quis affirmauerit. ff. de dolo.
Cap sicut dignum. §. Qui uero, de homic.
Bar. l. non solū. ff. de iniur.
Abb. c. cū in ueteri, de elect.
Cap. magnæ de uoto.
Can. porro. 25. q. 2.
Medic, Can. 1. 13. q. 2.

de ho-

A de honestate vero, cum utitur verbis honestatem designantibus, ut est verbum, Decet. Est etiam quoddam consilium reuerentiæ, quando propter reuerentiam personę ad quam lex loquitur, etiam in materia necessaria, vtitur verbo consultatiuo; sed tunc ratione materiæ obligat ad peccatū. Multa sunt quæ a lege humana sub consilio proponuntur, quæ persequi non est necesse. Quod vero attinet ad consilia legis diuinæ euangelicæ, ultimo *Cap. 2. de maior. & obed.*
B libro late disputabimus: vbi accuratius de consilij natura dicetur: sicuti & de præceptis, cum de lege veteri scribemus: ac etiam de obligatione, legis præceptiuæ & prohibitiuæ, in duobus proxime sequentibus. Atque hactenus de humanæ legis necessitate, caussis, & effectis: sequitur ut de eius potestate, quantum ad vim obligatoriam attinet, agamus,

Libri Sexti finis.

DIVINARVM, HVMANARVMQVE LEGVM

LIBER SEPTIMVS,

In quo de legis humanæ obligatione, mutatione, ac dispensatione agitur.

An lex ecclesiastica possit obligare ad culpam. *Disput.* I.

VAMVIS in prima huius operis parte, in qua totius ædificij fundamenta ieci, certa fide tenendum esse docuerim, in christiana rep. facultatem esse condendi leges: tamen ibi, nihil de earum potestate & coercendi vi statui, id quod hoc loco faciendum est. Et cum lex humana sit duplex, altera ecclesiastica, altera ciuilis, & quod de vna dicitur, etiam de altera intelligi possit: veruntamen facilitatis gratia, de vtraque seorsim quæram; & primum de ui obligandi ad culpam, & postea de obligatione ad pœnam. Primum itaque examinandū proponitur, an lex ecclesiastica possit fideles obligare in conscientia, vel ad culpam: & quod non possit, sic demonstratur. A B

Primo, Christus nos liberauit a lege diuina veteri quantum ad iudicialia & cęremonialia præcepta, quod eorum maius esset onus, quam quod a nobis ferri posset: atqui, si leges ecclesiasticæ nos in conscientia obligarent, multo maiore onere essemus oppressi; cum earum maior sit numerus; vt patet ex tot voluminibus epistolarum decretalium, cōciliorum, & canonum, in quibus innumeræ continentur leges cęremoniales & iudiciales: Quare, si liberi sumus a lege diuina quæ ista pręcipiebat, multo magis ab humana. Secundo, peccatum, ideo est peccatum, quia est contra legem Dei, vt ex eius definitione ab Augustino data patet: ergo legis humanæ transgressio ad culpam obligare non poterit. C

Li. 22. cōt. Faust.

Confirmatur, quia lex inferioris non habet tantam vim obligandi, ut lex superioris: quare, si diuina obligat ad culpam, ecclesiastica diuinæ subiecta obligare non poterit. Tertio, iudicium ecclesiæ non se extendit ad actus internos, sicuti iudicium Dei, cui etiam corda patēt: ergo Ecclesia suis legibus non poterit obligare in conscientia. Quarto, humana facultas non potest auferre gratiam, neque obligare ad pœnam æternam quæ mortali peccato debetur, cum eam non possit inferre: igitur nec condere leges obligātes sub peccato. Postremo, auctoritate quorundam patrum: Origenes scriptum

reliquit,

A reliquit, Principatum Ecclesiæ in dilectione esse positum, non in timore, in voluntate, non in necessitate: Chrysostomus, non posse vi peccantium lapsus corrigere, & solum suadere volentes: Bernardus aliquando scripsit, se legisse, Ecclesiæ ministros stetisse iudicandos, non autem sedisse iudicantes. *Tract. 12. in Mat.* *Lib 2. de sac.* *Lib. 1 de consid.*

In hac difficultate quidam hæretici putarunt in Ecclesia non esse potestatem condendi leges obligantes in conscientia: Ita olim Vualdenses, vt Antoninus, præter alios refert: Marsilius de Padua, contra quem disputauit Pighius: Ioannes Vuiclefus, vt cōstat ex Constantiensi Concilio: Ioannes Vsfus, Ioannes de Vuesalia, & denique Lutherani & Caluinitæ omnes: qui dicunt nullam esse potestatem in hominibus ecclesiasticis condēdi legem veram, quæ non sit expresse in scriptura; concedunt tamen facultatē excommunicandi, idest, reijciēdi a cœtu fidelium incorrigibiles; sed eam ponunt in tota Ecclesia, hoc est in ministris, consentiente populo. Lutherus itaque et Caluinus hominem Christianum liberum esse dicunt ab omni lege; fidei beneficio, quem solum fidei debitorem faciunt. Ad hominem nouum, ait Lbtherus, nihil pertinet lex. Item, sapientia summa, nescire legem: sed tamen alio modo liberant a lege diuiua, & ab humana. Nam diuinam aiunt obligare in conscientia: verum fidelibus non imputatur transgressio; ac proinde liberi censentur. At lex humana, siue ecclesiastica, siue politica nullo modo obligat conscientiam, nisi ratione scandali & contemptus, quæ sunt prohibita lege diuina. Vnde etiamsi quis studiose eam transgrediatur, nihil peccat. Ex fidelibus Ioannes Gerson uir alias pietate, doctrina, & acuto ingenio præditus, Tractatu de vita spirituali, lectione quarta, quæ tota fere reijcienda esset, asseruit nullam legem, siue naturalem, siue ciuilem, siue ecclesiasticam ex se obligare sub peccato, sed solum diuinam: quod si aliæ quādoque obligant, est ex eo, quia præcipiunt illud idem, quod ius diuinum præcipit: ita ut lex naturalis & humana ideo obligent, quia diuinam continent. Differt Gersonis opinio a Lutheri sententia, quia concedit Ecclesiam posse condere leges ad mores pertinentes, quod Lutherus negat. Vnde dubitari solet, an humana lege aliquid præcipi possit, quod non sit in iure diuino, & naturali: de quo citatus auctor ita sentire uidetur. Primum, Ecclesiastica potestate non potest statui nisi id quod est in iure diuino. Secūdum, quæ statuuntur, sunt declarationes eorum de quibus dubitari poterat, an essent de iure diuino; vt est lex de ieiunio. Tertium, si constaret aliquid ab Ecclesia esse statutum, quod non esset ex lege naturali & diuina, id non obligaret. Quare, vt Ecclesia non potest constituere articulos fidei de nouo, sed solum declarare ea quæ sunt fide tenenda; ita non potest facere legē q̃ obliget, nisi per modū declarationis eorū quę sunt de iure diuino, vel naturali: immo nec ius naturale obligat, nisi explicando diuinum. At vero Fernandus Vasquius, licet concedat Ecclesiam posse per leges obligare ad peccatum mortale, quantum ad potestatem: tamen quantum ad uoluntatem in re dubia & regulariter nō obligat, & hoc pacto ait esse veram Gersonis sententiam & solum obligare ad pœnam tacitam, vel expressam. Atqui sententia communis est, posse obligare, & velle obligare de facto: etiamsi lex non *Par. 4. tit. 11. c. 7.* *Lib. 5.* *Hier.*

B C D

contineat

contineat materiam de iure diuino. Ita D. Thomas, D. Bonauentura in secundo sent. dist. 4. vbi hoc examinatur a scholasticis. Durandus, Rofensis articulo vigesimoseptimo contra Lutherum, Castro libro primo de lege pęnali, Sotus, Medina, & alij Scholastici, vt multos omittam Canonistas. Exponit Vasquius Theologorum sententiam, vt procedat, primo in lege uetante deinde in præcipiente, etiamsi non concurrat cum lege diuina; etiamsi sit pœnalis, etiam in præceptis & edictis superiorum. A

Cap. 4. Lib. 1. de iust. q. 6. ar. 4. Cap. 1. de const. li. 6. Dried. lib. 2. de lib. Christ.

Nota hoc loco esse difficultatem solum de Ecclesiastica potestate, vt est distincta a politica, vt pertinet ad uitam æternam. Nota rursus non esse dubiũ de legibus iniustis ex parte finis, & eius qui legem fert, & materiæ, ac formæ, idest, cum non conuenienter promulgaretur, nec de lege quæ non est proportionata subditis: vt, si omnes æqualiter obligarentur ad ieiunandũ. B Et quamuis lex iniusta ui sua non obliget; tamen distinguendum est. Nam, si sit iniusta ratione materiæ quia est contraria iuri diuino, vel naturali, nec obligat, nec ullo modo seruari debet; iuxta illud, Obedire oportet magis Deo, quam hominibus. Si uero ex alijs requisitis vt ex parte formæ, vel finis, seruanda est, quando sequeretur scandalum si non seruaretur, iuxta illud, qui angariauerit te mille passus, vade cum eo, & alia duo: Non quod semper hoc sit faciendum; sed vt parati simus id facere ad gloriam Dei; vt Petrus monuit. His notatis, de hac difficultate ita statuo.

Aug. in ps. 124. Hier. in c. 6. ad Ephe. Mat. 5. 1. Pet. 2.

Prima positio, in Ecclesia est facultas statuendi aliqua quæ non sunt de iure diuino. Quare qui contra sentiunt, cum hæreticis affirmare uidentur, nihil esse tenendum, ac seruandum quod non sit in uerbo Dei, quod est erroneum. C Hæc doctrina sic probatur. Primo, ex facto, quia Ecclesia statuit, de bigamo non ordinando, de abstinendo a sanguine & suffocato, de abstinentia a carnibus certis diebus, de matrimonio non contrahendo in tertio & quarto gradu, & de alijs similibus, quæ non sunt de iure, diuino, vel naturali. Secundo expressa auctoritate Pauli, dicentis, Præcipio ego, non Dominus: ergo est aliquod præceptum hominis proprium. Et, si parentes possunt aliquid filijs præcipere quod non sit de iure naturæ, cur non idem poterunt Ecclesiæ Prælati, qui sunt nostri spirituales patres? Præterea, alias sequeretur, vt bene ait Medina, legem semel latam, nunquam aboleri posse; quia ex istorum sententia esset de iure diuino, vel naturali: at vero quæ sunt de iure pure humano, cum sint indifferentia, mutari possunt: igitur. Postremo, Christus poterat nouas leges constituere, & hanc potestatem dedit Ecclesiæ, eam nimirum, quam ipse acceperat a Patre: ergo Ecclesiæ princeps qui est Christi vicarius hanc facultatem habebit. D Secunda positio, lex ecclesiastica iniusta non obligat conscientiam. Hæc doctrina, quæ est communiter recepta, intelligitur iuxta id, quod supra secundo loco adnotauimus, & cum sit per se certa, nihil est cur probetur.

Act. 15. 1. Cor. 7. Arist. 5. eth. c. 7.

Tertia positio, lex iusta ecclesiastica habet uim obligandi in foro conscientiæ. Est hæc positio certa fide tenenda, quæ his rationibus confirmatur. Primo, ex omnibus locis diuinæ scripturæ, in quibus Ecclesiæ ministri vocantur pastores, quorum est per leges dirigere conscientiam eamque

aliquo

A aliquo pacto ligare, & coercere, quod est legis proprium. Item ex omnibus locis in quibus vocantur iudices, quorum est per sententiam subditos obligare, præsertim ad culpam, cum non semper pœna sit accommodata errori, aut sufficiens. Denique ex omnibus locis in quibus vocantur præpositi, prælati, & rectores, quorum munus nequit consistere, si quæ statuunt, non obligant conscientiam in ijs quæ ad animæ curam aliquo modo pertinent. Sed vt planius agam, aliquot illustriora loca priuatim proferam, & illa in quibus speciatim obligandi facultas designatur. Qui vos audit, aiebat Dominus, me audit; at qui Christum aliquid præcipientem non audit, peccat; igitur, & qui non audit eius ministros, de quibus hunc locum Cyprianus & Basilius intelligendum esse docent. Idem alio loco, quodcunque ligaueris super terram, erit ligatum & in cœlis: vbi nota vniuersalem loquendi modum, quodcunque: & verbum ligandi, quod ad leges refertur. Idem, super cathedram Mosis sederunt Scribæ & Pharisei: Omnia ergo quæcunque dixerint vobis, seruate, & facite. Cathedra designat potestatem: facite, præceptum obedientię: quare qui non obedierit, peccabunt. Idem, de correctione loquens, quod si non audiuerit eos, dic ecclesiæ: si autem Ecclesiam non audiuerit, sit tibi tanquam ethnicus & publicanus: vnde expresse colligitur ecclesiam posse præcipere aliquid sub peccato, & graui pœna. Scitis, ait Paulus, quæ præcepta dederim uobis: & addit, qui hæc spernit, non hominem spernit, sed Deum. Idem alibi, si quis non obedit verbo nostro, per epistolam hunc notate, & ne commisceamini illi. Accedat commune omnium Apostolorum decretum, visum est Spirituisancto & nobis, nihil vltra nobis imponere oneris, nisi hæc necessaria, vt abstineatis vos ab immolatis simulacrorum, ac suffocato, & sanguine, & fornicatione. Fit hic lex noua, nō lata a Christo, de rebus indifferentibus, quæ necessario erat seruanda: & præceptum Apostolorum alibi vocatur, & pro tali accepta fuit ab ecclesia, & sub graui pœna imperata. Nec est verum quod aduersarij dicunt, hoc esse præceptum diuinum, quia Chrysostomus nouam legem uocat. Nec etiam ualet, si dicas, seruatam fuisse propter scandalum; quia, licet hic esset huius prę cepti finis: tamen præceptum non cadebat supra scandalū, sed supra abstinētiam dictarum rerum; & nulla fit mentio in eius latione de scādalo, obseruabaturq; absolute ob cōscientiam, & culpæ timorem, vt ex Tertul. Origene, Eusebio, & Augustino, & Concilio Gangrense discimus. Quod si Paulus respondens Corinthijs de hoc præcepto cum consulentibus, videtur indicare non fuisse illicitum comedere idolothyta, nisi propter infirmos, inditiū certum est, eos non habuisse hoc præceptū: quia Apostoli solum scripserant ad Ecclesias Syriæ, & Cyliciæ: vnde non cogit eos ad hoc præceptū seruandū, sed relinquit in lege naturali, vt seruarent ob scandalū. Denique, ex veteri lege habemus, morte afficiēdum esse, eū qui noluerit obtēperare sacerdoti: igitur sacerdotis præceptū poterit obligare ad culpā ob quā tāta imponitur pœna. Secūdo eadē veritas probatur ꝑpetua traditione Ecclesiæ: nam Apost. multos cōstituerūt canones: similiter primi Pontifices sub grauissimis pęnis, q̄ non infligūtur nisi ob culpā; de qua et sæpe mētionē faciunt: igitur.

Luc 10. Epi. 7. li. 4. In const c. 22. Matt. 16. 23. Mat. 23. Matth. 18. 1 Thes. 4. 2. Thes. 3. Act 15. Act. 16. Can. 62 apost. Conc. 2. Auer. c. 19. 20. In Apol c. 9. lib. 8. in cels. lib. 5. hist ca. 5. Epist. 154. cap. 2. 1. Cor. 8 10.

Tertio auctoritate Pontificum, vt Gelasij epist. ad Anastasium; Nicolai, epistola ad Michaelem: Leonis 1. epistola ad Rauennium, & Leonis X. in sua bulla contra Lutherum: adde auctoritatem Conciliorum, vt Calcedonēsis, Sextæ Synodi, Viennensis in Clementina, Ad nostrum, Constantiēsis, Gangrensis, Toletani octaui, & deniq;, vt multa alia mittam, Tridentini. Quarto auctoritate sanctorum patrum. Ita docet Ignatius sæpissime in suis epistolis, hortando fideles ad subiectionem & obedientiam erga superiores: quæ loca consulenda essent. Polycarpus epistola ad Philippenses: Basilius oratione secūda de ieiunio: Chrysostomus homelia. 6. ad populū Antiochenū, libro primo de sacerdotio, & homel. 23. in epist. ad Hebræos, Ambrosius sermone 22. Hieronymus in epistola ad Marcellā: Augustinus sermone 62. de tempore, serm. 43. & 46. de verbis Domini, & libro de hæresibus, hæresi 63. Epiphanius hæresi 75. vt Cyprianū in suis epistolis, Tertullianum, Bernardū, & vniuersum corpus iuris canonici, omittam. Quincto, vrgeo ratione; ecclesiæ status requirebat vt possent constitui nouæ leges, quæ a varijs circunstantijs pendent: quæ si non obligarent in conscientia, facile despicerentur, cū pęnę non omnibus applicari, nec ab omnibus sumi possint, nec debeant: igitur, vt vim habeant, necesse est vt obligent conscientiam; vt, quod pęnæ timor non præstat, religio perficiat, ob quam homines a legis transgressione magis abstinent, quam ob pœnæ timorem. Confirmatur, ab ipsa experientia; quia, si quis alias bonus, contra Pastorum præcepta fecerit, surdo conscientiæ verbere se percuti sentit. Neque valet, si dicas, nos habere euangelicam; quia cū sit vniuersalis non sufficit ad dirigēdas actiones ecclesiasticas particulares; sicuti nec lex naturalis actiones morales omni ex parte dirigit, ac proinde fuit opus lege ciuili. Creauit Christus ministros, sed in lege non habemus modum vitę, & officij ipsorum: Dixit esse sacrificandum, sed modū non habemus in euangelio: idem dicas de Eucharistia sumenda, & de alijs similibus. Atq; has rationes attulisse sufficiat: cum ex ijs quæ deinceps disputabuntur, adhuc magis allata veritas confirmāda sit. Quarta positio, lex ecclesiastica non solum obligat rōne contemptus, vel scandali, sed ēt vi sua. Primū, culpa quæ oritur ex contemptu, est vniuersalis, quam ēt is contrahere pōt, qui contra legem nihil agit: illa quæ ex scandalo oritur est ēt extrinseca: igitur cum lex obliget, vt est probatū, priuatam contrahet culpā, qui eam præterit. Deinde, de natura legis est, vt coerceat, vt supra docuimus: ergo ex vi sua obligationē habet. Præterea, qui pōt legem statuere, potest id quod alias erat indifferens, reddere necessariū; secus frustra præciperetur: ergo lex vi sua obligationē inducit: alioqui, neq; lex diuina positiua obligaret in conscientia, vt lex Circūcisionis, & Baptismi, quæ sunt de actibus alias indifferentibus. Vnica igitur rō, cur ista obligēt, hæc est, quia Deus istos actus suo præcepto fecit actus religionis. Et cur Machabæi ex consciā obligabātur ad seruādam legē de non edenda carne suilla, nisi quia id qđ erat oīno indifferens Deus præceperat? Atq; idem in sua lege vir facit ecclesiasticus. Deniq;, lex est q̄dā humanarū actionū norma a Deo proxime, vel remote constituta, vel vt ait Aristoteles, sermo ab aliqua prudentia, & a mente profectus, vim habēs cogendi:

Epist. 88. Act. 15. Ses. 6. cap. 20. Epist. 2. 3. 4. 5. 10. 11. Lib. 1. epist. 3. Lib. 3. epist. 11. Grat. dist. 11. 12. Li. 10. Eth. c. 9.

A B C D

A gendi:at deuiare a regula est peccare, cum peccatū nihil aliud sit, q̄ trāsilire lineam; ideo in diuinis literis dr̄, ἁμαρτία ἐστὶν ἡ ἀνομία .i. peccatū, legis iniquitas, seu legis transgressio: igitur, ét omni contemptu, & scandalo remoto, in legé peccat, qui contra legem facit; præter cuius voluntatem sæpe accidit contemptus, & scandalū. Vnde grauiter errant illi legistæ, qui dicunt humanam legem obligare ad peccatum, solum extrinsece, ratione contemptus. *1. Ioan. 5.*

Quincta positio, lex ecclesiastica obligat in consciētia, quatenus humana est, licet non contineat materiā iuris diuini, vel naturalis. Est hęc positio cō tra opinionē Gersonis, q̄ sane ab errore excusari nō pōt; quā hæretici ad suā opinionē tuendā adducunt. Quod aūt sit expressius error, hę rationes demōstrant. Primo, Ecclesia pōt leges condere, ét de rebus indifferentibus, ut est B probatum, & oīs lex, sua natura, obligat ad culpam: igitur. Quare, cum Pontifex non solum possit leges declarare, sed ét nouas facere, alias .n. non esset Christi Vicarius, nec Christus acceptam a Patre ei dedisset potestatem, poterit ét eas condendo ad aliquid obligare. Deinde ex determinatione Damasi, dicentis, Violatores canonum grauiter a patribus iudicari, & a Spiritu sancto dānari. Rursus Innocentius statuit, Neminem debere cōicare in sacris cum excōicato, propter quemcunque metum; quia cōicare est graue peccatum: atqui iste canon est mere humanus; igitur. Rursus præceptum confitendi semel in anno, & præceptum quadragesimæ obligant sub peccato mortali, quod ét Gerson fatetur: & tn̄ non cōtinent materiam iuris diuini: alias .n. mutari non possent: igitur. Nec valet, quod Gerson ait, Christum præcepisse C ieiunium & confessionē, & ideo eos qui hæc pręcepta non seruant peccare; quia, licet de iure diuino sit confiteri & ieiunare: tn̄, quod sit semel confitédū, vel hoc tpe ieiunandū, modus nimirū, est de iure humano, qué modum qui non seruat, peccat: ergo ex ui potestatis ecclesiasticæ. Sexta positio, lex ecclesiastica ita obligat in conscientia, ut possit ét obligare ad peccatū mortale. Primum patet ex locis supra citatis, de præcepto abstinendi a sanguine, & suffocato: de lege ieiunij, de semel in anno confitendo, & de alijs: q̄ pręcepta sub tali culpa obligare censentur. Deinde, qui resistit potestati Ecclesiasticæ, Christo, & Spiritui sancto resistit: igitur, si materia sit grauis, peccabit grauiter. Præterea, parentes naturales pn̄t obligare filios sub tali peccato; vt patet ex pœna mortis inobedientibus filijs imposita: igitur & parentes spiri D tuales. Denique, ex multis constitutionibus, vsq; a principio ecclesiæ, in quibus grauissimæ pęnę infliguntur, idq; ob peccati grauitaté, vt postea dicetur. *25. q. 1. can. uiola.* *Cap. sacris de his, qua ui. ca. omnis.* *Act. 15.* *Rom 1.* *Deut. 17.*

Septima positio, lex naturę obligat sub peccato, étsi nō contineat ius diuinū. Primū ista lex, est diuina, nobis a Deo impressa, & in corde scripta: ergo habet vim obligādi, vt diuina habet. Ideo Paulus de gétibus loquédo dixit, Cū iustitiā Dei cognouissent .i. pręcepta decalogi, q bus quæ iusta sunt cōtinent, intellexerunt, (ἐπιγνόντες, affirmatiue sine particula, Non, vt Chrysost. & Ambrosius legunt) qm̄ qui talia agunt, digni sunt morte: ergo sine lege diuina, qui in lege naturæ viuebant, cognouerūt peccatū esse dignū morte. Et qđ hic sit sensus illius loci, patet ex antecedétibus: n ī Paulus dixerat esse inexcusabiles; quia cognouerunt Deū & cōsequéter talé legé esse diuinā. Ité, ait eos *Psal. 5.* *Rom. 1.* *Cap. 2.*

peccasse sine lege, diuina.i.scripta, & qđ sine lege iudicabuntur.i.punięntur. A
Cap. 7. Itē, alio loco ait, Antequā lex esset, erat quasi mortuū peccatū.i.incognitum:
Aug.lib.1. ergo ante legē erat peccatū, sed ob ignorantiæ tenebras a peccato adductas
ad simp. ignotū. Deinde, si lex naturalis nō obligat sub peccato mortali, nisi quate-
Ambro. in hunc locū. nus explicat ius diuinū; sequeret eos qui ignorant hanc legē tale ius expli-
care, nō peccare, ac proinde nō posse dānari; quia excusarentur per ignoran
tiā inuincibilē: & tñ Paulus eos nō excusauit: atq; idem diceres, de illis q ne-
scirent, canones explicare ius diuinū. Quo loco adnotauerim, si Gerson vir
valde pius cuius pietatē sæpe admiratus sum, dicere voluit, hoīes peccare, &
Gal. 3. 4. esse peccatores, nō quia contra rectā rōnem agunt, sed quia contra legē æter
& 5. nā faciunt, id concedi posse. Ad primū, concedimus nos liberatos fuisse ab
illa lege, quæ vmbras continebat, adueniente luce veritatis, quæ scisso velo, B
nobis illuxit: sed cū cessauerit synagoga, & nata sit ecclesia, debuerūt existere
aliæ leges, quas Christus suis Vicarijs constituēdas reliquit. Quare, nō pos-
sumus hanc libertatē ita vniuersaliter intelligere, vt liberi simus ab omni hu
Rom. 13. mana lege: cū scriptura doceat, parendū esse ministris Dei. De legū latarū cu
mulo, primū dicimus ptātem datā esse non ad destruendū, sed ad ædificādū,
& ideo sine necessitate multiplicari non debent: vnde illę sunt ferendæ, q̃ ad
euangelicā legem seruādam, iuxta varias circunstantias tēporū, locorū, per-
sonarum, negociorum, & modorum sunt necessariæ. Deinde leges impositæ
oībus Christianis, paucæ numerantur, de diebus festis celebrandis, de ieiu-
nijs seruandis, de confessione semel in anno facienda, & de Eucharistia su-
menda in paschate: cæteræ conciliorum & Pontificū constitutiones, vel non C
sunt leges, sed admonitiones, q̃ nō obligant ad culpā, citra contēptū, vt insti
tutio aquæ lustralis, salutationis angelicæ recitatio, & huius generis alię: vel
sunt leges cū cōditione; si quis velit esse sacerdos, monachus, cōiugatus; vel
regulæ præscriptæ iudicibus & ministris, vel pęnæ & censuræ latæ in viola-
tores iuris diuini: vel explicationes dogmatū fidei, q̃ nullū onus imponunt
Christianis. Adde, qđ multæ sunt repetitæ, multæ abolitæ. Vt omittā, qđ non
oēs sunt leges, sed singularū actionū determinationes, & legū expositiones.
Et cū varia sint in ecclesia officia, quisq; solū ea seruare & noscere debet, quę
ad officiū libere sumptū exercendū pertinent. At vero leges singulis Iudæis
impositę, erant fere innumerabiles, de ciborū delectu, de sacrificijs, de puri-
ficationibus, & alijs multis. Quare nō oportet cōparare q̃ scripta sunt in pau D
cis libris Mosis cū conciliorū tomis, sed cū aliquo breui catechismo, pauco-
rū pceptorū, q̃ cuiq; Christiano simpliciter ad pie viuēdū scitu sunt necessa-
ria. Qđ vero attinet ad grauitatē, nulla est cōparatio: nā illorū paucorū pcepto
rū, q̃ sunt iuris diuini determinationes quēdā facilē modū, qđ attinet ad ob-
seruationē, adhibuit ecclesia. Dies festus nō est ita seuere seruādus, vt apud Iu
dęos, nec paschatis celebratio: multo facilior est nostra peccatorū expiatio, q̃
Epist 119. olim Iudęorū, & sic de alijs. Neq; Augnst. quę puerse pro se Caluin' citat de
c. 19. ritibus Pontificijs loqt, sed de q busdā cōsuetudinibus popularibus vulgi, q̃
paulatim vim legis obtinebāt. Ad fin, q agit cōtra legē humanā, agit ēt cōtra
legē Dei, quæ præcipit, vt humanæ legi pareamus. Adde, qđ omnes iustæ le-
ges,

A ges, deriuant ab æterna, contra quam omnes quarumcunque legum violatores faciunt. Ad confirmationem, negatur consequentia: nam Princeps secularis, gratia exẽpli, non potest dare vitam, & tamen leges condit, per quas vita priuat. Adde, quod ratio procederet, si princeps ecclesiasticus haberet hanc potestatem a seipso: sed quia habet a Deo, ideo potest obligare, vt is a quo potestatem habet. Ad tertium, iudiciũ ecclesiæ non se extendit ad actus internos, quantum ad sententiam & punitionem; vt planius infra cum de lege pęnali agetur docebo. Ad quartum, ideo legislator humanus potest obligare sub pœna amittendæ gratiæ, & ad perpetuas pęnas, quia hoc habet ab auctoritate superiore, ob sibi concessam facultatem condendi leges, vt est Vicarius Dei. Ad postremum, Origenes non aufert Principi ecclesiastico *Lege Turrec lib 2. c. 45.*
B vim coactiuam, sed tantum eum sui officij monet, vt alium habeat finem, & alium modum regẽdi ex amore. Eodem modo intellige Chrysostomũ; qui expresse vim coactiuam ministro ecclesiastico concessit, vt patet homel. 70. ad populum, & epistola prima ad Innocentium Papam, & homel. 83. in Matthæũ. Diceres etiam, sermonem habere de potestate sacerdotali in foro conscientiæ, in quo non possumus corrigere pœnitentem, nisi volentem. Bernardus, vt patet ex sequentibus verbis, loquitur de iudicio in caussis ciuilibus: & non tam disputat, an Pontifex possit iudicare caussas de terrenis litibus, quam, an conueniat.

An in rep. ciuili sit potestas condendi leges obligantes ad culpam.

C *Disputat. II.*

QVONIAM vero quidam Doctores non facile concedũt, legẽ ciuilem vim habere in foro cõscientiæ, qualem ecclesiasticam habere docuimus: ideo hęc difficultas priuatim a nobis tractãda proponitur. Et quod ciuilis potestas suis legibus conscientiam obligare non valeat, sic probo. Primo, potestas ciuilis nõ est spiritualis: peccatum autem est ex genere rerum spiritualium: quare sub hanc potestatem non cadet: & ita lex ciuilis defectu potestatis in foro conscientiæ non obligabit. Secundo, finis reip. & legis ciuilis est pax tẽporalis, vitæq; humanę sufficientia: atqui peccatũ est contra finem supernaturalem: igitur. Tertio, potestas ciuilis data est Principi a subditis in meram subditorum vtilitatem: at si Princeps suis legibus sub peccato mortali & ad æternã
D pęnam obligare posset, in subditorum cederet perniciem: igitur. Prima propositio est certissima ex ijs quæ supra docuimus, cum de legum fine egimus; *Vasq. lib. 1. c. 1.*
quam sic confirmares, Nemo potest transgredi facultatẽ sibi concessam: igitur, si data est facultas ferendi leges in vtilitatẽ, nullus poterit ea in perniciẽ *L. Quod facere. ff. de leg.*
abuti. Quarto, ita disputat Vasquius, argumẽto ducto a simili de iudice arbitrario; qui ex facultate sibi concessa nõ põt obligare cõpromittẽtes ad peccatũ: igitur nec Princeps: consequutio patet, quia vtrisq; datur facultas ab ijs, q sese illis summittũt. Quincto, omnis potestas datą est propter usum: sed Princeps non potest ęterna pęna punire transgressores, qd attinet ad vsum: igitur nec ad illã obligare. Quo loco, ait Vasquius, Alphõsum a Castro nõ bene ab

hoc argumentum se se extricare. Et ad eius responsionem quæ est, Ideo posse Principem ad æternam pœnam obligare, quia est a Deo constitutus, & ab eo potestatem habet, iuxta illud, Per me Reges regnant, Ait, hoc idem esse, ac si quis diceret, solem per Deum lucere, & flumina currere: addit etiam, se idem dicturum de arbitris. Confirmatur, Princeps non potest absoluere a peccato, igitur nec ligare sub peccato. Sexto, intentio legislatoris non est illaqueare animas, sed potius contra, eas iuuare, ne illaqueentur: quare, non solum ei deest potestas, sed etiam uoluntas, atque intentio. Septimo, in quo argumento citatus auctor magnam vim esse ait: omnes homines quotquot sunt in mundo, & maxime illiterati, ita videntur sentire, leges non habere aliquid cum conscientia: igitur cum illis est sentiendum, quia vox populi, vox Dei. Tandem addit, non magni faciendam esse communem Theologorum sententiam, quia ignorant vnde lex humana originem ducat; & ita non possunt intelligere qui sint eius effectus; quod satis imprudēter & impudenter ab eo dicitur; cum boni Theologi melius legum naturam intelligant, quam legistæ, & cum Theologos damnat, omnes fere sui ordinis doctores, qui contra sentiunt, vituperat. A B

Cap. 12. In hac difficultate prima sententia fuit Gersonis, loco supra citato, & Almayni, Cap. 11. in quæstione prima de potestate ecclesiastica, & Vasquij in suis q̄st. 12. 14. 29. illustribus, qui mordicus hanc sententiam tuetur, quæ affirmat, legem ciuilem non habere vim obligandi in foro conscientiæ, nisi quatenus pręcipit, id quod est de lege diuina. Et quoniam Vasquius hanc opinionē late prosequitur, ideo eius doctrinam ad quædam dicta reuocabo, quæ postea refellam. Primum dictū, Princeps ex defectu potestatis & voluntatis non obligat suis legibus ad peccatum. Secundum, lex ciuilis non obligat sub peccato, sed solum ad pœnam expressam vel tacitam. Tertium, fortasse hoc fallit quando materia est grauis, quę si esset leuis, nullo modo obligaret ad culpam, etiamsi legislator id exprimeret, & in rebus dubijs, potius censendum est obligare ad pœnam, quam ad culpam. Quartum, dixit, forte, quia tunc non obligat ratione materiæ, sed ex eo quod continet id quod est de iure diuino, vel naturali, quod ait esse de iure diuino, contra Gersonem. Vnde cōNum. 14. cludendo dicit, se nullum reperire casum in quo lex Principis obliget ad mortale, nisi cum incidit cum lege naturali & diuina. Quinctum, idem dicendum est de præcepto parentum, siue de lege patrisfamilias, & de lege alicuius domini, & mariti, nisi sit grauis materia. Septimum, in omni præcepto superiorum, vbi adest contemptus, est peccatum mortale, secus, si trāsgressio fieret ob ignauiam, vel cupiditatem aliquam non illicitam. Octauum, fatetur hic auctor, illud quod habetur initio omnium fere regularum religionum & societatum, Regulam nostram non obligare sub peccato, fauere opinioni Theologorum. C D

Secunda sententia contraria quæ est communissima Theologorum & iuris vtriusque peritorum; Ita Albertus in 2. sent. distin. 44. ibidem Diuus Art. 7. q. 1. Bonauentura, Diuus Thomas in prima secunda; Durandus in citata distinq. 96. atr. 4 ctione secundi; Alphonsus a Castro libro primo de lege pœnali; Domini- q. 3. q. 36.

cus

A cus a Soto libro primo, de iust. & iure quæst.6. art.quarto Ioannes Medina in tractatu de restitutione.Driedo libro 3.de libertate Christiana, Fräciscus Victoria in relect.de potestate ciuili,& Adrianus quolib.sexto;vt hic omittam multos summistas,Antoninum,Syluestrum & alios.Ex iurisperitis præter cęteros,Glos.cap.quæ ecclesiarum,de constit. quam ibi sequuntur Doctores:Panormit.in proœmio,Rex pacificus,Felinus, Decius,Innocentius, Nicol.Boer.Hieronymus Cagn.Francus.Bartolus l.si quis pro eo,ff.de fideius. Baldus in proœmio feudorum , Didacus Couar. secunda parte epit. in quartum decret.cap.7.§.7.numero 8.& in regulam,peccatum. Pro explicatione hęc pono fundamenta.

Primum,de natura legis, vt lex est,est ligare , & coercere, a quocunque B tandem feratur,siue a Deo,siue ab Angelo,siue ab homine;quæ legis natura,aut propria passio,nullo modo ab ea separari potest ; sicuti nec ab equo, quod hinniat,vel ab homine,q sit rationis particeps;quisq; eam sciscat;nec enim naturæ rerum variantur ratione caussæ efficientis , cum efficiens sit caussa externa,quare,licet lex existere non queat,nisi per eum qui auctoritatem habet feratur;tamen quod lata obliget,non pendet a latore,cum hoc ei sit intrinsecum,vt est quædam legis æternæ participatio Et hoc est, quod fortasse explicare voluit Augustinus,cum dixit, Peccatum esse dictum, vel factum,vel concupitum contra æternam Dei legem; quia contra quamcunque legem quis commiserit,contra æternam facere videtur;cum omnis lex sit ęternæ legis particula quædam.Quare,etsi nulla lex sit,quæ non pendeat C a Deo,a quo omnis proficiscitur potestas;tamẽ,si per impossibile lex a Deo non penderet,adhuc ad culpam obligaret;sicuti adhuc homo esset rationalis, etiãsi a Deo non crearetur; quæ doctrina omnino contrariã euertit sententiam. Secundum fundamtum, lex diuina & humana partim cõueniunt, partim differunt;conueniunt primo in ratione obligationis , ut patet ex dictis;vtraque enim obligat in conscientia, magis minusve pro rerum varietate . Vnde colligere licet regulam ad discernendum,quando lex humana obliget sub peccato mortali,siquis cogitaret illam esse diuinam, & videret, quomodo obligaret,si diuina esset. Secundo ratione finis,qui est caritas,Finis præcepti caritas,ait Paulus;qui vniuerse de omni præcepto loquitur: & vt supra docuimus,finis humanæ legis est efficere homines simpliciter boD nos:ad quem finem dirigit per actus externos dilectionis, dum pacem, iustitiam,&,conseruationem reipub.curat:sed lex diuina dirigit etiam quantum ad actus internos caritatis. At dicat quispiam,si ex rei natura,& ex ordine ad caritatem sumitur grauitas,peccati,siue obligationis,non erunt necessariæ leges:quoniam æque quis obligabitur ante legem , ac post legem, quia facit,id quod est contra caritatem . Huius rationis consequutio facile negatur;quia posita lege,multa sunt mala,quæ alias nõ essent;vt,arma ferre post prohibitionem;quod non fuisset malum viro pacifico, vt ei qui inimicitias exerceret,aut facile ad iram & manus concitaretur. Adde,quod multa sunt necessaria bono communi,quę non sunt bona vel mala alicui particulari,nisi lex adsit;vt soluere tributum, exportare aurum , quæ non essent

Lib.22.cõtra Faust. c 27

Rom.13

1.Tim.1

necessaria ratione priuatæ personæ, cum parum detrimenti afferre possit, A qui tributum non soluit, aut aurum suum exportat: at, lege lata, ista necessaria sunt ob publicam vtilitatem. Tertio conueniunt, quod vtraque potest constituere aliquid in genere vitij, aut virtutis, quod alias non erat, & facere necessarium, quod non erat necessarium. Differunt primo, quia diuina abrogari non potest, nisi a Deo: humana vero, vt ab homine instituitur, ita etiam abrogatur. Secundo, diuina vt iusta & obligatoria sit, habet a sola voluntate legislatoris, humana vero præter hoc, requirit etiam vt sit honesta, & vtilis reipub. Denique differunt, quod diuina proxime habet auctoritatem a definitione diuina: humana uero deriuatur a diuina, mediante uoluntate & determinatione humana: ita vt illud idem quod recte determinat voluntas humana, determinasset etiam diuina, si per se id fecisset. B

Tertium fundamentum, in quo explicandum est, an in ratione obligãdi conscientiam, ciuilis potestas differat ab ecclesiastica. Nam Dominicus a Soto, existimat ecclesiasticam potestatem posse obligare ad obseruantiam legis directe, distinguendo inter peccatum mortale & veniale, dicendo, Obligo te sub mortali, vel veniali, vt hoc facias; ciuilem autem id non posse; sed solum posse præcipere actum virtutis, qui pro ratione suæ grauitatis, magis minusve obligabit: quem qui non faciet, consequenter contra istam legem peccabit. Atqui ista differentia, alijs non probatur, de qua quid nobis uideatur in positionibus dicemus.

Prima positio, lex ciuilis habet vim obligandi sub peccato: addunt aliqui, non minus, quam ecclesiastica: intellige etiam de Principe infideli, modo iuste imperet: &, etiamsi lex non contineat materiam iuris diuini, vel naturalis. Est doctrina tam certa, ut contraria possit haberi pro errore, aut saltem pro valde temeraria, vt insequentes demonstrabunt rationes. Prima, au- C
1.Pet.2. ctoritas scripturæ, serui, inquit Petrus, subditi estote in omni timore dominis, non tantum bonis & modestis, sed etiam discolis: hæc est enim gratia, si propter Dei conscientiam sustinet quis tristitiam, patiens iniuste. In qua auctoritate hæc omnia ponderanda sunt.

Primũ, ait, In omni timore dominis, vbi loquitur etiam de infidelibus. Deinde bonis & dyscolis, i. prauis, asperis, & morosis. Postea, ne existimetur dare consiliũ, ait, vt sustineant propter conscientiã, ac si dixisse, hoc est meritum, si quis eis obediat, ne peccet. Omnis anima, aiebat Paulus, potestatibus sublimioribus subdita sit. Non est enim potestas nisi a Deo. Quæ autem sunt, a Deo ordinata sunt. Itaque qui resistit potestati, Dei ordinationi resistit. Qui autem resistunt, ipsi sibi damnationem acquirunt: nam principes non sunt timori boni operis, sed mali, vis autem non timere potestatẽ? bonum fac, & habebis laudem ex illa. Dei enim minister est tibi in bonum. Quo in loco hæc omnia obseruanda sunt. Primo, loquitur Paulus de omni anima: Secundo ait potestatem esse a Deo, cui qui resistit, Dei ordinationi resistit: Tertio, eos qui resistunt, damnationem sibi acquirire, exponunt Patres de damnatione æterna: Quarto, ob necessitatem oportere esse subiectos: Quincto, non solum propter iram, idest propter punitionem, sed etiã D

propter

A propter conſcientiam. Sexto, quia miniſtri Dei ſunt; non ergo propter ſcandalum, ſed propter poteſtatem. Confirmatur ex auctoritate Auguſtini: Quicunque, ait ipſe, legibus Imperatorum, quæ contra uoluntatem Dei feruntur, obtemperare non uolunt, acquirunt grãde præmium: qui vero legibus quæ pro veritate Dei feruntur obtemperare non vult, acquirit grande ſupplicium. Et alio loco, Facere contra legem, hoc eſt eſſe inimicum Dei: nõ quia aliquis Deo nocere poteſt; ſed quia ſibi nocet quiſquis reſiſtit Dei ordinationi. Secunda, Principum ſecularium poteſtas eſt a Deo, vt patet ex loco proxime citato; igitur & ſubiectio: igitur, cum hæc poteſtas ſit diuina, poterit obligare vt lex diuina. Neque alia ratione probari poteſt confeſſioné, exempli gratia, eſſe de iure diuino, niſi quia eius inſtitutor eſt Deus. Vn-

Lib. de corrup. donat. ad Bonif.
Li. 83. qq. q. 66.
Prou. 8.

B de non ualet Vaſquij reſponſio, ſuperius allata, quæ ſane uidetur eſſe contra Paulum dicentem, ideo legem obligare, quia Dei ordinatio eſt. Deus enim priuata quadam ratione homines gubernat, eiſque leges & Principes dat; id quod non animaduertit Vaſquius. Confirmatur, vt Chriſtus reliquit Eccleſiæ poteſtatem condendi leges eccleſiaſticas, & determinandi leges diuinas; ita etiam reliquit humanæ prudentiæ Principum ciuilium determinandi ea quæ ad ius pertinent naturale, & ad politicum regimen ſunt neceſſaria: ergo vt leges eccleſiaſticę obligant cõſcientiam, ita & ciuiles obligare poterunt. Tertia, imperium politicum, vt Ariſtoteles docet, multo maius eſt, quam œconomicum & paternum: at paternum, vt diſcitur ex diuinis literis, poteſt obligare ſub peccato etiam mortali, cum Paulus inter

Lib. 1. pol. cap. 2. Et lib. 5. eth. c. 1. & 2.
Prou. 6.
Rom. 1.

C eos qui damnantur recenſeat etiam inobedientes parentibus: igitur. Quarta, ex dictis in primo fundamento; de eſſentia legis eſt obligare: igitur omnis lex obligabit. Confirmatur, ſi lex ſolummodo obligaret, quia diuina, omnes leges æqualiter obligarẽt; quia eadem eſſet ratio in omnibus, vt patet in certitudine articulorum fidei; qui in eodem ſunt gradu certitudinis, cum una ſit omnium credendi ratio; auctoritas diuina; atqui falſiſſimum eſt omnes leges etiam diuinas eodem modo obligare, vt patebit, cum de legũ diſpenſatione agetur & nemo diceret, non magis obligare præceptum de non occidendo, quam illud de non furando: igitur. Quincta, finis legis ciuilis eſt publicum bonum, cultus Dei, caritas, ac uita beata: ad quod bonum homines ordinantur per leges ciuiles, quantum ad actus externos,

D vt ſupra docuimus; ergo hæ leges poterunt obligare in conſcientia, ſicuti & eccleſiaſticæ, ac diuinæ, cum omnes ab una lege oriantur æterna, & eodem tendant. Neque enim lex humana & diuina aliter differunt, quam lex Regis & Proregis, atque lex Pontificis, & eius legati; quæ eodem modo obligant, & ſolum firmitudine diſcrepant, vt adnotauimus: Principes autẽ ſunt Dei miniſtri, vt diuina pagina docet. Ideo D. Auguſtinus aiebat, Vbi hoc iubet pater, quod contra Dominum non ſit, ſic audiendus eſt, q̃uo Deus: Et Bernardus pari ratione ſeruandum eſſe ait Dei præceptum, & hominis Dei Vicarij. Cum uero Bernardus, affirmare videtur, humana præcepta ſolum obligare ratione contemptus, intelligit de leuibus: cum Prælati pro ſuo arbitrio ad culpam grauem obligare non poſſint. Denique, implicare uidetur,

In tit. pſal. 70.
Ser. 6. de uer. dom.
Tract de præcept.

tur, legem ciuilem posse obligare ad pœnam, & non ad culpam, cum pœna A
Lib. 1. retr. cap. 9. supponat culpam, sitque eius correlatiuum: Vnde Augustinus, Omnis pœna, si iusta est, pœna peccati est: & alio loco, Deum, ait, fore iniustum, si dam-
Epist. 105. naret innoxium. Sed quomodo regulæ quarundam religionũ obligant ad pœnam, & non ad culpam? Respondeo, quia non obligant per modum legis, sed per modum cõuentionis & pacti, vt leges mere pœnales: nec illa est proprie pœna, sed pœnalis afflictio suscepta in auxilium spiritus. Omitto
Grat. d. 9. & 10. hic auctoritates patrum & Conciliorum, quas possem afferre. Secunda positio, potestas ciuilis potest obligare directe in foro conscientiæ. Hoc ponimus contra opinionem Soti, quam hac ratione refelleres. Quoniam, actus a lege præceptus non obligat ex eo tantum, quod sit actus virtutis: quia homo sub nulla culpa tenetur multos virtutis actus exequi, vt dare eleemosy- B
nam, & ieiunare extra præceptum: at leges ciuiles possunt obligare ad aliquos actus; ad quos homo alias non esset obligatus: quare aliunde uim obligandi habebunt, quam ex eo quod actum virtutis præcipiant, nimirum ex voluntate legislatoris obligare uolentis. Itaque ieiunium a lege præceptum, non obligat ex eo, quod sit actus temperantiæ, sed quia præceptũ: ac proinde, si potestas ciuilis haberet intentionem obligandi sub peccato veniali, vel mortali, poterit etiam talem uoluntatem verbo exprimere, vt leges Ecclesiasticæ sæpe faciunt. Reijciatur igitur ista differentia, quam excogitauit Sotus. Ex ijs q̃ docuimus facile refelleres ea q̃ dicebat Vasquius.

Primũ quidem, quia ciuilis Princeps potest, & vult, aut potest velle obligare, licet id non exprimat: cum lex vi sua obliget. Quo fit, vt in quibusdam C
constitutionibus non addantur frustra verba illa de intentione non obligandi ad peccatum.

Secundum, quoniam multo magis dicendum est obligare, ad culpam, cum nulla adest pœna; quia alias, lex nullam haberet, coercendi rationem: tunc enim excitat ad sui obseruationem, timore culpæ.

Tertium, quia, vt diximus, potest obligare ad rem alias indifferentem, & obligationem exprimere, quam secum necessario lex affert: vñ patet etiam Quartum dictum esse falsum. Quod ait, se non inuenisse casum in quo præcipiatur aliquid quod non sit de lege diuina, aut naturali, parum se legisse, aut lecta animaduertisse ostendit.

Quinctum, continet apertissimam falsitatẽ, sicut etiam Sextum; cum om- D
nes qui habent aliquod dominium possint aliquid sub graui peccato præcipere: ad quod fugiendum, homines magis mouẽtur propter timorem culpæ, quam pœnæ, quæ imposita est solum propter malos: & hanc rationem duo Apostolorum Principes assignarunt, nimirum conscientiam. Quod si
Num. 20. cum Vasquio dicas, legem humanam non obligare, nisi quatenus est iusta, & non esse talem, nisi quia fluit a lege naturali, vel gentium, esseque veluti earum declarationem & determinationem quandam, & nihil de nouo statuere, sed solum quod erat in lege naturæ potestate contentum explicare, & per pœnam ad illud faciendum commouere; id nihil est, cum, vt supra diximus, ea sæpe statuantur, quæ prorsus secundum naturæ legem sunt indifferentia:

A ferentia: vt omittam, quod leges humanæ non essent veræ leges, sed solum legis naturæ interpretationes, quod est omnino absurdum, esset enim hæc propositio falsissima contra scripturæ diuinæ sensum, Principes habere facultatem statuendi, aut statuere leges, sed solum leges latas declarare.

Ad primum, etiam lex ciuilis habet aliquid spiritus, vt est a Deo, & a lege æterna deriuat: & hoc sat est, vt possit obligare transgressores in cõsciẽtia; vt agunt contra ordinationem diuinam, sic enim loquitur Paulus. Quãuis ergo lex humana dicatur temporalis ratione obiecti circa quod versatur, quia versatur circa temporalia: tamen potest dici spiritualis, prout attingit forum animæ. Licet ergo solum versetur circa actus externos de quibus potest iudicare; tamen non inde sequitur, non posse obligare in conscientia; *Rom.13.*
B quia contra conscientiam agit, qui contra regulam.i.contra legem actuum externorum agit.

Ad secundum, finis proximus reip. est quidem pax temporalis, qui ordinatur ad finem honestum, & ad efficiendum hominem simpliciter bonum; & est subordinatus fini vniuersali & vltimo: & ita qui agit contra finẽ reip. agit contra Deum; sicuti qui agit contra Iudicẽ, agit contra Principem. Vnde non licet Regibus legem statuere contra vltimum hominis finem; cum debeant curare reip. finem, per media non contraria vltimo fini, ad quem reip. finis ordinatur.

Ad tertium, si hoc argumentum concluderet, dicerem etiam non posse obligare, ad pœnam, quia etiam pœna nocet subditis. Deinde, si cedit in de-
C trimentum, hoc est per accidens: ob malitiam eius qui legem seruare non vult; cui, si obligationem tollas, eius naturam aufers. Denique, facultas est a Deo, quam transfert in Principem per populum; qui velit nolit, ab aliquo gubernandus est. Vera itaque est diuinæ scripturæ sententia, potestatẽ omnem esse a Deo, qui pro sua voluntate dominia transfert. Non itaque abutitur potestate, qui, vt leges ob communem vtilitatem seruentur, conscientiam ligat; cũ non ita homines timore pœnæ vniuersæ, in officio contineantur, vt ob timorem culpæ. Vnde a multis dici solet, Si non esset culpa, uel, ni culpa obstaret, hoc vel illud contra legem committerem.

Ad quartum, negamus arbitrorum iustum arbitrium non obligare conscientiam compromittentium: vt omittam, quod non sunt omnia similia, cũ
D potestas sanciendi leges, non sit mere humana.

Ad quinctum, licet Princeps non possit inferre pœnam spiritualem, & æternam, nec etiam eam remittere: tamen, potest ad illam obligare; quia id facit auctoritate sibi a Deo concessa, qui ei concessit vnum, & non alterum, vt si Princeps concederet suo ministro facultatem obligandi ad pœnam capitis, cuius exequutionem sibi reseruaret. Vel dicas, politicum magistratũ ideo obligare ad pœnam æternam, quia est minister Dei: cui qui non paret, Deo non obedit, iuxta illud, Qui vos spernit, me spernit: vnde sequitur spiritualis pœna & æterna damnatio. Neque est verum illud simile de sole lucente, & de fluminibus currentibus, qua in parte parum eruditionis ostendit Vasquius, cum Deus multo aliter gubernet homines & regna, quam res

quæ

quæ ratione carent, & ad supernaturalem felicitatem non sunt factæ. Neq; enim ni fallor, istæ duæ propositiones a diuina sapientia prolatæ eundem facerent sensum, Per me reges regnant: & Per me sol lucet: Et satis impropria,& remota esset illa Pauli ratio ad persuadendam legum obseruationé, Quia omnis potestas a Deo est: quam damnare uidetur Vasquius, dum ait, non esse bonam illam responsionem, ideo Principem posse obligare in conscientia, quia a Deo potestatem habet. Ad confirmationem, ligare conscientiam, nõ est aliquid efficere in rem spiritualem, sed solum imperare aliquid alteri,& ni faciat, eum peccare,& vt cõscientiæ testimonio intelligat se peccasse. Quicunque igitur potest præcipere, potest conscientiam ligare, etiãsi de internis non iudicet, nec conscientiam scrutetur alterius. In summa, nemo potest seipsum a culpa liberare;& tamen quisque ad eam se obligare potest. Sed instares, aut obligatio nascitur ex natura legis ciuilis, aut ex uoluntate legislatoris: si ex natura legis, sequeretur, hanc obligationem nunquam posse relaxari, & non esse diuersitatem in hoc, quod nunc obliget ad mortale, nunc vero ad veniale: Si ex voluntate, tunc sequeretur legem non obligare ad culpam, nisi hoc exprimeretur, neque sciretur ad quod genus peccati obligaret, nisi esset in lege expressum. Aliqui existimant necessarium esse, vt obligatio ista exprimatur; & ita dicunt legem ieiunij non obligare ad mortale, quia hoc non est in lege expressum. At vero dicendum est, obligationem oriri ex ipsa legis natura: potest tamen legislator eam suspendere. Vnde, si dicat, se nolle obligare ad culpam, lex non obligabit: Sed qñ nihil dicit, lex ui sua obligat, & multo magis si legis conditor id exprimat.

Rom.13. *Caiet.* A B C

Ad sextum, licet in arbitrio Principis sit velle legem veram condere, vel solum simpliciter ostendere, an aliquid sit agendum sine imperio: tamen, cum legem veram vult statuere,& serio imperare, non potest efficere, quin lex ad aliquam culpam obliget. Et quamuis ex se nolit animas irretire: tamen, dum sua vtitur potestate, impij sua culpa sese illaqueant. Non itaque intendit subditorum interitum, sed communem omnium salutem, quæ ex legum obseruantia oritur, quas timor culpæ facit obseruare.

Ad septimum, indignum est uiro docto argumentum, dum nos in re difficillima & abstrusa ad indoctæ plebis iudicium vult reuocare. Immo, si ex hoc loco volumus argumentum ducere, quisq; in se conscientiæ stimulum sentiet, cum se contra sui moderatoris præscriptum egisse animaduertet, & hæc conscientiæ accusatio, sine dubio est uox Dei, non autem illa malorum hominum, qui impune leges transgredi vellent, falsa loquutio. D

An leges ecclesiasticæ obligent semper sub peccato mortali. Disp. III.

HAEC dubitatio intelligenda est de iustis legibus, cum iniustæ legis nomen non mereantur; ac etiam de illis quę sunt in vsu: rursus intelligitur de præceptiuis & prohibitiuis meris, non de pœnalibus, de quibus postea. Quod autem huiusmodi leges semper obligent sub graui peccato, sic probatur. Primo, auctoritate Damasi Papæ vniuerse dicentis, Violatores sacrorum canonum a Spiritu

A a Spiritu sancto damnari: atqui nemo sic damnatur, qui non grauiter peccat: igitur. Secundo, si non omnes ecclesiasticæ leges sub graui culpa obligarent; nulla speciatim obligaret, quod tamen est aperte falsum: consequẽtia probatur; quia non est maior ratio vnius, quam alterius. Postremo, ideo sacri canones vim habent obligandi ad peccatum mortale; quia procedunt a potestate habente vim obligandi: sed leges omnes ab hac facultate æqualiter pendent: igitur. Hic nullæ citandæ occurrunt sententiæ: quædam tamen fundamenta ponenda sunt.

Primum, cum leges ob aliquam caussam latæ sint, & caussa cessante, lex cessare dicatur, idque nõ sit simpliciter verum, ideo quonam pacto hoc pronuntiatum intelligendum sit, explicare oportet. Primum igitur non satis
B est ad auferendam legis obligationem, vt caussa cesset in parte, sed oportet vt esset in toto: vnde si quis putaret se non esse obligatum ad ieiunandum, quia non sentit carnis motus, ad quos comprimendos ieiunium confert; iste erraret; quia restant aliæ caussæ, mentis eleuatio, & virtutum acquisitio. Deinde, caussa debet cessare in vniuersum, & ita nõ satis est, si cesset in vno indiuiduo, vt adnotauit Innocentius; exempli gratia, matrimonia prohibita sunt in quarto gradu, in hunc finem, vt contractus fiant cum extraneis; vnde fit ut pax magis in rep. conseruetur. Hæc caussa interdum non habet locum in aliquo particulari; & pax magis conseruaretur, si intra istum gradũ contrahere liceret: quæ tamen non dicitur cessare, cum in plurib. vim suam habeat. Quando in vno particulari cessat, confugiendum est ad legislato-
C ris dispensationem, ita accipiendum est caput, post translationem, de renunciatione; ubi, ideo cessat Concilij præceptum, quia ipse Pontifex ita dispensat. Quare, si legis caussa omnino cesset, etiam obligatio omnino cessabit. Vt adhuc regula illa melius declaretur, animaduerte, varia esse legum genera: Aliæ sunt leges quarum finis est reuocare homines ab illicitis, uel traducere ad honeste uiuendum, in quibus causa non est momentanea, sed perpetua; cum homines perpetuo a malo abstinere, & cum pietate uiuere debeant. Et harum legum obligatio non cessat, licet effectus per eas intentus non sequatur; sed satis est, si euenire possit, si homines, vt decet, viuere velint. Aliæ latæ sunt in aliquem particularem finem principaliter ac præcise; & tunc, cessante causa lex cessabit. Huiusmodi est præceptum de
D corrigẽdo proximo, si vtilitas non speretur: huiusmodi est lex de soluendis certis tributis, ad reficiendos pontes, vel ad vias sternendas; quibus finibus cessantibus, legis obligatio cessat, ni alia suboriatur caussa: ex quo capite multæ gabellarum leges cessare solent. Aliæ denique sunt leges ad aliquem priuatum finem constitutæ, non tamen præcise; sed aliam etiam caussam habent: quæ non cessant, etiam si illa particularis causa cesset; Vt lex de soluendis decimis ad sustentandos Ecclesiæ ministros, quæ non cessat etiamsi ministri habeant vnde viuant: quia restat hæc alia ratio, recognitio dominij vniuersalis, quod Deus habet in res omnes. Similiter votum emissum obligat ad sui solutionem, licet effectus particularis propter quem factum fuit, non successerit, cum maneat generalis causa, vota reddenda esse Deo.

Ioã. Med. Cod. de restit. 14.

Secun-

Secundum fundamentum, cum leges ratione contemptus sub peccato mortali obligare dicantur, quæ caussa est communis, explicādum est, quid sit contemptus, cum non vno & eodem modo exponi soleat. Primus modus Ioannis Andreæ, cap. sacris, De his quæ vi, metusue caussa fiunt: qui ponit contemptum in frequentia; ut is contēnere dicatur, qui frequenter contra legem facit; vt si quis frequenter cum excommunicato loqueretur, qui peccaret mortaliter. Hunc modum quidam alij approbare uidentur; qui tamen ut ex Diuo Thoma discimus, omnino reijciendus est. Primo, quia actus cum sola circumstantia frequentiæ, remanet semper in eadem specie: & ita, si vnicus actus non est peccatum mortale, nec alij erunt. Deinde, ex ista sententia sequeretur peccata venialia multiplicata fieri mortalia, quod est omnino falsum. Verum tamen est, frequentiam disponere ad contemptum, quia impius cum in profundum venerit peccatorum contemnit. Secundus Archidiaconi, qui ait, tunc peccari ex contemptu, cum quis legem transgreditur sine caussa. Sed neque hic modus admittendus est, si loquatur de contemptu, qui inducit peccatum mortale. Non enim omnes qui sponte & sine caussa peccant, mortaliter peccant; vt is qui iocosum mendacium dicit. Similiter, non dicitur peccare ex contemptu, qui ex certa malitia, vel ex electione & habitu peccat; sed solum hi modi ad contemptum disponunt. Peccare ergo ex contemptu, vt Diuus Thomas Gerson, Adrianus, Altisiodorensis, Driedo, Alphonsus a Castro, & denique Diuus Bernardus exponunt, tunc aliquis dicitur, cum ideo legem transgreditur, quia nō vult obedire, & præcipue ad peccādum mouetur, vt legem & legislatorem despiciat. His ita adnotatis, has subijcio positiones. A B C

Prima positio, lex ecclesiastica interdum obligat ad peccatum mortale. In hac positione affirmare volumus, nō solum in ministris ecclesiasticis esse hanc facultatem obligandi sub tali culpa; sed etiam interdum eā ad vsum redigi. Hæc doctrina patet ex canone illo in primo argumento citato, & ex communi fidelium consensu, qui existimant leges de ieiunio obligare sub graui peccato; & ex communi Doctorum sententia circa legem de admiscenda aqua cum vino in sacrificio missæ.

Secunda positio, lex ecclesiastica non semper obligat ad peccatum mortale. Quoniam nec naturalis nec diuina semper sub tali culpa obligat.

Tertia positio, lex iniusta ex se sub nullo peccato obligat. Quæ censenda sit lex iniusta, supra docuimus: illa nimirum quæ deficit, vel ex parte potestatis, uel finis, vel formæ, ac etiam materiæ, cum est de re mala; quæ, quoniam non meretur legis nomen, ideo nullam uim habet ad obstringendam conscientiam. Hinc fit, vt multæ leges ciuiles non sint seruandæ in conscientia, ut inter alias istæ, quod quis possit præscribere, etiamsi non adsit bona fides: quod quis non teneatur restituere, si non læserit, vltra dimidium iusti pretij. Similiter nullæ leges quæ nituntur falsæ præsumptioni obligant in conscientia; vt si quis esset excommunicatus iniuste; si non fuisset damnatus secundum allegata & probata, qui non teneretur stare sententiæ: Idem dicas de lege inutili. D. xi, ex se, quoniam per accidēs, D

ad mo-

A ad modum supra expositum, ratione scandali, interdum istæ leges seruandę sunt. Neque statim a subditis lex iniusta, vel inutilis iudicanda est, cum sæpe ignorentur iustitiæ & utilitatis caussæ. At vero leges iniustæ contra ius diuinum, vel naturale, etiamsi adsit scandalum, non obligant. Vnde conciliares hæc duo loca, Quod sinamus nos angarizari, & quod magis obediendum sit Deo, quam hominibus. Quarta positio, lex quæ iam cessauit, non habet amplius vim obligandi sub ullo peccato. Intelligenda est hæc positio iuxta ea quæ diximus in primo fundamento. Doctrina est manifesta ex capite cum cessante, de appellat. Caussa cessante, cessat effectus: sed in nostro proposito caussa cessauit, lex nimirum ipsa; igitur, & eius obligatio: quam veritatem communis confirmat scriptorum sententia. *Mat. 5. Act. 5.*

B Quincta positio, trangressio cuiuscunque legis ecclesiasticæ ex contemptu, est peccatum mortale, etiamsi lex non obliget sub mortali. Doctrina est manifestissima apud omnes, quam speciatim tradidit Caietanus in artic. quæst. 104. secundæ secundæ partis D. Thomæ. Quam ea ratio confirmat, quoniam in tali, casu sumpto contemptu, vt exposuimus, intercedit vera inobedientia, quæ est peccatum mortale: &, si peccant qui transgrediuntur, non despiciendo legislatorem, quanto magis qui eundem contemnunt? cũ scriptũ sit, qui uos spernit me spernit. Addit Caiet. hoc nõ esse omnino certum. Nam contemnere legem intra terminos legis leuis, & non maximi momenti, esset solum veniale: secus si finem legis aliquis impedire intenderet: quia tunc se se opponeret legi. Sexta positio, non quæcunque trangressio legis obligantis sub peccato mortali, est peccatum mortale. Quoniam non est magis obligatoria lex ecclesiastica, quam sit diuina, vel naturalis: at qui non omnis istarum legum transgressio inducit peccatum mortale: igitur. Nam, cum leges uniuerse ferantur, fieri potest, vt aliquis non obligetur, & transgressio in leui materia solum culpam uenialem affert: siquidem ex leuitate materiæ, quod alias fuisset graue, fit leue peccatum. *Pano. cap. Quia plerique, de immun. eccles. Cm. l. Non dub. C. Luc. 10. 1. Reg. 15. 1. Thes. 4. In sum. uerb cont. Medin.*

C (beside "sio legis obligantis")

Septima positio, lex ecclesiastica, siue humana non obligat sub peccato mortali, si materia sit leuis, etiamsi iusta sit: vnde materia debet esse talis, quæ sit idonea ad obligandum sub peccato mortali. Primum, quia neque lex diuina in tali casu obligat ad mortale, & tñ posset vt in leui mẽdacio, & leuissimo furto. Deinde, idem probatur a simili in uoto, quod non obligat ad

D peccatum mortale in leui materia: quidquid olim quidam doctores dixerint: tenet consequentia: quia votum est lex quædam, quam sibi aliquis imponit. Præterea, sumitur ratio ex natura legis, quæ debet præscribi secundum rectam rationem; contra quam esse videretur, si in re leui ad graue peccatum obligaret. Neque enim lex iusta ex sola legislatoris voluntate pendet. Postea, Reges, vt habetur in capite, Pastorali, de re iudicata, non possunt auferre bona subditorum, nisi ex graui caussa: ergo neque per leges minoris momenti poterunt auferre bona spiritualia. Ad hæc, temporalis politia non potest imponere pœnam capitis nisi pro graui culpa, & qui secus faciunt, inique faciunt: igitur neque spiritualis potestas, poterit quempiam ad æternam mortem damnare, nisi ex graui causa, consequutio patet a simili: quia, *Arist. 8. polit. Lege Aug. 21. de ciu. cap. 11.*

liquia, vt se habet potestas temporalis ad pœnas temporales: ita spiritualis, A
Rich. de S. Vict. tract. de hac re. Cast. Sot. ad æternas. Denique, idem confirmare licet ex differẽtijs, quas aliqui doctores assignant inter peccatum veniale & mortale, cum illud censeatur mortale, quod non sit sine magno contemptu, vel sine magna læsione, siue detrimento sui, & proximi. Ex hac doctrina aliqui colligunt, leges superiorum etiamsi dicant se obligare velle ad mortale, re vera, non obligare, si materia sit leuis: Et magnam esse eorum superiorum leuitatem, qui in rebus parui momenti putant se posse obligare ad mortale; vt gratia exempli, si Monacho præciperetur, ne omnino rumperet silentium: ne tarde veniret ad missam, ne comederet lactucam, remoto semper cõtemptu: sunt tamen qui hac de re dubitent, si loquamur de religiosis & clericis: quibuscum Bernardus lib. de præcep. & disp. sentire videtur. Vnde si circunstantia materiã, alias leuem grauem redderet, prælatus, præsertim, Pontifex, posset obligare ad peccatum mortale. B

Placet hoc loco, cum facta sit mentio de Prælatorum contemptu, eã breuiter complecti quæ Castro hac de re docuit. Dico itaque primo, prælatum, hoc est vt includit ipsam dignitatem, non vt est talis persona, contemnere, pro ratione contemptus & irreuerentiæ, esse peccatum mortale, vel veniale, modo quis noscat eius prælationem & dignitatem. Secundo, prælatus vt est talis persona, puta Petrus, potest cõtemni sine peccato, male de illo existimando, non tamen indignando, vel conuicijs afficiendo. Nam si vere, & palam sit malus, licet male de eo sentire; vt, si vere sit ignorans, si negligens, quod non liceat indignari, manifestum est, quia est frater noster. C
Luc. 10.
Mat. 5.
Tertio, potest subditus sine peccato prælati mandatum contemnere iudicando illud esse malum & contra rationem, cum cõstaret esse iniustum, & irrationabile. Sed quando esset irrationabile, hoc est inutile (non autem si esset contra rationem) obseruandum est, vt Scotus ait, quod Castro limitat, quando non obseruando, nasceretur scandalum. Quarto, subditus non potest sine graui culpa iustum præceptum superioris contemnere, illud iudicando iniustum, aut illi grauiter indignando: Quia, væ illis qui dicunt bonum malum, & qui tale præceptum sperneret, Deum ipsum paruifaceret. Atque ex dictis colligeres erroneum esse, affirmare, nullam legem humanam obligare ad peccatum mortale: ac etiam falsum esse semper sub eadem culpa obstringere; semper tamen sub dicta culpa obligat, ne ob contemptum prætermittatur. Colligeres etiam eam legem quæ aliquando obligauit ad mortalem culpam, non semper & vbique ad eandem obligare: quia cum leges vniuerse ferantur, ex varijs circunstantijs fieri potest, ut earum uis minuatur, uel etiã cesset. Quæ de legibus scriptis hac in parte diximus, intelligenda sunt etiam de consuetudine. D
Sco. 4 S d. 3. q. 4. ar. 1.
Isa. 5.
1. Thes. 4.
Cast. lib. 1. cap. 5.

Ad primum, verum est sacros canones obligare sub peccato mortali; nõ tamen omnes: sicuti præcepta decalogi, quæ sub tali peccato obligant, sed non semper: Pontifex autem eo loco uniuersaliter loquitur: cuius doctrina intelligenda est secundum subiectam canonum materiam. Ad secundum, negatur consequutio; quia in quibusdam exprimitur intentio legislatoris,

in alijs

A in alijs non item:& non est eadem legum omnium materia. Ad tertium, procedunt ex eadem facultate, sed nõ ex eadem intentione, nec sunt de eadẽ re.

De regulis ad cognoscendum quando lex obliget sub peccato mortali. Disput. IIII.

CVM statutum sit, leges ecclesiasticas vim habere obligandi ad graue peccatum,& interdum obligare;peteret nunc quispiam quanam ratione possimus discernere,quando obligent vel nõ obligent, sub graui, vel non graui culpa, id quod hac disputatione explicandũ propono. Et quia hac in parte quędã dãtur regulæ,quas omnes tanquã certas admittũt;eas priore loco recẽsebo,& po-
B stea opiniones circa regulas incertas numerabo, & quid tenẽdũ sit docebo.

Prima regula,quando legislator exponit suam mentem,& asserit se obligare ad peccatum mortale,vel veniale,standum est eius declarationi:modo lex sit rationabilis. Hoc verũ est speciatim in vniuersalibus ecclesiæ decretis,in quibus faciendis legislator non potest errare. Exprimitur mens, si dicatur,In virtute sanctæ obedientiæ,Clement.Dudum,de Religios. si sub obtestatione & interminatione diuini iudicij, Clement. prima, de immunit. ecclef. & sub indignatione Diui Petri & Pauli. Hæc regula est communis Canonistarũ, in titulo de Constit. & Theologorum, priuatim Diui Thomæ. Et ratio est manifesta,quoniam lex mere positiua,non tam obligat ex re ipsa,quam ex legislatoris voluntate,quæ est obligationis radix. Hinc 22.q.186. ar.9.
C est,quod Regula sancti Dominici non obligat ad mortale; quia sic explicuit. Secũda, sensus communis fidelium existimantium aliquam legẽ obligare,vel non obligare sub mortali peccato:standum est ergo huic consensui,quo mens legislatoris explicatur. Exempli gratia,in cap. Omnis,de pęniten.& remis. habetur præceptum de confitendo semel in anno,& non exprimitur sub qua culpa, id præcipiatur: sed quia omnes fideles existimant obligare sub graui peccato,ita censendum est. Idem diceres de præcepto audiendi sacrum,in die festo:de quadragesimali ieiunio,& similibus:vnde nõ placent,qui dicunt non obligare ad mortale propter vsum. Tertia, si non Caiet. exprimatur intentio,nec adsit communis consensus, attenditur materia legis,quæ,si sit grauis & necessaria ad bonum commune,obligabit sub mor-
D tali. Quoniam rei grauitas legislatoris mentem demonstrat; & ita, si ordinaret,id quod maxime conduceret ad communitatis bonum,censetur velle obligare sub peccato mortali; vt si prohiberetur frumẽti exportatio caritatis tempore. Quarta,quãdo aliquid præcipitur sub grauissima pęna,vt excõmunicationis latæ sentẽtiæ,degradationis, & priuationis sepulturæ eccles. habetur ẽt pro graui pęna infamia,& bonorũ confiscatio:intellige hanc regulã cũ pęnę hæ imponuntur pro crimine. Vnde de pęna interdicti & irregularitatis aliqui dubitant; sed cum inferuntur propter culpam, censendũ est obligare sub graui peccato;idem de suspensione dicas. Atque hæ regulæ habentur pro certis;quibus deficientibus, nonnullæ aliæ dantur, & circa hanc partem sunt varij dicendi modi. Can. Nemo, Nullus,cẽ:um, 11.q.3.

Lib. 1. de iust. q. 6. ar. 4. Primus Dominici a Soto, qui hæc docet. Primum, omnes leges humanæ obligant sub aliqua culpa, nisi aliter in illis exprimatur: quia lex secũ affert obedientiam, quæ est virtus, cui aduersatur peccatum. Secũdum, falsum est, quod dicit Caietanus, ideo aliquam legem non obligare sub peccato mortali, quia in ea id non exprimitur. Tertium, grauitas peccati contra legem est perpendenda ex materia: & ita, si materia est grauis, erit peccatum mortale, sin minus, veniale: & loquitur solum de legibus non pœnalibus. Secundus Medinæ, Codice, de pęnit. in quæstione de necessitate Ieiunij, quandocunq; in lege est verbum quod indicat præceptum, aut inhibitionem, vel necessitatem, obligat sub mortali; vt cum adsunt hæc verba, Præcipimus, Iubemus, Prohibemus, Inhibemus, Non licet, Tenentur, Oportet, Necesse est, & In virtute sanctæ obedientiæ: si huius generis verba non adsint, sed solum verba B statuentia; vt, ordinamus, statuimus, volumus, tunc lex non obligat ad mortale, nisi materia sit grauis. Et hæc est communior sententia Iurisperitorum, & maxime Canonistarum, vt Felini, cap. Nam, de constit. Panormit. cap. Nostra, de cohabitatione cleric. Alphonsi libro primo de lege pęnali capite tertio: Qui tamen discrepat ab alijs in verbo, Oportet; quod non indicat obligationem ad mortale, nisi materia sit grauis. Panormitanus etiam habet nescio quid proprium in hac sententia: quia censet obligare ad mortale, etiam quando adest verbum aliquod per modum imperatiui. Huius doctrinę fundamentum sumitur ex Clementina exiui, de verborum significat. vbi definitur in regula Diui Francisci, eam obligare sub peccato mortali, vbi est verbum præceptiuum: vbi vero est verbum per modum statuti, non item. Tertius domini Caietani, in summa, verbo Præceptum, & Ieiuniũ, qui hæc docet. Primum, non posse colligi ex verbis supra allatis, an lex obliget sub peccato mortali, & ita refellit multis rationibus præcedentem sententiã. Deinde, cum non adest legislatoris expressio quod uelit obligare ad mortale, potius censendum est non obligare. Postea, si pęna apposita sit grauis, censendum est obligare sub graui culpa; talis est excommunicatio, nõ autem aliæ pęnæ, vt irregularitas, & interdictum. Postremo approbat regulam ductã ex communi cõsensu hominum, superius allatam. Nos de hac re ita statuimus.

(Nau. cap. 23. nu. 52. & 53.) A ... C (margin letters)

Prima positio, in re dubia, priore loco, legis materia est attendenda, quæ si sit grauis obligabit ad mortale, est communis doctrina, & ex se patet. Materiæ grauitas perpendenda ęst iudicio boni uiri: potest etiam perpendi ex D communi consensu. Secunda positio, quãdo deest ista regula, ex uerbis quę præceptum indicant, aut inhibitionem, aut determinationẽ, & necessitatem; ut, necesse est, &c. colligitur obligatio sub peccato mortali: quod intelligendum est, quando ex altera parte non constat de leuitate materiæ, quæ si esset, excusaret a peccato mortali. Primum probatur hæc ueritas ex cõmuni consensu Canonistarum, Summistarum, in uerbo lex, & præceptum, ac ẽt Theologorum. Deinde, tunc lex obligat sub peccato mortali quando adest intentio legislatoris sic obligãdi, & non constat de materiæ leuitate: at in legibus sic expressis adest intentio; ut patet ex Clemẽtina exiui: igitur. Et licet aliqui dicant, hanc auctoritatem non urgere, quia ibi est sermo de particulari regula

Dried. Med. Sot. Caiet. Vict. Cap. Nam de const. Cast. Med. Panor.

gula

A gula Diui Francisci: tamen credendum est Pontificem declarasse priuatā regulam per regulam communem iuris. Postremo, quia legislator non potest melius & clarius explicare se velle ad grauem culpam obligare, cū non patet de leuitate materiæ, quam, cum dicta verba vsurpat. Tertia positio, quādo in lege non sunt ista verba, sed verba statuentia, vt ordinamus, statuimus, stabilimus, & similia non est obligatio ad mortale: Intellige, cum non constat de grauitate materiæ; quia tunc obligaret, vt docet Medina; vt, si Dux in exercitu diceret militi, sta hoc vel illo in loco, & occasio vrgeret. Primum allata doctrina probatur ex communi sententia: ita Glos. cap. 1. de const. libro sexto. cap. Tua, de postulat. præl. Canonistæ, cap. Nam. de constit. & Diui Thomę. Deinde, quia videtur rationi consentaneum, cum verba ista vi suę significationis non videantur habere vim perfectam obligandi. Quarta positio, lex ecclesiastica ex eo quod cōtinet verbum imperatiuum, aut verbum, debet, & oportet, nō inducit obligationem mortalis culpæ. Hoc affirmauerim contra Panormitanum, & Adrianum. De verbo imperatiuo, facite, dicite, & similibus sic probatur. Primum, quia lex diuina sæpe eo vtitur, & tamē non obligat ad mortale, vt patet in consilijs: vt cum Paulus dixit, Omnia in gloriam Dei facite. Deinde, quia verbum imperatiuum solum demonstrat voluntatem volentis fieri quod præcipitur: sed uoluntas legislatoris est indeterminata ad volendum obligare hoc uel illo peccati genere: igitur. Quod uerbum Oportet talem uim non habeat, patet ex Glossa, quæ asserit aliquando designare honestatem, & conuenientiam, aliquando necessitatem: idem docent Archidiaconus & Alphonsus. De uerbo, Debet, idem asserit eadē Glossa, & est textus expressus, cap. Tua, de sponsal. Sunt qui hac in parte pontificiam determinationem desiderant: cum res sit maximi momenti, & maxime dubia: interim utendum est allatis regulis. Quod de lege diximus, intelligendum est etiam de præcepto Prælati, & Superioris; cum hæ personæ non possint sine graui peccato contemni, ut diximus.

Quæst. de ieiun.

B (margin)

Cap. episc. de præs. li. 9. 25. q. 1. ca. 1.

Cic. lib. 1. offic.

C (margin)

An leges ciuiles vnquam obligent sub peccato mortali, & quando.
Disputat. V.

D SVPRA vniuerse docuimus politicas leges tantam uim habere, vt possint cōscientiam obligare: nunc examinare uolumus, an interdum, hac facultate utantur, & quando: sed in præsentia nihil de pœnali lege dicemus. Quod autem nunquā ad mortalem culpam obligent, his rationibus demonstratur. Primo, si sub tali culpa politicus legislator uellet obligare, id interdum exponeret: at nullibi facit, nec ulla extat alicuius potestatis hac in parte determinatio, qua explicatum sit, ciuiles leges sic obligare: igitur. Et licet interdum lex ciuilis utatur uerbo Præcipimus, uel simili; tamen huiusmodi uerba, non indicant talem obligationem. Deinde, quia esset grauissimum onus, si leges politicæ re ipsa obligarent sub graui culpa: quare, cum magis accedat ad æquitatem, si dicamus non ita obligare, & nihil nos ad contrarium asserendū cogat, ita

dicendum erit. Confirmatur, quia cum res sit dubia benignior pars sequẽda est. Postremo, quia satis est, si lex ciuilis obliget ad pœnam, quam præcipue intendere uidetur, cum eam sæpe adijciat. A

In hac difficultate, prima opinio est eorum, qui cum sentiant legẽ ciuilem non habere uim in conscientia, palam fatentur, nunquam obligare ad grauem aut leuem culpam. Ita Gerson libro & lectione supra citata, ac ẽt Almaynus, & Vasquius. Secunda aliorum qui ei hanc facultatem tribuunt, sed hi in exponenda hac sententia nõ conueniunt: unde alij suboriuntur dicendi modi. Primus eorum qui dicunt interdum obligare sub graui peccato, in eis locis, in quibus ponitur uerbum præceptiuum, uel inhibitiuum, uel necessitatis, sicuti in iure canonico. Ita Medina quæst. de necessitate Ieiunij, Alphonsus, Syluester, uerbo lex, Henricus, quolib. 3. q. 22. & est communis: B vnde isti parem faciunt rationem legis ciuilis, & ecclesiasticæ in hac parte: Secũdus Caietani in summa, in verbo præceptum, Soti libro primo de iust. & iure, qui dicunt legem ciuilẽ non obligare ad graue peccatũ, vbi sunt ista verba, sed solũ cum materia est grauis. Tertius Nauarri in suo Manuali, qui licet admittat Principem ciuilem posse obligare sub graui culpa: tñ re ipsa nunquam talẽ facultatem ad vsum traducere existimat. Eius fundamentum est, quia nullibi in ciuilibus legibus extat talis declaratio, vt in ecclesiasticis. Ideo iste doctor desiderabat fieri determinationẽ hac in parte a iure canonico: quæ si fieret contra eius sententiã fieret: cum conciliũ, siue Pontifex nihil nisi ex doctorum sententia, & ex rõne ipsa determinet: at eius opinio, nihil pro se habet, & priuatæ sententię, vt plurimum, damnari solent. Nos ita C statuimus. Prima positio, leges politicæ re ipsa obligãt sub aliqua culpa mortali, vel veniali, & hoc sua ui atq; natura. Primo probatur ex locis scripturæ supra allatis, quibus demonstraui in ciuili dñio esse facultatẽ obligãdi consciam, & priuatim illis duobus quæ ex Petro, & Paulo attulimus, & ex loco de solutione tributorũ apud Matthæũ, vbi Christus vr̃ facere parẽ rõnẽ Dei & Cæsaris in hoc, dum ait, Reddite q̃ sunt Dei Deo, & q̃ sunt Cęsaris Cęsari. Deinde, ciuilis ptãs põt obligare in conscĩa, vt est probatum, & lex, sua natura, hoc habet, & legislatores non dicunt, se nolle obligare: igitur re ipsa obligant. Adde postremo cõem sententiã, quæ in re morali non facile abijciẽda est. Scda positio, leges ciuiles aliquando obligant sub peccato mortali. Et cõmunis sentẽtia, a qua sine vrgenti rõne recedere, est temerarium. Primo, qui D ordinationi humanæ resistit, Dei ordinationi resistit, & damnationẽ habet: igitur lex humana vim habebit obligãdi ad graue peccatum, quã in legibus ferendis exercebit, cũ contrariũ non constet. Scdo, tu concedis in rep. esse talem facultatẽ, ergo aliqñ redigitur ad actum, ne frustra data esse videatur: nã quod ad cõe bonum conseruandum est necessarium, adhiberi debet; cũ humanæ pęnę minus possint, quã religionis & conscientiæ timor. Tertio, quãdo exprimitur intẽtio legislatoris volẽtis obligare sub graui offensione, lex vtique hoc pacto obligabit: atqui in lege ciuili huiusmodi intentio interdũ exprimitur, ut eum dicitur, præcipimus; quare si grauis erit materia, orietur obligatio sub culpa graui. Quod si ẽt lex diuina interdũ nõ obligat sub mortali,

A tali, cùm adsunt præcipiendi verba, id accidit ob leuitatem materię. Confirmatur, verbum, præcipio, explicat totam efficaciam potestatis, & voluntatis ferentis legem: ergo si per te ciuilis potestas potest obligare sub mortali, tūc obligabit, cum hunc in modum exprimitur, ni aliquid sit in contrariū. Postremo, quia Pontifex in Clementina, exiui, vt supra dixi, non est loquutus ad libitum, & pro voluntate, cum dixit, verba præceptiua obligare ad grauē culpam; sed hoc affirmauit considerata verborum significatione: igitur. Tertia positio, eadem est ratio legis ciuilis & ecclesiasticæ quantum ad signa & regulas obligandi sub peccato mortali; quas supra attulimus: quare in vtroque legum genere adhibendæ erunt. Etenim, in vtroque iure obligatio sub læthali culpa sumitur ab intentione legislatoris; quæ tam in vno, quam in B altero eodem exprimitur modo: igitur eadem erit in ea inuestiganda ratio.

Quarta positio, leges ciuiles procedentes ex falsa præsumptione, nullam habent vim in foro conscientię: atque idem dicas vniuerse de omni lege humana. Explico, duobus modis humanæ leges solent aliquid disponere: vno modo ex quadam præsumptione, de qua supra egimus, qua posita, aliquid decernūt; quæ tñ interdum potest esse falsa, & hæ leges dicuntur procedere ex præsumptione. Altero modo absolute nulla facta præsumptione. Quādo igitur id nō adest, rōne cuius facta est lex, siue id, qđ est ꝑsumptū, non tenetur homo legem in conscia seruare. Exempli gratia, aliqua mulier contraxit matrimoniū cum consanguineo, quo cum contrahere non poterat: si ei mandetur, vt cum eo maneat, donec videatur, an sit verus maritus, ista ex religione C non tenetur obedire mandato, etiamsi sub obediētia ei præcipiatur: quia est falsa præsumptio. Similiter nec tenebatur illa cui olim pręcipiebatur, vt maneret cum marito, cum quo cōtraxisset in publico, relicto eo quo cū secreto prius contraxerat; cum ille non esset verus maritus; qđ iudex falso præsumebat. Rursus, lex est de inuentario faciendo, quę disponit vt hæres ex testamēto possit accipere quartam partē ex legatis, ꝭm legē Falcidiā: is tenetur adimplere legata, étsi bona non sufficiant: quia non vr̄ fecisse inuentariū: sed quia lex procedit ex falsa pręsumptione, qđ iste videatur occultasse defuncti bona, is non tenetur in conscia. Cæterum, ét quando lex est contra ius diuinum vel naturale, nec ét in foro externo est ei obediendū, étsi quis graui pęna ad id faciendū impellatur, vt accideret in exemplis priore loco allatis. Qñ vero D esset contra ius humanū, parēdū esset in foro exteriori ꝑp scandalū. Quincta positio, nulla lex ciuilis in foro conscīæ obligat, cū aliquid cōtinet; qđ repugnat legi diuinæ, vel naturali, vel ecclesiasticæ. Doctrina est manifesta: qa talis ordinatio nō est iusta, ac ꝓinde nō est lex: nō igit̄ ligat. Ideo Symmachus vere dicebat, Nō licet Imperatori, vel cuipiā pietatē custodiēti aliquid cōtra diuina mādata ꝑsumere, nec quicq̄ qđ euangelicis, vel propheticis aut apostolicis regulis obuiet, agere. Et Felix Papa, constitutiones contra canones & decreta Pręsulū Romanorū, vel bonos mores, nullius sunt momēti. Ex qbus colligere licet, vna cū Glossa, qñ leges ciuiles vergūt in periculū aīarū, qa cōtinēt al.qd cōtra ius diuinū, vel naturale, vel cōtra rectā rōnē, Pōtificē ī vtroque foro eas abrogare posse: qđ ꝓbares ex Innoc. III. in c. Nouit, de Iudicijs, vbi

Inst lib. 2. tit. 22.

Distin. 10. can. Non licet.

Ibidē. can. leg, & alijs.

Cap. possessiae reg. iur.

vbi determinatur, statuere de aliqua re an sit peccatũ, pertinere ad Pōtificē, A
& Principes debere obedire. Vnde, re ipsa, Pontifex aliquando abrogauit leges ciuiles; vt patet in cap. finali, de præscript. vbi statuitur præscriptionem ex mala fide nullo tempore vim habere: quia ista lex est contra rationem, & continet materiam de peccato. In cap. super illa de secundis nuptijs, abrogauit legem ciuilem tanquam contrariam D. Paulo, Quod debeat haberi pro infami vidua, quæ intra annum a marito defuncto, nubit. Huc etiam facit
Vt Cleric. cap. Clerici de Iudicijs, vbi habetur, Leges ciuiles non dedignari imitari sacros canones: quod ipse Imperator in Authen. prius dixerat: statueratque vt clerici de omni crimine coram iudice ecclesiastico conueniantur. Quando materia esset mere temporalis, nō potest Papa derogare leges ciuiles iustas: vt colligitur ex canone, cum ad verum, dist. 96. ex Nicolao Papa, qui inter B
regiam & pontificiam potestatem distinguit, & ait, Reges in spiritualibus indigere Pontifice, & Pontificem in temporalibus imperialibus legibus vti. Idem ex can. Quoniam, dist. 10. vbi etiam istæ duæ distinguũtur potestates. Neque enim, vt communiter docetur, Pontifex est ita absolutus Princeps, vt ei subsint Domini seculares ratione potestatis secularis, sicuti Episcopi, in spiritualibus. Quando autem esset dissensio inter hæc duo iura in materia, siue in re temporali, & indifferenti, si ciuilis lex procederet ex falsa præsumptione in foro interno, standum esset iuri canonico, in externo iuri ciuili: Quod si non intercederet falsa præsumptio, vtraq; potestas in suo foro maneret. Et hæc fere omnia ex Glossa supra citata. At vero, ad potestatem ciuilem nullo modo pertinet iudiciũ de rebus & personis ecclesiasticis: in quo C
turpissime errauit Brentius, qui ciuiles Principes non solum religionis custodes, sed etiam iudices & magistros religionis fecit; ita vt eorum sit ministros ecclesiasticos constituere, & eorum caussas iudicare: quæ doctrina est contra omnia diuina & humana iura, vt omittã, quod per trecentos annos Ecclesia solis Episcopis & Presbyteris, gubernata fuit, cum nondum seculares Principes essent christiani.

In reg. possess. *Leg. d. 10. & 96.* *Chrys. ho. 83. in Mat. Gelas. epi. ad Anast.*

Ad primum, licet non sit facta expressa de hac re determinatio: tamen satis expresse ex ipsa legum ferendarum forma, iam dicta colligitur obligatio: Quia præcipiendi verba plane indicant voluntatem obligandi ad culpã, nisi aliunde limitentur, & legislatoris exprimatur intentio, & cum in lege ciuili nullibi declaratum sit leges non obligare ad culpam, eas obligare cēsendum est, cum id eis sua natura conueniat: & cum Clementina citata, non D
constituat nouum ius, sed antiquum declaret, hanc obligationem expresse demonstrat. Ad secundum, si hoc argumentum aliquid concluderet, probaret etiam leges ecclesiasticas non obligare sub mortali peccato. Deinde, pauciores sunt leges quæ sub tali culpa obligent, nec obligant omnes & singulos, sed quosdam. Ad confirmationem, res non est ita dubia, vt tuta conscientia contrarium defendi possit; vt patet ex allatis pro vera sententia argumentis. Ad tertium, non satis est, vniuerse loquendo, vt solum timore pœnæ homines ad legis obseruationem inducãtur; vt ex ijs quæ docuimus intelligi potest.

A Sed dubitaret hoc loco quispiam, an simus obligati ad seruandas Tyrannorum leges? Pro explicatione nota; Tyrannum esse duplicem, vnū qui est legitimus dominus, sed tyrannice gubernat: alterum, qui per vim occupauit remp. & hoc vel ciuium voluntate, vt de proprio principe se vlciscerentur, vel ciuibus inuitis. Hoc posito, respondeo his dictis. Primum, principi legitimo, etiam si tyrannice imperet parendum est, dum iusta præcipit. Quia dictum est, ut etiam dyscolis obediamus: adde quod iste habet auctoritatem condendi legem; ergo & obligandi. Secundum, parendum est legibus tyrannorum ex voluntate ciuium imperantium. Quæ obligatio non oritur ex lege humana, sed ex diuina & naturali, qua obligamur ad acceptādas leges sine quibus resp. nequit consistere, & quia iure naturæ bona sunt B facienda. Tertium, si qui tyrannice regnum inuitis ciuibus occupauit, iustas leges ferat ei obediendum est. Hoc dictum probares ex illa Christi responsione, facta Hebræis, quorum imperium Romani per vim vsurpauerant, cū dixit, Reddite quæ sunt Cæsaris Cæsari. Quod si obijcias, iniquus Princeps iudicando peccat; quia vsurpauit alienum iudicium: igitur non licebit ab eo iustum repetere. Respondeo, qui ad talem iudicem accedunt, vt inter eos ius statuat, constituunt eum tanquam iudicem arbitrum, & ita non est usurpatum iudicium: vel dicas, eum inducere ad minus malū, quia minus malum est, ut ille iuste iudicando peccet, quam ut resp. remaneat sine iustitiæ administratione: vnde non repetunt usurpatum iudicium, sed qnalitatem iustam iam usurpata iudicij, ut Medina ait. *Medin. Mat. 23. 1. Pet. 2.*

C

An ad legis humanæ obseruationem mors corporalis interdum subeunda sit. Disput. VI.

TANTAM esse humanæ legis vim, vt quis pro ea obseruanda mortem subire debeat, his argumentis persuaderi potest. Primo, in cap. sacris, de his quæ vi metus ve caussa fiunt, habetur, ob nullum metum debere quempiam communicare cum excommunicato, quia hoc est peccatū mortale: at hoc peccatum ob nullum metum est committendum, quod etiam Aristoteles affirmaret: quare cum ista lex sit mere humana, & obliget sub mortis periculo, verum D erit qnod probandum proposui. Secundo, est lex ecclesiastica, ne quis in tertio gradu matrimonium contrahat, et quod potius mortem subire debet: igitur lex humana non est prætereunda ob mortis periculum. Tertio, lex humana obligat ad peccatum, vel mortale, vel veniale; at nullum peccatum committendum est pro vitæ conseruatione: ergo nec lex humana negligenda. Postremo, quidquid homo habet, quiquid est, tanquam pars reip. totum reip. debet: igitur legislator publici boni caussa poterit legem condere sub mortis pœna obligantem. Tres sunt hic sententiæ. *Lib. 3. eth. cap. 1.*

Prima Caietani, qui defendit legem positiuam humanam obligare ad sui obseruationem, etiam cum mortis periculo, vt potius sit mors subeunda, quam lex negligenda: addit tamen, interdum ex legislatoris benignitate, nō *In com. in 1. 2. q. 96. ar. 4.*

obligare sub hoc periculo. Idem Adrian. quæst. de clauibus, & Ostiens. A
Lib. 1. de iust. et iur. q. 6. ar 4. cap. sacris citato, ad quos nonnulli alij accedunt. Secunda Soti, qui tria dicit: Primum, quando lex continet materiam necessariam bono communi ex cuius transgressione bono periculum immineret, potius mors est subeũda, quam lex prætermittenda. Secundũ, quando lex apponit mortis penam, potius oportet mortem perpeti, quam legem transgredi. Tertium, Caietani sententia uniuersaliter accepta non est vera, etiamsi lex obliget ad peccatum mortale, cum aliud sit obligare ad mortale, aliud, non obstante periculo mortis. Tertia sententia aliorum, qui dicunt leges humanas non obligare sub mortis periculo, nisi earum transgressio cedat in detrimentum fidei, vel communis boni. Ita Innocentius & Panorm. in cap. sacris citato: Syluester verbo excommun. 5. §. 23. & est communis Theologorum opinio. Pro B
explicatione nonnulla adnotanda sunt: Primum, hoc loco nos nolle examinare hanc quæstionem, an liceat peccare, etiam venialiter ad mortem fugiendam; quod non licere pro certo habendum est; sed solum, an ob mortis metum, humanam legem non obseruare fas sit. Deinde notandum est duplicem esse metum: alterum cadentem in cõstantem virum, cum recta ratio dictat, posse quempiam censeri constantem, etiamsi aliquid ob metũ faciat, vt si quis ob metum amissionis vitæ, daret centum aureos furi: alter qui non cadit in constantem virum; cum potius mors est subeunda, quam ob metum aliquid contra honestum faciendum: priorem Iurisperiti iustum uocant, posteriorem non iustum. Præterea notandum est vitæ discrimen ad legis obseruationem ita interdum sequi, vt a legislatore optime præuideri potuerit; C
aliquando uero sequitur ex accidenti, & extrinsecus: idque, vel ob odium & contemptum legum, vel ob hominis nequitiam, vel periculum personæ. Denique, reuocanda est in memoriã distinctio illa, quod alia sint mala sua natura, alia quia precepta, & hec sunt, que proprie ad legem humanam pertinent. His adnotatis has statuo positiones.

Diligẽnus in 4. sent. d. 22. q. 1. ar. 4.

Arch. can Vnunam. d. 26.

D. Th. 22. q. 147. ar. 2 ad 2.

Prima positio, legis transgressio que vergit in detrimentum fidei, est peccatum mortale, etiamsi metu mortis fiat. Est communis doctrina, quæ his confirmatur rationibus. Primo, auctoritate Christi dicentis, qui autem negauerit me coram hominibus, negabo & ego eum coram Patre meo, qui in cœlis est: & Paulus, si negauerimus, & ille negabit nos. Secundo, ex facto Machabæorum, qui potius voluerũt mori, quam carnibus prohibitis vesci: D
idem fecit Thomas Cantuariensis episcopus. Denique huc facit quod Aristoteles tertio Ethico de fortitudine agendo docet, eam uersari in ijs rebus in quibus præclarum est mori: at nihil potest esse præclarius, quam pro religione vitam profundere: igitur. Quare, si quis in contemptum religionis vellet, te die vetito carnes edere, aut diem festum non colere, potius debes mortem perpeti, quam legem transgredi: secus dicendum est, si mortis metus incutiatur alia de caussa; vt ob hominis nequitiam. Similiter, si tyrannus incuteret timorem sacerdoti nolenti coram eo celebrare, quia est excõmunicatus, si id faceret in contemptum potestatis ecclesiasticæ, timori non esset cedendum; secus, si id faceret, vt ostenderet, se non esse excommunicatum,

Mat. 10.

2. Tim. 2.

A tum, tunc enim posset. Secunda positio, politia humana potest condere legem obligantem ad sui obseruationem cum mortis periculo, etiam præuiso & manifesto. Explico, potest Pontifex legem condere, vt aliquis cum discrimine vitæ fidem prædicet, & defendat. Similiter Princeps secularis potest militi præcipere, vt in acie maneat, vbi est euidens mortis periculum: si inde totius exercitus penderet salus; cui non sat esset, se excusare, quod hoc munus posset alteri demandari: & ita sub graui peccato parere deberet. Primum probatur hæc positio argumento ultimo superius facto; nam, vt Aristoteles scribit, ciuis magis pertinet ad remp. quam ad seipsum, & naturæ instinctu pars exponitur ad defensionem totius: vt brachium ad defensionē capitis. Deinde confirmatur exemplo Saulis qui adiurando præcepit po- 1. Reg. 14.
B pulo vt pugnaret, dicens, Maledictus vir qui comederit panem usque ad vesperam, donec vlciscar de inimicis meis.

Tertia positio, vniuersè loquendo, lex humana non est seruanda cū mortis periculo; seu, quod idem est, legis humanæ transgressio facta ad uitandā mortem, non est semper peccatum mortale. Explico, humana potestas, vt talis est, nō potest ita obligare, nec obligat suos subditos, vt leges seruent, cū periculo mortis, nisi boni communis necessitas ex earum obseruantia pendeat. Vnde patet, quomodo sit intelligenda etiam secunda positio, quæ nō habet locum nisi in aliquo priuato casu, quando ageretur de communi utilitate, quæ pluris facienda est, quam unius hominis vita. Allata positio sic probatur. Primo, lex diuina in præceptis pure affirmatiuis non obligat sub
C periculo mortis; vt patet in præcepto de suscipiendo baptismo, quod est diuinum positiuum; quod nemo tenetur obseruare cum periculo mortis: similiter confessionis integritas est de iure diuino, quam cum mortis periculo nemo integram facere debet, quod etiam Caietanus concederet: ergo multo minus obligabit humana. Secundo, lex naturalis non obligat semper cū periculo mortis; vt patet in obseruatione præcepti de restituendo, vt constāter Caietanus & multi docent; ergo nec humana. Tertio, quia Ecclesia non obligat cum tali periculo ad audiendum sacrum, vt alibi docui, cuius tū præceptum obligat sub peccato mortali, ni adsit caussa iusta quæ excuset; vt si quis timeret hostium insidias: nec obligatur ad ieiunandum is, cui cibi quibus in ieiunio utimur, multū nocerent: & sane censeretur lex inconside- Lege Trac. nostrū de Restitut. In opus. de præc. eccl.
D rata, si obligaret cum magno valetudinis detrimento. Quare cum hæc videatur legislatoris intentio, non est dicendum humanam legem vniuersè obligare cum discrimine vitæ. Quarto, caussa rationabilis a legis humanæ obseruantia excusat: at nulla alia potest esse caussa magis rationi consentanea, quam periculum mortis; immo caussa leuis sufficit interdum ad dispensationem; igitur. Quincto, potestas humana non est data ad destructionem; sed ad ædificationem: igitur non potest cum uitæ discrimine obligare respectu cuiuscunque finis legis; cum sæpissime melior sit unius hominis vita, quam legis finis, & id quod ex legis obseruantia habetur. Quare, videtur non posse fieri legem humanam obligantem generatim cum periculo vitæ sed tantum aliquos, & in aliquo casu. Atque idem diceres de obligatione Pan. rubr. de ieiun.

ad pec-

ad peccatum mortale; cum, vniuerſe loquendo, lex humana, verſetur circa ea, quæ alias non ſunt mala, nec uirtutis opera. Vnde ſeruanda videtur hæc regula. Quando maius eſt detrimentum, quod ex non obſeruantia legis naſcitur, quam ſit uita hominis, tunc lex poteſt obligare ſub diſcrimine vitæ; ſecus, non item. Quare non placet dictum ſecundũ Soti, eius vt regula, tunc legem obſeruandã eſſe cum periculo mortis, qñ apponitur pęna mortis: cũ (etiamſi finis legis ſit maius bonum, quam uita hominis) non ſit vera. Põt enim accidere, vt quamuis finis legis ſit maius bonum, quam vita huius vel illius hominis, & eius detrimentum ſit maius, quam vita iſtius, idq; ſufficiat, ad hoc vt recte talis lex ponatur: tamen, in particulari, ſi ex eo quod iſte deficit, non ſequitur totum illud detrimentum, is non obligabitur ſub vitæ
2.1.q.147 periculo. Eſt enim regula Diui Thomæ maxime hac in parte obſeruãda: pro
ar.3.ad 2. lege humana, quando eſt cauſſa rationabilis, & non impeditur finis legis, non peccat mortaliter, qui legem non ſeruat. Exempli gratia, refert reip. ne in ciuitate deſit frumentum, ac proinde ſtatuit, ne euehatur, idque prohibet ſub graui pœna: quod ſi quis contra faciat, ob vitæ diſcrimen, is non peccabit mortaliter, quia non impeditur legis finis, qui eſt, ne ciuitas fame laboret; cũ adſit cauſſa rationabilis. Quarta poſitio, qui in caſu dicto, hoc eſt, cum ob timorem mortis legem non ſeruat, non eſt legis tranſgreſſor. Quoniam in tali caſu non eſt ei lex impoſita: quare, cum non ſit lege conſtrictus, non erit legis tranſgreſſor: vt patet de eo, qui extrema neceſſitate impulſus, rem alienam capit. Ad primũ, Panor. ſuper illo capite varias affert doctorum expoſitiones, ſed vna eſt vera propriaque ſolutio, quam eodem loco affert Innocentius. Duobus modis poteſt aliquis communicare cum excommunicato: primo in communi colloquio, communique conſuetudine: altero modo in eodem crimine propter quod eſt excommunicatus: qui priori modo communicat, eſt excommunicatus minore excommunicatione: qui ſecundo, eadem excommunicatione innodatur, quia participat in crimine criminoſo. Eſt modo caſus, an qui metu mortis communicat cum excommunicato poſteriore modo contrahat excommunicationem, reſpondet Pontifex, contrahere; quia peccat mortaliter, & ſicut non liberatur a peccato mortali propter metum, ita nec ab excommunicatione. Vnde non loquitur de tráſgreſſione legis humanæ, ſed diuinæ, quia peccat mortaliter, cum ſit homicida, vel aliud graue peccatum committat. Ex quibus inferres, ſacerdotem ſub periculo mortis non eſſe obligatum ad celebrãdum ſine corporali, vel ſine lumine, vel ad non celebrandum coram excommunicato, remoto religionis contemptu. Ad ſecundum, licet illa determinatio de non cõtrahendo in tertio gradu ſit humana; tamen, lege conſtituta, qui contra facit, peccat contra legem diuinam naturalem, & eſt fornicarius: cum huiuſmodi perſonæ factæ ſint inhabiles ad contrahendum. Ad tertium, legiſlator in tali caſu non habet intentionem obligandi ad culpam: & ideo non eſt ſeruanda cũ mortis diſcrimine. Ad quartum, probat id quod nos docuimus, poſſe interdum obligare, & interdum ciuem debere exponere uitam pro rep. cum de communi bono agitur; quod, lege non ſeruata, tolleretur.

An

A

An omnes subijciantur legibus, & speciatim iusti. *Disp. VII.*

XPLICATA legis vi, quod ad obligationem attinet, opus est vt nunc doceamus in quos eam exerceat. Vbi duæ difficultates nobis tractandæ occurrunt; vna est ista, quam proposuimus de qua Catholici cum hæreticis differunt: quam ideo breuiter perstringemus, quia ex ijs quæ supra diximus de potestate statuendi leges, & de facultate obligandi ad peccatum, facile explicari potest: altera de legislatore, an suas leges seruare debeat. Quod aũt iustus non sit subiectus legibus, his rationibus hæreticus persuadere conatur.

B Primo auctoritate scripturæ dicentis, Lex iusto non est posita: si sub spiritu ducimini, sub lege non estis: Vbi spiritus Domini, ibi libertas: denique, iustis dictum est, Non estis sub lege, sed sub gratia. Secundo, iusti, vel sunt sub lege quantum ad uim coactiuam, & hoc non, quia non essent iusti: vel quantum ad directiuam, quod etiam affirmare non licet; cum spiritu Dei ducantur: igitur. Postremo, si omnes essent iusti, non esset opus legibus; quia lex ponitur ob transgressores, ut ait Paulus: iusti igitur sunt omnino a lege exempti. *1. Tim 1. Gal. 1. 2. Cor. 3. Rom. 3.*

In hac difficultate fuit primus error Begardorum & Beguinarum, qui di cebant, hominem iustum ad talem perfectionis gradum peruenire posse, vt nihil teneatur obseruare; vt ei facere liceat, quidquid natura suggesserit, C & posse sine scrupulo omni delectatione perfrui. Similem errorem habent apud Indianos sacerdotes quidam, quos Iogues vocant, Græci olim Gymnosophistas dixere: qui cum, prius vitam duram & asperam duxerint, in quendam ordinẽ adscribũtur: quo cum peruenerunt, rerum omnium, licentiam adepti, nullis iam tenentur legibus, & in omni scelerum & flagitiorum genere impune volutantur. Contrarium docet veritas catholica. Vt huic quæstioni satisfiat, nota, duobus modis posse aliquem esse subiectum legi; vno quantum ad vim dirigendi, quod per eam instruatur ad faciendum id, quod pertinet ad commune bonum: altero quantum ad vim coactiuã; quod possit compelli ad legem seruãdam: a qua aliquis potest dici exemptus, vel ratione metus, quia non ex metu, sed ex amore eam seruat, & plus facit, quã D lex præcipiat; quo modo est intelligendus Diuus Thomas, cum ait, iustum non esse legi subiectum quoad vim coactiuam; cum lex ei non minetur, nec ei tamquam onus quoddam imponatur: vel ratione exequutionis, quod possit cogi ad eam seruandam. *Massaus lib. 18. Genebr. Maph. li. 1 indic. hist. 1. 2. q 95 art. 5.*

Rursus nota, duobus modis potest aliquis esse a lege exemptus: primo, quia non est legislatori subiectus; cui aliquis potest dici subiectus, vel ratione dominij, vel ratione commissi criminis: altero modo, quia licet potestati subsit, tamen est exemptus ab aliqua potestate inferiore, & a superiore tantum regitur. His notatis, has subijcio positiones.

Prima positio, Omnes qui sunt sub potestate legislatoris constituti, subijciuntur legi quantum ad vim directiuam. Doctrina est Diui Thomæ, & certis-

certissima : quia, si vlli essent exempti, essent iusti : at isti non eximuntur, vt statim dicam, ergo. A

Secunda positio, qui sunt extra iurisdictionem alicuius potestatis, non subijciuntur vllo modo legibus illius. Quoniam non est potestas nisi in subditos : quare non subditi legibus ligari non possunt: nisi quis ratione criminis sese subijciat, vt alibi dicetur.

Tertia positio, qui sunt sub aliqua inferiore potestate non subduntur legi illius in ijs, in quibus reguntur a potestate superiore, & in ijs in quibus cum illis facta est dispensatio. Doctrina est manifesta; & ideo probatione non eget. Quarta positio, iustus quantumcunque sit perfectus, tenetur seruare leges diuinas & humanas. Est hæc positio certa fide tenenda : quam

Mat. 19. hæ demonstrant rationes. Primo, auctoritas scripturæ dicentis, si vis ad vitam ingredi, serua mandata : ergo mandatorum obseruantia erit necessaria B

1. Thes. 4. ad salutem, nec sola fides sufficiet. Scitis, inquit Paulus, quæ præcepta derim vobis per dominum Iesum; hæc est enim voluntas Dei sanctificatio

Rom. 13. vestra: & statim enumerat decalogi præcepta. Idem, Omnis anima pote-

Heb. 13. statibus sublimioribus subdita sit: & postea subdit, Non solum propter irã, idest propter punitionem & pœnam, sed etiam propter conscientiam; & Apostolorum princeps, subiecti estote omni humanæ creaturæ propter Deum; quia hæc est voluntas Dei. Confirmatur, primis parentibus, cum adhuc iusti essent, lex fuit imposita; iustus igitur non est a lege exemptus; sumptum patet ex scriptura, & ratione; quia si legem non habuissent, non peccassent; & si quis illud negaret, iam Libertinorum stultissimum, indueret errorem, vnde omnium religionum, & rerump. dimanaret interitus, C Nullam, vnquam fuisse, aut esse in mũdo legem. Hæc confirmatio ita aduersarios vrget, vt ab ea se extricare nullo modo possint. Secũdo, ex determinatione Conciliorum, & Pontificum, Beguardi dãnati fuere a Concilio Vien-

Ses. 6. can. 27. nensi, & a Ioanne XXII. ac etiam a Concilio Tridentino, una cum Luthero; in sessione sexta canone vigesimo. Postremo confirmatur ratione, si iustus non est obligatus ad legem seruandam; igitur nullum aliud committit peccatum, quam infidelitatis; quia peccatum est contra legem, & per Lutherũ solam fidem seruare tenetur; idque cæteri concedunt; quod tamen damnatum est in Concilio Tridentino. Adde & illud, quod Lutherus concedit, Iustum in omni suo opere peccare; igitur lege tenetur, cum peccatum sit id, D quod fit contra legem.

Quincta positio, iustus subditur legi quantum ad vim coactiuam, non tamen ratione exequutionis. Explico, lex quod attinet ad facultatem quam habet, potest iustos cogere ad sui obseruationem legis timore pœnæ : sed cum ex amore eam seruent, ideo ratione exequutionis non dicuntur esse

aiet. sub lege, vt aliqui scribunt; quæ doctrina limitatione quadam eget. Etenim duobus modis homo potest timore pęnæ agere; primo, sumpta pœna pro totali fine, ita vt si non esset pœna legem trasgrederetur: altero, vt pœna excitat & mouet ad obseruationem; ita tamen, vt etiamsi non esset, adhuc legem seruaret. Qui priore timore motus legem seruat, est iniustus, & peccat; qui

vero

A vero secundo modo, potest esse iustus. Neque enim, vt perperam sentit Lutherus, omnis timor malus est, cum Christus disertis verbis dicat, Sed potius timete eum, qui potest & corpus & animam perdere in gehennam. Subſtat ergo iustus legi quantum ad vim coactiuam, non ratione exequutionis, sed potestatis: quod vero attinet ad vim punitiuam nullo modo, nec etiam quātum ad facultatem, cum lex non possit, hominem punire, nisi post peccatū. Ideo Christus aiebat Pilato, Non haberes potestatem aduersum me ullam, nisi tibi datum esset desuper: propterea quærebat eum dimittere. Sexta positio, iusti imperfecti, aliter censentur subditi legibus, quam perfecti. Nam illi admittunt timorem pœnæ a quo mouentur, hi solo amore studiose viuunt. Atque ex dictis facile argumentis responderes. *Mat. 10.* *Ioan. 19.*

B Ad primum, lex non est imposita iusto, quasi onus quoddam, cum eam ex amore seruet; nec quantum ad pœnam. Sed vt adhuc planius locum, quē aduersarius urget exponamus, nota ex Ambrosio, legem non imponi, hoc est, non statui, non scribi, & renouari caussa iustorum; quia illam semper habent in corde, sed iniustorū, qui legum obliti sunt. Vnde non propterea iniustis ponitur, quod antea non tenerentur lege; sed quia obliti erāt: nec ideo non imponitur iustis, quod lege carere debeāt; sed quia se legem tenere per bona opera testantur. Vel, vt dicebamus, dicuntur non esse sub lege, quia bene agunt, amore iustitiæ, non timore pœnæ, & ita bene viuunt, ac si nullus legis timor eis, quasi iugum & flagellum, immineat. Quare iusti sub lege non sunt, sed tamen sine lege non sunt. Huc pertinet illa Augusti-
C ni distinctio. Esse sub lege, in lege, & sine lege. Sub lege sunt carnales, & Iudęi: in lege spirituales & Christiani: sine lege Gentes quę nunquam crediderunt: quod inter gradus abusionis ab eodem reponitur: quia populus sine lege, dum legum pręcepta contemnit, per diuersas errorum vias pręuaricationis laqueum incurrit. Denique Chrysostomus, locum in quo uersamur tractando, hæc fere scribit. Lex iram operatur: Quid igitur ad eos, qui merentur honores? Per legem peccati cognitio: quid ergo ad eum qui iustus est? Cur iusto lex imposita non est? Quia ille cruciatu superior est, neque a lege quæ sint gerenda scire expectat, cum habeat intrinsecus dictantem spiritus gratiam. Lex enim data est vt metu atque comminatione homines teneantur & peccare desistant. Nihil igitur fręno opus est mansueto
D & obsequenti equo. Nihil instructione opus est ei, qui pedagogo non indiget. Dicimur esse sub spiritu, hoc est sub lege spirituali euangelica; & ita liberi sumus a lege antiqua carnali; ita vt spiritus idem ualeat, quod lex gratiæ, vt in postrema auctoritate allata dicitur. Et vbi est spiritus, ibi est libertas, non quæcunque, non a pœnis in quas nos coniecit primi hominis peccatum, non ab omni præcepto, cum ét primus homo ante lapsum sub præcepto fuerit; sed a seruitute peccati. Ideo Apostoli solebant sæpe hortari ad seruitutem Principum, & ad obediendum legibus humanis; ne sub hac specie libertatis Christianæ viderentur nos a politica seruitute eximere, quod Ethnici Christianismo uitio dare solebant. Ad secundum, patet ex dictis: subsunt enim quantum ad vtranque vim, modo iam explicato. Ad vltimū, *Diu. Leo epis 88. ad Rauennāū.* *In ps. 36.* *August. de spir. et lit. c. 10.* *Li. de oper. Monas* *Isa. 53.* *Prou. 14.* *Hom. 2. in epist ad Thes.*

etiam

etiam iustis imponitur lex, vt dirigantur, & vt timore pœnæ contineantur; A
cum non omnes sint perfecti.

Rom. 7. Sed obijciat aliquis, Lex est spiritualis, nos auté carnales, & nemo, quan
tumuis iustus, potest seruare præceptum de nó concupiscendo, vt etiam de
seipso, confessus est Paulus, cum dixit, se venundatum esse sub peccato, qua
Prin. Ans. re, si seruari non potest, non obligabit. Respondeo, legem spiritualem ser-
D. Tho. in uari posse ab homine iustificato: alias non esset verum quod Apostolus di-
hunc locũ. cebat, Nihil damnationis esse his qui sunt in Christo Iesu, qui non secun-
dum carnem ambulant. Seruatur ergo lex spiritualis a iustis quatenus opus
est ad peccatum vitandum, licet seruari non queat quãtum ad finem & per-
fectionem legis, ita vt nec etiam concupiscant, hoc est, concupiscentiæ mo-
tus non sentiant. Vbi notandum est, interdum in præceptis non solum con- B
tineri medium necessarium ad consequendum finé, vt si dicatur, pugna ad-
uersus hostes, vbi sola pugna præcipitur, sed etiam finem, vt si etiam dicere-
tur, Victoriam referat obligatio præcepti, proprie ad medium, non ad finé
refertur. Huiusmodi est præceptum de non concupiscendo, quod medium
& finem continet: quod plene seruatur, si concupiscentijs nó consentiatur:
licet non possimus omnino omnes concupiscentiæ motus in hac vita extin
guere. Lex ergo spiritualis est, quia homines spirituales facit, quamuis iu-
sti adhuc sint carnales, quia nondum corpus habent spirituale, idest omni
ex parte spiritui subiectum, in quam calamitatem ob peccatum primi homi
nis incidimus: ac proinde dicimur venundati sub peccato, non quia sangui
ne Christi non simus redempti, sed quia expectamus redemptionem corpo C
Rom. 8. ris carnalis. Et quod Paulus sentiret, sed non consentiret concupiscentiæ,
plane docuit, cum dixit, Quod enim operor, non intelligo, hoc est, non ap-
probo. Item cum ait, Non enim quod volo bonum, hoc ago, sed quod odi
malum, illud facio: intellige, non affectu consentiendi & implendi, sed ipso
motu concupiscendi. Vel certe dicas, præcepto illo de non concupiscen-
do, non prohiberi ne omnino concupiscamus, sed ne concupiscentijs con-
sentiamus; ita ut solum sit de medijs, vt præcepta esse solent, non de fine.

An Princeps, siue legislator suis sit subiectus legibus. Disp. VIII.

DIFFICILEM aggredimur disputationé, cuius difficultatem D
argumenta quæ in utranque partem fiunt, & diuersę scriptorũ
De hac re. sententiæ plane demonstrant. Quod igitur Princeps non sit
Ari. lib 10 suis legibus subiectus, sic probo. Primo, est auctoritas expressa
eth. c. 9 & in l. Princeps, ff. de legibus, qua dicitur, Princeps solutus est a
lib. 5. pol. c. lege: quam ex eo confirmares, quod multæ leges in multis Principem a le-
9. Plat. 9. de ge excipiunt vt in l. Omnium, C. de testamentis, l. ex qua profectis, eodem
leg. titulo, l. ex perfecto ff. de legibus, & alijs in locis. Secundo, leges generali-
ter dispensantes, non comprehendunt personas priuilegiatas, vt ex Decio,
Tiraquello, Baldo, & alijs late probat Vasquius: atqui Princeps, vt patet ex
lege citata, priuilegium habet: igitur. Tertio, populus totam suam potesta-

tem

A tem transtulit in Principem (de tali enim principe loquimur, qui absolutam habet potestatem) l. prima ff. de constitutionibus Principum, §. sed, & l. Iulianus ff. de leg. b. 3. ergo Princeps erit omnino exemptus, cum non sit sibiipsi superior. Quarto, condere leges est actus iurisdictionis: atqui nemo hét iurisdictioné in seipsum: implicat .n. quod quis sit superior & inferior: lex aũt non obligat, nisi ex ui iurisdictionis: igitur. Quincto legis obligatio fundatur in obediétia: sed nemo sibiipsi obedit, quia obedientia est actus iustitiæ; iustitia aũt est ad alterum: ergo ui suę legis nõ potest se obligare. Sexto si pót sua lege se obligare, pót ét se punire; neque enim lex retinet suam naturam, si vim amittat punitiuam: atqui Princeps non subijcitur legi ratione punitionis: igitur lex respectu Principis non retinet vim suam. Septimo, vel
B ad hoc obligatur lege diuina, & hoc non, quia de hac re nulla extat talis lex: vel a tota rep. & hoc non, quia sermo est de Principe apud quem est summa potestas: vel a sua voluntate, & hoc non, quia obligatio quæ oritur a voluntate, est voti, vel pacti: igitur. Octauo, Princeps habet facultatem dispensandi, interpretandi, & abrogandi legem: igitur non est subiectus legi, a qua seipsum primum eximere potest. Postremo, Princeps soli Deo est subiectus, & ratione aliorum hominum est veluti quidam Deus, ac proinde, Principes in diuinis literis Dij vocantur: igitur erit ab humanis & a se latis legibus exemptus. Huc facit illud Dauidis, ad Deum post suam transgressionem conuersi, Tibi soli peccaui: ac illud Sapientis, Cor Regis in manu Domini, sicut inundationes aquarum, quocunque voluerit, vertet illud. *Psal. 50.*

C Prima sententia eorum qui vniuerse, & absolute dicunt, Principem non teneri suis legibus: ita nonnulli Canonistæ, & Legistæ: &, si aliquo pacto tenetur, id ex æquitate, nascitur Sum. Astens. lib. 5. tit. 10. art. 2. quæst. iunc. 5. Panor. cap. significasti. de foro comp. Salycet. l. digna vox C. de leg. Richard. 4. Sent. dist. 17. quæst. 2. art. 4. Tostat. tom. 6. in Matth. Glos. cap. Canon, de cõst. quibus fauere videtur, quod Arist. lib. quincto polit. cap. nono ait, Excellentes virtute & potentia, non esse legibus astringendos; vbi & iustos & principes eximere videtur. Secunda eorum, qui dicunt teneri, sed ex vi legis naturæ, quæ docet, quod tibi non uis, alteri ne feceris, & ex lege diuina, quæ ait, Alligant enim onera grauia & importabilia, & imponunt in humeros hominum: digito autem suo nolunt ea mouere. Ita existimauit dominus Caietanus. *P. Greg. in Meth c. 3. nu. 5. Fel. cap. 1. de const. Mat. 23.*
D Tertia aliorum qui putant teneri, nisi ante, vel post ipsas conditas seipsos excipiant, cuius sententiæ meminit Caietanus. Quarta aliorum qui vniuerse docent leges obligare suos legislatores, & hoc non solum ex æquitate, vel extrinsece, sed ex vi legis, quod attinet ad vim directiuam, de qua dubitatur, & quantum ad culpam. Ita Nicolaus Cusanus libro tertio de concordantia catholica, capite vndecimo, in fine, & alibi: qui de Rege loquendo ait, Non debet se solutum legibus existimare Rex: quia si lex iusta est, tunc ligat, & non aliter: quare & ipsum Regem, qui iustitiæ sub est. Idem videtur sentire Sotus, Bartholom. Medin. & Buridanus quæst. octaua in librum quinctum politicæ Aristotelis. Pro explicatione sequentes statuo positiones. *Vasqui. li. qq. c. 45.*

Prima

Prima positio, summus Princeps non est subiectus pœnæ legi appositæ. A
Primum, probatur ex communi scriptorum sententia: licet Vasquius contra sentire uideatur. Deinde, de ratione pęnæ est, vt sit passio inuoluntaria; quod si sibi pœnam imponeret, iam non esset inuoluntaria: & si imponeret, non deberet eam a se sumere, iuxta ea quæ infra de lege pœnali agendo docebimus: alij autem cum sint inferiores, pœnas ab eo repetere non possunt, nec debent; cum suprema potestas a nemine debeat iudicari. Quod lex in Principem vim cogendi non habeat, id pro priuilegio ab eo haberi non debet; cum hoc sit destitutus auxilio, seu stimulo ad recte agendum, dum a nemine cogi potest. Quare, quo magis hac in parte est liber, eo vigilantius uiuere debet; ne de eo dicatur, Dicit, sed non facit; & quod imponat onera grauia, & ipse digito ea nolit mouere. Ex hac conclusione colligunt nonnulli, in quibus D. Thomas in librum quartum sent. & Ostiensis, quod si alicui legi sit apposita excommunicationis sententia, is qui legem sancit, quamuis contra legem faciat, eam non incurrit: atque idem dicendum est de interdicto, & suspensione. Vnde, si Princeps legem non seruet, non fit infamis, nec incidit in pœnam periurij. Hæc doctrina duplici eget limitatione. Primo, quando illa pœna sancita esset etiam a superiore potestate: quia tunc, qui eã dem imponeret, in eam incurreret; Exempli gratia, excommunicat Episcopus aliquem iudicem, & participantes: postea, si ipse communicet, in eandé excommunicationem incideret: Quia decreto Pontificis, qui est superior excommunicantur participantes, cap. sacris, de sent. excommun. sed hoc nó habet locum in Pontifice, cum sit uniuersalis conditor canonum. Rursus Episcopus excommunicat concubinarium, si postea eum iuuat in tali crimine, eandem excommunicationem contrahit, cum hoc sancitum sit a superiore potestate: cap. Nuper, de sententia excomm. Vterque casus ponitur ab Ostiense, tit. de excommunic. §. & quæ sit, versic. Quid si episcopus? Secunda, quando conditor Canonis non tam est conditor, quam declarator superioris potestatis: quia tunc incurreret, cum non vere legem condat. B C

Mat. 23. Dist. 18. q. 2 artic. 3. quæstiunc. 1. in sum. tit. de excõ.

Secunda positio, quando in lege positiua est aliquid de iure diuino, vel naturali, vel gentium, ratione eius quod ad ista iura pertinet, legislator, est suæ legi subiectus. Explico, legislator interdum legem sancit declarando, & determinando ius diuinum, vel naturale; tunc est obligatus ad hanc legem seruandam. Exempli gratia, ieiunium est lex diuina, quod tali tempore ieiunandum sit, est de iure humano: ratione eius quod est de iure diuino, qui legem facit, eam seruare tenetur. Quia Princeps subditur Deo illarum legum auctori. Ideo Cicero de lege naturæ loquendo dixit, Eam; neque per Senatum, neque per populum solui posse. Male igitur, regis Persarum iudices, Cambysi sororem ducere cupienti, & an sibi liceret petenti, responderunt, Legem quidem nullam esse quæ tale matrimonium permitteret: sed esse aliam legem, qua Persarum regi, quidquid collibuisset, facere liceret. Male etiam Anaxarchus, qui Alexandrum, Clito interfecto, solari volens, dixit, Themin & Dicen Ioui adsistere, vt intelligeremus, omnia regum, & facta & consilia pro iustis habenda esse. Scelerate Iulia, quæ priuigno Caracallæ D

A racallę dicenti, Vellem si liceret, te in vxorem ducere, respondit, si libet licet: an nescis te Imperatorem esse, & leges dare, non accipere? cui quidquid libet, licet: quibus verbis incitatus nefarias contraxit nuptias, cũ libere non debeat, nisi quod licet: Rectius Papinianus qui eius scelus in fratre noluit excusare, dicendo, Facilius esse parricidium facere, quam defendere.

Tertia positio, probabile est, Principem solum ex quadam naturali ęquitate, non ex vi legis, obligatum esse ad seruãdas leges humanas a se sancitas. Hanc positionem quantum ad illam partem, quod vi legis non obligetur, probare videntur nonnullæ rationes superius factæ, maxime, illa quę sumitur a iurisdictione, & quæ ab obedientia, & a vi punitiua; huc facit illud Iurisperiti, Princeps legibus solutus est. De altera parte, quod solũ ex æquitate
B teneatur, probat dictũ illud, quod quisq; iuris in alterum statuit, eo ipse debet vti: atq; hoc pronunciatum, Ius, quod tibi non vis, alteri ne statuas: atque admonitio illa Pitaci, Pareto legi, quisquis legem sanxeris. Hæc æquitas nõ induceret ad obligationem sub lethali peccato, nisi, vel ratione scandali, vel damni priuati, aut publici. Nam, si æquitas introduceret peccatum graue, nõ esset æquitas, sed ius & præceptũ. Vnde patet, qũo intelligendi sint Doctores cũ dicunt Principẽ non seruando legẽ, peccare, venialiter nimirũ, vniuerse loquendo. Quia si naturalis æquitas nõ obligat alios nisi sub veniali culpa, nec ẽt Principẽ aliter obligabit, cũ maior rõ sit in principe, vt soluat a lege, q̃ in alijs. Quarta positio, probabilius est Principẽ esse obligatũ ad suã legẽ seruandam vi ipsius legis, quantũ ad culpam. Principes ergo, vniuerse loquen-
C do, suis legibus, vt sunt directiuæ, subijciuntur. Primo, quia leges latæ a communitate, æque omnes obligant: igitur & latę ab vno Principe, eandem habebunt vim, cum Princeps sit reip. pars, & vt ait Vasquius, veniat nomine Magistratus: quid igitur caussæ est, si cætera membra obligantur, vt caput eximatur? Secundo, leges in hunc finem sunt latæ, vt retineatur & conseruetur commune bonum, vt ciues fiant studiosi: at ob has caussas nõ magis sunt obligati subditi per leges directiuas, quam ipsi Principes, qui esse populo meliores, & magis commune bonum seruare debent. Vt merito Plato lib. 4. de legibus scripserit, Paratum exitium illi ciuitati videt, in qua non lex magistratibus, sed magistratus præsunt: salutem uero illi ubi lex seruientibus magistratibus dñatur. Tertio, si ulla rõ impedit, cur Princeps non obligetur,
D ea maxime, q̃a nõ hẽt iurisdictionẽ in seipsum: sed hęc nõ impedit, q̃m in fauorabilibus hẽt homo iurisdictionẽ in seipsum, ut exẽpli gratia Põtifex in indulgẽtijs applicãdis, in p̃cepto cõfessionis, & in similibus: & secũ p̃t dispẽsare in uoto, & in iur̃o. Quarto, qđ Princeps sua lege pręcipit, facit actum bonum moralem, ut præcipiendo ieiunium, actum temperantiæ, & statuendo diem festum, actũ religionis, quibus hoĩes recte diriguntur, q̃ directio ęque conuenit subditis & Principi, cũ non solum alios, sed ẽt se dirigere debeat, ne dũ alijs lucem præbet, ipse in tenebris ambulet: igitur, ut populum obligat, ita ẽt seipsum obligabit. Quincto, auctoritas legislatoris ad leges cõdendas est ministerialis, q̃a est a Deo, p quẽ legũ cõditores iusta decernũt: igit̃ p̃t & debet sese obligare vi maioris auctoritatis primi legislatoris. Sexto, regi-

Valent.

Prou. 8.

minis auctoritas iure naturali, & diuino est in toto populo; qui eam transtulit in Principem; ac proinde tantum Princeps poterit, quantum populus poterat: sed populus legem ferendo omnes & singulos sua vi obligat: igitur & Princeps. Nemo enim plus iuris in alium transfert, quam ipse habeat, l. quarta, de regulis iuris. Septimo fauent huic opinioni hæ leges. l. ex imperfecto. C. de testam. Nihil tam proprium imperij est, quam legibus viuere: id autem quod alicui rei proprium est, sua vi & natura eam attingit, & l. digna. C. de legibus, Digna vox est maiestate regnantis, legibus alligatum se Principem profiteri. Quæ iura, inquit Mynsinger. §. finali, quibus modis testam. infirmetur, numero 5. Principibus nostris essent inculcanda, non illa adulatorum vox, quod Principi placuit, legis habet vigorem. Huc facit, c. cum omnes, de constitut. vbi citatur illa communis naturę vox, Patere legẽ, quam ipse tuleris. Huc etiam pertinet, quod de Antiocho tertio Asiæ Rege scribitur, Omnibus sui regni ciuitatibus scripsisse, vt si quid in literis suo nomine exaratis esset, quod legibus aduersaretur, crederent se ignaro fuisse scriptũ, ac propterea, nec eis parerent. Sanctissimum profecto verbum, quod iusto Regi maxime conueniat, vt quemadmodum ipse populis præest, ita ipsi leges atque æquitatem præesse intelligatur. Octauo, sic arguit Vasquius, licet non omnino neruose, legibus non aliter obligamur, quam contractibus ipsis, lex enim est contractus quidam & mutua promissio omnium ciuiũ inter se, & ita rogantur ciues, cum leges feruntur, vt fit in contractibus, lex enim est communis omnium sponsio: sed Princeps suis contractibus obligatur: igitur & suis legibus. Ex quibus colligeres, non esse verum quod aliqui dicunt, Principem illis legibus esse solutum, quæ eo valent, quia scriptæ sunt: cum hæ solæ sint proprie Principum leges. In summa, omnes, puto concederent, Principem esse obligatum, aliquo modo ad suas leges seruandas; sed tota difficultas est, an ex vi legis, suaque natura, & nõ solũ ex ęquitate. Quod de Principe vniuerse dixi, intellige etiam de summo Pontifice, qui non est subiectus legibus ecclesiasticis quantum ad coactionem, sed quantum ad directionem: etiam si leges latæ sint ab vniuersali concilio, vel ab Apostolis. Vbi nota, quando concilia vniuerse de Episcopis loquuntur, cum legẽ sanciunt, semper intelligenda sunt de illis, qui legislatori sunt subiecti; ut sunt episcopi vnius prouinciæ nationali concilio, & omnes si lex feratur ab vniuersali concilio, quo Pontifex est superior, ac proinde ab eo cogi nõ potest. Quare, perperam Nilus Thessalonicensis episcopus, argumento ex Conciliorum decretis sumpto, contra primatum Romani Pontificis disputat, quod non fecisset, si suos Patres, Ignatium, Irenæum, Epiphanium, Athanasium, Basilium, Gregorium Nazianzenum, Chrysostomum, Cyrillum Alexandrinum, & alios sequutus fuisset.

Bapt. a Cãp Fulg. — *L. 1. ff. de leg.* — *M. Anton. Mur.* — *Dion. Lib. 44.*

Quincta positio, Princeps non est obligatus ex ęquo ad seruandas omnes suas leges, vt populus. Sunt enim leges in duplici genere: aliæ, quæ nõ comprehendunt æque omnes, ut lex de pompis, lex de non ferendis armis, & similes: quibus Princeps non est obligatus. Quia capitis & membrorũ in hoc genere æqualitas, esset magna iniquitas. Aliæ sunt, quæ æqua ratione ad omnes per-

A nes pertinent, & caput membraque attingunt, vt lex ieiunij, lex confessionis, lex frumentaria, & has Princeps seruare tenetur. Cum ergo lex cōem rationem habet, communiter & subditos & Principem obligat. Sexta positio, potest Princeps ex caussa secum dispensare, ne lege obligetur. Quia id potest cum alijs; igitur & secum. Septima positio, Princeps in aliqua re agēda, non solum obligatur naturaliter, sed etiam ciuiliter. Ita Vasquius, & patet ex ijs, quæ in probatione quartæ positionis diximus. Octaua positio, particulares legislatores suis legibus tenentur, quantum ad vtranque vim. Vt; si canonici in capitulo legem sciscant; & Episcopi in suis concilijs vniuersalibus, vel particularibus. Nam huiusmodi cœtus sunt superiores singulis: ideo a quolibet particulari possunt repetere pœnam. *Medin.*

B Ad primum, Princeps dicitur solutus a legibus, sed non ab omnibus, ab illis nimirum, quæ non æque omnes complectuntur: & ab illis a quibus ex caussa se eximere potuit.

Ad secundum, Princeps gaudet priuilegijs, sed non omnino: non ijs, quæ ad ipsum recte dirigendum pertinent. Vnde cum Vlpianus dixit Principem legibus esse solutum, non ad singulas, sed ad Iuliam, & Papiam, respexit.

Ad tertium, cum princeps sit pars reip. & maiorem potestatem nō habeat, quam quæ erat in populo, non erit magis exemptus, quam ipsa ratio postulat: ac proinde non omnino liber.

Ad quartum, non repugnat, vt quis in se iurisdictionem exerceat, in caussa fauorabili: estque Princeps quodammodo sibi inferior; cum non a se, sed C ab alio potestatem habeat. Ad quinctum, potest quis sibiipsi obedire, dum præceptum a se statutum seruat, & duorum quodammodo personas gerit; refert enim Princeps totum populum, estq; populi pars quædā. Ad sextum, iam diximus, cur non possit se punire: neq; est ita proprium legis punire, vt dirigere: quia, si omnes legem seruarent, non opus esset punitione, & ita pęna apponitur obseruationis caussa; quā, si Princeps vellet ex se soluere, posset, aut alteri dare facultatem, vt de se sumeret, vt aliquādo Pontifices fecere. Quare accidit, vt respectu vnius particularis lex careat vi coactiua, cū Princeps non habeat superiorem a quo puniatur, sed sat est, quod obligetur in conscientia, & transgrediendo peccet. Ad septimum, obligatur, lege diuina, naturali, & a uoluntate propria: quia dum vult legem in publicā vtilitatem D condere, omnes reip. partes vult obligare. Ad octauum, concedimus posse dispensare, sed cum ratione, non vt destruat, sed ut ædificet. Ad ultimum, solum probat esse superiorem cæteris, posse alios punire, & uicem Dei gerere, esseque Deo proxime subiectum, a quo grauius punietur: in cuius manibus & potestate ita esse dicitur, sicuti & fluuiorū cursus, quos quo uult, conuertere potest. Huc facit hic illustris diuinæ scripturæ locus, ubi Deus cum *Sap. 6.* Principibus malis loquendo ait, Quoniam cum essetis ministri regni illius, non recte iudicastis, nec custodistis legem iustitiæ, neque secundum uoluntatem Dei ambulastis. Horrēde & cito apparebit uobis: quoniam iudicium durissimum in his qui præsunt, fiet. Exiguo enim conceditur misericordia: potentes autem potenter tormenta patientur.

A

An ei qui legi subest, liceat præter verba legis agere. Disputat. IX.

HAEC dubitatio ideo speciatim proponitur de illis, qui sunt legibus subiecti, quia qui legem sancit, cum nouerit quorsum legem tulerit, proculdubio potest pręter legis verba facere. Vt autem quod quæritur melius intelligatur, notandũ est, hæc tria inter se differre, Agere in fraudem legis, contra legem, & præter legem; vt in subiectis patebit exemplis. Est lex, quæ prohibet, ne adulter instituat spurium hæredem: is dat alteri hæreditatem, quam postea filio spurio tradat: is in fraudem legis facere dicetur, cum faciat quod lex non vult, sed facere non prohibuit. Quod si lex prohibuisset, vt nec per alium spurius ad hæreditatem venire posset, & id fieret, contra legem factum esset. In primo casu seruantur nuda legis verba, in posteriore non item. Quod si lex esset, ne in obsedione ciuitatis ciui ab hostibus fugienti portæ aperirentur: si ciuis ingredi vellet, qui esset reip. vtilis, & nullum immineret periculum, si ianitor aperiret, faceret præter verba legis: sed non contra legislatoris intentionem. Hoc itaque loco quęrimus, an subdito liceat facere præter verba legis id, quod si legislator adesset, vtique faceret; cum quod fit, non sit præter legislatoris mentem. Quod autem subdito nunquam liceat præter legis verba agere, sic probo.

L. fraudẽ. ff. de legib. L. contra. ff. de legib.

B

Primo, solius Principis, vel eius cui data est auctoritas a Principe, est legẽ interpretari: igitur subditus, qui hanc facultatem non habet, legem interpretando, præter legis verba facere non poterit. Secundo, subdito agendum est ex mente legislatoris, quæ explicatur verbis: igitur cũ verba nullam patiuntur dubitationem, nihil præter eorum sensum agendum erit. Tertio, ex Augustino dicente, non licere hominibus, legibus iam statutis, de illis iudicare, sed oportere iudicare secundum ipsas: at qui vult, verbis omissis, legislatoris intentionem ex se iudicare, de legibus iudicare videtur: igitur. Hic nullæ occurrunt citandæ sententiæ, sed sola opus est explicatione, cuius gratia nonnulla ponam fundamenta.

C

Primum, hæc dubitatio requirit ad sui explicationem eam doctrinã, quã de æquitate, tum philosophi morales, tum Theologi tradunt: ex quibus aliquid repetemus. Reuocãdum est itaque primum in memoriam, quod de legum humanarum natura agentes diximus, eas humanas actiones vniuerse dirigere, bonumq; cõe habere propositum. Et quia sępe contingere põt, vt si quis ex uerbis legis ageret, publico bono noceret, aut præter legislatoris voluntatẽ faceret, ut patet in exẽplo, de eo qui ciui portas aperiret: hinc factũ est, ut legũ interpretes ad eas leges quas habemus, dũ legislatorũ mẽtẽ aĩaduertũt, multas addiderint limitationes, q̃ casus priuatos cõtinẽt, in q̃bus fit p̃ter legis uerba, sed ex legislatoris mẽte. Vñ exortæ sunt duæ iustitiæ partes: una legalis, q̃ cõe bonũ cõseruat, ut in lege expressũ est, & ut plurimũ accidit: altera q̃ prospicit idẽ bonũ, ſm id, q̃d rarius accidere solet; q̃ æquitas noĩatur, & est

Aristot. 5. Eth. c. 10. D. Thom. 2. 2. q. 102.

D

A & est legis positiuæ veluti moderatrix & interpres. An vero istæ sint duæ iustitiæ species inter se distinctæ, in positionibus dicam. Hinc etiam natum est duplex iustum; vnum naturale, quod æquitate conseruatur, quod est secundum se iustum, non quia ita lex statuit: alterum legale, quod a lege dependet; & ideo iustum est, quia sancitum est. Vtrunque duplex est; alterum vniuersale, quod commune bonum respicit, & quod vt plurimum accidit; quod in vsu, & re ipsa non est semper iustum: alterum particulare accõmodatum ad singulos euentus, cuius contrarium semper est iniustum. Exempli gratia, iure naturæ depositum reddendum est, & hoc est vniuersale iustum; sed non semper iustum: quia accommodatum ad hoc priuatum factum, de restituendo gladio homini furioso, fit iniustum. Idem dicas de aliquo iusto B legali, vt de præcepto, de tritico non exportando, de sacro audiendo. De quo iusti genere quidam agendo dixit, non esse iustum nisi materialiter: quia iustum formaliter & simpliciter, est in opere, & in actione secundum rectam rationem. Hinc fit, vt iustitia legalis, quæ secundum verba legis agit, non sit semper & formaliter iustitia: vt est illa, quæ inclinat ad agendum secundum rectam legislatoris mentem. Bur. lib. 5. Eth. q. 26. & 27. Cic. lib. 1. offic.

Secundum fundamentum, legis iustæ obseruatio duobus modis põt esse damnosa, cum cedit in damnum reip. & cum continet detrimentum graue certæ personæ; vt si quis deberet audire sacrum cum certo vitæ periculo: & in vtroque casu præter verba legis facere licet. Quando autem casus contingit, aut subditus est omnino certus, de legislatoris mente, aut omnino incer-C tus, aut est quædam probabilitas, ita vt medio modo se habeat is qui præter legis verba velit agere; sed tñ magis vergit in vnam partem, quod sibi id facere liceat. Et si casus occurrat, aut datur facultas adeundi Principem, qui de sua mente interrogetur, aut non datur, sed subitus casus vrget. Tertium fundamentum, cum lex communiter lata, in particulari, non raro, deficere soleat, hic defectus dupliciter potest contingere; vno negatiue cum ratio legis in aliquo priuato casu, siue homine nõ habet locum, & si non seruetur, nullum sequitur inconueniens. Exempli gratia, est lex de confitendis peccatis semel in anno, si accidat, vt quis non habeat peccata grauia; leuia.n. nõ sunt necessario confitenda, iste poterit legem non seruare. Similiter, si ratio legis de armis non ferendis in aliquo cessaret. Altero contrarie, cum ex legis ob-D seruatione accideret aliquid contra legislatoris intentionem; vt accidere potest in reddendo deposito. Rursus, declarare legem duobus modis contingere potest: vel, quando legis verba sunt dubia, & incertus est legis sensus: vel, quando sententia est certa, sed dubitatur de aliquo casu, an sub lege contineatur, propter circunstantiarum naturam. Prima positio, æquitas est virtus, quæ ſm substantiam non est distincta a iustitia legali, nisi ſm accidens. Qđ sit virtus, certum est; quia per eam recte viuimus, & iusta facimus, cuius extremũ est nimis superstitiosa legis obseruatio, pter legislatoris intentioné: in quo peccauit Iephte in obseruãdo iuramento, occidendo filiã: & Saul, dũ voluit punire filiũ qđ parũ mellis gustauerit: Hinc prouerbia illa, Ne qđ nimis: summũ ius, summa iniuria: & fraudulẽta obseruatio verborũ legis cõtra Iud. 11. 1. Reg. 14.

legislatoris mentem facit: de quo est l. Non dubium, C. de legibus, Non dubium est eum in legem committere, qui uerba legis amplectens, contra legis nititur voluntatem. Quod non differat specie a iustitia legali, patet, quoniam nulla virtus est quæ inclinet semper ad agendum secundũ leges, quia aliquando erraret: sed vna est virtus quæ inclinat ad faciendum iustum, siue secundum legem, siue præter legem: ac proinde habitus iustitiæ legalis perfectus erit, qui inclinat ad agendum secundum legislatoris mẽtem, qui non differt a iustitia legali. Quod aliquo pacto differat, patet, quia versatur circa iustum particulare. Secunda positio, æquitas non modo potest esse circa ius legale, sed etiam circa iustum naturale, si sumatur secundum communes regulas. Quoniam etiam iustum naturale, sic acceptum, eget limitatione & declaratione in multis casibus. Tertia positio, quando obseruatio legis est expresse contra bonum commune, non est seruanda, etiamsi agatur præter verba legis, nec in tali casu opus est dispensatione, aut declaratione. Primum probatur auctoritate communi; ita D. Thomas, Caietanus, Sotus, & alij. Secundo, eatenus lex est seruanda, quatenus continet bonum commune: igitur, si ex eius obseruatione commune bonum labefactetur, seruanda non erit. Postremo, quia, qui sic agit, ex mente legislatoris agit, quæ est magis attendenda, quam legis verba: & si legislator adesset, sic proculdubio ageret. A B

Quarta positio, Quando legis obseruatio expresse faceret contra bonum priuatum, seruanda non esset. Hæc doctrina non est contra D. Thomam, qui dum loquitur de obseruatione caussa boni cõmunis prætereunda, non negat licere etiam transgredi, cum ex obseruatione oritur euidens damnum particulare. Quare, si casus contingeret, vt quis tempore quadragesimæ nõ haberet nisi carnes, posset vesci carnibus, ne fame periret. Quod si posset haberi dispensatio, tutius esset eam obtinere, ne fraus intercedere videretur. In summa quando lex deficit contrarie in damnum publicum, vel priuatum graue, licet agere præter verba legis. Quincta positio, quando est dubium an lex in aliquo casu obliget, & adest facultas adeundi superiorem, is consulendus est: si non est opportunitas, lex seruanda est. Ita D. Thomas, Caietanus, & alij. In dubiis enim tutior pars est eligenda, & tutius est secundum legem agere: quæ, cum sit in possessione & vsu, meliorem habebit conditionem, vt obseruetur. Sexta positio, quando casus est dubius, & tamen opinio ex prudentis hominis iudicio magis in alteram partem vergeret, quod liceret præter verba legis agere; quia si legislator adesset, non obligaret, si eius copia haberi non potest, licet præter verba legis agere. Sufficit enim certitudo moralis, ad hoc vt quis non censeatur agere contra iustitiam legalem, & vt æquitate vti possit. Et cum vrget periculum, tutius est minus malum eligere, ut est, non obseruare legem, quam aliquod graue periculum subire. Septima positio, cum lex deficit negatiue, hoc est, cum ratio ob quã lex condita est in aliquo particulari cessat, non tollitur obligatio, nec contra legis verba faciendum est. Declaratur ac probatur hæc doctrina his exemplis: Non propterea, quod quis ferendo arma, turbas non excitat, licet ei contra C D

legem

A legem arma ferre:non propterea, quod aliquis parum frumenti extrahit, & caritatem in vrbem non introducit, ei frumentum exportare licet. Quia, si huiusmodi exceptiones introducerentur, nullæ leges seruarentur. Quandiu ergo ex legis obseruatione pendet bonum commune, & lex viget, huiusmodi particulares rationes non excusant a legis obligatione.

Ad primum, ad legislatorem legum pertinet interpretatio, quando uerba dubiam continent sententiam:at quando sententia est certa, & dubiū est, an aliquis casus sub legem cadat, tunc etiam inferior legem interpretari potest; maxime, cum res est clara, & non est aditus ad legislatorem. Ad secundum, verba legis, vt aliquando adnotauit Panormitanus, iuxta intentionem & finem legis interpretanda, amplianda, & restringenda sunt; cum uerba B sint intentionis signa, non contra, & licet interdum sint clara; tamen magis intentio legislatoris, perpendenda est, quam uerba. Ad tertium, patet ex responsione ad primum: non enim iudicat de lege, qui in aliquo casu legem non seruat, cum eam non obligare animaduertat.

An lex humana mutari possit. *Disput.* X.

VMANAE legis origine, natura, effectibus, potestateque demonstrata, sequitur, vt quanta sit eius firmitudo & stabilitas doceamus. Quod autem non sit mutationis capax his argumentis suadetur.

C Primo, ex hac legis definitione, Lex omnium regina est diuinarum humanarumque rerum; cui similis est hæc alia, Lex omnium regina, & mortalium, & immortalium: si lex est omnium rerum regina & moderatrix, vt res omnes mutari nequeunt; ita nec lex mutari poterit. Secundo lex humana est quoddam iustum; quod in quadam immutabili æqualitate consistit: igitur non est mutationis capax. Tertio, ratio, vt alibi diximus, est cuiusque legis anima; at ratio est semper vna & eadem: igitur & lex. Quarto, lex est veluti regula & mensura actuum humanorum: at de ratione mensuræ est, vt sit semper eadem: igitur & lex.

Quincto, lex humana constituit aliquem actum in genere moris, quem conformem facit cum recta ratione; atqui virtus semper est eadem; igi-D tur etiam lex humana. Denique, lex humana dependet a lege naturæ per quasdam consequentias veras & bonas; igitur quod per veram ratiocinationem constitutum semel fuerit, amplius mutari non poterit. In hac difficultate omnes scriptores conueniunt, legem humanam mutationis esse capacem. Ita Aristoteles in secundo politico, Plato libro sexto de legibus, *Cap.6.* Diuus Thomas, & cæteri Theologi. Possunt autem in hac parte esse duo extrema; alterum, si quis existimaret leges debere esse omnino immutabiles; alterum, vt facile quacunque data occasione eas mutare fas sit; de primo in hac disputatione, de altero in sequenti dicam. Vt autem quod hic quæritur, plane exponam, vnum vel alterum subijcio fundamentum.

Primum fundamētum lex humana, nihil aliud est, quam rationis dicta-

men,quo actus humani diriguntur;quo fit ut in eius natura duo includan- A
tur; ratio dictans, & ordinans, & actus ordinatus; & quidem ex vtroque
habet, vt mutationem admittere possit & debeat. Ex parte rationis, quia
humana ratio,cum sit imbecilla atque infirma, nec uno intuitu omnia ui-
deat,nec longe prospiciat,sed per discursum,vnum ex alio paulatim colli-
gendo ueritatem inueniat;tum in rebus,quæ sola cogitatione attinguntur,
tum in ijs quæ ad hominum vitam moresq; pertinent, errare facile potest,
ac proinde in melius commutanda erit:nam ut ille inquit.

Temporibus mores sapiens sine crimine mutat.

Cum ergo non omnia simul præuideat, temporis cursu cernit, quod
prius uidere non potuit. Ex quo factum est, vt omnium artium initia
fuerint imperfecta, quæ postea per rationem, erroribus animaduersis, ad B
perfectionem ducta sunt. Ex parte humanorum actuum,& hominũ qui-
bus leges ponuntur,quia eorum varij sunt mores pro locorum,temporũ,
ætatum, & conditionum varietate. Cum itaque non solum diuersarum
nationum,sed eiusdem populi ob varios rerum casus variæ sint viuẽdi ra-
tiones; necessario leges mutationem admittunt, ut tanquam regula lesbia
sint ijs quibus dantur, accommodatæ.

Secundum fundamentum, actionum honestarum rationes, siue natu-
ræ, longe diuersæ sunt a rationibus rerum naturalium. Hæ eædem semper
sunt,vt quæ a nulla re extrinseca pendent, & ut Philosophi loquuntur, esse
habent absolutum: Illæ vero consistunt in quodam respectu & ordine ad
intelligentiam humanam, quo ordine mutato, etiam humani actus natura C
mutatur. Quare,eadem res ob diuersas relationes,quas ad rationem habet,
vel honesta,vel turpis videri potest:præsertim, si illæ accedant circunstan-
tiæ,quæ humanos actus ita afficiunt,vt in aliam speciem traducant,aut ve-
hementer augeant. Et vt doctrinam in legibus ferendis,mutandis, expli-
candis,& ad vsum traducendis maxime necessariam plane explicem, Fin-
gamus aliquem hominem fuisse necatum,hic actus relatus ad eum qui in-
culpata tutela se defendit,nullum est peccatum: relatus ad eum qui cum ali
qua leui culpa se tuetur,aliquid turpitudinis habet: relatus ad eũ qui sine
caussa occidit,plenam suscipit culpæ rationem: quę pro ratione circũstan-
tiarum maior vel minor potest esse. Sui defensio aduersus inuadentem est
iusta,aduersus ministros iustitiæ est iniqua.Item, interdum nocentis puni- D
tio erit vtilis,interdum etiam necessaria, & honesta; interdum vero perni-
ciosa. Quod si actus qui ex lege naturæ censentur boni tantam varietatem
admittunt;quid dicendum erit de illis,qui ideo boni sunt,quia lege iuben-
tur?quibus honestas ac turpitudo extrinsecus legis cõstitutione accedit;quę
pro rerum diuersitate & vicissitudine debet esse varia. Ex his ergo mutan-
darum legum necessitas, perspicue cognoscitur: quam adhuc in positioni-
bus demonstrabo.

Prima positio,humanæ leges sunt mutationis capaces. Doctrina est cer-
Sap 9. tissima,quæ ex dictis necessario colligitur. Cum itaque Sapiens ait,Cogi-
tationes mortalium sint timidæ,& incertæ prouidentiæ nostræ, & humani

A actus omnino instabiles; impossibile est, vt humana lex sit semper immobilis, quasi trabali clauo parietibus affixa. Bona censebatur lex apud Romanos de religione a maiorib. tradita conseruãda: quæ tamen, vero aduenié:e veri Dei cultu, facillime aboleri debuit, in quo tamen multũ diuq; est laboratũ. Secũda positio, expedit, immo necesse est, vniuerse loquendo, vt leges mutentur. Doctrina est certissima, quam tradit Aristoteles loco citato: ad cuius confirmationem ex eodem hæ sumuntur rationes. Primum, quia mutatio multum profuit in omnibus artibus & scientijs, quarum initia & prima documenta fuerunt imperfecta; vt patet in scientia naturali, cum illi primi philosophi multa inepte dixerint, & in medicina: Deinde, in re politica, multæ apud multos pueriles, & iniquæ sunt latæ leges, vt ibidem quibusdam exemplis, ostendit Arist. qui varijs in locis multorũ legislatorũ refellit errata: igitur in legibus statuendis, aut retinendis, non tam antiquitas, quæ proxime, vt Cicero scribit, ad deos accedit, quam quod recta ratio postulat, animaduertendum est. Denique, ni hoc fieret, sępe leges quæ debent esse iustæ, euaderent iniquissimæ. Quare, vt cum Augustino cõcludam, lex temporalis, quamuis iusta sit, commutari tamen per tempora iuste potest. Et alio loco, loquendo de lege æterna ait, ex ea temporales leges recte constitui, recteque mutari. Dum populus est iustus & bonus, recte ei magistratuum committitur electio; eodem corrupto & deprauato, non item. *Cic. lib. 2. de leg.* B *Li. 1. polit.* *Lib. 1. de leg.* *Lib 1. de lib. arb. c. 5 & 6.*

Tertia positio, legislator in ferendis legibus non debet ita eas condere, vt singularia facta respiciendo eas reddat immutabiles. Quoniam neque Deus C talem legem sanciuit; cum tamen, vt qui omnia videt, id facere potuisset: homo autem nec potest, nec debet: quod non possit est manifestum, quia non uidet omnia quæ sunt futura: quod, etiamsi posset, non debeat, probatur; quia singularum rerum inculcatio confusionem, & molestiam procreat: vnde satis est, vt res vniuerse spectentur, & vt posteris declaratio relinquatur. Quod si quid inconueniens inde accidat, nihil refert, cum idem in ecclesię & mundi gubernatione contingat. Neque enim ait Aristoteles, leges scriptæ meliores sunt, si sint immutabiles. Vt enim in alijs artibus, sic etiam circa ciuilem constitutionem, impossibile est singula ad minimum vsque scriptis comprehendere: necesse est enim ut generaliter scribantur. Et Bonifacius Octauus Alma mater ecclesia, plerunque nonnulla rationabiliter or- D dinat & consulte: quæ, suadente subiectorum vtilitate, postmodum consultius, ac rationabilius reuocat, in melius ve commutat. Nõ debet ergo reprehensibile iudicari, si secundum varietatem temporum, statuta quandoque varientur humana; prætertim, cum vrgens necessitas, vel euidens vtilitas id exposcit. Quoniam ipse Deus ex ijs quæ in veteri testamento statuerat, multa mutauit in nouo. Quarta positio, leges varijs modis mutari solent. Primo si contrariæ leges statuantur, quæ priores abrogant. Secundo transfiguratione: vt si ex senatusconsulto inter priuatos lato, fiat edictum a Principe: vel si moribus singularibus lex fiat vniuersalis. *Lib. 2. Polit. c. 6.*

Tertio, additione, vel detractione. Quarto compositione, quando ex pluribus particularibus legibus, vnum conflatur corpus: qua ratione

ex

ex legibus 12.tabularum, prætorum edictis, alijſque partibus factum fuit A ius ciuile, alijs iuribus Papyniano, Flauiano, & Aeliano abolitis.

Ad primum, qui dicebant legem eſſe veluti reginam, nomine legis intelligebant quandam vim cauſſamve vniuerſalem omnia neceſſario agentem & mouentem, in quo grauiter errabant. Ad ſecundum, ſolum probat rationem legis mutari non poſſe, cum debeat ſemper eſſe iuſta: non auté quod hæc, vel illa mutari nequeat. Ad tertium, eodem reſpondetur modo, cum eandem habeat uim cum ſecundo. Ad quartum, lex eſt menſura accommodata rebus: quibus mutatis, etiam ipſa mutatur. Ad quinctum, actus bonus ex lege humana, non eſt intrinſece bonus, ſed quia præceptus, & cum eius bonitas aliunde pendeat, rebus mutatis, ipſe mutari poterit. Ad ſextum, falſum eſt omnem legem humanam oriri a lege naturæ per modum conſe- B quentiæ: multa enim a dicta lege pendent per modum determinationis, quæ ex cauſſa mutationem admittunt.

An expediat legem mutare cum aliquid melius occurrit. *Diſp.* XI.

LEGES humanas mutari poſſe cum demonſtratum ſit, illud nũc in dubitationem venit, an earum mutatio pro quauis meliore cauſſa admittenda ſit, & quod admittit debeat, ſic perſuaderi poſſet. Primo, ex communi pronuntiato, e duobus bonis melius ſemper eſt eligendum: igitur maiore propoſito bono, lex mutanda erit. Secundo, ſupra probauimus leges mutare licere exemplo du C cto ab artibus, in quibus facile admittitur mutatio; quæ ſemper artibus pro fuit, cum aliquid in melius mutatum eſt; igitur & arti nomotheticæ proderit. Tertio, ni expediret, cur tanta facta eſſet legum in omni repub. mutatio? vt patet in legibus Romanorum, ac in multis Conciliorum decretis. Quarto, Princeps pro ſua uoluntate, modo adſit commune bonum, poteſt nouas leges condere: ergo etiam pro ſuo libitu eaſdem poterit mutare. In hac difficultate, Hippodamus, vt ex Ariſtotele diſcimus, legum mutationem ut utilem admiſiſſe videtur: Quippe qui inuenientibus aliquod commodum ciuitati, honores tribuendos eſſe ſtatuit; quæ ſanctio, licet primo aſpectu appareat bona, tamen, vt Ariſtoteles ait, multas continet calumnias. Vnde cõmunis eſt bonorum ſcriptorum ſententia, legum mutationem, fugiendam D eſſe, ni magna adſit utilitas, aut neceſſitas. Vt huic dubitationi, quæ facilis eſt, breuiter reſpondeamus, notandum eſt, hic duplicem eſſe difficultatem; an legum mutatio facile admittenda ſit, & an Princeps pro ſua uoluntate eas mutare queat, & ſi faciat, an mutatio ſit firma. Rurſus ſermo eſſe poteſt, tum de Principe ciuili, tum eccleſiaſtico, & de legibus humanis ad ſtatum ciuilem pertinentibus, & de cęremonijs ritibuſq; religionis, ac de præceptis ad religionem ſpectantibus.

Ant. Aug. lib. de leg. cap. 17.

Prima poſitio, legum mutatio, ex ſe, potius eſt inutilis & damnoſa, quam vtilis; ac proinde non facile cuiuſque boni cauſſa admittenda eſt. Primum confirmatur ex communi omnium legiſlatorum ſententia; qui quantum potuerunt,

A tuerunt,id vnum curarunt,vt leges essent stabiles. Ideo Plato Minois leges *Dial. de*
laudauit,quod immutabiles perseuerarent,tanquam bona gubernatione re- *leg.*
perta. Secundo,ratione qua utitur Aristoteles;quia ad obseruantiam legis *Lib. 3. pol.*
plurimum confert consuetudo, quam legum mutatio tollit. Quare, quo- *cap. 6.*
tiescunq; leges mutantur,earum vis minuitur:& ita leges præsentes in alias *Tost. 1.sto.*
mutare,est legum uires infirmas reddere. Postremo, quia antiquitas sem- *3. 1. Reg.*
per in honore fuit: Ideo recte monebat sapiens, Noli transgredi termi- *to. 1.*
nos antiquos,quos patres tui constituerunt. Et Octauianus Cæsar Princeps *Prou. 22.*
optimus, & regnandi arte maxime instructus, Senatum monuit, Dione re- *Lib. 53. hi-*
ferente, vt leges firmiter retineret, nec quicquam mutaret: Nam quæ ea- *stor. Rom.*
dem semper manent etsi sint non nihil vitiosa, vtiliora tamen sunt his, quæ
B subinde,etiamsi in melius innouentur. Platoni ita legum mutatio displicuit,
vt ne musicorum quidẽ modos sine grauissimo periculo mutari in rep. pos-
se censuerit: Id quod ab eo, tum alibi, tum quarto de rep. copiose disputa- *Lib. 2. &*
tur, & a Cicerone refertur. Et Lacedæmoniorum Ephori, qui apud eos, *3. de leg.*
erant vt apud Romanos Tribuni plebis,Terpandũ,auctore Plutarcho, mul
tarunt,quod in cithara præter necessitatẽ vnũ neruũ addidisset. Quid igitur
faciendũ in legibus,quibus tanquã quibusdã neruis reip.corpus cõtinetur?
Difficile itaq; est,vt Simonides aiebat, μάχεσθαι τῷ πολλῷ χρόνῳ, idest,pu-
gnare cum longo tempore. Et sane antiquitas est bonæ legis signum, & id-
circo non facile tollenda: ac proinde memoria tenendum est illud Hesiodi
dictum, νόμος δ' ὁ παλαιὸς ἄριστος, i.lex vetus optima. Hac facit quod Charon *Demonst.*
C das,ne suæ leges abrogarentur,laqueum parari voluit ei,qui abrogationem *orat. cont.*
suadere vellet,vt si non obtinuisset,ei moriendum esset;quam legem,vt Sto- *Timocr.*
beus refert, Hierocles summis laudibus extulit:atque leges alteros Deos es- *Lib 34.*
se existimari debere dixit: & illud apud Liuium. Nihil motum ex antiquo
probabile est veteribus,nisi quæ vsus euidenter arguit,stari malunt. Secun-
da positio, magna & euidenti existente vtilitate, aut necessitate vrgente, ac
etiam si leges inutiles euadant, mutandæ sunt. Primum facit hæc Iurisperiti *Vlp. l. in re*
sententia,In rebus nouis constituendis euidens esse vtilitas debet,vt receda- *bus. ff. de*
tur ab eo iure,quod diu ęquum visum est.Et Valerius tribunus plebis,vt est *const.*
apud Liuium,ego,aiebat, quemadmodum ex ijs legibus, quæ non in tẽpus *Lib. 34.*
aliquod,sed perpetuo vtilitatis caussa in æternum latæ sunt,nullam abroga-
D ri debere fateor,nisi quam,aut vsus coarguit,aut status aliquis reip.inutilem
fecit,sic quas tempora aliqua desiderarunt leges mortales,vt ita dicã,& tem
poribus ipsis mutabiles esse videro. Et in cap. Non debet,de consang.& affi-
nit. Statuta quoque varientur humana,præsertim cum vrgens necessitas,vel
euidens vtilitas id exposcit.Tanta autẽ debet esse vtilitas,vt longe præpon-
deret incommodo, quod ex non obseruantia, ex mutatione nata, exoritur:
cum melior sit lex cui propositum est minus bonum, obseruata, quam illa,
quæ maius bonum spectat, sine obseruatione. Deinde, cum lex aliquando
mutari possit,vt supra est probatum; tunc profecto eam mutare licebit,cum
euidens vtilitas,aut necessitas occurret. Quare,hac in parte duo extrema fu-
gienda sunt;ne vnquam mutentur,& vt facile mutentur:ac etiam ne muten-
tur in

tur in peius, quod, vel malitia, hoc est tyrannide, vel ignorātia & inscitia fit. A
Tertia positio, Princeps sine caussa leges mutando peccat. Quoniam materia est grauis, & non potest fieri sine aliquo detrimento communis boni: igitur. Quare explorate hac in parte se gerat; ne dum per legum innouationem & mutationem reipub. consulere videri vult, aliquid grauius peccet: & cum leges pro sacrosanctis habeantur, earum temeraria mutatio sine piaculo esse non potest. Quarta positio, si lex a Principe mutaretur, aut tolleretur, factum teneret; hoc est, iam lex illa nō amplius obligaret, nisi aliquid contineret, quod ius diuinum, vel naturale spectaret. Doctrina est manifesta: quia re sublata, eius tollitur effectus. Quare, si Princeps remoueret legem de puniendis ijs qui furantur, aut ludos prohibitos exercent, aut si Pontifex auferret præceptum de ieiunando in quadragesima, subditi liberi B
essent a lege. Neque tamen lex in quam facta esset mutatio, uim haberet legis, nisi in bonum publicum cederet, & eas haberet conditiones, quas recte latæ leges requirunt. Quare Princeps pro suo libitu leges mutare non potest. Quincta positio, potestas ecclesiastica in mutandis publicis & antiquis ritibus debet maxima cautela vti, & rarissime id efficere. Ratio, quia id, vniuerse loquendo, fieri nequit nisi cum publico detrimento, aut scandalo. In quibus, quantum fieri potest, deberet esse maximus consensus; cum rituum diuersitas & dissensionem, & cōfusionem pariat: vt experientia demonstrat. Hanc ob caussam olim in ecclesiam noua psalmorum versio in canendis diuinis laudibus introducta non fuit. At vero quidam particulares ritus permitti possunt. Multa enim vt ait Alexander III. per patientiam tolerātur; C
quæ, si deducta fuerint in iudiciū, exigente iustitia, non debeant tolerari. Contra vero, vt Nicolaus, ait, Ridiculum est, & satis abominabile dedecus, vt traditiones quas antiquitus a Patrib. suscepimus, infringi patiamur. Huc faciunt nonnullæ aliæ auctoritates quæ distin. 12. habentur. Sexta positio, quamuis potestas ecclesiastica a se sancitas leges abolere valeat: tamen, diuina sic ordināte prouidentia, qua piorum Ecclesia regitur, nunquā eas abolebit constitutiones, quæ ad rectam fidelium institutionem cultumque diuinum pertinent: Vt legem de peccatis certo tempore confitendis, de Eucharistia sumenda, de ieiunio, de diuinis laudibus, deque rebus similibus. Septima positio, qui uellet legum nouitatem fugere, ad veterum innouationem confugiat: & ita non tam nouæ condantur, quam veteres in vsum re- D
uocentur. Et sane, raro continget, vt lex prorsus noua fieri debeat, si quis antiquas constitutiones consulat: cum quæ hactenus in repub. sancita sunt, vel expresse, vel tacite omnia contineant, quæ ad rectam administrationem sunt necessaria. Vt omittam, quod non pro singulis factis sunt semper innouandæ leges; qua in re, an peccetur, quorum est uidere, ij videant. Et vt hanc disputationem de legum mutatione breuiter concludam, vtilitate, non obscura suadente, leges mutari poterunt, vt leges simplices, duræ, & inutiles; cum in omnibus disciplinis melioribus institutionibus utendum sit. Tunc autem facile uitabitur mutatio, si pauca iudicibus relinquentur & quæ relicta sunt, æquitate iudicabūtur: neque enim omnia legibus cō-

Cap. cum dudum de concess.

Can. Ridiculum, d. 12.

Arist. li. 2. rhet. c. 23. Lib. 2. poli. cap. 6.

A prehendi possunt. Quare, nec leges damnandæ sunt, nec resp. legibus oneranda, nec veteres facile abrogandæ. Ex quibus colligeres, quæ sint ad rẽp. conseruandam necessaria, duo nimirum, vt optimas & firmas habeat leges, & vt viris vtatur optimis, cum hominum iudicio relicta sint quæ legibus comprehendi non potuere, & ex legibus iudicandum sit. Quæ duo, hoc breui, ac pene diuino versiculo, expressit Ennius, *Aug. lib. 2. de ciu. c. 21.*

Moribus antiquis res stat Romana virisque.

Cum enim a moribus antiquis, & institutis recessum est, cum leges improbissimus quisque mutare ausus fuit, tum libertas, tum imperium amissum est. Itaque, cum vel flagitijs, vel legibus resp. laborat, ad interitum properat. Cauendũ ergo est, ne vnquã illud vere dici de re aliqua publica queat. *Tacit. lib. 3. hist.*

B *------- Fixit leges precio, atque refixit.* *Virg. lib. 6.*

Ad primum, mutatio legum, secundum se considerata, non est bona: ãt, si re diligenter inspecta, multo maius bonum afferat, non est reijcienda. Ad secundum, non est par ratio de artibus, & de legibus: quia, quæ in artibus fit mutatio, non habet ea incommoda, quæ legum variatio secum affert. Ad tertium, illa mutatio quæ in ciuitatibus bene institutis, & in ecclesiasticis constitutionibus facta est, ortum habuit ab euidenti necessitate & vtilitate: quamuis concedi posit, eam aliqua parte, vel aliquando, non omnino bene cesisse. Ad quartum, solum probat, Principem legem mutare posse; sed non prudenter mutabit, quocunque meliore proposito bono, nisi necesitas, aut maxima vtilitas moueat.

C

An lex humana dispensationem admittat, Quid, & quotuplex sit dispensatio. *Disput.* XII.

HAEC de dispensatione disputatio eo tendit, vt adhuc magis legis humanæ vis in obligando explicetur. Nam, si dispensationem, hoc est solutionem ab obligatione non admittat, longe maius eius erit obligationis robur, quam si sit dispensationis capax. Quod autem lex humana dispensationem non admittat, his rationibus probatur. Primo, lex humana boni communis caussa est instituta: igitur eius uis ob priuatam vtilitatem minuenda non erit: cum, *Bur. in lib. 3. polit. q. 8 ar. 2.*
D vt Aristoteles scriptum reliquit, commune bonũ, vt diuinius sit magis amãdum ac retinendum. Secundo, qui aliquam priuatam personam a lege vult eximere, is personam respicit, accipit: vt qui hunc vult esse a lege liberum, alios vero legi subiectos: at hoc peccatum sæpisime in diuinis damnatur literis: igitur. Tertio, in lege naturæ non potest esse dispensatio, quod etiam M. Tullius docuit: igitur nec in lege humana; consequutio patet, quia hæc habet ortum ab illa. Quarto, aut lex est iusta, & sic nullo modo dissoluenda, aut minuenda erit: aut iniusta, & sic, cum non obliget, non est dispensatione opus. Postremo, dispensatio idem est quod æquitatis declaratio, qua demonstratur aliquem sub lege non esse comprehensum: igitur idem erit quod legis declaratio, & tamẽ ponitur vt quid ab ea diuersum. Nemo, quod *Lib. 2. eth. cap. 2.* *Iodoc. in paran.*

sciam,

sciam, negauit vnquam dispensationē necessariam esse in humana lege, eaq; qui remp. administrant, vti posse: vnde nullæ hic mihi occurrunt citandæ sententiæ. Vt quæ proposita sunt exponam, vnum, vel alterum statuam fundamentum. A

Primum fundamentum, nomen hoc, dispensatio, ductum est a verbo frequentatiuo, dispenso, quod est magis in vsu, quā eius primitiuum dispendo, idest, varie pendo, expendo, distribuo. Verbum vero, dispenso; ita vernaculum, & Italicum quibusdam videtur, vt ni eo vteretur Cicero, pro non latino haberent. Verum tamen est, bonos auctores, nō eo modo hoc verbo vti, vt nunc Iurisperiti vtuntur. Nam apud antiquos, dispensare, idem erat, quod expendere, in varias partes distribuere, familiamq; gubernare. Hinc dispensatio, idest administratio distributio; & dispensator, qui impendit, B domum curat, necessaria in familiam distribuit, qui victui præest, & rationibus expendendis: qui domini pecuniam fœnori dare consueuit. Dispensator itaque est ille seruus, quem dominus præficit familiæ, græce œconomus. Vnde dispensatio, pro hoc dispensatoris officio; qua voce, & in Othone, & in Vespasiano vtitur Suetonius. Iurisperiti per catachresin, dispensare, pro a legibus soluere, pasim dicunt, & dispensationem, pro concesione & indulgentia contra ius a Principe impetrata; vt dispensatio in lege, sit a legis obligatione solutio. Qui loquendi modus Budęo, & quibusdam alijs, vt non latinus minime probatur. Cæterum, cum non sit omnino remota translatio, nec imprudens catachresis, non est, cur permitti non posit, Nam, sicuti domus dispensator & œconomus omnibus qui sunt in familia C cum ratione, tum operas, tum necessaria ad vitam distribuit; ita Princeps, veluti totius reip. dispensator, ius distribuit, ne ob æqualitatem, cuipiam fiat iniuria; disponendo, ac ordinando qua ratione communis lex sit a singulis obseruanda. Hinc est quod Romanus Pontifex a Diuo Bernardo Dispensator vocatur, & hic est ille fidelis & prudens dispensator, quem constituit Dominus supra familiam suam, & ideo Paulus se aliquando dispensatorem appellauit.

Alciat. *Theoph.* *Suet.* *Oldendor.* *Lib. 3. de consider.* *Luc. 12.*

Secundum fundamentum, hæc verba, irritare, abrogare, derogare commutare, interpretari, & dispensare, inter se valde differunt. Irritare, est per dominij potestatem, quod ab inferiore factum fuerat, infectum reddere: vt si Princeps legem tolleret, quam fecissent ciues, & pater votum a filio in minore ætate factum; in quo si firmum esset, dispensare non posset. Abrogare, est id quod prius vim habuit, prorsus tollere: vnde abrogare legem, est vim eius obligatoriam tollere: quod si lex ad certum tempus cōstituta fuisset, eo exacto, non tā tolli, quam impleri diceretur: Quo sensu, illud a Christo aliqui dictum putant, Non veni legem soluere, sed adimplere. Derogare est partem detrahere. Commutare, est obligationem de re aliqua facienda in aliquid aliud conuertere: quo modo vota dicuntur cōmutari; hoc est in aliud mutari, vt, si votum ieiunij, in eleemosynam commutaretur. Interpretari est per æquitatem legem declarare, atque in aliquo casu locum non habere exponere; quod ingenij acumē, doctrinam, atque epieciam, nō pote- D

Cic lib. 2. de inu. *Lib. 3. ad Attic.* *L. Derogator. ff. de uerb. sign.*

A potestatem requirit. Est autem interpretatio duplex: vna magistralis, quam Iurisperiti afferunt in scholis: altera iuridicialis, quæ iurisdictionem requirit, qualis est in Principe. Dispēsare, est ex auctoritate aliquem a legis obligatione excipere, vel legis obligationem in aliquo priuato casu relaxare quando lex deficit negatiue. Ex quibus intelligi licet, esse differentiam inter æquitatem, qua utitur qui legem interpretatur, & dispensationem, qua vtitur qui legem relaxat. Nam interpres ostendit legem non obligare, dispensator uero ab obligatione eximit: in hoc requiritur dominium, in illo non item; illud potest omnibus conuenire, hoc vero non nisi Prælatis. Quod si obijcias, dispensator non dispensat sine caussa, ergo dispensare est, per vim caussæ ob quam dispensat, declarare legem non obligare, ac proinde non B differat ab interpretatione. Respondet Sotus, aliud esse quod obseruatio legis rationi sit contraria, vbi opus est æquitate & epiecia: aliud quod ratio legis in hac persona deficiat, vbi adhuc est dispensatione opus. Exempli gratia, die veneris possum carnes edere, quas ni ederem, fame perirem; & hoc per legis interpretationem & æquitatem: at mihi qui in studia incumbo nō licet carnes edere, licet aliquo pacto obsint, sed hæc potest esse caussa cur Prælatus mecum dispenset. *Lib. 1. de Iust. q 7. ar. ult.*

Tertium fundamentum, hoc loco reuocandum est in memoriam quod sæpe diximus, humanas leges non posse accommodari singulis personis, tēporibus, & locis; quo fit, vt non omnes ex æquo, si singulos spectemus, obligare possint, aut debeant: quoniam ista æqualitas esset sæpe maxima iniqui- C tas. Quo fit, vt relinquatur locus declarationi & dispensationi, per quam bonus & prudens reip. œconomus ius in singulos dispenset: ne si oēs æquo modo obstringeret, & omnes idem semper facere vellet, iniquus & imprudens dispensator euadat.

Prima positio, lex humana dispensationem admittit, vel quod idem est, multitudinis rectores in legibus dispensare possunt. Doctrina est communis ab omnibus recepta; quam ea confirmat ratio, quam in postremo exposui fundamento: quia sæpe possunt incidere casus, in quibus, ni fieret dispensatio, lex esset iniqua, & interdum in communis boni cederet detrimentū. Adde perpetuam traditionem ab Apostolis acceptam: quam dispensandi facultatem sibi concessam fuisse, aliquando Paulus affirmauit. Secunda *1. Cor. 9.* D positio, dispensatio non est idem quod abrogatio, aut legis interpretatio. Patet hæc positio ex secundo fundamento. Tertia positio, dispensatio a quibusdam hoc modo definitur, est iuris communis relaxatio, ex caussa utilitatis, necessitatis, & ingentis prærogatiuæ meritorum: vel breuius, Dispensatio est abrogatio quædam particularis legis. Dicimus esse abrogationem particularem, quia non tollit uniuerse legem, vt abrogatio facit, sed tantum in certo casu, qui sub lege continetur, & obligabat, sed dispensationis beneficio, a lege eximitur. Vt ecce, lege humana nobiles & litterati beneficia curam animarum habentia obtinere prohibentur: at Pontifex aliquem nobilē & literatum ab hoc iure eximere potest; vt multi scribunt. Quo fit, vt dispensatio sit quasi legis vulnus, abrogatio vero mors. Possent hoc loco fieri non- *Cap. de multa de præben. Tur. Crem. Lib. 3. cap. 53. de eccl.*

nullæ

nullæ dispésationis diuisiones, quod alia sit ecclesiastica, alia ciuilis, alia superioris, alia inferioris; alia cum caussa, alia sine: alia prudenter, alia imprudenter facta, siue alia bona & legitima, alia mala, & denique ex parte rerum in quibus fit, vt in votis, in beneficijs, in gradibus matrimonij, & aliæ, quas missas facio. Quarta positio, bona & legitima dispensatio tria in dispensatore requirit, auctoritatem, caussam, & prudentiam, de quibus sequenti disputatione dicam. A

Ad primum, per dispensationem legitimam nihil detrahitur de communi bono: ad cuius conseruationem nõ est necesse, vt lex singulos in singulis casibus obliget. Ad secundum, nulla est hic personarum acceptio; cum personæ non sint æqualiter obligatæ: quarum inæqualitate posita, nihil est æqualitate iniquius. Ad tertium, negatur consequentia: quia lex humana est etiam de rebus alias indifferentibus: an autem in iure naturali possit esse dispensatio, mox dicetur. B

Lib. 5. eth. cap. 1. Ad quartum, cõcedimus legem esse iustam & bonam, sed non omnibus: neque enim quidquid est bonum, est cuique bonum, vt Aristoteles docet. Ad vltimum, patet ex secundo fundamento: differt enim interpretatio a dispensatione manifesto discrimine.

An omnes multitudinis rectores in lege dispensare possint. *Disput.* XIII.

TRIA ad legitimam dispensationem necessaria esse dicebamus, de quorum primo, nimirum de auctoritate, siue de caussa efficienti, & de dispensatore hac disputatione acturi sumus. Quod autem non omnes multitudinis rectores in legibus dispensare possint, sic probo. Primo, contra statuta patrum, inquit Zosimus, condere aliquid, vel mutare, nec huius quidem sedis potest auctoritas: igitur Pontifex apud quem summa residet potestas, non poterit in lege dispensare. Secundo, dispensare in lege, est ex parte legẽ abrogare: at abrogatio non conuenit nisi eis qui possunt legem condere: igitur, non omnes multitudinis rectores dispensare poterunt, cum non omnes possint legem sciscere. Postremo, probo omnes posse: dispensatio fit ex caussa necessaria, iuxta Gelasium dicentem, Necessaria rerum dispensatione constringimur, & quæ apud ipsum sequuntur: at necessitas nullam legem habet: igitur, ea posita, quisque a seipso, vel a quocunque alio, a legis obligatione eximi poterit. C D

Dist. 25. q. 1. ca. cõtra. *Can. Necessaria, 1. q. 7.*

In hac quæstione duo dubitantur; primum an in Pontifice sit tanta auctoritas, vt in omni iure, tum diuino, tum naturali, tum humano dispensare queat: alterum, an inferior posit dispensare in lege a superiore lata. Quod attinet ad ius diuinum, Abbas, cap. cum non est, de voto, & qui eum sequuti sunt, Felynus, Decius, Ferdinandus Loazes, & quidam alij, quorum opinionem Hieronymus Gratus communem esse ait, existimarunt Pontificem dispensare posse in iure diuino, ex caussa: quæ opinio est omnino reijcienda,

A ſi de diſpenſatione proprie loquantur: quo modo priuatim aliqui loquuntur: ſi vero per diſpenſationem, declarationem & interpretationem intellexerunt, nihil peccarunt. *Ludou. Goza.*

Rurſus idem Abbas exiſtimauit, Pontificem diſpenſare poſſe in iure naturali; cuius opinionem merito refellit Couarruuias. Rurſus, quod attinet ad Pontificem, Victoria in Relectione de auctoritate Papæ & Cōcilij, cenſuit Concilium poſſe impedire Pontificem, ne in aliqua lege valeat diſpenſare: at vero libro quarto de Eccleſia contra docet Turręcremata; quem ſequitur Couarruuias. Quod attinet ad inferiores miniſtros & rectores, communis eſt opinio, eos in aliquo caſu, expreſſa, vel tacita ſuperioris licentia diſpenſare poſſe. Et cum nihil hic occurrat notandū, ad poſitiones accedo. *Cap fi. de conſu. In epit p. 2 c.6. § 9. nu.3*

B Prima poſitio, diſpenſatio, vt ſit legitima ſupponit in diſpenſatore auctoritatem. Doctrina eſt certiſſima, quam ea confirmat ratio, quia diſpenſatio eſt actus iuriſdictionis: igitur.

Secunda poſitio, Pontifex ui ſuæ auctoritatis poteſt declarare ius diuinum. Hæc Doctrina pro certa, eſt admittenda, cuius probatio ad alium pertinet locum. Et cum diuinum ius non ſit vbique planum, vt quidam cęci homines ſomniarunt; profecto ſummo Pontifici, vt vniuerſali eccleſiæ magiſtro, iſta facultas eius interpretandi danda fuit. Idem dicas de iure naturali; cuius declarandi poteſtas eſt etiam in ciuili rep. Vnde lex naturalis de furto non faciendo, per declarationem humanam, non habet locum in neceſſitate: nec is cenſetur homicida, qui, vt miniſter iuſtitię, aut vt ſe defendat, C hominem necat. *Cap. maiores de bapt. Cap. per venerab. qui fi ij ſint leg.*

Tertia poſitio, ſi proprie loqui velimus, Pontifex in iure diuino diſpenſare non poteſt. Doctrina eſt apud Theologos certiſſima, qui multo melius his de rebus loquuntur ac ſentiunt, quam Iuriſperiti faciant. Ita D. Thomas in quolibeto quarto, art. 12. & quolib. 9. artic. 5. Ioannes Driedo, de libertate Chriſtiana, Almaynus, tract. de poteſtate eccleſiæ, Ioānes Maior, Catharinus, Syluester, Angelus in verbo Papa, & alij. Ratio eſt manifeſta, quia diſpenſatio eſt quædam abrogatio: at Pontifex non poteſt abrogare ius diuinum, ſicut nec illud condere; igitur: ſoli itaque Deo relinquatur ſui iuris diſpenſatio: de qua re infra ſuo dicetur loco. *Pariſius cōſ. 68. Io. Bapt. a S. Seuer. tractā. de pēſ. q. 19*

Idem de iure naturali dicas, in quo diſpenſare non poteſt. Huc facit hic D Ciceronis locus ex libro tertio de repub. quem Lactantius Firmianus citat. Huic legi nec propagari fas eſt, nec derogari ex hac aliquid licet: nec tota abrogari poteſt; nec vero aut per Senatum, aut per populum ſolui hac lege poſſumus. *Lib. 6. c. 8.*

Quarta poſitio, Pontifex poteſt diſpenſare in ſuis legibus: & quod de Pontifice dico, intellige etiam de quolibet humano Principe, qui diſpenſare poteſt in ſuis.

Doctrina eſt ab omnibus recepta, & patet ex ijs quæ proxima diſputatione docuimus: quam ex multis Canonib. qui prima quæſtione ſeptima, habentur, confirmare poſſes, vt multa alia vtriuſque iuris loca miſſa faciam. *Mat 18. Ioan. 28.*

V Conclu-

Concludamus itaq; uniuerse, eum qui legem condit, in lege a se, vel ab A alia æquali potestate statuta dispensare posse. Quincta positio, Pontifex potest dispensare in statutis humanis conciliorum, & Apostolorum. Primũ patet ex praxi perpetua Ecclesiæ, quæ ita habet, vt ex tota caussa citata. cognoscere licet, & ex alijs innumeris locis. Deinde, quia concilium non est supra Papam, & dato quod esset, adhuc in Pontifice talis deberet esse auctoritas, cum Concilium uniuersale raro cogatur, & casus dispẽsandi quotidie occurrant. Huc facit pulcherrima auctoritas Iulij Papæ, quæ habetur. 2. quæst. 6. can. qui se scit; vbi dicitur, plenam potestatem esse apud primam Ecclesiam.

Glos. c. pro posuisti de conces. præb. Abb. c. signif. de elect. Iacobac. lib. 5. de Conc.

Sexta positio, Concilium non potest impedire Pontificem, vt in aliqua a se statuta lege dispensare non queat: vnde Pontificis dispensationes irritare B non potest. Ita docet Turrecremata, quem sequitur Couarruuias: & ratio est in promptu; quia Concilium non dat potestatem Pontifici, sed solus Deus: igitur eam ligare non poterit. Septima positio, potestas inferior non potest dispensare in legibus a superiore potestate latis, nisi quatenus ei cõmissum fuerit, aut expresse, aut interpretatiue. Quia inferior potestas nõ habet auctoritatem in ijs quæ sunt maioris potestatis. Est etiam definita hæc doctrina in lege prima, C. de legibus. Quamuis autem inferior potestas in legibus a superiore potestate latis dispensare nequeat, potest tamen a peccato & a pœna absoluere nisi id sit nominatim superiori reseruatum. Immo, in Concilio Tridentino ad communem fidelium commoditatem data est Episcopis facultas absoluendi ab omni culpa, & censura ex peccato occul- C to proueniente, & dispẽsandi in omnibus irregularitatibus excepta ea, quæ ex voluntario nascitur homicidio.

Ses. 24. c. 6 de refor.

Octaua positio, vniuerse loquendo, potestas inferior potest dispensare in lege a superiore lata, in multis casibus, qui ad tria capita reuocantur. Primũ in omnib. in quibus viget consuetudo, quæ est optima legũ interpres: qua ratione Episcopi dispensant in omnibus votis, exceptis tribus, quę sunt, votum castitatis, peregrinationis Hierosolymitanæ, & religionis. Secundum, in casibus leuibus, in quibus recurrere ad summum Pontificem esset omnino intolerabile. Leuia autem, vt Sotus exponit, cẽsentur illa, quæ non præcepto proprie dicto obligant ad mortale, sed statuto posita sunt: qua ratione rectores religionum possunt dispensare, in esu carnium, in induẽdis lineis, D & in similibus.

C. tie. 1. 2. q. 97. ar 4.

Tertium, casuum frequentia, hoc est in casibus qui frequenter solent incidere: vt in legibus ieiunij, & abstinentiæ: quia grauissimum esset onus, si quotiescunque hi casus incidunt, a superiore potestate dispensatio petenda esset, sed addit hoc loco Sotus, quoddam temperamentum, vt hæc dispensatio solum fieri possit ad breue tempus, existente caussa: an autem per totam vitam, ait se nescire.

Ex hoc capite infert Syluester, Episcopum posse dispensare cum duobus, qui contrahærent in gradu prohibito, si non possunt facile adire Pontificem, & sine scandalo non possunt separari, vt de nouo contrahant:

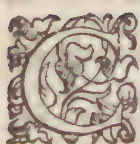
A hant: quod tamen nec Soto, nec Medinæ placet. Quia si hæc ianua aperiretur, ampla daretur occasio fingendi huiusmodi necessitates. Verum in impedimento superueniente, posset Episcopus dispensare: vt cum marito qui cognouisset consanguineam vxoris suæ, in debiti petitione, cum ob peccatum contractum petere non possit, quamuis reddere teneatur. Rursus, rector inferior dispensare potest in legibus statutis in vtilitatem alicuius priuati loci, vt oppidi, & ciuitatis, vt si lex esset De non extrahendo frumento, posset Prætor ex caussa in hac lege dispensare, maxime consentiente populo: secus tamen episcopus in matrimonijs, & ordinibus ad bonum commune pertinentibus. Atque hæc de dispẽsatoris potestate dicenda vniuerse habui: neque enim huius loci est descendere ad casus particulares; quibus docetur B quis in hac vel illa materia dispensare valeat, vt in matrimonijs, in beneficijs, in votis, in iuramentis, & alijs similibus. *Caiet. Sylu. Sot.*

Ad primum, auctoritatem illam Zosimi aliqui intelligendam putant de statutis quæ ius diuinum, vel naturale continent, vt præter alios, ibi adnotauit Glossa, & ex præmissis comprobare licet. *Couar.*

Ad secundum concedimus rectores non posse dispensare ex propria auctoritate, sed ex concessa, uel expresse, uel tacite. Ad postremum, patet ex ijs quæ supra diximus, quia præter caussam requiritur auctoritas.

De caussa & firmitudine dispensationis, deque dispensatoris prudentia. Disput. XIIII.

C

VM dispensandi potestas, vt ex Paulo discimus, in Ecclesiæ ędificationem, non in destructionem data sit; profecto prudens dispensator aliqua caussa moueri debet, ut dispensando legem aliqua parte abroget. Debet itaque hac in parte esse, cum fidelis, tum prudens. Fidelis quidem, ne quicquam de communi bono ob priuatam alicuius vtilitatem minuat: prudens uero, ne antequam caussam exploratam habet, temere contra legem dispenset. Has duas uirtutes simul in uno coniungere quam sit difficile, haud obscure summus totius humani generis, atque ecclesiæ dispensator Christus significauit, cum D dixit, Quis putas est fidelis dispensator & prudens, quem constituit dominus supra familiam suam? Dicemus itaque aliquid hoc loco de caussa, & de prudentia dispensatoris; & quæ ista consequuntur, an dispensatio sine caussa facta teneat, & an qui imprudenter dispensat, aut dispensationem petit, quicquam peccet. *Luc. 12.*

Quod attinet ad necessitatem caussæ, vt dispensatio teneat, quidam ita sentiunt: si dispensatio fiat ab inferiore potestate sine caussa, non tenet; vt si fieret ab episcopo in suis legibus: Quia cum hac conditione ei data est facultas: si vero fiat a Pontifice, teneret; quia suo prorsus arbitrio leges condit: secus dicendum esset in ijs quæ ad ius diuinum & naturale pertinent; quamuis, vt diximus, in his nõ sit proprie dispensatio, sed declaratio. At Sotus existimat *Abbas, ca. non est, de voto Innoc. cap. cũ ad monast. de sta tu Monac.*

parem esse rationem, de superiore & inferiore, cum dispensant in lege a se lata. Verum, si prior sententia intelligatur de inferiore habente potestatem delegatam, admittenda erit: quia talis potestas cẽsetur communicata, vt cum caussa dispensetur. Ideo superioris dispensatio sine caussa, valet, quia vt potuit a principio cũ legem statuit aliquos ab obligatione eximere; ita & post latam legem hoc poterit. A

Hic dubitari solet, an dispensatio facta sine caussa in his, quæ sunt mere iuris positiui, teneat in foro interno, sicuti tenet in externo: Quidam, vt Fortun. in l. Gallus, §. & quid si, ff. de liberis, & posthum. existimat nullam esse, & actum qui ex ea sequitur, non fore validum: ad quod confirmandum citat auctoritatem Diui Thomæ ex articu. quarto, quæstio. 97. in 1.2. Cui merito refragatur Didacus: ait tamen istam opinionem habere locum B in dispensatione facta ab inferiore potestate sine licentia superioris, vt Innocentius, cap. cum ad monast. & cap. dudum secundo, de elect. quem Curtius senior, Ripa, Felynus, & alij sequuntur. De peccato, si dispensatio fiat sine caussa, omnes concedunt legislatoré, qui sine caussa dispensat, peccare, cum sit infidelis minister: similiter, si ex caussa non idonea, quia tunc imprudenter se gerit.

Cons. 75. cap. ad audie. secundo, de rescr.

De eo qui dispensationem obtinet, cum fit sine caussa, quidam putant tutum esse in foro conscientiæ, si fiat in ijs quæ sunt iuris positiui; ita Felyn. in cap. ad audientiam, secũdo, de rescriptis: Cui contradicit Couarruuias, nisi Felynus loquatur de valore actus. Idem docet Caietanus in summa, vbi ait non esse tutas conscientias eorum cum quibus sine caussa dispensatur. Quia, C licet tollatur obligatio iuris positiui, restat tamen obligatio iuris naturalis, ne quis se a iure communi sine caussa eximat.

Verb. dispen.

Quid autem in his difficultatibus tenendum sit, sequentibus positionibus explicabo.

Prima positio, dispensatio non est facienda sine caussa, a quocunque fiat. Doctrina est certissima, & patet ex ijs quæ initio huius disputationis diximus: quia dispensator debet esse fidelis prudens, non destructor, non dissipator.

Cur autem, etiam iusta dispensationis caussa in aliquo exstente, adhuc sit necessaria dispensatio, supra docuimus: Quia lex vniuerse obligat, nec eius obligatio & communis finis cessauit, vnde non potest aliquis ab ea eximi, nisi legislatoris ex caussa intercedit relaxatio. D

Lex ieiunij lata est ad carnis motus comprimendos, quæ etiam eos obligat, in quibus ista caussa cessauit; Clem. ad nostram: non ita accidit in legibus quarum finis est particularis; vt lex de corrigendo proximo, si eius non speretur vtilitas.

Vnde colligeres, male quosdam eximere viros iustos a legibus ieiunij, quod hi eo non egeant ad id cauendum, cuius gratia institutum fuit: cum lex non desinat obligare ob id, quod in paucis eius finis, non reperitur, modo quod præcipitur non sit contra communem finem, qui est charitas, ad quem finem conseruandum ieiunij lex prætermittenda esset, vt Opu-

A vt Opusculo de præceptis ecclesiæ docuimus. Et si quis alia ratione, quam per ieiunium carnem comprimat, cuius compressio tanquam finis ieiunio assignatur, is tamen ieiuniorum legibus obligatus erit; cum lex pro vniuersis lata sit, vniuersosq; obliget. Vt omittam, quod nemo ita iustus euadit, qui cum Paulo vere dicere non possit, sentio aliam legem in membris meis. Nec etiam viri iusti qui per totum fere annum ieiunant, a præcepto ecclesiastico sunt liberi, quod ipsi plus Deo offerant, quam ecclesia præcipiat, vt Cassianus aliquando dixit, quia ob voluntariam oblationem, non est prætermittenda necessaria, nec ob priuatam, ea quę omnibus est indicta. Secunda positio, qui cum caussa dispensare vult, eam perpẽdet ex tempore, vtilitate, persona, qualitate, & denique tunc censebitur ex caussa honesta facta, cum in B bonum cedet cõmune. Nam si ob alias caussas, & ob priuatos respectus fiat, certissime inde legum iniquitas & reip. graue orietur incommodum. Quare, si ob id leges ferantur, vt per dispensationes non iustas pecuniæ colligantur, inde fiet, vt solum pauperes & infimi homines legibus teneantur. Non sint itaque leges, vt recte admonet Sotus, legislatorum peculium: sed cum caussæ ob quas latæ sunt cessarunt, abrogentur, ne pretio earum redimatur obligatio. Vnde sanctissime Concilium Tridentinum hac de re ita sanciuit, sicut publice expedit legis vinculum quandoque relaxare, vt plenius conuenientibus casibus, & necessitatibus pro communi bono satisfiat; sic frequentius legem soluere, exemploque potius, quam certo personarum, rerumque delectu, potentibus indulgere, nihil aliud est, quam vnicuique C ad leges transgrediendas aditum aperire. Quapropter sciant vniuersi, Sacratissimos Canones exacte ab omnibus, &, quoad eius fieri poterit, indistincte obseruandos. Quod si vrgens iustaque ratio, & maior quandoque vtilitas postulauerint, cum aliquibus dispensandum esse; id, caussa cognita, ac summa maturitate, atque gratis, a quibuscunque ad quos dispensatio pertinebit, erit præstandum: aliterque dispensatio subrepticia censeatur. *Collat. 21. c. 19.* *Lege, totã caus. 1. q. 7.*

Tertia positio, si Pontifex dispensaret sine caussa in ijs in quibus admiscetur obligatio iuris naturalis, aut diuini, dispensatio nulla esset. Doctrina est communis, Innoc. Panorm. Ioan. Andr. atque Theologorum. Quia Pontifex non habet auctoritatem in hæc iura, ut pro sua uoluntate ea abrogare possit. Quare, si sine legitima caussa dispensaret in uotis, in iuramentis, in resi- D dentia, in pluralitate beneficiorum quæ residentiam requirunt, in alienandis bonis ecclesię, si puerum animarum curæ præficeret, si laicum in Abbatem monachis constitueret, dispensatio nulla esset. Ab hac doctrina excipit Bart. Medina unum casum, quando summus Pontifex tribueret sacerdotium homini indigno, aut minus digno, collatio ualida esset, licet contra ius naturale & diuinum conferret: alioqui nihil esset tutum, aut securum in ecclesia Christi. *D. Thom. quol. 9 ar. 15.* *Guliel. & Cart de plur. benef* *Nauar. in apolo.*

Quarta positio, si superior dispenset sine caussa in ijs quæ sunt mere iuris humani, dispensatio tenet, & actus qui inde sequuntur, sunt ualidi. Vt si Pontifex dispenset, in tertio gradu, si aliquem eximat ab obligatione recitandi horas canonicas, & in similibus.

Primum, confirmat hanc doctrinam communis doctorum citatorũ sententia. A Deinde etiam ratio, quia harum legum obligatio pendet a mera legislatoris voluntate: qui, vt antequam legem ferret, potuit aliquem eximere, ita & lege iam lata. Quare omnino reijcienda est Fortun. opinio, qui ait actus ex ista dispẽsatione prouenientes esse inualidos in foro interno. Nam, quis diceret matrimonium contractum in quarto gradu, ex dispensatione Pontificis, non intercedente caussa, esse inualidum? & filios ex hoc matrimonio natos esse spurios? Cum posit contingere, vt committatur crimen in actione alicuius rei, & tamen ipsum actum firmum esse; vt Syluester in

Quæst. 15.

verbo, Papa, disputat. Nec D. Thomas, quem pro se citat, contrarium docet; sed solum ait, male agere Principem, qui sine caussa in lege dispẽsat. Quod de Pontifice dixi, intellige etiam de Episcopo, & de quacunque alia potestate, B quæ dispensat in legibus a se latis.

Quincta positio, rectores inferiores si sine caussa dispensent in lege a superiore lata, dispensatio est nulla. Et hoc est quod Innoc. & Panor. docẽt. Quare si Episcopus sine caussa dispensaret, in ijs quæ sunt a Pontifice sancita, dispensatio non teneret: Quia non datur alicui inferiori facultas dispensandi sine caussa: vnde cum Pontifex dispensationem alicui committit, semper, vt cum caussa fiat, committit. Sic enim se habent Episcopi ad Romanum Pontificem, vt hic ad Christum: at hic non potest sine caussa dispensare in ijs quæ continent aliquo modo ius diuinum, & si faciat, dispensatio non tenet: ergo, nec particularis Episcopus, in ijs quæ vniuersalis Ecclesiæ rector sanciuit.

Cap. cum sol.it. de maior. & obe. D. 11. can. consequẽs.

Sexta positio, si caussa ad petendam dispensationem ficta fuit, dispensatio C est inualida. Quia dispensatio innititur caussæ expositæ, tanquam fundamento: quod si fundamentum est nullum, ruit ædificium. Septima positio, omnes qui sine caussa dispensant, peccant. Primo, probatur ex communi scriptorum sententia, & priuatim Diui Bernardi libro tertio de Consideratione ad Eugenium, & in epistola ad Theobaldum comitem. Deinde, quia aperiunt viam ad destruendam legem, vt ipsa experientia patet. Adde, quod faciunt quandam iniuriam alijs, præsertim, si ex dispensatione alij grauarentur. Vnde inferres, peccare etiam eos qui talem dispensationem petunt, aut ea vtuntur: quia consentiunt peccato. Quod si obijcias, si legislator sine caussa abrogaret legem, qui hac vterentur abrogatione non peccarent; igitur nec illi qui dispensatione sine caussa concessa vtuntur. Re- D spondeo, non esse parem rationem: quia, cũ intercedit abrogatio, lex omnino cessat, & nemini fit iniuria, & ita solus princeps peccat. Quod si petas, quodnam peccatum sit dispensare sine caussa; respondeo, si materia sit grauis, erit peccatum mortale: quare in tali materia ni caussa sit talis quæ compenset id quod oritur mali ex dispensatione, erit graue peccatum: & ita dispensatio fieri debet ob maius, vel æquale bonum: alias erit peccatum veniale; præsertim in ijs quæ mere sunt iuris positiui, ni ex vnius priuilegio alij grauentur, aut inde oriatur scandalum. Octaua positio, dispensatio requirit prudentiam: quæ potissimum in duobus consistit. Primum, vt ita fiat, ne dici posit dissipatio, hoc est, iustis de causis facienda est: alterum,

A terum, ne videatur introducta lucri caussa, ac proinde iuxta Concilij Tridentini determinationem debet fieri gratis.

Sed peteret hoc loco quispiam, an sola alicuius rei obseruandæ difficultas, sit iusta caussa ad dispensandum: vt ecce, an quia voti obseruatio est difficilis & ardua, propterea in eo dispensare liceat? Respondet Sotus, si difficultas oriatur ex re ipsa, quam quis inconsiderate vouit, non consideratis suis viribus, vt ieiunium longum pane & aqua, peregrinationem longam
B pedestrem; & tunc erit iusta caussa: si uero difficultas oriatur ex prauo habitu vouentis, vt si difficultas abstinendi ab aliqua prima consuetudine fuit caussa voti, non est iusta dispensationis caussa. Quod si post votum factum superueniat perpetuum impedimentum, vouens erit a voto absolutus. Sed de dispensatione, & hoc libro hucusque.

Libri Septimi finis.

DIVINARVM, HVMANARVMQVE LEGVM

LIBER OCTAVVS,

In quo agitur de natura effectibusque legis poenalis.

Quid & quotuplex sit pœna, lexque pœnalis. *Disput.* I.

NTER cęteras humanarum legum partes, illa priuatam difficilem tractationem habet, quæ a pœna quam continet, lex pœnalis nominatur, de qua, & si a nonnullis fuse, & a quibusdã etiam confuse scribitur: nos tamen multa in pauca distincte conferre nitemur, nihil omittentes quod sit cognitu dignum, & ad rem pertineat. Vt autem quę de proposita materia scripturi sumus, facilius intelligantur, priore loco pœnæ & legis penalis natura nobis explicanda est: ad quod efficiendum nonnulla notanda proponam. A

Primum notandum, ad indagandam alicuius rei naturã, primo eius categoria, vt Dialectici monent, inuestiganda est. Pœna ergo ad eam pertinet categoriam, quæ passio nominatur. Passio interdum sumitur in bonam partem, cũ id patiendo recipitur, quod naturam perficit; quo modo, doceri dicitur esse quoddam pati: & hoc pacto passio non designat pœnam. Interdum sumitur proprie, pro ea receptione, quæ est contraria naturæ patientis quo modo manus calefacta dicitur pati ab igne. Passio hoc modo sumpta, aliquando accipitur philosophice pro ea re cui opponitur actio; vt calefieri & calefacere: aliquando grammatice, cum explicatur per verbum passiuum quãuis quod dicitur, pati, re vera, nihil patiatur; vt amari, videri: quo pacto etiam priuationes dicuntur passiones & pœna; vt priuari diuitijs, fama, & beatitudine; quibus passionibus nulla respondet actio, sed potius actionis priuatio. Pœna dicitur passio, etiam more grammatico, vt aliquando Diuus Thomas docuit. B C

D.Th.1.2.

In 4. sec.d. 35. q. 3.

Secundum notandum, licet pœna dicatur passio; tamen non est necesse vt actu passionem inferat, sed satis est, si sit apta inferre. Potest autem pœna siue nocumentum inferri vel in bonis animi, vel corporis, vel fortunæ: vel auferendo bonum quod quis prius habebat, vt sanitatem, pecunias; aut inferendo aliquid noxium, vt si quis igne crucietur: vel etiam vtroque modo,

vel in

A vel in toto vel in parte. Sed omnes pœnæ reuocari possunt ad duo capita, vel ad eas quæ attingunt personam, vel ad eas quæ ad res externas pertinét. Et quia personæ non sunt vnius habitus, & cõditionis, hinc est; vt quod vni est pœna, alteri non sit. Quod accidere potest; vel ex parte personæ, vel habitus corporis, vel ex genere vitæ; & ita ieiunium, homini cogitationi dedito non esset pœna: vel ex parte amoris & affectus, qui suaues facit labores: vel ex parte odij, cum aliquid pro nihilo habetur: cuius priuatio non erit pœna. Ex quibus fit, vt quod non est aptum ad lædendum, vel nocendum, non possit proprie dici pœna; quamuis alias offendat. Vnde aliquid poterit pœnam afferre, vel per se & sua natura, vel per accidens; & quod est pœnale uno, vel altero modo in peccatorum pœnam inferri poterit. Verbi B gratia, ieiunium homini exercitato erit dulce, non exercitato in pęnam; si ei noceat; non autem ei, cui prodest. *Cic. in orat.* *Iob 6.*

Tertium notandum, pœna habet relationem ad culpam quam necessario supponit: culpa vero oritur ex recessu a lege, vel naturali, vel diuina, vel humana; ac proinde omnis culpa punitur, vel cruciatu conscientiæ, vel a Deo, vel a potestate humana. Pœnarum aliæ contrahuntur solo actu peccandi, sine alia noua actione, vt priuatio gratiæ, fomes concupiscentiæ: aliæ infliguntur post perpetratum peccatum, vel a Deo, vel ab homine. Quæ sunt prioris generis non sunt proprie pœnæ, vt aliquando docuit D. Thomas: quia de ratione pœnæ est, vt sit contra voluntatem. Nec quæ infliguntur habent absolutam pœnæ rationem, nisi dicant relationem ad culpam. C Quo fit, vt quæ iusti patiuntur incommoda, non dicantur proprie pœnæ, sed exercitamenta virtutis: & ita aliquæ improprie dicuntur pœnæ, vt irregularitas sine culpa contracta. Quare, quod respectu alicuius est vere pęna, ratione alterius nõ erit: vt interdictum respectu eius qui caussam dedit, & respectu eorum qui non fuerunt caussa: similiter pœna hæreticorũ, quæ in filios transit, in quibus non habet rationem pœnæ: quæ relata ad patres proprie dicetur pœna. Culpa quæ punitur, præcessisse debet; cum non puniatur proprie peccatum non factum. Cæterum, si pœna consideretur, vt satisfactio quædã est, esse potest, vbi non pręcessit culpa; cum vnus pro alio, vt Christus fecit, satisfacere queat: iuxta illud, Quæ non rapui, tunc exoluebam. Quod si consideretur, vt est vindicta & punitio, non est nisi ob culD pam propriam, siue actualem, siue originalem in alios transfusam. Neque necesse est, vt culpa tempore præcedat, sed sat est, si anteeat natura, vt patet in pœnis ex originali culpa contractis. *Aug. lib. 1 retract.* *1.2. q. 46. ar. 6* *Gers. li. de uita spir.* *Aug. li. 4. de ciu. c. 3.* *Psal. 68.*

Atque ex his colligitur, quædam pœnæ descriptio, Pœna est passio inferens nocumentum sustinenti, aut apta inferre, nisi impediatur, inflicta aut contracta ob peccatum proprium præteritum: Vel breuius, est perpessio ob perpetratum peccatum inflicta. vel hoc modo, Pœna est noxiæ vindicta: Vnde colligi potest descriptio quædam legis pœnalis, Lex pœnalis est rationis ordinatio qua statuitur de pœna propter peccatum infligenda: vel, Cõstitutio quę peccato pœnam infligit. *Castr. li. 1. de leg. pæ. c. 3.*

Quartum notandum, leges varijs modis ferri solent. Primo, feruntur nulla

la facta mentione de pœna:& talis lex, dicitur lex moralis:cuiusmodi mul- A
tæ habentur in veteri testamento:& in nouo, lex de ieiunio, de audiendo sa-
cro. Secundo ita lex fertur, vt in ea nulla alia fiat mentio nisi de pœna: & hæc dicitur lex pure pœnalis; vt si dicatur, Fures suspendantur: cuiusmodi multæ habentur in Leuitico. Tertio, aliquando præcipitur aliquid, & simul contra transgressores apponitur pœna: & hæc vocatur lex mista: vt si Dux in exercitu talem legem ferat, Miles dato signo reuertetur, secus pereat. Lex pure pœnalis duobus modis se habere potest, nam, vel pœna illa respicit rem alias prohibitam; vel est de re non prohibita. Quarto, ferri solet lex pœnalis cum conditione, & hoc duobus modis: primo, cum ita apponitur conditio, vt quasi relinquatur in manu subditi, vel seruandi quod præcipitur, vel dandi pœnam: vt si dicatur, vel compareat, vel soluat quinquaginta: B
Secundo ex quadam cõuentione & pacto, vt sunt leges Religiosorum: Quarum pœnas recipiunt, si non perseuerauerint.

Cast. li. 1. c. 3. Rursus, quattuor modis feruntur leges pœnales: aliquando fit mentio de pœna, sed non explicatur, & ita relinquitur arbitrio iudicis: aliquando definitur, sed relinquitur inferenda a iudice; vt si dicat, qui hoc fecerit, soluat decem: & huiusmodi leges dicuntur continere sententiam comminatoriá, & ferendam, non latam: aliquando ita definitur pœna, vt legislator velit transgressoré eam a se sumere, cuiusmodi sunt multæ, in iure canonico, & in regulis religiosorum; vt si dicatur, Qui non surrexerit ad horas matutinas, sedens in terra manducet; quam pœnam Monachus debet a se sumere; aliquando definitur pœna, & ab ipsa lege infligitur; vt sunt leges in quib. con- C
tinentur excommunicationes latæ sententiæ; vt si dicatur. Qui hoc fecerit, sit ipso facto excommunicatus, vel irregularis; & hæ dicuntur continere latam sententiam. Atque ex his nonnullas legis pœnalis diuisiones colligere licet, quas alijs colligendas relinquimus, cum facile colligi possint.

An humana potestas legem pœnalem, præsertim capitalem condere possit. Disput. II.

POENAE, legisque pœnalis natura vtcunque exposita anteqũ de huius legis obligatione quicquam scribo, illa difficultas discutienda est, an humanæ potestati legem pœnalem, præser- D
tim capitalem sancire liceat; & quod non liceat, hunc in modum probares.

Primo, si homines talem legem statuere possunt, poterunt etiam pęnam de perpetrato peccato reposcere; & cum Deus etiam a peccatoribus pęnam requirat, sequeretur idem peccatum sæpius puniri, quod contra iustitiam esse videtur.

Secundo, potestas ciuilis non habet dominium in membra & vitam hominum; quia nec ille cuius sunt, hoc habet; igitur, cum ista non subijciantur hominum dominio ob nullam culpam auferri poterunt. Tertio, Christus emendauit legem antiquam, talionis, damnauitque vltionem, & vindictam,

A dictam, atque percutienti, maxillam dandam esse docuit; igitur neminem, puniré licebit. Quarto, Deus non vult mortem peccatoris, sed vt conuertatur & viuat; igitur ei qui se emendat parcendum erit; & si non se statim emendat, expectanda erit emendatio, ne vna cum corpore anima pereat; & Christus in euãgelio præcipit, vt non eradicetur zizanium, usque ad messem, idest per totam uitam; & Petro commisit, ut mitteret gladium in uaginam. Postremo, homicidium sua natura est malum, & uniuersaliter prohibitum, cum dictum sit, Non occides; igitur nulli humanæ potestati licebit imponere mortis pœnam; cum non possit facere contra ius diuinum. Mat. 13.

Allata argumenta multas attingunt difficultates; quarum prima est, an liceat pœnam criminibus imponere, quod hoc loco priuatim quæritur; secunda an liceat imponere pœnam mortis; tertia de punitione quorundam B criminum, vt hæresis; quas omnes difficultates, si fuse examinare vellem, longum omnino facerem; breuiter itaque omnia perstringam. Quod attinet ad primum, non desunt hæretici, qui, vt iudicia omnia in Ecclesia damnant, ita & ius gladij. De pœna mortis, quidam negarunt hanc pœnam inferri posse, contra quos egregie libro de legibus agit Gulielmus Parisiensis. Scotus vero hac de re ita sentit, Primo, ait preceptum de non occidendo esse generale, vt nullum hominem occidere liceat per quamcunque potestatem. Deinde, eos licere occidere aut pœna mortis punire, in quibus Deus dispensauit per reuelationem, quæ habetur, Exodi capite vigesimoprimo: Postea, non licere occidere latronem, nisi sit nocturnus: quia ita est C in lege diuina declaratum. Postremo, quamuis olim licuerit pœna capitali adulteram punire, nunc tamen non licet, quia Christus hanc dispensationem reuocauit. Quæ omnia contra omnes fere Scriptores dicuntur: quamuis aliqui a Scoto non dissentiant: quibus priuatim Alfonsus, & Sotus sese opposuerunt. Anabap. Triniuar. Exo. 22. Leu 20. Ioa. 18. Gabr. d 15 4. sent.

De punitione hæreticorum, olim Donatistæ, vt ex Augustino discimus, docuerunt hæreticos temporali pœna, præsertim mortis, non esse puniendos: idem Ioannes Hussus, quem sequutus est Lutherus: quibus nõ modo omnes catholici sese opposuerunt, sed etiam nonnulli hæretici, vt Caluinus, Benedictus Aretius, & Theodor. Beza. Nos ad has difficultates, missis ijs quæ notari possent, ita respondemus. Vict rel. de homic.

D Prima positio, in Ecclesia Christi est facultas statuendi legem pœnalem. Hæc doctrina vniuerse accepta, est certissima, quam prudens negaret nemo. Quia, si aliæ resp. hoc habent priuilegium a lege naturæ, non debuit negari ecclesiæ. Secunda positio, leges pœnales iuste feruntur, & pœnæ per eas statutæ iuste repetuntur. Est doctrina fide tenenda, quam his rationibus confirmo. Primo, scripturæ auctoritate, qui effuderit humanum sanguinẽ, ait Deus, fundetur sanguis illius: quæ verba non prædicunt futurum, quia sæpe contra accidit, sed statuunt quid sit faciendum, vnde paraphrasis Chaldaica exponit, de effusione per iudicem facienda. Iudas tanquam familiæ princeps, adulteram ad ignis supplicium adiudicauit. Qui acceperit gladium, dixit Dominus Petro, gladio peribit: hoc est, vt aliqui Pa

tres

tres exponunt, qui eædem iniustam fecerit, a iudice puniri debet, qui publi A
Aug. trac. 112. in Io. cam habet auctoritatem, quam non habebat Petrus; qui, non tam se & Do-
Cyr. lib. 11. minum defendere, quam iniuriam ulcisci volebat. Paulus docet, magistra
in Io. c. 35. tum esse timendum; quia non sine caussa gladium portat: habet igitur facul
Cap, 13. tatem puniendi per gladium designatam, & non sine caussa: igitur eam exer
1. Cor. 4. cere potest. Ideo Corinthijs dicebat. Quid uultis? in uirga ueniam ad uos an in spiritu mansuetudinis: vbi nomine, Virgæ, intelligitur iudiciaria pu-
Psal 2. 44. niendi potestas. Item, ad eosdem scribendo ait, Prædico, quoniam si vene-
2. Cor. 13. ro iterum, non parcam. Item, Vt non præsens durius agam secundum potestatem quam dedit mihi Dominus. Idem, quosdam vexandos diabolo tradidit. Secundo, perpetua Ecclesiæ traditione, quam ex Apostolorum constitutionibus, ex epistolis decretalibus Pontificum, Conciliorum omnium B
Lib. 6. decretis; & speciatim Gregorij X. capite, exigit, de censibus demonstrare licet. Tertio, auctoritate sanctorum patrum, Chrysostomi, homelia secunda in primam ad Timotheum: Hieronymi in caput 22. Ieremiæ: Augustini libro primo de Ciuitate Dei cap. 31. & ne plures recenseam, expositorum, in
Lib. 3. 4. loca scripturæ ante citata: His adde auctoritatem omnium legislatorum &
Lib. 10. sapientium omnium, vt Platonis, in suis de legibus dialogis, & Aristotelis
cap 9. in Ethicis. Postremo, rationibus, quas egregie tractatas apud Gulielmum inuenies. Primum, petit Gulielmus, an paruuli sint erudiendi & corrigendi, si hoc aduersarius concedat, qđ uolumus habebimus; si neget, pręclarius agetur cum canibus, & asinis, quorum tanta habetur cura, vt eos errãtes flagellis corrigamus: quã cum hominibus, qui cæteris animalibus inferiores C erunt, quod homines sint: at omnes peccatores, vt ex sacro codice discimus,
Prou. 1. & 8. sunt ueluti paruuli, & bruta animalia: ergo. Secundo, ratio docet, humanitas suadet, vt homines ẽt inuitos a periculis corporis eruamus; vt ab igne ab aqua, si se se in eam uellent præcipites dare: cur igitur eosdem etiam per vim & pœnam a morte spirituali, quę peccato contrahitur, eruendi nõ erũt? si asinum in lutum ceciderit, stimulis vrgetur, vt surgat, ac etiam si opus est funibus extrahitur; cur etiam homo de luto fęcis & limo profundi pœnis extrahendus non erit? Si corpore furiosi, ligantur, & in carcerem conijciuntur, ne sæuiendo alijs noceant, & remp. perturbent; cur non etiam qui sunt animo dementes, & cupiditatum furore perciti? cum, vt vere dixit Aristoteles, Sex millia plura mala faciat homo malus, quam bestia. Tertio, aut D male agentibus occurrendum est, aut non; hoc nemo prudens dixerit; si primũ, improbi non modo lingua, sed etiam re alijs nocent, ita ipsi vicissim & lingua, & manu coercendi erunt; Nullo enim priuilegio, ait Gulielmus, exẽpta est manus a diuini honoris seruitute; immo per omnia æque debitrix, vt lingua. Et si bestiæ, vt lupi, & leones ferro & igne pro corporum nostrorum salutæ exterminantur; quanto magis bestiæ spirituales pro animarum salute exterminandæ erunt? Ideo sponsa, auxiliũ contra hmõi feras petendo, dicebat, Capite nobis vulpes paruulas, quę demoliuntur vineas. Quarto
Cant. 2. vt homines boni virtutis amore bene agunt; ita mali formidine pœnæ, a malis abstinent: & cum plures sint mali, quam boni, vnde prouerbium, Pauci

Bacchi,

A Bacchi, profecto legislator, vt homines in officio contineat, ad pœnam confugere debebit, quæ est ignis qui purgat; aqua quæ mundat, gladius qui putrem carnem rescindit, statera quæ æqualitatem facit, medicina quæ sanat, & antidotum quod morbo resistit. Concludamus igitur rempub. per leges pœnales posse reuocari ad sanitatem, ad ordinem, ad æqualitatem, & pulchritudinem, Quare, vt iniustissimi reijciendi essent, qui negarent iustitiam esse administrandam; ita qui impios non coercédos esse affirmát, reijciendi sunt.

Aug. lib. 2. de ord. Boet. lib. 4. de cons. pros. 4.

Tertia positio, inter alias pœnas pro maioribus erroribus commissis iustissime infligitur mors. Primum hoc probares locis ex diuinis literis citatis, in quibus fit etiam sermo de pœna mortis: & Diuus Petrus morte puniuit Ananiam & Sapphiram: vt hic omittam legem Mosis, qua sancitum fuit, vt qui volens hominem occidisset, morte moreretur, & exempla sanctorum virorũ, qui hoc mortis genere multos puniuerunt, vt Samuel, Dauid, Elias, & etiam pij Imperatores, legislatoresque prudentissimi: Omitto etiam Conciliorum, & Patrum multas auctoritates, quarum nónullas paullo inferius afferam. Secundo, si minores pœnæ non sufficiunt ad quosdam nefarios homines corrigendos, & aliquæ quibusdam criminibus non videntur sufficere; tunc peterem, an eas augere liceat? quin augendæ sint, quis neget? alias enim æquali ratione maior & minor culpa puniretur: Quare, si augendæ sunt, pro hominum summa impietate veniendum erit ad extremam pœnam, quæ est capitalis. Confirmatur, quia si non liceret hanc pœnam pro aliqua culpa inferre, sequeretur nullam habere proportioné cum vlla culpa, quod est falsum: nam, vt aliæ minores pœnæ sunt proportionatæ minoribus culpis, ut mutilatio, & tortura; ita hæc erit proportionata maioribus culpis. Vt enim amissio oculi se habet ad oculum, ita mors totius corporis ad corpus: Quare, qui hominem occiderit, mortis pœna iuste afficietur: vt etiam is, qui grauiorem culpam commiserit. Tertio, si bonus agricola resecat siccos ramos ne arbori noceant, Chirurgus putridum membrum, ne totum corpus pereat, cur legislator tanquam bonus agricola, & medicus remouere non poterit inutiles & infectas reip. partes, ne tota resp. pereat? Denique, accedant tres præcipue caussæ ob quas homines morte punire licet, quas præter alios aliquando attigit Galenus. Prima, quia mali bonis nocent, & modicum fermentum totam massam corrumpit, vt Paulus ait: & vt experientia docet, potius vnus multos corrumpet, quá multi vnum efficiant bonum: Vt merito cecinerit ille,

Lib. quod mores animi corporis tépera. sequantur.

Morbida facta pecus totum corrumpit ouile.

Hinc fit, vt iustissime quædam grauiora peccata, ac etiam quædam minus grauia, quia multum reip. nocent, capitis pœna puniantur. Secunda, vt paucorum supplicio, multi corrigantur; vt qui noluerunt prodesse viuendo, prosint moriendo. Quo fit, vt etiam quædam crimina, quæ alias non multum alijs nocent, graui supplicio puniantur; vt necromantia, & nefandum vitium; vt qui ista puniri videant, ab eis abstineant. Tertia, qm̃ ijs ipsis qui vita priuantur expedit vt e medio tollãtur, cum quotidie fiant peiores.

res. Quam vtilitatem his verbis exposuit Gulielmus, Occidendo enim tẽporaliter ab ęternis supplicijs corporibus impiorum in tantũ parcitur, quã tum ea si perseuerarent adaugerent: proportionabiliter nanq; sicut ulterius viuentes impij peccata peccatis adderent, sic & supplicia supplicijs cumularent. Et propter hoc, sicut per mortem corporum prosunt eis, licet inuitis, nec peccent amplius sic ne amplius torqueantur: non solum ne in animabus, sed etiam ne in corporibus. Quapropter ipsis corporibus eorum occidendo parcitur euidenter, cum pars suppliciorum infernalium, quæ in corpore passuri erant, eis detrahitur per mortem. Quælibet enim pars suppliciorum infernalium maior est incomparabiliter supplicio mortis corporalis, qua incomparabiliter magis parcitur eis occidendo corporaliter, quam parci possit eisdem a morte corporali parcendo. Hæc ille. A B

Quarta positio, hæreticos corporali pęna, atque etiam capitali damnare licet. Huius positionis probatio ex superioribus necessario colligitur. Quã confirmares ex eo quod in veteri lege falsi prophetæ qui suadebant Deos falsos colere, sine ulla misericordia occidebantur: & etiam illi qui, ob superbiam, sacerdotis imperio non obediebant. Et in nouo, qui non obediunt Ecclesiæ, habentur vt Ethnici & Publicani, & traduntur potestati seculari, quæ non gestat gladium in vanum, vindex in iram. Adde, quod sunt lupi rapaces fures, & latrones, quia non mittuntur, non intrant per hostium, & læsæ maiestatis rei. Ideo Paulus falsum quendam prophetam cæcitate percussit. Omitto hic determinationem Conciliorum, Imperatorum, vt Theodosij, Valentiniani, Martiani; ac etiam auctoritates Patrum, vt Hieronymi in epistolam ad Galatas, in illud, Modicum fermentum: Augustini contra Parmenianum, & tractatu 11. in Ioannem, & in quibusdam epistolis: qui etiam testatum reliquit, multos cõuersos fuisse timore pęnæ: Leonis sanctitate, doctrina, & gradu Magni: Maximi in epistola ad Turbium. Optati Mileuitani, libro tertio, respondendo ad calumnias hæreticorum, qui hac de re querebantur: & denique Gregorij, ac Bernardi. Neque est par ratio de Iudæis quos Ecclesia tolerat, & de hæreticis; quia illi nunquam dederunt nomen Christo, & non seruant religionem a diabolo inuentam, vt hæretici faciũt: vt omittam quod aliquo pacto sunt nobis vtiles: quia eorum libri sunt nostrarum rerum prophetiæ. Cum propheta ait, Non occident & non nocebunt in omni monte santo meo, intelligitur, quod nihil nocebit catholicis, quos potius pęnæ exercent, quam eis noceant. Illud, oportet hæreses esse, dicit necessitatem, supposita hominum malitia; ut etiam illud, Necesse est vt veniant scandala. Cur autem Christus dixerit discipulis Samaritas comburere cupientibus, Nescitis cuius spiritus estis, ea fuit ratio, quia non tam zelo animarum, quam amore uindictæ mouebantur: adde, quod illi non dederant nomen Christo: sicuti nec eius discipuli, cum eis dixit, Vultis & vos abire? Qui præterea non debebat per se iniurias sibi factas vindicare, sed suis vindicandas relinquere, vt Dauid fecit. Quod si dicas, Paulum iubere, vt semel & iterum hæreticis parcatur, Respondeo Paulum non loqui de venia danda hæretico, sed de admonitione; & alij codices tum græci, tum latini C D

Deut. 13. 17. 3. Reg. 18. Mat. 18. Mat. 7. Act. 13. C. de Hæret. Epist. 48. 50. Lib. 1. epist. 72. Ser. 66. in cant. Con. Tole. ca. 55. Aug. epist. 122. 123. Isa. 11. 1. Cor. 11. 3. Reg. 2. Tit. 3.

A latini habebant, Post vnam correctionem deuita. Denique, cum Christus Petro dixit, Mitte gladium tuum in vaginam, non vult eum vti gladio corporali, quo per potestatem sęcularem vt præclare docuit Bernardus, vti debet. *Lib 4. de consid*

Atque ex his facile confutares illa quattuor Scoti dicta. Primum quidem quia si omnino generaliter illud præceptum intelligendum esset, non liceret occidere aggressorem, quod omnia iura concedunt; hic casus non sit declaratus in lege diuina. Neque valet, si dicas eum qui sic occidit, non occidere, sed se defendere: quia licet id intendat; tamen, pro medio accipit occisionem: at nullum malum potest esse medium ad finem consequendum: igitur. Neque etiam valet, si dicas, occidere auctoritate publica; cum re vera id suo iure ei liceat, pro vt quisque se tueri debet. Secundum, etiam non *Cic. Orat. pro mil.*
B probatur; quia si erat tam graue præceptum, cur tot Deus in eo dispensationes fecit? Adde etiam, quod damnandi essent omnes illi boni viri, qui ante legem datam nefarios occiderunt; quoniam cum illis dispensatū non erat. Et omnes resp. quæ non erant sub lege scripta peccassent, nocentes morte puniendo; quod sane stultum est asseuerare: neque enim cum illis erat dispensatio facta. Tertium etiam tanquam falsum reijciendum est, cū sit contra perpetuum vsum bonarum rerump. Principum & ecclesiæ consuetudinem: cum etiam diurni fures occidantur; vt qui maxime pacem publicam perturbare solent. Habebit itaque resp. facultatem exterminandi hoc genus hominum: Quamuis in huius potestatis vsu sit adhibendus modus, vt non quicunque, & pro quocunque furto sit capite puniendus. De-
C nique quartum etiam facile refelleres: neque enim ex eo, quod Christus dimisit impunitam adulteram illam, sequitur reuocasse facultatem occidendi adulteras: cum in eo casu non tam iudex scelerum, quam morum magister fuerit; dum quales iudices esse deberent, demonstrauit. Argumentis initio factis sic responderes.

Ad primum, non est contra iustitiam, quod aliquod peccatum pluribus pœnis puniatur, cum plures offendit, & pluribus in locis. Vnde homicidæ vno in loco abscinditur manus, in alio capitis pœna infligitur. Ad secundum, quia potestas ciuilis est a Deo, & quia quisque iure naturæ se defendere potest, ideo resp. potest reos occidere: &, vt Deus potest homines necare, ita filij Dei, & qui exercent iustitiam ob honorem Dei idem facere pote-
D runt: & vt infirmo licet abscindere brachium putridum, quamuis non sit membrorum dominus, ne totum corrumpatur; ita reip. licebit abscindere nefarium hominem. Ad tertium, lex vetus, vt data hominibus imperfectis, minorem perfectionem requirebat, permisit vindictæ appetitionem, sed nō maiorem, quā culpa requirebat: at Christus perfectiores instituendo, hanc permissionem sustulit, ut Augustinus, Chrysostomus, & Hilarius hunc locum exponendo docuere. Verum, quia etiam in lege antiqua interdū prohibebatur vindicta, & ex lege talionis magistratibus data Pharisęi inferebāt vindictam priuatā esse licitam, sicuti ex præcepto de diligendo amico, inferebant inimici odium; ideo Christus reprehendit istas legis corruptiones, & ait, Nolite resistere malo.. Illud de maxillæ percussione, quo modo acci- *Li.r. de ser. dom. c. 35. In hunc locum.* *Bonau. 3. s d. 30.*

piendum

piendum sit, supra docuimus. Ad quartum, vt Deus non vult mortem peccatoris, ita etiam vult improbos puniri; idque præcipit, & maxime eos qui pertinaciter & grauiter peccant; quorum rara est conuersio, & emendatio: et expedit, vt vnus vel alius moriatur, ne cęteri pereant: & multi hac via saluātur, qui alias damnarentur, dum eis futura mors prænuntiatur, cuius timore resipiscunt: & hinc est quod multi ad supplicium ducti, fatentur, hac ratione Deum eorum saluti consuluisse. Adde quod Deus non capit incommoda a maleficis, vt resp. capit. Ad illud de zizanio, vult, ait Gulielmus, parci zizanijs, ne triticum patiatur detrimentum: quare, cum non potest ei parci, sine tritici detrimento, per mortem eradicanda erunt. Quod autem, si sināntur, fieri possint triticum, non est certum, cum rara & parum vtilis, hæreticorum præsertim sit conuersio: quorum tamen quæ afferunt detrimenta certa & maxima sunt. Non est itaque paucis lupis parcendum, hac spe, vt oues fiant: neq; relinquēdi pauci leprosi in medio populo versantes, quod Deus possit illos a lepra mundare; & facilius sæuiat rabies lupina in gregem, quā mansuetudo ouina in lupos. Adde etiam, quod Christus loquitur vniuerse de zizanijs, hoc est de improbis, qui nō possunt omnino extirpari, et ideo boni hoc conari non debent, cum fieri non possit sine ingenti clade bonorū ideo ait, ne forte cum eis eradicetur triticum: at cum quæritur de quibusdā improbis tollendis, est alia ratio. Quare, Christus non docet parcendum esse zizanijs, sed cauendum ne noceatur tritico, ob cuius salutem, cum commode fieri potest, extirpandum est zizanium. Ad vltimum homicidium non est intrinsece malum, vt est mendacium: sed tunc est malum, quando est contra naturam, cum homo hominem viuit, non bestiam. Vt enim ait Aristoteles, perfectione suscepta, optimum cūctorum animalium est homo, ita si alienus fiat a lege, & a iudicijs, pessimum est omnium animalium. Sęuissima est enim iniustitia tenens arma. Homo vero tenet arma per innatam prudentiam atque virtutem, quibus plurimum volet in contrarium uti. Itaque impijssimum & immanissimum est sine uirtute, & ad libidinem cibatio nemque deterrimum. Iustitia vero ciuile quiddam est: nam ius ordinatio est ciuilis societatis: iudicatio autem iusti iudicium. Qui itaque per iustitiam hominem necat, nihil peccat, nec homicidium committit: quod, etsi sit vniuerse prohibitum: tamen in rep. est facultas interpretandi ius naturale & diuinum.

Lib. 1. pol. cap. 2.

A B C D

Qualis & quanta debeat esse pœna legi adiecta. *Disp. III.*

POSTQVAM sancitum est in rep. esse potestatem statuendi leges pœnales, etiam sub mortis supplicio, non erit inutile, nec a loco in quo versamur alienum, aliquid vniuerse de pœnarum qualitate & quantitate admonere; hoc enim ad ea quę dictu-ri sumus non parum conferet. Et cum hic nulla occurrat maior dubitatio, quæ dicenda sunt, quibusdam positionibus complectar. Prima positio, pœna debet esse proportionata culpę. Ita habetur in diuina lege,

cum

A cum dicitur, Pro mensura peccati, erit & plagarum modus: & in iure ciuili, l. Respiciendum. ff. de pœnis. Quare nec seueritatis, nec clemētiæ gloria affe ctanda est. Huc facit, quod Deus in veteri lege, maiore minoriq; pœna puniuit eos, qui matrimoniū contrahebant, in gradib. prohibitis, pro graduū diuersitate. Ideo Draconis Athen. legislatoris leges, cū pro minimis ēt reb. vt pro otio, mortis pęnā continerēt, p vituperiū, sāguine scriptæ fuisse dicūtur. Et ratio est in prōptu, quia, vt Plat. & Arist. scripsēre, pęnæ sunt medicinæ, q̄ debēt esse accōmodatæ morbis. Vnde, si laboret calcaneus, ad hūc morbū sanādū, nō est eruēdus oculus: & ad læthalē morbū curādū, debilis & exigua nō sufficit potio. Cum ergo Principes sint veluti medici, & pastores, necare, aut deglubere non debent; sed sanare & curare: qui secus faciunt, grauiter in diuinis literis reprehenduntur. Quare tanquam tyranni dānandi sunt iudices illi, qui seueritatis zelo magnas repetunt a reis pęnas. Secunda positio, interdum pęnarum grauitatem augere licet, in aliorum remediū, & in bonum commune. Quare, si multi extarēt fures, publiciq; latrones, & hære tici, ad eos extirpandos pęnas, alias mitiores, augere liceret. Quo tempore, pęna non solum esset peccati punitio, sed etiam medicina, quæ pro morbi grauitate augenda est: medicina, inquam, ad alios deterrendos, ne improborum cresceret numerus. Nam, pestilente flagellato, stultus sapiētior erit. At si peccantium multitudo suum agnosceret peccatum, ei parcendū esset; ne si aliter fiat, oriatur in rep. seditio: & ita satis tūc esset, si capita punirētur. Hanc doctrinam aliquando pulcherrime tradidit Augustinus, quæ extat C apud Gratianum: Cogunt. n. multas inuenire medicinas, multorum experimenta morborum. Verum in huiusmodi caussis, vbi per graues dissensionū scissuras nō huius, aut illius hominis periculū, sed populorū plurimorū strages iacet, detrahendum est aliquid seueritati: vt maiorib. sanandis malis caritas syncera subueniat. Eandē doctrinam præclare explicatā habes in capite, Latores de clerico excōmunicato, & cap. vlt. de Trāsact. Et sicuti pęna augeri pōt, ita & minui: sed neutrū fieri dēt, ni vtilitas suadeat: cū semp pęna ex culpa sit ppendenda. Verū, vt Castro scribit, nō ita a iudice augeri pōt, vt pro aliquo crimine morte puniat, si hoc genus pęnæ nō sit a lege statutum. Tertia positio, culpæ grauitas ppendenda est ex circūstantijs, vt nocumenti genere & quantitate, ex qualitate personæ, ętate, habitu, intētione. Vnde ma D le faciūt Principes, qui pro leui culpa, vt pro occisione leporū in agro mortis pęna afficiūt reos. Quarta positio, in lege capitali ferēda, duo spectantur. Primo, vt peccatū sit cōtra Deū. & valde noceat proximo: alterū, vt trāsgressor sit incorrigibilis. Incorrigibilis vt quidā volūt, censet aliquis, aut ex magnitudine delicti, cū pro valde malo habeat qui grauissime delinquit, aut ex frequēti alicuius peccati iteratione. Vnde infert Cast. licitas esse leges q̄ pmittūt occidere, ēt diurnū furē, qd lex vetus nō cōcedebat, pp eorū copiā. Furti grauitas, tū ex re sublata, tū ex psona cōsideranda est. Quincta positio, nō sunt ferēdæ leges capitales pro quouis peccato mortali: qa cū hoīes sæpissime grauiter peccēt: breui tpe resp. seipsam destrueret: ideo ea potissime peccata punit, q̄ quietē publicā pturbant. Vnde nō satis prudenter dictū fuit

Leuit. 18.

Gel. li. 12. c. 18

Cle. Alex.

Prou. 19.

Can. commes. d. 44. Can. ut cōstituerūt. d. 50. & Glos.

L. respicere. ff. de pa. Gl. l. quid ergo. §. pæ. ff. de his qui notan tur. infa. l. auxiliū. §. in delictis. ff. de min.

a Scoto, Principes dum magis puniunt furtum, quam blasphemiam, vel aliquod grauius peccatum, quod minus remp. perturbet, quam furtum, magis sibi & reip. attẽdere, quam Deo: cum humana gubernatio hac in parte, quia non potest, nec debet punire omnia, magis in ea animaduertit, quæ suũ statum magis labefactant, reliqua iustitię diuinæ relinquit. Quare, non semper ab humana iustitia sunt punienda, nec puniri possunt peccata pro sui grauitate: cum quæ sunt minora, quandoq; magis statum publicũ perturbent: hęresis vtrumq; habet. Furtum vero, rõne grauitatis, non est omnino graue ex suo genere: ac proinde in veteri iure nemo pro simplici furto puniebatur capite, sed solum latrones, quo iure prouinciæ quædam vsæ sunt. Sed iam, ob furum frequentiam vsus habet, vt pro triplicato, & multiplicato furto, ac ét pro vno graui, fures etiam simplices, morte puniãtur. Neq; hac in parte placet quod aliquando Baldus dixit, triplicatum furtum posse dici latrociniũ, quod non tam ex numero, quam ex modo nomen sumit. Quis.n. latrocinij culpa eum damnet, qui bis, terve minutum commiserit furtum? Neq; etiam illud ab eodem pronuntiatum facile admiserim, vnum graue furtum æquipollere tribus, ac proinde pro latrocinio habendum esse: quia, licet æquipolleat in quantitate, non tñ in modo. Ex qua doctrina illud parum prudenter intulit, ob enorme peccatum licere legem transgredi; cũ legum transgressio sit peccatum, quod legum caussa nõ est committendum: nisi noĩe transgressionis intelligat, agere præter verba legis, non contra legislatoris intẽtioné. Sed obijciat aliquis, pœna debet esse ꝓportionata culpę: at pœna mortis quæ est æterna, nullam hét proportionem cũ culpa qua auffertur bonum tpale: igitur iniqua erit lex quæ pœnã capitis imponit furibus: cui rñdeŕé, seruari proportioné, non ratione rei, sed in genere moris, hoc est virtutis & vitij: vt omittam, quod quodcunq; graue peccatũ meretur æternam pœnã, ex se, quã humana ptãs non infligit, dum vita corporali priuat, quæ est quoddã bonum tpale. Sexta positio, ut in pœnis corporalibus, ita in spũalibus, & quidã multo magis, seruandus est modus: ni forte tanq̃ medicinæ inferantur. Quare pęna excõicationis non est passim inferenda: tum ob eius grauitaté, tum quia facile contemnitur, vt experientia docet. Neq;, ait Alphonsus admittẽda est multorum Episcoporum excusatio, qui cũ pro leui culpa excõicant, dicunt id se facere rõne contumaciæ & inobedientiæ. Nã, vt ait Gerson, multum refert, an contumacia, & inobedientia sint in rebus quæ perturbant ecclesiam, an uero in re leuiori. Quare pro leui contumacia non esset inferenda: &, vt Gersoni placet, solũ pro contumacia in rebus spũalibus: cũ sit gladius spũalis, qui non debet facile adhiberi ad defendẽdas res tpales. Quæ admonitio pcõsentanea est ijs quæ S. Leo epist. 87. non longe ab extremo scripsit. Sed peteret aliquis, si pœna fuisset aucta post commissum crimen, qua pœna is qui peccauit puniendus esset? Cui petitioni quidã hunc in modũ satisfaciunt, si pœna est ordinaria, habẽda erit rõ tpis, quo peccatum commissum fuit, cap. finali, de sñia excomm. & l. 1. ff. de pœnis. Si uero est extraordinaria, quæ ex caussa minui & augeri põt, habenda est ratio tpis sententiæ latæ, aut ferẽdæ. Rursus peteres, si pœna nõ est determinata pro crimine, qua pœna erit puniendum?

Lect. de uita spir. corol. 7.

Bart. Abbas. ca. fin. de constit.

Margin letters: A, B, C, D

A niendum? Rñdent aliqui, non solum habendam esse rõnem consuetudinis, sed ēt grauitatis criminis, s̃m quam iudex cuius iudicio hoc relictũ est, iudicare debet. Sed peteres, q̃n pœna est in arbitrio iudicis, an iudex possit capitis pœnam infligere. Castro reiecta Abbatis hac in re s̃nia, sequitur Albeicũ de Rosato, aitq; non licere: quia iudici, vt Aristoteles scripsit, relicta sunt minima, & ita si puniret pœna mortis peccaret mortaliter: quia faceret cõtra præceptum, Non occides. Sed huius generis dubitationes Iurisperitis, & ijs qui in foro versantur relinquantur. In veteri lege qui contra decalogi præcepta peccabant, his pęnis puniebantur. De primo, primũ puniebantur idololatræ, & qui ad idolatriã inducebant. Secundo qui immolabãt semen humanum. Tertio qui peccabant circa auguria. De secundo, qui violabant sab-

B bathũ: licet Rabbini dicant, id factum fuisse ad terroré, vel quia illi, quos legimus fuisse punitos, iam admoniti fuerant. De quarto, qui maledicebãt parentibus, & principi. De quincto, qui ex deliberatione & per insidias occidebant. De sexto, qui rem habebant cũ consanguinea, vel cum affinibus, & qui peccabant vitio nefando. Propter simplicem fornicationé solũ filia principis & sacerdotis pœna capitali puniebatur. De septimo, qui furabatur hominem & vendebat. Quod attinet ad alia furta, præcipiebatur restitutio, excepto magno furto. Pœna capitis erat triplex, lapidatio, vstio, suspensio.

Deut. 13. 17. Exod. 22. Num. 15. Exod. 27. Deut. 17. Nu. 35. Exod. 22. Deut. 22. Leu. 18. 28. Leu. 21. Matt. 27.

An lex humana pęnalis habeat vim obligandi conscientiam.

Disputat. IIII.

C LEGIS pœnalis obligationem explicaturus, cum in hoc legum genere duplex esse possit obligatio, vna rõne culpę, altera rõne pœnæ persoluendæ; primũ de prima, postea de secũda seorsim agam. Et q̃m, lex pœnalis, vel est mista, vt est illa quæ simul præceptũ & pœnam continet, vel pure pœnalis, in qua de sola pœna pro aliquo crimine inferéda statuitur, primũ de pœnali in vniuersum & de mista, deinde de pura pęnali disputabo. Quod aũt lex pœnalis mista nõ obliget ad culpã sic probo. Primo auctoritate scripturæ dicentis, Quid contra Dominũ, consummationé ipse faciet: nõ cõsurget duplex tribulatio. i. duplex pœna, quæ sane consurgeret, si lex pęnalis obligaret conscĩam, & ad pęnã. Sc̃do lex pęnalis pura non obligat ad peccatũ, vt cõis docet doctorũ s̃nia:

D igitur nec lex pœnalis mista: quia, si lex pœnalis separata non obligat: igitur nec coniuncta cũ non pœnali obligabit. Tertio, in lege mista ideo adijcitur pœna, ut eius timore subditi legé seruent: igitur intentio legislatoris esse ṽr, solum ad pœnam obligare. In hac difficultate has possumus notare scriptorũ s̃nīas. Prima est eorum, qui dicerent in humana rep. non esse facultatem condendi legem pœnalé obliganté ad pœnam & culpã, ut patet, ex ijs q̃ supra disseruimus. Sc̃da aliorũ qui, licet reip. hanc facultaté concedant: ñ d̃nt, re ipsa, legé pœnalé obligare ad solam pœnã. Ita Gomesius, cap. 2. de constit. lib. 6. Ostiensis, & Ioan. Andr. c. relatum de clerico non residente: idem tenet Nauarrus, etiamsi lex contineat pœnã capitalé: intelligit de illis quæ nõ imponunt pœnas supponentes peccatum mortale; ut illa quæ continet excom-

Vasq. loc. cit.

In Man. capit. 25. nu. 56.

municationẽ, & similes; sed solā pœnam temporariam, & de illis, in quibus A
non explicatur intentio legislatoris volentis obligare ad culpā. Vnde nō asserit vniuersè leges sęculares non obligare sub graui peccato, sed id nō colligi ex verbis solis præceptiuis, vt colligitur in ecclesiasticis, neque ex illius pęnæ appositione. Tertia aliorū, qui distinguunt, de mista, & pure pœnali; illam dn̄t obligare ad culpā, hanc non itē, sed ad solā pœnā: alij vero sine vlla distinctione dn̄t oēs obligare ad aliquam culpam, vt sequenti disputatione planius docebo. Nos de hac difficultate, ita sancimus. Prima positio, hæc legis distinctio in mistā & pœnalē, est vera & seria, non puerilis. Hoc posueram contra Syluestrū, aliter sentientē: cuius opinionē rōnibus refello. Primo auctoritate Iurisperitorū, qui eam vt bonā admittunt, eaq; vtuntur, quam ēt Theologi recipiunt. Deinde ex ptātibus, quas Modestinus legi tribuit, quæ B
sunt, Imperare, vetare, punire, permittere, & sicuti pōt esse lex quę tm̄ p̄cipit, vel punit, ita pōt esse vna, q̄ vtrunq; pręstet, illa pura, hæc mista dicet̄. Postremo, quia de facto dantur hmōdi leges; quarū aliæ sunt morales tm̄, aliæ pęnales m̄, aliæ vero mistæ, vt multis exēplis, sine multa necessitate ostēdit Castro. Scda positio, non est contra rōnem, siue legem naturalem, quod aliqua lex statuatur quę simul obliget ad culpam & pœnam. Nam Deus hmōdi leges olim tulit, & primis parentibus præcepit, ne comederent pomū, sub culpa, & pœna, vt intelligi licet ex Diuo Paulo capite quincto, epistolæ ad Romanos, & ex Eucherio in Genesim. Huiuscemodi leges multæ habētur, tum in Exodo, tum in Leuitico. Itō ēt in lege gratia Matthæi capite 26. vbi dicitur, Oēs.n. qui acceperint gladium, gladio peribunt: & adulteri puniant̄, vt C
non possint debitum exigere. Cum ergo Deus legē naturæ nō destruat, non erit contra rōnem huiusmodi leges ponere. Tertia positio, in rep. est facultas condendi leges pęnales, obligantes in consc̄iā. Primum probatur ex communi sn̄ia, tum Iurisperitorum, vt Domin. a Sancto Geminiano, Franci, Felini, Decij, & aliorū, tum Theologorū, vt Driedonis, Ioānis Medinæ Alphōsi; & Soti, tum Summistarū, vt Syluestri, & reliquorum. Scdo, id Deus facit, nec cum rōne pugnat, vt est probatū: igitur & resp. humana id poterit: cū condendarū legum ptās sit a Deo. Tertio, ex vsu perpetuo ecclesiæ, in vtroque iure, vt innumeris exēplis demōstrare liceret. Quarto, si id humanæ ptāti nō licet, maxime qa est ei aliqua lege interdictū: atqui nulla extat diuina, aut humana lex q̄ id prohibeat, &, vt docuimus, nō est contra naturæ legē: igit̄. Postre D
mo, ptās humana statuit seorsim leges sine pœna, & cū pœna, & q̄ sunt sine pœna obligāt ad culpā, q̄ obligationē pœna nō tollit, sed potius auget: igit̄ si in vnā legē vtrunq; coniungat̄, remanebit obligatio. Quarta positio, lex pœnalis mista obligat in cōsc̄ia sub maiore, vel minore peccato, sicuti lex pure p̄ceptiua. Quare, qn̄ lex ita loquitur, Pręcipimus, inhibemus, & postea apponit pœnā, manet in eadē obligatione sub culpa, ac si pœna nō fuisset adiecta: Primum probatur ex cōi doctorum sentētia. Deinde pœna non destruit, sed potius auget efficaciā legis & culpæ, ad quarū cōsistētiā est ordinata, cū non sit cōtraria culpæ: quare, si uno posito, qd nō est cōtrariū alteri, illud nō tollit, culpa ī suo robore remanebit, ut prius. Pręterea, p̄t legislator seorsim ferre legem

Exod. 22.
Leu. 20.
19
De cons. d. 1. Can. Missas
Cap. felicis de torniam.
Cap. omnis utr. de pœnit. & remiss.
Cypr. ser. de bapt.
August. in Psal. 118.
11. q. 3. c. Nemo.

A re legem prohibentem, aut præcipientem, & postea addere legem pęnalem; quæ profecto non tolleret vim illius, vt bene disputat Couarruuias: igitur, neque si simul pônatur. Ex quibus inferre licet, legem pęnalem subsequentem, non tollere obligationem legis moralis antecedentis. Quare, si Deus statueret aliquam pęnam erga legem moralem humanam, vim illius non auferret. Cæterum, non est posita, vlla specialis pœna a Deo propter specialem legem humanam: sed solum Deus vniuerse minatus est pœnam æternã contra eos, qui suos ministros spernunt, aut eis non obediunt, & in veteri lege etiam mortem temporalem. Similiter multo minus lex pęnalis humana tollet vim legis moralis diuinę: quia potestas inferior, non potest in potestatem superiorem, & magis oportet obedire Deo quam hominibus, alias. n. cũ iam

In regulã peccatũ. Leuit. 18. & 20. Luc. 10. Matt. 10. 23. Act. Matt. 15.

B sint latæ ab hominibus pœnæ contra eos qui non seruant præcepta decalogi; iam eorum cessaret obligatio: & diuina lex magis in vno, quã in alio loco obligaret; provt præcepta essent legibus pœnalibus prohibita, aut non prohibita: cum aliqui legislatores furtum reliquerint impunitum. Ex qua doctrina duo corollaria cum Castro inferre licet. Primum legem humanã pœnalem contra cędentes, & pascentes syluas communes, non liberare transgressores a culpa: quia non tollit obligationem diuinam præcepti, de nõ furando: Quo fit, vt per solam pœnæ solutionem non tollatur culpa: imò, neq; per damni restitutionem, sed per solam contritionem. Nec verum est quod aliqui dicunt, rerum diuisionem hac lege fuisse factam, vt si aliquis furetur, non teneatur nisi ad pęnã latam: quia licet a principio cum facta est diuisio,

Licurg. Herodot. de Tauroscyus.

C licuerit cuique partem sibi sumere: tamen modo non licet, cum bona iam sint certis personis applicata. Potuisset tamen resp. talem legem ferre, vt raptores sola pęna tenerentur, qua lege posita, tunc nulla esset culpa: idque vt fieret, ait Alphonsus, expediret, vt multi a peccato liberarentur: qui, vt diximus, loquitur de syluis & pascuis communibus. Nam de proprijs syluis & pascuis, certum est furtum committere & peccare, qui damnum infert: cum nec etiam resp. habeat plenũ dominium in bona singulorum, nisi provt sunt necessaria ad bonum commune: cum ob talem caussam etiam ipse dominus teneatur ea exponere: & resp. priuatum damnum resarcire teneretur, cum id posset. Vt ecce, si alicuius priuata sylua esset apud vrbem, in qua latrones solerent latrocinia committere; posset resp. syluam cędere, sed damnũ reparare

D deberet. Limitat citatus auctor hoc corollarium, (quo ait eos quos diximus obligatos esse ad restitutionem) duobus modis. Primo, nisi contrarium esset per legem statutum: secundo quando non esset cõsuetudo antiquissima, receptissima, & inuiolata, vt domini syluarum & pratorũ non petant dãnum, sed solum pęnam: quia tunc censendum esset, per solutionem pęnæ voluisse liberare a restitutione damni. Secundum corollarium, defraudantes tributa, non liberari a peccato, & restitutione, licet sit pęna contra eos lata: cõtra sentirent, qui dicerent nullam legem humanam obligare ad peccatũ mortale. Testatur hic Alphonsus Deum, dum ait multos in Hispania ex hac sola rõne tributa Regi non persoluere, dũ putant se esse liberos a culpa; quia sese maximæ pęnę subijciunt: asseritq; paucos sibi credere voluisse, & alios cõtradixisse.

xisse. Rō cōtra istos firma hęc est, quia tenētur soluere tributa, tū lege naturali, tum diuina: at humana pęna, ut est dictū, nō tollit hāc obligationē: igitur. A

Sed dices, si tributorum solutio est de lege diuina; igitūr tributa deberēt esse æqualia apud omnes nationes, cum lex diuina æque omnes obliget, & tamen pro locorum & legum humanarum diuersitate vario modo soluuntur: quare hoc præceptum erit pure humanum. Hęc obiectio nihil urget; quia lex diuina solum obligat ad tributum soluendum; & non determinat quantum & pro quo sit soluendum, de qua re leges humanæ varie statuūt. Denique, ex dictis colligeres, legem pœnalem humanam non tollere obligationem legis moralis humanæ; nisi legislator id declarasset, se eam tollere voluisse: at nulla talis declaratio reperitur. Vnde leges pœnales quorundam Monachorum non obligant ad culpam; cum earum latores id exposuerint, sed ad solam pœnam; quæ tamen non est proprie pœna. Quincta B positio, legis pœnalis mistæ quanta sit obligatio, partim a voluntate legislatoris, partim a lege ipsa petenda est. Cum ergo, huius legis pars moralis non tollatur ab alia parte pœnali, ad inuestigandam obligationis vim, primum exploranda est legislatoris voluntas, a qua potissime legis obligatio pendet; non secus ac bonitas actus externi, a bonitate interni. Si legislatorem adire non liceat, petenda est ex verbis ipsius legis: qua autem ratione id fieri possit, supra explicui, tum ex parte illa quę moralis dicitur, animaduertendo verba quæ in ea ponuntur: tum ex parte pęnali animaduertendo qualitatem & quātitatem pœnæ, si sit pœna quæ inferri soleat ob peccatum graue, nec ne: vt sunt pœnæ quæ inferuntur contra aleatores. Et quoniam C lex antiqua non obligat eos qui sunt in lege noua, leges circa gradus prohibitos matrimonij, non obligant modo ad culpam, licet grauissimam pœnam continerent. Similiter, nec lex illa de non accedendo ad mēstruatam: quod qui nunc faceret, vt Caietanus, & Alphonsus docent, nō peccaret mortaliter. Vbi etiam illud adnotauerim, Principem posse taxare iusta rerum pretia, & qui pluris venderent, peccarent, et deberent restituere: & in necessitate potest compellere ad vendendum; non tamen extra necessitatem.

L. 1. ff. de alea lusu. Aut. de alearū usu. C. de relig. & sump. Cap. unico de sagit. Cap. Felicis, de Tornam. Ca. missæ, de cōs. d. 1.

Ad primum, locus ille nihil ad rem facit, cuius hic est sensus, vt plane ex versione Septuag. interpretum colligitur; Deum vnum peccatum semel punire; non iudicat itaque bis in idipsum; vbi peccati vindicta, vocatur tribulatio. Est & alia huius loci expositio, quam videre poteris apud Alphonsum: Sed ni fallor, ex hoc loco hæc colligitur sententia, Deum grauiter punire peccata; & ita vna vice iudicare, vt nō sit opus, vt iterum puniat. Exaggerauerat enim eo loco propheta diuinam iustitiam. D

Ad secundum, negatur legem pure pœnalem non obligare, vt sequenti disputatione docebo.

Ad tertium, pœna quæ adijcitur, non tollit vim maiorem, qua homines præcipue ad legem seruandam excitari deberent, vt est ipsa culpa; sed ad eandem sustentandam, aut etiam augendam, vel declarandam additur.

An

A

An lex pure pœnalis obliget ad ſolam pœnam. *Diſp. V.*

QVOD lex pęnalis ad ſolam pęnam obliget, his rationibus quidam probare nituntur. Primo, lex pęnalis nullum habet verbum pręceptiuum, hęc enim eſt eius natura: at vbi hoc verborum genus non reperitur, nulla eſt obligatio ad culpam, cum legiſlator ſuam non exprimat intentionem; vt ſi dicat, Qui de nocte cum armis inuentus fuerit, armis priuetur: vbi nihil aliud explicatur, niſi, vt iudex pęnam repoſcat, ſubdito vero nihil præcipitur: igitur. Quod ſi dicas, ſatis aliquid præcipi per ipſam pęnam: reſpondet Alphonſus, nunquã
B vnum inferre aliud, ni illa duo ſint correlatiua, aut huiuſmodi, vt vnum alterum neceſſario includat; vt ſi dicas, Petrus eſt domi: igitur & eius animus: at pœna non pendet neceſſario a culpa; cum aliqua facta puniantur ſine culpa, non tamen ſine cauſſa, vt digamia; quæ punitur irregularitate. Quare cũ lex pęnalis nihil diſponat niſi de pęna, non erit obligatoria ad culpam. Secundo, pęna poteſt ſeparari a culpa per legiſlatoris voluntatem, & re ipſa ſeparatur ab ijs qui regulas religionum & ſocietatum ſtatuunt, & cenſura irregularitatis non ſupponit neceſſario culpam: ergo lex pęnalis non includit ex ſe culpam. Tertio, ex contraria ſententia ſequeretur, eum qui peccat cõtra legem diuinam, cui de nouo eſt addita pęna, bis peccare; vt cum furanti ouem impoſita eſt pęna de quadruplo reddendo: ſequela ſic probatur; quia
C eſt noua lex, & per te ſub peccato obligat: igitur qui contra facit, bis peccat. Quarto, dantur leges quæ ſolum inferunt pęnam pp culpã in hominẽ, non pp culpã in Deum; vt patet in contractibus; igitur non habent vim in conſcientia: Vt, do tibi cẽtum, vt ea reſtituas intra duos menſes; ſi non reſtitues, ſolues centum & viginti: ergo poteſt ſeparari pęna a culpa. Huc referres leges pęnales populorum de non cædenda communi ſylua; quæ ſolum obligant ad pęnam. Quincto, inter alias legis poteſtates, eſt poſſe punire: ergo poteſt dari lex pure punitiua: quæ nullum contineat præceptum & obligationem ad culpam, quæ non oritur niſi ex pręcepto. Sexto, alias ſequeretur Deum in tradenda ueteri lege ſæpe ſine neceſſitate uſum fuiſſe inutili repetitione: cũ prius leges ferat; & poſtea pęnas adjciat: quia eadem lex potius
D poſita repeteretur, ſi pęnalis obligat ad culpam. Idem dicas de humana, quę ponit pęnam pro tranſgreſſione præcepti diuini. Septimo, de facto, inquit Alphonſus, nulla datur lex pęnalis, quæ obliget ad peccatum mortale, niſi præceſſerit aliquid prohibitum, aut præceptum per aliam legem, diuinam, vel naturalem: ita vt nulla detur lex pœnalis, quæ obliget ad mortale, & ſi daretur, non eſſet congruenter poſita: igitur. Poſtremo, uotum & iuramentum pœnale non obligant in conſcientia: igitur nec lex pœnalis; vt ſi quis promittat Deo, ſe non luſurum, & ſi ludet, ſe ieiunaturum, is ludendo non peccat, ſed ieiunare tenetur: conſequentia valet, quia votum eſt quædam priuata lex.

Prima in hac difficultate ſententia fuit Henrici, qui exiſtimauit, legem *Quol. 3. q. 22.*

pure pœnalem non obligare ad culpam: Alphonsi libro primo de lege pę- A
nali capite nono, qui in suam sententiam conatur trahere Caietanum: Angeli, in verbo. Inobedientia. §. 2. sed hi duo addunt aliquid ad sententiam Hérici, quando lex pęnalis continet pœnam mortis vel mutilationis, obligat sub graui culpa. Quam sententiam communiter sequuntur Iurisperiti, vt Ioannes Andreas in cap. relatum, Ne clerici, vel monachi: Geminian. in capite perpetui, de electione, qui licet hoc non expresse dicant: tamen affirmare uidentur. Nam dum loquuntur de mista, videntur excludere pęnalem puram. Quidam Henrici & Alphonsi sententiam hunc in modum interpretantur, legem pœnalem ex parte pœnę in genere, non obligare sub culpa, hoc est, per solius pœnæ appositioné hanc legé non obligare ad culpam: alij vero hoc modo, vt vniuerse putent nullam legem pœnalem obli- B
gare ad culpam vbi solius pœnæ sine uerbo præceptiuo fit sermo. Secunda sententia contraria, omnem veram legem pœnalem, in qua aliquid vere de nouo prohibetur, includere culpam. Ita Sotus libro primo de iustitia & iure, Ioan. Medina, Cod. de pœnitentia, quæst. de ieiunio, Didacus Couarruuias in regulam, Peccatum, Bartol. Medina in suis commentarijs in Diuum
q. 6. ar. 3. Thomam, Syluester, uerbo, Inobedientia, & alij. Vt hanc difficilem, & vtrin
P. ar. 2 § 5. que, vt aliqui putant probabilem dubitationem, explicem, nonnulla fundamenta ponam.

Primum, pœna tribus maxime modis vsurpari solet: vno modo communissime quatenus esse potest, vbi nulla est culpa, quæ potius precium, conuentio, pactúve vocari deberet: vt ecce, si Princeps talem ferret legé, frumé- C
tum non exportetur, aut si exportatum fuerit, tantum soluatur: vel, nemo cædat; aut, qui cædit, certam soluat pœnam; vbi pœna esset uelati precium concessionis. Huc reuocares pœnas quæ ex communi consensu apponuntur contractibus humanis, in quibus inferuntur pœnæ absque culpa in Deum quæ pœnæ potius facta & conuentiones dicuntur, cum libere a contrahentibus assumantur. In quo ordine a quibusdam ponuntur pęnæ positæ regulis religionum, remota culpa. Quæ, ideo pęnæ dici possunt, quia propter res vetitas exiguntur. Secundo sumi potest magis stricte & proprie, cum infligitur ab eo qui habet veram facultatem præcipiendi, & prohibendi aliquid sub culpa, & repetendi pęnam per vim coactiuam, & viam iudiciariá, sed non ob culpam cum eam a lege excluserit, quæ alias necessario sequu- D
ta fuisset: vt eo casu accidit, cum legislator declarat se solum ad pœnam obligare velle. Quæ pœna, ideo proprie vocatur pœna, quia habet veram rationem vindictæ, vel medicinæ. Postremo, sumitur propriissime, vt quid re-
Exod. 21. latiuum ad culpam, & est delinquentis voluntatis supplicium: quo, quan-
Luc. 10. tum quis sua voluntate deliquit, tantum cõtra voluntatem patitur; iuxta ea, quæ in definitione pęnæ diximus. Dicit itaque pęna, hoc pacto sumpta, relationem ad culpam; tum quia omnis pęna habuit originem a culpa, iuxta illud, Per vnum hominem peccatum intrauit in mũdum, & per peccatum mors; vbi nomine mortis intelligitur quidquid est calamitatis in hac vita: tum etiam, quia est indicium culpæ, ac etiam eius medicina, cum quod per

culpam

A culpam labefactatum est, per pęnam instauretur. Vbi animaduertenda est, diuina clementia, quę ex peccato voluit sequi pęnam, quæ peccati vires debilitet, & refringat. Ideo sapienter illud ab Augustino pronunciatum fuit, Iussisti, Domine, & ita est, ut omnis inordinatus animus pęna sit sibi: & rursus, Soles valētibus tuis legibus miscere salubres amaritudines in vitiorum suauitate. Et secundum hanc pęnæ considerationem, idem dixit. Nam iustis quidquid malorum ab iniquis dominis irrogatur, non est pęna criminis, sed virtutis examen. Quare cum eodem Augustino dicere licet, Omnis pęna iusta est, & pro peccato impenditur. Ex quibus colligeres, duplicem esse pęnam; unam iuridicam, quæ a iure per uindictam reposcitur: alteram non iuridicam.

Lib 1. cōfcių.c. 12.

B Secundum fundamentum, irregularitas, quæ est ineptitudo quædam ad suscipiendos sacros ordines, non sequitur necessario culpam, sed oritur ex aliqua indecentia, cum exempli gratia, non deceat, vt qui se immiscuit in sanguine humano etiam iuste effuso, sit minister Christi, qui fuit mitissimus agnus: quam indecentiam etiam profani legislatores animaduerterunt. Similiter non decet, vt digamus eiusdem Christi fiat minister, qui tantū vnam agnouit sponsam, ecclesiam: quia non potest Christum vnius sponsæ sponsum repræsentare. Sed cum aliquando pro irregulari habeatur qui aliquod commisit delictum; vt, quia excommunicatus celebrauit, aut sacros ordines suscepit; tunc suscipit rationem pęnæ, & ueræ censuræ, & ab hac potest quis absolui, cum per aliquā bullam datur facultas absoluendi ab omnibus cen-C suris. Ex his intelligeres ueram esse regulam illam iuris, Neminem sine culpa esse puniendum. Nam interiecta parenthesis (nisi subsit caussa) si Glossam auscultes, solum docet, vbi interuenerit citra culpam caussa, vt cum ob indecentiam, homo ab aliqua dignitate repellitur, vbi adest caussa, licet absit culpa. Similiter, uxore per diuortium separata, priuatur uir usu coniugij sine culpa, sed non sine caussa. Subest enim caussa maxima, quia uinculum manet, quia Christus prohibuit, & quia fit iniuria proli. At Diuus Thomas, illam interpositionem, intelligit de flagellis., quæ non tam in pœnam peccatorum commissorum, quam ad præcauenda futura peccata infliguntur.

Lib 1. retr. cap. 9. Tost. p. p. in Math. q 136.

Cap. sine culpa. de reg. iur. lib. 6.

2. 2. q. 108 ar. 4.

Tertium fundamentum, duobus modis potest ferri aliqua lex; sub disiunctione, siue conditione, ut patet in exemplis supra allatis, & absolu-D te sine conditione; quam distinctionem etiam votum recepit. Nam si quis voueat, Promitto me non lusurum, aut si lusero, me se nel ieiunaturum: iste ludendo non peccat sed ieiunare tenetur. Si vero absolute hoc pacto, promitto me non lusurum, & si lusero ieiunaturum: hic si ludat, peccat contra votum, & pœnam soluere tenetur. Et iuxta primum sensum intelligendæ sunt leges, eorum ministrorum qui sunt obligati interesse sacro, vel publice legere, aut mulctam soluere, qui non peccant, nisi aliunde aliquod detrimentum eueniat. Rursus, duobus modis potest lex ferri; vno exprimendo præceptum, & adhibendo pœnam, hoc pacto, ponantur arma, & qui nō posuerit, in exilium mittitor: altero solam pœnam exprimendo, hac ratione, Ferentes arma in exilium mittantor, & in hoc secundo modo videtur esse

præci-

præcipua dubitatio. Et sane, non video cur hic modus non contineat præceptionem, & consequenter obligationem, cum pœna sit voluntatis præcipiẽtis indicium. Quo loco obseruandum est, legem intrinsece includere præceptionem, qua aliquid faciendum imperatur, aut prohibetur: punire vero est veluti quidam effectus, qui præceptionem subsequitur, eamq; includit. Quare, vbicunque erit vera legis ratio, ibi etiam erit obligatio, siue præceptum ferat, siue non. Atque hæc adnotasse sufficiat. A

Prima positio, pœna uniuerse sumpta, separari potest a lege & ab obligatione legis, & ita dari potest lex pœnalis sine culpa. Doctrina est manifestissima, quam secunda opinio non negat, & si hoc prima opinio voluit, nulla erit contentio: Itaque in contractibus humanis, in constitutionibus religiosorum, & in quibusdam legibus iuxta ea quæ dixi, reperitur aliqua pęna sine culpa: q̃uis, vt secũda opinio docet, plenam rationẽ pęnæ nõ habeat. B

Secunda positio, quando legislator declararet se solũ obligare velle ad pœnam, lex pœnalis non obligarẽt ad culpam. Doctrina est certissima & communissima omnium: & ideo probatione non eget.

Tertia positio, lex pœnalis per modum optionis, nõ obligat ad culpam, sed ad opus, vel ad pœnam impositam. Quare, cum ad alterum obliget, habet veram legis rationem: aliqui tamen potius conuentiones & dispensationes, huiusmodi constitutiones, vocarent. Quarta positio, quando lex pœnalis continet pœnam spiritualem, quæ non solet inferri nisi ob peccatum mortale, obligat ad culpam mortalem. Patet ex doctrina communi: Huiusmodi est suspensio, excommunicatio, & irregularitas quæ ex peccato contrahitur: Vt si lex ita haberet, sub excommunicatione, sub interminatione diuini iudicij, sub indignatione Dei. Ratio est in promptu, quia pœna obligat ad culpam, prout eam importat: sed huiusmodi leges important culpam sine qua talis pœna non infertur: igitur. C

Quincta positio, lex pœnalis, quæ continet solam pœnam temporalem, sed grauem, obligat sub mortali, vt si contineret sententiam capitis, confiscationem omnium bonorum, & priuationem beneficiorum. Pro hac doctrina primum facit opinio communis Syluestri, Angeli, Alphonsi, Soti, Didaci, & aliorum. Deinde, quia huiusmodi graues pœnæ necessario culpam supponunt, alias essent iniquæ: & cum Nauarrus hoc concedat de pęna spirituali excommunicationis, cur non debet etiam concedere in hoc alio graui pœnarum genere, si existimat legislatores ad culpam obligare posse? Postremo, quia hæ leges non possent excusari ab iniquitate, si obligarent ad grauem pœnam sine culpa. Neque valet si Nauarrus dicat, præsumi peccatum in foro exteriori, ad hoc, vt transgressor puniatur; quia id non videtur esse verum; cum iudex non possit sufficienter præsumere culpam, si lex non potest ad eam obligare: & ita semper reo liceret se excusare. D

Sexta positio, omnis lex pœnalis pura quomodocunque, & quacunque forma tradatur, obligat ad culpam, quæ maior vel minor putabitur pro ratione pœnæ. Intelligitur hæc positio de vera lege, & de vera ratione pœnæ, & de ea re quæ non est alias prohibita, & sola humana constitutione

prohi-

A prohibetur:vt si legislator dicat,qui non fecerit hoc,quod expedit reipub. pœna puniatur.Hoc teneo cum secunda sententia,quam hæ rationes confirmant.Primo sumitur ratio ex natura pœnæ proprie & specialiter sumptę quæ non consistit sine culpa, quod etiam affirmauit Castro in definitione pœnæ:addita doctrina Augustini eo loco citata; vt merito apud Iobum legamus,Quis vnquam innocens perijt? aut recti quando deleti sunt? Cum ergo pœna proprissime sumpta,sit supplicium culpæ;vbi erit pœna,necessario,sua natura,supponetur culpa;vt agendo de uindicta,docuit Diuus Thomas. Secundo, ista lex habet annexam voluntatem legislatoris, qua vult obseruari id,de quo fertur pœna;cum pœna satis efficaciter designet voluntatem ferentis legem:quare si obligasset simpliciter præcipiendo, obliga-
B bit etiam pœnam minando. Tertio, cum legislator statuit aliquid sub pęna,constituit illud in genere moris;quare qui illud non seruabit, peccabit. Confirmatur,quia grauis pœna,vt communiter docetur,arguit grauem culpam,eamque supponit;igitur & quæcunque alia pęna,ni aliunde aliter cõstet:& ita pęna est indicium maioris culpæ. Confirmatur, quia alias non daretur ratio, cur vna pęna esset grauior, quam altera: cum ista diuersitas oriatur ex sola culpa.

Postremo, Deus tulit multas leges pœnales in Leuitico, quæ certe obligant ratione culpæ,ad quam Deus legem ferendo semper obligat:igitur idẽ dicendum erit de humana. Nec enim hic valet refugium,quod aliter sentiendum sit de lege humana, aliter de diuina; cum humana debeat imitari
C diuinam. Huc facit quod Apostoli in suis constitutionibus multas leges pœnales posuerunt: de quibus credendum est,obligasse ad culpam. Sunt tamen qui dicant leges illas in quibus inferuntur pœnæ minores propter culpam in hominem, vt sunt aliquæ pœnæ pecuniariæ, & leuis tortura, nõ obligare ad culpam. In summa,si verum est, quod aliqui dixerunt, Henricum solum affirmare voluisse,legem non ex vi pœnæ, sed ex voluntate legislatoris habere vt ad culpam obliget,iam nulla erit cum eo controuersia. Quod vero Caietanus in primam sententiam trahendus non sit, patet, quia hoc solum affirmat,pœnam,ex se,non facere peccatum mortale,vel veniale,sed illud relinquere in sua natura. Concludamus igitur, legem pœnalem ex se includere culpam:quam tamẽ legislator separare potest, ac etiam
D consuetudo,ita vt sola pœnæ remaneat obligatio: vnde & legislatoris mẽs, & communis sensus obseruandus erit.

Ad primum, in huiusmodi legibus potestate continetur præceptum: vt in illis in quibus ponitur grauis pœna: quas aduersarius etiam fatetur obligare ad culpam, & pœna ipsa voluntatem legislatoris demonstrat: & quia vult legem magis seruari,ideo eam cum pœna statuit. Nec valet Alphonsi solutio,quia,si de vera lege,& de pœna proprie sumpta loquamur,sunt inter se relata,& vnum continet aliud.

Ad secundum,probat primã nostram positionem,soluiturq; ex fundamẽtis.Ad tertium,leges pœnales diuinæ,vel humanæ,circa ea quæ iam prohibita sunt lege naturali,vel diuina,non inducunt nouem obligationẽ ad cul-

pam,

pam, sed solum præexistentem confirmant. Ad quartum, ex conuentione A
hominum non oritur vera lex pœnalis: si vero lex ciuilis statuat pœnam pro
culpa in hominem, vel obligabit aliquo pacto, vel faciet sensum conuentionalem, vt docuimus.

Ad quinctũ, esto dari possit pęna sine culpa, si legislator exponat se velle solum punire: tamen in re dubia, cum pœna voluntatem obligantem indicet, & culpæ respondeat, censendum est in lege pœnali latere obligationem ad culpam: & cum natura legis sit præcipere, vel prohibere, sine altero istorum esse non poterit.

Ad sextum, negatur sequela, quia cum separatim ponuntur pœnę de rebus iam ordinatis, non oritur noua obligatio, vt dixi. Ad septimum, potestas humana potest facere peccatum quod prius non erat, præcipiendo, B
aut prohibendo addendo pœnã. Ad postremũ, patet ex tertio fundamento.

Qua ratione cognosci possit, an lex pœnalis contineat latam, aut ferendam sententiam. Disput. VI.

DVAS obligationes legem pœnalem habere dicebamus: diximus de priore, sequitur vt de posteriore dicamus, hoc est de obligatione ad pœnam soluendam. Et quoniam lex pœnalis duplex est, altera quæ continet sententiam latam, altera quæ ferendam, antequam de earum obligatione priuatim agamus assignandæ sunt regulæ quædam, per quas has duas leges inter se discerne- C
re possimus. Quod autem hæ duę legum pœnalium formæ inter se discrepent, fuse demonstrat Tiraquellus, afferendo quinquagintaquattuor earũ differentias: in quibus hæc vna est præcipua, quod quando sententia est ferenda, opus est vt intercedat sententia condemnatoria, quando est lata, non item: de qua re nos infra disputabimus. Ad cognoscendum vbi contineatur sententia ferenda, aliqui quattuor statuunt regulas; sed quinque meo iudicio obseruandæ sunt.

Prima, quando lex continet verbum comminationis, sententia ferenda erit. Vt si dicatur, sub pœna excommunicationis, sub pęna centum aureorum, sub interminatione, sub districtione, sub maledictione, sub anathemate, &c. Hæc regula traditur a Glossa, cap. primo, de Sagittarijs: & a Castro D
libro secundo, capite primo, & est communis. Exempla habes in cap. dolentes, de celebratione missarum: capite relatum, de iure patronatus: capite, cum esses, de testamentis: Clemẽtina prima de priuilegijs. Limitatur hæc regula, quia potest fallere, quando post ista verba, apponerentur alia, uel aliud, quod latam sententiam declararet; vt si diceretur, quam volumus ipso facto incurri. Ita in cap. non minus, de immunitate ecclesiarum: cap. Clerici, Ne Clerici, vel Monachi: Clementina prima, de religiosis domibus. Solent Legistæ afferre, vt loquuntur, aliam fallentiam, quando ista scilicet pœna apponitur in contractibus; sed non facit ad rem.

Secunda regula, quando lex in pœna inferenda, vtitur verbo, aut participio fu-

A pio futuri temporis, præsertim si verbum actionem importet. Ratio est manifesta, quia futurũ non ponit rem in actu. Traditur hæc regula a Panor m. in cap. si diligenti, de foro competenti, a Felino, in cap. Rodulphus, de rescriptis. Vt si lex dicat, est irritanda collatio; irritabitur, deponendus est, excommunicabitur, suspendetur: priuabitur, & priuandus est. Exempla habes in Exodo, de fure puniendo: cap. Si vir, de adulterijs: capite, cum ecclesia, de caussa possessionis & proprietatis: cap. Cum tu, de vsuris. Hæc regula non est omnino certa: quia fallit octo modis, vt dicam inferius, cũ agã de modis cognoscendi sententiam latam. Item fallit, quando necessario lex intelligenda est de sententia lata; quia, ni sic intelligeretur, eius uis esset nulla. Ita Glos. l. Improborum ff. de his qui notantur infamia: exercentibus 1.2.q.62. ar.3.

B fęnus infamia irroganda est, sed intelligitur re ipsa irrogata. Quare aliquãdo verbum futuri temporis a sua significatione detorquendum est, vt non sit in lege otiosum, l. debitor, §. verisimile ff. de cõtrah. emp. l. qui Romæ, §. Augerius ff. de verborum signific. Limitant etiam aliqui, quando verbum futurum geminatur; vt si diceretur, Electio sine solemnitate celebrata cassabitur, irritabitur. Ita Felinus cap. Rodulphus, de rescriptis, num. 35. Bald. & Ludouic. Sed cõtra tenet Decius, in l. postquam C. de pactis, quem sequitur Castro. Quoniam, etiamsi sæpius repetatur verbum futuri, nunquam suam significationem mutat: repetitur autem ad maiorem emphasim & expressionem. Rursus limitatur, vt habeat locum solum in lege pęnali; quia in alijs poterit esse sententia lata. Ita Felynus loco citato.

C Tertia regula, quando lex pœnalis circa inflictionem pœnæ, vtitur verbo imperatiui modi, quamuis sit temporis præsentis; vt si dicatur, Excommunicetur, priuetur, soluat, subiaceat, incurrat, amoueatis, repellatur. Ratio huius regulæ quam tradit Alphonsus, est hæc, quia imperatiuum semper importat aliam personam, & ita imperatur iudici, vt pœnam infligat. Exempla habentur, cap. Quia propter, de electione: cap. Quisquis, eodem titulo, cap. grauem, de excessibus Prælatorum. Prima huius regulæ limitatio est, quando lex continet verba, quæ nõ significant aliquod ministerium hominis ad pœnam infligendam; vt si dicatur, incidat, incurrat; quia ista in quocunq; tempore ponantur, significant latam sententiam. Secunda, excipiuntur leges, quæ cum verbo imperatiuo adhibent alias dictiones quæ cogũt ad in- Cast.

D terpretandum de sententia lata: vt si dicatur, ipso iure excludatur, ipso iure priuetur. Redarguit hoc loco Alphonsus Legistas, & speciatim Felynum, & Abbatem, quod existimauerint omnia verba Imperatiui modi ad tempus futurum pertinere, etiamsi sint temporis præsentis imperatiui: & ideo non meminerũt huius regulæ, de Imperatiuo. Et priuatim admiratur Tiraquellum virum in literis humanioribus eruditum, in hac parte errasse. Nam hic auctor, cum daret regulam de verbis futuris, & de eorum participijs, quam asserit fallere septuagies quinquies, enumerat multa verba præsentis temporis, subiaceat, incurrat, incidat, cum sint præsentis temporis. Vnde male ait, regulam futuri temporis toties fallere. Asserit etiam, eum errasse, cum dixit, Verba præsentis temporis semper continere latam sentẽtiam: quia debebat

illam coarctare ad verba præsentis Indicatiui: cum verba præsentis Imperatiui, ferendam sæpe contineant. Quod si pro Legistis diceres, ista verba esse futuri optatiui, cum easdem habeant vtrobique terminationes; diceret Castro, ita esse: sed tamen, cum loquimur per optatiuum solemus addere, vtinam, si, quæ in lege præceptiua non ponuntur, nec poni debent. Vnde infert, mediocrem saltem Dialecticæ cognitionem necessariam esse ad omnem facultatem recte percipiendam. Adde ad istas limitationes, hanc aliá, quando verba imperatiui diriguntur ad reum, quia tunc lex latam cótinet sententiam: vt si lex dicat, pęniteat, ieiunet, abstineat. A

Quarta regula, quando est dubium in lege pœnali, an sententia sit lata, vel ferenda, censendum est esse ferendam. Ita Glos. cap. In pœnis, de regulis iuris lib. 6. quæ regula ex ipso textu colligitur; vbi præcipitur, sequendam esse benigniorem interpretationé in lege pœnali: atqui hæc benignior est: igitur. Idem Felinus in capite supra citato: Franco, cap. In pœnis, & Abbas cap. si diligenti, de foro competenti. Ex hac regula colligit Alphonsus quid sit dicendum de lege, quæ continet uerbum infinitiuum temporis pręsentis, quod cum possit aptari præsenti & præterito, existimabitur designare sententiam ferendam. Exempli gratia, l. Ne quis, ff. de Incendio, vbi verbum, Dicere sentétiam, ad ferendam refertur. Id cum hac moderatione intelligendum est, nisi ponatur aliquid, quod aliter dicendum suadeat: cap. quisquis 2. q. 3. Intelligat iacturam infamiæ se sustinere auctoritate huius sanctionis; hic est lata sententia. Hæc regula sumpta a dubia uerborum significatione non est vera, nisi in lege pœnali: quia in lege fauorabili, contra res haberet. B C

Quincta regula, quando lex continet pœnam corporalem, & eam quam nemo sibi infligere debet, semper lex continebit sententiam ferendam; vt si dicatur, capite truncetur, mutiletur, iuxta ea, quæ postea disputabo. Vt autem traditæ regulæ magis elucescant, nonnullas subijciam regulas quas ad sententiam latam cognoscendam doctores adnotarunt; de quibus Felinus loco citato, Tiraquellus, & Castro, qui Iuristarú regulas & exceptiones paucioribus complexus est. *Cap Rodul.*

Prima regula, quando post pœnæ expressionem, dicitur, incurrat illam sine alia sententia. Exprimitur autem sententia his verbis, Ipso iure, ipso facto, de iure, eo ipso, auctoritate huius legis, auctoritate nostra: & similibus. Exempla habes in Extrauag. Ambitiose de rebus eccle. alienandis. l. vltima C. locati: Can. si quis, 11. q. 3. vbi Glossa errat, dum putat ibi contineri sententiam ferendam. Secunda regula, cum lex ait, vt transgressor sit obligatus in conscientia ad soluendam pœnam illam. Cuius regulæ, vt ait Castro, non reperitur exemplum in iure communi Canonico, aut Ciuili, sed in legibus Regni Castellæ. Tertia regula, cum lex ait, Transgressorem nó posse absolui a delicto, donec pœnam luerit, cap. Romana §. procuratores, de censibus lib. 6. Sed huiusmodi legem solum ecclesiastica potestas ferre valet, non laica; quia non potest facere vt is qui peccat, non sit subditus suo sacerdoti. Quarta, si legislator utatur verbis modi indicatiui, quibus uti solet iu- D

A let iudex cum sententiam aduersus reum pronunciat; vt excommunico, interdico, suspendo, relego, damno: vel in numero multitudinis, suspédimus. Quoniam si tum opus esset alia sententia condemnatoria, ista uerba falsam continerent sententiam. Ita cap. primo & secundo, de hæreticis: cap. Vel nõ de temporibus ordinandorum. Addit Alphonsus, dubium esse de his verbis, Declaramus, decernimus, definimus, censemus, iudicamus, & similibus quæ potius actum declarationis, quam condemnationis significant. Quare, ex alijs verbis, quę in lege erunt, de genere sententiæ conijciendum erit. Quo modo habetur lata sententia, cap. Nouit, de his quæ fiunt a Prælato. Huc etiam pertinent verba quibus lex præcipit, vt Iudex declaret reum incurrisse pœnam; quia tunc censetur lata: cap. Tam literis; de penis. Quin-B cta, quando in lege ponuntur verba per quæ actio, vel passio redditur irrita vt sunt ista; viribus careat, careat omni robore, non valeat, irrita sit, inanis sit. Exempla habes Clementina, pastoralis, in fine, de sententia, & re iudicata, cap. statuimus de rescriptis, lib. 6. Immo, si particula, Non valeat, adijciatur verbo futuro, ad huc sententia censetur lata, Glos. cap. Si cui, Verbo, Non valere, de Electione, lib. 6. Talis habetur lex, cap. Quia propter, de electione: Clementina prima, §. Propter, de hæreticis. Verum de his dictionibus latius disserit Castro, quem videre poteris.

Sexta regula, si in lege ponatur dictio quæ omnem remoueat dilationé; vt, Statim, confestim, ex tunc, continuo, sine mora, repente, illico, protinus, incunctanter: quod verum est, etiamsi sequatur uerbum temporis futuri.
C cap. literas, de concessione præbendæ, cap. quam sit, de electione lib. 6. Dubitari tamen solet de dictione, Mox, sed Castro late probat, non designare sententiam latam, una cum Tiraquello & Simone Columb. apud BelCamerani, Consilio nono.

Septima regula, quando lex utitur uerbis, quæ nullum hominis ministerium exprimunt, nullamque hominis actionem significant: quia tunc Legislator ostendere vult, non esse opus ullius ministerio ad penam inferendam: Quæ verba in quocunque tempore ponantur, latam indicant sententiam. Huiusmodi est verbum, Sum, es, est, quod nullam actionem, passionem ve importat: ni addatur aliquid, quod sententiam ferendam indicet. Exempli gratia, si dicatur, sit excommunicatus, erit excõmunicatus: vel erit
D excommunicandus, suspédendus, qui fecerit hoc erit infamis. Nam, vt Nigidius Grammaticus apud Gellium ait, Verba esse, & erit, retinent suum tépus, quando per se ponuntur, quando vero præterito, aut futuro adduntur, vim sui temporis amittunt, & in præteritum cócedunt. Idem dicendum est de verbo, Subiacco, subdo, cap. si quis suadente. 17. q. 4. de uerbo, Incurrat: cap. primo, de religiosis domibus, lib. 6. de verbo, Incidat, recidat, cap. quod olim, de Iudæis: Clementina ultima, de statu Monachorum, de verbo, Amittant, perdant. Aut. licet, C. de Episcop. & Clericis: de verbo, Fiat, quo verbo non præcipiunt Pontifices aliquid ab alio faciendum, sed rem, quæ ab ipsis petitur, fieri declarant.

Lib. 17. cap. 7.

Octaua regula, si lex pęnalis ad infligendam pęnam vtatur verbo pręsentis in-

tis indicatiui modi, aut præteriti eiusdem modi; vt ex fere communi senten- A
tia asserit Castro: Panormit. cap. Cæterum, cap. Nullus, de rescriptis: cap. No
uit, de his quæ fiunt a Prælato. Idem dicas de participijs horum uerborum. cap. quorundam, de Iudæis; cap. priuatos de sententia excommunic. At vbi erit participium præteriti temporis cum futuro, participium conuertit in se futurum; idem uerbum temporis præsentis: vt si dicatur, Nouerint se suspensos, sciat se priuatum. Adnotat postremo Castro hoc loco duo. Primum, licet dictiones dictę latam sententiam designent: tamen ex aliquo accidenti earum impeditur significatio, & uertuntur in sententiam ferendam. Alterum, licet constet interdum de sententia lata; tamen qui non consummauit crimen, quamuis inchoauerit, non incidit in sententiam. Quia, & si hominum conatus impediantur, l. is quis cum telo, C. de sicarijs, & ibi omnes scri- B
ptores: nihilominus pęnis a lege statutis non punitur. Abbas, cap. Cum in cunctis. §. Clerici, de Electione: Decius ibidem, & Ioan. Andr. cap. perpetuo de electione, lib. 6. Sed de regulis ad vtranque sententiæ pęnalis formam cognoscendam hucusque: nunc ad disputationes progrediamur.

An lex pœnalis obliget in conscientia ad pœnam ante iudicis sententiam, quando continet sententiam ferendam. Disp. VII.

DECLARATVR huius difficultatis status, hac facti specie, Est lex pęnalis qua prohibetur, ne quis arma ferat, & qui contrafecerit bonorum confiscatione puniatur. Quæritur, an qui hanc le- C
gem non seruauerit, sit obligatus in conscientia ad pęnam soluendam, antequam Iudex sententiam ferat. Et quod sit obligatus hæ rationes demonstrare videntur. Primo, ex can. Sane, 16. q. 7. laudantur Thessalonicenses episcopi quod recesserint ab obediétia Timothæi Episcopi Constantinopolitani, antequã per sententiam fuisset priuatus Episcopatu: ergo lex quæ sententiam ferendam continet, obligat in conscientia ante sententiam: alias enim illi male egissent subtrahendo se ab obedientia. Secundo, quia sequeretur, eum, qui damnatus est ad priuationem suorum bonorum, crimine commisso, posse in fraudem fisci sua bona védere; quod cum ratione pugnare videtur, & cum doctrina Bartoli, in l. post cõtractum, ff. de donationibus. Tertio, lex non habet minorem vim obligandi ad pę- D
nam, quam ad culpam: sed ad culpam statim obligat commisso in legé crimine: igitur & ad pęnã. Quarto, iudex ui legis per suam sententiam obligat ad pęnam statim soluendam: ergo multo magis lex ipsa obligabit: neq; enim minor est legis, quam Iudicis facultas.

Prima sententia in hac difficultate fuit Decij, in cap. Canon de constit. Io. Ferrarij, l. quod a quopiam, ff. de reg. iuris, qui sine ulla distinctione dicunt, omnes leges pęnales obligare in conscientia ante iudicis sententiam, siue contineant sententiam ferendam, siue latam. Secunda sententia communissima aliorum dicentium legem pęnalem continentem sententiam ferendam, non obligare ante sententiam iudicis condemnatoriam. In hac itaque

difficul-

A difficultaté, vt materiam fusam & confusam plane explicemus, primũ quæremus de lege continente sententiam ferendam; postea de ea quæ sentétiam fert: de qua prius dubitabitur, an talis lex ab humana potestate fieri possit: postea videbimus an ista lex vllam sententiam iudicis declaratoriam requirat: ad hæc examinabimus, an lata & declarata a iudice sententia reus illam exequi teneatur.

Antequam autem propositæ difficultati respondeo, animaduertendum est, omnes pœnas quæ in legibus continentur, ad tria reuocari genera. Primum eas continet pœnas, quarum inflictio nullam requirit actionem, nec ex parte iudicis, nec ministri, nec delinquentis, sed consistunt in quadam priuatione; vt est excommunicatio, & irregularitas. Secundum, eas in quib.
B actio delinquentis est cum passione coniuncta; vt est pęna soluendi pecunias, & proficiscendi in exilium. Tertium, eas in quibus requiritur actio ex parte exequentis iustitiam, & passio ex parte delinquentis; vt est pęna mortis, & mutilationis.

Prima positio, quando lex continet sententiam ferendam & pęna est téporalis, nemo post perpetratum crimé tenetur in consciétia ad eam persoluédam ante iudicis sententiam: Primo probatur ex communissima sentétia Theologorum; D. Thom. Caiet. Alphonsi, Soti, & aliorum; ac ét Canonistarum, quos in re pspicua nihil est cur citem. Secundo cõfirmatur ratione, q a nemo obligatur in consciétia ad præstandum plus, quam lex requirat. Ex hac doctrina nonnulla colligere licet. Primum, de hac lege intelligendum
C esse illud commune dictum, Lex pœnalis non obligat ante sententiam. Secundum, quando pœna est ferenda, nec qui peccauit contra legem, nec hæres, nec exequutores testamenti, nec vllus alius tenetur eam soluere ante iudicis sententiam; vt præter alios docuit Baldus, l. Id quod pauperibus, q. 9. C. de Episcop. & Cler. Sed hoc loco videndum est, quid ad legem iustitiæ, quid ad pœnam spectet. Nam cum læsa est iustitia, resarcienda erit, ante sententiam de pęna soluenda: vt si quis plus vendidisset frumentum, quam per legem pęnalem fuisset taxatum; similiter si tabellio plus accepisset, quam per legem pęnalem fuisset decretum. Similiter tributa, & decimæ soluendæ sunt ante iudicis sententiam. Secus dicendum esset de gabellis, siue collectis, & tributis, quæ non solent solui a viatoribus nisi petantur.

2. 2. q. 62. ar. 3. ibid. li. 2. c. 2. de leg. pœ li. 2 de iusta hæ re. pun. c 6 Anch. c. cũ secũdũ, de hæret. li. 6.

D Tertium, reus post commissum crimen potest vendere & alienare bona sua, etiamsi id faciat in fraudem fisci, antequam crimen committat; licet Bartolus aliter sentiat; cui, & merito aduersatur Ancar. Et ratio est in promptu, quia iste est vere dominus suorum bonorum ante sententiam, & multo magis ante crimen commissum: & talis venditio per nullam legem prohibetur. At post perpetratum crimen non liceret vendere, quando probabiliter timeret, ne qui emit priuaretur a Fisco, qui ius habet in rem illam; & sic véderet rem quidem suam, sed cum uitio. Quare, in tali casu deberet manifestare hanc conditionem, & periculum quocum rem uédit. Adducit Ancar. ad hoc probãdum l. Aufertur, §. in reatu. ff. de iure Fisci. vnde fit, quod etiam posset repetere a creditore, & creditor teneretur ei soluere, maxime quãdo

L. post cõtrac. ff. de donat.

crimen esset occultum. l.Reo, ff.de solutionibus. Quartum, qui lucratus est per ludum prohibitũ, non tenetur restituere vi legis pœnalis quæ ad id obligat; nisi forte aliũde, iuxta ea quæ in tractatu de restitutione alias docuimus. Quinctum, præstandam esse obedientiam Prælato qui cõmisit crimen, sed non dum est condemnatus & priuatus dignitate. Quod vniuerse de pœna temporali diximus, intelligendum est de omni genere pœnæ, tum corporalis tum spiritualis, vt ex ijs quæ postea dicentur, multo notius fiet. A

Secunda positio, perpetrato crimine per legem prohibito, iudex habet facultatem ferendi sententiam de pœna soluenda, atque eam exigendi. Quoniam, alias lex esset inutilis. Ideo autem legislator solet pœnas statuere, & eas repetendas iudici relinquere, vt per leges constet, iudicem posse reos punire, & vt rei minus moleste pœnas ferant, quas vident iudices non sua voluntate, sed ex legis dispositione de eis sumere. Nam, vt Aristoteles scripsit, Iubens lex, non est odiosa, sicuti homines, etiam qui bona iubent. An autem, lata sententia, reus per se debeat pœnam soluere, & ad eius exequutionem venire, postea examinabo. B

Lib. 10 Eth. c. 9.

Ad primum, ideo populi illi qui ab Episcopi obedientia recesserunt, laudati fuere, quia ille, vt hunc in locum adnotauit Glossa, inciderat in hæresim iam damnatam, & sic canonis sententia iam lata erat in ipsum. Alij vero populi de quibus ibidem fit mentio, ideo a Dioscori iunioris obedientia se subtraxerunt, quia ei rex manus imposuerat, & vt inquit canon, eum inthronizauerat. Ad secundum, concedimus sequelam illam; eo modo quo supra explicuimus. Ad tertium, non est par ratio de culpa & pœna, quia cum lex sit veluti regula quædam, statim atque aliquis eam transilierit, culpam absque alio contrahit: at vero, quamuis lex obliget ad pœnam illam statuendo, tamen non tenetur reus eam per se sumere, cum requiratur legis applicatio, quæ fit per iudicis sententiam. Ad quartum, iudex non habet vim obligandi ad pœnam, nisi per auctoritatem sibi a lege concessam, tanquam eius ministro: ac proinde nõ habet maiorem vim, quam lex ipsa habeat, quę iudice, tanquam ministro ad pœnam applicandam vtitur. C

An humanæ potestati liceat statuere legem pœnalem, quæ obliget conscientiam ad pœnam latæ sententiæ. Disput. VIII.

D

QVOD talis lex ab humana potestate sanciri non possit, his rationibus se demonstrasse arbitratur Sotus. Primo, pœna est quædam passio: at qui est contra naturam, vt quis sit simul agens & patiens, reus enim deberet, eam a se sumere, quod repugnat: ergo necessario requiritur iudicis sententia, cum ad eius officium pertineat infligere pœnã pro delicto: lex enim est mortua quæ indiget ministro, qui est veluti lex viua. Vnde lex pœnalis ad duas personas dirigitur, ad subditum cui dicit, ne faciat, & ad iudicem, vt nocentẽ puniat. Secundo, nunquam est infligenda pœna pro aliquo delicto, non audita parte; quia, vt habetur in iure canonico, contra inauditam partem nihil possumus

mus

A mus definire: ergo ſemper eſt neceſſaria iudicis ſententia. Tertio, quoniam, ſi vlla lex pœnalis haberet vim obligandi ad pęnā ante iudicis ſententiā, eſſet intolerabilis, & iniuſta, ac proinde non obligatoria: quia nō vr̄ ferri poſſe, vt quis obligetur ad pęnam ſibi infligendam; quod ſane accideret, ſi daretur lex latæ ſententiæ, quæ nullum requireret iudicis miniſterium. Et abſurdum videtur, vt quis ſit ſimul, iudex, teſtis, accuſator, & exequutor iuſtitiæ. Quarto, vel iſta lex obligat in conſcientia in crimine occulto, vel in manifeſto: non in occulto, quia lex humana, non poteſt infligere pęnam pro crimine occulto: non in manifeſto; quia cum lex criminis probationem requirat, ſententiam intercedere neceſſe eſt. Quincto, ſi eſſet aliquis hæreticus occultus contra quem eſt lata ſententia de priuatione bonorum: iſte ſi ſe ac- *Cap. ſuſceptis de cauſ. poſſ. & propr.*

B cuſet coram Inquiſitore, non priuatur ſuis bonis: igitur lex pęnalis quæ eſt contra hęreticum non obligat in conſcientia ad bonorum renunciationem. Sexto, quoniam homo teneretur ſeipſum prodere: nam obligatus eſt ad ſoluendam pęnam, quam ſoluendo ſuum manifeſtaret delictum; id quod uidetur eſſe contra Can. Quis aliquando, de pęnit. d. 1. Poſtremo, ex cap. cum ſecundum leges, de hæret. lib. 6. vbi non priuatur hæreticus ſuis bonis, niſi poſt ſententiam declaratoriam Inquiſitoris.

In hac difficultate, prima ſententia eſt Dominici a Soto, quem ſequitur Bartholomæus Medina, qui eius rationes demonſtrationes appellat. Hi affirmare videntur, non poſſe ſtatui talem legem, dum ſe demonſtraſſe arbitrantur, nullam legem pęnalem obligare in conſcientia, niſi intercedat ſen-

C tentia declaratoria, & pro iniuſta lege habent eam, quæ aliter obligat. Quæ ſententia fortaſſe quibuſdam alijs non diſpliceret, quos infra citabo, cū ſpeciatim quæram, an poſt legem pęnalem de ſententia lata, ſit alia ſententia a Iudice proferenda. Secunda aliorum, qui exiſtimant talem legem fieri poſſe: quia cenſent legem latæ ſententiæ, poſt ipſum factum obligare in conſcientia, quos infra citabo. Pro explicatione nota, duplicem eſſe iudicis ſententiam; vnam quam vocant declaratoriam, qua declarat aliquem incidiſſe in crimen a lege prohibitum, alteram qua infligit pœnam, & hæc condemnatoria vocatur.

Prima poſitio, lex diuina poteſt obligare ad pęnam ſuſtinendam abſque vlla alia ſententia condemnatoria, aut declaratoria. Hanc poſitionem, late

D probat Alphonſus libro ſecundo cap. 4. ſed cum ſit certiſſima, eam breuiter confirmabo. Primo, ex veteri lege, in qua multæ habentur huius generis leges, vt in Exodo, capite 25. Qui percuſſerit ſeruum in oculo, dimittet eum liberum. Leuitici cap. 15. Qui tetigerit eam, quæ patitur fluxum ſanguinis, ad veſperam erit immundus: ille ſtatim, tenebatur ſeruum dimittere, hic vero pro immundo ſe gerere, ſine alia ſententia, debebat. Secundo ex noua lege, in qua ſtatuitur in pœnam coniugis fornicatoris licere, eum dimittere, & debiti petitione in pœnam priuare. Denique nulla eſt repugnantia: igitur lex diuina id poterit efficere. *Matt. 5.*

Secunda poſitio, eccleſiaſticus Pręlatus habet poteſtatem condendi leges obligantes in foro conſcientiæ ante vllam iudicis ſententiam. Primo pro-

batur ex legibus summorum Pontificum, Bonifacius VIII. cap. commissa, A
de electione, lib.6. Statuit, vt qui suscipit parochialem, & non intendit promoueri, fructus restituat, vt qui fraudolenter eos acceperit. Ista lex est intra terminos conscientiæ, quia intentio hominis non substat foro exteriori, in quo potest esse opus sententia declaratoria: igitur. Alexander IV. capit. quicunque, de hæreticis, statuit, vt filij hæreticorum, qui pertinaciter in hæresi obierunt, non admittantur ad vllum officium, aut beneficium publicum.

Hęc est lex pęnalis, & obligat statim in cõscientia, sine vlla alia sententia; ita vt si filij hæreticorum sumant dignitatem, vel beneficium, ipso iure collatio sit nulla, si non intercessit dispensatio.

Ibidem, emancipatio filiorum facta ab hæretico post hæresim, est nulla, B
quia statim ac est hæreticus, filij sunt liberi, & non egent emancipatione. Idem Bonifacius, cap. cum secundum leges, de hæreticis, ipso iure priuat hęreticum dominio suorum bonorum; & sententia declaratoria solum exigitur, ad auferendam possessionem ab eis: vbi vides ante vllam sententiam priuari dominio, sed non possessione, & si quæ vendidit, repetuntur. Paulus Secundus in extrauag. communib. Ambitiosæ, de rebus ecclesiæ non alienandis, Inquit, qui alienat res ecclesiæ omnibus beneficijs, ipso facto priuatus existat: illaque absque declaratione aliqua vacare censeantur. Cęlestinus Tertius, capite, transmissis, de eo qui consanguineam cognouit vxoris, qui habet rem cum consanguinea vxoris, non potest petere debitum, neque ea mortua potest aliam ducere sine dispensatione. Clemens Tertius, cap. C
ex insinuatione, de simonia, qui committit simoniam super aliquo beneficio, fit incapax ad illud beneficium, & eget dispensatione, & sine declaratione.

Pius Primus, Canone, si per negligentiam, de consecrat. distinctio. 2. statuit, vt is qui per negligentiam aliquam consecrati sanguinis guttam fuderit, quadraginta diebus pœniteat. Et denique multi huius generis existunt canones obligantes in conscientia absque declaratiua sententia. Nec valet, si quis dicat, hasce pœnas esse pœnitentias: quia etiam pœnitentia imposita obligat.

Sess. 9. c. 9. Secundo idem probatur ex Conciliorum constitutionibus, Concilium Lateranense sub Leone Decimo, statuit, vt qui habet beneficium, & non recitat horas, post sex menses a die collationis, tenetur in conscientia fructus D
erogare in pauperes, & in fabricam pro rata.

Sess. 24. c. 17. Concilium Tridentinum, statuit, vt qui habet duas parochias, & intra sex menses vnam non dimittit, ipso iure vtraque priuetur, & vt tuta conscientia non possit retinere fructus.

Tertio, iudex per suam sententiam potest obligare ad pœnam in conscientia soluendam, quod omnes concedunt: cur ergo non idem efficere poterit legislator, qui maiorem potestatem habet?

Quarto, si humana potestas non posset in conscientia obligare ad pœnæ solutionem ante iudicis sententiam, fieret ex eo, quia, vt suo Achille

vigent

A vrgent aduersarij, esset contra naturam, quoniam idem esset agens & patiēs: atqui hoc non obstat, cum post iudicis sententiam maneat eadem ratio, quod debeat pœnam in se exercere, exempli gratia, pecuniæ solutionem: & omnes leges ieiunij sunt pœnales, quas quisque in se exercet: igitur. Confirmatur, potest quisque obligare se in foro conscientiæ ad pœnam soluendam, sine illa iudicis sententia, vt patet in voto, & iuramento, igitur & potestas ecclesiastica id poterit.

Tertia positio, etiam potestas ciuilis posset condere legem pęnalem latæ sententiæ quæ obligaret ipso iure. Primum, si quid impediret, id esset, quia non potest obligare in conscientia; atqui hoc est falsum, vt patet ex dictis: igitur. Deinde potest sæcularis Princeps obligare sub culpa ad faciendum B aliquid pro bono communi: ergo poterit etiam obligare ad solutionē pęnæ statim faciendam, quod cedit in bonum commune, vt scilicet timore pœnæ alij terreantur. Postremo, huc facit lex vltima, C. de locato & conducto, quæ prohibet militibus rerum alienarum conductiones, & ait, scituros, quod ex ipso contractu ab initio absque alio facto, absque alia sententia, cadāt a militia, & non sit regressio ad pristinum statum. Et in Hispania sunt nonnullæ leges regiæ, quæ addunt in foro conscientiæ, vt Didacus refert. Adde etiam qd ipsemet Sotus cum dixisset, se non approbare in legibus ciuilibus, hanc clausulam, In conscientia teneantur, quia Principes non debent iudicare de conscientia; tamen in quibusdam casibus istum rigorem non omnino reprobat. Fatendum tamen est, huiusmodi leges esse admodum rigorosas, C & periculosas, ad quas ferendas humana malitia legislatores cogit. Quare, Sotus fortasse non tam voluit asserere potestatem humanam non posse has leges condere, quam non expedire, & eas quæ statuuntur aliquod exterius iudicis ministerium requirere, vt sequenti disputatione plenius docebo, si prius argumenta soluero.

In epist. par. 2. c. 6. §. 8. num. 10.

Ad primum, si quicquā probaret, sequeretur, quod neq; post iudicis sententiam reus teneretur soluere in conscientia, & cum pœna iam sit inflicta, reus solum patitur. Adde, quod licet metaphysice loquēdo, illa operatio, sit actio, tamen moraliter est quædam passio, est enim actio inuoluntaria, quia nollet soluere: quare, non est simul actio & passio. Et cum lex ipso facto obligat reum, non loquitur ad iudicem, nisi aliter disponat, aut aliud contineat.

D Ad secundum, si hoc argumentum conuinceret, nulla pœna, nulla censura posset inferri absque sententia, & audita parte: quod tamen est contra aduersarios, vt postea patebit.

Deinde, ideo iudex non fert sententiam nisi post auditam partem, quia ei est ignotum crimen de quo sententiam punitiuam fert: at legi nō est necessaria discussio, quia non imponit pœnam nisi pro crimine, quod vere est.

Ad tertium, fatemur talem legem esse grauem, & non esse ferendam nisi ob graue crimen: non tamen est iniusta, nec improportionata, dum huiusmodi pœnas imponit, vt patet in excommunicatione: esset tamen improportionata, si pœnam corporis imponeret, ipso facto, ante iudicis sententiam: cum natura abhorreat, vt quis seipsum mutilet, aut necet: vt apud

Turcos fieri solet; & quod est mirum, sine difficultate faciunt: idque fal- A
sa a dæmone inducta persuasione: in quo seipsos quodammodo vincunt,
cum tamen alias leuem carnis tentationem vincere non valeant. Ad quar-
tum, etiam super occulto crimine potest imponi pęna ab humana lege: quo
fit, vt excommunicentur, & priuentur beneficio simoniaci occulti. Ad quin
ctum, ex benignitate legislatoris & ex gratia illud conceditur: vnde etiam
pœnitentias condonant. Ad sextum, si hoc argumentum concluderet, simo-
niacus in beneficio non teneretur restituere fructus: quia non deberet se
prodere: similiter qui furatus est: An autem restitutio fieri debeat, alibi in
Tractatu de restitutione diximus. Adde, quod potest fieri sine infamia per
tertiam personam. Ad vltimum, in eo capite hæreticus priuatur dominio
ante sententiam: possessio tamen non aufertur, nisi post sententiam. Et quo- B
niam quæ hac disputatione diximus, melius ex sequenti intelligentur, ad
eam pergamus.

An leges pœnales latæ sententiæ obligent ipso facto in conscientia, ante ullam iudicis sententiam. *Disput.* IX.

QVAMVIS vniuerse verum sit humanam potestatem posse leges
pœnales condere, quæ statim obligent ad pœnam ex conscien
tia soluendam: tamen quod attinet ad praxim & vsum, maxi-
ma est difficultas; quam difficultatem hæ demonstrant ratio-
nes. Primum ipsæ legum variæ in hac parte dispositiones: cũ, C
si de iure Canonico loquamur, interdum aliqua sententia requiratur, ali-
quando non item; vt patet ex locis supra citatis: aliquando solum dicatur,
ipso facto, aliquando addatur, in conscientia. Deinde, variæ scriptorũ sen-
tentiæ & loquendi modi, ac etiam rationes, quæ hinc inde occurrunt. Vt au
tem quid in re valde perplexa ac dubia tenendum sit explicemus, primum
proponam ea in quibus omnes, aut certe plures conueniunt: postea ea de
quibus est aliqua dissentio: postremo quid tenendum sit statuam.

Primum itaque conueniunt omnes, legem pœnalem qua continetur pę-
na aliqua corporis, semper requirere iudicis ministerium, & exequutioné.
Deinde, conueniunt, omnem pœnam spiritualem statim suum sortiri effe-
ctum, sine vlla sententia declaratoria. Postea, idem sentiunt de pœnis con- D
ditionalibus, quæ non sunt proprie pœnæ. Postremo, idem asseritur de le-
gibus pœnalibus, quibus impeditur alicuius boni consequutio. Discrepãt
autem in his. Primum, an lex pœnalis latæ sententiæ vim habeat in consciẽ-
tia, ante ullam iudicis condemnationem, quando continet priuationem be-
neficiorum adeptorum, & bonorum confiscationem; & in hoc sunt hi mo-
di dicendi. Primus Caietani, qui vniuerse loquendo dixit, nullam legem
pœnalem habere vim ante sententiam condemnatoriam ad pœnam. Secun-
dus aliorũ, vt Soti libro primo de Iustitia & iure, Conradi, Medinæ, & alio-
rum, quos ipse citat; qui tenent sententiam latam in hoc casu non obligare
in conscientia nisi intercedat sententia iudicis declaratoria: in quam non-

A nulli multos adducunt legistas, putantque communiorem esse sententiam. Tertius aliorũ, qui dicunt obligare statim in conscientia, & nulla esse opus sentẽtia, nisi ad hoc, vt in foro exteriori possit inferri pœna, & ad exequutionem veniri, qua reus possessione priuetur. Ita Panormitanus, qui vnus multis opponẽdus est, cap. Canonum, de constitut. cap. dilectis, de arbitris. Paulus a Castro l. prima §. bestias ff. de postulando. Quartus Alphonsi a Castro, qui, nec exequutionem iudicis necessariam putat. Deinde dubitatur, an vlla requiratur iudicis exequutio, cum lex dicit, ad incurrendam pœnã nullam requiri declarationem, vel sententiam: de quo sunt duo modi dicendi. Primus Syluestri, Verbo, Emphyteusis, q. 2. &, verbo, Assasinus, qui nihil aliud requiri existimauit. Secundus Didaci, qui ait istam opinionem, B vel esse falsam, vel esse intelligendam in foro exteriore, non in iudicio interiore, in quo ait opus esse exequutione. Vbi addit, si lex dicat, pœnam soluẽdam esse in foro conscientię, tunc obligare. Preterea dubitatur, an hæreticus ipso facto amittat dominium suorum bonorũ, ob sententiam latam. De qua re Sotus existimat, hæreticum ante iudicis sententiam non amittere dominium, nec possessionem suorum bonorum: quẽ sequitur Bartholomæus Medina: additque eorum dominium remanere affectum ob perpetratum crimen: sicuti & dominium pupilli ante legitimam ætatem. At vero alij tenent non habere dominiũ; iuste tamen possidere, donec auferatur per exequutionem. Vnde patet, quid dicendum esset ad aliam dubitationem, An sententia declaratoria iudicis retrotrahenda sit ad tempus in quo commis- C sum fuit crimen; id affirmarent, qui tenent esse priuatum dominio ipso facto: alij vero negarent. De his dubitationibus nos ita statuimus.

Lib. 2. de leg. pœn. cap. 10.

In 2. part. Epit. c. 6. § 3 nu. 10

Prima positio, lex pœnalis de pœna corpori infligenda, non obligat in conscientia ante declarationem & exequutionem iudicis. Primum patet hæc positio ex communi scriptorum sententia. Deinde ex perpetuo vsu apud omnes bene institutas respub. quæ semper huiusmodi pœnas per ministros exegerunt.

Denique ex ipsa ratione, quæ videtur omnino abhorrere, vt quis seipsũ vita aut mẽbro priuet. Vnde nulla ratione excusari possunt illi, qui seipsos necarunt putantes se opus fortitudinis efficere. Secunda positio, lex ecclesiastica pœnalis latæ sententiæ, qua aliqua infertur censura, statim suum sor- D titur effectum sine vlla alia declaratione, aut exequutione iuridica. Primũ patet ex communi doctrina, in qua omnes Theologi & Canonistæ conueniunt: & in re manifesta, nihil est necesse, vt multos citem. Deinde, hæc videtur esse intentio Ecclesiæ, quam vsus, & praxis declarat. Quare, satis est admonitio ad contrahendas has pœnas: & ita statim atque aliquis non obedit Ecclesiæ, habendus est pro ethnico & publicano. Cur autem huiusmodi pœnæ statim contrahantur, ea ratio a Caietano assignatur, quia sunt meræ priuationes; & ita nullam requirunt exequutionis actionem. Quam rationem aliqui non approbant: quia ex ea sequeretur, iudicem posse damnare reum ad sumendam pœnam corporalem ex se: vt, ne ex carcere aufugeret, ne sumeret cibum; cum istæ pœnæ in priuatione consistant. Sotus

Mat 18.

hanc rationem assignat; quod dum Ecclesia priuat aliquem suffragijs, sua ei bona negat, & non requirit bona a reo possessa, quæ per actionem tradere debeat. Cæterum ratio Caietani est magis vniuersalis; & re vera dantur pœnæ quæ sunt mere priuatiuæ: aliæ in quibus intercedit aliqua actio, vt patet in beneficiorum & dignitatum priuatione. Vt hæ pœnæ ecclesiasticæ contrahantur, actus debet esse exterior; quia interiores non sunt subditi censuris: vnde qui heresim mente cogitat, & non profert ore, non est excommunicatus: & rursus actus debet esse perfectus, & ita qui sagittam emisit necaturus hominem, si mors non est consequuta, non contrahitur irregularitas. Tertia positio, sententia lata qua quis priuatur voce passiua, & actiua, ipso facto suum sortitur effectum. De voce passiua, vt quidam referunt, est communis sententia, quæ confirmatur, ex cap. cum singula, de præbendis, libro 6. De actiua Sotus ait opus esse iudicis declaratione: at Bartho. Medina dubitat, & in contrariam inclinat sententiam; cum sit pęna quæ priuationem continet.

Barthol. Med.

Quarta positio, pœnæ omnes appositæ per modum conditionis, ipso facto contrahũtur, cum quod prohibitum erat, commissum fuerit. Primum, ex communi doctrina; ita Caietanus in summa, in verbo, pęna; Panorm. in capit. Raynutius, de testam. Sotus, & alij. Exempli gratia, quidam fecit testamentum, & præcipit hæredi vt quotannis det aliquid in eleemosynam, & ni faciat, ipso facto amittat hereditatem; hic non expectatur sententia. Similiter si aliquis construat Collegium, & apponat pęnam, vt ipso facto iura collegij amittat, si leges non seruat, aut aliquid faciat: Conditione itaq; nõ seruata, perditur concessa gratia.

Quincta positio; lata pęna in iure, quæ impedit, ne quis consequatur aliquod beneficium, vel gratiam, obligat statim, sine vlla sententia. Huc pertinent leges quæ nullas reddunt beneficiorum collationes: quæ prohibent ministris iustitiæ & Principis ne aliquid muneris a clientibus capiant. Quoniam, non sunt proprie pęnæ ex parte recipientis, sed veluti quædam conditiones. Ita, præter alios Didacus, in epit. part. 2. c. 6. §. 8. num. 14. & Glossa can. Fraternitas, 11. q. 2. Sexta positio, lex pœnalis continens sententiam latam, non eget sententia condemnatoria, vt obliget in conscientia. Hoc dixerim pro sententia communi contra Caietanum. Primum patet hæc doctrina, ex cap. cum secundum leges, de hæreticis, vbi hæreticus ipso iure suis bonis priuatur: & ad exequutionem sola sententia declaratoria requiritur. Deinde, quia, alias non esset differentia inter pœnam latam, & pœnam infligendam; si vtraque egeret sententia condemnatoria; cum tamen hæc sit vera differentia, cap. fin. de præscriptionibus, lib. 6. Postremo ex ipsa vi verborum: nam pœna lata, dicitur lata sententia, & latę sententiæ; quasi sententia condemnatoria lata sit per legem ipsam.

Septima positio, lata pœna in iure quando continet priuationem meram beneficiorum & dominiorum, obligat in conscientia ante vllam sententiã. Habetur hæc doctrina a quibusdam pro communi, dicuntque neminẽ contrarium affirmare in beneficijs nisi Syluestrum: quę sic probatur. Primo probatur

Nau. in Man. c. 23. nu. 66

A batur ex differentia inter hæreticum & homicidam habentes beneficium, quia homicida potest resignare ante sententiam; quia ipso iure non cadit a beneficio, vt habet Innocentius, cap. cum nostris, de concessione præbendæ: at hæreticus, quia ipso iure perdit beneficium, non potest resignare, vt habet Bernar. in sua practica criminali, cap. 106. & Rebufus in sua practica, cap. Quibus modis amittantur beneficia: imo potest etiam ab alio impetrari, igitur, si ante omnem sententiam resignare non potest, cecidit in pœnam. Secundo, per sententiam suspensionis a iure latam, sine vlla sententia declaratoria amittitur facultas exercendi suos actus: igitur pari ratione per sentẽtiam latam a iure, aliquis amittet titulum beneficij: cum non sit maior ratio vnius, quam alterius. Tertio, ex cap. Cum secundum leges de hæreticis libro sexto, hæreticus ipso iure sine declaratione perdit dominium: ergo similiter, qui priuatur beneficijs eorundem titulum perdet. Confirmatur. Ex Bulla Pij V. qui committunt nefandum crimen, ipso iure amittũt beneficium: sed intelligit, de ijs qui exercent. Quarto, si esset necessaria sententia declaratoria, maxime quia talis pœna requirit aliquam actionem faciendam a reo, quam ipse non debet exercere, nisi post sententiam: sed hoc non ita est, quia est mera priuatio: igitur ista sententia non erit necessaria, sicuti nec in censuris, quæ sunt meræ priuationes.

B

Octaua positio, quando quis priuatur ipso iure dominio suorum bonorum, non tenetur ante declaratoriam sententiam per se ea dare fisco. Hoc asseuerauerim contra opin. Alphonsi, quẽ merito omnes hac in parte deserunt. Vt quod hic doceo melius intelligatur, notãdum est alicuius rei dominium & eiusdem possessionem esse inter se distincta, vt patet ex determinatione Nicolai III. cap. Exijt, de verborum signif. li. 6. nam aliqui Religiosi habent iustam rei possessionem, non tamen dominium. Quod etiam probares ex cap. cum secundum leges, citato, vbi hæc tria statuuntur. Primum, vt hæreticus continuo amittat dominium bonorum suorum, & ea cedãt Fisco; secundum, quod Fiscus non possit spoliare hæreticum ante iudicis sententiam; intellige de ea, de qua nos hic loquimur. Postremo, facta declaratione, confiscatio retroagatur a die commissi criminis, & quod omnes contractus & donationes ab eo factæ sint nullæ. Hoc posito, sic arguo, Primo, quãdo sunt duo distincta, quorum vnum potest esse sine alio, priuatio vnius nõ infert priuationem alterius: atqui dominium & possessio sunt distincta: ergo vnum potest esse sine alio: Quare, cum aliquis priuatur dominio, nõ statim priuatur possessione. & cum versemur in lege pœnali restringẽda erit: ac proinde cum per talem legem aliquis priuatur bonis, intelligendũ erit de dominio, non de possessione: igitur opus erit sentẽtia iudiciaria, vt amittatur possessio. Secũdo probatur expresse ex citato capite, cum secundũ leges, vbi possessio conceditur vsque ad sententiam declaratoriam.

C

D

Nona positio, sententia declaratione retrotrahitur ad tempus commissi criminis. Primum, patet ex capite citato, vbi expresse hoc statuitur: addito communi consensu doctorum in hunc locum. Deinde, quia hoc habet praxis officij sanctissimæ inquisitionis, vt patet ex Directorio: Deniq; confirmatur *Lib. 3. tit. 9*

tur

tur ex C. ad legem Iuliam maiestatis, vbi sancitur, vt læsor maiestatis etiam defunctus condemnetur, eiusque bona successori eripiantur: cui a perpetrato crimine, vt Seuerus & Anton. declararunt, nec seruos manumittere licebat, nec ei debitores soluere tenebantur. Quare omnes contractus, donationis, & uenditionis sunt nulli: &, si apud hæreticum non inueniantur precia rerum uenditarum Fiscus occupat dicta bona, nullo restituto emptori precio. Ceterum, precia rerum, quæ sine fraude, victus & vtilitatis gratia, alienauit, ab emptoribus non repetuntur, sicuti nec illa quæ sunt apud delinquentem. Sed hoc loco instaret aliquis, A iusto possessore licet rem emere: igitur contractus ab hæretico celebrati erunt firmi. Respondet Sotus negando consequentiam. Primum, quia iste nō amisit dominium, vt ipse existimat; quod tamen erat impeditum, sicut dominium quod habet pupillus, cui alienare non licet: ac etiam collegia Monachorum. Deinde, concedit amissum esse dominium a tempore cōmissi criminis, sed tamen remansit, possessio alienatione prohibita. Ergo dicet quispiam, ipse tenetur rem Fisco tradere, si est amissum dominium: negatur consequutio, quia per caput citatum, licet expectare expoliationem per iudicem; vnde non retinet rem inuito Fisco, & ita licet ei possidere; nec possessione per legem priuatur, cum eā ei concedat. Vbi illud adnotauit Sotus, quod si quis vel infamia, vel semiplena probatione intercedente, a iudice interrogatus, crimen negaret, reus pęnæ fieret, qua iuste fuisset condemnatus, si veritatem confessus esset.

Decima positio, post sententiam, iudicis, reus tenetur pati pœnam, non resistendo iudici, aut eius ministris: & ita tenetur exercere actiones necessarias ad subeundam pœnam; vt progredi ad locum iustitię, abire in exilium: & in suscipiendis pœnis corporis, non contra niti. Alias enim Dei ordinationi resisteret; & si iudex iuste exigit pœnam, ipse cum iure damnetur, eam perpeti debet, alias ex vtraque parte posset iustum bellum geri, quod implicat.

Circa pręcipuum caput huius difficultatis, an sit necessaria sententia non super pęna, sed super crimine, qua declaretur, reum incidisse in crimen a lege prohibitum, vt reus obligetur in conscientia, posset aliquis ita statuere. Primo, cū in lege solum dicitur, ipso iure, non oritur obligatio in conscientia ante sententiam declaratoriam. Quia, re vera dantur multæ leges sub hac forma, & tamen vsus habet, vt requiratur dicta sententia. Adde etiam, quod Pontifex in illa extrauag. Ambitiosæ, cū dixisset, ipso facto priuati existant adiecit hanc particulam, Illaque absque declaratione aliqua uacare cēseantur, vnde indicauit nō satis esse dicere, ipso iure: & cum versemur in pęnalibus, iura restringenda sunt. Secundo si lex diceret, nulla expectata sententia aut declaratione: similiter, si diceret, in foro conscientiæ, non possit habere, aut retinere; tunc statim obligaret. Postremo, idem dicendum esset, qñ beneficium non esset compatibile cum ipso crimine: vt, si beneficiatus in minoribus contraheret matrimonium. Verum in hac materia atendenda est praxis. Itaque ad hoc vt reus teneatur ad pœnam soluendam opus erit sententia declaratoria criminis, cū exequutione: vnde etiamsi peccatū esset notorium, adhuc nō teneretur soluere, vt contra Panormitanum adnotauit Sotus;

Can. si quis Can eos. dist. 8.

De rebus eccles. non alien.

Lege Natur. i Ma. c. 13. n. 16.

Sotus;

A Sotus; cum sententia lata declaranda sit per iudicem, & exequutioni mandanda: unde reus dum exequutionem expectat, nihil peccabit, nisi sententia sit ita lata, vt reo committatur exequutio. Atque idem dicendum erit de pœnis ex conuentione contractis, quod non sint soluendę ex conscientia, nisi repetantur, vt Nauarrus, & Couarruuias docent. Sed peteres, quod igitur est discrimen inter ferendam & latam sententiam? Primum differunt, quod ferenda requirit sententiam condemnatoriam, lata vero solum declaratoriam: Denique per latam remanet dominium affectum, per ferendam non ita. Quare cum in cap. finali, de præscripta lib. 6. dicitur, vel ipso iure priuati, intelligitur per ius declaratum.

B *Qua ratione lex pœnalis interpretanda sit.* *Disp.* X.

De hac disputatione, quam nos breuiter prestringemus, legēdus est Syluester, qui multa super re proposita scribit, vt etiam Alphonsus, & Angelus. In hoc itaque legum genere interpretando hæ regulæ seruandæ sunt. Prima, in lege pœnali benignior facienda est interpretatio. Hæc habetur in regulis iuris, libro sexto, his verbis, In pœnis benignior est interpretatio facienda: quę, vt eo loco adnotauit Glossa: sumpta est ex ff. eodem tit. l. Factum cuique §. in pœnalibus. Quæ est etiam conformis cum diuinis literis, & cum facto Christi, qui pepercit adulterę: de qua multa habes apud Gregorium in Pastorali. *Ver. lex.* *Deut. 25.* *2. Cor. 11.* *Galat. 6.* *Io 10.*

C Ad rectum huius regulę vsum, notandum est, eam valere, quando lex, ex vi & proprietate verborum potest admittere uarias interpretationes; tunc enim non est explicanda iuxta exactissimam significationem, sed iuxta communem sensum, & modum loquendi. Deinde cauendum est, ne vlla uis fiat verbis; alias enim nulla esset legis certitudo, vt Bartholus l. omnes populi, q. sexta principali ff. de iust. & iure, Alber. in proœmio decretalium, Antonius de Butrio, Castro, & alij adnotarunt. Quare verba non sunt detorquenda a significatione communi. Et quando lex patitur varios sensus, etiam secundum communem verborum usum, & aliquis est dubius, aut nō ita proprius excludendus erit, vt benignior fiat interpretatio. Exempli gratia, capite, statutū de hæreticis lib. 6. dicitur, Filij hæreticorum, qui in perti- *Lib. 1. c 7. de lege pæ.*
D nacia obierunt ad dignitates & beneficia non admittantur: sensus esse potest vt ad iam habita non admittantur, & vt iam habitis priuentur; vel vt non admittantur ad habenda de nouo: restringenda est lex ad hunc secundum sensum: ita Glos. can. peruersum, dist. 56. Panormit. cap. Vergentis, de hæreticis. Et ratio est in promptu, quia verbum, Admitto, refertur ad futurum. Rursus ad legem pœnalem, non cum rigore explicandam, hæc animaduerti poterunt. Primū humani generis infecta, & imperfecta natura: quę, vt scriptura ait, prona est in malum. Deinde, pius sensus legis, & legislatoris iuxta ea quæ diximus. Postea magis consideranda est electio peccantis ac deliberata ratio, quam peccatum; an scilicet peccauerit ex electione, an ex aliquo vehementi animi motu. Præterea, opera quæ ante reus gessit pro rep. bono- *Gen. 8.* *Exo. 21.*

que

que communi:ob quam caussam Deus interdum hominibus perpecit. Ad A
2. Reg. 19. hæc,perpendenda est nocentis patientia, correctio, & summissio, quam in Semei considerauit Dauid, & denique personæ conditio, & facti attributa.

Secunda regula,generaliter dicta in fauorem legis pœnalis non sunt ad aliquam speciem restringenda. Colligitur hæc regula ex Canone, Quod si dormierit, 31. quæst. 1. vbi ex doctrina Augustini dicitur, Nec nobis definiédum,est quod non definiuit Apostolus: vnde Glossa infert, Non licere alicui definire,vel determinare,vel excipere,quod canon non excipit, vel definit;vel determinat:vbi nonnullos alios canones citatos inuenies Hinc pronunciatum apud Iurisperitos celebre, Vbi lex non distinguit,nos distinguere non debemus. Verum hæc regula nonnullas admittit limitationes. Prima,quando per legem facta est generis restrictio:vt in cap. Licet canon, de B electione, libro sexto, Alexāder Tertius fert legem,ut suscipiens parochiale ecclesiam, & intra annum nō promouetur ad sacerdotium,de facto amittat ecclesiam. Hæc est lex generalis,sed nō est generaliter intelligenda:quia Gregorius Decimus cap. statutum,eodem loco,eam limitauit,quādo est parochialis non collegiata:quia tunc nō habet locum lex illa uniuersalis. Itē in lege sanctio ff. de pęnis,vbi habetur lex generalis,qua pcipitur iudicibus, vt puniāt suo arbitrio trāsgressores legū;intelligitur in eo casu,in quo nō est determinata pęna a lege. Nam, vt Papinianus ait,Generi p speciē derogatur, vnde sumpta est regula iuris Canonici,in sexto. Scda limitatio,qn̄ ex illa generalitate sequeretur aliqd iniquū in lege,restringēda est generalitas: quia, licet lex non restringat,nos tamē restringere debemus;vt docet Bart. l. Furti,§. pactus,ff. de his qui notantur infamia. Huc facit Clementina, Auditor, C &,literas,de rescriptis. Exempli gratia, quod iure canonico sancitum est,si Ecclesia polluatur per seminis, & sanguinis effusionem; restringitur ad semen humanum,& intercedente aliqua irreuerentia Ecclesiæ: & ad effusionē sanguinis cum aliqua iniuria: ita Glossa,cap. vnico, de consecration e ecclesiæ,vel altaris. Vnde,si vulnus vnde oritur sanguis sit factum extra ecclesiam,non oritur pollutio. Similiter, nec semine a somniante deciso. Item, nec semine mariti & vxoris, si per vim in ecclesia detineantur si se cognoscerent ob timorem illicitæ effusionis seminis. Quo loco adnotat Alphonsus,cum in ecclesia effunditur sanguis per iniuriam, non esse distinguendū de multo, & modico sanguine, nisi sit ita modicus,ut pro nihilo reputetur, D vt duæ, vel tres guttæ:quia si maior fieret effusio nasceretur violatio:nec verbum illud canonis,Effundo,designat abundantiam,vt existimauit Panormitanus,in cap. Proposuisti de consecrat. Ecclesiæ,vel Altar. Quoniam vbi lex non distinguit, nos distinguere non debemus. Pro hac sententia neruose pugnat Alphonsus,& probat,effundere,etiam de paucissimis guttis esse intelligendum:quia effundere,est extra fundere.

L. 3. ff. de officio Præsid.

L. in toto ff. de reg. iur.

Cap. si ecclesia. de consf. eccle.

Can. Ecclesia de cōs. d. 1.

Gen 9.

Tit. 3.

Tertia regula,lex pœnalis non est extendenda vltra crimē, & personam, casumque in lege expressum. Vnde infertur,in lege pœnali,non licere argumentari a simili: cum tamen hoc argumentandi genus alias vim habeat: quare in legibus non pœnalibus a simili argumentari licet; in hac non itē.

Glos. cap. pœna, de reg. iur.

Confir-

A Confirmatur hæc regula ex can. pœnæ, de pœnit. dist. 1, cuius canonis doctrina sumitur ex iure ciuili, & ex cap. Statutum, de electione. Ratio huius regulæ ea esse potest, quia lex pœnalis, non tam pendet a ratione quæ alias dicitur anima legis, quam a voluntate legislatoris; vbi potius pro ratione reddenda est Principis voluntas, qua voluit huic rei, hanc pœnam adijcere, & non alteri. Et hic potissimum locum habet id, quod de legislatore dici solet, sic volo, sic iubeo, sit pro ratione voluntas. Per hanc regulam damnatur opinio quædã Archidiaconi, can. 1. dist. 68. qui ait, bis confirmatum, esse irregularem, quem Canonistæ sequuntur, ac etiam Richardus: sed melius Scotus, qui aliter sentit; cum pœna lata contra bis baptizatum, non sit extendenda ad bis confirmatum. Caussa autem cur pro iteratione baptismi, ff. de pœnis. Li 4. senti. dist. 7.

B & non confirmationis sit lata pœna, est voluntas legislatoris: aut certe, quia pœnæ sunt medicinæ contra eos, qui sunt proni ad faciendum contra legẽ: & cum multi existimauerint licere ob varias caussas rebaptizare, ideo priuatim contra istos lata est lex pœnalis. Ex hac eadem regula damnatur opinio Angeli, in verbo, Incestus, §. vltimo, qui putauit omnem incestuosum, siue consanguineam suam, siue consanguineam vxoris suæ cognouerit, non posse de nouo contrahere, aut si iam contraxit, debitum petere; cum caput, Transmissæ, de eo qui cognouit consanguineam, solum loquatur de eo qui cognouit consanguineam vxoris. Similiter & opinio quædam Antonij de Butrio, qui asserit, nos non posse audire missam a quouis clerico existente in peccato notorio; cum caput, Vestra, de cohabitatione clericorum, & ca-

C put, Nullus, dist. 32. solum de publico loquantur concubinario. Neque facit pro citato auctore, caput finale de temporibus ordinandorum; quia ibi est sermo de ipsis presbyteris criminosis, non de illis qui ab eis missas audiunt. Similiter ad declarationem allatæ regulæ facit, quod cum excommunicatio fertur in aliquod factum, non extenditur ad mandantes, nisi de illis facta fuerit mentio. Exempli gratia, excommunicantur ferentes arma ad Turcos, in qua mandantes non continentur, & propterea non est extendenda ad eos. Quod si in lege fieret mentio de mandantibus, tunc profecto includerentur; vt cum excommunicantur, qui violentas manus in clericos inijciunt, vt patet ex cap. Mulieres, de sententia excommunicationis. Caie. verb. excom. 17. q. 4. c. si quis suad.

D

An iudex possit dispensare in pœna a lege statuta. *Disp.* XI.

Qvamvis supra de legum dispensatione vniuerse scripserim: tamen vt quæ ad legem pœnalem pertinent, priuatim explicemus, propositam difficultatem breuiter examinabimus. Ea autem quæ de hoc legum genere nobis supersunt scribẽda; omnia fere ex Alphonso accipiemus: cum nolimus in hac parte, quæ ad praxim pertinet, accuratius quicquam scribere. Satis itaque nobis erit ea breuiter colligere, quę vir doctus in hac materia ex professo & accurate tractauit: cum ea quæ dicit, vel vera omnino sint, vel probabilitate non careant. Lib. 2. de lege pœn. cap. 12.

careant.

careant. Quod ergo attinet ad dubitationem propositam, ex citato aucto- A
re has colligo positiones.

Prima positio, nullus iudex, etiam supremus, potest reum a sententia la-
ta eripere, ne in eam incidat, nisi antequam delinquat, eum ab obligatio-
ne eximat. Quoniam est obligatus in conscientia, sine alia iudicis declara-
tione. Hæc doctrina intelligenda est iuxta ea quæ supra disputata sunt.
Lib. 2. c. 8. & 9. Ideo enim Castro vniuerse loquitur, quia existimat nulla opus esse senten-
tia declaratoria, cum lex est latæ sententiæ. Nam si requireretur iudicis
sententia, posset negligendo sententiæ declarationem reum a pœna libera-
re. Si itaque reus per priuilegium non sit antea exemptus, lex necessario
suum producit effectum. Vnde dãnat citatus Auctor, Panormitanum dicen
Cap. 1. de Treug. & pace. tem, posse per consuetudinem fieri, vt lex quę de facto obligat, nõ obliget: B
Quoniam contra talem legem nulla valet consuetudo. Verum exemplum
quod affert Alphonsus de excommunicatione lata in percutientem cleri-
cum, non est in casu dubitabili. Ex qua doctrina infert, ingredientes in
monasteria esse statim excommunicatos, licet propter negligentiam & dis-
simulationem Prælati, soleant Moniales multos introducere. Pro sua sen-
Can. Cum multa 15. q. 8. tentia Alphonsus aduersus Abbatem citat solum Matthæum quendam, &
Tiraquellum: respondetque canoni cuidam, quo suam opinionem munie-
bat Abbas: ex eo enim colligitur pœnam latæ sententiæ per consuetudinem
Conc. Tol. 9. c. 19. fuisse sublatam. Primum ait, legem illam esse concilij particularis, cuius pę
na forte per Pontificem, vel Regem fuit sublata. Deinde ait Ecclesiam il-
lam renunciasse iuri suo, non exigendo illam pœnam, non quod per con- C
suetudinem fuerit sublata. Quod si ei obijcias multas excommunicatio-
nes hoc pacto fuisse sublatas; vt excommunicationem contra non reuelan-
tem simoniam, contra dantes aliquid pro gratia impetranda, contra impri-
Conc. Lat. sub Leo. x. mentes libros non examinatos, Respondet, in similibus legibus contineri
duo; alterum, est id quod lege prohibetur: alterum est ipsa pœna. Si quod
prohibetur, solum sit de iure humano, per consuetudinem contrariã abo-
leri potest; quo sublato, etiam pœna tollitur: quare, id quod remouetur, nõ
est obligatio ipsa ad pœnam, sed opus, gratia exempli, librorum, examina-
tio. Verum, quod attinet ad excommunicationem contra eos qui pro gra
tijs impetrandis aliquid accipiunt, renouata est per Gregorium XIII. in
bulla, de datis & acceptis; ac etiam illa de libris examinandis, per Conci- D
lium Tridentinum.

Secunda positio, iudex non potest sine culpa remouere pœnam ab hu-
mana lege taxatam. Quoniam iudex subijcitur legi, quæ est recta ratio; ac
Lib. 5. eth. c. 6. 2. Polit. c. 8. proinde dominari debet; vt Aristoteles scriptum reliquit: est itaque, vt idem
ait, periculosum non iudicare secundum leges. Limitat hanc doctrinam,
vt non habeat locum in illis legibus, quæ non obligant ad peccatum; vt
sunt quorundam Religiosorum constitutiones: quare superiores non pec-
cant remittendo pœnas. Confirmatur allata positio ex Augustino dicen-
Can. in istis d. 4. te, Non licere iudici de legibus humanis iudicare, sed secundum ipsas.
Rursus, quia alias noceret ei qui accepit iniuriam, non reddendo ei ius;

ac etiam

A ac etiam Deum offenderet: siquidem, qui vindictam a iudice petit, a Deo petit: ac proinde iudices Dei iudicia iudicare dicuntur, & dij vocantur. Denique, ideo peccaret, quia noceret reipub. cuius interest vt crimina puniantur: ac proinde in multis legibus latæ sunt pœnæ aduersus iudices in puniendo negligentes. Non tamen semper eadem pœna puniendi sunt, qua reus, vt Felinus & Ostiensis uoluere; sed quando id in lege exprimitur. Quod si obijcias; Deus solet condonare pœnas, & dissimulare peccata propter pœnitentiam, & in sacris literis mirifice eius celebratur misericordia;& iudicium interminatur ei, qui non fecerit misericordiam: igitur idem facere poterit,& debebit, iudex, qui Dei personam gerit. Respondetur, Deum non esse imitandum in omnibus: qui, vt supremus iudex potest
B parcere & punire, vt vult:& dum parcit, potest corda mutare:& sæpe non punit, vt postea grauius puniat:& dum relinquit peccatum impunitũ, eo vti potest in bonum: Illud autem quod dicitur contra eos qui non vtuntur misericordia, non est restringendum ad iudices. Qđ si iudex sit superior, ex caussa poterit, aut dispensare, aut remittere pœnam; cum id reip. proderit,& læsus uoluerit; vt aliquando docuit D.Thomas, ac etiam Felinus, cap. qualiter & quando, §. ad corrigendum, de accusationibus. Vt supremus iudex recte in pœna dispenset, oportet vt pœna sit posita in bonum commune reip. quia, si esset adiudicata priuatæ personæ, non poterit eam remittere, nisi boni communis caussa; Vt Felinus loco citato, Baldus,& Angelus docent.

Rom. 13.

L. nulli C. ne sacram bapt.

L. Seruos C. ad legẽ Iuliam.

2.2.q. 67. art. 4.

C Sed dubitares, an iste cui est adiudicata pęna possit eam remittere:& quod possit, hæc ratio suadere videtur. Quia, vt habetur in capite statuimus, de regularibus, quisque potest renunciare iuri suo. In contrarium, ea est ratio, quia intercedit damnum reip. ad quam pertinet, vt delicta puniantur. Respondet ad hanc dubitationem Alphonsus, aitque solum uniuerse dici posse, non licere remittere in illis casibus, in quibus lex remissionem prohibet: vt in capite statutum, §. si quid, de rescriptis, lib.6. vbi prælatus obligatur ad restituendum quod acceperit, contra legem ibi sancitam; remissione nullatenus profutura, vt ait Glos. in verbo, Remissione,& cap. Exigit, §. vltimo, de censibus, lib.6. vbi idem prorsus de remissione, non valitura sancitur & Clementina, Nolentes, de hæreticis: vbi cum fuisset interdictum inquisitoribus, ne prætextu officij aliquid extorqueant, adijcitur, Nullis priuile-
D gijs, pactis, aut remissionibus super hoc valituris. Quare, cum dicitur, quẽque suo iuri renunciare posse, intelligendum est, cum a lege non prohibetur: qua prohibitione non existente, fiere poterit uniuerse loquendo. Immo, qui prohibitus est remittere pœnam, si eam donet, inquit citatus auctor non peccabit, quia non est prohibitus donare. Nec propterea reus censebitur omnino impunitus, quia sat est quod iudex eum condemnauerit ad pœnam:& accidit, quod alter remittat. Ex quibus illud conficitur, quod si iudex remitteret, aut condonaret pœnam certæ personæ adiudicatam, obligatus esset ad restitutionem, cap. vltimo, de iniurijs & damno dato. Idem dicas de teste legitime interrogato, si ueritatem non manifestet, vnde alterius sequitur detrimentũ: ni is restituat, in cuius utilitatem testimoniũ dixit.

Tertia

Can. quisquis 11. q. 3. L. Respic. ff. de pœn.

Tertia positio, quando pœna non fuerit a lege taxata, iudex eam temperare poterit, pro delicti qualitate, iuxta ea, quæ supra in prima regula de legis pœnalis interpretatione adnotauimus. Vbi autem sententiam tulit, non potest amplius eam minuere pœnam, quam per sententiam declarauit, præterquam in crimine hæresis, in quo hoc est speciale. Capite, Vt commissi, §. vlt. de hæresibus, lib. 6. vbi datur facultas mutandi & mitigandi pœnas damnatis propter hæresim; cum id expedire videtur. In alijs ergo non licebit, nisi ante latam sententiam. Et quamuis Iudex pœnam temperare possit, tamen omnino remittere non potest: cum punire & non punire non sit in eius potestate: interdum tamen, ob criminis leuitatem, atque ex caussa, sine alterius iniuria, totam remittere fas esset. At vero Princeps qui non est sub lege, totam remittere poterit, cap. Nisi, de officio legati. Quod si hic peteres an quando lex pœnam sub disiunctione statuit, iudex minorem possit eligere? Abbas, Cinus, & Bartolus, hunc in modum distinguendo responderent si verba diriguntur ad iudicem, vt puniat, quam maluerit pœnam eam eligere poterit: si ad reum, ei danda erit optio. Neque hoc secundum est limitandum, vt facit Abbas, quando uerba legis ad reum directa passiue pronunciantur, quod tunc electio sit iudicis, quia ista magis ad iudicem, quam ad reum referuntur, qui passionem inferre debet, vt excommunicare, &c. Atque hæc sunt quæ de re proposita a citato auctore disputantur. A B

Cap. inter cæteras, de rescrip.

An qui apud iudicem agit vt reo minuatur pęna peccet, & restituere teneatur ei cui pœna adiudicata fuerat. *Disp.* XII. C

CVM ergo iudex interdum pœnam remittendo peccet, vt paullo ante demonstratum fuit; quæritur modo, de eo, qui pro reo intercedit. Nam si iudex peccat remittendo, is etiam qui intercedit, vt qui alterius crimini consentit, peccabit; cum is qui rogat maius quid præstet, quam is qui tantum consulit. Contra vero, nihil peccare ex eo demonstrare licet, quod uiri sancti hoc officium sæpe præstiterint, iudices exorãdo, vt etiam sceleratissimis ignoscerẽt, quod non semel fecit Augustinus, qui pro Donatistis, Marcellinum, & pro Circuncellionibus Agripinum rogauit. Hanc difficultatem, interrogatus a Macedonio, in quadam epistola exposuit Augustinus, ex cuius doctrina sequentes colligo positiones. D

Epist. 158. 159. & 160. Epist. 54.

Prima positio, nemo potest intercedere apud iudicem, vt homini scelerato tota remittatur pœna. Primum patet hæc positio ex argumento facto: quia non licet rogare, quod iudex sine peccato facere non potest; at totam pęnam in re proposita iudex remittere nequit; quia alias legum auctoritas periret: igitur. Deinde, ex Augustini facto, quia nunquam rogauit, vt illi nulla afficerentur pœna; sed tantum vt iudicij seueritas mitigaretur. Quod si interdum vsurpat verbum, Impunitũ, intelligitur, ratione criminis, quod cũ lenior de eo pęna reposcitur, videtur impunitum. Secunda positio, si qui offensus est ex mera caritate peteret a iudice, vt tota pœna reo condonaretur, idq; ea de

In epist. citatis.

A ea de caussa faceret, vt se nullo odio laborare ostenderet, vel vt ille rubore affectus, desineret esse inimicus, quod carbones ignis, vt loquitur Apostolus, in suum caput coniectos videret, non peccaret. Ratio est hæc, quia non petit vt peccatum impunitum remaneat, quasi illud sibi placeat; sed vt sua bonitate nocentis vincat malitiam, & ad pœnitentiam reuocet; & illud adimpleat, Diligite inimicos vestros, & benefacite illis. Hanc rationem ad Marcellinũ scribendo, reddit Augustinus. De hac doctrina plura qui volet nostrum legat de Pacificatione librum. *Mat. 5.* *Epist. 158. 159.*

Tertia positio, quando speratur nocentis emendatio, potest agi apud iudicem, vt minore pœna puniatur, & maxime si esset pœna mortis. Quo loco animaduertendum est, non semper iudicem esse obligatum ad remittẽdam B pœnam, quotiescunque aliquis pro nocente iuste rogat: siquidem iudex, & is qui petit fines habent diuersos; & ideo, quod vni potest esse licitum, alteri nõ licere poterit. Is qui intercedit, vt plurimum, vtilitatem proximi, siue nocentis spectat: iudex vero reip. bonum. Ratio allatæ positionis hæc est, quia qui petit a iudice, quod licite facere potest, non peccat: atqui iudici, ex caussa pœnam minuere licet; iuxta l. quid ergo, §. pœna grauior, ff. de his qui notantur infamia: igitur. Felin. & Ostien. dicunt, iudicem qui sine caussa pœnam remittit, fieri infamem: sed male, inquit Alphonsus istos ex textu vnico, l. seruos, C. ad legem Iuliam, de vi publica, sumere vniuersalem regulam: siquidem male ex vno particulari infertur vniuersale. Vnde monet Iurisperitos, vt Dial. discãt. Illas caussas ob quas iudici pœnas minuere fas est C explicat Gl. l. qd ergo, §. pęna grauior, ff. de his q notãtur infamia, & Felin. c. qualiter & quãdo §. ad corrigẽdũ. de accusation. qui enumerãt ẽt caussas ob quas pęnas augere licet. Prima caussa ob quã fas est pęnã minuere, est ætas senectutis vel pueritiæ. Scda, paupertas, maxime quãdo pęna esset pecuniaria; qua remissione facta, etiãsi postea reus ad pinguiorẽ ueniret fortunã, nõ tenebitur, qd remissũ fuit psoluere. Tertia, doli defectus, qa peccatũ est nõ data opera; & ita q se defendẽdo aliquẽ occideret, cũ aliter sibi cõsulere potuisset, mitiore pęna puniẽdus esset. Quarta, cõsuetudo, q̃ nõ esset mala; vt si ex cõsuetudine nimis leuis aut nimis grauis poneretur pœna; q vsus dãnatur in capite cũ cõtingat, de foro cõpetẽti. Quincta, qñ iudex nõ posset infligere pœnã a lege statutã, vt si qs esset sacris initiatus, & mortis pœna esset infligẽ D da; quã cũ iudex infligere nõ queat, in mitiorẽ cõmutabit, c. In archiepiscopatu, de raptoribus. Verũ, si lex ipsa mitiorẽ apponeret, vel diminutionẽ prohiberet, seruãda esset. Itaq;, si quis pro reo intercedat, eo animo, vt eũ meliorẽ reddat, qd speret, eũ emẽdatũ iri, iuste ageret, & aliquid meretur, vt Aug. docet. Quod si obijcias, nõ licere pro alterius vita intercedere, cũ id sit lege vetitũ, l. quisquis, cũ militib. C. ad l. Iuliã, maiestatis: quẽ locũ citat Grat. can. si quis. 6. q. 1. ubi notãtur infamia, qui id faciũt. Rñdetur, hanc legẽ habere vim in foro exteriore; cũ Imperator caritatis opera prohibere nequeat; & nobis datũ sit consiliũ, vt ijs benefaciamus, qui oderũt nos. Deinde, diceres, legem illam habere locũ in grauissimis criminibus, de quib. ibi habetur sermo. Quod si rursus obijcias, Deum prohibere orare pro peccatoribus, iuxta illud, *l. Auxiliũ. §. in delict. ff. de min.* *Abbas. c. ea de stat. mor.* *Epist. 54.*

Ier. 7. ta illud, Tu ergo noli orare pro populo hoc, Non prohibet, ne oret, sed solum admonet, ne oret: quia, inquit, non te exaudiam; quoniam oratio non erat profutura. Adde etiam, si prohibitionem admittere velis, ideo prohibuisse, quia Deus videbat populum esse animo obstinato, ne rogando non impetrasse videretur. Hier. in hunc locū. A

Quarta positio, quando reus esset omnino obduratus in peccato, & nulla prorsus speraretur emendatio, etiamsi esset pœna mortis, pro eo orare nó liceret. Primum, ita docet Augustinus, qui dum ait, hac sola ratione licere orare pro reis, vt corrigantur: Et confirmatur; quia qui huic reo parceret, peccaret: igitur & qui pro eo oraret: sumptum patet ex canone, Faciētis, distinct. 86. Facientis culpam, inquit Ioannes VIII. proculdubio habet, qui quod potest corrigere, negligit emēdare: & infra, Nec caret scrupulo cōsensionis occultæ, qui manifesto facinori desinit obuiare. B Deinde, quia Deus non vult, vt pro ijs oremus, quibus non vult parcere; cuiusmodi sunt impœnitentes: quare, qui pro istis oraret, faceret iniuriā Deo. Adde auctoritatem Hieronymi in epistolam ad Philemonem. Quincta positio, non licet pro reo intercedere, quando inde manaret dānum proximo; vt si pęna esset adiudicata parti: neque enim est exhibenda pietas cum alterius damno, nec facienda sunt mala, vt inde eueniant bona: & qui dāni caussam dat, damnum dedisse videtur. Adde Augustini auctoritatem in epist. 54. Rom. 7.

An reus excusetur a pœna statuta, ob ignorantiam. Disput. XIII.

CVM hoc loco detur nobis occasio tractādi difficultatem cognitu maxime necessariā, cum in omni scientia practica, tum in materia de legibus; ideo eā paullo latius, quam fortasse præsens locus expostulare videtur, explanare conabimur. In hac itaque disputatione, hæc nobis explananda proponimus. C

Primum, quid & quotuplex sit ignorantia: secūdum, an ignorātia faciat inuoluntarium: tertium, an ignorātia, & quæ ignorantia sit peccatum: quartum, quid homo præstare debeat, vt ignorantia sit inuincibilis, & quorum habeatur: Quinctum, an ignorantia concomitans excuset a peccato: sextum, an ignorantia excuset a peccato; Septimum an excuset a pœna.

Quod igitur ad primum attinet, ignorātia, quæ nihil aliud est, quā scientiæ priuatio, duplex est, altera quæ dicit solum inscientiam, quæ nec est culpa, nec pœna, qualis fuit etiam in primis parentibus, qui non omnia norūt; ad quam remouendam spe sciēdi omnia, a dęmone fuerunt decepti, cū eis dixit, eritis sicuti dij, sciētes bonū & malū hoc est oīa; altera, q̄ vel est pęna, vel culpa, q̄ peccatū sequit̄. Hęc duplex est, una q̄ dicitur pure negationis, quæ nullum includit actum, & ita dicit merā priuationem cognitionis rei, aut circunstātiæ; de qua intelligitur illud, Omnes vias eius intelligere noluerunt: altera prauæ dispositionis, quæ includit aliquem actum contrarium scientiæ & veritati; qua is est affectus, qui non modo ignorat, sed ob prauam dispositionem & contrarium habitum, contra existimat, quam res est; de qua intelligitur illud Sapientis, Ergo errauimus à uia ueritatis; Aris. 1. post. D

qualis

A qualis ignorantia est in homine hæretico, qui male de fide sentit : prima in eo qui nihil de nostra religione nouit. Secundam Aristoteles appellat deceptionem, nos errorem appellare possumus. Atque hęc diuisio sumitur ex parte cognoscentis. Rursus ignorantia ex triplici capite diuidi solet. Primo ex parte obiecti, seu rei ignoratæ, in ignorantiam iuris, cum nescitur ius, siue præceptum & statutum, quo aliquid faciendum decernitur; quæ subdiuidi potest iuxta iura quę ignorantur, vt est ius naturale, diuinum, & humanum, & in ignorantiam facti, qua noscitur, siue non cognoscitur id quod fit; vt si quis percuteret clericum, quem putaret esse secularem, & si maritus accederet ad nō suam, quam suam esse existimabat : vt accidit Iacobo cum ad Liam accessit. quæ tot modis potest euenire, quot sunt circunstantiæ aggrauantes, vel minuentes actum. *August. in Enchir* *L. 1. ff. de iuris & facti ignor.*

B Secundo ex parte subiecti vtraque ignorantia, tū iuris, tum facti, diuiditur in inuincibilem, affectatam, crassam, & probabilem. Inuincibilis ea est, qua homo nescit ea quę scire non potuit humano studio adhibito; quā superare non valuit, etiamsi fecerit, quod facere potuit: quam nonnulli infideles habent de fide catholica, & quia multa sunt quæ homo scire non debet, ideo multarum rerūm ignorantiam vincere non tenetur: q͞d autem facere debeat, vt eam vincat, postea dicetur. Affectata, quam alij vincibilem vocant, ea est, quam homo habere vult, & eam eligit, vt ignorando liberius peccet; iuxta illud, scientiam viarum tuarum nolumus. Huius ignorantiæ duæ sunt caussæ, altera, quia homines putant scientiam esse noxiam, ob quam rationem Paulus aliquando Christi scientiam refugiebat : altera, *Iob. 22.* *Gal. 1.*

C peccandi libido, ne si adesset scientia, a peccato retraheret, aut retardaret: iuxta illud, Noluit intelligere, vt bene ageret. Quam ij affectant, qui nolunt audire verbum diuinum, ne dum male agunt a conscientia vexentur. Crassa ea vocatur, qua homo illas res ignorat quas scire tenetur, sed hoc lata sua culpa, quando non adhibuit eam diligentiam ad sciendum quod debebat, quā homines eiusdem conditionis cōiter adhibere solent, vt si Medicus ea negligeret scire, quæ cōiter Medici scire solent, & debent: in quam ij facile impingunt, qui laborem refugiunt: ac proinde ēt, supina vocatur, quia qui supini iacent, sunt otiosi: crassa vero, quia negligētia solet hoīes crassos facere. Hāc crassam ignorantiam male definiuit Ancaranus, vt late contra eum disputat Castro. Quia definiuit in ordinem ad sciām, cum definiri debeat per nullam *Psal. 35.* *Cap. Vt animarum de const. lib. 6. n. 3.*

D aūt modicam diligentiam. Ignorantia probabilis est illa, qua homo ignorat ea, quę non erat obligatus scire, ētsi potuisset, qualis est in rusticis, qui ignorant leges & canones. Hanc diuisionem aliqui partiuntur in duas, vt vna sumatur ex ratione eorum quæ ignoranti accidunt, vnde oritur diuisio in affectatam, & crassam: altera ex parte obligationis ad scientiam, vnde oritur ignorantia vincibilis, qn̄ non fit totum id, quod potest, ad eam vincendā, & inuincibilis, quando non facile vinci potuit. Postremo diuiditur ex parte actus, in antecedentem, concomitantem, & consequentem. Antecedens ea dr̄, quę est caussa cur aliquid fiat, quod homo non faceret, si habuisset sciām, & ipsa nullo modo fuit accersita. Quare hæc ignorantia duas requirit conditiones, quarum prima est, vt sit caussa alicuius actus & operis, hoc est, ideo

aliquis hoc faciat, quia ignorat. Secunda, vt ipsa non sit directe intẽta, qualis est ignorantia affectata, nec ẽt indirecte, quia fluit ex culpa & negligẽtia, cuiusmodi est ignorantia crassa, vel supina: quarum neutra potest esse antecedens, & ita solũ comprehendit inuincibilẽ, & probabilem. Comitans est, cum ignoratur actus, qui adhuc fieret, ẽtsi sciretur, quæ tñ, nec directe, nec indirecte est intenta, & ita complectitur inuincibilẽ & probabilẽ, quæ non sunt electæ. Consequens, est ea, quæ est aliquo pacto intenta, saltẽ indirecte, vt est crassa. Potest tamen aliquo pacto esse antecedens, sed non simpliciter; vt in hoc patet exẽplo. Quidam ex crassa ignorantia percussit clericũ, quem si nouisset esse clericum non percussisset: quia crassa est, cõsequens est, cum sit aliquo modo intenta: quia vero non fecisset, antecedẽs. Idem dicas de comitante, quæ potest esse simul comitans, & consequens, vt quando ex crassa procedit, & etiam si sciret, faceret. Atque hæc de primo. De secundo, qđ explicandum proposui, breuiter agam. Cum ergo quæritur, an ignorantia faciat inuoluntarium ob quam caussam potest excusare a peccato, hæc occurrit dubitandi ratio: quia cum per ignorantiam aliquis faciat, quod alias non faceret, videtur potius facere voluntarium. Vt igitur hic nodus explicetur, nota a philosophis assignari quoddam caussæ genus, quod remouens prohibens appellant: quo modo qui remouet lignum est caussa, vt lapis qui in eo quiescebat, deorsum moueatur. In quo genere caussæ quattuor considerantur, caussa remouens, caussa prohibens, effectus prohibentis, vt lapidis quies, & effectus remouentis, motus. Cum ergo ignorantia sit caussa remouens prohibens, in ea ista quattuor animaduertenda erunt. Scientia hominis quæ prohibet, ne quid fiat: effectus contrarius, vt nolo occidere: ignorantia remouens, & effectus remouentis, nimirum nex. Quia ergo effectus ignorantiæ est contrarius volitioni, quæ sequebatur ex scientia, ideo dicitur facere inuoluntarium, id est, contra illam volitionem: nihil enim est voluntarium nisi cognoscatur. Quamuis ergo iste nunc velit istum actum facere, tamen, quia nescit, exempli gratia esse homicidium, non dicitur homicida. Quare ea ignorantia qua remouetur scientia, quæ impedit peccatum, est caussa peccati per accidens, tanquam remouens prohibens: quæ uere remouet scientiam, qua posita adhuc homo peccaret, non dr̃ caussa peccati, sed comes peccati. Ex his itaq; patet ad dubitationem propositam. Vbi etiam illud adnotauerim, quod est scitu necessarium ad id, quod tertio loco explicandũ proposui, ea quæ homines sunt obligati scire, esse in duplici differentia: alia sunt ordinata ad operationem, ut sunt leges quibus agenda & agendorum ratio traditur: alia quæ debemus scire, non ut aliquid faciamus, sed ut recte sentiamus, ut sunt fidei & religionis mysteria. Vel hoc modo diuideres; alia tenemur scire, quia credenda, alia quia facienda, quorum alia sunt communia omnibus, & scitu simpliciter necessaria, ut quædam præcepta communia nostrę religionis: alia quę ratione alicuius offic[ii], aut muneris recte exercendi scire oportet, & ita quilibet artifex noscere debet quæ pertinẽt ad suã artẽ, sine quorũ cognitione eã recte exercere nequit. Et hæc de secdo; sequitur tertiũ. Quod ergo attinet ad tertiũ, in quo explicandum est, an ignorantia sit

Aristot. 2. Phys.

A B C D

peccatum,

A peccatum,ita statuo. Prima positio,aliqua ignorantia est peccatū. Quoniam Dauid petebat a Deo,ne meminisse vellet suas ignorantias,& Paulus ait,qui ignorat,ignorabitur. Adde quod homo tenet̃ aliquid scire:ergo illius ignoratio,vel omissio,quæ duo pro eodem sumo, erit peccatum. Secunda positio,ignorantia secundum se,suamque rationem est peccatum. Hoc affirmauerim contra opinionem Caietani & Durandi,qui dixerunt, non esse peccatum ex se,sed ratione negligentiæ ob quam quis sit ignorans, dum nō curat ea discere,quæ debet.Explico istam sententiam,cognitio veritatis in se,non est virtus moralis, nisi ratione cuiusdā virtutis, quæ studiositas vocatur,media inter curiositatem,& negligentiam: quæ est vitium in voluntate existēs, quia homo non discit,quæ debet.Ignorantia ergo,vt opponitur scientiæ non B est vitium,nisi ratione negligentiæ,quæ opponitur studiositati. Nos cū alijs contra sentimus:vbi nota,aliud esse,aliquem actum esse peccatum,aliud illum imputari ad peccatum:vnum enim sine alio esse potest:vt,furari est peccatum, sed non attribuitur vitio, nisi quia est voluntarium: hoc posito,dicimus ignorantiam ex se esse peccatum, quæ tamen non imputatur nisi ratione negligentiæ.Primum sic probatur:Omissio alicuius præcepti est peccatū, & non solum rōne negligentiæ,vt si quis peccaret non audiendo sacrum ob negligentiam:ergo etiam ignoratio eorum quæ quis scire tenetur:quoniam ignorantia est omissio seu defectus scientiæ quam quis debet habere. Ipsa itaque negligentia ignorandi aliquid est mala,quia homo tenebatur nō habere talem ignorantiam. Confirmatur, facere contra præceptum, ex se, est C peccatum:at qui ignorat,quod scire debet,facit contra pręceptum:igitur illa ignorantia ex se erit mala. Alterū sic probatur, quia si adsit omnis diligentia ad sciendum, quod sciri debebat, fiet ignorantia inuincibilis,quæ nō est peccatū:ergo ignorantia,non imputatur,nisi ratione negligentiæ: quæ ideo dicetur peccatum, quia aliquid ignorare quod scire oportet,est peccatū.Sicuti in alijs peccatis, negligentia adimplendi præceptū, ideo est peccatum, quia non implere præcepta est peccatum,& vt diligentia sciendi ideo est in præcepto,quia scire est in pręcepto,ita negligentia in sciendo erit cōtra pręceptum, quia nescire est contra præceptū. Tertia positio, ignorantia probabilis & inuincibilis non est peccatum, ētsi sit eorū quæ homo tenebatur scire.Quoniam non est voluntaria:intellige si adhibita sit debita diligētia. Vn- D de colligitur crassam,siue affectatā esse peccatum,cum sit voluntaria.Quarta positio,ignorantia eorū quę homo tenetur scire,non vt agat,sed vt sciat,nisi sit inuincibilis,est peccatum,quomodocunque teneatur illud scire. Primū, quia in diuinis literis sæpe talis ignorantia damnatur. Verum, inquit, Deus per Isaiam,præ vino nescierunt,& præ ebrietate errauerūt.Sacerdos & propheta nescierūt præ ebrietate,absorpti sunt a vino Et alio loco,Speculatores eius cęci oēs,nescierūt vniuersi.Itē,conticuit populus meus,eo qđ nō habuerit sciām: qa tu sciam repulisti, repellam te, ne sacerdotio fungaris mihi,& oblita es legis Dei tui,obliuiscar filiorū tuorū,& ego. Deinde,qa Deus grauissimas minat̃ pęnas illis, q hoc ignorātiæ genere laborant. Denique,adde sniam sanctorū Patrū,qui mirū in modū,passim ignorantiā damnāt, vt Hieronymus,

1.2.q.66. art 2.
2.sent. d. 22.q.3.

Bartbol. Med.

Lib.1. contra Pel. ronymus, vt Chrysostomus, Augustinus, & alij, quos in re manifesta missos facio. Quincta positio, ignorantia eorum quæ homo tenetur scire, vt recte sentiat de fide, & recte credat, vt sunt articuli fidei, est peccatum mortale. Primum hoc patet ex præcepto dato Apostolis de promulganda fide vt homines credant: credi autem distincte nō potest, quod ignoratur, igitur. Et Christus dominus, si non venissem, & loquutus eis non fuissem, peccatum non haberent, intellige de peccato infidelitatis, & non credendi, quod per excellentiam, peccatum nominatur. Deinde, idem confirmares auctoritate doctorum in hunc locum, & maxime Augustini. Huc etiā petinet illud, qui ignorat, ignorabitur: quod priuatim de ignorātia rerum diuinarum intelligitur. A

Hom. 28. in epis. ad Rom.
Tract. 80. in Ioan.
Tract. 83. in Ioan.
Epis. 105.

Sexta positio, ignorantia eorum quæ homo tenetur scire vt honeste viuat, & pie agat, est peccatum mortale; huiusmodi sunt vniuersalia legis naturæ documenta, & decalogi præcepta. Primum patet ex diuinis literis in quibus præcipitur vt hæc discantur, & ignorantibus maximæ pœnæ inferuntur. Deinde, quoniam homo est obligatus ad aliquid agendum, & ad seruanda mandata Dei, & in primis quę per naturæ legem docuit: quæ qui ignorat, seruare non potest: igitur. Septima positio, ignorantia eorum quæ sunt iuris positiui, & eorum, quæ cuique seruanda, sunt post sufficientem legis promulgationem, est peccatum mortale. Vnde fidelis tenetur scire quādo sit audiendum sacrum, & quando sit ieiunandum. Primum hoc patet, ex eo quod debemus parere mandatis superiorum, & leges seruare. Deinde, quia humanæ leges & ius positiuum statuit, vt hæc sciantur, & ad seruandū obligāt: igitur. B

Deuter. 6. & 11.
Isai. 5.
Ier. 4.
L. sacrat. C. de leg.
Cap. 1. de const.

D. Tho. 1. 12. q. 76 artic. 2.

Octaua positio, ignorantia eorum quæ homo tenetur scire, vel facere ratione alicuius officij, est peccatum mortale. Quoniam quisque suo tenetur muneri recte satisfacere, id quod qui suam artem ignorat, nunquam faciet. Quare, mercator scire debet, quę pertinent ad mercaturam recte faciendam: medicus item, maritus quæ ad suum statum, & sacerdos itidem. Et vniuerse, quisque est obligatus scire normam eius rei quam iuste vult exercere. Quo fit, vt qui in pluribus negocijs versari vult, plura scire ex humanis constitutionibus debeat. Ex quibus intelligi licet, quantum errent illi Concionatores, qui hæc non docent, ob quorum ignorantiam fideles sunt in statu peccati. Notat hoc loco Castro, leges quæ non obligant ad peccatum mortale, neque etiam obligare ad earum scientiam: nam ideo obligant ad scientiam, quia ad obseruationem obligant. C

Nona positio, etiam ignorantia facti interdum est peccatum. Quoniam aliqui ex officio aliorū facta nota habere debent, vt pastores, quibus ouium vultus cognitus esse oportet: atque etiam circunstantiæ nonnullæ quę pertinent ad res agēdas, & ad diuinum cultum. Similiter parochus tenetur scire, an sui confiteātur suo tempore. Idem de alijs personis dicas, quę sunt obligatę aliquo pacto ad alios corrigendos. Huc facit illud Pauli pręsides monētis, vt in solicitudine pręsint: atque etiam hæc Diui Gregorij pulcherrima sententia, Non potest esse pastoris excusatio, si lupus oues comedit, & pastor nescit. Decima positio, qui ignorat, non peccat continue, sed solum quando est tempus acquirendi scientiam, & negligit. D

Ezec. 36.
Rom. 12.
De reg. iu. c. quauis

Vndecima

A Vndecima poſitio, ignorantiæ peccatum tollitur per pœnitentiam, licet
non tollatur ipſa ignorantia. Ratio, quia tollitur negligentia, dum igno-
rans proponit ſe velle diſcere, & curam ponit, vt diſcat: & ita ignorãtia quę
erat culpabilis fit inculpabilis: etiamſi ſolum habeat pœnitentiam de igno
rantia, non de peccatis alijs: immo ſine pœnitentia ignorantiæ, per propoſi-
tum de adhibenda diligentia, fit inculpabilis. Atque hæ ſunt poſitiones,
quas in hac parte ponẽdas duxi; ad quarum maiorem confirmationẽ non-
nullas ſoluam dubitationes.

Prima, peccatum, eſt dictum, vel factum, vel concupitum contra legem
Dei, ex Auguſtino: at ignorantia nihil horum eſt: igitur. Reſpondeo, in hac
definitione ſubintelligendas eſſe ſuas negationes, non factum, non dictum,
B propter peccata omiſſionis. Quare, non ſcire quod debes, peccatum erit.

Secunda, Diuus Thomas, videtur affirmare ignorantiam eſſe peccatum
ratione negligentiæ: & ſi eſſet ex ſe peccatum, vt nos diximus, de eo priua-
tim egiſſet, quod non fecit, cum hac de re egit: igitur non eſt verum quod
nos docuimus. Reſpondeo, dici peccatum propter negligentiam, ratione
attributionis, vt explicuimus: de quo, egit, cum de peccato omiſſionis di-
ſputauit: cum ſit omiſſio ſcientiæ. Ideo priuatim egit de negligentia, quia
egerat de ſolicitudine quæ eſt pars prudentiæ, vt ageret de oppoſito prudẽ-
tiæ. Tertia, peccatum eſt in voluntate: at ignorantia eſt in intellectu, igitur
non eſt peccatum. Reſpondetur, hæreſis ẽt eſt peccatum, & tamen eſt in in-
tellectu: ſimiliter actus imperati, vt furtum, & homicidiũ: quare vt in tranſ-
C greſſione legis non ſolum peccatum eſt in voluntate, ſed etiam in actu im-
perato, ita in omiſſione, in omiſſo & ignorato. Quarta, peccatum opponitur
virtuti morali: at ignorantia opponitur ſcientiæ, quæ eſt virtus intellectus:
igitur. Reſpondetur vt cognitio eſt actus ſtudioſitatis imperatus a volun-
tate, ita ignorantia eſt actus negligentiæ quæ opponitur ſtudioſitati ab ea-
dem imperatus. Sed obijceres, ſcire, eſt actus intellectus, non igitur ſtudio-
ſitatis: verum, hoc nihil eſt, quia multa ſunt peccata quæ aduerſantur vir-
tutibus intellectualibus volũtarijs, vt infidelitas, hæreſis, & error artis: adde
etiam, quod ſcire pertinet ad obiectum ſtudioſitatis; vt oratio ad obiectum
religionis, licet illa ſit in ratione, hæc vero in voluntate. Quincta, ſecluſa
negligentia circa ea quæ ſcire debemus, manet ignorantia ſine vllo pecca-
D to: ergo ex ſe non eſt peccatum. Reſpondeo, ex ſe eſſe peccatum, licet non
imputetur peccato propter adhibitam diligentiam. Sed diceres, ergo igno-
rantia inuincibilis erit peccatum: ita eſt, ſi de ea loquamur, vt eſt ignoratio
eorum, quæ ne ſciuntur; non autem vt eſt inuoluntaria. Sed de hoc capi-
te ſatis, ſequitur aliud.

De quarto, duo nobis explicanda ſunt: primum, quid homo debeat fa-
cere, vt ignorantia ſit inuincibilis: alterum, de quibus talis ignorantia habe
ri poſſit. Quod attinet ad primum, tria ſunt in quibus omnes conueniunt.
Primum, hominem eſſe obligatum ad aliquid faciendum, ad hoc vt igno-
rantia ſit inuincibilis. Secundum, hominem non obligari ad faciendum
ſimpliciter omne id quod poteſt; ad tollendam iſtam ignorantiam. Tertiũ,

esse obligatum facere id, quod confert ad expellendum talem ignorantiam: A sed dubium est, quid sit id quod facere tenetur. Vt autem doctorum opiniones intelligas, animaduerte tria esse remedia ad tollendã alicuius rei ignorantiam. Vnum est propria consideratio: alterum aliorum hominum consilium: postremo diuina instructio, siue oratio, qua a Deo veritatis notitia petatur. Hoc posito, circa allatam dubitationem sunt tres dicendi modi. Primus eorum qui dicunt, hominem in hoc casu esse obligatum ad faciendum id, quod faciunt viri bonæ conscientiæ: sed hic peteret aliquis, quid sit quod faciunt isti boni viri. Secundus eorum qui dicunt, debere consulere virum doctum; & si decipiatur, non erit ei tribuendum ad ignorantiã. Ita Landulphus quidam Neapolitanus. Atqui, inquit Castro, hoc satis non esse, vt aliquis excusetur ab ignorantia iuris diuini, vel humani: sed si res est B grauis debet plures consulere. Rursus debet inquirere de fama & vita eorum quos consulit, & de bona conscientia, Quia, sibi nequam, cui bonus erit? Anima vero viri sancti, enunciabit aliquando vera, & vnius sententia aliquando melior est, quam multorum; ut unius Micheæ, quam multorum prophetarum, & unius Iudith, quam totius Senatus. Si sint multi ex utraque parte, & altera sit eligenda, tutior eligatur. Tertius Adriani, qui duo dicit. Primum in illis, quæ non sunt necessaria omnibus ad salutem; quorum alia pertinent ad ius naturæ, ut scire aliquem contractum esse usurarium, alia ad ius ciuile, satis est ad ignorantiam inuincibilem, ut homo faciat, quod in se est, humano more, ut ministerio hominum instruatur, & ita sat est consulere doctos: Alterum, in illis quæ sunt necessaria simpliciter ad C salutẽ, ut præcepta iuris naturalis, articuli fidei, principia religionis, & præcepta ecclesiæ, non sat est confugere ad auxilium humanum, sed oportet se præparare per caritatem & orationem, ut homo instruatur a Deo. Idem ante ipsum docuit Gulielmus Parisiensis uir grauissimus: Alexander Alensis, in secunda parte, Ioãnes Gerson, Lectione quarta de uita spirituali, Gabriel Biel, in 2. sent. distinct. 22. quæstione 2. Syluester in uerbo, Ignorantia, §. 6. a qua non uisus est abhorrere Diuus Thomas in quolib. tertio, articulo decimo, & Alphonsus a Castro, qui ait adhibendam esse pœnitentiam, ut remoueantur peccata quæ impediunt ne Deus per se, uel per homines ueritatem reuelet. Et quia Deus non deest, ideo si homo faciat, quod in se est, harum rerum non poterit esse ignorantia inuincibilis. Hæc sententia his nititur rationibus. D

In 4. sent. d. 15.

Eccl. 14. et 37.

3. Reg. 22.

Quolib. 1. q. 1.

Quolib. 4. ar. 1.

Tract. de leg. q. 129, m. 8.

Prima sumitur ex sacræ scripturæ locis. Vnctio, aiebat Ioannes, docebit nos de omnibus: & Regius vates. Dedisti metuentibus te significationem, vt fugiant a facie arcus. Ex quibusdam alijs locis colligitur, Deum denegare suam lucem & inducere in errorem ob peccata & permittere vt doctores nos decipiant. Secundo, vel homo facit quod in se est, & tunc proculdubio dirigetur a Deo: quia non deest in necessarijs vel non facit, & tunc error nõ erit inuincibilis. Confirmatur, homo tenetur credere, et potest credere, quia si faciat quod in se est, certissime Deus eum docebit igitur. Quod debeat facere quod in se est, præceptum est notissimum, a quo nemo excusatur. Tertio,

Isa. 9. 19.

Ezec. 14.

Psal. 68.

A tio, medium aptissimum ad hoc vt homo illuminetur a Deo, est facere ea quæ diximus: igitur, ni illud adhibeat, non excusabitur. Quarto, nemo potest excusari a peccato, per id quod Deus decernit in pœnam peccati, vt est cæcitas & error, quibus rebus Deus permittit nesciri necessaria ad salutem: ergo per istam ignorantiam nemo excusabitur. Denique, nemo est, qui non habeat a Deo auxilium sufficiens ad credendum, & ad salutem consequendam: ergo nemo ex hac parte excusari poterit. Nos ita statuimus. *Iac. 1.* *Rom. 1.* *Psal. 144.*

Prima positio, ad hoc vt ignorantia facti sit inuincibilis, satis est vt homo faciat aliquam diligentiam modo humano. Primo probatur ex facto Iacobi, qui adhibita humana diligentia, inuincibili ignorantia excusatur, quod dormiuerit cum Lia: neq; enim est necesse, vt quoties maritus ad lectum ac- *Genes. 29.*
B cedit videat, an sit sua ea, quam in lecto inuenit: neque vt ægrotus semper Medicum consulat, cum vult cibum sumere. Et vt ille qui emit, petat ab eo qui uendit titulum dominij. Sat igitur erit tanta diligentia, quantam humana prudentia communi vsu requirit. Deinde confirmatur ex l. Nec supina, ff. de iuris & facti ignorantia; vbi dicitur, quod sicut ignorantia supina ferenda non est, ita nec scrupulosa inquisitio exigéda: & scientiam hoc modo æstimandam esse, vt nec negligentia crassa, aut nimia securitas satis expedita sit, neque dilatoria curiositas exigatur. Sed obijcies factum Abimelech, qui uoluit accipere eam, quę erat Abrahę: cui, etsi diligentiã adhibuit, Deus dixit, en morieris pro muliere, quam tulisti; & Rex illud factum uocat peccatum graue: ergo non satis est dicta diligentia. Respondet Lyranus Abi-
C melech non adhibuisse omnem diligentiam, quam debuisset. Dic etiam non tantum peccasse, quod illam ducere voluerit; sed quia habebat suam: modo intelligitur can. in lectum, 34. q. 1. & 2. Postremo, factum dicitur peccatum grande, quod ex se est grande, non quod ille grande peccatum cõmisisset. Et quia humanam diligentiam adhibuit, idcirco a Deo monitus fuit, ne erraret, & faceret id, quod alias morte dignum fuisset. Secunda positio, quando ignorantia est circa ea, quæ videntur deduci ex iure naturali, vel circa ea quæ sunt iuris positiui, satis est, vt qui ignorat consulat unum, vel alterum virum doctum & pium, si res non sit maximi momenti: si vero maioris momenti, plures consulendi erunt: & quando res adhuc esset dubia, tutior pars erit eligenda. Est communis doctrina, quæ probatione non eget.

D Tertia positio, quando ignorantia est circa ius diuinum, & ea quæ sunt necessaria ad salutem, non est necesse vt homo faciat totum id, quod simpliciter potest, & vt disponat se per pœnitentiam, & per orationes, sed satis est, vt plures doctos, & pios consulat, vt paullo ante diximus. Quare, non placet hac in parte Adriani opinio simpliciter accepta. Primum, quia satis est tenere viam ordinariam, quam Christus nos docuit, vt cõsulamus pastores & doctores, quos nobis reliquit: quorum auxilio & institutione, homines ad fidem traducũtur; vt ex Paulo didicimus. Secundo, ponamus aliquem ita se præparare, vt contraria opinio docet, & eum intrinsecus illuminari: sed tamen, sine Dei miraculo, quod non est requirendum, non sit certus de suo spiritu; iste, si aliter a suis doctoribus instrueretur, his potius, quam suo spi- *Rom. 8.*

ritui

ritui debet credere, ni quis cum Luthero alijsque hæreticis velit sentire: igitur ista præparatio non est sufficiens. Tertio, quia sequeretur virum iustũ non posse habere ignorantiam inuincibilem: quia semper facit quod in se est, vt a Deo doceatur: consequens est falsum, cũ aliqui infideles possint conuerti, manente ignorantia inuincibili aliquorũ articulorum fidei. Quarto, vel ista dispositio per pœnitentiam est necessaria vt homo doceatur per uiã ordinariã; & hoc non, quia multi existentes in peccato illuminati sunt per concionatores, immo doctrina euangelica est dispositio ad pęnitentiam, nõ contra; vel, vt per miraculum a Deo doceatur, & tunc sequeretur Deum nõ prouidisse sufficiẽter Ecclesię suæ, ad hoc vt homines ordinaria via instruãtur, quod est absurdum. Denique, Diuus Cyprianus omnem diligentiam adhibuit, vt de eo de quo dubitabat fieret certus in Concilio Carthaginẽsi, quod in puerorum anabaptismo errauit; & tamen mansit in errore: quare in viro iusto, qualem Cyprianum fuisse existimandum est, poterit esse ignorantia inuincibilis. A B

Quarta positio, in aliquo casu ad auferendam ignorantiã opus esset confugere ad Deum, vt ipse illuminaret. Vt siquis infidelis inciperet audire legem euangelicam, aut aliquis hæreticus haberet scripulos de errore in quo est, deberet recurrere ad Deum vt illuminaretur, præsertim cum deessent doctores, quos consuleret. Similiter tempore schismatis, cum de vero Pontifice dubitaretur: & cum aliqua subita & magna illusio dæmonis adesset, vt contigit Bernardo, cui dæmon sub specie crucifixi apparuit, & in alijs similibus & grauioribus casibus, vt ex Augustino discimus. Satis itaque esset conuertere se ad Deum per orationem, etiam si quis non præpararet se ad gratiam. In communibus vero casibus, si non adesset exterior doctor, quẽ consulere liceret, homo excusaretur ignorantia inuincibili. Quincta positio, qui alios consulit, & postea ex prauo affectu in sua manet ignorantia, vt olim Iudæi cum Christum consulebant, non est tutus in conscientia donec prauum deponat affectum, quo excœcatur, ne veritatem videat. Vt itaq; ignorantia fiat inuincibilis, ignorans debet alios consulere, & prauum affectum deponere: quibus factis, erit in conscientia tutus. Et hæc de primo, quod in hoc capite explicandum proposuimus: sequitur alterum, in quo docendum est, de quibus rebus possit esse ignorantia inuincibilis. C

Lib. de utilit. cred.

Prima positio, ignorantia inuincibilis non potest cadere circa principia iuris naturalis, cuiusmodi sunt ista, Bonum est amandum, honestum est amplectendum: Quod tibi non vis, alteri ne feceris, & c. Quoniam ista omnia, ipso naturæ lumine nobis indito, sine vllo discursu cognoscuntur. Quod si qui ista negent, aut nolint, id non fit ex ignorantia, sed ex malitia. D

Secunda positio, circa primas conclusiones ductas ex naturali lumine, & speciatim circa præcept. decalogi potest cadere ignorantia inuincibilis ad breue tempus, non tamen diu. Quod cadere possit, patet: Primo, quia ista non sunt omnino per se nota, sicuti nec Deum esse: igitur eorum potest esse ignorantia inuincibilis, antequam per diligentiam in eorum notitiam veniatur. Deinde, quia viri alioqui non indocti, non sine discursu & studio

venerunt

A venerunt in cognitionem veritatis istorum præceptorum. Quare, qui olim adorarunt idola, vel aliquid agebant contra dicta præcepta & veritates per inuincibilẽ ignorantiã, aliquãdo excusari potuere. Quod diu excusari non potuerint, sic probat. Primo, qa (si quis mentẽ adhibeat) nõ multo labore, & sine pceptore (vniuerse tñ loquendo) istę primę cõclusiones deduci possunt, ex illis primis principijs, vt alias diximus: aut saltem ab alijs qui eas cognoscebant, accipi potuerunt. Deinde quia vix fuit vlla gens tam barbara, quæ non cognouerit ista præcepta seruanda esse. Vnde Paulus aiebat, Gentes quæ legem non habebant, ea quæ sunt legis facere: Et Aristoteles eũ ignorantiæ vitio damnandum esse dixit, qui ius vniuersale ignoraret. Præterea, in diuinis literis damnantur vniuerse omnes qui ista ignorant; vt qui Rom. 2. Lib. 3. eth. c. 3.

B Deum non norunt, qui idola colunt, qui iniustitiam exercent. & ideo Paulus dixit, Gentes esse inexcusabiles. Postremo, cum habeamus Angelos custodes, quod etiam Ethnici cognouere, credendum est eos ista nos docere, vel ad ea cognoscenda nos iuuare: & Paulus aliquando dixit, Deum non deseruisse homines, sed seipsum manifestasse per creaturas, & per munera quæ nobis per creatas res largitur; dans pluuias de cœlo, &c. Quod si dicas, apud nonnullos populos fuisse leges & mores contra ista præcepta, vt apud Germanos & Spartanos, & Scythas, apud quos approbabatur furtum: apud alios nuptiæ valde incęstuosæ: apud alios senes vt inutiles necabantur; apud alios mulierũ cõmunitas, & huius generis alia fuere admissa: dicerẽ id accidisse ob luminis naturalis tenebras, ob multa peccata quibus Sap. 13. 14 & 15. Rom. 2.

C homines erant oppressi, introductas: cũ hęc sit peccati vis, vt peccantem rationis lumine paulatim priuet: ita vt aliquãdo eo deueniatur, vt nusquã appareat. Tertia positio, circa ea quæ distant a primis naturæ principijs, a quibus non facile colliguntur, potest esse ignorantia inuincibilis per longum tempus; vt sunt ista, Diuortium non esse licitum: vxorum pluralitatem esse malam: non licere pro alterius salute falsum iurare: fornicationem simplicem esse omnino illicitam: vindicationem priuatam esse malam: humanam hostiam Dei sacrificare non licere. & id genus alia. Cic. Tusc. 3

Primum, quia horum vitiorum deformitas sine diligenti rationis discursu cognosci non potest. Deinde, quia ista & horum similia fuerunt in vsu apud nonnullas nationes; vt diuortium & vxorum pluralitas. Postremo,

D quia etiam apud Christianos, qui in luce Euangelij sunt, circa ista nonnulla oriuntur dubia: apud quos tamen, non est ita facile admittenda ignorantia inuincibilis istarum rerum, & circa ea pręcepta quæ communiter doceri, & ab omnibus sciri solent: vt circa pręceptum de non fornicando, de vna tantum vxore habenda: quia qui ista ignorat, ex negligentia culpabili ignorat. At vero circa præcepta, quorum explicatio non est ita in vsu, nec ita communiter sciuntur, potest esse ignorantia inuincibilis in aliquibus; per aliquod tempus: vt, an aliquis contractus sit vsurarius: an ex mutuata pecunia liceat aliquid accipere, vt ex mutuato equo: Quæ qui inter barbaros fuisset nutritus, inuincibiliter ignoraret; vt simplicem fornicationem esse peccatum. Quarta positio, circa præcepta diuina positiua hoc est circa articulos

ticulos & mysteria fidei, potest diu cadere ignorantia inuincibilis. Hoc affirmauerim contra sententiam Adriani, quam his rationibus impugno. Primo, auctoritate D. Pauli dicentis, homines non posse credere sine prædicante: igitur qui non audiuerũt, sunt excusatione digni; cum Diuus Paulus eos solum condemnet, qui audiuerunt, & non crediderunt. Huc facit etiam illud Domini, si non venissem, & loquutus eis non fuissem, peccatum nõ haberent. Secundo ex auctoritate Augustini, libro de natura, & gratia, cap. 2. 4 & S. tractatu 89. in Ioannem, dum citata Christi verba declarat, & epistola 105. ad Syxtum. Sunt tamen qui dicunt, posse haberi ad breue tempus, & non ad longum: sed si non audiuerunt, profecto habere possunt etiam ad lõgum. Postremo, quia post Christi passionem & ante sufficientem Euangelij promulgationem certum est apud multas nationes fuisse istam rerum ad salutem pertinentium ignorantiam; quæ tamen ob non seruatam naturæ legem in statu erant peccati, & damnabantur, non propter infidelitatem, sed ob alia crimina. A B

Ioan. 15. *2. 2. q. 10. art. 1.*

Quincta positio, circa præcepta humanæ legis potest esse ignorãtia inuincibilis ad longum tempus. Primum, quia si esse potest circa præcepta diuinæ legis, multo magis circa ea quæ sanciuntur lege humana, quorum cognoscendorum non tanta debet esse cura: nec ita facile sciri possunt, vt diuina. Deinde, quoniam alias omnes deberent dare operam legibus humanis: quod non est dicendum. Quod si obijcias caput primum, de Constitutionibus, vbi statuitur, vt Canonum statuta custodiantur ab omnibus: at custodiri nequeunt, si ignorentur: igitur omnes ea scire, debent: dicerem hanc constitutionem obligare eos, qui in iudicijs versari volũt, vt patet ex sequentibus verbis; qui, etsi teneantur statuta scire: tamen adhuc possunt inuincibiliter quædam ignorare, vt de diuino iure diximus. Sexta positio, ignorantia facti potest esse inuincibilis respectu cuiuscunque iuris naturalis, diuini, & humani. Doctrina est manifesta, vnde potest quis sine culpa coniungi matrimonio cum sorore: nescire, an hostia sit consecrata, & denique, necare hominem missa sagitta. C

L. leges sacratis. C. de legib.

Septima positio, culpabilis ignorantia, ex eo quod homo dolet de peccato, fit inuincibilis: quia per pœnitentiam tollitur culpa: immo etiam sine pęnitentia, ex solo proposito adhibendi diligentiam, vt supra diximus.

Ad primum, vnctio diuina docet omnia humano modo a se constituto, vel hic locus intelligitur de interiore Dei auxilio, sine quo non habet efficaciam prædicatio humana: alia loca in quibus Deus permittit, vel punit ignorantiam in pœnam peccati, intelligenda sunt de ignorantia culpabili, quando non quæruntur doctores qui instruant, vel si quæruntur, non quęruntur boni. Ad secundam, hominem facere quod in se est, dupliciter intelligi potest: vno in ordinem ad totam vitam, seruando naturæ legem, pręparando se ad gratiam, & tunc certissime a Deo illuminabitur: sed hoc totũ non tenetur aliquis facere, antequam habeat cognitionem Dei per legem ordinariam, audiendo verbi diuini concionatores, per quos ei innotescat pœnitentiam esse medium idoneum ad recipiendam illuminationẽ a Deo. D

Neque

A Neque enim diuina præcepta ita obligant, vt homo debeat adhibere omne medium sibi possibile ad eorum obseruationem: sicuti homo tenetur conseruare vitam, non per omne medium; vt per perpessionem grauissimi doloris, per cibum maximi precij, sed sat est, si adhibeantur media communiter ordinata & apta ad talem finem. Altero modo in ordinem ad aliquid particulare, vt ad tollendam aliquam ignorantiam, & tunc non est necesse vt faciat totum quod in se est, vt quis illuminetur, cum sat sit doctores consulere. Immo, nec etiam necesse est vt adsit vera pœnitentia vt illuminetur de rebus fidei in particulari, nisi per communem viam: vnde Cornelius Cẽturio, & alij missi sunt ad doctores post conuersionem. Ex quibus patet etiã ad huius argumenti confirmationem. Quare, etsi homo sit obligatus facere quod in se est, non necessario sequitur, vt statim illuminetur in omnibus: B neque enim pęnitentia est vnicum & necessarium remedium ad tollendam ignorantiam vincibilem, & ita sine ea potest aliquis facere, quod in se est. *Act. 9.*

Ad tertium, patet ex dictis, & si quid probat, solum quartam positionem probat. Ad quartum, illa ignorantia, quam Deus adhibet in pœnam peccati, est ignorantia affectata. Ad quinctum, Deus dat omnibus sufficiens auxilium ad recte viuendum, quod si homo faceret, illuminaretur: sed non dat immediate auxilium ad credendum, & ita multi excusantur ab incredulitate, sed non a vitæ peruersitate. In summa, ut hoc caput concludamus, circa omnia iura humana & diuina positiua potest contingere ignorantia inuincibilis, & circa omnia facta; ad quam tollendam nõ obligatur homo C ad summam diligentiam adhibendam, neq; ad faciẽdum id totum ad quod alias obligatur, vt ad pœnitendum de peccato; vnde sat est, vt media adhibeat ordinaria, & id faciat, quod vir bonus & prudens facere consueuit. *Alm. in Mor.*

De quincto capite, in quo explicandum est, an ignorantia concomitans excuset a peccato. Quidam uidentes, sed non bene, quod aliquando dixit D. Thomas, existimarunt, talem ignorantiam non excusare: quare secundũ istos, qui alias voluisset occidere suum inimicum, & per ignorantiam concomitantem illum occideret, quia hic actus esset uirtualiter intentus, peccaret. Vbi nota actum aliquem esse uoluntarium contingere tribus modis; primo formaliter, cum re ipsa est cognitus & intentus: secundo, interpretatiue, cum quis agit ex ignorantia crassa, & culpabili, vt si quis emitteret ba- D listam in foro, & præter intentionem hominem occideret; postremo uirtualiter, vt homicidium factum ab ebrio, qui sciens factus est ebrius, & in ebrietate sęuire solet; & hoc modo, inquiunt isti, esse uoluntarium, quod concomitanti voluntate aliquis vult: de qua re nos ita statuimus.

Prima positio, scite dicitur, ignorantiam concomitatem non excusare a peccato. Primum ex Aristotelis doctrina, qui ait, eam ignorantiam excusare, quando qui peccauit, se fecisse pœnitet: quod non facit qui per ignorantiam concomitãtem peccat; vt ex eius explicatione patet. Adde, quod etiã insignes Theologi sic loquuntur, vt D. Thomas, Durandus, Gabriel, Marsilius, & alij. Deinde ratione, illa ignorantia excusat opus, quæ est caussa operis: at ista non est caussa, cum non antecedat actum: igitur. Secunda positio, *1. 2. q. 76. ar. 3* *Lib. 4. sen. d. 22.* *In 2. sent. q. 15.*

tio, reatus ille qui procedit ab ignorantia concomitante non est peccatum, vt A
talis est. Primum, peccatum non est, vbi non adest uoluntas; sed ignorantia ista facit non uoluntarium, vt ex eius expositione patet: igitur. Secundo, cum quis per talem ignorātiam voluit exēpli gratia occidere animal, quod putabat esse brutum, & non hominem, non peccauit: igitur nec quando occidit. Tertio, conditionalis voluntas nihil facit ad meritum vel demeritū: igitur non attingit humanos actus: exempli gratia, nō propterea quod Deus scit me peccaturum esse, si mihi daretur occasio, hoc mihi ad peccatum adscribit; nec ad maius meritum, quod sciat, me daturum esse aureum numum cum do argenteum, etiamsi putarem esse argenteum, & alia similia finge-res exempla. Quarto sequeretur hominem sine culpa fieri perplexum, vt si alicui viro expectanti vxorem, supponeretur alia quam adamasset, de qua B
tamen non cogitasset; quam si nosceret cum ea concuberet. Denique, ex contraria sententia sequeretur, vt idololatra, qui semel se & omnia sua retulit in idolum, peccaret in omnibus operibus, quod est omnino falsum: sequela patet, quia si iste interrogaretur cum bona moralia facit, cur faciat, diceret, se in sui dei cultum facere. Neque hoc est contra D. Thomam, quem si re-
Loc. cit. ar. 84. cte Almaynus intellexisset, vtique non reprehendisset; cum expresse docuerit, hanc ignorantiam non afficere actum, sed eum relinquere in sua natura. Sequitur sextum caput, de quo ita statuo.

Prima positio, ignorantia in tantum minuit peccatum, in quantum minuit uoluntarium; vnde quæ totaliter minuit, omnino excusat, & tollit peccatum, vt est ignorantia inuincibilis: quæ non attingit actum, sicuti concomitans, nec minuit, nec auget: illa minuere potest, quæ est caussa peccati, & C
tamen non excusat totaliter a peccato; vt est culpabilis, non affectata; vt cū quis ob negligentiam ignorauit, & postea peccauit, vbi est minus uoluntarij: at uero affectata auget, quia ignorantia est p se uolita directe. auget inquā non solum quia ipsa est peccatum, vt aliqui exponunt D. Thomam, non tamen ad eius sensum, sed ēt quia ipsemet actus fit peior; quia, ideo desideratur ista ignorantia, vt liberius peccetur. Secunda positio, falsum est ignorantiam ortam ex peccato originali non excusare a peccato, etiamsi uinci non possit. Hoc dixerim aduersus Gregorium Ariminensem, qui aliter
2. sent. d. 28. q. 1. & 2. sentit. Primum, ista doctrina est expresse contra Augustinum, qui ait illum esse in culpa, qui potuit scire, & negligit scire. Deinde, quia ex eodem D
Lib. 3. de lib ar. c. 18 & communi sententia, non est peccatum, ubi non est uoluntarium. Quæ affert pro se Gregorius loca, intelligenda sunt de inclinatione ad peccatum,
Tract. 89. in Ioan. non de peccato: ita Hugo qui se exponit, & Anselmus. Tertia positio, ignorantia inuincibilis facti excusat a peccato. Hoc dixerim contra Martinum
L. 1. de gra. & lib. arb, cap. 1. de Magistris, qui aliter existimauit, ea innixus ratione, quod obiectum circa quod versatur actio sit illicitum: Exemplo sit factum Iacob, qui cogno-
In qq. nou. et uet. test. q. 7. uit Liam. Ratio est manifesta, quia licet obiectū sit ex se malum, non in relatum ad voluntatem istius. Quare, cum proficiscatur a bonis principijs non poterit dici malus: & ita Martini fundamentum ruit. Quarta positio,
Li. 2. rhet. cap. 13. ignorantia inuincibils alicuius circunstantiæ mutantis speciem, excusat a peccato

peccato

A peccato illius speciei. Ratio, quia actus tãtum habet de ratione alicuius peccati, quantum habet de voluntario: igitur cum illa circunstantia non sit uolita, ob talem ignorantiam non mutabitur species. Quare Iuda cognoscendo Thamar suam nurum, non commisit incæstum, sed fornicationem, cum putauerit illam esse mulierem communem. Quincta positio, non licet consentire in actum, qui excusatur per ignorantiam inuincibilem. Explico, nõ liceret ei qui inuincibiliter cognouisset non suam, re cognita, in hoc delectari, idque verum esse censemus, etiamsi actus non esset malus, nisi quia prohibitus. Vnde non placet hac in parte Victoriæ distinctio, quod in illis actibus non liceat cõsentire, qui sua natura sunt mali; in alijs vero qui ideo sunt mali, quia prohibiti, maxime. Vnde melius Paludanus, & Adrianus sine *Victor.* *In 4. se. d. 9. q. 3.* *Quol. 10.*

B distinctione respondent. Primum, quia illud obiectum circa quod versatur talis actus, est malum, & non excusatur per ignorantiam: quia est sublata; igitur. Deinde, non licet complacere in actu alterius malo excusato per ignorantiam; quia ex iure diuino & naturali, si possum illum liberare ab illo peccato, debeo; igitur neque in proprio. Denique, quia licet ille actus fuerit bonus, tamen id fuit per accidens, ratione ignorantiæ, qua remota, nõ est amplius bonus. Sexta positio, actus per ignorantiam totaliter excusatus, censetur moraliter bonus & meritorius, si ex caritate proficiscatur. Ratio, quia, vt diximus, oritur ex principijs bonis. Sed hic dubitari solet, an actus procedens ex ignorantia crassa sit eiusdem speciei cum illo, qui fit ex certa scientia, ad hanc dubitationem Caietanus & quidam alij respondent *Med. 1. 2. q. 74. ar. 6.* *Vide Caiet. i sum. uer. delect.*

C distinguendo, de actu malo ex sua natura, vt est homicidium, & de actu malo, quia est prohibitus, vt non ieiunare certo die. Rursus distinguunt de ignorantia uoluntaria; nam alia est, quæ priuat vsu rationis,, vt ebrietas alia, quæ solam scientiam tollit: quæ item, vel est facti vel iuris. His positis, tria dicit Caietanus. Primum, si quod fit, est malum ex se, peccata nõ differunt specie, quia idem est obiectum formale & per se intentum in vtroq; & malitia quæ facit peccatum, est ab vtroq; intenta. Quare, licet peccator nolit peccatum per se: tamen formaliter vult actum qui est peccatum. Secundum, peccatum quod fit a non habente vsum rationis, non est eiusdem speciei: Vnde homicidium factum ab ebrio, non continetur sub culpa homicidij, sed ebrietatis. Tertium, peccatum factum ab habente ignorantiam

D facti, siue iuris positiui, est eiusdem speciei cũ peccato, quod fit ex certa sciẽtia: reductiue & indirecte. Atqui, melius est, si uniuersaliter dicamus, omnia contineri in eadem specie, magis & minus perfecta, & satis est, ut quod fit per ignorantiam, sit uolitum interpretatiue. Itaque ista peccata comparata ad rationem non habent diuersam malitiam.

Sequitur ultimum caput: in quo explicandum est, an ignorantia excuset a pœna pro peccato in lege statuta. Prima positio, nulla ignorantia siue iuris siue facti excusat a pœna quæ inuenitur sine peccato. Primo patet ex cõmuni sententia: in hac enim doctrina omnes conueniunt. Secundo, talis pœna non infligitur ob scientiam: igitur non tollitur per ignorantiam. Postremo, quod non tollit caussam, non potest tollere effectum: sed caussa cur

infe-

inferatur ista pœna non sunt peccata, sed operationes quædam, & quædam personarum conditiones: ergo. Ex hac doctrina inferres, primum esse irregularem eum qui ducit corruptam a quocunque fuerit corrupta, licet putet esse virginem. Deinde, esse irregularem maritum qui cognoscit uxorem virginem, vbi illa commisit adulterium, si eam iterum cognoscat: vt patet ex can. si laici, si cuius, distin. 34. & Paludano, & ex Abbate, cap. secundo, de digamis, & cap. si vir de adulterijs. In capite, si cuius, dicitur, adulterium debere esse probatum; intellige si ille uelit fieri sacerdos, vt possit repelli. potest enim adulterium esse notum alijs, & ignotum marito: & ita multi possunt esse digami, qui suam ignorant digamiam. Denique filius conceptus ex sacerdote, licet putet se esse filium veri mariti, indignus est sacerdotio. Hæc igitur, & alia huiusmodi corollaria ex allata doctrina colligere licet. Quod si quis aliquo harum irregularitatú genere affectus, fiat sacerdos, administrando non peccabit: quia licet illa ignorantia inuincibilis non excuset ab irregularitate, excusat tamen a culpa. Secunda positio, omnis ignorantia quæ excusat omnino a peccato, excusat etiam a pœna ob peccatum inflicta, aut infligenda, siue detur opera rei illicitæ siue non; hãc vim habet ignorantia inuincibilis, de qua diximus excusare a peccato. Ratio est in promptu, quia deficiéte caussa, cessat effectus: sed deficit peccatum; igitur & pœna: vnde regula illa, Res quæ culpa caret, puniri non debet. Huc facit cap. vt animarum, de constitut. lib. 6. vbi Pontifex non solum loquitur de excommunicatione, sed etiam de alijs censuris & pœnis, quæ ex peccato contrahuntur, cum eadem sit ratio. A B C

Cap. 2. de const. d. 50. can. studeat.

Vbi nota, si loquamur de ignorantia iuris inuincibili & probabili, circa allatam doctrinam sunt uarij dicendi modi. Primus, eorum, qui dicunt nullam ignorantiam iuris excusare, si pœna sit imposita actui alias illicito; vt est pœna excommunicationis in percutientem clericum: si vero imposita sit super actu alias non illicito, vt si pœna imponatur clerico non ferente vestes talares, ignorantia cuiuscunque iuris, vel particularis, vel uniuersalis excusat. Ita Scotus in quarto sent. dist. 6. quæst. 8. Glossa, cap. a nobis primo, de sentent. excommunic. Bartol. l. cunctos populos, & C. de summa Trinit. Secundus Adriani, quæst. 3. de clauibus, exceptione septima, & Ioan. Andreæ. cap. Vt animarum, de const. lib. 6. qui dicunt, ignorantiam excusare a pœnis statutis ab inferiori potestate, non autem ab illis, quæ sunt statutæ a Pontifice, & a iure communi. Tertius aliorum qui sine vlla distinctione respondent, vt nos fecimus. Ita Antoninus, in tertia parte, Syluester, in verbo, Excomm. 2. §. 6. & in verbo, ignorantia, q. 8. Angelus in uerbo, excómunic. casu ultimo §. 3. Sotus in 4. sent. d. 22. q. 1. ar. 2. & alij: quæ sententia est omnino retinenda, vt expresse constat, per caput illud, vt animarum, vbi Bonifacius Octauus uniuerse loquitur, & ita non est limitandus: cum non sit distinguendum, vbi lex non distinguit; de actu illicito, vel licito, de iure communi, vel priuato. Et sicuti excusatur quis ob ignorantiá facti, ita ob ignorantiam iuris probabilem, cum nulla adsit contumacia, vel culpa. Allata doctrina intelligenda est, vt adnotauit Alphonsus, etiam de statutis quæ D

Rosel. tit. de excõm.

Tit. 21. cap. 33. Ioã. And. in cap. Vt anim.

A imponunt pœnam contra factum lege diuina prohibitum, quamuis Scot. cui consentit Rosella in titulo de excommunicatione contrarium sentiat. *Lib.4.sen. d.6.q.8.* At vero Ioan. Andreas & Dominicus in cap. vt animarum, Angelus & Syluester. ver. ignor. quæst.8. contra sentiunt. Quod pro se affert Scotus, illū ideo *Excom 67 cas.ult.* non esse immunem a pœna, quia ignorātia iuris diuini eum nō excusat, id solum probat, non excusari a peccato, non autem quod non excusetur a pę na, quia poterat inuincibiliter ignorare ius humanū. Rursus, si obijcias, re *Lib.6.* gulam illam iuris, qua dicitur, ignorantia iuris non excusat; respondeo, regulam intelligendam esse de pœna, vt de excommunicatione, in foro cōten tioso; in quo sæpe agitur secundum præsumptionem. Quod si contendas procedere etiam in foro interno, dicam intelligendam esse de ignorantia B vincibili; & contra scientiam quæ præsumitur post certum tempus, cū admittitur probatio, vt docet Abbas, cap.1. de constit. Modus autem probandi communis est per iuramentum: maxime quando adsunt coniecturæ, quæ suadent reum ignorare. Ita Anchar. Archid. Zabarella, & Glossa cap. Eos qui, de ætate & qualit. ordinan. lib. sexto: quæ addit contra iuramentū posse *Imol.* probari scientiam, per probabiles coniecturas; quod non placet Alphon- *Abbas.* so, nisi adsint coniecturæ omnino manifestæ. Quare, allata doctrina intelli- *Ant. de But.* genda est in foro conscientiæ; non in foro externo; cum multi excusentur apud Deum, qui non excusantur apud homines, & contra; vt si conuictus fuisset per falsos testes.

Tertia positio, ignorantia facti quæ non excusat omnino a peccato, non C excusat a pœna. Patet hæc doctrina a contrario sensu superioris positionis: & ex capite, Dilectus, de homicidio, vbi non imputatur homicidiū ca- *Dist. 50.* suale ei qui nō fuit in culpa; at vero canone, studeat, priuatur officio, qui ira commotus hominem interfecit. Quare, siquis daret operā venationi, & nō adhiberet diligentiam, vnde sequeretur homicidium, incideret in pœnam. Quid, si ignorantia solum excusaret a peccato mortali, incurreret ne quis ir regularitatem? Sotus negat, Caiet. affirmat, cuius opinio magis placet, secus de pęnis grauioribus, quę non infliguntur nisi ob mortale, quia tale homicidium, ob negligentiam est voluntarium aliquo modo. Quarta positio ignorantia inuincibilis, pœnæ appositæ peccato, excusat a pœna, licet non excuset a culpa: vt si exempli gratia, aliquis sciat homicidium esse malum, D sed inuincibiliter ignorat pro homicidio esse latam excommunicationem. Quoniam licet iste peccet, quia nescit ius diuinū, hoc enim solum probat ratio qua vtitur Scotus: tamen quia inuincibiliter ignorat statutum, non in cidit in pęnam. Quare qui ignorat, eum qui clericum percutit, esse excommunicatum, qui scienter clericum percutit, non incidit in huius excommunicationis pœnam: sicuti, ille non peccat, qui inuincibiliter ius diuinum ignorat. Hęc doctrina expresse determinata est in cap. Vt animarum de con stit. libro sexto. Quincta positio, ignorantia crassa non excusat a pœna in lege statuta. Ita habetur cap. citato, vbi dicitur, ignorantes excusari, modo eorum ignorantia non fuerit crassa, aut supina: Secus dicendum esset, si lex requireret scientiam, hoc est, vt aliquid scienter fieret.

Sexta positio, facti ignorantia vincibilis non excusat a pœna, si quis det operam rei illicitæ; secus si rei licitæ operam daret. Explico ac simul probo hanc doctrinam: Quando ignorantia facti est inuincibilis, cum omnino excuset a culpa, non est opus distinctione, de eo qui dat operam rei licitæ, vel illicitæ: sed solum, quando ignorantia est vincibilis, quæ est indirecte volita, vt est ignorantia crassa, aut supina. Affectata uero, cum sit directe volita, habet scientiæ conditionem, & idem efficit, atque si scientia adesset. Ideo autem, cum de ignorantia vincibili facti loquimur, de opere licito, & illicito distinguimus, quia malum, quod ex crassa seu supina oritur, ab eo qui dat operam rei licitæ, non est per se voluntarium, sed per accidens: cum malum ex actione bona non proficiscatur. Quare, cum illa ignorantia non sit per se volita, multo minus malum, quod ex ea manat; ac proinde multum minuitur de spontaneo: ita vt malum non maneat in illa specie. Vnde, si Iacob per ignorantiam vincibilem dormiuisset cum Lia, excusatus fuisset a peccato fornicationis, quia non fuisset per se volita: quoniam si sciuisset, non fecisset, & ita solum peccasset ob negligentiam. A B

Caiet. 1.2. q. 76. art. 3.

Glos. cap. eos qui de at. et qual. lib. 6.

Idem dicas de illo, qui vacans iustæ venationi ob ignorantiam vincibilem occideret hominem, quem putabat esse feram; excusatur ab homicidio, & a pœna legis: quia occidit omnino præter intentionem: non tamen liberaretur ab irregularitate, quæ non sequitur homicidij peccatum, sed opus ipsum.

At vero, qui dat operam rei illicitæ, vult malum per se, & qui vult rem illicitam, vult etiam id, quod per se ad illam sequitur, & ita non mutatur species actus, licet peccati grauitas minuatur. Exempli gratia, accedit aliquis ad meretricem, & ex ignorantia vincibili nescit esse cõsanguineam, iste peccat peccato incæstus, & non liberaretur a pœna, sed mitius puniretur. C

Quando autem dicimus, dantem operam rei illicitæ non excusari a peccato, & a pœna per dictam ignorantiam, intelligendum est de culpa, quæ oritur ex obiecto, & ratione eorum quæ per se sunt cum obiecto coniuncta, vel ex eo oriuntur, non autem de illis quę per accidens. Quoniam quæ remote adueniunt actui, non pertinent ad eius naturam, siue malitiam: vt bene adnotauit Paludanus. Exempli caussa, siquis nesciret ex muliere menstruum habente cognita, posse nasci monstrum, & suam vxorem in tali statu cognosceret, non peccaret mortaliter. Nam, ut Glossa quædam scripsit, casus fortuitos nullius hominis consilium potest prouidere. D

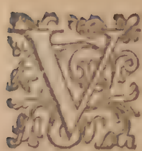
In 4 sent. d. 32. q. 1. ar. 3.

Cap. ult. de hom.

In summa, ut hanc huius disputationis partem concludamus, Nulla ignorantia, siue iuris, siue facti excusat a pœnis quæ non propter peccatum, sed propter actum infliguntur. Ignorantia crassa, seu uincibilis, eius qui dat operam rei illicitæ, non excusat a peccato, nec a pœna: Eadem respectu eius qui dat operam rei licitæ, mutat peccati speciem, & excusat a pœna, quamuis nõ ab omni culpa: Inuincibilis uero semper excusat a culpa, & a pœna, siue detur opera rei licitæ, siue illicitæ.

A

An qui commisit crimen occultum, liberetur a pœna legis.
Disputat. XIIII.

VT huic propositæ difficultati satisfiat, examinanda est hæc dubitatio, an lex humana possit ullam pœnam infligere pro peccato occulto: pro cuius parte negante sic arguo.

Primo, scelera occulta reseruata sunt iudicio diuino, cum soli Deo omnia sint nuda & manifesta: igitur non sunt subiecta humano iudicio, ac proinde neque humana lege puniri poterunt. Antecedens multis auctoritatibus, tum canonicarum, tum sæcularium legum comprobare liceret, quas missas facio. Huc facit pronuntiatum illud, ecclesia non iudicat de occultis. *Can. erubesc. d. 32.* *Can. consuluisti. 11. q. 5.*

B

Secundo, frustra illa pœna imponitur, quæ non potest a reo repeti: at ab eo qui occulte peccat, pœna repeti non potest, cum in iudicium non ueniant nisi ea, quæ probari, & per processum damnari possunt: ergo. Pro parte affirmante, affero hæc argumenta. *Cap. si omnia 6. q. 5.*

Primo, arguo ex facto Gregorij primi, Can. quędam maligni, qui excommunicauit quendam qui libellum infamatorium occulto ediderat: igitur occulta crimina ab humana potestate puniri possunt: confirmatur, quia passim excommunicantur committentes furta, licet sint occulti; ut patet ex capite, si sacerdos, de officio iudicis ordinarij. *Can. 5. q. 1.*

C

Rursus confirmatur ex Clementina prima, §. Verum, de hæreticis, ubi excommunicatur Inquisitor qui spe lucri aliquem punit, uel non punit: accedente Glossa in hunc locum, quam capite, si sacerdos, citato, Panormitanus laudat, & alij sequuntur. *Adrian. quol. 8. ar. 1.*

Secundo, ecclesia obligare potest ad actus interiores, ut patet ex cap. Dolentes, de celebratione missarum, ubi datur præceptum, de officio deuote, & studiose recitando: igitur poterit etiam ad pœnam occulti criminis obligare. In hac difficultate, quidam existimarunt, potestatem humanam posse obligare ad actus internos, ac etiam pro peccatis occultis pœnam inferre. At uero alij, quorum sententia retinenda est, aliter sentiunt, quos preter alios sequitur Castro. Vt huic difficultati satisfaciam, sequentia pono fundamenta.

D

Primum fundamentum, crimen aliquod potest dici occultum duobus modis: primo, sua natura, ut est illud quod naturali uia sciri nullo modo potest: secundo per accidens, & contingenter, cum aliquo pacto proditum est, & hoc uarijs modis uariari potest, pro maiore, minoreque occultatione. Vnde criminum, aliud est omnino occultum, ut est illud quod in solo corde latet, & soli Deo est notum: aliud non omnino, sed per accidens, ut est illud quod aliquo corporis membro est commissum, & ex corde prodiuit; quod sua natura habet, ut sciri possit, ut hæresis uoce prolata, quamuis a nullo exaudita fuerit.

Huius ordinis crimina diuersa sunt: nam alia dicuntur omnino occulta, A
prout distinguuntur contra illa, quæ aliqua ratione probari possunt, non quod sua natura sint talia: & ita, etiamsi ab vno essent cognita, adhuc censerentur occulta, iuxta caput, veniens, & caput licet, de testibus: Alia quæ dicuntur fere occulta, quæ distinguuntur, contra notoria; quia per paucos testes probari possunt, & quod est in hoc ordine crimen, aliquando idem est, quod manifestum, seu manifestabile, quod manifestum proprie dicetur, cum erit probatum: Alia dicuntur notoria, in quo ordine est illud, quod cognitum est per sententiam iudicis definitiuam, aut per confessionem in iudicio reo factam, aut per rei euidentiam, quæ celari non potest. Atque hunc in modum aliqui crimen diuidunt, quod ad eius notitiam attinet. At vero Lucius tertius, capite, vestra, de cohabitatione clericorum, diuisit solum per notorium, & occultum, & definiens pene occultum, ait esse illud, quod ab ecclesia toleratur. B

Specul. ca. de notar. crim. § 7. Abb. c. ex literarum de temp. ordin.

Quare, etiamsi per viginti testes probari posset, dummodo per facti euidentiam, aut confessionem non sit notum, semper dicetur occultum.

Secundum fundamentum, duobus modis se habere potest, qui crimen commisit, comparatus cum crimine commisso: primo, si vtrunque sit occultum, & tunc certum est iudicem non posse ferre aliquam sententiam, vel pęnam, vt excommunicationem: quia ex doctrina a Christo domino tradita, non potest aliquis excommunicari nisi ob peccatum graue trina admonitione præmissa: iste autem non potest de peccato admoneri, & consequenter, nec excommunicari. Et ad hanc doctrinam confirmandam, pertinent canones illi, in quibus dicitur, crimina occulta esse reseruata Deo. C

Secundo, si peccator sit occultus, crimen vero manifestum; tunc ferri potest excommunicatio; duabus tamen conditionibus positis. Prima, vt antequam excommunicationis sententia feratur, præcedat vniuersalis admonitio, hoc pacto, Quicunque, tale crimen commisit, abstineat, et si damnum intulit restituat, alias excommunicabitur.

Glos. cap. Quidam cit.

Altera, ut reus ignotus generatim, non nominatim, excommunicetur; vt, si extra ordinem iuris esset iudici notus; ita docetur in capite sacerdos, citato. Sed peteres, quid faciendum sit ei qui incidit in excommunicationem ob peccatum occultum, an a fidelium commercio se continere debeat? Cui petitioni una cum Castro, responderes, istum debere continere, modo id sine scandalo facere possit, & absque suæ excommunicationis manifestatione; cum non sit obligatus se manifestare, nisi hoc esset necessarium ad restituendam famam iniuste ablatam: quo pacto, intelligendus est citatus canon, quidam maligni. D

Ille enim de quo ibi fit mentio, famam abstulerat, ac proinde, ex facti natura, se prodere debebat, aut famam restituere, ob quam caussam excommunicabatur.

Alij vero qui noscerent istum esse excommunicatum, non sunt obligati ad eum uitandum. Vnde constitutio Martini Quincti in Concilio Constantiensi, non fauet excommunicato, qui nunquam debet cum

alijs

A alijs versari, etiam si sit occultus, excepto tamen scandalo, sed alijs. Rursus, aliquis dubitaret, cum excommunicatus sit ipso iure ab omni actu legitimo suspensus; vt est iudicare, testificari, & eligere, an hæc pœna extendatur ad excommunicatum occultum? Respondent aliqui, distinguendo de actibus. Nam alij sunt qui geruntur ratione alicuius officij, vt iudicare, procurationem exercere, actus tabellionis, atque horum similes; & hi generaliter sunt validi, siue sint ciuiles, siue spirituales: cum hac limitatione, quod actus ciuiles non essent validi, si facti fuissent in fauorẽ eius, qui sciret istum esse excommunicatum. Alij sunt actus ciuiles, qui non geruntur auctoritate publica, vt emere, vendere, & contrahere, & de his aliqui dicunt semper valere, si non sint spirituales: si vero spirituales, vt est eligere, non item:
B aliqui, vt Ostiens. negant valere, si in excommunicati vtilitatem cederent; contra, si alijs sint vtiles. Vbi dubitares, quid sit dicendum de eo, qui ordines accepit ab episcopo excommunicato, quem nesciebat esse excommunicatum, an possit susceptos ordines sine dispensatione exercere? Glossa quædam id negat: at Innocentius, cui consentit Castro, affirmat; si tamen tolerabatur ab ecclesia. At vero Richardus ad primam dubitationem, simpliciter sine vlla distinctione respondet, cui cõsentit Castro. Alias enim multa quotidie orirentur animarum incommoda, quibus nemo mederi posset. Quare, dum publice non habetur pro excommunicato, omnes eius actus tenent, etiamsi postea manifestetur. Addit Richardus, quod si ante confirmationem electionis cui adfuit excommunicatus, eius excommunicatio detege-
C retur, electio fieret inualida ob excommunicati defectum: secus si veniat in notitiam post confirmatam electionem; quia tunc haberetur pro rata.

Can. Abbatis. 9. q. 1. *Cap. 1 de schism* *Lib. 4 s. d. 18 art. 7. q. 1* *Glos c. ad proban. de sent. & re iud.*

Prima positio, qui commisit crimẽ sua natura occultum, vt est illud quod sola mente committitur, nullam iuris pœnam incurrit.

Quare, non est vera sententia illorum qui dicunt, hæreticum qui sola mente peccauit esse excommunicatum, cum ille tantum hæreticus occultus excommunicatus dicatur, qui aliquo pacto, vel voce, etiam secum loquendo, vel scripto suam hæresim extra mentem manifestauit: quæ licet ex accidenti sit occulta, quia testibus probari nequit; non tamen sua natura. Nec obstat, caput excommunicamus, §. credentes de hæreticis, quia intelligitur, de eo, qui aliquo pacto, vel signo, suam mentem aperuit, non de pure
D mentali, qui nec fidelium consortio, nec suorum bonorum dominio est priuatus: atque idem dicas de eo qui mente est simoniacus. Allatam positionem probat in primis optimus textus, in l. cogitationis, ff. de pœnis, vbi plane dicitur, cogitationis pœnam nemo patitur. Deinde, hæc firma ratio, quia hoc genus peccati non potest vllo modo cognosci a potestate humana, estque sua natura occultum, cum nullo modo venerit in lucem; igitur. Vbi illud adnotauerim, cogitationem ab humana lege posse aliquo pacto puniri, sed non solam, vt est cum actu externo coniuncta, & manifestata, l. si quis non dicam, C. de episc. & cleric.

Glo. clem. 1. §. uerũ de haret.

Secunda positio, qui commisit crimen contra quod est lata excõicationis sententia, si sit solũ ex accidenti occultũ, statim in hanc pęnã incidit. Est com-

munis doctrina, quæ probatur ex capite, porro de sentent. excommunic. & A
ex capite, clericis, de immunitate Eccles. libro sexto. Quam hæc ratio confirmat: quia lata sententia semper est de peccato futuro; quod quia timetur, ideo prohibetur: quæ non requirit iudicialem progressum per testes faciendum; vt sententia ferenda requirit. Quare perpetrato crimine, quod aliquo pacto, sua natura, possit esse notum, quamuis ex accidenti probari non queat, sententia iam lata, suum habebit effectum.

Tertia positio, Qui commisit crimen cui est annexa a iure pœna suspensionis, aut depositionis, aut irregularitatis, est liber a pęna, si crimen sit omnino occultum per accidens. Doctrina est communis multorum doctorum: quam tamen limitat quædam Glossa, excipiendo irregularitatem ex homicidio contractam: & ita homicida, sic occultus, non poterit ministrare; in quo casu varie sentiunt scriptores: atqui Castro, vt ipse ait, re diligẽter inspecta, existimat, non esse excipiendum homicidium. Primum, quia B
in capite ex tenore, de temporibus ordinandorum, vniuerse de omni occulto peccato definitur, promoueri posse ad ordines. Cum ergo lex non distinguat, nec nos distinguere debemus; cum benignior interpretatio in pœnis facienda sit. Et nullum inuenies canonem, in quo excipiatur homicida: quia caput, Inquisitionis, de accusation. vbi fit mentio de homicidio, intelligitur de pene occulto, vt est illud quod aliquibus testibus probari potest, sed nondum est traductum in forum. Quare, si crimen non sit omnino, sed pene occultum, reus non esset liber ab irregularitate & suspensione, vt Castro docet: qui ex allata doctrina infert differentiam inter homicidium, simoniamque, & inter alia crimina: quod alia excusant, etiamsi sint tantum pene occulta: at illa duo, non nisi omnino occulta. Verum, quod habetur, capite Inquisitionis, videtur reuocatum in capite, Quæsitum, vbi de solo homicidio, fit mentio. Nam illud decreuit Innocentius Tertius, hoc Gregorius Nonus, qui posterior fuit. Ex qua iterum doctrina inferret citatus auctor, filium presbyteri ex matre coniugata, qui secreto sciat, se esse presbyteri filium, posse sine dispensatione promoueri, & curam animarum habebere; modo sit omnino occultus. neque enim peccator omnino occultus diffamandus est. Rursus, infertur, si ecclesia omnino occulte fuisset uiolata, non egeret reconciliatione, vt Sotus, Ioan. Andr. cap. vnico de consecrat. libro sexto, & ibi Glossa docent. Quid si crimen esset solum pene occultũ, & paucis constaret? Respondet Castro, non egere reconciliatione: Quia si alia crimina excepto homicidio & simonia, sunt immunia a pœna, cum sunt modo dicto occulta, cur non etiam ecclesia, a pollutione? Huc facit argumentum a contrario sensu, ex capite, significastis, de adulterijs. Quid, si post sacrum in ecclesia polluta celebratum, nota fiat pollutio? erit ne reconciliatione opus? Respondet Castro, non esse opus; quia sacri celebratio habenda erit pro reconciliatione, propter Christi præsentiam in dicta Ecclesia.

Cap. solita. §. notã de maior. & obed.

L. Imperator, ff. de Postulan.

In 4. sent. d. 14. q. 2.

C (margin letter beside "stro docet")

D (margin letter beside "libro sexto")

Quarta positio, qui commisit crimen cui est imposita ciuilis pœna, etiãsi sit omnino occultum, non sua natura, sed per accidens, in talem pœnam incidit.

A cidit. Ciuilis pœna dicitur ea quæ non est pure ecclesiastica, vt est irregularitas, suspensio, & aliæ, neque corporalis, sed quæ in pecunijs, officijs, & dignitatibus laicis versatur. Circa hanc difficultatem varie sentiunt Doctores, vt ex Abbate constat; qui tandem allatam doctrinam tradit, quam etiam Castro approbat: dicuntque alios scriptores loqui de peccato sua natura occulto, de quo hic non est sermo. Hæc sententia primum corroboratur ex capite, Accusatus, §. in eo casu, de hæreticis, libro sexto; vbi præcipitur, vt procedatur ad confiscationem bonorum hæretici, qui dum viuebat, non fuerat talis per sententiam declaratus: iam igitur eius bona erant Fisco addicta. Deinde confirmatur ex ijs quæ in confirmationem secundæ positionis supra allata sunt. Quod si dicas, necessariam esse sententiam declaratoriam, vt aliqui volunt; ait Castro, non esse necessariam ad hoc, vt bonis priuet, quibus iam est priuatus per sententiam a iure latam. Sed requiritur sola exequutio, ad priuationem possessionis, non autẽ dominij. Quod si sententia esset a Iudice ferenda, certum esset, reum in pœnam nõ incidisse: quia iudex per ordinem iuris, & secundum allegata, & probata sententiam ferre debet. Quando ergo iura dicunt, Ecclesiam non iudicare de occultis, nec de illis vindictam sumere, intelligenda sunt de iudicio modo dicto faciendo; non de iudicio & sententia a iure lata; quę ferri potest de occultis, extra animum tamen manifestatis: Quia ad hoc iudicium ferendum, non requiritur facti cognitio. Excipitur tamen ab hac doctrina, infamiæ pœna: in quam nemo incidit, dum crimen est occultum, etiamsi sit latæ sententiæ. Quia hæc pœna oriri debet ex publica notitia, sicuti & fama. Quo fit, vt iste, qui tali pœna esset afficiendus, nondum sit inhabilis ad officia & beneficia. Quare si tabellio committeret crimen occultum, ob quod esset ipso iure suo officio priuatus, si adesset periculum infamiæ, non teneretur illud deponere, cum famæ iactura: & ita dum est occultus eius acta valebunt. Idem dicas de Prætore, & alijs officialibus.

Cap. absolutos, de hæret.

At hic instaret quispiam, dicendo, hanc doctrinam esse contra id, quod in tertia positione statui: nam si lata sententia ideo obligat, quia nõ est opus iudiciaria cognitione, etiã suspensionis & irregularitatis pœna statim contraheretur; & non esset opus caussæ cognitione. Respondet huic obiectioni Alphonsus, si in argumenti vi persistere velimus, idem dicendum esse in dictis pœnis, quod in secunda & quarta positione de excommunicatione, & alijs pœnis diximus. Sed quoniam iura ex indulgentia noluerunt innodare occultum peccatorem suspensionis, & irregularitatis pœna; ideo nec nos innodare debemus. Quo fit, ut in pœnis, non valeat argumentum ad similia, & ita hac in parte pro ratione fuit Legislatoris voluntas: cuius tamen ea posset assignari ratio, vt multorum animæ, a periculo & a scrupulis circa has pœnas liberarentur.

Ad primum, hoc argumentum procedit de peccato sua natura occulto: & quod dicitur, Ecclesiam non iudicare de occultis, iam exposuimus quo modo sit accipiendum. Ad secundum, procedit hoc argumentum de sententia ferenda, non de lata, quæ non supponit criminis notitiam.

Ad primum pro parte affirmante, variæ afferuntur illius Gregorianæ determinationis expositiones : quid autem dicendum sit, patet ex secũdo fundamento ; cum itaque notum esset crimen , potuit pro crimine notorio sub excommunionis pœna obligari ad famæ ablatæ restitutionem : quam, si sine sui proditione instaurare reus posset, non teneretur se prodere. Caput, si sacerdos procedit de peccato occulto per accidens. In Clementina vero non punitur simpliciter is, qui odio est affectus, sed qui ex odio prosequitur : prosequutio autem & afflictio innocentis est manifesta ; vt, falsa criminis impositio, accusatio, & tortura. Ad secundum ; aliqui dicunt, pœnam illam suspensionis latam esse contra eos qui raro sacrum faciunt, & horas non recitant:alij dicunt, esto sit pœna contra non deuote recitantes , tamen non est pœna lata, sed inferenda , non pro quocunque actu paruæ deuotionis, sed pro illo qui coniunctus est cum deambulatione, & confabulatione: & ita non punitur actus simpliciter internus.

Adr. quod lib. 8. ar. 1.

A

B

Libri Octaui finis.

DIVINARVM, HVMANARVMQVE LEGVM

LIBER NONVS,

In quo de consuetudine, priuilegijs, rescriptis, statutis, deque regularum, & rubricarum iure agitur.

An consuetudo sit pro lege habenda, & quæ sit eius natura & partes. *Disput.* I.

A QVAMVIS non me latet quam multa a iuris vtriusque peritis de cõsuetudine scribi ac disputari solent: tamen, vt meum institutum retineam, ea solumodo prosequar, quæ ad artem pertinét, cum non caussidicos instituam, sed doctrinam vniuersam tradam, ex qua facile de singulis iudicare licebit cũ singula arte comprehendi nõ possint, nec debeant. Cum ergo de consuetudine duobus modis tractari queat, vniuerse eius explicando uim atq; naturam, & priuatim consectãdo singularum rerũ consuetudines vt in cõtractibus, in matrimonijs, in beneficijs, & alijs in rebus, nos priore modo hoc ordine agemus.

Cic. lib 1. de orat.

B Primum, an consuetudo sit admittenda, ad quam dubitationem explicandam, de nomine, definitione, & partibus siue speciebus cõsuetudinis agam: deinde de caussis ex quibus oritur consuetudo: postremo de nonnullis eius effectibus. Quod igitur ad primum attinet, dubitandi gratia, rationes quasdam subijciam, quibus consuetudinem non esse admittendam probabo.

Prima, non videtur bona ista iuris humani distinctio, in scriptum, & non scriptum, quod ius consuetudo nominatur: nam etiam ius naturale, gentiũ, & æquitatis sunt iura non scripta, quæ tamen nomine consuetudinis non continentur. C Secunda, ius dicit quandam regulam, aut aliquid constitutum, quod abstrahit a facto: at consuetudo consistit in facto: ex ea igitur nullum ius conficietur. Tertia, in definitione consuetudinis ab Isidoro tradita, dicitur consuetudinem constare ex moribus, quod uidetur falsum, cum non semper ex honestis actionibus oriatur, quæ morum nomine designantur. Postrema, illud habet rationem iuris & legis, quod cũ ratione ab habẽte potestatem legis condendæ introducitur: at quæ consuetudine tenentur, sæpe temere ab ijs qui non habent prudentiam & facultatem ad leges instituendas necessariam introducuntur: igitur per consuetudinem nulla lex institui potest. Quod attinet ad scriptorum opiniones, si de consuetudine uniuerse

uerse loquamur, certissima est sententia omnium auctorũ, immo etiam populorum omnium, dari ius quoddam, quod solum moribus constat, non scripto. Si uero loquamur priuate de iure diuino, an aliquam admittat cõsuetudinem, siue traditionem, quidam hæretici, his præsertim temporibus, stultissime negant ius diuinum non scriptum, & solo scripto verbo vtuntur; quorum stultissima sententia, vt hæretica iure optimo ab omnibus reijcitur: de qua non est nostrum hoc loco late disputare. Vniuerse itaque de consuetudine acturus, de ea mihi agendum est, quæ paulatim per actus ciuium vsumque communem introducitur, donec confirmata, & approbata pro lege habetur. A

De hac materia legendi sunt iuris utriusque periti, in suo vtrorumque iure, titulo de consuet. Summistæ in verbo, consuetudo, Ostiensis in sua summa: Rochus Curtius in speciali tractatu, ac etiam Petrus Rauennas, vt quosdam alios missos faciam. Vt rem a nomine auspicemur, consuetudo, est vox composita a con & suetudo, quod uerbale non inuenitur, vt verbum sueo, vnde ducitur, quod etiam obsoleuit; pro quo, suesco, dicimus: vnde nata sunt hæc composita, consuesco, assuesco, insuesco, desuesco, assuefacio, & consuefacio. Consuetudo itaque sic dicta est, quod sit in communi vsu, habetque significationes varias, cum modo vsum, modo exercitationem, modo familiaritatem, modo quoddam iuris genus designet; in qua significatione potissimum a nobis vsurpabitur. Est autem uerbum medium, quod in bonam, & malam sumitur partem pro re venerea, vt cum dicimus, quempiam habere consuetudinem cum aliqua. Sunt multa nomina quæ eandem fere vim habere videntur, cum isto, de quo agimus, vt Obseruantia, stylus, ritus, mos, vsus, & quędam alia, de quibus late quidam scribunt, eorum differentiam inuestigando: nos breuiter dicemus. Obseruantia cernitur in factis, quæ ad ius non transferuntur; vt obseruantia in uestitu, in cibis, & similibus. Stylus speciatim designat usum in aliqua re scribenda, & in iudicijs agendis. Ritus, designat vsum obseruantiamque circa solennitatem actus: Vsus, rei alicuius ad aliquem finem applicationem, & cõsuetudinem ipsam. Quid autem mos designet, statim explanabo. Desuetudo quæ contraria est consuetudini designat non vsum, consuetudinis cessationem: vel etiam contrarium vsum. Ponunt etiam quoddam discrimen inter solitum, & consuetum, quæ tamen pro eadem re sæpe sumuntur, & plures actus requirunt. Sed his omissis, quod ad rem nostram facit, animaduertendum est, consuetudinem his modis sumi posse; Primo pro quorumcunque actuum frequentia, vt designat factum, siue ad ius trahi possit, siue non. Secundo, pro iure ab habente potestatem constituto, nondum in scriptum redacto: quod solo vsu retinetur, cuiusmodi sunt multę consuetudines, & traditiones in ecclesia quæ pertinent ad ius diuinum: quo iuris genere vsi sunt homines antequam leges inciperent. Huc referres doctrinam per manus a maioribus acceptam, quam Hebræi Cabbalam vocant. Tertio pro eo iure, quod longa actuum frequentia & vsu est introductum, & loco legis esse solet, lege prę sertim deficiente, & sic non consistit in facto. Quarto pro consuetudine, qua legem

Tom. 2. tract. in fine. B

Anto. Roch. C

Abb. D

A legem aliquam interpretari,& ad praxim accommodare,aut certe abrogare solemus. Atque de consuetudine duobus postremis modis sumpta,nos verba facturi sumus: de cuius nomine hæc satis:nunc de more dicamus.

Mos, ritum, disciplinam, & institutum consuetudine firmatum designat: & aliquando idem valet quod consuetudo ; vt apud Ciceronem cum dixit, Mos consuetudoque seruata: & Iurisperitus,Moribus & consuetudine inductum. Verum,tres præcipuas habet significationes.Primo,mos sumitur pro actu humano libero. de quo agit scientia illa quæ a morib. moralis nuncupatur;Græce Ethica ab ithus,hoc est a more, voce deflexa, ab ethus,i.a consuetudine:quod virtutes frequentatis actibus acquirantur. Secundo, mos designat qualitatem & conformationem animi,quæ sic,aut sic assuefaciendo comparatur:a qua bene,aut male moratos dicimus : Postremo pro consuetudine,& quodam legis genere,firmataue consuetudine. His etiam tribus modis sumi potest vox consuetudo,sed iam de definitione dicamus;& quia in definitione consuetudinis solet poni Mos, ideo quid sit Mos priore loco docebimus. *Arist li.2. eth.c.1.*

B

Mos igitur,vt Isiodoro placet,est longa consuetudo de moribus tantummodo tracta.Quod si cum Glossa obijcias, in hac descriptione idem poni pro genere & differétia,& idem definiri per idem cú dicitur, Moré de moribus trahi, id facile remouetur; quia mos, vt definitur, sumitur, in tertia significatione paullo ante allata;vt vero accipitur loco differentiæ,vsurpatur vt actus humani frequentiam designat . Ideo, inquit, Tantummodo, vt designet morem ex ipsa solum consuetudine vim habere : sed eo modo quo postea explicabo,si Mos pro iure non scripto sumatur. Idem hunc in modum definiuit Consuetudinem,Consuetudo est ius quoddam moribus institutum,quod pro lege suscipitur,cum lex deficit.Quæ definitio data videtur per genus,quod est ius,& per differentiam sumptam a caussa efficiente,quod sit introducta per mores, non quoscunque, sed approbatos; vnde cesset obiectio, quam contra eam aliqui faciunt, quod non sit data per id quod necessario ius requirit,idest,per consensum eius qui auctoritatem habet:& per effectum, siue vsum, quia ea vtimur legis loco. Contra quam particulam obijci solet,quia vtimur cósuetudine, etiam si lex non deficiat: & datur consuetudo,quæ est legi conformis, vt illa quæ legem interpretatur. Sed facilis est responsio,quia lex deficit, non solum cum non est lata, sed etiam quando est ambigua,aut inutiliter posita, vel cum aliqua ratione non pollet;& ita consuetudo est in subsidium legis: Consuetudo vero quæ legem interpretatur,ex se,non transit in legem: vnde ei non conuenit consuetudinis definitio.Nam,consuetudo non admittitur nisi præscripta:interpretatio vero etiam sine pręscriptione vim habet.Quod si dicas,si consuetudine vtimur loco legis:nó erit igitur lex quædam:facilis est solutio; vtimur loco legis scriptæ:a qua eo solo differt consuetudo pro iure sumpta, quod non sit scripta,vt Isidorus ait:vnde si scribatur, legis sortitur nomen:de qua re multa disputant Iurisperiti. Quod autem aliqui obijciunt, dicédo hanc definitionem esse breuem, ignorant isti, definitionem breuitate commendari, *Dis.1.can. consu.* *l.Nam.ff. de cons.*

C

D

Iaco. Rau. dari. Alij hoc modo describunt, est ius quoddam, moribus totius populi A
vel maioris partis initiatum. Sunt tamen aliqui, quibus hæc definitio non
Ioan. An. probatur: ideo aliter describunt, Est ius quoddam moribus illius introductum, qui auctoritate publica legem condere potest. Quam definitionẽ merito Abbas, & alij refellunt. Plures descriptiones leges apud auctores supra citatos. Illæ quas attulimus dantur de consuetudine, vt ius designat, non ut consistit in facto; quam sic describeres, cõsuetudo est frequentia actuum humanorum similium tempore continuata. Dicitur, actuum humanorum, quia in actibus naturalibus non dicitur proprie consuetudo: Dicitur similium, quia dissimiles actus non faciunt unam consuetudinem: Dicitur continuata, quia non debet esse interrupta per actus contrarios, factos ab ijs
Roc. par. 4. nu. 66. & seq. quæ possunt eam introducere. De qua interruptione multa a Iurisperitis scri- B
buntur. Atque de definitione hucusque: nunc de diuisione dicamus.

Ex multis diuisionibus quæ solent, aut possent afferri, nos eas solum attingemus quæ magis ad rem nostram pertinent. Prima, consuetudo altera facti, quæ morem vsumque continet: altera iuris, quæ continet ius ipsum iam moribus constitutum: verum hæc diuisio est potius nominis, quam rei: Secunda, ex parte caussæ efficientis, vna diuina, quæ ab auctoritate diuina dimanat; altera humana, quæ ab homine originem ducit. Hæc rursus duplex: vna quæ a solo Principe introducitur: altera quæ a populo. Quam rursus subdiuideres ex uario personarum genere: huc reuocares diuisionem in publicam & priuatam. Tertia, ex parte materiæ, quod alia sit sacra, vel ecclesiastica in rebus quæ ad religionem pertinent: alia profana, & ciuilis, qua- C
rum vtranque, iuxta priuatas materias subdiuideres; verum diuisiones istæ a materia sumptæ, non approbantur. Quarta, ex parte formæ siue qualitatis, vnde alia bona & rationalis; alia mala & irrationalis: Item alia iam perfecta & præscripta: alia vere imperfecta, nondum completa. Quincta, ex parte quantitatis: alia uniuersalis, communis, vel omnibus, vel uni prouinciæ: alia particularis, vnius loci, vel familiæ. Aliqui diuidunt, in generalissimã, quæ ad omnes, in generalem, quæ ad vnam tantum prouinciam; in specialem, quæ ad vnam vrbem, & specialissimam, quæ ad unam pertinet familiã. Postrema ex parte actus, alia legem declarat, alia legem tollit, alia legem statuit. In summa, si consuetudo sumatur vt ius quoddam designat, eam eo fere modo diuideres quo lex diuidi potest. His quasi fundamẽtis iactis, quas- D
dam adstruo positiones.

Prima posito, consuetudo uniuerse sumpta, pro iure non scripto inter iu-
Doct. Colonienses. ris humani & diuini partes reponenda est. Quod attinet ad ius diuinum
Hosius Cardin. est certa fide tenendum, quam ueritatem, si hoc agerem, latissime scripturarum, Conciliorum, sanctorumque patrum auctoritate confirmarem, & ali
Pet. a Soto. quando confirmaui: de qua re ij legi poterunt qui de diuinis, & sacris tradi
Melch. Cã. tionibus scripsere. Et vt verbum dicam contra eos qui stultissime legem
Mart. Peresius. non scriptam admittere nolunt, & ius quod traditione tenetur negant, scire
Iodocus Tiletanus. ab eis vellem, qua scriptura iureve scripto usi fuerint omnes mortales ante legem datam Hebræis per Mosen? & quo cæteræ nationes usque ad Chri-
stum;

A ftum; cum tamen a via falutis non fuerint exclusę, & ecclesia ante scriptum euangelium. Quo, inquam iure, non politico, sed diuino, sine cuius notitia saluatur nemo. Et sane, quid multis opus est verbis, cũ D. Paulus apertissime Thessalonicensibus dixerit, Tenete traditiones, siue per sermonem, siue per epistolã, &c. Quod attinet ad ius humanũ, nihil est cur probem, cũ nulla sit natio, nulla ciuitas, quæ bona parte moribus consuetudineq; non viuat; q̃ sane multo antiquior est, q̃ scripta lex. Hinc est quod resp. bene institutę, magna parte legibus non scriptis vsæ sunt. Lycurgus, vt est apud Plutarchum, solis traditionibus Lacedæmonios viuere voluit, vt in agendo, quam in legendo essent diligentiores. Idem Gallorum sapientibus, & Ciceroni placuit. Pythagoras & Socrates, cum plurima docuerint, nihil tamen scripserunt, quod etiam Christus, vt alio loco planius dicetur, fecit. Verum Socrates Fabulas ab Aesopo scriptas, vt Augustinus refert, versibus prosequutus est. In summa, ipsa quodammodo natura clamat, traditiones, vel necessarias, vel maxime vtiles esse. Secunda positio, consuetudo, de qua hoc loco agimus, hunc in modum describi potest, Consuetudo est ius populi moribus, vsuve rationabili, principisque, vel populi consensu introductum. Dicimus, rationabili, vt designetur debitum tempus, atque morum cógruitas, cum recta ratione: nam ratio, est anima cuiuscunque legis & iuris: in quo consuetudo a lege scripta non differt, quæ tamen non pendet a moribus, & a tempore, vt consuetudo. Verum plena huius descriptionis intelligentia, tum ex dictis nota est, tum ex ijs quæ dicentur magis patebit. Tertia positio, consuetudo speciatim commode diuidi potest, tum ex caussa efficiente, tum ex materia, tum ex qualitate, tum ex quantitate a loco, vel a tépore sumpta; vt patet ex ijs quæ adnotauimus. Quarta positio ius consuetudinis fuit omnino necessarium in humana gubernatione. Primum quidem, quia cũ lex humana sit omnino necessaria, & eam literis commendare non sit necessarium: profecto consuetudo necessaria erit. Deinde, quia non possunt nec debent omnia iura litteris committi; sed multa melius consuetudine introducuntur & conseruantur. Postremo, quia vt ex ijs quæ postea dicemus manifestum fiet: consuetudo, est legum optima interpres, ac proinde diligenter obseruanda, atque cognoscenda: quam argumenta in principio facta non tollunt.

Rofens. Canisius. Ioa. a Lonnio. Felscian. Ninguarda. Bellarm. Gaspar Cardillus. Arist. li. 3. polit. c 4. Lib. 1. de leg. Cæsar li. 6 Lib. 1. de cõs. Euãg. cap. 7.

D Ad primum, ius naturale & gentium scriptum est in corde, & non pendet ab hominum moribus, & ita non continetur proprie sub iure non scripto, quod a moribus pendet humanis. Ad secundum, ius consuetudinis non consistit in facto, sed in quadam communi viuendi ratione ab omnibus, vel ab eo qui multitudinem regit, expresse, vel tacite approbata. Ad tertium, quid ad hoc argumentum respondendum sit, patet ex dictis. Ad quartum, hoc etiam argumentum facile ex allata doctrina explicares, & adhuc multo facilius ex ijs quæ sequenti disputatione dicentur.

A

De caussis consuetudinis, siue ex quibus rebus conficiatur consuetudo.
Disput. II.

Q VATTVOR sunt, quæ, vt multi scribunt, ad consuetudiné conficiendam requiruntur: mores siue actus, ratio, consensus, tépus. In quibus tres præcipuæ consuetudinis caussæ continétur; materia in actibus, vt sunt circa aliquod obiectum: efficiens in eisdem vt frequentantur, ac etiam in consensu, & in tempore; sed actus & tempus sunt veluti caussa efficiens remota, consensus vero proxima: forma in ratione designatur. De quibus omnibus satis fuse & confuse a quibusdam scribitur: nos de singulis agentes, quid tenendum sit, quibusdam positionibus statuemus. B

Prima positio, consuetudinis materia, siue res in qua versatur consuetudo, talis esse debet, qualis est materia ex qua conficiuntur leges, quæ qualis esse debeat supra docuimus; honesta nimirum, vtilis, quę bonum commune contineat, &c. Secunda positio, actus per quos introducitur, aut generatur consuetudo, debent esse humani, id est liberi, non tamen est necesse vt sint validi & boni, vniuerse loquendo: facti, vt communiter docetur, cum intentione introducendæ consuetudinis: quamuis ista intentio non sit omnino necessaria. Tertia positio, quod attinet ad numerum & frequentiam, licet aliqui dicant, interdum per vnum, interdum per duos, interdum per plures induci; tamen non potest dari certa regula, ideo hoc arbitrio boni C viri, vel iudicis relinquitur: qui ex circunstantijs & maxime ex materia, cósuetudini subiecta, & ex genere actus rem hanc perpendet. Vniuerse autem dici potest, tot requiri, vt consuetudo venire possit in notitiam populi, vel eius a quo proximus consensus consuetudinis firmandæ pendet, tot, inquá, vt ex illis tacitus consensus colligi possit: qui interdum ex vno percipitur, præsertim si sit successiuus & continuatus. Verum in consuetudine longi temporis, non requiritur certus numerus actuum, sed sat est, si nulla extet memoria. Quarta positio, actus siue consuetudo, debet esse continuata. Patet ex ijs quæ supra de natura consuetudinis scripsimus. Quare si interrumpatur, etiam per vnum actum contrarium totius populi, vel eius vnde consuetudinis vis proxime pendet, consuetudo non introducetur; & tunc re- D ditur ad ius commune: non autem censetur interrupta per actus diuersos. Quincta positio, ad constituendum ius consuetudinis non sufficit actuum frequentia, sed opus est ut accedat tacitus saltem cósensus, vel populi, cum legis condendæ auctoritas est penes populum, aut Principis, cum in vno residet legum condendarum facultas. Populi consensus spectatur in maiore parte, vel vt aliqui volunt, etiam in duabus: non est itaque satis paucorum consensus. Tunc autem unius, vel paucorum consensus sufficeret, cũ apud eos esset legis constituendæ potestas: vnde Pontifex, suo ritu, in curia consuetudinem introducere potest. Cæterum hac etiam in parte iudicium prudentis desideratur viri.

A Ex quibus colligere licet, eius tandé consensum ius consuetudinis constituere, qui rem administrat publicã, si de ea consuetudine loquamur, quæ veram legis naturam sit habitura. Cum itaque nos hic vniuerse rem examinemus, nihil est necesse, vt priuatim quæramus, an minores, an fœminæ, an peregrini, & forenses, aliæque priuatæ personæ consuetudinem facere possint, vt Iurisperiti faciunt: Cum is solum dicatur consuetudinem facere, de ea loquor, quæ vim sit habitura iuris, cuius est legem condere. Sexta positio, consuetudo debet esse rationabilis. De hac conditione, quæ est ueluti consuetudinis forma, multa dicuntur: nos multa paucis cõplectemur. Quod debeat esse cum ratione coniuncta, Primum patet ex communi doctrina: neque enim placet quod aliqui distinguendo dicunt, in iure canonico, de-
B bere esse rationabilem, in ciuili non item. Deinde, quia ratio est veluti anima cuiuscunque legis, & iuris: & ita hac in parte, ius scriptum non differt a non scripto. Quare, quod attinet ad hanc conditionem idem est dicendum de consuetudine, quod supra de lege vniuerse diximus. Hanc conditionem ita aliqui exponunt, Rationalis, vt religioni congruat, vt disciplinæ consentiat, vt saluti proficiat, vt cedat in bonum commune de iure ciuili, & in salutem animæ de iure canonico; vt illi scribunt, qui cum dialectica careant, crasse & perturbate scribunt. Rursus dicunt, rationem requirere, cum introducitur contra ius; ita vt non introducatur, nisi quia ratio id dictat: quando vero est præter ius, præsumitur rationalis, quia sufficit pro ratione voluntas. Rursus addunt alij, in ea quæ est longi temporis non esse neces-
C sariam rationem; quia habet vim ex priuilegio, quod in sola uoluntate cõsistit. Denique dicunt, rationem requiri in introducenda, quia si non adsit ratio, reijci potest: in introducta non ita, quia cum sit iam facta, retinenda est. In dubio autem, ni constet esse irrationalem, pro rationali habenda est.

Septima positio, an consuetudo sit rationabilis prudẽtis viri iudicio perpendendum erit. Vir itaque prudens, siue iudex ex circunstantijs rem hanc perpendet, iuxta ea quę supra de lege vniuerse agentes docuimus. Sunt autem qui dicant, ex quattuor potissimum irrationalitatem consuetudinis priuatim spectandam esse, ex persona in quam introducitur, ex persona a qua introducitur, ex re, & ex tempore: vel dicas spectandam esse ex ijs quæ sunt contraria rationalitati. Neque opus est vt sit rationabilis respectu omniũ, *Rauen.*
D vt etiam de lege agendo diximus. Sed iam aliquid de tempore dicamus; de qua etiam conditione satis multa & perturbate dicuntur. Nam, cum leges loquuntur de consuetudinis tempore, dicunt debere esse longum, diuturnum: consuetudinem inueteratam antiquam, & veterem appellant: vnde in præfigendo certo tempore non est eadem omnium interpretum sententia. Quidam iudicis arbitrio hoc relinquendum putant, & ita non approbant, quod alij dicunt, satis esse spatium decem annorum in iure ciuili. Idem affirmarent, qui dicunt relata verba pro rei ratione interpretanda esse. Quidam vero, & est communis opinio, decem annos sufficere putant, idque fauore consuetudinis: hoc enim spatio apud Iurisperitos longum tempus definitur: vbi nota, eos loqui de consuetudine, qua introducitur aliquid cõtra ius.

Connan. lib 1.c.10. Coras. Muret.

ius. Dicunt præterea hoc tempus inchoandum esse a primo actu quo consuetudo venit in notitiam communem populi. Addunt alij consuetudinem inter absentes non habere vim, nisi post viginti annos, quia non potest perpetuo consensu confirmari, vt illa quæ est inter præsentes. At vero contra ius canonicum, requiritur tempus quadraginta annorum: quia in hoc iure non fit præscriptio nisi intra hoc tempus. Quare, cum lex sit in possessione sua, non debet priuari nisi per legitimam præscriptionem. Quando consuetudo est præter legem, siue ciuilem, siue canonicam, sat est spatium decẽ annorum, non ad præscribendum, sed ad confirmandum: nisi per consuetudinem præiudicetur vtilitati alicuius ecclesiæ: quia tunc requiritur spatiũ quadraginta annorum. Quando uero est in præiudicium alicuius priuilegij, & prærogatiuæ Principis, requiritur consuetudo immemorabilis, quæ uincat omnium memoriam. Atque hæc fere sunt, quæ de tempore scribuntur: de qua re ita statuo. A B

Octaua positio, si quid hac in re esset a lege sancitum, id seruandũ esset: in abroganda lege maius tempus videtur requirendum, quam in introducenda aliqua re, quæ sit præter legem; & quamuis cum communi sententia, determinata tempora attendenda sint: tamen, vt in multitudine siue frequentia actuum, ita in diuturnitate temporis prudentis uiri iudicium attendendũ esset, cum in hisce rebus certa non possit assignari ratio. Ratio autem cur tps requiratur hęc est, quia vulgi mores sunt inconstantes. Sed de his hactenus.

De consuetudinis effectibus, an consuetudo legem abrogare possit. C
Disput. III.

IVXTA propositam methodum, in hac de consuetudine tractatione, sequitur vt de eius effectibus agamus: atque quidem primo de abrogatione legis disputabimus. Hic itaque primus consuetudini tribuitur effectus, vt legem iam latam abrogare queat: at quod non possit, sic probares. Primo, id quod est minus potens non potest tollere quod est fortius: atqui lex est fortior & constantior, cum sit scripta, atque in ære incisa, consuetudo uero pendet ab inconstanti vulgi vsu & more: igitur. Secundo, legum approbatio non pendet a multitudinis consuetudine, præsertim cum potestas legum condendarum est apud unum: igitur nec earum abrogatio. Tertio, actus mali non debent tollere legem bonam: sed actus per quos lex abrogatur sunt mali, quia sunt contra legem: igitur. Quarto, ex lege 2. C. quæ sit longa consuetudo, Imperator de consuetudine loquendo ait, non adeo esse ualituram, vt, aut rationem uincat, aut legem: quæ auctoritas valde iurisperitos torquet. D

In hac difficultate est opinio communis, consuetudinem hanc uim habere, vt legem tollat. Alij vero dicunt posse tollere hanc, vel illam legem, sed non legem uniuerse, quia consuetudo habet vim & robur a lege, a qua etiã tolli potest. Alij distinguentes de non vsu, de desuetudine, & contraria cõsuetudine, dicunt posse tolli solum per contrariam consuetudinem: alij vero etiam

Alex. *Roc.* *P.au. Cast.*

A ro etiam per desuetudinem, quando habet factum implicitum. Non vsus dicitur, quando non occurrit casus, in quo lex seruari debet: & tunc nullo temporis cursu lex tollitur, sed semper durat. Desuetudo vero, quando casus occurrit, sed legis vsus non requiritur: vt si non peteretur satisdatio, cum actor dat libellum: contraria consuetudo, cum petitur, sed non datur animo inducendi contrarium. Deniq; sunt qui tantũ consuetudini tribuant, vt existiment posse vim habere contra ius naturale & diuinũ, modo sit rationabilis, i. modo non inducat peccatũ: sed illi imprudenter, & ignorãter loquũtur. Pro huius difficultatis explicatione, nota primum varijs modis a varijs auctorib. consuetudinis effectus numerari: Nam alij septem numerant, alij quinque, alij tres, qui modus est communior, hoc pacto. Primus, est legem B humanam abolere & abrogare, hoc est vim eius obligatoriam tollere. Ita habetur cap. Cum tanto, de consuetudine, Secundus declarare legem, cap. Cum dilectus, eodem titulo, & l. si de interpretatione, ff. de leg. quibus in locis uocatur, optima legum interpres. Tertius nouum ius constituere & stabilire; vt in can. consuetudo, dist. prima, & in l. diuturna, ff. de legibus. His alij addunt quartum, confirmare præcedentem legem, cap. cum dilectus, citato: & ita ad aliquid probandum lex & consuetudo simul citari solent: quẽ effectum alij reuocarent ad vnum ex tribus. Nota secũdo, tres a quibusdam assignantur consuetudinis partes, siue species; vna quæ dicitur secundum legem, vt illa quæ legem imitatur, a qua lex robur accipit; secunda preter legem, quæ vim habet legis constituendæ, aut constitutæ stabiliendæ; in ijs C rebus in quibus non est lex; cuius formæ dant exemplum de oblationibus faciendis; de ieiunando illis diebus, in quibus non est preceptum; tertia cõtra legem, cum fit per consuetudinem id quod legi aduersatur, quæ vim habet legis abrogandæ, & introducendæ nouæ, aut reuocandi ad legem prius existentem. Vbi dubitari solet, an consuetudo abrogare possit legem in qua sancitur, vt nulla consuetudine auferri queat; de qua re sunt duo dicendi modi. Primus eorum qui dicunt non auferri posse; ita Syluester, in verbo, consuetudo, quem sequitur Sotus; idem nonnulli Iurisperiti; Secundus aliorum, qui contra sentiunt; in quibus Bart. Medina in suis commentarijs in D.Thom. Nos de tota hac difficultate ita sancimus.

Ostien. Gl. l. fi. C. quæ sit lon. consf. Abb. Bart. Alex.

Prima positio, nulla consuetudo habet vim contra ius diuinum. Doctri D na est certissima, & qui aliter loquuntur, turpiter errant. Patet primum ex communi scriptorum sententia: deinde, quia cõsuetudo pertinet ad ius humanum, quod non põt in ius diuinũ, vt patet ex ijs quę agentes de dispensatione diximus. Vnde vsus cõtra ius diuinũ, nõ cõsuetudo, sed corruptela dicẽdũ; q̃ eo est maior, quo cõsuetudo est diuturnior. Scda positio, contra ius naturale & ius gentiũ, & humanũ vt ista iura continet, & id sancit qđ est cũ recta ratione omnino cõsentaneũ, cõsuetudo nihil põt. Quia qđ cõtra huiusmodi iura fieret, necessario legis naturã q̃ in recta rõne, & nõ in volũtate humana est fundata, destrueret; & ita non esset rõnabilis, q̃ cõditionẽ oẽs in cõsuetudine reqrũt. Et hoc modo intelligũt aliq legẽ illã sup. ex C. citatã. Tertia positio, cõsuetudo nullã hẽt vim cõtra libertatẽ ecclesiast. & in dãnum ac

Cap. quãto de consf. Angel. n. 1. c. 3. meth. tur. can.

Bb onus

onus eclesiæ. Primũ probatur hęc doctrina ex iure canonico, c.1. de cõsuet. A
& in extrau. commun. de consuet. Deinde communi opinione doctorum: de qua re late Rochus, parte quincta, numero uigesimo & sequentibus. Quare, quod sacerdotes iudicentur a secularibus per nullam consuetudinẽ potest induci, & sic, in similibus. Quarta positio, contra vtilitatem publicam nulla valet consuetudo, sicuti & nulla lex. Doctrina est cõmunis & certissima, quę habetur determinata in l. finali, C. si contra ius, quam confirmares ex ijs quæ supra de fine legis agentes docuimus: vbi demonstratum est, leges oẽs habere pro fine commune bonum. Quincta positio, consuetudo contra spiritualia, & contra ea quæ præscribi non possunt, nullam vim habet. Est cõmunis doctrina, quæ hoc exemplo declaratur. Decimarum ius non potest præscribi a laico, quia est quiddam in ordine rerum spiritualium, & sicuti non potest præscribi, ita nec consuetudine tolli. Sexta positio, durante euidenti legis ratione, consuetudo non habet vim contra legem humanam. Quoniam, vt Sotus ait, tunc consuetudo non esset rationalis: secus, si consuetudo ostenderet legem non esse conformem loco, & personis, licet alias vtilis esset. Septima positio, consuetudo, per legẽ sublata, non potest amplius habere vim contra legem. Ita Glossa, in Clement. Dudum, de electione: sed addit, & optime, hanc limitationem, Nisi noua ratio succedat, quę non erat tempore illo, quo consuetudo fuit sublata: quare, noua emergẽte caussa, potest habere vigorem. Octaua positio, consuetudo derogat iuri humano quando est rationabilis & præscripta. Primum patet ex iure canonico, cap. finali, de consuet. B
vbi hoc habetur, cum illis duabus conditionibus. Deinde ex iure ciuili, l. de C
quibus, ff. de consuet. vbi Iulianus ait tacito consensu omnium per desuetudinem leges abrogari. Postea communi consensu scriptorum, hac rõne confirmato: quia, vt leges habent ab initio vim a Principe, siue a populo; ita ab eodem interpretationem recipiunt: nõ solum per verba, sed etiam per facta, hoc est per tacitam permissionem & voluntatem, cuius voluntatis signũ est publica consuetudo moribus introducta, eo consentiente. Verum, vt Sotus ait, non videtur consuetudinem hanc uim habere, cum usus ex sola Principis oritur negligentia; aut, cum Princeps ex impotentia legis præuaricatores punire non potest: similiter, non cuiuscunq; permissio hanc uim dat consuetudini, sed solum eius qui legis condendæ potestatem habet. Vnde inferiorum permissio, ut Prętorum, non confirmat consuetudinẽ. Et quamuis supra declarauerim, quomodo intelligenda sit illa conditio, quod debeat esse D
rõnalis, tamen nunc etiã breuiter dixerim illam consuetudinẽ esse rõnalem quæ caussam hẽt iustam, quãuis comparata ad legem videatur irrationalis. Exẽpli gratia, in c. Nouit, de his quæ fiunt a Pręlatis, Eps̃ in gerendis negotijs vti dẽt capituli cõsilio, cuius legis rõ est ea, quia qđ multorũ consilio fit, melius fit: at in c. non est, de consuet. lib. 6. consuetudo, qua Eps̃ non vtitur consensu capituli in corrigendis excessibus, approbatur; q̃a ista consuetudo hẽt bonã caussam: Qm̃ qđ multorũ consensu fit, tarde fit, qđ non est melius. Hæc consuetudo cõparata ad legẽ, nõ est bona: at respectu rõnis & caussę ob quã est introducta, bona & rõnalis censetur. In summa, rõnalis dicetur, cũ bonæ

Inst. de iur. nat. §. sed.

legis

A legis conditiones habebit. Qđ vero attinet ad præscriptionẽ, quæ est alia conditio a canone requisita, cum nec certus actuũ numerus, nec certum tp̃s assignari possit, tunc censeri debet præscripta, qñ cõi hominum iudicio putaretur esse peccatum facere contra illã. Quo loco bene adnotauit Sotus, quãtum sit periculum in aliqua rep. aliquid semel, bisve permittere: ad qđ obtinendũ illa adducitur rõ, quia vnus actus, nihil nocere põt, cum facile ad vnius exẽplum succedat alius, & alius, & ita obrepit cõsuetudo, viresq; sumit. Vnde fieri solet, vt, si subditi aliquid ex gratia & benignitate Principi offerant, gratia, in ius transeat, & vi iuris repetatur. Nona positio, per consuetudinem lex humana abrogari potest, ẽtsi in lege dicatur, vt nulla consuetudine tolli possit. Primũ, quia põt a Principe abrogari lex per verba, quibuscunq; verbis illa statuta fuerit: at consuetudo a Principe approbata hẽt vim verborũ: igitur. Deinde, in c. si ep̃s, de pœnit. & remis. lib. 6. dr̃, qđ nulla consuetudine introduci possit, vt quispiã eligat sibi confessariũ: & tñ sacerdotes seculares ex consuetudine olim sibi eligebant: q̃ tñ Synodus Tridentina sustulit. Decima positio, consuetudo per actus illicitos introducta habet vim auferẽdi legẽ positiuã. Ita Caietanus, Sotus, & quidã alij tradunt: quæ doctrina hũc in modum intelligenda est. Qñ consuetudo sic est mala, q̃a non hẽt iustã caussam, nunquã tractu tp̃is vim habet: qñ aũt iustam & bonã caussam habet, ẽtsi aliquid mali hẽt, quia est contra legem, id qđ habet mali, tp̃e aufertur, quia per ignorantiã probabilem nescitur, qđ contra legem fiat: & ex ea parte qua aliquid boni habet, præscribit. Verũ, qui primo contra legẽ facere incipiũt, C peccant, quousq; consuetudo non ita inualuerit, vt trãsgressores nõ puniantur. Hac rõne introductũ est in quibusdã locis, ut liceat uesci intestinis aĩaliũ in sabbatho, cũ tñ lex antiqua id prohiberet. Vltima positio consuetudo eo modo tollit̃, quo generata fuit, loquor de perfecta, & iã introducta cõsuetudine: rursus tollitur p̃ legẽ sequentẽ contrariã: vt. n. ius contrariũ succedẽs iuri, illud derogat, ita ẽt cõsuetudinẽ. Sed hoc limitat Abbas in iure canonico, vt nõ valeat, nisi fiat mẽtio sp̃ális illius cõsuetudinis: ad qđ probandũ citatur c. fin. de consue. li. 6. secus de iure ciuili. Similiter, sublata lege, cessat cõsuetudo f̃m legẽ. Ad primũ, quidquid sit de illa q̃õne, an lex sit cõsuetudine fortior, de qua multũ inter se digladiant̃ legistę; nã aliqui dñt legẽ esse fortiorẽ: alij vero consuetudinẽ; ad argm̃ dicimus, consuetudinẽ hr̃e uim p̃ cõsensum D legislatoris, q̃ legẽ abolere põt. Ad f̃m, rñdetur eodẽ modo, q̃a nullius consensus, aut sñia legẽ facit, aut cõsuetudini robur legis pręstat, nisi legislatoris. Ad tertiũ, patet ex doctrina allata in penultima positione: an aũt actus mali possint legem nouã inducere infra dicet̃. Ad quartũ, multæ afferuntur rñsiones ad illam legẽ, præsertim ab Acursio, quæ ut minus idoneæ nõ recipiunt̃: ut ẽt illa Coras. & Conn. qui dicunt, legẽ tolli desuetudine, nõ cõsuetudine: ut ẽt illa qđ una lex sit correcta per aliam: nec etiam oĩno quadrat, qđ quidam modernus ait, citatam legem intelligendam esse de lege uniuerse, quia certum est consuetudinem non posse abolere omnem legem, & uniuersum ius scriptum, unde explicari potest, ut supra nos diximus, & ita nomine legis, ea intelligitur, contra quam rationabilis consuetudo dari non potest.

Ses. 23. Can. 15.

Placent. Alex. Tarin.

An consuetudo sit legis interpres. Disput. IIII. A

ECTE a Paulo iuriscōsulto pronunciatū fuit, Optimā legum interpretē esse cōsuetudinem, cuius sniæ Iurisperiti subscripserunt oēs. cæterum, hoc pronunciatū non esse verū, hunc in modum persuadere posses. Primo, eius est legē interpretari, cuius est eandē condere, & eius cui data est facultas a legis cōditore: igitur non est petenda a cōsuetudine, quæ pendet a sensu populi, cui talis facultas non est data. Scdo, qd hēt vim abrogandi legē, non interpretatur legē, sed eā tollit: atqui cōsuetudo hanc vim hēt, vt est probatū; igitur. Tertio, consuetudo pendet ex consensu populi q est incertus, & temerarius, & populus potius docēdus, q̄ sequendus est, vt Cęlestinus ait, & Cicero, Nō est consiliū in vulgo, non rō, non discrimen, non diligentia. Sine cōparatione populus probat, esse melius nō sentit: illud qd est, qualecūq; est probat: q̄a ex veritate pauca, ex opinione multa æstimat: de quo lege, q̄ scripta reliquit Plato. Ideo Phocion aliqn̄ publice professus est, sibi fori nihil eorū placere, q̄ vulgus, & ageret, & diceret. Quarto, decernūt iura ciuilia, deficiente lege, confugiendū esse ad similia, & nō esse iudicādū exēplis, sed legibus: non igitᷣ verū erit consuetudinē esse optimā legū interpretē: si dantur aliæ meliores ad leges interpretandas viæ, vt omittam illam, quæ est oīum optima, vt legem per legem interpretemur. In hac itaq; re vr̄ esse contradictio in iure ciuili, cū Alexāder Seuerus rn̄derit, In ambiguitatibus quę ex lege proficiscuntur, cōsuetudinē aut rerū perpetuo, similiter iudicatarū auctoritatē vim legis obtinere debere. In hac difficultatę nullæ occurrunt citandæ sniæ, cū in re versemur satis perspicua, nonnulla tn̄ breuiter adnotabo, & postea quibusdā positionibus, quid de hoc consuetudinis effectu tenendū sit, docebo. Primū igitur notādū est, duplicē esse legis interpretationē per consuetudinē, vnam per publicam consuetudinē, vsumq; populi, q hoc vel illo modo agendo, in hunc, vel illū sensum legē intelligere vr̄, aut eā vim hr̄e, aut non hr̄e demonstrat: ita vt ex consuetudine intelligi possit, vel qui sit legis sensus, vel ēt, an lex vigeat: Alterā priuatā quæ oritur ex iudiciorū vsu, cum. s. ex iudiciorum praxi & exēplis colligitur alicuius legis snīa: ex qua consuetudine fieri solet, vt eo modo lex aliqua intelligatur, quo in priuatis iudicis, ab hoc vel illo iudice intellecta & ad vsum applicata fuit. Notādū deinde est, ideo cōsuetudinē posse dici optimā legū interpretem, quia hęc est legū humanarū rō, vt vniuersę ferantᷣ, vt subiectę sint mutationi, cū earum iusta rō ob q̄ conduntur pp tēporum & rerū varietatem non sit oīno fixa, ac proinde nō semper eodē modo populis accōmodatæ, & qd sint accōmodatæ ipse vsus optime declarat; vsus, inquā, nō abusus, nō corruptela. Nā q̄libet consuetudo quantūuis vetusta, quātūuis vulgata, veritati oīno est postponenda, & vsus qui veritati est contrarius, est abusus. Tertio notādum est, ad hoc vt cōsuetudo sit fida legū interpres, duo esse necessaria, (de ea loquor cōsuetudine, quæ consistit in populi moribus) vnum, vt sit publica & neminem lateat: quia, si a multis aliquid occulto seruaretur, ita vt ad reip. gubernatoris notitiam peruenire non posset, ista consuetudo

Margin notes: Dist. 72. — Pro Plan. — B — De clar. orat. — Plat. lib. 6. de rep. — Plut. in Apoph. — C — D — Can. si cō-su. d. 8.

A ſuetudo non eſſet bona legum interpres: alterum, vt ſi conſuetudo videretur legi aliquo pacto obſtare, aut aliter legem accipere, quam lex ſtatuere videatur, intercedat aut expreſſa, aut tacita legis latoris approbatio. Hac ratione communis conſuetudo videtur recte interpretari legem de ieiunio, qua præceptum eſt, de ſemel comedendo, vt non ſit contra legem, ſi quid veſperi ſumatur. At vero conſuetudo etiã nota Principi, quod multi officiales maius pretium accipiant, quam a lege taxatum eſt, eos non excuſat, ſi cum deferuntur, a Principe multantur: quia hoc eſt argumentum certiſſimum, quo Principis voluntas cognoſcitur. Quarto notandum eſt duobus modis conſiderari poſſe conſuetudinem reſpectu legis: primo modo, vt eius ſententiam manifeſtat, & tunc ſi lex ſit omnino clara, non dicetur eam interpretari, ſed cõ- Opuſculo de præc. eccl par. 4.
B firmare, ſi ſit conſona legi, ſi vero ſit dubia poterit etiam eam interpretari: altero modo, vt indicet legem vigere, aut non vigere, habere, aut non habere vim ad obligandum, & hoc, vel illo modo. His ita adnotatis, has ſtatuo poſitiones.

Prima poſitio, conſuetudo cum lege conſentiens habet vim confirmandi legem. Per conſuetudinem enim quaſi vitam motumq; lex habere videtur; qua remota, langueſcit, & labitur: accipit tamen & ipſa quoque aliquid roboris a lege: quamuis lege adueniente, non tam obliget quia ſcripta, quam quia iam erat diuturnis moribus confirmata. Secunda poſitio, conſuetudo habet vim declarandi & limitandi, exponendive ius, tum naturale, tum diuinum. Doctrina eſt communis, & ſi hãc vim habet ius, ſiue lex humana, ut
C ſupra eſt dictum, eandem habebit etiam cõſuetudo. Quare conſuetudo apud omnes nationes de puniẽdis nefarijs hominibus pęna capitali, declarat pręceptum illud naturale & diuinum de non occidendo: Similiter conſuetudo quæ apud omnes populos uiget, quod homo liber fiat ſeruus iure belli, declarat ſeruitutem non eſſe contra naturam: item conſuetudo omniũ gentium declarat, non eſſe cõtrahendum matrimonium in primo gradu: Deniq; conſuetudo omnium hominum in repellenda ui illata, declarat præceptum de non nocendo proximo. Tertia poſitio, conſuetudo habet uim declarãdi ius humanum, & quantum ad ſententiam, ſiue ſenſum legis, & quantũ ad uim obligatoriam. Doctrina eſt cõis, quam auctoritas utriuſq; iuris Pontificij, & Cæſarei confirmat; cum in utroq; optima legũ interpres uocetur. Et ſi poteſt Cap. cum dilectus, de conſ.
D interpretari naturale & diuinum, ut eſt probatum, cur non ẽt humanũ? Deniq; ut leges habent a Principe auctoritatem, ita & interpretationem, quam non ſolũ uerbis, ſed ẽt tacita uſus cõis & cõſuetudinis approbatione demonſtrat. Intelligitur itaq; hæc poſitio de conſuetudine & uſu cõi populi, cum conditionibus ſupra explicatis. Quare, ſi ex conſuetudine colligatur legis ſenſus, aut eius uis obligatoria, optimum a conſuetudine ducetur argumentum: unde aliquando efficaciſſime argumẽtatus eſt Paulus, cum uoluit probare non decere mulieres capite non uelato in eccleſia orare, cum poſt alias rationes, dixit, ſiquis autem uidetur contentioſus eſſe: nos talem conſuetudinem non habemus, neque eccleſia Dei. L. ſi de. ff. eod. tit. 1. Cor. 11.

Quarta poſitio, populi cõſuetudo, ſine aliquo Principis conſenſu, & ante præ-

te præſcriptionem, non facit argumentum omnino certum ad interpretandam legem. Quare, prout conſuetudo erit magis minuſque corroborata, maiorem minoremve vim habebit ad legem interpretandam: intellige ſemper de conſuetudine rationabili. A

Quincta poſitio, ſola iudiciorum conſuetudo non parit certam omni ex parte legis intelligentiam: habebit tamen maius robur, quam conſuetudo popularis nondum Principis conſenſu approbata. Primum ex duobus quæ hac poſitione docemus, patet, quia iudices in applicatione legum errare poſſunt, & ſæpe errant: igitur, ex eorum nuda cõſuetudine, non pẽdet certiſſima legis ſententia. Alterum probatur, quia iudices & doctores in interpretanda & applicanda lege ſcientia & arte vtuntur, imperita vero multitudo non item. Sexta poſitio, quamuis ex praxi & conſuetudine iudiciorum, exempliſque & præiudicijs iudicari poſſit: tamen hoc non eſt omnino tutum. Primum, quia rara reperiuntur facta omni ex parte ſimilia: Deinde, quia interdũ iudices errant: vnde vnius error, poteſt eſſe cauſſa, vt ſæpiſſime erretur, & ita vno inconuenienti dato, multa ſequuntur, & vt doctrinam maxime obſeruandam exemplo declarem; referam, quod veriſſime in quadam ciuitate accidit, vbi conſuetudo iſta interpretãdi, vel iudicandi, ex præiudicijs multum viget. Eſt ſtatutum in quodam loco, vt qui adeunt hæreditatẽ non iure ſucceſſionis, ſed teſtatoris beneficio, dent quinque pro quolibet centenario Fiſco, ſiue Principi. Accidit, vt in hac hæreditate contineatur agèr, vel domus ex cuius redditibus datur clerico, ſiue capellano, & manſionario merces pro ſacrificijs ex obligatione factis: Oritur dubitatio, an ex his bonis Fiſcus poſſit ſumere illa quinque pro centinario, cum iſta bona in dicta hæreditate cõtineantur. Caſus ſæpiſſime inciderat, & ſemper iudicatum fuerat contra Clericum, ſiue Manſionarium, vt vocant: vnde enata erat peſſima quædam conſuetudo, quæ male legem interpretabatur. Quidam Clericus mihi notus, cum expreſſam iniquitatem ſibi fieri videret, rem in iudicium deduci voluit, etſi omnes diſſuaderẽt, quia norant praxim illam. Is coram iudicibus conſtitutus, ita cauſſam ſuã aggreditur. Lex ſolum eos complectitur qui beneficium ex teſtamento capiunt, cum conſequantur bona quæ eis non debebantur: at ego nullum cõſequor beneficium; quia quod ex bonis iſtius hæreditatis capio, ob meos labores mihi debetur: igitur ſub iſta lege non comprehendor: in cuius fauorem ob hanc euidentiſſimam rationem, iudicatum fuit.

B

Ariſtot. 1. phyſ. t. 10.

C

D

Septima poſitio, nulla irrationabilis, & veritati repugnans, conſuetudo, eſt bona legis interpres. Hanc doctrinam confirmant nonnulli canones qui habentur in diſtinctione octaua apud Gratianum. Et de hac conſuetudine intelligendum eſt illud Gregorij, ſi conſuetudinem fortaſſis opponas, aduertendum eſt, quod dominus dicit, Ego ſum via veritas & vita: non dixit, Ego ſum, conſuetudo, ſed veritas: Et fruſtra, vt ait Auguſtinus, obijcit conſuetudinem, qui ratione conuincitur: Et conſuetudo ſine veritate, vetuſtas erroris eſt. Veritas valet, inualeſcit, & viuit in æternum, & obtinet in ſæcula ſæculorum.

Can. ſi conſuetudinẽ. d. 8.

Ioan. 14.

Ad

A Ad primum, populi consuetudo, non habet vim interpretãdi legem absolute, ac etiam perfecte, sine Principis consensu, vt in notandis diximus.

Ad secundum, consuetudo non semper abrogat, sed interdum solum interpretatur legem: & dum abrogat, indicat etiam ob aliquam iustam caussam non amplius obligare. Ad tertium, populi iudicium in rationabili caussa fundatum non est parui faciendum, cum in hoc numero, non modo imperita multitudo, sed etiam docti & prudentes contineantur, qui consuetudinem faciunt: vt omittam, quod hoc iudicium Principis consensu confirmatur. Auctoritates autem in contrarium citatæ, intelliguntur de multitudine sola & imperita. Ad quartum, dum leges docent confugiendum esse ad similia, non negant consuetudinis auctoritatem, & cum dicunt, non
B esse iudicandum exemplis, monent iudices, vt non temere ex aliorum iudicijs, sed potius ex legibus iudicent; cum, vt diximus, non nihil sit periculi in iudicando ex solis exemplis. Quare, si consuetudo sit veritati & rationi consona, & a Principe aliquo pacto approbata, cum ex vsu eius colligatur sententia, optima dicetur legum interpres. Nam, vt ait Augustinus, si consuetudini veritas suffragatur, nihil oportet firmius retineri.

An consuetudo possit vim legis obtinere, legemve nouam facere. Disput. V.

C ETSI ex ijs quæ hucusq; de consuetudine diximus, satis aperte constet, quid de hoc tertio legis effectu sentiendum sit: tamen vt adhuc planius consuetudinis vis explicetur, de hoc quoque effectu aliquid priuatim dicemus. Et quod consuetudini hic effectus tribui non possit, hæ rationes demonstrare videntur. Prima, consuetudo etiam per actus malos introduci potest, vt supra docuimus: at implicat, vt ex malis actibus constituatur lex quæ debet esse honesta & bona: igitur. Secunda, lex debet fieri ab habente auctoritatem: at populus qui sub uno Principe viuit, non habet auctoritatem legis condendæ, cum eam in Principem transtulerit: igitur. Quod si dicas, habere hanc facultatem ex tacito consensu Principis, iam Princeps erit caussa efficiens iuris non scripti, non autem populi vsus. Tertia, dantur in populo
D multæ consuetudines, passim ab omnibus obseruatæ, quæ sunt superiori cognitæ, & tamen non habent vim legis; vt sunt nonnullę sanctorum uigilię, esus carnium in die natalis Domini, quod alias nõ liceret, & similes: ergo consuetudo non est idonea ad legem introducendam, etiam sciente Principe.

In hac difficultate, cum omnes, quantum ad idquod præcipue quæritur, conueniant, nullæ occurrunt citandæ sententiæ. An uero introduci possit Par. 5. n. 3
per errorem, varie sentiunt Iurisperiti, vt est videre apud Rauennatem. Similiter dubitari solet, an per actus illicitos, per quos Sotus negat introduci posse. Rursus dubitari potest, ad quos introductæ consuetudinis obligatio se extendat: de qua re multa dicuntur a Iurisperitis, an liget forenses, an liget extra territorium: similiter an obliget ad peccatum, quibus de rebus

hic latius differere nolumus, cum ex ijs quæ de lege vniuerse scripsimus, atque ex ijs quæ postea de statutis dicemus, ista, vt ad nostrum institutum pertinent, satis explicari possint. Vnico itaque præmisso notando, nonnullis positionibus præsenti dubitationi satisfaciemus. A

Notandum itaque est, quattuor esse necessaria adhoc, vt populi moribus ius consuetudinis introducatur. Primo, vt res in qua uersatur consuetudo sit iustæ legis materia: quæ autem sit iusta legis materia supra docuimus; & satis est, vt non sit illicita, quia de re indifferenti potest esse lex, ac proinde etiam consuetudo, licet hoc aliqui negent. Secundo, vt consuetudo sit uniuersalis, non paucorum: quo fit, vt quædam consuetudines in seruandis diebus festis, qui partim seruantur, partim nō seruantur, legis vim obtinere nō queant. Tertio, vt quod in consuetudinem trahitur, iudicetur ab omnibus B obseruandū, & introducendum, non solum ex quadam pietate, sed ex obligatione & necessitate. Vnde quædam uigiliæ quotundam sanctorum & speciatim beatæ Virginis, Assumptionis uigilia excepta, iam apud multos in usu, non obtinent uim legis, cum ex sola pietate seruentur; idque qui eas seruant affirmant. Atqui aliter multi dicerent, de vsu recitandi matutinas horas ante sacri celebrationem. Postremo, requiritur approbatio expressa, vel interpretatiua superioris: cuius rei euidens esset argumentum, si a superiore non puniretur, aut pro reo haberetur, is qui contra faceret. Ratio huius conditionis, vt supra diximus; ea est, quia consuetudinem creare, quæ vim legis habeat, est actus iurisdictionis. Hoc posito fundamento, ad positiones accedo.

Rau. par. 5. n. 3.

Prima positio, nulla mala consuetudo, eius durante malitia, est idonea ad creandum consuetudinis ius; quod non solum de ea quæ esset expresse mala, sed etiam de ea quæ occasionem præberet mali intelligendum est. Doctrina est manifestissima; quia eius materia non esset honesta, vel saltem indifferens. Mala nanque consuetudo, vt quidam scripsit, non minus quam perniciosa corruptela, abijcienda est. Vt non immerito Cretenses, cum acerbissima execratione aduersus eos quos vehementer oderunt, vti uolunt, nihil peius imprecentur, quam, vt mala consuetudine delectentur: modestoque uoti genere, efficacissimum ultionis remedium. Inutiliter enim aliquid concupiscere, & in eo perseueranter morari, est dulcedo exitio vicina. Secunda positio, consuetudo, positis allatis conditionibus, vim legis obtinere potest. Doctrina est in utroque iure certissima, vt patet ex priuatis titulis: & ex omnibus omnium locorum statutis, ac etiam omnium populorum usu: vt omittam communissimam omnium doctorum opinionem: quam hæc optima Iuliani confirmat sententia. Nam, cum ipsæ leges nulla alia ex caussa nos teneant, quam quod iudicio populi receptæ sunt; merito & ea quæ sine ullo scripto populus probauit, tenebunt omnes. Si itaque consuetudo sit rationabilis, iustam ve caussam habeat, & conuenienti tempore fuerit a maiore parte seruata, & a superiore, vel ab ijs qui aliquid statuere possunt approbata uim legis suscipit: & idem dicas de consuetudine in quauis communitate & collegio. Ex consuetudine, & perpetuo vsu C D

D. 8. c. Mala. Val. Max. lib. 7 c. 2. in fin. L. de quib. ff. de leg.

Ecclesiæ

A Ecclesiæ factum est, vt matrimonium cōtractum cum infideli, habeatur pro nullo: in quo tamen Pontifex dispensare posset, cum id non sit de iure diuino, vel naturali. Tertia positio, verior esse uidetur eorum opinio, qui consuetudinem lege fortiorem esse dicunt, ius nimirum non scriptum, maioré habere vim quam scriptum: Hoc obiter docuerim; in quo confirmando immorari nolo: illud tamen cum Hermogeniano dixerim, quæ consuetudine comprobata sunt, non minus, quam ea quæ scripta sunt iura seruari: Immo, cum Paulo, magnæ auctoritatis hoc ius habetur, quod in tantum probatum est, vt non fuerit necesse scripto id comprehendere. Quibus verbis optime quidā subiecit, τὸ ἀνταρκέστερον ἰσχυρότερον. i. vt quidque minus aliena ope eget, ita fortius est. Et cum lex scripta & consuetudo approbata, quod atti- *Mur.*

B net ad auctoritatem, non differant, sane in eo consuetudo legem antecellit, quod suauius regnat, & gubernat populos, & quasi in quandam naturam migrat, & non in ære, sed in ipsis moribus, animisque est insculpta: cuius tāta est uis auctore Aristotele, vt magis habeantur pro veris, etiamsi fabulosa sint, quæ consuetudine tenentur, quam si alia ratione cognoscerentur. Consuetudo, inquit Suidas, non est inuentum hominis, sed uitę & temporis: lex similis est tyrannidi; terrore enim & ui cuncta conficit: consuetudo vero magis humanitate regia: vltro enim omnes absque necessitate sequuntur; cum ea sit, veluti altera natura. Et cum leges non alia ratione ligent, nisi quia cō sensu expresso populi sunt receptæ: cur dicere non liceat, leges a consuetudine quodammodo habere vitam? cum ea remota, senescant, & cessent. *Li 2. met. t. 14.* *In uerbo. consuet.* *L. si quis ff. de lib. et posth.*

C Quarta positio, consuetudo differt a iure æquitatis non scripto. Nam consuetudo est ius non scriptum vsu introductum: at vero ius æquitatis naturæ ductu est approbatum. Consuetudo itaque non habet originem a natura, sed, cum vnus, aut alter aliquid facere cæpit, accedunt deinde eorum exemplo alij, ac deniq; tota ciuitas idé publice facit, coalescit paulatim & quasi radices agit, cum longo vsu confirmata, vim obtinet. *Roc. par. 1 nu. 12.*

Quincta positio, consuetudo habet vim obligandi in conscientia & ad peccatum. Patet, quia habet veram rationem legis, & ita communis populi sensus existimat: quando autem obliget, & sub quo peccato intelligendum est ex ijs quæ de lege diximus, & ex ipsa populi sententia; vt patet, in consuetudine Ieiuniorum ab ecclesia approbatorum. Eam auté con-

D suetudinem de recitandis horis matutinis ante sacrum, quæ vim legis iam obtinuisse videtur, nunquam existimarem obligare sub peccato mortali, cum materia non sit grauis; & nulla ratione maioris momenti vsus iste nitatur. Quod si dicas, multos Summistas ita docere, ego non magni facio eos, qui, vt plurimum, soli verborum aut sententiarum coacervatione docent, & rationum momentis res ipsas non expendunt. Illud vnum certo scio, si vera est opinio contraria, passim Sacerdotes posse hac in parte peccare mortaliter; quia præceptum, quod sub tali peccato obligat, nō quacūque occasione prætermitti potest: & tamen, si quis aliqua etiam non graui caussa, istam consuetudinem non seruaret, non peccaret, vt etiam qui aliā sequuntur opinionem docent: sed hac de re alibi accuratius.

Sexta

Sexta positio consuetudo probabilis,& dubia potest excusare a culpa,ac A etiam a pœna : & vt quidam scribunt,a pœna temporali excusat etiamsi sit mala. Septima positio, consuetudo ligat omnes subditos, & suo modo etiam forenses & peregrinos,vt infra plene docebo,cum de statutis agam. De hac re qui plura uolet,Rochum,Rauennatem, & alios Iurisperitos con sulat:sicut etiam de eius vsu in foro,quod ad probationem attinet. Probanda enim est,si non sit notoria,quæ per testes,& per præscriptionem probari poterit:& probanda est ab eo,qui eam adducit.

Octaua positio,quando plures essent consuetudines recentior & rationabilior est attendenda, & prius consuetudo propria loci, qua deficiente confugiendum est ad communem diœcesis,prouinciæ, regni, & totius ecclesiæ consuetudinem. Nona positio,consuetudo extendi potest ad similes B casus,quando est præter legem,& iuris constitutiua quando uero est contra ius non extenditur. Sed de consuetudine hæc dicta sufficiant; ad aliam legis humanę speciem exponendam pergamus.

An priuilegia sint in Legum numero habenda, & quæ sit eorum natura.

Disput. VI.

QVONIAM priuilegia,vt ex ipso etiam nomine intelligere licet,nonnihil legis habere videntur; sunt.n.veluti quædam priuatæ leges:propterea de eis quoque in hac nostra de omnium legum tractatione, omnino agendum fuit. De quibus, pro C nostro instituto,vniuerse, breuiterque hoc ordine scribemus De nomine,definitione,caussis,qualitate,concessione,varietate, siue speciebus,interpretatione,& reuocatione.Et quoniam nonnullæ rationes priuilegia in legum numerum venire non posse probare videntur; ideo eas priore loco afferam. Quod ergo priuilegia pro legibus haberi non debeāt, hæc suadent argumenta.

Lib. 1. de leg. Primo,ex M.Tullio,qui inter alias leges,hanc posuit,Priuilegia ne irroganto,id est,ne constituito:quod sane non dixisset, si pro legibus admittenda essent. Secundo,quod non habet naturam legis, sed legem destruere uidetur,non est in legum numero habendum:at priuilegium est huiusmodi;cum sit priuata lex,in priuatam vtilitatem facta; lex vero est commune D præceptum quod publicum commodum spectat:ergo. Ideo M.Tullius de *l. 1. ff. de leg.* maiorum in posterum prouidentia loquendo dixit, In priuatos homines leges ferri noluerunt:id enim est priuilegium:quo quid est iniustius? cum legis hæc uis sit,scitum & iussum in omnes. Tertio, quia priuilegia videntur esse contra libertatem ciuium, cum alij præ alijs a legum obligatione priuilegiorum beneficio fiant immunes.Eius enim reipub. ciues soli liberi videri possunt,in qua ex æquo ius redditur,& non eius, vbi quorundam prærogatiuis,aliorum libertas redditur tenuior.

Postremo,iura,vt ait Vlpianus,non in singulas personas, sed generaliter constituuntur;quare priuilegia legum appellatione venire non poterunt

De

A De ſubiecta materia duobus modis diſputari poteſt: vno modo generatim, explicando priuilegiorum naturam, cauſſas, ſpecies, effectuſque: altero modo ſpeciatim de priuilegijs certarum perſonarum, locorum, rerumque: nos priore modo diſputaturi ſumus. De hac legum parte legendi ſunt Canoniſtæ, titulo de Priuilegijs, Oſtienſ. & Gofred. in ſuis ſummis: Iuris Cæſarei profeſſores, in lege prima. ff. de conſtitut. Principum: ſummiſtæ, in verbo, Priuilegium. De priuilegijs priuatis, hi potiſſimum ſcripſere, Petrus Lenauderus, de priuilegijs Doctorum: Petrus Rebufus de priuilegijs ſcholarium; qui centum & octoginta numerauit: at Horatius Lucius quattuor & centum: Renatus Coppinus de priuilegijs ruſticorum: Petrus Vanderanus de priuilegijs creditorum: Horatius Mandoſius de priuilegijs ad inſtar, vt B ſunt illa quæ ad alterius priuilegiati ſimilitudinem conceduntur: Cornelius Benincaſa, de paupertate, & eius priuilegijs: & denique de nonnullis alijs alij. Et quoniam in hac difficultate nullæ occurrunt citandæ ſententiæ, ad fundamenta accedamus. *In can. priuilegia, d. 3. Medic. tracta. de leg. par. 4. q. 33. D. Greg. in meth. c. 7. nu. 15. Vigel. in Meth.*

Primum fundamentum, in quo de ipſo nomine aliquid dicemus. Quod igitur ad nomen attinet, animaduertendum eſt ex Gellio, quod nos nunc, ſingula, dicimus, olim antiqui, Priua dicebant: vnde compoſita dictio, Priuilegium, quaſi priua, hoc eſt priuata & ſingularis lex, ſiue gratia, beneficiumque alicui conceſſum. Is cui priuilegium conceditur, non Priuilegiatus, ut nunc loquuntur, ſed Priuilegiarius, vt antiqui loquebantur, vocandus eſt. Hac voce aliter vſus eſt M. Tul. cũ dixit, Priuilegia ne irroganto, atC que Doctores in hac tractatione vtuntur. Vnde cum priuilegia priuatis hominibus dari inhibetur, idem eſt, ac ſi iuberetur iudicia exercenda eſſe ſecundum publicas leges & non priuatis Magiſtratuum decretis, ita ut eis nõ ſit licitum ex priuata ſententia atque iudicio ius dicere. *Lib. 10. ca. 20.*

Priuilegiorum itaque prohibitione, prohibita fuerunt priuata Magiſtratuum iudicia, vt ex conſequentibus verbis apud Ciceronem colligere licet. At vero in noſtro argumento, priuilegium ſumitur pro conſtitutione & lege priuata in aliquorum gratiam a Principe facta, ac etiam pro beneficio, gratia, indulgentia, ſiue prærogatiua conceſſa: vnde & has voces in hac materia ſcriptores vſurpare ſolent. Dicitur ergo priuilegium lex priuata, & beneficium præter ius commune alicui conceſſum. Apud antiquos, priuileD gium, dicebatur etiam Rogatio. Negant, inquit, Fabius, rogationem eſſe recipiendam, quæ ad ſingulos homines pertineat. Illud inter priuilegium, & beneficium diſcriminis aliqui aſſignant, quod priuilegium ſit gratia contra ius conceſſa; vt, ſi aliquis Principis indulgentia liberaretur a ſoluendis decimis prædialibus: beneficium vero deſignat gratiam præter ius conceſſam; vt ſi Pontifex concederet alicui eccleſiam in aliquo loco primo vacaturam. Sed de nomine hæc ſatis. *Helias.*

Secundum fundamentum, in quo de definitione agam: Priuilegium hoc modo a quibuſdam deſcribitur. Priuilegium eſt illud quod emanat contra ius commune, in fauorem aliquarum perſonarum: Alij hunc in modum, Priuilegium eſt ſpecialis quædam indulgentia iuris aliquid agendo, contra *Heli.*

quam

quam id regulariter alioqui iure communi permissum est. Alij hoc pacto, A
Priuilegium est ius singulare a communi recedens, fauore personarum, aut
L. ius. ff. rerum indultum. Denique a Paullo Iurisconsulto hac ratione, est ius singu-
de leg. lare, contra tenorem rationis propter aliquam vtilitatem, auctoritate con-
P. Gegor. stituentium introductum. Hāc enim orationem siue descriptionem quidam
Ale. Tur. ad priuilegium referunt: alij uero ad determinationes iuris ex æquitate fa-
ctas; vt est ista, de non reddendo gladio homini furioso. Quod si ista sen-
tentia de priuilegio intelligatur, hunc in modum eam explicares Priuile-
gium, dicitur Ius, quæ particula ponitur loco generis; & de illis intelligen-
da est priuilegijs, quæ in iure habētur, aut consuetudine certa nituntur. Alię
particulæ ponuntur loco differentiæ. Dicitur singulare, ad differentiam iu-
ris communis: quia hoc ius spectat singulare locorum, aut personarum, ne- B
gociorumve genus. Dicitur contra tenorem rationis, id est contra sensum
communis legis, rationis ve generalis; vel, vt alij uolunt, contra rationem
iuris. Hoc enim est priuilegio intrinsecum, vt contra, aut præter commu-
nem legem aliquid statuat; estque hic proprius Priuilegij effectus. Nam fru
stra precibus impetratur, quod regulariter ex iure communi conceditur.
Dicitur, propter aliquam vtilitatem, vt ostendatur priuilegium ita concedi,
vt fit utile ei cui conceditur, & non damnosum alijs; & vt in publicam vtili-
tatem cedat; vel, per, vtilitatem, intellige, vna cum Præceptore meo Mureto,
Mur. æquitatem. Aequitas enim est caussa cur priuilegia concedantur; vt, quod
Militi minus solemne testamentum facere liceat. Dicitur, auctoritate consti
tuentium, vt designetur caussa efficiens a qua priuilegia dimanare possunt. C

Tertium fundamentum, in quo breuiter omnes Priuilegij caussas indi-
cabo, quas postea planius patefaciam. Caussa igitur efficiens proxima Pri
uilegij est Principis auctoritas, & voluntas; efficiens motiua, est æquitas,
quæ ad priuilegia cōcedenda adducit. Materia, est res super qua, vel de qua
conceditur priuilegium; quæ huiusmodi esse debet, vt accipienti prosit, &
alijs non obsit. Forma consistit in quodam verborum genere, certaque eo-
rum ordinatione, præscriptaque sententia, iuxta praxim vsumque a Princi-
pe consuetudineque introducta. Finis denique proximus, est certarum per-
sonarum commoditas atque vtilitas, quæ tamen in publicam vtilitatem ce-
dit. Ex quibus intelligi licet, in priuilegio nos non posse sequi regulam iu-
ris, & ex eo non posse deduci de consequentia, vt in utroque decernitur iu- D
L. quod, & l. in ijs. ff. de leg. Cap. sane, de priu. re. Singulari itaque iure continentur indulta, aut quodam fauore, aut cle-
mentia, vel rebus uel personis, vel certæ speciei rerum, & personarum con-
cessa, vel competentia; aut a legibus, aut a rescriptis Principum absq; dam-
no aliorum, & iuris alterius, remanente illęso e diametro iure publico, aut
consuetudine tributa. His adnotatis, ad positiones accedo.

Prima positio, priuilegia humano iure, in humanarumq; rerum admini-
strationе omnino admittenda sunt. Primum patet hæc positio utriusque iu-
ris Pontificij & Imperatorij auctoritate; cum in vtroque, multa concedan-
Fabius de clam. cap. 154. tur priuilegia, gratiæ nimirum & immunitates priuæ, hoc est aliquo pacto
singulares. Deinde ex communi consensu omnium legislatorum, atque
scriptorum,

A ſcriptorum, immo & gentium omnium: cum apud nationes omnes non omnia iura erga omnes fuerint penitus æqualia. Accedat etiam diuina auctoritas, atque adminiſtratio; cum ex diuino iure, gubernatio neque diuina conſtet, Deum quibuſdam quaſdam dare prærogatiuas, quas alijs non concedit. Poſtea, vtile & neceſſarium omnino fuit, vt Princeps eſſet gratus, ac beneficus in eos qui magis remp. iuuant, aut iuuare poſſunt: & ad remp. iuuandam quibuſdam gratijs ac prærogatiuis ſubditos excitaret: id quod priuilegiorum conceſſione fit. Hinc vtilitates maximæ in rep. vt ſtudiorũ, virtutum, religioniſque cultus, rerum nouarum & artium inuentio, & amplificatio. Denique, ſi omnes reip. partes vno & æquali iure, legibuſque omnino paribus deuincirẽtur, maxima in legibus cerneretur iniquitas, in-
B decentia maxima: non ſecus, ac ſi eodem ornatu, eiſdemque veſtibus omnes corporis partes, aut eadem veſte magnos & paruos, craſſos & graciles velles induere. Secunda poſitio, priuilegia in legum numero habenda ſunt; non ſolum quia in legum codice ſcribuntur, ſed quia vere legum naturam continent. Nam, cum ab habente poteſtate fiant, & publica vtilitate non vacent, profecto veram legis naturam retinebunt: & licet ab iure cõmuni aliquo pacto deuient, & in priuatam commoditatem cedant, tamen ob cauſſæ æquitatem in quam omnes incidere poſſunt, omnibus competere, & prodeſſe videntur. Neque hanc doctrinam allata tollunt argumenta, vt ex eorum ſolutione patebit: de quibus Horatium Lucium in ſuo tracta- *Horat. Luc.* tu in principio, qui contra priuilegia quinq; facit, eaſdemq; ſoluit rationes, ac etiam Vandaranũ, in prolegomenis ad tractatũ de priuilegijs creditorũ.

Ad primum, auctoritatẽ illam aliqui intelligunt de priuilegijs factis ſingulis perſonis, & ita non damnantur ea, quę virtuti tribuuntur, & in vtilitatem publicam concedunt. Sed melius, vt ſupra nos indicauimus, cum alijs diceres, intelligendam eſſe de priuilegijs conceſſis Magiſtratibus, ad iudicandum, & de priuatis eorum iudicijs. Ad ſecundum, priuilegia retinent legis naturam, cum in publicam vtilitatem cedant, & ex æquitate, quæ eſt legum mater, naſcantur: nec legem deſtruunt, ſed potius iuſtam & æquam reddunt. Quod autem additur ex M. Tullio, iam diximus, de quibus priuilegijs loquatur. Ad tertium, priuilegia potius fauent libertati, cum ſint immunitates quædam & gratiæ: nec vlli iniuriam faciunt; cum non in omni-
D bus reperiatur cauſſa, ob quam dantur: Adde quod omnes aliquo priuilegiorum genere gaudere poſſunt. Ad quartum, quid ſit ad hoc argumentum dicendum, ſatis patet ex dictis.

Qualia debeant eſſe priuilegia, deque eorum iuſta conceſſione, & varietate. *Diſput. VII.*

NATVRA cauſſiſq; priuilegiorum expoſitis, de eorum iuſtitia quæ a cauſſarum qualitate pendet, agamus. In qua parte illud dubitari poteſt, an Princeps in priuilegijs concedendis debeat eſſe laxus, an remiſſus. Nam priuilegiorum copia illud habere videtur incommodi, quod

quod leges minus habeant auctoritatis, & neruorum, dum ab illis per priuilegiorum concessionem multi eximuntur: &, vt aliqui dicunt, sunt veluti quædam legum vulnera. Contra vero, priuilegiorum libera concessio, eas affert commoditates & vtilitates, quas supra eorum vsum afferre diximus. Vt huic difficultati satisfaciamus, de priuilegiorum varietate & speciebus, ac non etiam de immunitatibus aliquid scribendum nobis est. A

L. priuileg. ff. de reg. iur. Quod igitur ad priuilegij diuisionem attinet, priuilegiorum duo sunt genera: vnum caussæ, alterum personæ; siue vnum reale, alterum personale. Huius diuisionis ea est ratio, quia priuilegij concedendi caussam aliquando negocij genus, aliquando persona tribuit. Alij vero primam priuilegij diuisionem trimembrem faciunt; in corporale, personale, & reale. Personale priuilegium est illud quod præcipue in personarum gratiam irrogatur; quod subdiuiditur, in cõmuniter personale, ut illud quod ob caussam siue qualitatem cõmunem in pluribus personis notatam conceditur; vt priuilegia Doctorum, & militũ; & in singulariter personale, vt est illud quod vni certæ personæ ob singularem caussam, quæ in aliis non reperitur, priuatim datur: Quod priuilegiorum genus in legum codice poni non solet. Corporale illud appellant, quod alicui collegio est concessum; vt sunt priuilegia vniuersitatum & monasteriorum. Quorum alia sunt omnibus & singulis cõmunia, quibus singuli vti possunt: alia vero omnibus simul sunt concessa, & hæc speciatim localia dicuntur; quasi ipsis locis, non singulis personis conuenientia. Reale, illud dicitur, quod præcipue rerum conseruandarum gratia est concessum; vt sunt rerum Ecclesiasticarum priuilegia. B C

Aut. de nõ perm. aut alien. reb. eccles. Rursus personale commune, iuxta varia personarum genera in alias subdiuiditur partes. Vt sunt priuilegia potestatum, dignitatum, siue ordinum, munerum, officiorum, ętatum ac sexuum. Ratione potestatis, alia sunt summæ potestatis, vel ecclesiasticæ, vt Pontificis, vel ciuilis, vt Imperatoris, & Regis: alia minoris potestatis, vt Episcopi, & Iudicis: alia potestatis priuatæ, vt Patris familias. Ratione ordinum, alia Monachorum, alia religiosorũ, alia clericorum, alia doctorum, alia scholarium, alia militum, alia rusticorum, alia diuitum, siue nobilium, & liberorum, alia denique pauperum. Ratione sexus, sunt quædam priuilegia fœminarum. Ratione ætatum, sunt priuilegia minorum. Ratione officii, sunt priuilegia Tutorum, & Curatorum: de quibus omnibus non est nostrum hic agere; citati legantur auctores. Rursus priuilegium diuidi potest ratione temporis, in perpetuum, vt est illud quod certo loco, vel certo personarum generi in perpetuum duraturum conceditur, & in temporale, vt est illud quod pro definito tempore, vel certæ personæ irrogatur. Rursus diuiditur in generale, vt est illud, q̃d generalibus verbis concipitur, ita vt in pluribus casibus locum habeat: vel quod plures complectitur articulos, vel pluribus de rebus conceditur, & in restrictum, siue speciale, vt illud in quo vnus tantum articulus conceditur, & ad alios casus extendi non potest: vel dicas, aliud esse interminatum, aliud vero limitatum. Quæ distinctio oritur, & cognoscitur ex forma & contextu verborum, quibus priuilegium conceditur. Denique, alia sunt D

Cap. cũ & dã priu.

absoluta,

A absoluta, q̃ sine vllo respectu ad aliud conceduntur: alia q̃ ad aliorũ similitudiné irrogãtur, quæ Ad instar vocant; vt priuilegia concessa a Pio IV. Societati Iesu, ad similitudiné religiosorum mendicantiũ. Atq; de priuilegiorum diuisione hactenus: ad quorum maiorem intelligentiã, aliquid de immunitatũ speciebus dicemus, in quibus concedendis, priuilegia versantur.

Est ergo immunitas quædã liberatio, seu solutio a gerẽdis honoribus, & sustinendis oneribus ciuilibus. Munus autem est quoduis officium, & onus ciuile, quod necessario subimus, imperio eius, qui iubendi habet potestaté. Huius necessitatis remissio dicitur immunitas, siue uacatio a muneribus. Munerum quædam sunt ordinaria, quæ iure perpetuo iubente præstantur; vt tributa, & vectigalia: quædam extraordinaria, quæ in præsentem necessitatem ab illis qui præsunt exiguntur, & a subditis præstantur; vt Indictiones, B collectę: quam diuisionem aliter exposuit Bartolus, a quo Cynus et quidam alij dissentiunt. Vtrorumque munerum, alia personalia, vt quæ animi & corporis industriam requirunt, sine sumptu: alia realia, quæ cum sumptibus & damno administrantium expediuntur: alia mista, quæ vtrunque requirunt, & personæ usum, & sumptum. Personalia, alia honorifica, in quorum gestione aliquid vtilitatis accedit ijs, qui illis onerantur; quæ honorum appellatione ueniunt: quæ etiam publica dici possunt: vt illa omnia quæ auctoritate publica iniunguntur. Quod autem honorifica uocentur, non tam ex re ipsa, quam ex vulgi opinione penditur. Vnde quæ uno in loco pro honorificis habentur, in alio non censentur honorifica. Alia sordida, quæ C propter utilitatem operæ quæ præstatur, seruilia uideri possunt. In his numerantur Angariæ, idest, cursus, nunc Posta; a uerbo Persico, Angarion .i. cursus. Alia rursus sunt simplicia, quæ ex se, nec honorifica, nec sordida sunt vt cura cogendæ pecuniæ, & similia. Inter munera realia, quædam dicuntur patrimonialia, quæ res ipsas insequuntur: quædam contributoria, quæ interdum, per capita sine respectu ad possessiones, interdum per ordinem ad possessiones imponuntur. Illa exactio quæ fit per capita, dicitur capitatio, quæ uero per æstimationem possessionum, collecta uocatur. Contributoria solent etiam nominari, Indicta, quę & Indictionalia ab indictionibus dici possunt. Mista nullam admittunt differentiam: de quibus illa potest oriri dubitatio, an qui adeptus est immunitatem vel corporis, vel sumptus, im- D munis censeri debeat: ad quam explicandam spectãda erit caussa ob quam fuit concessa.

L. munus. ff. de uerb. sign.

L. fin. ff. de mun.

Herod. lib. 8.

Immunitas ergo a ciuilib. muneribus, aut datur ex aliqua legitima caussa, aut ex mero fauore Præsidis. Legitimæ immunitatis caussæ hæ numerantur, Aetas, sexus, corporis debilitas, numerus filiorum, paupertas, conditio, ordo, dignitas, religio, absentia reip. caussa, remuneratio officiorũ reip. præstitorum. Propter ætatem subleuantur impuberes, & valde senes: propter sexum fœminæ tantum: ob imbecillitatem, qui aliquo morbo laborant: ob numerum certum filiorum supe. stitum, parentes: ob paupertatem, qui ob paruos redditus, vel egestatem onus sustinere non possunt: ob conditionem multi, l. vltima, ff. de iure immunit. numerantur; vt illi qui assistunt Principi

L. 2. ff. de iure immunit.

C. de mul.

L. Prætor de uac.

& qui

& qui exhibent ministeria in exercitu: propter ordinem, qui uacant armis & literis: propter dignitatem vt senatores, & qui dignitate adepta facti sunt municipes: propter religionem, qui sacris administrāt: & satis honesta caussa est, vt non grauentur ciuilibus muneribus, qui reip. caussa absunt, & cum suo periculo reip. prosunt: sicuti etiam officij remuneratio. Et quamuis istę caussæ a quibusdam mũneribus liberent, non tamen ab omnibus, & a quocunque. Caussæ itaque ob quas immunitates tribuuntur, aliæ in iure continentur: aliæ Præsidum iudicio relinquuntur. His ita explicatis, quasdam subijciam positiones quibus docebo, quid sit necessarium ad priuilegia recte concedenda, & ad immunitates dandas. A

Prima positio, vt priuilegia honeste prudenterque concessa dici possint, ex parte, materiæ, seu rei, quæ conceditur, hæ requiruntur conditiones. Prima, vt prosint eis quibus conceduntur: neque enim gratiam continerent, si petenti obessent. Vnde, iuxta ea quæ supra disputaui, non censerem esse beneficium Principis, quod legibus a se latis non sit subiectus. Secunda, vt non sint alijs onerosa. Neque enim par est, vt Princeps sit in quempiam beneficus, cum aliorum iniuria. Quare, si priuilegia, vel immunitates a principio, sine aliorum detrimento fuissent cõcessæ, et postea temporis progressu fierent alijs onerosę, earum peti posset reuocatio. Tertia, vt cum iure diuino & naturali consentiant; nec e diametro cum iure humano pugnent; ne id concedant, quod lege manifeste & vtiliter est prohibitũ. Quare priuilegium, quod non fiat, vel reddatur ius, nihil ualet; cum sit contra ius naturæ; & cũ a dicto iure Princeps non sit solutus, alios liberare non potest. Quarta, ut adsit caussa, siue ratio, & æquitas. Est enim æquitas iuris mater, qua deficiente, Priuilegium non est minus indignum legis nomine, quam constitutio a Tyranno facta. Quare, quo caussæ erunt plures & maiores, eo priuilegia erunt iustiora; quarum uis prudentis hominis iudicio perpendenda erit. Postremo, necessaria est debita & consueta forma verborum, qua cõcedi solent; qua in parte stylus & consuetudo attendenda est. B C

Cap. Quãto de cens. L. nec anus C. de emã. Mar. Lau. q. 27.

Mar. Lau. q. 41.

Secunda positio, vt priuilegia sint firma & recte concessa ex parte concedentis requiritur auctoritas, atque potestas. Doctrina est manifesta; quia sunt leges quædam, aut legum uniuersalium declarationes, vel etiam quasi abrogationes; at ista publicam, & legitimam auctoritatem requirunt: igitur. Residet autem hæc potestas in Principe, & in eo, qui legum condendarum auctoritatem habet; quo fit, vt nulla inferior potestas, priuilegia irrogare ualeat. Quod si de quibusdam immunitatibus priuatim loqui velimus, certum est, omnibus qui merum & mistum imperium habent, immunitates aliquas dare licere, quid autem per merum & mistum imperium intelligendum sit, infra plane docebo. Addit Bartolus, id etiam licere Municipibus; si id ex omnium ordinum consensu fiat; Nam, vt possunt exactiones indicere, ita & tribuere immunitatem. Sunt etiam, qui hanc facultatem cõcedant inferioribus a Principe; non tamen si simplicem tantum habeant iurisdictionem in exequendo. Solent autem tribus maxime modis fieri. Primo per Principis constitutionem; & hæc inter leges ponuntur; D

nuntur;

A nuntur; vt priuilegia ecclesiarum, Doctorum, Scholarium, & huius ordinis alia. Secundo, per priuatum Principis rescriptum, quod a Priuilegiatio conseruatur. Postremo per consuetudinem, ac longum vsum.

Tertia positio, vt priuilegium sit iustum ex parte caussę finalis, publicā spectare debet vtilitatem. Quamuis ergo priuilegium sit quædam priuata gratia ex æquitate concessa; & in quorundam cedat commoditatem: tamen præcipuus finis in priuilegijs dandis est communis vtilitas, quæ ex priuilegiorum irrogatione, aut augetur, aut conseruatur magis. Ratio huius positionis est hæc, quia priuilegium alias vim legis non retineret, nullamque uim haberet. Quare, hac in parte sit oculatus is qui priuilegium donat, ne sua, vel cuiuspiam priuata commoditate ad priuilegium dandum moueatur.
B Quarta positio, pro priuilegiorum & immunitatum genere, in illis cōcedendis Princeps debet esse magis, minusve laxus. Liberius & vberius cōcedi poterunt, quæ bonarum artium augendarum & colendarum, ac etiā religionis gratia traduntur; remissius quæ solum honoris, & dignitatis amplificandæ caussa tribuuntur; quia hoc priuilegiorum genere facile homines se efferunt, & minus in officio se continent. Ob quam caussam quidā Constantinopolitani episcopi pp priuilegia a summo Pontifice Romano accepta, facile se extulerunt, &, ei a quo honorati fuere, se ęquare voluerunt. Adhuc parcius, illa quæ immunitates a ciuilib. oneribus continēt; ne subditis vlla detur inequalitatis suspicio; vel dum alij onere leuantur, facile alij premantur. Sed quoniam hac in parte nulla certa potest perscribi
C norma, hic Principis requiritur prudētia, quæ caussas priuilegij concedendi & singula attributa diligenter perpendat. Ille prudentius hac in parte se geret, qui ex pluribus & maiorib. caussis ad priuilegium irrogandum permouebitur, vt Federicus Imperator fecit, cum scholarib. priuilegia dedit; & qui in eis concedendis erit magis remissus, quam laxus, siquidem, vt ex sacra Trident. Synodo discimus, priuilegia & exemptiones perturbationes excitare solent. Huc faciunt etiam quæ de dispensatione & a legum solutione eadem Synodus aliquando sanciuit; cuius verba, supra de dispensatione agentes citauimus.

Dom. orat. contra Aristoc.

Ses. 24 ca. 11.

D

De priuilegiorum interpretatione, duratione, atque reuocatione.
Disput. VIII.

QVAE de rebus propositis multa a iuris vtriusque peritis scribuntur, ea nos ad quasdam communes regulas, omni omissa disputatione, reuocabimus. Et quod ad priuilegiorū interpretationem & extensionem attinet, has statuo regulas.

Prima, cum priuilegia fauoré, gratiamq; contineāt, benigne interpretāda, & per explicationem amplianda sunt. Secunda, priuilegium, cum sit quędam priuata lex, interpretatur, contra, seu præter ius commune, secus Rescripta; Quia priuilegia continent aliquid speciale, legemque declarant, & per æquitatem supplent. Tertia, priuilegium impetra-

l. Benef. ff. de constit. ca. odia. de reg. iu. li. 6 Hor. Luc. num. 8.

tum a Principe, non debet interpretari contra Principem: at contra alios interpretari potest. A

Med. p. 4. q. 33. c. ut priu. de prin.

Quarta, si priuilegium sit obscurum vel ambiguum, eius interpretatio, non pertinet ad iudicem ordinarium, vel delegatum, sed ad eum qui concessit. Quincta, si duo priuilegia concurrant, potius attenditur prohibitiuũ, quam permissiuum. Sexta, priuilegiarius non gaudet priuilegio aduersus æque priuilegiatum; vt miles contra militem: quod fallit, si alter priuilegiarius maius, habeat priuilegium. Septima, priuilegium generale non extenditur ad ea, quæ Princeps specialiter non concederet: nec vltra tenore verborum: nec ad incogitata, & ab vno casu in alium: nec ita, vt reddatur lusorium, aut dãnosum priuilegiario. Octaua priuilegia alicui generalibus verbis concessa, in alium transferri possunt; vt priuilegia Prædicatorum in B Fratres Eremitanos: & ita hospitalia gaudent priuilegijs Ecclesiarum: Sorores tamen non gaudent priuilegijs Fratribus Minoribus concessis. Nona, priuilegio alicui collegio concesso, vti possunt singuli, cum priuilegia sunt huiusmodi; quæ non nisi per personas singulas exerceri possunt; vt concionari, audire confessiones, & sic de similib. secus dicendum est, si toti collegio, corporive conueniant. Quæ autem singulis personis concessa sunt, etiã ignorantib. conueniunt. Decima, priuilegia, vniuerse loquẽdo, non trahũtur in exemplum; præsertim personalia: quia dãtur propter caussam, quę in eo cui irrogantur reperitur; quæ etsi in alio reperiatur, non est Principi nota. Quare, ab vna persona ad aliam extendi non debent, et eadem existente ratione: quæ dantur singulis personis ob eandem rationem ad earum Ministros, & Præpositos extenduntur; vt patet in religionibus. Quod vero ad C durationem & reuocationem attinet, has subijcio regulas.

Mẽd. q. 10 Franc. Paris. Maran.

Mend. q. 3 & 4.

Mẽd gl. 7.

Cap. quod alicui, de reg. iu. li 6

Hier. c. 1. in Ioan.

Ias. & alij l. 1. ff. de leg.

Prima, priuilegium personale, cum personam sequatur, vna cũ persona extinguitur: capite, Priuilegium, de regulis iuris, lib. 6. Secunda, cum priuilegium conceditur respectu alicuius caussæ, ea cessante, priuilegium cessat: nisi constet, eum qui concessit, velle vlterius prorogari. Tertia, priuilegium cessat per non vsum, seu per contrarium vsum. Vbi nota ex Gofr. priuilegiũ cessare per vnum actum contrarium; sed, si non interueniat actus cõtrarius per solum nõ vsum, non tollitur, nisi per decẽnium. Quarta, per renunciationẽ, si priuilegiarius ei renunciet: modo renunciatio non cedat in præiudicium alterius: quilibet enim suo fauori renunciare potest. Quincta, limi D tationis tempore elapso, & spatio temporis, pro ratione materiæ de qua cõceditur: & ita aliquando post decennium, aliquando post triginta, aliquando post quadraginta annos cessat. Sexta, quando Princeps tollit priuilegia, non censetur tollere ea, quæ sunt in iure: Decet. n. vt regula iuris habet, concessum a Principe beneficium esse mansurum. Septima, priuilegium generale subsequens non derogat priuilegio speciali: & priuilegium alicui concessum, non affert secum reuocationem priuilegij alterius. Octaua, priuilegium societati concessum, non durat, omnib. personis extinctis: vnde, societate innouata, non valeret; secus dicendum esset si loco fuisset concessum: societas autem semper viuere censetur, etiamsi ad vnum redigatur.

Deciu. in hanc reg.

Cap. cum cessãte, de appellat.

De priu. nu. 5

l. si quis. C. de pact.

Lib. 6.

Mend. glo. 8. nu. 7.

Nona,

A Nona, confirmatio priuilegiorum ex certa ſcientia valet, etiamſi de conceſſione non conſtet; modo totum eorum tenorem contineat. Ita Mendoſius, qui multos in hanc ſententiā Thomam Grammaticum, Ripam, Raymundum, & alios citat. Decima, confirmatis priuilegijs alicuius, non cenſentur confirmata priuilegia, ad inſtar, ſi communi forma confirmentur: quia ſi illa reuocentur, hæc non habentur pro reuocatis. At vero, ſi conceſſa fuiſſent etiam priuilegia futura, & confirmatio fieret ex certa ſcientia, cenſerentur confirmata: quia confirmatio eſt veluti quoddam priuilegium: quæ tantam vim haberet, vt extenderetur etiam ad priuilegia propria, quæ non ſunt conceſſa ad inſtar. Quare conceſſio priuilegiorum ad inſtar, extenditur ad priuilegia futura; ſi in conceſſione eſſent verba generalia, vt ſunt iſta, Per omnia, *Gloſſa.2. nu 44.* *Mend. q. 7. & 8.*
B & in omnibus concedantur: ita Mendoſ. ex communi ſententia. Vnde, ſi in priuilegio ad cuius ſimilitudinem aliud conceditur, fieret mentio etiam de Gratijs, quarum appellatione veniunt Indulgentię, harum etiam cenſeretur facta conceſſio in priuilegio, ad inſtar: alias ſpecialem conceſſionem requirerent. Vndecima reuocatis priuilegijs ad quorum ſimilitudinem alia conceſſa fuere, iſta quæ conceſſa ſunt, non cenſentur reuocata. Illa vero quæ a minore poteſtate conceſſa fuere, ſi a maiore confirmata ſint, ab eo qui conceſſit reuocari non poſſunt: & ubi adeſt priuilegium ſuperioris, ceſſat priuilegium inferioris: & ita, maius facit ceſſare minus; quod intelligi poteſt, vel reſpectu concedentis, vel eius cui conceditur, vel etiam rei conceſſæ. Ad extremum, vt huic diſputationi de priuilegijs, ſit finis, addiderim duos ver- *Cap. 1. de priu. ubi ſcript.*
C ſiculos, quibus compendioſe continentur cauſſæ, ob quas priuilegia amitti ſolent: ſunt autem iſti,

Paupertas, odium, vitium, fauor, & ſcelus, ordo,
Perſonas ſpoliant, & loca iure ſuo.

Quos inuenies explicatos a Gloſſa, in diſt. 22. Can. Renouantes, vbi ſummatim de modis quibus priuilegia amittantur, loquendo ait, amitti propter fauorem, enorme damnum, abuſum, delictum, negligentiam, & contrarium factum: Et quamuis interdum ſine culpa amittantur, non tamen ſine cauſſa.

Quid, & quotuplex ſit reſcriptum. *Diſput.* IX.

D QVONIAM priuilegia & reſcripta, vt quidam ſcripſerunt, tantam affinitatem habent, vt interdum non diſtinguantur, ideo congruenter eorum coniungitur tractatio. Cum ergo ſupra de priuilegijs, quæ ſunt quædam priuatæ leges egerim nūc de reſcriptis agam, quæ legum explicādarum cauſſa fieri, & in leges migrare ſolent: de quibus hæc capita nobis breuiter explicanda proponimus: Nomen, definitionem, ſiue naturam, diuiſionem, cauſſas, effectus, interpretationem, ac deniq; eorū vitia: quę omnia duabus diſputationibus complectemur. Quod igitur ad primū attinet, Reſcriptū, dictum eſt, a reſcribo, quod eſt, reſpondeo, rurſus, vel retro ſcribo: interdum idem valet, qđ, reddo, renumero, cum de pecunia ſit mentio, vt reſcribere alicui centum, eſt illi *De hac materia agitur 15. q. 1. & 2. Vig. lib. 1. c. 4. Met. tur. can. P. Greg. in Meth. c. 7. nu 16. Scrip. tit. de reſcr.*

 dare.

dare. Est itaque rescribere in hac significatione, reddere, & renumerare. Rescriptum, hoc est, quasi retro scriptum, hoc loco designat literas, diploma, codicillumq; Principis, quo consulentibus aliquid respondet. Quæ vox aliqñ large vsurpatur, ita vt complectatur etiam priuilegium, in quo, rescribẽdo, aliqua conceditur gratia: aliquando stricte, pro eo tantum rescripto, in quo respondetur iudicibus consulentibus super aliqua re ad ius dicendũ pertinente. Oriuntur itaq; rescripta ex relatione, vel supplicatione Principi a Iudice, uel a priuatis facta. Est autẽ relatio, Iudicis dubitantis de iure ad Principem missa consultatio. Fit.n. relatio non de dubio facti, sed de dubio iuris: & ita, si relationes alia de re fiant, reijci solent. Cęterũ, per rescripta etiã supplicationibus respondetur, & aliquid conceditur, aut indulgetur. Quo fit, vt sub titulo de rescriptis contineantur non modo dubiorum solutiones, sed etiam gratiarum concessiones, cum iure præsertim cohærentes. Deniq;, ista vox aliquãdo sumitur pro ipso diplomate, siue epistola & codicillo, & pro iure explicato. Quod ad rei definitionem attinet, si rescripta contineant solam gratiam & indulgentiam, præter, vel contra ius, eandem cum priuilegio habebunt definitionem: si vero solam iuris explicationem, vel concessionem ad ius obtinendum, in hunc modum a Gofredo describuntur. Rescripta sunt Papæ, vel Principis mandata, quæ ad instantiam alicuius, vel aliquorum, seu proprio motu, vel relationibus absentiũ, vel suggestione præsentium, vel ad consultationem facit, vel cum aliquid alicui, vel aliquibus corpori, vel collegio, vniuersitati, vel ciuitati mãdatur, seu indulgetur. Quæ nimis longa, & pluribus verbis nõ necessarijs onerata descriptio assignatur per caussam efficientem, motiuam siue remotam, cum dicitur, Per instãtiam: per proximam, cum dicitur, Papæ, vel Principis: per materiam siue effectum, qui est instruere, seu gratiam concedere. Quæ definitio conuenit rescripto vniuerse sumpto. Alij hoc modo definiunt. Rescriptum est illud qđ emanat a Principe ad obseruantiam iuris cõis. Vel breuius sic describeres, Rescriptũ est diploma, siue epistola responsumve a principe, iuris declarãdi negotijve committendi, & gratiæ concedendæ caussa profectum. Quæ descriptio assignatur per caussam materialem, efficientem, & finalem. Vbi illud admonuerim, rescriptũ sumi posse, vel pro ipso diplomate, vel pro eo decreto, sãsioneve, q̃ in rescripto cõtinetur. Parit.n. rescriptũ ius quoddã speciale in negocijs & inter personas. De diuisione, nonnullas subijciã magis ad rem facientes diuisiones. Prima diuisio, Rescripta, alia emanant a potestate ecclesiastica, alia a ciuili, vt a Rege, & a Principe legis condendæ, aut gratiæ concedendæ potestatem habẽte: illa ecclesiastica, hæc ciuilia nũcupantur. Hæc diuisio sumpta est a caussa efficiente proxima. Secũda, rescriptorũ alia dubitationis alicuius circa iuris administrationem dissoluendæ, alia alicuius gratiæ concedendæ caussa fiunt: quæ diuisio, a caussa efficiente motiua sumitur. Tertia, ex parte materiæ, alia fiunt ad beneficia, vel honores obtinendos, vel retinendos, vel conseruandos: alia ad lites expediendas, vt ad agendũ, & excipiẽdũ, alia, ad alia negocia peragenda. Quarta, ex parte effectus, alia constituũt ius commune, vt sunt illa in quibus agitur de aliqua re cõi, quę ad oẽs pertinet;

Helias.

L. 1. C. de relat.

B

C

Helias.

Gofr. n. 3.

D

ex quo-

A ex quorum collectione, facta & declarata sunt multa iura: alia ius priuatum: quod priuatas personas, siue loca respicit, vt sunt illa quæ priuilegia continent, aut iam concessa declarant, aut aliquid circa illa efficiũt. Hinc nata est alia diuisio, quod alia dicantur generalia, alia specialia: quorum discrimen ex re ipsa, & ex clausulis, & ex verborum forma, percipi potest. Rursus, alia sunt, quę concedunt iurisdictionem, vt sunt illa, quibus aliqua caussa expedienda, alicui iurisdictionem non habenti cognoscenda traditur, aliæ quibus exequutio committitur. Quincta, ex parte formæ, siue qualitatis, ex qua parte, alia dicuntur bona & valida, vt sunt illa quæ habent omnia requisita ad substantiam veri rescripti: alia vitiosa & inualida, vt sunt ea, quibus deest aliquid ad rescripti essentiam necessarium. Ad cõficiendum rescriptum va-
B lidum omnes conditiones quæ sua natura requiruntur conuenire debent: vt autem in vitiosis reponi possit, sat est si vna absit conditio, vt quod sit subreptitium, quod sit impetratum ab eo, qui impetrare non poterat, &c. Bonum enim vt Dionysius Areopagita scripsit, ex vna & tota caussa, malum ex multis particularibusque proficiscitur defectibus. Quæ autem ad rescripti bonitatem requirantur, & quæ rescripta vitiosa censeantur, in sequenti disputatione exponam. Atque de nomine, definitione, & diuisione hæc satis: quæ omnia, varia legum loca citando exemplis illustrare & amplificare potuissem, sed in re manifesta, nihil fuit necesse.

De diu. nom.

De rescriptorum caussis, effectis, qualitatibus, & vsu.
Disput. X.

RESCRIPTORVM natura partibusque expositis, sequitur vt de eorum caussis agamus: ex quarum cognitione, eorumdem qualitates, bonitas nimirum & malitia facile intelligi poterũt. Et vt quæ dicturi sumus plane breuiterque tradamus, quæ dicenda sunt, quibusdam positionibus perstringemus.

Prima positio, is rescriptum facere potest, qui facultatem habet ius cõdendi, declarandi, dispensandi, & gratiæ faciendæ, qui ista habeant, alibi diximus, & paullo infra adhuc plenius dicemus. Vnde in rebus ecclesiasticis
D Pontifex rescribit, in ciuilibus Princeps. Sed Pontifex, cum in terris sibi ciuili dominio subiectis superiorem non agnoscat, in rebus etiam ciuilibus rescribit. Secunda positio, quicunque potest suo nomine agere, potest per se, & per procuratorem rescriptum impetrare: modo procurator speciale mandatum ad hoc habeat. Intelligenda est hæc positio de rescriptis ad lites pertinentibus: alia enim quæ gratiam continent, ab alijs quoque impetrari possunt. Tertia positio, qđ attinet ad rescripti materiam, si gratiã contineat, idem dicendum est, qđ supra de priuilegijs diximus: Vnde, si sint dãnosa Fisco, vel cõtra publicã vtilitatẽ, nullũ habent robur: si vero ad lites referantur, nõ debẽt esse contra ius, vel contra consuetudinẽ: Quoniam, rõne rescripti, a iure cõi recedendũ non est; nisi in rescripto expresse hæc clausula contineatur,

Doct. in c. signific. de offic. iud. deleg. Cap. nulli de rescr.

Gofr. nu. 16.

Non obstante constitutione, &c. Quare, rescripta contra ius extorta, per importunitatem censentur impetrata: & idcirco a Iudicibus recipi non debét. Necesse itaque est, vt materiam habeant honestam, & iuri consentaneam. Cæterum, si parum quid damni, vel incommodi continerent, admittéda essent. Quarta positio, vt rescriptum valeat, debitam formam habere debet, quæ in his potissimum consistit. In ueritate, in expositione certarum personarum & rerum, in latinitate, in quorundam uerborum conceptione & serie, atque clausularum adiectione: quam formam ipsa docebit praxis, & curiæ vsus stylusve. Quæ in iure habentur rescripta, tribus fere partibus constant: in quarum prima continetur initium, & particula quædam rescripti quod a Principe emanauit, quæ solet continere facti expositionem, & concludi, his verbis, &c. vel, & infra: in secũda ponitur id quod respósum fuit, & ipsa determinatio: in tertia redditur ratio responsionis & determinationis datæ. Aliquando vero in prima ponitur, initium rescripti: in secunda petitionis narratio: in tertia responsio.

Idem. nu. 20. *De forma rescr. apost. uide Ioan. de Gras. Cap. si quãdo de resc.*

A B

Quincta positio, rescriptorum finis est litium explicatio, æquitatisque conseruatio, & gratiæ in publicam vtilitatem cõcessio; vel, in summa, ęquitas ipsa: quam is spectare debet, qui rescribit; & is animaduertere, cui rescribitur: qui a rescriptl forma, vt sacri canones sciscunt, a rescripto deuiare nõ debet. Sexta positio, Rescripti effectus hi esse videntur: ius statuere, si generaliter rescribatur: legem exponere, dubia declarare, iusque ipsum limitare, & gratiam concedere.

Septima positio, in rescriptorum vsum hæc animaduertenda sunt. Primo, forma, an sit integra: quæ autem vitia rescriptum nullum reddant, statim docebo: Vnde, si euidens vitium habeat, suspenditur, vt Grassius docet. Secundo, originale, quia originalia sunt insinuanda iudicibus. Tertio, prioritas, si plura super eadem re ab eodem obtineantur; & prius datum præfertur: cæterum, aliquando rescripti præsentatio ius potius dat. Quarto, in omni rescripto hæc clausula, si preces veritate nitantur, vel ponitur, vel suppletur. Quincto, an concedatur aliquid insolens, & præter morem: quia tũc is qui impetrauit, vna cum suo rescripto ad Principem remittendus est. Sexto, an sit rescriptum speciale: nam speciale derogat generali: at vero speciale posterius non derogat speciali priori, nisi de eo fiat mentio: vide Gofred. sub num. 28. & 29. Denique, rescriptum a debita persona, debito tempore, loco, & modo est præsentandum; de qua re lege Ioannem Grassium.

C D

l. Sãcimus C. de diuers. rescr. Cap. dilectus 1. de prab. Cap. 2. de rescr. Pan. c. mãdat de res. c. 2. in fi. eo. Gl. c. 1. eo. ca. ueniens de præscr. Gofr. n. 46 & 47. Mart. Lau. q 14. Lege Guid.

Octaua positio, in rescriptorum interpretatione hæc animaduertenda sunt. Primo, interpretari debent secundum ius commune; aliter atq; priuilegia, nisi priuilegium contineãt; sunt enim stricti iuris: & ita ad alias res & personas non extenduntur, nisi generalem clausulam contineant. Vnde, rescriptum de non conueniendo creditore, non extenditur ad creditorem ratione delicti, secundo, si sint dubia, confugiendum est ad superiorem, a quo petenda est declaratio. Tertio, speciatim perpẽdendum est, quid sibi velint rescripta, in quibus iudicium remittitur cõscientiæ Iudicis, vel, vt inspecta veritate, iudicet, & sine figura iudicij.

Quantum

A Quantum rescriptum duret, de qua re dubitare Doctores solent: quos qui volet, hac in parte consulat, nos ad grauiora properantes, hac de re nihil. Nona positio, quod attinet ad vitia ob quæ rescripta redduntur nulla, multa notantur; quorum tria sunt præcipua. Obreptio, idest latens ingressus; vt accidit, cum mendacium tacendo precibus inuoluitur. Mendacium autem contingere potest, vel in narratione iuris, vel in facti expressione; dicendo quod non est, & tacẽdo quod est: quod si fuisset expositum, rescripti concessionem remorari potuisset. Subreptio, quando intercepto, vel circunuento Principe, aliquid adiectum est rescripto, præter conscientiam, & explicitam rescribentis voluntatem. Falsum, quod accidit, dum alius libellus pro germano & vero subijcitur: vel, si dolo malo exemplum descri-
B ptum sit. Alia quædam rescripti vitia his carminibus continentur:

Gof. n. 48. & 49. De literis de gratijs extat. Tracta Io. Staphilas. Io. Nicolai. Lud. Gom. Spec. tit. de resc. Lege Ioan. de Gras.

Forma, filum, stylus, litera, membrana, sigillum;
Hæc falsata dant scriptum valere pusillum.

In summa, rescriptum ab excommunicato obtentum, non valet: similiter si obtineatur lite pendente, non facta litis mentione; & si dies desit. Quibus autem pœnis afficiantur, qui per suggestionem falsitatis, aut veritatis suppressionem obtinent rescriptum, aut obtentum vitiant, vide apud Gofr num. vlt. & apud Guidonem, num. 50.

An iura municipalia, siue statuta fuerint necessaria. Disput. II.

C CVM de communi iure, deque omnibus eius partibus, satis pro nostro instituto, hucusq; egerimus: sequitur vt ad aliam iuris humani partem explicandam, quæ ius priuatum continet, transitum faciamus. Acturi itaque sumus, de iure ciuili, siue municipali, alicuius priuati loci, quod nunc nomine statuti designatur. De quo illud primum dubitandum occurrit, an tale ius fuerit necessarium, sitque verum ius. cuius dubitationis negantem partẽ insequentes rationes suadere videntur.

Prima, quæcunque ciuitas & societas, per ius commune conuenienter regi potest, cum in eo omnia præcepta ad omnes humanos contractus, & ad omnia negocia recte peragenda contineantur; frustra igitur alia priua-
D ta iura ponuntur.

Secunda, aut ista iura sunt eadem cum communi iure; & tunc frustra repetuntur; aut diuersa, & tunc, ratione erunt destituta; cum illa cum ratione consentiant; & cum sæpe sint contraria, non poterunt non esse iniqua. Huc facit, quod aliquando dixit Baldus, Terrarum statuta maiore parte consistere, in sic volo, sic iubeo. Tertia, statuta fiunt ab ijs qui iurisdictione destituuntur, ac proinde vim non habent ad obligandum, nec legis nomẽ merentur: hinc est, quod a Principe confirmari solent. Quarta, quia solum ea fere continent, quæ a mera hominum voluntate pẽdent; & sæpe cum ratione pugnare videntur, vt quod aliqui possint impune occidi, quod fęminæ excludantur ab hęreditate; quod vxor non possit nisi minimum quid lega-

re marito; quod extranei nihil possint, in aliquo loco acquirere, aut acquisitum exportare: quod aliqui sua bona alienare non possint, cum nihil sit magis naturale, quam quod quisque pro sua voluntate, de suis reb. valeat disponere; & horum similia. Cum in hac difficultate nullæ occurrant citandæ sententiæ, ad fundamenta accedo, quibus iuris priuati constituendi ostendetur necessitas. A

Primum fundamentum, cum hominum societates sint diuersæ, diuersaque ratione, ob diuersos fines coeant; profecto necesse est, vt diuersis vtantur legibus; quæ sunt instrumenta & destinata quædam, quibus ad finem propositum peruenitur. Vnde aliæ Regni, aliæ tyrannidis, aliæ aristocratiæ aliæ oligarchiæ, aliæ reip. aliæ popularis status, aliæ denique huius, aliæ illius populi, & loci debent esse leges. Quo fit, vt nullo pacto uno communi iure omnes populi, omnes communitates, locaque omnia gubernari queant. B

Omnino itaque necesse est, vt aliæ sint ciuitatum constitutiones, aliæ totius regni, populorum ve iura. Quam Doctrinam quidam hoc aptissimo declarauit exemplo. Vt alius est finis ad quem natura pollicem produxit, alius ad quem totam manum: item alius ab vtroque, ad quem brachium fecit: ita alius est finis ad quem singularis homo, alius ad quem domestica familia, alius ad quem pagus aut vicinia, alius ad quē ciuitas, alius ad quem regnum, & denique alius ad quem totum humanum ordinatur genus. Quare, pro finium diuersitate, diuersis legibus hominum societates vinciendæ fuere. Vt enim in manibus sunt quinque digiti, quorum non est idem vsus, & quantitas, qualitasque diuersa, licet in vnum brachium coeant, nec similiter, eadem digitorum pedis & manuum, nec tibiarum, nec brachiorum functio: ita aliæ sunt totius hominis leges, omnibus membris communes, aliæ singulis membris propriæ; quæ tamen totius corporis communes leges non impediunt, immo illis viuunt, & sine illis non perficiuntur. Et quamuis omnes homines pedes, caput, & alia membra nomine similia habeant: tamen diuersis vtuntur temperamentis, diuersis nutriuntur cibis, & varijs sunt imbuti moribus: quo fit, vt etiam varijs legibus gubernandi sint. C

Temerarij frænis cohibentur, tardi calcaribus vrgentur: hi præmijs, illi pœnis in officio continentur; alij vero sola honestate ducuntur. Ex quibus facile colligeres, non modo priuatis legibus opus fuisse, sed etiam illas a communibus declinare oportere: Nec proinde damnandas esse, cum semper aliqua iusta caussa probabilique ratione, ob priuatos fines ac circunstantias, nitantur: & præterea unamquamque communitatem ciuitatemque suis priuatis cōstitutionibus bene gubernari, modo recte sint sancitæ, non autem alienis, & communibus. Prudenter igitur Imperator per generalem legem singularibus iuribus derogatum esse uoluit: & Paullus Iurisconsultus ciuitatis legem circa additionem præponit iuri communi. Quæ autem fuerint singulorum populorum, aut ciuitatum priuata iura & instituta, docere, non est loci huius. D

Can. si san cta d. 12. & Can. nouit d. 11.

L. fin. C. de leg.

Secundum

A Secundũ fundamentũ, in quo humanæ societatis principia & partes, ciui *Sabel. lib.*
tatis ciuiumq; natura explicanda est, vt qui statuta facere possint, & ad quos *6.*
pertineant, intelligi queat. Prima itaque hominum societas utilitatis quo- *Aug. epist.*
tidianæ caussa instituta, est domestica coniunctio, quæ ex mare & fœmina, *118. 1. 2.*
ex liberis & seruis cõficitur: cuius caput est paterfamilias, ceteri uero quasi *Arist. li. 1.*
instrumenta ad res necessarias, tum comparandas, tum conseruandas. Qui *pol. c. 2.*
in hoc societatis genere continentur, eos Charondas ὁμοσιπύους, quasi com *Lib. 3. c. 7.*
panarij hoc est ex eodem panario, & eadem apotheca seu arca panaria, & pe *Zuinz. Pe*
nu victum sumentes, nos conuictores, ait Lambinus appellemus: Epimeni- *tr. Vict.*
des vero Cretensis, ὁμοκάπνους, idest, vno & communi foco, seu fumo vten
tes, quos contubernales aliqui appellarent. Secunda societas priore ali-
B quanto maior, dicitur pagus, ex domorum collectione compacta. Pagorum
uero propagatio, quasi per colonias ex consanguinorum, ac familiarum di
uersitate nata est. Maxime autem inquit Aristoteles, ex natura uidetur esse
pagus, colonia domus esse quos nonnulli ὁμογάλακτας, idest, collactaneos
appellant. Tertia societas ex pluribus pagis constituta dicitur ciuitas, quæ *Arist. li. 3.*
est, communitas uiuendi, & bene uiuendi gratia constituta, totius sufficien- *polit. c. 1.*
tiæ humanæ finem habens: Vel ciuitas est quædam ciuium multitudo com
posita ex pluribus domibus & uicis, qui pro pagis sunt. Et quidem ciuita- *Cic. lib. 1.*
tem proprie populi coniunctio facit, vnde ciuitas, dicta est quasi ciuiũ uni- *de rep. &*
tas: vrbem vero domorum copulatio efficit. Vrbs enim proprie est ciuium *pro Sex.*
receptaculum, sic dicta, ab vrbo, idest, a curuo, vel aratro definio, vel ab vr-
C uo, aratri curuatura; quia olim aratro muri vrbis faciendæ designabantur
vel ab orbe, qui pro muro fiebat. Vnde urbes solum illi hominum pago-
rum ve cætus dicuntur, qui muro continentur. Olim per excellentiam no *Var. lib 4.*
mine Vrbis Roma intelligebatur: nunc uero vrbis & ciuitatis nomine pro- *de lin. lat.*
miscue utimur; quamuis eam tantum urbem ciuitem dicamus, quæ Episco
pali dignitate est ornata; cætera loca populosiora muris circundata, oppida
uocantur. Verũ, non omnia loca ex pagis uicisque collecta & muris circun-
data ea omnia habent, quæ Aristoteles ciuitatem habere voluit. Vult enim *Lib 7. pol.*
omnem ciuitatem sibi sufficientem esse & sibi necessariis legitimisque con- *cap. 8.*
stare partibus; quæ sunt, Agricolæ, qui victum conferunt: artifices diuersi,
quia multis instrumẽtis humana vita indiget: milites, qui magistratus tueã
D tur, & vim externam propulsent: locupletes ad pecunias comparandas, qui
bus bella, & communia opera sustinentur: Sacerdotes ad rem diuinam co- *Arist. li. 3.*
lendam, & iudices pro vtilitate & iustitia contrahentium, & negotiantium. *pol c. 1.*
In iure itaque ciuili considerandũ est, quid sit ciuitas, quid ciuis, & ex qui-
bus conficiatur ciuitas: cum sæpe in controuersiam veniat, num aliquid sit
a ciuitate factum, an a proceribus tantum, an vero a tyranno. Sed iam de
ciue dicamus.

Tertium fundamentum, ciues generali nomine omnes qui in ciuitate do
micilium habent, dici possunt; non tamen simpliciter: quia peregrini, serui, *Glo. ca. a*
& qui ius fori habẽt, quod ius sibi quærunt, qui contrahunt, ciues nõ sunt. *ta dis. 63.*
Aristoteles autem nulla alia re magis ciuem definiri posse putauit, quam si *verb. ciuiũ*
particeps

Lib. 1. poli. cap. 1.

particeps esset potestatis publicæ iudicandi & decernendi. Est autem ciuis duplex; vnus originarius, vt ille qui in ciuitate natus est: nec locus tantum natiuitatis propriæ, sed etiam paternæ filium ciuem facit; immo etiam maternæ, vt Cicero existimauit; quod nunc non habet locum, nisi ex priuilegio. Alter non originarius, sed quasi per adoptionem & arrogationem ciuis factus; quare adoptatus est eiusdē ciuitatis cuius est adoptans, dū durat adoptio. Et vt aliqui volunt, qui in aliqua ciuitate baptismo renascitur eiusdem censetur ciuis; cū spiritualis regeneratio corporali æquiparetur, qui originarius dici posset; non aūt is qui natus esset ex muliere peregrināte, siue per ciuitarē transeunte: siuti nec filius rustici in territorio ciuitatis commorante, si in ciuitate nascatur; natus vero ex patre rustico comitatensi pro ciue habetur. Non originarius fit manumissione, & ita sequitur manumittentem. Item fiunt ciues allectione, siue adscriptione, cum incolæ munerum ciuiliū participes fiunt, qui proprie municipes dicuntur. Item incolæ domicilium eligentes eo animo, ne inde recedere velint, si nihil auocet. Ciuis nomine non solum continentur qui intra ciuitatem, sed etiam qui in territorio, siue comitatu habitant. Atqui Doctores necessarium esse putant, vt volentes gaudere ciuitatis, siue oppidi priuilegijs maiore tēporis parte in ciuitate maneant, & vt sint in publicis tabulis inscripti, vel vt Baldus & vulgus loquitur, Accatastati. Inter allectos numerantur etiam illi, qui ex priuilegio ius ciuitatis sibi acquisiuere, vel confœderatione, vel alio modo. Olim facile ciuitate donabant eos, qui aliqua etiam minoris momenti arte, erant ornati, vt de Archia Poeta refert Tullius. Ciuium Romanorum, vt de illis aliquid obiter dixerim, duo erant genera: vnum simplex, sine iure suffragij ferendi in comitijs, quales erant socij belli socialis, & latini, quibus data fuit ciuitas lege Iulia, a Iulio Cæsare consule, tempore belli socialis lata. Alterum plenum, eorum qui pleno iure ciues erant: qui ius suffragij habebant in comitijs centuriatis, in quorum numero comprehendebantur Municipia, Coloniæ, & Præfecturæ Italiæ. Data etiam fuit ciuitas sine suffragio quibusdam locis honoris caussa, vt Fundanis, Formianis, & Cæritibus. Est etiam quædam societas communis cum ciuibus Romanis, quæ parem reip. gerendæ curam Romanorum consanguineis tribuit, data a Spur. Cassio Latinis. Ciuium Romanorum priuilegia hæc fere erant. Primo, cędi virgis, vinculis coerceri, capite puniri, non nisi populi iudicio poterant. Secundo, soli hæreditatem ciuis Romani ex testamento capiebant. Tertio, soli iure Quiritum testamentum facere valebant. Quarto, inter ciues tantum, non cum peregrinis ius connubiorum legitimum erat. Quincto, ciuibus tantū ius militare in regione Romana, & soli beneficiarij milites. Sexto, patriæ potestatis proprium ius. Septimo, ius suffragij dandi & accipiendi ad magistratus, & adoptionis, togæque ferendæ: & quædam alia, quæ peregrinis, id est non ciuibus negabātur. Illud singulare, vt qui ciuis Romanus erat, alterius ciuitatis esse non posset: qui aliter fecisset Romanæ ciuitatis ius amittebat. Habebatur etiam pro singulari beneficio ciuitate donari: & capitali pœna puniebatur, qui id sibi falso arrogasset.

A B C D

Orat. pro Sylla

Luc. de penna.

P. Greg. c. 9. Mech.

Pan. c. Rodul. de rescr col. 3.

Boer. deci. 160. n. 22. & seq.

In orat. pro Arch.

Cic. pro Balb.

Cic. orat. post red. ad Quir.

Liu. lib. 1. dec. 4.

Gel. li. 16. c. 13.

Halic. lib. 1.

Cic pro domo.

Cic. pro Cacin.

Arch.

Cic pro Cacin. & Balb.

Corn. Nepos in uita Attici.

Prima

A Prima positio, ius priuatum alicuius loci, dici solet ius municipale, & statutum, voce noua, a veteribus non vsurpata: quæ interdum pro lege vniuerse sumitur. Dicitur, statutum, quasi stabiliter & firmiter ordinatum: vel quasi ciuitatis statum tuens, ac defendens. Dici etiam posset, ius ciuile, hoc est ciuitatis: quo tamen nomine speciatim designatur ius commune, & maxime Romanorum. Secunda positio, statutum est ius proprium, quod quilibet populus, siue communitas sibi constituit, scriptura contentum. Est enim ius municipale duplex, scriptum, & non scriptum, quod sola consuetudine seruatur. Verum, vt scriptores tradunt, illud proprie dicitur statutum, quod scripto continetur, & ideo multi Doctores volunt scripturam esse de essentia statuti. Illud etiam aliqui adnotarunt, statutum, quamuis scriptum, non haberi pro iure, si extra statutorum corpus existat.

Alberic. a Rosa. q. 1.

Alber. q. 1. & 125.

Bal. tract. de stat. Verb. scriptura.

B Tertia positio, ius ciuile priuatum, seu municipale, omnino vt necessarium admittendum est. Doctrina est communis, omnium populorum consensu communiter approbata: quam euidenter demonstrant ea, quæ primo fundamento docui. Et cum ius commune Regnorum, & populorum non ita statui potuerit, vt omnibus locis esset accommodatum; profecto quæuis loca, & quæcunque communitas ob priuatas rationes, facultatem habebit sanciendi aliquid, quo se bene regere, ac sustinere queat. Quarta positio, illa statuta proprie legis nomen merentur, quæ ab ea ciuitate fiunt, quæ cum plenum habeat dominium, non solum aliquid ordinare & cōstituere, sed etiam coercere potest: hoc enim vt alibi docuimus, ad perfectam legis naturam est necessarium.

L. Humanum C. de legi.

C Quare, decreta illa, quæ potius in quadam conuentione consistunt, nec ab habente potestatem cogendi fiunt, quamuis statuta dicantur, legis tamen rationem plenam non habent.

Ad primum, negatur singula loca recte in omnibus gubernari posse legibus communibus, vt ex primo patet fundamento. Ad secundum, concedimus statuta non esse eadem cum iure communi; nec propterea sequitur esse iniqua; quia ob diuersas caussas, varias suæ iustitiæ, & rectitudinis sumunt rationes. Illud Baldi dictum, non omnino placet: quia eorum quæ recte statuuntur suæ assignari rationes possunt: quamuis nonnulla a statuētium uoluntate pendere uideantur; quod etiam de legibus communibus dici solet. Ad tertium, negamus vera statuta non fieri ab ijs, qui iurisdictionem communem non habent;

Lăc. præf. 5. nu. 4.

D cum quælibet priuata communitas in aliquibus sit libera, & aliquid iurisdictionis habeat, vt statim dicemus, quod si interdum statuta a Principe confirmari solent; id fit, ad quandam maiorem solemnitatem, ac firmitudinem. Ad quartum, non semper a sola voluntate pendent, sed a priuatis rationibus, quas priuata locorum, personarum, rerumque attributa sumministrāt; & ita negamus recta statuta cum recta ratione pugnare. Quod attinet ad allata exempla, illud de homicidio aliquorum impune faciendo, non est contra rationem: quia, exempli gratia, exules tanquam communitatis hostes occidi possunt ex commissione publica; & qui occidunt, sunt veluti iustitiæ publicæ administri. Illud de fœminarum exclusione a successione hæreditatis, vt iustum defenditur a Georgio

Quæst. 1.

Natta,

Natta, a Ioanne Campesio, a Lauro Palatio, ab Alberto Bruno, qui speciatim A
Artic. 1. nu. 10. ait, esse quidem iustum, sed tamen rigorosum, & a nonnullis alijs. Adde quod fundamentum habet in lege Mosaica. Illud de legato erga maritum,
Lăc. præf. 5. nu. 20. quo Alexandria vtitur, defenditur a Lācellotto Gallia. Illa vero statuta, quæ bonorum exportationem, aut acquisitionem prohibent, euidentem habent
Albe. Bru. ar. 6 n. 12. rationem, ne loca ijs rebus spolientur quibus abundant.

De caussis statuti. *Disput. XII.*

E caussis statuti acturus, exordium capiam ab efficienti, cum de ea paullo latius, quam de alijs agendum sit. Et quamuis ex ijs, quæ de caussa efficienti legum vniuerse diximus, satis intelligi possit, quis statuta queat efficere, tamen, vt expressius, & planius rem hanc cognitu necessariam exponamus, omnia personarum genera quæ ad aliquid statuendum facultatem habent breuiter numerabimus, cum hac in parte nulla sit disputatione opus: & primum de ijs qui aliqua ecclesiastica dignitate, vel officio sunt insigniti, agemus. B

De Pontifice, cum plenum habeat dominium ciuile in suis terris, & nullum agnoscat superiorem, vt potest legem vniuersalem condere; ita etiam priuata iura pro aliquo priuato loco, vel cœtu facere poterit.

De Concilio, generale concilium, vt est illud quod a Pontifice ex omnibus orbis Christiani partibus Episcopis conuocatis, totius ecclesiæ nomine celebratur, vt legem vniuersam statuere potest, ita & etiam aliquam priuatam pro aliquo priuato loco, siue ecclesia, vt de Pontifice diximus, a quo tāquam a capite concilij auctoritas pendet. Prouinciale seu nationale etiam, vt est illud quod a Patriarcha, seu a Primate, vel ab Archiepiscopo, una cum totius prouinciæ Episcopis, & Prælatis in prouincia celebratur, statuta legitima facit; quibus uniuersa prouincia obligatur: quæ in ius commune transirent, si a Pontifice approbarentur. Atque idem dicas de synodali, quod ab uno Episcopo, una cum suis clericis, & diœcesanis prælatis celebratur: ac etiam de cōuentuali, siue capitulari, quod ab aliquo summo alicuius religionis Magistro, siue Generali, monachis siue fratribus conuocatis habetur: quæ statuta particularia, pro priuata diœcesi, & religione fiunt. C

De Cardinalibus, si de singulis loquamur, cum in suis titulis iura habeāt D
Abbas. c. his quæ de maior. & obed. episcopalia, in illis aliquid statuere poterunt: Si vero de omnibus simul, de toto nimirum Cardinalium cœtu, Pontifice viuente, nihil statuere queunt: nec ab eorum consilio, necessario Pontifex dependet, cum aliquid vult decernere. At vero sede vacante, ex caussa & necessitate possunt aliquid,
Cap. vbi peric. de elect. in 6. ad tempus statuere. Quod si dicas, Cardinales eligunt Pontificem; igitur multo magis poterunt legem condere, Respondeo, eligere quidem tanquā ministros; sed tamen non dant ei auctoritatem, quam proxime a Deo accipit: sicuti Electores Imperatoris eum eligunt; & tamen leges condere non possunt. Nec argumentum a maiore potestate ad minorem concludit, cum maior minorem non includit: Nam multi sacramenta conficiunt, qui bene-

dicere

A dicere nō possunt: cū tamen legem condere sit supremæ potestatis signum. Licet ergo, sede vacāte, sint loco Pontificis, tamen pontificalia exercere nō queunt. De Legatis, quorum triplex est ratio: alius dicitur, a Latere, vt est ille qui a Pontificis latere proficiscitur; qui, vt nunc vsus habet, e Cardinalium numero legitur. Alius constitutus, qui non a latere discedit, vt ille cui legationis munus committitur. Tertius, natiuus, vt ille, qui cum sua dignitate habet hoc officium annexum. De his omnibus legatis, Doctores affirmāt posse aliquid statuere perpetuo duraturum; modo nō sanciant aliquid cōtra ius commune, ni necessitas vrgeat. Atque idem dicunt de Mandatario Papæ. Vbi illud notandum est, ibi vbi Legatus adest in multis Ordinarij cessare iurisdictionem, etiamsi sit Patriarcha. *Gl. Clem. Ne Romani de elect.* *Conr. Cap. 1. de off. leg.* *Spec tit. de off. leg.*

B De Patriarchis, Patriarchæ, sic dicti, quasi summi, & principes patres, alij sunt maiores, vt Alexandrinus, Hierosolymitanus, Antiochenus, Constantinopolitanus: alij minores; vt Biturigensis in Aquitania; Aquileiensis in Dalmatia, & quidam alij. Qui omnes in suo Patriarchatu possunt aliquid statuere. Vnde Regibus comparantur, cum præsint pluribus prouincijs: in suo patriarchatu sunt iudices ordinarij, & ad eos ab Archiepiscopis appellatur. De Archiepiscopis, qui sunt veluti Episcoporum principes, hi quoque possunt statuta condere, cum etiam synodum valeant congregare: & suffraganeum excōmunicare: & cum in prouincia sint superiores, a suo consilio puniri non possunt. De Episcopis, qui quasi speculatores & inspectores vni diœcesi præsunt, certum est statuta facere posse, modo nihil decernant in detrimentum ecclesiæ inferioris (nisi necessitas vrgeat) aut iuri communi deroget; nec id attingant, quod iam ad Pontificem peruenisset. *Can. renouantes & seq. d. 22.*

C

De Abbatibus, idem est dicendum, qui cum possint capitulum cogere, etiam ea quæ ad sui ordinis & regulæ conseruationem faciunt statuere valent: Qui post Episcopos sedent, possuntque minores ordines conferre.

Deniquc, de Clericorum capitulo, quidam ita statuunt, posita distinctione de duplici capitulo: quorum alterum est Ecclesiæ Cathedralis, alterum inferioris ecclesiæ; Primo, sede vacante, nihil potest statuere, nisi adsit necessitas ad remouendum aliquod incommodum, vt de Cardinalibus dictū est: Secundo, viuente Episcopo, aliquid cum eo statuere potest: sine eo autem nihil regulariter statuit. Potest autem in his casibus, si sit exemptum ab iurisdictione ordinarij: si statuat aliquid in fauorem iuris communis: si de ijs agatur, quæ ad rem capituli pertinent: & si tractetur de pensione maiore minuenda, vt detur aliquid indigenti; quia Episcopus consentire tenetur. Tertio, capitulum ecclesiæ collegiatæ minoris, nihil potest statuere vna cum suo Præposito, sine licentia Episcopi, nisi esset ab iurisdictione Episcopi exemptum, vel aliquo vteretur priuilegio, aut præscriptione. Quod vero attinet ad alios minores regiminis & dignitatis gradus, vt sunt Prouinciales religionum, Priores, Præpositi, Rectores, Parochi, & alij quid sit dicendum ex dictis colligi potest: quorum statuendi facultas, communi regula perpendenda est, quæ a iurisdictione sumitur. Ad seculares igitur potestates accedamus. *Medic. p. c. q. 16.* *Boer. cap. Quæ in. de const.* *Abb c. exposuisti. de preb.* *Berof. c. cũ oẽs de cõst.*

D

De Imperatore, vt communem, ita priuatam legem condere potest, non A
Restaur. Castal. tracta. de Imper. tamen ea attingere, quæ ad res Ecclesiasticas pertinét, & si quid Imperator in hoc genere aliquando statuit, aut ex indulgentia, aut per abusum fecit: cum sit inferior Papa, & Ecclesiæ filius. De Regibus, Reges si nullam potestatem superiorem agnoscant, liberam habent statuendi facultaté, vt alias diximus, tales sunt Francorum & Hispanorum Reges. Si uero aliqué agnoscant superiorem, vt sunt Reges feudatarij in statutis, legibus ve faciendis spectanda erit facultas & iurisdictio a superiore eis concessa. Tales sunt Rex Siciliç & Apuliæ, qui Romanæ Ecclesiæ homagium præstant. Et quãuis Reges summam auctoritatem habere censentur; tamen nec regni bona alienare, nec filium primogenitum priuare, nec de rebus ecclesiasticis disponere queunt. De ducibus, si Dux sit feudatarius, sua ui statuere non po B test, cum sit veluti seruus domini absoluti: secus, si in feudi concessione data ei fuisset statuendi potestas. Si uero superiorem non agnoscat, regiam habebit in statuendo facultatem. Vniuerse autem loquendo omnes nostri *Bart. l. oẽs populi. ff. de iust. & iur.* temporis Duces statuendi potestatem habent. Et quod de Ducibus diximus, idem de Marchionibus, Comitibus & Baronibus dicendum est, vt cõmuniter scriptores docent. De ciuitatibus, si ciuitas superiorem agnoscat, legem sancire nequit: nisi facultatem a superiore habeat, vt aliquid decer- *Specul tit. de iur omnium iud.* nat, quod non cedat in detrimentum superioris. Si vero superiorem non agnoscat, vt senatus Venetus, potestaté habet regiam; & ita statuere potest, *Med. q. 20 p. 1.* etiam contra ius commune: potestque huiusmodi ciuitas esse iudex in propria caussa, sicuti & Rex potest. Id autem quod statuitur, statui debet a to- C *Innoc. c. Venientes, de iureiur.* ta ciuitate, nisi de eius diuisione constet, & vna pars aliam e ciuitate pellat: vel a maiore parte, & pro consuetudinis forma. Ciuitatum iurisdictio, dicitur esse tota in toto, & tota in qualibet parte cum toto coniuncta. De Col- *Doct. l. oẽs populi.* legijs secularibus, vt Doctorum, Mercatorúque, & de alijs societatibus approbatis communiter docetur aliquid cum suo capite maiore parte conueniente statuere posse; Excommunicati tamen statutum facere nequeunt. De magistratibus, seu iudicibus. Quod attinet ad senatum, & Legatum, iudicesque maiores, certum est posse leges, siue statutum facere. De minoribus distinguendum est, an habeant iurisdictionem perpetuam, seu ad vitam, an temporalem: si perpetuam, certum est posse aliquid statuere: si temporalem distinguendum est de ordinario, & delegato; qui, vel est delegatus D Principis, aut inferioris, de substituto, vel in omnibus & per omnia, vel in aliqua re, & de Vicario, qui, vel est perpetuus, vel temporaneus: de quibus omnibus certa regula dari non potest; sed ad eorum mandatum & conces- *Doct. Cap. ut animarũ de cõst. lib. 6.* sionem confugiendum est. Inferiores uero iudices, vt nunc sunt Potestates, Rectores, & Capitanei, qui habent iurisdictionem ordinariam temporalem, statuta perpetua facere non possunt: sed pro suo tempore, pro factorum & negociorum opportunitate; vt de non ferendis armis, de rebus non exportandis, vel non importandis; etiamsi facerent cõtra statuta quæ se seruaturos iurassent; modo, ex caussa noua, aliquid decernát. Si uero una cum loci siue communitatis consilio aliquid statuerent, statutum perseueraret,

etiam

A etiam peracto officio. Similiter studij Rectores cum uniuersitate aliquid sancire possunt: vt etiam scholarium Magister, in his quæ pertinent ad mores, etiam coercendo per pœnas. Idem denique dicitur de patrefamilias, qui in sua domo est ueluti Rex. Atque hæc sunt quæ summatim de caussa efficienti statutorum, ac etiam legum a Doctoribus dicuntur, quæ omnia, ab hac una uniuersali pendent regula, Is potest legem & statutum condere, qui iurisdictionem habet, sed qui a se habet, & a nullo pendet, sine ulla exceptione statuit de rebus suæ iurisdictioni subiectis: qui uero ab alio accipit, pro facultate sibi concessa. Verum, cum statuta speciatim dicantur ea quæ ab aliquo priuato loco, superiore agnoscente fiunt, ideo quasdam positiones subijciam, quæ priuatim ad hanc efficientem statutorum caus-
B sam pertinent.

Prima positio, ciuitates oppida, aliaque minora loca, in quibus est aliqua communitas, & magistratus, regimenque commune possunt aliquod ius condere, quod proprie statutum, seu ius municipale vocatur. Doctrina est certissima, & patet ex dictis. Secunda positio, huius iuris statuendi facultas est apud eos qui ciues sunt, vel apud magistratum & decuriones, si eis concessa fuit. Qua in re animaduertendum erit, si quid statutum fuerit, aut consuetudine vsurpatum. Vbi illud adnotauerim cum Baldo, nomine ciuium non contineri exules, quos Bannitos uocant: quoniam isti pro mortuis habentur. Ista potestas ita est in ciuibus, & oppidanis, vt non pendeat a Principe; quamuis ab eo statutorum peti soleat confirmatio: quæ, vt qui- *Tract. de stat. i uer. Ciues. Albe. q. 16.*
C dam scribunt, non est necessaria. Tertia positio, statuta his potissimum modis fieri solent. Primo, ab uniuerso populo legitime conuocato & congregato, publico dato signo, aut per præconem: maiore parte cōsentiente, cum debitis solemnitatibus. Secundo per decuriones & consiliarios, uel per magistratum, officialium ve ordinem, in quem communis translata sit potestas. Tertio per aliquem, vel aliquos uiros doctos, etiamsi non sint ciues, populi accedente approbatione. Solent interdum municipales constitutiones iuramento muniri: vnde iurata statuta. Et hæc de caussa efficiente; deinceps de alijs caussis, cum pauca dicenda occurrant, breuiter agam.

Quarta positio, quod attinet ad materiam, præter ea, quæ supra diximus de legum materia, uniuerse agendo, illud priuatim occurrit dicendum, sta-
D tutum fieri posse de ijs quæ sunt præter, & contra ius commune: non potest tamen esse contra bonum commune, a communi lege propositum. Et quamuis interdum videantur esse contra rationem communem; non tamen sunt contra rationem priuatam: quæ cum sit particularis, poterit aliquando esse ignota. Et licet aliquid contineant quod a ratione aliquo pacto abhorrere uidetur: non propterea sunt damnanda; modo in aliorum perniciem, ex se suaque institutione non tendant. Nam eo ipso, quod municipes in aliquam legem consentiunt, modo expresse cum honestate nō pugnet, statuti uim potest habere. Cæterum, tunc statutum non teneret, si fieret de re, a iure cōmuni prohibita, ne de illa quid statueretur, & de ijs, quæ sunt Principi reseruata, & quæ non cadunt sub iurisdictionem subditorum: vel de re *Albe. q. 37* *Euerar.*

quæ in

quæ in præiudicium tertij cederet. In summa communis est regula, statuta fieri posse de ijs, quæ non reperiuntur prohibita. A

Sed hic oritur dubitatio, an liceat statuere ijs de rebus, de quibus in aliis statutis eiusdem loci decretum fuit: ad quam dubitationem, cum varia habeat capita, simpliciter responderi non potest; dictis igitur quibusdam respondeo. Primum, si præcedens statutum est simplex, non derogatorium, statque in simplici dispositione, per sequens derogatur primo. Secundum, si idem statutum transeat in vim contractus, aut quasi contractus, primum reuocari non potest in præiudicium quasi contrahentis; vt si per primum alicui concessa fuisset immunitas ex aliqua caussa, per consequens, ius iam acquisitum, non potest auferri. Tertium, si primum esset derogatorium secundi, quia expresse prohibet illud fieri, aut contrarium statui, si secundum contrarium simpliciter statuat, non valet, nisi fiat specialis mentio primi reuocatorij: si vero fieret, illo sublato, hoc valeret. Rursus ad eandem difficultatem distinguendo sic respondetur. Quartum, si primum fuerit iuramento vallatum, & posterius requirit superioris auctoritatem, sine ea illud tolli non potest: quia qui suam auctoritatem interponere potest, non vult esse auctor periurij: si autem dicta auctoritas ad reuocationem non requiritur, reuocari potest, etiamsi cum iuraméto adsit clausula derogatoria: quia nemo sibi legem imponit, a qua non possit recedere: sed reuocantes erunt periurij. Quinctum, si in eodem volumine reperiantur duo statuta contraria eodem tempore confirmata, ni conciliari valeant, posterius in ordine derogabit priori: sed peteres, an ad reuocationem requiratur superioris auctoritas. Sextum dictum, quando aliquis solus statuere potuit, etiã solus reuocat: si vero non potuit solus, & vult primum omnino tollere, non potest: Quia id requiritur ad destruendum, quod ad construendum intercessit: si vero vult simpliciter tollere, & redire ad ius commune, poterit.

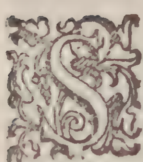
Med. q. 15 p. 2. tract. de leg. — *L. si quis, ff. de legat. 3.* — *L. Nihil. ff. de reg. iur.* — B — C

Quincta positio, quod attinet ad statuti formam, nihil dicendum est præter ea, quæ supra de lege vniuerse diximus. Tunc autem statutum suam formam habere censebitur, cum internas & essentiales solemnitates, ut loquuntur, habebit.

Sexta positio, statuti finis est priuata alicuius loci utilitas, ac etiam æquitas, quæ ex priuatis circunstantiis oritur.

D

De statutorum effectibus. *Disput.* XIII.

STATVTORVM legumque communium effectus, vt aliquando sunt diuersi, ita etiam non raro sunt ijdem. Vnde quæ de legis vniuerse sumptę effectibus supra diximus, de statutis etiam bona parte intelligenda sunt; & contra, quæ hoc loco de effectibus statutorum trademus, de communi lege tradita fuisse existimandum erit. Et quoniam in re versamur valde perplexa, cum hic non generatim, sed speciatim de constitutionum effectibus acturi simus; ideo operam dabimus, vt rei obscuræ aliquam lucem demus. Primum igitur,

quosdam

A quosdam recensebo statuti effectus, qui ei a Doctoribus attribui solent: postea priuatim effectum de obligatione respectu subditorum, de quo maior est difficultas, late explanabo.

Quod igitur ad primum attinet; hi numerantur statuti effectus. Primus, est declarare, seu limitare ius commune: quem effectum producit statutũ, *Alb. q. 4.* dum quod cómuni iure est sancitũ, aliter disponẽdo contrahit, & in priuato loco vim nõ habere demõstrat. Secundus, prouidere, aut legem introducere in ijs rebus, de quib. lex cõmunis nihil sanciuit. Ideo aliqui statutum *Sebast. p. 4* desinientes dicunt, Esse nouã legem addentem iuri cõmuni. Tertius, posse *q. 28. nu. 5* trãsferre rerum dominia, ac ét donare ciuitate: vt si qui sunt vnius ciuitatis eos qui sunt alterius, sua ciuitate donarẽt. Quartus, obligare suos ad sui ob B seruationem. De quo effectu, vt ad id veniamus, quod secundo loco explicandum proposuimus, dubitari solet, an statutum obliget peregrinos, quos nunc forenses vocant, hoc est eos, qui non sunt ciuitatis partes, & an extra territorium suas vires extẽdat: de qua re multa fuse, & a multis cõfuse scribũtur; nos breuiter perspicueq; rem hanc exponere conabimur. Omnis ergo obligatio ad tria capita reuocari potest; ad contractus, ad delicta, ad vltimas voluntates: & quod attinet ad primum caput, ita statuo.

Primum dictum, forma contractus attenditur secundum statutum loci, in quo celebratur cõtractus. Secũdũ dictum, ordo procedendi in iudicio attenditur secundum statutum loci in quo caussa agitatur. Tertium dictum, in ijs quæ ad litis decisionem pertinent, iudex seruare debet statutum loci, C in quo contractus celebratus fuit, non loci in quo fit exequutio: modo factus sit in loco, contra quem nihil liceat opponere. Sed hoc non habet locum in materia de dotibus, qua in re attenditur domicilium viri, non mulieris, & domicilium originis, non habitationis. Itẽ, non procedit allata doctrina in ijs quæ non eueniunt, aut non oriuntur ex natura contractus, sed aliunde, vt, ex mora.

De secundo capite, hoc est ratione delicti, statuo hæc dicta. Primum di- *Cõm. opi. in* ctum, statutum loci comprehendit etiam forenses, quando cõmittitur deli *l. exige. ff.* ctum prohibitum iure communi, vt est furtum. Secundum, si delictum erat *de iudic.* prohibitum solum lege municipali, & delinquens diu commoratus est eo in loco, ita vt probabiliter legem scire potuerit, tunc ligabitur statuti vincu D lo: si autem non diu, tunc potest præsumi ignorantia probabilis: nisi quod cõmittitur per omnia prouinciæ loca esset prohibitũ. Tertiũ, si delictũ fuit inchoatũ vno in loco & perfectũ in alio; vt siquis vulnerasset in vno, & vul *Cõmun. opinio Doct.* neratus in alio obijsset, in vtroque loco reus puniri posset. De tertio capite, hoc est de vltimis volũtatib. insequentia statuo dicta. Primũ, statutũ disponẽs de vltima volũtate, obligat ét forenses. Vnde siquis Venetijs cum duob. testibus tantum testamentum faceret, censeretur validum, licet ius Imperatorium & Pontificale, aliter disponant. Et hæc est opinio magis communis, de qua Cynus, Bartolus, Salycetus, Fulgosius & alij. Pro qua facit argumentum a contractu, ad vltimam voluntatem: at contractus, vt est dictum, sequitur ius loci in quo fit: igitur & testamentum. Secũdum, limitatur præ-

dicta communis opinio, quando statutum, vel consuetudo disponeret de A
ijs, quæ sunt voluntariæ iurisdictionis circa ipsum actum; vt quod testamentum tot testium numero valeat, vel sine aliqua publicatione: quia so-
Anc. lennitas actus pertinet ad iurisdictionem statuentis. Secus dicendum est, si statutum ageret de personarum habilitate; tunc enim non comprehenderet forenses; vt si disponeret, filium familias de quibuscunque rebus testa-
Ang. ri posse. Rursus limitatur, quando quis testaretur, vel aliquid faceret in
Bald. loco hostili populo Romano rebelli, vt in terris Saracenorum; quia amiserunt ea quę sunt iuris ciuilis: nisi fieret in loco communi, ut est portus maris. Ampliant hanc doctrinam, ut etiam locum habeat in bonis alibi exi-
Sebast. p. 4 q. 11. et 12 stentibus. In illis vero quæ ad capita dicta non pertinent, forenses tenētur seruare statutum loci in quo rem habēt; vt, si ageretur de ædibus vēdendis, B
&c. quædam aliæ limitationes innotescent, ex dubitatione, quam nunc proponam, & explicabo.

Est ergo dubitatio, an statutum extendat vim suam extra territoriũ. Pro cuius solutione nota, statutũ eosdem habere posse effectus, quos lex cōmunis habet, qui sunt præcipere, prohibere, permittere, & punire; & de singulis pōt esse dubitatio, an statutum eos in non subditos, uel extra territoriũ exerceat; & quod ad primum attinet, ita statuo.

Primũ dictum, statutũ non potest imperare forensibus, siue nō subditis extra territorium; nisi esset ciuitas cōfęderata, & in hoc cũ alia conuenisset. Secundũ, statutum potest obligare suos extra territorium, dũmodo hoc speciatim exprimatur, & constitutio non redundet in dãnum non subditi. Re C
gula tamen est, forenses obligari statutis loci in quo habitãt, non tamen ratione habilitatis personæ, & rerum in loco originis existentium.

Quod attinet ad prohibitioné ita statuo. Primum dictũ, statutum prohibēs aliquid ratione solénitatis cōtractus, vel alterius actus, nō extédit extra territoriũ; idq; tam in dispositione inter viuos, quã ultimæ uolũtatis. Secundũ, statutum prohibēs aliquid ratione rei, ut si prohiberet alienare extra territoriũ, uel qđ minor alienare nō possit, extédit uim suã extra territoriũ, ubi talis prohibitio nō extaret. Tertiũ, si prohiberet aliquid ratione psonę, & prohibitio esset fauorabilis; ut si prohiberet minoré agere aliquid sine
Bal. l. fi. ff. de in ius uoc. q. 25 num. 119. auctoritate tutoris, extra territoriũ vim suã haberet; Secus aũt in odiosis. Vnde statutũ prohibēs ne fęmina succedat masculis existentib. non extéditur D
extra territoriũ, ubi essent bona, cũ sit materia odiosa, & derogatiua iuri cōmuni: q̃ doctrina pro cōmuni habetur, ut testatũ reliquit Albert. quam tamen triipliciter limitãt. Primo, nisi defunctus haberet in loco ubi statutũ nō uiget bona mobilia ad tēpus pmansura; quia non censentur esse illius territorij, ad qđ defunctus illa destinauit; siquidem, non dicitur esse in loco, qđ alicubi est ad tempus; nisi testator huiusmodi bona, eo in loco, ad certum usum haberet. Secundo, si quis esset ciuis, ciuitatis dominantis, siue supe-
Soc. consil. 288. 1. no. rioris, & haberet bona in loco subdito, in quo uigeret contrarium statutum. Tertio, cum ciuis originarius loci inferioris, factus esset ciuis loci superioris, in quem domicilium transtulisset.

De

A De actu permissiuo, hæc subijcio dicta. Primum, si permittatur aliquid, quod alias de iure communi non competit, talis permissio extra territorium exerceri non potest, vt si quis contra ius cõmune specialiter fieret Notarius; qui suum officium extra locum in quo viget statutum, exercere non posset; præsertim, si locus esset inferior. Quoniam actus qui pertinẽt ad iurisdictionem voluntariam concessi ab inferiore a Principe, non extẽduntur alio: nisi inferiori fuisset facultas a Principe concessa. Secundum, quando id permittitur, quod iure communi conceditur, extra iurisdictionem exerceri poterit. Tertium, actus in loco permisso, etiamsi de iure communi non concederetur, facit fidem, etiam extra territorium: quia hoc magis pertinet ad solemnitatem, quam ad dispositionem. Vnde emancipatio facta ab eo qui habet facultatem emancipandi a lege municipali, vbique haberetur rata. Ex quibus B solueres dubitationem quæ posset oriri ex statuto ordinante, vt primogenitus tantum succedat in hæreditate, quod viget in Hispania. Circa quod statutum animaduertẽdum est, An statutum disponat circa personam, vt si dicat, Primogenitus succedat: an circa bona, vt si dicat, Bona veniant ad primogenitum: & an dicat de quibuscunque bonis, quocunq; loco existentibus, an aliter: & ita verba statuti diligenter attendenda sunt. Rursus animaduertendum est, an aliquis sit Hispanus originarius, an vero ex domicilio tantum, & an bona sint in territorio prouinciæ dominantis, vt in regno Neapolitano, Hispaniæ Regi subiecto. His notatis, de proposito dubio pono sequentia dicta. Primum dictum, si statutũ loquatur de persona, & primogenitus sit oriC ginarius Hispanus, & bona sint in prouincia dominantis, si iurisdictiones sint distinctæ & separatæ, vna cum bursis, vt loquuntur, fiscalibus, primogenitus, si sit persona priuata, non succedit; secus dicendum est de filio Regis: si vero bursæ non essent distinctæ, vtiq; succederet. Secundum dictum, si quis solum haberet domicilium in loco vbi statutũ viget, non succederet. Quia hoc statutum, quo personæ redduntur idoneæ, non comprehendit forenses. Tertium, si statutum disponat de bonis, tunc etiam Italus habens bona in Hispania, si esset primogenitus succederet in illis, ac si esset Hispanus. Quod vero pertinet ad punitionem ita statuo. Primum dictum, hic distinguendum est, vt supra fecimus de primo actu: & adde, quod extenditur, quando iudex loci neglexit punire offensam ciuibus factã: tunc.n. constitutio recte fieret con D tra offendentem extra prouinciam. Secundum dictum, extenditur etiã, si statutum decerneret, vt delinquens puniretur extra territorium: secus dicẽdũ, si solum disponeret de ijs quæ fiunt intra suæ diœcesis terminos. Tertium, si statutum simpliciter & indistincte loquatur, si disponat de modo procedendi, attenditur statutum ciuitatis originis, licet delictum sit alibi commissum: quoad ordinem litis attenditur statutum loci, vbi agitatur, etiamsi lis sit de eo, quod gestum fuerit extra: quod vero attinet ad modũ puniendi, puniendus erit ex iure communi, vel ex consuetudine loci, vbi deliquit. Nam statuta quæ respiciunt litis decisionem, non extenduntur ad ea, quæ fuerint alibi commissa; sed sequimur statutum loci, vbi res facta fuit. Vnde effectus legis punientis, non extendit suas vires extra territorium.

Cap. Romana de foro comp. li. 6.
Ale. cons. 118. 1. vol.
L. de pupillo, ff. de tut.
Glo l. nullus, C. de iudic.
Cap. ut animæ. §. 1. de const. li. 6.

Hoc intelligẽdum eſt, quando pœna impoſita eſſet in perſonam reſpectu A interdicti certi loci, vel artis: ſecus dicendum ſi reſpiceret perſonam quoad diminutionẽ ſtatus, quia reus efficeretur ſeruus pœnæ, vel infamis: hęc enim ſequuntur perſonam, vt lepra leproſum: præſertim ſi imponeretur pro delicto iure communi puniẽdo. Quod ſi pœna imponeretur reſpectu bonorum non venirent publicata bona, quæ quis habet extra prouinciam illam, niſi iuriſdictiones eſſent, cum burſis, vt loquuntur, fiſcalibus vnitæ: idque procedit, cum quis iudicatus fuiſſet ſecundum ſtatuti formam: ſecus res haberet, ſi condemnatus fuiſſet ex forma iuris communis: tunc enim omnia bona cenſerentur publica, & applicanda fiſcalibus burſis loci, in quo bona reperirentur.

B

Enumerantur ſummatim caſus omne, in quibus alicuius loci ſtatuta perſonas obligant, & quædam alia adduntur ad plenam ſtatutorum doctrinam. *Diſput.* XIIII.

VT ſtatutorum vis obligatoria circa perſonas facile percipi poſſit, præter iam dicta nunc breuiter omnes caſus recenſebimus, in quibus ſtatutum ſuam obligationẽ in perſonas exercet, idq; in prima huius diſputationis parte: in altera vero quaſdam poſitiones afferam, quibus ea complectar, quę de ſtatutis mihi dicenda reſtant. Quod igitur ad primum attinet, hi caſus a ſcriptoribus recenſentur. Primo, ſtatutum obligat perſonam ratione cuiuſcunq; domicilij, étſi C quis ſit vagabundus: qui proprie nullum domicilium habet: ſed hic diſtinguenda eſt iuriſdictio ſecularis ab eccleſiaſtica. Scholaris vero ſtatutis Rectoris, ſiue Collegij & ſtudij tenetur, niſi ſit clericus, qui ſubijcitur legibus Ordinarij: Quod procedit de ſcholari, etiamſi miles eſſet, qui ſtudij leges ſequi debet. Secundo, ratione priuilegij, quia priuilegiarius ſequitur forũ priuilegiantis, niſi præuentus fuiſſet, cap. cum capella, de priuilegijs. Tertio, vxor ſequitur forum mariti, quod qua ratione intelligendum ſit, late explicant doctores. Quarto, ratione poſſeſſionis: ſequimur enim ſtatutum loci, vbi res eſt ſita. Quincto, ratione adoptionis, & manumiſſionis, vt Doctores tradunt. Sexto, ratione originis ſui patris, non autem aui, & abaui. Septimo, ratione feudi: vnde vaſallus non poteſt ſe ſubijcere niſi iuriſdictioni ſui D Domini. Octauo, actor ſequitur forum rei: eſtque hæc communis regula: Socin. in tractatu fallentiarum, in verbo, Actor. Nono, ratione delegationis, ita Doctores, l. 1. C. de iuriſdict. omnium iudic. Decimo, ſi partes & iudex inter ſe conſentiant, vt velint aliam legem aggredi; modo contrarium per ſtatutum non ſit ſancitum. Vndecimo, ob loci opportunitatem, vbi periculũ eſſet in mora. Duodecimo, vbi aliquis ſe dixerit eſſe ſoluturum: ibi. n. cõtrahere videtur. Decimotertio, ratione compromiſſi, capite, per tuas, de arbitris. Decimoquarto, ratione adminiſtrationis: vnde argentarius ibi ſuæ artis rationem reddit, vbi illam exercet. Decimoquincto, ratione tutelæ, vnde pupillus poteſt omnes tutores, etiam diuerſarum prouinciarum conuenire.

L. pen. ff. de iuris omn. iud. L. 1. *ff ad municip.* *Can. experientiæ. 11. q. 1.*

Can. ſinc. 33. q. 2.

Deci-

A Decimosexto, ratione appellationis: nō sequi debemus legem iudicis ad quem appellamus. Denique, ratione belli, famis, & pestis: quibus in casibus cessat legis dispositio, sicuti cessat præscriptio, vsucapio, & liberatur aliquis a mora, quæ est in caussa, ne quis incidat in commissum, non soluendo, dictis caussis vigentibus. Difficultas enim excusat debitorem. tam rei, quā facti, & speciei a mora; modo sua culpa non nascatur difficultas. Ea quæ diximus, procedunt habita ratione personæ, rei, caussæ, temporis, & loci, siue in modo procedendi, siue in exequendo: modo attendatur id, quod præcipue tractatur, atque potentius est: iuxta ea quæ late Doctores tradunt. Atque de eo quod primo loco explicandum proposui hucusque, quæ de statutis dicenda restant, quibusdam positionibus perstringam.

L. omnes, C. arbitriū tutela. Rip. tract. de peste. R pa. l. quod te. ff. si cert. pet. Anca c. 1. d. const. Crau cōsi. 271. 201. Ceph. cōsi. 274. Alb. Ros. 915.

B Prima positio, statuentes non sunt exempti a suis statutis. Patet hæc positio ex ijs, quæ supra de lege vniuerse agentes, docuimus: idque maxime verum est, cum statuta fiunt a populo, & a singulis ciuibus: qui si exempti essent, nemo, vel pauci obligarentur.

Secunda positio, leges municipales post suam promulgationem statim obligare incipiunt. Quoniam, cū sint priuatæ locorum leges non est necesse vt certum assignetur tempus ex quo incipiant obligare.

Tertia positio, leges municipales obligare possunt, & sua natura obligant, non modo ad pœnam, sed etiam ad culpam, eo modo, quo legem communem obligare diximus. Habent enim veram legis rationem, ac proinde sunt veluti regulæ humanarum actionum, a quibus sine culpa recedere non

C contingit.

Quarta positio, quando in aliquo casu statutum inferioris loci nihil disponeret, confugiendum esset ad statutum loci superioris, vel ad ius cōe. Vt si mei Oppidani nihil statuissent in materia successionis ab intestato, confugiēdum eis esset ad statutum Eugubinum, vel ad iuris communis dispositionem. Est communis doctrina, vt quidam testantur. Quo loco notandum est, nomine iuris potius venire statutum, quam ius commune, & ita potius attēdendum esset ius ciuitatis superioris, quam id quod communi iure esset decretum. Nam, vbi viget statutum, cessat ius commune. Quod si statutū referret se ad ius commune Romanorum, illud attendendum esset. Quincta positio, statutum his de caussis cessare potest. Primo, per statutum posterius tem

D pore, non scripturæ ordine, qui hac in parte non attenditur: Quare tempus inspiciēdum est: hoc locum habet cum ab eadem potestate factum fuit: speciale autem non tollitur per generale, nisi de eo fiat mentio. Secundo statutum factum a maiore parte tollit aliud a minore parte sancitum. Tertio, cessante statuti ratione, cessat etiam ipsum statutum, vel statuti dispositio. Id cōtingere potest, vel quia ratio legis cessat in eo casu, in quo est quæstio: vel quia ratio legis est correcta, qua correcta, etiam lex correcta censetur. Vbi illud adnotauerim, rōnem legis, & id qđ lege disponitur ita se habere, vt si ratio latius pateat, quam ipsa dispositio, dispositionem extendit: si vero ratio sit angustior, dispositio, siue res disposita restringitur ad ipsius rationis limites. Quarto, statutum iudicis, uel officialis annualis cessat, cessante officio, nisi

Cap. stat. de maior. & obed. Alb. a Ros. quæst. 21.

L. cum pater §. dulcissimis, ubi Doct.

publica auctoritate fuerit factum, aut approbatum. Vbi nota, statuta non censeri annua, quamuis ab annua magistratus potestate fiant. Quincto, per desuetudinem, seu contrariam consuetudinem. Vbi nota, Iurisperitos distinguere hæc tria, Non vsum; desuetudinem, & contrariam consuetudinem. Non vsus dicitur, cum casus de quo lex disponit, nunquam accidit; vt sunt qui rarissime accidunt; vt si lex statueret Hermaphroditum nihil posse disponere Desuetudo est, quando casus occurrit, sed non fuit petita actio, seu id quod lege sancitum erat fuit prætermissum. Contraria consuetudo est, cum casus accidit, & legis dispositio fuit adducta, sed nō obseruata, animo introducendi contrarium. Hac posita distinctione, cum inter eos sit magna altercatio, an lex tollatur per nō vsum, & aliqui affirment, aliqui negent, & hi & illi pro sua sententia rationes adducant, quidam dicunt, priores intelligendos esse de desuetudine & contraria cōsuetudine, quæ statuti vim cessare faciunt: posteriores vero de non vsu. Addunt aliqui hanc modificationem, quod lex non cesset per contrarium vsum, nisi fuerit communiter seruatus: quia fieri potest, vt a lege sit recessum ratione loci, tēporis, rei, & personæ: quorum si specialis ratio sit assignata, ius ipsum in alijs vigere censebitur. Vbi nota, legis effectum cessare stante appellatione; & licet in hoc casu cesset, in alijs tamen viget. Ad extremum circa hanc positionem illud admonuerim, vnum statutum, legemve vnam non tollere debere aliam quotiescunque conciliari possunt: cuius conciliationis gratia, vt quidam scribunt, etiam diuinatio admittitur.

Alb. Ros. q. 29. Idē. q. 152.

Doct. l. de quib. ff. de leg.

L. 1. ff. ad municip.

Sexta positio, statuta & leges municipales expositionem admittunt. Cōmunis est Doctorum sententia; quia illud quod in quibusdam statutis habetur, de interpretatione non admittenda, exponunt, de interpretatione vana, friuola, non de iuridica, & vera, quæ rem obscuram declarat.

Alb. Brun. art. 5. nu. 109.

Septima positio, statutum declarandum est secundum ius cōmune quantum fieri potest, vt præter alios Baldus, verbo Gradus docet; & ita, si sit contra ius commune est restringendum, vt Alb. de Rosat. scribit, qui late de hac re quæstione nona disputat. & cum sit stricti iuris verborum ampliationem non admittit: Rursus vnum intelligendum est per aliud. Illud autem quod ius commune corrigit, non debet extendi ad personas non expressas. Nunquam interpretanda sunt contra communem vtilitatem, cui derogare non potest, vt, verbo, Castrum, adnotauit Baldus; sed secūdum æquitatem, ex eodem. Octaua positio, statutorum interpretatio pertinet ad Municipes, vel ad eos qui statutum fecerunt, & ad eos qui auctoritatem delegatam habent, de qua re Alber. a Rosat. quæst. 153. sub numero 4. Qua autem ratione statutū ab Aduocato in foro citari debeat, infra docebo, cum de eius officio in caussis tractandis agam: nunc illud cum Baldo dixerim, Turpe esse aduocatum ignorare statuta.

Bald. l. oēs pop. q. 6. Doct. c. ne innitaris de const. Alb. art. 5. nu. 17. 19. Laur. de Pal. n. 45. Bal. uerbo interpr. Verbo ad-uoc.

Antequam huic disputationi de statutis finem facio, placet ad maiorem declarationem eorum quę de statutorum obligatione diximus, breuiter docere, an & quomodo politica statuta, legesve Clericos obligent: de qua re pono hæc dicta.

Primum

A Primum dictum, in cauſſis eccleſiaſticis, iure diuino, liberi ſunt clerici a ſecularium Principum poteſtate ac legibus. Sunt autem eccleſiaſticæ cauſſæ, quæ non pendent a iure ciuili, ſed a diuino, vel eccleſiaſtico, vt cauſſæ de ſacramentis, de fide, & ſimiles. Doctrina eſt certiſſima, ex Conciliorum decretis, Patrum ſcriptis, & expreſſa Pauli auctoritate.

Conc. Mil. c. 13.

Secundum, Clerici non ſunt exempti vllo modo ab obligatione ſtatutorum ciuilium, quæ non aduerſantur iuri eccleſiaſtico, & clericali officio. Quæ doctrina de illis intelligitur ſtatutis, quibus res politicæ actioneſque humanæ in rebus temporalibus ordinantur; vt ſunt illæ quæ ad véditiones, & emptiones, & ad rerũ exportationes pertinent. Ratio cur nõ ſint exempti, ea eſt, quia clerici ſunt reip. partes & ciues, ac proinde ciuili iuri debent eſſe B ſubiecti: neque enim lex Chriſti, vel pontificia ius humanum tollit. Omnis itaque anima poteſtatibus ſublimioribus ſubdita eſſe debet.

Aug. epiſt. 162.
1. Cor. 6.
Nicol. 1: epiſtol. ad Mich.
Rom. 13.
Chryſ. in hunc locum.

Tertium, licet Clerici humanis ſtatutis ſint ſubiecti: tamen non poſſunt puniri a iudice ciuili, vel ad forum ſeculare trahi, & ita non ſubſunt quoad vim coactiuam. Quare, ſi clericus legem ciuilem de frumento non exportando tranſgrederetur, non poſſet accuſari apud iudicem ſecularem. Ita ſacra decernunt concilia, vt Calcedonenſe, Mileuitanum Secũdum, & alia. Idem ſtatuere ſummi Pontifices, ac etiam Imperatores ipſi. Et ſane abſurdum videtur, vt Paſtor iudicetur ab ouibus; puta Epiſcopus a Prætore. Vnde Conſtantinus Epiſcoporum cauſſas ad ſe delatas cognoſcere noluit. Quare Caluinus, ut impoſtor, mendaciter ſcribit, Conſtantinum ſua auctoritate Epi- C ſcopum quendam in exilium miſiſſe; cum potius ſententiæ a Concilio datæ exequutor fuerit: depoſitus enim fuerat tanquam hæreticus. Quod ſi obijcias Paulum dicentem, omnes debere eſſe ſubiectos poteſtatibus ſublimioribus, & ſicuti de iure diuino nemo poteſt ſe ſubtrahere a Pontificia poteſtate, ita nec a regia: Reſpondeo, clericos, partim ab ipſis Principibus fuiſſe exemptos a ſua ſubiectione, partim a ſummo Põtifice, idq; optimis de cauſſis: & ita non ſubduntur ratione poteſtatis coactiuæ. Nec eſt par ratio de dominio Pontificio & regio, quia hoc eſt introductum iure gentium, illud iure diuino, & ideo a nullo mutari poteſt.

Can. 9.
Nouel. 79. 83. & 123.
Ruf. li. 10. hiſt. c. 2.
Theod. lib. 1. hiſt. ca. 8.

Quartum, Clericorum bona, tum eccleſiaſtica, tũ ſecularia exempta ſunt a tributis Principum ſecularium. Hoc præter multa decreta Pontificum, & D Conciliorum, cõfirmatur ex facto Ioſephi, qui ex lege naturæ iudicauit eximendos eſſe ſacerdotes a tributis regijs. Adde quod bona eccleſiaſtica ſunt dicata Deo: ac etiam clericus ipſe, cuius conditionem eius bona ſequuntur.

Cap. eccleſia de cõſt.
Cap. clerici de immunit. eccleſiar.

Quintum dictum, clericorum immunitas in rebus politicis, ratione bonorum & perſonarum, eſt de iure humano. Hoc dixerim contra Canoniſtas, qui aliter ſentiunt. Quare, cum omnis anima debeat eſſe ſubiecta poteſtatibus ſublimioribus, quibus iure naturæ tributa ſunt pendenda, profecto niſi iure humano eximantur, ea pendere debent, ut olim factum fuiſſe legimus. Nec Canoniſtæ locum in ſcriptura inuenient, in quo contrarium doceatur. Neque enim illud Chriſti, de ſolutione tributi loquentis: Ergo liberi ſunt filij; urget; Quoniam Chriſtus loquitur de ſe ſolo, quia erat ſummi Regis

L. Sancimus, C. de ſacr. ſanc. eccl.
Rom. 13.
23. q. 8.

filius: alias omnes fideles deberent esse exempti, cum omnes simus filij Dei per adoptionem: non secundum corpus cuius ratione tributa pẽduntur, sed ratione animæ: & ita, licet simus filij adoptiui, non propterea liberi sumus. At uero Christus, quamuis secundum corpus esset mortalis, non tamen seruus, vt nos adhuc sumus, qui corporis non modo resurrectionem, sed etiam liberationem expectamus. Vnde cessat Marsilij Paduani obiectio. Ex verbis tamen citatis probabile ducitur argumentum ad docendum clericos debere esse a tributis immunes, vt Hieronymus, ac etiam Augustinus duxere. Vt omittam, quod neque Christus eo in loco aliquid proprie iubet, sed solum ex hominum cõsuetudine docet regum filios esse a tributis exemptos. Quod autem Bonifacius Octauus dixit Clericos iure humano & diuino esse exemptos, non est loquutus definitiue, sed allusit ad exemplum de Ioseph, quod habetur in iure diuino. Neque inde sequitur, Principes seculares posse statuere, vt clerici tributa soluant: quia iam fuerunt exempti, in quam exẽptionem totus populus Christianus consensit, a quo Reges quam habẽt legum ferendarum potestatem proxime accepere: ac proinde ista immunitas auferri nequit. Atque hæc sunt quæ de statutis pro meo instituto dicere habui: quæ etsi pauca videri possint, quod citationibus inutilibus paginam replere noluerim; tamen totam rei substantiam continent, & quæ scitu sunt magis necessaria.

De iure regularum. *Disput.* XV.

VT nihil relinquamus quod ad iuris humani & ciuilis partes cognoscendas attinet, de regularum & rubricarum iure, quando de his etiam a Doctoribus disputatur, nobis quoque scribendum esse existimauimus: & quidem primo de regula, postea de rubrica. De regula disputant iuris vtriusque doctores titulo de regulis iuris, & in can. Regula, dist. 3. De qua hæc a scriptoribus quæri solent, Quid sit regula, quotuplex sit, qualiter constituatur, quæ sit regulæ potestas, idest, an faciat ius, quod sit regulæ officium, & an exceptiones pertineant ad regulam. Et quia priuatim dubitari potest, an habeat vim iuris, cuius rei explicatio ad nostrum institutum pertinet, ideo hoc in dubium reuocauimus. Quod autem regula non faciat ius, sic probatur.

Ioã. Andr. Franc. Dyn. Boer. Archid.

Primo, regulæ sunt veluti appendices & corollaria legum, leges ipsas consequentia: non erunt igitur leges. Secundo, sumitur argumẽtum ex ipso titulo, qui est de regulis iuris: quia si regula esset ius, diceretur, De iure regularum, hoc est, de eo iure, quod regulis continetur. Tertio, ius debet esse certum & determinatum: at quæ regulis docentur, sunt incerta, indeterminata, & vt loquuntur, regulæ multas habent fallentias: si igitur fallunt, iuris nomen non merentur. Vt huic dubitationi satisfaciam pono hæc fundamenta.

Primum fundamentum in quo de nomine & definitione regulæ agam. Regula dicta est a regendo, quod regat, & in agendo errare non sinat, dum

D. 3. can. regula.

recta

A recta ducit,& a recto recedere non patitur;quasi mensura regens. Regula propriè designat artis instrumentum,quo rectæ ducuntur lineæ,& quæ distorta,& inæqualia sunt emendantur. Translatè significat compendiariam ac breuem rectè agendi,aut cognoscendi normam. Quo modo dictum est a Cicerone,prudentis hominis rationem esse iuris, atque iniurię regulam. *Lib. 1. de leg.* Hic translatè sumitur,vt designat,breuem aliquam doctrinam,siue sententiam, cuius notitia ad iudicium de multis rebus ferendis confert; vt ista, qui per alium facit, per seipsum facere videtur ; & hæc alia, Nemo videtur defraudare eos, qui sciunt & consentiunt. Quam hunc in modum Venuleius finiuit,Regula est,quæ rem quæ est,breuiter enarrat;hoc est,vt, Dynus exponit,ius aliter in varijs partibus iuris constitutum breuiter reci- *l. 1. ff. de reg. iur.* B tat. Vt ecce,singulariter constitutum est,vt pisces occupantibus concedantur: item lapilli in mari inuenti: item aues, cum ista in nullius bonis sint: *Præm. in reg. iur.* Ex quibus casibus singulariter definitis, generalis colligitur regula, quod nullius est, naturali ratione occupanti conceditur. Accursius vero hoc *l. 3. ff. de acqui. rer. do.* modo finiuit, Est compendiosa doctrina, vel vnius casus, vel plurium in quibus eadem ratio vertitur. Vel est generale axioma,siue pronuntiatum, ex cuius notitia & veritate multas facti species definire licet.Ex quibus colligeres qualis nam debeat esse regula,vniuersalis nimirum,concepta & explicata vocibus & signis communibus affirmantibus, vel negantibus, vt *Cap. quia circa de princ.* omnis,nullus,vel etiam verbis indefinitis,quæ vniuersalibus æquipollere solent: vt contingit, cum eadem est singularium & vniuersorum ra- C tio, & conditio.

Ex quibus colligeres, quod nam sit regulæ officiū, proprietasve; quod est plurium casuum eandem rationem habentium, vnam numero generalem ordinationem facere. *Dy. in præ* Est itaque regulæ rationes plures quæ in priuatis factis reperiebantur,vt in exemplo supra allato patet,coniungere. Vnde ex regula quattuor manant effectus. Primus,plures casus simul rationis clauo coniungere. Secundus,regula ius constituit ijs in rebus,in quibus aliter dispositum non est. *In reg.* Tertius,vt ex ea iudicari possit,vt fecit Gregorius, per hanc regulam, Rem quæ culpa caret, in damnum vocari non conuenit. Et Alexander. Tertius per hanc aliam,Speciale mandatum derogat generali. *Cap. 2. de const.* Quartus, quod intentionem fundet: quam fundatam ha- D bet,qui pro se regulam habet;vt alio planius dicetur loco. *Cap. 1. de resc.*

Secundum fundamētum,regula iuris,& regula iuridica idem sunt, sicuti domus Pompei,& domus Pompeiana, vt præter alios adnotauit Bartolus: *Sebast. 2. p. q. 9.* At vero ista verba, siue hic titulus, De regulis iuris duplicem potest *l. 1. ff de regu. iur.* habere sensum:vnum intransitiuum, vt vocant;vt cum dicitur, persona Petri,idest Petrus ipse: Lumen fidei,idest, fides ipsa:alterum transitiuum; vt *Io. And.* cum dicitur donum Dei, idest,aliquid,quod a Deo datur. Ad rem,si genitiuus, Iuris, in dicto titulo secundo sumatur modo, facit hunc sensum, de regulis ex iure iam constituto collectis: & sic a iure ad regulam fit transitus: si vero primo accipiatur modo, hūc habebit sensum, regula est ipsum ius,& vim habet legis ratione illorum casuum qui nondum in iure præ-

cesserunt,

Dy. loc. cit. cesserunt, & ante regulam non sunt determinati, sed per ipsam regulam A finiuntur:& hoc modo regula & ius idem sunt. In primo sensu regula ius constitutum recitat: in secundo vero ius facit.

Prima positio, regula respectu eorum quæ iam sunt in iure determinata non facit ius. Ita Dynus in proemio de regulis iuris, & communiter cæteri doctores. Et sic intelligitur quod Venuleius ait; Non vt ex regula ius sumatur; sed vt ex iure quod est, fiat regula. Secunda positio, regula respectu casuum, qui sunt a iure excepti, non facit ius: quia non clauduntur sub regulæ dispositione: Alias enim speciei derogaretur per genus: cum tamé, vt Papinian. ait, in toto iure generi per speciem non derogetur. *l. in toto ff. de iur.*

Tertia positio, respectu eorum casuum in quibus est eadem ratio, siue æquitas, quæ est in illis iam lege determinatis, qui tamen non sunt in iure B expressi, regula facit ius. Est communis Doctrina; & patet ex ijs quæ in primo diximus fundamento. Et ratio est manifesta; quoniam recta ratio tio non patitur, vt in similibus dispositio ac determinatio sit diuersa.

Solent etiam Doctores hunc in modum huic difficultati satisfacere. Si constitutio legis præcedit regulam; tunc regula non facit ius: si uero casus non sunt determinati, & eadem militat ratio, ius facit, cum Ratio sit legis anima: si uero ius non sit ante regulam constitutam, tunc regula ius est; vt *Seb. Med.* accidit in regula Catoniania, quæ de nouo constituit, quid sentiendum sit circa legata inutilia: quæ constitutio dici potest regula, sed minus proprie, vt aliqui volunt.

Quarta positio, quamuis exceptiones regulæ non contineantur primo C & per se sub regula, tamen ad eam aliquo modo pertinere videntur.

Primum patet: quia exceptiones derogant regulæ: respectu quarum suũ amittit officium: vnde Sabinus de regula loquendo aiebat, quæ simul cum in aliquo uitiata est, perdit officium suum; hoc est, plures casus una ratione finire: at exeptiones non coniunguntur. Alterum probatur: quia dum exceptiones afferuntur, regulam in alijs casibus uim habere demonstratur. Atque ex his quæ diximus, quid in re proposita sentiendum sit, satis plene pro nostro instituto docuimus. Argumenta facile soluuntur ex dictis.

De iure rubricarum, an rubrica faciat ius. *Disput. XVI.*

D

Ioa. Andr. de cler. coniug. Abbas c ex parte, de appel. Bal rub. de sum. tri & fid. Encrar. in loco a Rubro.

VONIAM a Iurisperitis non solum ijs quæ in lege aliqua cõ tinentur, sed etiam earum titulis, siue inscriptionibus, quas rubricas uocant, quod rubrica, hoc est terra, rubri coloris notari solerent, nonnihil auctoritatis tribui solet, a quibus etiam argumẽta ducunt, & per eas rubrum, hoc est legem ipsam nigro atramento exaratam declarant; ideo de hac etiam iuris particula aliquid dicendum duxi. Et quod rubricæ nullius sint auctoritatis, & per eas leges declarare non liceat, sic probo.

Primo, quia nullibi uidetur expressum, vt tituli uim legis habeant: quare, cum non sint approbati, vim legum non habebunt. Secundo, actus agen

tium

A tium nihil efficiunt præter intentionem eorum qui agunt: at intentio eius qui rubricam scribit, est solum designare quid in nigro contineatur; non autem aliquid decernere; igitur. Confirmatur; quia relatum dicit ordinem ad id quod refert: at rubrica habet ordinem ad legem statuentem; lex igitur sola attendenda est. Tertio, a pari, si in protocollo notarij esset rubrica alicuius testamenti, quæ diceret, Instrumentum uenditionis factę per Sempronium a Titio tāto precio, de tali re, & instrumentum non extaret, talis rubrica nullam fidem faceret; igitur. Denique communiter dicitur, attendendam esse legem, quando rubrica est specialis: at cur non est etiam attendenda quando est generalis, cum eadem uideatur ratio? non erit igitur ista doctrina firma. Io Franc. Ozerus. rub. de act. Gl. c. super grat. de off. d le. lib. 6.

B Ad hanc difficultatem Doctores respondent quibusdam suppositis distinctionibus, quæ sunt fere istæ. Prima, aut rubrica est authentica, aut non cuiusmodi sunt in iure Canonico Decreti rubricæ. Secunda, aut rubrica cōtinet sensum, seu orationem perfectam, vt, ecclesiastica beneficia sine diminutione conferantur: aut non; vt, de fonte, de riuis, vti possidetis. Tertia, aut rubrum est contrarium nigro, aut non est contrarium: & tunc; aut omnino æque patét, aut certe unum excedit alterum, quia generalius, aut specialius loquitur. Quarta, aut rubrica stat materialiter, hoc est disponit aliquid, quod in nigro continetur, aut solum significatiue; hoc est solum indicat id quo de in nigro agitur; quæ distinctio non uidetur discrepare a secunda. Quincta, aut continet sententiam negatiuam, vt, lite pendéte nihil innouetur: aut
C affirmatiuam: vbi quæri solet, an rubricæ negatiue conceptæ renūciari possit. Postrema, rubricæ duplici fere modo concipiuntur: primo, cum particulis, Ne, Vt, & similibus, & tunc solent esse perfectæ: aliquando, cum particula dubitatiua, An, & tunc procedunt per modum quæstionis, & non decidunt, sicuti & nonnullæ aliæ. His notatis, has subijcio positiones. Ozer.

Prima positio, rubricæ possunt facere ius. Communis est scribentium doctrina, vt ex Euerardo constat: & ideo passim Iurisperiti argumentantur ex rubricis, & per eas leges exponunt. Quas approbasse uidetur Imperator cum leges sub congruis titulis poni mandauit. Adde, quod dantur rubricę quæ re uera aliquid disponunt: iuris igitur vim habebunt. Vnde inferres, rubricam pertinere ad textum, vt nonnulli uolunt. Intelligenda est allata
D doctrina de rubricis approbatis. Secunda positio, si rubrica sit contraria nigro, potius nigro standum erit, cum sit posterius, & ita ipsa non faciet ius sed conandum est, vt concilientur, si fieri potest: sunt tamen qui dicant, non posse dari rubricam quæ sit legi contraria: quod accidere posset in rubricis instrumentorum, quæ a notariis fiunt. Quod si casus eueniret, quid faciendum sit, vide apud Doctores. Tertia positio, quando rubrica concipitur per modum quæstionis, seu quando solum indicat, quid in nigro agatur, vel quando non continet orationem perfectam, non uidetur facere ius. Doctrina est communis, cui hæc fauet ratio; quia tunc nihil disponit. Vnde a sensu contrario inferres, tunc facere ius, cum oratio est perfecta, vel materialiter concepta, vt est hæc, Nemini licere signum saluatoris Christi humi, vel in silice, §. Quib. 1. const. C. Ozer. nu. 25. Ozer. tit. de act. nu. 67.

in silice, aut in marmore, aut insculpere, aut pingere: hæc, Ne sanctum baptisma reiteretur. Hæc vero non item, si quadrupes pauperiem fecisse dicatur: item, hæ vbi & apud quem cognitio in integrum restitutionis agitanda sit: An ille qui interfecit fratrem domini sui, feudum amittat? Ex quibus caussis maiores in integrum restituantur. Quo loco nota rubricam facere orationem perfectam, eo modo quo dicerent Dialectici, quia perfectum gigneret sensum in audientis animo: non tamen dicetur perfecta eo modo quo a legistis in hac materia sumi uidetur. Quoniam in præsentia, eam puto censeri perfectam, quæ sit ita concepta, vt aliquid decernat. Loquor autem hoc loco de rubrica ut uim legis habere potest, non autem vt ab ea ducuntur argumenta. Quarta positio, rubrica generalior nigro, non restringitur per nigrum, sed textus redditur generalis per rubricam generalem, & ita unum non restringitur per aliud, sed declaratur. Quare, si in rubrica statuti diceretur, Extantibus masculis fœminę non succedant; nigrum uero habeat quod ab hæreditate matris excludantur, ab omnibus censerentur exclusæ, ob rubricæ generalitatem. Quincta positio, leges quæ sub vna generali rubrica continentur, censentur esse eius naturæ cuius est rubrum; ac proinde iuxta rubricam intelligendę & explicandę sunt. Ita Glossa cap. primo, & cap. super gratia, de officio deleg. lib. sexto. Vnde exequutores & conseruatores censentur habere potestatem delegatam, quia ponuntur sub titulo de officio delegati. Sexta positio, a rubrica etiam imperfecta variis modis argumentari licet, & vt aliqui docent, etiam ad caussarum decisioné, sed indirecte: de quibus uide, si placet Euerardum & alios; Neque enim nostrum est hoc loco eos explicare: Apud quos etim uidere licet, An rubricę per negationem & prohibitionem concepiæ renunciare liceat.

In 6. *Feud.* *Dig.* *Ozer. nu. 47. & 48.* *Seb. Med.* *Cagn. & cōmunis.* *Euer. n. 4.* *Ozer. in rub. de act. nu. 40. & 44.* *Euer. in fine loci a rubric.*

A B C

Ad primum, iam diximus. fuisse appobatas, cum iussum est, vt leges sub congruis ponantur titulis: & qui leges approbat, earum etiam titulos approbare uidetur. Ad secundum licet, vl plurimum, tituli idem significent, quod lex ipsa: tamen interdum etiam disponunt, & coutinent aliquid amplius, quam leges & cōtra: vnde patet etiam ad confirmationem. Ad tertiú, non est par ratio de legis rubrica, & de casu posito; quia ex illa inscriptione non potest intelligi quid in illo instrumento contineretur; cum sit caput sine corpore: ex cuius inspectione quæ magnitudo, quæ qualitas esset corporis intelligi non potest. Ad quartum, hoc argumentum soluitur ex ijs quæ dicta sunt. Atque hucusque de omnibus iuris humani partibus dixisse pro meo instituto volui. Sequitur vt de iure canonico & ciuili, in quibus omne ius continetur humanum, aliquid dicamus. D

Libri Noni finis.

DIVINARVM, HVMANARVMQVE LEGVM

LIBER DECIMVS,

In quo de iure Pontificio, & Imperatorio, siue Romano, deque legum diuersarum comparatione agitur.

De iure canonico, siue pontificio. *Disput.* I.

A DIXIMVS de iure humano vniuerse, deque omnibus eius partibus speciatim: illud consequens videtur, vt de libris, siue de corpore in quo continetur, aliquid dicamus, nimirum de Codice iuris, tum canonici, tum ciuilis, cum omne humanũ ius his duabus contineatur partibus. Et primum de Pontificio, vt de nobiliore agemus: de quo primo eius caussam demonstrabo: deinde partes pro ratione librorum & rerum quas continet. Et cum hic nulla occurrat dubitatio, quæ dicenda sunt, positionibus complectar.

Prima positio, ius illud quod ad religionem Christianam cultumq; Dei
B pertinet, his fere nominibus appellatur, ecclesiasticum, canonicum, pontificium, siue pontificale, & sacrum. Dicitur ecclesiasticum ab Ecclesia: ecclesia autem nihil aliud est, quam fidelium congregatio sub vno summo pastore Christi vicario ad verum Deum vero cultu colendum. Canonicum, hoc est regulare; a voce græca, Canon, quæ translate idem valet, quod latine, regula: translato nomine ab agina, seu æquilibrio. Vocatur nanque a Græcis κανων, quod stateræ lancem dirigit, & ad æqualitatem reducit: ita nomen hoc, regulæ & legi conuenit. Est enim νόμος, vt Menandro placet, δικαίων καὶ ἀδίκων κριτής. i. lex iustorum & iniustorum index. Itaque canon Conrad.
C est ecclesiastica ordinatio, qua de cultu sacrorum, deque sacerdotum officijs & moribus a sacerdotali potestate aliquid constituitur. Dicitur pontificium, aut pontificale a Pontifice, quo nomine summus in religione designatur Magister, supremaque potestas: a qua potestate faciendi siue sanciendi, & approbandi quæ ad res sacras pertinent, Pontifex nominatur; nimirum, a posse & facere, vt Scæuolæ placuit. Hoc itaque nomine designatur Antistes cęremoniarum, & publicę religionis magister, qui sacerdotibus præest, publicusque sacerdos: sed interdum hoc nomen tribuitur etiam inferioribus sacerdotibus, quos Episcopos, a verbo græco episcopin, quod considerare & speculari significat, & latine Speculatores appellamus: apud veteres

nomen

nomen erat magistratus ad quem eorum quę ad victum sunt necessaria cura pertinebat. **A** Apud omnes itaque populos, in omni sæculo fuit aliquis religionis cultus, sacerdotes, & eorum aliquis summus magister, apud quem fuit potestas legis sanciendæ, iudicandi, præsertim in ijs quæ ad religionem pertinent; vt hac in parte non modo inuidi, sed etiam ignorantes, & impij se esse omnino demonstrent, qui Pontificiam auctoritatem a rep. Christiana auferre uolunt, aut ab aliquo priuato homine aliquando introductā fuisse putant: cum hoc potestatis genus, etiam naturæ lumen, & ius gentium agnoscat. Apud Aegyptios teste Aeliano, Sacerdotes iudices erant: apud Gallos Druidæ, qui pene de omnibus controuersijs cum publicis, tum priuatis iudicabant. De Romano Pontifice a Numa Romanæ religionis auctore res est manifesta, cum ex multis auctoribus, **B** quantum etiam in ciuili administratione posset, cognoscere liceat: apud quē etiā legū scientia & interpretatio erat. Idem referunt, qui de Insulanis, & populis nationibusque recens inuentis scribunt. De Hebræorum Pontifice nihil est quod dicamus, cum passim in diuinis literis legamus, quantum, etiam in iudicijs, haberet facultatis. Quare, non est censendum Christum reliquisse suum Pontificem omni potestate destitutum: quam potestatem postea multi Imperatores approbarunt, & amplificarunt, vt Philippus, Constantinus, Valentinianus, Theodosius, Iustinianus, & alij. Solet etiam lex pontificia appellari, constitutio, decretalis, decretum, sanctio, dogma, mandatum, & interdictum: inter quæ nomina aliquid discriminis assignari solet.

Lib. 14. cap. 34.
Cæsar. lib. 6. cōmen.
Fenest.
Liu. lib. 10 dec. 3.
Diony Halic.
Pli. lib. 13. cap. 13.
Tho. Mor.
Leo Bap. Albert.
Leu. 13.
Gloss. in proœ. decr.

Secunda positio, Ius canonicum, est ius positiuum ab Antistitibus ecclesiæ catholicæ constitutum, vel approbatum: **C** vel cum alijs dicas, Ius canonicum est, quod ciuium actiones ad finem æternæ beatitudinis dirigit: vel certe eo modo describas, quo paullo ante, Canonem definiuimus. Hoc ius conflatum est ex sacræ paginæ præceptis, ex conciliorum, tum uniuersaliū, tum particularium decretis, tum ex rescriptis & epistolis summorum Pontificum, tum denique ex sanctorum patrum doctrina: assumit etiā interdum aliquid ex iure naturali & ciuili. De huius iuris potestate vide multas auctoritates & sententias apud Gratianum dist. 15. ad 18.

Ioan Pau. Lanc.

Tertia positio, hoc ius partim scripto, partim non scripto constat. Inter iura scripta sunt canones, decretales, decreta, extrauagantes, & Regulę cancellariæ Romanæ, quæ iuris scripti speciem habent; verum cum non sint **D** leges generales, sed quasi locales, ideo non durāt, nec uim habent post sancientis obitum, nisi a subsequente Pontifice confirmentur & cancellariæ interpretatio facit stylum haberi pro iure. Harum regularum primus auctor habetur Ioannes 22. ante quem cancellariæ negocia uiuæ uocis mandato & stylo expediebantur. Erat enim iam introducta cancellaria a Lucio Tertio, qui de ea aliquando mentionem fecit. Inter iura sacra habentur nōnullæ pragmaticæ Gallicanæ, vt P. Gregorius scribit. Ius Pontificium non scriptum consistit in consuetudine ecclesiastica, vt sunt consuetudines quædam ieiuniorum, cæremoniarum, &c. quæ seruandæ sunt: consistit etiam in stylo Romanæ curiæ, & Pontificis conniuentia interdú est instar iuris. Rursus hoc

Gomes. in reg. Canc.
Go. ī proœ.
Petr. lib. 1. rerum memor. c 5.
C. 1. ad hæc de resc.
Circa annū 1181.
Tit. de cōs. dist. 11.

A sus hoc ius diuiditur in ius commune & speciale statutorum: appellatione iuris communis ea tantum ueniunt, quæ in corpus iuris redacta sunt; cuius auctores & partes statim subijciemus.

Quarta positio, quamuis ius canonicũ nostræ religionis ab ecclesiæ incunabulis, vt alibi scripsi ortum habuerit: tamẽ, vt aliqui scribunt priuatim publicatum fuit ab Hilario Pontifice 46. anno dñi 463. tempore Leonis Imperatoris. Idem postea fecit Agatho temporibus Constantini, & alijs qui eum sequuti sunt. Cæterum, illis primis temporibus canones non eran digesti, qui postea in certum ordinem redacti fuere.

Quincta positio, canonum collectores hi fuere. Primus Isidorus Hispalensis, qui vnum volumen sacrorum canonum confecit, iuxta Pontificum B tempora. Secundus fuit Burchardus Vuarmaciensis Episcopus antea Benedictinæ familiæ monachus: qui magnum confecit volumen, quod in viginti libros digessit. Tertius, Iuo Episcopus Carnotensis, qui ex sanctorum canonibus aliud compẽdiosum formauit decretum, quod in octo libros diuisit: quo Iurisperiti ante Gratiani opus utebantur: quod postea ab Hugone Cathalano ad breuitatem fuit redactum. Fit etiam mentio apud Gratianum de decretis a Fulgentio collectis. Quartus, Gratianus Hetruscus monachus sancti Benedicti, qui ingens conflauit volumen ex veterum statutis, & scriptis, quo nunc utimur: Quod inscripsit Cõcordia discordantium canonum libri quattuor. Hic auctor anno Domin. 1050. tempore Alexandri III. vel ut Antonino placet, sub Eugenio III. floruit, cuius opus aliter nũc inscribi C tur & diuiditur, vt postea docebo. Quinctus, Raymũdus Cappel. Greg. IX. eiusdem Puntificis iussu, confecit aliud uolumen ex epistolis decretalibus Pontificum potissimum collectum, vnde & nomen accepit reiectis superfluis, quę in prima quadam compilatione erant. Quo fit, vt in Decretalium contextu sæpe inueniantur uerba, Et infra, quibus uerbis menemur, omissam fuisse epistolarum narrationem, & ea succisa, ad resolutionem rescripti, siue epistolæ, veniri. Ideo autem inserta sunt principia; quia antiquitus a glossis sic citabantur. Sextus post annos circiter sexaginta Bonifacius Octauus Anagninus, alias rursus decretales in ordinem redegit. Qui fuerint harum decretalium dicti Pontificis iussu collectores, in earundẽ proœmio circa medium narratur. Septimus, Clemens V. qui Bonifacio succes- D sit, is post duos annos alias constitutiones collegit, & ordinauit; quas sub eius nomine Ioan. XXII. promulgauit, & approbauit. Is etiã Pontifex collegit quasdam constitutiones siue epistolas, quæ vagabantur, nec in prædictis uoluminibus locum habebant. Quibus nonnullæ aliæ quas communes uocant adiectæ fuere. Deniq; nostra ætate noua facta est Pontificalium constitutionum decretorumqne collectio.

Totum itaque iuris canonici corpus nunc tribus uoluminibus continetur; quorum primum Decretum Gratiani appellatur, de quo nonnulla notanda sunt. Primo, hoc volumen in tres diuiditur partes: Prima procedit per distinctiones & capita, quæ nomine canonis citantur, & centum distinctiones cõtinet; quarum summam habes carminibus comprehẽsam in eo-

dem

Cap. c [illegible] lec de con. su.
Sabellic. Volater. Platin. in eius uita.
Can. sic oẽs d. 19.
Can. non debet. d 14
Anno Domini 650.
D. 19 c. 2.
Tritem.
Anno Domin. 1006
Anno 1090.
Can. sanctorũ § cũ ergo d. 63.
Tritem. Volat.
Gloss. can. post appel. 2. q. 6.
Anno Domin. 1225
Ioa. Andr. c. nobis de iur. patr.
Anno 1295.
In proœm. Clem.

dem volumine, ſicuti & aliarum partium. Secunda procedit per cauſſas, id eſt per materias, & quæſtiones, quæ in canones, & hi in paragraphos ſunt diſtincti. In hac parte, quia in cauſſa 33. quæſtione 3. fit mentio de cordis cõtritione, interſeruit auctor doctrinã de pœnitentia, quæ procedit per diſtinctiones, & capita: quam particulam putant aliqui fuiſſe ſeparatam. Poſtea ſequuntur aliæ cauſſæ, vſque ad 37. Tertia, quæ inſcribitur, de conſecratione, quod in ea tradatur doctrina quæ pertinet ad ſacraméta: hæc pars procedit per diſtinctiones, & capita, ſiue canones. Secundo, de hoc volumine dubitari ſolet, an fuerit ab ullo Pontifice approbatum, ita ut uniuerſe auctoritatem canonici iuris habeat; quidam putant fuiſſe approbatum ab Eugenio Tertio, vt habetur in eius uita poſita ante ipſum uolumen. Alij dicunt hunc librum fidem facere exceptis ijs quæ de ſuo dicit Gratianus, & quæ tanquam paleæ adiecta ſunt a quodam alio: & ita cenſentur approbata capitula illa in quibus dicta patrum & ſanctorum cõtinentur: non quia ibi ſcripta, ſed quia alioqui recepta ſunt. Et hoc pacto intelligendi ſunt qui dicũt fuiſſe approbatum, vt Archid. Hugo Andreas Siculus, Ioa. Adr. Imola, Federicus Senenſis, & alij. Vbi nota, Cardinalem quendam Gratiani diſcipulũ dictum Quotapaleam, vt hunc magiſtri laborem coram ſummo Pontifice ſibi arrogaret, Gratiano codici addidiſſe quaſdam rubricas, & capitula quędam, quæ tantum habent actoritatis, vt quidam ſcribunt, quantum ratione utuntur; quæ capita, Palea uocantur. Vel uniuerſe dicas, tantum ea quę ex hoc volumine citantur habere auctoritatis, quãtum habet auctor ille, a quo ſumuntur. Quare uidendum erit, an doctrina ſit alicuius doctoris, an Concilij, an ſacræ ſcripturæ. Et licet de approbatione non conſtet: tamen in ſcholis legitur, & adducitur, ac fidem facit, vt Abbas cap. 2. de reſcriptis notat. Vnde pro ratione auctorum a quibus decreta ſumuntur, maior, vel minor erit auctoritas, cuius hi notantur gradus. Auctoritas ſacræ ſcripturæ, Pontificum, Conciliorum, ſanctorum patrum Imperatorũ, ſiue iuriſperitorum ipſius Gratiani, & Paleæ, quæ tamen vt palea reijci ſolet. Vbi nota leges ciuiles in hoc opere inſertas, nõ accepiſſe legis canonicæ uim, vt quidam docent. Tertio in legendo hoc volumine animaduertendum eſt, multis in locis eſſe mendoſum, & quoſdam canones non citari ſub nomine ſui auctoris, vt infra planius dicetur: uerũ Gregorij XIII. diligentia emendatius in lucẽ venit. Secundum uolumen Pontificum decretales continet, & Decretales inſcribitur, habetq; iuris canonici approbationem. In hoc uolumine hæc ſeruata fuit methodus. Proceditur per libros, titulos, capita, & interdũ per paragraphos, citatur tamen per titulos, & capita. Tertium uolumen continet Bonifacij, Clementiſque conſtitutiones, quibus acceſſere extrauagantes. In prima igitur huius tomi parte quinque libris eodem ordine, & iiſdé titulis continentur Bonifacij conſtitutiones: ſed vt diſtinguantur a Gregorianis, additur, In ſexto, vel libro ſexto, nam hi quinq; libri additi ſunt quaſi unus liber ad quinque libros Conſtitutionum Gregorij, & ideo uocatur, ſextus. Clementinæ etiam procedunt per libros, titulos, & capita, quæ ſub nomine Clementinarum citantur. His ſuccedunt extrauagantes viginti Ioan.

Geſner, in bibliot.

Pan. c. continetur, de diſp. impu. Riparius. c. 2. de reſcript. Curt. iun. Gloſ c. Euphem. 2. q. 3.

Medic. p. 1. q. 3.

A Greg. ix. in prœm. decret.

A B C D

A Ioan. XXII. sub quibusdam titulis & capitibus, quæ integræ sunt. Denique sequuntur extrauagantes communes, per libros, & titulos capitaq; distinctæ. Continetur ét Ius Pontificale recentiorum Pontificum in quodam volumine, quod Bullarium nominatur; in quo habentur Bullæ a Greg. VII. ad Gregorium XIII. cui recens adiectæ sunt Bullæ Sixti V.

Ad ius hoc facilius percipiendum quidam fecerunt Institutiones, quibus omnibus præferendæ sunt illæ nūquam satis laudatæ a Ioanne Paullo Lancelotto æditæ: quas etiam pulcherrimis glossis ornauit, & quibusdam additionibus auxit Antonius Timotheus meus discipulus, mihi ob ingenij præstantiam, morumq; candorem, ac singularé in me beneuolentiam carissimus, & vnice dilectus: qui, etsi iamdiu e vita discessit, nunquam tamen B ex meo animo effluxit, aut effluet. Tribus itaque iam explicatis voluminibus ius commune canonicum inclusum habemus: quæ autem in illis non habentur, ad ius speciale pertinere dicuntur: vt etiam indulta ratione certarum personarum, rerum, aut locorum. Quare, si speciale ius cum communi concurrat, speciale potius est sequendum; cum per speciem derogetur generi. Solent dubitare doctores, an leges ciuiles insertas iuri canonico approbato, vim habeant canonum, & communiter docetur, legem censeri canonizatam, vt loquuntur, cum in canone reperitur inserta. Rursus dubitāt de Extrauagātibus, an debeāt pro iure seruari, & quidam distinguendo dicunt, ante publicationem, cum sunt incertæ, solum obligare in curia: at vero post promulgationem, sententia contra eas lata est nulla. Solet etiam a C quibusdam quæri, sed frustra, vt nonnulli scribunt, an decretalis præferatur canoni; cum eiusdem sint auctoritatis, & posteriores leges explicēt priores, vel derogent illis: de qua re qui volet, Alciatum consulat. Qua auté ratione ex iure canonico, ex Pontificum, conciliorumq; decretis, & ex Patrū doctrina argumentari liceat, & qualia inde ducantur argumenta, libro 5. Introductionis in sacram Theologiam explicuimus, hunc locum consule. Quod si in negotijs agēdis iuris Pontificij auctoritate destituamur, recurremus ad auctoritates sanctorū patrum: ducemusq; argumenta ex iure ciuili, licet non liget personas ecclesiasticas, nisi ecclesia illud innocet, aut in ecclesię fauorem sit latum. Nec. n. sacri Canones dedignantur sequi leges, nec contra, hæ canones: & ita duo gladij in una Dei ditione sese mutuo iuuant.

D Legibus deficientibus, ad naturales rationes confugiendum erit: postea ad interpretum sententias, licet non sint necessariæ, sed tantum probabiles. Inter interpretes primus locus debetur decisionibus Rotæ; ex quibus tamen Iudex non tenetur sententiam ferre, cum etiam ipsi Auditores contra eas iudicent. In quorum Collegio superioribus annis, tanquam quoddam oraculū, habitus est Reuerendiss. Fabius Accorōbonus Rotæ Decanus, vir doctrina & moribus singularis. Quod si sępius idē eodē modo iudicassent, iá stylus siue vsus censeretur introductus, Sic & leges Cancellariæ probatę legis vicē habēt. Deinde proximus locus dabitᵣ cōmuni opinioni, q̄ potissimū sequēda erit, ni pro minus cōmuni, sint rōnes firmiores, vel talis opinio magis cū ratione cōsentiat. Si de priuatis loquamur interpretib. quidā Ian. IV.

M. Ant. Cucchus.

Dist. 3. c. 2.

Cap. Aud. de offi. leg.

Primum tribuunt locum, & iuris Patrem appellant. alij Panormitanum praeferunt, quem iuris Regulam vocant; & hunc vnum pro pluribus habendum putant. A

Definiuntur varię iuris Canonici formę, atque nonnullę ad illud recte explicandum vtiles traduntur admonitiones. Disput. II.

QVONIAM vero ius Pontificale varijs formis traditur, ac etiam varijs appellationibus eius partes nominantur; idcirco hoc loco eas breuiter recensere ac describere non ab re fore iudicaui: quarum tamen appellationum nonnullæ sunt cũ iure ciuili communes; quibus expositis, quasdam subijciam admonitiones ad eiusdem iuris explanationem non inutiles. B

Can. const. d.2. Constitutio, est lex, quam summus Pontifex, aut alia suprema potestas sola proprio motu constituit.

Canon, proprie est constitutio facta in vniuersali Concilio, late autem pro omni ecclesiastica constitutione sumitur. Decretum, est cõstitutio Papę cum consilio Cardinalium ad nullius consultationem edita: Dicitur etiam decretum id quod siue iudex, siue Princeps sedens pro tribunali facta examinatione controuersiæ, statuit in caussa proposita. Decretalis epist. est Pontificis constitutio ad alicuius consultationem promulgata. Sanctio, proprie *Can. si omnes d.19.* est constitutio pęnalis: late omnem constitutionem, a Pontifice, vel Imperatore factam, designat: & latissime totius iuris collectionem. Dogma, est lex docens fidei scientiam veram: generaliter tamen sumitur pro cuiusque C sectæ decreto. Interdictũ, est lex prohibitoria simpliciter: interdicere enim est denunciare & prohibere. Mandatũ, est lex quæ mores tantum continet: láte omnium legum præcepta mandata dicuntur: speciatim quæ dantur iudicibus ad bene gubernandas prouincias. Concilium est cõgregatio Prælatorum ecclesiæ facta ab eo qui habet auctoritatem publicam ad maiora Ecclesiæ negocia peragenda; vel hoc modo. Est congregatio præsulum Ecclesiæ in Dei nomine, ad dogmata fidei & morum decernenda præcipue facta. Quod est, vel vniuersale, vt est illud qđ auctoritate Põtificis omnib. episcopis conuocatis fit, vel Prouinciale, qđ a Primate, vel a Patriarcha, aut ab Archiepiscopo, cũ suis suffraganeis habet: vel synodale, qđ ab vno episcopo cũ suis clericis celebratur: q̃ ecclesiasticæ conuocationes & cœtus indifferẽter concilia & Synodi nominãtur. Responsum, sacrorũ scriptorũ, est D sanctorũ patrum dictum, ad interpretandum, seu respõdendum prolatum, & in corpore iuris inclusum. Motus proprius dicitur, cum Pontifex, siue Princeps nullius intercedente consilio, aut suasu aliquid facit: qui & Adnotatio in iure ciuili dicitur; Præceptũ, idem videtur esse quod mandatũ, vt a superiore præcipitur: Sunt tamen qui inter vtrunque nonnulla discrimina assignant: Edictum, est illud, quo ab aliquo magistratu, vel a superiore aliquid faciendum proponitur: siue edictum est generalis constitutio iubens *Fel. c. eam de rescr.* aliquid, vel prohibẽs, eaque vniuersalis, in formam legis promulgata, cuiusmodi fuit illud, quod ab Augusto de vniuerso describendo factum fuit.

Differt

A Differt edictum ab interdicto, vt caussa a caussato, sumendo interdictum pro iure proueniente a Prætoris edicto, & vt genus a specie, si interdictum sumatur pro eo, quod a Prætore proponitur. Vbi nota, quãdo Prætor aliquid simpliciter proponebat, sine certa verborum forma, vnde simplex oriebatur actio, edictum dicebatur: at quando sub certa verborum forma iubebat aliquid fieri, vel prohibebat, quasi inter duos dictando, edictum & interdictum dicebatur: Quare edictũ latius patet, quã interdictum. Est autẽ interdictum duplex, alterum iuris diuini, alterum positiui, quæ vel publicam, vel priuatam respiciunt vtilitatem. Pragmatica sanctio, est constitutio Principis super caussa in consistorio Principis ventilata, quasi caussę cognitione facta. *Can. peruenit d. 102.* Extrauagans, seu extrauagantes constitutiones sunt, quæ vagantur nec pro-

B prium locum in iure habent: quæ collectæ integræ ad finem codicum iuris adiectæ sunt. Quædam alia, vt rescriptum, priuilegium, regula, & rubrica supra descripta a nobis sunt. Quod attinet ad alteram huius disputationis partem, cum ea quę infra de legum ciuiliũ interpretatione dicturi sumus, etiam sacrorum canonum interpretibus possint esse vsui, ideo hoc loco solũ quasdam priuatas ad ius canonicũ recte intelligẽdum admonitiones afferemus.

Prima admonitio, in aliquo canone decretove explicando, uidendum est cuius nam sit, an Pontificis, an concilij, alteriusve scriptoris; ut discerni possit quanta sit eius quod dicitur certitudo & auctoritas. Secunda, si canon sit alicuius Pontificis, uel concilij uniuersalis, & approbati, uidẽdum est an ex intentione aliquid decernat; cum interdum Pontifices aliquid dicant, quod

C non ex professo definiunt, sed potius quid ipsi, aut alij sentiant docent, ut fecit Nicolaus primus, cũ dixit, Baptismum collatum in nomine solius Christi valere, ubi cum Ambrosio sensit. Vnde in similibus possunt decipi, & ex ignorantia errare. Quare, nõ omnia quæ habentur in epistolis decretalibus cõtinent determinationes de fide, cum interdum Pontifices, quid de aliqua re sentiant, simpliciter doceant. Quod si Castro animaduertisset, nõ dixisset, Cęlestinum habuisse quandam opinionem hæreticam. Tertia, uidendũ est, an Pontifex aliquid iubeat, an uero tenendum statuat. Quia qui contra iussum facit, potest quidem peccare, sed non errabit in fide. Vnde Cyprianus non incidit in hæresim cum Stephani Papæ ordinationi non paruit, de hæreticis non rebaptizandis: quia Pontifex in sua epistola nihil definiuit, sed so-

De consi. d. 4. can. A quodam. 23. quæst. 7. can. Propo suisti.

D lum ordinauit, quid donec res definiretur, agi oporteret. Nec fortasse non obediendo peccauit, quia probabili ignorantia potuit excusari. Quarta, uidendum est, an quod decernitur ad fidem & mores pertineat, quia in hoc rerum genere, si Pontifex ex cathedra decernat, non potest errare, alias enim tota cum ipso laberetur ecclesia, atq; idem diceres de determinatione facta ab uniuersali, legitimoq;, & approbato concilio. Nam, ut pius scripsit Imperator, Constantium intelligo, quidquid in sanctis Episcoporũ concilijs decernitur, id uniuersum diuinæ uoluntati debet attribui. Quincta, uidẽdum est, an constitutio contineat rẽ de facto; quia & si facta tum Pontificum, tum conciliorum uniuerse approbanda sint, cum sine maturo iudicio, nihil statuant: tñ in hoc genere, & Pontifices, & Concilia errare possunt, & aliquãdo

Eus. libro 3. de uita const.

errarunt. Vnde errauit septima Synodus damnando Honorium Papam tanquam hæreticum, decepta, ex sexta Synodo, quæ vel corrupta fuerat, vel per errorem eundem damnauerat. Sexta, in his quæ pertinent ad forum consciẽ, & ad fidem, cauendum est ab opinionibus canonistarũ, vt alibi admonuimus; qm̃ in hisce rebus facile errãt. Et ne hoc frustra admonuisse videamur, nonnulla subijciam eorũ errata. Primo errant, cũ docent, bonorũ decimam, quotam nimirũ istam, de iure diuino esse soluendã: cũ satis sit pro locorum consuetudine vt ẽt canones ipsi docent, aliquid persoluere: & qđ errorẽ auget dicunt hac in parte Theologos esse hæreticos, sed nõ minus impudẽter, quã ignoranter. Secundo, errant multi, dum dicunt, Pontificẽ posse dispẽsare in iure naturali & diuino; vel certe male loquuntur, cum dicere debuissent, declarare. Tertio, clericos iure diuino exemptos esse a solutione tributorũ, B quæ Principi debentur: cũ hæc immunitas ex iure humano ipsis conueniat. Quarto, numerum horarum canonicarum diuino iure esse determinatũ, in quo iuris alias insignis interpres Panormitanus errauit: qui ẽt in eo lapsus est, quod putauerit fore vtile, si sacerdotibus ius coniugij concederetur, id quod ẽt Erasmo placuit; quod tñ nullo modo asseuerandum est. Nam, licet cœlibatus non sit de iure diuino ordinibus sacris annexus: tamen, cũ sit apostolica traditio nullo modo expedit, vt hac in parte fiat dispẽsatio. Quincto, matrimonij sacramentum non conferre gratiam; in quo etiam Durãdus lapsus est. Denique, ne plura subijciam exempla, Glossæ multis erroribus sacros canones fẹdarunt, ac proinde expurgandæ fuerunt. Quare in rebus quæ ad ius diuinum pertinẽt, potius Theologorum, quorũ est ius diuinum C tractare, quam Canonistarũ, qui in solis humanis legibus versantur, sequenda est sententia. Sed iam quasdam alias admonitiones subijciamus, quæ memoriæ mandandæ sunt pro lectione decreti Gratiani. Septima, Gratianus sẹpe quæ de suo dicit coniungit cũ ijs quæ ab alijs accipit, ac proinde, cauendum est, ne quod est vnius tribuatur alteri.. Exemplo esse potest, can. cũ igitur 35. q. 1. vbi, hæc verba, ecclesia, post, &c. non sunt Augustini, sed Gratiani. Qđ verum esse ex eo intelligi põt, si locus, vnde quæ dicit Augustinus sumuntur, legatur. Octaua, solet sæpe, vni auctori id tribuere, qđ ab alio acceptum fuit, & ita vnum pro alio citare: ad quod cõfirmandum multa possem subijcere exẽpla: sed ne hac in re immorer, admonuisse sufficiat. Huc etiam pertinet, quod interdum citat ea, quæ in citato auctore non inueniuntur, vt D patet ex can. vltimo 36. q. 1. vbi affert quædã ex Hieronymo, apud quem ea inuenies nullibi. Sicuti ẽt illud Nicolai in epistola ad Michaelẽ Imperatorẽ, qđ ab eodem citatur. Itẽ, nec determinatio Zachariæ Papæ, quã affert, can. In Synodo de consecr. dist. 4. quæ non reperitur in epistola Zachariæ quæ nũc exstat. Nona, interdum mendose legit, vt cõstat ex can. cum societas. 27. q. 2. vbi verbis, quæ ex Leone citat, addit particulam negatiuam, quæ remouẽda est. Vnde male hoc loco aliquando vsus est Caluinus, & ex can. In canonicis, dist. 19. qui multo aliter habet, quam emendatus Augustini codex.

Cap. 1. de celeb. miss. Cap. cum olim de cleric. cõiug.

Lib. 15. de ciu. c. 16

Dist. 22. can. omnes. epistolæ 29.

Decima, interdum citat concilia, & auctores, qui nullibi exstant, vt patet ex can. quædam 32. quæst. 7. vbi ponit doctrinam cuiusdam concilij, cuius

Lib. 2. de doct. c. 8.

nec nomen

A nec nomen quidem reperitur. Et quia, vt dixi, quæ de legum ciuilium interpretatione postea dicturi sumus, possunt esse vsui ad sacros canones explicandos; ideo has priuatas admonitiones attulisse sufficiat.

Proponuntur capita, lociue communes totius iuris canonici.
Disputat. III.

ALICVIVS artis operisve summa capita habere perspecta, esse maxime vtile, prudens negaret nemo. Cum ergo in hoc nostro Tractatu scopus sit, omniũ legum vniuersam tradere doctrinam; propterea visum est, in quadam tabella, totius iuris canonici capita breuiter ob oculos proponere. Vniuersam iuris
B canonici materiam ad hos communes locos reuocares, Ad iura, siue cõstitutiones, ad personas, ad res, & ad facta, actionesve: sub quibus suos proprios titulos, collocabo, & in quo tomo contineantur indicabo, cum ijdem tituli, tum in decretalibus Gregorij Noni, quæ primum locum obtinent, tum in sexto, tum in clementinis, & extrauagantibus reperiantur. Ad tomos distinguendos adhibebimus has notas. D, S, C. & E. D, decretales, S. sextum, C. Clementinas, E, extrauagantes designabit, adijciemus etiam librum: sed hãc diligentiam in solo primo capite adhibebimus, in reliquis alijs adhibendam relinquemus.

Iura.

De summa Trinitate & fide catholica. d. s. c. lib. 1.
Constitutionibus. d. s.
Rescriptis. d. s. c.
Consuetudine. d. s. e.
Lib. 1.
Priuilegijs. d. s. c. e. lib. 5.

Institutio, & instituendi ratio.

De postulatione prælatorum.
Electione & electi potestate.
Translatione episcopi, vel electi.
Renunciatione.
Suppléda negligentia prælatorum.
Temporibus ordinandorum.
Scrutinio.
Aetate & qualitate, & ordine præficiendorum.
Ordinatis ab Episcopo, qui resignauit episcopatui.

Impedimenta ordinationis.

De filiis presbyterorũ ord. vel nõ ord.
Seruis cum ordinũ, & eorũ manumiss.
Obligatis ad ratiocinia ord. vel non.
Corpore vitiatis ordin. vel non.
Digamis non ordinan.
Clericis pelegrinis, ordinatis, vel admittendis.
Presbytero non baptizato.

Officia personarum ecclesiasticarum.

De officio Archidiaconi.
Officio Archipresbyteri.
Officio Primicerij.
Officio Sacristæ.
Officio custodis.
Officio Vicarij.
Officio Legati.
Procuratoribus.
Syndico.
Magistris.

Vita, mores, & status.

De vita & honestate clericorum.
Cohabitatione clericorum.
Clericis coniugatis.
Clericis non residentibus in ecclesia.
Clericis peregrinantibus.
Clerico ægrotante.

Ne clerici, vel monachi negotijs sęcularibus se immisceant.
Statu monachorũ, & canonicorum regularium.
Conuersione coniugatorum.
Conuersione infidelium.
Regularibus & trãseuntibus ad religionem.
Iudæis, Saracenis, & Conuersis.

Auctoritas, vsusque.

De auctoritate & vsu pallij.
Maioritate & obedientia.

RES QVARVM ALIAE:

Sacræ & sacramenta.

De sacra vnctione.
Consecratione ecclesiæ, vel altaris.
Baptismo & eius effectu.
Celebratione missarum, et sacramẽto Eucharistiæ, & diuinis officijs.
Custodia Eucharistiæ crismatis, & aliorum sacramentorum.
Reliquijs & veneratione sanctorũ.
Obseruatione ieiuniorum.
Purificatione post partum.

DE MATRIMONIO, IN QVO hæc spectantur.

Præparationes.

De sponsalibus & matrimonijs.
Desponsatione impuberum.
Clandestina desponsatione.
Cõditionibus appositis in dispensatione, & alijs contractibus.
Matrimonio cõtracto contra interdictum ecclesiæ.
Secundis nuptiis.

Personæ & impedimenta.

De sponsa duorum.
Qui clerici, vel vouentes matrimonium contrahere possint.
Coniugio leprosorum.
Coniugio seruorum.
Eo qui duxit in matrimoniũ quam polluit per adulterium.
Eo qui cognouit consanguineã vxoris suæ, vel sponsæ.
Frigidis, maleficiatis, & impotentia coeundi.

Consequentia, siue effectus.

De cognatione spirituali.
Cognatione legali.
Consanguinitate & affinitate.
Natis ex libero ventre.
Qui filij sint legitimi.
Qui matrimonium accusare possunt, vel contra illud testificari.
Diuortijs.
Dote post diuortium restituenda.
Donationibus inter virum & vxoré.

Ecclesiasticæ, de earum consequutione & administratione.

De præbendis & dignitatibus.
Institutionibus.
Concessione præbendæ.
Parochiis & alienis parochialibus.
Ne sede vacante aliquid innouetur.
Iis quæ fiunt a maiore parte capituli.
Vt ecclesiastica beneficia sine diminutione conferantur.
Iure patronatus.
Rebus ecclesiæ alienandis, vel non alienandis.
Ecclesijs ædificandis & reparandis.
Religiosis domibus.
Capellis.
Sepulturis.
Immunitate ecclesiarum cœmiteriorum, & rerum ad eas pertinétium.
Decimis, primitijs, & oblationibus.
Censibus, exactionibus & procurat.
Ne prælati vices suas & ecclesias sub annuo censu concedant.
Peculio clericorum.

FACTA, SIVE ACTIONES quæ diuiduntur.

In contractus, & quasi contractus.

De triegua & pace.
Pactis.

Preca-

Precarijs.
Commodato.
Deposito.
Locato & conducto.
Emptione & venditione.
Rerum permutatione.
Feudis.
Pignoribus,& alijs cautionibus.
Fideiussoribus.
Solutionibus.
Donationibus.
Testamentis & vltimis volũtatibus.
Successionibus ab intestato.

ET EA QVAE AD IVDICIA pertinent.

Præparant personæ.

De iudicijs.
Postulando.
Foro competenti.
Alienatione iudicij mutandi caussa facti.
Officio Iudicis.
Arbitris.
Confessis.
Testibus,& attestationibus.
Testibus cogendis.

Forma.

De iuramento calumniæ.
De libelli oblatione.
Mutuis petitionibus.
Litis contestatione.
Vt lite contestata nõ procedatur ad testimonia.
Vt lite pendente nihil innouetur.
Ordine cognitionis.
Dilationibus.

Probationes.

De probationibus.
Fide instrumentorum.
Præsumptionibus.
Iureiurando.
Exceptionibus.

Caussæ, seu materia ciuiles.

De caussa possessionis & proprietatis.
Eo qui mittitur in possessionem caussa rei seruandæ.
Restitutione spoliatorum.
In integrum restitutione.
Sequestratiõe possessionis & fructuũ.
Plus petitionibus.

Criminales crimina.

De his quæ vi metusve caussa fiunt.
Accusationibus.
Noui operis nunciatione.
Iniurijs & damno dato.
Adulteriis.
Simonia.
Vsura.
Furtis.
Crimine falsi.
Sortilegiis.
Homicidio voluntario, vel inuoluntario.
Infantibus & languidis expositis.
Torneamentis.

Personæ criminosæ.

De hæreticis.
Schismaticis & ordinatis ab ipsis.
Apostatis & calũniantibus baptisma.
Iis qui filios occiderint.
Delictis puerorum.
Calumniatoribus.
Maledicis.
Raptoribus.
Sagittariis.
Pugnantibus in duello.
Clerico pugnante in duello.
Clerico venatore.
Clerico percussore.
Clerico excommunicato, deposito, & interdicto ministrante.
Clerico non ordinato ministrante.
Clerico per saltum ordinato.
Eo qui ordines furtiue suscepit.
Excessibus prælatorum, subditorum, & priuilegiatorum.

Effectus & consequentia. A

De sententia & re iudicata.

Confirmatione vtili, vel inutili.

Appellatione, recusationibus, & relationibus.

Pœnis.

Sententia excommunicationis.

Deniq; in iure canonico continentur.

Verborum significationes, &

Regulæ iuris.

Atque adhęc fere capita reuocares omnes totius iuris canonici titulos ac materias. Vbi nonnulla animaduertenda sunt. Primum, nos non omnino exacte singulas materias, quæ sub vno capite continentur, suis locis collocasse: quia aliqua materia posset alio loco poni, quam a nobis posita fuit. Deinde animaduertendum est in vno titulo multa sæpe contineri, quæ ad alium titulum pertinent; vnde ista sub proprijs titulis ponēda essent ab eo, B qui vellet ex omnibus decretis vnum plenum corpus conficere, & ad meliorem methodum totum hoc ius reuocare. Præterea, si quis vellet etiam ex Gratiani decreto summam conficere, quæ ab illo fuse & confuse dicuntur, ad iam assignatos communes locos posset reuocare. Præterea, qui dictum laborem suscipere vellet, is singulorum capitum determinationes colligeret, & ad communia capita a nobis assignata reuocaret: & ita plenum opus, ex vniuerso iure canonico cum ordine conflaret: Exempli gratia, si omnia quæ de rescriptis dicuntur, breuiter ex toto iure canonico colligeret: qui sane labor esset apprime vtilis ac fructuosus: & id faceret, quod nemo, quod sciam hucusque fecit. Denique, illud adnotauerim, etiam verborum significationes, & iuris regulas ad aliquam methodum reuocari posse; & C ad eadem capita a nobis numerata, vel ad similia.

De iuris ciuilis Romanorum, origine. Disput. IIII.

QVONIAM omnis fere Christianus orbis, vel omni, vel bona ex parte Romano vtitur iure, ac proinde in omnibus fere vniuersitatibus explicari solet; ideo nonnihil de eo priuatim nobis scribendum fuit: vt his quasi præludijs cognitis, qui ad legum communium doctrinam cognoscendam accedunt, multo eam melius percipere queant. Agemus primo, de huius iuris origine: deinde, ipsum vniuerse, & singulas eius partes definiemus: postea, qua ra- D tione Romani sua iura condere solerent ostendemus: præterea, totum hoc ius in suas partes quibus continetur distribuemus: denique summam quandam & communes locos capitave subijciemus. Vt autem id de quo primo agendum est, planius intelligatur, nonnulla fundamenta ponenda sunt.

Primum, Romana ciuitas tres pręcipue status habuit: vnum sub Regibus, alterum sub populo, tertium sub Imperatoribus, & primum quidem sub Ethnicis, postea sub Christianis. Quare, cū varios habuerit principes & magistratus, qui leges sancire potuerunt; hinc variæ legum species, siue partes enatæ sunt, quę sunt fere istæ, Lex, plebiscitum, Senatusconsultū, Principum placita, Magistratuum edicta, & responsa prudentium.

Cic. in Top. Iust. institu. li. 1. tit. 2. Alex. ab Alex. lib. 6. c. 23.

Secun-

A Secundum, Romulus primus Romanorum Rex ordine & dignitate populum Romanum distinxit. Ratione ordinis vniuersam plebem in tres partes distribuit, quas tribus vocauit, & singulas tribus in decem partes, quas curias nominauit, & singulis suos præfectos proposuit. Tribubus, Tribunos, græce phylarchi, tritiarchi: curijs Curiones, græce phratriarchi, & lochoagi. Curias rursus in decem decurias, quibus Decuriones præfecit. Dignitate vero vniuersum populum in patritios, qui erãt nobiliores, & illustriores, in populum, & in ignobiliores, qui plebei sunt appellati: ex quibus téporis progressu secreti sunt equites. Vnde tres enati sunt gradus, senatorum, equitum, & plebeiorum: licet nomine plebis etiam equites interdum contineantur: qui omnes ordines & ciues Populi appellatione designantur. Cæ-
B terum, quas alij Tribus vocant, Liuius equitum centurias esse putat: quod quibusdam verisimilibus videtur: cum trecentos equites fuisse inter omnes constet: qui tres centurias efficiunt. Iidem Celeres dicebantur, & Regis latera assidue stipabant: quibus præfectus erat vnus, Tribunus celerum dictus. Fuit autem populus Roman. sub Regibus ab vrbe condita annos 244. cuius imperium, vt aliqui scribunt, ad pauca milliaria extendebatur.

Tertium, Regibus eiectis, introducta est Democratia, & alij magistratus, & primum duo Consules, quorum annua, par, ac regia erat potestas, vt ex Cicerone discimus. Regio imperio duo sumpto, ijque præeundo, iudicãdo, & consulendo, Prætores, Iudices, Consules appellantor: vnde tribus nominibus appellari solebant. Hi primo in caput Romani ciuis animaduertere *Onuf. Pa-*
C poterant; quæ facultas, vna cum vsu securium in vrbe eis ablata fuit. Postea *norm. in* cum census augendus esset, & Consules in bellis gerendis essent occupati, *fact.* creati sunt duo Censores, qui Vrbem quincto quoque anno lustrabant, Senatum legebant, publica locabant, de ciuium moribus iudicabant. Verum, primus Ser. Tullius censum instituit. Edebat quisque nomen suum, tribum, numerum familiæ, liberos, seruos, possessiones, & quantum ex illis caperet. Postea aucto populo, & bellis ingruentibus, creatus est Dictator, qui & Magister populi dicebatur: extraordinarius magistratus, apud quem erat potestas plane regia: sic dictus a potestate dictandi, hoc est iubendi quod vellet. Sine populi iussu in equum non ascédebat: nec nũmum sine populo ex ærario poterat attingere: eo creato, omnes alij magistratus cessabãt, exceptis Tri-
D bunis: sex menses durabat: sed prorogabatur interdum. Creabantur Dicta- *Mur. in* tores ob nonnullas caussas: quibus completis, abdicabant. Cæterum, vt ex *Pan.* Dionysio colligitur, prius creati sunt Dictatores, quam Censores, licet Pom- *De orig.* ponius aliter narret. Dictatoribus Magistri equitum iungebãtur, vt Tribuni *iur.* *Pet Faber* celerum Regi: quos Dictator dicebat, cuius iussa exequebãtur: vnde eorum *de magist.* potestas a Dictatore pendebat: erãt tamen legitimi magistratus. Postea, cum *Rom.* plebs a patritijs defecisset, primum duos Tribunos sibi creauit, inde tres addidit, postremo facti sunt decem: quorum vno intercedente, alij nihil poterant. Sacrosancti erant, extra Vrbem pernoctare non poterant: prehésionem habebant, non autem vocationem: eorum fores etiam nocte patebant: creato Dictatore, potestatem retinebãt, & licet nec purpuram gestarent, nec ius

ex sella

ex sella curuli dicerent, vere tamen magistratus erāt: quamuis id Plutarchus neget. Eodem anno quo Tribuni, etiam duo Aediles plebei creati sunt, qui sacras ædes curabant, caussas Tribunorum permissu iudicabant, decretorū, plebiscitorum, senatusconsultorum & annonæ curam habebant, mensuras iniquas, & quæ in uia publica iter impediebant frangere poterant. Fuerunt & alij Aediles, & consules ex plebe; qui Curules sunt appellati. Deinde aucto ærario creati sunt, Quæstores, sic dicti, quod inquirendæ & conseruādæ pecuniæ caussa constituti essent. Et cum non liceret Consulibus de capite ciuis Romani iniussu populi iudicare: alij creati sunt quæstores parricidij, qui capitalibus rebus præessent: quo crimine tenebantur omnes, qui scientes liberum hominem necassent. Deinde, cum plebs uellet etiam ex suo corpore consules creari, Creati sunt partim ex plebe, partim ex patritiis Tribuni militum, consulari potestate, qui primum tres, postea quattuor, deinde sex, ac etiam octo fuere. A B

Deinde, cum Consules a bellis finitimis auocarentur, vt esset in vrbe, qui ius diceret, creatus est Prætor Vrbanus. Sed cum hic non posset omnibus sufficere, creatus est alius Prætor, qui Peregrinus dictus est, quia plerunque inter peregrinos ius dicebat. Quorum neuter gladij potestatem habebat, quæ apud Populum erat.

Deinde creati sunt Decemuiri, qui præessent venditionibus bonorum, quæ publice sub hasta in foro ad ædem Saturni vendebantur: qui res vendendas adnotabant: quod munus prius ad questores pertinebat: atque in litibus siue stilitibus, (sic enim loquebantur antiqui) iudicandis, sunt constituti. Et cum soli huic muneri non sufficerent, creati sunt Centumuiri, qui ex 35. tribubus terni eligebantur, hastæ præessent, & res iudicarēt. Qui etsi aliquando plures fuerint; tamen idem nomen retinuere. Hinc centumuiralia iudicia, & caussæ: quæ minoris momenti erant, si cum quæstionib. publicorum criminum comparentur: qui tamen etiam quæstionibus interdum præerant. C

Deinde creati sunt quattuor viri, qui curam viarum in Vrbe gererent: & Triumuiri monetales, æris, argenti, auri flatores: cuius magistratus in veteribus nummis crebra fit mentio.

Deinde Triumuiri capitales, qui carcerem curam habebant, & in viles personas per carnificem animaduertebant. Et cum magistratus noctu in publicum venire indecorum putaretur, Quinqueuiri constituti sunt, cis & vls Tiberim, qui pro magistratib. fungebātur: hi Cistiberes sunt vocati: quorum munus postea Aedilibus fuit demādatum. Captis prouincijs, creati sunt Prætores pro prouinciarum numero: qui partim vrbanis, partim prouincialibus rebus præessent. D

Cornelius Sulla, qui quæstiones publicas, criminum nimirum publicorum, constituit, hoc est certas & ordinarias fecit, quattuor Pretores adiecit: Iulius Cæsar totidem, & duos Aediles qui frumento præessent, quos Cereales a Cerere nominauit; Augustus sexdecim, vel vt Tacitus scribit, duodecim, & D. Claudius duos Prætores, qui de fideicōmisso, iudicarēt, vt Nerua vnum,

A ua vnum, qui inter fiscum & priuatum hominem cognosceret. Quādo Magistratus extra vrbem proficiscebatur, vnus constituebatur, qui vrbis præfectus est nominatus. Fuerunt etiam Præfecti Annonæ & Vigilum, qui a magistratus dignitate non sunt excludendi. Denique, vt cum Iurisperito concludam, decem Tribuni plebis, Consules duo, decem & octo Pretores, sex Aediles iura in ciuitate dicebant, seu potius ius reddebant. Cum vero in vnius potestatem res Romana venisset, hoc est vnius Imperatoris, apud ipsum iuris condendi summa erat potestas, qui varia iura varijs modis constituit. Imperatorum ergo alij fuerunt Ethnici, alij Christiani, & hi nonnullas leges statuerunt ad veri Dei cultum & ad potestatem sacerdotalem pertinentes, quas, vel ex diuinis literis, vel ex canonicis decretis, vel ex sua B mente sumpsere; ita vt ius ciuile, quod nunc habetur, reuocari possit, partim, in ius diuinum, partim in naturale, partim in pontificium, & partim in ius ciuile proprium. A varijs igitur principibus & magistratibus, qui nō solum iudicandi, sed etiam iuris dicendi potestatem habebant, varijs temporibus, variæ iuris Romani dimanarunt partes.

Primo igitur, vt ipsam nunc originem breuiter attingamus, vrbs Romana sine certo iure manu regia, hoc est auctoritate Regis, qui vt negocium incidebat, iudicia exercebat, gubernabatur. Verum, aucto populo, & in curias distributo, reipub. curam per sententias partium earum Romulus expediebat; Lataque sunt leges curiatæ, curiatis comitijs, quæ tunc sola in eran. Romulus itaq; quasdam paucas leges constituit; quibus insequentes C Reges alias adiecere, & præsertim Numa, qui Romanorum religionem cōstituit. Verum leges regiæ, & ad Regis potestatem pertinentes, Regibus exactis, lege Tribunitia a L. Iunio Bruto lata, abolitæ fuere. Deinde, cum populus primum magis consuetudine, quam lata lege, regeretur, a Græciæ ciuitatibus Decemuiris missis, nōnullæ leges sunt petitæ, & tabulis decem æreis incisę, & publice, vt legi possent propositæ: quibus additæ sunt aliæ, quod illis aliquid deesset, & ita factæ sunt duodecim tabulæ. Harum legū corrigendarum & interpretandarum Decemuiris, a quibus non erat prouocatio, vt ab alijs magistratibus, facultas data fuit.

Plut. i Ro. *Dion li. 2.* *Manut. li. de leg.* *Plin. li. 34. c. 19.*

Sed quoniam, vt Chrysippus, ait omne verbū natura ambiguum est, ideo desiderata est interpretatio prudentū, hoc est eorum, qui longo vsu & pru D dentia sibi auctoritatem comparassent; quæ tunc a publica potestate nondum Doctorib. data erat. Vnde in prudentium virorum præsentia, qui res iudicabant, disputando rationum momenta expendebant; ut veram legis interpretationem elicerent, quam postea sequerentur. Ex horum responsionibus collectum est ius, quod communi nomine ciuile appellatum est, de quo libro tertio officiorum meminit M. Tullius. Et quoniam iura reddi non possunt, nisi adsit qui petat; & omnis petitio actione fit, ideo conditæ sunt leges actionum, quibus legitimus agendi modus, præscribitur. Horū omnium interpretandi scientia erat apud collegium Pontificum: ex quib. eligebātur, qui præessent, hoc est, alios in iudicio instruerent, & quasi prę e undo viam ostenderent, priuatis. Quare iuris interpretatio sacra habebatur.

Val. Max. lib. 2. c. 1.

tur. Deinde, cum plebs a patribus secessisset, sibi iura per suos Tribunos constituit, quæ Plebiscita vocata sunt; quæ postea pro legib. obseruata fuere. Vnde multa plebiscita, leges uocantur. Deinde cum plebs & populus difficile conuenirent, reipub. cura ad Senatum delata est; & quidquid constituisset & obseruabatur, & hoc ius appellabatur Senatusconsultum, vt Pomponius ait: Verum, vsque a principio summa auctoritas penes Senatum fuit; sed postea introductum est, vt ea Senatusconsulta rata essent, quæ Tribuni plebis approbassent; qui postremis temporibus Senatores erant, & Senatum cogere poterant. Magistratus quoque, qui iura reddebant, ut Prætores & Aediles, edicta proponebant, quæ Prętorum & magistratuum edicta, & ius honorarium ab honore Prætoris appellata fuere. A

Deinde, uno constituto Principe, datum est ei ius, ut quod constituisset, ratum esset, & hæc iura, Principum placita, & constitutiones uocantur. Quidquid ergo Imperator, uel per epistolam, siue rescripta, constituit, vel cognoscendo decreuit, vel edicto præcepit, legis vim habuit. B

Denique, cum constitutum esset, vt aliqui publice iura interpretarentur, quibus a Cæsare ius respondendi datum est; orta sunt iura, quæ responsa prudentum nominantur.

Apud Romanos iuris cognitio in maximo honore fuit, quod haud obscure significauit Papinianus, cum dixit, Iuris ciuilis scientiam plurimos & maximos viros professos fuisse; ac etiam M. Tullius, aliquando affirmauit. Eorum qui in hoc studio sunt versati longum catalogum idem Iurisconsultus fecit; quem qui volet, Pandectas consulat. Sed de origine hactenus; nunc ad secundum caput, quod explicandum proposuimus procedamus, in quo adhuc magis, quæ diximus explicabuntur. C

Quid sit ius ciuile Romanorum, & singulæ eius partes. Disp, V.

IVs ciuile Romanorum, quod Imperatorium, Cæsareum, Iustinianeum, & commune uocatur, uniuerse sumptum, hunc in modum descriptum inueniens. Ius ciuile, vt est apud Tullium est quod legibus, senatus consultis, rebus iudicatis, Iurisperitorum auctoritate, edictis magistratuum, more, & ęquitate cōsistit. Quæ descriptio data est per partes, & complectitur etiam ius nō scriptum, cum dicit, More & æquitate. Vel cum Pomponio diceres, Ius ciuile Romanorum conflatum est ex legibus senatusconsultis, decretis Principū, magistratuum edictis. Atque huiusmodi iuris Romani partes, quæ in allatis descriptionibus ponuntur, & si quæ sunt aliæ, quæ ad has reuocantur, secundo loco a nobis describendæ sunt. D

L. ius ciuile. ff de orig. iur. Dist. 2. cōstat.

Lex, vt ab ea auspicemur, est quod populus Romanus senatorio magistratu interrogante, veluti Cōsule, constituebat: Vel cum Seuerino, lex est quā populus, centuriatis comitiis sciuerit: Vel, vt Capitoni placuit, Lex est generale iussum populi, aut plebis, rogante magistratu: qua descriptione etiā plebiscita continentur, quæ in aliis reiiciebantur; priuilegia tamē reiecta, quæ in illis

Inst. de iur. nat.

A in illis fuere comprehensa: Vnde etiam priuilegia & plebiscita, cũ sint quæ
dam legis partes, describenda nobis erunt. Quare, cum a Gratiano dicitur *dist. 2. can.*
lex est cõstitutio populi, quam maiores simul cum plebibus sanxerunt: om- *Lex.*
nium populorum leges comprehenduntur.

Plebiscita sunt, quæ plebs, plebeio magistratu interrogante, veluti Tribu *Instit. de*
no, constituebat: ea nimirum scita, quę plebs suo suffragio sine Patribus, suo *iur nat.*
magistratu rogante iussit. Plebis appellatione, exceptis Patritiis & senato- *L. plebs. ff.*
ribus, cæteri ciues intelliguntur; at uero populi appellatione ueniunt ciues *de uer. sig.*
omnes. Nec solum plebiscita censentur quæ plebs in discordia fecit, sed
omnia quæ Tribunus rogabat, & plebs sciscebat; has leges Cicero, Tribu-
nitias, quæ uero iussu populi, rogante consule fiebant, consulares vocat: il-
B las Tribunus tributis comitiis, has Consul, alius ve ex maioribus magistra-
tibus centuriatis, tributis, curiatis ve comitiis ferebat: illæ plebem tantum
olim tenebant, hæ semper omnes. At post legem Hortensiam, plebis scita *Cic. lib. 3.*
pro legibus haberi cęperũt: talis fuit Aquilia, Sempronia, & Clodia lex. Pri- *de leg.*
uilegia sunt de singulis latæ leges, siue populus, siue plebs sciuisset. Quæ igi
tur iure particulari ob aliquam utilitatem introductæ sunt leges, priuilegia
dicuntur. Cum priuilegiis, Sextus Pomponius, Rogationem coniungere
videtur; cum eam hunc in modum finiat. Rogatio est cum populus consu-
litur de uno pluribusve hominibus, quod non ad omnes pertineat: & de
una pluribusve rebus, de quibus non de omnibus sanciatur: Nam quod
in oẽs homines resve populus sciuit, lex appellatur. Vnde Gallus Aelius,
C inter legem & Rogationem, id interesse ait, quod inter genus & speciem.
At vero alij, Rogationem esse dicunt, cum populus aut plebs rogatur, ve- *Gel. lib. 10.*
lint, iubeant ne aliquid fieri, siue ad singulos, siue ad omnes pertineat: Se- *cap. 10.*
natusconsultum est ius illud, quod senatus iubet, atque constituit. Et licet a *L. 2. ff. de*
principio senatui non esset libera legis faciendæ cõcessa potestas, tamen, cũ *orig. iur.*
difficile populus congregaretur, senatus populi loco consulebatur: quam *Corn. Ta-*
potestatem etiam Principum temporibus retinuit. Vere itaque responsum *cit. lib. 1.*
est, senatum ius facere posse. Et in legibus duodecim tabularum, sena- *L. Nõ am-*
tus est, eius decreta rata sunto. Illa uero firmiora erãt, quę per Tribunos ple *big. ff. de*
bis subscribebantur: Hi enim aliquando habuerunt facultaté examinandi *leg.*
patrum decreta, & ea erant rata quæ probassent: quam examinationem Li- *L. 1. C. de*
D uius Intercessionem uocat: nunc oppositionem dicunt. In rato senatuscon- *senat. cõs.*
sulto saltem ducenti senatores requirebantur, qui in æde sacra, peracto sa- *Dion Cas.*
crificio, sententiam dicerent: ante Octauiani tempora quadrigenti. Semel *lib. 54.*
in die, nec ante, nec post, solis ortũ fiebat. Sequitur alia pars, quam Cicero *Val. lib. 2.*
rem iudicatam uocat, Fabius Iudicatum, nunc, decisiones appellant: res .n. *cap. 1.*
iudicata & decisa pro ueritate habetur. Iudicatum ergo est id de quo senten *Ascon.*
tia lata est. Neque hoc indistincte de quocunque iudicato intelligendũ est; *Lib. 7. c. 5.*
nam iudicatum ius dicitur, habita ratione, non eius quod inique a magistra *L. res iud.*
tu decernitur, sed eius quod statui debebat. Principum placita sunt iura ab *ff. de reg.*
uno in quem a populo translata est legis ferend æ potestas, manantia: cuius- *iur.*
modi fuerunt Cæsarum cõstitutiones, postquam res Romana in unius per- *Auct. Heren. L. penul. ff. de iust. & iur.*

petuam

Instit. de iur. nat. §. sed quod. L. Quod ff. de const.

petuam potestatem uenit. Quare, vt prius quod populo placuerat lex erat, ita postea, cum in populi locum successit Princeps, in quem populi translata est potestas, quod Principi placet, lex est. Sunt igitur hæc analoga, Princeps, Populus, Quod placuit Principi, quod placuit populo; quorum vt primum se habet ad secundum, ita tertium ad quartum. Vnde, si Princeps habet auctoritatem populi, quod Principi placuit, vim habebit eius quod populo placuit, idest, legis. Regula itaque hæc tenenda est, nihil populo plus potest Princeps, quam quod olim potuit populus solus. Quare, quod populus sciscere poterat, id si iubeat Princeps, æque lex erit, atque si olim a populo scitum esset. Neque tamen populus perpetuam in quempiam suam transtulit potestatem, quam Sulla, cuius leges Regię dicebãtur, per Dictaturam vsurpauit, vt & Iulius Cæsar. post quos Octauius ad tempus per decenniũ consensu populi, curam Imperij suscepit; quo tempore exacto, per renouationem decennij, perpetuo gessit, vt Ioannes Zonaras adnotauit. Vnde factũ est, vt qui eum sequuti sunt, cum in omnem ætatem crearentur, decimoquoque anno festum agerent, quasi Imperium innouantes. Itaque omnis Principis expressa uoluntas uim legis habet, si eo animo eam proferat, vt seruetur, alias non item. Sunt autem tres modi quibus Princeps significare potest suam uoluntatem pro lege esse habendam, per epistolam, per decretũ, & per edictum. Epistola est iussus literis consignatus absentibus missus, vel rescriptus. Dicitur epistola, rescriptum, & epistola decretalis, si quid in ea statuatur. Huc referres orationem, quam Principis nomine alij in senatu recitabant, quæ & pro lege erat. Decretum est id quod iudex, vel Princeps sedens pro tribunali facta controuersiæ examinatione, statuit in caussa proposita. Sed illa solum iudicum decreta vim legis habent, quæ sunt Principis: exceptis illis, quæ singulari iure & indulgentia fuere composita. Vbi cum Angelo, & Aretino adnotandum est, ea quæ Princeps interloquendo dicit, non habere vim legis, sed solum ea quæ per sententiam definitiuam decidit: sed cum hac limitatione, vt nouũ ius nõ censeatur facere, si præsentibus partibus secundum ius iudicet: si vero contra, vel præter ius, maxime præsentibus partibus, & adsistente potissimum peritorum hominum consilio. Vnde Alexander Seuerus nunquam uoluit de iure agere, nisi uiginti, aut pluribus Iurisconsultis adhibitis. Edictum, vt etiam supra diximus, est generalis constitutio iubens aliquid, vel prohibens, eaque uniuersalis, in formam legis promulgata. Solebat Princeps leges quas statuere decreuerat, senatui dare examinandas, cum prius proceribus sacri palatij placuissent tandem in sacro concistorio, Principis auctoritate firmabantur. Vnde in subscriptione legum Codicis inueniuntur literę D. & PP. quę significant dicta, & proposita. Antiochus uero, cum aliquid statuere uolebat, ad singulas ciuitates scribebat, vt Præfecti, siquid contra haberent, monerent. Magistratuum edicta affinitatis nonnihil habent, cum Principum edictis: quæ potissimum a Prætoribus fiebant: & a principio erant annalia, vt & eorum magistratus. Condebat Prætor legem perpetuam, si de lege populum interrogabat: annuam uero ratione iurisdictionis, qua ius per ęquitatem corrigere,

Tom. 2. in vita Octa. Dion Cas. lib. 52.

In §. sed quod, Inst. de iur. nat.

Luc. 2.

Cic. 2. Ver.

A B C D

A rigere, & interpretari poterat. Hoc ius ex annali cœpit fieri ciuile. Erat etiam illud ius perpetuum, quod in albo publice descriptum proponebat: temporale uero quod singulares personas respiciebat. Ex edictis itaque Prætorum, aliqua parte, hoc ius ciuile, conflatum fuit; quod ius honorariũ nuncupatum est, quia ab ijs factum fuerat, qui honoribus fungebãtur. Huius iuris portio consistit etiam in Aedilium edictis, de quibusdam caussis propositis. Huc referres edicta Proconsulum, qui in consulari prouincia plenissima iurisdictione vsi sunt; ita vt omnium magistratuum Romanorum partes illis competerent: quorum edicta, prouincialia vocabantur. Et quoniam olim Iurisconsultorum tanta fuit auctoritas, vt aliquando contra Principis constitutiones responderent, hinc nata est alia legum ciuilium, B pars, quæ Responsa prudentum vocatur. Quare responsa prudentum sunt eorum quibus auctoritas respondendi de iure pro beneficio data erat. Horum itaque responsa pro legis dogmate habebantur: ex quibus Pandectarum libri consarcinati sunt, & ita vim legis Principis auctoritate habere cęperunt. Neque enim qui solam interpretandi iuris facultatem habent, interpretando legem constituere possunt. Ex his ergo legum generibus ius ciuile, Iustiniani cura conflatum, auctoritateque donatum fuit: cuius partes & summam postea afferemus, si prius de ratione qua Romana resp. suas leges condebat aliquid dixerimus, de qua re hæc capita explicãda sunt: A quibus leges fierent, quo loco, quo tempore, quove modo.

Instit. de iur. nat.

Bud. l. 2. de stat. ho.

Ant. Aug. lib. 1. emẽdat. c. 5.

L. 2. §. fi. ff. de orig. iur.

C *Qua ratione Romani, sua iura sancirent.* *Disput. VI.*

AD ius Romanum melius cognoscendum non parum vtilitatis capiet is, qui rationem, qua Romani suas leges condebant, habuerit perspectam. De qua re, si quæ proposui capita late exponere vellem, longum omnino facerem: propterea ne longius a meo instituto recedã, de rebus propositis breuiter agã. Quod ergo ad primum caput attinet, in eo duo spectantur, Qui rogarẽt, & qui iuberent: & vtrunq; ad plebiscitum & legem referri potest. Ille legem ad populum rogare ãc ferre poterat, cui cum populo agere licebat: nam agere cũ populo, est rogare populum aliquid, quod suffragijs suis, aut iubeat, D aut vitet. Cum populo agere, & cum patribus, idest, comitia & senatum habere, licebat Consuli, Prætori, Dictatori, Magistro equitum, & quibusdã alijs, præsertim ex aliqua caussa. Tribunus vero plebis plebem iure rogabat: at legẽ iubere solius populi erat. Populus in tres erat distributus partes: in Senatores, qui iã inde a Romulo fuerunt: in Equites, sic dicti quod principio equo mererent, postea iudices a iudicando sunt appellati: & in plebẽ, quæ pedibus merebat, & in quinq; classes distribuebatur, q̃ diuersa ratione cẽsebantur. Quod attinet ad locũ, cũ leges fierent per comitia, vel centuriata, vel curiata, vel tributa, in illis locis leges fiebãt, in quibus ista comitia habebantur. Centuriata in cãpo Martio: curiata in Comitio, quæ pars erat fori; erant tamen diuersæ curiæ in Vrbe: Tributa, tum in foro, tum alibi, intra

Ant. Aug. de leg. c. 7.

Ant. Aug. de leg. c. 8. De comit. lege.

Io. Egnat.

& extra

& extra pomerium. Centuriæ personarum ætate & censu distinguebantur: A curiæ neutro modo. Tribus erant locorum, tum urbanorum, tum rusticorum descriptiones. Consulis itaque edicto dies comitiorum edicebatur: quorum curiata per lictorem curiatim, centuriata per cornicinem calabantur, vnde & calata nominabantur: tributa per uiatorem, tributim. De tempore, supposita distinctione dierum Romanorum, solum comitialibus diebus leges ferri poterant: comitiales dies dicebantur, in quibus cum populo agi licebat.

Ant. li. cit. cap. 9.
Pau. Mā. de ueterũ dierum ratione.

Rursus circa legem nonnulla alia obseruanda occurrunt, quæ sunt, Promulgatio, suasio, intercessio, & rogationis modus. Promulgatio fiebat tribus nundinis, vt proposita lex ab iis qui in vrbem e rusticis tribubus & municipiis veniebant, cognosci posset: nundinæ autem post octauũ B diem fiebant. Promulgata rogatione, legis auctor eam suadere solebat; dissuadere vero qui intercedebat, aut is cuius res agebatur. Græci latorem ad iudicem uocabant: Romani pro concione suadere, & dissuadere consueuere, vt ex Maniliana, & Agraria Ciceronis constat. Intercessio erat oppositio qua aliquis se se legi ferendæ opponebat; Intercessior itaque interpellabat comitia. Illa autem erat legitima intercessio, cum par aut maior potestas prohibebat; aut cum collega, collegam turbabat: aut cum maior magistratus minori comitiatum auocabat: addunt alij, cũ per collegam de cœlo seruabatur: quo tempore negabant augures fas esse agi cum populo. Neque enim ulla lex a Romanis sine auspiciis ferebatur: quę uero auspicia, & quo pacto haberentur centuriatis comitijs, vide apud Varronem. Vitium facie- C bat comitijs fulmen, ac etiam morbus, vnde & nomen accepit. Erat autem facultas intercedendi, non solum cum lex ferebatur, sed etiam dum suadebatur, dum cistella deferebatur, & sortes æquabantur. His peractis, qui legem ferebat vnumquemque secedere, idest, vt quisque in suam tribum discederet, in qua suffragium laturus erat, iubebat: erat enim in concione populus confusus; vt videretur, quænam tribus prærogatiuam ferret. Recitabatur lex a præcone, cui verba ab scriba subijciebãtur. Qui intercedebãt, vetare solebant, ne præco, ne ve scriba suum officium faceret. Nullus erat intercedẽdi finis, nisi intercessio remitteretur. Rogatio, quæ a Iustiniano interrogatio dicitur, his verbis fiebat, Velitis, iubeatis hoc sic fieri: Velitis iubeatis, vt M. Tullio aqua & igni interdictum sit? Id volumus, iubemusque. D Erat autem legibus cautum, ne plus quam de singulis rebus semel rogaretur; ne in coniunctis populus cogeretur, aut id quod nollet accipere, aut quod vellet, repudiare. Sequitur vt de suffragijs aliquid dicamus.

Idẽ Ant. cap. 10.
Cic. pro domo sua.
Lib. 5. de ling. lat.
Ant. c. 13.
Gel lib. 5. cap. 19.
Cic. pro domo.

Triplici suffragiorũ genere Romani utebantur, Voce, manu pedibusve & tabella; Voce, in comitijs, & consilijs ante leges Tabellarias vsus est populus Romanus. Voce & pedibus senatus: Tabella Iudicum fuit, eaque triplex, Absoluendi, Condemnandi, & quæ non Liqueret inscribebatur. In suffragio, vel voce, vel tabella dato, continebatur, V.R. idest, Vti rogas: & A. idest, Antiquo; Vnde, dare, Vti rogas, est approbare, concedere: dare, Antiquo, contra. Ponebantur tabellæ in cistella, vel sitella, quã Virgilius, vrnam vocauit.

Ant. c. 14.
I. iu. lib. 6.
Val. Max. lib. 9. c. 10.

A vocauit. Iurabatur etiam in legem, & qui in eam non iurasſent, ei aqua & igni interdicebatur, vt ex Appiano, Plinio, Liuio, & Floro diſcimus: tunc autem iurandum erat, cum legibus cauebatur, vt iurarent: Lege perlata, in æs incidi atq; cõſeruari oportebat, vt ex prima Ciceronis Philippica, ex Plauto & aliis cognoſcere licet: inciſæ, clauis in Capitolio affigebãtur. Hinc leges duodecim tabularũ, nõ quod duodecim leges eſſent, ſed in tot tabulis ſcriptæ eſſent. Vnde laudatur a Suetonio Veſpaſianus, quod reſtitutionẽ Capitolij aggreſſus, ærearũ tabularũ tria millia, quæ ſimul cõflagrauerant reſtituenda ſuſcepit, undiq; exemplaribus inueſtigatis. Antiquorũ Iuriſperitorum & Imperatorũ, a quibus ius ciuile Romanorũ conditũ fuit, hiſtoriam preter alios, breuiter complexus eſt Sebaſtianus in ſuo de legibus tractatu: quam nos, vt minus vtilem prætermittimus. Atq; hæc pauca de legum condendarum ratione delibaſſe uolui: plura qui uolet eos qui hac de re ex profeſſo ſcripſere, legat. Nos ad corpus iuris ciuilis reuertentes, quę dicenda ſuperſunt, proſequemur. Ius itaque ciuile Romanorum nũc habet in ſua rhapſodia tria uolumina. Primum Pandectarum, in quibus ius antiquum & iuriſconſultorum collectum eſt. Digeſtum vetus, & nouum & Infortiatum dicunt, cum tamen uno uolumine, quinquaginta libris, Pandectarum nomine, fuerit editum. Pandectarum nomen, & digeſtorum, pro uno nomine & opere accipitur. Latinum nomen, digeſtum, a digero dictum, quod ius priſcum in illud opus digeſtum & coordinatum ſit. Græcum vero πανδεκται, a πᾶν καὶ δέχεσθαι, quia oĩa collecta ibi ſunt, quæ ex iure antiquo excerpta obſeruari placuit. Hoc uolumen a Latinis litera D. vel P. deſignatur, a Græcis litera Π. cuius loco male apud Iuriſperitos irrepſit, hæc nota ff. Quod a quibuſdam inepte de hac nota dicitur, referre nolo. Duo itaque librorum millia in quæ immenſa legum multitudo, & in uerſus trecies centena millia excreuerat, in quinquaginta libros Iuſtinianus per ſuos collectores Theophilum, Dorotheum, Tribonianum, & alios, digeſſit. Ipſe vero Imperator ἀναλφάβητος καὶ ἄμουσος, vt Suidas ſcribit, & in fine uitę Eutychianus fuit: Platina tamen, eum pie de Incarnatione, ſenſiſſe narrat. Sunt etiam qui ſcribant eum ab hac hæreſi ab Agapeto, Pontifice Romano fuiſſe reuocatum: in quem, cũ eum rationibus non flecti uideret, Chriſtiana audacia armatus, hæc uerba pronũciauit, Ego ad Iuſtinianũ Imperatorẽ Chriſtianiſſimũ venire deſideraui, ſed Diocletianum inueni. Secundũ volumẽ, ex tribus codicibus Gregoriano Hermogeniano, Theodoſiano collectũ, Iuſtinianeus Codex nominatur, in duodecim libros diuiſum: vbi diuerſorum Cæſarũ collectæ ſunt epiſtolæ, reſcripta, & conſtitutiones, additis ex ſuis quinquaginta. Tertiũ habet nouellarũ Conſtitutionũ collectionẽ, quę vulgo Authẽticæ. i. approbatæ nominãtur. Huic parti acceſſerũt conſuetudines de Feudis, & q̃dã extrauagantes. Et vt hęc ampliſſima, ac ualde perplexa ars ſuã haberet Iſagogen, Iuſtinianus p eoſdẽ Iuriſperitos quattuor Inſtitutionũ libros fieri iuſſit, in quibus ciuilis doctrinæ ſumma continetur: quarũ pręcipuus architectus fuit Tribunianus homo omnis religionis contemptor: qui Iuſtiniano perſuaſit, ipſum non moriturum, ſed cum carne in cœlum

[Marginal notes: In Trinũ. act. 4. ſce. 3. — Grucchi. lib. 4. de comit. cap. 4. — Pau. Man. Par. 1. q. 4. & 5. — Cãdelab. auct. — L. 2. §. quã omnia. C. de uet. iur. enucl. — Euag. li. 4. Nic. li. 17. — In uita Bonif. — Diac. lib. 17. — Suid.]

assumptum iri. Citatur itaque ciuile ius per Digesta, Codicem, & Authenticum, siue Nouellas, per titulos, & per leges, quæ per prima verba, & numerum citari solent. A

Omnes fere Romanorum leges tribus cōstabant partibus, proœmio, capite, sanctione. In proœmio hæc continebantur, Quis rogauerit, quis iusserit, quo loco, tempore, quæ tribus, quis primum suffragium tulerit. Extat apud Tullium in oratione prima Antoniana pars proœmij cuiusdam legis: Capita partium legis spatiis distinguebantur, & numeris: & tot capitibus singulæ constabant, quot tota lex concipi posse uidebatur. Sanctio est illa pars, quæ certam pœnam irrogat iis qui legis præceptis non obtemperant. Vnde & muri sancti uocantur, quod pœna capitis sit constituta in eos, qui aliquid in muros deliquerint. In sanctionibus tria fere scribebantur: vt aliis legibus contrariis solutus esset, qui legem seruaret; pœnæ aduersus eos qui contra facerent: cautio, ne abrogari, aut derogari posset. B

Front. lib. 2. de aquaductis. *L. sanctio. ff. de pœn. Institu. de rer. diu. §. sancte. Cic. pro Bal.*

Omnem legum Romanarum uarietatē quidam ad certa capita reuocare conati sunt. A principio quędā leges latę sunt de tōto iure, vt leges Regęi, in uno uolumine a Sex. Papirio collectæ: qui liber, ius ciuile Papirianū appellabatur. Item leges duodecim tabularum. Postea aliæ per partes a magistratibus latæ fuerunt, quas in nouem classes distribuunt. Aliæ pertinent ad res sacras, vt de sacrificiis, de vestalibus, sacerdotiis. Aliæ ad magistratus, vel oēs: vt de patriciis adlectis, de magistratibus: vel ad multos, vt de legationibus: vel ad singulos, vt de censoribus, de Prætore urbano, Decēuiris, Aliæ ad comitia, quæ multæ fuere, vt de auspiciis, de legibus, de suffragiis. Aliæ ad iudicia, vt de iudiciis, de edictis perpetuis, de patronorum numero. Aliæ de aliis rebus ciuilibus, de nuptiis, dotibus, tutoribus, hæreditatibus, libertate, rebus creditis, de agris, vsucapionibus. Aliæ ad disciplinam & mores de sumptibus, de funeribus, de ornamentis mulierum, de ludo. Aliæ ad omnium hominum crimina, vt de peculatu, de ambitu, de calumniatoribus. Aliæ ad seditiosos ciues, nā per seditionē & uim latæ sunt multæ leges. Vbi nota, leges diuidi posse iuxta formas varias regiminis: quæ sunt, Regis, tyranni, optimatum, paucorum insolentiæ, reip. & populi: quarum tres improbandæ, tyranni, paucorum, & populi, reliquæ vero probandæ; ex quibus melior est regia, cui par, aut fortasse superior mista ex omnibus, vt pote magis perpetua, qualis fuit Romanorum, vt Polybio uidetur. Cum ergo plebs in seditiosos Tribunos incidebat, vel in alios uiros populares, in malum illum statum Resp. inclinabat, in quo populus tyrannidē exercet. Quando uero optimates plus nimio poterant, & aut ex nobilium inter se, aut cū popularibus contentione, aut ex tyrannidis cupiditate, priuata commoda legibus in speciem popularibus prosequebantur, Remp. ad paucorum, atque ad extremum ad unius potestatem perduxere. Populares leges, Agrariæ, Frumentariæ, Tabellariæ & aliæ. In Sullæ tyrannide, Valeria, Cornelia de præscriptione, & in Augusti regia de Imperio, &c. Aliæ deniquæ pertinent ad rem militarem, quæ non multæ sunt, vt, triumphalis, de captiuis, & similes. C D

Ant. Aug. lib. de leg. cap. 5.

A *Iuris ciuilis summa, locive communes, & capita.* *Disp. VII.*

VONIAM ergo iuri ciuili operā daturo valde vtile est quandam totius subiectæ materiæ summam prius habere; propterea nobis, de humanis legibus vniuerse agentibus, & vniuersam cognitionem tradentibus, visum est breuiter vniuersa iuris ciuilis capita, subiectamve materiam ob oculos proponere; quam ad formam tabulæ redegimus, vt vno quasi oculorum aspectu cerni, & memoriæ facilius mandari, ac retineri possit.

B Versatur itaq; Lex siue ius circa
- Personas
- Res, & A.
- Actiones. B.

Personæ considerantur ratione
- Status, vnde alij
  - Liberi
    - Natura, vt ingenui.
    - Manumissione, vt libertini.
  - Serui
    - Nati ex ancilla.
    - Facti iure ciuili, cū quis se nendit.
    - Iure gent. captiuitate.
- Gradus, C
- Officij. D

Item hominum, alij
- sunt sui iuris,
- sunt sub iure alterius, vel
  - sub potestate paterna, ut filius natus ex iustis nuptijs.
  - Sub potestate dominorum, vt serui.

C

C Considerantur personę ratione gradus.
- Cognationis naturalis secundū lineā
  - Ascendentium, ut sunt
    - Pater, auus, proauus, abauus.
    - Mater auia, proauia, abauia.
  - Descēdentium,
    - Filius, nepos, pronepos, abnepos.
    - Filia, neptis. proneptis, abneptis.
  - Lateralium,
    - Frater, consobrinus
    - Soror consobrina, & horum filij.
- Affinitatis, respectu cuius dicit, frater, vel soror mariti, & vxoris.
- Cognationis spiritualis, ratione cuius dicitur, compater, & commater, filius & filia spiritualis.

Nota, de iure tam ciuili, quam pontificali mater & pater sunt in primo gradu ascendentium, filius & filia in primo descendentium: at in transuersali frater & soror de iu-

D re ciuili sunt in secundo, de pontificali, in primo.

Nota rursus, in caussa matrimoniali gradus attenduntur secundum ius canonicum, usque ad quartum gradum in consanguinitate & in affinitate, usque ad primum: quæ consideratur, ratione matrimonij, & concubitus illiciti, ex quo etiam nascitur. In tutelis uero & hæreditatibus secundum ius ciuile, usque ad decimum gradum.

D.

Ratione officij cōsiderat lex personas, uel ratione officij
- Publici, quod, uel est coniunctū cū
  - Dignitate, ut cum mero, uel misto imperio; ut Consul, & Pręses,
  - Sine dignitate; vt miles, argentarius, &c.
- Priuati, ut sunt tutores curatores, qui dantur
  - Vel ad tuendum eum qui ob ætatem se tueri nequit.
  - Vel ad administrandas res pupilli, uel furiosi.

C.
Rursus considerat lex personas, uel rõne A
- Sexus, ut sunt fœminæ, & mares.
- Aetatis, unde alij maiores, alij minores.
- Alterius conditionis, ut
  - Liberi, & posthumi.
  - Corpore uitiati.
  - Qui testamentum facere possint, &c.

A.
Lex uersatur circa res, sumpto rei nomine, ut designat iura, corpora, & actiones, quæ, uel sunt
- Incorporeę, quę in iure consistunt, nec tangi possunt, ut iura
  - Vtendi,
  - Fruendi, &
  - Obligationes.
- Corporales, quę sua natura tangi possunt, ut
  - Fundus.
  - Vestis.
  - Aurum, &c.
- Rursus res uel sunt
  - Mobiles,
  - Immobiles.
  - Quę uel sunt
    - Priuatę in nostro patrimonio, uel ad patrimoniũ reuocari possunt, ut quæ pro derelictis h bentur. B
    - Publicę, extra patrimo. q̃ sunt, uel
      - Cõmunes usu, ut, aer, aqua, littus maris.
      - Publicę, flumina, portus.
      - Vniuersitatis, ut theatra, & stadia.
      - Nullius, ut sacrę, religiosę & sanctæ; ut templa, & muri ciuitatis.

A
Rursus lex uersatur circa res
- Acquirendas,
- Conseruandas,
- Amittendas.

uel
- Iure gentium, ut
  - Occupatione.
  - Captiuitate.
  - Inuentione.
  - Natiuitate. C
  - Alluuione.
  - Specificatione.
  - Accessione.
  - Confusione.
  - Aedificatione.
  - Plantatione.
  - Satione.
  - Cultura.
  - Traditione.
- Iure ciuili, ut.
  - Vsucapione.
  - Præscriptione.
  - Donatione.
  - Testamento.
  - Legato.
  - Fideicõmissione.
  - Successione.
  - Arrogatione.
  - Adiectione.

B.
Lex uersatũ circa actiones, quarum alia
- Realis, quæ datur in rẽ ipsam, & in quẽcumque possidentem, estq; melior & tutior, quam personalis.
- Personalis, quę datur in personam, quę oritur, vel D
  - Ex contractu,
  - Maleficio.

Alia summa iuris capita.

Rursus subiecta legis materia, continetur,
- Cõtractibus, quorũ alij
  - Stricti iuris, qui non admittunt nisi personas nominatas.
  - Bonę fidei, in quibus ex bono & ęquo pręstantur etiam quę non sunt nominata inter contrahentes.
  - Nominati, qui recipiunt proprium nomen, & transeunt in proprium contractum; ut emptio, uenditio, locatio, &c.
  - Innominati, qui remanent in solo nomine cõuentionis, pacti, seu promissionis; ut pactum, conuentio, pollicitatio.
  - Horum alij
    - Respectiui, Do, ut des, Facio, ut facias.
    - Simplices, ut conuentio, & pactum nudum.
  - Alij dolum malum recipiunt, ut depositum, precarium: alij dolum, & culpam; ut mandatum, commodatum.

Rursus,

A Rursus, alij pariunt actionem, alij non: alij uestiti, alij nudi dicuntur, alij simulati, claudicantes, usurarij, coacti, conditionales, iurati, &c.

Qui uersantur in
- Locationibus.
- Emptionibus.
- Permutationibus, &c.

In quibus quædam sunt.
- Substantialia, quæ omitti non possunt, etiam per pactum; ut in uenditione precium.
- Naturalia, quæ tacite ueniunt ex natura contractus; ut in mutuo, restitutio tantundem in eadem qualitate: in uenditione, ut uenditor teneatur de euictione: Quæ per pactum minui possunt.
- Accidét alia quę abesse possunt, & pacto minuere licet.

B Vltimis uoluntatibus: quę considerari possunt, vel
- In genere, & in se, prout nulli applicantur subiecto
- In particulari, & in concreto, prout vltima uoluntas applicata est, testamento, codicillo, & donationi caussa mortis.

Est autem testamentum sic dictũ, quasi testatio mentis,
- Aliud militare.
- Aliud paganum.
- Aliud in scriptis.
- Aliud nuncupatiuum.

Iudicijs quorum
- Aliud ciuile, quo agitur principaliter ad commodum priuati, siue ex contractu, siue ex delicto caussa oriatur.
- Aliud criminale, quando principaliter tractatur de pœna, applicanda Fisco, seu ad commodum publicum ex delicto tantum, vel publica vindicta.

Est autem iudicium actus trium personarum, iudicis actoris, & rei.

C Atque ad hæc capita aliqui vniuersam iuris humani tractationem reuocandam esse existimarunt. Alij vero multitudinem illam non satis bene digestam librorum titulorumque iuris ciuilis Romanorum ad eos communes locos reuocarunt, quos sequenti tabula digestos videbis. Vigel.

D Ius ciuile tractat, aut
- Iuris genera, Iurium autem aliud
  - Publicum: Publica autem iura sunt.
    - Iura & leges.
    - Magistratus.
    - Iudicia publica.
    - Iudicia priuata.
    - Ecclesia & religio.
    - Fiscus.
    - Militia.
    - Ciuitates.
  - Priuatum, qđ singuli habent. quod spectatur, aut
    - In personis, vt iˀ inter
      - Maritum & vxorem.
      - Parentes & liberos.
      - Dominum & seruum.
      - Patronũ & libertum.
      - Tutorẽ & pupillum.
      - Curatorem & adultũ.
    - In rebus, vt sunt
      - Dominium.
      - Possessio.
      - Vsufructus.
      - Vsus
      - Seruitutes, & similia iura.

- Caussas iuris.
  - Acquirendi, quæ sunt,
    - Lucratiuæ, vt sunt
      - Hæreditates { Ex testaméto / Ab intestato } Cum suis actionibus. A
      - Legata & fideicommissa, cum suis actionibus & reliquis speciebus.
      - Donationes.
      - Vsucapiones.
    - Onerosæ, ut sunt,
      - Obligationes & Actiones
        - Quæ sunt ex
          - Contractu
            - Vero & nominato, q. fit, aut
              - Re, ut
                - Mutuum.
                - Commodatum.
                - Depositum.
                - Pignus.
              - Verbis, ut uerborum obligationes, cũ suis speciebus, affinibus, & remedijs. B
              - Litteris.
              - Consésu, ut é
                - Emptio & uéditio.
                - Locatio & cóductio.
                - Societas
                - Mandatum.
            - Quasi innominato
            - His accedunt cõtractus eorum qui sunt in aliqua potestate, cum suis actionibus. C
          - Maleficio, ut
            - Furtum.
            - Rapina.
            - Dãnum.
            - Iniuria.
            - Horum ité species & actionũ affinia remedia.
  - Retinendi, amittendi & recuperandi; ut sunt
    - Exceptiones
    - In integrum restitutiones.
    - Condictio indebiti.
    - Liberationes.
    - Capitis diminutio.
    - Captiuitas.
    - Postliminium.
    - Quibus accedunt, duo tituli generales de uerborum significatione, & de regulis iuris. D

Verum mea quidem sententia totum ius ciuile quod in omnibus libris nunc exstat adhuc ad magis absolutam methodum reuocari posset: ad certa nimirum capita, siue communes locos vt omnes qui hoc tentarunt facere conati sunt: singulis capitibus suas subiiciédo partes titulosque, qui in omnibus libris continentur, vt in Institutionibus, in Digestis, in Codice, & in aliis, quibus, si quis absolutum opus vellet conficere, singularum legum doctrinam breuiter subiicienda esset. Et ne uolumen nimis cresceret, resecari pos-

A ri possent leges, quarum nullus nũc est vsus, vt sunt multarum personarum officia. Eius quod fieri posse diximus, nos quædam lineamenta subiiciemus, quæ ad perfectam formam qui uolet, poterit reuocare.

Vniuersum itaque iuris corpus continet, vel ius ipsum eiusq; partes: vel iuris materiam, ea nimirum de quibus iura statuuntur.

Omne ius oritur, vel constat, ex iure naturali quod & ius gentium continet, vel ciuili, quod ex ratione pendet humana.

Iuris ciuilis partes sunt, vel iura scripta, vt leges, cõstitutiones, rescripta, priuilegia, & aliæ, quæ a personis constituentibus nomen sumpsere: vel ius non scriptum, vt consuetudo, & mores, æquitasque.

Ad ius pertinet eius interpretatio, & eius species, vt interpretatio, restri-
B cta, extensa, actiua, & passiua, &c.

Huc etiam pertinent leges de nouo iure constituendo, In ff. C. A. & abrogando, abolendoue.

Atque ad hanc primam tractationem reuocares multos titulos, qui in ff. C. A. I. habentur.

Sequitur secunda iuris tractatio, quæ continet materiam ipsam de qua leges feruntur, quæ communiter reuocari solet ad hæc tria capita, ad Personas, ad res, & ad facta, quorum appellatione continentur personarum dicta, scripta, gesta, & actiones, modo aliquam iuris, aut iniuriæ communionem habeant, hinc conuentiones, testamenta, delicta, obligationes, &c. ex quibus oriuntur actiones forenses & iudicia. Sunt autem facta, partim nu-
C da, partim cum iure coniuncta, & mista.

Personarum consideratio, alia communis, vt de statu hominum, de iure personarum: alia priuata, de priuatis personis.

Personarum potestas in alias personas, alia patria, de qua statuitur quomodo acquiratur, & amittatur. C. A. I. Alia patronorũ in libertos, de qua etiam illa duo quæruntur in C. A. I. Alia tutellaria, de qua etiam quæritur quomodo acquiratur, & finiatur, in ff. C. I. Alia curatoria, in ff. I. Alia dominica, quomodo quis veniat in seruitutem, & ab ea liberetur, & de operibus seruorum ff. C. I.

Personæ priuatæ, quarum distinctio sumitur ex sexu, ętatę, natalibus, ordine, vnde varij personarum gradus pro graduum & dignitatum varieta-
D te, & varia eorum officia, in ff. & deniq; ex moribus vel studiis, vnde alij milites, alij agricolæ, alij sacri, alij profani.

Atque ad hos communes locos qui personas spectant bonam iuris ciuilis partem reuocares.

Sequitur alterum materiæ subiectæ caput, nimirum Res, in quibus primo spectatur earũ diuisio, quod aliæ sint sacræ, aliæ profanæ, alię publicę, aliæ priuatæ: aliæ corporeæ, aliæ incorporeæ: aliæ mobiles, aliæ ĩmobiles.

Dominium, & eius partes, vt dominium directum, vtile, & possessio naturalis, ciuilis, & quasi possessio.

Quibus modis acquirãtur dominia, vt occupatione, cũ res nullius sunt, aut derelictę: Inuẽtione, vt thesaurus, captiuitate, natiuitate, alluuione, speci-

cificatione, cum in rem alienam inducitur forma, ita vt materia reddi non A
possit: accessione, vt si arbor in alieno agro plantetur: cõmistione, confusio
ne: ædificatione: cultura & satione, simplici traditione.

Quibus modis rerum iura amittãtur iure gentium: vt rerum diuisione..

Quibus modis acquiratur & amittatur rerum possessio: per quas perso
nas dominium & possessio acquiratur, ff. C. I. Huc pertinent seruitutes re
rum, quibus ius in alienam rem acquiritur ff. C. I. item vsus fructus & ha-
bitatio ff. C. I.

Quibus modis res acquirantur Iure ciuili, Vsucapione, præscriptione
donatione, ff. C. A. I. & specialibus donationibus, arris, sponsalibus, dote,
donatione propter nuptias, vt sunt bona paraphernalia, id est, præter dotẽ:
ff. C. A. donatio inter virum & vxorem ff. C. & donatio caussa mortis. ff. B
De quibus etiam in iure canon. Denique successione & testamento, quo re
feruntur legata & fideicommissa. Atque hinc extant facta actionesve hu-
manæ circa res ipsas.

Hinc circa res præcipua actio, factumve, quo res ex testamento succes-
sioneq; acquiritur, de natura, & caussis, & speciebus testamenti, & de sub-
stitutionib. ff. C. I. Quibus modis testamentũ confirmetur, & infirmetur,
de codicillis, legatis, fideicõmissis ff. C. I. quæ conditiones uitient ultimas
uoluntates ff. C. De interpretatione dispositionum ultimarum voluntatũ
ff. de rebus dubiis. De emendato iure successionum ab intestato ff. C. A. I.
De successionibus quæ deferuntur ex necessitudine ciuili, vt per arroga-
tionem, successionemque libertorum I. C. De iure deliberandi in aleuan- C
tionem, successionemque libertorum I. C. De iure deliberandi in aleuan-
da, vel omittenda hæreditate. ff. C. Et de dilationibus successionum, & iu-
re accrescendi ff. C.

De contractibus, qui sunt aliud principale caput humanorum factorũ,
sub quo hi præcipue tituli continentur. De obligationibus, vbi de earum
natura, caussis & speciebus. ff. C. I. Quibus modis tollantur obligationes
ff. C. I. De pactis, mutuo, ff. Si certum petatur. C. I. Quibus modis re contra-
hatur obligatio: An liceat pacisci usuras: de cõmodato, & precario ff. C. de
deposito & sequestratione ff. C. De pignore & hypoteca ff. C. A. De inde-
bito. De uerborum obligationibus. ff. C: A. I. De fideiussoria obligatio-
ne ff. C. I. De constituti obligatione C. de constituta pecunia: De promissio
ne & interesse. De pollicitationibus & uotis. De literarum obligatione; D
de libellis rationariis mercatorum. De obligationibus ex consensu, de em-
ptione, locatione, conducto ff. C. I. Emphyteusi: de mandato, societate & nu
ptiis. ff. C. I. de præpositis negociorum. De quasi contractibus, quæ ex quasi
contractibus oriantur: de contractibus innominatis, de rerum permutatio-
ne: de transactionibus. ff. C.

Aliud principale caput factorũ, sunt delicta, obligationesve quæ ex de-
lictis oriuntur; sub quo continentur hi tituli. De furto. ff. C I. De hæredita-
te populante ff. Sacrilegio, peculatore ff. C. Expilatoribus, plagiarijs, ff. C.
falsarijs, calũniatoribus, præuaric. tergiuersat. captoribus munerum, in-
cantatoribus & ariolis: De ui publica & priuata: de crimine læsę maiestatis
& se-

A & seditiosis: sicariis, veneficis, parricidiis, stupratoribus, raptoribus, & similibus. De termino moto, de concussione, effractoribus carcerum, receptoribus. De iniuriis, & damno iniuria, vel culpa dato. De extraordinariis criminibus, de crimine stellionatus, de dolo malo. Quatenus obligemur ex delicto eorũ qui in nostra sunt potestate. De obligationibus quę oriunex quasi delicto, de quibus multi tituli habentur in C.

Actiones deinde sunt aliud principale iuris caput, de quo multi extant tituli. Actionum aliæ respiciunt personas quibus conueniunt, aliæ rei vin dicationem, aliæ obligationes diuersas ob quas competunt. Sub hoc itaque capite hi ponuntur tituli, De actionibus, quid sit actio & eius species ff. I. de accessionibus & imminutionibus actionum ff. De caussis agendi, quo ordi-
B ne tribuantur actiones. Quibus actionibus patria potestas conseruetur: quę detur pro iure patronatus: de actionibus pupilli contra tutorem, & tutoris iure pupillorum. Quibus actionibus inter puberes & curatores agatur ff. C. quibus actionibus de libertate & seruitute inter dominum & seruum agatur ff. C. Et hæ sunt personarum actiones. De rei uindicatione, de actionibus adipiscendæ, retinendæ, & recuperandæ possessionis ff. C. I. De concursu petitorij & possessorij iudicij. Ex modis acquirendi iure gentium, iure ciuili, ex usucap. præscript. donatione, donationibus sponsalitijs. ff. C. donatione inter coniuges, parentes, liberos, & caussa mortis facta: ex iure successionis testamento, ab intestato. ff. C. I. ex fideicommisso vniuersali, ff. C. De collatione bonorum inter hæredes. ff. C. ex testam. pro legatis. ff. C.
C Quibus actionibus seruitus vendicetur, aut constitui possit. ff. de communi diuidundo, & finium regundorum actionibus ff. C. ad exhibendum ff. C. de generalibus actionibus ex diuersis obligationibus competentibus. ff. C. ex pacto mutuo. ff. C. si certum petatur, ex commodato, precario. ff. C. ex deposito, sequestratione, pignore, hypotheca. ff. C. pro indebito soluto. ff. de verbor. obligatione. ff. de eo quod certo loco dari potest, ex constituto. ff. C. ex interesse, promissione, pollicitatione, & voto, ex obligatione literarum: ex empto vẽdito. ff. C. conducto, locato. ff. C. emphyt. cõtractu. ff. C. iure societatis: ex obligatione mandati. ff. C. Quibus ex caussis conueniat nobis, aut in alios detur actio, ex alieno contractu ff. C. I. Ex quasi contractu. ff. C. negociorum gest. contractibus innominatis. ff. C. Quando contra obligationẽ
D conuentionis, & solutionum detur actio ff. C. Ex obligatione delictorum ff. C. Furti, ff. C. Factæ uiolentiæ C. Factæ iniuriæ ff. C. I. de oblig. facti, quo damnũ, vel iniuria, vel culpa facientis datum est. ff. C. I. de actione in factũ, vt mulcta: ex obligatione legis. Quo officium iudicis loco actionis imploretur. ff. de cessione actionum. ff. C. de exceptionibus. ff. C. de iudiciis, & eorum differentijs: apud quos agi possit. ff. C. I. de citationibus. ff. C. quomodo sit procedendum contra eos qui vocati in iudicium non veniunt. Qui suo vel alieno nomine in iudicio versari possint, qui non. ff. C. qui legitime stare in iudicio possint, vel non. De infamibus. ff. C. de procuratoribus & syn dicis ff. C. de aduocatis C. de reo comparente per se, vel per procuratorem. De dilationibus & feriis ff. C. de satisdationibus ff. C. de libellis quib. actiones

nes

nes proponuntur ff.C. quando & quæ exceptiones opponi possint. De mutuis petitionibus. A. De ordine cognitionum C.de litis contestatione. C. de coercenda mali tia litigantiũ religione iuramenti C.A.de probationibus. ff.C.de euidentia facti & confessione.ff C. de fama & communi opinione: testibus,ff.C.A. tabulis ff.C.A. præsumptionibus ff. expediendis litibus per iuramentum ff.C.A.disputationibus,siue probationibus. De consultatione iudicum in proferenda sententia C.de sententia ff.C.de re iudicata ff. C. de exceptione rei iudicatæ C. de præsidiis declinandæ iniuriæ iudicum. De appellationibus ff.C.A.de criminalibus iudiciis. Atque ad hæc fere capita uniuersum ius reuocari posset. Quo loco adnotauerim, hic non fuisse enumeratos omnes titulos qui in libris legum ciuilium cõtinentur, nec etiam eos, qui recensiti fuerunt, suo in loco & ordine fuisse positos, quo poni deberent, si quis uellet exacte omnes in ordinem redigere, vt exẽpli gratia eos qui pertinent ad iudicia, et sic de aliis. Vt autẽ uniuersa iuris legumque materia, uno aspectu cerni possit, hanc subiicio tabellam. A. B

- Vniuersa iuris tractatio uersatur vel
  - Circa ius ipsum, explicando originem naturam caussas, partes, effectus, quomodo fieri aut aboleri, ac interpretari queat.
  - Circa personas,
    - Per quas introducitur, conseruatur, & administratur ius, unde uaria personarum genera, & officia.
    - In quas habetur, vel quæ habent ius in alias,
  - Circa res,
    - Quarum habetur dominium; hinc rerum diuisio, & earum acquisitio, per uarios modos, earundemque dominia uaria. C
  - Circa facta, ut cõtinent rationẽ iustitiæ, vel iniustitiæ quibus vel
    - Res acquiruntur.
      - Per donationes.
      - Per successiones & testamenta.
      - Per mutuum consensum, & contractus.
    - Ius acquisitũ uiolatur, & impeditur.
      - Per occupationem iniustam, uel damna illatã.
      - Per crimina in personas, vel cõtra ius ipsum, & leges: huc ptinẽt crimina & psonę criminosę.
    - Iura resarciuntur.
      - Hinc actiones in res, & personas, quæ ius uiolarunt, aut uiolare uolunt.
    - Quibus recuperãtur per ius ipsum, vel per eos qui ius administrant:
      - Vnde iudicia, quibus ius conseruatur, recuperaturque, & violatores puniuntur.

Atque ex hac tabella intelligi potest, quæ potissimum iuris partes siue materiæ cognoscendæ sint ab iis, qui ciuili prudentiæ operam sunt daturi; illæ nimirum, quas ob oculos proposuimus. Quod si quis peteret, qui ordo in unaquaque materia tractanda aut cognoscenda seruandus esset, responderem hæc capita, uniuerse loquendo de quacunq; re considerari possunt, Nomen, diuisio, definitio, caussæ, partes, species, effectus, officia, & vsus, similia, atque contraria: & si res ipsa postulabit, ortus, siue necessitas, & integritas. Ex quibus capitibus aliqua interdum poterunt omitti, aut leuiter attingi, & unum cum alio copulari. D

Ad extremum placet etiam hoc loco in gratiam tironum quandam tabellam proponere, in qua Institutionum imperialium, uniuersa spectabitur materia & ordo, iuxta quattuor capita in quas sunt distributæ. Quarum prima ius ipsum artemque & finem iuris continet: Secunda rem subiectam, nimirum personas: Tertia res ipsas: Quarta actiones quibus res conseruantur, aut repetuntur per iudicia.

- Prima pars
  - Iustitiæ & artis definitionem.
  - Iuris præcepta, & finem.
  - Iuris diuisionem
    - Publicum
    - Priuatũ,
  - } Tit. 1.

con tinet.

A côtinet.

Rursus aliis diuisiões in
- Naturale, quod est commune etiam cum brutis.
- Gentium, quod apud omnes gentes uiget.
- Ciuile, qd pro iure Romano sumitur, qd subdiuidit in
  - Scriptum, cuius partes sunt,
    - Lex
    - Plebiscitum.
    - Senatusconsul.
    - Principum placita.
    - Magistratuum edicta.
    - Responsa prudentum.
  - Non scriptum, quod côsuetudine & moribus côtinetur.
- Immutabile, ut est ius naturale.
- Et mutabile, ut est ius humanum.

Tit. 2.

B Subiectam materiam, q̃ côtinet.
- Personas.
- Res.
- Actiones.

C Secũda personas, & iura personarum. Personarum duplex est diuisio.
- Prima in Ti. 3.
  - Liberos & Seruos. Quorum alij
    - Ingenui. Tit. 4.
    - Libertini. Tit. 5. 6. 7.
- Secunda in
  - Eas quæ sunt sui iuris,
  - Eas quæ sunt alieni iuris: vel in
    - Potestate dominorum, vt serui.
    - Potestate parentũ, quæ
      - Côstituitur. T. 9.
        - Nuptijs.
        - Legitimatione. 10.
        - Adoptione. T. 11.
      - Dissoluitur. T. 12.
        - Morte.
        - Deportatione &c.

D Personę rursus sũt vel sub
- Tutela
  - Quid sit tutela. T.
  - Quotuplex
    - Testamẽtaria
      - De personis
        - De his qui dant, vel accipiunt tutores.
        - De his qui dantur. T. 13.
      - De modo
      - De re
      - Specierum quarundam interpretatio. 14
    - Legitima.
      - Ex l. 12. tab.
        - Adgnatorum. T. 15. 16.
        - Patronorum. T. 17.
        - Parentum. T. 18.
      - Ex nouo iure, Fiduciaria. T. 19.
    - Datiua.
  - Ratio — De ratione reddenda a tutoribus
  - Effectus — De auctoritate tutorum. 21.
  - Dissolutio. 22.

Tertia

A

- Curatione. T.23.
  - Tutelę & curationi communia.
    - Satisdatio.24.
    - Excusatio.25.
    - Suspicio.26.
- Neutro iure.

- Tertia circa res, in quib. spectatur dominium, & obligatio.
  - Dominium.
    - Iurisgentium 1.
    - De acquisitione particulari.
      - De reb.
        - Corporalib. 2.
        - Incorporalibus, vt sunt seruitutes
          - Reales 2.
          - Personales 3.
            - Vsusfructus.4.
            - Vsus
            - Habitatio 5.
      - De modis.
        - De vsucapione 6.
        - De donatione.
        - De iure accrescendi 7.
      - De personis.
        - Alienantibus 8.
        - Acquirentibus 9.
    - Iuris ciuilis.

B

- De acquisitione vniuersali
  - De hęreditate.
    - Ingenui
      - Ex testaméto.
        - Etymologia.
        - Constitutio.
          - De testatore.
            - Qui iure cōi testatur.10.
            - Milite.11.
            - Qui negauit.12.
            - Parente qui liberos habet in potestate.13.
          - De hærede.
            - Instituendo.14.
            - Substituédo.
              - Vulgariter.15.
              - Pupillariter.16.
        - Dissolutio.
          - Ipso iure.17.
          - Officio iudicis.18.
        - Accidentia.
          - Qualitas hæredum.19.
          - Legata
            - Natura. / Constitutio. — 20.
            - Ademptio. / Translatio. — 21.
            - Imminutio. 22.
          - Fideicommissa
            - Vniuersalia.23.
            - Particularia.24.
          - Codicilli.25.

C

      - Ab intestato.
        - De defuncto.
        - De hæredibus.
        - Ordo
          - Primus.1.
          - Secundus.
            - Adgnatorum.
              - Patris nuncupantis.2.
              - Matris. 3.
              - Liberorum. 4.
            - Quasi adgnatorū.
          - Tertius.5.
        - Hypotheoriæ.
          - De gradibus.6.
          - De seruili cognatione. communia de successionibus ab intestato. 7.

D

    - Libertini
      - Si assignatio non sit facta. 8.
      - Si assignatio facta sit. 9.
  - De bonorum possessione. 10.
  - De acquisitione per arrogationem.11.
  - De addictione bonorum libertatum conseruandarum caussa. 12.
  - De bonorum venditione / De S. C. Claudiano. — 13.

In

A.

- De obligatione.
  - In genere.
  - In specie.
    - Ex cōtractu vel quasi
      - Constitutio.
        - De modis
        - De contractu
          - Re
          - Verbis
            - De re promissione
              - Summa
              - Expositio.
                - De forma
                - De materia.
                - De efficiente.
                  - 16 Proximo
                  - Remoto. 19.
                    - De duobus reis 17.
                    - De seruo. 18.
                - Effectu. 20.
              - De fideiussione 21.
          - Literis. 22.
          - Consensu.
            - In genere. 23.
            - In specie.
              - De emp. & vēd. 24.
              - De locatione, & conduct. 25.
              - De societate 26.
              - De mandato 27.
        - De quasi contractu. 28.
        - De personis. 29.
      - Dissolutio. 30.
    - Ex delicto, vel quasi.
      - De delictis
        - In genere
        - In specie de
          - Furto 1
          - Rapina 2
          - Dānodato 3
          - Injuria 4
      - De quasi delictis.

B

C

D

- Quarta pars circa actiones, siue iudicia.
  - Priuata in quibus spectātur
    - Actiones de quibus explicatur
      - Definitio.
      - Diuisio
      - Caussæ ob quas agere
        - Ex seruorum, & filiorum contractibus. 7.
        - Seruorum delictis. 8.
        - Animalium illato damno. 9.
      - Adiuncta,
        - Personæ per quas agere liceat. 10.
        - Satisdationes. 11.
        - Duratio, & in alias personas migratio. 12.
    - Exceptiones.
      - Caussa
      - Exēpla
      - Diuisio
        - Prima
        - Secunda — 13.
        - Tertia
        - Quarta. — 14.
    - Interdicta 15.
    - Præcepta
      - Litigantium 16.
      - Iudicum. 17.
  - Publica. 18.

A

De legum diuersarum comparatione, quomodo vna aliam excellat, aut tollat, deque contrariarum legum conciliatione. *Disput. VIII.*

D vniuersam humanarum legum cognitionem proposita disputatio nonnihil confert: & ideo nullo modo prætermittenda fuit; cum ex rerum comparatione longe melius earum elucescat natura. Quæ ergo hac de re ab alijs fuse dicuntur, nos paucis positionibus perstringemus. Prima positio, lex limitatiua, correctoria, correcta, & particularis, quam exorbitãtem vocant, inter se differunt. Limitatiua est, qua generalis regula limitatur, vt in aliquo casu non procedat; quæ, exceptio vocatur, & licet comprehendatur sub uerbis, non tamen sub sensu; alias enim esset correctio. Correctoria est illa, quæ in parte, vel in toto ius antiquum tollit: quæ abrogatio & derogatio dicitur. Lex correcta est illa quæ vel omnino, vel ex parte sublata fuit. Exorbitans, siue particularis est illa, quę non facit ius commune, sed priuilegiũ & gratiam continet. His adde legem præcellentem, vt est illa, quæ cum alia comparata ei præferri debet. Secunda positio, his de caussis vna lex antefertur alteri. Primo respectu caussæ efficientis: quomodo lex superioris tollit legem inferioris. Secundo respectu materiæ; vt lex de rebus sacris, quæ præfertur legi de rebus profanis. Tertio, ratione formæ, quomodo lex maiore cum solennitate facta, prefertur ei quæ minus solenniter sancita fuit. Quarto, ratione finis; qua ratione quæ tendit in bonum commune antefertur ei, quæ in bonum priuatum fertur: cũ illud, vt Aristoteles scripsit, sit quid diuinius & magis amandum. Tertia positio, vna lex tollit aliam ratione rei subiectę, duodecim modis. Lex de rebus sacris derogat rebus profanis: de bonis animæ, bonis corporis: de rebus corporis, externis bonis: de rebus naturalibus, rebus accidẽtalibus: de rebus suis, rebus alienis: de bono publico, bono priuato: æquitas præfertur rigori: necessarium, non necessario: voluntarium, inuito: ius ordinariũ, extra ordinario: quod quis habet per se, ei quod quis habet ab alio: denique, fauor odium tollit. Quarta positio, vna lex tollitur per aliam ratione modi, in his casibus. Primo lex prohibens tollit legẽ permittentem: cum maioris efficaciæ sit prohibitio, quam permissio. Secundo, lex iubens tollit legem consulentem, cum iussio ponat necessitatem, consilium non item. Tertio, quę principaliter disponit, eam quæ accessorie aliqd statuit. Postremo, veritas fictioni præfertur. Quincta positio, vna lex tollit aliam ratione qualitatis, vndecim modis. Primo lex conscientiæ, derogat legi seculari in suo foro; secus in foro iudiciali. Secundo, idem dicendum est de lege canonica & ciuili. Tertio, statutum derogat iuri communi in eo, qđ statuens sancire potest in suo municipio. Quarto, lex siue statutum in constitutionum codice, derogat legi extrauaganti. Quincto lex obseruata de consuetudine, præfertur ei quæ per eandem cõsuetudinem est abrogata. Sexto, lex noua derogat veteri l. non nouum, ff. de legibus. Septimo, lex posterior derogat priori in ordine, quando inter se sunt contrariæ, licet eodem tempore

Doct. l. 1. ff. de regu. iur. B

Cap. cum inferior de maior. & obed.

l. sãcimus. C. de sacr. eccles.

C

Lib. 1. Eth. 2.

Cap. cum in cunct. de elect.

D

Cap. tua, de spons.

Ca. pastor. de fide instru.

A pore essent promulgatæ. Octauo, lex specialis derogat generali. Nono, lex habens clausulam derogatoriam pręfertur legi illam non habenti. Decimo, *Ca. generi* illa præualet, quæ maiorem vtilitatem habet. Denique, illa quæ caussam ha- *de reg. iur.* bet priuilegiatam. Ex quibus colligeres, vnam legem tolli per aliã, aut alij *lib. 6.* præualere, tribus modis vniuerse loquendo, ratione materiæ subiectæ, ratione modi, & ratione qualitatis. Quod dicitur, vnam legem aliam tollere, intelligendum est, quando inter se conciliari non queunt. Qua autem rõne si in illis appareat contrarietas, conciliari possint, statim dicemus. Sexta positio, quæ videntur inter se contrariæ leges, his modis eas conciliare licet. Primo, cum vna lex declarat aliam, vt si antiquior esset obscura. Secundo, cũ *Ca. nouit,* ad cautelam maiorem posita est. Tertio, prout vna aliam distinguit. Quarto, *de iudic.*
B quia vna aliam supplet. Postremo, quatenus vna aliam limitat. Quod si his, vel alio modo leges conciliari non queant: dicendum erit vnam fuisse correctam per aliam. In quo obseruandus erit ordo digestionis temporum, auctorumque, & scripturæ. Rursus de legum conciliatione, aliqui ita præcipiunt. Primo fieri potest ex rerum tractatarum, & quæ tractantur, & ex antecedentium & consequentium, atque verborum diligenti inspectione, & examine. Secundo, si animaddertatur quo pacto vnaquæq; lex loquatur, an aliquid statuat, an aliquid per modum exempli dicat, aut obiter loquatur. Tertio, si temporis quo conditæ sunt, habeatur ratio, cum priores interdũ ad posteriores trahãtur, & vnus legislator alteri auctoritate & potestate pręstet, vnaq; lex pluribus iuribus, quam alia iuuetur. Denique, si hæc nõ suf-
C ficiant; videatur quæ lex cui speciei iustitiæ, vt distributiuæ, commutatiuę, æquitati, & rigori magis congruat, & quibus rationibus internis, & externis, firmis, aut infirmis nitatur, vt intelligi possit, quæ magis præponderet, secundum eam regulam, quæ docet, magis æquitatis, quam stricti iuris rationem esse habendam. Septima positio, quando duę leges, quarum vna esset canonica, altera ciuilis inter se essent contrariæ, canonica in vtroq; foro præualeret, si ageretur de re quæ esset peccatum, & ita ciuilis censeretur correcta: alias vtraq; in suo foro seruabitur. Quando vero aliquid non esset in vno iure decisum, in altero vero maxime, seruandum esset ius in quo res est *Glos. c. li-* decisa: cum vnum alterum imitari non dedignetur. Et quia vtrunq; ius pias *cet de foro* caussas & æquitatem fouet, illud in vtroq; foro erit seruãdum quod magis *comp.*
D pietati, & ęquitati fauet. Octaua positio, omnes contrarietates quę ex legum collatione nascuntur, ad tres modos reuocari possunt. Primus, cum duæ le- *Ferd. Far-* ges secundum totum sunt sibi contrariæ: secundus, cum vna pars vnius est *nes. epist.* contraria parti alterius, vel pars toti, & cõtra: tertius, qui raro cõtingit, cum *ad Flau.* vnius legis vna pars est alteri contraria. Nona positio, omnium legum pu- *Vrsin.* gnantia ad quinque pręcipua capita reuocari potest. Primum, cum continet contraria; vt cum dicitur, litora maris esse communia, & non publica: & litorum vsum esse publicum: Item, vsufructuarium cedendo vsumfructũ al- *In instit.* teri quam domino, nihil agere: & licet vsurarius non possit ius suum alteri cedere; vsufructuarium tamen posse. Secundum, cum aliqua nimis genera- *Inst. de co* liter pronunciantur; vt cum dicitur codicillos nullam omnino solemnita- *dic.*

tem

tem requirere, & tamen requirunt quinque testes. Item, cum dicitur publica iudicia nihil habere commune cum priuatis: & tamen multa habent similia. Tertium, cum aliquid diminute pronunciatur; vt cum dicitur. Seruitutem esse constitutionem iuris gentium, vbi excluditur ea quæ inducta est iure ciuili: Item vsufructuarium non possidere, iure nimirum ciuili, quia naturaliter possidet. Quartum, cum aliqua non satis bene vel plene explicantur; vt cum dicitur necessarium esse detrahi Falcidiam: cum tamen id sit in hæredis potestate remittere. Item, cum dicitur aliud pro alio petentem, posse in eodem iudicio suum errorem corrigere: & tamen non erit idē iudicium. Quinctum, cum aliud ex alio male videtur inferri; vt cū dicitur, omnes res pupillo, & pupillæ sine tutoris auctoritate recte dari posse (& postea infertur.) Ideoq; si debitor pupillo soluat, necessaria est debitori tutori auctoritas, alioqui non liberabitur. Decima positio, octo modis vna lex cū alia comparari potest. Primo, vtra sit antiquior & magis obseruari solita. Vnde, licet lex 12. Tabularum, Iusserit, Quodcunq; postremum populus iusserit, id ius ratumque esto: tamen Appius Claudius secundum legis antiquæ dispositionem censuram gessit contra legem Aemiliam, quæ vltima erat; contradicente P. Sempronio Trib. pleb. & indigne ferente. Secundo, vtrā sapientior legislator condiderit: sapientior nimirum in ea re quam tractat. Tertio, vtra ad remp. pertineat, aut ad priuatas vtilitates. Quarto, vtra de rebus maioribus caueat, ut de religione, de maiestate, de salute multorum, vel de voluntate & vtilitate vnius. Quincto, vtra agat de præmio, vel de pœna: vtra prohibeat, permittat, aut iubeat: nam maior est auctoritas præcipientis, quā permittentis; & prohibentis, quam iubentis: nam quod iubetur, licet bonū sit; tamen male fieri potest: quod uero per se prohibetur, nō alia de caussa prohibetur, quam quod malum sit. Sexto, vtra honestior, vtilior, & magis necessaria patrię. Septimo, utra generalior, aut magis definita. Vniuersalis erat hæc in legibus 12. Tabularum, Vti quis legasset, ita suæ rei ius esto: ex qua multa in fraudem fieri poterant. Vnde quæ magis est definita magis attendenda erit, vt quæ magis ad iudicium accedat. Octauo, & vltimo comparantur leges continentia; hoc est, vtri minus derogetur, altera seruata. Atque ex his colligere licet tres esse maxime vtiles legum comparationes. Quarū prima fit ratione abrogationis & determinationis: secunda ratione obligationis: tertia ratione contrarietatis. Quæ sane collationes plurimum valent ad eas recte exponendas, & ad vsum traducendas, quibus de rebus consequenti libro, cum omnes omnium legum humanarum species, & partes explicuerimus, disputaturi sumus. Parum enim esset, ipsam legum naturam vniuerse explanasse, nisi qua ratione leges intelligendæ, explicandæ, & ad vsum traducendæ sint doceretur.

Titu. de pub. iud. *Inst. de iur. per.* *Inst. per quas. cas. res acquir.* *Inst. de leg. Falc.* *De act.* *Inst. quib alien lic. uel non.* *l Ant. Lul. ib. 2. de orat. c. 6.* *Liu. lib. 9.*

A B C D

Libri decimi Finis.

Titu. de pub. iud. Inst. de iur. per. Inst. per quas. caf. res acquir. Inst. de leg. Falc. De act. Inst. quib alien lic. uel non. l Ant. Lul. ib. 2. de orat. c. 6. Liu. lib. 9.

tem requirere,& tamen requirunt quinque testes.Item,cum dicitur publi- A ca iudicia nihil habere commune cum priuatis : & tamen multa habent similia.Tertium,cum aliquid diminute pronunciatur;vt cum dicitur. Seruitutem esse constitutionem iuris gentium,vbi excluditur ea quæ inducta est iure ciuili : Item vsufructuarium non possidere, iure nimirum ciuili, quia naturaliter possidet. Quartum,cum aliqua non satis bene vel plene explicantur; vt cum dicitur necessarium esse detrahi Falcidiam: cum tamen id sit in hæredis potestate remittere. Item,cum dicitur aliud pro alio petentem, posse in eodem iudicio suum errorem corrigere:& tamen non erit idē iudicium. Quinctum,cum aliud ex alio male videtur inferri; vt cũ dicitur,omnes res pupillo,& pupillæ sine tutoris auctoritate recte dari posse(& postea B infertur.) Ideoq; si debitor pupillo soluat, necessaria est debitori tutori auctoritas,alioqui non liberabitur.Decima positio,octo modis vna lex cũ alia comparari potest. Primo,vtra sit antiquior & magis obseruari solita.Vnde, licet lex 12. Tabularum,Iusserit, Quodcunq; postremum populus iusserit, id ius ratumque esto:tamen Appius Claudius secundum legis antiquæ dispositionem censuram gessit contra legem Aemiliam,quæ vltima erat;contradicente P.Sempronio Trib.pleb.& indigne ferente. Secundo,vtrā sapientior legislator condiderit:sapientior nimirum in ea re quam tractat.Tertio, vtra ad remp.pertineat,aut ad priuatas vtilitates.Quarto,vtra de rebus maioribus caueat,ut de religione,de maiestate,de salute multorum,vel de voluntate & vtilitate vnius. Quincto, vtra agat de præmio, vel de pœna:vtra prohibeat,permittat,aut iubeat:nam maior est auctoritas præcipientis,quā per- C mittentis; & prohibentis,quam iubentis: nam quod iubetur,licet bonũ sit; tamen male fieri potest:quod uero per se prohibetur,nō alia de caussa prohibetur, quam quod malum sit. Sexto, vtra honestior, vtilior,& magis necessaria patriç.Septimo,utra generalior,aut magis definita. Vniuersalis erat hæc in legibus 12.Tabularum, Vti quis legasset,ita suæ rei ius esto:ex qua multa in fraudem fieri poterant. Vnde quæ magis est definita magis attendenda erit,vt quæ magis ad iudicium accedat. Octauo, & vltimo comparantur leges continentia;hoc est,vtri minus derogetur,altera seruata. Atque ex his colligere licet tres esse maxime vtiles legum comparationes. Quarũ prima fit ratione abrogationis & determinationis: secunda ratione obligationis: tertia ratione contrarietatis. Quæ sane collationes plurimum va- D lent ad eas recte exponendas,& ad vsum traducendas,quibus de rebus consequenti libro, cum omnes omnium legum humanarum species, & partes explicuerimus,disputaturi sumus. Parum enim esset,ipsam legum naturam vniuerse explanasse, nisi qua ratione leges intelligendæ,explicandæ, & ad vsum traducendæ sint doceretur.

Libri decimi Finis.

populos regere videantur. Ideo in fine Christianæ legis scriptum est: Contestor omni audienti verba prophetiæ libri huius, si quis apposuerit ad hęc, apponet Deus super illum plagas scriptas in libro isto. Huc facit, quod aliquando Galenus dixit, De lege Mosis & Christiana disputare non licere. A

Apoc. ult.

Lib. 2. de pulʃ. diffe.

Secundo, quod attinet priuatim ad ius humanum, legum humanarũ latores interpretationem sibi reseruarunt, & eam alijs vetarunt, vt Charondas, Constantinus Imperator, &, vt alios omittam, Iustinianus; qui aliquando dixit, Si enim in præsenti leges condere soli Imperatori concessum est, & leges interpretari solum dignũ imperio esse oportet: & idcirco prohibuit ne quis commentarios legum consarcinationi applicaret. Postremo idem virorum prudentum auctoritate cõfirmare licet: Plato scriptum reliquit, fidẽ habendã esse legibus: ob quam caussam Cretensiũ constitutionẽ laudauit, qua cautũ erat, ne iuuenibus quærere liceret, recte leges positæ essent, nec ne. Hac facit, quod Neratius aliquando pronunciauit, Rationes eorum quę cõstituuntur, inquiri non oportere: cuius rei hanc reddidit rationem, Alioquin multa ex ijs quæ certa sunt, subuertuntur. Ac postremo, quod Iulianus scriptum reliquit, Non posse omnium quæ a maioribus constituta sunt rationẽ reddi. B

Dion. Sic. lib. 12.

In hac difficultate multa mihi essent dicẽda, si priuatim de legũ diuinarum interpretatione admittenda contra quorundam hæreticorum stultitiã disputare vellem. Quidam. n. in eam iuere sñiam, vt dixerint, legem diuinam se sua luce manifestare, ita vt nulla interpretatione indigeat. Sed istos nunc missos facio, cum priuatim de legum humanarum interpretatione acturus sim; de qua cum nullæ occurrant citandæ sentẽtiæ, ad fundamenta accedo. Primum fundamentum, in quo, quid & quotuplex sit interpretatio exponẽdum est. C

Interpretatio, vt hoc loco sumitur, hac ratione a quibusdam describitur, Interpretatio est quę exponit id, quod dictum, seu scriptum est; alijs verbis quę idem valeant: Vel, est aperta uerbi declaratio. Vel melius, hoc pacto, Interpretatio est verbi vel sententiæ obscuræ per alia uerba clara expositio. Illa uero interpretationis definitio, quã Dialectici tradunt, inepte hũc in locum affertur. Quod ad diuisionem attinet, primo diuidi põt ex parte caussæ efficientis, in interpretationem legis & hominis. Interpretatio legis est illa quæ fit a lege siue a Legislatore, quæ habetur in ipsamet lege, siue in legis codice: quæ duplex est: altera proxima, cum in lege aliquid sancitur, ac etiam simul, vel paullo post explicatur: altera remota, quæ alio in loco, aliaue in lege habetur, cum vna lex aliam exponit legem. Hominis interpretatio dicitur ea, quæ non habetur in lege, siue in codice legum, sed extrinsecus adhibetur, cum de alicuius legis dubiæ uera & clara indicatur sententia. Hæc rursus, uel fit ab eo qui legem condidit & promulgauit, ut a Principe, uel ab eo cuius consilio lex condita fuit: uel a Iurisperitis, & ab ijs quibus interpretandarum legum data est facultas. D

Sebast.

Quam diuisionem, alij ratione loci in hunc modum exponunt, ut alia dicatur scholastica, quæ fit a doctoribus in scholis: alia forensis, quæ fit in foro a iudice, uel quæ fit in scholis accõmodata tñ ad usum fori: alia poltica, quę fit in senatu, uel corã Principe, dũ leges examinãtur, & corrigunt. Qui i hoc

Hopper.

postremo

A postremo interpretationis genere versaturi sunt, dẽnt esse viri ętate prudentiaq; maturi, & arte nomothetica instructi; ad quã artẽ hæc ptinet interpretandi ratio: quæ duo potissimum spectat: Primum videt an leges recte latæ sint, & hoc secundum rei naturam, formam, personas, loca, & tempora: alterũ, an inueniatur aliqua lex, quæ non bene se habeat, & an aliquid mutandum sit. Rursus diuidi potest interpretatio ex parte obiecti, vel rei interpretandæ; & ita diuiditur in interpretationem verborum, & sententiarum, siue sensus, & mentis Legislatoris: de quibus, quomodo faciendæ sint, infra suo loco dicetur. Rursus, diuideres ex parte effectus, siue modi interpretandi, in interpretationem latam, siue extensiuam & in restrictam; addunt alij interpretationem per correctionem, & per declarationem, de quibus iam
B diximus. Quare, qui legem aliquam interpretari voluerit, animaduertet, quod nam interpretationis genus admittat. Et, vt sunt interpretationes uariæ; ita etiam varij interpretãdi & explicandi modi, qui sunt fere isti. Glossa, siue glossemata, scholium, siue scholia, commentarius, repetitio, & tractatus: Glossa est vox Græca, Latine lingua: quæ, vt ex Quinctiliano cognoscere licet, non ipsum interpretem; vel interpretationem, sed vocem obscurá, siue linguam secretiorem, quæ explicatione indiget, significat: similiter, glossemata, dicuntur voces abstrusiores & minus vsitatæ. Verum, apud Iurisperitos, glossa, pro ipsa explicatione, & pro eo qui explicat sumitur. Hinc glossatores, seu glossographi, qui glossas, hoc est obscuriores & minus vsitatas voces exponunt. Primus itaque explicandi modus est, cum solum
C obscuriores legis voces, sensusve breuiter explicãtur; vt, si explicetur, quid in lege designat, suffragium, & herciscere, quod est partiri. Scholium, sic dictum, a schola, idest a vacatione & studio, significat breuem interpretationem, defensionemque, & purgationem, ac responsionem: sed hic in prima significatione sumitur; pro expositione breui facili, & nuda, sine vllo verborum apparatu. Huiusmodi est explicatio cuiusdam recentioris in leges duodecim tabularũ. Commẽtarius, siue commentarium, & commentarij, a commentando dicti: Commentari autem, est tractare, agitare, cogitare, ac disputare. Commentarium, aliquando designat scriptionem alicuius rei per capita, memoriæ caussa: aliquando explicationem alicuius auctoris; cuius breuiter dicta, planius & latius scribendo, ac differendo expli-
D cantur. Huiusmodi sunt Lecturæ Bartoli, Baldi, Alexandri, Iasonis, & aliorum.

Repetitio, designat explicationem latiorem commentario, in qua aliorum dicta referuntur, clarius exponuntur, & alijs additis, dilatantur. Tractatus vero designat quandam scribendi rationem, qua aliqua materia plene, ordinateque, quantum ad omnia quæ de ea dici possunt, explicatur. His adderes alium scribendi & explicandi modum, per summam; cum scilicet aliqua materia quæ in iure non est ita digesta, vel totum ipsum ius ad certa capita, locosve communes, & quæ de ea in iure sparsim dicuntur, ad illa capita reuocantur; qualis est in iure canonico Gofredi summa. Secundum fundamentum, omnis Legum doctrina, ut alibi diximus, in

duas est distributa partes: quarum vna in legibus faciédis est occupata, quæ græce Nomothetica nominatur: altera quæ in ipsarum legum explicatione vsuque versatur, quæ dicastice hoc est, iudicialis, siue iudicatoria appellatur. Hæc itaque leges quodammodo in remp. introducit, atque ad vsum traducit; id quod præcipue fit per iudicia, ac proinde tale est sortita nomen. Et quamuis idem esse deberet legum faber, interpres, & exequutor, cum nemo melius legis sensum possit cognoscere, quam is qui eam fecit: tamen, cũ Nomothetæ, siue Principes per se omnia præstare non queant, hoc est populos gubernare, leges exponere, & ius dicere, propterea necesse fuit, vt in ministros, & dicastas suam transferrent potestatem. Ideo de Minoe Cretensium Rege legitur, duos habuisse ministros, siue dicastas, vnum in vrbe, Rhadamantum, alterum in agro Talum. Et cum Moses in quem Deus summam populi Hebræi gubernandi contulerat auctoritatem, non omnia per se cõmode p̄stare posset, idcirco a suo Cognato Iethro admonitus elegit viros quorum opera in regendo populo, caussisq; explicandis vteretur, id quod etiam Deus approbauit. A B

Plato in Minoe.

Exod. 18. Deut. 1.

Prima positio, legum interpretatio est omnino necessaria, sine qua quæcunque leges parum essent hominibus utiles. Doctrina est certissima, quam ex multis capitibus sine necessitate confirmare nolo: quæ tamen ex ijs, quæ dicemus omnino patefiet.

Secunda positio, nullius legis interpretatio, sua natura, est interdicta. Ná, quod attinet ad legẽ diuinam, noster legislator Christus hortabatur Iudæos ut scrutarentur scripturas: & diuina sapientia eos Beatos uocauit, qui ipsam elucidant: quod ijs sane faciunt, qui diuina oracula, (in quibus, qui multa esse obscura non videt, is plane cæcus est,) interpretando clariora reddunt. Quod uero spectat ad ius humanum, ipsimet Principes esse uoluerunt, qui leges exponerent, in eosque hanc facultatem contulerunt; maximisq; priuilegijs ad hoc faciendum homines excitarunt. Huc facit hæc Iurisperiti sententia, Legibus latis, cœpit, vt naturaliter euenire solet, ut interpretatio desideraret prudentium auctoritate necessariam esse disputationem fori: Vel, ut Muretus legit, Legibus latis, cœpit euenire, ut naturaliter solet, ut interpretatio desideraret prudentium auctoritatem, necessariaque esset interpretatio fori. Quod autem ex hoc loco collegit Bartolus, legum interpretationem esse naturalem, ac proinde nec prohiberi, nec ullo ciuili iure tolli posse, plane ineptum, & a mente Pomponij alienum est. C D

L. omnis populi.

Tertia positio, legum tractandarum, & interpretandarum facultas, non est cuique concedenda, nec cuique est permissa. Nam, ut Pomponius ait, iuris interpretatio, prudentium, hoc est Iurisperitorum auctoritatem desiderat. Huc facit, quod in diuinis literis legimus, Non esse dandum sanctum canibus, hoc est res maioris momenti hominibus indignis non esse committendas.

Sacra igitur atq; difficilis legum interpretatio homini parum pio & erudito concedenda non est: nec, ut sæpe vsu uenire solet, iuuenibus imberbibus & parum prudentibus.

Quarta

A Quarta poſitio, legis interpretatio pertinet ad eos, ad quos earum ſpectat conſtitutio, ſiue ex propria, ſiue ex commiſſa aut data auctoritate: quæ nunc male quibuſdam dari ſolet, qui vix vnum vel alterum annum ampliſſimam & implicatiſſimam diſciplinam audiuere: qua in re, non ſine populorũ detrimento publice peccatur: qui abuſus publica grauique egeret cenſura.

Ad primum, quod attinet ad legem diuinam, ipſamet præcipit, vt eã ſcrutemur, & elucidemus: quod qui faciunt nihil ei addunt, ſed quod in ea latet ſpiritu a Deo conceſſo in lucem proferunt. Nec mirum videri debet, quod tam multa in diuina legè explicanda ſcribantur, cũ ſit veluti perennis aquę viuæ fons. Sed hac de re alibi accuratius ſcripſimus.

Ad ſecundum, legiſlatores non prohibuerunt bonas, & neceſſarias expo-
B ſitiones, ad quod faciendum, vt diximus, legum profeſſores prouocarunt, eiſque facultatem dederunt: prohibuerunt tamen, ne corpori legum & legibus ipſis adderẽtur interpretationes, & ſcholia, ne legum libri in immenſum creſcerent.

Ad tertium auctoritas eorum qui in hoc argumento citantur intelligenda eſt de modeſtia, qua leges ſunt ſuſcipiendæ; ne quis temere eas damnet, aut indigne tractet: vnde merito earum interpretatio iunioribus prohibebatur.

De recta legum explicandarum ratione regulæ communes.
Diſputat. II.

C

VONIAM ergo ad recte regendos populos per legum vſum earum neceſſaria eſt interpretatio, ne in hac re quicquam peccetur, bene interpretandi ratio cognoſcenda eſt. De recta igitur interpretandi forma acturus, prius quaſdam vniuerſas indicabo regulas: poſtea de priuatis regulis pro ſingulis interpretationum ſpeciebus neceſſarijs agam. Quod ergo ad primum attinet, haſce ſubijcio regulas ex varijs locis, auctoribuſque collectas.

Prima, legum intelligentia, non conſiſtit in ſola & ſimplici earum notitia; etiamſi quis omnes leges memoria optime teneret, ſed in plena atq; abſoluta cognitione, quæ ex earum diligenti accurataq; tractatione & expli-
D catione accedit, ita vt & verborum, & ſententiarum vis plene percipiatur. Hanc regulam tradidit Celſus Iuriſcõſultus, cũ dixit, ſcire leges, non (id eſt, non tantum) eſt, verba earum tenere, ſed vim ac poteſtatem. Eſt itaq; neceſſaria in primis verborum notitia, quod admonuerim contra eos, qui cũ Iuriſconſulti ſalutari velint, legum verba non intelligunt, quia latinam linguam ignorant, cuius tamen notitia nulli fortaſſe artifici eſt ita neceſſaria, atq; ei qui leges tractat; & verborum ſenſum tenere, ſibi ſat eſſe putant, ſi tamen fieri poteſt, vt qui uerborum vim non percipit, eorum ſententiam teneat. Deinde, id percipiendum eſt, cuius cauſſa uerba afferuntur, germana nimirum quæ illis exprimitur ſententia. Alias enim ſi ſola uerborum ſufficeret notitia, olim Romanorum pueri, qui duodecim tabularum leges memoria

Lege Scire. lib. 1. Met. iur. can. c. 5.

Cic. lib. 2. de leg.

moria tenebant, legum periti fuissent. Quo autem modo uerborum & sententiarum inuestigandus sit sensus, postea dicetur. A

Secunda regula, recta legis expositio non censetur ea, quæ saluis verbis, eius sententiam circumuenit. Huc pertinet regula illa canonica a iure ciuili sumpta, Non dubium est in legem committere eum, qui verba legis amplexus, contra legis nititur voluntatem: quæ regula, & de eo qui in legem agit, & de eo qui legem exponit intelligenda est. Quo loco animaduertendum est, hæc duo inter se differre, Facere contra legem, &, Legi fraudem facere: cõtra legem facit, qui id facit, quod lex prohibet: in fraudem vero, qui verbis legis saluis, eius sententiam circumuenit. Fraus enim vt Vlpianus ait, legi fit, vbi quod fieri noluit, fieri auté non vetuit, id fit: & quod distat ῥητὸν ἀπὸ διανοίας hoc est, verbum a sententia, hoc distat fraus ab eo, quod contra legem fit. Quattuor a quibusdam, vt id obiter dixerim, notantur modi, quibus in fraudem legis aliquid committitur. Rerum commutatione; vt si lex præcipiat filio familias non numerari pecunias, & ei aliquis oleũ daret: Personarum commutatione; vt si maritus vxori donare nõ posset, tertię personæ rem daret, per quam ad vxorem perueniret: Contractuum commutatione; vt si quod vendere non licet, donatum fuisse dicas: Postremo, contrahendi modo; vt si mulier, ne legis beneficio vteretur, non intercederet pro alio, sed in se obligationem reciperet. Rursus adnotarunt alij, duobus modis fraudem fieri legi, vno, de quo iam diximus, cum retentis verbis, sententia circumuenitur, quod qui faciunt, vt Euripides dixit, Sycophantæ euadũt. Altero, cum quis maioris momenti leges se retinere profitetur, & tamé minorum legum caussa, ob priuatam vtilitatem, illas corrumpit, aut perire sinit. Id faciebant Pharisæi, qui dum suas traditiones seruabant, Dei mandata negligebant. Hoc vitium, vt vitaret Paulus, vti quæque lex erat, ita eam proponebat, vt cum aiebat, Dominus dicit, non ego: Ego dico, non Dominus: Præceptum non habeo, consilium do: Hoc autem dico secundum indulgentiam, &c. B C

De reg. iur. lib. 6. L quinctus. C. de leg. L. contra, ff. de leg. L. fraus. ff. eod.

S. Consul. Vellei. Hoper. lib. 4. tit. 4.

Tertia regula, recta legum explicatio, vniuerse loquendo, id efflagitat, vt eius quod in lege decernitur, vera ac firma habeatur ratio. Est enim ratio, vt etiam ex ipsis legibus discimus, & doctores passim docent, anima legis: quã rationem qui non tenent, legis corpus exangue, & vt ita dicam, mortuũ habent. Quare, absolutus legum interpres, non debet, omnino in ea sententia acquiescere, quæ vulgo a vulgaribus Legistis vsurpatur, Ita Iurisperitus, vel Imperator inquit: quasi in Pythagorica schola essent instituti, & nullam eorum quæ dicunt haberent rationem. Etsi erubescunt sine lege loqui, cur non etiam eos pudet, leges sine ratione scire? si legem is scit, qui rationem legis ignorat: cum quod ratione caret, sit penitus extirpandum. Neque cẽsendum est, illos bonos Iurisconsultos, qui leges cum ratione sciuerunt, voluisse posteros ratione priuare; cum legum rationes interdum non esse quærendas dixerunt: vt sequenti regula planius explicabo. D

L. cum pater, §. dulcissimis de legat. 2. l. cum ratio. ff. de bonis damnat.

Can. corepis. d. 68.

Quarta regula, in omni lege, siue diuina, siue humana sunt quædam quorum ratio, vel non est quærenda, vel ab hominibus inueniri non potest, ac

proinde

A proinde male, aut non satis bene, aut frustra quæritur: & ideo ab eius inquisitione satius esset abstinere. Explico, hanc regulam dedit Iurisperitus, cū dixit, Non omnium quæ nobis a maioribus tradita sunt, rationem reddi posse. Sūt ergo (vt hanc regulam breuiter expiicem) a legislatoribus quædam ita instituta, vt si aliter decreta fuissent, adhuc stare potuissent: quorum nulla fere reddi melior, aut maior ratio potest, quam constituentis voluntas: vt, qđ testamentum solemne septem, & non plures, nec pauciores requirat testes: Quod vsucapio, triennio perficiatur. Quod plures testes legitimo testamēto interesse debeant, ea assignatur caussa, vt sine fraude fiant: cur autem tot requirantur, ex statuentis voluntate factum esse videtur. Contra vero, sunt interdum quædam, præsertim in lege diuina, quorum summa ratio est apud B legislatorem: in quibus non est necesse sapere, plus quam oportet sapere; vt in lege Christiana, quod pro infantibus, si aquę desit elementum, non sit aliud remedium ad eos expiandos. Legislatori itaque soli, ut uiro prudenti interdum sine ulla alia ratione ob solam auctoritatem credēdum est, ut cuicunque artifici in sua arte perito: cum præsertim bonorum Principū leges, diuinæ sapientiæ instinctu, ut ipsa sapientia docet, cōstituantur. Quare, cum Iurisconsultus dixit, Non oportere inquirere rationes eorum quæ cōstituuntur, non damnat vniuerse omnem inquisitionem, sed eam quæ non est necessaria, & quæ de illis rebus quarum caussas peruidere, uel ob rei naturam, uel ob nostram imbecillitatem non possumus: id quod his uerbis significauit, Alioquin multa ex ijs quæ certa sunt, subuerterentur. Legum itaq; sum- C ma debet esse auctoritas: nec ab earum præscripto statim recedendum est, etiamsi cur aliquid sit cōstitutum, videre haud ualemus: alias enim quotidie legum fieret mutatio. Ideo antiqui legislatores, dum leges populis proponebant, ut eas se a dijs, uel a deorum filiis accepisse crederent, eis persuadere conabantur. Quibus, ut Plato ait, fides habenda est, etiamsi nullam rationem afferant.

L. non omnium, ff. de leg.

Prou.

Quincta regula, bonus & diligens legū interpres, magis legislatoris mentem, quam scripta uerba inspiciat. Mens enim potior est, quam uerba, quæ non propter se, sed ad mentem significandam adhibentur: id igitur potissimum est spectandum, cuius gratia uerba usurpantur. Quare, cum mens est clara, parum curandum est de uerbis: quod si mens esset obscura, ex uerbis D quæ sunt notionum mentis symbola, inuestiganda est. Cum ergo mens sit ueluti anima atque medulla, & uerba quasi corpus & cortex, magis in illa, quam in his examinandis laborandum erit. Huc facit, quod aliquando Dominus reprehendēdo Pharisæos malos legis interpretes dixit, Euntes autem discite, quid est, Misericordiam uolo, & non sacrificium. Vnde optime Paulus legislatoris potius mentem, quam uerba sequendo, legem illam de non alligando ore boui trituranti de hominibus intelligendam esse docuit.

L. Non aliter de leg. 3.

Arist. lib. 1. periherm.

Matt. 9.

Ose. 6.

1. Cor.

Sexta regula, legū interpretatio, uniuerse loquēdo, debet esse benignior. Hanc regulam tradidit Iurisconsultus, cum dixit, Benignius leges interpretandæ sunt, quo uoluntas earum conseruetur: quam regulam illud uetus pronunciatum confirmat, quo dicitur, summum ius, summa est iniustitia.

L. Benignius. ff. de leg.

Retinenda itaque est in omni vita æquitas atque benignitas: ob quam caussam Claudium a Suetonio, & M. Antonium a Iulio Capitolino laudatos legimus. Hæc regula præcipue adhibenda est, in re odiosa, & in pœnis, vt supra de lege pœnali agentes diximus. Ideo Hermogenianus aiebat, In legum interpretatione legum pœnas molliendas potius, quam asperandas esse: & Paulus, Occasionem rapiendam esse, quæ benignius responsum præbeat. Eadem regula in rebus dubijs retinenda est, in quibus, vt Gaius aiebat, benigniora proferenda sunt. Ex qua regula acute sciteque Ioannes Gerson arguebat; in quæstione, An beata Virgo fuerit sine originali culpa concepta, ad probandum nos sentire debere, fuisse ab ea liberam; cum in re dubia benigna facienda sit interpretatio, & fauendum reo. Vt quod hoc loco docemus melius exponatur, animaduertendum est, inter iusta & iniusta esse quædam, quæ ex se, non sunt nec bona, nec mala, sed pro ratione vsus fiunt bona, vel mala: in quibus, hæc a quibusdam numerantur, fauorabile, vt est id, quod secundum æquitatem fauorem meretur: Odiosum, quod secundũ seueritatem dignum habetur odio: & medium inter vtrunq; interiectum, in quo ordine reponunt vtile, necessarium, & delectabile: quibus sua opponuntur contraria. Fauorabile extenditur, odiosum restringitur: necessitas vero facit licitum: iuxta regulam illam, quod non est licitum in lege, necessitas facit licitum. Et vt cum Paulo Iurisconsulto concludam, In omnibus quidem, maxime tamen in iure, æquitas spectanda est.

l. penul. ff. de pœn. *l. Rapien. ff. de reg. iur.* *In decret. de reg. iur.* *l. in omnib. ff. de reg. iur.*

A B

De scholastica legum interpretatione, seu qua methodo leges in scholis interpretandæ sint. Disput. III. C

TRES ex quorundam scriptorum sententia supra fecimus interpretationum species: politicam, scholasticam, & forensem; de politica nihil aliud priuatim occurrit dicendum, præter id quod supra diximus. Quare deinceps in alijs duabus speciebus explicãdis uersabimur: ac primum de scholastica, tum de forensi disputabimus. Scholastica igitur interpretandi ratio est illa, qua legum professores utuntur in scholis, aut domi, scholasticorum more de legibus agendo. Quam aliqui diuidunt in simplicem siue inchoatam; & in absolutam atque perfectam. D

Inst. lib. 1. Simplex uocatur illa, qua facili & simplici institutione legum notitia traditur: absoluta vero, qua omnia exactissime tractantur, & perpenduntur. Rursus simplicem subdiuidunt in uniuersalem, generalem, et speciale: vniuersalis interpretatio consistit in doctrina, qua demonstratur numerus & ordo librorũ iuris: quorũ primus est introductorius & isagogicus, vt sunt Iustiniani Institutiones, reliqui vero continent absolutam doctrinam, vt Pandectæ, Codex, & Nouellæ constitutiones. Generalis interpretatio, est illa quæ singulos libros partitur, & distinguit: aut potius subiectæ materiæ partes suo ordine distribuit, procedendo per genera, generumque subdiuisiones, & species: vt si ius ciuile diuideretur in personas, in res, & in actiones, &

Cic. lib. 1. orat.

A nes,& hæc rurſus in ſuas partes,quas rubricas, & titulos uocant. Qua ratione quidam totum ius ciuile ad tria capita reuocant,quorum primum cõtinet ea,quæ iura,& iudicia præcedunt,alterum iudicia ordinaria: quæ,vel ſunt ciuilia,vel criminalia,tertium ea quę poſt iura,& iudicia ordinaria ſequuntur.Specialis interpretatio eſt illa quæ circa ſingula capita,vel titulos, & rubricas uerſatur:quæ tria ſummatim conſiderat; uerborum cuiuſque tituli ſignificationem,generalem ſententiam,ſiue legem principalé, legisve generalem conſtitutionem;ac demum conſtitutæ legis rationem. Vt,ſi gratia exempli,ſumatur titulus de Pactis,cuius verba & generalis ſententia exponatur, & talis ſententiæ, ſiue legis conſtituendæ ratio aperiatur. Atque hæc ſunt, quæ de ſimplici,inchoatave interpretatione docēt; ſequitur plena, ac perfecta.

B

Plena iuris interpretatio duo includit,nimirum ſingulorum titulorum, ſingularumque legum declarationem. Singuli tituli,& ea quæ ſub illis cõtinentur,tribus potiſſimum ſolent tractari modis.Primo,vt faciunt illi, qui ſummas ſua quadam methodo conficiunt;relicto legum ordine: quam docendi rationem aliqui non approbant; cum exiſtiment in libris Inſtitutionum omnia ordinate tradi,& in Cod.item,in quo ſub quocunque titulo, téporum,non rerum ſerie ſeruata,quid quiſque Imperator ſtatuerit,docetur; in Pandectis itidem omnia artificioſo rerum ordine poſita eſſe putant. Secundo,cum non omnia Iuriſconſultorum reſponſa quę ſub uno continentur titulo,cum ſint ſingularia,inter ſe conueniant,nec etiam conuenire po-
C tuerint,una ſumitur lex,ſiue caput unum, ad cuius interpretationem, reliqua,quæ ſub eodem ſunt titulo accommodantur. Tertio,cum certa proponuntur rei ſubiectæ capita,& quaſi communes loci, & ad eorum explanationem,Iuriſconſultorum reſponſa reuocantur. Quæ capita,licet interdum non nominentur;inſinuantur tamen,& obſeruari poſſunt. Atque hos duos poſteriores modos in ipſomet iure,adnotare licet;ſicuti & alicuius rei explicandæ procemium, & iam explicatæ epilogum.

Singularum legum interpretatio, vt aliqui docent, quattuor habet partes:quarum prima in legis ipſius declaratione uerſatur;ſecunda in examinã da legis ratione,tertia in effectibus qui ex lege ſequuntur:quarta eam cum alijs comparat,& ſi quę inuenitur diſcrepantia,aut repugnantia, ea remo-
D uetur. Nam in re aliqua cognoſcenda,quod primo occurrit,eſt, quid nam ipſa ſit;deinde, hoc cognito, cur ita ſe habeat intelligere cupimus; poſtea eius uim & effectus ſcire deſideramus,poſtremo reſtat,vt eam cum alijs cõferamus;cum omnes res ſint inter ſe,vel affines,vel diſparatæ. Prima pars hiſtorica,ſecunda etymologica,tertia practica, quarta analogica a quibuſdam nominatur. Prima,quid lex ſibi velit,exponit;verum ſenſum ex verbis elicit;iuxta communem prudentium ſententiam, & verborum propriã ſignificationem:adhibita,ſi opus eſt locorum emendatione; verba obſcura declarat,aliquid prænotando & ex antiquitate repetendo; clarius elegantiuſque exprimendo. Secunda,propoſitam habet ueritatem,rationé cauſſamque conſtitutæ legis indagando;cum legum notiones rationibus,quaſi

uinculis

uinculis quibusdam colligandæ sint, ne effugiant. Hæc pars duobus potissimum expletur:primo inuestigando aliquam rationem,qua de lege dubitatur;cum leges,vt alibi diximus,non fiant nisi fere de re dubia; secundo inuestigando aliquam,vel etiam plures rationes constitutæ legis, siue decisionis a lege factæ; ita vt unaquæque lex reuocetur in sua principia, hoc est in rationem,in caussam cur facta & introducta sit,& in occasioné.Quod si interdum ratio nõ occurrat, non propterea lex,vt irrationabilis damnanda est;cum,vt supra docuimus,non omnium præsertim ab omnibus,possit assignari ratio.Quo loco uidendum erit,an quæ assignantur rationes, vt bonæ recipiendæ sint; nã sæpe assignantur non bonæ. Tertia,quæ uim effectusque legis exponit,cum scire leges,sit earum uim,potestatemque tenere quattuor potissimum præstat. Primum,præter expressam legis uoluntaté, etiam tacitam ex uerborũ latiore significatione,atque ex legis ratione educit;nam,vbi eadem est ratio,eadem est iuris dispositio. Deinde,aliqua notat; quæ licet sint a lege,vel a re de qua agitur diuersa; tamẽ sunt quodam modo res ipsa,vt quasi contractus quasi delicta,& id genus alia. Postea,ex speciali constitutione aliquas sententias,& axiomata elicit;quæ tamen non debent esse longe petita. Postremo,aliquas proponit dubitationes; tum ad pleniorem intelligentiam,tum ad legis vsum,potestatemque demonstrandam: in quibus tractandis modus seruandus est. Ad hanc interpretandi formam referuntur legum amplificationes,restrictionesque,de quibus postea.Postrema vero,leges quæ inter se pugnare videntur conciliat: quarum conciliatio qua ratione fieri possit,supra docuimus. Quo autem modo verba interpretanda,& restrictiones, ampliationesque faciendę sint,postea docebitur. Quod de dubitationibus examinandis dicebam,circa legem quę explicanda est,vna vel plures theses,casus vocant,eliciantur,aut cum iudicio fingantur: fictumque factum, primum sine vllis rationibus simpliciter exponatur: postea quid de eo dicendum esset a legislatore fuisse quæsitum, & ob aliquas rationes merito dubitatum: atque non obstantibus adductis rationibus, ita, vt in lege habetur,constituisse. Ex qua constitutione, siue determinatione,vna thesis,siue positio,siue regula vna communis conficiéda,quæ variis locis communibus, siue capitibus corroborãda erit; vt sunt, similes leges,rationes propriæ, vel communes, varia legum, siue iurium genera,vt est ius diuinum,naturale,gentium,Pontificale,ciuile,cõsuetudo, honestas, necessitas, & vtilitas; si cum his res de qua agitur conueniat, vel pugnet; & id genus alia capita, locique communes, quos Dialecticorum suppeditare potest doctrina:& ij qui de locis scripsere. Denique huc reuocares eam interpretationis speciem, quam aliqui forensem vocant, cum ea obseruantur in legis declaratione quæ ad fori vsum, & ad praxim sunt accommodata:quam,dũo mei pręceptores Paullus Lãcelottus, & M.Ant. Eugenius Iurisconsulti Perusini celeberrimi, sæpe adhibere solebant: quæ interpretandi ratio in duobus maxime versatur:in actionum nimirũ, & quæstionum obseruatione. Actiones illæ sunt per quas a legibus ad res forenses venitur; legum vsum,cautiones, experiendique formulas demonstrando.

lib.x.disp. vlt.

A do. Legum vſus oſtenditur, dum quod eſt in iure ſancitum, quo pacto in
forum vocetur,& ad praxim traducatur,oſtenditur:cum varijs modis,apud
varias nationes,vt olim apud Romanos lex aliqua exequutioni mandetur.
Cautiones manifeſtantur,dum quo pacto quæque res ſecundum iuris prę-
ſcriptionem agi & contrahi debeat, vt tuta ſit docetur: vt ſi demonſtretur
quibus uerbis teſtamentum, aut ſponſalia, aut contractus aliquis fieri de-
beat. Experiendi formulæ, ſiue actionum, exceptionumque conceptiones,
quibus de iure ſuo homines contendunt,aperiuntur,cum qua ratione ſcri-
bere & inſtituere,id quod per magni intereſt, indicatur. Quod vero atti-
net ad quæſtiones,per quas a rebus ipſis ad leges aſcenditur, vt per eas exa-
minentur,ſint iuſtæ nec ne,poſtea priuata diſputatione,dicam.

B Circa hanc interpretationis formam, qua lex aliqua ſpeciatim pleneq;
exponitur,quinque a nonnullis traduntur admonitiones. Prima eſt,vt vi-
deatur ſub quo titulo lex interpretanda continetur: cum ad ſuum titulum,
quaſi ad generale axioma & caput omnia referenda ſint, quæ ſub illo con-
tinentur; vt intra legis limites interpretatio verſetur. Secunda, lex integre
& conſiderate perlegenda eſt: cum enucleari recte non queat,ni prius tota
fuerit perſpecta:ſæpe enim ex fine legis,eius plena pendet notitia. Inter le-
gendum vero,perſonarum nomina de quibus habetur ſermo,notāda ſunt:
negocij de quo agitur qualitas;vt diſcernatur,an de rerum, an de perſona-
rum,an de negocij ſtatu potiſſimum agatur. Tertia,ſi quid mendi codex ha
beat,illud explorate corrigatur:ac etiam videndum eſt,an una, an vero plu
C res quæſtiones attingantur; vt lex in ſuas partes diuidi poſſit.Diuiſio autem
non debet eſſe nimis minuta,vt recte admonuit Seneca, ne confuſionem pa
riat:qua in re interdum Gloſſæ peccare ſolent. Quare, ea diuidenda ſunt,
quæ diuidi poſſunt, non quæ in vnum conſpirant. Quando vero lex erit
omnino breuis,diuiſio omittenda eſt, ni eam in ſententiam & rationem, vt
aliqui docent,ſecare velis.Quo loco etiam quæſtionum rationes obſeruan-
dæ erunt, ſi quæ ſunt pro,vel contra. Quarta,videndum eſt,an lex ſit princi
palis,an aliam explicet, ita vt ab alia pendeat:cuiuſmodi multæ reperiūtur.
Si ſit principalis,in ea inſiſtendum eſt: in alijs etiam antecedentia & conſe
quentia ſpectanda erunt. Quincta,verborum legis proprietas perpenden-
da,a qua non eſt recedendum,niſi de contraria mente conſtet. Verba enim
D mentem referunt: & id cogitatum fuiſſe cenſendum eſt, quod verbis fuit
expreſſum; præſertim verbis appellatiuis, quæ immutabilia ſunt. Sed de
explicatione verborum planius infra. Addunt alij, vt videatur, quod ge-
nus interpretationis ſuſcipiendum ſit; hoc eſt,an gloſſa,an ſcholio, an com
mentario vti velimus. Sed de ſcholaſticæ interpretationis forma hucuſque:
de qua etiam ſequenti diſputatione nonnihil dicetur.

A

Qua ratione leges audiendę, & puncta in doctoratu recitanda sint, deque earundem legum continuatione. *Disput.* *IV.*

VONIAM qui versatur in scholis legum magister, ordinem habet ad discipulum: propterea cum de modo docendi supra diximus; sequitur vt de modo audiendi aliquid dicamus. In hac itaque disputatione, primo docebo quo pacto in audiendis legibus discipulus se gerere debeat: postea, qua ratione pūcta, vt vocant, cum ad doctoris dignitatem accipiendam accedit, ei explicanda sint. Qūod attinet ad primum, suppositis ijsquæ in bono legum auditore lib. 1. necessaria esse docuimus, ea nunc præcepta trademus, quæ pro- B ximead legum doctrinam consequendam faciunt.

Primo, inuento honesto, & ad docendum idoneo præceptore, primis annis, Institutionum libros audiat, & tres, aut quattuor meliores expositores sibi comparet; ex quibus saltem vnus verba textus diligenter perpendat, sensusq; plane demonstret: alius vero etiam res ipsas leuiter examinet. Quo etiam tempore, Verborum significationes, iuris regulæ, atque omnium legum tituli, ac etiam loci communes argumentorum de quibus nonnulli scripserunt, cognoscendi erunt. Nec erit inutile, si quem auctorem, qui de ordine studendi agat, lectitabit.

Hopper. *Sebast.* *Euer.* *Omph.*

Postea, tertio anno cum ad ipsos legum fontes accedet, quosdam alios sibi parabit auctores, aliquos ex antiquis, alios ex neothericis meliores. C Quo etiam tempore textus canonicos, & aliquot eorum expositores, quorum maior est auctoritas, & frequentior in scholis usus sibi paret; vt loca citata, vel explicata videre queat. Neque enim sola auscultatione, aut scriptione bonus auditor debet esse contentus, sed legum inspectione leges ipsas sibi familiares reddat, vt quando opus est, eas expedite citare queat. Huius præcepti neglectu maxima detrimenta scholares capiunt: qui, cum aliquot annos in studio versati fuerint, cum non studuerint, aliud enim est, vt aiunt, in studio versari, aliud studere, nec titulos, ne dum leges, citare norunt. Postea, quarto anno, vt quidam admonent, maior quædam adhibenda est diligentia in rebus perpendendis, colligendis, & ad suum locum reuocandis, ita vt quasi quidam rerum penus scribendo conficiatur. Est au- D tem scriptio ita volenti proficere necessaria, vt quidam recte dixerint, eum non studere, qui non scribit, præsertim in legum arte omnium fusissima, varia, atque lubrica: cum omnia memoria cōplecti, potius diuinitatis, quā humanitatis sit.

Postea, anno quincto, iam quasi cortice reiecto, per se natare incipiat, leges ad casus accommodet, aliquid ex illis deducat, ex similibus ad similia procedat, & ad disputandum in publicum prodeat. Vt autem in arguendo atque defendendo sit paratior & expeditior, leges quæ communiter in vsum veniunt, expeditas, regulas iuris promptas, verborum proprietates cognitas, & argumentationis formas, argumētorumque communes locos

omnino

A omnino perſpectos habeat. Hic memoria, hic ingenij perſpicacitate, hic dicendi copia & dexteritate opus eſt. Neque enim dum diſputatur, vt quidam admonent, ſatis eſt dicere, Aliter, ac aliter: Aliud, & aliud: ſimpliciter, & ſecundum quid: ſpeciale in hoc, vel in illo; quod reſpondendi genus, Miſerorum refugium vocatur.

Denique, poſtremis annis, ni prius factum fuerit, in ius Canonicum priuata cura incumbendum erit, ab eo, qui in vtroque iure Magiſter creari uoluerit: in quo ſane a multis peccatur, putãtes ſe pro Canoniſtis haberi poſſe, hoc ſolo, quod in iure ciuili profecerint, cum in iure Canonico alię ſint materiæ, aliæ regulę, aliaque principia, aliuſque ſcopus a iure ciuili: Quo etiam tempore parabit ſe ad doctoratus inſignia recipienda; puncta ſibi B ſumpta eo modo quo recitari ſolent tractando, ac etiam domeſtice recitando. Quo autem pacto tractanda ſint, nunc breuiter explicabo.

Quoniam igitur duo ſolent aſſignari puncta, vt vocant, explicanda, vnũ ex iure canonico, alterum ex ciuili; habita prius oratiuncula, ſi ita vſus poſtulet, dicat a digniori, quod digniora præferenda ſint, diuino inuocato auxilio, vt ſacræ leges monent, ſe auſpicaturum.

Poſtea ad rem accedendo, primo titulum, ſub quo ſibi propoſitum caput continetur, cum præcedenti titulo copulet, vt exempli gratia, titulum de teſtamentis, cum præcedenti; eos adducendo connexionis modos, quos ſcriptores meliores afferre ſolent. Vbi poterit aliquid in contrarium afferre, atque etiam diſſoluere. Secundo, ad ſui puncti explicationem, dicat ſibi C notanda & præmittenda eſſe nonnulla; vt in exemplo allato, quid teſtamentum ſignificet; quid ſit: quotuplex ſit: qui teſtamentum facere poſſit: quibus de rebus; qua forma, quo ve modo: quomodo confirmetur, & qua ratione infirmetur. Atque hæc ſeptem capita, de re propoſita breuiter explanabit. Tertio, his expoſitis, ſumpto Codice, legis ſiue textus ſibi aſſignati diuiſionem faciat, & ſingula membra partesve indicet; eo modo quo Gloſſographi faciunt. Quarto, totius legis ſummam paucis verbis comprehendat, atque legiſlatoris decretum breui lemmate conſtringat. Quincto, caſum, vt appellant, ſeu facti ſpeciẽ, dubiumve cuius cauſſa lex facta fuit, ſiue quæſtionem illam a legiſlatore deciſam ſibi fingat: & aliquot dubitandi rationes, ex iure præſertim ſumptas, in medium afferat.

l. 1. et 2. de albo ſcrib. l. 1. C. de uet. iur. enuc.

D Sexto, dicat, his rationibus non obſtantibus, recte ita ſancitum fuiſſe; atque cur ita factum fuerit, aliquibus rationibus indicet. Septimo, his peractis, ad verborum aſſignatæ legis explicationem pergat textumque legat. Et quoniam uerborum explicatio omitti ſolet: dicat ſe ea explicaturum in notabilibus, quę ex aſſignato textu colligere licet. Octauo itaque loco, colliget notabilia; vt ex allato capite de teſtamentis; quod ad hæredes pertinet teſtatoris voluntatem adimplere: quod iudex eccleſiaſticus operam dare debet, vt defuncti vota impleantur: hæredi negligenti defuncti uoluntatem exequi, poſſe res omnes interdici, & c. quæ notanda poterit aliquo alio textu confirmare, aut etiam infirmare, & quæ obiecta ſunt refellere. Poſtremo, accedet ad ea quæ habentur in gloſſa, quam, eodem fere modo

quo textus exponi consueuit, explanabit. Hoc primo puncto exposito: ad A
secundum ex iure ciuili sumptum accedet, quod eadem ratione explanabit.
Hunc etiam fere modum seruant doctores in scholis: qui tamen diligenter
textum, modo supra explicato, perpendunt, & glossas accurate examinant,
ac etiam quæstiones quæ a doctoribus tractari solent, discutiunt.

Et quoniam de librorum, titulorumque ac rerum ordine & copulatione,
non semel supra facta est mẽtio, de qua satis superque, a Iurisconsultis di-
sputatur, de ea nobis aliquid summatim, ne in re perspicua sine necessitate
immoremur, hoc loco scribendum duximus: quæ autem dicenda occur-
runt, nonnullis dictis complectar. Primum dictum, continuatio & subor-
dinatio in præsentia pro eodem sumuntur, vt designant, coniunctionem, cõ
nexionem, congruamque, rerum, titulorum, librorumve concatenationem B
qua res aliqua non confuse, non perturbate explicatur. Hoc dixerim con-
tra eos, qui continuationem a subordinatione distinguunt, & hanc admit-
Cagnol. tunt, illam vt impossibilem reijciunt. Secundum dictum, continuatio, a qui
Rubr. de busdam huncin modum describitur, Est partium inter se corporum tactus:
orig. iur. Alij hoc modo, Est actus ad perfectionem eiusdem rei tendens. Verum neu
Crauet. tra descriptio ad rem accommodata esse uidetur. Est ergo continuatio eo-
rum quæ tractantur congrua iuxta naturæ, vel doctrinæ ordinem dispo si-
tio, vel eiusdem dispositionis indicatio. Duplici etenim ratione res aliqua
disponi & ordinari potest, secundum naturæ ordinem, quem res ipsa ex se
poscit; cum quæ suapte natura priora sunt, prius explicantur; vel secundum
ordinem doctrinæ, secundum quem faciliora, & notiora, & quæ sunt ad C
aliorum cognitionem scitu necessaria, priore loco tractantur. Solet etiam
interdum attendi ordo temporum, dignitatisque. Tertium dictum, dispo-
sitio, siue continuatio triplex est, una qua res cum re, seu materia cum mate-
ria copulatur, vel copulata esse ostenditur, vt materia de rebus, cum illa de
personis: altera, qua unus titulus coniungitur cum alio, qui sunt sub eadem
communi materia; vt varij tituli personarum, sub materia de personis: tertia
legis ad legem. Quartum dictum, continuatio, uniuerse loquendo, facien
da est. In hoc omnes Doctores conueniunt, & conuenire debent, ni affir-
mare uolunt, iura esse omnino temere collecta, & inordinate, tumultuarie
que collocata: cum tamen in hoc potissimum eorum collectores laboraue-
rint, vt ad ordinem redigerent. Hoc dictum multis auctoritatibus proba- D
rẽt Iurisperiti; at nos qui certa sine necessitate cõfirmare nolumus, eas omit-
timus. In eo autem scriptores dissentiunt, an satis sit materiarum ordinem
indicare, vt Baldus, Barbatius, Aretinus, Crauetta; et alij uolunt: an vero etiã
titulorum ordo aperiendus sit, vt Cagnolo, Sebastiano, & alijs placet, estq;
communis opinio. Quinctum dictum, non modo rerum, seu materiarum,
Tract. de sed etiam titulorum inquirenda & facienda est continuatio. Hoc dictum
leg. par. 3. Medices nonnullis rationibus confirmat, soluitque rationes pro contraria
q. 6. sententia allatas; quas apud ipsum uidere poteris; nobis unica satis erit ratio
eaque firmissima. Nam totum iuris opus est veluti quoddam corpus, quod
varijs materiis, veluti quibusdam maioribus membris & titulis, quasi mate

riarum

A riarum articulis,& maiorum partium particulis continetur: ergo vt maiores partes debét inter se cohærere,& earum coagmétatio & ordinatio inquirenda est: ita & minorum collocatio inuestiganda erit. Sextum dictum, inter legem & legem, siue caussam,& caussam, canonemve & canonem, atque inter caput & caput, non est necessario facienda continuatio. Quoniam ista sæpe continent priuatos casus, quorum nulla est necessaria connexio, quæ tamen sub propriis titulis ponenda sunt. Septimum dictum, quamuis continuatio fieri debeat: tamen nō uno certoq; modo semper facienda erit; sed eo pacto quo res ipsa patitur. Vnde vt scriptores docent, aliquando per digniora, aliquando per priora, alias per potentiora fieri oportebit. Atque hæc fere sunt, quæ de re proposita disputantur. Doc.l.Gallus. ff. de lib. & posthu.

B

De verborum sententiarumque recta explicatione, deque eorum extensione, atque restrictione. Disp. V.

VONIAM vero scholastica legum interpretatio in verborū explicatione,& in sententiæ dilatatione, restrictioneque præcipue versatur, de quibus multa a Doctoribus scribuntur dū intèrpretandarum legum rationem tradunt; ideo nos quoq;, multa quæ dicuntur in pauca conferendo, ijsdem de rebus agemus: ac primum de verborum interpretatione ita statuimus.

Prima positio, verborū significatio duobus modis accipi & intelligi potest:
C vno, vt designant rem aliquam aut factum simpliciter, sine vllo respectu ad aliud; vt ad animum agentis, vel ad ius, vel ad effectum. Quo modo hominis necatio relata ad effectum, dicitur homicidium; at relata ad animum eius, qui occidit, vt illatam iniuriam propulsaret, nō ita: qui actus potius defensio, quam homicidium vocari deberet. In omni itaque actu duo spectanda sunt,& res ipsa, & animus, siue relatio ad aliud: Quia secundum vnam considerationem aliquid proprie nominabitur tale; secundū aliam improprie. Secunda positio, verborum interpretatio ex quattuor potissimum capitibus sumitur: ex ipsorum proprietate, animaduertendo eorum propriam significationem; ex improprietate cum obseruatur quid improprie significant: ex vsu & consuetudine: & denique ex doctorum declaratione; vt in sequentibus positionibus plane explicabo. Tertia positio, verborum proprietas, siue propria verborum significatio, ex varijs capitibus spectatur: quæ a quibusdam fuse numerantur; nos breuiter perstringemus. Ex definitione, etymologia, siue notatione: ex peritorū auctoritate: ex æquipollentia siue conuersione, cum conuertitur cum suo conuertibili: ex coniugatione, vt si credere est fidem alterius sequi, creditor erit, qui fidem alterius sequitur: ex oppositione cum suo contrario, seu correlatiuo: ex traductione ad speciem: vnde argenti appellatione non continetur pecunia numerata,& ex proprietate sermonis. Item illa est propria verbi significatio, quæ est secundum veritatem, non secundum fictionem: quæ est secundum ius, non secundum factum: quæ sistit in potiori significatu: quæ est consequens
D Seb. Med. 416. p. 3. tra. de leg.

quens

quens rei designatæ per ipsa verba: nomina enim debent esse consona rebus: quæ denominatur a præsenti, non a futuro, vel præterito: Quæ intelligitur per prius, non per posterius, vel per viam directam, & immediatam, non quæ per obliquam & mediatam; vel secundum caussam proximã, non secundum remotam: vnde magis filius sequitur domicilium patris, quã aui: Item, quæ est s'm originem scripturæ, & illa per quam singula singulis redduntur: illa, qua duo in vna oratione concurrere significatur; & in qua talia sunt subiecta, qualia prædicata demonstrant, & cõtra illa, qua omnes casus determinantur in vna determinatione, ubi sunt plura determinabilia: illa quæ conuenit tempori sui verbi: illa in qua nihil extraneum subauditur: illa per quã maior effectus sequitur: & illa, quæ est significatu potior, & magis ad rem subiectam accommodata. In summa, propria verborum & rerum significatio ex persona loquente, ex modo quo loquitur, ex negotio, loco, & tempore haurienda est. Nã apud diuersas nationes, varij sunt loquendi modi: & aliter loquitur Iurisperitus, aliter Philosophus: & aliter qui ex se loquitur, aliter qui aliorum dicta refert. Negotia enim per varios tropos nomina inter se commutant; sed nihil magis nominum mutationem inducit, quam tempus & vsus, & populorum mistio. Quarta positio, verborum improprietas ex his fere caussis nascitur. Cum nomen ex suo domicilio in alienum per metaphoram migrat; nisi figura ornatus caussa adhibeatur: quando aliquid cum aliquo adiuncto pronuntiatur; non enim proprie est tale, quod non est simpliciter tale: sed hoc procedit, quando adiunctum suo aduersatur simplici: Quando aliquid alterius nomine, vel nomine in lata significatione accepto, nominatur. Quando aliter verba sonant, quam materia, uel disponentis mens postulat: Denique a proprietate verbi receditur, ob rerum circunstantias, & vt remoueatur repugnantia, vt testes non sint discordes, ne dispositio sit clusoria, & vt uitentur absurda. Quincta positio, in uerborum explicatione obseruãdus est eorum usus: unde in materia etiã pœnali uerborum significatio ex ipso usu perpendenda est. Nam communis loquendi usus uerborum proprietati præualet: cum ex usu eorum significatio pendeat. Quantum autem hac in parte usus possit, his uerbis exposuit Horatius, cum de uocabulorum usu præcepta dabat.

A B C D (marginal letters)

Alc. lib. 4. de uer. sig.

In poet.

Multa renascentur, quæ iam cecidere, cadentque
Quæ nunc sunt in honore vocabula: si uolet vsus:
Quem penes arbitrium est, & vis, & norma loquendi.

Obseruandus itaque est communis in loquendo usus, non cuiusque, sed eruditorum hominum: & eum usum, quem uerba habebant cum lex sancita fuit; nisi præsens usus benigniorem interpretationem faciat: modo tamen usus iam sit præscriptus. Sexta positio, uerborum proprietas ex doctorum interpretatione sumenda est, cum uerba aliquid ex se non significant. Vnde in re fauorabili extenditur uerborum significatio in odiosa restringitur; ut ex ijs quæ nunc dicemus planum fiet. Septima positio, si in uerbis explicandis incidemus in uocem ambiguam, ea potius accipienda est significatio, quæ uitio careat, id est, quæ nihil continet absurdi, cum censendum sit le-

L. in ambig. ff. de leg.

A sit legislatorem nihil absurdi introducere voluisse; idque præsertim, cũ statuentis voluntas inde colligi potest. Vt ecce, si lex dicat, Hostem impune occidere licet; cum hostis nomine, non solum is designetur qui populo Romano bellum indixit, sed etiam peregrinus; absurdum esse, per hostem, intelligere peregrinum. In interdicto, Vnde vi, scriptum est, Vnde tu illum vi deiecisti, aut familia tua deiecit: si unus seruus deijciat, quam uis vnus seruus familiam non faciat: tamen receptum est, vt etiam vnus seruus familiæ nomine contineatur. Atque hæc fere sunt quæ Doctores circa propriã uerborum interpretationem obseruanda moneant. Sequitur, vt de interpretatione per restrictionem & dilatationem agamus. *Cice. orat. pro Caecin.*

Octaua positio, Regula illa iuris, lex generaliter procedens, generaliter

B est intelligenda, ex tribus capitibus restrictionem admittit: ex quibus plane intelligitur, minus esse intellectum, quam fuit scriptum: Primo ex mēte legislatoris, idque his modis. Primo, ex collatione expressorum; vnde concessis temporalibus, non intelligũtur, concessa spiritualia. Secundo, ratione caussæ dispositionis: unde caussa limitata, limitatur effectus. Tertio, ex contrario fine: nam inducta ad vnum finē, non debent efficere contrariũ. Quarto, ratione paritatis, vt paritas seruetur: vnde maritus potest accusare uxorē de adulterio, si tamen non sit particeps culpæ. Quincto, vt seruentur termini iuris: vnde, cum quis obtinuit beneficium ecclesiasticum, intelligitur, cũ canonica institutione. Sexto, ne sequatur casus illicitus. Septimo, ne quis ex bono & æquo dãnum referat. Octauo, ob caussam necessitatis. Nono, ne *l.1.§ generaliter, ff. de leg. Cap. ex lit. de iure pa. l. quod fauore. ff. de leg. l. cum mulier. ff de solut. mat. Cap.1. de reg. lib. 6.*

C fiat captiosa interpretatio. Decimo, ob fictionem, nam casus fictus & improprius ad alium non est extendendus. Vndecimo, ob rationem naturalem. Duodecimo ob naturam vocabuli: vnde consensus, excludit, vim, metum, & errorē. Decimotertio, ex vsu loquēdi. Decimoquarto, ex natura rei, siue ex subiecta materia. Decimoquincto ex præsumptione. Postremo ex inopinata caussa superueniente.

Secundo, caussa restrictionis uerborum est aliqua lex, quę facit, vt quod in alia dicitur strictius intelligatur: vt lex de nõ uersando cum excommunicato, stricte intelligenda est, de nominatim excommunicato, & publico clerici percussore: quia lex hãc addidit restrictionem. Tertio, ob antecedentia & consequentia in ipsa lege: vnde propter relationem ad expressa sub *Conc. Basi.*

D specialibus intelliguntur quædam alia non expressa: & sub generalibus, quædam intelliguntur excepta, licet non sint expressa. Nona positio, iuris extensio, sequẽtibus modis contingere potest. Primo, quando casus virtute expressi non põt intelligi in lege cõprehensus, §. illud, Inst. pro socio; intellige, quãdo verba expresse nõ repugnãt. Secundo extenditur ad alium similem habentem eundem effectum, etiamsi de mente non constet: non tamen a casu vero expresso, transitur ad fictum. Tertio, a simplici ad mistum, in materia fauorabili, secus in odiosa. Quarto, vt aliquid possit adimpleri per æquipollens; in conditione necessaria tum ad actum, tum ad effectum actus. Sed non procedit in conditione voluntaria, quæ debet adimpleri in forma specifica, prout fuit prolata: & quod pro forma introductum est,

non adimpletur per æquipollens. Quincto, quod est dispositum in vno correlatiuo, extenditur ad aliud, quando lex considerat rem, vel actum; secus si consideret personam: nam res prohibita locari, & vendi, similiter & conduci, & emi: at si pater prohibetur agere, non itẽ filius, & hoc in materia dispositionis: nam in ratione existentiæ ab vno ad aliud arguitur: quia si vnum est, & alterum erit. Sexto, in contrarijs, quæ medio carent: nã lex prohibens vnum, censetur permittere aliud. Septimo, ob repetitionem factam in alia lege interpretante, vel interpretata. Octauo, ex vno pari ad aliud par, vel vel, vt dicunt, ex parificatis. Nono, ratione vnius, quia vna eademque res non debet diuerso iure censeri. Decimo, ratione adiuncti. Vndecimo, ratione subrogati, quia subrogatum sapit naturam eius pro quo subrogatur. Duodecimo, ex definitione, vnde qui dicit iudicium, dicit omnes personas quæ in eius definitioue ponuntur, iudicem, reum, & actorem. Decimotertio, ex partibus, & ex toto; nam quod de illis disponitur, & de hoc dispositum censetur, & contra. Decimoquarto, lex disponens de genere, censetur disposuisse de omnibus speciebus: vnde, cui debentur alimẽta, debetur cibus, vestitus, & habitatio. Decimoquincto, ratione finis. Decimo sexto, ratione principij originis, naturæ rei, & ex præparatorijs, ex quibus ad præparatum infertur. Decimoseptimo ex accessorio, ad quod proceditur, ex dispositione principalis. Decimooctauo, ex antecedẽti, & consequẽti: nam qui vult consequens, videtur velle antecedens, & cõtra. Denique ex connexis; dispositum in vno, extenditur ad reliquum. A B

c. venerab. de elect. c. accessor. de reg. iur. in 6. c. transla-ta de cõst.

Hanc de extensione iuris doctrinam, aliqui ad tria capita reuocãt: quod extẽsio fiat, vel per aliam legem, vel per similitudinem, vel ex mente legis, quæ colligitur ex eo quod coniunctum est, & verbis exprimitur: vel ex eo, cui opponitur coniunctum per similitudinem, aut identitatem rationis, & contraria. C

Qua ratione leges, regulę, rubricæ & doctores citandi sint.
Disput. VI.

VONIAM ad rectam legum interpretationem, atq; ad forẽsem earũ vsum plurimi refert scire, quę leges, & qua ratione citandę sint, quo etiam doctorũ citationes referres, ac etiam rationem argumentandi ab vno ad aliud, cum lex non adest; ideo hac vnica disputatione, in qua de citandi ratione agemus, docebimus, quo modo lex quæ est in vsu sit citanda, an lex correcta, an quæ plures habet sensus, an regula, & rubrica citari possint, & quomodo Doctorũ sentẽtiæ citandæ sint, & deniq, an ab vno ad aliud argumẽtari liceat. Quę autem dicenda de rebus propositis occurrunt, sequentib. positionibus definiam. Prima positio, legum citatio debet esse fidelis, pura sine vlla fallacia, & corruptela. Nam qui secus faciunt, incidunt in crimen falsi. D

Secunda positio, quamuis Doctores ex vna particula legis cum plures habet partes & orationes integras, citando argumentari soleant; tamen in

caussis

A caussis decidendis tota lex siue statutum adducendum est. Quæ communis
doctrina, hac nititur ratione, quia in aliqua parte posset esse clausula limi-
tatoria, aut declaratoria alterius partis. Tertia positio, lex correcta per regu-
lam generalem citari non potest, quam qui citat, incidit in crimen falsi. Hãc
regulam his modis limitant. Primo, si adducatur ratio in naturali lege fun-
data; secus si a legislatoris penderet voluntate: Verum, ratione finali legis,
correcta, lex correcta censetur. Secundo, adduci potest ad explicationẽ alia-
rum legum. Tertio, ad decisionem caussæ inceptæ ante legis correctionem.
Quarto, limitatur in lege abrogata per consuetudinem. Quincto, si esset in *Cap. auct.*
corpore iuris contenta. Sexto, cum adducitur ab habente auctoritatem legis *de prab. li.*
condendæ. Septimo, quando ex tali limitatione nemini præiudicium fieret. *6.*
B Quarta positio, lex quæ habet plures sensus per communem regulam citari *Barb. &*
non potest. Quia eius quod multipliciter intelligitur, veritas ignoratur. Sed *Ange. in l.*
adduci potest. Primo, cum aliqua alia ratione probatur intentio. Secundo cũ *in ambi-*
adesset sensus communis. Tertio, cum per superiorem facta esset præcisa de- *guo. ff. de*
claratio. Quarto, quando per consuetudinẽ certo modo fuisset interpretata. *reb. dub.*
Quincto, nisi adesset intellectus magis dubitabilis: quia ex pluribus sumen
dus est ille, qui minorem dubitationem habet. Ampliant hanc regulam, vt *Abb. c. cũ*
procedat, etiamsi duplicatus intellectus oriatur ex vario modo punctandi. *in iure, de*
Quincta positio, ad regulam recte citandam oportet animaduertere, an ipsa *elect.*
faciat ius: quando autem regula ius facere dicatur supra plane exposuimus.
Et vt quod diximus, in memoriam reuocetur, quando in iure sunt casus spe
C cialiter statuti, aut a lege excepti, in his regula non facit ius; alias speciei de-
rogaretur per genus: In illis vero casibus in quibus est eadem æquitas, quæ
est in determinatis a iure, nec sunt in iure positi, regula facit ius. Vel, si cõsti-
tutio legis præcedit regulam, quæ ex iure nasci solet, tunc in statutis regula
non facit ius: si uero determinati non sunt, & militat eadem ratio in istis, atq;
in illis, tunc facit ius, quia ratio est anima legis. Si vero ius non est ante regu-
lam, tunc regula est pro iure. Cuius hi sunt effectus: plures simul casus vno
rationis clauo iungere: ius constituere in ijs in quibus aliter dispositum nõ
est: ex ea iudicari posse: deniq; illum producit effectum, ut fundet intentionẽ *C. 1. de re-*
eius, qui pro se regulam habet: vnde aduersarius ostendere tenetur, cur in eo *scr. c. pasto*
casu non procedat: & pro regula semper pronuntiatur, nisi contrariũ probe *ral. de iud.*
D tur. Sed iam de citatione Rubricarum dicamus. Nomine rubricæ, de qua su-
pra diximus, Iurisconsulti intelligunt, epigraphen, hoc est inscriptionem &
titulum, qui legibus præfigitur: sic dictus, quod olim legum capita, rubra ter
ra nimirum rubri coloris notari solerent; & nũc literis eiusdem coloris scri
bantur. De quibus dubitari solet, an citari possint, & an vim iuris habeant:
nos quid Doctores hac in parte sentiant, insequentibus positionibus doce-
bimus. Sexta positio, si rubricæ non sint authenticæ, id est approbatæ, citari
non possint ad aliquid probandũ. Huiusmodi sunt rubricæ Decreti, & qua-
rundam extrauagantium. Quod aũt rubricæ iuris vim habeant, & sint appro *Doct. c. cũ*
batæ, ex eo colligunt Doctores, quod Imperator Compilatoribus mandaue *monast. de*
rit, ut leges ponerẽt sub congruis titulis: vnde leges intelligi debẽt secũdum *elect.*

rubricam sub qua positæ sunt. Huc facit commune pronunciatum Iurisperitorum, Plus est in rubro, quam in nigro, & contra. Nam cum legislator satis per rubricam suam intentionem exposuit, non dilatatur sine necessitate in lege; in qua tamen aliquando generalius & plenius loquitur. Vbi notant Doctores, rubricam non restringi per nigrum, nec nigrum per rubricá, quę tamen si esset dubia, per nigrum exponenda esset, & contra. Vnde rubro supletur per nigrum & cótra: tam in materia probationis, quam dispositionis. Septima positio, si rubrica perfectam cótineat orationem citari potest, si imperfectam, non item: & ita ex rubrica oritur actio, sicuti ex lege: intellige, quando rubrica non esset contraria legi; tunc enim standum esset legi; tanquam posteriori: ambulatoria enim & mutabilis est legislatoris voluntas, vt dici solet. Quod si vnum excedit alterum, ab excedente, non ab excesso ducitur probatio. Quo loco animaduertendum est, rubricam conceptam per particulas, Ne, vt, & similes continere orationem perfectam: at si contineat particulam, An; procedit per quæstionem. Sed iam de Doctorum auctoritate dicamus. A B

Auth. de incest nup.

Octaua positio, Doctorum auctoritas, est solum probabilis, non necessaria; & ita adhibetur in probationibus, non in decisionibus. Quoniam in definiendis negotijs non solum requiritur scientia, sed etiam auctoritas & potestas. Nona positio, Doctorum auctoritas adduci potest ad decidendum, quando est communiter recepta: contra quam iudex iudicando, omnino litem suam faceret, vt Felinus & alij scriptores docent.

Can. 1. d. 22.

Idem dicendum, si auctoritas esset eius, cui a superiore legis condendæ data fuisset potestas. Verum, talis approbatio in aliquo dicto, non extenderetur ad aliud caput: cum inclusio vnius sit alterius exclusio. Idem procedere volunt in dicto alicuius Sancti patris, scripturæ auctoritate corroborato vt Glossa in cap. de libellis, dist. 20. docet, quam alij approbant; modo eius dictum contineat prohibitionem, vel præceptum: secus si referret exemplum, cum exemplis iudicandum non sit: quod etiam dicunt procedere in materia peccati: alioquin humanæ constitutioni standum esset. Allata positio innititur communi loco, & axiomati vulgato, Standum esse peritis in arte, & experto in sua scientia esse credendum. C

Cap. 1. de const. l. cum propter, ff. de Iudi.

l. Nemo. cũ Glos. C. de sent. & interlo. omn. iud.

Ampliant hanc doctrinam, vt ad probandum liceat adducere historiam, incisum lapidem, insignia & stigmata, Philosophos, vt in l. si pater, ff. de solut. Medicos, l. septimo, ff. de statu homin. Poetas, l. 1. ff. de contrahen. empt. & oratores, l. Cicero, ff. de pœnis. D

l. 1. ff. de ventre insp.

Duplici itaque ratione affertur auctoritas, vel ad aliquid probandum, vt auctoritas simplicis Doctoris, decisiones Rotæ, & similes: vel ad decidendum cum lex deficit, & communiter aliquid est receptum. Quando vero afferretur auctoritas eius qui non esset in re de qua agitur expertus; nec necessaria, nec probabilis esset: sicuti nec auctoritas negatiua, ex qua nihil concluditur; quamuis communiter nō bene intelligatur, & explicetur quid sit, argumentari ab auctoritate negatiue: a qua sic & quidem bene argumentamur, Aristoteles dixit vacuū non dari: nō est igitur vacuū: non aūt hoc pacto,

Aristo-

A Aristoteles non dixit, dari nonum cœlum: igitur non datur. Cum autem dicimus standum esse communi auctoritati, intellige quando contrariũ non esset in lege expressum, quia potius in lege standum est, quamuis dura videretur. Illud omnino hac in parte tenendum est, ne in re alias dubia a communi sententia, absque euidẽti ratione recedamus, cum communes opiniones, præsertim in iudicando, soleant præualere. Huc facit illud Luciani, ὁδὸς ταρ ῥα· εωτάτη συνήθεια τε, id est via maxime contrita, tutissima. Decima positio, cum lex vel auctoritas deest, arguere licet ab uno ad aliud tripliciter, lege, ratione, & exẽplo; modo eadem in omnibus militet ratio, & contrarium non sit in iure expressum. Sed de his hucusque.

B *De aduocati & iudicis officio, in legum vsu caussisque suscipiendis atque tractandis. Disput. VII.*

DE aduocati iudicisque officio integra opuscula fieri posse, & a quibusdam iam facta fuisse non me latet. Verum ne a proposito scopo aberrem, ea quæ ab vtraque persona in redigenda ad praxim legum doctrina præstanda sunt, paucis perstringam, ac primum de aduocato agam. Est autem aduocatus ille, qui in aliqua caussa eam rationibus ex iuribus deductis probando patrociniũ suum præstat. Quo munere omnes vti possunt, qui non fuerint expressè prohibiti, vt Hæreticus, infamis, Monachus in caussa criminali, & alij. De quo hęc breuiter explicabimus: primum quas caussas suscipere debeat, aut non debeat: deinde, quid ei agendum sit in caussa tractanda, & quod ad primum attinet, statuo hæc dicta.

Cather.

Spec. tit. de alleg. & auocat.

C Primum, non suscipiat caussam quam putat esse iniustam. Quia si id faceret grauiter peccaret, & si vere iniusta sit, & victoriam reportaret, tenetur restituere aduersario pro dãno illato, nisi cliens restituat: ac etiam clienti reddere debet, quod ab ipso accepit, etiamsi victor non fuerit: nisi forte clientem de iniustitia principio admonuerit. Secundum, si caussa ex utraq; parte est dubia, potest eam suscipere: sed cum animaduerterit esse iniustam, etiãsi prius putauit esse iustam, quantumuis lis sit contestata, tenetur eam deserere; sed tamen non debet aduersæ parti manifestare ea, quæ pro iustitia obtinenda faciunt. Cæterum, vt quidam adnotarunt, si pars cui iustitia fauet notabile detrimentum pateretur, teneretur iniustitiam contrarię partis aperire, atque adeo testificari, etiamsi non requireretur. Sed hoc non est faciendum nisi in graui casu.

D.Th. 22. Sot. lib. 5. de iust. & iur. q. 5. ar. 3.

D Tertium, quando iustitia magis ex vna parte elucet, quam ex alia, quę tamen iusta apparet; tunc si defenditur is qui notabile detrimentum patitur, vel sit reus, vel actor, licet etiam minus iustam suscipere defendendam: cum vero potius altera pars tale damnum patitur, minus iusta defendi nõ debet. Verum in rebus minoris momenti liceret, dummodo pars quæ sequitur caussam minus iustam, admoneatur, si forte desistere vellet. Quo loco animaduerte, non dici caussam minus iustam eam in qua iniustitia apparet,

Lib. 3. de off. orat. sed illa quæ pro iusta habetur, sed tamen cum aliquo dubio. Ex quibus col- A
Lib. 12. cap. 7. ligeres aduocatum suscipere posse solum caussam iustam, quod non modo
Lib. 2. nostri Doctores monent, sed etiam Fabius bonum Oratorem instituendo monuit. Vnde non placet quod aliquando Tullius in suis officiis docuit; vbi cum dixisset inhumanum esse abuti eloquentia, hæc adiecit verba, Non tamen, vt hoc fugiendum est, ita habendum est religioni contrarium, nocentem aliquando, & nefarium impiumque defendere. Quæ tamen verba in honestam sententiam trahi possent. Quartum, aduocatus non debet suscipere caussam contra eum, qui cum eo sua consilia communicauit: nec etiam, caussa nondum finita, alterius partis patrocinium, neque etiam post appellationem, quamuis appellatio noua caussa videatur: cum hęc sit veluti illius sequela: liceret tamen, si clientulus eum relinqueret. Quinctum, in B
aduocato requiritur scientia; & eo maior, quo doctior habetur: vnde si ob eius ignorantiam cliens caussa cadat; restituere tenetur. Idem dicas de diligentia; quia debet caussæ inuigilare, & studere, & eo magis quo res est obscurior, & maioris momenti. Sextum, vt aduocatus recte patrocinetur, debet esse contentus iusto precio. Illud autem erit iustum, quod est taxatum a lege, vel iudicatum arbitrio boni viri, considerata qualitate caussæ, quia pro leui caussa minus debetur, & qualitate aduocati, ratione scientiæ dignitatis, & consuetudinis loci. Huc referres quod est lege sancitum, nō
l. sumptus ff. de pactis. posse pacisci cum Cliente de aliqua parte caussæ, si vicerit: quia tunc de sua re ageret, & facile patrocinium peruerteret. Quare, licet hoc ex se non sit malum; tamen quia prohibitum est, non licet. C

Quod attinet, ad alterum quod explicandum proposuimus, vnicū pono præceptum; Aduocatus in causæ tractatione, vt conuenienter se gerat, hæc præstare debet. Primo proponet, quæ ad sui clientuli intentionem fundandam & iuuandam expedire cognoscet. Secundo, probationibus contrarijs respondebit, eas destruendo. Tertio, cūrabit vt actor prius probet: quia eo
l. qui accusare C. de edēn. non probante absoluitur reus. Reus vero excipere debet, quod dum facit, actoris personam induit. Quarto, publicatis attestationibus, fit disputatio super actis, quorum omnium copiam habebit; vt cum de facto constet, videri possit, quod ius oriatur; & quid de iure diuino, pontificali, communi, municipali, & de consuetudine sentiendum sit. Quibus actis, inducat ea quæ probare intendit: nec audeat quicquam probare sine legis auctoritate, D
l. illam C. de collat. §. considerem. cum lex aliquid disponit: Erubescimus enim cum sine lege loquimur. Si autem lex de re subiecta nihil disponat, auctoritate & rationibus agat. Quincto, curet vt fiat omnino certus de facto: cuius ignorantia etiam viros doctos fallit. Et quia litis euentus est dubius, nihil omnino certi per iactantiam clienti polliceatur. Sexto, in allegationibus non deficiat, cum in fauorem eius iudicetur, qui plures rationes habet: Quia duo vincula magis ligant, quam vnum: quod de pluribus citationibus dixi, intelligitur ratione diuersorum locorum, seu fundamentorum, vt auctoritate legis, rationis, & exemplorum: quia si de vno fundamento loquamur, melius est pauciora citare & etiam vnum firmissimum; puta, legem apertissimam: quia pauciora me-

A ra melius percipiuntur,& memoria retinentur. Citationes debent esse fideles,vt supra docuimus. Quod ad statuti productionem attinet,si sit statutum alterius loci,aut eiusdem,sed non ita notum & vsitatum, producēdum erit,& quidem totum,quia iudex facile illud ignorabit. De quo videndum erit,an tribuat ius agendi,& quomodo,aut excipiendi,vt eius vsus in foro. Sed de aduocato hactenus:nunc de iudice dicamus.

Primum dictum,in iudice, vt legitimum faciat iudicium, requiritur auctoritas,quæ vel ordinaria,vel delegata,vel arbitraria,vel accessoria est, vt ratione delicti in loco commissi: cuius defectu sententia redditur nulla, & grauiter iudicando peccatur. Secundum requiritur veritas;non quæ est in se,quia ista sæpe est occulta,sed quæ est in existimatione; nata non ex propria iudicis cognitione,sed ex probationibus a partibus allatis. Debet itaque ferre sententiam ex certa scientia,vel firma opinione & probationibus exorta. Vnde primo certus esse debet de facto,in cuius notitiā uenitur per hos gradus. Primo per dubitationem,cum primo unam partem,affirmantem,alteram negantem audit. Secundo per suspicionem,cum ex aliquo leui indicio, vel argumento in alteram partem inclinat. Tertio per opinionem propter fortiora & certiora argumenta,quibus uni parti,vt uerę,assentitur,cum aliqua tameu dubitatione contrarij. Postremo per credulitatem perfectam,cum omnis tollitur dubitatio:aut per scientiam facti, quæ habetur per sensum. Tertium,vbi certus est de facto,curet ut ueniat in notitiam mentis & uoluntatis partium. In omni enim dispositione mens ante omnia inspicienda est,qua coguita,parum curatur de verbis: cum in humanis actibus uoluntas primum obtineat locum:maxime in maleficijs, in quibus uoluntas spectatur,non exitus. Mens autem colligitur ex coniecturis inspectis qualitatibus personarum,rerum,locorum et aliorum attributorum. Quartum,vbi certus fuerit de mente,verba ipsa inspiciat,vt uideat quo animo sunt prolata:cum nullum sit maius mentis testimonium, quam qualitas inspecta verborum. Verba varijs modis accipi possunt secundum proprietatem,& qualitatem personæ,subiectamq; materiam, & alios modos, quos supra recensuimus, & Doctores fuse recensent. Quinctum, spectanda est etiam qualitas facti,cum facta sint potiora verbis,cum non his, sed illis lex sit imposita. Videbit ergo an factum sit diuiduum, an indiuiduum, an legitimum,an contra. Vbi cauebit,ne factum unius, noceat alteri: non tam factum inspiciat,quam caussam faciendi; ne factum contra uoluntatem imputetur:& id genus alias qualitates. Sextum,facti qualitate inspecta,diligenter consideret contractus & quasi contractus,qui ex illo nascuntur, eorumque uarietatem substantiam,qualitatemq; perpendat. Septimum,quia ex contractu oritur obligatio, hanc etiam diligenter spectabit. Est autem obligatio iuris uinculum,quo necessitate astringimur alicuius rei soluendæ secundum nostræ ciuitatis iura. Octauum, & quia ex obligatione oritur actio, & ex actione agendi forma, ideo ista etiam accurate spectanda est, ac etiam iudicij genus, an sit criminale, an ciuile. Sed quoniam specialis difficultas est de forma iudicij,de ea statuo priuatū dictum.

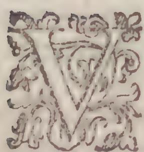
[Margin notes: *Seba. q. 20. par. 3.* — B — C — *l in cōdit. ff. de cōdit. & demon.* — *Bal c. 1. de test.* — *Seba. q 11. par. 3. n. 3.* — D — *Instit. de obli. §. 1.*]

Nonum, in forma iudicij hæc a iudice spectanda sunt. Primo, vt sententiam ferat secundum iura: quæ si ignoret, aut de illis dubitet, assessorē adhibeat, alias grauiter peccabit, & si erret, illatum damnum restituere debebit. Secundo, caueat ne in quantitate & qualitate quicquam peccet, ne diuersa, vel maiore pœna puniat, quam ius requirat. Tertio, vt præparatoria & terminos debitos concedat, nec ad libitum neget, aut concedat dilationes, & appellationes, sed locorū statuta usumq; hac in parte seruet; & neminem sine accusatore damnet, aut in iudicium uocet, exceptis sequētibus casibus. Primo, cum crimen est notorium, vt expresse in iure canonico est sancitum. Secundo, cum adest confessio spontanea & iudicialis, vt est illa quæ fit in iudicio, ab ipso delinquente: vnde quæ fit extra iudicium vel vi tormentorum, non sufficit nisi in iudicio, & sine tortura rata habeatur. Tertio, cum adest infamia, vel semiplena probatio: tunc enim iudex potest procedere, non ad sententiam ferendam, sed ad inquirendum, donec maior probatio habeatur. Quarto, cum intercedit iudicialis denunciatio peccati: nā denunciato iudicialiter peccato, iudex procedere potest ad inquirendum. Postremo cum præcessit fraterna denunciatio apud Prælatū, & reus uocatus a Prelato est rebellis, & non vult corrigi, tunc enim iudex absque alio accusatore etiam ad sētētiam potest procedere. Vltimū dictū, in iudice requiritur exequutio, hoc est vt crimine sufficienter cognito, vel reo conuicto, re ve perspecta, ad sententiam ferendam procedat, & pœnā ex iure reposcat, præsertim si sit iudex inferior, quia superior posset pœnam interdum non exigere, præsertim accusatore cessante, aut pęnam non requirente; & maxime si reus esset reip. vtilis sed de his alibi accuratius.

Cap. euidentia de accus.

A B C

De methodo qua aliqua quæstio in foro tractanda sit. Disp. VIII.

VT quæ hucusque de recto legum usu respectu aduocati & iudicis docuimus, planius & plenius explicētur, duas alias difficultates tractabo: in quarum prima, rationem modumque exponam, quo rei quæ in iudicium uenit æquitas per legum applicationem inuestigari possit. Ad hoc faciendum duo precognoscenda sunt: res ipsa, seu materia, quæ in iudicium, siue in disputationem uenit, & totius rei status & caput, propositio ve dubia, & vt loquuntur, iuris punctum, id nimirum quo de tota est controuersia. Vniuersa eorum quæ in forum ueniunt materia, ad tria capita reuocatur: in quorum uno cōtinentur ea quæ communi nomine Res vocantur: quæ sub se uarias habent partes, siue genera: vt quod aliæ sint corporales, aliæ incorporales, aliæ priuatæ, aliæ publicæ, aliæ vero nullius, & sic consequenter. In secundo personæ, quarum etiam suæ sunt diuisiones, quod aliæ mares, aliæ fœminæ, alię ecclesiasticæ, aliæ sæculares. aliæ liberæ, aliæ alijs seruiant, & sic deinceps. In tertio negocia, siue actiones, quæ circa personas & res uersantur; vt sunt contractus, delicta, vltimæ voluntates, iudicia, & horum partes & qualitates. Rursus in rebus consideratur, de illarum dignotione, acquisitione, cōseruatione, D

A seruatione,amissione,&c. Item de negocijs,an sint simplicia,quæ vnā præbent quæstionem an coniuncta, quæ plures: & rursus an sint legitima, seu legi & rationi consentanea:vt ex his id eliciatur, de quo serio disputandum est,proprius nimirum caussæ status,in quo, veluti in suis cardinibus omnis disceptatio debet versari: vbi quoque & res & personæ considerandę sunt.

Quod attinet ad ipsum rei siue negocij statum, cum multa hac de re in primo de quæstionibus oratorijs libro a nobis disputata sint,breuiter hic agemus. Cum itaque tres sint omnium caussarum status,coniecturæ, quo quæritur de facto,an res facta fuerit;definitionis,vbi inuestigatur quo nomine res appellari debeat;& qualitatis, vbi de iustitia & iniustitia, & vniuerse de omni qualitate,ac quantitate dubitatur,videndum est prius,quénam res subiecta statum admittat; quod fit, per accusatoris intentionem, B siue,vt loquuntur,per instantiam,& per rei depulsionem;ex quo conflictu oritur quæstio quædam, quæ status nominatur: Vt ecce,occidisti,non occidi; oritur quæstio probanda, an occiderit. Redde mihi mutuatam pecuniam:nihil a te accepi,quæritur,an acceperit. Item, in statu definitionis, sacrilegus es:non sum sacrilegus, quia non accepi rem sacram, sed profanam:atqui in loco sacro surripuisti,ac proinde sacrilegus: quæritur, an sit sacrilegium rem profanam in loco sacro accipere. Denique in statu qualitatis;Hominem necasti,& ita iniuste egisti:necaui,sed aggressorem; at tibi priuato,in dicta caussa,hoc non licuit:quæritur de facti qualitate,an hominem aggressorem necare liceat. Vbi nota,quod in statu coniecturæ, idé C est status,seu prima quæstio,& id quod in iudicium uenit,de quo ferenda est sententia:at vero in alijs,status ab illa controuersia quæ in iudicium venit,de qua proxime futura est tota disputatio, vt, an aggressorem occidere liceat,est diuersus:quam quæstionem Latini,Iudicationé,Græci, crinomenon appellant. Id vero,quod affertur ad probandum,factum fuisse licitū, dicitur Ratio;& quod ad rationem euertendam adducitur,fundamentum nominatur. Ad inueniendum id quod in iudicium venit,interdum, non non solum est necessaria exceptio & replicatio,sed etiam duplicatio,& replicatio, vt loquuntur.

Hac itaque methodo inuenta quæstione, de qua ferendum est iudiciū, iam opus est habere rationem,per quam dubiæ quæstionis veritatem in- D ueniamus.Nam,cum veritas sępe sit abstrusa,non secus ac ignis scintillæ in venis silicis,magna ad eam excutiendam opus est contentione,ac disputationum vi. Disputatio autem nulla fieri potest,nisi habeantur in promptu argumenta,quibus per argumentationem explicatis,fides fiat.Atqui de argumentorum inuentione, quorum inueniendorum quæstionis attributā, quod prædicatum vocant, & subiectum occasionem prębent, & facti circunstantiæ,atque personarum,locorumque adiuncta,nolo hic quicquam scribere,sed nostri legantur de quæstionibus oratorijs & de Inuentione libri,in quibus plane pleneque hanc materiam tractauimus; dicam itaque nunc breuiter,& ad vsum forensem accommodate.

Primum reuocanda est materia,siue quæstio,ad leges,ad quas, veluti ad

lidium

lidium lapidem examinanda est. Quare priore loco videndum est, an lege aliqua expresse, vel tacite sit definita, vel vna, vel pluribus iunctis. A

Deinde, si non sit definita, videndum est, an eius definitio deduci possit ex legibus similibus per statum, quem vocant, Ratiocinationis. Nam, vt Poedius ait, Quoties lege aliquid vnum, vel alterum introductum est, bona occasio est, cætera quę tendunt ad eandem vtilitatem, vel interpretatione, vel certe iurisdictione suppleri; & Iulianus, Non possunt, inquit, omnes articuli legibus comprehendi: sed cum in aliqua caussa sententia earũ manifesta est, is qui iurisdictioni præest, ad similia procedere, atque ita ius dicere debet. Verum, cum aliquid ob necessitatem inducitur, vel iure singulari contra rationem communem iuris ob meritum, aut aliquã caussam, quæ indulgentiam, aut gratiam particularem exigit, id neque ad cõsequentias, neque ad similitudinem trahi debet. Nam, vt Iurisconsultus scribit, quæ propter necessitatem recepta sunt, non debent in argumentum trahi: quod contra iuris rationem receptum est, non est producendum ad consequentias: Quod alicui gratiose conceditur, trahi non debet ab alijs in exemplum. Postea, si leges, si earum consequentiæ, aut similitudines desint, ad consuetudinem bonam, quæ pro lege est, & ad præiudicia, siue res iudicatas, quarum auctoritas vim legis obtinet, & ad prudentium sententias, quarum magna ratio in repub. habetur, & denique, si liceat, ad ipsum legislatorem confugiendum est, sed hic etiam cauere oportet, ne ab erronea consuetudine trahatur ratio, dicente Iurisconsulto, quod non ratione introductum est, sed primum errore, deinde consuetudine obtentum est, in alijs similibus non obtinet. Item, vt Celsus admonuit, cum ex lege aliquid iudicandum est, id non fiat, nisi tota lege diligenter considerata, cum inciuile sit, nisi tota lege perspecta, vna aliqua eius particula proposita, iudicare, vel respondere: Inciuile, inquam, non consentaneum iuri, iniquum, inusitatũ, & a iure alienum. B C

l. Nã quoties. ff. de leg.

l. non possunt. ff. de leg.

Hoc loco illud admonuerim, coniecturæ statum in eo ab alijs duobus differre, quod hi potissimum ex legibus sint confirmandi, ille vero, ex coniecturis, quas ipsę leges non subministrant, sed facti circunstantiæ, ad quas primo confugiendum erit, cum sint in promptu: tum ad locos inartificiales, quos vocant, vt sunt rumor, testes, iusiurandum, & quæstiones, & denique ad locos artificiosos, qui ex persona & facto, per vim dialecticã eruendi sunt. Illud etiam admonuerim, ipsos etiam clientes diligenter interrogandos esse, quid de re sua sentiant; cum sæpe plura videat is de cuius vtilitate agitur, quam qui aliena tractat, etiã si ingenio sit magis erudito. Quid enim prohibet, ut quidam scribit, in fodinis rationum, in mente ab omnibus, rationes inueniri? immo interdum in rusticis, & in alijs artificibus rationes copiosiores sunt. D

Ex ijs quæ diximus intelligere licet, in quæstionibus fori duo præstanda esse; vnum vt rem ipsam iudicandam inueniamus; alterum, vt inuẽtam dijudicemus. Vt autẽ hanc doctrinam planius explicem, sumo exemplum de eo qui apud me rem suam deposuit, & postea iudicij capitalis reus factus

A ctus & deportatus est, eiusque bona publicata sunt; queritur, an ei depositum sit restituendum, an in publicum res deferenda. Hic duplex est materia, depositi, & iudiciorum, & duplex caussa publica & priuata: vbi quæritur, an ei, an reipub. accepta res restituenda sit: ad quam quæstionem explicandam duo probanda sunt, num depositum restituendum sit, & an ademptionis nomine etiam depositum veniat. Vbi videndum erit quid sit depositum, quod est id, quod custodiæ caussa est positum, vt deponenti restituatur: vnde elicitur, esse restituendum danti. Quod attinet ad materiam iudiciorum, videndum est quid sit iurisdictio, quæ est potestas publica auctoritate introducta, cum necessitate iuris dicendi; cuius hæc est natura, vt suum effectum sotiatur, &, si opus fuerit, etiam militari manu: denique videndũ
B est, quid deportationis iudicio contineatur, quo omnium bonorum continetur ademptio, ex quibus hoc efficitur, depositum esse reddendum & iudicia seruanda, & cum in damnati bona fiscus succedat, ei restituendũ esse. Vbi illud adnotauerim, pro singulis axiomatibus, siue sentētijs varias posse rationes afferri ad ea confirmanda.

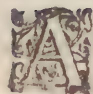
Rursus ad eandem rem declarandam hoc in caussa criminali subijcio exemplum. Quæritur, an puniendus sit qui furem nocturnum necauit: crimen & negocium, quod Græci pragma vocant est homicidium: cuius circumstantia ex parte personæ est, quod sit, fur: ex parte rei, quod noctu factum fuerit. De homicidio, est generale axioma, Hominem occidere non licere, cum hoc diuina & humana lege sine vlla distinctione sit prohibitũ: *l. Cor. de Sicar.*
C vnde vniuerse concludam, homicidium non esse permissum. Sed quoniam per aliam legem facta est hæc distinctio, Nisi quis testificatus fuerit, furem esse, quem occidit, & si parcere ei sine suo periculo nō possit; quia dubium est, num potius ad occidendum, quam ad furandum veniat; nam, vt Horatius scriptum reliquit, *l. Itaque, §. Lex ad l. Aquil.*

Vt iugulent homines surgunt de nocte latrones.

Et vnicuique se tueri liceat, & melius esse præuenire, quam præueniri, hinc cum distinctione duo axiomata colligam. Primum, non licere occidere: alterum se defendere, & vim propulsare fas esse. Quare furem nocturnum, quem sine periculo præsupposito, vel aperto vitare non licet, occidere possumus. In negotijs itaque terminandis, si dubia sint, & contrariæ rationes *l. ut uim, de iust. & iur.*
D occurrant, ita separandæ sunt, vt prius regula generalis fiat: deinde, si contraria aliqua ratione conuenire possunt, iungantur; sin minus per exceptionem aliqua æquiori ratione singulari, copulentur.

Qua ratione bonum æquum in iudicijs inuestigandum sit.

Disput. IX.

D æquitatem inuestigandam ea sese tutissima, primum offert uia, vt ex ipsa lege eruatur: quandoquidem quæ cum lege conueniunt æqua sunt, quæ vero discrepant iniqua: ex lege, inquam, obseruata, non antiquata, non secundaria, sed principali; Verum cum hæc via ob

legum,

legum, negociorumq; diuersitatem interdum sit obscura, ideo quibusdam A
regulis, siue præceptis, æquitatis inueniendæ rationem planius explicabo.

Prima positio, si iuris species, siue partes sint inter se diuersæ, hoc est, si in re iudicanda legum occurrat diuersitas, hic ordo seruandus est. Primo animaduertenda est necessitatis uis, cum nulla sit lex necessitati posita: quæ tamen contra diuinum mandatum & honestatem nulla est. Deinde ius diuinum, cum magis sit Deo obediendum, quam hominibus. Deinde ius naturale, quod in varias partes diffunditur. Postea ad iura humana, in quibus primum locum obtinet lex ecclesiastica, quæ de ijs rebus est, quæ ad animæ salutem ordinatur: in alijs vero ciuilia & regni iura seruantur, & potius municipalia, quam communia: & humanæ constitutioni generalis & approbata præponitur consuetudo, quæ tertio loco seruanda erit. Verum, cum hac B
methodo ob negociorum varietatem, ex varijs circunstantijs natam, non facile & semper æquum inueniri queat; id in æquo & bono inueniendo obseruandum erit, quod in lege bona facienda seruare est necesse; quę autem ista sint, mox explicabo.

Secunda positio, omne id, quod iudicādo decernitur, & tanquam bonū & æquum statuitur, debet esse honestum, iustum, possibile, secundum naturam, secundum patriæ consuetudinem, loco & tempori conueniens, necessarium, manifestum idest sine dubitatione, & vtile. Nam cum hæc omnia iusta lex requirat, non poterit non esse iustum, quod vt tale iudicatum fuerit. Honestum inquam, hoc est per se laudabile, honore & approbatione dignum, cum uirtute coniunctum. Iustum, æquale nimirum, quod nec ex- C
cedat, nec deficiat, ita vt cuique suum detur; & id quod secundum ius decernitur: vbi hæc considerari poterūt capita, ad priorem methodum pertinentia. Contra leges facta & dicta improbantur: quæ leges permittunt, pęnam non merentur: quæ lege deciduntur, legitima sunt: quæ lege cauentur, quāuis dura uideantur; tamen seruanda sunt. Possibile, quoniam impossibilium nulla est obligatio. Est autem aliquid impossibile, vel lege, cum quippiam lege prohibetur, vel natura & facto, vt quod factum iam est, non sit factum & quod nulla ui naturæ fieri potest: quæ duæ impossibilis rationes interdū coniunguntur. In quo genere reponuntur etiam maxime difficilia. Secundum naturam, idest, secundum ius naturale, vel gentium, æquitatemq; naturalem; cum naturalis ratio sit omnium legum anima. Vbi hi communes D
loci notari poterunt. Primum, cum aliquid pluribus rationibus lege disponitur, aliis cessantibus, si una locum habeat, locum habebit dispositio. Deinde, cum ratio sit, quæ dubia demonstrat, frustra exigitur ratio eorum quę manifesta sunt: quo modo aliqui exponunt illud Iuliani, cum ait, Non omnium rationem esse reddendam: ne uideamur facibus solem illustrare velle. Dicitur autem aliquid manifestum, vel per propriam confessionem, vel per sententiam, vel per rei ipsius euidentiam, quæ nulla ratione negari potest, vel per legitimam probationem, vt per testes, instrumenta, &c. Deinde, cessante legis ratione, cessat & legis dispositio, & contra: & ita ex similibus ad similia, ob eandem rationem proceditur: & quod contra rationem iuris est con-

D. 6. q. 1. can. si omnia.

A est constitutum, ad consequentiam traducendum non est. Deinde, si pugnantes rationes concurrant, melior & æquior est eligenda. Deinde, omnia fieri ac interpretari debent ad cuiusque naturã accommodate: nõ enim omnia indistincte uno modo iudicanda sunt, sed distinguenda. Secundum consuetudinem patriæ, idest, iudicium debet esse accommodatum moribus a populo receptis, cum leges non alia ratione obligent, nisi quia sunt receptæ; quæ & desuetudine tolluntur: & ideo aliquid uidetur æquũ, quia vsitatum est. Loco & tempori conueniens, quia hæ duæ circunstantiæ varie statuendi afferunt rationes, vt alibi planius diximus. Huc facit dictatum illud, distingue tempora & concordabis scripturas. Quare leges pro locorum, temporumque ratione distinguendæ sunt. Necessarium, quoniam, Grat.d.19

B vt supra diximus, necessitatis ratio habenda est. Clarum ac manifestum, idest, sine aliqua captione & ambiguitate. Denique, vtile: quia, Nulla iuris ratio; aut æquitas patitur, Modestinus ait, vt quæ salubriter pro utilitate hominum introducuntur, ea nos duriore interpretatione contra ipsorum commodum producamus ad seueritatem. Verum, magis vtilitas publica, quam priuata spectanda est: quę tamen priuatam continet, vt priuata publicã. Quare, si pugnantes inter se rationes concurrant, quarum vna commune, altera priuatum respiciat commodum, illa, cæteris paribus, præfertur. Quo modo multa in iure ciuili recepta sunt, contra strictam disputandi rationem pro vtilitate communi. Huc pertinet illa iuris descriptio, qua dicitur, Ius est honesta utilitas, generaliter omnibus consulens, non priuato commodo. At-

C que etiam præceptum illud, de nemine lædendo, quo omnium delictorum tractatio regitur: ac proinde datur actio in iure in alienũ, ne noceat. Tertia positio, in æquitate inuenienda spectanda est rei negotijve substãtia hoc est rei natura, bona definitione patefacta cuius definitio ex ijs constat, sine quibus consistere minime potest: vt de substantia emptionis, res, precium, consensus: stipulationis, verborum interrogatio, et responsio: accusationis, libelli præscripti forma. Quarta positio, in æquitate inuestiganda non solum substantia inspicienda est, sed etiam accidentia, ex quorum consideratione actuum humanorum bonitas & malitia, maior uel minor, ac etiam ipsa natura pendent. Accidens autem, quod primo occurrit est quantitas, quæ vel est continua, vel discreta: de illa dicimus tantũ, quantum, de hac tot, quot: Iob 17.

D quamuis interdum, quantum, pro quot vsurpetur. Vnde in alicuius læsione consideratur, gratia exempli, vulnerum quantitas, & numerus: & vniuerse maius & minus secundum quantitatẽ & dignitatem, & æqualitatem. Quare quantitas non solum attenditur, in pecunia, & in æstimatione valoris, sed etiam in alijs rebus. Quincta positio, in bono & ęquo inuestigando, animaduertenda est relatio; nam cum res omnes sint inter se aliquo pacto affectæ, pro earum affectione, diuerso modo iudicandæ sunt: & ad alia atq; alia relatæ, mirum in modum variantur: & quæ relata sunt, ita se habent, vt vno posito, ponatur aut tollatur aliud; vt emptio uenditionem, maritus vxorem ponit. Psal. 77. Lege lib. 5. Synt. c. 2. Lib 5. Synt. c. 3.

Sexta positio, in iudicio ferendo spectanda est actio, naturalis, nimirum

rationis

rationis rectæ accusatio, quæ neminem nocentem absoluit: vt merito qui- A
dam dixerit, [illegible]

Iuuen. [illegible] ------ *Quod se* [illegible]
sat. 3. *Iudice nemo nocens absoluitur, improba quamuis*
Gratia fallacis prætoris vicerit vrna.

Et vt est apud Publianum,

Illo nocens se damnat quo peccat die.

l. pupillus. Quare qui hanc spectabit actionem in iudicando non facile errabit. Sũt &
de uer. obl. aliæ actiones, ex lege naturæ profectæ, quæ obligationes efficiunt, ét recla-
mante iure ciuili. Est & iuris ciuilis actio non tñ ita efficax, vt legis diuinæ
& naturalis, cũ nõ statim obligare soleat: preterq̃ quod ministris eget, a qui
bus foueatur, & ad effectum perducatur. Est autem legis actio, per quam, B
iure constituto, ad magistratum certare licet. Actionem iuris olim certa &
solemnis erat forma, quam qui non seruabat a iure cadebat: at nunc illa sub
lata sat est rem vt est, iudici exponere. Quare, non est necesse actionis no-
men edere, cum de actionibus, hoc est, de forensibus petitionibus agitur.
Sunt tamen & alię legis actiones, idest petitiones quę solum secundum le-
gum pręscripta legitime fieri dicuntur. Qui igitur recte iudicare uolue-
rit, an recte intendatur actio, & an ad se pertineat & an omnibus circunstá-
tijs sit consentanea, animaduertat. Huc referres passionem, cum actio & pas-
sio sint inter se relata. Septima positio, recte iudicare uolenti spectandus est
locus, siue vbi, non simpliciter & nude, sed cum suis accidentibus, & diffe-
rentijs: quod sit publicus, priuatus; sacer, profanus, frequens, solitarius, ac C
etiam relate, ad rem quę fuit, aut est in loco, in quo, ad quem, per quem, &
quę ibi dicta, facta, & audita sint. Quædam ratione loci sunt valida, quæ
alias non admitterentur, & contra: quædam in certo loco recte fiunt, & nõ
alibi: denique in loco spectatur iurisdictio.

Octaua positio, ad recte iudicandum spectanda est temporis circunstan-
tia: cuius etiam qualitates considerandæ sunt. Ideo tépus spectari debet, quia
faciendi, aut non faciendi occasionem præbet, quia suo tempore leges obli
gant, quia deliberandi facultatem, adimit, & quia tempus omnia reuelat, &
in eo, quasi in speculo, omnia cernuntur. In quo, paruum & magnum, siue
longum & breue consideranda sunt: verum ista certa ac definita mensura as-
signari non possunt, quod quidam, sed frustra, facere conantur. Nona posi- D
tio, vt ei, qui cum ratione litem in iudicio examinare ac tractare vult, caus-
sa, certa methodo, veluti acies, disponenda est, ita etiam ei, qui iustam senté-
tiam sit laturus caussæ dispositio, & eorum quæ in iudicio aguntur & a par-
tibus dicuntur, ordo ac status, positiove consideranda est. Audita itaque in-
tentione, seu petitione, atque exceptione, seu replicatione, collatis partium
rationibus, videat, quid ex illis iuxta leges conficiatur, & iustam quam latu
rus est, inde colligat sententiam. Vt, si quis centum petat, & reus, vel ne-
get se debere, vel soluisse, aut nondum tempus venisse dicat, quę omnia suas
probationes requirunt: quibus adductis, & firmis existentibus, iudex suam
conficiet ratiocinationem, qua concludet, absoluendum esse: Cum is, qui
vel

A vel non accepit, vel soluit, condemnandus non sit: si vero non probabit, damnandum esse concludet: vbi ignorare non debebit, qualis debeat esse probationum vis atque natura. Decima positio, consideratio habitus, ad recte iudicandum, & æquum inueniendum interdum est necessaria: Cum habitus mores possit indicare, & quædam sine certo habitu non probentur, & nonnulla, sub aliquo habitu fiant, quæ alias non fierent, & grauiora reddantur. Et quoniam sæpe in iudicijs, ex lege ferendis illo opus est loco, quo aliquid a comparatione maiorum, & minorum probatur, propterea de eo, nonnihil breuiter adscribam.

Vndecima positio, ad æquitatem statuendam ex humano iure sæpissime inseruit maiorum & minorum locus: quem aliqui sic exponunt. Primum, B hic locus concludit affirmando, & negando, vt cui non licet maius, neque licebit quod est minus: & contra, cui licet quod maius est, licebit & minus in eodem genere: nam quod est plus, continet minus: hoc tamen tunc vim habet, cum inter plus & minus eadem est substantia & caussa, non autem si ista varient. Vnde, licet venditori effundere totum vinum ob emptoris improbitatem, vt sua dolia libera habeat; non tamen licebit effundere partē. Rursus plus & minus debent posse diuidi, alias non valebit: quare procurator qui in totum reuocari potest, non tamen in parte. Et licet plus sit donare, quam vendere; tamen non is qui potest donare, potest vendere, cum mutetur substantia. A minori vero ad maius, argumentamur negatiue, modo adsit rationis, substantię, & caussæ paritas: vnde qui minore gradu est in- C dignus, etiam maiore indignus erit. Huc pertinet alia argumētandi forma, quam sequenti positione exponam.

l. Non debet de reg. iur.

Duodecima positio, qui maius absolute dicit, etiam minus, si in eo contineatur, dixisse videtur. Vn̄ istæ eliciuntur regulæ, siue conclusiones. Prima generaliter dictū, generaliter est intelligendum; ratio tamen adiecta, genus restringit. Secunda, qui dicit totum genus, etiam speciem cōplectitur: alias species a genere eximi debet: & in toto pars inest: & qui totum dicit, nihil excludit, & si totum permittatur etiam pars censetur permissa, & in maiore inest minus, & quod de toto negatur, etiam de parte. Tertia, quidquid in specie est, in genere continetur, non contra: nec omne quod in genere est, aliqua eius specie continetur. Admittitur itaque argumentum a specie ad ge- D nus affirmatiue, non contra. Quarta, species per proprias differentias ad inuicem discernuntur: vnde specierum differentiæ non sunt confundendæ; aut separandæ, & ita appellatione argenti non venit aurum, nec uestes. Quincta, in iure per speciem generi derogatur: vnde potius ualet, quod speciatim decretum est, quam quod generaliter. Generatim testamenta requirunt septem testes: at in specie rustici testamentum quinque: sed intellige de genere, & specie in propria significatione: quoniam abusiue sępe genus vsurpatur pro specie, & species pro indiuiduo. Sed quoniam similia, contraria, ac separata sæpe occurrunt, quid eorum obseruatio in iudicando prodesse possit, paucis explicemus.

Decimatertia positio, de similibus ad similia iudicium & argumentum recipitur;

recipitur,in eo scilicet;in quo sunt similia. Habet enim hæc vis similitudo quæ nihil aliud est, quam diuersorum in aliqua natura participatio, vt res singulas inter se vniat; ac proinde in similibus facile fit commutatio. Vnde fit argumentum a contractibus ad iudicia, quia in iudicijs quasi contrahitur:a iudicijs ad testamenta,a lege publica ad pacta,& sic de alijs. A

Decimaquarta positio, sunt etiam contraria ad æquitatem indagandam accōmodata; nam quod de vno contrario asseritur,de alio negatur,& cōtra; & contrariorū eadem est consequentia,& quod efficit propositū in proposito,efficit oppositum in opposito. Vbi obseruandum est,dari quædam contraria,quæ habent medium,& quoddam tertium, in quibus non est eadem omnino arguendi ratio,quæ in illis,quæ medio carent. Quare cum arguitur a contrarijs videre oportet,an sint omnino cōtraria; vt sunt ea,quæ summam differentiam habent, quæ in eodem subiecto simul esse non possunt, B quæ mediū non habent,priuantia,se mutuo negantia,& relata in eo, in quo se referunt. Quare in argumento ex contrarijs videndum est, an verba & legislatoris mens conueniant. Vnde, si conuentus illicitus prohibeatur in Ecclesia; nō licet inferre,ergo alio in loco erit illicitus; cū alia loca non sint in hoc contraria Ecclesiæ,de qua per dispositionem hoc sancitū est,& conuenticula,ex se,sint illicita. Ex quibus intelligeres argumentum a contrario sensu,quo sæpe scriptores vti solent,non habere vim nisi recte accipiantur contraria. Vnde male argumentantur illi,qui ex hac Domini sententia, Quicunque dimiserit vxorem suam,nisi ob fornicationem, & aliam duxerit,mœchabitur:ergo qui propter fornicationem vxore dimissa, aliam ducit,non mœchatur:cum inferēdum sit,ergo minus grauiter mœchatur, quia C cum caussa dimittit,& minorem ei facit iniuriam. Similiter,ex hac sententia,scienti bonum & non facienti,peccatum est illi:non licet inferre, ergo ignoranti,& non facienti,non est peccatum:sed inferendum est;minus peccatum est,quam si sciuisset:cum dentur peccata ignorantiæ,vt supra docuimus. In summa,de contrarijs, illud pronunciatur, propositiones contrarias vniuersales non posse simul esse veras; possunt tamen esse falsæ: & ad vnius contrarij positionem, sequitur destructio alterius: quorum vno electo, alteri renunciatur.

Aug.lib.1. de adult. cōiug. c.7.

Decimaquincta positio,in æquitate statuenda rerum differentiæ obseruari debent:quare separatorum, separatum debet esse iudicium: hæc enim in D quo diuersa sunt,diuersam habent rationem. Sunt itaque separata, quæ diuersum habent genus,speciem diuersam,quæ numero differunt. Vnde alia tractatio contractuum,alia iudiciorum:alia personarum,alia rerum. Ex hac diuersitatis consideratione facile refellitur argumentum falsum a simili desumptum: neque vnum simile, idem esse intelliges:& partem non semper eandem habere rationem cum toto.Quod si ea quæ diximus ab eo qui sententiam est laturus considerarentur,nunquam ei cōtingeret,quod hoc versiculo sapienter docuit Publianus,

Ad pœnitentiam properat qui cito iudicat.

Atque ex his quæ hucusque in hoc toto fere libro diximus, & speciatim in

A duabus proxi mis disputationib. colligeres omnes fere locos topicos, quibus legistæ vti consueuere: de quibus præter alios non minus confuse, quá fuse scripsit Euerardus; qui multos locos distinxit, quos distinguere nihil fuit necesse. Erat mihi in animo hoc loco de locis topicis aliquid breuiter adscribere, & eos exemplis a legibus humanis sumptis illustrare, eosq; resecare, quo frustra aliqui multiplicant: sed eam ob caussam supersedeo, quod intelligo iá multos ex ijs qui in foro versantur, ijs libris vti, quos de Oratoria & Dialectica Inuentione scripsimus: in quibus noua quadam, facilique ratione de omnibus locis, quibus tum Oratores, tum Dialectici, & cæteri artifices vtuntur, copiose scripsimus, & humanarum legum exemplis illustrauimus. Eos igitur libros legat, qui breui tempore, & maxima
B cum facilitate locorum doctrina, locuples fieri cupit. Nos ad ea quæ scribenda restant, stylum conuertemus.

De iurisdictione, misto meroque imperio. Disput. X.

QVONIAM legum vsus non introducitur in remp. nisi per iurisdictionem atq; imperium: non erit vllo modo a nostro instituto & a loco in quo versamur alienũ, si de iurisdictione atq; imperio aliquid scripserimus. Et quãuis me non lateat, quam multa a iuris vtriusque peritis hac de re disputétur: tamé quæ ab illis fuse, & confuse dicuntur, ea breuiter, & perspicue explicare hoc or
C dine conabor. Primo quarũdam vocum vim exponam: deinde aliorum doctrinam circa ea quæ proposita sunt afferam: postremo quibusdam dictis quid sit tenendum docebo.

Quod igitur ad primũ attinet, hę voces nobis explicandæ sunt, Potestas, imperium, iurisdictio, & gladius. Potestas, varie accipi solet; vt pro facultate, optione, ditione, iure, iurisdictione, magistratu, imperio, & pro potestatis vi: ex qua voce cũ verbo cõiuncta, multæ emanarũt eloquutiones; vt dare, deferre, facere, potestaté: habere potestatem, peruenire, redigere in potestatem, & alię similes. In hac tractatione speciatim sumitur vt designat vim, seu auctoritatem quandam potentiæ, siue facultatis ad faciendum aliquid iubentis non autem agentis: sic fortasse dicta, a verbo antiquo Potesse, quod
D vim quãdam significat. Hinc potentia, potens, potétatus, & potestates, quo nomine nõ inepte appellãtur illi qui vrbib. præsunt: in quo gradu q. sunt, imperare, ac iubere, imperioue vti possunt. Imperiũ qđ dictũ est ab in, & paro, quasi diceres statim paro, i. ita pcipio, vt oĩno faciédum sit, idé ualet, qđ iussus, sicut imperare, iubere: ac proinde necessitaté quandã designat; sicuti & Imperator, qđ uocabulũ olim erat Castren. & cũ designabat, q. exercitui præerat, militibusq; imperabat: nũc uero Principem, & dignitatem significat: & imperium potestatem, officium, ditionem, publicam dignitatem, regnum, prouinciãve designat. In hac tractatione priuatim sumitur ut iussum & præceptum, mandatumve, ac etiam potestatem significat: Et quamuis imperium & potestas idem significare uideantur; tamen in eo differunt,

quod poteſtas, ſemper deſignat habitum, ipſam nimirum facultatem, im- A
perium vero etiam actum, hoc eſt iuſſionem ipſam, actumve iubendi, quo
qui poteſtatem habet, id quod vult, aut, vt in iudicijs accidit, id quod iudi-
catum eſt exequutioni mandatur; ut, I lictor capite obtrunca, Paule mulctã
ſolue. Etenim interdum alij ius dicebant, hoc eſt, cognita cauſſa iudicabãt,
Cic. Ver. 4. & ſententiam, pronuntiabãt: alij vero, vt magiſtratus, & qui maiorem po-
teſtatem habebãt, imperabant, hoc eſt per iuſſionem ſententiam, ſine cauſſę
cognitione exequebantur: vt ex ijs quę dicemus multo manifeſtius fiet. Ex
his facile intelligitur, quid ſit iuriſdictio: quia cum ius dicere ſit, iuſtitiam
adminiſtrare, & ſententiam de cauſſa cognita pronuntiare, ac iuridicendo
præeſſe, Iuriſdictio, idem erit, quod ſententiæ pronuntiatio, & iuſtitiæ ad-
miniſtratio. Quæ, ſicuti & imperium nunc habitum, vt cum quempiam iu- B
riſdictionem habere dicimus, nunc actum ſignificat; & interdum pro ipſa
ditione & diœceſi ſumitur, hoc eſt pro tota prouincia, locove, in quo ali-
quis ius dicere poteſt. Hinc intelligeres, quid ſit dare, & mandare iuriſdi-
ctionem, quod nihil aliud eſt, quam facultatem tribuere cognoſcendi ali-
quam cauſſam, ac de ea pronuntiandi, iuſtitiamque adminiſtrandi, & iuris
dicendi: an autem cum ea detur imperium hoc eſt exequendi facultatem,
poſtea dicetur.

At vero dare iudicem eſt iudicem aſſignare, qui cauſſam cognoſcat,
& ſententiam ferat, ut faciebat prætor, cum per ſe id facere non poſset.
Gladius proprie ſignificat materiale inſtrumétum ad ſcindendũ inſtitu-
tũ: & in humano iure ipſum enſem, quo damnatorum capita, mẽbraue am- C
putantur. Tranſlate vero ſumitur, cum excommunicatio, vel quæuis alia
Gillot. li. 1 pœna per Metonymiam gladius dicitur. Vnde, vt quidam adnotarunt, gla-
c. 7. dius proprie non ſignificat vniuerſe quamcũque coercitionem & animad-
Alci. uerſionem, vt aliqui ſignificare volũt, in illa definitione, ſeu oratione, qua
Vlpianus merum imperium deſcripſit; quia quãdocũque fit mentio de gla
dij animaduerſione, ſemper de leniori pœna lex eſſet intelligenda iuxta re-
gulam iuris quæ pœnas leniendas eſſe docet. Vbi etiam illud adnotauerim,
Pro Clu. animaduertendi verbum, & animaduerſionem deſignare punitionem, &
non referri ad cauſſarum criminalium cognitionem, ſed ad harum exequu
tionem: ita vt ſit verbum facti atque exequutionis vt ex Cicerone cognoſce
re licet. Sed de primo hucuſque, nunc de ſecundo dicamus. D

Quod ergo ad ſecundum caput attinet, eas afferam Iuriſdictionis, meri,
l. 1. ff. de & miſti imperij definitiones, quæ communiter a doctorib. afferri ſolent. Iu
iu. om. iud. riſdictioné Accurſius ſic definiuit, Iuriſdictio eſt poteſtas de publico intro
ducta, cũ neceſſitate iuris dicẽdi, & æquitatis conſtituẽdæ. Hanc deſcriptio-
nem, quæ datur de iuriſdictione in habitu conſiderata, multi approbãt: alij
refellunt; tum propter illam particulam, neceſſitate, quia Princeps cum ſit
liber non cogitur ſententiam dicere: tum propter, illam, & æquitatis, quia
Hier. Muſ. videtur ſuperflua.
nu. 10. Atqui ob has duas cauſſas non eſt omnino cenſura digna. Bartolus hoc
pacto, eſt quæ expeditur mercenario iudicis officio, priuatam reſpi-

ciens

A ciens vtilitatem. Alciatus & Longauilla hac ratione, Est iudicis officium in danda bonorum possessione, & in licentia dandi iudicis, quas definitiones apud Gillotum refutatas reperies. Alij sic definiũt, est potestas ad ius dicendum: ius autem dicere nihil aliud est, quam magistratum audita caussa iudicare, vel iudicem dare, & ideo sæpe apud Suetonium de Imperatore legimus, nunc ius dixisse, nunc cognouisse. Si vero iurisdictio sumatur pro actu, nihil aliud est, quam iuris administratio, siue caussę cognitio, eiusdemque decisio, ab imperio, & exequutione seiuncta. *Hie. Musc. nu. 10.*

Mistum imperium his modis definiri solet. Est potestas imperandi & coercendi inobedientes in ciuilibus, etiam cum notione, a Principe secũdum mandatum magistratibus communicata. Hanc descriptionem Muscornius, *Lib. 1. cap. 14. & seq. Nu. 149.*
B vt minus bonam, refellendam putat, ac etiam refellit. Bartolus, hoc pacto, est iurisdictio, quæ officio iudicis nobili expeditur, priuatam præcipue vtilitatem respiciens: cuius definitionis partes singulas quidam refellunt, & an refellendæ sint, ex ijs quæ dicemus perspicuum fiet. Huic misto imperio Bartolus & qui eum sequuti sunt, sex assignat gradus, sicuti & mero imperio, vt nunc dicã. At vero Muscornius hoc modo finiuit. Est iurisdictio caussarum ciuilium annexum imperium habentium, quæ maioris iudicis officio expediuntur. *Bellam.* *Nu. 151.*

De mero imperio. Primo aliqui dicunt fuisse definitum ab Vlpiano cum dixit, Merum imperium esse potestatem gladij animaduertendi in facinorosos homines. Atqui alij quorum verior est sententia, putant nullam hic esse
C definitionem, & si quæ est, imperfecta est. Alij hoc modo describunt, est potestas coercendi facinorosos a Principe magistratibus communicata. Alij denique hac ratione, est iurisdictio quę iudicis officio nobili expeditur publicam respiciens vtilitatem. Cuius descriptionis particulas omnes Gillotus satis acute refellit, damnatq; speciatim distinctioné illam de duplici iudicis officio nobili, & mercenario, cum in iure nullibi reperiatur. Meri imperij gradus varie numerantur: alij tres, alij quattuor, alij sex numerant, vt Bartolus quem omnes fere sequuntur, & speciatim Gulielmus Lauracenus, qui integro tractatu, quem de gradibus iurisdictionis conscripsit, eos exposuit. Hi gradus sic nominantur, Maximus, vt leges condere: maior, vt punire capite: magnus, vt damnare ad effodiendum metallum: paruus, vt deporta-
D tionis & relegationis pœna: minor, vt modica coercitio, quæ omnibus conuenit magistratibus, quia nulla iurisdictio sine ea consistere potest: & minimus; vt leuis mulcta, id est pœna pecuniaria. Totidem gradus excogitauit Bartolus in imperio misto. Sed horum graduum enumerationem reijciendam esse Gillotus demonstrat. In explicanda ratione appellationis meri & misti imperi nonnulli meras miscent nugas: Imperium vero simpliciter & in habitu sumptum, nihil aliud est, quam potestas, qua aliquid fieri iubetur, vel vetatur. Imperium, si cum iurisdictione iungatur, prout iurisdictio actum designat, dicitur mistum, si vero ab ea seiungatur, dicitur purum: qua etiam ratione iurisdictionem in puram & mistam diuideres, pura dicetur ea, quæ solũ ius dicit, aut dicere potest: mista vero, quæ etiam ius dictum *Angel. Alciat. Zas.* *Musc. nu. 62. & 63.* *Lib. 1. ca. 1. & 2.* *Musc. nu. 77. & 78.* *Lib. 1. c. 4.* *Musc. nu. 36.* *Cels. l. quod iussit. ff. de re iud.*

per imperium exequi potest. Cur autem imperium, merum dicatur, variæ assignantur rationes. Quidam putant sic dictum esse, quasi liberum non mercenarium, ad differentiam officij mercenarij, quod in actionibus, vt loquuntur, deseruit: vel vt alijs placet, sic dicitur ratione Principis in quo residet; quia Princeps libertatis sedes vocatur. A

Alij existimarunt sic appellari, quasi simplex, separatum a simplici iurisdictione, & a misto. Alij putant dici merum, id est remotum a propria vtilitate: mistum vero, quia vtranque publicam scilicet, & priuatam vtilitaté con

Lib. 2. de orat. tinet. Alij in quibus Fabius Optinellus, sic dictum volunt, quasi supremum: in qua significatione vsus est hoc vocabulo Cicero, cum dixit, Meri Principes, hoc est excellentes & supremi viri. Et quoniam, vt diximus, tam iurisdictio quam imperium mistum reperiri potest, & in mistione semper aliquid B

Musc. nu. 140. magis excedit, ideo, si magis abundat imperium, dicetur mistũ imperium: si

1. Phys. c. 34. vero magis abundet iurisdictio, mista vocabitur iurisdictio: quia iuxta Anaxagoræ sententiam, denominatio fit ab eo quod magis apparet.

Præter ea quæ hucusque de mero mistoque imperio a multis dicta sunt, placet priuatim summatimque docere, quæ vir nostra ætate doctissimus, Muretum dico, hac de re scripta reliquit. Rem igitur longius repetendo, ait ponendum esse, vt sicuti resp. sine legibus esse non potest, cum sint quasi eius nerui & artus, ita nec leges sine magistratibus, qui sunt legis vindices, & custodes.

Omnis autem lex, aut ad diuinum cultum, aut ad reip. formam, aut ad humana negocia singulorum refertur: illud publicum, hoc priuatum ius vocatur: atque hoc potissimum in hac tractatione consideratur, quod in negotijs versatur. Negociorum autem, alia sunt ciuilia, alia criminalia, de quibus omnibus certæ leges traditæ sunt: vnde magistratuum, alij in ciuilibus, alij in criminalibus versantur. C

Ciuilia negocia olim apud Romanos Prętor Vrbanus tractabat; cuius iurisdictio Vrbana vocabatur.

Et quoniam omnibus satisfacere non poterat, præsertim negocijs humilioribus; ideo iudices in singulas caussas dabat, qui eas cognoscerent, & sententiam ferrent, iuxta tamen formam eis ab ipso præscriptam.

Cic. pro Cluen. Hi tum ex ordine Senatorio, tum ex equestri, tum ex vtroque legebantur: quorum nomina in albo ponebantur, vt ex eo numero litigatores quos D

Plin. præf. nat hist. vellent eligerent: qui iudices Selecti vocabantur: neq; dari poterat is, quem

l obse. ff de iud. nominatim altera pars peteret, nisi ex speciali Principis permissu. Hi sen-

l. a Diuo Pio. de re iud. tentiam ferebant, sed vt litigatores ei parerent, cogere non poterant; priuati enim erant: sed magistratus qui eos dederant, eam exequebantur. Ex his colligit, quid sit iurisdictio, quam sic describit.

Iurisdictio est potestas iudicandi, iudicesve dandi de ciuilibus cõtrouersijs, & delictis priuatis, omnino de ijs tantum pro quibus non alia quam pecuniaria pœna imponeretur. Vnde in priori ætate dum resp. & latinitas stetit, nunquam ius dicendi verbum vsurpatum fuit in caussis criminalibus, in quibus aliqua corporis pœna sumeretur. At vero posterior ætas,

interdum

A interdum ius dicere, seu reddere, eos etiam dixit, qui quæstiones publicas exercebant. Nec tamen opinandum est, iurisdictionem ad crimina pertinere; cum solum ad pecuniarias referatur: nec vnquam accipitur pro facultate cognoscendi crimina, cum vniuersa iurisdictio mandari posset, non item criminum cognitio, quæ apud populum olim erat. Et quoniam omnis iurisdictio vana est, nisi habeat imperium annexum, ideo qui eam habet, potestatem etiam habere debet cogendi eos in quos sententiam fert, aut contumaces sunt. Quo fit, vt hoc imperium cum iurisdictione coniunctũ mistum dicatur, quia cum ea vnũ quid quodammodo efficit: ac proinde, qui vnum habet, alterũ quoque habere necesse est: siue iurisdictionem suo iure habeat, siue ex mandato: cum eam quoque censeantur mandata, sine quibus iurisdi-
B ctio consistere non potest. Vnde hunc in modum mistum imperium definit. Mistum imperium est potestas imperandi in rebus ad ciuilia negocia pertinentibus, & modice coercendi contumaces. Criminalia vero iudicia a nullo ordinario magistratu exercebantur, nec etiam a Consulibus, quorũ summum ac regium erat imperium, sine iussu populi. Commisso itaq; crimine ad populum, vel Senatum referebatur, qui alicui magistratui quæstionem mandabat; vt Consuli, vel Prætori, qui re cognita, quæsita referebat: tum populus comitijs centuriatis de pęna iudicabat. In crimine perduellionis creabantur Dumuiri, a quibus tamen ad populum erat prouocatio. Fit etiã interdum apud scriptores antiquos mentio de quæstionibus parricidij, quorum tamen rarus fuit vsus. Erant etiam Triumuiri capitales, qui in seruos &
C abiectas personas animaduertendi potestatem habebant. At vero L. Sulla primus quęstiones perpetuas cõstituit: vnde Prætoribus adiecit quæsitores, qui varijs de rebus quærebant. Dictator, qui tamen solum temporibus difficilibus creabatur, etiam de ciuibus supplicium sumere solebat. Quando autem aliqua suboriebatur seditio, Senatus Consuli, vel Prætori facultatẽ dabat, vt videret, ne quid detrimenti resp. caperet. Oppressa publica libertate, Imperatores Præfecto Vrbis ptãtem quærendi de criminibus dedere. Hinc est qđ qui nostrorũ Martyrũ gesta scribunt, sub quo Prætore p. ssi fuerint, mẽtionẽ faciunt. Erant itaq; in Vrbe magistratus diuersi, qui diuersa exercerent iudicia. At vero in Prouinciis, Proconsul, Proprætor, Præsides, Correctores, Legati Cęsaris, tanquã gladij Delphici, omnium Vrbanorũ magistratuum vice *l. 1 ff. de off. Praef.*
D fungebantur, & ita non solum habebant iurisdictionẽ & imperiũ mistũ, cũ illa necessario coniunctũ, sed ẽt imperium merum, qđ sic definitur, Merum imperiũ est ptãs quærendi de criminibus, & a confessis, aut conuictis, pęnas, aut a legibus constitutas, aut pro admissi modo arbitrarias exigendi. Hoc aũt imperium Magistratus non habebant iure, sed nominatim lege centuriata olim; postea a Principe concedebatur. Et quoniam prouinciæ late patebant, & Proconsul non omnia per se expedire poterat, dabantur ei Legati, qui magistratuum Vrbanorum vice fungebantur, quos ẽt interdum ipsi legebant, quibus iurisdictio mãdabatur, per quã de caussis ciuilibus iudicabãt: crimina aũt cognoscere, aut grauius aliquẽ coercere nõ poterãt: vnde in eos mistũ imperiũ trãsferebatur, non aũt merũ: quia specialiter Præsidi cõcedebatur:

l. 1. ff. de offic. eius cui man. at ea quæ specialiter cōceduntur, iurisdictione mandata, non transferuntur. A Atque hactenus ex Mureto. Nunc ad id quod tertio loco dicendum proposui accedendo, statuo hæc dicta.

Primum dictum, in quacunque forensi caussa, siue illa sit ciuilis, siue criminalis, duo spectantur negocia, quorum vnum separari potest ab alio: primum caussæ cognitio, siue inquisitio, discussio, atque decisio: alterum exequutio, quæ nullam includit caussæ cognitionem. Quod ista duo in quacunque lite secerni possint, res est manifesta; cum sint duo negocia omnino distincta: quo fit, vt vnum possit reperiri sine altero, & vnum concedi, & alterum retineri. Vnde olim apud Romanos interdum alij cognoscebant, alij quod decretum fuerat, exequi iubebant. Ideo iudices a Prætore dati solum ciuiles caussas cognoscebant; sed prætor eas exequutioni mandabat: Qui, cum ad huiusmodi caussas non solum cognoscendas, sed etiam ad exequendas potestatem haberet: mistum imperium, idest facultatem iuris dicendi & exequendi habere dicebatur: at vero iudices dati meram iurisdictionem habebant. Similiter Dictator, & Triumuiri capitales simul iurisdictionem, seu quæsitionem, quæstionemve in caussa capitali habebant, ac etiam exequutionem, ac proinde merum imperium, prout eis a populo erat concessum. Consules vero ex officio solam cognitionem: sed imperiū erat apud populum, qui non cognoscebat, sed imperabat, ac iubebat. Cum itaque iurisdictio nihil aliud sit, quam sententiæ cognitio & pronūciatio, imperium vero, iuris dicentis præceptum aliquid fieri iubentis, aut vetantis, vnum sine alio esse poterit. Ex quibus colligeres, maiorem alicuius magistratus potestatem, magis colligendam esse ex imperandi, quam ex iuris dicēdi facultate: cum qui imperat, possit etiam cognoscere, seu ius dicere, non autem imperare is qui ius dicit, nisi ei fuerit concessum.

Bud. l. muneriū §. iudic. 1. de mun. hom. B

C

Secundum dictum, merum imperium non solum dicitur ratione caussarum capitalium, sed etiam ciuilium: & iurisdictio, non solum de ciuilibus, sed etiam de criminalibus; quas caussas antiqui quæstiones vocarunt. Quoniam in vtroque genere, potest esse merum imperium sine inquisitione, & inquisitio, siue iurisdictio sine imperio.

Tertium dictum, vt imperium dicitur merum, ita iurisdictio mera dici potest. Dicitur autem imperium merum, hoc solum, & per translationem, purum & simplex; vt cum dicimus, meræ nugæ, mera pœna: est ergo merū imperium ius imperandi, vel sola iussio: & mera iurisdictio sola caussæ cognoscendæ facultas, seu sententiæ pronunciatio. Siue, merum imperium est quodcunque ius dicentis præceptum, cui eum de quo agitur necessitatis honestate velit parere; vt, si iudex dicat, centum solue, quorum es damnatus: capite mulcta. Quo fit, vt in imperio potestas, maiestasque exerceatur: Quæ non ita exercetur cum in caussæ cognitione iubet. D

Quartum dictum, tam iurisdictio, quam imperium tribus modis sumi possunt. Primo, vt iurisdictio dicit meram iurisdictionem, hoc est caussæ cognitionem, & sententiæ pronunciationem, siue caussa sit ciuilis, siue criminalis. Quare generis nomen, vt sæpe fit, trahitur ad speciem significandam,

A dam,hoc est,iurisdictio ad simplicem & specialem iurisdictionem. Secundo, vt significat eandem cum imperio mistam. Postremo, pro puro imperio; nam qui imperat,ius dicit,dum quod decretum est,exequutioni mandat.Similiter imperium, primo sumitur pro quocunque iussu ius dicentis; vt cum iudex ait,libellum ede,producantur testes. Secundo,specialiter,vt vim continet,estque cuiusdam maioris potestatis vis; vt cum iudex ait,centum solue,quorum es damnatus:capite mulcta. Hoc imperium,quod proprie dicitur, in mistum & merum diuiditur; & ita pro simplici, misto, & mero sumi potest, vt de Iurisdictione dixi.

Quinctum dictum, imperium cum iurisdictione duobus modis dicitur esse mistum: primo, in ijs quæ ad caussam explicandam & cognoscendam B pertinent, & vt loquuntur in præparatorijs,in citationibus,in sententijs interloquutoriis,& in aliis,quæ ad ius dicendum referuntur:altero, in ijs quæ ad caussæ decisionem,& pronunciationem pertinent;vt cum iudex cõdemnat & pronunciat,& his prætorijs verbis, Do,Addico,Decerno,& similibus vtitur: quæ ex mero iudicis officio oriuntur: Imperium cum iurisdictione primo modo coniunctum,iudicis officium mercenarium inepte vocant;qđ mistum dici debet, ad differentiam officij meri, quod nobile appellant, alij subseruiens. Misti imperij primo modo sumpti, sunt ea omnia sine quibus caussa cognosci & explicari non potest: misti vero secundo modo sumpti, ea quæ pertinent ad prosequutiones,& implorationes,& quę omnimodam exequutionem continent, vt missio in possessionem, &c.

C Sextum dictum,iurisdictione concessa, censetur concessum imperiũ mistum, quod ad caussæ cognitionem est necessarium. Quoniam ea concessa, censentur etiam tradita ea sine quibus exerceri non potest: at huiusmodi est tale imperium: igitur. Adde cõmunem opinionem,& ius ipsum, quod hoc expresse docet. Hoc autem imperio is cui caussa commissa fuit, vti non potest; nisi post litis contestationem.

Septimum dictum,commissa iurisdictione,siue in toto, siue in parte,specieve non censetur concessum id, quod ad merum pertinet imperium, hoc est quæ sunt exequutionis: quo fit,vt is cui mandatur,nihil proprium dicatur habere,vt iurisperitus ait,hoc est proprietatem,quæ remanet apud mandantem,qui eam potest reuocare, & imperandi potestatẽ habet: quia solum D transfertur facultas dicendi sententiam:& ita nihil habet proprium,id est, vt possit sententiam exequi. Vnde delegatus, ex se,sententiæ exequutionẽ non habet: quia imperium non lege, sed speciali concessione datur:& ita in specialibus caussis iurisdictio & imperium coniunguntur, cum imperium ex caussa mandari possit. Quod si seorsim cuipiam caussæ exequutio mandetur,non proinde imperium censetur fuisse mandatum: Vt si vrbis præfectus alicui det facultatem sententiæ exequendæ.

Octauum dictum, is cui concessa est iurisdictio, alteri demandare nihil potest. Vnde non est proprium cuiuscunque iurisdictionis,vel imperij,vt demandari possit, cum hoc regulariter sit interdictum.Tunc autem poterit, cum quis habet iurisdictionem ordinariam, aut ei ex priuilegio id est con- *L. Imperium. Giliot. lib. 2.c.22.*

 cessum,

Gil. lib. 2. c. 18. 24. cessum, vt Iudex a Principe datus, qui subdelegare potest. Quid autem subdelegari possit, & cui, & quas ob caussas, & quid magistratus, siue loca iurisdictionis & imperij habeant, non est nostrum hic explicare, sed iurisperiti consulendi sunt. Similiter, an imperium merum restringatur ad facul- *Muscor. n. 46. 47. 69. 70. & 74. 124. 131.* tatem iudicandi de capite, an præscribi possit, & in quos exerceri queat; & id genus alia, quæ a scriptoribus super hac materia quæri solent. Illud vniuerse dixerim, alicuius iurisdictionem, perpendendam esse ab vsu & consuetudine, & a concessionis forma. A

Nonum dictum, quamuis merum imperium de cuiuscunque decreti sententięque exequutione, vt diximus, dicatur: tamen priuata quadam ratione, & vsu iam cõtractum esse videtur ad caussas capitales & criminales: Quod ad has cognoscendas & expediendas maiore quadam sit opus auctoritate, B *Mus. n. 33* & magis in manu Principis, & eius penes quem plenum est dominium talis facultas sit, & minus concedi alijs soleat.

Gillot. lib. 2. c. 7. 8. 9. Decimum dictum, iurisperitus in l. Imperium, nec merum, nec mistum imperium definiuit; sed vtrunque per exempla declarauit, & nomine gladij non quamcunque intellexit pœnam. Sed iam sit huic disputationi finis: quam in longum protrahere potuissem, si vulgatas leges citare, & multa alia minus ad nostrum institutum pertinẽtia in medium afferre voluissem. Atque hucusque de humanis legibus: sequitur vt ad diuinas explicandas transitum faciamus.

Libri vndecimi finis.

DIVINARVM, HVMANARVMQVE LEGVM

LIBER DVODECIMVS,

In quo demonstrata legis diuinæ necessitate, agitur de natura, causisque veteris legis.

An præter naturalem & humanam legem sit aliqua lex diuina necessaria. Disput. I.

A DE omnibus legis vniuersè sumptæ partibus ea nobis explicanda restat, quæ diuina nominatur: quæ, vt supra diximus, in duas diuiditur partes, in vetere & nouam, de quibus ob earum amplitudinem atque distinctionem seorsim disputabimus. Antequam autem ad priuatam earum tractationem accedo, illa dubitatio enodãda est, an lex diuina præter iam tractatas species, fuerit necessaria: qua de re, etsi alibi aliquid diximus, hic tamen plenius dicendum est. Et quod necessaria non fuerit, his probatur rationibus.

Primo, qui fuerunt in lege naturæ saluabantur ex sola lege naturali, de-
B clarata & explicata per legem humanam; ideo Paulus de Gentibus loquen Rom. 1.
do, dicebat, eas sine lege, scilicet diuina veteri, facere ea quæ in lege continebantur; igitur, si sine lege diuina homines salutem consequi possunt, necessaria non fuit. Confirmatur, ad hoc vt quis accedat ad Deum, satis est ex Heb. 1.
Paulo, cognoscere quod Deus sit, & quod remunerator sit: sed hæc duo naturaliter cognoscuntur: igitur nihil fuit opus ulla lege diuina, qua homo aliquid supernaturaliter cognosceret. Secundo, homo vnam habet naturam, vnum finem ad quem per unam legem dirigendus est: igitur non fuit opus pluribus legibus: & ita ei sufficiebat lex naturæ, quæ cum sit participa
C tio quædam legis æternæ, erit lex quædam diuina: non igitur opus fuit alia: & esto, quod opus fuerit, cur duabus, veteri & noua? cũ semper homo vnus & idem extiterit, atque etiam eius vnicus finis. Tertio, lex est regula & mensura quædam, quæ debet esse proportionata ei cui datur: at homo non est quid diuinum, sed quid naturale: igitur non lege diuina, sed naturali gubernãdus ac regendus fuit: quare frustra ponitur lex diuina: vt omittam, quod homo non esset perfecte a Deo constitutus, si ei opus esset lex aliqua extrinsecus adueniens.

In hac difficultate,& quod ad opiniones,& ad fundamenta ad eam planius exponendam attinet,afferre possem,atque etiam afferrem, nisi alibi attulissem, in secundo libro Introductionis in sacram Theologiam, vbi per aliquot capita disserui, an præter naturales doctrinas aliqua doctrina reuelata fuerit homini necessaria.Lectoré igitur ad hũc locum reiicio,vbi multa huc pertinentia plane pleneque explicata uidere poterit: hic breuiter rem propositam perstringam. Quidam igitur existimarunt hominem non esse capacem doctrinæ diuinitus datæ: & posse beatitudinem suam consequi sola humana lege,& cognitione. Alij concesserunt quidem,hominem diuinitus a Deo erudiri posse:tamen non putarunt ei omnino necessariam esse doctrinam diuinitus datam:verum & illi,& hi grauiter errarunt.Est itaque sñia omnium bonorũ scriptorum certissima, hoiem solis naturæ viribus nõ posse eam habere cognitionem,quę ad suum finem consequendum est sibi necessaria. Illud tamen inter catholicos in dubium uertitur, an ex parte obiecti, vel rei cognitæ fuerit semper necessaria aliqua reuelatio, alicuius nimirum rei,quæ naturę viribus cognosci nequit: aliqui affirmant;alij negant; qui tamen ponunt necessitatem fidei & auxilij diuini ex parte intellectus cognoscentis;ita vt viribus naturę ea certitudine & firmitudine, qua opus est,non possint ea cognosci,quę ad finis consequutionem sunt cognitu necessaria. Cum ergo hoc loco contra nostrę legis aduersarios, quoad necessitaté attinet,latius theologari nolim,ad propositam difficultaté, suppositus nõnullis quę libro citato docui,quibusdã positionibus respondebo.

Cap.1. ad 14.

Auer.

Prima positio,potest Deus aliquid per se & per Angelos hominem de nouo docere. Hanc doctrinam libro citato multis rationibus probatam inuenies: hic tanquam certam ponimus. Quam ex communi omnium populorum cõsensu confirmares, apud quos semper aliquod doctrinę genus diuinitus datum fuisse existimatum fuit; & vt supra libro secundo scripsimus,omnes legislatores suas leges in aliquod numen retulerunt, idque ijs quibus leges dabant,persuaserunt. Vt hic omittam communem apud omnes nationes de bono & malo dæmone, geniove notionem. Secunda positio,de facto in humano genere reperitur aliqua lex pręter naturalem & humanam diuinitus datam. Quoniam,vt citato libro probauimus, videmus humanum genus reuocatum a grauissimis erroribus, in quibus olim erat immersum,& præsertim a turpissimo,& absurdissimo,manifesteque falsissimo idolomaniæ vitio,in quod uniuersus pene terrarũ orbis erat delapsus: ergo signum est certissimum aliquam maiorem doctrinam accepisse,quam sit humana. Tertia positio, non semper fuit homini necessaria diuina lex, vel doctrina reuelata ex parte obiecti, hoc est non fuit opus aliqñ & apud quosdam,vt apud illos qui uiuebant in lege naturę,vt aliqua diuina lege ea docerentur,quæ viribus naturæ attingi non poterant. Hanc veritatem rationibus ex scriptura ductis,& sanctorum Patrum testimonijs eodem libro late probauimus. Huc facit illud Dauidis, Non fecit taliter omni nationi, & iudicia sua non manifestauit eis. Quarta positio,semper homini fuit necessaria doctrina reuelata,siue auxilium diuinum ex parte cognoscentis,ita vt per

Psal.147.

A B C D

A vt per solas naturæ uires non potuerit homo certe & firmiter cognoscere ea, quæ ad sui finis cognitionem pertinebant, sine auxilio reuelationeve diuina. Doctrina est certa fide tenenda: quia, vt ait Paulus, sine fide impossibile est placere Deo. Errauit igitur hac in parte impius Zuinglius, qui existimauit Catonem, & alios in lege naturæ, solis naturę uiribus salutem fuisse consequutos. Quincta positio, præter legem naturalem & humanam homini necessaria fuit lex diuina, quæ positiua dicitur. Huius veritatis quattuor assignauit rationes D. Thomas, quæ in hac Dauidis fundantur sententia. Lex Domini immaculata, conuertens animas: testimonium Domini fidele, sapientiam præstans paruulis. Quem locum Petrus Damianus de omni lege naturali, diuina, veteri, & euangelica exposuit: quamuis, conditiones B quæ hic legi tribuuntur præcipue legi diuinæ conueniant; maxime illa, Conuertens animas. *Heb.* 11. *Psal.* 18.

Primum itaque cum naturalis & humana lex essent multis erroribus cōmaculatæ, quod ad cognitionem & ad actionem attinet; proculdubio opus fuit diuina lege, quæ est immaculata & purgata septuplum hoc est perfectissime. Adde etiam, quod, vt Augustinus scribit, lex humana necessario debet esse imperfecta & manca, & non omni ex parte immaculata, cum nō possit, nec debeat omnia uitia castigare: quia seipsam destrueret: necessaria igitur fuit maior quædam lex, diuina scilicet, quæ omnia vitia prohiberet, & nihil inultum sineret. Deinde lex humana cum solum actus exteriores dirigat, hos solum iudicat, ideo non potest omni ex parte hominem a pecca C to ad iustitiam conuertere, & omnino bonū reddere: ac proinde opus fuit diuina lege, qua omnes actus, etiam interni ordinarentur, & cohiberentur; et ideo de ea dicitur, quod animas conuertat, hoc est, penitus ab omni culpa etiam interna, remoueat quo fit, vt non solum adulterium, sed etiam adulterij cogitationem cohibeat. Vt itaque homo fieret omni ex parte perfectus, egebat lege perfecta. Postea, lex humana humanumque iudicium, quoad actiones singulares & contingentia, est incertum, id quod declarat etiam tāta opinionum uarietas in humana felicitate constituenda: vnde etiam maxima oritur incertitudo circa media. Ne igitur homo in suis actionibus fluctuaret, nec incertis hominū legibus in uarias distraheretur partes, necesse fuit, vt diuina lege tanquam testimonio, aut consiliario fidissimo & certis D simo dirigeretur. Denique, cum homo sit naturæ diuinæ imago & similitudo quædam, ac proinde ad ordinem rerum pertineat supernaturalium atque ad finem supernaturalem sit factus, neque enim suum in hac uita consequitur finem, vt libro citato apertissime demonstraui: propterea ei opus fuit lege diuina, quæ ei sapientiam, hoc est cognitionem supernaturalis finis præstaret: ad quam cognitionem ex se peruenire non potuit, vt egregie docuit Baruc, qui de humana diligentia in inuestiganda sapientia loquendo dixit, Homines fuisse fabulatores & exquisitores prudentiæ & intelligentiæ; viam autem sapientiæ nesciuisse, neque commemoratos fuisse semitas eius. Et paullo infra, Non est qui possit scire vias eius, neque qui exquirat semitas eius: sed qui scit vniuersa nouit eam. *Ambro. in ca. 1. epist. ad Timot.* *Sap.* 9.

Quare

Quare vt homo, quia intelligit & speculat' eget scientia speculatrice & practica; ita vt partim est humanus partim diuinus, humana & diuina indiget lege. Rursus alia sumitur ratio ex conditionibus, q̄ legi conueniunt. Primo, habet vim directiuam, quæ sapientiam & prudentiam requirit: atqui homines naturæ vitio, & elatione, non facile a cuiusuis prudentia se dirigi sinūt; & ideo opus fuit lege a diuina sapientia profecta. Secundo, vim coactiuā, quæ in solo Deo, qui est omnipotens, & varijs modis hominem punire & coercere potest, plene reperitur. Tertio, æquitatem, quę in hominibus nunquam ita reperitur, vt non possit veniri in suspicionem iniquitatis, saltem respectu aduenarum; at respectu Dei qui personam non accipit nulla est suspicio. Quarto, cum lex vniuersitatem respiciat debet vti misericordia; quæ in Deo est maxima, ad quam sæpe Dauid appellat; & ideo opus fuit, vt homo lege gubernaretur diuina. Quincto, debet recipi & admitti a populo: at nulla humana lex ab omni populo fuit accepta, vt diuina; quæ in vniuerso orbe prædicata fuit. Quare, vt omnes eadem lege dirigerentur, eis diuina lex necessaria fuit. Sumitur etiam bona ratio ex amore diuino erga hominem; cum sit maximum amoris signum, velle priuatim alicuius curam gerere & per leges dirigere. Denique optima sumitur ratio ex humanæ mentis imbecillitate, cum homo ob peccatum euaserit ignarus, & ad discendum minus idoneus, & ideo eget præceptore sapientissimo, qui ad eius naturam sciat sese accommodare, & eum breuiter facileque erudire; quod solus Deus præstare potuit, & præstitit; qui paucissimis præceptis, immo vnico de caritate mandato eū docuit; & quidem multo efficacius, quā vniuersa philosophorum decreta. In summa, si homo diuina non egeret lege, ei in statu integro nulla data fuisset lex, quæ tamen data fuit: Quare non est nouum, quod homo a Deo per legem erudiatur. A B C

Sexta positio, lex diuina vniuerse sic describi potest, est diuinum decretū homini præscribens modum necessarium, vt apte ad supernaturalem beatitudinem peruenire possit: Quæ non solum est in hominum cordibus, sed etiam in mente diuina; & a lege æterna in eo differt, quod hæc latius patet, illa uero solum respicit ea quæ pertinēt ad finem hominis supernaturalé. Cæterum lex diuina interdum sumitur pro tota religionis summa, & omnibus quæ in ipsa continentur, vt sunt permissiones, consilia, & alia. Quæ ex parte auctoris & finis est vna & simplex, sed ex alijs capitibus diuidi potest; vt ex subiecto, alia est in mente diuina, alia in humana, vel in scriptis: ex parte temporis quo promulgata fuit, & perfectionis, in veterem & nouam: de quibus deinceps acturi sumus: & primum de veteri, cum fuerit prius tradita, & quasi uia ad nouam, quæ his fere nominibus vocatur, Lex litterę, seu littera, lex factorum, operum, seruitutis, iustitia carnis, lex Mosis, scripta in tabulis, & vetus testamentum: noua uero his, Lex spiritus, fidei, iustitiæ, gratię, libertatis, amoris, Christi, in cordibus scripta, & nouum testamentum. Ier. 31. D

Ad primum, concedimus in illo statu naturæ non fuisse opus lege supernaturali respectu omnium; & eos qui in eo statu fuere potuisse saluari

A ſine priuata rerum ſupernaturalium reuelatione;ſed tamen naturæ lumine obſcurato,ſupernaturali luce,opus fuit,vt docuimus. Quod ergo Paulus ait,Gentes naturaliter facere, quæ legis ſunt;intelligendum eſt per legem a natura inditam, & naturę inſtinctu, non per legem ſcriptam, vt ex his verbis patet, ſed oſtendunt opus legis ſcriptum in cordibus ſuis, hoc eſt oſtendunt ſe in rōne habere,quid agendum ſit. Et hæc eſt multorum Græcorum,& nonnullorum Latinorum bona explicatio.Ex qua colligeres,quã male de humana natura mereantur, qui dicũt eius lumen per peccatũ fuiſſe omnino extinctum. Sed cum iſti diuino lumine,ſine quo diuina uideri non poſſunt,ſint orbati,mirum uideri non debet,ſi hanc veritatem certa fide tenendam non uiderunt.Cæterum cum Gentes,in multis cæcutirent,nec *Theod.* *Theoph.* *Cyprian.* *Haymo.*

B omnia uiderent,diuino indiguere lumine. Quantum Gentes,hoc eſt falſorum Deorum cultores in morũ doctrina errauerint,Minutius Felix in Octauio,Arnobius contra Gẽtes,Auguſtinus toto ſeptimo libro de ciuitate Dei, Theodoretus libro nono de curandis græcanicis affectionibus plene docet. Lycurgus permittebat adulteria:Perſæ incæſtas nuptias cum matribus, filiabus,& ſororibus,& ne plura recenſeam monſtra,Plato,qui optimus habitus eſt philoſophus & legislator,in multis legibus turpiſſime errauit.Gentes itaque non omnia naturæ lumine cognouere, ſed diuina luce egebant. Leges etiam apud Auguſtinum elegãter tractatam rationem, cur Deus, præter legem cordibus ſcriptam,aliam dare uoluerit, Ne ſibi homines aliquid defuiſſe quererentur: ſcriptum eſt in tabula,quod in cordibus non legeba- *Lib. 4.5. & 6.* *In pſ. 57.*

C tur. Non enim ſcriptum non habebant, ſed legere nolebant. Oppoſitum eſt oculis eorum, quod in conſcientia uidere cogerentur; quaſi forinſecus admota Dei uoce,ad interiora ſua homo compulſus eſt. Item,Data eſt lex ad oſtendendum quantis uinculis peccatorum cõſtringerentur,qui de ſuis viribus ad implendam iuſtitiam preſumebant.Data eſt lex,vt vulnera oſtẽderet peccatorum:quæ gratiæ benedictio ſanaret,& quę apud ipſum ſequũtur. Et,vt cum eodem concludam,lex data eſt, vt gratia quæreretur: gratia data eſt,vt lex impleretur. *In epiſt. ad Rom.* *Hom. 50.* *Li. de ſpir. & lit.*

Confirmatio ſolum probat in eo ſtatu non fuiſſe opus cognitione rerum ſupernaturalium ex parte obiecti,quod alibi cõcedendum eſſe ſanctorum Patrum & ſacræ ſcripturæ auctoritate demonſtraui. Ad ſecundum, habet

D quidem homo vnum finẽ,ad quem per diuerſas leges, pro ſtatuum diuerſitate,ordinatur.Ideo autem naturæ lex non omni ex parte ſufficit,quia homo finem habet ſupernaturalem:quo ſolis naturæ viribus peruenire nõ poteſt:& licet idem ſemper fuerit homo: tamen non ſemper idem ſtatus, eademque integritas:& cum a perfectione defeciſſet, ad eam per uarios gradus reuocãdus fuit. Ad tertium,hominem habere quid diuini,& eſſe quid diuinum,etiam illi cognouerunt, qui lumine caruere diuino; at tanta eſt eius naturę dignitas atque capacitas,vt aliunde,ex cęlo nimirum,eius ſit adſciſcenda perfectio. Longe enim perfectior cenſeretur is,qui aliunde pontificatum poſſet recipere, quam a ſeipſo ſolum presbyteratum. *Triſm.* *Plat.* *Cic.*

An

A

An lex vetus fuerit bona. *Disp. II.*

LONGISSIMA hoc loco mihi facienda esset disputatio, si omnia quæ de re proposita huc possem afferre, late exponere vellem. Ea igitur solum prosequar, quæ proxime ad nostrum institutum faciunt, & quæ sine culpa prætermitti non possunt. Afferam igitur primum quosdam hæreticorum errores; deinde veritatem ipsam confirmabo: postremo nõnulla aduersariorum sophismata dissoluam.

Quod igitur ad primum attinet, testamentum vetus, a malo Deo censitũ fuisse, primus omnium docuit Simon magus Samarita; quem errorem postea multi alij, quos hic silentio inuoluo sequuti sunt, vsque ad Augustini tempora, quibus iam sopitus erat. Sed ecce ab inferis excitatus Cubricus cognomento Manes, natione Persa, qui ita hunc errorem innouauit & amplificauit, vt suum quodammodo fecerit. Hunc hominem eius sectatores Manichæum, quasi mannæ effusorem uocarunt: in quibus Addas quidam, cognomine Adimantus, multis post annis Faustus Afer, patria Mileuitanus eundem errorem amplexus est, & denique quidam alij, vt Bogomile, & Albanenses. Hi itaque hæretici hæc impia dogmata de veteri lege euomuerunt. Primum, eius auctorem fuisse Deum malum: Duos enim deos ponebant Manichæi, cum essent ita crassi, vt intelligere non possent, malum nullã habere caussam efficientem: ac proinde nihil esse necesse vt duo statuerentur dij, vnum auctorem bonorum, alterum malorum. Secundum, veterem legem solum pertinere ad Iudæos, non ad Christianos. Tertium antiquam legem confictis narrationibus a Iudęis cõtaminatam fuisse. Quartum, esse inutilem ad nostræ legis confirmationem, & ad bonos mores consequendos. Quinctum, legem ueterem singulis fere sententijs aduersari nouæ; id quod priuato libro Adimantus, varias ex utraque lege colligendo sententias, demonstrare conatus est. His accessit hoc nostro sæculo nouus error Anabaptistarum, quibuscum faciunt Seruetani, sic dicti a Michaele Serueto Hispano, Geneuæ olim a Lutheranis usto: qui dicunt, legem veterẽ quam nunc habet Ecclesia partim a Iudæis, partim a Christianis per additionem & subtractionem omnino esse contaminatam. Sunt etiam priuati errores circa priuatos huius legis libros, de quibus non est nostrum hoc loco disserere; sed in libris diuinarum Institutionum iam multa hac de re scripsimus. Solum itaque in præsentia veterem legem breuiter contra hæreticorum calumnias vniuerse defendemus: & quidem hac disputatione solum de bonitate agemus: postea de perfectione; tum de auctore, & de ijs quibus data fuit, & de ijs ad quos pertinet. Quod igitur ad id quod priore loco tractandum proposui attinet, ista statuo.

Eutim. in Panop.

B C D

Prima positio, lex vetus est lex bona. Est doctrina certa fide tenenda. Primo probatur auctoritate scripturæ, Lex, inquit Paulus, quidem sancta, mandatum sanctum, iustum, & bonum. Item, Lex quidem bona est; si quis ea legi-

A ea legitime vtatur. Item, quia Paulus obseruauit legalia, & Apostoli etiam quædam obseruanda statuerunt. Denique Christus eandem seruauit, & nõ venit ad eam soluendam, sed implendam. Secundo auctoritate conciliorũ, Sess.4.
& speciatim eorum, in quibus veteris testamenti libri tanquam diuini fuere approbati, vt nuper in Synodo Tridentina. Tertio auctoritate sanctorũ; quorum sine necessitate nolo hic longum texere catalogum: hi igitur speciatim legi poterunt: Irenæus libro primo, vbi disputat contra Marcionem: Epiphanius heresi sexagesima sexta: Augustinus contra Faustum, & in duobus libris contra aduersarios legis: Petrus Cluniacensis epistola contra Petrobrusianos. Quarto confirmatur ratione, quoniam ista lex est consentanea rationi; bona igitur: sumptum explicatur, & probatur simul. Primum
B est consentanea rationi, quia præcipit omnes omnium virtutum actus, & prohibet omnia vitia & omnem prauam cupiditatem, vt patet ex decalogo, in quo omnia legis naturæ præcepta continentur: igitur. Deinde dicitur consentanea rationi, quia erat accommodata ad eum finem obtinendum quem habebat propositum, verum nimirum finem, non humanæ vitæ sufficientiam, non reip. solam tranquillitatem, sed æternam fœlicitatem; quamuis ad eam perfecte ducere non posset: atqui illud dicitur bonum, quod est ad finem consequendum accommodatum: bona igitur. Quincto, demonstratur eiusdem legis bonitas ex caussa finali: quia in hunc finem fuit data, Gal. 1.
vt tanquam pædagogus duceret ad Christum: ideo Christus aiebat, Si crederetis Mosi, crederetis & mihi: fuit etiam veluti inchoatio quædam nouæ Ioan. 3.
C legis a Christo dandæ: vnde illi antiqui Patres spiritualiter baptizati sunt, 1. Cor. 10.
& spiritualem escam manducauerunt. Postremo, ista lex data fuit a bono Deo; igitur bona: cum arbor bona non possit malos fructus facere.

Secunda positio, lex vetus non fuit fictis narrationibus ab Hebræis contaminata. Hæc etiam doctrina est certa fide tenenda. Primum, quia si olim corrupta fuisset, huius erroris Christus Hebræos redarguisset: quos redarguebat de traditionibus contra legem Dei introductis. Deinde, non hortatus fuisset eos vt scripturas scrutarentur; nec eas explicasset, nec citasset, id quod etiã eius discipuli fecerunt, afferendo auctoritates ex libris singulis. Luc. 1.

Tertia positio, lex vetus qua nunc vtitur Ecclesia, non est a Iudæis, vel a Christianis deprauata, siue falsata, vt impij Anabaptistæ affirmant. Est etiam Heb. 10.
D hæc doctrina certa fide tenenda. Quod non fuerit corrupta ab Hebræis patet, quia ita habent nunc exemplaria apud Hebræos, vt ante Christum habebant: nisi stulte dicere velis, ita fuisse olim citata testimonia, vt postea ab Iudæis corrumpi debebant. Quod neque a Christianis patet; quia omnes Patres conati sunt antiquos libros intactos conseruare, & a corruptelis vendicare, vt de Origene, de Hieronymo, & de alijs constat. Neque hanc veritatem tollit, quod vnus vel alter Hebræus vnum, vel alterum locum, Codicemve corrumpere conatus sit.

Quarta positio, lex vetus non est legi nouæ contraria. Hæc etiam positio est fide tenenda. Primum, quia vtraq; diuino spiritu fuit dictata: atqui vnus & idem spiritus non potest sibi esse contrarius: igitur. Quod vetus sit

dictata

dictata spiritu diuino, disertis verbis docuit Petrus apostolus: Quod etiam nostra, concederet aduersarius. Deinde, vt optime arguit Augustinus, si istæ leges ita inter se pugnarent, vt impius Adimantus eorũ non veras contrarietates colligendo, probare conatus est, quomodo ab vniuersis mundi nationibus admissæ fuissent? & quidem a viris doctis, qui eas examinarũt, & tandem approbarunt? quod nullis alijs Philosophorum scripturis contigit. Licet ergo ob imperfectionem humani sermonis non multas habeat apparentes contrarietates, nullam tamen veram. Et hæc de secundo. Quod ad tertium attinet quasdam aduersariorum obiectiones afferam, & dissoluã.

Cap.20. Prima, dixit aliquando Deus per Ezechielem, Dedi eis legem non bonã & præcepta in quibus non uiuent: illa igitur lex non erat bona. Ad hunc locum hæ solent afferri responsiones. Primum, dicitur lex non bona, quia B non dabat gratiam, qua uiuitur: ideo subditur & iudicia in quibus non uiuent. Deinde, aliqui dicunt, Iudæos ob suas iniquitates fuisse dispersos, & ita tradebantur legibus nationum iniquis. Denique, alij dicunt, appellari non bonam, comparatione melioris legis, quo modo creaturæ dicuntur nõ bonæ comparatæ ad Deum. Sed ni fallor, hic locus legendus est cum interrogatione, & ironice, ita vt sit sensus, Nequaquam verum est, quod populus ille putabat, sibi datam fuisse legem non bonam: vnde eam nõ seruabat, & idololatriæ uitio peccabat, de quo Deus per prophetam ibi queritur. Et quod in his uerbis non significetur Deum dedisse Hebræis legem non bonam, expresse colligitur ex antecedentibus, ubi dicitur, Et dedi eis præcepta mea, & iudicia mea ostendi eis quæ faciens homo uiuet in eis. Item, & iudicia mea non custodierunt, vt facerent ea; quæ cum fecerit homo, uiuet in eis. Postea conqueritur de legis uiolatione, & quod post idola patrum suorum fuissent oculi eorum; & statim per acclamationẽ subijcit. Ergo & ego dedi eis præcepta non bona, & iudicia in quibus non uiuent? & pollui eos in muneribus suis cum offerrent omne quod aperiret vuluam, propter delicta sua? Et infra ait, eos pollui in idolis.

Hier. *Vatab.* *Greg.28. lib. mor. c. 17.* C

Heb.8. Secunda, ex auctoritate Pauli dicentis, si illud prius testamentum culpa vacasset, non vtique secundi locus inquireretur: si culpa non uacabat, malum igitur. Facilis est responsio, Quod nos habemus, culpa vacasse, græce dicitur, ἄμεμπτος ἦν, idest irreprehensibile fuisset, non quod aliquid mali contineret, sed quia imperfectum, idest, si perficere suos obseruatores potuisset, non opus fuisset nouo. Et hæc est germana & communis multorum huius loci sententia. D

Cyril. Theodor. D.Tho. Gagne. Rom.4.5. & 7. Tertia, idem Paulus ait, legem iram operari; subintrasse, vt abũdaret peccatum: peccatum sine lege esse mortuum, & per eã reuixisse; per legem peccatum operatum fuisse concupiscentiam, quam Paulus nesciebat, nisi lex dixisset, Non concupisces. Respondetur, ideo Paulus uim legis, diligenter his locis eam explicando, repressit, vt eum tolleret errorem, quem impugnãdum aduersus Hebræos susceperat, legem non habere vim iustificandi, nõ dare gratiam: illi enim legis operibus sine Christi fide & gratia se iustos esse putabant. Sola itaque lege, sine gratia data, factum est ex nostra culpa, vt pec-

A vt peccatum concupiscentiam in nobis operaretur, quia sine lege, non ita cognitum erat peccatum, postea per legem prohibitũ. Vnde dicitur, legem peccati occasionem dedisse, non ex se, non tanquam caussa efficiens, sed per occasionem, non datam, sed acceptam, vt Paulus ait. Primum quidem quia excusationem per ignorantiam sustulit. Deinde, quia vt præclare Horatius scripsit,

Nitimur in vetitum semper, cupimusque negata.

Vt fecerũt nostri primi parentes erga vetitum pomum. Postremo, quia onus imponebat, & ex se gratiam non dabat, & ita negatiue erat peccati caussa, quod non satis ad illud cauendum iuuaret, nec fomitem peccati comprimeret. Vnde, cum dicitur, vt abundaret delictum, particula, vt, non caussam finalem,
B (neque enim in hunc finem Deus legem dedit) sed consequutionem designat; vt in hoc simili loco, Quid mihi & tibi vir Dei? intrasti ad me, vt 3. Reg. 17.
interficeres filium meum. Atqui sciebat mulier illa Prophetã non hunc in finem intrasse domum, sed dicere voluit ad præsentiam viri iusti sua peccata diutius impunita manere non potuisse, & ideo a Deo suum filium fuisse interfectum. Ad hunc itaque modum hic, & alia similia Pauli loca explicanda sunt. Denique, cum Paulus acriter in legem dixisset, ne quis ex ipsius verbis id inferret, quod stultus hęreticus intulit, subiecit, quid dicemus ad Rom. 7.
hæc? nunquid lex peccatum est? absit: & expresse legem iustam & bonam fuisse docet. Quod si obijcias, peccatum ante legem non imputabatur, erat mortuum, & cum per legem reuixerit, lex inutilis & perniciosa fuit, cũ per
C eam sit nobis imputatum ad peccatũ, quod prius non imputabatur. Respondeo, licet per ignorantiam inuincibilem, aliquod peccatum non imputaretur, hoc est non haberetur pro peccato, ac proinde quodammodo censeretur mortuũ: tamen qui sine lege peccabant, sine lege peribant, quia commit- Rom. 2.
tebant alia peccata. Lex ergo attulit hanc vtilitatem, vt peccata, & speciatim illud quod concupiscendo committitur, cognoscerentur: Vnde habita maiore de peccatis notitia, facilius vitari potuere. Et vt cum Origene concludam. Non ergo, vt hæretici Deum legis accusant, mala radix est lex, & mala arbor per quam peccati venit cognitio: quia non dixit, ex lege agnitio peccati, sed per legem, vt scias non per ipsam ortum, sed per ipsam agnitum esse peccatum. Si dixerimus, per artem medicinæ datur agnitio languoris,
D nunquidnam videbitur tibi caussa languoris esse medicina?

Quarta, si lex illa bona fuisset, quæ in ea offerebantur sacrificia, Deo pla- Isa. 1.
cuissent, cui tamen, vt multis testimonijs probari potest, non placebant; im- Psal. 39.
mo ea renuebat, & per Ieremiam, dixit, se non præcepisse de victimis, & Ier. 7.
holocaustis.

Primum, multa testimonia, quę afferri possunt ad cõfirmationem huius argumenti intelliguntur, de oblationibus iniquis, & a peccatoribus factis: neque enim impiorum dona Deus approbat: Ita intelligeres quę capite pri- Psal. 58.
mo dicit Isaias. Secundo, dicuntur non placuisse, quia aliquando tanquam vmbrę cessare debebant, & ita de eorum cessatione Prophetæ vaticinabantur, & priuatim Dauid, cum dixit, Holocaustis non delectaberis. Psal. 50.

Lege Gut. Par. Postremo, illa sacrificia nõ fuere Deo grata, neque ab eo præcepta; quia A
non tam exquirebat externum cultum, quam internum: vnde aliquãdo de
illis cultorib. dictum est, Populus iste labijs me honorat. Deus itaque qui
spiritus est, volebat spiritu & veritate adorari; ad quem spiritum excitan-
Psal. 47. dum & indicandum præcipue instituta erant illa sacrificia, ad quæ popu-
lus ille erat vehementer propensus, ne falsis dijs sacrificaret; Ideo aliquan
do dixit, Nunquid manducabo carnes taurorum, &c. Fuerunt etiam specia
Cap 20. Cap. 7. tim instituta ad Christum, & eius legem significandam. Sed peteres, quo-
modo hæc duo loca cohæreant, Deum instituisse sacrificia, vt patet in Exo-
do; & Deum non præcepisse holocausta, vt ait Ieremias? Respondet Caie-
tanus, locum Ieremiæ intelligendum esse de præcepto dato a Deo, ore pro
prio, quo decalogum dedit: præceptum vero de holocaustis dedit per Mo B
sen. At vero Lippomanus, ait Deum non fuisse loquutum cum patrib. de
victimis offerendis ex præcipuo destinato; quia ob aliam caussam magis
pręcipuam fuere instituta nimirum ad designandam Christi passionem, &
nostram spiritualem mortem. Cum ergo Deus voluerit illas victimas &
holocausta esse futurorum vmbras, recte dicit, se non præcepisse illa, hoc
est, non ea præcipue intendisse. Huc facit doctrina Hieronymi dicentis, pri
mum datum fuisse a Deo decalogum: deinde Deum post offensam per ido-
lolatriam iussisse magis sibi quam dęmonibus offerri sacrificia; quib. quasi
paruulis id fuit lege concessum: ac etiam quod Concilium Libertinum a
Grat. citatum, his verbis idẽ docuit, quædam permittebantur caussa infirmi
31. q. 1. ca. si qua. tatis, & Sacramenti futurorum; sicut Dominus permisit filijs Israel offerre C
animalia sibi in sacrificium, quæ in Aegypto consueuerant immolare dæ-
monibus: malens ea sibi offerri, quam idolis, vt essent illis Sacramenta futu
rorum. Idem docet Paulus Burgensis in suis additionib. in Matthæum. Quo
Mat. 25. addit. 1. loco adnotauerim, Deum dedisse statuta vel præcepta quædam populo ue
nienti ex Aegypto ad mare rubrum, quæ autem illa fuerint non constat, li-
cet Rabbi Salomon quædam priuatim numeret.

Postrema obiectio, nam nonnullæ aliæ infra afferentur: sumi põt ex con
trarijs sententijs quæ in vtraq; lege continent̃: vt illa, Oculũ pro oculo, in
veteri lege, & de nõ resistẽdo malo in noua: de habẽdo odio inimico, & de
eodem diligẽdo: de dando ad usurã alienis, & de vsura prohibita: denique,
de repudio faciẽdo, & nõ faciẽdo. Has igit̃ & alias multas cõtrarietates obij D
Sixt. sen. lib. 8. to. 2. ciebãt hæretici, de quib. non est nostrum hoc loco, disserere. Ad has autem
quas attuli breuiter dixerim; De prima, Christus non improbauit legem ta
lionis, sed mitiorem & perfectiorẽ instituit: de secunda, nullibi in lege scri
ptũ erat, de inimici odio, sed ex falsa cõsequẽtia a Iudęorum magistris fuit
inductum. Neq; censendum est, ut quidã male adnotarunt, legem p̃cipere,
aut continere verã imprecationem malorũ aduersus inimicos, ut cũ dicit,
Auerte mala inimicis meis, &c. quia huiusmodi loquutiones intelligendæ
sunt per modum prædictionis futuræ pœnæ & vindictæ diuinæ in impro-
bos: alias. n. lex non dixisset, si esurierit inimicus tuus, ciba illũ: De vsura,
alias diximus: de libello repudij datus fuit ad duritiã, non autẽ sic ab initio.

A

An lex vetus fuerit imperfecta. *Disput.* III.

ETEREM legem esse imperfectam vna cum diuo Paulo omnes conueniunt scriptores: quod si quispiam rem ab omnibus confessam in dubium reuocare vellet, hunc disputaret in modum. Primo, in hac lege dicitur, opera Dei esse perfecta: igitur *Deut.* 32. & ipsa lex quæ fuit opus Dei perfecta erit. Secundo, leges sunt media ad obtinendum aliquem finem: at illa lex fuit medium optimum ad consequendum eum finem quem Deus sibi in ea lege danda proposuit: perfecta igitur.

B Præterea, qui ex illa lege viuebant, euadebāt viri perfecti, vt Samuel, Dauid, Isaias, Tobias, & alij: lex igitur perfecta. Tertio, legem illam non fuisse *Psal.* 18. imperfectam colligi potest, ex ijs quæ de illa a Prophetis, & maxime a Dauide dicuntur: quia erat immaculata, conuertebat animas, nullum continebat errorem, paruulis sapientiam præstabat; in summa, erat veluti argentum purgatum septuplum, hoc est, optime: cuiusmodi non fuisset, si imperfecta *Psal.* dici potuisset. Quarto, de operibus naturæ in creatione mundi dictum est, & erant valde bona, id est, optima: at id multo magis dici debet de operibus ad hominum salutem pertinentibus, cuiusmodi est lex: igitur. Postremo, si potest dici imperfecta, maxime quia non dabat gratiam: at per circūcisionem Hebræi iustificabantur, & qui Dei mandata seruabant, vt per Ezechielem C patet, viuebant: & Abraham, vt Iacobus ait, ex operibus iustus iudicatus est: igitur. In hac difficultate nullæ occurrunt citandę sententiæ, ad cuius explicationem aliqua adnotabo.

Primum notandum, duobus modis potest dici aliquid imperfectum: primo ex se suaque natura; secundo comparate, respectu alterius: primo modo formica, exempli gratia, dicetur perfecta, secundum se considerata; at vero collata cum homine dicetur imperfecta. Rursus dupliciter potest aliquid dici perfectum, vno modo ratione vnius finis inferioris, ad quem cōsequendum est optime accommodatum: altero modo ratione finis superioris, ad quem tandem refertur, sed per se illum non potest attingere. Secundum notandum, alicuius legis perfectio ex pluribus capitibus perpendenda est: pri D mum, ex eo quod sit accommodata personis, locis, & temporibus, quibus fertur: deinde, ex fine proximo in quem data est: postea, ex eo quod damnet omnia vitia, & probet omnes virtutes: postremo, quod tādem hominem ad summam felicitatem perducat, & vt peruenire possit, vires præstet: quo modo nec naturalis, nec humana, nec lex vetus diuina perfectæ dici possunt; cū nulla ex his gratiam dederit, qua sola homo fit iustus & reconciliatur cum Deo, & vitam consequitur æternam: ad quod explicandum, aliud subijcio notandum.

Tertium notandum, post primi hominis lapsum, quo omnis eius posteritas priuata fuit dono gratiæ, quam habuisset, primo parente non peccante, omnis reconciliatio cum Deo, Christi recuperatoris merito facta est: quo-

niam Deus posuit eum propitiatorem & mediatorem inter se & hominem. A
Act. 4. Ideo aliquando princeps Apostolorum Petrus dixit, Non est aliud nomen, sub cælo, in quo oportet nos saluos fieri, nisi in nomine Domini nostri Iesu
Ioan. 1. Christi, & Ioannes, Gratia, & veritas per Christum facta est: Et alio loco,
Apoc. Agnus qui occisus est ab origine mundi; quia per Christi mortem data est omnis gratia hominibus iustis a mundi exordio. Sed peteret quispiam, quonam pacto dari potuit Christi gratia ijs qui eum antecessere, cum nondum in mundum venisset, nec pro hominibus perpessus esset? neque enim sol potest cuipiam illucescere, antequam ortus sit. Responderem, eos qui Christum antecesserunt, eum per fidem vidisse, & eius iustitiam & gratiam apprehendisse; Ideo de eo qui ante Christum cum Deo reconciliabatur, dictum est, Iustus ex fide viuit: ex fide, quia per eam apprehendebat gratiam, B & bibebat de consequente petra: qua gratia accepta, poterat legem seruare, ex cuius obseruatione viuere dicebatur, non ex vi operum, quasi propter opera daretur gratia, sed ex vi fidei, quam consequebantur opera. Hoc ex-
Rom. 3. 4. presse docuit Paulus, cum dixit, Arbitramur hominem iustificari per fidem, & non ex operibus legis: Item, Non enim per legé promissio facta est Abrahæ, vt hæres fieret mundi, sed per iustitiam fidei.

Prima positio, lex vetus est perfectior omni alia lege humana. Patet hæc positio ex ijs quæ proxima disputatione de eius bonitate diximus: quoniam multas habet perfectiones, quibus lex humana caret.

Secunda positio, lex vetus erat perfectior lege naturali, maxime post peccati tenebras. Est hæc positio certissima: quia, vt ait Paulus, per legem cogni- C tum est peccatum, hoc est quædam esse peccata, quæ per legem naturæ iam obscuratam pro peccatis non habebantur. Vt omittam, quod multarum rerum & dogmatum cognitionem attulit, quæ viribus naturæ nullo modo attingi poterant: vt ea quæ de Deo, & de diuinis mysterijs per eam reuelata fuere: ac etiam ea, quæ ad religionem cultumque diuinum, & ad rectam reip. administrationem pertinebant: quæ cum fuerint a Deo sancita, non potuerunt non esse melius statuta, quam quæ lege naturali iam obscurata, vel hu-
Deut. 4. mana ordinata fuerant. Vnde legislator Moses, de hac lege loquendo dixit, Hæc est enim vestra sapientia, & intellectus coram populis, vt audientes vniuersi præcepta hæc, dicant, En populus sapiens, & intelligens, gens magna, &c. D

Tertia positio, lex vetus consideratis omnibus circunstantijs quibus debuit esse accommodata, non potest dici imperfecta, id est, non idonea, non apta, & non sapientissime lata. Hanc doctrinam prudens negaret nemo: quia cum lata sit a summo & sapientissimo legislatore Deo, non potuit, non sapientissime, & optime ferri: Cum de eius operibus dicatur, esse perfecta. Quare, si quis personas, finem, & alias circunstantias, de quibus deinceps dicetur, diligenter consideret, congruentissime latam fuisse fatebitur. Quod si quispiam aliquid minus conueniens in ea esse putauerit, id suæ adscribat ignorantiæ. Lex itaque vetus hoc pacto considerata, non potest dici, vt existimo, imperfecta.

Quarta

A Quarta positio, simpliciter loquendo, illa lex fuit imperfecta. Est hæc doctrina certa fide tenẽda. Primum probatur expressa Pauli doctrina; cum ait. Nihil ad perfectum adduxit lex: Item, Reprobatio fit præcedentis mandati, propter eius infirmitatem: Item, veteris legis præcepta vocat egena & infirma elementa. Deinde, idem probatur communissima auctoritate omnium Patrum & doctorum, quos priuatim in re manifesta, cur citem nihil est necesse. Postea idem confirmabitur numerando aliquot eius imperfectiones. Cum Augustino itaque concludere licet, Per hæc quæ præcipit, bona & laudabilis est lex: sed vbi sanctus non adiuuat Spiritus, spirans pro cõcupiscentia mala concupiscentiam bonam, hoc est caritatem diffundens in cordibus nostris; profecto illa lex, quamuis bona, auget prohibendo desiderium malum. Sicuti aquæ impetus, si in eam partem non cesset influere, vehementior fit, obijce opposito, cuius molem cum euicerit, maiore cumulo præcipitatus violentius per prona deuoluitur.

Heb. 7.

De spir. & lit. c. 4.

B

Quincta positio, lex vetus his de caussis dicitur imperfecta. Prima, quia per huius legis vim homines non assequebantur finem suum, hoc est, æternam vitam. Prohibebat quidem omnia peccata quibus ingressus in cœlum, impeditur; sed non dabat auxilium quo peccata vitantur: non quod illi qui in ea lege viuebãt essent auxilio diuino destituti, quia re vera Deus illis presto erat; sed quod dabatur auxilij, id oriebatur ex virtute Christi, applicata per fidem.

Nec similiter dabat gratiam qua homo fit regni cœlestis capax: nam, vt ait Paulus, si ex lege iustitia, ergo gratis Christus mortuus est: Item, si enim lex data esset quæ posset iustificare, vere ex lege esset iustitia: sed conclusit scriptura omnia sub peccato, vt promissio ex fide Christi daretur credentibus. At vero lex noua tanquam perfecta, dat auxilia omnia necessaria, gratiamque, & in ipsum cœlum introducit.

C

Gal. 2. & 3.

Rom. 3.

Secunda, quoniam erat vmbra & figura eorum quæ futura erant. Hoc exposuit Paulus, cum dixit, Vmbram enim habens lex futurorum bonorũ, non ipsam imaginem, hoc est, veritatem rerum. Habebat itaque lex illa vmbram veri sacrificij, & ueræ remissionis peccatorũ: quæ omnia vere sunt in noua. Vel dicas, veterem legem fuisse vmbram gaudiorum æternæ vitæ, nouam uero imaginem. Impossibile itaque erat, vt sanguine taurorũ & hircorum tollerentur peccata. Ideo Filius Dei ingrediens in mundum per assumptam humanitatem dicit, Hostiam & oblationem noluisti; corpus autem, hoc est, veritatem, aptasti mihi. Tota itaque legis intentio, vt Chrysostomus ait, omniaque illa sacramenta carnalia, ac figuræ omnes, Christum loquuntur, Christum nobis insinuant. Enimuero, cum legis destinatio sit viuificare hominem, neque id possit, ad eum transmittere studet, qui potest. Quare, veterem legem futurorum bonorum figuram ac promissionem appellare licet. Tertia, quoniam quam multa præcepta moralia confuse continebat, quæ in noua a Christo clarius fuere distincta; vt, in precepto de non occidendo, illud, de non irascẽdo; in præcepto dilectionis, de inimico amando, & sic de aliis. Quarta, lex illa, vt accommodata hominibus im-

Heb 10.

Chrys.

Gre. Naz.

Heb. 10.

D

Psal. 39.

Hom. 2. in ep. ad Th.

Mat. 5.

perfectis, per timorem ad sui obseruationem inducebat, vt patet ex pœnarũ A
comminatione aduersus transgressores; nostra uero per amorem: timor con
Rom. 8. uenit seruis, amor vero filijs. Non enim inquit Paulus, accepistis spiritum
seruitutis iterum in timore, sed accepistis spiritum adoptionis filiorum Dei
Deut. 4. & 7. in quo Clamamus Abba, Pater. Postrema, quia suis obseruatoribus proponebat bona temporalia; at uero lex noua bona promittit æterna. Concludamus igitur legem illam fuisse imperfectam secundum se, perfectam tamẽ respectu puerorum & paruulorum, quos tanquam pædagogus ad perfe-
In tota ep. ad Gal. ctionem ducebat: quibus has utilitates attulit. Prima, eos in cognitionem peccati adduxit: quæ cognitio erat via ad cognoscendum Christum, per cuius legem deleantur peccata. Secunda, metu pœnarum illum populum in officio continebat, & paulatim ad perfectiorem doctrinam erudiebat. Ter- B
Lege Aug. lib. de spir. & lit. c. xi. Lib. 22. cõtra Fau. cap. 6. tia, quia rerum futurarum aliquam notitiam per vmbras dabat. Denique, data est lex illa, vt gratia quæreretur, & ad Christum gratiæ auctorem mitteret. Ex quibus colligere licet, veterem legem necessario debuisse esse imperfectam, quia alias non fuisset populo cui dabatur accommodata.

Ad primum, patet ex dictis; concedimus itaque fuisse perfectam, si consideretur respectu populi & finis, vt exposuimus. Ad secundum, fuit medium optimum, sed non ad consequendum finem optimum; licet ergo ratione sui finis fuerit optima, non tamen simpliciter, cum ad aliquid perfectius referretur. Ad tertium, fuerunt illi viri optimi per gratiam acceptam a Christo & a lege euangelica, ad quam, vt optimi, pertinebant. Ad quartum, dicitur lex illa immaculata, & purgata, quia nullum continebat errorem, & quia omnia damnabat vitia. Ad quinctum, erat etiam lex illa valde C
bona in suo genere; quo modo quælibet res in sua specie dicitur optima. Ad vltimum, non dabatur gratia in sacramentis illius legis ex vi operum, & vt loquuntur, scholę, ex opere operantis, sed ex fide, qua, vt explicuimus, qui Christum antecessere, viuere dicebantur.

De legis veteris auctore, an fuerit Deus, an Angelus aliquis, an Moses.
Disput. IIII.

QVOD attinet ad antiquę legis auctorem, dubitari solet, An fuerit a solo Deo, an ab aliquo Angelo, an vero a Mose, ita vt ĩ illa D
lege contineatur aliquid a solo homine sancitum. Quod non fuerit proxime data a Deo, ex eo probares, quia in quibusdam scripturæ locis dicitur expresse datam fuisse ab Angelo. Quod non data fuerit per Angelum, probare licet ex eo, quia Deus loquebatur cũ
Exod. 33. Mose, etiam facie ad faciem. Quod non a Mose, quia fuisset lex humana, non diuina. Contra vero quod lata sit ab eo, patet, quia dicitur lex Mosis.

Quod spectat ad opiniones, supra diximus quosdã hæreticos existimasse
Hom. 16. in Num. Lib. 5. cõt. Eun. c. pe. fuisse latam a Deo malo. Quod vero attinet ad illud, An Moses aliquid propria auctoritate mandauerit, vt illud de libello repudij, Origenes & Basilius partem affirmantem approbare videntur: atqui alij contrarium docẽt:

quorum

A quorum sane sententia retinenda est. Nec me latet fuisse quosdam ex stultissima Astrologorum turba qui dixerunt, Hebręorum legem in stellam Saturni reuocandam esse, ob has caussas: propter cultũ diei Saturni: ob eiusdem signi varietatem & infortunia, quibus populus ille fuit subiectus: & propter nonnulla vitia eidem populo familiaria; vt sunt auaritia, & durities: & denique, quia Saturnus dux est prophetiæ. In hac disputatione quod difficultatem facit, sunt quidam modi loquendi diuinæ scripturæ, quibus interdum Deus, interdum Angelus, interdum homo auctor designatur. Vt autem hæc difficultas tollatur, animaduertendum est, tribus modis nos loqui posse de lege veteri; primum quantum ad partem moralem, quæ tota repetita est in lege noua a Christo: deinde quantum ad cæremonias & iudi-
B cia: postremo, quantum ad reliqua omnia, vt complectitur etiam historiam: & hoc triplici modo de ista lege loquutus est varijs in locis Christus.

Nota rursus, tribus modis potest explicari, quod aliquis fuerit antiquæ legis auctor: primum, si loquamur de primo & principali auctore: secũdo, de eo qui legem illam scripsit: postremo, de promulgatore.

Prima positio, legis veteris auctor non fuit aliquis malus Deus. Est doctrina fide tenenda contra Manichæos. Primum, quia iste Deus non datur: repugnat enim aliquem esse Deum, & esse malum. Deinde, quia, vt probatum fuit, hęc lex est bona: igitur ab auctore bono. Secunda positio, primus & principalis legis veteris auctor fuit Deus. Hæc etiam positio est certa fide tenenda. Primum, patet ex illa voce sæpe in eadem lege repetita. Hæc
C dicit Dominus. Sed diceres, esse petitionem principij: quare subijciam testimonia ex noua. Christus de hac lege loquendo dixit, Irritum fecistis mãdatum Dei propter traditiones vestras: Paulus scribens ad Romanos, aiebat se segregatum fuisse in Euangeliũ Dei, quod antea promiserat per Prophetas suos in scripturis sanctis, de Filio suo. Item, Multifarie multisque modis olim Deus loquens Patribus in Prophetis, nouissime auté loquutus est nobis in Filio. Denique ne plures afferam auctoritates, hic locus est apertissimus, Nonne scriptum est in lege uestra, quia, Ego dixi, dij estis? Si illos dixit deos, ad quos sermo Dei factus est, & non potest solui scriptura, &c. In qua auctoritate hæc animaduertere licet. Primo, Christus arguit ex auctoritate legis. Secundo, eos qui eam scripserunt vocari deos. Tertio, Deum
D fuisse loquutum ad illos. Quarto, eam scripturam solui non posse. Quincto, hæc dici ab eo quem Pater sanctificauit. Secundo hæc veritas definita est in multis concilijs, & maxime in Toletano primo, in assertione fidei, & in Triden. sess. 4. vbi dicitur, Vtriusq; testamenti unum esse auctoré. Tertio, ex natura istius legis, quia futura prædicebat, quod est Dei propriũ: & quia ordinabat ad futura, nimirum ad Christum; qui aliqñ dixit, Oportet impleri oĩa quę scripta sunt in lege, & in psalmis, & in prophetis de me. Atqui malus Deus non constituisset legem disponentem ad Christum verum & bonum Deum; Diabolus inquã, cuius regnum a Christo destruendum erat. Postremo, quia si nõ esset a Deo, ut a principali auctore, nõ haberet scripturæ auctoritaté. Quare, sicut Deus est qui dat gratiã, ita debuit per legé ad eandé

Mat. 15. & 12.
Rom. 1.
Heb. 1.
Ioan. 10.
Psal. 81.
Luc. 1.
Ioan. 5.

disponere. Tertia positio, nullius partis veteris legis Deus fuit immediatus A
auctor. Hæc positio affertur ad demonstrandũ discrimen inter nouã & ueterẽ legem: quia noua proxime a Deo data fuit: vetus vero non item. Nã, vt ait Paulus, olim Deus loquutus est in Prophetis: nouissime uero in Filio, qui erat verus Deus. Quarta positio, lex antiqua data fuit a Deo ministerio Angelorum. Hanc positionem uniuerse acceptam aliqui putant esse fide tenendam. Primum probatur ex auctoritate scripturæ, ordinata, inquit Paulus, est per Angelos in manu mediatoris, ordinata .i. administrata, per veros Angelos, vt Græci exponunt: in manu, idest, in uirtute & potestate Christi mediatoris. Sunt tamen, qui per Angelos ministros intelligant, Mosen & Aaronem. Et alio loco, si sermo, qui per Angelos dictus est; de eadem lege loquitur. Et sanctus Stephanus expresse ait, fuisse Angelum, qui cum Mo- B
se in rubo loquutus est: & vbi nos habemus, Apparuit Dominus Mosi in rubo, Augustinus cum Septuaginta interpretibus, legit, Angelus. Deinde, auctoritate sanctorum, ita expresse Dionysius Areopagita, capite quarto cęlestis hierachiæ, & Augustinus non uno in loco, ac etiam D. Thomas. Postremo, quia lex erat pædagogus ad Deum, & disponebat ad Christum, ac proinde per ministros dari debuit. Non secus itaque Deus hac in parte se gessit, atque architectus, qui per suos ministros materiam præparat, ipse vero per se formam inducit. Placet hoc loco antequam vlterius progredior diligentius explicare illud Pauli dictum, Lex ordinata per Angelos in manu Mediatoris: quem locum Chrysostomus, Augustinus, & Hieronymus, exponentes dicunt, Mediatorem per quem lex data fuit, fuisse Christum: im C
mo Hieronymus per eundem Mediatorem mundum creatum ait. Hunc locum, cum his auctoritatibus affert Caluinus ad probandum Christum vt Deum fuisse Mediatorem: quod dum docet Arianismi suspicionem præbet. Vt ergo citatum locum & sanctorum doctrinam exponamus, nota Christus ante hominis & Angelorũ lapsum, vt Deus, non tamen solus sed vna cum Patre & Spiritu sancto fuit hominum & Angelorum caput, non autem Mediator, ni etiam Patrem, & Spiritum sanctum Mediatores errãdo facere quis velit: verum nullibi legitur fuisse Mediatorem Angelorum, sed Dei & hominum, vt Paulus plane docet, ac etiam Augustinus. Quando autem patres dicunt, Christum Mediatorem dedisse legem Hebræis, vel mundum creasse, intelligendi sunt de Mediatore materialiter, non formaliter, quia sic D
loquendo intelligebant personam illam diuinam Filij, quæ futura erat mediatrix, per quam creata sunt omnia, & lex data fuit. Quod autem Paulus alio loco ait, Christum esse primogenitum omnis creaturæ, intelligitur, secundum formam serui: vel de primogenitura, qua genitus fuit a Patre ante omnes creaturas. Quincta positio, non est improbabile quod aliqui dicũt partem moralem, seu decalogum traditam fuisse per Angelos, reliquas vero totius legis partes, hominũ ministerio. Ideo illa data fuit per angelos, qa non erat cessatura, vt aliæ partes quæ ad cæremonias & iudicia pertinebant.

Sed hic obiiceres, si lex uetus cessauit, quomodo auctoritates ab ea sumptæ ad aliquid probandum ualent? Respondeo, ea quæ pertinent ad obseruationem.

Heb. 1. *Gal. 3.* *Gagn.* *Lib. 2. de Trin. c. 12.* *Li. 3. c. xi.* *In Ench. c. 108.* *Colos. 1.* *Prou. 8.*

A uationem cessare potuisse, non autem quæ pertinent ad fidem & dogmata. Rursus obijceres, si illa lex non est data proxime a Deo, quomodo defendi possunt loquutiones illæ, Dicit Dominus, ego Dominus? Respondet Augustinus, huiusmodi loquutiones fuisse vsurpatas ab Angelo, personam Dei gerente: sicuti sacerdos in persona Christi dicit. Hoc enim est corpus meũ. Angelus itaque Dei personam agendo uoces illas pronunciabat. Rursus obijceres Exodi trigesimotertio, dicitur Mosen loquutum fuisse cum Deo facie, ad faciem; non igitur loquebatur cum Angelo. Respondetur, hunc etiam locum intelligendum esse de loquutione facta per Angelum, qui dicitur loquutum fuisse facie ad faciem, ob maiorem quandam ostensionem, iuxta communem loquendi modum, nam paullo infra Moses petit, vt sibi

Lib. 2. de Trin. c. 12. & 13.

B gloriam ostendat. Vnde non placet, quod aliqui minus probabiliter dicũt, Mosen uidisse essentiam diuinam. Hoc affirmauerim una cum Euaristo in sua prima epistola decretali, circa finem, vbi ait Mosen uidisse Deum solum per ænigmata, cum Origene, libro primo periarchon: cum Gregorio Nazianzeno, libro secundo suæ theologiæ: cum Cyrillo in Ioannem: cum Chrysostomo, in eundem: cum Hieronymo in Isaiam: cum Gregorio libro decimo octauo moralium: cum Alcuino libro secũdo de Trinitate, capite decimosexto vbi expresse ait Mosen non uidisse Deum, sed subiectam naturam; & denique cum Dionysio Areopagita cap. quarto, de cęlesti hierarchia. Quod si hac in parte velles arguere D. Thomam contradictionis, quia de re proposita agendo expresse dixit, Mosen non uidisse Dei faciem, siue essentiam: ali-

Cap. 4.
Cap. 22.
Lib. 1.
Hom 14.
Cap 6.
Cap. 36.
Cap. 1. myst. Theo.

C bi vero de Mose & Paulo uidisse affirmat, responderent aliqui, hoc loco solum affirmare, non uidisse cum data est lex, cum Moses expresse dicat, ostende mihi gloriam tuam. Denique peteret quispiam; quinam sit digitus ille, quo lex uetus in tabulis scripta fuisse dicitur, Ad hãc dubitationem, de Spiritu sancto loquendo, his verbis respondet Ambrosius, Hoc digito, sicuti legimus tabulas lapideas Deus inscripsit, quas Moses accepit. Non enim carnali digito Deus harum literarum, quas legimus apices & elementa formauit, sed Spiritu suo dedit legem. Ad extremum illud addiderim, ad declarationem eorum quę diximus, cum dicitur, Angelos fuisse ministros per quos lex illa data fuit, non est ita intelligendum, Angelis fuisse datam potestatẽ condendi leges, eo modo, quo nunc Principes leges condunt, qui Dei mini

1. p. q. 12. ar. 11.
2. 2. q. 174. ar. 4.
Lib. 3. de Spir. sanc. cap. 3.

D stri dicuntur; sic enim non esset lex diuina, sed Angelica; quare huiusce legis auctor fuit Deus, quam manifestauit per Angelos, & per homines tanquam per præcones: quo etiam modo manifestantur leges quæ a Principe statuuntur. Vnde colligitur, quo sensu accipiendum sit, quod dicitur, illam legem esse Mosis, nimirum tanquam promulgatoris: quare Deus legem fecit, quam per Angelos tradidit Mosi, qui eam promulgauit; sicuti Apostoli promulgarunt legem euangelicam a Christo acceptam. Atque ex dictis facile solueres argumenta supra allata: ac proinde eorum solutionem omittimus.

An

A

An lex vetus dari debuerit soli populo Hebræo. Disput. V.

DEMONSTRATA natura auctoreque antiquæ legis; nunc de ijs quibus data fuit, agendum est. Quæritur ergo in hac difficultate alia eiusdem legis circunstantia eorum quibus data est: & quod non fuerit conueniens huic vni populo hanc legem dari, his argumentis, in dubium reuocatur.

Primo, necessitas diuinæ legis dandæ erat, communis vniuerso hominũ generi: igitur uni tantum populo danda non fuit. Secundo, videtur id factum fuisse cum quadam iniuria, per personarum acceptationem: quod B Deus hunc unum singularem populum hoc beneficio affecerit, alijs relictis: quam ob caussam, Deum quem Christiani adorant, calumniabat Iulianus Apostata, quod in vnum tantum mundi angulum, & in vnum populum sua beneficia contulerit; quod si dicas, hunc unum populum hoc beneficio præ alijs dignum fuisse; contra hoc alia ratione sic arguo.

Tertio, Iudæi non fuerunt magis idonei ad hanc gratiam a Deo accipiendam, quod non essent idololatræ, quoniam, & antequam eis lex daretur, & post legem datam, etiamsi maiore lumine essent illustrati, in idolomaniam inciderunt: nec etiam hoc beneficium aliquis ex eorum progenie meruerit; quia hoc donum, cum ad prædestinationis vocationem pertineat, non admittit meritũ: vt omittam quod populus ille fuit semper ingratus & duræ ceruicis. C

Quarto, lex vetus, vt sæpe diximus, & aliquãdo luculenter exposuit Isaias, erat præparatio ad legem nouam, quam omnes gentes excipere debebant: ergo, vt hanc omnes populi facile exciperent, per eam æqualiter præparandi erant.

In hac difficultate, Iulianus Apostata, vt quosdam alios missos faciã, ideo Deum, quem nos colimus damnabat, quod in vnum tantum populum fuerit beneficus; quẽ suo Ioui postponebat, cuius apud cæteras nationes vigebat cultus. Quam impietatem ei respondendo egregie reiecit Cyrillus Alexandrinus. Nos, cum nolimus a nostro proposito latius diuagari, quibusdam positionibus quid in hac difficultate tenendum sit, breuiter aperiemus, si prius vnum adnotauerimus. Cum itaque Deus Opt. Max. ab æterno, humanæ naturæ lapsu præcognito, eius ruinam per Filij sui incarnationem reparare statuisset, per mysterium, inquam, illud ineffabile quod omnem humanum, atque angelicum sensum superabat; profecto diuinam sapientiam, quæ omnia suauiter disponit, decebat, & ex parte hominis necessarium erat, vt aliqua ratione humanum genus ad tantum mysterium credendum, excipiendumque præpararetur: cum nihil in natura, nihil in humanis rebus, quod sit maioris momenti, atque ponderis sine aliqua præparatione & dispositione fieri videamus. Et, si homines ad probandam, aut suadendam aliquam veritatem multa solent præmittere, quibus ad id quod D

volunt

A voluntanimos eorum quos docent idoneos reddant; quanto magis Deus ad tam sublime Sacramentum cognoscendum,per figuras, perque symbola homines idoneos reddere debuit? Necesse itaque fuit, vt per figuras & prædictiones ea maxima designarentur mysteria, quæ postea futura erant: quæ non solum aliquo pacto hominem rerum futurarum erudirent; sed etiam cum facta essent, licet ratione comprehendi non possent, tanquam vera omnino exciperentur;cum non possit non esse verum,quod a Deo,cuius solius est futura prænoscere,prædictum & præmonstratum fuit.Quam Dei dispositionem atque prouidentiã,satis fuit,in vno certo populo demostrare,vnde in alios postea redundaret.

Prima positio,conueniens,aut potius necessarium fuit, vt Deus ad redé-
B ptionis humanæ mysterium excipiendum per aliquam priuatam legem & prouidentiam hominem præpararet. Hæc positio, quam prudens negaret nemo,satis patet ex allato fundamento.

Secunda positio,hæc præparatio non fuit facienda vniuerse in toto humano genere. Primum,quia satis fuit,vt symbola & prædictiones futuri mysterij vni darentur populo,vnde alij possent accipere. Quare quæ facta sunt a Deo priuata sua prouidentia in vno tantum populo, redundarunt in alios:& per ea alij crediderunt. Immo, neque Gentes diuinis prædictionibus fuerunt omnino destitutæ:cum apud eas,de Christi mysterijs,apertissime vaticinatæ fuerint Sybillæ,& nonnulli qui in lege naturæ fuerũt prophetæ. Deinde, quia non facile omnes nationes eam legem in qua erant *Niceph. li*
C tot çeremoniæ,tot obseruationes & pręcepta instituenda,excipere & serua *1. hist.*
re potuissent:ad quã ab vno populo excipiẽdam tot opus fuit miraculis.Postremo, quia cõsultius fuit, vt Gẽtes in lege naturæ relinquerent,in qua,vt alias diximus,poterat esse salus;cũ non omnes populi ob varios mores, ob maximam corruptelam, & ob ineptitudinem ad hæc diuina mysteria excipienda essent idonei. Vt omittam, quod ipsa natura dictante, mysteria & arcana non omnibus indifferenter sunt communicanda. Tertia positio, Lex diuina præparatoria ad legem perfectam, vni certo populo *Pet. Crin.*
danda fuit.

Primum hęc positio euidenter colligitur ex dictis:danda fuit,& non omnibus gentibus vniuerse, vt est probatum: vni igitur populo. Deinde,bona
D sumitur ratio a fine legis huius, qui fuit aduentus filij Dei in mundum; qui ex certo populo,& ex certa progenie carnem assumere debuit:quem populum, vt aliquo priuato beneficio,& prærogatiua Deus afficeret conueniens fuit: eum priuatim docendo, & ad sua mysteria disponendo:de quo benefi- *Deut. 4.*
cio iure optimo gloriari poterant, & solebant Hebræi. Postremo, sumitur *Psal. 147.*
ratio optima a conditione illius legis, qua ratione omnes allatæ positiones multum corroborantur: quoniam ista lex erat aliquando cessatura,ac proinde vni certo populo danda fuit:alias enim difficile vniuersus mundus ab ea reuocari potuisset;cum nec vnus quidem populus iam per tot annorũ sęcula omnino reuocari potuerit: Huc facit hæc illustris Chrysostomi sententia, qua optima redditur ratio, cur vni populo Deus legem dederit, Verum inquit,

quit, quia populus ille segnis erat,& incredulus,vt facile Gentium abominationibus seductus sese submitteret: vno loco septus est, quo posset solus apud se pietatis legem exercere. Idem facit frequenter & maritorum hominum quisque,quoties vxorem habet suspectam: circumscribit illam vno loco,thalamisque includit,eunuchos adhibet,& omnem apponit custodiam: in summa nihil non facit,curatque eorum quæ seruant pudicitiam:eo quod illa non habet verum amorem, ac pudicę mentis custodiam, quæ castæ fœminæ solet esse familiaris. At qui pudicam beneq; moratam habet vxorem a nulla eã progressione prohibet; quippe qui certum pignus habeat vxoris affectum. Quarta positio,vt Deus priuato populo hanc legem dispositiuam traderet, debuit illum ab alijs populis seiungere,idque fecit. Diuisit itaque Deus omnem humanam multitudinem in populum a se electum,quem tanquã priuatum filium habuit,& priuatis beneficijs ornauit; & in eum,quem sua ordinaria prouidentia curauit. De hac duorum populorum diuisione luculenta mentio fit in diuinis literis,vt hoc loco,cum dicitur,Te elegit dominus Deus tuus,vt sis ei populus peculiaris de cunctis populis,qui sunt super terram:& in libro Esther,vbi Mardochæus,de Domino populi loquendo ait, & duas sortes esse præcepit, vnam populi Dei, & alteram cunctarum gentium. Illi quos Deus sibi priuatim elegit,ab Heber originem ducũt,vnde Hebræi nominantur, non ab Abraham, vt aliqui putant: Alij vero quos Deus dimisit ingredi vias suas, cõmuni nomine hebraico Goim,latine Gentes nominati fuere. Heber originem habuit a Sem, per Arphaxad,& Sale, a quo genitus fuit. Is filium habuit, cui per prophetiæ donũ imposuit nomen Phaleg, eo quod eius tempore facienda esset terræ diuisio ob linguarũ confusionem: aut potius ob præuisam duorum populorum diuisionem, quæ originem habuit ab Abraham,quem,vt Cyrillus ait, Deus tanquam præcocem ficum elegit, & a populo idolorum cultore separauit,cum ei mandauit vt ex Vr Chaldæorum Mesopotamiæ vrbe discederet, & in terrã Chanaam proficisceretur,quam illi populo Deus daturus erat. Huic primo electionis signum dedit,quo ab alijs gentibus discerneretur. Ab hoc iusto viro,& credentium parente, alij orti sunt patriarchæ, & integer ac numerosus populus Hebræus: quem postea singulari prouidentia ex Aegypto in terram parentibus promissam duxit, & noua lege, nouisque ceremonijs instruxit, & priuatim,ad legem nouam per mysteria disposuit. Elegit itaque Deus primum vnum hominem ex ea gente, apud quam eius cultus perseuerauerat, ex quo per propagationem vna cum singularibus illius familiæ fauoribus integer factus est populus,cui legem datam fuisse dicimus:an autem ob aliquam caussam in eo repertã, an ex mera Dei liberalitate,deinceps dicemus.

Deut. 7. *Deut.* 17. & 32. *Esth.* c. 10. *Act.* 14. *Gen.* 11. *Isai.* 41. *Act.* 7.

Quincta positio,in hoc populo nulla proxima & pręcipua fuit caussa,ob quam ei legis beneficium concederetur. Primum,hoc patet expressa scripturę auctoritate,in qua dicitur,scito,quod non propter iustitias tuas Dominus Deus tuus dedit tibi terram hãc in possessionem, cum durissimæ ceruicis sis populus:si non terram,multo minus legem. Licet ergo Deus Chananæos,& alios, ea terra priuauerit ob eorum peccata:non tamen eam Hebræis ob eorum

Deut 9.

A rum iustitiam dedit. Deinde, auctoritate Augustini dicentis, quare hunc tra- hat, & illum non trahat, noli velle iudicare, si non vis errare: & alio loco, Omnes quos Deus docet, misericordia docet: quos autem non docet, iudicio non docet. Idem asserit Diuus Thomas, quem alij sequuntur. Quare, non est assignanda huius diuinæ prouidentiæ in hunc populum ea caussa tanquam prima & proxima, quod non idololatrauerit, cum apud Hebrum & eius posteros cultus veri Dei remanserit; quia hoc singulare beneficiũ cum ad prædestinationem pertineat, non habet caussam in homine. Adde etiam, quod ante acceptã legem idololatriæ peccato populus ille, post multa perspecta miracula, sese infecit. Sexta positio, lex vetus data fuit Hebræis ob promissionem factam a Deo eorum parentibus, quod ex illis Christus nasci

In Ioan. *Lib. de præd. sanc* *Exod. 33.* *Amos. 5.*

B deberet. Primum, hoc expresse docet scriptura loco ante citato, vbi subditur, sed vt compleret verbum suum Dominus, quod sub iuramento pollicitus est patribus tuis, Abraham, &c. Quam promissioné his verbis exposuit Paulus, Abrahæ dictæ sunt promissiones & semini eius: nõ dicit, seminibus, quasi in multis, sed quasi in vno; & semini tuo, qui est Christus. Septima positio, hęc diuina promissio illis patribus facta, non habuit meritum ex parte illorum, sed fuit ex mera liberalitate Dei, intellige de merito condigno. Nam incarnatio Filij Dei, nõ potuit cadere sub alicuius meritum: quia non est meritum nisi ex gratia: omnis autem gratia data est per Filij Dei incarnationem; nam de plenitudine gratiæ Christi accepimus omnes, & gratiã pro gratia, id est, omnem gratiam: quia lex per Mosen data est, gratia & veritas

Gal. 3. *Ioan. 1.*

C per Iesum Christum facta est. Est itaq; ista ratio demonstratiua a priori. Nec incarnatio, iam a Deo instituta & ordinata, quod ex isto populo, vel ex ista persona fiat, cadit sub meritum condignum: quia gratia qua homines merentur, nõ ordinatur nisi ad finem & gloriam: incarnatio autem est extra rationem gloriæ. Octaua positio, Incarnationis ordinatio & promissio ex tali populo, & persona habuit meritum de congruo. Declaro, Maria Virgo de congruo ob suam singularem sanctitatem & puritatem meruit, vt Dei Mater fieret. Tantam itaque huic beatissimæ fœminæ atque illis primis parentibus Deus gratiam tribuit, vt ex congruentia digni fierent, vt ex eis Christus nasceretur. Decuit enim quædam maior sanctitas eos, vnde totius sanctitatis auctor nasci debebat. Ideo Deus illi populo dicebat, sancti eritis, quia ego

Luc. 19.

D sanctus sum. Hinc est quod Ecclesia de beata Virgine canit, Meruisti portare, &c. Per te meruimus auctorem vitæ suscipere. De Abraham, quia fecisti hanc rem, (loquitur Deus de filij oblatione) & non pepercisti filio tuo vnigenito propter me: benedicam tibi, & multiplicabo semé tuum; vbi particula, quia, reddit caussam congruentiæ. Quare, cum diuus Thomas, & alij dicunt, promissionem illam, aut legis datæ beneficium non habuisse meritum, intelligendi sunt de merito condigno. Nona positio, conueniens fuit, vt Deus ex vno populo, aliquam familiam eligeret, quam priuilegijs ornaret, vt ex ea Filius Dei carnem sumeret. Doctrina est manifesta ex dictis. Quæ autem fuerit ista familia patet ex Christi genealogia apud Euangelistas. Decima positio, gentes quæ Dei veri cultum abiecerunt, indignæ fuerunt

Ioan. 22.

runt priuatis beneficijs, quibus Deus populum Hebræum ornauit: non tamen derelictæ fuere, vt aliquando impij homines existimarunt. Huc faciũt Act.14. hæc diserta Pauli verba, Annunciantes vobis ab his vanis conuerti ad Deũ viuum qui fecit cœlum & terram, & mare, & omnia quæ in eis sunt: Qui præteritis generationibus dimisit omnes gentes ingredi vias suas. Et quidé non sine testimonio semetipsum reliquit, benefaciẽs de cœlo, dans pluuias & tempora fructifera, implens cibo & lætitia corda eorum. Per creaturas itaque & sua beneficia communia eos docuit, & iuuit Deus. A

Ad primum, non erat necessitas communis, ratione singularis beneficij: & ita satis erat, quod haberent legem naturæ scriptam in corde.

Ad secundum, non fit cuipiam iniuria, cum aliquid vni & non alteri ex liberalitate datur. Dat itaq; Deus, supposita vniuersali conuocatione, cuique necessaria & sufficientia media; sed singularia auxilia non dat omnibus, cum id non sit necesse, nec expediat. Ad tertium, patet ex dictis: Quod autem Deus elegerit populum durę ceruicis, id fecit ad suam potentiam magis ostendendam, & vt in eam gentem maiorem operam collocaret, quę minus esset idonea. Ad quartum, cur non omnes debuerint per legem præparari, iam supra docuimus: & quę facta sunt erga vnum populum, fuerunt etiam idonea ad introducendos alios ad communem legem. B

An lex vetus Omnes homines obligauerit, an vero solum Hebræos. *Disput.* *VI.*

CVM exploratum sit, veterem legem vni populo Hebræo datam fuisse; peteret modo quispiam, an tanta eius fuerit vis, vt etiam alias nationes ad ipsam excipiendam & seruandam obligauerit, vt noua obligat. Quod autem hanc vim habuerit hæ rationes probare videntur. Primo, si lex illa solos obligabat Hebræos, ita vt alij per solam naturæ legem potuerint saluari; profecto melior fuisset Gentium cõditio, quam Hebræorum, qui legis grauissimo premebantur onere, a quo nos liberatos fuisse pro singulari gratia habemus: ne igitur in hoc absurdum incidamus, dicendum est, omnes obligasse. Secundo, lex noua obligat omnes: igitur & vetus, quia par videtur esse vtriusque ratio, cum illa esset via ad hanc; immo, eadem sit cũ hac, quod ad substantiam attinet; quæ consistit in obseruatione legis naturalis, qua æqualiter omnes obligantur. Postremo, Hebræi admittebant Gentes ad suam legem; quod sane non fecissent, nisi lex illa per sui obligationé eos ad se traxisset. In hac difficultate, cum nullæ occurrant citandæ sententiæ, nec vlla sint ponenda fundamenta, ad ipsas positiones accedo. C D

Prima positio, lex vetus obligabat omnes & singulos Hebræos. Quoniá illis lata fuit, eamque acceptarunt, & acceptare debuerunt, vt legem a Deo Guliel. Paris. latam, & veris miraculis confirmatam: quam circuncisionis signo profitebantur: quod signum ad illius legis obseruationem ita obligabat, vt nunc ad nouam seruandam obligat baptismus. Ideo Paulus aliquando dixit,

Testi-

A Testificor circumcidenti se, quod debitor est vniuersæ legis faciendæ. Secunda positio, legis veteris obligatio non se extendebat ad alios populos, & ita, qui non erant ex Hebræorum genere nati, ab illius legis vinculo erant exempti. Primum patet hæc doctrina auctoritate scripturæ dicentis, Notus in Iudæa Deus: Item, Annunciat verbum suum Iacobo, & Iudicia sua Israeli: Non fecit taliter omni nationi, & iudicia sua non manifestauit eis: non igitur tenebantur credere, & seruare, cum fides non sit sine auditu. Item, Quid amplius Iudæo? multum per omnem modum: primum quia credita sunt eis eloquia Dei. Deinde, quia lex non obligat sine promulgatione: at Gétibus non fuit promulgata: igitur. Vnde colligeres, verum esse quod supra docuimus, Gentes potuisse saluari per legem naturæ, licet non solis naturæ viribus. Quia, si non erant obligatæ ad hanc legem recipiendam, debuerunt habere aliquam viam ordinariam ad salutem consequendam per aliquam legem: at nulla alia erat nisi lex naturæ: igitur. *Gal. 5.* *Psal. 147.* *Rom. 3.* B

Quæ omnibus promulgata fuit, vt supra docuimus, & suos habuit magistros & doctores, populorum rectores & sapientes viros: nam vt scriptura ait, In vnamquamque gentem Deus posuit rectorem. Quare, cum de aliquorum Ethnicorum salute quæritur, vt Socratis, Platonis, Aristotelis, Catonis, & aliorum, dicendum est, eos potuisse saluari per legem naturæ, si eam, diuina auxiliante gratia, seruarunt, nec contra eius manifesta præcepta egerunt. Quare, idolorum cultores, adulteri, fures, & qui grauiora peccata cótra clarum naturæ lumen cómittebant, salutem assequi non potuerunt. Poterant tamen, vt supra scripsimus, a quibusdam peccatis per ignorantiam inuincibilem excusari, vt a simplici fornicatione, polygamia & similibus non tamen uidentur excusatione digni, qui seipsos necarunt, ne in manus inimicorum uenirent: neque enim vt aliqui putant, hic actus ad fortitudinis uirtutem referendus est: cum non sit e uita discedendú sine summi Principis iussu. Ideo Euphrates philosophus impetrata uenia ab Adriano Imperatore, ne ei mors esset ignominiosa, cicutam bibit. Verum respectu aliquorum hic actus ob ignorantiam probabilem excusari potuit. *Eccles. 17.* C

Tertia positio, lex uetus non excludebat Gentes, & ita qui illam profiteri volebant, ad eam admittebantur. Primum patet hæc doctrina ex scriptura dicente, quod si quis peregrinorum in uestram uoluerit transire coloniam & facere Phase Domini, circuncidetur prius omne masculinum eius, &c. Deinde, quia Deus valde commendauit aduenas & peregrinos illi populo cum ipse quoque fuisset peregrinus. Postremo patet experientia, quia omni ætate apud eos erant Proselyti: quorum, tempore Salomonis in Iudęa centum & quinquagintatria millia & sexcenta fuere inuenti. Quarta positio, ex aduenis qui uolebant inter Hebræos uiuere, nemo tenebatur ad suscipiédam legem quod attinebat ad præcepta ultra legem naturæ data, sed poterant, ex lege naturæ perfectius cognita uiuere, & verum Deum iuxta eandé legem colere. Vnde in quibusdam cum Hebræis communicabant, vt in ad oratione Dei in templo; vt patet ex hoc scripturæ loco, Erant autem quidam Gentiles ex his qui ascenderant, ut adorarent in die festo. Quincta positio, *Exod. 12.* D *2. Par. 2.* *Ioan. 12.*

sitio, aduenæ qui uolebant participare cum Hebræis in usu sacramentorũ & sacrificiorum quæ erant illius legis propria, tenebantur ad suscipiendum circuncisionis sacramentum. Patet hæc positio expresse ex loco diuinæ legis paullo ante citato, vnde aduena non admittebatur ad Phasem, nisi prius esset circuncisus. Qui iam circuncisus erat, ad uniuersam legem seruandã, vt ex Paulo discimus, erat obligatus. Quare præcepta quæ pertinebant ad particularem sanctitatem solos Iudæos qui debebant esse magis iusti obligabant. Sexta positio, licuit alijs rationibus ex præceptis a Deo datis aliquid assumere, & obseruare. Vt sicuti Romani acceperunt ab Atheniensibus leges duodecim tabularum: ita ex lege Mosis potuerunt sumere, aliqua ad suã remp. recte instituendam, & ad iudicia recte exercenda. Et quod attinet ad circuncisionem, multæ nationes eam admisere, vt Indiani, Arabes, Aegyptij, & alij: & Plato multa ex mosaica lege desumpsit. Verum, hæc statuta apud Gentes solum habebant uim obligandi ex potestate humana. Nunquam tamen licuit, aliquid ad contumeliam vel ad usum profanum ex ea lege sumere: neque enim diuinum ius uiolare licet. Vnde, vt quidam scribunt, Demetrius Phalereus Alexandrinæ bibliothecæ præpositus, de hac lege sermonem habendo dixit, Neminem Ethnicorum ausum fuisse legũ illarum descriptionem suscipere, & nõnullos temerarij conatus pœnas dedisse: vt de Theopompo scribitur, qui cum id ausus fuisset, errore mẽtis vltra triginta dies affectus fuit, cuius amentię caussa cognita, Deum placauit, monitus per somnium, quod caussa fuerit, rerum diuinarum curiosa tractatio. Theodectes quoque poeta tragicus, cum in fabula quadam sacrarum literarum mentionem fecisset, excœcatus fuit oculorum dolore; qui, caussa cognita, & Deo exorato, visum recepit. Ex eadem fortasse lege, ni erat legis naturalis traditio, sumpta fuit consuetudo apud quosdam populos, qua quincto, vel octauo die infantes lustrare solebant. Septima positio, Gentes non poterant accipere aliqua statuta legis ueteris, & illa tanquam humana præcepta seruanda proponere: vt sunt illa in quibus, licet essent de lege naturæ, Deus dispensauit, quam facultatem homines non habent: vt in pręcepto de una vxore habenda, de eadem non repudianda, & si quę sunt alia, Et hæc sunt, quæ de hac difficultate dixisse volui.

Euseb. lib. de præpar. *Zonaras tom. 1. un.* *Athe. Rom. Plaut. Gyral.*

Ad primum, non fuit melior Gentium conditio, quia relictæ sunt in naturæ lumine iam obscurato: cum eis non sit data lex, quæ tanquam lucerna lucet in tenebris: & quod erat in illa lege grauitatis, id in utilitatem cedebat dum populum illum circa diuinum cultum occupabat. Vt, sicuti in auibus alæ pondus augent; sed tamen ad volandum iuuant; ita illa varia in lege veteri præcepta ad eleuandum hominem a curis terrenis conferebant. Quod autem nos gloriemur liberatos fuisse ab illa nõ est mirum; cum perfectiorem legem acceperimus. Ad secundum, non est par ratio utriusq; legis, in omnibus: & cum illa solum disposuerit ad nouam, & aliquando cessare debuerit, conueniens fuit, vt non obligaret omnes, vt supra docuimus. Et quod attinet ad præcepta moralia, concedimus Gentes fuisse obligatas ad illa seruanda, sed non ex ui legis diuinæ positiuæ. Ad tertium, patet ex

A tet ex dictis, admittebantur quidem alienigenæ ad commercium & ad veri Dei cultum, sed non erant obligati ad legem suscipiendam.

An lex vetus vllo modo ad Christianos pertineat. *Disput. VII.*

VM lex antiqua, vt sæpe dictum fuit, ad nouam suscipiendam disponeret: peteret hoc loco quispiam, an aliquo pacto pertineat ad eos qui nouam profitentur. Circa quam dubitationem duo fuerunt extremi errores; vnus Manichæorum, vt supra scripsimus, qui hanc legem inutilem nobis omnino esse putarunt; ita vt nec ad fidem adstruendam, nec ad mores componendos vllus eius esse debeat apud Christianos vsus: alter Ebionitarum, & quorundam alio- *Epip. hær.* B rum, qui vna cum Euãgelio legalia seruanda esse putarunt: de quorum ces- *30.* satione postea planius agetur. Hic igitur breuiter istos duos errores confutabimus: & quia Diuus Augustinus hanc propositam difficultatem plene docteque exposuit, ideo ex eius scriptis, quæ hic dicenda occurrunt, breuiter repetam. De re itaque proposita sic statuo.

Prima positio, lex vetus nullo modo est reijcienda & damnanda a Christianis, sed tanquam eis vtilis, est retinenda & in honore habẽda. Est doctrina fide tenenda, quã hę confirmant rationes. Primo huc facit auctoritas omnium patrum qui vniuersam illam legem suis commentarijs illustrarunt: quorum labores inutiliter in re inutili collocati fuissent, si nobis inutilis esset. C Deinde, retinenda est, quia non solum Iudæorum caussa data fuit, sed ẽt propter nostram vtilitatem, & ita quodãmodo nostra est, & ad nos pertinet: siquidem testamentum ad eos pertinet, qui testamenti conditiones exequuntur, cuiusmodi sunt veri Israelitæ, & qui spiritu Iudæi sunt, ac filij Abrahæ, vt omnes credentes in Christum, qui est finis omnium promissionum, quæ factæ sunt in veteri lege, quotquot enim promissiones Dei, inquit Paulus, in *2.Cor. 1.* *Rom. 15.* ipso sunt: quæ non solum pertinent ad eos qui filij sunt Abrahæ secundum carnem, sed etiam ad eos, qui sunt eiusdem filij secundum spiritum. Quid? quod cuncta illius legis mysteria nostra caussa facta sunt, vt disertissimis verbis docet Paulus, dum ait, Omnia in figura cõtingebant illis: scripta sunt au- *1.Cor. 10.* tem propter nos, in quos fines seculorum deuenerunt.

D Huc etiã facit, quod veteris testamenti vera intelligentia ad nos pertinet, cum Iudæi velamine impediti, veritatem non uideant, quod uelamen per Christum ablatum fuit. Quare, cum Iudæi testamenti intelligentiam nõ ha- *2.Cor. 3.* beant, cum testatoris de Christo recipiendo uoluntatẽ non seruent, nec promissiones acceptent, ad nos pertinebit, & a nobis retinendum erit. Postea idem confirmatur nonnullas afferendo utilitates. Primo, est nobis utilis ad confirmandas veritates fidei, & dogmata nostræ religionis, in quem finem omnes Patres & concilia omnia ex antiqua lege auctoritates sumunt.

Deinde confert, ad cognoscendum, & amplectendum, ac retinendum Christum, ad quem illa lex tanquam pędagogus ducebat: ac proinde, etiam Christo cognito, ei gratias habere debemus, non secus ac discipulus

habere debet pedagogo, per quem ad perfectiorem doctrinam & ad magistrum meliorem ductus fuit. Præterea, confert ad spem corroborandam; quia dum videmus quæ Deus in illa lege pro illo populo fecit; & ea seruasse quæ ei promisit, in spem erigimur, fore vt ea etiam nobis donentur, quæ in nouo promissa sunt testamento. Postremo, ne plures vtilitates prosequar, confert ad mores componendos ob varia & singularia exempla quæ ibi narrantur, quibus monemur, quomodo peccata sint cauenda, aut virtutes acquirendæ, & conseruandæ, ob quam vnam caussam integri conscripti sunt libri, ut Iobi, Tobiæ, & aliorum. Huc facit vaticinium illud Dauidis, scribantur hæc in generatione altera, in populo nimirum Christiano, & populus qui creabitur laudabit Dominum. Secunda positio, quamuis lex vetus ad Christianos pertineat; tamé eius obligatio, & obseruatio eos non attingit. Ratio est, quia iam cessauit, & lex & prophetæ vsque ad Ioannem. Sed, vt quæ diximus adhuc apertius demõstrentur, Fausti sophismata afferamus & confutemus.

Lege Aug. cõt. Faust. li.4.c.1. & lib.10.c.1. Primum, veteris testamenti corporalis hæreditas misera & abiecta est, & longe ab hæreditate animæ & a bonis in nouo testamento nobis promissis abest, & nobis despicienda proponitur: igitur, si hæreditas ad nos nõ pertinet, nec testamentum pertinebit. Huius argumenti plena solutio patebit ex ijs quæ postea dicemus, cum disputabitur, an lex illa conuenienter per bona temporalia ad sui obseruationem populum illum excitauerit: nunc breuiter dixerim, nos non recipere vetus testamentum ob spem bonorum temporalium; cum nec illi qui fuerunt in illa lege hoc potissimum bonorum genus a Deo sperauerint. *Aug. lib.5. c.2.* Et, vt per bona temporalia illi traducebantur ad spem æternorum; sic & nos cum illorum legimus promissiones: & ita per promissam terram, cœlestem patriam, & per longam vitam, ęternam intelligimus beatitudinem. Secundum frustra, inquit hæreticus, testamentum recipitur ab ijs qui testamenti conditiones seruare nolunt, & seruare non debent; at nos non volumus circũcidi, nec animalia in sacrificiũ offerre, nec denique ab immundis cibis abstinere: igitur. Hoc argumento solum probatur, nos non debere retinere vetus testamentum, vt illius pręcepta seruemus: id quod fatemur: sed non conuincit, quin ad fidei & spei cõfirmationem, morumque conformationem retinere non possimus, nec debeamus. Tertium, quia hæreticus videbat vtilitaté veteris testaméti ad probãdum ea quæ sunt in nouo, contédit hoc argumento eã tollere; quod testimonia veteris legis non sint idonea ad aliquid de Christo probandum: & ut id probet, assumit illud, de propheta suscitando similem Mosi: cui Christus fuit oĩno dissimilis. *Deut. 18* Ille fuit homo, Christus Deus: ille peccator, hic sanctus: ille ex semine natus humano, hic ex virgine: ille ob suũ peccatũ in mõte occiditur, hic pro alienis peccatis volens morit᷑: dissimiles igit᷑. Primũ esto hic locus nõ esset vtilis, propterea reliqua omnia testimonia erũt inutilia? Deinde, similia nõ sunt in oĩbus similia, qa essent idé, & similitudo, fit ét in ijs q̃ sunt disparis naturę, vt inter oleã, & oleastrũ, inter triticũ, & far, inter Christũ & agnũ, & inter igné & Deũ. Fuerunt itaq; Moses & Christus dissimiles,

A les,& cum dissimilitudine,in aliquibus similes:vterq; homo,vterq; de mu liere,vterque legislator,vterque populi liberator,vterq; in mõte mortuus, & in his similib. dissimiles,vt patet. Quartum,quo arguméto conatur reijcere vtilitatem ad mores componendos;quia in lege veteri nefanda proponuntur,& leguntur hominum alias clarorum exempla:qđ aliqui cognouerint filias,vt Loth : aliqui sorores,vt Abraham:sacerdotes, nurus: Dauid,ut adulter,& Salomõ vt scortator proponitur.Primum ex hac illius legis narratione,intelligitur historię diuinę veritas & fidelitas;cũ non solũ honesta, sed etiã inhonesta facta narret. Deinde proponũtur ad nostrã eruditioné,vt caueamus,vt explorate viuamus,nõ vt ea sequamur.Postea,ad spem excitãdam,si in peccata ceciderimus;cum multorũ pœnitétia vna cũ casu propo-
B natur,vt Dauidis,& Salomonis in suo Ecclesiaste. Denique,nõnulla videntur turpiter facta,quę tamé turpia non sunt. Quinctum sumitur ab exéplo Apostolorũ,qui,licet essent Hebræi,veteris tamé legis iugum excusserunt: quãto magis nos qui in libertate euangelica nati sumus? Ineptit hic hæreticus,cũ non sit de obseruatione disputatio:quam vna cũ Apostolis reijcimus:sed tamé,cum ijsdem legé honoramus eaq; tãquã spirituales Iudæi & spiritualiter circũcisi,vtimur, & quid in antiquis mãdatis nobis designatũ sit,obseruamus,& ad spiritum accommodamus.Denique urget hæreticus ex illa Christi sententia,qua dicebat,Non esse assuendum pannũ nouũ ueteri uestimento:igitur nec noua lex Hebraicæ uetustati:& ex illa,lex & prophetæ usque ad Ioãnem.Respondet Augustinus, pãnum nouum, & uesti-
C mentum vetus,non significare duo testamenta,sed duas uitas,& duas spes. Duas.n.spes siquis habédas putauerit,ut & propter felicitatem terrenã, & propter regnum cœlorum Deo seruiat,hæc illam nõ capit: cum.n.hæc aliqua tribulatione fuerit perturbata,deficiés homo amittet ét illam; Huc facit illud,Nemo põt duob.dominis seruire.Illud vero,lex & prophetę,vsq; ad Ioãnem,non est ita accipiédum, ut post Ioannem omnia abijciéda sint, sed qđ quæ eo vsq; fuerũt gesta,erãt præparatoria,ad aduétum Christi,quę Christo iã nato,non amplius prænunciarunt:cum ipsam ueritaté Ioannes, qui fuit nouissimus Christi pcursor,digito indicasset:Deniq; inferius,cum de cessatione agã,plane docebo,nobis vtilé esse, ac ét uim obligãdi habere ratione præceptorũ moralium. Sed hoc loco peteres,cur Paulus legem ue-
D teré aliquãdo mortis administrationé uocet:Respõdeo,non ideo sic appellare,quod ab auctore mortis tradita sit, sed quia,ut lex timoris,suos transgressores,adulteros,homicidas,& alios,morte puniendos statuit.

An lex uetus conuenienter data fuerit tempore Mosis. *Disp. VIII.*

QVAMVIS hæc quæstio potissimum ad diuinam uoluntaté reijcienda sit:tamen,cum Deus nihil sine summa sapientia faciat, ex parte nostra aliquam huius circunstantiæ datæ legis congruentiam inquirere & reddere possumus. Et vt magis rei propositæ congruitas appareat,quæ in contrarium fieri possunt argumenta,ea priore loco subijciã.

Primo, lex vetus fuit necessaria ad præparandū humanū genus ad futurā A
salutē per Christū: igitur statim post naturæ lapsum danda fuit. Cōfirmatur,
per istā legē debebat aliquis populus, & aliqua familia priuatim sanctificari,
& in uero cultu Dei conseruari, vnde filius Dei originē duceret: igitur statim
post lapsum, aut saltē anteq̄ mundus per idololatriā & peccata corrūperet,
dari debuit: non igit expectandū fuit tps quo vixit Moses. Scdo, tunc debuit
dari lex, cū facta est promissio Messiæ, cuius caussa dabatur: at hæc fuit facta
Gen. Abrahæ, & Dauidi, igitur altero horū duorū tpe danda fuit. Tertio, ante Mo
sen erat Circuncisio, & multorū sacrificiorū, & rituum vsus, vt de non come
dendo sanguine & suffocato, de ducēda vxore fratris demortui; igit lex vetus
habuit initiū ante Mosen. Quarto, lex vetus, est vetus testm̄, hoc est pactum
factum a Deo cum homine: at hoc pactum initum fuit cum Abrahamo: igi- B
tur ab eius tempore lex vetus cępit. Pro huius difficultatis explicatione, nō-
nulla fundamenta ponenda sunt. Primum fundamentum, vt Deus in homi-
ne prædestinando non expectauit eius bona opera, siue voluntatem, quam
si expectasset paucissimi fortasse saluati essent, sed ex tota hominum multitu
dine, quos voluit, eos sibi elegit, cæteros tamen non destituit, nec repudiauit
nisi eorum præuisis demeritis, ita in danda lege cum præuideret fore vt om-
nes homines in teterrimum idolomaniæ vitium inciderent, quendā sibi po
pulum elegit, in quo verus seruaretur cultus, ne piorū ecclesia omnino de-
ficeret: nec tamen alios, vt supra docuimus, deseruit: & quoniam tēpore Mo
sis maxime idolomania grassabatur, & quotidie magis magisq; rationis lu- C
men in humano genere extinguebatur, ideo tali tempore lumen aliquod di
uinitus illucescere debuit. Nāq;, vt aliqui scribunt, ēt populus Hebręus, siue
Iacobęi in Aegypto in falsorū deorum cultū lapsi erant, ita vt in sola tribu le
uitica veri Dei cultus cōseruatus fuerit: retinuerunt tñ longo tpe, quo in Ae-
gypto fuerunt, (annos nimirum 450. & ita errant quidā Rabbini qui longe
R Elias. minus tps assignant) linguam, habitum, & noīa, vt quidā Hebræus adnota-
uit. Secūdum fundamentum, in quo aliquid de idololatriæ ortu & progres-
Lib. 1. contra Iul. sione adnotabo. Quidā igitur, inter quos Cyrillus Alexādrinus, existimaue-
rūt nullā fuisse idololatriā ab Adam usq; ad Sem filiū Noe; cū nullius de hoc
uitio notatus legatur: unde, qđ in sacra Genesi legitur, Enos cępisse inuocare
nomen Dñi, intelligendū est de quodā solēniore ritu; cū ēt Seth, Abel & alij D
Deū sacrificijs coluerint. Dū ergo Caini soboles, in rebus humanis amplifi-
cādis occupabatur, Enos ex Setho natus diuinū cultū amplificare studebat:
hinc ab Enos filij Dei & a Caino filij hoīum. Alij uero putant habuisse initiū
ēt a tēporibus Enos, in posterioribus Caini. Illud cęrtū est, ex nefando cōcu-
Gen. bitu posterorū Enos in quibus colebatur Deus, & posterorū Caini, humanū
genus ita fuisse corruptū, ut diluuio euerti meruerit, & ita tota Caini poste-
ritate extincta, Dei notitia in Noe, & in eius filiis, inque eorum coniugibus
Psal. 76. remansit: Post diluuium uero, Sem qui ex constanti scriptorū opinione est
Suid. ipse Melchisedech, Rex Salem, postea Hierusalem nominata, fuit summus
Hier. Dei Sacerdos, ædificauitq; celeberrimū tēplū, in quo uinū & panē, Hosti.i.
Ioseph. lib. 6. c. ult. obtulit. Hic itaq; multos annos Ecclesiæ rector fuit. At uero post linguarum
con-

A confusionem,& gentium dispersionem,ob hominum superbiam in pęnam a Deo introductam,anno 101.post diluuiū,ante Noe obitum 10.& Abrahę anno 48. Nimrod Cham nepos, primus regni institutor in Chaldæa ad Euphratem,qui fuit robustus,& venator coram Domino.i.prodigiosi roboris, docuit defectionem a Deo; vnde iterū idolomania reuixit. Cum ergo in Vr Chaldæorum Nimrod tyrannus idololatriā vrgeret,Abraham pater credentium in ea vrbe natus,annis duodecim post mortem Noe,a Deo vocatur,iubeturque ex patria in terram Chananæorum discedere,cum iam etiam Sem familia ex qua descendebat,idolomaniam amplecti cepisset, vt quidā Rabbini tradunt,& ex scriptura colligitur. Ita autem Abraham in terra sibi promissa versatus est, vt nec pedem quidem soli vnquam possederit, nisi sepul-
B chri locum pecunia emptum. Ad cultum itaq; verum conseruandū,hic primum Deus vnam familiā circuncisionis signo, & quibusdam præceptis sibi separauit. Quo loco adnotauerim,leges & cęremonias aliquot ad Dei cultū pertinentes fuisse in lege naturæ ante diluuium,vt oblationes, panes propositionis,decimas,libamenta quædā, & sacrificia mundorū aīalium,quæ diuino spiritu in lege Mosis repetita sunt. Post diluuiū Deus renouauit legē de coniugio contra vagas libidines, ob quas speciatim mundus perierat,ad legitimam hominum propagationē:deinde legē de cęde,ad eorū conseruationem,& legē de esu carnium,ante intentato,excepto sanguine. Scribūt nonnulli Hebræi,dedisse quædā alia præcepta,quæ partim legis naturæ,partim filiorum Noe vocant: quę sunt,Non colere idola: Benedicere Deum:seruare
C ius publicum: Cauere ab incestu propinquorū,alioq; nefando concubitu: Non fundere humanū sanguinem:Nō rapere: Non tollere membrū de aīali viuenti. Tertium fundamentū,duo sunt quibus potissimū humana natura se efferre solet,scientia,atq; potentia:qđ cum antiquus eius hostis non ignoraret,ideo eam ad peccandū excitauit,cum primis parētibus eos ad esum prohibiti pomi incitando dixit,Eritis sicuti dij,scientes bonum & malū.Peccato contra Dei mandatum commisso,congruenter ignorantię & impotentiæ pęna transgressores fuere puniti,& in illis tota eorum posteritas. Et qm̄,nō recte ille ægrotus sanari potest,qui morbum non agnoscit,ideo cōsentaneum fuit,vt homo in sua ignorantia & imbecillitate,aliquo tpe,relinqueretur,vt infirmitate cognita,Medicum posceret,& salutem per gratiā restitutā agno-
D sceret.Lumen quidem distulit vsq; ad legem Mosi datam,auxilium vero vsque ad Christum:nunquam tñ sine sufficienti ad salutē cognitione naturam humanam destituit,ut supra docuimus,nec etiā sine auxilio,quod ex Christi recuperatoris merito illis dabatur. Cęterum illud omnino tenendū est, cum id ex diuinis oraculis non obscure cognoscatur, in ea progenie unde Christus carnem erat sumpturus, semper aliquā cognitionē super naturalē fuisse,quæ per manus traditionem ad posteros dimanabat.Fuit itaq; semper lex aliqua diuina in mundo,sed prius in paucis per traditionē,quæ in Abraham magis cępit apparere per signum exterius datum vni familiæ, quę paulatim creuit in populum, cui postea plenissime, & solēnissime data fuit lex: quæ non vni familiæ,sed iusto & integro populo dari debet.

Ios. lib. 1. c. 4.
Ios. 24.
R. Iohanā. R. Hanina.
R. Salomon.
Gen.

Cœpit itaque lex primum per quorundam præceptorum notitiam, quæ A
ſeruata fuit per traditionem; ſed complementum habuit, cum tota ſimul & perfecta data ac ſolemniter promulgata fuit. Vbi nota, ea omnia quæ addita ſunt, præter legem naturæ & in ritu ſacrificiorum, & in cæremonijs diuini cultus aliquam habuiſſe myſticam futuræ redemptionis ſignificationem, Deo illius legis auctore dignam: quam vna cum lege diuinitus accepit Moſes: immo, & ſenſum omnium eorum quæ in illa ex Aegypto egreſſione gerebantur. Quod autem in omni ſæculo aliqua fuerit reuelata doctrina, vel ex eo patet, quod ſemper aliqui fuerunt prophetæ, Ante diluuium, Adam, Enoch: poſt diluuium, Noe, Sem, & Heber: immo hoc tempore etiam apud Gentes fuerunt (aliqui diuini vates) vt Iob, & eius amici, qui ad eum conſolandum profecti ſunt, vt nonnulli ſcribunt: e quorum numero a quibuſ- B
dam eximitur Balaam. Nec tamen uerum eſt, quod quidam literis commédarunt, poſt datam legem, apud Gentes nunquam fuiſſe prophetas, cum extiterint Sybillæ, quæ diuino tactę ſpiritu futura, & ſpeciatim multa de Chriſto prædixere. Quo loco, illud obiter adnotauerim, rerum diuinarum atque humanarum notitiam, fidei religioniſq; cognitionem a principio mũ-
Geneb. in chron. di, per tres homines in tres ætates, conſeruari potuiſſe, cum Noe uixerit tempore Adæ, & Abraham tépore Noe, cuius præſentia per quinquaginta annos ei frui licuit. Quartum fundamentum, lex data per Moſen uocari ſo-
Hier. *Bud.* let teſtamentum, quæ uox uſurpatur pro uoce hebraica Berith, quæ pactũ, fœdus, conuentum, pollicitationemq; ſignificat, ut quidam adnotarũt, græ-
Pſal. 82. ce ſeptuaginta interpretes diathiki, ideſt teſtamentum, uerterunt. Quare C
Luc. 1. *Act. 3.* hæc uox teſtamentum, in diuinis oraculis ſæpe, non pro diſpoſitione ultimæ uoluntatis morituri, ſed pro pacto ſumitur, & interdum pro ipſa lege a Moſe tradita. Vnde aliud eſt quærere de tempore pacti facti a Deo cum homine de Filio mittédo, aliud de ipſa lege per Moyſen data. Pactum factum
Cap. 1. fuit cum Abraham, ut diſertis uerbis ad Galatas ſcribendo docuit Paulus, cũ dixit, Fratres (ſecundum hominem dico) tamen hominis confirmatum teſtamentum nemo ſpernit, aut ſuperordinat. Abrahæ dictæ ſunt promiſſiones & ſemini eius; nõ dicit, In ſeminibus, quaſi in multis, ſed quaſi in uno, & ſemini tuo, qui eſt Chriſtus. Hoc autem dico teſtamentum, &c. His ita iactis fundamentis, ſequentes adſtruo poſitiones.

Prima poſitio, conuenienti ratione factum eſt, ut lex non daretur ſtatim D
poſt primorum parentum lapſum. Primum, quia per peccatum unius hominis non erat obſcuratum lumen rationis, ſed naturalia dona etiam poſt lapſum remanſerunt. Deinde, quia ſi ſtatim hoc diuinum beneficium datum fuiſſet, nondum cognita neceſſitate, gratiæ magnitudo intelligi nõ potuiſſet. Secunda poſitio, conuenienter factum eſt, ut lex non daretur tempore Abrahæ. Quoniam lex proprie datur populo; at eo tempore nondũ collectus erat populus, ex quo Chriſtus naſci debebat, cui, ut ſupra docuimus, lex danda fuit: igitur. Vnde eo tempore, cum homines a uera religione recederent, ſatis fuit ſeparare familiam, quæ quibuſdam priuatis monitis ad legem poſtea dandam præpararetur. Tertia poſitio, lex conueniéter

data

A data fuit tempore Mosis. Primum quidem, quoniam Moses fuit medius inter Abraham, cui expressa facta fuit Messiæ promissio, & inter ipsum Messiam: ac proinde conuenienter data fuit lex eo tempore, vt totus populus ad Christum recipiendum præpararetur, præsertim cũ iam fere extincta esset, vt adnotauimus, veri Dei, atque peccati cognitio, & vbique grassaretur idolomania. Cum ergo iam sufficienter humana sapientia intelligere potuisset, quam esset imbecilla & infirma, data est lex per quam, vt ait Paulus, cognitum est peccatum: data, inquam, est lex quę non dabat gratiam, quę uires non suppeditabat, vt idem Paulus plane docet: & cum id de lege demonstrat, idem de circuncisione intelligendum est; vnde, de vtraque ita disputat, quantum ad earum vim, ac si circuncisio pars esset legis; cum tamen an- *Ad Rom.* *Galat.*
B te legem fuerit. Vnde, sicuti ex lege non erat iustitia, ita neque ex circuncisione; de cuius vi latius infra dicetur. Gratia ergo nouæ legi relicta fuit, vt homines intelligerent quam, parum valerent, cum nec per acceptam legem iuste viuere possent. Quarta positio, testamentum, hoc est pactum expressum Dei cum homine de Messia mittẽdo habuit initium ab Abraham. *Gal. 5.* Patet expresse ex loco Pauli supra citato, & ex vocatione Abrahæ, signoque *Gen. 12.* circuncisionis ei dato. Egredere de terra tua, & de cognatione, &c. Quincta positio, quod attinet ad tempus annorum mundi quo circuncisio, & lex data fuere, Ab Adam ad Abraham fluxerunt anni fere bis mille, nimirum 1949. totidem, aut paullo plus vsque ad Christum. Egreditur Abraham anno ætatis suæ 70. a diluuio, anno 340. annis 12. post mortem Noe: in ter-
C tia mundi ætate: Ab Abraham ad legem datam fluxere anni 430. vt Paulus *Gal. 3.* scribit, & facile ex chronologia probari potest: vnde lex data fuit in quarta *Io. Lucid.* mundi ętate, a mundi exordio 2669. die 50. post exitum ex Aegypto in mõ- *Exod. 24.* te Dei Oreb, siue Sinai. Quid autem per 40. annos & 42. mansiones popu- *Gereb.* lus singulis annis & mansionibus fecerit, vide apud historicos, & sacram scripturam.

Quo loco, illud animaduersione dignum videtur, cur profani scriptores nihil meminerint de tot rebus mirabilibus, quas Deus per Mosen in Aegypto, & in illa populi liberatione fecerit: cuius rei hæ assignantur caussæ. Prima, quia qui ex externis diuina attingere voluerunt, vt Demetrius Phalereus Thephrasti discipulus, testatus esto, diuinitus impediti sunt, ne illa
D attingerent. Secunda, quia Satanas memoriam eorum ad quos Dei adoptio & gloria pertinebat, sepelire volebat. Tertia, quia cum Gentibus non *Iosephus.* communicabant; vnde Iustinus historicus scriptum reliquit, eos habuisse *Iustinus.* legem, ne cum peregrinis communicarent. Postrema, quia Græcorum & Latinorum historiæ in illud sæculum non cadunt. Etenim a tempore Mosis ad bellum Troianum plusquam 300. anni fluxerunt: & a Troiano excidio ad Cyrum, ante quem nihil certi habent historici Græci, cum in eo Iudæorum historia fere desinat, circiter 700. anni intercesserunt. Vnde Iudaica historia multo ante floruit, quam Græca. Denique, vt illud etiam hic addiderim, Moses ante obitum tredecim Pentateuchi volumina membranis exarauit, & vnum singulis tribubus dedit: decimũ tertium Leuitis con-

cessit, quod in tabernaculo inclusum, & in Salomonico templo adseruatum A fuit: & post templi euersionem in ruinis temporibus Iosiæ inuetum fuisse legimus.

Ad primum, iam supra assignauimus rationem, ob quam non debuerit dari statim post lapsum, & cur debuerit expectari tempus, quo cognosceretur necessitas. Ad secundum, satis est quod tunc datum fuerit pacti signum, & vt eligeretur familia, ex qua inde oriretur populus, cui lex danda fuit. Ad tertium, esto aliqui ritus fuerint in vsu ante legem datam; tamen B nondum plena & perfecta lex, ex omnium legum & præceptorum copia, quæ ad perfectum statum reip. & legis præparatoriæ erant necessaria. Ad quartum, lex vetus, dicitur vetus testamentum & pactum, quia continebat veterem promissionem; quæ magis designata fuit in cæremonijs & sacrificijs, per Mosen veterem legislatorem constitutis.

Libri duodecimi finis.

DIVINARVM, HVMANARVMQVE LEGVM

LIBER TERTIVSDECIMVS,

In quo agitur de præceptis veteris legis vniuerse.

An lex vetus multa contineat præcepta. *Disput. I.*

A QVAE de veteri lege vniuerse dicenda erant, his expositis sequitur vt de eius præceptis agamus, & primum quidé de eorum numero & partibus fineque: tum de singulis speciatim. Et quod ad numerum attinet: illa se primum offert dubitatio, an in veteri lege vnicum tantum contineretur mandatum, an uero plura, quæ quoniam facilis est, breuiter explicabitur. Quod autem non plura contineret præcepta, probatur, quia unicū est mandatum de diligendo Deo: & de caritate, in quo continentur omnia, & Christus Dominus legem & prophetas ab hoc unico præcepto pendere dixit, Omnia quæcunque vultis vt faciant vobis homines, & hæc vos facite illis. Adde etiam, quia lex erat una, B igitur præceptum unum: lex enim uersatur circa præceptum, vnde, tanquā ab obiecto suam habet unitatem. Denique, probo fuisse vnum simpliciter quia dilectio Dei est seruare mandata, vt Christus aliquando plane docuit, & per singulorum præceptorum trangressionem Dei violatur dilectio: ergo unicum est dilectionis præceptum. Contra uero, quod sint plura patet, ex decalogo, in quo decem continebantur præcepta: & Paulus, uetus testamentum legem mandatorum uocat. Adde, quod præceptum, de Deo diligendo est diuersum ab alijs, & separatim traditur: igitur plura, & ita nó poterunt reuocari ad vnum. Postremo, si unum aliquo modo dici possunt, maxime ratione finis: at finis præceptorum moralium in hac lege, erat di- C uersus a fine cæremonialium, nam illorum finis erat Hebræorum probitas, horum Christi demonstratio, ergo diuersa.

Rom. 13. *Mat. 17.* *Ioan. 14.*

Quod attinet ad hanc difficultatem quidam, ideo minus ueterem legem probarunt, quod nimis multa contineret præcepta: quot autem fuerint numero, nó satis constat inter scriptores. Nam alij scribunt tot fuisse, quot sunt in anno dies; alij vero sexcenta & tredecim numerarunt. De eadem re quidam ita loquuntur, Moses illis quadraginta diebus, quibus fuit in monte Sinai, instituit leges ad religionem & remp. pertinentes 449. & amplius; quibus additæ sunt deinde aliæ, vsque ad prædictum numerum 613. Quorum

Burgen. lib. 1. Scrut. d. 8. cap. 9. Gultel. Gal. Geneb.

rum affirmantia, fuerunt numero 247. quot corporis humani ossa a Medicis numerantur: negantia vero 365. quanta est summa dierum anni: & hoc est iugum illud de quo Petrus loquendo dixit, quod nec nos, nec patres nostri ferre potuimus. Si quis autem omnia legis præcepta priuatim numerata uidere vellet, legat Rabbinum Mosen Aegyptium in calce sui operis, vbi omnia tam affirmantia, quam negantia recenset, & ponit numerum iam assignatum 613. Et alio loco, omnia in decem & quattuor partes secat, eorumque ordinem assignat, non inepte. Qui Cabbala delectantur, propterea tot data fuisse affirmant, vt ossium humani corporis numero responderẽt; vt sicut humanum corpus ossibus fulcitur, ita homo spiritualis ipsis virtutibus, quibus illa præcepta respondent: & tot debuerunt esse virtutes, quot sunt ossa, quorum ministerio uirtutes exequimur. Quare, inquiunt, cum Deus mutauit nomen Abrahæ, quod continet numerum 248. ei dixit, Ambula coram me & esto perfectus. Negantia uero respondent neruis & ligaturis quæ sunt in humano corpore, vt quot ligaturis ligantur ossa, totidem interiores hominis uires ligarentur, ne a suo dimouerentur loco, & totus perturbaretur homo, et impediretur spiritus Dei: qui non ingreditur nisi in corpus in quo accesserunt ossa ad ossa, & unumquodq; ad iuncturam suam, vt est apud Ezechielem; sed ista Cabbalistis relinquantur.

Act. 7. A

Li. 3. c. 36.

Archan. Burgonẽs.

B

Pro huius dubitationis explicatione, nota primũ, in præceptis posse duo considerari, finem ad quem ordinantur (semper enim id quod pręcipitur, in ordinem ad aliquid præcipitur) & res quæ præcipiuntur. Et quoniam leges omnes unum habent finem ad quem omnia quæ statuuntur ordinãtur, hinc, est, vt ex parte finis, ad quem per uaria officia & munera uenitur, omnia alicuius legis præcepta, vnum dici possint: cum tamen penes obiecta de quibus dantur sint plura. Quo fit, vt alicuius legis præcepta, & vnum, & plura dici possint. Notandum deinde est, legis diuinæ finem non consistere in sola hominum consociatione & beneuolentia, sed altius tendere, ad conciliandam amicitiam inter Deum & hominem, Finis enim præcepti caritas: quam amicitia nemo unquam cum Deo conciliabit, nisi per gratiam Christi merito acceptam, sine qua legem seruare, & iustus esse nemo poterat, ac proinde, quidquid erat in ueteri lege ad hominis salutem ordinabatur, quæ in Dei dilectione, tanquam in unica cõmuni ratione consistit, quę in singulorum præceptorum obseruatione cernitur, cũ is qui mandata seruat, non possit nõ amare eũ a quo mandantur; & qui ea transgreditur, eundẽ non possit non spernere. Quo fit, vt mandatũ de caritate, non tam sit præceptũ, q̃ præceptorum finis, & cõis quædã ratio quæ per omnia uagatur pręcepta, quæ de priuatis rebus dantur: a quibus non secus contrahitur, ac virtutis ratio, ad diuersas uirtutis species, quæ ab obiectis sumuntur. Atq; idem dicas de dilectione proximi, q̃ nihil aliud est, quam ei non nocere, sed prodesse. Et qm̃ in dilectione proximi necessario includitur dilectio Dei, cum proximum, tanq̃ Dei filium diligamus, idcirco, tandem omnium mandatorum obseruatio ad Dei dilectionem reuocatur: in qua etiam sui dilectio necessario cõtinetur, cum nemo possit melius & magis se amare, quam qui

1. Tim. 1.

C

D

Deum

A Deum diligit, cum in hoc amore sita sit hominis beatitudo, ad quam est factus. Ideo autem sui amor assignatur tanquam ratio & norma amandi proximum, quod tunc necessario recte diligetur proximus, cum eius caussa id volemus, quod nostra uolumus: atqui, cum nemo seipsum non amet, & sibi non bene velit, necessario etiam proximo bene uolet.

Prima positio, legis præcepta ratione finis erant unum, quo dilectio Dei continetur. Doctrina est certa, & patet ex argumentis priore loco factis. Quod si dicas, duæ sunt dilectiones, vna Dei, altera proximi; igitur duo fines diuersi: iam diximus, neminem posse recte diligere proximum, nisi huius dilectionis ratio sit Dei amor. Quod si obijcas, Paulum dicenté, in vno dilectionis proximi mandato omnia instaurari, & ideo omnia mandata ad Rom. 13.
B proximi dilectionem reuocari. Respondeo, in præcepto de diligendo proximo, quod nullo modo potest esse finis omnium præceptorũ legis, nec ipsius hominis, dicuntur omnia instaurari, siue consummari, aut etiam summatim contineri, his enim modis hic locus legitur, ratione præceptorum quæ dantur in ordinem ad proximum. Secunda positio, legis præcepta ratione rerum de quibus fuere data, vnde speciem & distinctionem sumunt, fuerunt plura. Patet ex argumentis secundo loco allatis, & ex ipsa lege, in qua dantur præcepta specie distincta, tum affirmantia, tum negantia, quæ eo numero continentur, quo supra in secunda opinione exposuimus. Orig. Ambr.

Tertia positio, nullo modo hæc lex damnanda est, quod multa contineret præcepta. Primum, quia si multitudinem præceptorum tum ad religionem, tum ad rempub. pertinentium spectare volumus, longe pluribus
C præceptis alij populi erant onerati, vt Aegyptij, Romani, & alij propter innumeros fere deos quos colebant, propter innumeros sacrificandi ritus, & propter innumeras superstitiones & vana auguria: sunt enim qui scribant, Aegyptios sexcenta, & sexagintasex genera sacrificiorum habuisse; vt hic omittam, ingentem legum multitudinem ad rempub. & administrationem ciuilem pertinentem. Deinde, quia multæ fuerunt caussæ ob quas Deus, Iudæis plura præcepta dare debuit. Primum, quia hic populus non solum quoad præsentem reip. statum instituendus erat, sed etiam quo ad res futuras. Deinde, cum esset rudis, de singulis rebus monendus fuit: pluribus enim præceptionibus rudes institui solent: nam sapienti pauca. Postea, lib. de leg. Lege Gul.
D quia uarijs præceptis, reuocandus fuit a varijs Idololatrarum ritibus, superstitionibus, augurijs, & a falso falsorum deorũ cultu. ad quem erat valde propensus, eoque in Aegypto, per multos annos infectus. Quã caussam qui diligenter obseruabit, vt varijs in locis docte scripsit Gulielmus Parisiensis, multarum legum germanam & natiuam rationem reddet. Atque hæc pauca de hac difficultate dixisse volui: de qua in sequentibus adhuc multa alia dicentur.

Argumenta in contrarium allata, vt accipienda sint, patet ex dictis; & eas probant positiones, quas attulimus. An autem, quod in illis attingitur, dilectionis præceptum fuerit, ab alijs distinctum, inferius docebitur. Nunc, quoniam omnes scriptores ueteris legis præcepta ad tria genera in moralia cæ-

lia, cæremonialia, & iudicialia reuocare solent, de hoc numero priuatim A disputabimus.

An in veteri lege tradi debuerint vlla præcepta moralia.
Disput. II.

VM ergo tanta sit præceptorum veteris legis multitudo, ut de eis certa doctrina tradi posset, necessario ad quædam genera reuocanda fuere, atque a sacris scriptoribus reuocata sunt. Est itaque communis omnium doctrina, eam quam diximus mandatorum antiquæ legis multitudinem ad tria reuocari genera; in quorum vno moralia, in altero cæremonialia, in tertio iudicialia B continentur. In primo genere ea poni dicuntur; quæ hominem seorsim ab alijs consideratum perficiunt: in secundo, ea quæ eundem in ordinem ad Deum per religionis virtutem dirigunt: in tertio, quæ recte instituunt in ordinem ad alios, in humana societate.

Et quamuis de omnibus simul vna integra fieri disputatio posset: tamen facilitatis gratia de singulis seorsim differemus; cum nulla disputatio uideri debeat fastidiosa, quæ de ijs est suscepta rebus quæ ad hominem instituendum, & ad diuina eloquia elucidanda pertinent. A moralibus igitur auspicando, ea in hac lege non debuisse poni, his rationibus aliquis persuaderet.

Primo, quæ sunt in corde scripta, frustra in tabulis lapideis scribuntur: C atqui moralia præcepta sunt humanis mentibus inserta, vt Paulus docet: *Rom. 2.* igitur. Secundo, quoniam aliquis diceret, ideo ponenda fuisse, quia rationis lumen erat obscuratum: at hoc non videtur esse verum; quia omnia præcepta moralia quę in hac lege continentur, apud sapientes homines & alienigenas scripta & tradita reperiuntur, & priuatim apud eos, qui de moribus scripsere: quod etiam sancti Patres aliquando docuerunt. Vt omittam, *Pythag.* quod doctrina morum quadam magis absoluta ratione in Philosophorũ *Cyril.* scriptis tradita fuisse uidetur. Tertio, morum doctrina extra legem posita iuuat, prodest: at uero in lege posita potius obest, cum Paulus apertissime dicat, literam occidere: igitur.

Postremo, lex per Moysen data, dicitur lex diuina; igitur solum dari debuit de rebus diuinis & supranaturalibus. Pro huius difficultatis explicatione, pono hæc fundamenta. D

Primum, cum Deus Opt. Max. sit omni ex parte bonus ac infinite perfectus, non potuit, dum hominem creauit, eum non perfectum condere: idq; vel ex eo intelligi potest, quod quasi quodam diuino consilio formatus *Franco.* fuit. Nam, cum cæteras creaturas solum dicendo produxisset, cum ad homi*Abbas li. 1* nis formationem ventum est, tres diuinæ Personæ, quarum communia *de grat.* sunt extra opera, hominem facturæ dixerunt, Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram. Et creauit Deus hominem ad imaginem & similitudinem suam, ad imaginem Dei creauit illum. Ad imaginem, vt

A nem, vt nonnulli Patres exponunt, ratione naturæ; ad similitudinem, ratione morum & virtutum. Quare, hominis perfectio atque absolutio in eo posita erit; ut per mores sit similis Deo. Et quoniam hanc similitudinem *Plato in* peccando amisit: hinc est vt vniuersum reparationis humanę opus in hunc *Minoe.* finem tendat, ut homo amissam similitudinem recuperet, & pie honesteq; *Boet. de* uiuendo, quantum fieri potest, suo creatori reddatur similis. Hinc est quod *cons.* diuina oracula sæpe nos ad hanc similitudinem consequendam hortantur. Sancti eritis, quoniam ego sanctus sum. Estote misericordes, sicut Pater *Leu. 19.* vester misericors est: Estote ergo & vos perfecti, sicut & Pater vester cœle- *Mat. 5.* stis perfectus est. Hanc veritatem, non solum diuinæ literæ nos docent, sed etiam profani scriptores tradunt: qui fortasse tanquam fures a nostris
B sumpsere, cum dixerunt, Hominis finem esse fieri similem Deo, & sequi *Epict. Cic.* Deum: & post hanc vitam nos futuros deos, aut dijs similes. Atque ex hoc *Tus. 1.* intelligere licet, quanta sit moralis disciplinæ necessitas, cum sine hac integra & perfecta doctrina, similis Deo fieri possit nemo.

Secundum fundamentum, quamuis doctrina morum, & speciatim ea, quæ in decalogo diuinitus scripta continetur, vel in uno aliquo profano scriptore, vel in multis simul reperiri possit, ac etiam reperiatur: tamẽ quia, populus Hebræus cui data fuit lex de qua disputamus, ideo diuinitus erudiendus fuit, quia diu in illis Aegyptiacis tenebris vixerat, & multis erroribus imbutus erat: errabat enim gens illa ex Cham progenie oriũda mirum in modum in morum doctrina, quæ ad tantam cæcitatem venerat, vt etiam
C vespertiliones, scarabeos, & bufones pro diis adoraret. O egregiam Aegyptiorum sapientiam: in quos illa a Sapiente prolata cadit sñia, Infelices au- *Sap. 13.* tem sunt, & inter mortuos spes illorum est: qui appellauerunt Deos, opera manuum hominum, aurum & argentum, Item & illud, Existimauerunt *Sap. 3.* lusum esse vitam nostram, & conuersationem vitæ ad lucra compositam, & oportere vndecunque acquirere. At quid dicemus de sapientia Attica, quæ etiam ipsa uitia pro numinibus coluit? vt iure optimo M. Tullius Atheniẽ- *Lib. 2. de* ses damnauerit, quod Contumeliæ & Imprudentię fanum ædificauerint: *leg.* virtutes enim non uitia consecrare decet: cuius rei etiam Theophrastus, re- *Plin. lib. 2.* ferente Zenobio meminit. Romani quoque vitia colebant, dum illa placata *Turneb. in* uoluere: vnde Febris, & Malæ fortunæ fana, & Cupidinis, & Voluptatis, & *li. 2. de leg.*
D Libertinæ Veneris uocabula consecrata sunt uitiosarum rerum, quæ Cicero repudianda iudicauit. Quod autem in Ethnicorum scriptis omnia decalogi præcepta reperiãtur, ex multis scriptoribus cognoscere licet, sed unũ citabo locum qui instar omnium erit, is est liber quinctus Stromatum Alexãdrini Clemẽtis, in fine, & liber sextus in principio, vbi vir eruditissimis multa ex antiquis scriptoribus collegit testimonia, ad veri Dei cognitioné, & ad mores pertinentia; qui locus est omnino legendus, sed late utroque loco demonstrat, Græcos fures fuisse, & a nostris accepisse. Et vt aliquid hic adscribam, quod attinet ad subiectam materiam de præceptis moralibus, *Menand.* hæc ex Menandro citat Clemens. *comic.*

Nanque probus, frugique oportet vir siet:

Nec

Nec virgines vitiet, adulter ne sict: A
Nec quid furetur is, cædem nec perpetret:
Nec acum quidem implicatam cupias Pamphile:
Nanque aspicit propinquus qui est tibi Deus.

Idem,

------Neque acum carissime
Desideres unquam alienam: nam Deo
Facta haud iniqua, sed quæ iusta sunt placent.

Idem,

Iustus Deo autem assidue sacrifica
Non vestibus nitidis, sed corde splendidus. B

Et Cicero in suis legibus quod attinet ad diuinum cultum, ita statuit, Ad diuos adeunto caste: pietatem adhibento, opes amouento. Qui secus faxit, Deus ipse uindex erit. Caste, animo nimirum & corpore: sed magis corporis, quam animi munditiam illi obseruabant: pietatem, hoc est religionem probitatemque, ideo autem opes, hoc est sumptus remouendas esse statuit, vt etiam pauperibus ad Deum placandum pateret uia, ne pauperes a sacrificiis reiicerentur, ne vlli esset vitio quoquomodo Deum colere. Tanta in sacrificando priscis frugalitas fuit, vt etiam rebus minimis libarent; vt Romulus qui lacte semper, non uino libauit. Multa denique in suis carminiqus coaceruauit Pythagoras, ac etiam Phocylides in suo poemate admonitorio, quæ sunt omnino lectione digna, cum omnia fere quæ ad hominem recte in morali uita instituendum pertinent, prosequatur, ac etiam auctor Catonianus in suo opusculo. Cæterum, in omni humana disciplina facile aliquos notares errores, quos doctrina diuinitus data reiecit. Quod auté diximus Ciceronem in suis legibus, illa præcepta dedisse, ex sententia eorum loquuti sumus, qui existimant, eas leges, quas Cicero posuit, non esse leges duodecim tabularum, sed ipsius Tullij, qui imitando Platonem eas leges sciuit: quas tamen verbis antiquitatem redolentibus conflauit; vnde fortasse aliqui existimarunt, esse eas, quæ in duodecim tabulis exaratæ antiquitus erant: sed credibile est, aliquid ex illis sumpsisse. C

Turneb. in li. 2. de leg. Cic.
Pyth.
Phocil.

Prima positio, conueniens, aut potius necesse fuit, vt in lege diuina moralia traderentur pręcepta. Primum quia huius legis finis est conciliare amicitiam inter hominem & Deum, quæ sine morum probitate esse nullo modo potest: cum per mores homo fiat simpliciter bonus, & similis Deo, ac dignus qui ab eo ametur: igitur. Deinde, quia populus ille, pręterquam quod rudis erat, iam multis erroribs in morali uita ab Aegyptiis fuerat corruptus quare per legis naturalis doctrinam recte instituendus fuit. Postea, quia cum deberet esse ab aliis nationibus seiunctus, a Deo erudiendus fuit; ne quæ essent ad uitæ rationes recte instituendas necessaria, ab aliorũ populorum scholis petere cogeretur. Postremo, quia, re vera, apud omnes populos morum doctrina aliqua parte, vel bona parte, iam corrupta, aut corrumpenda erat. Secunda positio, Deus non solum debuit dare legem moralem D

pertinentem

A pertinentem ad conclusiones quæ ex lege naturæ colliguntur, sed etiam de ipsis principiis, quia, licet ista sint clariora, & magis naturæ infixa: tamen in his etiam ob humanæ naturæ cæcitatem erratum est: vt patet circa homicidium, & circa furtum, cum inuenti sint populi qui hostias humanas diis sacrificauerint, & furta approbauerint, vt supra dixi. Tertia positio, etsi magno Dei beneficio populus Hebræus affectus fuerit ob doctrinam morum in tabulis acceptam, non proinde gloriari omnino debuit. Quoniam, quod attinet ad moralia præcepta, cum hæc sint in corde a natura insculpta, non tā in tabulis, aut in uoce consistunt, quam in ipsa ratione, insitoque lumine. Hinc est quod Paulus Iudæorum fastum de accepta lege comprimendo dixit, Gentes quæ legem non habent, naturaliter ea quæ sunt legis facere, & Rom. 2.
B ostendere opus legis scriptum in cordibus suis. Lege Parisiensem hanc doctrinam subtiliter lateque explicantem. Quarta positio, Deus optima ratione, sua infinita sapientia digna, morum doctrinam in sua lege tradidit, per sententias, effata, & per quædam summa capita, non more pędagogorū, qui sigillatim omnia prosequuntur, vt alibi diximus: sed hac de re plura inferius, cum de decalogo agetur.

Argumentis in contrarium allatis ex dictis facile responderes, præsertim ad primum & secundum. De tertio, ideo dicitur occidere, quia non dabat gratiam, non iustificabat; dabat tamen lumen & ad gratiam disponebat, ac proinde iuuabat. De postremo, ideo tradita sunt præcepta, tum moralia, tum iudicialia, & vniuerse quædam quæ naturaliter cognoscuntur & hu-
C mana sunt, vt daretur lex perfecta, & vt diuinitus tradita sunt, ita diuina vocari possunt.

An in veteri lege debuerint dari præcepta quædam cæremonialia. Disput. III.

PRAECEPTA cæremonialia ea dicuntur quæ dantur de actibus externis pertinentibus ad religionem cultumque diuinū. Et quod huiusmodi præcepta dari non debuerint, vel si dantur non esse a moralibus distinguenda, sic probo. Primo, Deus spiritus est, igitur spiritu colendus est; ac proinde de externo cul- Ioan. 3.
D tu nihil præcipiendum fuit. Quod si dicas, externo sacrificiorum cultu designanda fuisse futura mysteria, id cum multo melius verbis, quam rebus fieri possit, cum uerba, ex Augustino, sint ad significandum aptiora; nō fuit necesse vt designarentur rebus. Secundo, si cæremonialia præcepta sunt a moralibus distincta, igitur non informant hominem in moribus, nec hominem bonum efficiunt, quod est morum proprium; vt supra diximus: ac proinde non conferunt ad legis finem consequendum, qui est hominem Deo carum amicumque reddere. Quod si ad mores pertinent, vt re uera pertinent, quia religio est virtus quædam moralis, a moralibus distinguenda non erunt.

Postremo, facit hoc loco difficultatem, quædam Diui Thomæ doctrina, qua

qua asserit, leges humanas constituere aliquid de diuino cultu in ordinem A ad bonum commune; quibus verbis damnare videtur omnes humanas leges, quæ de religione aliquid sanciunt: cum cultus Dei, qui est maius bonum, non sit referendus ad humanum commodum, quod est minus bonũ.

In hac disputatione, cum nolim in præsentia aduersus hæreticos qui externum Dei cultum damnant, disserere, nullæ occurrunt citandæ sententię: nonnulla tamen ponam fundamenta, ad difficultates propositas explicandas necessaria.

Primum fundamentum, cum homo quidquid habet boni in animo, in corpore, & in rebus externis a Deo acceperit; ideo grati animi caussa, & in signum seruitutis omnium bonorum genere Deum, colere, & tanquam dominum agnoscere debet; non solum animo, & corpore, sed etiam externis B bonis, quæ Gentes, Fortunæ vocant: non quod his Deus egeat; cum ideo sit Deus, quia bonorum nostrorum non eget, nec etiam nostris animi actibus quicquam Deo accedat; sed vt per rerum oblationem actusque externos, nos omnia ab eo accepisse profiteamur, & omnia eius esse confiteamur: vnde Dei honor ac reuerentia elucet. Atque ex his apparet exterioris cultus de quo cæremonialia præcepta dantur, ratio atque necessitas. Est autem hæc de externo cultu numinis alicuius notio ita humanis mẽtibus infixa, vt nulla vnquam fuerit tam barbara, atque impia natio, quæ aliqua diuinitate cognita, eam externis cæremonijs sibi colendã non statuerit; ita vt hac in parte potius nimia superstitione, quam parua religione a quibusdam populis peccatum fuerit. Est itaque virtus quædam quæ in alicuius diuinæ mentis cultu cæremonijsque versatur, quam Latini Religionem vocarũt, de qua infra, cum de cæremonialibus præceptis priuatim agetur, nonnihil dicam. Cæremonialia itaque præcepta ea dicuntur, quæ de cæremonijs dãtur: quæ a moralibus eo differunt, quod hæc, vel pertinent ad principia legis naturæ, vel ex illis tanquam quædam cõclusiones colliguntur; illa uero per modum determinationis. Docet quidem natura diuinum numen esse colendum, nosque ad religionem propensos facit; sed colendi modum, vel Deus ipse, vel humana ratio & lex definire debuit: quod talibus oblationibus, talibus sacrificijs, tali tempore, Deum colere debeamus. Huiusmodi ritum, cur Deus per se populo Hebræo definire voluerit, in ipsis positionibus docebo: cur autem in Ecclesia Christus idem non fecerit, alibi diximus. Ex D quibus intelligeres, moralia pręcepta non differe eo modo, quo vna species ab alia specie differt, sed ut genus differt ab eo, a quo determinatur. Ad genus morum pertinet diuinus cultus, qui cæremonialibus præceptis determinatur. Secundum fundamentum, duobus modis diuinus cultus ad bonum commune ciuitatis, quod lex humana habet propositum referri potest: primo, vt bonum humanum tanquam supremum præcipue spectetur; etsi id fieret, magna esset peruersitas; quia quod est melius, & superius ordinaretur ad id quod est inferius & minus bonum: altero modo, si per diuinum cultum ea curemus obtinere quæ ad reip. commoditatem felicemque statum pertinent; vt inde multo melius Deus coli possit: qua ratione etiam

vera

D.Th.2.1. q.86.et 87

Mars. Fic.

Lib.1. de Inu.

A uera religio sacrificia & preces facit, vt bona obtineat temporalia, quod sane licet: Vt autem id adhuc apertius explicetur, animaduerte, artem politicam, siue legem humanam subiectam esse diuinæ legi, ac proinde legis humanæ finem ad legis diuinæ finem, siue ad artem diuinam, quæ omnia moderatur referẽdum esse, ab ipso nimirum artifice, qui ab alio superiore mouetur ac gubernatur, sicuti faber murarius ab architecto. Licet ergo ars aliqua priuata pro suo proximo fine suum opus habeat, vt ars ædificãdi, domũ: tamen vt ab alio superiore artifice mouetur ad altiorẽ finem tanquam ad commune bonũ, suũ opus referre debet: quo fit, vt reip. pax & amicitia, a reip. moderatore, qui pẽdet a Deo, eiq; subiectus est, ad finẽ supremo Rectori propositũ, q̄ est eius, gloria (vniuersa.n. propter se fecit Altissimus) reuocari debeãt. *Opus. de prac. eccle. par. 1.*

B Lex itaq; humana hominũ amicitiã ad diuinã dirigit, prout diuinæ legi subſtat. Rursus animaduertẽdum est, Dei amicitiã, siue gratuitã siue naturalem posse considerari, vel ex parte Dei amati, vel ex parte hominis amantis: si primo consideretur modo, non potest ordinari ad commune bonum humanũ, quia vteremur fruẽdis, quod non licet, vt August. docet: si secundo, maxime; quia homo est pars ciuitatis, pars autem est propter totũ, & ita se, & sua referre debet in totum. Tertium fundamentum, mens humana est veluti Dei sponsa, quæ cum eo secundum oẽs suas potentias debet esse coniuncta, eum cognoscendo, amando & timendo, seq; ei subijciendo. Quare, cũ veritatem cognitam per se amat, aut in cognoscẽdo errat, & amorem reuerẽtiamq; a Deo remouet, & in creaturas cõfert, tunc turpissime for

C nicatur, & suo sponso iniuriam facit, idq; maxime per teterrimũ idololatriæ vitium, in quo per omnes fere mundi ætates humana natura fuit immersa; ita ut ẽt in clara Euangelij luce & post aliquot sæcula vix tandem ex hominum animis auferri, & a cordibus ferro extirpari, ac ẽt igne aboleri potuerit: immo adhuc eius reliquiæ in vanis obseruationibus vigent. In quod vitium humana mens ob suam corruptelam, vt docte Gulielmus probat, est a natura propensa, si ea naturalia dici possunt, quæ ut plurimum, & in pluribus sunt: quare, ut citatus auctor ait, Vniuersalitas, perpetuitas, & remotionis difficultas satis aperte declarant, hoc uitiũ ex naturæ corruptione manasse, idq; iustissima Dei punitione, cum eum qui voluit fieri sicut Deus, ita Deus puniuerit, vt vero ignorato Deo, res sibi longe inferiores pro Deo coluerit. *Lib. de leg.* *Aris. 2. Ph.*

D Cum ergo Deus, tanquam sponsus, summo amore incensus hanc suam sponsam amaret, vt eam a fornicationis & adulterij vitio, hoc est, a falso falsorum Deorum cultu reuocaret, ei ad se verum Deum colendum leges & præcepta dare debuit, eo præsertim tempore, cum ubique terrarum se prostituerat. De hoc scelere non vno in loco conqueritur Deus, vt cum per Oseam ait, Indicate matrem vestram, quia non ipsa uxor mea, & ego nõ uir eius. Et alio loco, cum eam a fornicatione reuocare uellet, ait, Sponsabo te mihi in sempiternum: spõsabo te mihi in iustitia, & iudicio, & misericordia, & miserationibus, & sponsabo te mihi in fide. Ideo, cum eam a fornicatione reuocare uoluit, dixit. Non adorabis ea (idola nimirum) neque coles: Ego sum Dominus Deus tuus, fortis Zelotes. Zelus autem *Psal. 44.* *Cap. 2.* *Frãc. Abb.*

est vehemens amor sponsi in sponsam, quo alium ad eam accedere non pa A titur, nec aliquid suspectum habere cum illa; non colloquia, non motus, nec aliud quippiam, quod adulterij dare occasionem possit; vt non modo adulterium, sed & adulterij speciem uitet. Ideo aliquando populo Hebræo, *Deut.23* quem ab isto scelere reuocare voluit, dixit, Destrues aras eorum, & cōfrin ges statuas eorum. Hinc est, cur tam multa præcepta cæremonialia in veteri lege dederit, quibus ab omni idololatriæ ritu Hebræos inter idololatras natos & educatos reuocaret, & ad verum cultum traduceret. Atque hæc sunt, quæ adnotare volui: nunc ad positiones accedo.

Prima positio, cæremoniarum ritus in diuino cultu nullo modo est damnandus. Hæc doctrina est certa fide tenenda, quam nolo hoc loco late aduersus hæreticorum stultitiam multis auctoritatibus & rationibus confirmare. B Sufficiat itaque in re certissima communis omnium populorū in omni ætate, immo etiam ipsorum hęreticorū, qui cęremonijs quibusdā vtūtur, consensus, & vsus; cū vsq; a mūdi principio apud nationes omnes per religionē adhibitæ fuerint in aliquo numine colendo cæremoniæ. Vnde iure *Lib. 2. de leg.* optimo M. Tul. Persarum Magos, hoc est philosophos & sacerdotes, quorū auctor fuit Zoroastres, sibi non sequēdos esse statuit, quib. auctorib. Xerses *Turneb.* inflammasse Græciæ templa dicitur, quod parietib. includerēt Deos, quib. omnia deberent esse patētia ac libera: quorūque hic mūdus omnis tēplum esset & domus. Melius Græci, inquit, & nostri, qui ut augerent pietatem in deos, easdem illos colere vrbes quas nos incolere voluerunt. Affert.n. hęc opinio religionem utilem ciuitatibus: siquidem & illud bene dictum est a C Pythag. doctissimo viro, Tum maxime & pietatem & religionem versari in animis, cum rebus diuinis operam damus: quā tamen sententiam Plut. non *Lib. de super.* approbauit: uerum nō fuit omnino improbāda; sed de his alias. Secūda po- *lib. de defect. orac.* sitio, maxima cū sapientia Deus in ueteri lege præcepta cæremonialia esse uoluit, eaque dedit. Primū patet hæc positio ex primo & secūdo fundamento: quoniā cum homo natus sit ad religionē, debet Deum colere, nō solum actibus internis, sed etiam actibus rebusque externis; non solū in ordinē ad commune bonū, vt facit lex humana, sed ēt in ordinē ad diuinā amicitiā, qđ est legis diuinę propriū: igitur in lege diuina dari debuerūt pręcepta cæremonialia, quę hac in parte recte hominē instituerēt. Deinde, quia hac in re maximo indigebat auxilio populus ille, qui diu inter nefarios idololatras uersatus, & oīno ad idolomaniā propēsus erat: idq; vel ex eo patet, qđ ēt D post tot singularia Dei beneficia, & facta miracula, sibi idola fabricauit, & nō multo tpe in uero cultu pseuerauit, cū ex duodecim tribub. decē a vero Deo defecerint. Vnde potissima rō pceptorū cęremonialium illius legis ex hoc capite sumit, vt illū populū a stulta Gētiū supstitione reuocaret. Deniq; in illa lege pmonstrāda erāt futura Messiæ mysteria, qđ optime factū fuit p res sensibiles ad externū cultū ptinētes, vt postea planius dicetur. Tertia positio, leges ad diuinū cultū ptinētes nō sunt principaliter referēdæ ad cōmune bonū statūve reip. quietū, sed potius reip. quies ad diuinū cultū religionemq;. Doctr. est manifestissima, in qua tn interdū peccatū est, ac ēt peccat,

non

A non ſine regnorũ detrimento & euerſione. Hoc loco ſi quis vellet, multa liceret recenſere Gentiũ errata circa religionem. Primũ quod falſos coluerint Deos; deinde quod vaniſſime obſeruauerint auguria per ſuorum deorũ cultum: poſtea, quod inhoneſtiſſimis vterentur cęremonijs, vt in ſacris Panos, Martis, & aliorum dęmonum: pręterea, quia ideo multos deos coluere, quod eos ſibi proſperitatem humanam tribuere putabant: & tandem, quoniá religionem ad reip. felicem ſtatum potiſſimum referebant. *Feneſt.* *Pompon.*

Ad primum, optimam aſſignauimus rationem, cum Deus etiam exteriore cultu honorandus ſit: de qua re plura infra, cum de cæremonijs ſpeciatim agetur. Ad ſecundum, ſunt quidem diſtincta, eo modo quo diximus: negatur tamen quod non informent hominem in ijs quæ ad virtutem religionis B pertinent: cum ex legiſlatoris determinatione cæremonialium vſus, ad virtutis actus pertineat: quo fit, vt hominem bonum efficere poſſint. Quod autem ſubiungitur, ergo nõ eſſent a moralibus diſtinguenda, conſequutio iſta negatur, ob euidentem cauſſam rationemque diſtinctionis. Ad vltimum, iam plane explicuimus, quonam pacto illa diui Thomę ſententia accipienda ſit.

An in veteri lege debuerint dari præcepta quædam iudicialia. *Diſp. IV.*

QVOD Deus in veteri lege tradenda nihil de iudicialibus præceptis ſtatuere debuerit, hunc in modum probares. Primo, iudicialia pręcepta pertinent omnino ad ſtatum reip. humanum & ciuilem: ergo nulla in lege diuinitus data, quæ ad ſpiritualé & C altiorem ſtatum refertur, de iudicijs danda fuere præcepta. Secundo Auguſtinus diuidendo antiquæ legis præcepta dixit, alia fuiſſe vitæ agendæ, cuiuſmodi ſunt moralia, alia vitæ ſignificandæ, vt ſunt cæremonialia; iudicialia igitur excludenda erunt, vel certe ita non facient vnum genus diſtinctum. Poſtremo, præcepta iudicialia, ſunt pręcepta iuſtitiæ, quæ eſt virtus moralis: igitur in moralibus reponéda erunt. Ad hanc difficultatem explicandam, cum præcepta iudicialia priuatim dentur ijs qui remp. adminiſtrant, non erit inutile paucis reip. Hebræorum formam parteſque exponere: quod ſane ad intelligentiam diuinarum ſcripturarum non parũ cõferet. *In epiſt. ad Galat.*

Populus itaq; ille cui Deus iudiciales leges ſiue præcepta dedit, primum vocatus fuit, Hebræus, ab Heber, vt ſupra ſcripſimus, Sale filio Arphaxad D nepote: qui Tigrim tranſiuit, & in Chaldæam cum filijs, & nepotibus ſeceſſit: vnde aliqui ab hoc tranſitu Hebræos hoc nomen accepiſſe putant, quod vltra flumen tranſierint: Nam Heber, lingua hebraica, vltra ſignificat: quibus fauet hic diuinæ ſcripturæ locus, Sem pater fuit omnium filiorum Heber. i. omnium qui vltra flumen iuerunt. Huius tamen populi initium ſumitur ab Abraham, cui facta fuere promiſſa a Deo de futura ſalute. Et quia Deus priuatim dilexit Iacob, eiq; nouum nomé, Iſrael, impoſuit, & promiſſa reintegrauit, qui nonnullos filios genuit, ex quibus iſte populus incrementa maxima habuit, ideo Iſrael, & Iſraelita eſt nominatus. Et quoniá Iacobus moriturus duos Ioſephi filios Manaſſem, & Effraim adoptauit, & ſuis filijs adiunxit, ſolemniq; benedictione affecit, hinc eſt, vt poſtea pro princi- *D. Hier.* *Sigon.* *Gen. 10.*

pum numero diuisus fuerit in partes, quas tribus vocarunt: quæ nunc duo- A
Tost. Tom. 5. in Mat. decim, nunc tredecim numerãtur. Hunc populũ valde in Aegypto auctum a grauissimo Aegyptiacæ seruitutis iugo Deus per Mosen liberauit, ac legibus donauit, & in terram promissam, tandem per Iosue introduxit, quam in duodecim partes iuxta duodecim tribus eis distribuit: nam vna, nimirũ Leuitica quæ ad Dei cultum erat destinata, ab hac sortitione summota est, cui
Nu. 1. 17 primitiæ, decimæ, oblationesq; fuerunt adscriptæ: vnde Leuitæ propriã tribum non confecerunt, sed illi adscribebantur, in cuius finibus habitabant. Et cũ fęminæ non possent nubere nisi ijs qui erant de sua tribu, ne hæreditas vnius trãsiret ad aliam, ideo Maria virgo cum hæres esset, Iosepho ex eadem tribu Iuda, nupsit: ac propterea Euangelistæ dum maiores Iosephi narrant,
Iud. 19. idem est, ac si Mariæ progenitores narrarent. Ab hac lege Leuitę exẽpti erãt, B
qui cum omni tribu ius coniugij habuere. Quare Elisabeth, quæ erat de filiabus Aaron. i. ex tribu Leuitica potuit esse cognata beatę Virginis, quę erat ex alia tribu. Porro, Salomone ex humanis excepto, facta est tribuum diuisio; nam duæ Iuda, & Beniamin, quæ iunctæ erant, Roboan Salomonis filiũ sequutæ, & vno nomine nuncupatæ sunt, Iudæorumque regnum constituerunt: aliæ vero decem ad Hieroboam filium Nabath ex tribu Effraim se contulerunt, vnde regnum Effraimitarũ, siue Israel condiderunt: quo fit, vt noĩe
Ier. 7. Effraim, decem tribus interdum designẽtur, & Effraim & Iuda pro vniuerso
Ose. populo Hebræo sumantur. Iudæi in religione permanserunt: Effraimitæ a diuino cultu, ad simulachra per Hieroboam, ne dum quotannis accedebãt ad tẽplum, a se deficerent, traducti fuere, qui ob hoc perpetratum scelus in ca- C
ptiuitatẽ ab Assyrijs ducti sunt, & in eorũ vacuam regionem alij missi fuere, qui a ciuitate & a regione Samariæ, in qua habitabant nomen sumpsere. Sed cũ hi passim a Leonibus deuorarentur, qđ verũ Deũ nõ colerẽt, Mosis legem
4. Reg. 17. susceperunt, quã tñ vna cũ cultu deorũ permiscuerunt. Iudæi quoq, ob eorũ peccata a Nabuchdonosore Babyloniorũ rege subacti, regno per 70. annos
Ose 1. caruere. Postea vero, Cyro Persarum rege permittente, in patriam redierũt, & templum vrbemque instaurarunt, Israelitis in Assyria remanentibus. Samaritani vero, cum in mõte Garizim templum Hierosolymitano simile ædificassent, sacerdotemque creassent, se veros Dei cultores, & æquales Iudęis esse aiebant, tanquam veros Effraimitas: vnde inter eos sæpe exortæ discordiæ. Cæterũ, dum Iudæi ab Antiocho Epiphane Syriæ rege affligerentur, Sa- D
maritę perterriti se Sydonios esse finxerũt, & suũ tẽplũ Ioui Cretensi se dedicaturos professi sunt. Sed cũ postea hi duo populi rursus florere cœpissent, inter se decertabant; tandem Samaritæ ab Ioanne Hyrcano debellati, Iudæis subiecti fuere: qui omnes ad extremum in Romanorũ potestatẽ deuenerũt.

Atq; ex his colligere licet, quæ fuerit forma reip. Israelitarũ, & quæ iudiciorum rõ, qñ aũt de forma reip. quæritur, nihil aliud inuestigatur, nisi apud quẽ esset summa rei cõstituta. Hæc igitur ptãs primum fuit apud optimates,
Deut. 11. iuxta formã Aristocratiæ, sub Mose Iosue, & Iudicibus: q̃ postea, nõ statuẽte, sed pmittẽte Deo trãsiuit in regnũ. Verũ eo ẽt tpe vnus erat, ĩ quo pcipue erat ptãs, quẽ Deus priuatim eligebat, eiq; suas vices, quasi suo pregi cõmittebat.

A prin-

A A principio itaque Moses, adscitis senioribus in auxilium, vna cum illis populum gubernabat: cuius cura, quod ad religionem attinebat, summo Pontifici, Sacerdotibus, & Leuitis erat commissa: quod vero attinebat ad profana, alij pacis, alij belli curam habuerunt. Ea autem quæ faciebant, non ex voluntatis arbitrio, sed ex legis præscripto agebant. Hi optimates, seniores, & iudices sunt vocati, præsertim Iosue mortuo. Hanc aristocratiam excepit Regnum, quo nomine designatur gubernandi forma, qua ex vnius arbitrio imperantis pendet administratio. Cum ergo populus a Samuele iudice Regem petiuisset, is a Deo responso accepto, eis Regem creauit: cum prius legem diuinam & ipsum Deum pro Rege haberent, non hominem. 1. Reg.
B Vnde recte ab Aristotele pronunciatū fuit, Qui legem vult imperare, Deum vult imperare: qui regem, idest, hominem, belluam. Et quia Deus præuidit fore vt populus ille regem sibi dari vellet, ideo de eo eligendo in sua lege nonnihil disposuit. Primum itaque hic populus fuit sub Iudicibus, deinde sub regibus, sub quibus in captiuitatem ductus fuit. Post reuersionem a captiuitate, Pontifices sacerdotum & iudicum partes expleuere, donec, populo ab Antiocho oppresso, Leuitica Assamonæorum familia surrexit, quæ primum sub titulo Principis rem Hebraicam administrauit: qui fuerunt numero quattuor. Iterum surrexit regnum, & sequuti sunt quinque reges. Postquam autem in Romanorum imperium populus Hebræus venit, primum habuit Antipatrem Ascalonitam Procuratorem: Postea tres reges, aut
C potius tyrannos proselytos Ascalonitas, Antigonum, Herodem magnum, & Archelaum, sub quo Christus natus est. Iterum, sub Romanis constitutus, habuit sex Procuratores, sub quorū quincto, qui fuit Pilatus, Christus patitur. Rursus vnum habuit regem Herodem Agrippam a Gaio Imp. factū. Tandem cum alios septem Romanos habuisset Procuratores, a Tito Vespasiano omnino fuit euersus; ita vt nunquam ad aliquod regimē redierit, sed semper sub misera diuersarum nationum seruitute fuerit, quod legis Christi iugum subire noluerit: & ita pestis illa in omnes mundi partes ex uno loco dimanauit: quod malum quidam poeta his carminibus deplorauit: Deut 17. Ios. lib. 4. antiq. Psal. 2. Rutilius.

Atque vtinam nunquam Iudæa subacta fuisset,
Pompei bellis, imperioque Titi.
D *Latius excisæ pestis contagia serpunt,*
Victoresque suos natio victa premit.

Et vt ad remp. reuertamur, illa fuit quodammodo in tres partes distributa: quarum prima vniuersum populum, omnesque tribus complexa est, quæ sedem habuit eo in loco, quem Deus sibi ad cultum elegit: primum in Silo, postea in Hierusalem. Secunda singulas tribus continebat, quæ præfectum vnum habuit, qui Princeps tribus dicebatur: item alios, qui familiarū Principes nominabantur: qui tamen omnes summo Principi parebant. Tertia, quæ vnamquamque ciuitatem complexa est, quælibet namq; ciuitas suum habuit Senatum, qui de rebus ad ipsam pertinentibus decerneret, caussasq; priuatas & capitales cognosceret. In hac rep. quidam erant ciues, qui consiliorum, iudiciorum, munerumque erant participes, vt fuerunt omnes indi- Ios. 21. 22. 4. Reg. 21.

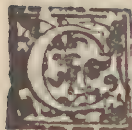
genæ ab Israele deriuati: quidam vero peregrini & aduenæ, qui Proselyti A
Exod.12. nominabantur; qui ex Gentibus nati, relicto deorum cultu, ad hebraismum
Leu.17. accessere: in quibus faciendis magnam curam ponebant Iudæi, vt ex Euan-
Mat.23. gelio discimus. Atque hæc breuiter de statu reip. Hebræorum, cui Deus
2.Par.30. leges iudiciarias dedit, de quibus postea priuatim agetur.

Prima positio, necessarium fuit in lege diuina dari quędam præcepta iudicialia. Primum, quia ad legem diuinam pertinet ordinare homines inter se, & ad Deum, quorum vtrunque facit lex naturæ in communi: quæ, vt docet diuinum numen esse colendum, modum autem non præscribit, ita etiam suadet, vt quod nobis volumus, aut nolumus, alijs velimus, aut nolimus: quod legis naturæ decretũ, egebat determinatione, per præcepta iudicialia. Vt igitur ĩ cultu diuino, ita in iustitiæ administratione rudis populus B
diuinitus docendus fuit. Deinde, qm̃ lex illa erat lex timoris, ac proinde per præcepta iudicialia, quibus pœna errãtibus imponitur, populus ille in officio continendus fuit. Ex quibus colligere licet, differentiam quandam inter tria iam explicata præceptorum genera, quod moralia sint de lege naturæ, reliqua uero eorundem determinationes quædam: cęremonialia determinant ius naturę in ordinem ad Deum, iudicialia in ordinem ad proximum. Rursus, moralia ideo sunt præcepta, quia bona, prohibita uero, quia mala: at uero cætera ideo sunt bona, uel mala quia prohibita. Quare lex diuina ad legem naturalem addidit determinationes ad duo pręceptorum genera pertinentes: sicuti lex humana addit determinationes quasdam circa legem diuinam. Quo fit, ut cęremonialia & iudicialia non sint de lege naturæ. C
Secunda positio, quod attinet ad cæremonialia & iudicialia præcepta, uetus, & noua inter se differunt: quia in illa, ista præcepta fuerunt determinata a Deo, in hac uero a lege humana, tum ecclesiastica, tum ciuili. Cur autem hanc determinationem Christus Ecclesiæ, & humanæ potestati reliquerit, supra diximus, & alibi dicetur. Tertia positio, in rep. Hebræorum fuit optima gubernandi ratio. Nam ex omnibus formis quæ approbantur, meliores sunt Aristocratia, & Regnum: quibus formis, ut diximus, populus ille gubernatus fuit. Posset etiam dici fuisse formam mistam, quam aliqui omnibus præferunt, quia omnes poterant assumi ad magistratum.

Ad primum, Deus non solum in rebus spiritualibus, sed etiam in statu ciuili illum populum instituendum suscepit, ut eum omnino ab alijs nationibus segregaret: & ideo ei præcepta tradidit iudicialia: quibus interdum D
designata sunt futura mysteria. Ad secundum, in illa bimembri Augustini diuisione, cõtinentur etiam iudicialia, nimirum in primo membro; sunt enim iudicialia vitæ agendæ præcepta: cur autem faciant vnum genus distinctum, supra docuimus. Ad tertium, iudicialia præcepta pertinent quidem ad iustitiæ administrationem: sed tamen, cum eorum determinatio ex arbitrio pendeat diuino, vel humano, ideo non recensentur in moralibus.

A

An omnia veteris legis præcepta ad tria genera reuocentur.
Disput. V.

VM maxima esset præceptorum multitudo in antiqua lege, doctrinæ caussa, ad quædam capita, vt diximus, reuocanda fuere: sed quoniam id nonnihil habet dubitationis, ideo hanc difficultatem discutiendam proposui. Quod auté non omnia sub illis contineantur, sic probo. Primo, in veteri lege erant præcepta de fide, spe, & caritate, quæ non reducuntur ad vnum ex dictis capitibus, cum sint de rebus supernaturalibus; igitur. Secundo, in illa lege con-
B tinentur præcepta omnium virtutum: at ista tria capita non continent virtutes omnes; nam præceptum de continentia, & de temperantia, non pertinet ad cæremonias, vel iudicia; neque ad mores, quia moralia continentur in Decalogo cuius præcepta omnia ad iustitiam referuntur, vt postea dicetur: igitur. Tertio, in veteri lege, non solum fit mentio de istis tribus generibus, sed etiam de mandatis, de testimonijs, & iustificationibus: plura igitur distinguenda fuere.

Circa hanc difficultatem, quidam videntur omnia reuocare ad quattuor capita, ad Mandata, præcepta, iustificationes & iudicia: quorum duo priora, dicunt pertinere ad Deum, posteriora ad proximum, quæ hunc in modum exponunt. Mandata, græce entolæ, sunt verba quibus Deus aliquid fieri *Sig. lib. 1. de rep. c. 4.*
C iussit, aut prohibuit, quod præcipue ipsum attingeret. Præcepta, græce prostagmata, quibus qua ratione aliquid fieret ordinauit. Iustificationes, græce dikæomata, ea fuerunt iussa, quibus docebatur quomodo innocentes absoluendi, & nocentes puniendi essent. Itaque hac voce non designatur nunc iustificatio illa qua quis ex impio fit iustus, sed iudicialis iustaque sententia: vnde in diuinis literis, dikæo, latine, iustifico, idem est, quod innocentem, iustumque pronuncio: quare, non iustificare impium, est eum non absoluere. Iudicia porro fuerunt iussa, quibus Deus ostendit quomodo condemnationis sententiam ferre, & quos sontes & iniustos habere, ac pronũciare oportet: etenim krinin, idest iudicare pro condemnare vsurpatur. Testimonia, vero, de quibus non raro fit mentio, fuere verba quibus Deus te- *Psal. 7. Exod. 13. Deut. 25. Gen. 15.*
D status est, se eos qui iam dicta custodiuissent, varijs huius vitæ bonis affectu rum. Atqui Gulielmus septem legis partes hoc modo numerauit. Testimonia, quæ sunt veritatis, & ideo credẽda: Mandata, quę sunt honestatis, & ideo adimplenda: Iudicia, æquitatis, & ideo eis parendum est: Exempla, & hæc imitanda: Promissiones præmiorum, & hæc speranda: Cõminationes suppliciorum, & hæ timendæ: Cæremoniæ honorificentiæque, & hæ veneran dæ. Sed ex his, quattuor, ait non esse de substantia legis proprie, Testimonia, exempla, cõminationes, & promissiones: non enim proprie potest dici lex, id quo nihil imperatur, aut prohibetur. Quo fit, vt tres legis partes agnoscat, Mandata, siue præcepta, cęremonias, & iudicia: & hæc est communis Theologorum doctrina, quam sequentibus positionibus explicabo. *Io. 4. Ier. 9. 4. Reg. 17.*

Prima positio, conuenienter omnes antiquæ legis constitutiones ad tria reuocantur genera, ad mores, ad cæremonias, & ad iudicia. Primum, quia cum fit priuata mentio in scriptura de lege data, hæc tria fere numerantur; vt cum dicitur, hæc sunt præcepta (qua uoce per Antonomasiam morũ mãdata designantur) cæremoniæ, atque iudicia. Et alio loco, Decem verba (id est moralia decalogi præcepta) scripsi in duabus tabulis lapideis, & mihi iniunxit illo tempore vt docerem uos cæremonias & iudicia quæ facere debeatis. Deinde, quia per hæc tria mandatorum genera, vt diximus, homo redditur perfectus erga se per moralia, erga Deum per cęremonialia, & erga proximum per iudicialia: ergo quidquid præcipitur ad unum ex his tribus generibus reuocabitur. Præterea, quia omnia alia quæ in lege continentur, nihil ordinant, sed potius adhibentur tanquam incitamenta & rationes ad seruanda ea quę ordinata sunt: at lex intrinsece dicit rationem prę cepti, quæ ratio in his solum reperitur: igitur. Adde postremo communem Theologorum sententiam, quam ex his Pauli uerbis confirmares, lex quidem sancta, & mandatum sanctum, iustum & bonum: sanctum ratione præ ceptorum cæremonialium, sanctum enim dicitur id quod est Deo dicatum: iustum ratione iudicialium: & bonum ratione moralium, in quibus consistit honestas.

Deut. 6. *Cap. 14.* *Rom. 7.*

Secunda positio, reliqua omnia de quibus fit mentio in diuina lege, quę aliquod aliud genus indicare uidentur, vt sunt, mandata, testimonia, & iustificationes, ad ista tria reuocari possunt. Nam, quæ in lege scripta habentur, alia pertinent ad præcepta, vt illa quæ sunt de agendis: alia ad præcepto rum impletionem: ad quam excitatur homo, vel auctoritate præcipientis, siue legislatoris; vel vtilitate impletionis legis, vt sunt pręmia & pœnæ; quæ præcipientis auctoritatem indicant, vocantur testimonia, vt sunt ista, Dominus Deus tuus unus est; Dominus ipse est Deus, & non est alius pręter eum. Quia dominus Deus tuus ignis consumens est, Deus æmulator. Tu terribilis es, & quis resistet tibi? Quæ præmia & pœnas continent, dicuntur iustificationes, prout Deus iuste punit & præmiat; & quæ promittit seruat, iuxta illud, Vt iustificeris, id est, vt te iustum exhibeas, in sermonibus tuis, hoc est, in iis quæ promisisti & uincas, hoc est iustus reperiaris; cum homines de tuis promissis iudicium facere velint. Possunt etiam quæ sunt huius generis dici testimonia, vt sunt protestationes diuinæ iustitiæ: & omnia præce pta iustificationes, vt sunt exequutiones legalis iustitiæ. Huius generis sunt hæc loca, si audiueris uocem domini Dei tui, faciet te celsiorem cunctis gẽtibus: Si audieritis, bona terræ comedetis: quod si non audire uolueris uocem domini, Dei tui, vt custodias & facias omnia mandata eius, & cæremonias, quas ego præcipi tibi hodie, uenient super te omnes maledictiones istæ & apprehendent te, Maledictus, &c. Rursus agenda sunt sub præcepto ratione debiti: debitum autem vel est secundum regulam rationis, quæ vel dictat aliqua necessario facienda, vel omittenda, & hæc proprie dicuntur præcepta: vel non necessario, sed vt melius sit, hæc dicuntur mandata, quæ in nostra legę consilia vocantur. Possunt etiam dici præcepta ea quæ Deus per se

D. Tho. *Deut. 5. et 4.* *Psal. 73.* *Isa. 1.*

A per se præcipit, & mandata quæ per alios mandat. Vel debitum est ex determinatione legis, & quæ sic ordinantur, in rebus humanis sunt iudicialia, in diuinis cæremonialia.

Tertia positio, si proprie loqui velimus, tria sunt tantum præceptorum genera. Hæc doctrina patet ex iis quæ paullo ante diximus. Quia præceptum proprie dicitur quod habet rationem debiti, quod in tres est distributú partes, in Deum, in proximum, & in nosipsos: prima pars continet præcepta cæremonialia, secunda iudicialia, tertia moralia.

Ad primum, præcepta illa reuocantur ad moralia, quia illis informamur ad mores; & quamuis diuinitus dentur, tamen ratio naturalis, dictat, vt Deo B credamus, spem in eum habeamus, eundemque amemus, licet sine supernaturali dono ista exequi non possimus. Ad secundum, continentiæ & temperantiæ præcepta pertinent ad mores, & ad ea quæ sunt in decalogo reuocari possunt. Ad tertium, iam docui, qua ratione omnia illa quæ in hoc argumento numerantur, ad tria genera reuocentur.

An conuenienter lex vetus per bonorum temporalium promissionem, & malorum comminationem ad sui obseruationem excitaret. Disp. VI.

PROPOSITAM disputationem, nonnihil difficultatis habere, hæc quæ subijciam plane indicant argumenta. Prima, quia C lex diuina et spiritualis debet homines a terrenis auocare per bonorum diuinorum & spiritualium promissioné: igitur incongrue suis cultoribus bona temporalia promittit. Secundo, inter alia illius populi uitia, erat rerum terrenarum cupiditas & auaritia, quippe qui magis Aegypti cępas, quam manna gustabat; ergo, vt ab hac perniciosa appetitione reuocaretur, lex ei data non debuit temporalia bona promittere. Confirmatur, lex illa docebat suos cultores amare Deum, cui amori, vt aliquãdo scripsit Augustinus, nihil magis repugnat, quam rerum caducarum cupiditas; quam caritatis venenũ appellat. Huc facit, quod sapienter scriptum reliquit Isocrates, Diuitias improbitatis potius, quá probitatis esse ministras. Tertio, lex diuina in præmiando debet excellere humanam: quia, cum ad maiora et ampliora opera obliget, maioribus prēmiis suos cultores debet afficere; non igitur terrena & mométanea bona debuit proponere: quæ cum uiri prudentes facile spernant, ab illis excitari minime possunt. Quarto uiri optimi in illa lege his bonis sæpe carebant, vt de Tobia, et de aliis constat: vt omittam, quod hoc bonorum genus, vt sacra docent eloquia, pariter impiis cum iustis est cõmune, cõuenienter igitur pro iustis promittitur. Circa hanc difficultatem, fuit quorundam impietas, de quibus meminit Gulielmus Parisiensis, qui dixerunt legem Hebræorũ esse legem fortunæ, quia uisa est sequi fortunam idest, prosperitatem temporalem, nec aliud erat eis expresse in lege promissum, quá prosperitas temporalis, nec magis eis comminatum, quam fortuna contraria, hoc est calamitas tem-

Lib. 33. qq. q. 36.
Orat. ad Demon.
D
Lib. de leg cap. 10.

tas temporalis. Contra hunc errorem, cum iam de huius legis auctore scripserim, nihil est cur hoc loco latius disputem. Vt autem allatis argumentis satisfaciam, vnum vel alterum ponam fundamentum. A

Primum fundamentum, vt in noua lege eius cultoribus bona promittũtur æterna, & pœnæ denunciantur perpetuę, ita etiam eadem proposita erãt, illis qui fuerunt sub lege ueteri: quorum profecto habuerũt notitiã: vnde, vt nos per mandatorũ obseruationẽ uitã speramus æternã, ita ẽt qui in lege veteri fuerunt: quamuis ante Christi aduentum ad eam non peruenerint.

Et, ut in veteri testamento, pie viuentibus dabantur bona temporalia; ita & in nouo Deus suos cultores non deserit, sed illis, vt amantissimus pater prouidet, vt diserte Christus in monte suos discipulos instituendo docuit: qui etsi suæ legis transgressoribus nullas temporales pœnas expresse comminatus est; tamen, his etiam suos afficit. Vt ergo in veteri lege expresse bona temporalia promittebantur, & tacite æterna: ita in noua expresse æterna, & consequenter quasi corollaria bona temporalia promittuntur: atque idem de temporalibus & ęternis pœnis dicas. Ex quibus intelligeres quinam sit huius quæstionis status, & quid in dubitationem veniat; cur scilicet Hebræis temporalia bona, & mala fuerint proposita, vt ad legis obseruationem excitarentur. B

Mat. 6.

Secundum fundamentum, si homines in ordinem ad appetitionem bonorum huius vitæ considerentur, tres eorum possumus constituere ordines: in quorum primo illi collocãtur, qui ad hasce res momentaneas, quæ, vt viri sancti loquuntur, sunt veluti stercora, oculos non conuertunt; qui post aurum non abeunt, nec sperant in pecuniæ thesauris, in quorum numero fuerunt multi qui in lege naturæ & veteri uixerunt, ut Abrahamus Iobus, Tobias, & alij. Et regius Vates, cum aliquando hominis in hac uita felicitatem in bonis fortunæ positam elegantissime descripsisset, tandem p acclamationem conclusit, Beatum dixerunt populum cui hæc sunt, Beatus populus cuius dominus Deus eius. Secundus aliorum, qui omnem cura m ad res caducas conquirendas, & coaceruandas adiecerunt, & tanquam terreni solum terrena quærunt. qui vndecunque, & quomodocunque sibi lucrari licere arbitrantur: quorum sane cupiditas est caritatis venenum: cum nulla possit in eo esse caritas, qui sibi soli est carus, & omnia in suam vtilitatem conuertit; & tanquam hirudo aliorum sanguine pascitur. Tertius aliorum, qui quasi medio loco positi, vt sunt homines imperfecti, harum rerum sufficientiam ad bene honesteque viuendum conferre putant, & hanc quasi viam ad bona æterna acquirenda sibi commodam esse arbitrantur: quos ad spiritualia bona per corporalia allicere, profecto congruum est. Non secus ac alliciuntur pueri ad potionem amaram, in qua salus est posita, ebibendam, per alicuius rei dulcis appositionem. Vnde, vt perfectorum est caduca bona despicere, vt perfectionem consequantur; ita imperfectorum illis vti, vt in diuino cultu & amore facilius perseuerent. Atq; hæc adnotasse sufficiat. C D

Sot. li. 1. q. ar. 3

Psa. 143.

Prima positio, in veteri lege erat fides & promissio de æterna uita, propter

A pter quam ad bene agendum excitari poterant. Doctrina est certissima, & contrarium asserere esset error.

Primum, quia hæc notitia fuit in lege naturæ, vt patet ex Iobo, qui dicebat scire se resurrecturum in nouissimo die; & se suis oculis suum redemptorem visurum: igitur & in veteri, in qua erat maior notitiam eorum, quæ ad salutem pertinebant. Deinde, ab antiquis patribus proposita ac tractata fuit illa abstrusa quæstio de improborum in hac uita florenti statu, & de bonorum calamitatibus, quam non alia ratione explicarunt, nisi ob spem aliorum bonorum, quæ post huius uitæ cursum pios manent. Postea, antiqui Patres habuerunt notitiam de immortalitate animæ, & de resurrectione mortuorum, sciebant enim Deum, non esse Deum mortuorum: igitur & Cap. 19.
B alterius uitæ, ac proinde aliorum bonorum, & malorum: & non est credendum, eos ignorasse, id quod etiam Ethnici cognouere. Huc facit illud Pauli de antiquis patribus loquentis, Expectabãt enim fundamenta habentem ciuitatem, cuius artifex & conditor Deus.

Item, A longe illas salutãtes, dicebant se aduenas esse super terram. Huc etiam pertinet illud regij Vatis, Vnam petij a Domino, & hanc requiram, ut inhabitem, &c. Ad hæc, illi expectabant Christum, in quo erant benedicendæ omnes gentes benedictionibus in cœlestibus, vt ait Paulus: igitur. Denique, ne in re certissima confirmanda pluribus immorer, illi habebant fidem per quam est accessus ad Deum, per quam hæc duo principia cognoscuntur, Deum esse, & remuneratorem esse, æterna scilicet & spirituali re-
C muneratione, quam Deus præparauit diligentibus se: igitur. Hanc ueritaté, cum non cognouerint, aut prę oculis non habuerint impij, ideo de eis hũc in modum loquitur Sapiens, Nec sperauerunt mercedem iustitiæ, nec iudicarunt honorem animarum sanctarum: Deus enim inexterminabilem fecit hominem: in quo testimonio expresse animæ immortalitas & æternum præmium demonstratur. Cap. 2.

Secunda positio, nullo modo est dicendum, eos patres & bonos uiros qui fuerunt in ueteri lege solum motos fuisse spe terreni boni consequendi ad legem obseruãdam, licet hoc eis ut præmium proponeretur. Primum quidem, quoniam, ut est probatum, norunt dari maiora bona, & grauiora supplicia. Deinde, quia, cum ex illis multi essent uiri perfecti, parui facie-
D bant res hasce caducas, & non timore seruili, sed filiali Deo seruiebant. Tertia positio, populus Hebræus ad legis obseruationem spe bonorum, & timore malorum temporalium excitabatur, idque conuenienter factum a Deo fuit. Quod hac ratione excitaretur, patet expressis diuinæ scripturæ testimonijs, in quibus, legem illam seruantibus, talia bona promittuntur, & Isa. 1.
terra illaquę lacte & melle fluebat: de qua illud speciatim dicitur, Custodi Deut. 4.
mandata mea, ut bene sit tibi & filijs tuis post te, & permaneas multo tem- Leui. 26
pore super terram, quam Dominus daturus est tibi: huc etiam pertinet amplissimus ille locus ubi de benedictionibus & maledictionibus temporalibus agitur. Quod autem conuenienter id factum fuerit, hæ redduntur rationes.

Primum,quoniam,ut ſupra de legum ferendarum ratione agentes dixi- A
mus,ea debet eſſe legiſlatoris prudentia, ut quam fert legem, eam ijs con-
gruentem faciat,quibus datur: at cum populus ille eſſet imperfectus,&,ut
Gal.3. ait Paulus,ueluti puer ſub pędagogo, eo bonorum genere fuit alliciẽdus,
eaque ratione,qua paruuli alliciuntur, bonis nimirum & malis tempora-
libus,quæ ut præſentia cernuntur; non æternis quę ſub aſpectum non ca-
dunt. Quod autem populus ille tanquam imperfectus potius bonis ter-
renis, quam cœleſtibus permoueretur,ex eo patet; quod magis deſideraret
cæpis expleriã terrenis,quã manna ex cęlo delapſo.Cõuenienter itaq; illis
tãquam paruulis, paruulorum bona fuere promiſſa.Deinde, lex illa,ut im
perfecta,& ducebat ac diſponebat ad perfectam: igitur conueniens fuit,ut
per bona imperfecta ſuos cultores ad ſe alliceret.Poſtea,ideo hoc factũ eſt, B
ut ex rerum temporalium experiẽtia,populus ille, & alij, quorum ille fuit
typus,intelligere facile poſſent,Deum eſſe fidelem promiſſorum obſerua-
torem, & ut bona terrena ſuis cultoribus promiſſa tribuit, ita & cœleſtia
quorum illa ſunt figura,donabit. Hinc eſt,quod permittit populum illum
pergere ac manere in Aegypto,& ſub graui ſeruitute opprimi,ut eum inde
ſua omnipotentia maximiſque miraculis educendo,& in terram eius ma-
ioribus promiſſam introducendo, facile intelligeret, & certiſſime teneret,
eum ab huiuſmundi captiuitate ad æterna bona ſempiterno æuo perfruen
da traducturum. Denique,quia per hæc bona temporalia deſignabantur
bona ſpiritualia in hac & in alia uita futura. Quarta poſitio,ſpiritualia bo-
na quę obſeruatoribus antiquę legis erant promiſſa non dabantur illis pro C
pter illius obſeruationem, ſed ex ſpiritu fidei, & amoris in Chriſtum. Pa-
tet hęc poſitio,quę eſt certa fide tenenda,ex iis quę ſupra diſputata ſunt, &
infra dicentur de ui Moſaicę legis,ex cuius operibus homines illi non fia-
bant iuſti,ſed per fidem in Chriſtum,vt multis in locis Paulus docet.Atque
ex his colligere licet diſcrimina quędam inter antiquũ & nouũ teſtamen-
Rom.3.4. tum,& quoad bona in præmium,& quoad mala in pęnã.Ibi terra fluens la-
Gal.3. cte & melle promittitur:hic regnum cœlorum, ea nimirum bona, quæ nec
oculus vidit,nec auris audiuit, nec vlla vnquam mẽs humana cogitauit:ibi
benedictiones corporis,benedictus eris in ciuitate,benedictus eris in agro:
hic vero benedictiones animi,beati pauperes ſpiritu,quoniam ipſorum eſt
regnum cœlorum: beati mundo corde, quoniam ipſi Deum videbunt; ibi D
præuaricatoribus dictum eſt,quod ſi nolueritis,gladius deuorabit vos: hic
Iſa.1. vero,ibunt in ſupplicium æternum: ibi denique nocentes tẽporalibus ſup-
pliciis ſtatim afficiebantur,hic vero de temporalibus ſuppliciis non fit mẽ-
tio,vt grauius æternis & maioribus tranſgreſſores puniantur. Quo fit, ut
nos multo magis quam illi & bonorum ſpe excitari,cum multo maiora bo
na nobis promittantur,& multo magis extimeſcere debeamus,cum grauio
ra immineant ſupplicia. Hinc eſt,quod D.Paulus Chriſtianos maiore per-
Phil.3. fectione præditos, & ad hæreditatem admiſſos ad bene agendum bonorum
æternorũ ſpe his verbis ſuo exemplo commonebat,quæ quidem retro ſunt
obliuiſcens,ad ea quæ priora ſunt extendens meipſum, ad deſtinatum per-
ſequor,

A ſequor, ad brauium ſupernæ uocationis in Chriſto Ieſu. Quicunque ergo perfecti ſumus, hoc ſentiamus, & quæ apud ipſum ſequuntur.

Ad primum, congruum fuit, vt imperfectus populus per bona imperfecta & quæ ſub ſenſum cadunt; ad legis obſeruationem excitaretur, & vt per bona corporalia ad ſpiritualium notitiã traduceretur; qua ratione paruuli ad honeſte uiuendum, per ciborum promiſſionem prouocari ſolent. Adde etiam, quod huiuſmodi bona, non erant principaliter a legislatore intenta, nec illi qui perfectius illam legem ſeruabant, hæc præcipue ſpectabant. Ad ſecundum, ideo ille populus hoc bonorum genere capiẽdus erat, quia hoc maxime cupiebat: cui tamen fuit præſcriptus modus, ne abuteretur: non ſecus ac Medicus, cum aliquid ęgroto ad eius guſtum concedit, vt eum magis ſibi obedientem reddat. Vnde patet ad confirmationem, quia inordinatus B appetitus iſtorum bonorum, qui caritati aduerſatur, prohibitus fuit. Ad tertium, patet ex dictis, ſicut etiam ad quartum.

Libri decimitertij finis.

DIVINARVM, HVMANARVMQVE LEGVM

LIBER XIIII.

In quo de præceptis moralibus antiquæ legis, & decalogo agitur.

An omnia præcepta moralia pertineant ad legem naturæ.
Disput. I.

AM explicata vniuerse præceptorum antiquę legis doctrina, sequitur vt de singulis priuatim agamus: & quia A
præcepta moralia priorem locum obtinent, ideo de eis prius disputabimus; eum sequendo ordinem, quem seruauit Diuus Thomas. Quod autem non omnia moralia præcepta ad legem naturæ pertineant, his rationibus demonstro. Primo, præcepta cæremonialia & iudicialia sunt consentanea legi naturali, & ab ea deriuant, quæ tamen a moralibus distinguuntur: igitur vel moralia non pertinent ad legem naturæ, vel ab alijs non sunt diuersa. Secundo, dantur quædam præcepta in veteri le- B
ge ad mores pertinentia, quæ ex naturæ dictamine non colliguntur; vt non esse assumendum nomen Dei in vanum, non esse appetendam rem alienã, non esse faciendas imagines & idola, & huius generis alia: igitur. Tertio, lex diuina perfectior esse debet, quam lex humana, quæ multa naturali legi addidit: igitur & diuina eidem plura addere debuit: quare, in ea plura erunt præcepta, quam quæ ad naturalem legem reuocari possint. Quarto, ea præcepta dicuntur moralia, quæ sua natura, non ex aliqua humana, aut diuina constitutione ad honeste viuẽdum, sunt necessaria, vt sunt fidei, spei, & caritatis: at ista non pertinent ad legem naturæ: igitur nõ omnia moralia D
ad eam reuocari possunt. Postremo, arguo contra quandam doctrinam diui Thomæ dicentis, esse quædam præcepta moralia, quæ non cognoscũtur sine aliquo lumine diuino: at ista non possunt reduci in naturæ lumen, cum alio egeant lumine: igitur. Adde, quod idem auctor ista collocat in tertio gradu præceptorum naturalium, quorum tres constituit ordines, vt statim adnotabo; & tamen in decalogo ponuntur in primo ordine: male igitur in postremo collocat. Cum hic nullæ citandæ occurrant sententiæ, ad fundamenta accedo.

Primum, Diuus Thomas explicaturus hanc difficultatem, tres facit ordi-

A nes præceptorũ moralium quę esse dicuntur de lege naturę; iuxta tres modos, quibus ex principijs naturaliter hoc est sine vllo discursu cognitis, triũ ordinum conclusiones colliguntur. In primo ordine ea continentur, quę tanquam conclusiones ex primis principijs facili consequutione ab omnibus colliguntur; vt Parentes esse amandos, non esse occidendum, non esse adulterandum, & horum similia: quæ facile ex his primis principijs ducũtur. Quod, tibi vis fieri, alteri feceris, quod tibi nõ vis, ne feceris alteri. Sed illud de parentibus honorandis, potest etiam colligi ex hoc alio principio; Benefactori gratia reddenda est. In secundo illa, quæ non nisi per aliquod studium atque cogitationem doctrinamque sapientium cognoscuntur, cũ sint a primis principijs aliquantum remota; vt, affinibus honorem quen-
B dam esse exhibendum, fidem hosti esse seruandam, bonorum priuatã possessionem esse admittendam, pręstare iniuriam pati, quam facere, & similia. In tertio quædam alia adhuc magis a naturali lumine remota, ad quorum cognitionem, aliquo supernaturali lumine est opus, quamuis ad legem naturæ pertineant, cui sunt omnino conformia: In quo ordine ponuntur præcepta primæ tabulæ, de non colendis idolis, de non assumendo nomine Dei in vanum. Ex quibus intelligi licet Diuum Thomam excludere prima principia a gradibus præceptorum moralium, cum illa non faciant quendam gradum, sed sint aliorum fons & origo. Rursus intelligi potest, illa quę sunt in secunda tabula, pertinere ad primum præceptorum ordinem, siue gradũ: quæ in prima ad tertium: quæ vero sunt extra decalogum posita, vt sunt illa
C quæ non pertinent ad iustitiam, ad secundum. Denique ex dictis colliges, in pręceptis moralibus duplicem posse attendi ordinem, vnum cognitionis, vnde tres oriuntur iam explicati gradus: alterum dignitatis & perfectionis, qui in decalogi scriptione seruatus fuit: vbi ea prius ponuntur, quæ pertinent ad Deum, postea quæ ad hominem. Atque hæc dicta sint ad explicationem doctrinę Diui Thomę.

At alij aliter de hac re statuunt. Dicunt enim dupliciter aliquid esse de lege naturæ, prout aliquid duobus modis dicitur esse naturaliter notum. Primo, dicitur aliquid naturaliter notum, & de lege naturæ, vel ex terminorum sola notione, vt sunt prima principia practica, vel ex certa consequentia, vt sunt conclusiones ex illis primo deductæ & hæc strictissime dicuntur
D esse de lege naturæ. Secundo dicuntur alia naturaliter cognita, vel de lege naturæ, quia, licet non sint necessaria, nec ex terminis euidentia, nec ex talibus necessario & simpliciter consequantur, sunt tamen istis valde consona; vt ex hoc principio, cum pace in ciuitate uiuẽdum est, non necessario sequitur rerum priuata possessio, sed supposita hominum diuersitate, & infirmitate, consonum est, vt bona proprios dominos habeant. Hac posita distinctione, dicunt tria. Primum, non omnia præcepta decalogi esse de lege naturæ stricte sumpta, quia non omnia sunt principia practica ex terminis nota, aut conclusiones ex illis necessaria consequentia illatæ. Secundum, duo præcepta negantia primæ tabulæ, esse de lege naturæ, accipiendo legem naturæ proprie. Nam supposito quod Deus sit naturaliter cognitus, euidẽter

Scot. Gab. 3. s. d. 37. q. 1. ar. 1. not. 2

Gab. loc. cit. ar. 1.

colli-

colligitur, eum solum esse colendum, eique reuerentiam esse exhibendam, A non igitur idola colenda, aut Dei nomen in uanum sumendum, cum diuino numini summe colendo, summa debeatur reuerentia. Tertium, secundæ tabulę præcepta, tam affirmantia, quam negantia, sunt de lege naturę lat ge accepta, quia non sunt principia practica, neq; conclusiones ex illis necessario deriuatæ. Siquidem circumscripta lege, parentis osor, & hominis occisor, fur, & alij aliorum pręceptorum huius ordinis transgressores, possunt ad finem vltimum conuerti, ut disputat Gabriel, non sunt igitur simpliciter necessaria. Secundum fundamentum, in quo explicandum est, quænam proprie dicantur præcepta moralia. Præcepta moralia, vt colligere licet ex iis quæ suprascripsimus, ea dicuntur, quæ sua vi atque natura, omni alia lege positiua remota, ad bonos mores pertinent, & seruāda sunt. Quo B rum rectitudo perpenditur per rationem naturalem quasi per regulam; est enim insita nobis a natura ratio, nostrarum actionum norma, vt illæ dicantur honestæ quæ cum ratione consentiunt, illæ turpes, quæ cum eadem pugnant. Cum ergo hoc præceptorum genus, omni alia lege semota, ex naturali lumine seruandum sit, ad legem dicitur pertinere naturalem. Ex quibus facile intelligeres, cur decalogi præcepta nos Christianos obligent, licet simus a lege Mosaica liberi: quia, cum omnia sint de lege naturæ quę est eadem apud omnes, & omni tempore, sicuti, & natura, ad quam suis gratiis ditandam, non ad immutandam Christus venit: ideo naturæ legem relinquit integram, Gentium inanibus ritibus extinctis, et figuris veteris legis ad veritatem translatis. Quare, nihil est in antiquo testamento, quod nos vllam C in partem obliget, nisi in nouo instauratum fuerit, vt multi uolunt.

Prima positio, longe commodior & congruentior est illa præceptorum distinctio ex modo cognitionis sumpta, a D. Tho. excogitata, quā illa quæ ab aliis affertur. Primum, quia sanctus Doctor separat notitiam principiorum, tanquam fontem a riuulis, quæ non facit distinctum gradum cognitionis præceptorum moralium; sicuti, vt recte ait Sotus, nec in arbore consanguinitatis stirps, siue prima cognationis radix. Deinde, quia, re vera, illi tres gradus cognitionis in disciplina morum animaduerti possunt. Et quamuis de tertio, dubitari queat, quia etiam quæ in tertio gradu numerantur, naturæ lumine cognoscuntur: tamen certissimum est, esse quædam ad legem naturæ pertinentia, & cognitu necessaria, cum sine D illis honeste viuere non possimus, quæ ea certitudine & euidentia ob rationis obscuritatem vitiis contractam, solis naturæ uiribus, plene cognosci nō possunt, vt ista, de non adorandis idolis, de non habendo odio inimico, & horum similia. In hac tamen D. Thomæ doctrina, dubitare liceret, si quis de singulis præceptis moralibus uellet inquirere, in quo ponenda sint ordine. Secunda positio, duo priora primæ tabulę præcepta non uidentur esse reponenda inter ea, qua prima & facili consequentia ex naturæ principiis cognoscuntur. Patet, hæc positio, quia illa non sine aliquo studio & doctrina humano generi innotescunt, alias enim minus in illis fuisset erratū. quam erratum est, cum præsertim illa non uersentur circa humanam concupi-

A cupiſcentiam. Tertia poſitio, ſecundæ tabulæ præcepta ſunt de lege naturæ proprie & ſtricte ſumpta. Patet hæc poſitio ex ijs quæ ſupra de lege naturæ diſputata ſunt: & adhuc multo manifeſtior fiet ex ijs quæ de diſpenſatione præceptorũ decalogi poſtea diſputabuntur. Quarta poſitio, omnia legis veteris moralia præcepta, ſiue ſint in decalogo, ſiue extra, ad legem naturæ pertinẽt. Patet hæc poſitio ex definitione moralis præcepti ſupra allata: quoniam moralia præcepta dicuntur quæ ad mores pertinent: mores autẽ nuncupantur humani actus in ordinem ad rationem lumẽq; naturale, ex cuius principijs practicis varia oriuntur iudicia, quib. ſua natura, hominũ liberi actus, qui mores dicuntur, ordinantur: igitur.

Ad primum patet ex dictis: concedimus itaq; cæremonialia & iudicialia B diſtingui a moralibus, modo ſupra explicato, & eſſe conſentanea rectæ rationi: ex qua cum non deſcendant per rectam lineam & per diſcurſum, ſed potius per determinationem; ideo non reducuntur ad moralia, nec in recta ponuntur linea, ſed ad latus potius.

Ad ſecundum, negatur illa non colligi ex rationis dictamine, cũ certum, ſit cognita fuiſſe ab illis qui non fuerunt diuino lumine illuſtrati: & ſane qui aliquo adhibito ſtudio idololatriæ vanitatẽ non cognoſcit, is pro vano haberi poteſt: cũ vnus ſolus Deus ſit colendus; cuius ſcientia qui carẽt, vani a Sapiente uocantur: quamuis hac in parte Deum priuato ſuo auxilio hominibus adeſſe, credendũ ſit. Ad tertium, lex diuina ad naturalẽ adiecit cæremoniales & iudiciales leges, & naturalẽ, aliqua parte cõtaminatã inſtau-C rauit. Ad quartum, ſupra docuimus quomodo fides, ſpes, et caritas ad legem pertineãt naturalem: quæ lex in aliquibus eget diuino lumine: vnde præcepta moralia ad bonos mores neceſſaria, non excludũt, id quod maiore lumine eget, ſed ſolum legem poſitiuam. Ad poſtremum, patet ex ijs quæ in primo poſuimus fundamento.

An in veteri lege præcipiantur omnium uirtutum moralium actus.

Diſput. II.

VT ſupra de lege humana agentes, in dubium reuocauimus, an de omnium virtutũ actib. præcepta daret; idẽ nunc de diuina quæritur: ut per huius dubitationis explicationẽ, eius ampli-D tudo ac perfectio magis pateſiat. Et quod nõ oẽs virtutes præcipiat, hunc in modum probares. Primo, lex vetus fuit imperfecta: igit᷑ non dabat præcepta de omnib. virtutibus: alias.n. perfecta fuiſſet. Secũdo Chriſtus in Euãgel. addidit quædam moralia p̃cepta de nouo, ut ex *Mat. 5.* eius ſermone in mõte habito colligere licet: nõ fuerunt igitur omnia in antiqua lege ſtatuta: ideo ſuis diſcipulis aiebat, Niſi abundauerit iuſtitia veſtra pluſquã Scribarum & Phariſæorũ. Tertio, lex ponitur in commune alicuius communitatis bonum, ut ſupra de lege uniuerſe agẽdo, diximus: at ad hoc bonum obtinendum & cõſeruandum, ſola iuſtitiæ præcepta conferũt: igitur de ſola iuſtitiæ uirtute p̃cipiendũ fuit: & hinc eſt qđ in decalogo, in quo oĩa alia continentur, ſolius iuſtitiæ mandata tradũtur. Denique, diuina

lex a suis cultoribus potissime obedientiam requirit, iuxta illud, Magis obedientiam volo, quam sacrificium: obedientia autem in vna iustitiæ virtute fundata est, per quam superiorum iussis paremus: igitur hanc vnam virtutem habet propositam, sicuti & lex humana; vnde non erit ea amplior, atq; copiosior. Huc facit, quod præceptum, includit rationem debiti, & ita omnia præcepta vnam respicient iustitiam, per quam debita soluimus. Et hinc est, quod legis obseruatio, & lex ipsa dicitur iustificatio, idest, iustitiæ conseruatio, & factio. A

In hac disputatione duo a nobis explicanda sunt: alterum quomodo lex diuina in tradendis de omnibus virtutibus præceptis ab humana differat: alterum an, & quomodo omnium virtutum præcepta contineat: ac proinde duo subijciam fundamenta. B

Primum fundamétum, pro certo omnino haberi debet, idque supra demonstrauimus, humanas leges in publicam humanæ societatis vtilitatem fuisse factas: ut merito aliquando dixerit Cicero, A maioribus nostris nulla alia de caussa leges sunt inuentæ, nisi ut suos ciues incolumes seruarent.
1.Reg. Et Chrysost. declarãs illa Pauli uerba, Habentes autem eũdem spiritũ, Illæ ait, potissimũ leges hominem similem Deo reddũt, quatenus Deo similem
Lib. de lege & iust. hominem fieri licet, quæ ad publicã vtilitatem faciũt. Et Archita, Ad ciuilẽ cõmunionẽ conducet, si lex non monarchica fuerit, uec ad priuatã quorundam, sed ad communem vtilitatẽ instituta, & ex æquo ad oẽs pertinens. Et
Lib.3.Pol. lib. 5. eth. c.1. hinc est, vt Arist. docet, qđ variæ gubernãdi formæ, varias sibi leges constituũt, quia diuersa ratione sibi cõmune bonum proponũt, & in illud p leges tendũt. Et quoniam humanum ciuitatis bonum in trãquillitate paceq; potissime consistit, quam vnũ iniustitiæ vitium euertit, & una iustitia cõseruat hinc est, quod oẽs humanæ leges de hac virtute pcipue pcepta tradunt, & si quæ alia statuũt, huc ea referũt, vt iustitia conseruetur, & p eam pacis bono frui liceat. Quare, siquid de fortitudinis, de temperãtię deq; aliarũ virtutum actib. lex humana statuit, hũc in finẽ proxime refert. Sed de hoc fundamẽto satis, cum hac de re plura late supra scripserim. Secũdum fundamétum, duo sunt virtutũ moraliũ genera: vnũ quo homo bene afficit ad seipsum, vt per virtutẽ temperãtiæ; fortitudinis, & continẽtiæ; alterũ, quo bene afficitur erga alios, quib. cũ per actus exteriores cõmunicat, vt p actus iustitię & obediẽtiæ. Est aũt iustitia ex qua debiti ratio nascit, duplex: una q̃ fundata est in obediẽtia, q̃ dr̃ iustitia communis & legalis, p quã subditus suis moderatoribus eorũ iussa faciẽdo, debitũ obediendo psoluit. Hęc obediẽtia q̃ ad legalẽ iustitiã ptinet, nõ est finis humanę legis, sed est virtus q̃ inferiores Principi subiectos reddit: vnde finis legis est, p obediẽtiam facere ciues bonos, ut supra docuimus. Altera, q̃ dicitur iustitia specialis & proprie, p quam conseruatur ratio debiti vnius hominis ad aliũ, in rebus externis, dando, aut reddendo cuiq; suum secũdum ęqualitatẽ, geometricam, uel arithmeticam, vt alio loco exposuimus. Huius itaque iustitiæ officium, est æqualitatem in rebus constituere: quam æqualitatem cum iustitia legalis attingere non possit, præsertim si loquamur de obedientia creaturæ erga creatorem; C D

ideo

A ideo non dicitur proprie iustitia, non quod non habeat veram & plenam rationem debiti, quam sane habet, sed quia debitum soluendo ad ęqualitatem peruenire non potest. ex quibus etiam colligeres, quod licet homo per virtutes morales inferiores rationis partes subiectas habeat, in qua subiectione humana consistit perfectio: tamen, cum per eam nō ordinetur ad alium, sed ad seipsum, non meretur iustitiæ nomen, sed metaphorice iustitia nuncupatur, prout appetitus, & ratio, quasi sint duo inter se diuersa, considerantur. *Aristot. 5. Eth.* Cōcludamus igitur, iustitiam proprie esse eam quæ in rebus externis æqualitatem inter duos seruat, quam præcipue humanæ leges respiciunt. Ideo Demosthenes illud eleganter pronūciauit, Res duæ sunt ob quas omnes feruntur leges; tum, vt ne quispiam iniusti aliquid agat; tum vt ijs qui ius violarunt punitis, alij meliores reddātur. *Contra Arist.* B Atque ex iis quæ adnotata sunt, quasdam colligere positiones licet, quibus propositæ difficultati satisfiet.

Prima positio, lex humana in suis præceptis vnam potissimū iustitiæ virtutem spectat, & quæ de aliis statuit, ad iustitiam boni communis cōseruandi caussa refert. Hanc positionem supra demonstrauimus, & satis ex primo innotescit fundamento: quam ideo hoc loco ponimus, vt quoddam humanæ & diuinæ legis discrimen intelligatur.

Secunda positio, lex diuina æque præcipit omnium virtutum actus. Primum, probatur ex iis quæ supra de fine diuinæ legis diximus, qui est hominem ad imaginem Dei reformare: atqui hoc fit non solum per actus iustitiæ quibus recte afficitur erga alios, & cū aliis pacifice viuit, sed etiam per alias C quibus bene afficitur in seipso, & omnes sui partes consentientes & in vnū conspirantes habet: igitur omnium virtutum actus præcipere debet, omniū inquam uirtutum non modo moralium, sed etiam intellectualium, vt homo & ratione & appetitu sit omnino rectus, & totus teres atque rotundus: omnium, inquam, tum naturalium, vt sunt illæ quattuor, quas Cicero totius honestatis quasi fontes facit, quas nostri Cardinales vocant, tum supernaturalium, vt sunt illæ tres, quæ Theologicæ nominantur. *Lib. 1. off.* Deinde, finis legis diuinæ est bene ordinare hominem erga Deum, vt possit habere & conseruare amicitiam perpetuam cum Deo, in hac & in alia uita: sed hoc fieri nō potest nisi per omnium virtutum actus, quibus homo omnem in partem erga se, & erga Deum recte disponitur: igitur. D Per intellectuales. n. recte diriguntur rationis actus in seipsis: per morales vero actus tum interni, tum externi erga se & alios. Ad hanc doctrinam confirmandam facit illud sapientis de lege diuina loquentis dictum, sobrietatem enim & prudentiam docet, & iustitiam & virtutem, quibus utilius nihil est in vita hominibus. *Sap. 8.*

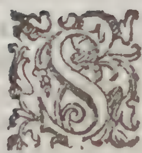
Tertia positio, diuina lex non pręcipit eadem ratione omnes omniū virtutum actus. Namque quędam seruanda statuit sub reatu grauis culpæ, & pœnę, vt sunt illa quorum transgressione Dei honor, aut proximi utilitas notabiliter, sua natura, læditur: quę, qui non seruat, Dei amicitiam violat: & in summa quæ habent necessarium ordinem ad rationem; quædam uero per modum consilij, quæ ad perfectionem pertinent, ut sunt quædam misericordiæ præcepta extra casum necessitatis, de gratificando inimico, ut cura præ-

cipitur de relinquendis racemis in vinea, & ſpicis in campis: de paſcendo A
Pro.25. inimico, ſi exuriat, & de primitijs dandis pauperibus. Atque ex dictis duas colligere licet differentias inter legem humanam & diuinam, quod illa ſpectat hominum coniunctionem inter ſe, hæc vero inter Deum & hominem: illa reſpicit rationem debiti ex vinculo iuſtitiæ, hæc vero etiam ratioñe debiti obedientiæ, iuxta ea quæ in fundamẽtis adnotauimus: ex quibus etiam argumenta diſſolueres.

Ad primum, dicitur lex vetus imperfecta, non ex hac parte, ſed aliunde, vt ſupra ſcripſimus. Ad ſecundum, quæ Chriſtus in illa ſua concione docuit, erant etiam in lege antiqua poſita, ſed quia fuerant male intellecta, & obſeruata, ideo ea expoſuit, & innouauit. Erat enim in illa lege inimici odiũ
Leu. 9. prohibitum, atque etiam inordinatus concupiſcendi actus. Vult ergo Chri- B
Deut. 28. ſtus noſtram iuſtitiam magis abundare, quia vult omnia, data præcepta, aut demonſtrata conſilia melius ob conceſſam gratiam ſeruari. Ad tertium, iam diximus, diuinam legem aliter bonum commune ſpectare, quam humana; ſpectet, vt vult omnes homines ſimiles Deo fieri, & omni ex parte beatos; ad quod omnium virtutum requiruntur actus. Ad quartum, ſoluitur ex dictis; quia ad Deum & ad eius præcepta habemus debitum iuſtitiæ legalis, quæ eſt a ſpeciali iuſtitia diuerſa, quam humana lex ſpectat. Vnde præcepti, & iuſtificationis voces ſumuntur large, vt ſignificant quodcunque debitum, quod non modo eſt ad alios, ſed etiam ad Deum, & ad ſeipſum, ideſt, ad voluntatem & rationem, vt explicuimus.

C

An omnia moralia veteris legis præcepta contineantur in decalogo, & ad illum reuocentur. Diſputat. III.

SI ab humanarũ legum ſtudioſis in decretis ab hominibus ſtatutis explicandis tantum curæ diligentiæque ponitur, quantum ex multitudine magnitudineque commentariorum intelligi licet, quanto maius profecto ſtudium ab homine vera pietate imbuto collocari debebit in explicãda diuinarum legum ſumma, quæ in decalogo continetur? quem non humana induſtria exarauit, ſed Deus ſuis digitis nobis ſcriptum dedit, in cuius obſeruatione noſtra D
eſt ſita ſalus atque felicitas, cum ſcriptum ſit, ſi uis ad vitam ingredi, ſerua mandata. Implorato itaque auxilio eius, qui decalogi auctor fuit, ad eius explicationem aggrediamur.

De hac parte, totiuſque legis cœleſtis ſumma, duobus modis diſputari poteſt: primo generatim explicando rationem, formam, conuenientiam, ordinem, numerumque, & uim horum pręceptorum: altero ſingulorum doctrinam plene declarando, quomodo ſeruari poſſint, & quomodo contra ea peccetur docendo.

Videt. Card. Aiac. Atque in præſentia de decalogo priore ratione acturi ſumus: altera alterius eſt loci & inſtituti, in qua multi elaborarunt. Quod autem ad ea

præcepta

A præcepta quæ in decalogo continentur, nō reuocentur reliqua omnia, neq; in illis contineantur, sic demonstratur.

Primo, in ueteri lege, ut proxima disputatione docui, sunt pręcepta omnium naturalium ac supernaturalium uirtutum, ut fidei, spei, & caritatis: at ista nec continentur, ut patet, nec reuocantur ad decalogum, cum in eo solū posita sint pręcepta uirtutum quæ naturaliter cognoscuntur: igitur. Secūdo, omnia pręcepta omnium legum reuocantur ad pręceptum dilectionis, & in eo continentur, finis.n.legis dilectio: ergo non id decalogum. Tertio, pręcepta decalogi sunt pręcepta iustitię erga Deum & proximum, ut supra diximus, & infra planius dicetur: igitur non continent aliarum uirtutum specie distinctarum pręcepta. Et, cum inter illa sit unum pręceptum cœremoniale,
B de die festo sanctificando, moralia præcepta ad decalogum reuocari; dici nō poterit; cum cœremonialia potius pendeant a moralibus, quæ sunt de lege naturæ, quam contra. Postremo, dubitaret aliquis, cur Deus tam breuem legem dederit, cum in decalogo a Deo exarato, non contineātur omnia præcepta quæ ad hominem perficiendum sunt necessaria: & cur quæ in decalogo continentur, dicantur decem uerba, cum sint multo plura, & cur in lapidibus, cum deberent potius imprimi in corde? & cur in duabus, & non in una, aut pluribus tabulis. Atq; hæc sunt, quæ in pręsentia dubitationem faciunt, ad quorum explicationem aliqua fundamenta ponam.

Primum fundamentum, in quo breuiter perstringā modum quo lex decalogi a Deo data fuit. Cum itaq; populus ex Aegypto in desertum ad mon-
C tem Sinai peruenisset, descendit Deus siue Angelus sub Dei persona supra monté in igne: q̄ mons totus fumabat, quasi fornax, & ita erat terribilis, præsertim sonitu buccinæ paulatim crescente. Vocauitq; Deus Mosen ad uerticé, cui dixit, ut præciperet populo, ne ad monté accederet, ad uidendū Deū, ne periret, id quod Moses fecit. Postea Deus sua uoce cœpit promulgare decalogi legem dicendo, Ego sum dominus Deus tuus, &c. Cum Deus multa alia Mosé docuisset, dedit ei duas tabulas testimonij lapideas digito suo scriptas. Interim, cum populus Mosen moram in monte facienté expectaret, sibi conflauit uitulum; Moses hac impietate cognita acceptas tabulas confregit, Deiq; iram aduersus populum placare cōtendit: qua placata, rursus Deus ei pręcepit, ut sibi duas tabulas instar priorum pręcideret, in quibus iterū scri-
D psit decé uerba quæ Deus loquutus fuerat in monte: quas scriptas posuit in arca, q̄ iuxta Dei p̄ceptū fecerat. Deus itaq; primo hanc decalogi legé ad populū ꝓmulgauit: postea eā ī duabus tabulis suo digito scriptis tradidit, quas iterū innouatas, ī arca asseruari iussit. Data itaq; fuit hęc lex ꝓxime a Deo, siue ab Angelo Deipsonā geréte Mosi, quocū Deus loquebat̃, cū magno populi terrore, ob qué steit a lōge: ac ꝓinde Mosi dixit, Loquere tu nobis, & audiemus, nō loquat̃ nobis Dn̄s, ne forte moriamur. Cui r̄ndit Moses, Nolite timere, ut.n. ꝓbaret uos uenit Deus, & ut terror illius esset ī uobis, ne peccetis. Decé āt uerba, siue p̄cepta et leges a Deo traditę hę sunt. Prima, nō hébis Deos alienos corā me, nō facies tibi sculptile, ut adores illud. Scda, nō assumes nomé Dei tui ī uanū. Tertia, meméto ut dié sabbathi sāctifices. Quarta, honora

Exo. 12. *Exo. 20.* *Deut. 9.* *Exo. 32.* *Exo. 34.* *Deuter. 9. 10.*

patrem tuum & matrem tuam, vt sis longæuus super terram, quam dominus Deus tuus dabit tibi. Quincta, non occides. Sexta, non mœchaberis. Septima, non furtum facies. Octaua, non loqueris contra proximum tuum falsum testimonium. Nona, non concupisces vxorem proximi tui. Decima, non domum, non agrum, & vniuersa quæ illius sunt. Et quoniam Deus multa alia præcepta moralia præter ista quę per se ad populum promulgauit, & scripta tradidit, tum per Mosen, tum per alios prophetas cum populum docuit, quæritur an illa ad hæc reuocentur. A

Secundum fundamentum, ea quæ homini ad honeste & pie viuendum sunt necessaria, sunt in triplici differentia: alia sunt per se notissima vel lumine naturali, vt pacem esse amandam, vel eodem lumine, accedente etiam fidei luce; vt, Deum esse, eundemque amare & colere oportere, & hæc vt per se nota tanquam principia supponi debuere. Alia sunt, quæ non possunt cognosci nisi per doctrinam & maiori disquisitione, quæ sunt veluti conclusiones ex primis principijs remotius collectæ; vt inimico esse gratificandum. Alia quæ medio modo se habent, quæ facile a quouis lumine naturali per discursum intelliguntur: quę cum sint media supponunt principia, & continent remotiores conclusiones. Cum ergo Deus aliqua præcepta per se daturus esset, tanquam sapientissimus legislator pauca tradidit: in quibus tamen omnia complexus est, & de ea virtute speciatim iura dedit, quæ maxime ad societatem cum se, & cum hominibus conseruandam, confert; vt est iustitia, quæ debiti rationem continet, quā præcepti nomen designat. B

Cum itaque finis legis sit dilectio Dei & proximi, mutua inquam animorū cum caritate coniunctio, Deus in præceptorum traditione ea hominem docuit, quæ continent modum, quo tum ipse, tum homo sit ab homine diligendus: cum dilectio in ipsa mandatorum obseruatione, necessario includatur, & is dicatur diligere, qui eius quem se diligere profitetur, præcepta seruat. Quamuis ergo omnium virtutū præcepta in lege diuina tradenda fuerint, & tradita sint: tamen conueniens fuit, vt Deus, ad amorem suum erga illum populum declarandum, ea tantum doceret, quæ ad legis finem consequendum proxime essent accommodata; vt sunt illa quæ priuatim modum diligendi Deum & proximum docent: alia postea, quæ ad istorum declarationem pertinent, per suos ministros manifestaturus. C

Prima positio, præcepta illa quæ Deus per se promulgauit, & scripta dedit, variis modis appellari solent. Aliquando dicuntur, lex simpliciter, vt eo in loco, vbi Christus dixit, Hinc pendent lex, & prophetæ: vbi nomine legis per Antonomasiam eam intelligit, quæ proxime a Deo data fuit, & totius veteris testamenti summam continet; nomine prophetæ, quidquid per prophetas ad illius legis explicationem Deus reuelauit. Dicuntur, decem sermones, & decem uerba, hebraice, Deuarim, nomine a singulari Dauar, latine sermo, & verbū, quæ vox varie usurpari solet in diuinis literis, vt alibi late docebo, hoc autem loco significat pronunciatum, breuem sermonem, sententiam nimirum paucis verbis expressam, qua loquendi forma, duodecim fidei articuli dici possent, duodecim verba. Græci voce composita, De- D

calogum

A calogum appellarunt, id est, decem sermones, siue orationes, regulasve quibus Deus populum illum per se instituit. Secunda positio, conuenienter Deus docturus illum populum per supernaturalem legem aliquam eis partem suo nomine tradidit & promulgauit. Primo, vt magis amorem suum ergo populum illum ostenderet, dum se proximum eius magistrum ac legislatorem demonstrauit. Deinde, vt maiorem auctoritatem suis mandatis daret, & magis ad obseruantiam totius reliquæ legis, quæ in his paucis præceptis continetur, eundem commoueret. Postremo, vt in aliis mandatis per suos ministros tradendis, vt sunt cæremonialia, & iudicialia, & quæ ad istorum explicationem pertinent, se tanquam primum auctorem ostenderet. Quo fit, vt quæ in decalogo, posita sunt, priuata quadam ratione lex Dei,
B dici possint, quæ extra sunt, lex Mosis: sicuti præceptum de dilectione in lege noua, dicitur præceptum Domini, quod in hoc vno omnia sit complexus, & hoc vnum præcipue docuerit. Tertia positio, conuenienter Deus in lege quam ipse per se daturus erat, complexus est allatam doctrinam de illis decem mandatis supra numeratis. Primum, quia in his ea continentur quæ præcipue a legislatore tradenda sunt: illa uidelicet, quæ ad reip. pacem cultumque diuinum, pertinent; cuiusmodi sunt ista decem mandata. Deinde, principia moralis doctrinæ non fuerunt exponenda, sed supponenda, ea uero doctrina quæ per conclusiones remotas ex lumine naturæ colligi poterat, non fuit danda a legislatore, sed relinquenda suis expositoribus, quia pluribus uerbis & præceptis egebat, nec eam facile uniuersus po
C pulus capere potuisset. Restabat igitur, vt si quæ Deus, præcepturus erat, ea præciperet, quæ ex primis principiis facile colliguntur, & ab omnibus intelliguntur, & quæ vniuerse ad populi & reip. constitutionem proxime faciunt, vt sunt istæ decem leges. Postremo, quia ista erant perpetuo mansura, nunquam mutanda, sicuti cæremonialia & iudicialia. Quarta positio, reliqua omnia præcepta moralia continentur in decalogi mandatis. Nam quæ pertinent ad prima principia continentur in his, tanquam principia & maximę propositiones in pręmissis, reliqua uero omnia, tanquam cōclusiones in principiis, vt logici norunt, vt in illo, non furaberis, non esse retinendum alienum inuito domino, res inuentas esse restituendas; in illo, de honorandis parentibus, pręceptum de honorandis principibus, & sic de
D aliis, vt infra latius dicetur. Quincta positio, conuenienter Deus pauca pręcepta per se promulgauit, ac proposuit, verbumque, vt ita dicam, fecit abbreuiatum. Primum, quia hoc infinitam Dei maiestatem atque sapientiā decebat, vt breuiter quędam communia axiomata, quibus reliqua continerentur, populum doceret; nam qui docet, non attingit res singulas, sed summa capita proponit, reliqua explicatoribus & magistris enucleanda relinquit. Vnde in legibus breuitas & paucitas laudantur: quæ tamen claritatē non tollant, quam ista mirifice conseruant: in quibus tradendis, vbi opus fuit, addita est aliqua declaratio. Sapientis itaque est paucis multa complecti, Non secus ac si Imperator legem ciuilem ferendo ita pronunciasset, honeste uiuito: Neminem lædito: Ius suum cuique tribuito. Deinde quia po-

pulo rudi pauca documenta & perspicua danda fuere, quæ facile memoriç A
traderet, et tradita retineret. Postremo, quoniam, cum non decuerit, vt Deus omnia quç ad populum illum plene instituendum faciebant, per se doceret & in tabulis exararet: opus fuit, vt breuem summã, quç potestate omnia continet, traderet. Sed peteret hoc loco quispiam, cur latius explicantur & traduntur cçremonialia, ac iudicialia, quam moralia, prçcepta? Primum, quia hęc Deus per se dedit, alia uero per ministros. Deinde, quia moralia pertinebant ad vniuersum populum, cætera ad priuatos ministros, vt ad sacerdotes, & iudices, qui ad rem sacram & publicam recte administrandam sigillatim instituendi fuere. Postremo, ex parte ipsarum rerum, quia moralia præcepta pertinent ad legem naturæ, quorum expositio cõuenienter B
doctoribus relicta fuit, cum ingenio humano eorũ discussio fieri possit: reliquorũ non item; ideo priuatim enucleãda fuere; præsertim cæremonialia quæ ad docendum, & significandum proponebantur. Sexta positio, conuenienter Deus cum maximo illo apparatu timorem incutiente Decalogum per se promulgauit. Primum, ad designandam Legislatoris maiestatem auctoritatem, potentiamque. Hinc est quod Principes & Reges, cum aliquid solemniter & publice ex regia potestate facturi sunt, cum quadam pompa, vestibus regalibus, regali sceptro, & corona, ornati, suorumque copia stipatĩ, ac buccinarum sono suam maiestatem auctoritatemque declarant: Ita Deus legem suam promulgaturus ministerio creaturarum, quæ sunt veluti eius ministri, per ignem, per fumum, per clangorem, quç diximus demonstrauit. Huc facit pulcherrima illa & poetica descriptio Dei ad auxiliãdum C
Psal. 17. venientis, qua aliquando regius vsus est Propheta. Deinde, quoniam hac ratione maximus illi populo incussus est timor: ea autem quæ cum timore excipiuntur præcepta, melius auscultantur, memoriç mandantur, ac etiã
Exod. 20. seruantur; Ideo scriptura ait, Vt terror illius esset in vobis, & non peccaretis. Septima positio, conuenienter lex illa in duabus tabulis scripta, & in arca conseruata fuit. Scripta quidem, quia scriptio perfectionem perpetuitatemque aliquam legi affert, & ne memoria efflueret. In tabulis lapideis, ad demonstrandam illius populi duritiem: de quo populo Deus dice-
Deut. 9. bat, Cerno, quod populus iste duræ ceruicis sit: In duabus tabulis, quia duorum ordinum erant præscripta; ad duas leges diuinas, & duos populos designandos: ideo primum fuerunt fractæ, & iterum innouatæ, vt designare- D
tur veterem legem aliquando cessaturam; & nouam in eius locum venturam. Ideo in arca fœderis conseruatæ, quia per legis obseruationem, seruatur fœdus cum Deo initum; cuius perpetua per arcam habebatur memoria. Tabulæ autem illę, vt quidam volunt, erant ex sapphiro: sed de hac re, cum nihil exploratum habeam, nihil asseuero.

Ad primum, præcepta fidei & spei, vt præambula supponuntur, & præceptum caritatis, vt omnium præceptorum finis, adijcitur. Ad secundum, concedimus omnia reuocari ad præceptum dilectionis, vt ad finem; cuius explicatio in decalogo continetur. Ad tertium, supra diximus, cur in decalogo priuatim iustitiæ prçcepta poni debuerint, ad quç omnia alia quæ

extra

A extra posita sunt reuocantur, prout aliquam debiti rationem continent. Illud de Sabbathi sanctificatione uniuerse sumptum est morale, cum debiti rationem includat, licet ratione certi diei, sit cæremoniale. Ad quartum, ex allatis patet positionibus.

De præceptorum decalogi distinctione. Disput. IV.

DEMONSTRATA in decalogi tradenda conuenientia, eiusq; continentia, & amplitudine: sequitur vt de eorum quæ continet distinctione disputemus. Et cum certissimum sit decē fuisse tradita præcepta, & in duabus tabulis distincta, illud dubitari
B solet, quæ, & quot in vtrisque continerentur: de qua re varie sentiunt scriptores: quorum sententias vna cum earum fundamentis breuiter attingam, & postea quid tenendum hac in parte sit, variis positionibus docebo. Prima itaque sententia fuit Hebræorum, & priuatim Iosephi, in Cap. 6.
libro tertio antiquitatum, qui in vtraque tabula quina pręcepta scripta fuisse Philo.
se existimauit; tria illa ad Deum pertinētia, & illud de parentibus honorandis, quod Deus sit Pater, vnde omnis paternitas nominatur. Qui rursus, ex illis quæ ponuntur in prima tabula, hæc tanquam distincta ponit, ego sum dominus Deus tuus, & non facies tibi sculptile: illa vero duo de concupiscentia in altera tabula posita, in vnum contrahit. Quod ad æqualem partitionem attinet, huic sententię ea ratio fauet, quia consentaneum esse vide-
C tur, cum duæ essent tabulę, vt æqualem etiam præceptorum numerum continerent. Et quod in secunda essent quinque, & concupiscentiæ prohibitio vnum faciat præceptum, colligi potest ex doctrina Pauli, qui ista quinque Rom.
in vno præcepto de diligēdo proximo, ea numerando, contineri, siue instaurari dixit. Secunda sententia quorundam Patrum, quæ a priore occasionem sumpsit, qui in prima tabula posuerunt quattuor, in secunda sex: Ita Origenes, Hieronymus, Hesychius, in caput sextū Leuitici, in illa verba, Ego sum In Ose. c. 10.
dominus Deus tuus, & Ambrosius, q accepit ab Origene, vt & alia fere omnia quæ scripsit in Paulum. Origenes primæ tabulæ quattuor præcepta ita In epis. ad Ephes. c. 5.
distinguit. 1. Ego sum dominus Deus tuus, nō habebis Deos alienos. 2. Non facies tibi sculptile. 3. Non assumes nomen Dei tui in vanum. 4. Memento vt
D diem sabbathi sanctifices. At vero Hesychius hunc in modum distribuit & enumerat. 1. Ego sum dominus Deus tuus. 2. Non habebis Deos alienos coram me, & hucusque conuenit cum Hieronymo, qui ista duo distinguit. 3. Non facies tibi sculptile. 4. Non assumes nomen Dei tui in vanum. Illud autem de sabbathi sanctificatione, putat non esse præceptum morale, cum in noua lege in alium diem sit commutatum, & esse accipiendum in sensu spirituali, vt nullum huius mundi opus faciamus. Duo vero postrema secūdæ tabulæ, vna cum prima sententia in vnum citati auctores coniungunt. Quod autem illa priora distinguenda sint, hæc suadet ratio: quia illud, Ego dominus Deus tuus sum, affirmat: illud vero, Non habebis, &c. negat: at negantia & affirmantia præcepta distinguuntur: igitur. Adde etiam, quod primum perti-

pertinere videtur ad præceptum fidei, de credendo in Deum: alterum ad la- A
triam, de eodem adorando. Tertia sententia communior est diui Augustini aliter enumerantis, & distinguentis. In prima tabula ponit tria, quæ pertinẽt ad Deum, Non habebis Deos alienos, non facies tibi sculptile: Non assumes nomen Dei tui in vanum: Memento, vt diẽ sabbathi sanctifices: In secunda septem, quæ pertinent ad proximum: ita ut illa duo de non concupiscendo sint distincta, cum illæ duæ concupiscentiæ obiecta habeant diuersa. Atque hæc sunt circa difficultatem propositam scriptorum placita; quorum diuersitas nata est ex eo, quia primum præceptum, quippe quod maiore egebat explicatione, tribus membris pronunciatum fuit, Ego sum dominus Deus tuus: non habebis Deos alienos coram me: non facies tibi sculptile: ac etiam distinctio illa de duplici concupiscentia, cum illa duo vna communi ap- B
pellatione, de non concupiscendo nominari possint. Nos de re proposita ita statuimus.

In Exod. 26. & lib. de decem cord. c. 9.

Prima positio in vtraque tabula erãt aliqua scripta præcepta: doctrina est communis, quam ea confirmat ratio, quia frustra fuisset adhibita tabula illa in qua nihil esset scriptum. Secunda positio, legis a Deo datæ pręcepta, ita sunt distinguenda, vt sint numero decem. Est communis sententia, & ipsamet scriptura hunc numerum agnoscit, cum ea decem uerba nominat: de cuius numeri congruentia postea agetur. Tertia positio, illa verba, Ego sum dominus Deus tuus, uel continent fidei de uno Deo credendo præceptum, uel sunt procemij loco posita. Conueniens enim fuit, ut antequam sua præcepta summus legislator daret, suam commendaret personam, seque ip- C
sum populo patefaceret, quem ad præceptorũ auscultationem & receptionem in illa promulgatione excitaret, ac præpararet. Quo etiam pacto Christus formulæ quam nobis de orando Deo tradidit, artificiosissimum pręmisit exordiolum, Pater noster, qui es in cœlis: vt in libro in hanc orationem edito plane docuimus. Deus itaque suam legem promulgaturus his verbis exorsus est. Ego sum dominus Deus tuus, qui eduxi te de terra Aegypti, de domo seruitutis. Quæ verba quantam sapientiam contineant, quantamq; vim habeant, postea docebo.

Exo. 31. & 34. Deut. 4. 9. & 10.

Hoc pręmisso exordio, sequitur primi præcepti de Dei adoratione propositio; quod ideo accuratius fuit expositum, quia est totius religionis fundamentum; & quia in eo præcipue peccabatur, priuateque ignorabatur, Non D
adorabis deos alienos coram me: non facies tibi sculptile, neque omnem similitudinem quæ est in cœlo desuper, neque in terra deorsum, neque eorum quæ sunt in aquis sub terra: nõ adorabis ea, neque coles: atque his uerbis negatiuis hoc affirmatiuum datur & explicatur præceptum, Vnũ Deũ adora, quomodo nobis ab ecclesia proponitur: negantia enim præcepta, affirmantia continent; vt illud, de non furando, mandatum de restituendo. Postea huic grauissimo & omnium maximo præcepto, alia subijcitur legis pars, quæ pœnas & præmium continet, quam, Sanctionem, appellant, Ego sum dominus Deus tuus fortis, Zelotes, visitans iniquitates patrum in filios in tertiam & quartam generationem eorum qui oderũt me, & faciens mi-

sericor-

A sericordiam in millia his qui diligunt me, & custodiunt præcepta mea. Postea subditur secundum, Non assumes nomen domini Dei tui in vanum: cui etiam subijcitur punitionis comminatio. Neque enim habebit insontem Dominus eum, qui assumpserit nomen Dei sui frustra. Postea additur tertium, Memento vt diem Sabbathi sanctifices; cui subijcitur explicatio, & ratio, cur is dies sanctificandus sit. Postea subijciuntur præcepta erga proximum, & primum erga parentes, cui adijcitur præmium: reliqua vero simplici negatione explicantur.

Quarta positio, præceptum de sabbathi sanctificatione est morale, & nullo modo a decalogo reijciendum, vt Hesychius voluit. Primum, pro nostra sententia facit communis aliorum scriptorum consensus. Deinde, quia B cum omnia alia quæ in decalogo continentur, sensum faciant grammaticũ, quem literalem vocant; id etiam quod de Sabbathi sanctificatione dicitur, eodem sensu accipiendum erit. Confirmatur, quia ibi naturalia explicantur præcepta; in quibus illud de aliquo die ad diuinum cultum statuendo, ponendum fuit. Quare, cum omnes nationes suis dijs aliquem diem dicassent, idem Deus, populum illum de vero cultu instruẽdo, & præceptum naturale determinando, facere debuit. Verum etsi hoc præceptum secundum substantiam sit naturale, vt ex vsu apud omnes populos cognosci licet; habet tamen aliquid iuris positiui, ut intelligi potest ex uerbis quibus fuit expressum. Denique, non satis commoda est illa spiritualis explicatio, quam Hesychius commentatus est. Quincta positio, illæ duæ particulæ, Non ha- C bebis deos alienos, & Non facies tibi sculptile, vnum faciunt præceptum, de vno Deo colendo. Nam, cum nemo possit duobus dominis seruire, necessario excluditur plurium & alienorum Deorum adoratio. Et quod dicitur de non faciendo idolo, & imagine, non est simpliciter accipiẽdum, cum in arca duo essent exculpti Seraphim. Vnde perperam hæretici argumentantur ex hoc loco ad tollendum imaginum cultum, putantes, illis verbis. Non facies tibi sculptile, contineri præceptum distinctum. Quoniam inde sequeretur esse vndecim præcepta, quod est expresse contra scripturã. Quod si dicas, hoc præceptum distingui, & illud de re, & vxore aliena non concupiscenda esse vnum, vt Hieronymus, Procopius, & Rupertus docẽt, ac proinde remanere decem; hoc, affirmari non potest; quia, si illud de non D faciendo sculptile distinguatur, distinguendum etiam erit illud, de non adorando, cum sculptile fieri possit, & non adorari: vnde adhuc augeretur numerus. Quare, non fabricatio, sed adoratio sculptilis speciatim prohibetur. Concludamus igitur, illud non esse præceptum distinctum a primo, vt Clemens Alexandrinus, Augustinus, & communis opinio docet. Vt hic omittam quod sculptile, non designat imaginem, sed id, quod ut adoretur fabricari ab idololatris consueuit.

Vnde non placet quod Catharinus adnotauit, hoc loco prohiberi imagines simpliciter, sed hoc præceptum fuisse temporale. Sexta positio, conuenienter duo ultima præcepta de duplici concupiscentia distinguuntur. Nã, cum peccatum de male concupiscendo, quod fere erat ignoratũ, ut ex Paulo di-

lo,discimus, priuatim prohibendum fuisset; iure optimo duæ prohiben- A
tur concupiscentiæ partes,ad quas humana natura est valde inclinata:qua-
rum vna ad luxuriam, altera ad auaritiam pertinet; quæ ex duobus specie
distinctis obiectis,specie distinguuntur. Octaua positio, satis conuenien-
ter ab Augustino decalogi præcepta secantur, ita vt in prima tabula tria, in
altera septem ponantur. Primum, quia conuenienter separantur præce-
pta quæ ad Deum pertinent,ab illis quæ referuntur ad proximum. Dein-
de, quia cum omnia reuocentur ad caritatem Dei & proximi, conuenien-
ter in duas partes, modo dicto, fuere distributa. Adde etiam, quod illis
tribus primis in prima tabula positis, ad Deum pertinentibus, tres diui-
uinæ designantur personæ, Pater qui est aliarum personarum fons in pri-
mo, in secundo Filius, qui Verbum Dei nominatur: in tertio Spiritus san- B
ctus, a quo omnis oritur sanctificatio. Quæ pro aliorum sententia faciunt,
argumenta, ea sic solueres.

Ad illud, quod æqualem pręceptorum numerum utraque tabula debue
rit continere; dicimus maiorem rationem haberi debuisse de eorum digni-
tate,& de distinctione secundum duos gradus iam dictos, quam de numeri
paritate. Ad illud, quod priora verba debeāt facere distincta præcepta, quia
alia affirmant, alia negant, dicimus, verba illa, ego sum, &c. non pertinere
ad præcepta, sed ad præambulum, vel ad articulum fidei, ut alij uolunt, qui
præceptis præponitur. Illæ vero tres sententiæ negatiuæ, vt iam diximus,
& Ecclesiæ consuetudo docet, vnum faciunt præceptum affirmatiuum, de
vno Deo adorando, quod ad cultum latriæ pertinet. Quæ fuerit hac in par- C
te D. Tho. sententia, late exponit Sotus. Ad illud, de unico præcepto concu
piscentiæ, iam diximus, cur potius in duo sit secandum: licet Paulus sub vna
communi appellatione, breuitatis caussa, vtrunque complexus fuerit.

An denarius præceptorum numerus sit conuenienter assignatus.
Disput. V.

ROXIMA disputatione, uniuerse loquendo diximus, legis a
Deo datæ præcepta fuisse numero decem; nunc huius numeri
ratio ac sufficientia assignanda est. In hac disputatione hæ ra-
tiones dubitationem faciunt. Primo, radix peccatorum om- D
niũ est amor sui inordinatus, igitur Deus debuit dare aliquod
præceptum, quo hunc amorem ordinaret; sicuti dedit præcepta ad suum &
proximi amorem pertinentia: vnde peccatorum aliud dicitur esse in Deum
aliud in proximum, aliud in seipsum. Secundo, videntur esse manca & ni-
mis curta illa tria præcepta de die festo, de noīe Dei frustra non assumendo,
& de honorando patre & matre, cū pluribus modis & diebus Deus colen-
dus sit, & diuersis modis eius nomini ignominia irrogetur: & plures perso-
nas tanquam parentes honorare debeamus, præsertim omnes eos qui no-
stri curam habent. Tertio, contra numerum facit, quod prohibuit aliqua-
rum rerum concupiscentiam, quę tamen vna cum rebus ipsis censetur pro-
hibita,

A hibita, cum actus externi ortum habeant ab internis, a corde nimirum, & si fuit necesse concupiscentiam in aliquibus prohibere; igitur & in omnibus cum omnium rerum turpium concupiscentia sit mala: &, si fręna iniecit cō cupiscenti appetitui, cur non etiam irascenti, cuius magna est vis? Quarto, vt præceptis secundæ tabulæ explicatum fuit illud principium naturale, quod tibi non uis fieri, alteri ne feceris, ita explicari debuit hoc aliud, quod tibi uis fieri, alteri feceris.

In hac difficultate, quamuis nō eadem de re proposita ab omnibus reddatur ratio; tamen nullas adscribere volo sententias, rem itaque paucis perstringam. Antequam autem ad positiones accedo, illud adnotauerim, de quo supra etiam facta est mentio, decalogi præcepta debuisse priuatim ea B continere, quæ expressam debiti rationem habent, & hominē recte ad Deū & ad hominem ordinant: sicut humanæ leges quæ ciuem erga principem & suos ciues recte disponunt, tunc enim optime quisque in rep. versatur cū se optime ad suum principem, suosque ciues habet. Quo fit, vt tota legum doctrina his duobus capitibus cōtineri potissime debeat: quibus præceptū caritatis erga superiorem, & amoris erga ęquales explicatur, cū ex his duobus fontibus, omnis dimanet pręceptio & cultus, tum diuinus, tum ciuilis. Rursus illud adnotauerim, ex duobus legis naturę principiis, quod tibi uis fieri, alteri feceris, Et quod tibi non uis fieri, alteri ne feceris, hoc secundū magis explicādum fuisse, quam primum, tum quia in eo facilius peccatur: tum quia expressiorem debiti rationem, quam in his pręceptis tradēdis at- C tendendam esse diximus, habet: adde etiam quod est aliquanto notius & vt supra docuimus, notiora tradēda fuere, cum quę obscura & implicata sunt, legum expositoribus relinquenda essent. Quare, non fuit conueniens, vt Deus expressius illa tria pręcepta de quibus in argumento secundo mentionem fecimus, explicaret, ne nimis longam obscuramque commmunem recte uiuendi formam, ac summam traderet.

Prima positio, conuenienter numero denario Deus sua præcepta dedit. Primo posset probari hæc positio ex perfectione numeri denarij, est enim numerus perfectissimus, tum quia omnes cōtinet unitates; tum etiam, quia est principium decadum omnium. conuenienter itaque a legislatore perfecto, perfecto numero perfecta comprehensa fuit doctrina. Deinde, cum D decalogus sit Dei opus, non potuit non esse perfectus, cum, vt scriptura ait, & ratio suadet, eius perfecta sint opera. Postea, optima sumitur ratio ex parte finis, qui est hominem bonum efficere, vel perfecte ad Deum & ad hominem ordinare. Principi Deo quidquid homo potest, debet, quia Deus est eius caussa efficiens ratione potentiæ & maiestatis, ob quam ei debet honorem, vnde primum oritur præceptum. Rursus, est eiusdem caussa exemplaris, quia homo factus est ad Dei similitudinem, vnde ei debet reuerentiam, non abutendo eius nomine ad falsum affirmandum, & ita secundum extat pręceptum. Denique est eiusdem caussa finalis ratione bonitatis, per quam nobis omnia bona largitur, sumus enim oues pascuę eius & ipse fecit nos, non ipsi nos: ac proinde ei gratias agere debemus, eum certis diebus

colendo,

Gabr. Not. 5. d. 37. colendo, & laudando, vnde manat tertium. Vel dicas subditum suo principi tria debere, fidelitatem, reuerentiam, famulatum. Fidelitas erga Deum in eo consistit, vt principatus ad alium non deferatur, & de hoc, primū datur pręceptum, vnum cole Deum, non habebis Deos alienos. Reuerentia requirit, vt nihil iniuriosum in eum committatur, de quo secundum traditur mandatum, de nomine non vane assumendo. Famulatus autem debetur domino ratione beneficiorum, quæ ab eo in subditos proficiscuntur: quare

Psal. 103. cum Deus pluuat super iustos & iniustos, & impleat omne animal benedictione, hoc est, muneribus, ideo tertium datur præceptū, de die festo in Dei honorem celebrando. Conuenienter igitur, & sufficienter primæ tabulæ præcepta ordinant hominem erga suum principem Deum. Vel cum Augustino dicamus. Primo præcepto iubemur reuereri primi principij vnitatem, secundo eius veritatem; tertio eius bonitatem, in qua sanctificamur, et quiescimus, quasi in fine. Circa hæc tria præcepta nota, in eis ordinari tres hominis actus, Opus, dum prohibetur sculptilis factio: verbum, dum prohibetur vana nominis Dei vsurpatio: & cogitationē, dū cultus diei festi iniungitur, qui præcipue in animo consistit. Quod ad rationem numeri mandatorum secundæ tabulæ attinet, hæc communiter reddi solet. Ratio debiti hominis ad hominem, vel est priuata erga quoddam personarum genus; vt sunt illi quos homo, vt genitores, secundum Deum, sui auctores habet; & ita in secunda tabula quarto loco; ponitur mandatum de honorandis parentibus; quibus tantum filius debet, vt eis, sicuti nec Deo, satisfacere nullo modo queat. Vel est communis & generalis ad omnem humanam societatem, & subditos sub eodem principe Deo; vt nemini noceat, vel opere, vel verbo, vel corde & cogitatione. Opere potest quis nocere alteri, in eius persona; vnde nascitur quinctum præceptum, de non occidendo, sub quo intelligitur prohibitum omne corporale nocumentum: Vel in persona ei coniuncta, quantum ad bonum prolis; vnde sextum præceptum, de nō mechando: vel in bonis externis & fortunæ; vnde septimum oritur mandatum, de non faciendo furto. Ore nocetur, proximo speciatim per falsum testimonium, vnde læditur fama: & id, octauo prohibetur mandato.

(margin: A — at "gitur, qui præcipue"; D. Tho. Gabr. — at "torum secundæ tabulæ"; Arist. in ethic. — at "rentibus"; B — at "persona; vnde nascitur")

Denique, nocetur corde, vel per concupiscentiam eorum quæ ad luxuriam pertinent; hinc nonum, de non concupiscenda uxore: vel per concupiscentiam auaritiæ, vnde decimum, de non appetenda re aliena. Sunt enim hæ duæ concupiscentiæ quasi duo fontes, vnde omnis scaturit in proximū iniuria, & nocumentum: quos fontes qui ardore diuini amoris exiccaret, is optime ad humanam societatem esset affectus, nocerétque nemini. Atque ex his patet ratio denarij numeri ex fine desumpta. Secunda positio, aliorum bonorum, aut malorum operum varietas his ijsdem præceptis censetur inclusa: ita ut potestate, in his omnia damnentur vitia, & omnia pręcipiantur bona. Hanc positionem infra plane explicabo, cum de alijs pręceptis quę extra decalogum habentur, agam: nunc breuiter dixerim, in primo prohiberi omnem idololatriam, & idololatrię speciem: in secundo omne blasphemię genus: in tertio, omnis Dei colendi ratio continetur: in quarto D

omnis

A omnis honor & reuerentia in omnes qui aliqua nos paternitatis, aut affinitatis ratione attingunt: in quincto, omnes modi quibus personę noceri potest: in sexto, omnes fornicationis & luxurię formę: in septimo omnia nocumentorum genera, & fraudes: in octauo omnia peccata quibus ore proximus lędi potest: in duobus reliquis radices multorum malorum resecantur. Tertia positio, nihil fuit necesse, vt in decalogo continerentur pręcepta de uirtutibus, quibus homo erga seipsum dirigitur. Primũ, quia quod attinet ad amorem, satis, aut potius plusquam satis quisque se amat, & se nimium amando erga alios male afficitur; vnde hac in parte per pręcepta iustitię dirigendus fuit. Deinde, quia quod attinet ad alias virtutes, doctrina ista, cum non disponat in ordinem ad multitudinem, hominum studio, &
B magistris morum relinquenda, & per alios tradenda fuit: cũ sit a primis naturę luminibus aliquanto remotior.

Ad primum, patet ex proxime allata positione. Ad secundum, patet ex ijs quę in explicatione secũdę positionis attulimus, & supra adnotauimus: neque enim fuit necesse, vt a summo legislatore proxime omnia explicarentur, & exponerentur, sed solum vt omnia generatim dictarentur. Ad tertium, non semel diximus, cur concupiscentiæ peccatũ, præsertim circa duo priuata rerum genera prohibendum fuerit. Adde, quod in aliorum operum concupiscentia, vt in homicidio, in falso testimonio, non solet homo ita delectari, vt in concupiscentia rerum ad luxuriam & ad auaritiam pertinentium, merito igitur, carnis & oculorum prohibetur concupiscentia,
C quia, vt ait Ioannes, omne quod est in mundo concupiscentia carnis est, & concupiscentia oculorum, & superbia vitæ. Appetitus irascibilis ideo nullo aliquo præcepto fuit cohibitus, quia quæ in eo sunt perturbationes ex concupiscibili nascuntur, cum ea de caussa aliquis irascatur in alium; quia rei concupitæ consequutionem impedit. Quare cupiente parte compressa etiam ea quæ irascitur frœnata censetur. Ad quartum ido non fuit explicatum illud principium, quia difficiliorem continebat expositionem, quę diuinæ legis doctoribus & expositoribus relinquenda fuit. *1. Ioan. 2.*

An decalogi præcepta sint conuenienti ordine tradita. *Disp. VI.*

D SVFFICIENTIA, atque conuenientia pręceptorum diuinæ legis exposita, sequitur vt de corũdem ordine aliquid dicamus; vt videatur, an sit verum illud, quod aliquando scriptum reliquid Paulus, Quæ sunt, a Deo ordinata sunt: & quod de hac lege id affirmari non possit, hæ rationes demonstrare vidẽtur. *Rom. 13.*
Primo, is qui ordinate docet, a notioribus nobis incipit; cum hæc sit nobis innata via, vt ab ijs quę sunt nobis magis nota auspicemur: at præcepta quę in secunda tabula continentur, sunt nobis notiora, vt ex iam dictis patet: igitur ab his auspicandum fuit: Adde, quod per amorem proximi cuius præcepta in secunda tabula traduntur, ad amorem Dei, de quo in prima tabula præcipitur; traducimur: & ideo Ioannes de dilectione loquendo dixit, Qui *Aristot. 1. phys. t. 2.* *1. Ioan. 3.*

fratrem suum quem videt, non diligit, Deum quem non videt, quomodo di- A
Psal. 33. liget? Secundo, hæc est via & ratio accedendi ad Deum, vt prius vitetur malum, & postea fiat bonum, iuxta illud, Diuerte a malo, & fac bonum, & pars prima virtutis, est vitium fugere, sicuti Sapientiæ, stultitia caruisse: igitur in tradendis præceptis, negantia affirmantibus præponenda fuerunt; id quod factum non est. Tertio, generalia præcedunt specialia: igitur præcepta quæ nos ordinant erga omnes homines, debuere præcedere illud, quod nos instituit circa priuatas personas, idest circa parentes. Postremo, concupiscentia est radix omnium malorum, & ex corde prauo omnia profluunt mala, quæ postea actu perficiuntur: igitur præcepta concupiscentiæ debuerunt præcedere præcepta de opere & ore. Quia in re versamur facili, nihil est cur aliquid adnotemus; ideo ad positiones accedamus. B

Prima positio, hæc dubitatio de ordine præceptorum diuinæ legis, nullo modo est negligenda, & quasi friuola omittenda. Prima ratio sumitur, ex parte Dei, qui cum sit sapientissimus, non debuit, immo non potuit suam doctrinam sine summo ordine tradere: Et, si Iurisperiti tantopere in ordine & connexione earum legum, quæ interdum temere congestæ atque cōfarcinatæ sunt, inquirenda desudant; cur idem in præceptis a Deo datis faciendum non erit? vt ibi summus inueniatur ordo, & consequentia, vbi, prima fronte, nulla esse videtur. Altera ex parte nostri, quia præceptorum ordine perspecto, quo etiam ordine a nobis seruanda sint; intelligitur: nam cum caritas debeat esse ordinata, ea quoque præcepta quibus caritas explicatur, ordinate tradita, ordinate seruanda erunt. Secunda positio, præcepta C quæ nos ordinant ad Deum, conuenienter præcedunt ea quæ nos ordinant ad proximum. Primum, quia Deus est finis omnium nostrarum actionum: a fine autem, veluti a quodam principio, omnes humanę regulantur actiones, quæ sunt circa media: ne igitur aberraremus a fine; prius circa finem instituendi fuimus. Deinde, quia decalogi præcepta explicant caritatem in Deum & proximum; at ratio diligendi proximum sumitur a dilectione diuina: igitur eius præcepta prius explicanda fuere. Huc etiam facit quod homo est magis propensus ad Deum amandum, quam seipsum. Postea, præceptum includit rationem debiti: at nullum est notius, & maius debitum, quam illud, quod cum Deo habemus: hoc igitur priore loco fuit explicandum. Ad hæc, Deus est ueluti Princeps humanæ reip. atqui prius aliquis in- D stituendus est erga Principem, quam erga suos ciues: igitur. Postremo, hanc doctrinam confirmares auctoritate prophanorum scriptorum, qui dum homines ad honeste pieque viuendum instituebant, eis de Deo colendo primum præceptum dabant. Ita præter alios Isocrates, in paranætica ad Demonicum, cum ait, Deos itaque time, parentes autem honora: amicos autem venerare: legibus vero obtempera. Tertia positio, tria præcepta quæ nos ordinant erga Deum, conuenienti ordine tradita fuere. Nam ex tribus actibus quos supra diximus subditum erga suum principem exhibere debere, priorem locum occupat fidelitas, de qua primum datum est præceptum de alienis dijs non colendis. Secundum reuerentia & honor, de quo traditur

secundum,

A ſecundum, de diuino nomine in honore habendo, & non uane vſurpando: tertium famulatus & obſequium, de quo tertium. Quare, cum nullum ſit grauius peccatum in ſeruo, quam fidelitate deſpecta ad ſui domini inimicum deficere, & magis peccet, qui ignominioſe ſuum principem tractat, quam qui ei famulatum non præſtat; optimo ordine iſta tria dantur præcepta, ad remouenda tria iam ſuo ordine numerata, & magis minuſque grauia peccata. Quarta poſitio, ex præceptis quæ nos ordinant erga proximos iure optimo priore loco ponitur illud affirmans de honorandis parentibus. Primum, quia poſt Deum, ſecundum locum parentes tenent; cum ſint auctores & perfectores noſtri; & quaſi dij, & nos ſubditi, & quaſi quædam eorum partes. Deinde, quia ratio debiti in præceptis explicanda, hic B maxime elucet: quod debitum tantum eſt, vt nunquam perſolui queat. Ex quo intelligeres, quantum ſit ſcelus ſuis parentib. honorem multis & maximis de cauſſis debitum non exhibere: quod cum antiqui legiſlatores optime intelligerent, grauiſſimis ſupplicijs parricidium puniendum ſtatuerũt; vt in Roſciana docet M. Tullius. Quincta poſitio, in præceptis negatiuis quibus ordinamur erga alios homines, congruus ſeruatus eſt ordo. Primum, ſumitur ratio a grauitate operis: quia grauius eſt nocere facto, quam ſermone & corde: & magis peccat qui ſermone, quam qui corde peccat. Deinde, ex parte bonorum in quibus opere nocetur proximo. Maius enim nocumentum eſt, priuare vita: poſt hoc, lædere in perſona coniuncta, & in certitudine ſuę prolis: poſtea in bonis externis. Vnde in quincto prohibetur ho C micidium, in ſexto adulterium, in ſeptimo furtum, in octauo falſum teſtimonium: in nono alieni tori concupiſcentia, & in decimo aliarum rerum inordinata appetitio. Sexta poſitio, in hac diuina lege omnes licet animaduertere ordines. Dignitatis, quia digniora priore loco ponuntur, ut patet: doctrinæ, quia, prius quæ notiora ſunt, quam quæ minus nota traduntur: naturæ, quia prius in eodem ordine ſita ſunt affirmantia, quam negantia: intentionis, quia prius quę ordinant circa finem, quam quæ circa media: & exequutionis, in præceptis ad Deum pertinentibus, quia prius docemur relinquere, malum, tum facere bonum.

Ad primam, recta docendi ratio requirebat vt a magis neceſſarijs & dignioribus, & ab illis unde alia pendent, ſumeretur initium, in quibus tra- D dendis ſeruatus eſt ordo doctrinæ. Et cum amor Dei ſit ratio amandi proximum, quem amamus, propter Deum, ideo præcepta de diligendo Deo prius explicanda fuere. Ad ſecundum, primum, ordo de quo in hoc argumento quæritur, ſeruatus fuit in præceptis primæ tabulæ: in ſecunda vero, ideo priore loco ponitur affirmatiuum, quia eſt magis debitum, & connexionem habet cum illis, quæ in prima tabula continentur. Ad tertium, illud debuit præcedere, quod maiorem debiti habebat rationem, quam in præceptorum traditione attendendam eſſe diximus. Ad quartum, ideo priore loco poſita ſunt præcepta prohibentia actus malos, quam quæ prohibent concupiſcentiam, quia illa ſunt manifeſtiora, ac etiam aliquo pacto, ex adiunctis, grauiora, grauiuſque offendunt.

 A

An decalogus conuenienti forma traditus fuerit. *Disput.* *VII.*

INTER alia quæ ab ijs qui de humanis legibus agunt, examinari solent, est earum forma: quæ primum in eo consistit, ut supra docuimus, vt lex habeat initium aliquod, quasi proœmiũ: deinde vt cõtineat ipsa præcepta: postremo vt addatur sanctio, hoc est pœnæ præmijve promissio. In præceptis vero tradendis ea obseruatur forma, vt dentur per affirmationem, vel negationem, & quod aliquam habeât annexam constitutionis rationem. Atque ex his, quæ in hac parte rationes dubitationem faciũt, facile intelligentur. Quod igitur non conuenienti forma traditus sit decalogus, his argumentis demonstro. B

Primo, quia ex cõmuni sententia nullum videtur adhiberi proœmium: nemo enim quod viderim, tale quid in hac lege obseruauit: Secũdo, cur singulis præceptis affirmantibus, non subiectum fuit suum contrariũ negans, & negantibus affirmans? in quo melior quædam apparuisset forma. Tertio, cum legum anima sit ratio, cur nõ omnibus adiecta fuit, sed solum primo, ac tertio? Quarto, cur pœna & præmium non adiecta sunt omnibus, & in fine cum propter pœnas homines a prohibitis rebus abstineant, & ob præmium iussa faciant? Quincto, cur in solo tertio præcepto tradendo, mentio facta est de memoria præcepti habenda, cum tamen omnia sint, perpetua memoria retinenda? quod Deus sæpe in sua lege repetendũ curauit. Sexto, cur si primum præceptum est negans & tertium affirmans, ecclesia illud explicat per affirmationem, dicendo, Vnum cole Deum: & tertium per negationem dum dierum festorum celebrationem per prohibitionem exponit? C

Ad huius difficultatis explanationem illud primo adnotauerim, multo latius patere illud præceptum quod per negationem exprimitur, quã quod per affirmationem: vnde dici solet, negatiuum obligare pro semper, idest, in omni casu, & ad semper, idest, omni tempore, ideo cum dicitur, Non occides, neminem, nullo tempore debeo occidere: at uero affirmatiuum, obligat pro semper, sed non ad semper, idest, non omni tẽpore, sed cum, exempli caussa, honorandi parentes offertur occasio, & caussa. Et cum in negatiuo contineatur prohibitio mali, quæ manifestam cõstitutionis, rationẽ habet, hinc est, vt non sit necesse cur eius reddatur ratio. At vero in præcepto affirmatiuo ratio assignãda est: quia si loquamur, de præceptis iustitiæ ac debiti rationẽ habentib. cum non sit ita notũ, cur aliquid alicui debeamus, ideo aliqua addenda est ratio. Rursus notandum est, in eo affirmationem differre a negatione, quod omnis affirmatio negationẽ continet, nam, si dicas aliqd esse nigrum, sequitur necessario non esse album: at vero non omnis negatio affirmationem: ut cũ inter duo contraria aliquid est interiectũ: vnde non sequitur, non est album, igitur nigrũ: similiter, non ex eo quod communi legis naturæ notione prohibemur, nemini nocere, sequitur, vt omnib. debeamus prodesse, ni aliqua vrgeat necessitas Ex quib. colligitur, cur negantib. præceptis tabulæ secundæ nullum sit additum affirmans: quia, cũ sit ignotũ D

ac

A ac valde a principijs primis remotum cui & quando debeamus prodesse, ideo magistrorum institutioni & determinationi relinquendum fuit.

Et quia omnino exploratum erat Deo & parentibus nos aliquid debere, propterea de diuino cultu, & de honorandis parentibus affirmantia data sunt præcepta.

Prima positio, decalogi legem conuenienti forma traditam fuisse omnino dicendum est. Quoniam, vt diuina tradunt eloquia, Deus omnia fecit in mensura numero, & pondere, quę sine conuenienti forma esse non possunt: cum ergo decalogus sit Dei opus, congruentem formam habere necesse est. Hac facit illud de hac lege pronunciatum, Hæc est.n. sapientia vestra & intellectus coram populis, vt audientes vniuersi præcepta hæc, dicant, En populus sapiens & intelligens, gens magna: at si hæc lex non fuisset debita forma tradita, non posset dici sapientia, nec populus sapiens: cum sapientis sit ordinate omnia disponere. Secunda positio, hæc lex cōuenienter tradita fuit quoad omnes partes, quas lex habere debet. Habet.n. exordiū, vt supra diximus, quod postea explicabimus: habet pręcepta ipsa, ac etiam sanctionē.i. pęnæ, & pręmij appositionē, vbi necesse fuit. Tertia positio, nihil fuit necesse, vt cuiq; præcepto negatiuo, vel affirmatiuo suū adijceretur oppositū. Quoniam, vt adnotauimus, affirmatio negationem continet, & negatio non necessario infert affirmationem, ac proinde sapientum doctrinæ relinquendū fuit. Quarta positio, conuenienter primum præceptum explicatum fuit per negationem, quamuis contineat affirmationem. Quia per hanc formam remouendus fuit populus ille ab idololatria, ad quam erat valde propensus: & falso cultu remoto, necessario verus infertur, cum notissimum sit Deū esse colendum. Quincta positio, conuenienter secundum pręceptum traditur per negationem, nulla subiecta affirmatione. Quia notissimum est, Dei nomen non esse frustra & vane sumendum: at vero quando vsurpandum sit, vt fit in iuramento licito, est valde dubium, ac proinde determinatio sapientium doctrinæ relinquenda fuit. Sexta positio, conuenienter tertium & quartum præceptum per affirmationem traduntur. Quia in his datur doctrina de colendis & honorandis nostris auctoribus, quod debitum vt manifestum, per affirmationem explicari debuit: quæ quoniam negationem continet, nihil opus fuit adijcere præcepta negantia. Septima positio, conuenienter duobus tantum præceptis, & non alijs addita est præceptionis ratio, primo & tertio. Quia præcepta moralia, quæ ponuntur in decalogo, vt notissima, manifestam habent rationem: cæterum, cum illa duo habeant aliquid speciale, ideo in eis aliqua subijcienda fuit ratio. Nam primum, non docet simpliciter Deum esse colendum, sed etiam omnem falsum cultum, & idolomaniam exterminat, & ad verum cultum vero Deo exhibendum traducit, ideo additur ratio, siue præmunitio, Ego sum dominus Deus tuus. Tertium vero, quia habet aliquid cæremoniale, cum in eo Dei cultus ad certū diem sit contractus, idcirco aliqua ratione muniendum fuit: qua recolitur memoria primæ caussæ colendi Dei, quæ est ipsa creatio, & huius præcepti finis designatur, quies in Deo, & ideo in tali die ab omni opere quiescendum est; quia

Sap 11.
D. Tho. 1. par.
Deut.
B
C
D
Gen.

in eo Deus quieuit. Octaua positio, conuenienter tribus tantum præceptis subiecta est sanctio.i.pœnæ prœmijve determinatio; primo secundo,& tertio. Primo addita est pœna,& prœmium, cum dictum fuit, Deum esse forté.i. potentem,& Zelotem.i.vehementer amantem,& misericordem: Visitãs iniquitatem,& faciens misericordiam. Quibus verbis & pœnam cōminatur legislator,& pręmium promittit, quia hoc primum pręceptum tãquam aliorum fundamentum, illis duabus rebus muniendum fuit, quibus homines commoueri solent, detrimento,& emolumento: ideo se valde iustum ostendit Deus, cum ait se punire iniquitates vsq; in quartam generationé,& maxime misericordem, cum dicit, se facere misericordiam in millia: superexultat enim misericordia iudiciũ, hoc est magis a Deo exercetur,& magis demonstratur, qua de re quodammodo vna cum iustitia contédendo, gloriatur misericordia, vt est apud Iacobum. Secundo, quia populus ille, vt ad idololatriam, ita ad periuria erat ualde propensus, ideo comminatur se non habiturum insontem, hoc est impunem, eum qui contra fecerit. Tertio, quia ex parentũ dilectione nihil emolumenti nobis accedere uidebatur, proinde non satis fuit in memoriam generationis beneficium reuocare, sed pręmiũ lōgę uitę super promissa terra adijcitur, pręmium illi populo carnali satis accommodatum,& æternæ uitę symbolum. Nona positio, conuenienter tertiũ præceptum traditum fuit sub hac forma, Memento, ut diem sabbathi sanctifices. Quoniam legislator reuocabat in mentem singulare beneficium creationis; cuius ueritatis articulus, nostræ salutis est fundamentum: uel, ut ait Sotus, ideo adhibita est ista forma, quia hoc pręceptum habet aliquid cæremoniale, quod non ita est nobis insitum,& memoriæ infixum, ut id quod ad mores pertinet.

Cap. 2. Gulielm. Par. lib. de leg.

A B C

Et quoniam quæ in contrarium allatæ fuerunt rationes facile ex dictis soluuntur, ideo earum priuatam solutionem omittimus, & ad alia transitum facimus.

An in præceptis decalogi per vllam potentiam, etiam diuinam, possit fieri dispensatio. *Disput.* *VIII.*

HAEC disputatio, quæ grauissima est, eo spectat, ut uis diuinæ legis in decalogo traditæ, quæ eadem est cum naturali, explicetur. Quo loco meminisse oportet, quid per dispensare intelligendum sit. Dispensare itaque designat per facultatem & auctoritatem, legis ratione manente inuariata, & in eodem sensu, aliquem ab eiusdem legis obligatione soluere. Nam, si legis ratio uarietur, uel eius sensus mutetur, uel lex cessat, uel fit interpretatio, per æquitatem. Quod in pręceptis decalogi, saltem per diuinam potentiam fieri possit dispensatio, sic probo. D

Primo, ex facto & exemplis: dispensauit Deus cum Abrahamo, ut posset filium occidere: cum Sansone, ut se una cum aliis perimeret: ác ét cum Eleazaro, cũ Hebręis in furto, q̃ iussu Dei acceperũt vasa ab Aegyptiis, q̃ nō restituerunt:

Gen. Iud. 16. 1. Mac. 6.

A fuerunt: cum Osea in fornicatione, qui Deo imperãte, fornicariam cognouit, & filios fornicationis habuit: & Machabęi sine peccato pugnarũt in Sabbatho, cum tamen ex lege decalogi, tali die ab omni opere cessandum esset. Secundo, a pari, quilibet legislator humanus potest dispensare in lege a se facta: igitur & summus legislator in omni sua lege naturali & diuina, cum sit earum conditor. Tertio, ex Aristotele, quæ sunt de lege naturæ variari possunt: igitur sunt dispensationis capacia: nam si quid obstaret, esset eorum firmitudo, & stabilitas. Quarto, si in his præceptis non posset esse dispensatio, sequeretur Deum velle aliquid necessario ad extra, quia non posset, gratia exempli, velle contrarium huic pręcepto, Non occides: igitur necessario vult, ne fiat occisio: atqui consequens est absurdum, cum Deus solum seipsum necessario velit: igitur antecedens falsum. Quincto, quod non implicat contradictionem, Deus sua omnipotentia potest efficere: atqui dispensare in his præceptis non implicat: igitur. Sexto de lege naturæ est, nequis cognoscat sororem: & tamen filij Adæ suas cognouere sorores matrimonio legitimo; & Sara fuit Abrahæ soror, vt ex scriptura discimus: ergo. Postremo, Pontifex dispensat in voto & in iuramento, quæ obligant ex lege naturali, & in gradibus prohibitis in lege diuina: igitur multo magis Deus hoc poterit, qui Pontifici talem auctoritatem dedit.

Cap. 1. *1. Mac. 2.* *Scot.* B *Ocamus.* *Gen.*

Prima sententia aliquorum Iurisper. vt alibi diximus, qui existimarunt Pontificem dispensare posse in lege naturali & diuina; nixi argumento posteriore loco facto. Secunda Gulielmi Ocami, qui vniuerse ait, nihil esse C adeo malum & iniquum in quo Deus dispensare non possit, ita vt ex dispẽsatione fiat laudabile, etiam ipsum Dei odium: nullum enim verbum, hoc est, res nulla, impossibile est apud Deum, & cum ideo aliquid sit peccatum, quia est lege prohibitum: lege ergo sublata, quam Deus potest auferre, nullum erit peccatum. Quare, secundum istam sententiam, non solum Deus potest in aliquo præcepto dispensare, sed etiam contrarium præcipere. Tertia superiori contraria, eorum qui tenent, nullum præceptum decalogi esse dispensabile per quamcunque potentiam: loquuntur autem de præceptis decalogi; quia quædam alia quę sunt extra decalogum, licet pertineant ad legem naturę, dispensationem admittunt. Ita diuus Thomas in prima secundæ, & ibi dominus Caietanus, Sotus, & alij Thomistæ, ac etiam Altisiodorensis, D Richardus, & nonnulli alij. Quarta, Scoti, quem sequitur Gabriel, qui dicunt, duo solum præcepta esse indispensabilia, primum & secundum primæ tabulę, reliqua omnia dispensationis per Dei potentiam esse capacia. Inquiunt enim aliquid esse de lege naturæ dupliciter: vno modo, tanquam principium practicum, vel vt conclusionem necessario inde cõsequentem; & in istis nulla potest esse dispensatio, in quo ordine sunt duo prima pręcepta: altero modo, neque vt principium, neque vt necessariam conclusionẽ, & quæ sunt huius ordinis, vt sunt reliqua omnia decalogi præcepta, sunt dispensabilia; quia non habent necessariam connexionem ad consequutionẽ vltimi finis. Idẽ sentit Petrus Tarantasia, diuus Bonauentura, & Marsilius. Est itaque hæc opinio, veluti media, inter secundam & tertiam.

1. S. d. 29. *Lib. 3. tit. 7. q. 5.* *3. sent. d. 37. q. u.*

i.s.d.47. q.4. Quincta, quæ etiam media via incedit, Durandi, asserentis in quarto de honorandis parentibus, & in quincto, de non occidendo posse fieri dispensationem diuina auctoritate, in alijs non item. Sexta, aliorum qui dicunt Deum posse dispensare in præceptis decalogi hoc modo, auferendo rationem culpæ in ordinem ad se; non tamen auferendo malitiam in ordinem ad rationem humanam: quæ sententia sic explicatur. Duplex est malitia in actu humano: vna quæ est contra rationem: altera quæ est contra voluntatem Dei. Peccatum non habet ex priore malitia quod dicat culpam contra Deum, sicut nec peccatum naturæ, vel artis, non censentur habere rationem culpæ, licet sit contra naturæ præscriptum, & contra artem; sed ex eo, quod est contra diuinam voluntatem. Est aũt diuina voluntas duplex; vna qua vult aliquid, vt parentes honorari: altera, qua vult nos id velle, vt nos velle honorem parentibus exhibere: peccatum non cõmittitur contra priorem voluntatem, sed contra posteriorem; cum aliquis possit nolle quod Deus vult, ni sciat Deum ipsum id velle. Tunc dicunt, quamuis Deus velit non esse occidendum; tamen, sua potentia absoluta, potest non obligare nos ad id volendum; sicuti multa vult, ad quæ nos nõ obligat, vt sunt ea quę consilij rationem habent. Hoc itaque modo Deus posset dispensare in decalogo, si nollet nos obligare ad volendum id, quod ipse præcipit; & quia secus faciendo, non fieret contra voluntatem diuinam, ideo non committeretur peccatum. Vt quid in hac difficultate tenendum sit doceamus, notandum est, naturalia præcepta illa proprie & principaliter dici, quæ sine vllo, aut certe facillimo discursu cognoscuntur, & apud omnes populos & homines eadem sunt; tum quoad notitiam, tum quoad rectitudinem. Nam, quæ maiore inquisitione a legislatore constituuntur, dicuntur humana, & non sunt eadem apud omnes. Quod si lumine supernaturali innotescant, dicuntur diuina positiua. Potest autem aliquod præceptum negatiuum tribus modis dici naturale. Primo, quod sit de re intrinsece mala, ita ut semper & apud omnes sit mala, nec per vllam, circunstantiarum mutationem possit fieri bona; vt odium Dei, & mendacium; & hæc præcipue vim legis habent; & sunt communissima iuris naturæ principia. Secundo, quod sit de re mala semper & apud oẽs, excepta extrema necessitate, vt est rei alienæ vsurpatio inuito domino; matrimonij contractio cum propria sorore; quæ duo semper apud omnes qui recta vtuntur ratione, remota necessitate, pro naturali lege habita fuere. Tertio, quod sit de re mala solitarie & absolute considerata; quæ mutatis circunstantiis honestari queat; ut est hominis occisio. Nam homicidium nude consideratum apud omnes male sonat; sub qua ratione prohibetur in decalogo; tamen si circunstantiæ accedant, ut si fiat ob commune bonum, non male sonat; similiter, si addatur iniuriæ propulsatio cum moderata tutela. Huc referres iuramentum; quod nude sumptum male sonat; cum sit quoddam incredulitatis, & humanarum fraudũ
Mat. 5. indicium, sub qua ratione fuit a Domino prohibitum; & tamen suis circunstantijs vestitum, fit licitum. His ita adnotatis, quid tenendum videatur, quibusdam positionibus aperiemus; & quidem primo de Pontificis pote-

state

A ſtate cum in argumentis de ea facta ſit métio, circa ius naturale & diuinum, de qua etiam re ſupra nonnihil diximus.

Prima poſitio, nulla poteſtas humana, ét pontificia in iure naturali & diuino ſimpliciter, diſpenſare poteſt. Eſt cōtra Iuriſtas, qui aliter exiſtimāt, aut aliter loquuntur, ac debent. Primum probatur ex cōmuni ſententia Theologorum, & nonnullorum Legiſtarum. Deinde hac ratione, quia diſpenſatio eſt q̄dam legis abrogatio, ſed non eſt humanę poteſtatis legem naturalem, vel diuinam ſimpliciter, ideſt, omni ex parte, abrogare, igitur nec partem aliquam: minor propoſitio eſt manifeſta, quia inferior poteſtas propria auctoritate non poteſt auferre legem ſuperiorem, vt eſt diuina & naturalis. Dixi, diuinam ſimpliciter, quia aliquid eſt de iure diuino duobus modis: *Tut. crem. lib. 2. ſum. cap. 107.*
B primo, cum res aliqua ex ſola Dei voluntate dependet, vt quod baptiſmus fiat in aqua, quod ſit neceſſaria materia & forma: Secundo, cum intercedit humana uoluntas, vt accidit in uoto, & iuramento, quæ vbi facta ſunt, obligant ex iure diuino, ſed Deus non obligat ad uouendum, vel iurandum. In priore genere nulla poteſt fieri a Pontifice diſpenſatio, & ita non poſſet facere, vt baptiſmus fieret in uino, vel lacte, in poſteriori uero maxime, qua parte ibi intercedit hominis voluntas, quæ eſt ſub poteſtate humana: homo. n. ſibi iſtam legem ſtatuit. Quare in hoc genere potius dr̄ diſpenſari, quā declarari, vt exiſtimauit Bonau. quia uotum cōtinet ius miſtum. Vn̄ pontifex in matrimonio nō immutat aliquid, quod pertineat ad materiam & formā, ſed qua parte eſt contractus quidam naturalis, ſub qua ratione facit illud ratum, aut irritum.
C Nec propterea quod poteſtas humana non poteſt diſpenſare in iure naturali & diuino, ſequitur vt illud declarare non poſſit, determinando, ampliando, & reſtringendo, qua declaratione oſtenditur, quod in hoc, vel illo caſu non obliget, id quod ſic probatur. Primo, iſta iura ſunt vniuerſalia: at ius uniuerſale eget declaratione, alias enim ſæpe contineret maximā iniuſtitiam; igitur in terris debet eſſe poteſtas declarandi huiuſmodi iura. Deinde, probatur ex facto, quia in iure diuino dictum eſt, In ore duorum, vel trium ſtet omne verbum, & tamen in l. hac conſultis. C. de teſtamentis, determinatur, vt in teſtamento ſeptem adhibeantur teſtes, & ita declaratur ius illud procedere in neceſſitate. Similiter, quod in neceſſitate liceat inuadentem occidere, eſt declaratio quædam præcepti de non occi-
D dendo. In lege, tum ciuili, tum eccleſiaſtica præſcriptio transfert dominiū, qua lege declaratur illud, de non accipiendo alieno. Denique Papa declarare poteſt, an in ſacramento confirmationis ſit neceſſarium balſamū, quod nondum eſt declaratum. Poſtremo, adde ſententiam communem Canoniſtarum, cap. Cum tanto, de conſt. & cap. Vt animarum, eodem tit. libro ſexto. Quo loco, nota, ſolum penes Pontificem eſſe poteſtatem declarandi ius diuinum, vel naturale, an ſit pecatum, nec ne, vt patet, ex cap. cum nouit, de iudiciis. Nota etiam Pontificem, ſiue eccleſiam poſſe errare in facto, non autem in moribus, hoc eſt determinando aliquid eſſe, vel non eſſe peccatū ita vt non ita ſit, vt Pontifex declarat: exemplum facti eſſet in irritatione matrimonij, in quo poteſt errare. Secunda poſitio, in primis naturæ principiis *Panor. Io. Andr. Felin.*

& præceptis notissimis, nulla potentia, fieri potest dispensatio, vt in his, Iustum non esse faciendum, Malitiam non esse fugiendam, & in similibus. Quoniã, in ea nõ potest cadere dispensatio, a quibus malitia auferri non potest, at ab istis non potest auferri, igitur. Consequutio est manifesta, quia dispensare, est quod antea erat illicitum, licitum, vel non illicitum facere, maior propositio est clara, minor probatur, quia tam de intrinseca ratione iniusti est, quod sit malum, quam de ratione hominis quod sit animal rationis particeps: ergo vt non potest esse homo rationis expers, ita neque iniustum quin sit malum. Confirmatur a simili de primis notitiis speculatiuis quæ nullo modo possunt fieri falsæ, ita nec primæ notitiæ practicę possunt fieri malæ. Tertia positio, in duobus præceptis tabulæ nullo modo fieri potest dispensatio, vnde consequenter reiicienda est penitus opinio Occami, quæ damnata est in quodam articulo Parisiensi, vbi refellitur doctrina eorum, qui dicunt, per odium Dei quempiam posse mereri, quæ determinatio non potest intelligi de potentia Dei ordinaria, cum de hac nulla sit dubitatio, sed de absoluta. Primum probatur allata positio ex communissima scriptorum sñia, isto excepto Occamo. Deinde, quod implicat contradictioné per nullam potentiam fieri potest, id quod aduersarius concedit: sed implicat contradictionem, esse odium Dei, & esse secundum voluntatem Dei: igitur. Minor propositio sic demonstratur, detur homo qui odio habeat Deũ idque ex præcepto & uoluntate diuina, tunc ita urgeo, iste habet Deũ odio propter ipsum Deum, quia facit quod Deus vult, ergo amat Deum, sed implicat amare, & odisse, igitur. Idem dicas de non honorando Deo. Postremo ab actibus his præceptis contrariis non potest auferri malitia: igitur nõ sunt dispensationis capaces: antecedens patet, quia actus auertens ab vltimo fine, est intrinsece malus: sed irreuerentia in Deum, quæ est contra illa præcepta, auertit per se ab vltimo fine, mala igitur intrinsece. A B C

Quarta positio, in octauo præcepto decalogi, per nullam potentiam dispensari potest. Quoniam mendacium est intrinsece malum, cum opponatur veritati quæ est intrinsece bona, igitur non est dispensationis capax; atque idem diceres de quibusdam peccatis nefandis. Quincta positio, in aliquibus præceptis secundæ tabulæ potest aliquo pacto per potétiam Dei fieri dispensatio. Quoniam Deus potest auferre id quod in illis facit rationem mali; igitur & dispensare aliquo modo. Nam furtum ideo est peccatũ, D quia quod rapitur, est alienum: sed cum Deus sit rerum omnium dominus, potest dare vni id, quod est alterius: igitur. Similiter, cum sit dominus uitæ, potest tradere aliquem innocentem, in necem: sicuti ego possem oué occidere, quam mihi dominus dedisset. Huc pertinet exemplum de Abrahamo, quocum Deus dispensauit in nece filij, quem non propria auctoritate, sed diuino imperio sacrificare uoluit. Similiter fornicatio est peccatum quia intercedit alterius iniuria: sed Deus ius vnius potest transferre in aliũ; & duos etiam sine eorum consensu coniungere, igitur. Item honorare parentes est quoddam debitum, quod Deus, sua caussa, potest auferre. Quo loco bene adnotauit Sotus, si Deus esset solum legislator, & non Dominus,

Aug. li. de mend.

Lib. 2. q. 3. ar. 6.

nullo

A nullo modo dispensare posset in præceptis decalogi cum ratio ob quam dispensare potest, ea sit, quia Dominus est. Sexta positio, si proprie de dispensatione loquamur, probabile est in præceptis decalogi dispensari nõ posse. Ita Caietanus, Sotus, Medina, & quidam alij, nec fortasse id est contra Scotum, Gabrielem, & alios, qui forsitan solum nomine ad hac sententia differunt. Primum quia dispensatio proprie est, quando stantibus iisdem circunstantiis quod non erat licitum, fit licitum; at in præceptis decalogi id fieri non potest, neque enim quis potest licite quempiam occidere, cum nõ sit eius vitæ dominus, nisi fiat dominus, nec rem occupare alienam, nisi ei donetur, quoniam huiusmodi actus, cum his circunstantiis, intrinsece includunt malitiam, igitur, ni aliquid accedat, semper erunt contra rationem.

B Vbi nota, quamuis ratio honesti & boni uniuerse considerari possit, tamen in usu semper reperitur in actionibus priuatis, vt, in non occidendo, in nõ furando, & sic de aliis, quo fit vt sicuti iniustum, vniuerse loquendo, vt supra diximus, est indispensabile, alias enim iniustum fieret iustum, & malũ, bonum, ita etiã & iniustum particulare, in quo iniusti ratio intrinsece reperitur. Quare, cum præcepta decalogi contineant rationem iusti, tum in ordinem ad Deum, tum ad proximum, proprie loquendo, erunt indispensabilia. Neque enim in hoc genere præceptorum iubemur reddere debitum quodcunque, sed illud quod ipsa recta ratio dictat: affirmantia præcipiunt, quod per se est rectum, & negantiam prohibent quod per se est iniustum, in quo maxime distinguuntur a præceptis legis humanæ: igitur

C ex se non sunt dispensabilia. Cæterum, si tanta posset fieri compensatio pro tota malitia alicuius actus, per alia bona maiora, dispensatio non esset omnino impossibilis, vt, si quæ mulier esset cum aliquo sterilis, & si cum alio coniungeretur, inde maximum totius reipub. vel regni colligeretur bonum; volente Deo, in hoc dispensari posset: similiter in furto & homicidio: idẽ dicas de usura, & de matrimonio in primo gradu laterali: quo fit, vt ista non sint intrinsece mala, sed habent deformitatem talem, quæ auferri potest. Verum post Christum, quod factum est de iure diuino, dispensationem non admittit per potestatem humanam. Neque ante Christum resp. siue potestas humana in hoc genere dispensabat, sed potius interpretabatur. In summa, licet Deus in aliquibus dispensare valeat, non tamen in omni casu;

D neque omnino legem naturæ abrogare ob implicationem, cum multa præcepta intrinsecam penitus habeant recti, iusti, iniustique rationem.

Antequã vlterius progredior, placet hoc loco breuiter docere, quid sentiendum sit de dispensatione in polygamia, qua olim viri alias probati vsi sunt, vt Abraham, Dauid, & alij, de qua re diuinarum & humanarum legum expositores diligenter inquirere solent; nos ita breuiter statuimus. Primum dictum, Deus dispensare potuit, ac dispensauit in polygamia viri cum pluribus uxoribus. Communis est doctrina; & confirmatur ex facto: Quia viri a diuinis literis probati pluribus vsi sunt uxorib. vt diximus: & Labã duas *Gen. 31.* filias Iacobo obtulit, & hę rursus eidem duas alias uxores: Sara Abrahamũ ad aliam uxorem ducẽdam induxit: quæ facta non dãnantur: & tamẽ damnari

nari

nari debuissent, ni ex dispensatione diuina licuisset. Adde etiam, quod hæc polygamia non pugnat cum finibus matrimonij, sicuti polygamia vnius fœminæ, cum pluribus viris: in qua nec a Deo, vt quibusdam placet, fieri potest dispensatio; cum pugnet cum primis rationis principijs. Vnde, si una esset mulier in mundo, cuius maritus esset sterilis, potius in matrimonij vinculo, quam in tali polygamia dispensari deberet. Secūdum dictum, ad hanc dispensationem non fuit necessaria aliqua exterior loquutio, aut lex, cum eo tempore nulla fuerit lex scripta; sed satis fuit interior Dei inspiratio facta viris probis, ad quorum imitationem alijs idem facere licuit. Est enim vir iustus, vt Aristoteles docuit, recta morum norma. Vnde, vt Adamo innotuit monogamia, ita post mundi euersionem, cum hominum vita fuerit contracta, manifestata fuit polygamia, ad humanum genus propagandum. B

Aug. li. 22 cōt. Faust. c. 47. Tertium dictum, probabile est, hanc dispensationem habuisse uim etiam apud Gentes. Quia eadem caussa dispensationis in illis reperiebatur, generis nimirum propagatio. Vnde, non solum in posteris Abraham & Iacob, sed etiam Esau fuit in vsu, atque etiam nunc est. Quartum dictum, ista dispensatio fortasse cessauit ante Christū, cum nec apud Hebræos, nec apud Romanos polygamia iam esset in vsu, nisi forte apud paucissimos: atqui per legem a Christo latam omnino apud omnes cessauit. Quare Christus nos ad primam institutionem diuinam reuocauit. Ex quibus colligeres potestatem humanam olim non potuisse, & nunc multo minus posse dispensare in polygamia, cum monogamia sit de iure naturali, & diuino. Quod autem de facto Gregorij Tertij objici solet, non obstat; quia solum declarauit non fuisset verum coniugium ob perpetuum impedimentum. Dispensatum est etiam a Deo in matrimonio contracto inter infideles, si alter coniugum conuertatur ad fidem, & alter nolit cohabitare sine iniuria Creatoris. Quia qui conuersus est a matrimonio solutus, rursus contrahere potest. Huius dispensationis doctrina habetur ex traditione Ecclesiæ, atque etiam ex Paulo colligitur. Itaque istos, non ecclesia, sed Deus, qui legem fecit, separat. Sed iam ad institutum redeamus. C

Cōc. Trid. Sess. 24. can 2. Mat. 19

De diuor. Cap. Quarto, & Gaudem. 1. Cor. 7.

Septima positio, non videtur vera illa opinio, quæ asserit Deum posse dispensare in ordinem ad suam voluntatem, & non in ordinem ad rationem, hoc est, vt aliquid non sit contra Deum, quamuis sit contra rationem. Primo, quia ratio naturalis est lex Dei, vt Cicero docuit, cū dixit, Est enim lex nihil aliud, nisi recta, & a numine diuino tracta ratio: imperans honesta, prohibens contraria. Deinde, ratio diuina damnat id, quod damnat ratio humana: ergo impossibile est, vt aliquid non sit contra rationem diuinam, si est contra humanam. Postremo, Deus non potest non præcipere: id, quod est secundum rationem: ergo nec velle, vt illud non fiat: quare, non potest ad aliquid me obligare, & nolle, vt illud nolim. Atque ex his patet resolutio ad quæstionem, an Deus possit præcipere peccatum, sub quo titulo solet tractari id, quod nos hoc loco examinauimus: & communis est sententia, manente malitia in actu, Deum non posse illum præcipere, aut in eo dispensare; cum actus est huiusmodi, vt ab eo malitia auferri non queat. D

Philip. 11.

Ad

A A primum, de primo exemplo, primum, cum omnes homines ob peccatum originale ſint rei mortis, Deus poteſt iſtam ſentẽtiam per aliquem exequutioni mãdare: & tunc Deus, ſe gereret tanquam ſummum iudicẽ. Deinde, Deus in hoc facto ſe geſſit, non vt legiſlator, ſed vt Dominus uitæ: ſicuti ſi quis eſſet dominus ſuæ uitæ, poſſet ſe occidere. Abraham autem, ideo debuit obedire, quia neſciebat voluntatem Dei, & in dubio tenemur obedire ſuperiori: atque idem dicas de duobus alijs exemplis: in quibus caſibus non fuit proprie diſpenſatio, ſed poteſtatis ſupremæ uſus. Quod ad Sanſonem attinet, is tanquam uir fortis potuit uitam ponere, ut communes hoſtes interimeret: idem de Eleazaro dicas. De ſecundo, primo. Deus poteſt transferre dominia, ſicuti poteſtas humana; ut patet in præ-
B ſcriptione. Deinde, ut colligimus ex ſcriptura, non fuit furtum; quia Aegyptij debebant Hebræis ob operas ab eis acceptas, & alia ratione quod ſuum erat recuperare non poterant; in quo facto Deus non tanquam dominum, ſed tanquam iudicem ſe geſſit. De tertio, primo ſunt qui dicant, illam *Hier.* non fuiſſe meretricem, ſed idololatram: alij concedunt fuiſſe meretricem, quam Deus etiam ſine conſenſu potuit cum propheta coniungere, tãquam Dominus. Deinde, cenſendum eſt interceſſiſſe conſenſum; quod autem dicitur, de filijs fornicationis, ita explicatur, filios quos illa ex fornicatione habuit, habeas pro filijs, eos tibi in filios adopta. Quo facto deſignata fuit ſpiritualis fornicatio gentis Hebrεæ per idololatriam, quam gentem ueluti in ſponſam Dei ſibi deſponſaret; & vt illa meretrix erat indigna tanto uiro,
C ita populus ille indignus Deo. De ultimo, non fuit diſpenſatio, ſed declaratio per æquitatem; cum non ſit ſeruandus dies feſtus cum tanto periculo. Ad ſecundum, negatur paritas, quia in lege humana tota bonitas actus oritur ex uolũtate legislatoris; qua remota, actus remanet indifferẽs; at in actu legis naturalis bonitas eſt intrinſeca. Qui defenderent opinionem ſextam, dicerent, Deum diſpenſare, quoad colpam erga ſe. Vbi nota, hanc difficultatem pendere ex alia, an rerum quidditates pendeãt ex ſola uoluntate Dei libera; an vero ex uoluntate neceſſaria, ex qua pendere cenſentur. Ad tertiũ, Ariſtoteles intelligitur, quoad applicationes particulares & modos ſingulares iuſtitiæ; vt patet in redditione depoſiti, & in factis quibus adhibetur æquitas, non de iure naturæ quod in ſe rationem iuſtitię neceſſario in-
D cludit. Ad quartum, primum hoc argumentum in ipſum Scotum retorqueri poteſt, quantũ ad principia naturalia, & ad duo prima primæ tabulæ præcepta quę Deus neceſſario uellet. Deinde, nihil Deus uult neceſſario extra *Caiet.* ſe quantum ad exiſtentiam: at quantum ad quidditatem & terminorum connexionem maxime, ut quod homo ſit animal rationale: Vnde, licet uoluntas diuina non ſit determinata ad hoc, vt velit hominem aliquid uelle, ſed ut ſi id uelit, ipſum bene uelle uelit; & ita Deus neceſſario vult, non eſſe occidendum. Ad quinctum, dicimus implicare contradictionem, ſicuti hominem non eſſe animal rationale. Illud, Non eſt impoſſibile apud Deum omne uerbum, intelligitur de promiſſione ab ipſo Deo facta, & de eo quod non implicat. Ad ſextum, de filijs Adæ, qui cognouerunt ſorores, præce-

ptum

ptum de non cognoscenda sorore, deque honore ei habendo, non est pręceptum primarium legis naturæ, ideo in eo potuit fieri dispensatio, vel potius declaratio interna inspiratione, ob necessitatem propagationis. Vel dicas nulla fuisse opus dispésatione, cum tale coniugium sit prohibitum, extrema necessitate excepta. De Abrahamo, quidam existimarunt non fuisse sororem sed fratris filiam, quam more hebraico, sororem appellauit. At vero alij contra sentiunt, ob hanc caussam ꝙ semel & iterum eã sororem uocat, & tamen ad euadendum periculum satis fuisset appellare fratuelem, & in codice hebraico habetur, vere soror mea est; & expresse Abraham dixit, Filia patris mei, & quia fortasse solum erat soror paterna, non vterina, ideo non erat prohibitum matrimonium, cum de honoranda sorore præceptũ, non sit intrinsece malum. Immo, si mundus redigeretur ad vnum parentem & unam filiam, coniugium inter eos non esset indispensabile. Quod ex sententia aliquorum dixi, Saram fuisse germanam sororem Abrahami, minus placet. Itaque omnino dicimus fuisse eius consanguineam, neptem ex patre. Primo, quia ita sentiunt Hieronymus, & Augustinus, & ante ipsos, idem docuit Iosephus. Et confirmatur ex ipsa scriptura, quæ Iescham, hoc est Saram (erat enim binominis, vt Hieronymus adnotauit) filiã Aran vocat, qui erat frater Abraham. Item, Sara uocatur nurus Thare, quam potius filiam vocare debuisset, si soror Abrahami fuisset; cum filia sit nuru coniunctior. Secundo, quia cum tale coniugium sit prohibitum lege naturæ, in quo non est dispensandum sine necessitate, non est credibile uirum iustum contraxisse cum sorore. Et, si tunc tale matrimonium fuisset licitũ saltem ex more illarum gentium, nihil profuisset Abrahamo dicere, soror mea est, quod ad coniugium tegendum dixit: & ita sororis nomine audito, creditum est reuera non esse vxorem. Appellauit autem sororem iuxta scripturæ morem, quia consanguinea eius erat: sicuti etiam Loth dicitur Abrahami frater, cum tamen esset filius Aran fratris Abrahami. Itaque tacendo veritatem ambiguitate vocis Regem elusit, quod licet, cum quis nõ interrogatur iuridice. Quod dicatur, vere soror, vere dicitur, quia erat uere consanguinea. Quod dixit, Filia patris mei, & non filia matris meæ, intelligitur de vero Patre Abrahami, qui erat auus & pater improprius Saræ. Illud de matre, intelligitur de matre propria Saræ; quia Aran non erat frater uterinus Abrahami. Ad vltimum, iam dixi, quomodo Pontifex dispenset in uoto & iuramento. Quod attinet ad illos gradus prohibitos in veteri lege, illi non pertinent primo ad legem naturæ, & cum lex illa cessauerit, nõ sunt amplius de lege diuina, nec matrimonium ratum est ullo iure indispensabile, sed solum consummatum, ideo dissolui potest.

Ioseph. Aug. Caiet. Sot.

Lib. contr. Elud. Lib. 6. de ciu. c. 12. Lib. 1. ant cap. 14.

A B C D

An modus uirtutis cadat sub præceptum. *Disput.* IX.

HAEC disputatio pertinet ad explicandũ modum quo id quod pręcipitur seruandum est: Quod consequenter demonstrandum occurrit, præceptorum firmitudine exposita. Et vt plane intelligatur id, quod quæritur, notandum est, ex Aristotele tres esse virtutis modos. Primum,

A mus, vt actus studiosus fiat ex scientia: secundus, vt fiat ex electione, nō vi, non ex passione, sed ex intentione & propter finem; tertius, vt prompte, delectabiliter, atque immobiliter: vel breuius, vt actus fiat ex scientia, ex intētione, & firmiter: Quæ tres conditiones, vnum integrum faciunt actus moralis modum. Quando itaque lex præcipit, amandos esse parentes, vel esse ieiunandum, dubitatur, an scienter, & ex voluntate, atque firmiter, seu cum delectatione & promptitudine id faciendum sit. Rursus nota, tres esse modos quibus aliquis virtutis actus exerceri potest: primo ex amoris diuini affectu: secundo ex habitu virtutis, quo quis prompte & delectabiliter agit: postremo ex omnibus circunstantiis, ex quibus actus habet vt sit omnino perfectus. Hoc loco de secundo & tertio modo quæritur. Quod virtutis B modus cadat sub præceptum, sic probo.

Primo auctoritate Augustini dicentis, eum qui ex timore facit præceptū, aliter, quam debet, non seruare legem: igitur qui faciet actum non ea intentione & fine, quem legislator intendit, non seruabit legem. Secundo, lex humana præcipit operationem bonam, saltem humano modo: ergo non poterit vnquam seruari nisi per actum bonum: cuius bonitas pendet a modo, & maxime a circunstantiis. Tertio, in diuinis literis illi laudātur, qui cum delectatione & hilaritate seruiunt Domino; ideo dicitur, seruite Domino in lętitia: Hilarem datorē diligit Deus: præcipitur etiam, vt iuste quæ iusta sunt exequamur, quæ omnia necessario requirunt habitum uirtutis, & alias conditiones paullo ante dictas, quæ habitum supponunt: igitur. Postremo, nihil C magis ad legis obseruationem pertinet, quam ut seruetur legislatoris intentio ac finis, qui, ut etiam Aristoteles docuit, est facere ciues bonos: igitur, sine isto modo lex seruari non poterit. *Cap. Qui ex. De reg. iur.* *Lib. 3. poli.*

In hac difficultate prima opinio fuit Adriani, qui existimauit neminem posse satisfacere alicui præcepto per operationem malam. Secūda diui Thomæ, Soti, & aliorum, estque communis opinio superiori cōtraria, per actum malum legi satisfieri posse. Pro explicatione, hæc subijcio fundamenta. *q. 5. de cōf. dub. 4.*

Primum, hæc difficultas intelligi potest, tum de lege humana, tum diuina, & de utraque secundum illas tres uirtutis considerationes dictas; circa quas non eodem prorsus modo hæ duę leges uersantur. Nam, circa primam eodem pacto se habent, circa alios non item: de qua re diuus Thomas, in D cuius doctrina explicanda non satis sese aliqui Thomistæ explicant; tria docet. Primum, primus uirtutis modus, hoc est, ut opus præceptum fiat ex scientia, ab utraque lege requiritur, ita ut non possit dici, eum uere legem implere, qui ignoranter agit. Secundum, modus electionis & intentionis non cadit sub legem humanam, sed sub diuinam: quia lex humana actus interiores coercere, non potest; & ita nec præcipere. Tertium, postremus modus, vt quis prompte & delectabiliter agat, sub neutram cadit: quia iste modus supponit habitum, ad quem habendum nulla lex obligat, sed ad actum tantum. Ex quibus inferres, varijs modis legem seruari posse vt planius hanc diui Thomæ doctrinam exponendo, in alijs docebo fundamentis. Secundum fundamentum, quod attinet ad scientiam, quam utraque lex *Caiet. Sot.*

requirit,

requirit, notandum est, scientiam esse duplicem; vnam ipsius actus ut quis A sciat quid sit quod facit: alteram legis, siue præcepti, ut sciat legem, ex qua aliquid agit: & utraque omnino est necessaria ad hoc ut aliquis dicatur legem adimplere. Exempli gratia, si quis factus ebrius die dominico audiret sacrum, & nesciret quid faceret, nõ adimpleret præceptum: unde, si ad se rediret, & tempus superesset, audire deberet. Item, si Pontifex præciperet, ut omnes hac hedomade ieiunarent, & aliquis cum hanc legem audiuit, iã uno die ex diuotione ieiunasset, iste ad iterum ieiunandum teneretur. Idé dicas de indulgentia quæ requireret confessionem, si quis iam esset confessus. Quo loco distinguendum est de scientia: nam alia est habitualis, cum quis legem nouit, sed actu non habet eius notitiam: alia actualis, cum actu B legis, siue præcepti meminit. Vt ecce, aliquis audiuit sacrum die dominico, sed non recordatur diei dominici; sed audiuit ex consuetudine: si postea recordetur diei dominici, nõ tenetur iterum audire: quia legem sciebat, licet non meminerit. Et hoc adnotandum fuit circa primum modum: nunc de secundo. Tertium fundamentum, ille dicitur agere ex electione, qui ex libertate agit, non ex metu, non ex animi passione: ille vero ex intentione, qui facit actum propter finem legis, vel virtutis. Quod ad hunc modum attinet, lex humana & diuina conueniunt, quando per vtranque præcipitur actus exterior, quia tunc neutra obligat ad electionem vel intentionem; si loquamur de obseruantia imperfecta; vt si quis ex odio, vel vanagloria restitueret; is adimpleret præceptum, tum diuinum, tum humanum. Differũt C autem hæ duæ leges, circa actum interiorem, quia diuina eum præcipit, humana non item. Quo fit, vt qui sine electione, vel intentione non facit quod lex diuina iubet, licet non faciat contra istam legem particularem, qua pręcipitur exterior actus, facit tamen contra aliam per quam actus interiores ordinat: quod in humana lege non accidit, cum de interiori actu, non præcipiat. Et sic est accipiendus diuus Thomas: Qui tamen non negat, legem humanam posse obligare ad actum interiorem, vt est modus actus exterioris. Ideo in capite, Dolentes, de celebratione missarum, præcipitur, vt attente horæ canonicæ recitentur, vbi modus iste cadit sub præceptum; cum pręcipiatur, vt facit ad actum exteriorem, non absolute. Similiter, cum conceditur indulgentia in qua præcipitur, vt aliquid fiat, sub hac vel illa intentione, quo casu intentio illa est sub præcepto. Atque ex his colligeres, duos D esse modos quibus lex seruari potest: vnum imperfectum, quando sic impletur, vt quis non transgrediatur mandatum, cum id secundum substantiam fit, quod lex iubet: alterum perfectum, cum obseruatio est iuxta intentioné legis; vt si quis audiret sacrum cum deuotione & amore; vbi etiam distingueres de duplici perfectione, altera morali ex omnibus circunstantijs, altera supernaturali, vt si fieret ex caritate & propter Deum. Quod si iussum simpliciter fieret sine circunstantijs, actus diceretur bonus ex obiecto, cum a lege non præcipiatur nisi id, quod est ex se bonum, nõ autem simpliciter, vt est secundum omnem considerationem bonum.

Prima positio, potestas humana non potest præcipere actum pure interiorem,

A riorem, neque ad illum obligare. Hoc affirmauerim cum communi sententia, contra Adrianum. Quoniam humana potestas, vt alibi dixi, non potest præcipere actum, quem non potest punire, & illa non potest punire, quæ non potest cognoscere, vt sunt actus pure interni. Adde auctoritatem ciuilium & ecclesiasticarum legum, quibus hoc sancitur, vt videre est apud Gratianum, can. Cogitationis, & cogitatio, distinc. prima, de pœn. & ex Can. Consuluisti, 2. quæst. 5. vbi Stephanus Papa ait, Occulta vero & incognita illi sunt relinquenda, qui solus nouit corda filiorum hominum. Item alius, De manifestis quidem loquimur; secretorum auté & cognitor Deus & iudex est. Vnde colligitur, hæreticum pure mentalem non esse excommunicatum, vt supra docuimus.

Quodli. 8.

Dist. 32. Can. Erubescim.

B Secunda positio, Ecclesia potest præcipere actum interiorem in ordinem ad exteriorem & ad illum obligare. Patet ex communi sententia, & ex capite, Dolentes, supra citato; & in Clementina, Multorum, de hæreticis, excommunicantur Inquisitores, qui ex odio, uel amore inquirunt; Et in præcepto de peccatis singulis annis confitendis includitur actus interior recogitandi. Potest itaque Ecclesia præcipere actus interiores, ut sunt exteriorum principia, uel circunstantiæ.

Tertia positio, ad obseruantiam cuiuscunque legis necessario requiritur facti & legis scientia, intelligenda est hæc doctrina iuxta secundum fundamentum, quæ probatur ex communi sententia, quam hæc ratio confirmat: quia nemo obseruat legem, qui non facit secundum legem, at qui factum C vel legem ignorat, non dicitur agere ex lege, nisi ex accidenti & casu, igitur, & hanc doctrinam his verbis exposuit D. Thomas, quia per accidens operatur, vt patet in exemplis supra allatis. Quarta positio, quando lege humana, vel diuina præcipitur solum actus exterior, neutra obligat ad actum interiorem, idest, ad electionem, vel intentionem, & ita sine his potest lex seruari, sed obseruatio erit imperfecta. Quare, si quis non sponte restitueret, solueret decimas, baptizaretur, & in summa si substantiam actus seruaret, legis præceptum adimpleret. Patet hæc doctrina expresse ex allatis casibus in præcepto de restituendo, de baptismo suscipiendo, de sacro audiendo, si quis ex uana gloria audiret, aut eleemosynam daret: alias enim si non satisfaceret præcepto, quia deest libertas, vel intentio, semper peccaret mor-D taliter, & transgrederetur legem. Sed peteres, quomodo igitur accipiendus est D. Thomas, qui ait hunc modum cadere sub legem diuinam? Respondeo sanctũ doctorem uniuerse loqui de præcepto diuino, quia lex diuina, ni in actu externo quem præcipit, requirat hunc modum, tamen alio præcepto requirit, vt oĩa cum bona intentione fiãt, vt quod uitetur superbia, uana gloria, odium, & id genus alia, quibus actus exterior redditur malus, at nos loquimur de aliquo præcepto in particulari. Quincta positio, ad obseruationé humani præcepti, nõ est necesse vt quis agat ex electione & intétione, supposita tñ scĩa, quã necessariã esse diximus. Ratio huius positionis est manifesta, quia electio & intentio sunt præter legé humanã. Cæterũ si lex humana præciperet de interno, vt pertinet ad externum, obligaret etiam ad

interio-

interiorem, vt patet ex dictis. Sexta positio, lex seruari potest per actum ma A
lum ex circunstantijs, non autem per actum malum ex obiecto. Quia ad legem seruandam oportet ut fiat quod lex præcipit, id autem semper erit bonum ex obiecto: & quia actus ex aliqua circunstantia a lege non requisita vitiari potest actus, absolute loquendo, malus erit. Sed obijceres, qui seruat legem, satisfacit legi & benefacit; igitur illud opus erit bonum & faciet hominem bonum. Respondeo, esse bonum, si referatur ad legis regulam, non autem si referatur ad aliam legem, qua damnatur id quod est mali in illo opere, vt in eleemosyna vanagloria. Septima positio, nemo tenetur seruare legem ex habitu, siue lex sit humana, siue diuina. Est communis doctrina, quam ea confirmat ratio, quod leges non dantur de habitibus, sed de actibus, per quos acquiruntur habitus, & homines fiunt boni, & hic est B
finis legis, finis autem non cadit sub præceptum, sed ea quæ sunt ad finem. Octaua positio, vt obseruatio legis sit secundum intentionem legis latoris debet esse bona ex omnibus circunstantiis, & vt sit grata Deo, debet procedere ex spiritu amoris.

Ad primum, Augustinus intelligendus est de obseruatione quantum ad modum, nõ aũt quantum ad substantiam actus, quia lege iubetur. Ad secundum, lex humana præcipit actum bonum ratione obiecti, cui satisfieri potest, si efficiatur opus ex eadem ratione bonum, & ita non requiritur bonitas ex parte circunstantiarum. Vnde eleemosyna data ex vanagloria est cõformis legi datæ de eleemosyna faciẽda, licet dissentiat a lege de sui summissione. Ad tertium, ideo laudantur qui delectabiliter agunt, quia lex di- C
uina præcipit lætitiam quæ ex dilectione manat, requiritque vt ex electione & libere operemur, in quo agendi genere est aliqua delectatio, at hilaritas quæ oritur ex habitu, est alterius ordinis, quæ omnem tristitiã pellit, sed hæc non est in præcepto. At uero lex humana, cum non se extendat ad actus interiores, non requirit, vt seruetur cũ hilaritate sine tristitia. Ad quartum, præceptum non datur de fine, & de eo quod primo intenditur, sed de eo, quo venitur ad finem, nimirum de actibus, & ita intẽtio illa prima non cadit sub præceptum.

An modus caritatis cadat sub præceptum. *Disp.* X.

D

VM in actibus per quos diuina seruantur mandata duplicem animaduertere possimus modum, vnum moralem & humanũ de quo diximus, alterum diuinum, vt id quod facimus ex caritate & amore diuino faciamus, de hoc secundo nunc quærimus. Quod autem præcepta cum hoc modo seruanda sint, his rationibus suadetur.

Primo, omnia præcepta continentur sub uno præcepto dilectionis, cum sint huius præcepti expositiones quædam; igitur illo sublato, aut non serua to, omnia uiolantur: antecedens est manifestum ex his diuinæ scripturæ lo-
1. Cor. 13. cis, Plenitudo legis dilectio: qui non diligit, manet in morte: & Paulus aiebat nul-

A bat nullum opus sibi prodesse sine caritate. Secundo, via ad ingrediendű in vitam æternam, est mandatorum obseruatio, quæ sine caritate non sufficit, cum sine gratia, quæ necessario est cum caritate coniuncta, seruari non possint:ergo. Tertio, quando aliquis seruat diuina mandata, vel refert suas operationes in Deű, vt est vltimus finis, vel non:si non refert, transgreditur mandatum de habendo Deo pro vltimo fine: si refert, diligit igitur Deum super omnia, & ita seruabit ex caritate. Quarto, is non obseruat præceptum, qui se non conformat cum intentione legislatoris: atqui Deus in suorum mandatorum obseruatione propositam habet dilectionem:igitur. Quincto, homines tenentur facere omnia in Dei gloriam, iuxta illud Pauli, Omnia in gloriam Dei facite: igitur debent quidquid agunt ex caritate agere, cuius est *Matt.22.*
B omnia propter Deum velle. Sexto, si quis potest seruare præcepta sine caritate: igitur & sine gratia, quod est Pelagianum. Septimo, diuus Thomas ait, eum qui honorat parentes non ex caritate, seruare quidem præceptum de honorandis parentibus, sed esse prȩuaricatorem præcepti de diligendo Deo super omnia:igitur tenetur seruare ex dilectione. Quoniam hæc argumenta varias attingunt difficultates, de quibus variȩ sunt sententiȩ, ideo antequam eas citem, aliqua adnotabo, ex quibus quid auctores sentiant, & quid hoc loco quæratur perspicuum fiet.

Nota igitur, caritatis actum duobus modis cősiderari posse: primo, vt est actus quidam particularis amandi Deum, de quo quæri solet, an habeat particulare obiectum, & an de eo detur particulare præceptű:altero, vt est mo-
C dus quidam vniuersalis qui vagatur per omnes actus, dum propter Deum fiunt; sicuti obedientia, siue iustitia legalis per omnes actus quibus seruatur lex. Rursus de caritate primo modo sumpta, si de ea priuatum datur præceptum, dubitari solet, quando, & in quibus casibus simus obligati ad diligendum Deum; de quo varie sentiunt doctores. Similiter, si loquamur de caritate secűdo modo sumpta, potest dubitari, an homo teneatur seruare præcepta ex caritate. i. ex habitu caritatis: & dato quod sit in caritate, an sit obligatus ad referendű actum, quo seruat mandatum, actualiter in Deű, vt vere dicatur seruare præceptum. Rursus dubitari solet, an sine habitu caritatis possit adimpleri præceptum de dilectione Dei:& deniq;, an omnia legis præcepta possint sine gratia seruari. Quarum dubitationum, aliæ pertinent ad tracta-
D tioné de gratia, aliæ ad disputationé de caritate, siue de contritione. Hoc aűt loco illud præcipue quæritur, an præcepta sint seruanda ex caritate, vt dicit modum: de qua re hæ sunt auctorum sniæ. Prima cuius meminit diuus Bonauentura, in 3. sent. dist. 37. quæ fuit Dionysij Cistercienšis in librű 2. sent. dist. 17. q. vltima, qui existimauit prȩcepta decalogi obligare ad modum, ita vt qui ex caritate non seruat, non impleat prȩceptum, ac proinde peccare: qđ intelligit in eo casu, in quo seruare tenetur. Secunda, cuius meminit idem Bonauentura, quæ affirmat, solum eos qui sunt habitu caritatis prædití esse obligatos ad mandata ex caritate seruãda. Explico, pốt aliquis esse in caritate constitutus, & tamen non agere ex caritate, vt siquid faceret propter honestű, vel bonitate quadam naturæ: tunc dicitur, eum qui habet caritatem esse *Art.1.q.2.*

Pp obliga-

obligatum ad seruanda præcepta ex caritate;alias non seruaret,vt si quis ex A
pietate,vel misericordia naturali daret eleemosynam, qui peccaret mortaliter. Tertia,communis,præcepta decalogi non obligare ad modum caritatis,& posse impleri sine caritate,etiam ab eo qui est in peccato mortali: per quam obseruationem adimplet præceptum,& nō peccat: cæterum hęc obseruatio non erit meritoria. Ita diuus Thomas in prima secundæ, Bonau. loco citato: Durandus, in librum 2.sent.dist.29.q.4. Scotus,Gabriel,& alij. Et quoniam de caritate siue de diligendo Deo datur priuatum pręceptū,quod suis locis,& temporibus obligat,quæri potest,an etiam hoc præceptum seruandum sit ex modo caritatis.Quid autem de rebus propositis tenendum sit, quibusdam positionibus docebo:

Prima positio,de caritate potest dari & datur distinctum præceptum. Doctrina est certa,quia actus diligendi est actus quidam ab alijs distinctus:ergo de eo potest esse singulare præceptum,de diligendo Deo & proximo. Secunda positio,præceptum caritatis est finis omnium pręceptorum decalogi, & totius legis. Primum patet auctoritate scripturæ dicentis,ex hoc vno,pendere legem & Prophetas , quemadmodum quæ sunt ad finem , & ab ipso pendent fine:& finem præceptorū esse caritatem. Deinde patet ex eo, qđ hoc præceptum non connumeratur,nec datur vna cum præceptis decalogi, sed illis subijcitur,vt indicetur finis,in quem tradita sunt præcepta. Tertia positio,sub decalogi præcepta non cadit modus caritatis,hoc est, seruari possunt,etiamsi non ex caritate seruentur. Primum probatur argumento communi a fine sumpto,qui non cadit sub præceptum:at finis præceptorum decalogi est caritas,vt est demonstratum:igitur. Deinde, sumitur argumentum a simili;vt se habet præceptum negatiuum prohibendo actum; ita affirmatiuum præcipiendo illum:atqui negatiuum non obligat admodum caritatis,vt etiam aduersarius concederet:igitur nec affirmatiuum; siquidem,par est præceptorum ratio:quia nō alium actum, nec aliter prohibet præceptū negans,nisi quem ponit,& eo modo quo ponit affirmans . Minor propositio est manifesta;quia alias,is qui seruat negatiuum, quod semper obligat, semper peccaret mortaliter,si uiueret in peccato mortali. Pręterea sequeretur,eum qui transgrederetur præceptum decalogi,semper duo committere peccata;vnum contra modum.i.contra caritatem, alterum contra præceptū non seruatum:nam per aduersarium,qui non honorat parentes ex caritate, D
peccat contra caritatem;& contra præceptum de illis honorandis: duo igitur peccata committit;quia non seruat modum,nec substantiam. Ad hæc,si omnia quę nobis Deus præcipit,ideo præcipit,vt nos trahat ad sui dilectionem,& ut omnia seruemus ex caritate , omnia quæ facimus etiam consilia, & quæ alias indifferentia sunt, deberemus ex caritate facere; quasi seruantes illud , Omnia in caritate facite : igitur qui non haberet caritatem , in omnibus suis actibus peccaret ; quod tanquam hæreticum contra Lutherum , in Concilio Tridentino damnatum est. Denique , vt Sotus ait, nullum Sacramentum suscipi posset , nisi ab existenti in gratia , quod tamen de baptismo & pœnitentia falsum est : cum adhæc suscipienda satis sit attritio,

A tritio, cum qua potest esse peccatum. Quarta positio, qui est in caritate, non est obligatus seruare mandata ex caritate. Primum, nemo obligatur ad impossibile, sed impossibile est homini cognoscere an sit in caritate, vt est determinatum in Concilio Tridentino: igitur nemo tenetur agere ex caritate. Deinde, qui est in caritate nō habet plura præcepta, quam habet is, qui est in peccato, sed per aduersarium, qui est in peccato nō est obligatus agere ex caritate: quare, nec is qui est caritate præditus. Quod si dicas, eum qui habet aliquā formam, siue donum, debere ex illo agere, & ita qui habet caritatem debere ex ea agere; id si verum esset, sequeretur istum debere facere omnia ex caritate, & si non faceret, peccaret mortaliter, & ita omnia peccata quæ alias fuissent venialia, huic fierent mortalia, quia cum peccat venialiter, non
B facit ex caritate. Quincta positio, præceptum de diligendo Deo non obligat ad hoc, vt seruetur ex habitu. Patet ex ijs quæ supra diximus: quia præcepta non dantur nisi de actibus. Sexta positio, præceptum dilectionis obligat ad hoc, vt fiat propter finem supernaturalem, idest propter Deum, intellige de actu interno, & de perfecta obseruatione totius mandati, & ita præceptum caritatis includit modum caritatis. Primum, patet ex ipsa forma præcepti, in qua præcipitur modus dilectionis: dicitur enim. Diliges Dominum ex toto corde, ex tota anima, &c. vbi & actus substātia & modus exprimitur. Deinde, qui explet hoc præceptum, amicus Dei efficitur: at nemo potest effici Dei amicus sine eius dilectione, igitur. Confirmatur, qui seruat hoc mandatum, diligit Deum, & qui Deum diligit, ab eodem diligitur; qui neminem diligit
C nisi eum qui est in gratia constitutus, & eleuatus super omnia: igitur nemo adimplet hoc præceptum sine dilectione super omnia. Denique, amor commensuratur rei amatæ: sed Deus est quoddam bonum infinitum: igitur dilectio ei commensurata erit supra omnia. Et hoc pacto est intelligendus diuus Thomas: qui dum concordat duas sententias quas citat, ait modum caritatis esse sub præcepto caritatis. Septima positio, pręceptum caritatis, quantum ad aliquem actum exteriorem, seruari potest, etiamsi non adsit modus caritatis, amoris nimirum supernaturalis, & finis a legislatore intentus. Ita Sotus, & Medina, quos alij sequuntur. Vnde potest aliquis seruare præceptum de diligendo Deo, exercendo aliquem actum exteriorem, qui pertinet ad materiam huius præcepti, vt si quis redargueret quempiam blasphemanté Deű,
D & id non faceret propter Deum: at quādo instat obligatio de dilectione interiori, ista sine gratia esse non potest. Diligenter itaque in hac tota materia, in qua agitur de modo seruando, animaduertendű est, aliqua præcepta quātum ad non peccandum, & ad substantiam actus seruari posse, etiamsi actus aliqua circunstantia sit vitiatus, quia esse potest, vt illa circunstantia, siue modus non sit in præcepto, vt patet speciatim in præceptis decalogi, quæ dātur de actu, non de modo. Cæterű, ad impletionem perfectam, & ad consequendum finem quem legislator intendit, salutem nimirum, opus est obseruare ex caritate, & propter Deum. Octaua positio, ad hoc vt seruetur præceptum dilectionis ex modo, non est necesse vt actus actualiter referatur in Deum, sed satis est si virtualiter sit relatus, quod fit propter aliquem actum præce-

Mat. 22.

Ioan. 14.

dentem: quare qui mane offert omnes suas actiones Deo, licet postea cum A
agit, non recordetur Dei, propter Deum agere censetur, vt nonnulli docent. Vnde neque ad actum moraliter bonum constituendum necesse est, ut ordinetur in Deum amore quodam communi & naturali, vt est omnium rerum auctor, vt aliqui voluerunt; sed sat est ut sit opus bonum ex se, & ut nulla circunstantia deprauetur: quia tunc, sua natura, refertur in honestum, & in Deum naturæ auctorem, ad cuiusmodi actus producendos sat est commune Dei auxilium: at vero vniuersa lex, sine speciali Dei ope & gratia seruari non potest. Sed de his accuratius & latius in materia de gratia.

Gregor. Arim.

Nona positio, præceptum caritatis potest impleri sine gratia, & sine caritate antecedenti, non tamen sine gratia concomitante. Explico, quando homo producit actum dilectionis Dei super omnia, tunc Deus dat gratiam, & B
infundit caritatem, sed non est necessarium, vt caritas, & gratia præcedant actum ad eum eliciendum: potest enim per auxilium speciale eleuari humana uoluntas ad talem actum eliciendum. Hanc doctrinam statuimus contra Marsilium in secundum librum sent. quæst. decima octaua, articulo secundo, & contra Almaynum in suis moralibus, qui tenent, hominem posse diligere Deum super omnia, & non habere gratiam vel caritatem concomitantem. Sed Almaynus dicit id fieri posse solo auxilio generali, Marsilius vero speciali, & nota, quod loquuntur de facto, putantque hominem cum isto actu posse damnari, cum nondũ gratiam sit adeptus: at uero contrarium est omnino tenendum. Quoniam non contingit aliquem diligere Deum super omnia, & quod simul non habeat gratiam & caritatem: cum disertissi- C
mis verbis Christus dicat, Eum diligi a Patre, & in eo manere, qui ipsum diligit. Quod si petas, an iste actus possit dari sine habitu, respondeo per auxilium extraordinarium siue specialissimum dari posse, cum auxilium diuinũ id supplere possit, quod habitus præstat. Habet enim habitus duo, quod inhæreat tanquam forma, & quod producat actum, at Deus supplere potest caussam efficientem, igitur: & sicut per auxilium potest eleuare mentem alicuius ad actum beatificum, id est, ad se videndum, poterit etiam eleuare ad se amandum.

Tract. 2. c. 12.

Ioan. 14.

Vltima positio, caritatis præceptum in his casibus ad sui obseruationem obligare uidetur. Primum, quando quis debet exercere actum, quem sine peccato exercere non potest, nisi sit in gratia cõstitutus; ut si sacerdos esset in D
peccato mortali, & aliquod sacramentũ administrare deberet, tunc per contritionem debet se ad Deum conuertere. Deinde, quando instaret probabile periculum mortis, tunc qui esset in peccato deberet se ad Deum conuertere; vt si quis ingressurus esset turbatum mare, aut mulier esset prope partum periculosum. atque hæc sunt duo certa de hoc præcepto seruando tempora, de quo alibi subtilius agitur.

Ad primum, hoc argumentum, & auctoritates illę procedunt de plena ac perfecta obseruatione, & decalogi mandata continentur sub dilectione, quia qui diligit, omnia perfecte seruat, singula tamen non obligant ad modum caritatis.

Ad se-

A Ad ſecundum, cum dicitur, mandatorum obſeruationem eſſe viam ad ſalutem, nomine mandati, intelligitur etiam pręceptum caritatis: at difficultas eſt de pręceptis ſingularibus. Rurſus, inquit ſcriptura, ſi uis, conditionaliter, quod ſi vis ingredi, ſerues etiam ex caritate, ſed abſolute loquendo, poſſunt ſeruari ſine iſto modo. Ad tertium, patet ex dictis, quia nõ tenetur referre in Deum vt eſt finis ſupernaturalis amoris, & ſi nullo modo referat, adhuc ſeruat præcepti ſubſtantiam, & poteſt ſolum referre in honeſtum, ad quod non eſt opus ſupernaturali gratia. Ad quartum, non tenetur homo cõformare ſe intentioni legiſlatoris, ſed ſolum facere quod præcipit. Tunc autem debet ſequi eius intentionem, quando vult plene perfecteq; legem ſeruare, & ita integra obſeruantia id requirit. Ad quinctum, illis verbis continetur admo-
B nitio ad perfectam & ſalutiferam obſeruationem. Quod ſi ſit præceptum, erit affirmatiuum, non ſemper, ſed ſuo tempore, obligabit: & iſta obligatio pertinebit ad particulare præceptum caritatis. Ad ſextum, non dicimus ſeruari poſſe omnia ſine gratia & caritate, hoc enim eſſet Pelagianum. Ad vltimum, Thomiſtæ intelligunt diuum Thomam, quãdo occurreret ſimul pręceptum de honorandis parentibus, & de diligendo Deo ſuper omnia, ſed tamen non ſemper concurrunt iſta duo præcepta: vel intellige alio modo, vt ſupra expoſuimus, quia facit contra alium mandatum de diligendo, quo præcipitur modus.

C *De præceptis moralibus extra decalogum exiſtentibus, an conuenienter ab eo diſtinguantur, & an ad eum reuocentur.* *Diſput.* *II.*

CVM omnino exploratum ſit, in diuina lege multa contineri pręcepta, quæ naturali dictamine cognoſcuntur, de ijs hoc loco vniuerſe agendum eſt. De quibus duo in dubium reuocantur, an conuenienter ab illis quę ſunt in decalogo diſtinguantur, & an ad illa reuocentur. Quæ hoc loco argumenta dubitationem faciunt, hæc ſunt.

Primo, quæ ſunt eiuſdem ordinis, non ſunt diſtinguenda & ſeparanda: at omnia moralia præcepta ſunt eiuſdem ordinis: igitur non fuerunt ſeparanda, ſed in una eadem lege, & parte tradenda. Quod ſi dicas, clara fuiſſe diſtin-
D guenda ab obſcuris & minus notis, hoc nõ uidetur fuiſſe ſeruatum, quia in ſecũdo pręcepto prohibetur periurium: at notius eſt blaſphemiam eſſe peccatum, quam periurium, in quod etiam minus frequenter inciditur, igitur: ſimiliter, magis eſt contra iuſtitiam atque notius peccatum rapinæ, quam furti: igitur hoc potius in decalogo ponendum fuiſſet.

Secundo, lex data eſt homini a Deo in defectum luminis naturæ iam obſcurati: igitur ea per ſe docere debuit, quæ maiore indigebant lumine: quare, uel omnia tradenda fuere in decalogo, uel iſta potius poni debuere.

Tertio, in decalogo non dantur niſi præcepta moralia ad iuſtitiam pertinentia: igitur, præcepta de alijs uirtutibus ad iſta reuocari non poſſunt: atque idem diceres de iudicialibus, & cæremonialibus, cum tamen

talis lex a Deo dari debuisset, in qua, vel omnia essent expressa, aut potestate contenta. Quarto, posset quis petere, quid vtilitatis habeat hæc disputatio: quia, cum hoc loco explicetur decalogus, nihil de alijs præceptis, quæ Deus per suos ministros traditurus erat, dicendum videbatur. A

Ad huius difficultatis explicationem, reuocanda est in memoriam distinctio illa præceptorum, in moralia, cæremonialia, & iudicialia; quorum primum genus in eo differt ab alijs, quod ea continet, quæ sua vi atque natura bona aut mala sunt, non quia prohibita: alia vero genera, ea, quæ cum alias sint indifferentia, ex sola constitutione fiunt bona, vel mala. Rursus animaduertenda est illa præceptorum moralium distinctio, quod alia sint veluti prima principia, quæ vnico aspectu, sine vllo prorsus discursu ex sola terminorum notitia apprehenduntur: alia quę ex dictis principijs facili cōsequentia a quouis ingenio colliguntur & intelliguntur: quædam postremo quę maiore egent indagatione ac studio; vt quod depositus gladius nō sit reddendus furioso, & cano capiti assurgendum. Atque hæc pręceptorum distinctio a diuo Thoma allata, aliquo pacto est diuersa ab illa, quæ supra posita fuit, cum quærebatur, an omnia præcepta moralia pertineant ad legé naturæ: Nam illa sumpta fuit ex ordine & modo cognitionis nostræ; hæc vero magis ex natura & ordine eorum quæ cognoscuntur. Rursus, meminisse oportet, cur Deus daturus aliquam legem per se, pauca præcepta dare debuerit, & cur ea solū quæ rationé debiti & iustitiæ ad alium continent. B

Prima positio, in lege diuinitus data tradi debuerunt omnium virtutum præcepta. Patet hæc positio ex ijs quæ supra disputata sunt: alias enim non potuisset hominé eo perducere, quo intendebat; quare non satis fuere pręcepta decalogi. Secunda positio, conuenienter in lege diuina distinguuntur præcepta cæremonialia, & iudicialia a præceptis decalogi. Quoniam eorum ratio, vt dicebamus, est omnino diuersa, cum pendeant a sola legislatoris voluntate & determinatione, neque sint moralium præceptorum conclusiones, sed determinationes quædam. Tertia positio, conuenienter a pręceptis decalogi separata sunt prima principia, & conclusiones siue præcepta moralia, quæ maiore indigebant lumine & inquisitione, quæ extra decalogum Deus per suos ministros docuit. Quod attinet ad principia est res manifesta; quia nulla prorsus egent præceptione, nec vlla possunt obliuione, aut ignorantia deleri. Quod vero spectat ad alia, patet ex dictis; quia summo legislatori satis fuit summa capita tradere, in quibus potestate reliqua continerentur, quæ postea per alios explicatius tradi debuerāt: ac proinde a decalogo separanda fuere. Quarta positio, non omnia præcepta morum, quæ in lege traduntur, reuocantur ad decalogum. Patet, quia in decalogo non continetur summa virtutum omnium: igitur nec quæ ex illis deducuntur. Quincta positio, moralia præcepta extra decalogum posita, quæ habent aliquam debiti rationem ad alios, reuocantur ad decalogum, atque in eo potestate continentur. Probabitur hæc positio percurrendo singula præcepta, & demonstrando quæ ad illa reuocétur. Ad primum, in quo idolorum cultus damnatur, reuocantur præcepta quæ prohibent omnem C D

idolo-

A idolomaniam, superstitionem, magiam, atque diuinationem; item præcepta fidei & spei, cum infidelitas, hæresis, & desperatio sint contra hoc primũ præceptum; ni velis ea supponere, quasi ad principia & præambula pertinentia; item, præcepta sacramentorum. Ad secundum, in quo periurium cauetur, reuocatur prohibitio blasphemię, & omnium execrationum, falsęque doctrinę. Ad tertium, in quo Sabbathi sanctificatio iubetur, reuocãtur omnia quę ad cęremoniarum iustitiam & ad cultum exteriorem pertinent. Ad quartum, sub honore parentum, continetur honor, & reuerentia omnium maiorum spiritualium & temporalium, & excellentium uirorum, & eorum, qui nostri aliquam curam suscipiunt. Ad quinctum, quę prohibent quodcunque damnum, læsionem, iniuriam, atque odium in pro-
B ximum. Ad sextum, omne genus luxuriæ, simplex fornicatio, nefandum vitium, & bestialitas. Ad septimum, omnes furti species & nocendi modi in bonis externis; vsura, fraus, aliorum bonorum retentio, & vsurpatio; huc pertinent illa, Non habebis in sacculo duo pondera; Statera & statera odiosa Deo. Ad octauum, vbi prohibetur falsum testimonium, ea quæ mendacia, & falsa iudicia prohibent; & omnes detractionis species. Denique ad alia duo posteriora omnis inhonesta cupido.

Deut. 18.
Deut. 18.
Leu. 19.
Deut. 14.
Leu. 18.
Deut. 25.
Exo. 23.
Leu. 19.

Sed peteret hoc loco aliquis, an peccata quæ capitalia nominantur aliquo pacto damnentur in decalogo, cui ex Gersone hunc in modum respõderem. Primum, omnia damnari in primo præcepto, quia nullum est graue peccatum, quo Dei gloria, de qua statuitur primum præceptum, nõ of-
C fendatur. Verum priuatim, superbia prohibetur in primo, initium enim omnis superbiæ est apostatare a Deo. Inuidia damnatur in quarto, si a parte totum intelligatur, qui enim inuidia uacat, suum cuiq; honorem tribuit: Ira in quincto, cum omnis proximi læsio ex ira oriri soleat: Luxuria quantum ad actum exteriorem & interiorem in sexto & nono: ac etiam in iisdem Gula, ex qua luxuria proficisci solet: aut certe in primo: cum homini guloso venter sit Deus: Auaritia, in præcepto de non furando, & non concupiscendis bonis alienis: Acedia denique in tertio, vbi iubemur dies festos celebrare, cum hoc vitium in bonis operibus exercendis potissimum reperiatur. Sexta positio, vt præcepta moralia quę sunt extra decalogũ, ad decalogum, tanquam conclusiones ad præmissas reuocantur, ita quæ in decalogo
D continentur, ad illa duo principia de dilectione Dei, & proximi, ac etiã ad illa, quod tibi non uis, alteri ne feceris: & quod tibi uis alteri feceris, ex quibus principiis omnes humanæ diuinæque leges pendent. Septima positio, hæc doctrina de reductione aliorum præceptorum ad summa decalogi capita, est ualde vtilis. Primum, quia, sicuti ad res naturales facilius cognoscendas utile fuit reuocare omnes naturas ad decem categorias, & ad recte loquendum & orationem congruam faciendam omnes voces ad octo orationis partes, ita expediens fuit, ad varia diuinæ legis præcepta melius tenẽda ea in certa capita colligere. Deinde hoc est vtile Confessariis, qui cum facilitate & breuitate absolute alicuius conscientiam examinare volũt. Deniq; Cõcionatoribus, et scriptoribus, qui decalogũ fuse explanarẽ vellent.

Eccl. 10.
Phil. 3.

Ad primum, licet omnia præcepta quæ ſua natura rationis rectitudinem A
includunt, ſint in ordine moralium, tamen, diſtinguenda fuerunt, vt aſſigna-
Caiet. retur ratio, cur aliqua in decalogo poſita ſint, & non alia. De diſtinctione
Med. inter clara & obſcura, et quod quędam clariora ſint omiſſa; ideo aliqui hoc factum putant, quod iſta quę ſunt clariora, minus occurrunt, & in eis rarius peccatur vt, rarius per rapinã, q̃ per furtum; ſed hęc ratio non habet locũ in præcepto de adulterio, quia ſæpius occurrit fornicatio ſimplex, quam adulterium, ideo dici poſſet, habitam fuiſſe rationem maioris iniuſtitiæ, cum in decalogo huius uirtutis præcipua habeatur ratio. Ad ſecundum, concedimus datam eſſe in defectum luminis naturalis, ſed tamẽ, vt ſupra docuimus ea in legum diuinarum catalogo ponenda fuere, quæ patentem haberent iuſtitiæ rationem; ex quibus alia quæ egebant maiore expoſitione & parti- B
culari applicatione colliguntur. Ad tertium, concedo præcepta aliarum virtutum non contineri in decalogo, quia non habent manifeſtam iniuriæ rationem, vt præcepta de temperantia, de fortitudine, & alia, & ideo relicta ſunt aliis edocenda, vt parentibus, & aliorũ moderatoribus: quæ tamẽ in diuinis literis reperiuntur: vnde nõ eſt neceſſe vt iſta ad decalogum plane reuocentur, ex quo patet, cur nec cæremonialia, nec iudicialia ſint reuocãda. Ad quartum, patet ex ultima poſitione.

An obſeruatio præceptorum moralium antiquę legis vim iuſtificandi haberet. Diſput. XII.

C

DIVINAE legis, præceptis vniuerſe expoſitis, illud explicandum reſtat, quę nam eſſet eorum vis; an tanta, vt hominem iuſtum facerent, hoc eſt, ex peccatore Dei amicum. Et quod hanc vim habuerint, hæc argumenta ſuadent. Primo, hanc vim habebat obſeruatio præceptorum in lege naturæ: igitur multo magis in lege diuina: antecedens patet ex Paulo, qui loquendo de Gentibus, aiebat
Iac. 2. facere opera legis, & factores iuſtificari: igitur, ex operibus illius legis. Idẽ affirmat Iacobus de Abrahamo, quem ait iuſtificatum fuiſſe ex operibus. Secundo, lex humana vim habet faciendi homines iuſtos, & hic eſt finis eius, vt Ariſtoteles docet, quem finem ſibi non proponeret, niſi poſſet attingere; & ideo omnium virtutum cumulum legalis iuſtitia nominatur: quare mul- D
Leui. 18. to magis lex diuina hoc poterit, cum maiorem habeat vim. Tertio, id probare licet expreſſis eiuſdem legis teſtimonijs, cuſtodite leges meas, atque iudicia, quæ faciens homo viuet in eis, vita nimirum ſpirituali: & cum populus Hebræus aliquando de hac lege conquereretur, quaſi vitã non præſtaret, Dei cauſſam agendo falſam querelam reiecit Ezechiel cum dixit, Et dedi eis præcepta mea, & iudicia mea oſtendi eis, quæ faciens homo uiuet in eis. Item, & iudicia mea non cuſtodierunt, ut facerent ea: quæ cum homo fecerit, uiuet in eis. Quarto, accepta iuſtitia per fidem, atque homine in gratia conſtituto, opera cuiuſcunque legis vim habebit merendi & magis iuſtificandi: ergo aliqua ſaltem ratione operibus legis attribuenda eſt iuſtitia.

Quomodo

A Quomodo igitur est verum id quod Paulus ait, Litera occidit, i. lex vetus; si qui eam seruant uita viuunt? In hac disputatione, si multa repetere uellem ex ijs quæ pertinent ad tractationem de iustificatione extra propositam materiã longe vagarer: ut igitur intra terminos consistam, ea solum attingam, quæ ad difficultates propositas soluendas sunt necessaria.

Sit igitur primum fundamentum in quo quid per iustificationem intelligere debeamus explicabitur. Iustificatio, quod uerbum proprium est diuinæ paginæ, sicuti & iustifico, aliquando idem valet, quod, iustum, seu innocentem declaro; vt cum dicitur, Qui iustificat impium, & condemnat iustum, abominabilis est vterque: Item, Iustificata est sapientia a filijs suis, i. pronuntiata est iusta: Item, Ille uolens iustificare seipsum, hoc est se iustum

B declarare. Aliquando iustificare idem valet, quod ex impio iustum & piũ facere; quo modo intelligitur illud, credenti in eum qui iustificat impium, hoc est, qui ex iniquo iustum bonumque facit: ita vt iustificatio, sit quasi iustitiæ factio, sicuti calefactio est frigidi in calidum transmutatio. Aliquando iustificare est in iustitia & bonitate iam adepta proficere, & a minore ad maiorem iustitiam accedere; vt hoc in loco, non verearis vsque ad mortem iustificari, idest, crescere in iustitia & pietate: & hoc alio, qui iustus est, iustificetur adhuc. In prima significatione iustificare est exercere iustitiam: in alijs vero est per bonitatis acquisitionem iustum bonum, rectumque facere: ut is dicatur iustus qui ad regulam præceptorum Dei, diuinæque voluntatis, aut ad rationem ipsam legemque humanam viuit, suasque viuen-

C di rationes metitur, non secus ac artificis opus ad artis regulam. Atque duæ posteriores significationes maxime ad nostrum institutum faciunt. De moralibus itaque antiquæ legis præceptis siue operibus quæritur, an secundo, uel tertio modo iustificarent. His adderes aliam acceptionem eiusdem uerbi, vt iustificare designet ad iustitiam disponere & pręparare, ac etiam iustitiam significare & præmonstrare. Iustificare igitur, vel est iustum declarare, vel bonum rectumque facere: vel iustitiam augere: vel ad eam præparare, eandemque significare.

Secundum fundamentum, iustitia, sumpta pro bonitate & forma qua homo fit bonus, duplex est: altera diuina, quam Deus in nobis concurrente libero arbitrio per donorum spiritualium infusionem efficit, per quam ho-

D mo in esse quodam supernaturali & diuino constituitur, fitque amicus Dei, vt qui iam est adæquatus & commensuratus ad uoluntatem diuinam; per quam denique vnus spiritus cum Deo efficitur: quo fit, vt nulla creata mens per naturæ uires possit eam attingere: Altera humana, quæ consistit in quadam humana perfectione, quam uirtutes naturaliter acquisitæ nobis tribuunt: ad quam homo peruenit per obseruantiam imperfectam tamen naturalis, humanæque legis. Prima a Paulo uocatur iustitia fidei, cum a fide tanquam a fundamento pendeat, Impossibile nanque est, sine fide placere Deo: secunda iustitia factorum. i. operum moraliter bonorum: illa dicitur iustitia apud Deum, hæc apud hominẽ. Hæc rursus duplex, altera generalis quæ consistit in ipsa legum & pręceptorum obseruatione, & in rectitu-

dine

dine omnium morum iuxta naturæ uires:altera ſpecialis, quæ poſita eſt in A habitu,ſiue vſu ſpecialis virtutis iuſtitiæ,a qua aliquis dicitur iuſtus iudex. Atque hoc loco dubitatio eſt,de iuſtitia primo modo ſumpta,& ita quæritur, an per obſeruationem præceptorum moralium antiquæ legis homo fieret iuſtus apud Deum, & adepta iuſtitia augeretur,ita ut obſeruationi illius legis tribui poſſit iuſtificatio,quæ nihil aliud eſt, quam iuſtitiæ ſupernaturalis acquiſitio,vel in eadem augmentatio:vel cum Concilio Tridentino,Eſt tranſlatio ab eo ſtatu in quo homo naſcitur filius primi Adæ in ſtatum gratiæ & adoptionem filiorum Dei per ſecundum Adam Ieſum Chriſtum Saluatorem noſtrum. Qua deſcriptione definitur prima iuſtificatio quæ fit per baptiſmum:unde ſi vniuerſe eam definire velles, diceres, Eſſe tranſlationem a ſtatu peccati in ſtatum gratiæ per Chriſtum. Vbi ex Bona- B uentura nota,quattuor modis aliquid dicitur iuſtificare; uel efficienter, vt Deus:uel formaliter,vt gratia,uel affectu,ſic fides operans per dilectionem uel exercitij vſu, & hoc modo mandata, quibus exercetur iuſtitia,iuſtificare dicuntur.

Tertium fundamentum, ad iuſtificationem ſiue ſtatum iuſtitiæ ſupernaturalis acquirendum tria ſunt neceſſaria; primum fides, quia, vt ait Paulus,
Heb. 11. Accedentem ad Deum, oportet credere quia eſt,per quam Chriſti meritum
Rom. 2. apprehendimus: deinde ſpes, iuxta illud, ſpe ſalui facti ſumus; neque enim poteſt ſalutem conſequi, qui ſpem non habeat in eum qui ſaluat & iuſtificat:poſtremo,motus caritatis & dilectionis Dei ſuper omnia: translati enim
Ioan. ſumus de morte ad vitam,quia diligimus, & qui non diligit, manet in mor- C te.Hæc autem iuſtitia de qua quærimus,dicitur contineri in operibus legis, tum moralibus, tum iudiciarijs, tum cœremonialibus, ſed diuerſa ratione. Nam moralium & iudicialium præceptorum obſeruatio ſua natura humanam & naturalem iuſtitiam continent: cœremonialium vero vſus non item. Neque enim libaminum oblatio,& hoſtiarum immolatio, & corporales lotiones ex obiecto,vel ex re ipſa aliquam habent rectitudinem ſiue iuſtitiam, bonitatemve moralem; ſed quam habuere, ex diuina inſtitutione habuere; & ita ex deuotione & obedientia iuſtificare dicebantur, vt planius poſtea dicetur.

Prima poſitio,antiquę legis præcepta iuſtificabant ſignificando & diſponendo ad gratiam recipiendam per Chriſtum. Verum hæc iuſtificatio dici- D tur de illis præceptis per quandam analogiam & extrinſece,ſicuti ſanum de medicina,& vrina,quæ eſt ſanitatis ſignum. Omnia enim illis in figura con
1. Cor. 10. tingebant,& tota illa lex fuit pędagogus ad Chriſtum: ideo Auguſtinus ali-
Cōtra Fau quando dixit,vitam illius populi propheticam fuiſſe, & Chriſti figuratiuā: cæterum hoc loco non eſt difficultas de hac iuſtificationis forma. Secunda poſitio,omnia veteris legis præcepta iuſtificabāt,ſi iuſtificatio ſumatur pro præuia diſpoſitione ad gratiam: hoc eſt dum populus ille exercebat opera legis, ſi erat in peccato conſtitutus,bene & honeſte agendo, vna cum ſpeciali Dei auxilio diſponebatur ad iuſtitiam ſupernaturalem recipiēdam. Doctrina eſt manifeſta, quia nemo uenit ad iuſtitiā perfectā, niſi fecerit quod

in ſe

A in se est, & legem seruauerit: & ideo Deus ab illis hanc iustitiam requirebat
cum eis dicebat, conuertimini ad me. His itaque operibus disponebantur
tum ad iustitiam naturalem, tum ad supernaturalem, quam tamen non ex
vi operum, sed ex gratia consequebantur, vt statim dicam. Atque in hoc iu-
stificationis genere non est discrimen inter nostra & antiquorum hominũ
moralia bona: quibus, vt nos ad iustitiam disponimur, ita & illi. Tertia po
sitio, præceptorum veteris legis obseruatio vim habebat efficiendi iustitiam
naturalem & iustificandi apud homines. Doctrina est manifesta, de qua
intelligitur illud Pauli de Abrahami iustitia loquentis, si ex operibus legis
iustificatus est, hoc est, si recte uiuendo legem seruauit & iustitiam quandã
humanam adeptus est, habet gloriã, apud homines nimirum, sed non apud
B Deum. Et hanc iustitiam omnes homines in quacunque lege assequi pos-
sunt: quæ tamen non efficit amicos Dei. Quarta positio, moralia & iudicia-
lia præcepta aliter producebant, seu continebant humanam iustitiam, quã
cæremonialia. Patet ex dictis in ultimo fundamento: nã illa sunt de obie-
cto iusto ex se, hęc vero non item, sed ex sola ordinatione diuina: neq; enim
taurorum mactatio, ullam in se iustitiam continet. Quincta positio, nulla
præcepta antiquæ legis habebant vim attingendi, & producendi, merendi-
ve ex condigno supernaturalem iustitiam. Hanc veritatem in epistola ad
Romanos, et ad Galatas ex professo probauit Paulus, aduersus eos, qui legis
operibus se iustificari putabant & hoc est quod hoc loco speciatim quære-
batur; quæ veritas locum habet in obseruatione cuiuscunque legis etiam
C nouæ; in qua, nemo per opera moralia potest gratiam naturæ viribus attin
gere, & de condigno mereri. Hanc doctrinam confirmat auctoritas Pauli
paullo ante citata; qua dixit, Abrahamum non fuisse iustum coram Deo ex
operibus legis, & hæc alia, Ex operibus legis non iustificabitur omnis caro *Rom.8.*
coram illo: immo, absolute dicere potuit, ex operibus non iustificabitur om
nis caro, idest hominum nemo. Sed quia aduersus Hebræos, qui in data le *Li. de spir.*
ge acquiescebant, priuatim disserebat, ideo dixit, legis. Eandem doctrinam *& literæ*
varijs in locis docuit Augustinus: de qua plura alibi. Sexta positio, omnia *cap.8.*
ueteris legis præcepta iustificabant, si iustificatio sumatur pro maiore iusti-
tiæ acquisitione. Postquam ergo aliquis ex Christi fide & ex Dei auxilio
factus erat iustus, legem seruando, in iustitia per bona opera facta in gratia
D progressum faciebat. Huc pertinet auctoritas illa Iacobi dicentis, videtis *Iac.2.*
quoniam ex operibus iustificatur homo, & non ex fide tantum. Quo etiam
modo aliqui exponunt illud Pauli, Factores legis iustificabuntur, suppo-
sita nimirum fide & auxilio diuino. Quid de sacramentis antiquæ legis
dicendum sit, an iustitiam efficerent, infra docebo. Atque ex dictis intel-
ligi licet, non esse discrimen quantum ad uim conferendi & augendi gra-
tiam per præceptorum moralium obseruationem in noua & antiqua lege:
vt enim olim opera non iustificabant, sed solum acceptam iustitiam auge-
bant, ita & nunc, & vt in illa lege uim habebant ad disponendum, ita & in
nostra habent.

Ad primum, negatur antecedens: loca autem illa intelligenda sunt, de A iustificatione dispositiua, vel de augmento iustitiæ.

Ad secundum, iustitia humana est longe inferior iustitia diuina: vnde non est par ratio, neq; vllus uniuersam legẽ seruabit, solis naturæ uiribus.

Ad tertium, loca illa intelligenda sunt, de disponente, & consequente iustitia.

Ad quartum, hoc probat sextam positionem.

Libri decimiquarti finis.

DIVINARVM, HVMANARVMQVE LEGVM

LIBER XV.

In quo de natura & ratione, atq; vi præceptorum cæremonialium veteris legis agitur.

Quæ sit cæremonialium præceptorum natura. Disp. I.

A SI M. Tullius vir non modo singulari eloquentia, sed etiã sapientia non vulgari instructus, de deorum natura disputationem aggressurus, ab exclamatione sibi auspicandum esse putauit, vt omnes adessent, cognoscerent, animaduerterent, quid de religione, pietate, sanctitate, cæremonijs, fide, iureiurando, quid de templis, delubris, sacrificijsque solemnibus, existimandum esset; quanto magis nobis qui veras veri Dei cæremonias, ab ipso vero Deo, non ab hominibus constitutas explicaturi sumus, exclamandum esset, atque obtestãdum, vt omnes summi & æterni numinis cultores, quæ de diuinis cæremo- Lib. 1. de nat. deorũ.
B nijs scribemus libenti animo legere velint; vt earum summa atque sapientissima ratione cognita, & Deum laudibus celebrent, & in pietate, ad quam augendam hæc tractatio maxime confert, proficiant. Nos autem toto animi studio, Dei ope implorata, ad tantam rem explicandam aggrediamur.

Et quamuis de antiquæ legis cæremonijs integrum fieri volumen posset; tamen, nos pro nostro instituto, multa in pauca conferendo, breuitatem sequemur. Explicaturo igitur cæremonialia legis antiquæ præcepta illa se se primo difficultas offert, qua inuestigatur, quæ nam sit cæremonialium præceptorum ratio. Quod autem non sit in eo sita, vt ad diuinum cultum
C pertineant; sic demonstro.

Primo, multa sunt in lege quæ ad cæremonias pertinent; & tamen diuinum cultum non attingunt; vt abstinentia a quibusdam cibis, & vestimentis, quæ obseruationes sunt extra cultum diuinum: igitur. Secundo, omnibus actibus virtutum omnium colitur Deus, vt actu fidei, spei, caritatis, misericordiæ, & aliarum: atqui nemo prudens diceret, hos actus contineri nomine cæremoniæ: ergo ratio cæremoniæ non est in eo sita, vt ad diuinum cultum pertineat. Tertio, cæremoniæ, a Græcis vocantur iustificationes; & ab Hebræis, quadam voce, quæ latine idem valet, quod lex, siue mandatũ: ergo eorum ratio non consistet in hoc, quod pertineant ad cultum diuinũ; Leuit. 11. 15. & 19.

sed

ſed potius ad iuſtitiam, cum præcepti ratio iuſtitiam contineat, idque græco nomine expreſſe deſignetur. A

Ad hanc difficultatem explicandam, ſequentia pono fundamenta. Primum, in quo de nomine cæremoniæ, cum ab eo poſtremum ſumptū ſit argumentum, aliquid dicam. Quod itaque in codice hebræo, Chukim dicitur, Græci ubique dikæomatá, hoc eſt, iuſtificationes uertunt, quia cæremoniæ erant ritus ad homines purgandos; Latinus vero interpres fere ſemper, cæremonias conuertit. Vox autem hebraica, non tam externam actionem, quam legé ipſam & ſtatutum, quo actio illa præcipitur deſignat, quo fit, vt iudaicæ cæremoniæ, legis nomine, in noua lege deſignari ſoleant. At vox latina qua ſane exterior deſignatur cultus, variam habet, iuxta varios ſcriptores, originem. Nam aliqui eam ducunt a Cerere, quam tanquā frugum Deam ſtulta hac in parte coluit antiquitas, atque ſic dictam eſſe putant quaſi Geres a frugibus gerēdis, quas cultus gratia, diis offerre ſolebāt: Alij, in quibus Liuius, & Valerius Maximus a Cęre oppido ductam putāt, quod ibi Romanorum ſacra ſeruata ſint, eo tempore, quo Galli Romam diripuerunt: Alij, & fortaſſe rectius, a carendo, ducunt, vt cæremonia, fit quaſi, carimonia, ita Auguſtinus, Gellius, & Macrobius Saturnalium libro ſecundo, cuius notationis ea aſſignatur ratio, quia multæ cæremoniæ in abſtinendo & carendo poſitæ ſunt, vt in abſtinentia ciborum, & multarum rerum vſu. Reiicienda itaque eſt notatio illa, a cereis & alia, quæ a verbo græco, chere, quod ſaluere ſignificat, ducitur. Sed quidquid de etymo ſit, illud tenendum eſt, hac dictione deſignari omne id, quod ad externum diuini numinis cultum pertinet. Secundum fundamentum, in quo res ipſa exponenda eſt. Cæremonia igitur, eſt actus externus religionis, qui non aliunde laudem habet, niſi quia fit ad Dei honorem. Religio vt Tullius ait, eſt quæ ſuperioris cuiuſdam naturæ, quam diuinam uocant, curam cæremoniamque affert: Item, Religionem ait, eam, quæ in metu & cæremonia deorum ſit, appellant: Item, Religio, id eſt, metus deorum: Item, Religio deorum, pio cultu continetur: his enim modis citatus auctor, hanc uirtutem deſcripſit. Hinc religioſi dicti, qui omnia quę ad cultum diuinum pertinent, diligenter tractarent, & tanquam relegerent. Huius præſtantiſſimæ virtutis, ſicut & aliarum omnium tres ſunt actus. Primus internus a uoluntate elicitus qui eſt, diuinæ naturæ debitum honorem atque cultum dare velle. Secundus externus interno reſpondens, qui eſt omnis externa actio erga diuinā naturam, quæ non aliunde eſt bona, niſi quia erga Deum exhibetur, vt frugum oblatio, ſacrificium, genuflexio, & ſimilia. Tertius, qui ab hac virtute non producitur, ſed imperatur, ac proinde, imperatus uocatur; vt ſunt ieiunia, eleemoſynę, & alij, qui ab aliis uirtutibus proxime producuntur, ſed quia ad Dei cultum referuntur, Religioni ut imperanti tribuuntur. De hoc tertio genere intelligitur illud, Religionem eſſe uiſitare pupillos, & immaculatum ſe cuſtodire ab hoc ſæculo, ac etiam id quod Auguſt. dixit, Deum fide, ſpe, & caritate coli. Ex his tribus actibus, primus nullo modo eſt cæremonia, nec etiam tertius, niſi prout a religione imperatur, ſecundus igitur proprie

Mat. 11. Gal. 5. Cic. de natu. deorū. Lib. 5. Lib. 1. c. 1. Lib. 2. retr. cap. 37. Lib. 4. c. 9. Iac. 1. In Ench. cap. 3.

B C D

A proprie & simpliciter cæremonia dicitur. Quo fit, vt ratio cæremonialis pręcepti in eo sit proprie sita, vt dicat ordinationem actus externi ad diuinum cultum proxime pertinentis. Tertium fundamentum, in quo quasdam cęremoniæ diuisiones breuiter perstringam. Prima sumitur a caussa efficente, hoc est, ab institutore, vnde tria oriuntur cæremoniarum genera. Nam, aliæ sunt, quæ aliquo modo possunt dici a natura, cum eas quodammodo ipsa natura doceat, sintque apud omnes nationes communes, ut iungere & attollere palmas, genua flectere, aliquid religionis caussa exosculari, et oculos in cœlum tollere, pectusque percutere. Aliæ, quæ diuinitus institutæ sunt, vt fere omnes quæ in ueteri erant lege, quas Deus per Mosem ordinauit, de quibus nos speciatim acturi sumus. Aliæ a potestate humana, cuius-
B modi nõnullæ fuerũt olim in populo Hebræo, & multæ in religione Christiana, quas stultissime damnant Hæretici. Secunda a caussa materiali, siue ab obiecto, ex quo capite hæ oriuntur species. Nam aliæ uersantur circa personas, vt aspersio sanguinis, & cineris, atque exorcismi, aliæ circa locum, vt templi consecratio, aliæ circa tempora, vt dies festi, & vigiliæ, & tẽpora ad sacrificandum definita; aliæ circa modum, denique aliæ circa res ipsas, ut benedictiones aquæ, & uestium. Tertia ex parte formæ, ex qua caussa hæ nascuntur species, aliæ proxime sunt ipse diuinus cultus, ut oblatio, litatio, oratio, laus, & adoratio, aliæ disponunt ad cultum, vt ieiunium, abstinentia ab actu carnali, & uitæ ratio asperior; aliæ instrumẽta diuini cultus, vt templa, aræ & sacra vasa, ac vestes. Quarta ex caussa finali, siue ab ef-
C fectu, vnde, aliæ institutæ sunt ad sanctificandũ, vt sacramenta, alię ad quosdam alios effectus spirituales, vt ad fugandos dæmones, & ad eorum vim comprimendam, vt exorcismi, aqua lustralis, & quæ in veteri lege quandã corporalem immunditiam auferebant: quædam ad ornatum & ad significationem, vt lumina, vestes, & similes. Postrema, ex accidentibus sumpta: vnde aliæ vniuersales, quæ uniuerse in omni piorum cœtu obseruãtur: aliæ particulares, quæ in aliquo priuato loco sunt in vsu: aliæ perpetuæ, aliæ tẽporales: & denique, aliæ in præcepto, aliæ liberæ. Quædam aliæ diuisiones suis afferentur locis.

Prima positio, actus interior colendi Deum, non pertinet ad rationẽ cæremoniæ, & præceptum, quod de eo datur, non est cæremoniale. Primum,
D quia hic actus, est actus virtutis, & sua sponte bonus: igitur non sapit rationem cæremoniæ, quæ aliunde habet vt bona & laudabilis sit. Deinde quia, nomine cæremoniæ designatur aliquis actus exterior: igitur cæremonia nõ complectitur actum interiorem. Secunda positio, actus externi proxime ab alijs virtutibus producti, sunt a religione diuersi, licet ab ea imperentur; tamen non continentur proprie sub nomine cæremoniæ, nisi prout a religione iubentur, & in Dei honorem fiunt. Ratio est manifestissima, quia hi actus, sua vi atque natura sunt honesti, & ad genus morale pertinent: excludendi igitur ab ordine actuum cæremonialium, qui non sunt huiusmodi. Tertia positio, illi actus externi proprie ad cæremoniam pertinent, & de illis dantur pręcepta cęremonialia, qui proxime ad diuinum cultum referun-

ferun-

feruntur. Primum patet hæc positio ex ijs quæ supra disputauimus, & in A
secundo fundamento adnotauimus,ac etiam ex hac diuinę scripturę senten
Exo. 18. tia,Ostendasque populo cęremonias & ritum colendi. Deinde, quia hoc genus actuum ex eo solo bonitatem, ac laudem meretur, quod erga Deum exhibetur,non sua natura:igitur cęremoniale pręceptum, quod ab aliis secernitur,ex hoc suam naturam sumet,quod sit de ijs, quæ pertinent ad diuinum cultum. Quarta positio,cæremonię sunt pars cultus diuini. Primum, quia ipsa naturalis ratio hominem docet, ut cum animo & corpore cōstet, & animo & corpore Deum debeat adorare. Ideo diuus Cyprianus aiebat, Cogitemus nos sub conspectum Dei stare:placendum est diuinis oculis,& habitu corporis,& modo vocis. Deinde, omnes virtutes, non modo in actu interno consistunt, sed etiam in externis: igitur idem de religione di- B
cendum erit. Et si oratio vocalis pertinet ad Dei cultum,cur non etiã adoratio corporalis? vt enim illa est signum internæ orationis, ita hæc mentalis adorationis. Ad hæc,Deus,vt summe bonus ac perfectus, summo modo est colendus: atqui magis colitur animo & corpore, quam animo tantum: igitur.Ideo perfectus ille Dei cultor de se loquendo aiebat, caro mea & cor meum exultauerunt in Deum viuum. Denique,Deus externis actibus vere offenditur: igitur externo quoque cultu vere adoratur. Ex quibus colligeres, cæremoniarum usum, siue illæ sint a Deo institutæ, siue ab eius ministris cum ratione introductæ, sine scelere pretermitti non posse. Hoc corollarium patet ex ijs quę alias diximus de legibus ab ecclesia sancitis,an obligent ad culpam, si de ijs loquamur cęremonijs, quę humana potestatę C
sunt introductę. Huc facit, quod sub grauibus pœnis ferri solent leges ad cęremonias pertinentes:ob quarum obseruationem, & transgressionem maximę ortę sunt in Ecclesia dissensiones; ut de cęremoniis legalibus, de die
Act. 15. paschatis,de baptismi ritu, de delectu ciborum, & alijs multis; ob quarum
Epiphan. hære. 70. neglectum multi inter hęreticos connumerati fuere. Falsum est igitur cæ-
remoniarum obseruationem esse indifferentem ac liberam, quo errore in-
Euf. lib. 6. hist. c. 3. troducto,nullus esset in Ecclesia ordo,concordia nulla,id quod etiam Caluinum mouit. Sed de his alibi copiosius.

Ad primum,quæ in hoc argumento numerantur, & alia generis eiusdē, pertinebãt ad diuinum cultum, vt præparatoria; & ideo in cæremonijs reponuntur. Vnde & ipsimet hæretici, qui cæremonias impugnant, velint, D
nolint,cæremonijs nonnullis vtuntur, ex eorum agendis, atque usu plane constat. Ad secundum,patet ex dictis. Ad tertium,ideo dicuntur iustificationes,quod vim aliquam haberent ad iustificandum aliquo modo, ut postea dicetur.

An cæremonialia in veteri lege habuerint rationem figuræ. Disp. II.

HAc disputatione alia inuestigatur cæremonialium præceptorum forma;ita ut non solum per eorum usum Deus coleretur, sed etiã aliquid aliud,tanquam quibusdam signis,demonstraretur. Quæ difficultas eo spectat, ut per eius explicationem intelligatur, an ex illis ua-

rios

A rios sensus & varia documenta colligere possimus; vt ex ijs quæ dicemus, omnino planum fiet. Quod autem figuræ rationem habere non debuerint, sic probo. primo, leges debent esse claræ atque perspicuæ, ita ut earum sententia sit omnibus manifesta: at illa præcepta quæ aliquid designant occultum non sunt huiusmodi; male igitur sub ista forma traduntur. Secundo, mysteriorum reuelatio fieri debet per verba, aut figuras, & symbola quæ non pertineant ad cultum diuinum, qui nudis & simplicibus præceptis, de rebus faciendis explicandus fuit: igitur cæremoniarum vsus nihil designabit. Vt omittam, quod doctrina per symbola tradita ad abiectam poetarum consuetudinem accedere videtur; qui per res fictas quod volunt explicare solent; id quod diuinam sapientiam minime decet. Ter-
B tio, cæremoniæ sunt veluti testificationes interioris cultus ad quem augendum & conseruandum, sua natura, sunt institutæ; ergo quod aliquid significent futurum, aut præteritum est omnino extra eorum naturam. Vt his argumentis respondere possimus, hæc statuo fundamenta.

Primum fundamentum, illud hominum mentibus est a natura ingeneratum (quod omnium populorum per omnia sæcula consuetudine, si quis vellet, late demonstrari posset) vt ea quæ aliquam sacratiorem & diuiniorem intelligentiam habent, non omnibus manifestentur, & maxime quæ ad religionem & diuinum cultum pertinent. Hinc apud nationes omnes in religionis cultu symbola & arcana quædam, a quorum intelligentia, atque notitia, vt per res sensibiles & materiales imperita & rudis multitudo
C repellitur, ita ij, ad quos eorum cognitio peruenire debet, ad eam facilius traducuntur: cum res a sensibus remotas, per ea quæ sub sensum cadunt, homo suapte natura facilius percipiat; vt multis in locis, præter alios Areopagita Dionysius scripsit, & nos alibi planius exposuimus. Hinc etiam apud eruditiores & meliores philosophos enata symbolica docendi ratio: quæ non solum duas allatas vtilitates affert, sed etiam maximam oblectationem, cum in eius rei peruenitur notitiam, quæ sub velaminibus continetur, vt libro de Interiore homine, sub principium, demonstrauimus.

Pet.Crin. *Lib.de Inter.hom.*

Secundum fundamentum, cæremoniarum ratio, etiamsi quis eas cæremonias spectet, quas humana instituit prudentia, nunquam fere est ita simplex, vt solum interiorem animi cultum designet; sed etiam aliquid an-
D te actum, & præteritum, ac etiam quantum per humanam prouidentiam fieri potest, aliquid futurum indicet; id quod si quis vellet latissime multis exemplis, (mysticam sacrificiorum ac cæremoniarum Gentium intelligentiam explicando) demonstrare posset: sed ne profana cum sacris permisceamus, nos in præsentia hac de re nihil.

Illud itaque ex eo quod adnotaui intelligi volo, cæremoniarum rationem, etiamsi de diuinis non fiat sermo, non esse omnino simplicem, sed suapte natura aliquid mysterij & arcani semper continere, atque signi symbolique rationem habere: in qua ratione non modo religionis doctrina, sed omnis apud Gentes Theologia posita erat; vt ex mythologiarum scriptoribus cognoscere licet.

Fulgen. Nat.Com. Gyral. Pier. Orius.

A

De cæremoniarum antiquæ legis multitudine, ac diuisione. *Disp.* III.

XPLICATA cęremoniarum natura, sequitur vt de earũ numero & multitudine agamus: & quia omnis multitudo, doctrinæ caussa, ad quædam genera reuocari solet, ideo eadem disputatione de earum diuisione in certa genera, siue species agemus. Quod autem tanta cæremoniarum multitudine populus ille onerari non debuerit, his argumentis probo.

Quinct. Primo, imbecillus & infirmus adhuc puer, non est multis præceptis obruendus, sed paulatim instituendus, ne rerum cumulo perterritus, disciplinam fugiat: at populus ille erat, tanquam paruulus sub pędagogo: igitur tot B *Act.15.* cęremonijs onerandus non fuit, eo nimirum onere, de quo Petrus dixit, antiquos patres ferre non potuisse. Secundo, quoniam omnes boni legislatores legum multitudinem ac varietatem damnant, vnde, vt Isocrates refert, *In Areop.* Athenienses existimabant legum multitudinem signũ esse mali status reip. & decere magistratum, nõ porticus legibus implere, sed efficere vt ciues ani*Stob. ser. de rep.* mis insitum iustitiæ studium habeant. Vnde Archesilaus aiebat, Quemadmodum vbi pharmaca multa, multique medici sunt, ibidem & morbi abundant: sic etiam vbi plurimæ leges fuerint, ibi & iniustitia viget maxime.

De diuisione, illa cæremoniarum multitudo ad hæc capita reuocari solet: ad sacramenta, ad sacrificia, ad sacra, & ad obseruantias, contra quam diuisionem sic argueres. Primo, nomine obseruantiæ, designantur omnes cæremoniæ: igitur obseruantiæ non faciunt vnum cęremoniarum genus. Secundo, omnia vetera sacrificia continebant aliquam rem sacram, & aliquam habebant consecrationem: igitur eadem erant sacramenta, sacrificia, & sacra. Tertio, dantur quędam alia quæ ad ista reuocari non possunt, vt dona, oblationes, solemnitates, & personæ sacræ, ut Pontifices, Sacerdotes, Leuitæ, & aliæ: igitur insufficiens est illa enumeratio. Quoniam hic nihil occurrit notandum, ad positiones venio. C

Prima positio, conuenienter in veteri lege data sunt a Deo de variis cęremonijs uaria præcepta. Primum probatur hæc positio cõmuni ratione, quia cum ista præcepta data sint a diuina sapientia, eorum multitudo non potest non esse conueniens. Huc pertinet hæc quę apud Iobum legitur sententia, D *Cap.11.* Vt ostenderem tibi secreta sapientię, quod multiplex sit lex eius. Deinde, quia, ut bene ait diuus Thomas, lex datur populo in quo alij sunt proni ad malum, alij uero ad bonum, siue ex natura, siue ex consuetudine, siue ex gratia, & ratione omnium conueniens fuit, ut huiusmodi pręcepta multiplicarentur: ratione malorum quidem, quia, ut ex scriptura discimus, populus ille propensus erat ad idololatriam, & ad uarios, falsorum deorum ritus, ideo diuersis ritibus ab illis reuocandus, & cęremoniarum uarietate in uero cultu retinendus fuit.

Ratione uero bonorum, cęremoniarũ multitudo ideo utilis & cõueniens fuit, vt per varios ritus eorum mens varie in Deum transferretur, & varie de

rebus

A rebus diuinis erudiretur, & vt magis assidue in religione versaretur. Postremo, antiquæ legis cæremoniæ præfigurabant Christum, & ea quæ in noua lege erant futura: igitur opus fuit multis ritibus ad ista omnia significanda. Secunda positio, sacrificia, sacramenta, sacra, & obseruantiæ, communi nomine cæremoniæ appellantur. De sacrificijs, Offerte vitulum de arméto, holocaustum in odorem suauissimo Domino, & sacrificium eius ac liba, vt cæremoniæ eius postulant. De sacramentis, Hæc est vnctio Aaron, & filiorum eius in cæremoniis. De sacris, Hæc sunt instrumenta tabernaculi testimonij in cæremonijs Leuitarum. De obseruantijs, Si auersi fueritis non sequentes me, neq; obseruantes cæremonias, quas posui vobis. Tertia positio, conuenienter omnes antiquæ legis cæremoniæ diuidūtur in quattuor species, siue genera, iam enumerata. Huius doctrinę hæc assignatur ratio. Cultus diuinus cuius caussa institutæ sunt cæremoniæ, præcipue versatur in sacrificijs, quæ in Dei reuerentiam offeruntur: ad sacrificandum necessaria sunt instrumēta quędam; & hæc, sacra vocantur, vt sunt templa, vasa, altaria, & vestes: necessarij sunt cultores, in quibus duo spectātur, vnum eorum consecratio & destinatio ad cultum diuinum, & hoc fit per sacramenta, quæ Deo hominem dicant, ministros sacrant, sanctificantq; populum: alterum est eorum singularis consuetudo, & vsus, per quam ab alijs qui Deū non colunt, distinguuntur, & hæc nomine obseruantiæ significantur, vt vestium, ciborumque vsus, & similia. Quarta positio, ex omnibus antiquæ legis ritibus præcipuum locum sacrificia sibi vendicarunt. Nam cæteri ritus huc referri videntur, vt rite Deo sacrificetur, atque offeratur. Et quoniam deinceps agendum est de varijs oblationum generibus, placet hoc loco, varias oblationū species breuiter numerare. Præcipuus itaq; antiquæ legis ritus fuit oblatio. Oblationum autem duo fuerunt genera; vnum sacrificij, hostiæ, & victimæ: alterū, Doni & Muneris nomine nuncupatum. Vtrunque tribus de caussis oblatum fuit, vt ex ipsa scriptura intelligimus, honorandi Dei, salutis & pacis ab eo impetrandę, & peccati expiandi ac delendi caussa. Sacrificium dicitur, cum sacerdos non modo rem offert, sed etiā eam sacram Deo facit, vt cum victima mactatur, sanguis funditur, & thus, adoletur. Vnde res sacra fiebat vel per sanguinem, vt in offerendis victimis, vel per ignem, cum libamina in clibano, aut sartagine, aut craticula coquebantur, sed ad victimas etiam adhibebatur ignis. Sacrificiorum sex erant genera, holocaustum, libamina, pacifica, sacrificium pro peccatis, sacrificium pro delictis, & sacrificium consecrationis. Quorum priora a priuatis, & a populo oblata sunt, vltimum fuit proprium sacerdotum, ad eos consecrandos. Holocaustū, erat sacrificium in quo honorandi & propitiandi Dei gratia, tota hostia cremabatur, & diuino igne cōsecrabatur, vnde & nomē accepit, holocaustum, quasi totū cōbustū, & holocarpoma, id est, totus fructus Deo dicatus. Modus huius sacrificij explicatur in Leuitico, capite primo, & sexto, & a Philone. Ignis vero quo cremabatur, erat ille qui cęlitus Aaronis sacrificia corripuit: quo perpetuo sacerdotes vsque ab Babylonicum excidium hostias incenderunt.

Libamentum, fuit fartum ex simila, id est, ex farina mundissima sine

Num. 15. *Leu. 7.* *Exod. 18.* *3. Reg. 9.* B C *Leu. 1.* *Hebr. 8 & 5.* *Philo.* D *Leu. 9.* *August in Psal. 65.* *Leu. 7.* *Philo. in uita Mos.*

fermento, oleó, thureque confectum, in clibano, aut sartagine, aut craticula A
coctum, aut frumentum igni tostum: cuius pars incédebatur, pars sacerdo-
Cap. 2. tibus dabatur: eius offerendi ratio explicatur in Leuitico. Pacifica, hostiæ,
Nu. 15. victimæve pacificę, & salutares hostię, græce εἰρηνικὰ, θυσία, εἰρηνικὴ σωτήριον.
Orig. Quidam scribunt fuisse duplex sacrificium salutare: vnum voti, quo pro pa
ce, aut salute orabatur: alterum laudis, pro gratia impetrata. In quo adeps in
odorem suauitatis Deo cremabatur: pectusculum & armus sacerdoti daba-
Cap. 3. & 7. tur: reliquæ carnes a priuatis vrebantur; cuius offerendi ratio in Leuitico
Philo lib. de sacrif. explicatur. Sacrificium pro peccatis vel sacerdotum, quo offerebatur vitu-
lus eo modo, de quo Leuitici quarto scribitur, uel populi, ut principis, &
priuati homines qui per ignorantiam peccauerant; vt Leuitici sexto expo-
nitur: Vbi etiam de sacrificio pro peccatis ex silentio veritatis, immũditijs, B
errore, iureiurando, & sacrorum abusu contractis scribitur, & de sacrificio
Cap. 6. & 7. pro delictis. Per peccatum Augustinus præteritionem mali, per delictum
desertionem boni intelligit: Philo vero, per peccatum erratum ex ignoran-
Lege. Leu. 9. & Iosephum. tia, per delictum, culpam voluntate contractam. De quibus omnibus sacri-
ficijs uarijs in locis fit mentio in scriptura. Et quoniam Iudæi cruentis sa-
Ios. 8. 22. crificijs adeo studebant, vt ea sola curarẽt, & opera caritatis erga proximũ,
& pietatis erga Deum omitterent, ideo Deus, eos corrigendo, ab eis sacrifi-
cium Iustitiæ & Laudis, siue confessionis, quæ non proprie sacrificia dicun-
Prou. 1. tur, sæpe requirebat; idest, ut misericordes in proximum, & in Deum pij
Psal. 39. essent: & hæc magis quam victimas sibi placere sępe declarauit. Confessio-
Ose. 14. nes, sunt Laudes quibus in sacrificijs Dei bonitatem & misericordiam extol C
Lib. 1. c. 23. 16. lebant, additis uarijs instrumentorum sonis, de quibus in libris Paralipo-
Lib. 2. c. 5. & 29. menon scribitur. Fit etiam mentio, de Magnificentia, quæ est idem quod
magnificatio, idest excellens & magnifica quędam laudatio, & aliquid am-
Esd. 11. plius, quam confessio, & laus, ὁμολόγησις, & αἴνεσις: vñ illud, Magnificat, ani
Greg. ma mea Dominum. De sacrificio consecrationis τελειώσεως, quo sacerdotes
Cap. 6. consecrabantur & inungebantur, quod erat unum ex dictis, scribitur in Le-
uitico. Sacrificium mundationis referebatur ad labem puerperæ, leprosi, ui-
ri seminiflui, & mulieris menstruatæ, de quo in Leuitico uariis in locis scri
Cap. 12. 13 bitur. Sacrificium expiationis, siue propitiationis. Fuit autem unus dies
festus expiationis, solemnis, decimus nimirum Septembris, de quo in Leui
tico, capite 16. Fuit etiam oblatio incensi, quę erat quotidiana in altare thy- D
Cap. 40. miamatis: de qua in Exodo, aliisque in locis diuinæ scripturæ, habetur ser-
3. Reg. 9. mo, & apud Philonem libro de sacrificantibus.

Atque hæc de sacrificijs; nunc de Donis sacris, quæ, uel ex lege, uel ex
Nu. 29. uoto, uel ex sola uoluntate offerebantur. Ex lege offerebantur primitię, de-
Deut. 12. cimæ, & pecunia sacra. Primitiæ dicuntur, quæ ex animalibus, homini-
Cap. 22. bus, & ex terrę semine primo nascuntur: de quibus in Exodo præcipitur:
Nu. 5. 18 quæ ex lege, uel uoto oblatæ in usum sacerdotum cedebant: sed primogeni
ta hominum & animalium immundorũ precio redimebantur, aliorum nõ
Exo. 22. Leu. 27. item: erat autem dies festus, in quo messis primitię ex lege offerebantur. De-
In Ezech. cimę omnium frugum quę singulis annis e terra, & e pecudibus elicieban-
tur,

A tur, pars decima, quę Deo offerebatur: deinde ad usum sacerdotum traducebatur. Diuus Hieronymus quattuor genera decimarum adnotauit: unum quod populus dabat Leuitis; alterum, quod ex suis decimis Leuitę dabant *Num.* 18.
sacerdotibus: tertium, quod quisque e suis horreis separabat, quod comederet proficiscens ad Templum in eius uestibulo; & Sacerdotes, ac Leuitas ad *Deut.* 12.
conuiuium inuitabat; sunt tamen, qui hanc partem eandem faciant cũ pri- 14.
ma; ita ut ex prima liceret aliquid sumere, & una cum Leuitis epulari: quartum, quod tertio quoque anno recondebatur ad pauperes sustentandos. At *Deut.* 14. 26.
uero post reditum ex Babylonia, primitię & decimę ad Gazophylacium deferri cępte sunt. Pharisęi hac in parte ita exacte legem sibi seruandam putarunt, ut etiam minutorum olerum decimam darent. *Luc.* 11.

B Sacra uero pecunia, quę Siclus est dicta, quam in precium pro animabus suis dabant Domino in usum tabernaculi cedebat, sic Deo pręcipiente; quã *Exo.* 30.
per multos annos, constructo templo, sacerdotes exegerunt, postea exigere desierunt; sed cum templum sarciendum esset, Iosias Rex iterum solui iussit. 4. *Reg.* 12.
Omnes itaque templum ingrediẽtes pecuniam conferebant in arcam, quę 2. *Para.* 24
gręco uocabulo Gazophylacium, Syriaco, Corbona dicebatur. Vbi adnotandum est, Gazophylacium non solum fuisse arcam in quam pecunia inijciebatur, sed etiam locum amplum in quo primitiæ & decimæ reponebantur, ut ex diuinis literis colligimus. Gazophylaceo erat custos prępositus, 4. *Reg.* 12.
quem septuaginta ταμίαν τοῦ ἱεροῦ, i. Quæstorem templi, noster interpres, 2. *Mach.*
Prępositum, Iosephus Gazophylacem uocat. *Iosephus.*

C Sequuntur oblationes uotiuæ & uoluntariæ, siue sacrificiorum, siue donorum, de quibus Leuitici septimo, & alibi. Voti concipiendi forma legi- *Lib.* 18.
tur in libro Iudicum, & in primo, & secundo regum. Erat etiam lex de uo- *Cap.* 23.
tis faciendis & persoluendis, qua alio modo vir, alio mulier, alio, puella te- *Deut.* 23.
nebatur. Numerorum capite trigesimo. Vouebatur autem, aut anima, aut *Cap.* 10. *Cap.* 2.
res: anima precio redimebatur, sicuti & domus: animal uero non item, sed Deo consecratum manebat. Omnis æstimatio siclo sanctuarij ponderata est: siclus autem uiginti obulos habuit.

Denique, vt placandi Dei gratia erant sacrificia, aut oblationes, sic oran- *Leu. ult.*
di caussa ieiunabant, flebant, saccum induebant, cinere se conspergebãt, hu *Iud.* 12.
mique prostrabant, publice, aut priuate, aut ex lege, aut ex uoluntate. Legi- *Esd.* 1.
D timum et ordinarium ieiunium die decima septembris peractum est, in die expiationis; erat etiam extra ordinarium ieiunium publicum, quod a superiore indicebatur. De priuato ieiunio mentio habetur Numer. 30. 2. Reg. 2. *Par.* 20.
12. & aliis in locis. Vnde Pharisæi qui se cæteris religione præstare videri *Ier.* 36.
uolebant, bis in sabbatho ieiunabant. Sed cum Deus caritatem ieiunio po- *Esd.* 1.
tiorem haberet, & cordis afflictionem, quam corporis, ideo interdum ieiu- *Iudith.* 4.
nia & corporales pœnas, se non uelle per suos prophetas dicebat. Quæ horum rituum fuerint rationes, postea dicetur. *Isa.* 58. *Ioel.*

Ad primum, patet ex probatione primæ positionis. Ad secundum, alias diximus, cur in illa lege priuatim pluribus opus fuerit præceptis, & solum eam legum multitudinem sapientes damnant, quæ est inutilis. Quod at-

tinet ad argumenta contra diuisionem, de primo, nomine obseruantiæ interdum uniuerse, interdum priuatim utimur, pro certo cæremoniarum genere; vt hoc in loco. De secundo, non omnia habebant vim consecrandi, hoc est addicendi ad cultum diuinum, vt patet ex dictis, licet aliquid sacri continerent. De vltimo, dona reuocantur ad sacrificia, solennitates, & sacra, vt etiam personæ. A

An cæremonialium præceptorum vlla possit reddi ratio, & quos sensus haberent. Disp. IV.

NTER alia quæ in antiqua lege extraneos parumq; pios lectores offendere solebant, illud potissimum fuit, quod multarum cæremoniarum ruditatem uiderent, & rationes cur constitutæ fuissent, ignorarent. Hinc factum est, vt sancti patres & viri vera pietate ornati multum operæ hac in parte posuerint, vt omnium quæ circa cæramonias statuta fuere, aliquam rationem inuestigarent; id quod plene & plane sine Euangelij lumine facere nemo potest: ac proinde hac in parte Hebræi rudiores fuere, quamuis eorum decus Philo, non parum præstiterit, ac etiam Rabbi Moses: e nostris autem, vt antiquiores omittam, vnus D. Thomas, quæ ab alijs dicta fuere colligendo, distincteque tradendo, optime sese gessit. Vnde sunt qui narrent, Burgensem hac sancti doctoris doctrina perlecta; & Mosaicę legis congruentia ac veritate percepta, ad nostræ legis veritatem, hebraismo reiecto, accessisse. Verum, vt existimo; huius doctrinæ cognitio non modo Hæbreo homini potest esse vtilis, sed etiam quiuis Christianus multum delectationis & emolumenti ex ea caperet, si tanq̃. spiritualis Iudæus, propter se veteres cæremonias statutas fuisse intelligeret, easque spiritualiter seruaret. Quamuis ergo D. Thomas hanc partem luculenter tractauerit; tamen ne ista in nostro opere desideretur, non pigebit, quæ ille late dixit, in pauca conferre. Antequã autem ad caussas assignãdas deuenio, an ulla caussa & ratio reddi possit, exponendum est, & quod non possit, sic probo. B C

Primo, illa præcepta rationem habent, quæ ex ratione tanquam conclusiones colliguntur, atqui cæremoniæ, non ex ratione, sed ex uolũtate & determinatione rationis pendent: igitur. Ideo quædam Glossa dixit, veteres cæremonias cessisse nouis, quod nouæ ratione constent, illæ ergo non item. Secundo, probo non habuisse rationem quam uocant literalem, quia omnia ibi in figura contingebant, & propter nos: igitur solum mysticam habere poterunt. Vnde circumcisio, quæ aliquam caussam literalem habuisse videtur, data fuit in signum fæderis, sic etiam phase. Tertio, vt loquutio metaphorica solum sensum habet spiritualem, ita cæremonię illæ, quæ erãt ad significandum institutæ, quarum nulla poterit assignari caussa nisi spiritualis. Postremo, si pręcepta illa aliquam literalem haberent intelligentiam, eam nunc haberent Hebręi, cum in illa lege nati sint, eamque semper seruauerint, quam tamen non habent; igitur solum spiritualem habuerũt. D

Ad Ephes. 2. *Gen. 17.* *Exod. 17.*

Hanc

A Hanc difficultatem duobus articulis tractat D. Thomas, quam etiam subtiliter, more suo, examinauit Gulielmus in libro de legibus, ex quorum doctrina, nos sequentes collegimus positiones. *Cap. 15. & 16.*

Prima positio, cęremonialium præceptorũ quæ a Deo in veteri lege data sunt, caussæ, siue rationes assignari possunt. Doctrina est certissima, quoniam cum lex illa fuerit opus Dei, non potuit sine summa ratione tradi. Adde etiam, quod ea quæ ordinata sunt, hoc est conuenienter in aliquem bonum finẽ destinata, rationabilem caussam habere necesse est: atqui ista pręcepta ordinata sunt, cum sint a Deo, cuius omnia opera summo ordine cõstant: caussas igitur rationabiles habebunt. Cum itaque non temere, non casu sint data, sed propter aliquem finem, qui optima est eorum quæ ad ipsum referuntur ratio, vt docet Aristoteles, cum nihil temere in natura fieri demonstrat, si quis naturæ finem perspiciat, necesse est vt rationes conuenientes habeant: quas qui non uidet, non legislatorem damnet, sed cæcitatem agnoscat suam. *Rom. 13.* B *Lib. 2. phy.*

Secunda positio, cæremonialia antiquæ legis præcepta caussas & rationes habebant literales, hoc est illis præceptis, re uera designabatur aliquid quod iuxta literam facere, aut cauere Hebręi debebant; ita vt non solum aliquid futurum significarent, sed etiam ob aliquam pręsentem & rationabilem caussam seruari deberent: quare, vt historię sensum habebãt literalem, ita & præcepta illa. Primum probatur hæc positio, ex eo quod illorum pręceptorum literalis ratio assignari potest, & assignatur, vt postea patebit: igitur. Deinde, lex illa data fuit ad instruendum illum populum pro eo statu in vero Dei cultu: igitur pręcepta illa rationes habebant literales. Postea, idem probares ex multis absurdis, quę inde nascerentur, ni talem caussam habuissent, vt nonnulla attingendo, egregie docet Gulielmus. Quia alias legislator ille non fuisset sapiens, sed barbarus, & lex barbara, quoniam nõ intelligeretur, si non id vellet, quod verbis significatur: quia maximus fuisset abusus in sermone & loquela, si voces quibus in præcipiendo utebatur, nihil proprie significassent: denique quia populus ille deceptus & fraudatus fuisset, quippe qui, q̃ in illis essent arcana, ea nõ intelligabat, cuius ignorantiæ, nullibi a prophetis redargutus fuit. Præterea, quia populus ille vt adhuc carnalis, magis literę inhęrebat, atque adhuc inhęret: igitur censendum est cęremonialia sensum habuisse literalem. Postremo, quia tunc lex illa non potuisset aliquem hac in parte instituere, si eos, qui in ea uiuebant secundum literam non erudiebat: neq; enim nos qui nondum eramus, instituendi fuimus; et nunc cum ueritatem habeamus, umbris non egemus. Huc facit illud Pauli, Scimus quia quęcunque lex loquitur, his qui in lege sunt loquitur. Ex quibus colligeres, populum illum habuisse intelligentiam literalem cęremonialium præceptorum, ex quibus uiuere debebat. C D *Rom. 3.*

Tertia positio, pręcepta illa, non solum habebant sensum literalem, qualis est ille qui ex primęua, aut translata verborum significatione oritur, sed etiam spiritualem, qui ex rebus per literam significatis nascitur. Hanc positionem late demonstrat & amplificat Gulielmus. Primum, si lex illa non *Lege lib. 5. Intro. 1. in Theol.*

habuis-

habuisset nisi literalem intelligentiam, quis populum illum propter illam A
legem sapientem & intelligétem appellare iure potuisset? id quod Deus de
Psal. 118. illo affirmauit. Deinde, si solam rudem literę intelligentiã habuisset, quid
scrutatione opus fuisset? quid reuelatione diuina ad eam intelligendã? quę
fuissent in ea admirabilia? quid super senes intellexisset Dauid? cur intel-
lectum ad eam intelligendam sibi dari postulasset? quę beatitudo fuisset in
ea scrutanda die ac nocte? Pręterea, quod lex illa, non tam mandatorum co-
Cap. 11. pia quam sensuum uarietate fuerit multiplex, probat Gulielmus ex eo Iobi
Cap. 8. loco, vbi dicitur, sapientiæ legem esse multiplicem: & ex hac Oseę senten-
tia, scribam eis multiplices leges meis. Ad hæc, lex illa data fuit, vt totus po
pulus erudiretur: at prudens magister non eadem tirones & veteranos di-
scipulos docet: ergo lex illa plures & magis abstrusos debuit habere sen- B
sus, vt vna & eadem lectione sapientissimus magister omnes doceret disci-
pulos. Postea, idem demonstrat quibusdam similibus, quia scriptura est ve
luti mensa, quæ fercula varia variis gustibus accommodata habere debet:
Prou. 13. Huc facit illud sapientis dictum, Multi cibi in noualibus patrum: est veluti
fodina, ex qua omnia metallorum & lapillorum genera eruuntur, ideo de
Prou. 2. ea dictum est, si quæsieris eam, quasi pecuniam, & quasi thesauros effoderis
Sap. 7. illam, quia in ea infinitus est thesaurus: est ueluti immensus delitiarum hor
tus, vbi omnia fructuum, florum, herbarumque inueniuntur genera: est ve
luti cella pigmentaria, & unguétaria, vbi omnia aromata, omniaque medi-
camenta, & odores omnes adseruantur: est denique veluti sacrarium diui-
norum consiliorum, quæ Deus cum dignis cõmunicat. Postremo, hac ra- C
tione idem ostendit D. Thomas: finis antiquæ legis non solum fuit instrue-
re populum illum in recto cultu, sed etiam figurare Christum, vt nõ semel
est dictum, vnde necessario oritur mysticus illarum cæremoniarum sensus,
vel ratione Christi & ecclesiæ, vel vitæ & morum, vel æternæ gloriæ: igitur.

Quarta positio, cæremoniæ antiquæ legis vniuerse loquendo, quattuor
possunt admittere sensus, literalem, moralem, analogicum, & anagogicum:
non tamen singulæ omnes. Anagogicus refertur ad vitam æternam, analo-
Lib. 5. gicus ad Christum & ecclesiam, tropologicus ad fidelium mores: de quo-
rum sensuum natura in Introductione ad Theologiam non nihil scripsi, plu
ra in libris diuinarum Institutionum dicturus. Ad maiorem autem eorum,
quæ dixi declarationem quædam ex Gulielmo huc pertinentia adnotabo. D
Primum, significationes non litterales quattuor modis fiunt: primo aliquo
facto, cum quippiam in hunc finem fit, vt significetur aliquid, vt factũ Isaiæ,
Cap. 8. cum nudus & discalceatus incessit, & Ezechielis, qui vasa transmigrationis
Cap. 4. sibi fecit. Secundo cum aliquid dicitur ad significandum expresse, ut apud
Cap. 17. Ezechielem, Aquila grandis magnarum alarum, &c. Atque in his duobus
modis sine vlla offensione alius sensus, quam literalis quęritur: ni tamen ve-
limus dicere, eum quem designant esse literalem. Tertio, secundum conse-
quentiam, vt cum per prohibitioné exterioris idololatrię intelligimus pro-
Ephes. 5. hibitam esse interiorem & spiritualem, cuiusmodi est auaritia, quæ est ido-
lorum seruitus, & dum prohibetur furtum, prohibetur etiam per cõsequen
tiam

A tiam famæ subtractio, & vt bobus triturantibus non est alligandum os, ita, nec hominibus laborantibus victus negandus. Quarto, per similitudinem rerum, quæ non sunt factæ ad hoc, vt significent, & in hoc genere quidam offenduntur, dum quæ non fuere instituta & facta ad significandum, quasi essent signa quædam ea explicari vident, quamuis similitudinem contineāt, vt illud apud Ieremiam, Nunquid sicut facit figulus iste, non potero vobis domus Israel, &c. & illud apud eundē, Quomodo si mulier contemnat amatorem suum, &c. Similiter factum Dauidis de nece Vriæ, & de eius vxore in matrimonium ducta, quod non videtur factum ad significādum quicquam de Christo, & Synagoga, vel ecclesia. Cæterum, si hæc similia, vt magis nota, assumantur ad rem obscuriorem explicandam, idque apte & congruenter
B fiat, nullum est inconueniens; licet in hoc genere ob ignorantiam possit aliquis offendere, dum nō idonee similitudinem inuenit, & accommodat: qua cessante, cessat etiam recta intelligentia. Vbi nota, quod sicut in cithara recte accommodata, omnes cordæ bene sonant, si artificiose tractentur, male vero si temere; ita omnia in diuinis literis cohærent, & earum variæ expositiones consonant, si bene intelligantur, & tractentur.

Cap. 18.
Cap. 3.

Deinde, cum certissimū sit diuinas literas varias admittere expositiones, animaduertit citatus auctor, admirabilem diuinæ sapientiæ dispositionem, quod sacra scriptura in tanta expositionum varietate, vbique sine vlla discrepantia consona sit, & in vnam concordiam omnes libri, & expositiones omnes conueniant, & concorditer resonent: vniuersalitas enim ordinata, signū
C est prudentiæ & artis. Et ut Deus omnia opera sua, & hanc rerum vniuersitatem in omnem bonum vsum vtilitatemque, quæ inde quacunque industria percipi potest; constituit, ita omnia sua eloquia in omnem vsum, & vtilitatem, quā, quoquo modo, ex illis haurire licet, dicta esse voluit & scripta. Quare, propter omnem illuminationem intellectus humani, & propter omnem ædificationem, eruditionemque ecclesiæ suæ, & omnium fidelium, diuina oracula nobis data fuere. Atque hæc summatim ex Gulielmo. Ex cuius doctrina, adirabilem Dei sapientiam, & largitatem in dandis sacris literis cognoscere licet, & cur plures sensus in illis inquirere non sit ab earum natura, & ab intentione auctoris alienum.

Ad primum, licet legis cæremoniæ ex se consideratæ possint dici irratio-
D nabiles, cum non determinentur ex iudicijs rationis naturalis: tamen, cum ad aliquem bonum finem cum ratione ordinatæ fuerint, non carēt ratione. Et quoniam quę sunt in noua lege potissimum ad fidem dilectionemq; pertinent, quæ sua natura rationem continent, ideo rationabilia dicuntur: hinc est, quod cęremonię illæ collatæ cum nostra lege ratione carere dicuntur. Ad secundum, cæremonialia una cum futurorum significatione, simul erudiebant populum de illis quæ ad diuinum cultum pertinebant, caussamq; suæ institutionis propriam habebant. Vnde circuncisio, & phase, non erāt pura signa. Ad tertium, falsum est loquutionem metaphoricam non habere literalem sensum; & est ille, qui proxime ex illa sententia nascitur; ut cum dicitur, lex tua lucerna pedibus meis, idest meas actiones dirigit. Ad ultimum,

mum, quid mirum si Hebræi rationes suæ legis nunc ignorant, cum mensa diuina sit eis facta in laqueum? & ad res diuinas intelligendas, ut quidam ipsorum scribunt, sint facti ineptissimi. A

De caussis præceptorum cæremonialium ad sacrificia pertinentium. Disput. V.

HAC in parte, in qua cæremoniarũ antiquæ legis rationes caussæque inuestigandæ sunt, cum potius narratione, quam disceptatione sit opus, dubitandi rationes omittemus, & quæ dicenda sunt, breuiter positionibus complectemur. Et quoniam cæremoniarum quattuor constituta sunt genera, ideo de singulis generibus, singulas faciemus disputationes, ac primum quidem de sacrificiorum cæremonijs ita statuo. B

Prima positio, sacrificium, proprie sumptum, nõ pro actu interno, vel pro re quæ offertur, sed pro ipsa oblatione, quę proprie sacrificij nomen meretur, sic definiri potest, Est oblatio externa facta Deo, qua ad agnitionem humanæ infirmitatis, & professionem diuinæ maiestatis a legitimo ministro res aliqua sensibilis & permanens, ritu mystico consecratur, & transmutatur. Dicitur oblatio, græce prosphora, vt explicetur eius genus: sacerdotis enim est munus offerre, vnde sacerdos, quasi sacra dans dicitur: & in diuinis literis, offerre, simpliciter pro sacrificare ponitur. Vnde Tertullianus tria statuit sacerdotis officia, Tingere, idest, baptizare, offerre, & docere. Dicitur externa, vt distinguatur a sacrificio interno & inuisibili, quod etsi sit nobilius, & magis Deo placeat: tamen nomen & ratio sacrificij, visibili & externę oblationi proprie conuenit. Dicitur, Deo facta, vt distinguatur ab oblatione, quæ fit homini, etiamsi propter Deũ fiat, vt est eleemosyna. Cultu itaque latriæ, quæ soli Deo tribuitur, aliqua priuata oblatione Deum honoramus: quam dæmon, vt Dei æmulus affectare solet. Dicitur, ad agnitionem, &c. vt explicetur finis generalis sacrificiorum, quæ sunt quasi tributa in agnitionẽ supremi dominij & nostræ subiectionis: vnde hæc actio, quæ alias est indifferens, vim laudis habet. Dicitur, a legitimo, &c. quia non est cuiusque sacrificare, sed publici & certi hominis; vt in lege naturæ erant familiarum capita, in veteri Aaronis filij, in noua Episcopi & presbyteri legitime ordinati. Vnde excluduntur oblationes priuatorum hominum, soli Deo factæ, vt cum candelas accendunt, & consumunt in Dei honorem. Dicitur, res aliqua sensibilis permanens, vt excludantur actiones externæ trãseuntes factæ in honorem Dei; vt psalmodiæ & genuflexiones. Dicitur, ritu mystico cõsecrata, quia res quæ offertur, ex profana debet fieri sacra, & Deo dicari, hoc enim significat sacrificare, idest sacrum facere. Quæ consecratio in antiqua lege certo ritu cæremoniam mysticam continente fiebat; vt impositione manuum super hostia, vel eleuatione oblationis in altum: & in hoc distinguitur sacrificium a simplici oblatione, quæ ex se non requirit mysticam consecrationem. Dicitur, & transmutatur, quia ad verum sacrificium requiri-

Heb. 5. Gen. 3. 8.

Aug. lib. x. de ciu. c. 5.

C

Aug. lib. 1. contra aduer. legis cap. 11.

D

2. 2. q. 85. ar. 3.

A requiritur vt id quod offertur desinat esse. Cuius rei hæc est prima ratio, quia olim omnia sacrificia designabant Christum, ut sacrificium Abelis a Deo inspiratum: altera, quia sacrificium est summa protestatio subiectionis ad Deum, & summus cultus externus, qui non solum requirit, vt tantũ rei usus Deo offeratur, sed etiam substantia, ita ut consumatur. Hac posita sacrificij definitione, ad sacrificiorum ueteris legis caussas reddendas accedamus. Secunda, cæremoniarum ad sacrificia pertinentium conueniens caussa assignari potest. Primum, quia illa sacrificia placebant Deo: cui non placent nisi quæ ordinata sunt: igitur. Deinde, quia potest reddi ratio, & ut pertinent ad cultum Dei, & ut sunt figura: igitur. Vt ordinantur ad cultum habent hanc primam caussam; quia ordinant hominis mentem ad Deum, ut agnoscat beneficia, quod fit sacrificio & oblatione, qua homo profitetur B se omnia a Deo habere. Et quia soli uero Deo debetur honor, ideo in lege prohibetur Deorum cultus. Deinde, quia per hæc homo retrahitur a sacrificijs idolorum: ideo præcepta de sacrificijs non fuerunt data, nisi post populi lapsum in idololatriam: ac proinde per quendam prophetam dicitur, Deum ista non præcepisse. Quod uero attinet ad figuram, quia Deus post lapsum nullum maius donum, quam suum filium, nobis dedit, ideo maximum sacrificium fuit, quod Christus se obtulerit, & idcirco omnia alia sacrificia offerebantur, ut hoc unum perfectum designaretur sacrificiũ: & quia ex figurato sumuntur figuræ rationes, ideo ex Christi sacrificio figuralium sacrificiorum caussæ sumendę erunt: de quibus seorsim diui Thomæ doctrinam colligendo agemus. Tertia, non ideo Deus uoluit sibi of-C ferri ea quibus vita sustentatur, quasi illis ipse indigeret; cum aliquando ea se nolle dixerit, sed ob tres caussas dictas; ut reuocaret a falso cultu, ut institueret ad uerum, & ut significaret supremum sacrificium. Quarta, solum de genere animalium quadrupedum, boues, oues, caprę, & auium cõmuniter turtur, & columba, & specialiter pro leprosis passeres, offerebantur; licet non essent animalium omnium nobilissima, quæ debentur Deo: primum ad tollendam idololatriam, quia alia dijs offerri solebant, vel ad maleficia illis vtebantur: boues apud Aegyptios ob agriculturam sacri erãt qui etiam oues colebant, & hircos, in quorum figura dæmon apparebat. Deinde, quia hac ratione maxime ordinabatur mens in Deum, cũ per hæc maxime sustentetur humana uita, & mundum habeant nutrimentum: alia D uel sunt syluestria, uel immundo utuntur nutrimento; ut sus, & gallina: at Deo munda debentur. Designatur etiam mentis puritas per ista animalia: Vitulum offerimus, cum superbiam carnis uincimus: agnum cum irrationales motus corrigimus: hœdum, cum lasciuiam superamus: turturem, cum castitatem seruamus: panes azimos, cum syncere uiuimus; columba castitatem simplicitatemque designat. Postremo, quia Christum figurabant: in vitulo offertur Christus ob uirtutẽ crucis: in agno ob innocentiã: in ariete ob principatum: in hirco ob similitudinẽ carnis peccati: in turture & colũba, duarum naturarum coniunctio designabatur, uel in una castitas, in alia caritas: in similagine, aspersio credentium per aquam baptismi.

Sap. 7.
Luc. 1.
Rom. 13.
Ier. 7.
Isa. 1.

Quincta

Quincta, licet homo dominetur piscibus, tamen excludebantur a sacrificio, quia cum in aqua uiuant, magis sunt alieni ab homine, quã quæ in terra degunt: & quia statim extra aquam pereunt, vnde non possunt offerri. Sexta positio, in turturibus meliores sunt maiores, in columbis contra, ideo turtures, & columbarum pulli offerebantur, vt Deo daretur optimum. Septima, ideo animalia oblata occidebantur, quamuis Deo auctori vitæ offerrentur, quia occisa ueniunt in usum hominis, in quem a Deo data fuere: & ideo igni cremabantur, quia cocta sunt homini vsui. Significatur etiam per occisionem peccatorum destructio, & quod homines essent digni morte, qua si illa eorum loco occiderentur, designabant etiam Christi mortem. A

Rabbi Mos.

Octaua, ideo modus occisionis fuit determinatus, vt excluderentur modi quibus idololatræ sua animalia occidebant, vel etiam vt eligeretur modus quo animalia minus affligerentur, vt minus deteriora fierent, & ad excludendam offerentium immisericordiam. B

Rabbi Mos.

Nona, licet omnis defectus sit uia ad corruptionem, & animalia occisa offerenda essent: tamen conuenienter prohibebatur oblatio imperfectorũ, quia maculosa habentur contemptui apud homines; vnde & oblatio mercedis prostibuli prohibita, & precium carnis, & animalia ante septimum diem, quasi nondum consistentia. Decima, licet eos qui hostias offerunt, illis participare debeant, tamen conuenienter quibusdam partibus non participabant. Primum in holocausto specialiter oblato in reuerentiam maiestatis & amorem Dei, idque conuenienter statui perfectionis in impletione consiliorum: ideo totum comburebatur, vt sicut totum animal in uaporem sursum resoluebatur, ita totus homo & eius oĩa sunt Deo offerenda. Deinde in sacrificio pro peccato, quod congruebat statui pœnitentium, cuius una pars comburebatur, altera cedebat in usum sacerdotum, quia expiatio peccatorum fit a Deo per homines: sed cum pro peccato totius populi, vel sacerdotis offerebatur, totum comburebatur, ad designãdum, quod nihil peccati debebat remanere: nã si cederet in vsum offerentium, idem esset ac si non offerretur. Postremo in hostia pacifica quæ in gratiarũ actionem, vel pro salute offerebatur, conuenienter statui proficientiũ, cuius vna pars urebatur, alia sacerdoti dabatur, alia in vsum offerentis cedebat, ad significandum quod salus hominis pendet a Deo, operantibus ministris. Vniuerse tamẽ sanguis effundebatur ad crepidinem altaris, & adeps vrebatur: primum ad damnandam idololatriam, quia idololatræ bibebãt sanguinem & edebant adipem. Deinde propter mores, vt homines horrerent sanguinis effusionem, & uitarent lasciuiam, adipe designatam. Postea, ob reuerentiam Dei, quia sanguis est maxime necessarius ad uitam, in quo anima esse dicitur, & adeps nutrimenti abundantiam designat, vnde ostendebatur omnia esse nobis a Deo concessa. Demum ad ostendendam effusionem sanguinis Christi. Ex hostia pacifica pectusculum & armus cedebant in usum sacerdotum ad reiiciendam diuinationis speciem quæ spatulamantia dicitur: & ad designandum in sacerdote debere esse sapientiam ad docendum, & fortitudinem ad sustinendos defectus, illa per pectus, hæc per armum designata. C D

1. Cor. 10.

Deut. 32. Ezech. 34.

A signata. Vndecima, quia holocaustum erat perfectissimum sacrificium, ideo non offerebatur fœmina ob imperfectionem. In hostia pro peccato, turtures & colũbas offerre licebat propter pauperes, qui maiora offerre nõ poterant. Et quia hostiæ pacificæ sponte offerebantur, ideo huiusmodi aues non habebantur inter hostias pacificas. Sed inter illa sacrificia quæ interdum offerre præceptum erat, vt erat holocaustum, & sacrificium pro peccato, quæ aues ob uolatum designant perfectioné holocaustorum, & quia habent gemitum pro cantu. Duodecima, licet hostiæ pacificæ sint unius generis, tamen vsus non debuit esse idem. Vnde in sacrificiis primum erat holocaustum, cuius nihil comedebatur, sed totum in Dei honoré cedebat. Secundum hostia pro peccato, quę comedebatur solum a sacerdote in atrio B eodem die. Tertium hostia pacifica pro gratiarum actione, quæ eodem die, sed vbique in Ierusalem. Quartum hostiæ pacificæ ex uoto, quarum carnes etiam die crastino edi poterant. Quia primo homo obligatur Deo maxime ob eius maiestatem: secundo propter offensam: tertio ob beneficia iam susceptæ: postremo ob speranda. Decimatertia, & si omnia peccata a Deo auertant, tamen quia aggrauantur ob statum peccantis, alia hostia erat sacerdotis, alia principis, alia priuatæ personæ. Et vt grauius erat peccatum, eo vilius offerebatur animal: pro idololatria capra, pro ignorantia sacerdotis vitulus, pro negligentia principis hircus. Decimaquarta, vt etiam pauperes offerre possent, ideo qui non habebant quadrupedia, vel auem, vel panes, vel farinam, vel spicas offerebant: quibus designabatur Christus panis vi- C uus, qui fuit ueluti spica in lege naturæ, vt simila in legis doctrina, vt panis coctus igne, idest formatus in carne assumpta a spiritusancto in clibano vteri Virginis: coctus etiam in sartagine & craticula crucis.

Decimaquincta, quamuis omnia a Deo nobis dentur, tamen solum hæc præter animalia offerebantur, panis, vinum, oleũ, thus, sal: quia omnia quæ in usum nostrum cedunt, vel sunt cibus, vel potus, vel condimenta, vt oleũ & sal, vel in medicamentum, vt thus, quod est aromaticum. Pane Christi caro, vino sanguis, oleo gratia, sale scientia, thure oratio designabatur. Decimasexta, licet mel sit dulcius, & fermentum faciat panem sapidum, tamen prohibita sunt offerri ad uitandos ritus idololatriæ, & ad excludendã omnem dulcedinem & uoluptatem ab iis qui sacrificare Deo uolunt, & ad ex- D cludendam corruptionem, ad quam remouendam sal offerebatur, quo sapiẽtia & mortificatio designatur; sicuti thure mentis deuotio, sacrificãtibus necessaria: est. n. thus pingue et odoriferũ. In sacrificio Zelotypię, ideo nõ offerebatur thus; quia nõ procedebat ex deuotione, sed magis ex suspicione.

An possit assignari ratio eorum quæ ad sacra pertinebant. Disp. VI.

XPLICATO primo cæremoniarum genere, sequitur vt de secundo dicamus, de quo ex D. Thoma colligo has positiones. Prima positio, cæremoniæ sacrorum habent caussam rationalem suæ institutionis. Primum, quia erant imagines cœlestium, vt ait Paulus: igitur ratio- *Heb. 8.*

nem

nem habebant,cum diuina repræsentarent. Deinde, cultus exterior ordi- A
natur ad reuerentiam Dei,& quæ sunt communia non habentur in honore
vt ea quæ ab aliis sunt discreta & excellentiam habent;cuiusmodi est regia
supellectilis:igitur conueniens fuit,vt specialia loca, tempora, vasa, & mi-
nistri ad cultum Dei ordinarentur, vt per hæc animi ad maiorem reueren-
tiam excitarentur. Et quia status legis erat ad significandũ mysterium Chri
sti, ideo repræsentari debuit re determinata, vt similitudinem haberet cum
re figurata,igitur opus fuit obseruare res speciales ad cultũ Dei pertinẽtes.
Act. 17. Secunda,licet Deus qui colitur non contineatur loco:tamen homo qui co-
lit eget certo loco. Primo, quia cum maiore reuerentia itur in locum ad
3. Reg.8. cultum designatum: deinde, quia per dispositionem loci designãtur aliqua
pertinentia ad diuinitatem, & Christi humanitatem: vnde per locum desi- B
gnantur aliqua ad Dei notitiam,vel ad cultum pertinentia. Tertia,licet sta-
tus ueteris legis non sit immutatus ante Christum quoad mutationem legis
Gen.22. tñ mutatus est quoad conditionem populi qui fuit sub lege:nam in deserto
Deut.12. non habuit certam mansionem,post uero,victis gentibus,maxime, & ideo
tabernaculum quod designabat statum antiquæ legis,mutatum est in tem-
plum stabile ædificatum in loco Abrahæ demonstrato, ad cultum Dei de-
stinato. Qui locus non fuit ante destinatus,quam populus regem haberet
& Gentes uicisset:ne Gentes illum sibi appropriarent,ne ve destruerent: &
ne quælibet tribus uellet illum in sorte sua. Ratio figuralis est, status mu-
tabilis huius uitæ,& status alterius immutabilis: vnde in ædificatione tem-
pli non est exauditus sonus mallei,vel securis,vt ostẽderetur æterna quies. C
Vel designabatur status antiquæ & nouæ legis;ad constructionem taberna
culi soli Iudæi iuuarunt,ad templum autem ędificandum etiam Gentes, Sy-
donij & Tyrij. Quarta,licet ad cultum Dei multa templa & altaria requi-
rantur: tamen conuenienter unum templum fieri uoluit. Primo ad exclu-
sionem idololatriæ, quia Gentes diuersis dijs diuersa templa construebant:
vt ergo vnius Dei notitiã firmaretur, in uno templo sibi sacrificari Deus uo
luit:& vt ostenderetur corporalem cultum non esse propter se acceptũ,ideo
prohibebantur vbique offerre? Contra in noua lege sacrificium est per se
acceptum,ideo multiplicatio altarium & templorum. Quod uero attine-
bat ad spiritualem cultum Dei,erant plura loca in quibus licebat Deũ lau-
dare;vt in synagogis;in quarum locum,vt etiam templi,succedunt Ecclesię D
in quibus laudes & spirituale sacrificium simul offeruntur. Deinde,in figu-
ra designabatur vnitas ecclesiæ militantis,vel triumphantis.

Quincta, licet in Deo ueneremur simplicitatem, & unitatem, tamen ta-
bernaculum & templum conuenienter in partes per velum distingueban-
tur, vt in Dei cognitionem ducerent. Vna pars quæ sancta sanctorum di-
cebatur occidentem spectabat,altera quæ sancta,orientem: erat etiam ante
tabernaculum atrium. In tabernaculo, vt ordinabatur ad cultum designa-
batur mundus,sancta sanctorum,sæculum altius substantiarum spiritualiũ
significabat:sancta,mundum inferiorem: quæ partes uelo quattuor colorũ
distincto diuidebantur,quibus quattuor elementa designabãtur, bysso ter-
ra, pur-

A ra, purpura aqua, hyacintho aer, cocco bis tincto ignis, q̃a materia elemétorũ est impedimentũ quo velant̃ substantiæ spũales. In sancta sanctorũ semel sacerdos intrabat, vt designaretur finalẽ perfectionẽ hoĩs esse intrare in cęlũ. In sancta quotidie intrabat sacerdos, populus solũ in atriũ: quia sacerdos per corporalia põt intelligere interiores rõnes, populus nõ itẽ. In figura, per exterius tabernaculũ. i. per sancta, status veteris legis designat̃: per interius, vel vita æterna, uel status nouæ legis, qui est inchoatio futuræ, in quẽ nos Christus introduxit, qđ significatũ est p ingressum vnicũ sacerdotis ĩ sancta sanctorũ. Velo designabat̃ occultatio spũalium in sacrificiis antiquæ legis. Bysso carnis puritas, purpura sc̃tõrũ passiones, cocco caritas geminata, hyacintho cęlestis meditatio. In veteri lege popul⁹ ipsa sacrificia corporalia cõsiderabat, q̃ fiebãt in atrio: sacerdos vero eorũ rõnes per fidẽ magis explicitã cognoscebat, ideo intrabat in exterius tabernaculũ, q̃ ẽt velo distinguebat̃ ab atrio, quia q̃dã erant ignota populo. Sexta, licet uirtus Dei innotescat per motũ ex oriente: ñ ideo orõ ad occidentẽ fiebat, ad excludendũ usum Gentium q̃ ad orientẽ adorabant: & in sancta sanctorũ occidentẽ spectabat. Rõ figuralis quia totus status prioris tabernaculi designabat Christi mortẽ occasu designatã. Septima, eorũ q̃ in atrio interiori erant, reddi põt rõ literalis in ordinẽ ad cultũ. Erat ibi arca testamenti, in qua urna aurea cũ manna, uirga & tabulæ legis: sita inter duos cherubinos qui se mutuo spectabant: & super arcã tabula aurea q̃ propitiatoriũ dicebat̃, quasi inde populo propitiaretur: alis cherubinorũ, quasi Deo obsequentiũ sustẽtata: arca vero erat ueluti scabellũ sedentis supra propitiatoriũ. Per hæc tria designantur q̃ sunt in altiori sæculo, cuius figura erat tabernaculũ interius, Deus qui super oĩa est: cuius nulla erat figura, q̃a incõprehẽsibilis. Sed ponebat̃ sedes eius, q̃a creatura Deo subiecta cõprehensibilis est. Duo Cherubini designant substãtias spũales q̃ in illo sæculo sunt, inter se cõsentiẽtes: nõ unus, ut designaret̃ eorũ multitudo, & excluderet̃ eorũ cultus, qui uni Deo debetur. Sũt ẽt in illo sæculo rerũ rationes q̃ in effectibus exterioribus cõtinent̃, repræsentatæ p arcã. Sũt aũt in humanis tria potissima: sapiẽtia, per tabulas; potestas per uirgã, uita per mãna repræsentata: uel ista tria designabant tria Dei attributa: tabulę sapientiã, virga potentiã, et mãna bonitatẽ. Exteriore tabernaculo significabatur p̃sens sæculũ: in quo erãt tria; altare thymiamatis cõtra arcã: mẽsa propositionis ad aquilonem, ubi 12. panes ponebãtur: candelabrum ad austrũ; quibus significabantur ea q̃ erant in arca q̃ debẽt esse nota populo, cui per sacerdotes manifestabantur, ut rõnes diuinæ p Angelos: candelabro sapiẽtia designabatur: altare quo offerebatur thymiama boni odoris sanctitas populi acceptabilis Deo: uirga, sacerdotũ officiũ & dignitas atq; ptás: mẽsa, nutrimentũ vitæ cõe. Ideo in australi parte quæ est pars dextra mundi erat candelabrum, quia sapientia ponitur ad dextrã, ut alia bona spiritualia; mẽsa uero ad aquilonẽ, qui est ad sinistrã ad quam tẽporalia pertinent. Rursus alia rõ istorũ melior hæc est. Tabulę positæ sunt ad tollẽdã legis obliuionẽ; uirga ad cõprimendã dissensionẽ populi de sacerdotio Aaron; mãna ad cõmemorandũ beneficiũ datũ ĩ deserto. Cãdelabrũ ad honorificẽtiã ptinebat.

Marginal notes: B (at "siderabat"), C (at "altiori sæculo"), D (at "propositionis"); Heb. 9. (at "per corporalia"); Ezech. 3. (at "motũ ex oriente"); Psal. 67. (at "figuralis"); Apoc. 7. (at "per sacerdotes"); Exo. 24. (at "uirga ad cõprimendã"); Num. 17. (at "mãna ad cõ-"); Exo. 16. (at "memorandũ").

Septem eius calami 7. designabāt planetas, quibus totus mundus illuminatur, qui a parte australi mouentur. Altare thymiamatis, vt in tēplo esset iugis odor ob honorem tabernaculi, & ad fœtorē remouendū. Mensa ad designandum qđ sacerdotes ex tēpli seruitio uiuere debebant, vnde 12. panes in memoriā 12. tribuum, quibus soli sacerdotes vescebātur. Mēsa non erat directe ante propitiatorium, ad excludēdum ritū quo Gentes panē offerebāt Lunæ. In atrio extra tabernaculū erat altare holocaustorū, in quo offerebātur sacrificia ex bonis a populo possessis; ideo in atrio populus esse poterat, sed ad altare interius ī quo offerebatur ipsa deuotio & sanctitas, soli sacerdotes qui populū Deo offerebāt, intrabāt. Erat hoc altare extra tabernaculū ad remouendū cultū idololatriæ, q̄a Gentes intra templa offerebāt dijs. Rō figuralis horū ex relatione ad Christū, Ipse est propitiatio nostra, propitiatorio designata, qđ a Cherubim portabat', quia Christo oēs Angeli seruiunt. Et vt arca erat ex lignis Sethim, ita Christus ex puris mēbris constabat: erat deaurata, vt significaretur Christi gratia & sapientia. Vrna cū manna, aīam Christi plenā sanctitatis & diuinitatis designabat: Virga eius p̄tātem sacerdotalē: Tabulæ eundē legislatorem: candelabrum eius lucē, ipse.n. fuit lux mundi: septem lucernæ, 7. dona Spiritus sancti. Panis, quia ipse est sp̄ualis cibus. 12. panes eius discipulos, uel eorū doctrinā. Candelabro & pane, & ecclesiæ fides, & doctrina designari potuit. Idē Christus est altare holocausti & thymiamatis, q̄a per ipsum oportet nos offerre opera virtutum oīum, siue illa quibus caro affligitur per holocaustū, siue illa quæ maiore mentis perfectione & eleuatione in altare thymiamatis. Octaua positio, Deus p̄ceperat vt sibi fieret altare de terra, vel saltē ex lapidibus nō sectis, & sine gradibus, & tn̄ aliter factū est. Altare institutū fuit ad offerenda munera in honorē Dei, & in sustētationē sacerdotū: de quo duplex datū est p̄ceptū: primum ad detestationē idololatriæ, quia Gentes altaria sublimia & ornata faciebāt: cuius rō figuralis fuit ad designandā in Christo altare nostro verā carnis naturā, terra designatā, & ęqualitatē cū Patre, ideo sine gradibus: sed facto tabernaculo in honorē Dei, nō erat occasio fugiēdæ idololatriæ in hoc, ideo mādatur vt fiat altare holocaustorū ex ære, qđ esset omni populo conspicuū, & thymiamatis ex auro, qđ soli sacerdotes uidebāt. Illud de gradibus nō ascendēdis ne turpitudo reuelaretur, factū fuit ad detestationē sacrorū Priapi, in q̄bus Gentes pudenda ostendebāt. Et quia sacerdotibus indictus est fęminaliū usus, potuit ordinari altare altū, quo per gradus ligneos, nō stātes ad altare ascenderēt. Nona, multa operimenta in tabernaculo nō fuerunt frustra. Constabat tabernaculū tabulis erectis, cortinis quattuor coloribus uariatis, bysso retorto, hyacintho, purpura, coccoq; bis tincto: quæ solū latera tegebāt. Tectum primo operiebatur pellibus hyacinthinis: tū pellibus arietū rubricatis: tū sagis cilicinis, q̄ descendebant ēt vsq; ad terrā, tabulasq; tegebāt tabernaculi exterius. Prima rō literalis erat ornamentū, & protectio tabernaculi: Secūda, per cortinas cęlū sydereū designabatur, uarijs stellis ornatū: per saga, aquę, q̄ sunt supra firmamentū: pellibus rubricatis cęlū empyreū, in quo sunt angeli: per hyacinthinas cęlū Trinitatis. Figuralis, tabulæ sunt Christi fideles ex q̄bus ecclesia con-

Marginal notes: Ier. 7. — Heb. 1. — Ioan. 6. — Exod. 20. — Exod. 27. — Glo. ordin. Exo. 20.

Marginal letters: A — B — C — D

A constat: cortinæ cũ coloribus, quattuor uirtutes quibus ornantur: bysso retorto, castitas renitens: hyacintho, mens superna cupiens: purpura caro passionibus subiacens: cocco bis tincta mens duplici dilectione inter passiones fulgens. Per operimenta prælati & doctores in qbus debet renitere cęlestis cõuersatio, per pelles hyacinthinas designata: promptitudo ad martyrium, per rubricatas: austeritas uitę & aduersorũ tolerantia per saga cilicina ventis & frigori exposita. Decima, cõsecratio vasorũ & tabernaculi nõ erat inutilis: quia habebãtur in maiore reuerentia, quia cultui dicabãtur: tũ ob significationẽ spiritualis sanctificationis viuentis tabernaculi. i. ecclesiæ. Vndecima, licet Deus omni tẽpore sit laudandus, tñ congruenter septẽ solemnitates tpales, & una continua statuta fuit. Quotidie mane & vesperi immolabatur *Glos. ord.* *Psal. 33.* *Num. 28. 29.*

B agnus, quo ritu perpetuitas beatitudinis designabatur. Solẽnitas sabbathi in memoriã creationis. Neomenia quocumq; mẽse, in memoriã diuinę gubernationis, quia inferiora uariãtur ꝭm motum lunæ: non in plenitudine, quia Gentes hoc tpe lunę sacrificabãt: quę duo beneficia sunt omnibus cõia, ideo frequẽtius eorum fiebat memoria: alia semel in anno, quia spãlia. Phase primo mense in memoriam liberationis ex Aegypto. Pentecostes post 50. dies ĩn memoriã legis datæ. Alia mẽse septimo, qui totus fere erat solẽnis: prima die festũ tubarũ agebant, in memoriã liberationis Isaac inuẽto ariete, quem cornibus repræsentabãt. Hoc, se præparabãt ad festũ expiationis 10. die celebrandum, in memoriã liberationis a peccato de uituli idololatria ad preces Mosis. Post sequebatur celebratio scenopegiorũ. i. tabernaculorũ septẽ die-

C bus ĩ memoriã protectionis & deductionis ꝑ desertum, vbi in tabernaculis habitarunt. In quo festo habebãt citrũ, myrtũ palmas, & salicẽ, ad designãdũ quod ex terra arida deserti, in deliciosam fuere ducti. Octauo die festũ cœtus & collectæ, in quo colligebãtur necessaria ad cultum: & significabatur populi collectio, & pax in terra illa data. Figuralis significatio: Iuge agni sacrificio Christus qui ꝑpetuo est, signabatur: sabbatho, quies spũalis data per Christũ: Neomenia, illuminatio primitiuæ ecclesiæ ꝑ Christũ: Pẽtecoste, descẽsus Spũs sancti: Festo tubarũ, Apostolorũ ꝓdicatio: expiationis ritu, mundatio a peccato ꝑ Christũ: Tabernaculorũ diebus, peregrinatio huius uitæ: Cętu, collectio fideliũ in regno cęlorũ; iõ hic dies festus dicebať Sãctissimus. Erãt dies cõtinui, q̃a expiatio a vitiis dẽt ꝓficere donec veniat ad visionẽ Dei. *Heb. ult.* *Psal. 13.*

D *An sacramentorum veteris legis conueniens causa reddi possit.* *Disp. VII.*

DE tertio cæremoniarum ordine. i. de sacramentorum rõnibus, ita statuo. Prima positio, veteris legis sacramẽta suę institutionis caussas literales, & figurales habuere. Primum, quia Deus per illa sanctificabat, a quo nihil sine rõne fit: igitur. Deinde sacramenta adhibentur ad consecrationem, qua homo ad Dei cultum destinatur, qui cultus generatim ad populum, priuatim ad sacerdotes pertinet, & circa oẽs tria erãt necessaria: Institutio ad cultũ, quæ, quoad omnes, fiebat circuncisione, quoad ministros consecratione. Vsus, quoad populũ, erat agnus paschalis, quoad sacerdotes oblatio uictimarum, & esus panum propositionis. Remotio a

cultu,ob immunditias, & ſic ratione populi erant quędã expiationes a peccatis:ratione ſacerdotum,ablutio manuũ,pedum, & capillorum raſio: quæ habebant literalem cauſſam,vt ordinabant ad cultum, figuralem vt deſignabant Chriſtum.Secunda,licet cultores deorum ſe inciderent,tamen data eſt circuncisio ad proteſtationem fidei Abrahæ, qui primo ab infidelibus ſe ſeiunxit,vt fidei proteſtatio firmaretur in corde,cum eſſet ſignũ in carne,quo obliuiſci non poterant. Ideo octauo die, quia puer antea erat tener,ne grauiter lęderetur,non diutius differebatur,ne quis ob doloré refugeret.Deinde,vt cõcupiſcentia debilitaretur in eo mébro.Poſtremo,in ſugillationé ſacrorũ Veneris & Priapi, in quibus pars illa honorabatur. Huic inciſioni nõ erat ſimilis idololatrarũ inciſio. Figuralis rõ,figurabatur oblatio corruptionis faciẽda p Chriſtũ,q̃ trãſit p generationé,ideo fiebat circũciſio in tali mébro.Tertia,q̃uis feſtinãter comedere,videatur p̃ter rõné,tñ cõuenienter conuiuiũ paſchale fuit ordinatũ in memoriã exitus ex Aegypto:vbi p̃ceptũ populo fuit vt ſanguine agni liniret ſuperliminaria, quaſi proteſtaretur ſe recedere a ritibus Aegyptiorũ,qui arieté colebãt,vñ ſanguinis aſperſioné liberati fuere ab exterminio.Inde,vrgentibus Aegyptijs cũ feſtinatione receſſere. Feſtinatio primo cõſiſtebat in rebus quas comedebãt, quia cũ nõ poſſent facere pané fermétatũ,azimo veſcebãtur:nec ét carnes elixare,vnde aſſum comedebant,nec oſſa frangebãt. Deinde in modo comedendi,renibus ſuccincti,pedibus calceati,cũ baculo ĩ manibus,& qđ feſtinanter comederét. Huc facit qđ in vna domo comederét,& qđ nihil extra ferrét. Amaritudo q̃ paſſi fuerãt in Aegypto deſignabat̃,lactucis agreſtibus.Figuralis rõ,agni immolatio Chriſti immolationé deſignabat.Sãguis quo linierũt,fidé paſſionis Chriſti in corde, qua liberamur a morte. Eſus carnis, eſum corporis Chriſti: aſſa igni,vt deſignaretur paſſio uel caritas Chr̃i: panis azimus puritaté cõuerſationis fideliũ:lactucę,pęnitétiã neceſſariã cõicaturis:Renes accincti,̃ caſtitaté:calceaméta mortuorũ patrũ exépla: baculus, paſtoralé cuſtodiã: ĩ vna domo.i.in vna eccleſia.Quarta,nõ ſolũ eſu agni figurata fuit Euchariſtia,ſed ét alia ſacr̃a:circũciſione baptiſmũ:Purificationib.pęnitentia:cõſecratione miniſtrorũ,ord.Confirmatio,quia eſt ſacr̃m plenitudinis,nõ fuit figurata,quia non venerat tp̃s plenitudinis:nec extrema vnctio,quia eſt proxima p̃paratio ad gloriã. Matrimoniũ ibi fuit,vt officium naturæ,nõ ut ſacr̃m cõiunctionis Chriſti & eccleſiæ q̃ nõdum erat facta, unde dabatur libellus repudij,qđ eſt contra rõnem ſacr̃i.Quincta,licet nihil corporale ſit immundum apud Deũ, tamen aliquæ ibi immunditiæ erant ob tactum aliquarum rerum, unde purificationum inſtitutio ad tollenda impedimenta ad cultum:qui,vel eſt ſpiritualis in deuotione mentis,vel corporalis in actibus externis. A ſpirituali impediũt peccata,a quorũ pollutione mũdabãtur ſacrificiis oblatis, vel pro oĩb.vel p ſingulis, q̃ nõ expiabãt p ſe a peccato,ſed qa ſignificabãt expiationé Chr̃i,cuius erãt participes,p̃teſtãtes fidé redéptoris ĩ figuris.Ab exteriore impediebãtur p immũditias corporales: q̃ cõſiderantur,vel in hoĩbus in ſe ob aliq̃ corruptioné,vt mors,lepra;vñ mortui & leproſi putabant̃ immũdi:ſimiliter mulieres patiétes ſanguinis profluuiũ, uel tempore méſtrui, uel

con-

Deut. 22. Rom. 4. Gen. 17. Coloſ. 2. Exod. 12. 1. Cor. 5. 1. Pet. 1. 1. Cor. 5. Coloſ. 2.

A B C D

A cõceptionis: similiter homines ob seminis fluxum, uel ob infirmitatem, uel pollutionem, uel coitum. Contrahebatur etiam immunditia ab homine ex tactu quarumcunque rerum immundarum. Ratio literalis, erat reuerentia circa res pertinentes ad res sacras; quas immundi non solent contingere: ac etiam ut ex raro accessu cum maiore reuerentia accederent, cum non facile uitari possint tales immunditiæ. In quibusdam erat ratio ad uitandum idololatriam, quia Gentes interdum humano sanguine & semine litabant. Oẽs immunditiæ tollebantur, uel aquæ aspersione, uel aliquo sacrificio, quo expiabatur peccatum, unde oriebantur, quæ erant maiores. Figuralis ratio, designabant uaria peccata: Immunditia cadaueris, peccatum quod est animæ mors: lepræ, hæresim, quæ est contagiosa, & admiscet aliquid ueri in super-
B ficie, ut in carne leprosi aliquid integrum apparet. Mulieris immunditia ratione sanguinis idololatria, ratione seminis, uana loquutio, ratione coitus, & partus, peccatum originale, ratione menstrui, mentis per uoluptaté emollitæ immunditia designabatur. Vniuerse uero per contactum rei immũdæ, immunditia consensus in peccatum alterius: quæ deriuabatur per contactũ *1. Cor. 6.*
etiam ad res inanimitas, quidquid .n. tangebat immundum, erat immũdum: per hoc designatur mystice quod Deo pariter odio est impius, & impietas eius. In quibusdam rebus inanimatis, aliquo pacto corruptis, ut in domibus *Sap. 14.*
humiditate uel siccitate uitiatis, & in uestibus aliqua corrosio, quam lex lepram uocat, tum quia omnia uitiata censentur immunda, tum quia Gentes circa huiusmodi corruptionem Deos penates colebãt. unde domus destrui,
C & uestes comburi debebant. Vasa ẽt sine operculo & ligatura desuper erant immunda, quia in eis aliquid immundum facile cadere poterat, & ad declinandã idololatriam, quia Gentes putabant, si quod animal incidisset in ea, illud esse gratum diis, & in hoc adhuc exstat quædã superstitio uetularum relinquentium uasa aperta. Rõ figuralis harum immunditiarum, lepra domus, significat immunditiã usus hęreticorũ: In ueste linea designatur peruersitas morum ex amaritudine mẽtis, in lanea, puersitas adulatorũ: in stamine, uitia aïæ, in subtegmine, uitia carnalia. Vas sine operculo & ligatura designat hoĩem qui nescit tacere, & non continetur disciplinę censura. Sexta, licet dictũ sit, Ab immundo quid mũdabitur? tñ aquæ cuiusdã aspersione ex- *Eccl. 34.*
piabatur immũditia ex contactu rei immundæ, quæ erat minor, ut illa q̃ erat
D per aliquam corruptionem, sicuti maior, per sacrificia. De ista aspersione ita erat statutum, sumebatur uacca rufa in memoriam peccati adorationis ui- *Ose. 5. &*
tuli, uacca qua designatur synagoga ob lasciuiam, uel quia Aegyptij eam co *10.*
lebant: immolabatur tota extra castra, ut significaretur totum populum hoc sacrificio mundari ab omni peccato. Sacerdos intingebat digitũ in eius sanguine, & aspergebat contra fores Sanctuarij septies, quo numero uniuersalitas designatur. Quæ aspersio erat in detestationẽ idolomaniæ, qua sanguis in honore habebatur. Cõburebatur igne, uel quia in eo Deus apparuit, & data lex est, uel significabatur, totaliter idololatriã extirpãdã, ut uacca cum pelle, cornibus, sanguine, & fimo urebať. Adiũgebatur lignũ cedrinũ, hyssopus, coccusq; bis tinctus, qa ut cedrus nõ facile putrescit, nec coccus colorẽ

 amittit,

amittit, nec hyssopus odorẽ; ita sacrificium hoc erat in conseruationem populi, & honestatis, & deuotionis eius: vnde de cineribus dicebatur, Vt sint filiorum Israel in custodiam. Et quia offerebatur pro peccato idololatriæ, & comburens, & qui cineres colligebat, & qui aquas aspergebat, in quibus cinis ponebatur, immundi habebantur, ad ostendendum, vt quidquid aliquo modo ad idololatriam pertinet, quasi immundũ abiiceretur: a qua immunditia sola vestimentorum ablutione mundabãtur. Figuralis ratio, vacca designabat Christum in infirmitate assumpta: color & ætas integra, Christi perfectionem, quia non portauit iugum peccati. Tradebatur in manus sacerdotis, quia per sacerdotes occidendus erat: extra castra immolabatur, quia Christus extra vrbẽ pati debebat. Intingebatur digitus, quo discretio designatur, in sanguine, quia mysterium passionis Christi cogitandum, & imitandum est. Fit aspersio contra tabernaculum, quo synagoga designatur, vel ad condemnationem Iudæorum non credentium, vel ad purificationem credentium: septem vicibus, idest per omne tẽpus. Sunt omnia igne cremanda, idest spiritualiter intelligenda: per pellem & carnem designabatur externa operatio Christi, per sanguinẽ, interior virtus, externa facta verificans; per fimum omnes imperfectiones corporales ad infirmitatem pertinentes, lassitudo, &c. Cedrus altitudinem cõtemplationis & spei designat: hyssopus humilitatem, vel fidem: coccus geminam caritatem, per quę omnia Christo passo adhærere debemus. Reliquiæ colliguntur a viro mundo, quia reliquiæ passionis venerunt ad Gentiles, qui non fuerunt culpabiles in morte Christi. Cinis in aqua ad expiandum, est meritum passionis in baptismo. Qui immolabat, qui comburebat, & qui colligebat cineres, & qui aquam spargebat, erant immundi, vel quia Iudæi facti sunt immundi ob mortem Christi, vsque ad vesperam, idest ad finem mundi, vel quia sacra tractantes aliorum munditiam intendentes, aliquas immunditias contrahunt, vsque ad finem vitæ. Septima, conuenienter super uno hirco confitebatur sacerdos peccata portanda in desertum; alio vero utebantur ad purificationem. Nam immunditia mentis, vel corporis, expiebatur per sacrificia pro peccato. Et quia aliqui erant negligentes circa expiationem suã, vel ob ignorantiam, ideo semel in anno fiebat sacrificium pro toto populo. Primo offerebat sacerdos vitulum pro suo peccato in commemorationem peccati Aaronis qui uitulum conflauit: & arietem in holocaustũ, quo designabatur eius prælatio, (est enim aries dux gregis) ordinanda in Deum. Deinde pro populo duos hircos: vnus immolabatur ad expiandum peccatum multitudinis, quo fœtor & aculei peccati designabantur. Huius sanguis, cũ sanguine uituli inferebatur in sancta sanctorum, & aspergebatur totum sanctuarium, ad significandum, quod tabernaculum expiabatur ab immunditijs populi. Vtrunque animal urebatur igne ad designandam peccatorum consũmationem: extra castra, nõ in altari ad detestationem peccati: quod fiebat semper cum offerebatur pro grauibus peccatis. Alter hircus mittebatur in desertum, non ut offerretur dæmonibus, quos Gentes in desertis colebant, sed ad significãdum effectum sacrificij. Ideo sacerdos imponebat manus

[Margin: A, B, C, D; *Greg. in past.*; *Heb. 7.*]

A nus super caput eius cõfidens peccata populi, ac si ea portasset in desertum a bestiis comedenda. Dicebatur peccata portare, vel quia in eius emissione designabatur remissio, vel quia super eius caput aliqua schedula ligabatur, vbi peccata scripta erant. Ratio figuralis, vitulus designat Christum ob virtutem: aries eundem, quia est dux fidelium: hircus ob similitudiné peccati: qui immolatus est pro peccatis sacerdotum & populi: cuius sanguine patet introitus in regnum cœlorum: qui passus est extra portam. Per hircum emissum ipsa diuinitas, quæ in solitudinem abijt, Christo homine patiente: Vel significatur mala concupiscentia abijciéda, vt studiosi motus sunt Deo offerendi. De immunditia eorum qui ista offerebant eadem est ratio, vt in sacrificio vitulæ. Octaua, mundata lepra hominis, vel domus, non mittebatur homo ad sacerdoté, vt mundaretur, sed vt pro mundo declaratus ad consortium, & cultum admitteretur. Vnde, ritu legis non mundabitur lepra, nisi interdum diuino miraculo, quando sacerdos decipiebatur iudicio. Leprosi mundatio sic fiebat: primo iudicabatur mundus: postea admittebatur ad consortium post septem dies. In prima purificatione offerebat duos passeres viuos, lignum cedrinum, vermiculum, & hyssopum: Filo coccineo ligabatur passer & hyssopus cum ligno, quod erat velut manubrium aspersorij: hyssopus vero & passer erant id, quod de aspersorio tingebatur in sanguine alterius passeris immolati in aquis viuis. Hæc offerebantur contra quattuor lepræ defectus: contra putredinem cedrus: contra fœtorem hyssopus: contra insensibilitatem passer viuus: contra turpitudinem coloris, vermicu- *Heb. ult.*

B

C lus. Passer viuus sinebatur volare in agrum, quia leprosus restituebatur suæ libertati, octauo die: rasis capillis totius corporis, lotis vestimentis, quia lepra pilos rodit, & vestes inficit. Postea pro eo offerebatur sacrificium pro eius delicto: quia lepra plerunque ob peccatum contrahitur. Sanguine sacrificij tingebatur extremum auriculæ, & pollices manus dextræ & pedis, quia in his partibus primum lepra dignoscitur. Adhibebantur etiam tres liquores: sanguis contra sanguinem: oleum ad designandam sanationé morbi: aqua viua ad emundandam spurcitiã. Figuralis ratio: duo passeres, duas naturas in Christo figurabant: quorum vnus, idest humanitas immolatur in vase fictili super aquas viuentes, qui Christi passione aquæ baptismi consecrantur: alius, idest diuinitas, viuus remanebat. Hic cum ligno, hyssopo,

D & vermiculo, idest, cum fide, spe, & caritate, mittitur in aquam ad aspergendum; quia in fide Dei hominis baptizamur. Lauat homo per aquam baptismi & lacrymarum sua uestimenta, & pilos, idest opera & cogitationes. Tingitur auris, vt muniatur auditus cõtra verba corrumpentia: pollices, ut vt eius actio sit sancta. Alia quæ ad hanc, vel alias purificationes pertinent, non habent aliquid speciale, præter alia sacrificia pro peccatis, vel delictis.

Nona, vt populus instituebatur ad religionem per circunsionem, ita sacerdotes per specialem purificationem, vel consecrationem, vt ostéderetur eos esse separatos & habere prærogatiuam puritatis, ueritatis, dignitatis. Vnde in eorum institutione, purificabantur, ordinabantur & consecrabantur, applicabanturque ad vsum ministerij. Purificabantur communiter ablu-

tione aquæ & per quædã sacrificia: Leuitæ speciatim radebant oẽs pilos car A
Leu. 8. nis suæ. Pontificis & sacerdotis consecratio sic fiebat. Abluti induebãtur priuatis uestibus ad designandã eorũ dignitatẽ. Pontifex speciatim ungebatur
Psal. 132. oleo in capite, quia ab ipso diffundebatur ptãs consecrãdi ad alios. Leuitæ offerebãtur Dño a filiis Israel per manus Pontificis, qui orabat pro eis. Minorũ sacerdotũ solæ manus consecrabãtur sanguine animalis immolatitij, extremum auriculæ dextræ pollices pedis, aut manus dextræ tingebantur vt essent obedientes legi in immolando, & prompti ad sacrificãdum. Aspergebãtur & ipsi & uestes sanguine animalis immolati, in memoriam sanguinis agni quo fuere liberati in Aegypto. In eorum consecratione offerebatur uitulus pro peccato, in memoriam cõflati uituli: aries in holocaustum, B
in memoriam obedientiæ Abrahæ quam Pontifex profitebatur. Aries etiã consecrationis qui erat quasi hostia pacifica, in memoriam liberationis ex Aegypto: Canistrum panum in memoriam mãnæ dati. Ad applicationem ad ministerium pertinebat, quod super earum manus ponebatur adeps arietis, & torta panis unius, & armus dexter, vt ostenderetur eos accipere potestatem offerendi ista Deo. Leuitæ applicabantur per hoc quod introducebantur in tabernaculum fœderis quasi ad administrandum circa uasa sanctuarij. Figuralis ratio, qui initiandi sunt in ministerium Christi debent purificari baptismo, quod est expiatoriũ sacrificium: radere omnes prauas cogitationes, ornari uirtutibus, consecrari oleo spiritussancti, & aspersione sanguinis Christi: qui debent esse intenti ad spiritualia ministeria. Decima, C
intentio legis erat ordinare ad cultum diuinum excludendo omne contemptibile, & apponendo, quod uidebatur ad honorificentiam pertinere, tum in rebus inanimatis, vt in uasis, &c. tum in ministris, qui non debebant habere defectum corporalem, vnde non omni ex genere, sed ex certa prosapia per successionem legebãtur, & ex hac clariores, & vt magis essent in honore, specialiter ornabantur, & consacrabantur. Pontificis ornamenta erant octo. 1. Vestis linea 2. tunica hyacinthina, in cuius extremitate, tintinabula, & mala punica ex hyacintho & purpura, coccoque bis tincto. 3. superhumerale, quod humeros & anteriorem partem, ad cingulum usque tegebat, ex auro, hyacintho, purpura, cocco bis tincto, & bysso retorta: sup humeros duo onychini in quibus nomina filiorum Israel erãt sculpta. 4. rationale ex eadam materia factum, quadratum quod ponebatur in pectore, & coniungebatur superhumali. In quo erant 12. lapides preciosi distincti in 4. ordines, in quibus scripta erãt eadem nomina, ad designandum, eum ferre onus totius populi, & eiusdem meminisse debere. In quo, ex Dei præcepto, ponebatur doctrina, & ueritas, quia quædam pertinentia ad ueritatem iustitię & doctrinę in rationali scribebantur. 5. Baltheus, idest, cingulum factum ex eisdem colorib. 6. tiara, idest, mitra ex bysso. 7. Lamina aurea pendẽs ex frõte, vbi nomen Dei erat scriptum 8. femoralia, vt operirent carnem turpitudinis, cum ascẽdebat ad sanctuarium, vel altare. Minores sacerdotes quattuor habebant, tunicam lineam, femoralia, baltheum, tiaram. His ornamentis D
Sap. 18. secundum aliquos designabatur dispositio mundi, quasi Pontifex protesta-

retur

A retur se esse ministrum creatoris mundi. Vnde dicitur, in veste Aaron fuisse descriptum orbem terrarum. Femoralia terram significabant, ex qua linum sumitur. Baltheus, oceanum, quo terra circundatur. Tunica hyacinthina suo colore aerem, tintinabula tonitrua, malogranata coruscationes. Super humerale sua uarietate cœlum sydereũ: duo onychini duo hemisphęria, vel solem & lunam: 12. gemmæ in pectore 12. signa zodiaci in rationali *Iob. 38.* posita, quia in cœlo sunt rerum rationes. Tiara cœlum empyreum. Lamina aurea, Deum omnibus præsidentem. Figuralis ratio defectuum corporis: maculæ, designant uitia quibus sacerdos debet carere, nõ cœcus, ob ignorantiam, non claudus, ob instabilitatem, non paruo, grandi, vel torto naso, propter defectum discretionis, ne excedat, vel deficiat, nasus enim est discre-
B tiuus odoris, non fracto pede, vel manu idest, ne amittat uirtutem bene operandi, vel proficiendi in virtute, non gibbus ante vel retro, idest, non nimis terrenorum amator: non lippus ne per carnalem affectum eius ingenium obscuretur, oritur enim lippitudo ex fluxu humorum, qui non haberet albuginem in oculo, idest, præsumptionem candoris iustitiæ in sua cogitatione, ne haberet iugem scabiem, idest, petulantiam carnis, non impetiginem, quæ sine dolore corpus occupat, & decorem fœdat, ob auaritiam, non herniosus & ponderosus, ne gestaret pondus turpitudinis in corde, licet non exerceat in opere. Per ornamenta uirtutes ministrorum designantur. Castitas femoralibus, puritas uitæ tunica linea, moderatio discretionis, cingulo, recta intentio, tiara. Vltra hæc Pontifices 4. habere debent. Laminã, quę
C designabat Dei memoriam iugem: superhumerale, quod ferre debeat infirmitatem populi. Rationale, caritatem & solicitudinem im populum. Tunicam hycinthinam, quæ conuersationem cœlestem per opera perfectionis: tintinnabula aurea, ei annexa, doctrinam diuinorum cęlesti conuersationi annexam, punica mala, quibus vnitas fidei, & concordia in bonis moribus significabatur.

An obseruantiæ cæremoniales aliquam caussam habuerint. Disput. VIII.

D POSTREMVS restat cæremoniarum ordo, de quo ex eodem sancto Doctore, has colligo positiones. Prima positio, cæremonię ad obseruantias pertinentes habebãt rationabiles caussas. Primum quia fuerunt institutæ a Deo ad prærogatiuam illius populi: ergo. Deinde, populus ille erat destinatus ad cultum Dei, & ex illo priuatim sacerdotes, & vt omnia quæ ad cultum ordinantur debent habere aliquid speciale pertinens ad honestatem & decentiam cultus, ita & quæ pertinebant ad conuersationem illius populi, & maxime sacerdotum debuerũt habere aliqua specialia congruentia ad cultum vel spiritualem, vel corporalem: & quia ille cultus præfigurabat Christum, ideo eorum gesta designabant quæ ad Christum pertinebant. Vnde ex duplici capite possunt sumi obseruantiarum rationes.

Secunda, licet cibi ſua natura non poſſint inquinare animam, vel corpus, in quibus verſatur omnis legalis inquinatio: poſſunt tamen per accidens inquinare, vt ſunt contra obedientiam, vel votum, vel ex nimia concupiſcẽtia qua eduntur, vel vt ſunt fomenta luxuriæ. Ratione corporalis immunditię, aliquæ animalium carnes immunditiam habent, vel quia rebus immundis nutriuntur, vt ſus: vel immunde conuerſantur, vt quæ ſub terra habitant, vt talpæ, mures: vel quia ob eorum humiditatem, vel ſiccitatem in corporibus humores gignunt, vt quæ habent vngulam continuam ob eorum naturam terreſtrem, & ideo eorũ carnes prohibitæ fuere. Similiter carnes animalium in quibus cholera abundat, vt leonum, auium rapaciũ, ob ſiccitatem nimiã, & alię ob exceſſum humiditatis. Similiter piſces non habentes ſquamam, vt anguillæ. Sunt conceſſa animalia ruminantia & habentia vngulam fiſſam, vt mediæ complexionis, vt piſces habentes ſquamam: ſic etiam in auibus magis temperatæ, vt gallinæ. Sed alia ratio fuit ob idololatriam, quia animalia Iudæis conceſſa Aegyptij inter quos erant aſſueti, colebant, vel vane obſeruabant, vel in maleficijs vtebantur. Tertia, ad reprimendam nimiam curam in cibis; vnde conceſſa ſunt quæ facile parari poterant. Vniuerſe omnis ſanguis & adeps erat prohibitus: ſanguis ad vitandam crudelitatem, & ritũ idololatrarum, qui comedebant ſanguinem in idolorum honorem: ideo mandatum erat, vt effunderetur, & puluere operiretur. Vnde & ſuffocata erant prohibita, quia ſanguis nõ erat a carne ſeparatus: vel vt eos remoueret a crudelitate, cum tali morte animalia valde afficiantur. Adeps vero ideo prohibitus, quia idololatræ eo veſcebãtur, vel quia Deo adurebatur, & quia male nutrit. Et nerui, quia Iſraelis neruus tactu Dei obſtupuit. Ratio figuralis: per iſta animalia deſignantur peccata. Agnus & porcus ſignificatione dicuntur mũda & immũda. Animal, quod habet vngulam diuiſam, deſignat duo teſtamenta, duas naturas in Chriſto, vel diſcretionem boni & mali: Ruminatio meditationem ſcripturarum: cui alterum deeſt, ſpiritualiter immundum eſt. Pennulæ in piſcibus mundis vitam ſublimem & cõtemplationem: ſquamæ, vitam aſperam, & vtrunque eſt neceſſarium ad munditiam ſpiritualem. In aquila quæ alte volat prohibetur ſuperbia: in griphe, qui equis & hominibus eſt infeſtus, crudelitas potentum: in haliæto, qui paſcitur minutis auibus, ne pauperibus quis noceat: in miluio fraudolentia: in vulture damnantur illi qui mortes & diſſidia affectant, vt inde lucrentur: in animalibus coruini generis, deſignantur qui vitijs ſunt denigrati, vel ſunt expertes bonæ conuerſationis, coruus enim non remeauit: in ſtruthione, qui nõ volat, ij qui circa ſecularia negotia occupantur: in nycticorace, qui ſpiritualia non vidẽt, in tẽporalibus ſunt aſtuti: in laro, qui uolat in aere, & natat in aqua, qui per cõtemplationem volare volunt, & natant in uoluptatibus: in accipitrę, qui iuuat ad prædam, miniſtri tyrannorum: in bubone, qui nocte victum quærit, die latet, luxurioſi qui nocturnis operibus occultantur: in mergulo, qui ſub undis diu immoratur, guloſi qui ſe immergunt in aquis deliciarum: in Ibi quę forte eadem eſt cum ciconia, quę ſerpentibus paſcitur, inuidioſi, qui alienis malis reficiuntur: in cygno, qui candet & ex terrę & aquæ profunditate

Marginalia: A; B; C; Gen. 32.; Aug. lib. 6 cõtra Fau. c. 7. 10. 6.; D

A tate cibum trahit, illi qui per exteriorẽ iustitiæ candorem lucra terrena quę-runt: in onocratolo, quæ collo vtitur lõgo, & in faucibus habet folliculos, vbi primo cibum reponit, & post horam in ventrem mittit, auari qui immoderata cura bona vitæ congregant: in porphyrio, quæ præter modum vnum pedem latum habet, quo natat in aqua vt anates, alium fissum ad ambulandum in terra vt pernices, & omnem cibum in aqua tingit, qui nihil ad alterius arbitrium facere uolunt, sed solum quod tinctum est aqua propriæ uoluntatis: in herodione, id est falcone, qui ueloces sunt ad fundendum sanguinem: in calandrione quę est auis garula, loquacitas: in upupa, quę in stercore nidificat, & fimo pascitur, & gemitu pro cantu utitur, tristitia sęculi, quę in impuris mortem operatur: in uespertilione, qui circa terrã uolat, qui secu-

B lari scientia præditi, terrena sapiunt. Circa uolatilia & quadrupedia illa concedebantur, quæ posteriora crura longiora habebant, ut salire possent, alia quæ magis terræ adhærebant prohibebantur: quia qui abutuntur doctrina quattuor Euangelistarum, ut in altum non subleuentur, immundi putãtur. In sanguine, adipe, & neruo, crudelitas, uoluptas, & fortitudo ad peccãdum intelligitur prohibita.

Tertia, ideo Deus non prohibuit esum herbarum, ut carnium, quia simplicius parantur olera, quam carnes, quarum usus non fuit ante diluuium, cum homines simplicius uiuebant, ut populum ad simpliciorem uictum reuocaret: uel quia animalia immolabantur idolis, non ita ex terra nascentia. Cur autem prohibuerit esum sanguinis eorum quæ non erant immunda,

C patet ex dictis. Quarta, etsi hœdus occisus non sentiat, dum coquitur: tamẽ ad crudelitatem coquentis pertinere videtur, si in lacte matris quo altus fuit coquatur, & consummetur: vel ideo hoc fuit prohibitũ, vt aliquis Gentium ritus damnaretur. Figuralis ratio, Christus qui ob similitudinem peccati est hœdus nõ fuit occidendus in tempore infantię: vel peccator non est blãditiis deliniendus. Quincta, licet primitię animalium dentur Deo, tamen primitiæ arborum habentur immundæ, quia primos fructus, vt fortunatos Gentes dijs offerebant: vel comburebant ad magiam exercendam. Vnde trium annorum fructus immundi habebantur: quia tertio fere anno arbores fructus ferunt. Quarti anni fructus Deo offerebantur; quincti comedebantur. Figuralis ratio, quod post tres status legis, ab Abraham ad Dauid,

D a Dauid ad transmigrationem, & hinc ad Christum, Christus qui legis fructus Deo offerendus erat: vel quia initia nostrorum operum debent nobis esse suspecta ob eorum imperfectionem. Sexta, quia, vt ait Sapiens, amictus corporis enunciat de homine, ideo Deus non solum circuncisione, sed etiã vestibus suum populum ab alijs seiungere voluit: vnde prohibuit vestimẽtum ex lana & lino contexto: & ne mulier vteretur ueste uirili, & contra: tum ad damnandum cultum idololatriæ, quia Gentes uestibus uarie contextis in cultu utebãtur: vt in cultu Martis mulieres virilibus, & in cultu Veneris mares muliebribus: tum ad declinandam luxuriam & occasionem libidinis: Figuralis ratio, in ueste contexta damnatur simplicitatis, & malitiæ commistio, & officiorũ viri & maris usurpatio. Septima, ideo Deus iussit

Eccl. 19. *Deut 6.* *Num. 15.*

ligari

ligari quattuor fimbrias hyacinthinas ad quattuor angulos pallij, ut illum A populum ab alijs ſecerneret,& ut per aſpectum illarum uenirent in memoriam legis. Quod autem eas ligarent in manu,uel ante oculos,cum membranis legem continentibus fuit ex mala interpretatione Phariſęorum:nam Dei intentio erat,vt præcepta meditarentur, & exercerent. In uittis hyacinthinis pallijs inſertis, ſignificatur cœleſtis intentio operibus adiungenda. Verum poteſt etiam dici, Deum uoluiſſe populum durum per huiuſmodi ſenſibilia ad legis obſeruantiam excitare. Octaua, homo quoad actum rationis eodẽ modo ſe habet ad res ratione carentes,ut ad bruta, &c. Sed quãtum ad affectum erga illa poteſt commoueri,cum eas pati uideat: Vnde Sapiens,nouit iuſtus animas iumentorum ſuorum; uiſcera autem impiorum crudelia; ideo Deus ut populum durum ad pietatem reuocaret,uoluit eum B exercere pietatem in bruta, in bouem triturantem, & in auem matrem inuentam cum filijs. Sunt etiã prohibita in deteſtationem idololatriæ; Aegyptij nefarium putabant,boues ſpicas comedere, & matre inuenta cum filiis ad uanam obſeruantiam,utebantur; putãtes fortunatum eum qui inueniſſet matrem cubantem. Circa commiſtionem animalium prohibitam; primo hoc factum fuit in deteſtationem idololatriæ,quia cõmiſcebat animalia iuxta coniunctiones planetarum;ſecundo ad excludendum concubitũ contra naturam; poſtremo ad tollendam uniuerſaliter occaſionem concupiſcentiæ;neque enim facile animalia commiſcentur,niſi homine curãte. Figuralis ratio,miniſtro non eſt negandus uictus,ut ait Paulus; Filij retinẽdi, ideſt ſenſus ſpirituales, & mater dimittenda, ideſt littera in quibuſdam lo- C cis; iumenta, ideſt populares homines non ſunt commiſcendi cum gentibus & infidelibus. Nona, commiſtiones in agricultura ad litteram prohibentur ob Aegyptios, qui in uenerationem ſtellarum diuerſa ſemina commiſcebant;vel omnes miſtiones in deteſtationem coitus contra naturã prohibebantur. Figuralis ratio, in uinea, ideſt in eccleſia non eſt aliud ſemen ſerendum, ideſt alia doctrina;ſimiliter ager non eſt ſerendus hæretica doctrina; neque arandum aſino & boue, ideſt Sapiens & fatuus non ſunt ſociandi. Hic deſideratur ſolutio argumenti 10. in diui Thomæ textu. Vltima poſitio, quia malefici utebantur oſſibus & carnibus mortuorum, ideo ſacerdotibus minoribus,qui certis temporibus miniſtrabant,non licebat ſe inquinare,niſi in morte parentum & coniunctorum;quod Pontifici erat pe D nitus interdictum,quia perpetuo debebat eſſe paratus ad miniſtrandũ. Nec poterant ducere in uxorem,niſi uirginem, non meretricem, non repudiatam; tum ob reuerentiam ſacerdotum, quorum dignitas ex alio coniugio minui uidebatur; tum ob filios, quibus eſſet ignominia matris turpitudo; quia ſacerdotium per ſucceſſionem obtinebatur. Caput & barbam non radebant, nec carnes incidebant, ut idololatræ faciebant. Ratio ſpiritualis, quia ſacerdotes debent eſſe mũdi ab operibus mortuis,ideſt a peccatis; neque debent ponere capillos capitis & barbæ, ideſt ſapientiam, ſapientięque perfectionem,nec uitium ſchiſmatis inducere per ſciſſuram. Sed iam de vi atque efficacia cæremoniarum agamus.

Prou. 12.
1. Cor 9.
Barb.
3. Reg. 10.

A *An cæremoniæ antiquæ legis habuerint uim iustificandi.* Disp. IX.

T huius disputationis status plane percipiatur, reuocandum est in memoriam id quod supra docuimus, cæremonialia præcepta ea esse, quibus exterior Dei cultus continetur: & cæremoniarum quattuor esse partes; sacrificia, quibus diuinus cultus exercebatur, vt erant victimæ, & oblationes: Sacra, hoc est diuini cultus instrumenta; vt vasa & tabernaculum: Sacramenta, quæ pertinebant ad aliquam sanctificationem, consecrationem, vel mundationem populi; vt vnctiones, ablutiones, & circuncisio: & denique obseruantias, B quæ pertinebant ad ritus particulares, quibus populus ille distinguebatur ab aliis; vt quæ pertinebant ad victum, ad uestitum & obseruationem dierum festorum. Quæ omnia duos habebant sensus, vnum literalem, quem significabant verba proprie accepta, quibus ista in lege proponebantur: alterum mysticum, quem res ipsæ significabant. Hic non est dubitatio de sacris, quia certum est illa non iustificasse: nec etiam de obseruantijs, sed de sacrificijs & sacramentis: in quibus priuata difficultas est de circuncisione, ac proinde priuatim de ea postea quæremus. Quid per iustificationem & iustificare intelligendum sit, patet ex ijs quæ supra scripsimus. Et quod cæremoniæ de quibus nunc quærimus iustificandi vim habuerint, sic probo.

Primo, in lege veteri erant instituta sacrificia ad peccatorum etiam grauissimorum expiationem, C vt patet ex Leuitico, capite quarto, quincto, & sexto, & cum promissione diuina: quare, vt Doctores ex verbis Iacobi, quibus ait, infirmo remitti peccata, si fuerit oleo inunctus, colligunt sacramenta nostra habere vim iustificandi; *Cap. 5.* ita ex his locis confici poterit, veteris legis sacrificia & unctiones sanctificasse. Confirmatur, Iobus cunctis diebus offerebat sacrificia pro suis filijs, vt eos expiaret, si quid peccassent: igitur. *Cap. 1.*

Secundo, D. Paulus loquens de manna, & de aqua quæ scaturiuit e petra, ait, antiquos eandem escam manducasse, & eundem potum spiritualem bibisse: igitur istæ cæremoniẹ non fuerũt inanes, si erant cibus & potus spiritualis; ac proinde iustificabant, vt hæreticus urget. *1. Cor. 10.* *Caluin.* *Martin. Kemn.* Tertio, paruulis ante octauum diem per aliquam cæremoniam remittebatur peccatum originale, D sicuti etiam fœminis, quæ circuncidi non poterant, & hoc sine ullo merito suscipientis, aut ministrantis, aut alterius: igitur ui illarum cæremoniarum iusti fiebant. Quarto, vt in noua lege lotio exterior in baptismo & unctio in Chrismate designat effectus interiores gratiæ iustificantis, ita etiam expiationes corporales antiquæ legis designabant expiationem spiritualẽ; & sicuti efficiebant exteriorem munditiam, cum essent instrumenta ad sanctificandum instituta, ita debebãt efficere interiorem, ne essent signa mendacia: mundabant igitur spiritualiter. Et si sacerdos mundabat a lepra exteriore, vt scriptura docet, multo magis debuit eadem facultate mundare ab interiore. *Leu. 14.* Quincto, Christus Iesus, vt Paulus ait, heri, & hodie, ipse & in sæcula: quare eadem semper vi omni tempore hominibus profuit: ac proinde *Heb. 13.*

inde

inde, si nunc per sacramenta iustificat, igitur & olim. Postremo, Augusti- A
Tract.26. in Ioan. nus plane scriptum reliquit, vetera & noua sacramenta fuisse signis, hoc est specie sensibili diuersa, sed paria virtute spirituali: igitur.

In hac difficultate, quod attinet ad sacrificia & sacramenta, omissa cir-
4.sen.d.1. cumcisione, fuit prima opinio Magistri dicentis cæremonialia non habuisse uim iustificandi, etiamsi ab eo qui erat in gratia usurparentur: ita vt eorũ vsu nihil meriti accederet: non erant itaque opera meritoria, sicuti nec beatorum opera, licet proficiscãtur ex gratia. Quo fit, vt efficaciora fuerint decalogi præcepta, quam cæremonialiorum vsus: & ita, solum significabant, &
In 1.2. nihil efficiebant, quod ad iustitiam attinet. Secunda sententia D. Thomæ; qui existimauit habuisse uim iustificandi, hoc est augendi iustitiam & gratiam eius, qui in gratia ea suscipiebat, aut exercebat, non secus ac moralium B
præceptorum obseruatio habebat. Non itaque iustificabantur antiquæ legis cultores ex vi cæremoniarum, sed ex vi passionis Christi, quam cęremo
In 4. sent. dist.1. niarum vsu profitebantur, quæ applicabatur per fidem. Tertia D. Bonauenturæ qui existimauit cæremonialia per se quidem non iustificasse, sed per accidens, pro ut erant fidei iustificationes in facto: sicuti fides ipsa interior erat in uerbo; quare vt fides iustificabat, ita & sacrificia: non principaliter, sed dispositiue; vt erat medium, quo Christi meritum eis applicabatur. Quamuis allata argumenta occasionem præbeãt late disputandi de ui sacramẽtorum tum scriptę, tum innatę legis: tamen, cũ hac de re opportunius alibi agatur, nos breuiter & summatim uniuersam doctrinam de sacramentis antiquis, tũ uniuerse, tũ speciatim sequẽtibus positionibus perstringemus. C

Prima positio, vetera sacramenta, siue legis naturæ, siue scriptæ, fuere vera & uniuoce sacramenta cum nouæ legis sacramentis: quare non solum figurabant, sed etiam aliquid efficiebant, vt nostra faciunt; quam doctrinam hac unica ratione confirmo. Sacramenta illa, ea duo habebant, quę ad sacramenti rationem requiruntur, significare, & efficere, & hoc est magis sacramento intrinsecum, cum sacramentum per hoc differat a sacrificio, quod etiam significat: igitur habebant ueram & uniuocam sacramenti rationem. Antecedens, quod multi negarent, quod attinet ad efficientiam (de significatione enim nulla est dubitatio) sic probatur, Primo, quia sacramenta omnia dicuntur consecrare, sanctificare, & initiare, vt ex diuinis literis & Diuo
Exo.28. Leu.8. Tit.3. Thoma patet; efficiunt igitur aliquid. Secundo, idem probatur ab etymo- D
logia, quia cætera nomina sacramento similia actionem & efficientiam designant, vt medicamentum, ornamentum, calceamentum, impedimentum, & alia: quare & sacramentum sic dicetur a sacrando, non a significando. Per circumcisionem igitur populus Hebræus initiabatur, & consecrabatur, vt esset peculiaris Dei populus. Similiter sacerdotes per sacras unctiones, vt essent diuini cultus ministri. Postremo, quia significare est commune sacramentis cum omnibus aliis cæremoniis: habebit igitur sacramenti ratio aliquid amplius: hoc autem non est nisi efficienter consecrare: igitur. Quamobrem antiqua sacramenta nõ debent conferri cum nostris, sicuti homo cum uiuo & picto, sed vt homo cum paruulo, & uiro perfecto. Secunda po

siuo,

A sitio, cæremoniæ & sacrificia vetera antequam a Deo determinarentur erũt quidem indifferentia, hoc est, nec bona, nec mala: at uero vbi determinata fuere, euaserunt bona, ac etiam ad sui obseruationem obligabant. Quare, nullo modo est dicendum, vt quidam dicunt, fuisse concessa, siue permissa, vt minus mala ad idololatriã uitandam. Nam etsi idololatriæ uitandæ caussa permissa fuerint; tamen, non idcirco mala nuncupari possunt; cum multi viri pij illis vsi fuerint, in quibus non erat periculum incidendi in idolomaniæ uitium: & ante diluuium fuerunt sacrificia; non tamen idololatria vt aliqui existimarunt. Adde etiam quod non potuissent placere Deo, cui tamẽ placebant, si rite offerebantur, id quod igne cœlitus demisso, non semel significatum fuit. Denique, si ex se fuissent mala, nunquam ad diuinum cul-

Ruper. lib. 5. c. 24.

B tum adhibita fuissent: facta enim fuissent maiora mala, nimirum sacrilegia. Quo autem modo intelligenda sint quædam diuinæ scripturæ loca, in quibus indicari videtur, Deo non placuisse, vel Deum ea non præcepisse, supra docuimus: quia non satis erant sine Christo, ad quem significandũ, tanquã ad præcipuum finem sacramẽta illa fuere instituta: quia ex se nõ iustificabãt vt inferius plane demonstrabitur: quia a multis non offerebantur ex cordis puritate, sed magis ex ingluuie: vnde holocaustis, victimas addebãt. Quod autem Deus per quendam Prophetam dixit, se ea non præcepisse, intelligũt aliqui, quod ante illud præceptum, non erat nisi vnum victimarum genus. Sed peteret hic quispiam, an si quis nunc sacrificia offerret, aliquid peccaret? cui cum distinctione respondendum puto. Si quis offerret sacrificiũ,

Iere. 7.

C quo nihil significabatur, non peccaret: si uero illa quæ ad aliquid significandum erant instituta, peccaret: quia continerent mendacium, Christi uenturi protestationem, cum tamen iam uenerit. Tertia positio, antiquæ legis cæremoniæ siue sacrificia & sacramenta habebant vim efficiendi quandam iustitiam & munditiam corporalem. Explico, duplex est immunditia, una spiritualis, cuiusmodi est immunditia peccati, qua anima inficitur, altera corporalis, per quam olim in antiqua lege aliqui reddebantur quasi irregulares, & inepti ad ingrediendum in templum, ad diuinum cultum, & ad publica quædam munera obeunda: vt leprosus, qui tangebat morticinium, & mulier quæ patiebatur menstruum. Instituta ergo fuerunt sacrificia & sacramenta ad huiusmodi immunditiam carnalem remouendam, & hanc sua

D vi auferebant. Patet primum hæc positio expressa D. Pauli auctoritate, qua dicitur, habuisse iustificationem carnis: & sanguinem sparsum inquinatos sanctificasse ad emundationem carnis. Deinde, communi Scholasticorum sententia, quos priuatim in re manifesta nihil est cur citem. Quarta positio, veteris legis cæremoniæ non habuerunt uim iustificandi & conferendi gratiam, quam solum significabant; & ita erant signa iustitiæ efficiendæ per Christum, vel quod idem est, non habebãt uim iustificãdi ex opere operato, quod est nostris sacramentis proprium. Quare errant moderni hæretici, qui uetera sacramenta nouis, quantum ad hanc partem, æquãt: sed quod nos docemus, est certa fide tenendum, vt sequentibus rationibus ostendã. Primo, auctoritate scripturę, psal. 39. sacrificium & oblationẽ noluisti, holo

Heb. 9.

caustum

caustum & pro peccato non postulasti: vbi diuinus Vates non ait Deũ nolle sacrificia, quæ sibi offerri iubebat, sed negat ea velle ad expianda peccata. Ideo alio loco dixit, Si uoluisses, sacrificium dedissem: vtique holocaustis non delectaberis: quia his non expiatur peccatum, ad quod tollendum ueram subiicit rationem; sacrificium Deo spiritus contribulatus; cor contritum et humiliatũ Deus nõ despicies: vbi, qđ de sacrificio carnali dicitur, contritioni tribuitur. Item, Nunquid carnes sanctæ, hoc est sacrificium pro peccato, auferent a te malitias tuas? quod sane de baptismo non diceretur. Itẽ, Impossibile enim est, sanguine taurorum & hircorum auferri peccata. Ideo ingrediens mundum dicit, Hostiam & oblationem noluisti, Et vt alias omittam auctoritates, concludamus cum Paulo, illa sacrificia & sacramenta fuisse egena & infirma elementa: egena quidem, quia non habebant in se gratiam per Christi passionem communicatam, sed eam solum significabant, infirma vero, quia cum gratiam non continerent, iustificare non poterant: in quo a nostris discrepant sacramentis, quæ ex ipso opere iustitiam tribuunt, cum ad hoc fuerint a Christo instituta. Reprobatum itaque fuit vetus mandatum propter infirmitatem & inutilitatem, & quia perfectum facere non poterat, vt merito idem Paulus legis iustitiam detrimentum se arbitrari dixerit, & omnia uetera sacramẽta umbram futurorum bonorum uocauerit. Secundo eadem ueritas confirmatur auctoritate concilij Florentini, vbi definitur, uetera sacramenta solum significasse, non autem cõtinuisse gratiam: atque idem in Tridentino sancitum est. Neque ista concilia decernunt antiquos Patres non habuisse gratiam ex merito Christi, vt calumniantur hæretici, aut eam habuisse sine ullo instrumento, quo Christi gratia illis applicaretur, sed solum allatum inter utriusque legis sacramenta discrimen ponunt. Tertio auctoritate sanctorum Patrum, ex quorum multis paucos citabo, Dionysius de Ecclesiastica hierarchia, Irenæus libro quarto, capite trigesimo, Iustinus martyr in dialogo cum Triphone, Eusebius Emissenus homelia in sabbatbo post primam dominicam quadragesimæ, Epiphanius hęresi octaua, Origenes libro secundo contra Celsum, & in summa Athanasius, Basilius Chrysostomus, Cyrillus, Damascenus, Theodoretus, Theophylactus, Tertullianus, Cyprianus, Augustinus, Hieronymus, & nonnulli alij. Quarto, nullæ cæremoniæ possunt iustificare nisi habeant annexam absolutam promissionem gratiæ: atqui talis promissio non fuit facta illis qui antiquis cæremoniis utebantur, vt ex Paulo colligimus: qui meliores promissiones, spirituales nimirum, in meliore testamento factas fuisse ait, illis autem, vt scriptura variis in locis docet, solum bona temporalia promissa fuere: igitur. Quincto, tota lex antiqua non iustificabat, quia lex per Mosen, gratia per Christum data fuit: & litera, id est lex vetus occidit, spiritus, id est lex noua uiuificat: illa in seruitute regnauit, hæc libertatem affert. Sexto, promissio in sacramentis ad iustificandum institutis, non potest adimpleri, nisi cum fide recipiantur: at promissiones sacramentis antiquis annexæ adimplebantur, etiamsi homines non crederent, vt patet de promissione circuncisioni annexa, de terra posteris Abrahæ danda: quæ implenda erat, etiamsi Hebręi non

Margin notes: Psal. 50. — Heb. 10. — Gal. 4. — Heb. 7. & 10. — Phil 3. — Colos. 2. — Cap. 5. p. 1. — Lib. 4. de fid. c. 10. 14. — Epist. 72. — Heb. 8. — Aug. in ps. 72. — Ioan. 1. — 2. Cor. 3. — Gal. 4. — Gen. 17.

Marginal letters: A, B, C, D

A nō credidiſſent,& de promiſſione mortis Christiani annexa ſacrificijs, ideo Paulus aiebat, Nunquid incredulitas illorum fidem Dei euacuauit? Abſit, igitur per illa ſacramenta, & per promiſſionem illis factam non recipiebatur gratia. Poſtremo, gratia,ut ſcriptura diſerte affirmat,data eſt per Christum,ſiue per meritum paſſionis eius: quæ cum nondū exhibita fuiſſet,non poterat efficienter applicari per ſacramenta, ſed ſolum per modum cauſſæ finalis:igitur.Quincta poſitio,cæremonialia ueteris legis iuſtificabāt diſponendo ad gratiam:explico,Fides in antiqua lege non erat cauſſa effectiua iuſtificationes, ſed diſpoſitio per quam Chriſti paſſio iuſtificans illis applicabatur: quare non habebat eam uim efficientem, quam nunc habent noſtra ſacramenta (ita meus Præceptor Illuſtriſs. exiſtimabat, contra communem B ſententiam) neque erat tota diſpoſitio, ſed pars: ſimiliter antiqua ſacrificia erant diſpoſitiones ad iuſtitiam,quam non attingebant. *Ioan.1.* *D. Bonau.*

Hac poſita declaratione,allata poſitio ſic probatur. Fides erat diſpoſitio ad iuſtificationem: at cæremoniæ nihil aliud erant quam fidei proteſtationes in facto:ergo eandem efficaciam habebāt,ut & modo noſtra ſacramenta. Verum iſta exterior proteſtatio nihil efficiebat, niſi adeſſet interior fides: contra uero, fides ſola poterat eſſe iuſtificationis inſtrumentum. Sexta poſitio, ſacrificia oblata & ſacramenta ſuſcepta ab exiſtenti in gratia, erant meritoria gratiæ. Hoc affirmauerim contra Magiſtri ſententiam, cui merito omnes ſcholaſtici refragantur: communem opinionem hæ confirmant rationes. *D. Bonau.*

C Prima, illarum cæremoniarum vſus erat opus religionis, & obedientiæ: meritorius igitur: antecedens negari non poteſt: conſequentia probatur: quia ſi actus temperantiæ, quæ eſt religione inferior erat meritorius, ergo multo magis religionis opus, cum religio ſit omnium virtutum moralium ſuprema.

Secunda, ſacrificia legis naturæ erant meritoria: igitur, & ſacrificia veteris legis:cōſequentia eſt manifeſta,quia ſcriptæ legis ſacrificia priuata quadam ratione fuere a Deo inſtituta: Antecedens patet de ſacrificio Abelis, & Melchiſedechi, quæ fuerunt Deo grata:vnde in canone Miſſæ petitur,vt noſtrum ſacrificium ſit acceptum,vt illa fuere:atqui noſtra petitio non ſe tenet ex parte ſacrificij,ſed offerentis: igitur.

D Vltima poſitio, cæremoniæ veteris legis erant figura iuſtitiæ faciendę per Chriſtum. Eſt Pauli doctrina certiſſima,& patet ex dictis: ex quibus etiam facile ſolueres argumenta in contrarium allata.

Ad primum,illa ſacrificia valebant ad immunditiam corporalem tollendam,& ad pœnam temporalem remouendam,non autem ad reatum peccati,& ad æternam inferni pœnam expiandam, niſi vt erant ſigna proteſtationis fidei in Chriſtum, vt communiter omnes Doctores tradunt. Quod non haberent vim expiandi ſpiritualem immunditiam, & auferendi peccatum his firmiſſimis rationibus confirmatur. Primo, quia non fuerunt inſtituta ſacrificia pro omnibus peccatis, ſed ſolum pro peccatis ignorantiæ, præſertim contra legis cæremonias, & pro peccatis circa detrimentum in ex- *D. Tho. 1. 2. q. 103. artic. 2. 4. ſen.d.2. Toſtat. ca. 1.in Leuit. q.19.*

ternis bonis proximi, & pro periurio facto ob rei alienæ cupiditatem: pro A
Leu.6. alijs vero grauioribus non item. Quod de sacrificio arietis dicitur, expiare omne peccatum, non intelligitur simpliciter de omni peccato, alias enim in vanum alia sacrificia instituta fuissent. Quod si sacrificia solum quędam peccata expiabant, certissimum est non habuisse vim tollendi peccata ratione culpæ, cum Deus vnum peccatum, sine alio non remittat: quare solum expiabant immunditiam carnis, & temporalem pœnam. Ex quibus colligitur, aliam fuisse factam promissionem veteribus sacramentis, aliã nouis: Et ideo de sacramento extremæ vnctionis absolute a Iacobo dicit, si in peccatis fue-
D.Tho.loc. cit. rit, remittentur eis. Secundo, vetera sacrificia non erant grata Deo ex se, sed ex deuotione & obedientia offerentis, ac proinde impiorum victimæ dicun-
Prou. 15. *Eul.34.* tur abominabiles Domino, & Altissimum impiorum dona non probare, & B
1.Reg.15. potius Deum ab illis requisiuisse obedientiam; quam sacrificium: igitur ex
Greg. libr. 22. mor. c. 12. se non valebant ad remissionem peccati. Siquidem, aut qui offerebat erat iustus, & tunc non egebat sacrificio: aut iniustus, & tunc nihil valebat sacrificij oblatio, vt ex locis citatis constat: igitur. Denique, cum apud Ezechielem
Isa.1. *Malac.2.* diserte & ex professo de peccatorum remissione agitur, nihil de sacrificiorũ
Cap. 18. oblatione dicitur, sed de bonis operibus, de homine non contristando, de pignore reddendo, de eleemosyna danda, & in summa de iustitia & iudicio faciendo. Ad confirmationem, eadem valet responsio: &, si legis scriptæ sacrificia ex se non expiabant, multo minus sacrificia facta in lege naturæ, in qua vixit Iobus.

Ad secundum, hoc argumẽtum ex verbis Pauli sumptum tres habet difficultates, quas aduersarij vrgent, ad quarum singulas seorsim respondendũ nobis est. Prima difficultas, quia Paulus ait, Eandem escam, si eandem, eiusdem igitur uirtutis. Hæc difficultas facile remouetur, si animaduertas, hunc esse illorum verborum sensum, Eandem fuisse escam Iudæorum non eãdem cum nostra: quamuis ergo omnes illi eandem manducauerint escam, non propterea omnes placuerunt Deo. Quod hæc sit huius loci sententia, patet in primis, quia illa non fuere vere sacramenta, manna nimirum, & aquæ e petra fluentis potatio, cum non fuerint cultus diuini cæremoniæ, quod ad sacramenti rationem requiritur: neq; etiam diu durarunt, vt sacramenta durare debent. Deinde, aqua illa fuit communis etiam bestiis, quæ illam potarunt, ac etiam manna manducasse cẽsendum est: cum ista data a Deo fuerint, D vt viuerent homines & iumenta. Deniq;, nulla reperitur promissio facta comedentibus manna, & bibentibus aquam, aut etiam mare transeuntibus. Et si quæ potest assignari promissio, ea fuit temporalis & carnalis, non spũalis.
Pet. Mart. Neque verum est cuicunque promissioni temporali annexam esse spiritualem, Deiq; reconciliationem, vt quidam impius ait. Vnde pęnæ huius vitæ non sunt necessario annexæ cum peccato, licet earum origo fuerit peccatũ, vt patet in Iobo & Tobia, qui grauibus pœnis fuerunt affecti, non tamen ob peccata. Nec contra, huius vitæ bona & cõmoda cum gratia & amicitia Dei
Au.lib.15. de ciu.cap. 12. & 15. sunt necessario coniuncta: cum Deus Cyro & Nabuchodonosori & alijs humana regna subiecerit, qui tamen non erant ei amici. Multis itaq; Deus dat terrena

A terrena bona, quibus non est daturus cœlestia. Quare, non propterea quod Deus populo Iudaico promisit hostiũ victoriam & bona temporalia, sequitur, quod illis promiserit etiam æterna. In transitu itaque maris rubri, in esu mannæ, & in potatione aquæ nulla facta fuit spiritualis promissio, vt præter alios docuit Basilius. Secunda difficultas, quia vocat, escam spirituale, igitur spiritualem habebat effectum. Facilis est respõsio, ista vocantur spiritualia, non propter effectum, sed propter caussam, quia per miraculum producta fuere: vnde manna uocatur panis Angelorum, quia eorum ministerio fuit formatus. Aquæ vero potus, vt ex ipsomet Paulo colligitur, non dicitur spiritualis, sed ipsa petra vnde fluebat, quę significabat Christum, qui fuit caussa illius aquæ. Quare, non bibebant spiritualem petram .i. Christum, vt hære- *Li de spir san. c. 14.* *Chrys. Theoph. Psal. 77.* *Calu.*
B ticus ait, sed de spirituali petra, quæ aquam illam produxit. Denique, manna quod illi manducauere non præseruabat a morte, ut Christus docuit: at qui manducat nouum mãna, viuet in æternum. Neq; verum est quod hic aduersarius ait, Christum, voluisse se accommodare ad sensum carnalem quẽ habebant Iudęi de manna putantes solum habere uim pascendi corpus, & nihil nobis præstantius polliceri: quia, si illi errabãt, errabant circa suũ mãna, & ita eos in errore confirmasset: si vero de eo recte sentiebant, aliquid maius nobis promisit. Tertia difficultas, vrget aduersarius hunc locum ex fine, quẽ Apostolus propositum habebat, ut doceret Christianos non debere fidere in sola sacramentorum perceptione, vt baptismi & Eucharistiæ, nisi abstinerent a peccato, cum Iudæi sacramenta sua sumpserint, & tamen moriebãtur: *Ioan. 6.* *Calu.* *Cyr. lib. 3. in Ioan. c. 34.* *Chry hom. 45. in Ioa.*
C quæ doctrina non haberet robur, si vtrorumq; sacramentorum non eadem esset ratio. Respondeo, scopum diui Pauli esse docere, non oportere abuti sacramentis, vnde pro exemplo non sumpsit vera sacramenta, vt erat agnus paschalis & circuncisio, sed quasdam figuras nostrorum sacramentorum, vnde maiorem vim sumebat argumentum, ad damnandum abusum eorũ, qui sumpta Christi carne, manducabant idolothyta, quæ dæmoniorum mẽsam vocat: vnde & alij scandalizabantur. Quare, vt puniti fuere, qui vmbrã veri sacramenti contempsere, multo magis punientur, qui vera sacramenta contemnunt. Atque ex his plane secundo argumento satisfactum puto. *Cap. 8. & 10.*

Ad tertium, soluetur hoc argumentum plenius ex ijs quę sequenti disputatione dicam, nunc breuiter dixerim, applicatum fuisse meritũ Christi per
D protestationem fidei eorũ, qui pro paruulo aliquid ad peccati expiationem offerebant. Ad quartum, patet ex dictis, significabant quidem expiationẽ futuram per Christum, & gratiam etiam quæ a Deo ad usum illorũ sacramentorum dabatur, quam tamen non efficiebãt, unde non erant signa mẽdacia. Neque ex eo quod sacerdos mundabat a corporali lepra habebat vim mundandi a spirituali: a qua, vt nec tota illa lex poterat mundare, ita nec eius legis sacerdos. Vnde mirabãtur Iudæi, quod uiderẽt Christum peccata dimittere. Ad quinctum, illis verbis solũ designatur veritas de æternitate Christi, vt filius Dei erat, quã Apostolus, contra hæreticos ex professo in epistola ad Hebræos demonstrat. Ad sextum, Augustinus intelligendus est, non de paritate efficaciæ, sed significationis .i. quoad rem significatam, eundem enim

Christum significant: vt omittam quod locus Augustini non citatur fideliter ab aduersario. Quod Augustinus ita sit accipiendus, patet: quia aliis in locis ratione efficaciæ noua sacramenta veteribus præfert. A

In psalm. 72. & 77. lib. 19. contra Faust. c. 13. Trac. 11. in Ioan.

An circuncisio habuerit vim iustificandi. Disput. X.

VONIAM circuncisionis sacramentum priuatam habet difficultatem, idcirco de eo speciatim tractandum esse cēsuimus: breuiter tamen, vt locus ipse postulat. Quod circuncisio sua vi iustificauerit, sic probatur.

Gen. 17. Primo, Deus præcepit circuncisionem, sub hac pęna, ut qui circuncisus non esset, deleretur de populo suo, quia pactum Dei irritum fecisset. Si Deus minatur perpetuum interitum ei qui non circunciditur: igitur per circuncisionis sacramentum ab interitu liberabatur: iustificabat igitur. Et, vt urget hæreticus, hic uidetur facta eadē promissio, quæ in baptismi institutione, de vita æterna, his verbis, Ego ero Deus tuus, & seminis tui. B

Secundo, qui olim erant incircuncisi a Paulo dicūtur fuisse sine Deo, sine Christo, sine spe, & alieni a promissionibus: ergo qui erant circuncisi omnia ista vi circuncisionis consequebantur.

Tertio, auctoritate Augustini, qui præceptum circuncisionis Abrahamo datum, exponit de pueris, cum in eo fiat mentio de die octauo, quo tempore puer circuncidendus erat, qui profecto per circūcisionem iustificari debuit, ut nunc per baptismum. Adde etiam nonnullorum catholicorum auctoritatē, qui Augustinum sequuntur. In hac difficultate hæ sunt auctorum sententiæ. Prima Magistri sententiarum & cuiusdā Glossatoris, qui dixerūt, circuncisionem non dedisse gratiā, sed tantum remisisse peccatum, ac peccati pęnā. Secunda, cuius meminit Alexander Alensis, & diuus Bonauentura, per circuncisionem remissum fuisse peccatum vi circuncisionis, & datam fuisse gratiam ex uoluntate Dei: in baptismo autē utrunq; fieri ex vi ipsius baptismi. Tertia cuius ijdem meminere, quod ēt daretur gratia ex vi circūcisionis, non tamen sm omnes effectus gratiæ, sed solū quoad remissionem culpæ & pęnę, non autem quoad effectus positiuos, quod faceret amicum Dei & hæredem æternę uitæ. Vnde omnes isti effectus intercedebant in circuncisione, sed priuatiui ex vi circuncisionis, positiui per concomitantiam, quia ubicūque est gratia, sunt omnes eius effectus, & hoc modo Alex. & Bonau. exponunt Magistri opinionē. Quarta, Alexandri, & olim diui Thomæ in quarto sent. dist. 1. q. 2. art. 4. quæstiuncula tertia, circuncisionem dedisse gratiam ēt quoad effectus positiuos, sed nō quoad omnes: hoc est, fecisse quidē amicū Dei, & hęredē æternę vitę, non tñ erat tanta vis istius gratiæ, ut per eā seruare potuerint omnia præcepta, & vincere oēs tentationes, sed per cōcomitantiā. Quincta diui Bonauēturæ, qui absolute dicit datā fuisse gratiā in circuncisione quoad oēs effectus ēt positiuos, sed non ita intensam, vt in baptismo. Sexta Scoti qui docuit circuncisionē non dedisse gratiā, ei qui habebat, nisi fuisset tā parua, ut superaretur ab ea q̄ in circuncisione dabatur, q̄ vi circuncisionis

Ephes. 2. C

4. sent. d. 1. can. quod autem d. can. d. 4. 4. p. q. 6. m. 7. ar. 4. In 4. S. d. 1. ar. 3. q. 3.

D

4. sen. d. 1. q. 6.

Acisionis augebatur vsque ad eum gradum qui per circuncisionem dabatur. Sed hæc est mera opinio sine ullo fundamento prolata. Omnes iam recitatę sententiæ in eo conueniunt, circuncisionem ex opere operato aliquo modo sanctificasse animam. Vltima diui Thomæ, qui contra communem sententiam docuit, in circuncisione nihil dari ex opere operato, sed solum ratione fidei, quam homo per circuncisionem profitebatur. 3. p. q. 70. ar. 4.

Atque hæ fere sunt scholasticorum de vi circuncisionis sententiæ: de qua etiam nonnulli fuerunt errores, quos ad duo capita reuocares. Nam aliqui omnino damnarunt circuncisionis vsum, quod non fieret sine dolore & periculo, & in parte pudenda: ac etiam, quia, vel pars illa erat perfecta, & túc rescindi non debuit, uel imperfecta, & sic opus Dei fuisset imperfectum, &
B emendatione indiguisset humana. Ita Stoici, referéte Origene in epistolam ad Romanos, ac etiam Samaritani, qui dicebant esse diabolicam traditioné; quare si quis circúcisus ad eos accedebat, quodam instrumento rursus præputium superinducebant. Ex quo ritu exponeres hunc diui Pauli locum, circuncisus aliquis uocatus est, ne attrahatur ipsi præputium: in præputio aliquis est, ne circuncidatur. Cap 2. Epiph. lib. de mens.

Alij vero contra errarunt, nimium huic sacramento tribuentes, ut qui voluerunt circuncisionem in noua lege seruandam esse, vt Alexáder quidam, quem Paulus vna cum Hymæneo tradidit Satanæ: Cerinthus, qui vtranque legem seruari oportere docebat: Ebion, qui & legem & circuncisionem innouabat: idem docuit Paulus Samosatenus, vt præter alios Philaster, & Ni-
C cephorus scribút. In eodem errore fuit Mahometes Ebionem sequutus; qui, vt Euthimius refert, etiam mulieres circuncidendas docuit. Indiani quoque Abassini sub Presbytero Ioanne circuncisionem admittunt, & paruulos candenti ferro in figuram crucis adurunt. Denique moderni Euangelici, teste Hosio, circuncisionem exercent, & quidam Lucas Stemberger baptismum damnauit, ut satanicam traditionem, & circuncisionem ut diuinam approbauit. Nos de circuncisione hunc in modum nunc breuiter statuimus, alias plura dicturi. 2. Tim. 2. & 4. Iren. lib. 3. c. 9. Hil. lib. 1. de Trin. Li. 6. c. 26. In panop.

Prima positio, circuncisionis cæremonia nullo modo est dánanda. Contra Philosophos hac ratione urget Origenes: quia imprudenter damnatur ritus ille, & illa cæremonia quæ fuit in maximo honore apud populos non
D ignaros, sed sapientes, ut apud Aegyptios, apud quos nemo ad sacerdotium, & ad magis reconditas disciplinas admittebatur, qui non fuisset circuncisus. Contra hæreticos vero, hac ratione disputat, quia Christus circuncidi voluit. Admittatur itaque cæremonia ista, ut consentanea: cur autem in illa parte fieret hæ assignantur rationes. Prima, quia, si vlla pars amputanda fuit, hæc commodius amputari potuit. Secunda, quia per hanc partem transfunditur peccatum origenis, quo tota humana natura per primi parentis peccatum vitiata fuerat. Leg. Eus. Cæsar. Guliel. lib. de leg. c. 3.

Tertia, quia per carnis remotionem libidinis concupiscentia imminuta est; cum pars illa facta sit minus sensibilis. Quarta, quia ratio poscebat, vt illa pars minueretur, & vilior redderetur, quę humanam naturá maxime impu-

gnabat,& abiectiorem reddebat: Quincta, hoc factum fuit in detestationẽ A
idololatriæ, & cultus quorundam deorum, quo cultu pars ista honorabatur. Sexta, vt esset perpetua memoria pacti cũ Abrahamo facti, vt eius successores haberent signum indelebile in oculis positum: pactum inquam, de castimonia spirituali retinenda, per fidem, verumque cultum: & de tota lege seruanda; cum circuncisio esset vniuersæ legis protestatio. Denique, ideo Deus in illa lege & pædagogia seueritatem per circuncisionem ostendere voluit; vt nouæ legis perciperetur suauitas: quæ sane seueritas in nulla alia parte conuenientius ostendi potuit. Atque ex his intelligere licet, cur olim antiqui Patres iurando manus ad femur ponerent, quo gestu honestatis caussa vtebantur, quasi per sacrum circuncisionis signaculum iurarent; non secus ac si noster sacerdos per sacratas manus iuraret. B

Guliel. loc. cit. c. 28.

Gal. 10.

Secunda positio, per circuncisionis sacramentum pueris remittebatur peccatum originale, & adultis etiam actuale, quoad culpam & pęnam. Doctrina est communis, in qua omnes Patres & Scholastici conueniunt, ita Cyrillus libro decimo contra Iulianum, Cyprianus sermone de Circuncisione, Augustinus varijs in locis, Gregorius libro quarto Moralium, capite secundo, Beda, Gulielmus Parisiensis, Finus Ferrariensis in suo flagello contra Iudæos, & denique Innocentius Tertius, cap. Maiores, de baptismo. Confirmatur ratione, quia fuit instituta ad tollendum peccatum: at peccatum non tollitur sine gratia: igitur.

Lib. 16. de ciu. cap. 17 libr. 1. de nup. c. 11.

In cap. 2. Luc.

Tertia positio, gratia quæ dabatur per vsum circuncisionis habebat omnes effectus priuatiuos & positiuos. Nam, quod attingit formam aliquam, C
attingit omnes dispositiones necessarias ad illam: at circuncisio attingebat gratiam quoad effectus negatiuos, vt aduersarius docet, qui esse non possunt sine positiuis: ergo etiam istos producebat.

Quarta positio, probabile est circuncisionem dedisse gratiam ex opere operato, seu, sua vi. Probatur hæc positio, ex communi sententia antiquorum Scholasticorum, excepto diuo Thoma, & est certissima Augustini opinio, Can. ex quo, de cons. dist. 4. Ex quo, inquit, instituta est circuncisio valere incœpit ad purgationem peccati: sed non est instituta fides ad hoc opus; igitur cum ad hoc instituta fuerit, hoc efficiebat. His adde auctoritatẽ Gregorij, Can Quod autem de consecr. dist. eadem, Quod autem apud nos valuit baptismus, apud Iudæos egit circuncisio: ergo, vt baptismus sanctificat, D
ita suo modo circũcisio sanctificabat: quod si hoc attribuatur soli fidei, iam circuncisio non sanctificabat. Postremo, circuncisio instituta fuit in remedium peccati; igitur habuit efficaciam ad tollendum peccatum. Neq; hæc opinio censetur esse contra determinationem Concilij Florentini statuentis sacramenta veteris legis significasse gratiam, non autem caussasse, sicuti nostra: Primum, quia Circuncisio, non est numeranda inter sacramenta veteris legis, cum per multos annos ante instituta fuerit. Deinde, concilium loquitur vniuerse, quia in veteri lege erant multa sacramenta & sacrificia quę non continebant gratiam, vt omnia nostra continent: Postea, illa non erant proprie caussa gratiæ, sicuti nostra: quia nostra dant gratiam ex ipso opere

Beda.

& effi-

A & efficienter,tanquam instrumenta : at vero in circuncisione Deus ipse solus gratiam efficiebat. Simile habes de martyrio, quod dat gratiam ex ipso opere,sed occisio non attingit gratiam. Addunt,qui hanc sententiam sustinent,quattuor differentias inter baptismum & circuncisionem. Prima,circuncisio non dabat gratiam tanquam instrumentum,vt facit baptismus:dabatur itaque in ea,sed non per eam. Secunda,baptismus dat gratiam ad cōsequendum regnum cœlorum; quam vim non habebat gratia per circuncisionem data; sed qui cum illa moriebantur,in limbū recipiebantur. Tertia,per nostra datur maior copia gratiæ,cum sint sacramenta illius legis, in qua abundauit gratia:at per circuncisionem imperfecta, & minor dabatur. *Rom.5. Heb.7.& 9.* Quod autem magis probabiliter de circuncisione dicitur,aliqui de aliquibus alijs veteris legis sacramentis dici posse putant. Quincta positio, probabilius esse videtur,circuncisionem nō habuisse vim iustificandi ex opere operato. Vbi nota dare gratiam ex opere operato,non solum consistere in quadam negatione quod non pendeant a bonitate ministri, sed quod uere eam efficiant. Vt autem hæc positio corroboretur,infirmandum est quoddā sententiæ contrariæ & diui Augustini fundamentum ex scriptura ductum. Ad fundandam itaque opinionem suam diuus Augustinus vtitur hac scripturæ auctoritate, quæ iuxta græcum codicem, quo Augustinus usus est, ita habet,Et incircuncisus masculus,cuius non circuncidetur caro præputij in die octauo, peribit anima illa de populo suo: quia pactum meū irritum fecerunt. Propter verba ista, In die octauo,quæ re uera in editione græca addita sunt,Augustinus coactus est exponere hunc locum de paruulis, & de pacto inito cum Adamo,& verbum Peribit, de pœna æterna quæ originali peccato debetur. *Lib.16. de ciu. c.27. l.2. de pec. orig c.30. & 31. lib. 2. de nupt. cap.11. Gen.17.*

B (margin letter beside "bus alijs veteris legis")

C (margin letter beside "addita sunt")

Quod si hæc verba,In die octauo,rejciantur, vt re vera reijcienda sunt,vt patet ex hebraico,chaldaico, & latino codice, hic locus solum de adultis intelligendus erit,vt sit sensus, Masculus ex gente hebræa qui se,aut filium suum circūcidi noluerit,peribit de populo suo;quia inobediens fuit circuncisionis mandato: Quod pœnæ genus sæpissime cōminatur Deus non seruantibus omnia alia sua præcepta: ac proinde ex hoc loco non licebit colligere circuncisionem maiorem habuisse vim ad iustitiam efficiendā,quam alia præcepta. Huc facit, quod pactum, de quo eo loco fit mentio, non potest accipi pro pacto inito cum primo parente, sed D pro pacto facto cum Abrahamo de masculis circuncidendis, vt ex his verbis planissime constat, Hoc est pactum meum,quod obseruabitis: circuncidetur ex uobis omne masculinum. Quo fit,ut caussa comminationis pęnæ,non sit hoc loco peccatum originale, sed transgressio præcepti Circuncisionis:cuius peccati soli adulti sunt capaces. Idem confirmare licet ex ipso genere pœnæ,Peribit anima de populo suo, quæ non intelligitur de pœna æterna, sed de temporali, cum dicatur, De populo suo, per pœnam aliquam temporalem; veluti per mortem, seu separationem & excommunicationem,vt verbum hebraicum Cadath, quod excindere significat, plane indicat. Quæ pœnæ forma passim ponitur contra omnes eos,qui aliquam legis cæremoniam non seruant. Quod ista pœna fuerit temporalis, patet *Exo.12 & 31. Leu.7.17. 18.19.20. & 21.*

ex eo, quod Deus voluerit occidere Mosen, quia filium suum non circunci A
Num.15. & 19. derat: quæ pœna non in filium, sed in Mosen Deus sumere voluit, vt ex textu
Exo 4. manifeste constat, & Hieronymus docet, licet Augustinus de puero expone
In c. 5. ad Gal. re conetur. Atque ex his sumitur primum argumentum ad probandam po
sitionem allatam. Secundo idem confirmares auctoritate diui Pauli, qui in
Lib.4. de bap.c.24. epistola ad Romanos, & ad Hebræos, ex professo demonstrare contendit
antiquos Patres fuisse iustificatos per fidem: & circuncisionem signaculum
Cap.34. fidei vocat, & omnia vetera sacramenta infirma & egena elementa. Tertio
Cap.9.& seq. accedat auctoritas Concilij Florentini & Tridentini in quibus, sine vlla di-
Gal.4. stinctione decernitur uetera sacramenta non causare gratiam: quare non vī
De Vnion. Iacob. & Arm. tutum, si quis velit distinguere. Quarto, hoc expresse multi patres docuerūt;
ita Irenæus, Iustinus, Epiphanius, Chrysostomus, Damascenus, Tertullian⁹, B
Ambrosius, Hieronymus, & alij, qui ex professo disputando cōtra Hebræos
statuerunt, eos sola fide fuisse iustificatos, quorū sententiam animaduertens
Lib.4.con. 5.& 6. D.Tho. opinionem mutauit: idem disputando cōtra Hebræos docuit Finus.
Postremo, adde hanc rationem, tota lex uetus non iustificabat: igitur nec ali
quod eius sacramentum. Sexta positio, circuncisio habebat vim iustificandi
per fidem cuius erat signaculū. Patet ex dictis. Sed peteret hoc loco quispiā,
cum circuncisio esset in tāto honore & sub graui pœna in præcepto, cur per
quadraginta annos in deserto non fuit in vsu? Respōdent quidā, sed minus
Rup. Ab. in Ios. probabiliter, hoc factum fuisse ob populi duritiem: at hęc non est vſis caus-
sa, cum non oēs fuerint rebelles. Rursus, alij dicunt eo tpe neminem eorum
Psal.104. qui nati sunt obijsse, iuxta illud Psalmi, Eduxit eos cum argento & auro; & C
non erat in tribubus eorum infirmus: & si Deus per id tp̄s eorum conserua-
Deut.27. uit uestes, cur non ēt uitam conseruare potuit? Deniq; hæc ēt ratio assignari
pōt; quia cum populus non haberet stationem certam, nec certum tp̄s quo
quiesceret, & qui circuncidebantur, egebant cura atq; quiete; merito in tali
præcepto hoc tpe dispensatum fuit. Vt omittam, quod hoc signaculū impri-
mebatur ad distinguendum populum electum ab aliis; quæ caussa eo tpe
non uigebat. Vnde Iosue, cap.5. secunda uocatur circūcisio. Sed hic rursus
peteres, quonam pacto hoc tempore remissum fuerit peccatum originale,
Respondeo dimissum fuisse eo modo quo dimittebatur ante octauum diē,
si puer ad hoc tempus non peruenisset, & eo modo quo fœminis, per obla-
tionem a parentibus cum fide & deuotione factam: hoc enim erat commu- D
Caiet. ne remedium, quod etiam in lege naturæ apud Gentiles viguit, ac etiam, ut
quidam volunt, quod tamen non probatur, nunc viget. Rursus dubitares,
an adulti qui circuncidebantur, debebant habere cōtritionem de peccatis
iam factis? nā si habere debebant, nihil amplius habuissent Hebræi per cir-
cuncisionem, quā Gentes, q̄ sola contritione iustificari poterant: si vero sine
contritione, vel sola attritione, circūcisio iustificasset ex opere operato, id q̄d
negauimus. Rn̄deo, primū, etiamsi quis dicat in adultis fuisse dimissum pec
catum sine contritione; non tñ inde sequitur circuncisionem dedisse gratiā
ex opere operato. Deinde existimamus fuisse necessariam contritionem de
actuali peccato: cuius etiam vi Gentes iustificari poterant, supposita tñ fide.

Rursus

A Rursus peteres, quodnam fuerit medium in lege naturæ pro peccato originali in pueris. Respondeo certum esse, fuisse opus actu interioris fidei, quo puer offerretur Deo, an auté ne necessaria fuerit externa cæremonia, dubiũ est. Quidam putant fuisse opus: quod si intelligant de cæremonia specifica, est omnino improbabile, cum homo per se non possit cognoscere peccati originalis culpam; quare nec potest cognoscere determinatum remediũ nisi in cõfuso: nec in scriptura reperitur aliqua cæremonia a Deo determinata. Si uero intelligant de aliqua cæremonia in confuso, licet id sit probabile, adhuc tamen non uidetur certum, cum de hac etiam nihil legamus. Quo loco animaduertendum est, in omni lege sacramenta, quantum ad materiam, fuisse determinata a Deo, sed non eadem ratione. Etenim in lege naturæ, quæ nec scribebatur, nec promulgabatur, sed interne dictabatur, sacramenta patribus familias, siue præstantibus hominibus inspirabantur, qui postea aliis manifestarent. In lege mosaica, quia & lex scripta, & per hominem promulgata fuit, sacramenta quoque a Deo per Mosen tradita & literis exarata fuere. Denique, in lege noua, vt eius auctor fuit Deus, ita ab eodem proxime noua sacramenta determinata sunt. Denique peteres, cur dimisso originali peccato per circuncisioné, non pateret aditus in cęlum? Respondeo, quia non uidebatur conueniens, vt eo ingrederetur miles sine Imperatore & duce, cuius uirtute parta fuit uictotia. Vnde Paulus aliquando neruose argumentatus est a resurrectione Christi ad resurrectionem nostram. Vbi nota, quando in scriptura agitur de resurrectione, non tam fieri vim in ipsa resurrectione, quam in animæ immortalitate & beatitudine, gloriaque, vt cum Christus disputauit contra Sadducæos, & Paulus dixit, Et hi oés testimonio fidei probati, nõ acceperũt repromissioné Deo pro nobis melius aliquid prouidente, vt non sine nobis consummarẽtur; hoc est, Qui fide probati fuerunt, quorum longum attulerat catalogum, non acceperũt repromissionem, idest perfectionem animæ & corporis, & beatitudinem ipsam Deo nobis melius prospiciente, ne sine nobis glorificationis perfectionem, anima & corpore accipiant: simul enim resurgentibus electis omnibus consummata erit glorificatio.

Sco 4 S. d. 1. q. 3. Dur. q. 8.

D. Tho. 3. p. q. 60. ar. 5. ad 3.

B

C *Heb. 11.*

Ioa. Gagn.

Ad primũ, patet ex probatione quinctæ positionis: vbi docuimus de qua pœna locus ille intelligendus sit. Quod auté circuncisioni non sit facta spiritualis promissio remissionis peccatorum, vel uitæ æternæ, qualis facta fuit baptismo, primum patet ex D. Paulo & Augustino dicẽtibus, meliores promissiones factas fuisse nouis sacramentis. Deinde, quia instituta fuit & data homini iusto scilicet Abrahamo, qui iam per fidem iustus erat. Præterea, promissio de qua sermo est in scriptura, fuit promissio terræ palestinæ, & propagationis posteritatis, vt ex Paulo etiam plane discimus. Illis verbis, Ero Deus tuus, exponente Chrysostomo, solũ designatur & promittitur priuata quædam Dei cura, quæ peculiari populo a Deo electo debetur. Quod si hic promitteretur peccatorum remissio, Deus non fuisset nisi iustorum Deus. Vt omittam, quod his verbis potius designatur promissio & obligatio quædam populi erga Deum, quem solum colere debebat, falsis relictis

D *Gen. 12.* *Rom. 4.* *Heb. 11.*

dijs,

Ier.24. dijs;vt ex aliis scripturæ locis collligere licet. Quod si aduersarius obiiciat A
Gen.27. Deum,non esse Deum mortuorum,sed uiuorũ,vt Christus nos docuit; igitur eorum qui iusti sunt. Respondeo sensum uerborum Christi esse hunc
Mat.22. Deum,esse Deum eorum qui existunt,siue sint boni,siue mali, siue beati,siue damnati sint; volebat enim probare cõtra Sadducæos animorum immortalitatem, quam ueritatem optime probauit, ex hoc scripturæ testimonio,
Exo.20. Ego sum Deus Abraham,Deus Isaac,& Deus Iacob;quorũ non fuisset Deus nisi fuissent immortales ratione animæ. Quo loco,vt planius explicemus, quod supra dicebamus,animaduertendum est,olim apud Hebræos & Sadducæos,has duas quæstiones de animæ immortalitate, & de corporum resurrectione,pro vna & eadem habitas fuisse;& ita qui animæ immortalitatem negabat,resurrectionem quoque tollebat, & contra:& iure quidẽ opti B mo,quia cũ anima sit uera hominis forma,quidquid,impius;contra Aristo
Lib.2. de an. telem,dixerit Auerroes, nõ est credendum Deum uoluisse, eã perpetuo esse sine corpore,ac proinde cum eo,tanquã vera pars iterum copulabitur,Hãc admonitionem, si hæreticus animaduertisset,profecto nõ affirmasset, ex his
2. Mach.12. diuinæ scripturæ verbis,sancte & pie de resurrectione cogitans,colligi manifestum errorem, Animos esse mortales, quia si sunt corruptionis expertes,non fuisset superfluum orare pro mortuis,etiamsi corpora excitanda nõ forent. Vnde sicut Christi argumentum,contra Sadducæos concludit,allata admonitione supposita; ita & hic locus;quia,si mortui nõ resurgunt,sequitur animos esse mortales,& idcirco uanum esset pro illis orare,nisi speraretur resurrectio. Ad eundem modum aliquando disputauit Paulus, cũ C
1.Cor.15. dixit. Quid mihi prodest,si mortui non resurgunt? comedamus & bibamus,cras enim moriemur;qui ni supponatur animos esse ęternos,si corpora non resurgerent, nihil concludit. Quia si animi sunt corruptionis expertes,etiamsi corpora excitanda non essent, adhuc expediret sobrie & pie uiuere, quia prodesset ad animæ beatitudinem. Ad secundum, dicuntur illi fuisse sine Deo,quia olim erant incircuncisi, non quia carerent circuncisione,sed quia carebant fide & cognitione Dei, & de nonnullis incircuncisis,vt de Iobo,Cornelio,cõstat nõ fuisse sine Deo,sine Christo,& sine spe. Ad tertium,Augustinus fundauit opinionem probabilem, in eo loco, quẽ aliter exponi posse docuimus.

Libri decimiquinti finis.

DIVINARVM, HVMANARVMQVE LEGVM

LIBER XVI.

In quo de præceptis iudicialibus veteris legis, deque eiusdem legis cessatione agitur.

De iudicialium præceptorum natura. *Disput.* I.

A MARCVS Varro vir alias eruditissimus, de rebus humanis, diuinisq; disputaturus; ideo ab humanis sibi exordiendum putauit, quod prius ciuitates, quam religioné extitisse putauerit: atqui potius contra dicendum est, cũ religio sit multo omni ciuitate antiquior. Vera enim vt Augustinus ait, religio non a terrena aliqua ciuitate instituta est, sed plane cœlestem ipsam instituit ciuitatem. Iure itaque optimo cum priore loco de religione disputatum sit, sequitur, vt de ciuitate, siue de iudiciis, quæ ad ciuitatem recte gubernandam pertinent, agamus. Et quoniam quod in hac difficultate proposui, facile ex ijs quæ supra de legis preceptis uniuerse agendo dixi, intelligi potest; propterea paucis hanc disputationem complectar. Et cum nihil notandum occurrat, ad ipsas positiones accedo.

B

Prima positio, nomine iudicialium preceptorum, non solum intelliguntur præcepta proxime ad iudicia, & forum spectantia, sed etiam quę ad ordinandos homines inter se, & ad ciuilem gubernationem, vt ad consilia, & bella gerenda, vsumque cum aliis habendum faciunt. Quæ autem proxime ad iudiciorum vsum pertinent, Græci interpretes, krisin, & dikin, idest, iudicium, & iustitiam uocant, & vt supra scripsimus, etiam, iustificationes, quod in caussis explicandis iudicio & iustitia sit opus. Vbi nota, fuisse nonnulla præcepta politica & iudicialia, quæ ẽt cęremoniam cõtinebant, vt lex de purgatione leprosi; quæ certe nõ fuit tota politica: vt male Caluinus existimauit. Secunda positio, iudicialium præceptorum ratio, in duobus consistit, vt homines inter se ordinent, & ut uim obligandi habeant ex institutione diuina, vel humana. In eo enim, vt sæpe dictum fuit, differunt a moralibus, quod hæc ex vi rationis obligent, cum ex principiis naturaliter cognitis tanquam conclusiones deriuent; illa uero ex uoluntate hoc vel illo modo determinent principium illud, Pax in republica est retinenda, cuius caussa iudicialia præcepta sancita fuere. Vnde etiam patet differre a cæremonia-

C

monialibus, quæ, etsi a diuina uoluntate pendeant, quibus determinatum est illud aliud principium, Deus est colendus; tamen, hæc ordinant ad Deũ, illa ad proximum. Et quoniam iudicialia sunt magis secundum rationem humanam, quam cæremonialia, præsertim quia debent figuram continere, hinc est quod illa fuerunt numero pauciora, quam ista. Tertia positio, iudicialia primo & per se non erant figuralia, in quo distinguuntur a cæremonialibus, quæ in hunc etiam finem, ex se, instituta fuere. Ratio est manifesta, quoniam per se primo instituta sunt ad populum illum in ęquitate et iustitia instituendum: quare, non erat necesse, vt ex se aliquid significarent; vt cæremonialia, quæ ad significãdum, sua ui atque natura instituta sunt. Quarta positio, iudicialia præcepta habuerunt aliquid figuræ, & ita consequẽter aliquid designarunt. Quoniã totus status illius populi, & omnes eius actiones fuerunt futurorum vmbra; iuxta illud, omnia in figura cõtingebant illis. Quamuis ergo ciuilis cultus non superet rationem: tamen quia totus ille populus in figuram a Deo fuit assumptus & destinatus, ideo ex hac parte potuit aliquid futuri designare. Et hinc est: quod sacri expositores in illis scripturæ partibus quę ad iudicia pertinent, spirituales sensus inquirere cõsueuere. Exempli gratia, decimarum solutio significabat perfectionem, quę vltima denarij unitate designatur, Christo tribuendam. Et quod seruus Hebræus post seruitutem septem annorum liber fieri deberet, designabat post huius uitæ militiam subsequuturam libertatem cœlestem, vbi erit perfectũ sabbathum, idest, absoluta quies. Similiter bella illa quæ Hebræi cum gentibus gerebant, designabant bella spiritualia quæ nobis gerenda sunt cum peccatis & dæmone. Denique lex illa iudicialis de exulibus in patriam reuocandis post summi sacerdotis obitum, designauit nos reuocãdos esse ab exilio huius uitæ ad patriam cęlestẽ per Christi summi sacerdotis mortem, per quam filiis Adæ patet aditus ad cœlum. Ex quibus colligere licet, Iudæorum iudicia, siue ciuilem administrationem in eo superasse aliarũ gentium regimina, quod hæc nihil habeant mysterij, vt illa habebant, ac proinde ob hanc caussam mutationis esse capacia, cum aliquid haberent figuræ: & ideo mutato populo, mutari debuerunt: cum diuersi populi, diuersis sint regendi legibus, vt supra docuimus. Verum maior mutationis ratio fuit in cæremonialibus, quam in iudicialibus, quia illa, sua ui maiorem habebant figuræ rationem, quam hæc, quorum aliqua sunt innouata, vt habẽt aliquid quod ad mores pertinet, vt præceptum de non contrahendo cum infideli, non vt erat iudiciale, quia olim prohibebatur contrahere cum Chananæis, sed ut morale, quia ratio docet, ne iugum trahamus cũ infidelibus. Quare, antiqua Christianorũ consuetudine, ab oĩbus approbata, matrimonia inter fidelẽ & infidelẽ non baptizatũ habentur irrita. Neq; obstat quod Innocentius Tertius affirmare uidetur, veterem legem nondum plene esse abrogatam, cum ait, quod in Deuteronomio decernitur, in testamento nouo debere obseruari, quia non affirmat Deuteronomium nunc ad literam seruari debere, sed quod quæ ibi dicebantur, erant figuræ noui testamenti: & quia continet multa ad nouam legem pertinentia. Quod autem supra, ex Augu-

[Margin notes: 1. Cor. 10. / Aug. li. 22. cõt. Faust. cap. 24. / Num. 35. / 2. Cor. 6. / Grat. 28. q. 1.]

[Margin letters: A, B, C, D]

A Auguſtini ſententia dixi, populum Hebręum, ſeu illius vitam fuiſſe figuratiuam, intelligendum eſt ratione eorum, quæ illi populo propria fuere, & eorum, quæ ab illo populo bene fiebant, vel quæ a Deo circa illũ gerebantur, & quæ ei diuinitus contingebant, quæ fuerunt figura futurorum; non autem eiuſdem populi peccata. Sed hoc loco iure optimo dubitaret aliquis: cum iudicialia præcepta ſint diuinitus data, cur non potius illis, quam humanis legibus, ab infidelibus ſancitis reſp. Chriſtiana vtitur? Cur non potius illæ inſtauratæ ſunt, quã aliæ adſcitæ, aut humana prudentia inuentæ? Reſpondetur, primum nõ omnia præcepta iudicialia veteris legis ſunt accommodata ad remp. Chriſtianam gerendã. Doctrina eſt certiſſima, quia multa erant præcepta priuatim accõmodata ad illum populum, ad illa tempora, & loca: mutato itaque populo, quia in Chriſto nulla eſt populorum diſtinctio, mutatis temporibus, & locis, profecto iudicialia & ciuilia præcepta mutari debuere: alias enim quædam quę ibi erant vtilia & rationabilia, hic damnoſa & ſine ratione eſſe cenſerentur. Deinde, ſi quis nouas eſſet leges facturus, optime faceret, ſi ciuilia præcepta Moſaica ſpectaret, vt inde quæ eſſent ad ſuum propoſitum accommodata promeret. Præterea, ideo populus Chriſtianus Gentium leges ſumpſit obſeruandas, quod ſint cũ recta ratione conſentaneæ, & legi naturæ quæ in omni ſtatu perſeuerat, & omnes populos æque obligat congruenter: ſi quid tamen eſt quod rationi vel legi diuinæ repugnet, illud reijcit. Nec pro vero habendum eſt, quod quidam Nouator ait, Chriſtum Romanorum leges approbaſſe, cum dixit, Cæſari dandum eſſe cenſum: alias enim confirmaſſet etiã leges de falſis dijs colendis, & de ſoluendis vſuris. Ad extremum illud adnotauerim, errare quoſdam Canoniſtas, qui dicunt aliqua antiquæ legis præcepta in noua repetita, eſſe de iure diuino, quia olim erant in lege diuina, vt decimę ſolutio, & quidam matrimonij gradus: & cur hac in parte errent, ſupra docuimus, cum de iure canonico diſputauimus.

Lib. 2. cõt. Fau. c. 24.

Toſt. opus. de opt. poli.

B

C

Lib de præcep. eccleſ. par. 5.

De diſtinctione præceptorum iudicialium, deque Hebræorum politia, ſiue magiſtratibus. Diſput. II.

D IVDICIALIVM præceptorum natura ac vi expoſita, ſequitur, vt de eorum diuiſione agamus. Vt autem quę de iudicijs poſthac dicturi ſumus facilius intelligantur, non erit inutile per modum narrationis, quæ de tota hac ratione in diuinis literis habentur, paucis ob oculos proponere.

Omnis itaque humana ſocietas vtilitatis & iuſtitiæ cauſſa cõciliatur: vtilitatem conſilia, iuſtitiam iudicia perſcrutantur. Et quoniam iudicia conſiliaque ſunt cętus quidam, ſiue Conſultorum, ſiue Iudicum, & omnis cœtus ab aliquo duce & principe regi & conuocari debet, neque enim vlla multitudo ſine capite eſſe põt, ideo creati ſunt Magiſtratus, qui cõſilijs & iudicijs præeſſent. Quare omnia quæ dicenda ſunt, ad Conſilia, Iudicia & magiſtratus reuocari poſſunt. Cõſilia, illi appellantur cœtus, in quibus de reip. *Ariſt.*

statu, vniuerse agitur; vt de bello, pace, annona, legum & magistratuum con A
stitutione, & de similibus: de singulari nimirum vtilitate, quæ lege compre
hendi non potest. Iudicia vero sunt ea quæ ad ius reddendum pertinent.
Consiliorum in lege veteri duo extiterunt genera: aut enim promiscue ab
omnibus fiebant, & hanc Concionem, græce synagogen, hoc est congrega-
tionem, & ecclesiam appellarunt: aut seorsim a paucis, & quidem ætate ma-
ioribus, & hunc Senatum, græce bulin, idest consilium, & cathedram se-
niorum vocarunt. Vnde in diuinis literis cum de laudibus Dei celebran-
dis mentio fit, hæ duæ voces coniungi solent, consilium, & congregatio.
Et quoniam, vt supra scripsimus, apud Hebræos tres quasi resp. fuere, To-
tius populi, singularum tribuum, & singularum ciuitatum, sic etiam tres
fuerunt populi Conciones: vna in qua omnes tribus conuenerunt: altera in B
Exo 38. qua omnes unius tribus: tertia in qua uniuersi unius ciuitatis viri. Vniuersi
Num. 27. populi concio a Deo est instituta, vt ex scriptura discimus. Hanc vniuersi
Deut. 9. populi concionem, is solus conuocare potuit, qui summum habebat impe-
Ios. 33. 1 Reg. 7. rium; vt, duces, iudices, reges, & principes: vt de singulis personis, ex va-
Mach. 1. riis sacri codicis locis probari posset. De ratione conuocandi populi, non-
Deut. 4. nihil Numerorum capite decimo perscriptum habetur. Conuenire autem
Iud. xi. consueuit populus tribus de caussis, ad audiendũ, ad orandum, & ad agen-
1. Reg. 7. dum. Conueniebant ad agendum, vel caussa principis creandi, vt patet Iu-
Cap. 10. 20 dicum octauo, & primo Regum decimo, & in secundo Machabærũ libro:
1. Reg. 7. vel caussa belli gerendi, vt ex libro Iudicum cognoscere licet. Atque ueri-
Ios. 19. Iud. 12. simile est singularum tribuum principes potestatem habuisse congregandi C
suos contribules, consultasse, iudicia fuisse, & bella gessisse, cum Danitas, &
Effraimitas priuata bella gessisse legamus. In singulis etiã ciuitatibus fuisse
aliquos qui ciuitatis corpus facerent, ex eo colligi potest, quod fuerit Ma-
1. Par. 30. gistratus, qué Ciuitatis principem appellabat, vt de populo Hierosolimita-
3. Reg. 8. no speciatim constat. Verum sub Aristocratia, & Regno, populus haud ma
gnas habuit opes: quas sane maiores habuit, cum populus Assammæos prin
2. Mac. 1. & 14. cipes sibi asciuit, & remp. græco more sibi constituit: vt ex forma literarum,
Ioseph. lib. quas Gens illa scribebat, aut sibi scriptas, accipiebat, cognoscere licet: quod
20. etiã nõ obscure ex oratione M. Tullij pro Flacco intelligeres. Habebat ita-
que tunc populus aliquod ius, quod etiam retinuit cum Iudæa in Romano
Cap 19. rum potestatem uenit, sicuti & aliæ ciuitates Asiæ, vt ex Actis apostolicis fa- D
Chry. in acta. cile intelligi potest, vbi de legitima Ephesiorum concione, ecclesiam inter-
Strabo lib. pres vertit, fit mentio. Et hæc de concione, nunc de senatu dicamus. Vt
13. populi tres fuerunt partes, ita tres fuerunt cætus, vnus in quem seniores po
puli, alter in quem qui erant singularum tribuum, tertius in quem qui erãt
singularum ciuitatum, cõueniebant. De senatu uniuersi populi a Deo con-
Cap. 15. stituto, mentio fit in Numerorum libro. Qui conueniebant, senes & senio-
Deut. 5. res uocabantur, locus consiliatorium, & cœtus consilium. Hi in metropo-
3. Reg. 7. li summo principi assidebant, & de summa populi consilia inibant. Regno
Cap 7. diuiso, senatus ex duabus tantum tribubus est delectus: senatores erant nu-
Ier. 19. mero 70. vt ex Ezechiele colligimus. Hic etiam senatus post reuersionem
ex ca-

ex captiuitate babylonica restitutus fuit, vt ex Isaia, & ex Machabæorum libris cognoscitur. Probabile est etiam singulas tribus suos habuisse seniores. Ciuitates uero certissime suos habuere, vt ex libro Iudicum, & Ruth plane percipitur. Diximus de consiliis, sequitur vt de iudicijs dicamus, & primo de eorum constitutione. *Cap. 1. 1. Reg. 30. Cap. 8. 11. Cap. 3.*

Primum Consilio Iethro Mosis soceri, electi fuere iudices, qui caussas iudicarent: deinde etiam lege diuina. Elegit itaque Principes, tribunos, centuriones, quinquagenarios, & decanos, vel, vt Græcus uertit, Chiliarchos, hecatontarchos, pentecontarchos, & decadarchos, caussarum introductores siue Grammatoisagogeos, pro quibus noster interdũ uertit, Magistros. Eosdem confirmauit in suo regno Iosaphat. Qui post captiuitatem restituti sunt, vt Isaias uaticinatus fuerat, & vt id fieret Artaxerxes mãdauit; de qua restitutione, vt quidam uolunt, etiam Dauid quodam psalmo lætatus est. Eligebãtur autem ex corpore Senatorum, eo modo quo olim apud Romanos, vt ex sacro codice colligere licet. Quæ in bono iudice desiderarentur partes, hæ esse videntur: ne uocem mendacij susciperet: ne munera acciperet: vt caussas examinaret, sine ullo personarũ respectu: ne in iudicio pauperis misericordia moueretur. Locus erat porta ciuitatis, quæ Iudicij dicebatur, vt ex varijs locis diuinæ legis apertissime constat. Ideo aliquando Sapiens dixit, Non conteres egenum in porta, quia iudicabit Deus caussam eius. Qui esset iudiciorum ritus & praxis, ex Talmudistarũ doctrina explicat Galatinus, quem qui uolet consulere poterit. De testibus audiendis aliquid sancitum est in diuina lege: sicuti etiam ne quis indicta caussa damnaretur. *Exod. 18. Deut. 1. & 16. 2. Par. 19. Cap. 1. Esdr. 6. Deut. 19. 21.* A *Deut. 24. Philo libr. de Iudice. Deut. 25. 21. Prou. 22. 31. Sig. lib. 6. cap. 6.*

De concilio hierosolymitano, siue Consistorio Gazith, quod Græci Synedrion, cathedram, Latini Concilium, Talmudistæ Sanhedrim uocarunt. Hoc fuit tribunal omnium numero, & dignitate iudicum amplissimum, in ciuitate, quæ regni caput erat, primũ in Silo, deinde Hierosolymis: siue primum in tribu Effraim, tum Iuda. Ea de caussa, fuit constitutum, vt quæ a Iudicibus singularum ciuitatum definiri non possent, huc referrẽtur. De quo, præter ea quæ Talmudistæ tradunt, sermo habetur Deuteronomij cap. 17. ex quo loco discitur, hoc iudicium fuisse mandatum Regi, sacerdotibus, & senioribus populi. Idem tribunal Iosaphat confirmauit, siue sanciuit. Hoc concilium iniuit Rex cum Principibus populi, idest, cum duodecim principibus tribuum, qui regi assistebant, cum septuaginta senioribus populi, siue senatoribus, & Pontifex cum principibus sacerdotum, & Scribis, idest, legum doctoribus. Restituto Concilio post reuersionem e captiuitate, data est sacerdotibus iudicandi potestas. Sunt qui dicant hoc concilium lectũ fuisse ex familia Dauid, quo spectare dicerent uerba illa, sedes super domum Dauid, idest, e domo Dauid. Aduocarunt hoc concilium Rex, aut Pontifex pro vt crimen delatum ad ciuilem gubernationem, aut ad religionem pertinebat. *Deut. 27. 29.* B *Et cap. 13. Leu. 15. 2. Par. 19.* C *Ezech. 43*

Formam intendendi, aut repellendi criminis, & sententiæ ferendæ qui cognoscere volet, animaduertat ordinem quo in condemnãdo Christo Dei filio vsi sunt Hebræi: in quo conuenerunt seniores populi, Principes sacerdotum, *Ioseph. lib. 14. Lib. 6. de rep. Iud.*

dotum, & scribæ cum uniuerso Concilio. Cæterum, eo tempore quo Iudęa in Romanorum potestatem venerat, Pontifex conciliũ uocare, aut quẽquam ad mortem damnare sine Procutoris Romani auctoritate non poterat. Et P. Gabinius Syriæ procurator, teste Iosepho, gentem in quinque partes, & locis diuersis diuisit, quattuor additis conciliis: Ideo Christus loquẽdo cum suis Apostolis dixit, Tradent vos in conciliis, Græce Synedria, idest in concilia, & in synagogis flagellabunt vos. Temporibus Christi in hoc concilio magnas opes habuere Pharisæi, & Sadducæi, quod ex senioribus, sacerdotibus, scribis, & aliis alij in una, alij in alia essent hæresi. Ex his explicare licet hanc Christi sententiam, Ego autem dico uobis, quod omnis qui irascitur fratri suo, reus erit iudicio: qui autem dixerit fratri suo, racha, reus erit concilio: qui autem dixerit, fatue, reus erit gehẽnæ ignis. Quibus verbis significauit maius periculũ impẽdere ei qui reus ad synedrion, siue concilium adducebatur, quam qui ad crisin, idest ad iudicium. Nam in iudicio leuiora, in concilio grauiora crimina disquirebãtur: vnde & pęnæ in illo leuiores, in hoc maiores infligebantur. Gehenna autem erat locus in quo damnatorum corpora cremanda proijciebantur. Hinc etiam patet, cur, cum de hoc concilio fit mentio, seniores, Scribæ, Principes sacerdotum nominentur. Rursus quædam alia iudicia ab hoc cõcilio facta in Apostolorum actis leguntur, & apud Iosephum. Explicatis iudiciis, sequitur ut de generibus pœnarum breuiter dicamus.

Mat. 10. *Mat.* 16. *Ioan.* 11. *Cap.* 3. 4. 5. 6.

Pœnæ igitur de quibus in lege veteri fit mentio, sunt fere istæ. Pœna restitutionis maioris, mulcta, talio, venditio serui furis non habentis vnde restitueret, & exilium: de quibus in Exodo scribitur. Item, verberatio, & necis tria genera, combustio, crucifixio, lapidatio, & reliqua, sub generali nomine, Occisio. Si quis autem cognoscere vellet pro quibus peccatis hæ pœnæ infligerentur, sacrum codicem legat. Lapidabatur blasphemus, adultera, & alij: vrebatur, qui vltra filiam uxorem, matrem ducebat, &c. His, ita expositis, sequitur, ut aliquid de magistratibus dicamus.

Cap. 22. 21. *Deut.* 25. 21. 22. *Leu.* 20. 24.

Conciliis ergo & iudiciis præerant magistratus, qui græce Archondes, latine Principes dicuntur. Est autem archin, non solum præesse & ducem esse, sed etiam imperare atque iubere: vnde magistratus vis in duobus sita est; vt præsit, faciendaque præscribat; & vt ius dicat, siue iudicium & iustitiam crimata & dicæomata, faciat. Vnde magistratus aliquando Duces, aliquando Iudices vocantur. Huc facit illud viri Aegyptij ad Mosen dictum, Quis te constituit principem, aut iudicem super nos? Ducatus exercetur in bello gerendo, & consultando de repub. iudicatio vero in iure dicendo. Hanc ducendi & iudicandi potestatem primum Deus ante legem tradidit Mosi, qui eam transtulit in Iosue Naue: quo mortuo populus rep. a Deo tradita vti cœpit. Et cum resp. fuerit in tres partes dispertita, ut supra docuimus, hinc varia magistratuum genera. Primum vniuersi populi magistratus fuerunt Iudices; deinde Reges: tum Principes: iterum Reges, qui in urbe regia sedebant. In singulis tribubus Phyliarchi & Patriarchæ: in singulis ciuitatibus Principes ciuitatum, siue iudicum: Tribum, Centuriones, quinquage-

1. Reg. 9. *2. Reg.* 5. *3. Reg.* 1.

A quagenarij, Decani. Qui ergo primo aristocratiam gesserunt, Iudices a nobi liore munere, id est a iudicãdo dicti sunt, Critæ, & dicastæ, a crinin, & dicazin, quod crisin, & dicçosinin facerent. Horum itaque munus erat, iudicando absoluere, vel condemnare. Hos primum consilio sui soceri constituit Moses, deinde auctoritate diuina confirmati fuere. Hi non habebant liberũ necis ius, sed legem sequebantur: qua deinde Reges soluti sunt. *Bat.2.* *Iud.4.*

De potestate belli gerendi hi tanquam duces se gerebant, sed tñ non erat eis liberum, bellum suscipere: alias potestate Reges æquassent. Hic principatus non erat hęreditarius, sed populi studijs delatus, prout aliquis uir fortis a Deo iudicatus fuit: vnde legimus, Deum hunc, vel illum Saluatoré excitasse. Iudices fuerunt varij, ex varijs tribubus; quorum nomina in scri- *Iud.11.*
B ptura recensentur, & Samuel Leuites postremus.

Iudicibus successere Reges, qui alia ratione fuere creati, & maiore ac libera auctoritate erant præditi. Primũ Rex populi suffragiis eligebatur, oleo sancto inungebatur, & cum pompa in solio locabatur. Potestaté habuit in oés tribus, & super oém Israelem. Iudicabat cum conciliis, & solus: necis potestaté habuit, & lege interdũ superior: bella pro arbitrio suscepit. Cũ ergo Deus præuid [illegible] fore, vt Hebræi aristocratia nõ essent contenti, de Rege eligendo talé legem dedit. Cum ingressus fueris in terram, &c. Qua aũt ratione primo Rex postulatus et electus fuerit legitur in primo Regnorũ libro. Dixere seniores, ecce tu senuisti, &c. vbi duo Regis munera exprimuntur, ducere, & iudicare populum. Eodem libro electionis & consecrationis for *1. Reg.* *Deut.17.* *Ioseph. lib. 4.*
C ma exponitur: [illegible] ñ ab vnctione, Christus nominabatur. Fuit aũt primus Rex innouatus, siue consecratus, hoc enim [illegible] significat, in Galgala. Saule ob inobedientiam reiecto, Deus Dauidem elegit, qui a viris Iudæ in Hebrõ vnctus in regé fuit, mortuo Saule: reliquę vero tribus Isboseth filiũ Saulis vnxerũt: quo deinde a suis interfecto, Dauid super totum populum unctus fuit. Dauidi successit Salomon: cuius filius Roboam in Sichem electus fuit: a quo, cũ nollet tributa a patre imposita tollere, decé tribus discessere, & Hieroboam filium Nabat ex tribu Effraim, in regem asciuerunt, vnde duo orta sunt regna. Post captiuitaté rem Iudęam administrarunt Principes, ac ét Reges nõnulli, vt supra scripsimus, de quibus Sigonius lib. 6. de rep. Hebręorũ. *2.Reg.5.*

Sequuntur tribuum principes, siue Phyliarchi, qui secundę reip. præerãt. *1. Mach.2.*
D Principes ergo tribuum fuere qui singulas tribus duxere, & earũ rationes administrarunt: qui numero fuere duodecim, & hæc iura consequuti sunt. Astabant Regi, partim consilia ineundo, partim singulis tribubus ius reddendo. De consilio ineundo non uno in loco in sacro codice fit mentio, sicuti etiam de iure reddendo. Quisque habuit suam sedem, vnde suæ tribui ius diceret, vt ex quadam Christi sententia cognoscere licet, quæ apud Mattheum habetur. Locum habuerũt in templo Salomonis, vt ex septimo tertij Regum colligi potest. Porro hi cum rege se obligarunt, si quid iureiurando publico, sanciendum putarũt, vt ex Iosue capite decimo discitur. Decem tribubus a reip. corpore seiunctis, & in Assyriam ductis, duodecim principum numerum, vt etiam septuaginta seniorum retinuerunt. *Num.1.* *Ios.22.* *Num.30.* *Deut.5.* *31.* *1. Par.28.* *Isa.3.31.* *Cap.19.* *3.*

1. Esd. 6. & li. 3. c. 7. Sequuntur familiarum Principes, siue Patriarchæ, vt enim populus in tribus, ita tribus in familias erant diuisæ: & vt populus vniuersus ab Israel nomen accepit, ita familiæ ab eius nepotibus. Hæ a Latino interprete, genera- A
Num. 1. 28. Iud. 8. 1. Par. 28. tiones, gentes, cognationes, domus, & familiæ vocantur, quarum nomina in scriptura recensentur. Quæ primo in solitudine floruerunt, quarum aliæ interiere, & earum loco aliæ succreuerunt, ut familia Dauid in tribu Iuda. Vt ergo aliqui fuerunt tribuum Principes, ita etiam familiarum, qui princi-
Num. 1. 7. 36. 1. Par. 24. & 8. pes populorum, generationum, cognationum, familiarum, domorum, & Patriarchæ nominati sunt: de quibus non raro in sacro codice fit mentio. Horum munus erat familias quibus præerant conuocare, & ad eas ea referre, quæ ad remp. pertinebant, & eis in bello præesse: qui etiam ad consilia & iudicia gerẽda a Regibus adhibiti sunt. Vnde in captiuitate Babylonica suum B
Lib. 3. c. 7. Nene. 7. principatum ex parte retinuere, quod ad relationem attinebat, ut ex Esdra cognoscimus: vbi pro, Familijs, latina versio, habet, Pagos. De militari ducatu, patebit infra: fuerunt enim tribuni militum. Quod adhiberentur ad consilia, ex quincto secundi Paralipomenon colligimus, & ad iudicia, ex capite decimonono.
Iud. 9. Quod uero attinet ad tertiam reip. partem ratione singularum ciuitatum, qui ciuitatibus præerant, Principes ciuitatum dicebantur: qui consilijs, & iudiciis præerant, unde aliquando Principes iudicum uocãtur, & erant numero septem. Erant præterea Chiliarchi, mille hominum præfecti, latine Tribuni. Hecacontarchi, centum, Centuriones: Pentecontarchi, quinqua-
Cap. 1. 16. 79. Exod 18. 1. Par. 28. ginta, quinquagenarij: & Decadarchi decem, Decani. Hos primum Moses consilio soceri instituit, & iussu Dei confirmauit: de quibus in Deuteronomio locum habemus planum, vbi etiam duo designantur munera, vnum in C
ducendo populo, alterum in eodem iudicando, quos scriptura vocat, Grammatoisagogeos, id est, litiũ introductores, de quibus Augustinus, de quæst. in Exodum. & in librum 18. de ciuitate: qui sentire videtur istos fuisse doctores, qui populum literas docerent: aut doctores & magistros iudicum. Sed fortasse melius diceres, eos fuisse caussarum explicatores, vt ex varijs scripturæ locis colligere licet.
Ios. 24. Esdr. 3. Hi ergo illud priuatum habebant munus, ut caussas ad se delatas reciperent, uel reijcerent, & receptas ad iudices introducerent, ut ex Isaia colligi potest, ubi sic legitur. Et caussa uiduæ non ingreditur ad illos: græce, & litem D
uiduarum non accipiunt. Septuaginta ergo interpretes hanc uocem Grammatoisagogeos ab Atheniensibus, qui similes magistratus habuere, quos Isagogas ton graphon, id est, introductores caussarum, vocabant, accepere, & quod illi, graphas dixere, hi grammata uocarunt. Quare actionis ordo hic erat. Qui litem intendere uolebat, aduersarium ad aliquem horum adducebat: qui si litem, aut nomen recepisset, rem ad iudicium introducebat: iudices, cognita caussa, aut absoluebant, aut damnabant, & damnatum in carcerem conijciebant, donec satisfaceret, ut ex quadam Christi sententia
Luc. 12. a cognoscere licet. Tales sunt fortasse Venetijs Aduocatores communis.
Tertium horum principum munus fuit, ut a Rege aduocati, cum eo de rebus

A rebus publicis conſultarent,& cum eodem quaſdam cauſſas iudicarent. De conſilijs extant loca in Deuteronomio, & in libris Paralipomenon. De iudicijs ſignificatur in lib.2. Paralipomenon, & apud Ieremiam capite 36.Ex his quæ diximus declarare licet hunc Micheæ locum, Et tu Bethleem Ephrata paruulus es in millibus, græce, vt ſis in millibus, Iuda, id eſt, vt mille homines, & Chiliarchum non habeas, vel creare non poſſis: ex te mihi egredietur, qui ſit dominator, in Iſrael, id eſt, in principem & ducem Iſraelis, non ſolum vnius ciuitatis, Chriſtus nimirum dominus, qui in Bethleem natus eſt. Fuerunt etiam in iis quæ ad iudicia pertinent ſcribæ propter illos, qui tanquam Iuriſperiti legem populo interpretabantur. Habebant itaque magiſtratus, vt Reges & principes ciuitatis ſuos ſcribas, de quibus uarijs in lo- *Num.* 15. *4. Reg.* 17.
B cis habetur mentio in ſcriptura, & apud Ioſephum. Cæterum eorum mu- *Iere.* 57.
nera non ſatis liquent: vnde, vbi in græco codice, grammatis legitur, Latinus uarias, & nunc duces, nunc principes, nunc præcones vertit: potuerunt enim qui ſcriptum faciebant, aliis etiam muneribus fungi. Atque hactenus de his quæ domi a magiſtratibus fiebant: ſequitur, ut de bello aliquid dicamus. Belli gerendi præcepta dedit Deus, vt ex Deuteronomio patet, ſi exieris ad bellum, &c. qui locus eſt legendus. Quod attinet ad militiæ principé, inter magiſtratus, qui rei bellicæ operam dabant, poſt Regem, Imperator, id eſt, Dux belli ſummam poteſtatem in caſtris habuit, qui Princeps militiæ *2. Reg.* 11.
latine, & græce Primarius dux exercitus, ſiue potentię dicebatur. Imperato- 19.
ri & Duci parebant Chiliarchi, Hecatontarchi, Pentecontarchi, & Decadar *4. Reg.* 4.
C chi, de quibus ſupra diximus, a Moſe inſtituti. De Chiliarchis, qui & Princi- *Num.* 1.
pes Chiliadum dicti ſunt, non uno in loco facta eſt mentio. Similiter de *1. Par.* 17.
Centurionibus, qui principes centuriarum vocati ſunt. Pari quoque ra- 24.
tione de Pentecontarchis, ſiue quinquagenariis, & Decanis. Hi omnes pro *2. Par.* 28.
arbitratu a Rege deſignabantur, ut ex libris Regum & Paralipomenon co- *4. Reg.* 1.
gnoſcere licet. Principes militiæ non ſolum ex principibus familiarum, ſed etiam ex familiis ipſis eligebantur.

Erat præterea ex militaribus præfectis Præſes templi, ſiue Præfectus exercitus templi, de quo in libris Machabæorum habetur ſermo, qué Iudas Machabæus ſtatuit, de qua cuſtodia Matthæi uigeſimoſeptimo fit mentio. Hic itaque ſuos habebat milites ad templi cuſtodiam ordinatos. Præter templi
D cuſtodes erant etiam miniſtri & lictores ad facinoroſos comprehendendos & puniendos, ut ex hiſtoria paſſionis Chriſti colligimus. Quo loco animaduertendum eſt, vbi nos habemus, Magiſtratum, græce haberi ſtrategon, militarem nimirum principem tribunum militum, & cohortis: & ita pro magiſtratus templi, gręce habetur, στρατηγοὺς τοῦ ἱεροῦ. Vnde colligi poteſt magiſtratus templi adhibitos fuiſſe ad reos capiendos. Quę autem bella ab Hebræis geſta fuerint, Sigonius breuiter ex ſcriptura collegit, ſicuti etiam ex Philone extremum eorundem ſtatum, quæ hic adſcribere nihil fuit neceſſe. Atque ex his quæ de Hebræorum magiſtratibus, & magiſtratuum officijs breuiter diximus, multo melius intelligentur ea, quæ de præceptis iudicialibus ſtatim dicturi ſumus.

Antequam autem ad aliam disputationem transitum facio, de horũ præceptorum distinctione, has subijcio positiones. A

D.Th.1.2. q.104.art. 4. Prima positio, iudicialia veteris legis præcepta aliquam admittunt distinctionem. Quoniam vbi est ordo, ibi est distinctio: sed ratio ordinis maxime spectari debet in præceptis iudicialibus ad populum ordinandum institutis: igitur. Secunda positio, hæc præcepta distinctionem habent secundũ distinctionem ordinationis humanæ. Nam lex est quædam ars humanæ vitæ instituendæ: igitur vt in quacunque arte est distinctio regularum artis, ita etiam in qualibet lege præceptorum distinctio: alias confusio, legis vtilitatem auferret. Tertia positio, in populo quadruplex reperitur ordo, ac proinde iudicialia præcepta in quattuor partes diuidi possunt. Primus ordo Principis ad subditos: secundus subditorum inter se: tertius, subditorũ erga alios B extraneos: quartus inter domesticos, ut patris ad filium, & viri ad vxorem: Vnde alia præcepta instituunt Principem, alia conciues, alia erga extraneos, alia erga familiam. Et quidem hanc distinctionem in rebus quæ ordinantur lex ipsa insinuauit,

An lex vetus recte tradita fuerit, circa Principis institutionem.
Disputat. III.

Stob. ser. 47. & 48 Plut. li de doct. Prin.

VANTA esse debeat Principis perfectio ex eo intelligi potest, quod nihil, vt quidam dixerunt, in humanis sit eo diuinius, ut qui summi Regis vicem inter homines gerit, estque eiusdem C simulachrum & administer ad hominum curam. Quo fit, vt in Principe instituendo, Moses legislator diuinus maximam curam adhibere debuerit. Quod autem non recte ab eo de Principe sancitum sit, his rationibus probari potest.

Primum, quia optima gubernatio, ut omnes qui de rep. scribunt, Plato, Aristoteles, & alij docent, est regia: at Moses nullis pręceptis regem instituit, & multorum annorum spatio gens Hebræa sine rege fuit: igitur in hac parte illa lex non erat absoluta. Secundo, dum populus ille vixit sub Aristocratia, habuit aliquem summum principem, qui populum regeret & iudicaret: de quo nulla data sunt in lege præcepta, sicuti de principibus inferioribus, & ministris: insufficienter igitur lata. Tertio, uix regio magistratu introducto, facta est regni diuisio, a Deo præuisa, quam ut optimus legislator legibus prohibere debuit, ne etiam eiũs cultus cuius caussa omnia statuebãtur, rueret, sicut ex regni diuisione factum est: igitur. Quarto, in eo defecisse videtur, quod cum de necessarijs ad vitam pro sacerdotibus, aliquid statuerit, de Principe, hac in parte nihil statutum sit: cum tamen non minus debeantur Principi tributa, quam sacerdotibus decimæ. Denique, in lege veteri ita D de Rege fit mentio, & ita Rex describitur, ac si tyrannus quidam describeretur, cum de ijs quæ facturus est, sermo habetur. Hoc, ait Samuel, erit ius regis, qui imperaturus est vobis, Filios vestros tollet, & quæ in sacro codice sequuntur.

1. Reg.

Multa

A Multa in hac disputatione, cum de recta principis regnique institutione quæritur, disputari possent; ex quibus integrum fieret uolumen, ea scilicet omnia examinando, quæ circa personam Principis, aut Regis in dubiũ reuocari solent, de Regis electione, creatione ve, & successione, depositione, potestate, institutione, & alijs similibus quæstionibus, quas examinare, non est huius loci: ideo nos breuiter ea attingemus quæ proxime ad diuinæ legis conuenientiam hac in parte cognoscendam ac defendendam pertinent. Supponimus hoc loco id de quo non nihil supra scripsimus, tres esse bonas gubernandi formas, Regiam, cum vnus, præest: Aristocraticam, cum optimates, & meliores regunt: & politicam, cum omnes ciues successiue gubernant: quibus tres e regione corruptæ formæ opponuntur: tyrannis, cũ unus B sua caussa regnat: oligarchia, cum pauci sui gratia dominantur: & popularis gubernatio, qua non communis, sed popularis spectatur utilitas. Ex illis tribus bonis, vna fit omnibus melior, hominum supposita imbecillitate, quę mista uocatur, cum unus est supremus, cui assistunt optimi, qui ex omnibus, & per omnes eliguntur; ita ut omnes partem aliquam in rep. habeant: quæ gubernandi ratio, semper fuit in populo Hebræo, ut patet ex supra dictis, & statim adhuc planius dicetur. Lib. 3.

Quamuis ergo absolute & simpliciter loquendo, nulla habita ad aliud ratione, melior sit monarchia, ut multis rationibus suaderi posset: tamen supposita infirmitate, & corruptela humanæ naturæ, vnus per se solus vix bene præesse potest, cum rara sit in uno ea uirtus quæ ad recte gubernandum est C necessaria. His ita adnotatis, has subijcio positiones.

Prima positio, tunc bene censetur instituta humana resp. cum omnes eius partes, honoribus & oneribus æque participant. Primum, quia tunc cõmune bonum tanquam proprium ab omnibus conseruatur, atq; ex amore custoditur. Deinde, confirmatur ex doctrina Aristotelis in secundo Polit. cap. primo, vbi ait æquale secundum proportionem ciuitates conseruare, & æquum esse, ut omnes sint munerum participes. Secunda positio, mista gubernandi ratio, in humana rep. videtur omnium optima. Primum, quia continet omnes bonas gubernationis formas regiam, aristocraticam, & politicã, dum unus constituitur princeps, cui uiri optimi assistunt, qui ex omni populo eliguntur, uel populus ad eos eligendos ius habet: cum facile quisque D eum Principem honoret, quem ipse fecit, & is eum curet, a quo se in curatorem constitutum uidet, & ea pars in eo libenter laboret corpore, cuius aliquando potest fieri caput. Ex hac itaque permistione quoddam perfectum constituitur corpus ac regnum. Oportet, aiebat Pythagoræus Archyta, sane ut tum lex, tum resp. quę excellere debet, ex omnibus rerum publicarum formis constet: ita ut, & aliquid popularis insit, & paucorum, & regiæ optimatium aliquid reip. eandem formam, Solonem laudando, approbare uidetur Aristoteles. Deinde, quia in hac forma id continetur boni, quod ad conseruandam remp. in prima positione conferre docuimus. Tertia positio, lex Mosis optime de Principis ordinatione statuit, uel optimam elegit gubernandi formam. Lib. de lege & iust. Lib. 2. Pol c. 10.

Quoniam introduxit, atque instituit formam ex tribus temperatam: tum A
pro tempore quo populus ille fuit sub aristocratia, tum etiam pro tempore
quo sub regno uixit: cum in utroque statu, vnus semper fuerit princeps, plu
res optimates, & quidem ex omni populo electi; vt patet ex ijs, quę proxi-
ma disputatione scripsimus. Huc facit illa optima distinctio populi in tres
partes, & quasi in tres resp. inter se connexas, & subordinatas, quarum una
erat totius populi, altera, unius tribus, tertia vnius ciuitatis, in quibus om-
nibus erant sui principes, & consiliarij. Quarta positio, prior regiminis
forma, quam aristocraticam simpliciter loquendo appellare licet, fuit lon-
ge melior, quam secunda, quæ fuit regia. Primum, quia eo tempore Deus
1. Reg. 2. ipse tanquam Rex & caput illius populi esse voluit: ideo Samueli de Regis
noui petitione referenti dixit, Non te abiecerunt, sed me, ne regnem su- B
per eos. Huc etiam facit, quod Principis electionem sibi reseruauit, dum
Nu 27. populus fuit sub Iudicibus: ac etiam illud, quod aliquãdo Moses dixit, Pro-
Iud. 2. uideat dominus Deus spirituum omnis carnis hominem, qui sit super mul-
titudinem hanc: & illud, Deus suscitauit populo suo Saluatorem: & deniq;
illud, Spiritus Domini fuit in eis. Deinde quoniam illa regiminis forma a
principio erat magis accõmodata populo imperfectò, duro, & auaro: quia
facile si absolutum regem constituisset, in tyrannidem degenerasset. Cum
Arist. lib. x. ergo regia gubernandi forma perfectam requirat virtutem, quæ in paucis
eth. reperitur, ideo populo imperfecto, Regem a principio non dedit, sed ob
eius improbitatem postea cõcessit, cuius tamen electionem sibi reseruauit.
Quincta positio, optime in lege Mosis de Regis electione & institutione or C
dinatum fuit. Cum ergo Deus præuideret fore, vt populus ille per regiam
potestatem aliarum Gentium more gubernari vellet, hæc super regis ele-
Deut. 17. ctione statuit. Primo, vt eum constituerent, quem ipse elegisset. Secundo,
vt alterius gentis Regem creare non possent, qui non esset frater. Tertio, vt
Rex constitutus, non multiplicaret sibi equos, nec reduceret populum in
Aegyptum. Quarto, ne habeat vxores plurimas, quæ alliciant animam eius,
neque argenti & auri immensa pondera. Quincto, vbi in solio sederit, de-
scribat legem accepto exemplari a sacerdotibus, & eam secum habeat, le-
gatq; omnibus diebus vitæ suæ: vt discat timere Deum, & seruare verba &
iustificationes quæ in lege sunt. Sexto, ne eleuetur cor eius in superbiam
Ioseph. lib. super fratres suos. Denique ne declinet ad dextram, vel sinistram, vt lon- D
4. go tempore regnet ipse & filij eius super Israel. Sexta positio, iusto Dei iu-
dicio factum est, vt illi populo regale regimen male successerit; cũ in quar
to regimine facta sit regni diuisio; vnde oritur, vt scriptura ait, desolatio.
Primum, quia Deo renuente introducta fuit regia potestas; & ob quandam
vanam ac superbam illius populi existimationem, vt essent aliis Gentibus
similes. Deinde, ob multas dissensiones, quas maxime aduersus Dauidem
regem iustum mouerant, vt sanctus Doctor adnotauit.

Ad primum, esto regia gubernatio sola sit melior alijs seorsim compara-
tis; at cum illis mista, perfectior euadit: & qui regiam approbant, in ea ali-
quid aliarum formarum requirunt. Ad secundum, in primis, Deus ipse
erat

A erat princeps, & eos quos ſibi Vicarios eligebat, ſuo ſpiritu replebat: deinde erant obligati ad iudicandum ſecundum legem, in quam etiam operam dies noctesque ponere debebant: vnde quid ſibi faciendum eſſet, ex ijs quę de magiſtratibus traduntur, cognoſcere poterant. Ad tertium, patet ex vltima poſitione. Ad quartum, ideo nihil ſtatutum eſt de regio tributo, ſiue uictu, quia Deus nolebat ſuos miniſtros rebus abundare, vt ex allata Regis inſtitutione patet: adde etiã quod principes eligebantur ex populo, & propria habebant bona, vnde viuerent: non ita ſacerdotes. Ad vltimum, hic locus, ut alibi dixi, non eſt ita accipiendus, quaſi Samuel ibi ſtatuat quid Rex eligendus facere debeat; ſed quod doceat, quid Reges facere ſoleant, cum non iuſte gubernant. Id autem dixit ad reuocandos Iudæorum animos a
B voluntate de Rege, iuxta aliorum populorum conſuetudinem, ſibi dando.

An in lege ueteri conuenienter tradita ſint præcepta iudicialia ad popularium conuictum pertinentia. *Diſp. IV.*

XPLICATO primo iudicialium præceptorum genere, ſequitur vt de ſecundo dicamus, in quo ea reponuntur præcepta, quibus ciues inter ſe recte inſtituuntur, & ordinantur. Et quoniam hæc difficultas ſatis bene a D.Tho. tractatur, ideo, cũ hic nulla maior occurrat dubitatio, eius doctrinam quibuſdã poſitionibus perſtringam.

C Prima poſitio, populus iuſtis legibus inter ſe ordinandus eſt. Patet hæc poſitio ex ea populi deſcriptione, quam aliquando M.Tullius fecit, cum dixit, Populus eſt cœtus multitudinis iuris conſenſu, & utilitatis communione ſociatus. Secunda, populi ordinatio & communicatio partim fit auctoritate principis per iudicia, quibus homines in officio timore pœnæ continentur, ſiquidem uoluntate cuiuſque diſponi poteſt, quod eius ſubditur poteſtati: partim auctoritate priuata quibus res poſſeſſæ ſubduntur, in quibus poſſunt inter ſe emendo & uendendo cõicare. Tertia, lex Moſis conuenienter circa primam communicationem quæ pendet a Principe ſtatuit; nimirũ circa iudicia. Quia inſtituit magiſtratus in portis, vt iuſte iudicarent, inſtituit iuſtum ordinem, remota perſonarum conſideratione, & iudiciorũ cor- *Deut. 1. 16.17.19.*
D ruptione per auaritiam: numerum teſtium, & certas pro criminibus ſtatuit pœnas: igitur. Quarta, conuenienter lex uetus ordinauit ſecundam communicationem quæ a priuata pendet uoluntate, circa res poſſeſſas. Quoniam ex Ariſtotele, tunc in hac parte reſp. eſt bene inſtituta, cum res ſunt diſtinctæ: cum rerum uſus partim eſt communis, partim per propriam uoluntatem communicantur; at in his tribus lex illa conuenienter diſpoſuit; igitur. *Num. 34.*

De primo, quia uoluit poſſeſſiones eſſe diſtributas in ſingulos; & quia ex poſſeſſionum irregularitate oriuntur reip. perturbationes, ideo ad poſſeſſiones regulandas triplex adhibuit remedium. Primum, vt ſecundum proportionem & numerum hominum diuiderentur. Secundum, vt in perpetuum non alienarẽtur, ſed poſt certum tẽpus ad ſuos redirent poſſeſſores, ne ſor-

tes confunderentur. Tertium, vt morientibus succederent proximi; primo A
filij, tum filia, tum frater, tum patrui, postremo propinqui, & vt sortium distinctio seruaretur, fœminæ hæredes hominibus suæ tribus nubere debebát.
Num. 36. De secundo, statuit res communes quoad vsum et curam: vnde licebat ingredi in uineam amici & comedere, modo nihil exportaretur: pauperibus relinquendi
Leu. 19. erant manipuli spicarum, & racemi: communicabant etiam quę
Exo. 23. in septimo anno nascebantur; præcepta etiam erat cura de rebus alienis, vt
Deut. 20. de animalibus errantibus reducendis. De tertio, statuit vnam communica-
Deut. 14. tionem pure gratuitam de dando Leuitis, peregrinis, pupillis, & uiduis anno tertio: aliam cum compensatione per uenditionem, mutuum, & alios contractus, de quibus omnibus inueniuntur ordinatæ leges. Quincta positio, lex quæ concedebat ingredi in uineam & comedere non perturbabat B
quietem populi: quia modicum damnum afferebatur, & ad maius uitandũ
1 Ioan. 3. prohibitum erat aliquid efferre. Et quia lex ordinabat ad amorem proximi
Rom. 13 quem non diligit, qui ei non subuenit: ideo de rebus communicandis lex statuit; cum legem impleat, qui proximum diligit. Sexta, licet ciuitates de-
Lib 2. Pol. cap. 7. struantur per hoc quod bona ueniant ad mulieres, vt Arist. ait: tamen Deus non statuit vt mulieres succederent, nisi in defectu masculorum, & hoc in consolationem parentum, ne hæreditas ad extraneos transiret; & ne sortes
Arist 1. pol. c. 5. confuderentur, statuit, vt in sua tribu nuberent. Septima positio, licet emptione & uenditione hominum societas conseruetur: tamen conuenienter
Leu. 25. statutum fuit, vt anno quinquagesimo res redirent ad uenditorem. Quoniã
Lib. 2. Pol. cap. 5. possessionum moderatio, vt Arist. ait, conseruat ciuitatem, vnde apud quosdam sancitum erat, vt nemo uendere posset, nisi ex manifesto detrimento: C
quia si passim uendantur, ad paucos uenient, vnde necesse erit ciuitaté euacuari: cui malo prouidit lex Mosis, concedendo venditionem ad certum tépus, & ne sortes confunderentur. At quia domus vrbanæ quæ non erant sorte distinctæ, perpetuo uendi poterant, vt & mobilia bona: domus vero in uil
Exo. 20. la ad possessionum utilitatem ædificata, vendi libere non poterat. Octaua, li-
Deut. 24. cet mutuum reddendum sit, tamen cõuenienter cõstitutus est annus in quo repetere non licebat, nec pignus pro re debita accipere; quia intentio legis erat assuefacere populum ad subueniendum in necessitatibus, vnde non solum statuit subuenire in rebus quæ gratis dantur, sed etiam in iis quæ mutuo conceduntur: quia huiusmodi subueniendi ratio est communior & plu D
ribus necessaria. Hanc subueniendi facilitatem his modis instituit. Primo,
Deut. 15. vt facile mutuarent, nec abstinerent ob propinquitatem anni remissionis.
Deut. 23. 24. Secundo, ne mutuatarium, vsura, vel pignore aggrauarent, vnde accepta restituenda erant. Tertio, vt non importune exigerent, vnde repetenti non
Exo. 21. licebat ingredi in domũ, &c. Quarto, septimo anno debita prorsus remitté-
Exo. 23. da erant: quo tempore probabile erat, vt accipientes restituerent, & ne gra-
Deut. 24. tis mutuantem defraudarent: quod si non poterant, inconueniens erat, vt repeterent. Circa animalia mutuata ita statuit, vt si ob negligentiam pereant aut debilitentur restituantur; si vero præsente & custodiente eo qui accepit non ita, maxime si erant mercede conducta. Nona, ideo in deposito minor

cautela

A cautela adhibebatur, & iuramento accipientis stabatur, quã in mutuo; quia mutuum cedit in vtilitatem accipientis, depositum cõtra: vnde magis arctabatur quis ad restituendum mutuum, quam depositum; quod si perdebatur ex caussa ineuitabili, id restituebatur, quod de animali mortuo restabat, vt si animal naturali caussa, fuisset mortuum, vel ab hostibus captum, aut a bestia voratum; in alijs casibus iuramento fraudis suspicio remouebatur. Si vero amittebatur ex caussa euitabili, vt per furtum, ob negligentiam custodiæ, reddere debebat: vnde non tenebatur nisi de furto, at qui mutuo accipiebat, etiam de absentia, si ex hac caussa res peribat. Decima, licet rei locatæ precium non statim soluatur; tamen conuenienter statutum est, vt locatæ operæ mercedes statim soluantur: quia qui operas locant, solent esse pau- *Leu.* 19.
B peres, qui suis laboribus uiuunt: at qui res alias locant, sunt diuites, qui non ita egent precio. Vndecima, non fuit inconueniens constitutio, quod iudicij caussa ad vnum locum iretur, scilicet ad metropolim, in caussis præsertim maioribus, & magis dubijs, quas solum periti & seniores valent explicare, cuiusmodi iudicia non ita frequenter emergunt: at pro dubiis minoribus in singulis ciuitatibus erant iudices constituti. *Deut.* 17.

Duodecima, licet pauci facilius possint mentiri, quam plures: tamen conuenienter sancitum est, in ore duorum, vel trium testium stabit omne verbum: nam in rebus humanis satis est probabilis coniectura: & quia probabile est, plures non conuenire in mendacium, ideo eorum testimoniũ excipitur ut uerum: præsertim si in testimonio non vacillent, & nõ sint suspe- *Deut.* 16.
C cti: de quibus statutum erat ut diligenter examinarentur, & grauiter punirentur, si falsum dicerent. Sunt qui dicant hunc numerum designare infallibilitatem diuinarum personarum, quæ aliquando duæ, aliquando tres numerantur. Decimatertia, fuerunt in illa lege interdum pro minoribus erratis pœnæ grauiores, quæ nõ solum propter culpam, sed etiam ob alias caussas infliguntur. Primo ob grauius peccatum, cæteris paribus. Secundo, ob peccati consuetudinem. Tertio ob multam concupiscentiam & delectationem in peccato. Quarto ob facilitatem committendi peccatũ, & permanendi in ipso. Circa quantitatem etiam quattuor gradus in eodem peccato notandi sunt. Primo quando inuoluntarie committitur, & tunc tota excusatur pœna; vt si puella opprimeretur in agro, & clamaret: similiter si ex infirmi- *Deut.* 22.
D tate, vel passione quis peccaret, & tunc minuebatur pœna. Secundo ob ignorantiam, & tunc puniebatur solum ratione negligentiæ in discendo; quo casu non puniebatur, per iudices, sed expiabat peccatum per sacrificium: sed hoc intellige de ignorantia facti, non iuris diuini, quod omnes scire debẽt. Tertio, cum quis ex superbia peccabat, id est, ex certa malitia, & tunc pro quantitate delicti puniebatur. Quarto, per potentiam & pertinaciam, & tũc ut rebellis, & destructor ordinis omnino occidendus erat. Circa furtum, considerabatur id quod frequenter poterat accidere, & ideo pro furto rerũ, quæ facile custodiri possunt, reddebatur tantum duplum: De ouibus, quia non ita facile custodiuntur, & facilius furto auferuntur, ideo pro una quattuor reddebantur: boues uero quinque, quia adhuc difficilius custodiũtur: *Leu.* 4. *Exo* 22.

sed

ſed ſi viuum reperiebatur animal, tunc ſolum duplum reſtituebatur. Vel talis fiebat reſtitutio, quia bos quinque habet vtilitates, immolatur, nutrit, veſtit, arat, & lac præbet: ouis vero quattuor. Filius, non tantum quia commeſſationibus vtebatur, quam ob contumaciam & rebellionem lapidabatur: vt ille qui colligebat ligna in ſabbatho, propter feſtum diem violatum. Decimaquarta, licet a Tullio octo genera pœnarum numerentur, damnum, vincula, verbera, talio, ignominia, exilium, mors, & ſeruitus, tamen lex vetus duas prætermiſiſſe uidetur, exilium, & ſeruitutem. Ideo exilium prætermiſit, ne exules apud extraneos habitantes idololatria corrumperentur, de quo aliquando conqueſtus eſt Dauid. Verum qui neſciens proximum, quocum nullum habebat odium percuſſiſſet, ad ciuitatem refugij confugiebat, vbi uſque ad mortem ſummi ſacerdotis manebat, quo tempore domum ei redire licebat: quia in uniuerſali damno populi iræ ſedari conſueuere. Seruitutis etiam pœnam in duobus caſibus induxit: cum poſt annum ſeptimum ſeruus nolebat fieri liber, qui perpetuæ ſeruituti addicebatur, & cum fur vnde redderet non haberet. Pœnam mortis in grauioribus caſibus inflixit, in ijs quæ contra Deum fiunt, in homicidio, in furto hominum, in irreuerentia erga parentes, in adulterio, & in incæſtu. In furto aliarum rerum pœnam damni, in percuſſione mutilationé, & in falſo teſtimonio pęnam talionis: in minoribus culpis pœnam flagellationis vel ignominiæ imponebat. Decimaquincta, licet bruta non ſint capacia pœnæ: tamen mandabātur occidi in dominorum pœnam, quod illa non cuſtodierint, vt patet de boue cornupeta: vel occidebantur in deteſtationem peccati, ut cum mulier cum boue coibat. Decimaſexta, quando inueniebatur cadauer occiſi, & reus ignorabatur, ſeniores propinquioris ciuitatis tollebant vitulam quæ nec iugum traxerat, nec terram ararat, & occidebatur in ualle ſaxoſa, non ſeminata: quod factum fuit ad detegendum homicidium. Quia ſeniores debebant iurare de cuſtodia viarum: & dominus uitulæ damnum patiebatur, ut etiam dominus loci in quo occidebatur, qui manebat incultus, ut propter hæc dāna manifeſtarentur homicidia, quæ ſciri poterant a ciuitate uicina. Vel hoc fiebat ad deteſtationem homicidij, quod dignus morte cenſeatur, qui occiderit, etiamſi ſit vtilis reip. & quod ſit ab hominum conſortio excludendus in locum aſperum & incultum. Myſtice, vitula eſt caro Chriſti, quæ non traxit iugum peccati, nec terram ſciderat per ſeditionem: in valle inculta, id eſt, morte deſpecta occidenda, per quam purgantur omnia peccata, & diabolus homicidij auctor oſtenditur.

Num. 15. Deut. 21. 1. Reg. 26. Deut. 29. Exo 21 & 20.

A B C D

An iudicialia præcepta fuerint conuenienter tradita quantum ad externos.

Diſputat. V.

HANC etiam diſputationem diui Thomæ doctrinam colligentes, cum in re verſemur facili, quibuſdam poſitionibus breuiter concludam.

Prima, conuenienter lex vetus ordinauit populum Hebræum erga alios cum

A cum quibus pacifice uersabantur: quia recte præcepit secundum triplicem vsum quem poterant habere cum aliis. Primo, quando extranei tanquam peregrini per eorum terram transibant: secundo, cum in eorum terram ad habitandum ueniebant, vnde præceptum est, Aduenam non contristabis, peregrino molestus non eris. Postremo, cum ad consortium omnino admitti uolebant: & circa hoc statutum fuit, ut non reciperentur, nisi qui ex auo, vel atauo existerent: quia, vt scripsit Aristoteles, cum periculo recipiuntur extranei ad tractandam remp. cũ nondum habeant amorem firmum in bonum commune. Vnde illis cum quibus habuerant affinitatem, id est, Aegyptij & Idumæi ab Esau fratris Iacob oriundi, in tertia generatione admittebãtur: Ammonitæ & Moabitæ, qui eos bellis affecerant, nun
B quam recipiebantur. At cum Amalecitis, qui eis magis aduersati sunt, nullum cognationis habuerunt consortium, sed pro perpetuis hostibus habiti sunt. Secunda, lex conuenienter instituit populum illum erga extraneos in *Exod.* 17.
hostili commercio, hæc statuendo. Primo, vt bellum iuste indiceretur, vt *Deut.* 20.
primo offeratur pax. Secundo, ut sumptum bellum fortiter perficerent, habentes in Deo fiduciam: vnde sacerdos prius eos animabat. Tertio, ut belli impediméta remouerent, remittendo domum, qui impedire poterãt. Quarto, vt uictoria moderate uterentur parcẽdo mulieribus, paruulis, lignis fructiferis, &c. Tertia, non propterea quod Deus quasdam gentes magis, vel minus exclusit a commercio Hebræorum, est personarum acceptator, quia in ijs quæ ad salutem pertinent, omnes admisit, vt patet ex lege in Exodo san *Cap.* 12.
C cita: sed in temporalibus non statim quiuis admittebatur, vt est dictum. Vt enim unus homo punitur, vt alius admoneatur, ita et una ciuitas, vt alia corrigatur. Poterat tamen in collegium populi aliquis admitti ob singularem virtutis actum, vt de Achior Ammonita legitur, & de Ruth Moabite: sed for *Iudith.* 14.
te illa prohibitio non extendebatur ad mulieres, quibus non conuenit esse ciues simpliciter. Quarta, ciuis dicitur aliquis, vel simpliciter, vt is qui participat quæ sunt ciuium, vel secundũ quid; vt qui habitant in ciuitate, etiãsi sint viles, hinc est quod Spurij fuerint exclusi a concilio, ob generis vilitaté vsq; ad decimã generationé, & Eunuchi, cum in illo populo cultus Dei per carnis generationem conseruaretur. Vnde & apud Gentes qui multos habent filios, vel honoribns afficiuntur, vel ab oneribus soluũtur: at in ijs quę *Arist. 2.*
D ad gratiam Dei pertinent, non excludebantur; sicut nec aduenæ, vt patet Isa. *pol. c.* 7.
56 Quincta, Deus præceperat, vt populus aduenas & peregrinos non affligeret: quod autem daret illis ad vsuram, non erat ex intentione legis, sed ex permissione ob pronitatem ad auaritiam, vt pacifice se haberent cum illis a quibus lucrarentur. Nos tamen hunc locum in libro de Restitutione aliter exposuimus. Sexta, ratio cur Deus in bello contra quasdam ciuitates *Deut.* 23. *Deut.* 20.
vicinas præcepit omnes occidi, fuit earum prior iniquitas, ad quã punien- *Deut* 9.
dam Deus populum illum assumpserat, tanquam suæ iustitiæ vindicem: arbores ideo voluit seruari magis quam homines, quia hoc cedebat in utilitatem populi. At vero cum expugnabant vrbes remotas, non sibi promissas, solum masculi qui pugnarant, occidebantur. Septima, licet bonum cõ-

mune

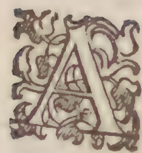
mune ſit magis amandum: tamen, imminente bello, conuenienter domum A
remittebatur, qui nouam domum ædificauit, vineam plantauit, & uxorem
deſpondit; quia homo ea quæ de nouo habet, aut ſtatim eſt habiturus, nimis
ſolet amare, & timere ne amittat; vnde probabile erat, quod timerent,
Lib. 2. phy. t. 56. & minus apti eſſent ad bellum. Adde, quod infortunium videtur, ſi quis ſit vicinus ad bonum habendum, & illo non potiatur: ne ergo propinqui valde contriſtarentur de morte iſtorum qui bona pararunt, ideo dimittebantur. Octaua, licet eſſe formidoloſum & pauidum ſit culpabile: tamen rationabiliter timidi mittebantur, nō ob eorum commodum, ſed ne ſuo timore & fuga alijs eſſent impedimento, vel eos ad timendum prouocarent. Et hæc ex diuo Thoma: qui in reſponſione ad primum dat occaſionem tractandi maximam dubitationem, quæ olim multos torſit, & nunc torquet, & B
quibuſdam in locis maximas excitauit tragœdias: de qua aliquid hic Medina, & integrum librum confecit Henricus Mauroy ad Iulium Tertium. An neophiti, qui ex paganis & Saracenis, Iudæiſque ad religionem veniunt, ſint a gradibus Eccleſiaſticis, dignitatibuſque excludendi: Et quod non ſint excludendi, ſic probares.

Primo ex Paulo dicente, in Chriſto, ideſt poſt Chriſti baptiſmū, non eſſe
Gal. 3. Coloſ. 3. Iudæum, neque Græcum, hoc eſt nullam perſonarū acceptionem, ſed omnes in ijs quæ ad ſtatum religionis & ſalutis pertinent, eſſe pares. Confirmatur ex doctrina eiuſdē Pauli dicentis in negocio ſalutis ac religionis Iu-
Rom. 11. dæos eſſe preferendos: vnde hominem ex gentibus ad fidem conuerſum cōparat oleaſtro, Iudæum vero naturali oliuæ ramo; atque Gentes introductas C
fuiſſe ad fidem, vt Iſraelitæ tandem conuertantur. Cum ergo eorum ſalus præcipue eſſet intenta, præcipuæ quoque in eccleſia erunt eorum partes. Secundo, in Concilio Baſilienſi ſeſſione nona ſtatuitur, vt Iudęi in aliqua ciuitate baptizati regenerati, illius immunitatibus & priuilegiis gaudeant. Tertio, quia contrarium ſtatuere cedit in detrimētum, odiumq; religionis Chriſtianæ, quia uidetur eſſe contra caritatem, & ſalutem multorum, qui alias ad fidem cōuerterentur. Quarto, videtur eſſe contra iuſtitiam diſtributiuam, quæ requirit, vt digniores & ſanctiores ad gradus & dignitates aſſumātur: cuiuſmodi eſſe poſſunt qui ad fidem de nouo conuertuntur, uel qui ex illis naſcuntur: quare iniuſte per contraria decreta repelluntur, & quadam perpetua nota inuruntur. De hac dubitatione ita ſtatuo. Primum dictum, ſta- D
tuta, quibus decernitur, ne conuerſi ex Iudæis, vel Saracenis, vel ab eis originē ducentes ad aliquas dignitates eligantur, vel in collegia admittantur, uniuerſe loquendo, non ſunt damnanda. Primum hoc dictum probatur
Deut. 23. auctoritate veteris legis, in qua ſancitum erat, ne Ammonitæ, & Moabitæ, etiam poſt decimam generationem admitterentur in Eccleſiam Domini in æternum: quod ſtatutum fuit in pœnam præteritæ culpæ: ergo ob eandem cauſſam excludi poterunt dictæ perſonæ quę Chriſtianos & Chriſtum ſunt perſequutæ. Confirmatur ex Paulo, qui agens de Epiſcopo eligendo, ad-
Tim 3. monet ne eligatur neophytus, i. nuper natus ſiue plantatus, & recens Chriſto inſitus per baptiſmum, & hoc ne in ſuperbiam elatus in iudicium incidat

A dat diaboli. Secundo, ex Concilio Toletano quarto, in quo statutum est, vt Iudæi aut hi qui ex Iudæis sunt, officia publica nullatenus appetant: quia sub hac occasione Christianis iniuriam faciunt. Huc accedit, quod ecclesia approbat decreta quarundam religionum & collegiorum, quæ huiusmodi legem habent: in quorum approbatione errare non potest, cũ sit materia quæ ad mores pertinet, & Concilium Tridentinum, dum de ordinandorum examine agit, monet vt de moribus, genere, & natalibus fiat inquisitio. Postremo, quia experientia compertum est, rem non bene succedere; cum non possint esse ita bene affecti erga fideles & Ecclesiam, qui prius eius erant aduersarij: ad quam non omnes qui veniunt, priuata quadam vocatione vocantur, vt Paulus vocatus fuit. Secundum dictum, si huiusmodi decreta, non extenderentur ad multas generationes, vel aliqua moderatione, vt prudenter docuit diuus Thomas, modificarentur, maiorem æquitaté præ se ferrent. Et hoc fortasse satis videri potuisset auctori suprà citato, qui longissimam & eruditam pro Iudæis apologiam scripsit: vbi late enumerat omnes qui ex Hebræis ad gradus Ecclesiasticos fuere electi: & inter alios quindecim Episcopos Ierosolymorum ante vllum Gentilem. Argumenta contraria sic solueres. 27. q. 4. ca. constitut. Dist. 4. ca. Nulla. B

Ad primum, illæ auctoritates solum probant non esse excludendos ab ijs quæ pertinent ad salutis consequutionem. Ad secundum, decretum illud intelligendum est de quibusdam priuilegijs & immunitatibus, quæ communiter pertinent ad hominum conuictum, non de dignitatibus, & C gradibus, atque priuatis cętibus: vt omittam, quod hoc concilium non habet approbationem. Ad tertium, non debet videri odiosum statutum, quod in communem cedit vtilitatem, & quod est cum lege diuina, & naturali cõsentaneum: & qui ob hanc caussam nollet conuerti, non satis de sua salute videretur esse solicitus, nec ad tantam gratiam accipiendam idoneus. Ad quartum, non est cõtra iustitiam, quia nunquam deerunt digniores ex alijs fidelibus de quibus nulla est suspicio, quin melius accepta dignitate sint vsuri: & si quid hoc argumentum probat, secundum dictum cõfirmat. Nec eis ulla nota inuritur, cum si quid hac in re est notæ, id ipsi secum afferant.

D *An lex vetus conuenienter præcepta dederit circa domesticas personas.*
Disput. VI.

AD huius difficultatis explicationem supponédum est id, quod Aristoteles primo politico scriptum reliquit, Domum esse societatem naturalem ad consuetudinem quotidianam institutam; perfectamque domum ex liberis, seruisque constare, ex marito & uxore, patre & filijs, domino & seruo. Hæc domestica coniunctio refertur ad quotidianum vsum, & ad sufficientiã vitæ, quæ duobus conseruatur modis. Primo quantum ad propriam personam, per externa bona, in quibus administrandis opus est seruo: secundo, quantũ ad speciem, & ita opus est vxore ad filios procreandos: vnde illæ tres oriuntur Cap. 1.

iam

iam dictæ ſocietates,ſiue collationes. Prima poſitio,lex uetus quantum ad A
Deut.5. omnes iſtas ſocietates conuenientia præcepta tradidit. De ſeruis conſtituit ut modeſte tractarentur;& quantum ad labores,ne nimis grauarētur,vt die
Exo.21. Sabbathi quieſcerent:& quantum ad pęnas,vnde eorum mutilatores eos liberos dimittere debebant: idem ſtatuit de ancilla in uxorem ducta:ſerui ex populo,liberi poſt ſeptimum annum cum omnibus quæ portauerant dimittebantur,dato uiatico.De vxoribus,vt ducerentur vxores ex ſua tribu,ne tribus
Num. ult. Deut.25. confunderentur, vt frater duceret vxorem fratris defuncti ſine liberis, ne totaliter defuncti memoria deleretur; prohibitum fuit ducere alienigenas,ne ſeducerentur,& propinquas, ob reuerentiā naturalē, qualiter vxor
Deut.22. & 21. eſſet tractanda,ne leuiter infametur;vnde puniebatur, qui eam falſo accuſabat,ne filius pateretur detrimentum ob vxoris odium,ne maritus propter B odium,vxorem affligeret,ſed potius ſcripto libello eam dimitteret:& vt ma
Deut.24. ior dilectio a principio inter cōiuges exoriretur,iubeat,vt ei qui nuper vxorem accipiebat nihil publicæ utilitatis cauſſa iniungeretur,vt libere cū vxore poſſet lætari. De filiis,vt patres eos inſtituerent in doctrina fidei, atque
Exod 12. Deu.21. etiam in moribus:vnde de parentibus ſcriptum eſt,quod dicere deberent, Mandata noſtra audire contemnit,commeſſationibus uacat, &c. Secunda,
Ariſtot. 1. pol. c.3. Leu.25. licet ſeruus ſit aliquid domini,tamen conuenienter ſeptimo anno dimittebatur, quia a Deo in cuius cultū filij Iſrael fuerant uocati,ex Aegypto liberati fuere:vnde Deus ait,Mei ſunt ſerui,& ego eduxi eos,&c.adde,quod nō erant ſimpliciter ſerui,ideo tempore peracto dimittebantur.Tertia,licet in-
Deut.22. & 23. uenta animalia domino reſtituenda mandentur:tamen,ſeruus qui ad alium C confugiſſet non erat reſtituendus, cum dominus eum quærebat vt occideret,vel eo ad peccatum uti uolebat. Quarta,licet lex humana grauiter puniat ſæuientes in ſeruos,tamen diuina in aliquo caſu mitius ſe gerebat, hoc modo. Videbat,an læſio eſſet certa:ſi erat certa, pro mutilatione, dabatur
Exo.21. libertas:pro nece,mortis pœna cum moriebatur in manu domini uerberantis. Si non erat certa,ſed ſolum erat aliqua ſuſpicio, in proprio ſeruo nullam infligebat pœnam,vt ſi percuſſus poſt aliquot dies mortuus eſſet,tenebatur tamen ad expenſas a percuſſo factas. Sed hoc in proprio ſeruo locum non habebat,cum ſit domini poſſeſſio,quare non ſubiacebat pecuniariæ pœnæ:ideo dicitur,quia pecunia illius eſt,domini ſcilicet. Quincta,lex
Exo.21. permiſit filium,vel filiam in ancillam uendere, non in ſeruitutem ſimpliciter,ſecundum quid tanquam mercenarios ad tempus,ſed,paupertate co- D
Leu.25. gente:quo modo quis etiam ſeipſum uendere poteſt in mercenarium & colonum:vnde non licebat Iudæo poſſidere alium Iudæum,vt ſeruum ſimpliciter. Sexta,etſi pater habeat ſui filij poteſtatem,tamen ad ſeniores punien
Deut.21. Ariſt.lib.x. eth.c.ult. dus adduci debebat:quia pater non habet uim coactiuam,vt poſſit animaduertere in contumacem. Septima,quamuis Deus matrimonium cum alie-
Deut.7. Deut.21. nigenis prohibuerit,& diremerit etiam, maxime cum uicinis,ob periculū ſeductionis;tamen cum illis quæ ad verum cultum uenire uolebāt,contrahere licebat,vt patet de Ruth: nec ob aliam cauſſam captiuam in uxorem ducere licuit,raſa tamen cæſarie,circuncifis unguibu,veſte, cum qua capta fuerat,

A fuerat, deposita; quibus designatur perpetua idololatriæ reiectio. Octaua, licet Deus prohibuerit quosdam affinitatis gradus in matrimonio contrahendo: tamen iussit, demortui fratris sine liberis vxorem duci, vt esset quædam mortis mitigatio apud eum populum, qui præsentis vitæ caussa omnia faciebat. Nec alij propinquo id licebat, quia non censeretur ita esse filius demortui qui nasciturus erat: & quia alius non ita defuncti domum constituisset, vt frater, qui hac in parte fratris personam suscipiebat. Nona, est quidem inter maritum & vxorem coniunctio firmissima & indissolubilis, quam tamen tolli permisit Deus per libellum repudij, ob populi duritiem. Decima, etsi seruus domino, & filius patri fidem frangere possit; tamen in lege non est statutum sacrificium ad istã iniuriam inuestigandam, B vt ad inquirendam eam quam facit adultera; quia talis iniuria facilius committitur ob concupiscentiã, & occulte: vnde de oculo adulteri dicitur, obseruare caliginem: at aliæ infidelitates, non ita possunt latere. *Leu.18. Chrys. Deut.25. Deut.24. Mat.11. Num.5.*

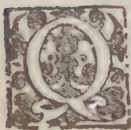
Atque hæc ex D. Thoma: ex quibus hæc oritur dubitatio, an Iudæis fuerit præceptum vt vxores ducerent ex eadem tribu, vt aperte D. Thomas docet: cuius opinioni fauet editio Latina, in qua expresse dicitur, omnes uiri ducent vxores de tribu, & cognatione sua, & cunctæ fœminæ maritum de eadem tribu: in quo ab aliis uersionibus discrepat: & oppositum ipsa consuetudine demonstratur. Nam Aaron & Ioiada Pontifices habuerunt uxores ex tribu Iuda, cum ipsi essent ex Liuitica: & Elisabeth mater Ioannis fuit cognata Virginis Mariæ, cum tñ illa esset ex tribu Leui, hæc ex tribu Iuda. C Quod si dicas fuisse dispensatum cũ his duabus tribubus, vt Christus ex sacerdotali & regia tribu tanquam Rex & sacerdos nasceretur; id non habet locum in Dauide, qui duxit Michol ex tribu Beniamim. Dicunt ergo nonnulli, si spectemus legis finem, hanc legẽ solum obligasse filias quæ in masculorum defectu succedebant in hæreditate, non autem alios siue mares, siue fœminas, quibus liberum erat nubere etiam cum aliis diuersæ tribus: quare hac in parte, non fuit opus dispensatione. Et ita excusatur Salmon qđ duxerit Rahab alienigenam ex Chananitis. Vnde patet ad dubitationem propositam. Aliqui alitèr respondent. dicentes, legem illam non obligasse ad ducendam uxorem ex propria tribu, sed non ad ducendam de alia, ne bonorum possessio confunderetur. Dicendum itaque est, nubere licuisse cũ D alia tribu, quando legis ratio non impediebat. *Iob.24. 1.2.q.105 ar.4. Num.36. Ang. Burgen. D. Tho. 4. S. d.30. q. 2. ar.1. Abul. cap. ult. Num. q.8.*

Rursus circa legem illam repudij est grauis dubitatio, an libellus repudij permissus fuerit vt licitus, an vero vt minus malum, maioris mali uitandi caussa. Et licet graues scriptores, tum ex antiquis, tum ex neotericis dicãt fuisse permissum, vt maius uitaretur malum, & ita non licuisse Hebræis aliud matrimonium inire: tamen contrariam sententiam, quæ subiiciam rationes probabilem reddunt. Primo, huic sententiæ fauet ipsa scriptura, in qua præcipitur, ne sacerdotes ducant repudiatam: quæ lex esset inutilis, si facto repudio, non licuisset cum alio contrahere, matrimonij uinculo soluto. Confirmatur, repudiata nullo modo poterat iterum a repudiante reduci: at si non soluebatur uinculum id non prohibendum, sed potius laudandum *Bonau. Ricar. Soto. Leu.21. Deut.24.*

fuit:

fuit:igitur. Secundo,eo tempore, vt ſupra ſcripſimus,licita erat polygamia A
& ita uir poterat plures vxores habere;quod ſi facto repudio, non licuiſſet
repudiatæ cum alio contrahere, profecto grauiſſima fuiſſet repudiatę lex il
Deut.24. la,ſi perpetuo continere debebat. Tertio,lex uetus non puniebat repudia-
tas,quę cũ aliis contrahebant,& tamen ſi erant publica adulteria puniri de-
buiſſent;cum ſemel in adulterio comprehenſam lapidibus puniendam ſta
tuerit. Confirmatur,quia nullibi apud Prophetas antiquæ legis magiſtros
repudiatarum adulteria palam reprehenſa legimus, vt alia uitia, vt vſuram
quam quidam uolunt fuiſſe permiſſam. Quarto,ſeruus qui uxorem duxiſ-
ſet,& filios ex ea ſuſcepiſſet,anno ſeptimo liber fiebat,ſed filiis et vxore pri
uabatur: quod ſi mulier illa non potuiſſet cum alio contrahere, perpetua
ſine culpa fuiſſet affecta pœna;vnde colligimus,cum illa diſpenſatum fuiſ- B
ſe a Deo,qui Abrahamo etiam præcepit vt Agar dimitteret, de qua creden-
dum eſt non fuiſſe obligatam ad perpetuo continendum.Dicendum eſt igi-
tur facile in ea lege Deum diſpẽſaſſe in matrimonij uinculo,ſicuti diſpenſa
uit in polygamia. Denique,hanc ſententiam uiri grauiſſimi defendunt,in
Palud.4. quibus D. Thomas,Scotus,& alij.Talis mulier dicitur in ſcriptura abomi-
d.33. nabilis Domino,quia maritus eam pollutam & abominabilem publice iu
Abulen. dicauit,cum eam eiecit,ac proinde eius uirum non amplius eam recipere,
Echius. ſi cum alio nupſerit. Sed de his alibi accuratius. Cum ergo hucuſque
Pet. a Soto. antiquæ legis naturam, præceptaque omnia, & eorundem præceptorum
Deu.24. vim,atque ſignificationes,expoſuerim, reſtat,vt de eiuſdem legis mutatio-
Ier.3. ne dicamus,non ut eſt ordinatio in mente diuina,quia hoc pacto nulla ha- C
bet mutationem,ſed ex parte rerum & operum quæ præcipit, quæ reſpectu
vnius temporis poſſunt habere vim obligandi,& non reſpectu alterius, vt
ſunt in mente humana,vel in ſcriptura. Vt autem quæ de ceſſatione dictu
ri ſumus melius intelligantur, priore loco examinandum eſt, an ullæ cære
moniæ præcepta ue antiquæ legis,ante ipſam fuerint.

An cæremoniæ veteris legis fuerint ante ipſam legem. Diſp. VII.

QVONIAM ergo nonnulli ritus ad diuinum cultum pertinen-
tes ante legem ſcriptam in uſu fuerunt, quos in hac etiam lege
fuiſſe legimus,merito de tempore cæremoniarũ legis,de qui- D
bus nunc noſtra eſt diſputatio,dubitari poteſt.Et quamuis hoc
loco detur occaſio late diſſerendi de remedijs peccati, ſiue de
ſacramentis,quæ fuerunt in lege naturæ,tamen nos vt id quod propoſitum
fuit,examinemus,de antiquis ſacrificiis leuiter aliquid attingemus. Quod
autem ante legem eius fuerint cæremoniæ ſic probatur.

Primo,ante legem offerebantur Deo animalia,& fruges,& erigebantur
Gen.4.8. altaria vt patet ex diuina ſcriptura,at iſta fuerunt etiam in lege;igitur. Se-
& 22. cundo,circunciſio fuit ante legem,& vt ſupra diximus,ad multos populos
Gen.17. dimanauit:ſimiliter & ſacerdotium,vt patet de Melchiſedech:vbi autem eſt
ſacerdotium,ibi & cæremoniæ diuini cultus:igitur,Tertio,ante legem erat
diſcre-

A diſcretio mundorum & immundorum animalium, abſtinentia a ſanguine, quæ etiam in lege ſunt repetita: erant igitur prius. De hac difficultate, cum nullæ occurrant citandæ ſententiæ, nec vlla ponenda ſint fundamenta, ſic ſtatuo.

Prima poſitio, in lege naturæ fuerunt cæremoniæ pertinentes ad diuinũ cultum. Doctrina eſt manifeſta, & patet, tum ex ſacra hiſtoria, tum ex communi omnium populorum vſu: cum apud nationes omnes in re diuina facienda aliquæ adhibitæ fuerint cæremoniæ. Secunda poſitio, in lege naturæ ante legem ſcriptam fuerunt cæremoniæ in quadruplici genere, ſacrificia, ſacra, ſacramenta, & obſeruantiæ quædam. De ſacrificijs res eſt manifeſta, quia in ea lege offerebatur aliquid Deo: de ſacris patet, quia erigebant B templa, & aras: de ſacramentis etiam, quia ſaltem debuit eſſe aliquod ſacramentum, quo expiaretur peccatum originale: de obſeruantijs eſt etiam res certa, quia apud omnes nationes fuerunt ritus aliqui, quibus ab alijs diſcernebantur. Tertia poſitio, in lege naturæ fuerunt ſacrificia quibus remittebantur peccata. Patet ex Iobo capite primo, vbi dicitur, obtuliſſe pro ſuis filijs: & ſacrificium Melchiſedech cum eſſet expreſſa figura ſacrificij Chriſti, profecto debuit peccata remittere: cum Chriſtus per quẽ omnia expiantur peccata, dicatur ſacerdos ſecundum ordinem Melchiſedech. Confirmatur, in illa lege erant ſacerdotes, quorum munus eſt offerre munera & hoſtias, vt ait Paulus: igitur. Quarta poſitio, in illa lege fuerunt vera ſacramenta. Quoniam ibi fuit vera eccleſia, vera religio, cultusque verus Dei, & C remiſſio peccati originalis per aliquod exterius ſignum, & nonnulla ſignificabant Chriſtum: igitur habebant rationem ſacramenti. Quincta poſitio, ſacrificia & ſacramenta legis naturæ, quæ vim habuere ſanctificandi, illis cultoribus fuere a Deo inſpirata. Quoniam non potuiſſent Chriſtum ſignificare: & vt illi habebant fidem explicitam Chriſti, ita habere debuerunt ſacramenta diuinitus inſpirata ad proteſtandã fidem Chriſti. Cenſendum itaque eſt Adam & quoſdam alios pios homines a Deo edoctos docuiſſe ſuos poſteros veri Dei cultum per ſacrificia & ſacramenta diuinitus inſpirata. Sexta poſitio, quamuis probabile ſit huiuſmodi ſacrificia ex libera voluntate, & ex ſolo naturę officio ab illis patribus oblata fuiſſe: tamen probabilius eſt, quod fuerint in præcepto, maxime apud illos, quibus reuelata fuere. D Quod ſit probabile non fuiſſe in præcepto, indicare videntur loca quædam diuinæ ſcripturæ, & ſpeciatim illa in quibus, ſub conditione de illis fit mẽtio: ac etiam quorundam patrum auctoritates, vt Iuſtini Martyris, Clementis Romani, Anacleti Papæ, Auguſtini, & quorundam aliorum, adde etiam quod nullibi reperitur eos ex præcepto ſacrificaſſe, quod ſi Deus Iacobo præcepit, vt ædificaret altare, id fuit ex conſilio, & priuata Dei ordinatione. Quod autem contrarium ſit probabilius, fuiſſe in præcepto reſpectu eorum ſaltem quibus reuelata fuere; primum probatur ex eo, quod apud illos erat aliquod ſacrificium pro peccati originalis expiatione, ac etiã aliquod aliud ad expianda adultorum peccata: quare vt baptiſmus & pœnitentia ſunt nobis in præcepto, ita illis illa ſacrificia debuerunt eſſe præcepta. Deinde, quia

Aug. li. 10. de ciu. c. 5.

Ier. 7.

Quæſt. 87. ad orth. li. 6. conſt. c. 20. epiſt. 2.

vana fuisset ordinatio, nisi illi erant obligati ad id exequendum, quod ordinatum fuerat. Denique, ni illi fuissent obligati in illa ecclesia ad aliquod remedium sensibile: fuissent melioris conditionis, quam nos simus, quia solo actu interno saluari potuissent. Septima positio, præceptum de sacrificio, siue sacramento pro peccato in illa lege erat determinatum vniuerse, non priuate, hoc est, præceptum erat illis vt offerrent, sed pro voluntate hoc, vel illud offerre poterant. Quoniam hoc requirebat status ille imperfectior, vt ibi nondum esset sacrorum determinatio, vniuerse loquendo, quæ postea per priuatam legem fieri debebat. Atque ex his, Doctorum conciliares sententias, quod qui dicunt non fuisse in præcepto, intelligendi sint de præcepto particulari: qui vero præceptum ponunt, de præcepto vniuerse. Rursus colligeres, ante legem Mosis in lege naturæ fuisse vera sacrificia & sacramenta, vt multi vere docent. Quod si peteres de numero, aliqui dicunt fuisse tria genera, sacrificia, oblationes, decimas: quorum sensus Diuus Bonauentura optime declarat, quem consulere poteris: de quibus omnibus legendus est Hugo, & auctor altercationis Synagogæ & ecclesiæ. Octaua positio, apud Gétes quæ verum Deum colebant, debuerunt esse aliqua sacrificia, & oblationes determinatæ a Rep. quæ obligarent subditos eo modo quo lex humana statuebat, sicuti aliæ leges obligant: quæ tñ nõ habebant rationẽ sacraméti. Patet hæc positio ex dictis, de qua, sicuti & de superioribus plura alibi. B

Aug. lib. 15. de ciu. c. 16. Cyril. lib. 4. contra Iulia. D. Tho. 3. par. q. 70. Dried. lib. 4. de dogma. eccle. c. 2.

Ad maiorem allatæ doctrinæ declarationem, notandum est, quod sicuti omnibus gentibus, & hominibus innata est quędam Dei notio, ita apud omnes semper viguisse cultum cæremoniamque erga diuinum numen; quem cultum per suos sacerdotes ei exhibebant: qui iure primogenituræ apud quosdam succedebãt: apud alios vero a populo eligebãtur. Hic cultus quattuor cæremoniarum speciebus continebatur. Etenim vnaquæque gens habuit sua sacrificia, ac etiam sacra, vt aras, templa, vestes, & vasa ad sacrificandum destinata. Rursus sacramentum aliquod, & saltem illud commune quo expiaretur originalis culpa, quod cum non esset diuinitus determinatum, non fuit vnum & idem apud omnes populos: apud aliquos tamen naturæ lumine deficiente, cessauit. Ac denique suas obseruantias, ritusque vt ex scriptorum monumentis constat. Illud etiam animaduertendum est, apud Gétes extitisse quosdam, qui maiore lumine quam humano fuerunt illustrati, quorum doctrina, quæ ad religionem pertinebãt, manifestata fuere. In hoc ordine Iobus, eius amici, & Balaam, vt aliqui volunt, ac etiam sybillæ & speciatim sybilla Sambetha omnium prima, quæ se Noe nurum fuisse tradit, & cum eo e diluuio euasisse. In his etiam a quibusdam ponitur Trismegistus, qui sane multa supra humanum sensum scripta reliquit. Nona positio, cæremonię quę fuerunt ante legẽ, non fuerunt cęremonię legis, cum non essent per legem constitutę. Primum patet ex hac scripturę sententia. Hęc sunt pręcepta & cæremoniæ, quæ mandauit dominus Deus noster, vt docerẽ uos. at non fuissent docendi si prius prædictæ cæremoniæ fuissent: igitur. Deinde, quæ ratio duo supponit; primũ, cæremonias legis ad duo fuisse ordinatas, ad Dei cultũ, & ad significãdum Christum: alterum Deum colendũ esse per aliquid

Gen. 41.

C

D

A aliquid determinatum; determinatio autem ad cæremonialia præcepta pertinet, & sicuti olim inter homines erant quædam præcepta determinantia, quæ pertinebant ad iudicia, ita erant quædam cæremoniæ, non ex auctoritate alicuius legis determinatæ, sed ex voluntate & deuotione colentiũ Deũ. Atque ex his alia efficax oritur ratio, quia cum nulla præcesserit lex quæ determinaret vllas cæremonias: igitur non fuerunt legis cæremoniæ. Verum, vt patet ex dictis, etiam ante legem fuerunt aliqui diuino spiritu illustrati, qui priuata lege ad cultum diuinum inducti, aliquid offerebant, vnde Christus etiam significaretur. Decima positio, circuncisio non potest dici sacramentum legis, quod in ea fuerit cõstitutum, sed solum quia in lege fuit seruatũ. Huc facit illa Christi sententia, circuncisio non ex Mose, sed ex patrib. *Ioan. 7.*

B Ad primum, satis soluitur ex dictis: offerebantur quidem sacrificia ex legis naturæ notitia, sed non ex aliqua lege diuinitus data, nisi generatim. Ad secundum, concedimus circuncisionem fuisse ante legem, sicuti & sacerdotium, sed non fuerunt cæremoniæ legales. Ad tertium, illa diuersitas mundorum & immundorum animalium non fuit ante legem quãtum ad esum, sed quantum ad sacrificium, quia de quibusdam determinatis animalibus sacrificia offerebantur. Vel si quid ratione esus immundum reputabatur, id erat ex consuetudine illorum temporum, sicuti nunc apud quasdam nationes aliqua reijciuntur a communi ciborum vsu: Vel, ut aliqui dicunt, illa animalia dicuntur immunda per Anticipationem, quæ figura non est insolita in diuina scriptura. *Gen. 9.*

C

An lex vetus, siue legis veteris cæremonialia præcepta cessauerint.
Disputat. *VIII.*

Circa legis antiquæ, & cæremoniarum eius cessationem, tria nobis præcipue explicanda sunt: an cessauerint, quando cessauerint, & an post cessationem aliquo pacto obseruari possint: ex quibus duo priora hac disputatione examinabimus. Quod attinet ad primum, Iudæi existimant suam legem adhuc vigere, ac etiam perpetuo esse duraturam: quibus hac in parte consentiebat Che-

D rinthus, & Ebion, qui veterem legem una cum noua seruandam esse docebant: quorum error his rationibus comprobatur. *Iren. lib. 1. c. 26.*

Primo ex multis locis diuinæ scripturæ, in quibus lex illa dicitur æterna, igitur & eius cæremoniæ. Secundo, lex illa erat bona, igitur cessare non debuit. Tertio, quia si debuisset cessare, aliquo in loco de eius cessatione futura facta esset mentio, cum sit res maximi momenti: at nullibi facta fuisse videtur: immo legimus Hebræis dictum fuisse, si surrexerit in medio tui Prophetes, aut qui somnium vidisse se dicat, & prædixerit signum atque portentum, & euenerit quod loquutus est, &c. non audies verba prophetæ illius. Ex quo loco colligeret Iudæus iure Christum a suis occisum fuisse, cũ prædixerit signa & portenta, licet euenerint. Quarto, Christus cuius omnis actio *Exod. 30* *Bar. 4.* *Deut. 13.*

nostra est instructio, non venit soluere legem, sed adimplere: ergo male facimus dum eum hac in parte non imitamur. Huic difficultati cum hic nihil occurrat notandum, sequentibus satisfacio positionibus. A

Prima positio, lex vetus cessare debuit. Primum probatur hæc ueritas ex ipsamet lege, in qua præfigurata & prędicta fuit eius cessatio. Figura expressa fuit primarum tabularum confractio: quia vt illæ primæ tabulæ nō permanserunt, ita nec prima lex permanere debuit. Fuit autem prædicta his verbis apud Ieremiam, Ecce, dies veniēt, dicit Dominus, & feriam domui Israel & domui Iuda fœdus nouum: non secundum pactum, quod pepigi cum patribus vestris. Et paullo infra, Dabo legem meam in visceribus eorum, & in corde eorum scribam eam. Respondet hic Hebræus, hunc locum intelligēdum esse de eadem lege secundum maiorem affectum erga illam. Sed hoc nihil est, quia expresse fit mentio de nouo pacto a veteri diuerso, & de alia lege non in tabulis scripta. Deinde confirmabitur ex ijs quę statim dicemus. B

Leg. Cypr. lib. contra Iud. Lact. li. 4. c. 20.

Secunda positio, lex uetus iam cessauit, in aduētu Christi per nouam legem diuinitus datam. Est doctrina fide tenenda, quæ his argumentis confirmatur. Primo, auctoritate scripturæ, quia hoc est præcipuum argumentum epistolæ ad Romanos, ad Galatas, & ad Hebræos: Inter alia quæ Paulus de hac re disputat, hæ sententiæ hanc veritatem demonstrant, Eis qui credunt circuncisionem esse ad salutem necessariam, Christum nihil prodesse: Nos non esse filios ancillæ, hoc est veteris legis, sed liberæ, nouæ scilicet legis, qua libertate Christus nos donauit. Translato sacerdotio, necessarium esse legem transferri. C

Gal. 5. Gal. 4. Heb. 7.

Testamentum nouum inueterasse prius. Legem mandatorum decretis fuisse euacuatam: Et denique, ex eo quod per Christum liberati sumus a peccato, non sumus sub iugo legis.

Ephes. 2. Rom. 7.

Secundo, determinatione concilij apostolici in hunc finem celebrati, & Florentini, in quo definitur, legem veterem cessasse in aduentu Christi. Tertio auctoritate patrum, Ita Chrysostomus, Theophylactus, Oecumenius, Augustinus, Hieronymus, & multi alij quos in re manifesta recensere nihil est necesse. Quarto, ex conditione istius legis, quia cum hac lege illi populo data fuit, vt non posset omnino seruari nisi in terra promissa.

In Paul. Colos. 2.

Ideo Naaman Syrus petiuit ab Eliseo onus duorum burdonum terræ, ut super illa in Syria vero Deo sacrificium offerre posset. At quis crederet Deū populum a se electum & tot tantisque beneficiis ornatum, per tot annorum sæcula ita deseruisse, vt eum vero sacrificio colere non potuerit, nisi iam lex illa cessasset? & hoc sane est signum euidentissimum. D

4. Reg. 5.

Quincto, quia illa signa quæ fiebant ad testificationem bonitatis illius legis nullibi apparent, Prophetia, Miracula, & Liberatio ab externis populis: quæ omnia iam ab aduentu Christi cessarunt: at vero vsque ad Christū semper habuerunt prophetas: habuerūnt etiam quædam miracula ordinaria, ut illud de Zelotypia cognoscenda, & ſm aliquos illud de leprosis, q. miraculose sanabātur, qñ a sacerdotibus sani iudicabātur: aliqua extra ordinaria, ut mortuorū resurrectio, & miraculosæ victoriæ. Qđ uero attinet ad liberationem

A nem a ſuis hoſtibus, cum erant in captiuitatibus, ſine ulla ſpe ſalutis, etiam inuiti liberabantur, vt adimplerentur promiſſiones a Deo factæ:& cum nũc non labantur in peccatum idololatriæ, ut olim ſolebant, ob quam cauſſam potiſſimum in manus inimicorum tradebantur, nunc magis liberari deberent: Atqui, ut diximus, iſta omnia ceſſarunt, igitur. Sextò, quia carent intelligentia vera, & ſpiritu recto ad exponendas ſcripturas, quod ſignum eſt euidentiſſimum. Vbi nota in ſcriptura diuina eſſe quædam quæ naturali intelligentia percipi poſſunt, alia quæ non ſine Dei auxilio & gratia, & hæc ipſimet Rabbini fatentur ſe non intelligere, & multa multo minus intelligunt, quam aliquis barbarus Philoſophus intelligeret, ut colligere licet ex multis puerilibus & impijs expoſitionibus ſcripturæ, & falſis dogmatibus:&, vt

B e multis vnum uel alterum exemplum afferam, illud Pſalmi centeſimi tertij, Draco iſte quem formaſti ad illudendum ei: ita exponunt, ut dicant, Deũ creaſſe draconem ad ſuas delicias, & quocunque die per tres horas cum eo ludere: cum alias hic locus nõ ſit obſcurus, intelligitur enim de balena, quæ natando in mare, dicitur in eo ludere: creauit ergo Deus cete, ut ludat & ſaltet in mare. Tenent traſmigrationem animarum, & propterea ſcriptum eſſe dicunt, Ne comedatur caro cum ſanguine, quia ſanguis eſt anima proximi. Denique, in Thalmuth ſcriptum eſt, licere marito abuti vxore, & ei non licere repugnare: ſicut ei qui emit carnem licet eam quocunque modo comedere. Adimpletum ergo eſt vaticinium illud, Obſcurentur oculi eorum ne videant. Denique idem confirmares omnibus rationibus, quibus probari

C poteſt Meſſiam iam veniſſe, & alijs quibus religionem Chriſtianam veram, & diuinam eſſe demonſtratur: de qua re alibi ſcripſimus. Concludamus itaque, legem illam tãquam vmbram ceſſare debuiſſe, & iam ceſſaſſe ex aduentu lucis.

Pſal 68.
Vide Chry. in hunc locum.
Lib. 3. introd. ad catechiſ.

Tertia poſitio, lex uetus ceſſauit quoad omnia præcepta cæremonialia, iudicialia, & moralia, ſed non eodem modo. Explico, certum eſt, vt ex dictis patet, legem antiquam ceſſare debuiſſe, atque etiam ceſſaſſe: ſed dubitari poteſt an ceſſauerit, quoad omnia præcepta. Aliqui ad hanc dubitationem reſpondentes dicunt, in veteri lege uaria fuiſſe præcepta: aliqua vniuerſalia pro omni gente: alia ſingularia, vel pro Moſe & Aarone, uel pro ſacerdotibus: alia pro uniuerſo populo: alia denique etiam pro aduenis, & hæc non

1. Cor. 10.
Heb. 10.
Leg. Cypr. lib. contra Iud.
Orig.

D ceſſarunt, cum eſſent vniuerſalia, cuiuſmodi erat præceptum de ſanguine, & ſuffocato, quod etiam temporibus Origenis ſeruabatur. Nunc uero aliter diſtinguendum eſt, atque tria præceptorum genera ſunt facienda, moraliũ, iudicialium, & cæremonialium, quæ omnia ceſſaſſe affirmamus, ſed diuerſa ratione. Nam iudicialia & cæremonialia ceſſarunt omnino, & ſi qui antiquæ legis ritus iudiciales, aut cæremoniales, in noua lege ſeruantur, non ex ui legis, ſed quia de nouo præcepti & inſtituti ſunt ſeruantur: atqui moralia omnia perſeuerant, quæ tamen non obligant ex ui legis, ſed quia ſunt præcepta naturalia, & a Chriſto de nouo promulgata.

Ratio diuerſitatis prima hæc eſt, quia illa priora præcepta non ſunt de lege naturæ ſicuti moralia, quæ lex æque omnes nationes obligat.

Secunda, quia illa aliquid ſignificabant, & cum ratio ſignificandi ceſſauerit, cum omnia per Chriſti mortem conſummata ſint, ipſa quoque ceſſare debuere. Hac poſita declaratione, allata doctrina probatur ex communiore ſententia, & ex eo quod in diuinis ſcripturis & in Conciliis abſolute dicitur legem veterem ceſſaſſe abſque ulla præceptorum diſtinctione. Vnde aliqui dicunt, non ſolum eſſe erroneum, ſed etiam hæreſim aſſerere aliquod antiquæ legis præceptum permanſiſſe. At alij verius eſſe putant, moralia præcepta obligare Chriſtianos, etiam vt ſunt poſita in lege Moſis, & in Prophetis. Primum, quia Chriſtus priuatim venit ad hanc legem implendam, hoc eſt perficiendam & ſtabiliendam, remotis corruptelis. Deinde, Paulus plane ait ſe legem non deſtruere ſed ſtatuere. Et cum docet legem eſſe ſeruandam, veteris teſtamenti verba ſemper adducit: quod etiam alij diuini legis nouæ ſcriptores fecerunt. Tertio, quia fruſtra adducerentur teſtimonia ex antiqua lege ad probandum præcepta moralia, de non furando, de honorandis parentibus & alia, eſſe ſeruanda ſi ut inde ſumuntur, vim non habent. Et in omnibus catechiſmis ponuntur decalogi præcepta ad verbum ex antiqua lege deſcripta: Sancti quoq; Patres dicunt, moralia præcepta veteris legis æque obligare Iudæos & Chriſtianos. Poſtremo, lex moralis veteris teſtamenti, non ſolum fuit diuina poſitiua, ſed etiam ſpiritualis, ſancta, immaculata, conuertens animas, illuminans oculos, liber mandatorum Dei, & lex quæ eſt in ęternum: ergo nulla eſt cauſſa cur omnino abrogari debuerit. Nec obſtat, quod data uideatur ei populo, quem Deus ex Aegypto liberauit, cum etiam nos in patribus noſtris in Aegypto fuerimus, & ex gentilitate conuerſi ad Dei populum adiuncti ſcimus. Neque enim populus ille antiquæ legis fuit extinctus, ſed gentium acceſſione auctus: & vt Iudæi, ita & nos filij Abrahæ ſumus. Lex vero & Prophetæ dicuntur fuiſſe vſque ad Ioannem, quantum ad figuras & veteres prædictiones, vt ex ipſa ſcriptura colligitur. Quare, cum Paulus videtur abſolute docere, legé fuiſſe ſublatam, non intelligitur de legis abrogatione, ſed de reatu legis. Alias enim non dixiſſet, ſe mente ſeruire legi Dei, & in ea cõdelectari ſecundum interiorem hominem: Quia, ſi legi ſeruiebat, lex ei non erat mortua quoad obligationem & debitum implendi. Denique, alijs in locis intelligendus eſt, de lege ut cæremonias continebat. Quæ de antiquæ legis ceſſatione dicenda reſtant, in ſequentibus diſputationibus dicentur.

Sot. Medin. Mat. 5. Rom. 3. Rom. 13. Epheſ. 6. Iac. 2. Aug lib. x. cõt. Fauſt. cap. 2. Lib. 3. cõt. epiſt. Pela. cap. 4. Rom. 7. Pſal. 18. Bar. 4. Ex. 20. 1. Cor. 10. Gal. 4. Mat. 11. Rom. 7. Rom. 7. Gal. 3. Heb. 7.

Ad primum, particula illa, golam, ideſt æternum non ſemper deſignat perpetuitatem, ſed longum tempus: dicitur etiam lex manere in æternum ratione eorum quę principaliter lex illa ſignificabat, & quoad veritaté ipſam. Ad ſecundum, alias diximus legem fuiſſe bonam, ſed pro tempore. Ad tertium, fuit præfigurata ceſſatio, ac etiam prædicta, vt diximus. Locus autem ille, intelligitur de falſis Prophetis & Doctoribus. qui ad idololatriam populum trahebant. Ad quartum, iuſtis de cauſſis Chriſtus legem illam ſeruauit: prima, vt daret exemplum obedientiæ: ſecunda, quia ceſſare debebat, voluit prius ſua obſeruantia eam honorare, docereque non eſſe malam, contra eos, qui eam vituperarunt, & vituperaturi erant: vnde etiam poſt mortem,

Aug lib. 9. cont epiſt. Pelag. c. 4.

A tem, vt ita dicam, eam cum honore quodam ſepeliri voluit: quarta, quia debebat redarguere eos, qui eam non ſeruabant, quare, cum nondum ſuam promulgaſſet, conueniens fuit, vt eam ſeruaret; quamuis eſſet ab omni lege liber. Nos vero ob contrarias rationes ſeruare non debemus: ne quod Chriſtus aboleuit, adhuc vigere demonſtremus, & in vitam reuocemus. Neque omnes Chriſti actiones imitari debemus, & quidquid ipſe fecit efficere; vt perpetrare miracula. Et vt hanc diſputationem cum Chryſoſtomo concludam, Niſi enim lex fuiſſet, gratia data vtique non eſſet. quare? quia inſtar pontis fuit. Cum enim non liceret ex magna illa humilitate in ſublime aſcẽdere, facta eſt ſcala. Scalæ verò non eſt amplius vſus: & qui per illam aſcendit, non quidem eam contemnit, ſed etiam gratiam ipſi habere nouit. Quod B vero ait, de non vſu, quo modo accipiendum ſit patet ex dictis. *Ser. 11. in epiſt. ad Rom.*

Quando lex antiqua ceſſauerit, & obligandi vim amiſerit. Diſp. IX.

RIA licet aſſignare tempora de quibus dubitari poteſt circa antiquæ legis ceſſationem: in Chriſti aduentu, & ſpeciatim cũ publice prædicare, & diſcipulos inſtituere cępit: in eiuſdem morte, qua conſummata ſunt omnia: & aliquo alio tempore poſt eiuſdem reſurrectionem. Rurſus dubitari poteſt de ceſſatione quantum ad efficaciam, ſi quam habebat in iuſtificando; & quantum ad obligationem. Denique, quæri poteſt de ceſſatione cæremonialium le-C galium, & priuatim de circuncisione. Et quoniam iſta varias habent dubitandi rationes, commodius in fine afferentur, & explicabuntur, ideo eo reijciantur.

Quod attinet ad opiniones, Diuus Thomas hac de re ita ſentit. Primum ante Chriſti paſſionem lex vetus & eius cæremoniæ non ceſſarunt, ſed fuerunt in præcepto, & habuerunt ſuam vim vſque ad mortem, ſiue reſurrectionem Chriſti. Deinde, Chriſti baptiſmus, ab eo tempore quo inſtitutus fuit, cępit eſſe in vſu & ſub conſilio, remanſit tamen circunciſio ſub præcepto. Tempus inſtitutionis fuit, cum Chriſtus baptizatus eſt in Iordane. Poſtremo lex vetus, & quantum ad vim, & quantum ad obligationem ceſſauit in Chriſti morte: vnde conſequitur, vt tunc lex noua obligare cæperit, cum D vetus omnino mortua eſſet. At vero Scotus, quem nonnulli ſequuntur, ita de re propoſita opinatus eſt. Primũ, a baptiſmi inſtitutione circuncisionis obligatio ceſſauit, ita vt fuerit tantum ſub conſilio: & ita pari paſſu procedebat cum baptiſmo, quantum ad vim obligandi. Deinde, mortuo Chriſto, adhuc circunciſio perſeuerauit ſub conſilio, vſque ad promulgationé euangelis. Poſtremo, lex uetus quoad vim & obligationem non ceſſauit in paſſione Chriſti, ſed durauit vſque ad ſufficientem Euangelij promulgationem, quæ cæpit a die Pentecoſtes. Non fuit itaque lex vetus extincta in morte Chriſti, in quo Scotus diſſentit a Diuo Thoma: & ita obligabat, eos præſertim, qui ignorabant nouæ legis inſtitutionem. Nos de hac difficultate ita ſtatuimus.

Prima positio, lex vetus nec secundum efficaciam, nec secundum obligationem cessauit ante Christi mortem. Doctrina est communis & certissima: quoniam Christus eam seruauit, & seruandam docuit: & confirmatur, quia eo tempore lex noua nondum erat promulgata: ergo vetus non cessauerat. Secunda positio, circuncisionis præceptum non cessauit quantum ad obligationem ante Christi mortem. Hoc affirmauerim cõtra Scotum & Gabrielem, qui volunt cessasse quantum ad obligationem præcepti, & solum fuisse sub consilio. Primum, ista opinio est contra communem sententiam, & speciatim contra Hieronymum, & Augustinum, & nullo firmo vtitur fundamento. Deinde, lex vetus, vt est probatum, non cessauit, nec impleta fuit nisi in morte Christi: igitur nec circuncisionis præceptum: quod si cessasset, nec etiam fuisset sub consilio. Tertia positio, veteris legis cæremoniæ quantum ad significationem, & protestationem Christi venturi, cessarũt in morte Christi. Doctrina est communis & certissima: quia omnia per Christi mortem consummata sunt: ac proinde in Cruce positus dixit, consummatum est, & velum templi scissum est. Quarta positio, præceptum circuncisionis non cessauit quantum ad vim & obligationem, quam habuit statim a passione Christi, sed eam apud ignorantes nouæ legis obligationem retinuit, vsque ad Euangelij promulgationem. Est hæc doctrina Diui Bonauenturæ, quam sic probo. Primo, quia si cessasset, fuisset aliquis status sine remedio, quod est absurdum, & contra prouidentiam diuinam: siquidem baptismus erat impossibilis apud eos, qui inuincibiliter nouam legem ignorabant: neque refugiendum est ad miracula, vbi ordinaria potest esse prouidentia. Secundo, remedium quod erat in lege naturæ non cessauit, vt etiam Sotus ipse, qui contra sentit, fatetur, sed perseuerauit vsque ad Euangelij promulgationem: igitur nec circuncisio a Deo instituta cessare debuit. Tertio, si circuncisio tunc vim suam amisit, ea maxime caussa, quia erat professio Christi venturi: sed hoc non impedit, quia licet cessauerit, vt signum, non tamen vt erat remedium originalis culpæ: & tam falsa fuisset illa oblatio in fide parentum, quod erat remedium naturæ, quam protestatio fidei per circuncisionem, verum fides illa non erat diuina, sed humana, non tamen sine suo merito. Neque hoc mirum videri debet, si hoc priuate tribuitur circuncisioni, quia non fuit cæremonia pura legalis, sed ante legem vim habuit. Quincta positio, probabiliter dici potest, legem veterem expirasse in morte Christi quãtum ad vim suam in radice, & paulatim cessasse prout noua successiue promulgabatur, & apud hos, vel illos innotescebat: ita vt tunc plene cessauerit, quando plena fuit legis nouæ facta promulgatio. Sexta positio, cum dicitur legem cessasse in passione, in qua consummata sunt omnia, intelligitur quantum ad caussam ob quam lex illa introducta fuit, non quãtum ad vim, donec promulgaretur noua, qua promulgata, vetus cessauit. Vbi nota, nos non affirmare per aliquã Christi actionem præter passionem, vt per resurrectionem, legem cessasse, vt aliqui affirmare vidẽtur: quia Christus nihil meruit post mortem, cum non esset viator. Quod si dicas resurrexisse ob iustificationem nostram; id vt aliqui exponunt, intelligitur secundum

In 4. S. d. 3. p. 3. q. 2.

D. Thom.

A B C D

A dum ſimilitudinem, quia noſtra iuſtificatio & ſpiritualis reſurrectio eſt ſimilis reſurrectioni Chriſti, ſicuti & mors. Sufficienter itaque Chriſtus per mortem ſuam noſtram iuſtificationem & reſurrectionem meruit; cuius meritum in paſſione cõſummatum eſt, ad quod nihil pertinet reſurrectio. Sed de legis ceſſatione, & obligatione plura infra, cum de legis nouę promulgatione agetur. Nunc quaſdam dubitationes contra ea qui diximus, diſſoluamus.

Prima, cæremoniæ omnes antiquæ legis erant figuræ Chriſti, & gratiæ quæ data fuit per Chriſtum, qui fuit finis legis: ergo, Chriſto adueniente, ſtatim lex vetus ceſſare debuit: non igitur poſt eius mortem, vel in morte. Reſpondeo, iſta omnia non debuiſſe ceſſare, antequam conſummarentur per *Heb* 10. *Ioan.* 1. *Matt.* 5.
B mortem Chriſti, quam ſignificabant: & ui paſſionis eiuſdem nobis datur gratia per dictas cæremonias ſignificata. Secunda, ſi paruulus ex Iudæis baptizatus fuiſſet ante Chriſti paſſionem & mortuus eſſet, vtique ſalutem adeptus fuiſſet: igitur inſtituto baptiſmo, circuncifio non amplius obligabat: ſiquidem ſi obligaſſet, ſine ea puer ſalutem conſequi non potuiſſet. Reſpondeo, ideo ſalutem fuiſset adeptus, quia accepiſset ſacramentum regenerationis: pater tamen eius peccaſset non ſeruando legis adhuc obligantis præceptum.

Tertia, qui Chriſti miracula ante eius mortẽ uidebãt, tenebãtur credere, iuxta illud. Si non ueniſſem, & loquutus non fuiſſem eis, peccatũ non haberent, peccatum nimirum infidelitatis: ergo tenebantur profiteri Chriſti fi- *Ioan.* 15.
C dem, cuius profeſſio fit per baptiſmum: ergo baptiſmus iam inſtitutus obligabat ſub præcepto. Reſpondeo, concedendo eos qui certiſſimis argumentis uidebant Chriſtum eſſe verum ſaluatorem, fuiſſe obligatos ad credendum; non tamen ad ſuſcipiendum baptiſmum ante legis antiquæ ceſſationem, quam per circuncisionem profeſſi fuerant; quamuis credibile ſit omnes eos qui ad Chriſtum accedebãt, etiam baptizatos fuiſſe, cum baptiſmus iam cępiſſet eſſe in vſu: at vero qui ſuperſtites fuere poſt legis nouæ promulgationem, baptiſmum ſuſcipere debebant. *Ioã.* 3. & 4

Quarta, nemo aliter ſe habet ad aliquam legem de nouo, quam prius ſe haberet, niſi quia ei eſt aliter notificata, atqui ante paſſionem nemo tenebatur ſuſcipere baptiſmum: ergo nec donec fuit promulgatum euangelium,
D id quod poſt multos annos accidit: quare non cæpit ſtatim obligare ab eius promulgatione, ſed poſt ſufficientem promulgationem. Reſpondeo, vt lex obliget, ſatis eſt ſi ſit publice promulgata, vt ſupra docuimus: quamuis aliquis ab eius tranſgreſſione ob ignorãtiam inuincibilẽ excuſari poſſit. Errat itaque, vt dixi, hac in parte Scotus, dum non vult legem obligare donec ad notitiam uenerit, cum ſtatim a ſolemni publicatione obligare incipiat. *Lib.* 3.
Quincta, Chriſtus ante mortem, ſuam legem ſanciuerat & docuerat: ergo ipſo mortuo ſtatim lex vetus ceſſare, & noua obligare debebat; cum Chriſtus ſtatim a reſurrectione Apoſtolis dixerit, Euntes in mũdum uniuerſum, prædicate Euangelium omni creaturæ. Reſpondeo, Chriſtum ante paſſionem non docuiſſe omnia, ſed multa poſt reſurrectionem vſque ad aſcenſionem *Mar. ult.*

docuit,

Mat.10. docuit,& quæ docuit,pro populo Iudaico docuit,ad quem se missum fuisse A
aiebat. Sed de hac re infra latius. Sexta,lex uetus una cum Christo spira-
uit:igitur,Christo mortuo,nõ amplius obligabat.Respondeo, spirasse quá-
tum ad significationem, non quantum ad obligationem, donec alia lex le-
gitime promulgaretur.

An obseruatio legalium post Christi mortem fuerit licita. *Disput.* X.

QVONIAM ergo lex vetus,noua promulgata, uim significan-
di,& obligãdi amisit,restat vt uideamus, an aliqua ratione ser
uari potuerit:& quod potuerit,sic probatur. Primo,exemplo B
Apostolorum,qui eam seruarunt: Paulus circumcidit Timo-
theum,& seipsum purificauit:Petrus seruauit legalia: Omnes
Act.15. Apostoli in concilio Ierosolymitano statuerunt quædam legalia seruanda
can.si quis. esse, etiam a Gentibus: & in concilio Bracarense damnatur sub anathema-
d.30. te,qui damnat abstinentes ab idolothito,& suffocato,vnde probares,non so
lum fuisse licitum seruare,sed etiam debitum, cum Conciliorum sanctio-
nes seruandæ sint. Secundo, ciborum discretio pertinet ad legem cęremo-
nialé, at cibos discernere etiam post Christi mortem per Paulum in episto
Cap.14. la ad Romanos,licet: ait enim ununquenque hac in parte abundare posse:
igitur. Tertio,Christiani apud Aethiopes circunciduntur: & tamen a qui-
Caiet.3.p. busdam Theologis non damnantur,sed potius laudantur:igitur. Confir- C
q.37.ar.1. matur,si quid implicat,est significatio:atqui hæc non impedit, cum multæ
cæremoniæ quæ erant in ueteri lege vsurpentur ab Ecclesia,vt vestes sacræ,
primitiæ,thurificatio,& aliæ:igitur. Et cum ecclesia vtatur tota legis vete-
ris doctrina,cur non etiam omnibus cæremoniis?

In hac difficultate magna fuit concertatio inter Hieronymum & Augu-
stinum,vt ex eorum epistolis ultro citroq; scriptis cognoscere licet: Hiero
nymi sententia his dictis explicatur.Primum, legalia usq; ad Christi mor-
tem uim obligationemque suam retinuerunt:Secundũ,post mortem vtrun
que amiserunt,& ita euaserunt mortua: Tertium,non solum erant mortua,
sed etiam mortifera, hoc est, qui ea tanquam legis cæremonias seruabant,
peccabant: Quartum, Apostoli seruando interdum legalia non seruarunt D
vt legis erant cæremoniæ, sed ob alias caussas, vt siquis modo in sabbatho
animi caussa cessaret, & propter scandalum:ac proinde simulabant se serua
re:& hoc vsque ad sufficientem Euangelij promulgationem. Quod si Hie-
ronymo obiicias Pauli factum, qui restitit Petro legalia seruanti, ob quam
caussam reprehensibilem uocauit;igitur Petrus vere seruabat. Responde-
ret Hieronymus,illam reprehensionem fuisse simulatam, ex conuentione
inter ipsos,vt hac ratione legalia omnino cessarent. Vnde infert,neutrum
peccasse,nec Petrum legalia seruando,nec Paulum reprehendendo. Augu-
stini sententia his dictis exponitur. Primum,legalia uim & obligationem
habuerunt usque ad Christi mortem: Secundum ab hoc tempore cessarunt

& ita

A &c ita mortua ſunt: Tertiũ, vſq; ad ſufficientem euangelij promulgationé eorum obſeruatio non fuit illicita & mortifera, & ita ſeruari potuerunt. Quartum, Apoſtoli non fictione, ſed uere ſeruarunt legalia, vt hac ratione cũ quodam honore lex iam mortua ſepeliretur. Quinctum, poſt ſufficientem legis promulgationem legalium obſeruatio facta eſt mortifera. Sextum, Paulus uere nõ ficte reprehẽdit Petrum, qui in eo, facto peccauerat, leuiter tñ.

Ex quibus facile intelligi licet, in quibus hi duo doctores diſſenſerint: Hieronymus duos agnouit legis ſtatus, vnum viuum, alterum mortiferum. Auguſtinus vero tres, vnum inter medium, mortuum, & alios duos: Hieronymus ponit obſeruationem & reprehenſionem fictam, Auguſtinus vtranque veram: Hieronymus excuſat Petrum a peccato, Auguſtinus non item.
B Hieronymi ſententia his nititur fundamentis.

Primo, aut Apoſtoli poſt Chriſti mortem credebant legem veterem habere vim aliquam, aut eſſe omnino exſtinctam: primum dici non poteſt, quia diuinus ſpiritus eos omnem veritatem docuerat, alias erraſſent in fide: ſi alterum, non debebant vere ſeruare, quia peccaſſent; ſimulate igitur ſeruarũt. Quare, cum Paulus ſe purificauit, quod fecit poſt viginti annos, vel circiter a paſſione Chriſti, ſi uere & ex animo legalia ſeruaſſet, grauiter peccaſſet. Secundo, ſi quid obſtat, cur non ficte ſeruauerit, id erit, quia ſimulatio non eſt licita: atqui hoc non impedit: igitur. Minor propoſitio duplici confirmatur exemplo; Iehu ſimulauit idololatriæ cultum, vt poſſet occidere ſacerdotes Baal: quod factum, videtur a Deo commendari his verbis, quia ſtudioſe egiſti. Naaman ſyrus petijt ab Eliſeo vt ſibi liceret adorare in templo Idoli, cum eius Rex innitebatur ſuper eius manum, quando in templo adorabat, cui reſpondit, Vade in pace: quibus verbis uidetur ei talem ſimulationem conceſſiſſe, neque enim Naaman vere adorare uolebat. Tertio, non minus peccat, qui factis fidem proteſtatur, quam qui ſolis verbis: at, ſi quis poſt Chriſti aduentum diceret eum eſſe venturum, erraret in fide: ergo & qui factis, id quod faciunt qui ex animo poſt Chriſti mortem legem ſeruant. Confirmatur, aut ceſſauit legalium ſignificatio, aut non: ſi ceſſauit, ergo eorum ſublato officio vere ſeruari non debuerunt: ſi non ceſſauit, falſam habebant ſignificationem, ac proinde ſeruari non debuere. Quarto, quia illa ratio diui Auguſtini, qua dicit fuiſſe ſeruanda, ut cum honore ſynagoga ſepeliretur, videtur pure humana, cum nullum in diuinis literis fundamentum habeat. Quincto, ſi legalia dicebantur mortua & non mortifera, quia Euangelium non erat ſufficienter promulgatum: ergo poſt multa tempora, & ſuperioribus annis apud multas nationes ſeruari potuiſſent; cum nihil de Euangelio audiuiſſent: Denique, pro hac ſententia facit multorum ſcriptorum auctoritas, vt Origenis, Euſebij, Didimi, Apollinaris, Chryſoſtomi, Oecumenij, Theophilacti, & Caſſiani. Hanc eandem opinionem amplexus eſt Adrianus in quartum ſent. diſt. prima, ob duas rationes. Primum, quia videtur communior antiquorum patrum ſententia, vt etiam Hieronymus teſtatur. Deinde, quia diui Hieronymi doctrina approbata eſt ab Eccleſia, vt patet can. ſancta Romana diſt. 15. Pro ſententia diui Auguſtini hæc faciunt argumenta.

4. Reg. 10. *4. Reg. 5.* *Lib de ſacerd.* *In Ep. ad Galat.* *q. 1. ar. 1.*

(C and D section letters in left margin.)

menta. Primo, quia certis scripturæ diuinæ testimonijs constat, Apostolos vere seruasse legalia: quia Paulus circuncidit Timotheum, & seipsum purificauit. Secundo, quia Pauli reprehensio non fuit ficta, sed vera: alias eius ratio ad confirmandos Galatas fuisset friuola. Tertio, pro hac sententia facit auctoritas Cypriani, & Ambrosij quos Augustinus citat, ac etiam Bedæ, in Act. apostolorum; & nunc est communis Theologorum consensus. Cum ergo ambæ opiniones suas habeant probabiles rationes, sunt qui dicāt ambas esse probabiles. Nec desunt qui affirment hos duos eximios doctores inter se non omnino dissentire, cum unus non impugnet, quod alter negat: & ita non uersantur circa idem, nec vnus quod alter intēdebat, plane intellexit. Nam Hieronymus, contendit eum esse Ebionitam, qui vult mortuo Christo, necessarium esse legem seruare, id quod Augustinus non asseuerabat. Augustinus uero contra Hieronymū demonstrat nō licere mentiri, & mendacium esse illicitum; & tamen nunquam Hieronymus dixit, illam simulationem fuisse mendacium. Rursus, Augustinus non potest negare aliquam fictionem in Apostolis respectu aliorum; nec Hieronymus, quin aliquo modo deberent seruari legalia. In eo tamen dissentire uidentur, quod Augustinus uoluit uniuersalier, et in omni casui fuisse licitum seruare legalia: Hieronymus uero, non nisi ad uitandum scandalum, & propter quandam dispensationem, ita vt non esset vera obseruatio. Quare hi duo Patres non tantum dissident, quantum aliqui arbitrantur. Quid autem priuatim hac in parte tenendum sit, sequentibus positionibus docebo.

Ser. de circunc. *Tost in paraad.* A B

Prima positio, diui Hieronymi opinio non est improbabilis, quod non fuerit licitum seruare legalia post Christi mortem, nisi propter scandalum. Primo quia Apostoli statuerunt quædam legalia seruanda propter scandalum: Paulus circuncidit Timotheum propter Iudæos. Petrus & Barnabas & Iudæi conuersi, per simulationem, vt Paulus ait, legem seruabant. Deinde, quia certum est legem illam post morté Christi cessasse, & hoc tanquam dogma docebant Apostoli; igitur, si seruabatur solum per simulationem serbatur. Nec hic obstat mendacium: quia licet ueritatem occultare ad uitandum scandalum, cum sine scandalo fit, vt patet duobus exemplis supra allatis, & ex facto Iosue qui se timere, ac etiam Dauid, qui se stultum esse finxit. Licet itaque ex caussa aliquem eludere: At vero si simulatio esset cum scandalo coniuncta, vsurpanda non est: ob quam caussam Eleazarus carnes edere noluit. Quod autem aliqui dicunt in Concilio Florentino fuisse decretum, post Christi passionem, quamuis legalia cessauerint, potuisse tamen seruari usque ad Euangelij promulgationem, id non reperitur, & siquid tale reperitur, intelligi potest, fuisse licitum, modo iam dicto. Postremo, Apostoli interdum dissuadebant obseruationem legalium, quia reuera cessauerant: interdum vero obseruabant, & hoc propter scandalum: igitur non vere, sed simulate, & ex quadam dispensatione seruabant. Secunda positio, sententia diui Augustini quod attinet ad obseruationem legalium, an fuerit ex se licita, est probabilis. Primum, quia par erat, vt lex illa non tam cito ita aboleretur, vt euaderet mortifera; vt in hoc distingueretur a ritibus Gétium:

Act. 15. *Act. 16. & 21.* *Gal. 2.* *Cap 6.* *1. Reg. 22.* *dist. 43. ca. in mandatis.* *22. q. 2. ca. utilem.* *Caiet.* *Sot.* C D

A tium: vt oſtenderetur fuiſſe a Deo, & vt tolleretur occaſio Hæreticis oblatrandi contra eam. Deinde, quia Apoſtolorum obſeruatio non facile per ſimulationem defenditur: &, ſi reprehenſio Pauli in Petrum non fuit ficta, vt ſtatim dicam, Petrus non ficte ſeruabat. Quare probabilior eſſe videtur Auguſtini ſententia: quæ rurſus ex ſolutione argumětorum contrariæ opinionis confirmabitur. Tertia poſitio, reprehenſio qua Paulus vſus eſt in Petrũ, non fuit ficta, ſed vera. Primum probatur ex cõmuniore ſententia: id enim nunc omnes doctores affirmant. Deinde ex ipſamet ſcriptura, & verbis diui Pauli, quibus hoc plane docet: ait enim ſe reſtitiſſe: eum fuiſſe reprehenſibilem: & licet græce legatur, reprehenſum, quaſi Gentes a quibus ſe ſubtrahebat eum reprehendiſſent: tamen eadem eſt ſententia: Vidiſſe eum non
B recte ambulare ad veritatem Euangelij: ei coram omnibus dixiſſe, Tu, cum Iudæus ſis, gentiliter viuis, & non Iudaice, quomodo Gentes cogis Iudaizare? Vt autem melius id de quo agimus intelligas, nota. Cum Petrus Antiochiæ ageret, promiſcue cum Gentibus quibuſcunque cibis veſcebatur. Interim ſuperuenere quidam ex Iudæis Chriſtiani: qui cum nondum legem eſſent plane edocti, inique ferebant eorum ſuperſtitionem durius caſtigari. His, cum Petrus conſultum vellet, a Gentium menſa ſe ſubtrahebat: vnde Gentes offendebãtur, quod quaſi impuræ a Petro relinquerẽtur, ac proinde a certis cibis in lege prohibitis ſibi abſtinendum eſſe ſuſpicabantur. Quinimo plerique ex Iudæis ad fidem cõuerſi, inter quos Barnabas ex hoc Petri facto nutare cœperunt. Paulus ergo, cum vtrique populo cautum
C vellet, Petro in faciem reſtitit; vt Iudæi videntes Petrum palam a Paulo obiurgari, nec repugnare, vel ex ipſo ſilentio intelligerent, nihil iam eſſe immundum, ſimiliter & Gentes. Quod ſiquid Petrus hac in parte peccauit, leuiter peccauit, ex amore in ſuos, hoc eſt in Iudæos, quibus ſeſe accommodare, aut plus iuſto fauere voluit. Poterant itaque Iudæi, vt iam aſſuefacti in lege, legalia aliqua parte ſeruare, cum tamen, vt ait Paulus, ſcirent ſe non iuſtificari ex operibus legis: ad quod faciendũ Gentes traducendæ non erãt. Ideo Paulus circuncidit Timotheum, qui natus erat ex matre hebræa, non autem Titum, ex Gentibus oriundum; quamuis aliqui falſi fratres, qui legis veteris obſeruationem introducere nitebantur, eum ad hoc faciendum impellerent. Cæterum, cum inter Gentes & Iudæos nata eſſet diſcordia, *Gal. 2.*
D quod illæ ſimplicem fornicationem putarent non eſſe peccatum; hi vero legalia, aliqua ſaltem parte, eſſe ſeruanda; ideo Apoſtoli, congregato concilio, ſtatuerunt eſſe abſtinendum a fornicatione, & a quibuſdam cibis in lege prohibitis; vt a ſanguine, a ſuffocato, & a carnibus dijs immolatis, cum hæc maxime idolomaniæ ſuperſtitionem attingerent. Fuit itaque hoc ſtatutum factum propter Gentes: & non ſine diſpenſatione diuina; ut Chriſtiani ex diuerſis religionibus coeuntes, quiete viuerent, & vt doceretur legem antiquam non fuiſſe malam. Quarta poſitio, poſt ſufficientem legis nouæ promulgationem & notitiam, legalium obſeruatio facta eſt mortifera; hoc eſt ea ſine graui peccato obſeruare non licet, vt ſunt legis antiquæ præcepta. Primum patet hæc poſitio ex communi omnium ſanctorum Patrum

Aug epist. 18. & 19. Innoc. cap. maiores, de Bapt. trum & Scholasticorum doctrina: Magistri, D. Thomæ Bonauenturæ 4. sen. dist. 3. Alexandri, Alberti, Scoti, Durandi, Richardi, Gabrielis, & aliorum. Secundo, quia ex tali tempore nõ vigent amplius caussæ illæ ob quas prius sine peccato seruari poterant. Postremo idem confirmatur ex Concilij Florentini decreto, in quo hoc est determinatum. Vnde siquis nunc seruaret legalia, tanquam hæreticus, vel apostata ab officio inquisitionis haberetur. Quincta positio, obseruatio decreti apostolici de legalibus quibusdam seruandis, quamuis durauerit, in quibusdam præsertim locis, post euangelij promulgationem: tandem extincta est. Quare non tenemur modo ad illud decretum seruandum, quidquid quædam Glossa dixerit. De hac consuetu- A

Cap. 9. 32 q. 4. ca. sicut. D. 50. ca. presbyter. dine meminit Tertullianus in suo apologetico, Augustinus libro de bono coniugali, Concilium Aurialense secundum, can. vigesimo, ac etiam Concilium Gangrense. Itaque censendum est vsque ad horum conciliorum, & scriptorum tempora durasse, & post ipsa desuetudine cessasse. B

Ad primum, quid ad hoc argumentum respondendum sit, satis patet ex dictis, propterea nihil est cur aliquid priuatim dicamus. Ad secundum, ut huius argumẽti solutio plene intelligatur, animaduerte, olim inter primos ex Iudæis Christianos fuisse aliquam dubitationẽ de abstinentia a quibusdam cibis, cum uiderent multarum rerum esum fuisse a Deo prohibitum. Quidam magis perfecti & edocti in religione Christiana pro certo habebant, nullos cibos habendos esse pro immundis, ac proinde omnibus vescebantur: iuxta reuelationem diuo Petro factam. Alij uero minus perfecti, nõ dum plane in fide edocti & confirmati, a quibusdam abstinendum esse putabant. Diuus ergo Paulus hanc dissensionem auferre uolens, monet perfectiores, vt minus perfectos non damnent; sed eos sustineant, & in suo sensu abundare sinant. Qui ergo credit se manducare (hoc est sibi licere manducare) omnia, is uescatur omnibus: qui uero infirmus est, idest animo dubio & incerto, an sibi liceat, abstineat, alias manducet, id nimirum, quod lege non esse prohibitũ nouit. Ne faciens contra fidẽ, hoc est contra conscientiam, peccet. Nemo itaque tenetur discernere cibos iudicando eos esse mundos, vel immundos, nisi forte ex conscientia errante. (margin: Act. ; Gagn.) C

Ad Tertium, quod attinet ad ritum illum Aethiopum, varij scriptores, varie sentiunt, nos ita statuimus. Primum, certum est licere se circuncidere ratione sanitatis. Secundum, si populi illi ad imitationem Christi pueri se circuncidunt, non vt legem seruent, fortasse nihil peccant. Verum, cum fuerint ab Ecclesia Romana admoniti, & non cessent, videntur existimare, circuncisionem esse necessariam. Tertium, maiores, & qui præsunt apud ipsos, cum non excusentur ignorantia inuincibili, hac in parte peccant: secus uero inferiores in quibus dicta ignorantia reperiri potest. Quidam tamen Lusitanus, qui de eorum moribus scripsit, eos defendit, hac ratione nixus, quod Ecclesia Romana eos non damnat, sed potius ad communionem admittit. Ad confirmationem, quædam cæremoniæ, in quibus præcipue consistebat antiquæ legis cultus, non vsurpantur ab Ecclesia: &, si quibus vtitur non ideo utitur, quia in lege ueteri sunt ordinatæ, sed quia eas ipsa constituit, (margin: Demian. Gois.) D

A tuit, cum ſint ad diuinum cultum religionemque magis accõmodatæ: quas etiam aliqua parte ius gentium dictat, ac proinde non ſunt puræ ueteris legis cæremoniæ. Huc etiam referres ieiunium quattuor temporum, quod apud Hebræos fuit in uſu, ab eccleſia uſurpatum: non per quandam cacozeliam iudaicam, vt Hæreticus ait, ſed vt in bonis operibus ad pietatem pertinentibus Chriſtiani, quorum iuſtitia iudaicam ſuperare debet, a Iudæis nõ ſuperentur. Nec par ratio eſt de cæremoniis externis & de ſacris libris doctrinaque prophetarum, quia in cęremoniis legalibus nulla eſt vtilitas, ſed mera ſuperſtitio Deo inuiſa & ingrata: at uero antiquæ doctrinæ vſus maximas ſecum utilitates affert. Valet enim, ad confirmandam fidei doctrinam ad conuincendos & arguendos Iudæos: ad inducendos alienigenas ad fi- *Iſa. 3.* *Malac. 1.*
B dei ueritatem, dum noſtræ fidei oſtenditur antiquitas, conſtantia, & veritas, *Augu in* cum ea quæ credimus fuerint multo ante prædicta. Sed de hac re alio ope- *pſal. 58.* re plura. Et quoniam Auguſtini ſententiam probabiliorem eſſe diximus, ideo ad eius maiorem confirmationem argumentis pro altera opinione factis reſpondeamus.

Ad primum, vt ſciebant Apoſtoli legem ceſſaſſe, ita non ignorabant ob allatas cauſſas ſine peccato ſeruari poſſe: neque enim illa ſeruabant, vt profiterentur fidem in Chriſtum uenturũ, ſed vt oſtenderent legem illã fuiſſe a Deo, & ita non debuit ſine aliquo honore, vt ita dicam, ſepeliri, ſicuti gentium ritus. Seruarunt igitur in ſignum approbationis, quorum tamen approbatio quibuſdam hæreticis, qui poſt Apoſtolos emerſerunt, & legem il
C lam damnarunt, non fuit ſatis. Seruabant itaque ex animo, ſed non ut erant legis proteſtationes & ſigna Chriſti uenturi. Ad ſecundum, quidam dicunt non licuiſſe ſimulare obſeruationem legaliũ, ſi erat mortifera, ſicut non licet, quocunque facto ſimulare ſe adorare idolum: vt ſicuti modo ea ſimulare non licet, ita nec tunc licebat. Sicuti igitur idololatria eſt per ſe mala, ita *Gen. 31.* & eius ſimulatio, qualis fuit illa Rachelis, quæ ſimulauit ſe non abſtuliſſe *Lyran.* idola parentis quæ tamen abſtulerat, vt aliqui ſcribunt. Sed hoc intelligen- *Pau. Burg.* dum eſt, vt Medina ſcribit, de ſimulatione ut includit mẽdacium facti, quo modo hypocrita dicitur ſimulare uiri iuſti perſonam, ex quo facto mentitur: non autem vt ſimulatio ad omnem ſimulationem extenditur. Quare, qui in ſcena perſonam idololatræ falſo deo ſacrificantis agit, non peccat,
D nec facto mentitur. Vnde ſapienter Auguſtinus dixit, a mendacio exclu- *Lib. de* dendos eſſe iocos. Rurſus, ſerio etiam ſimulando licet occultare religio- *Men.* nem & ueritatem, quamuis alius decipiatur, quo modo Dauid ſe demẽtem finxit: & aliquis idololatriam fingere poſſet, modo, non requireretur de uero cultu, aut alios ſuo facto ad errorem non induceret, aut eos qui in errore ſunt non confirmaret; qua ratione Naamam excuſatur, & Iehu laudatur. Et ſane hoc modo legalium obſeruationem ſimulare licebat: ſed tamen, nõ ſimulate ſeruaſſe, veriſimilius eſt. Ad tertium, non eſt par ratio de factis & dictis, nam dicta, ſiue uerba ſolum ſignificant, at uero res & ſignificant, & ſunt aptæ ad Deum colendum: vnde, remota ſignificatione, adhuc in alium finem vſurpari poſſunt. Seruabant igitur legalia, non ut ſignificabant, non

vt erant

vt erant viua, ſed vt mortua, vt cum quodam honore, paulatim ceſſarent. Vnde patet etiam ad confirmationem. Ad quartum, Auguſtini opinio ideo probabilior cenſetur, quia habet probabiliores rationes, quantum ad conuenientiam obſeruationis legalium: quod vero attinet ad Petri reprehenſionem, habet euidentem ſcripturæ auctoritatem. Ad quinctum, non eſt par ratio de illis primis temporibus, nõdum plene Euangelio promulgato, & de poſterioribus ſæculis, in quibus, ueritate & luce euangelica prorſus manifeſtata;, omnis exterior cultus, tum legis naturæ, tum Moſaicæ, omnino ceſſaredebuit. Ad vltimum, dicendum eſt illos auctores fuiſſe in opinione probabili, nec enim dicerem, omnes illos fuiſſe ſuſpectos de hæreſi: & cum hoc tempore omnes alij contra ſentiant, cum illis ſentiendum eſt. Vnde ſolueres primum Adriani argumentum quia, ſi ſpectandus eſt doctorum conſenſus, plures pro ſe nunc habet Auguſtini ſententia. Alterum uero parum urget, quia D. Hieronymi doctrina, non ita eo loco approbatur, vt in re probabili ab eo diſſentire non liceat: alias non fas eſſet nunc aſſerere aliquos libros eſſe canonicos, quos non admiſit Hieronymus, aut ſaltem de illis dubitauit.

Libri decimiſexti finis.

DIVINARVM, HVMANARVMQVE LEGVM

LIBER XVII.

In quo de natura & proprietatibus legis Euangelicæ agitur.

An lex Euangelica sit ab alijs legibus diuersa. Disput. I.

A T lex Euangelica est omnium creatarum legum optima, quippe quæ alijs omnibus vitam absolutionemque tribuit; ita ab ijs qui salutem per omnium legum obseruationem consequi volunt, diligentius tractanda atque cognoscenda est. De hac itaque cęterarum legum perfectrice, in vltima huiusce nostræ tractationis parte acturus, priore loco eius naturam attributionesque explicabo, postea de eius actibus, siue materia, disputabo. Quod igitur ad priorem partem attinet, illa se primo nobis difficultas excutiendam offert, sit ne lex quædam ab alijs legibus distincta: & quod sit eadem cum lege veteri his argumentis suaderi potest: Primo, quæ habent easdem caussas sunt omnino idẽ:
B átqui hæ duæ leges caussas habent; igitur. Minor propositio de caussa efficiente patet; quia ambæ sunt datæ a Deo: de materia, habent eandem materiam, præcepta fidei & caritatis, eandem quoque formam, spiritum diuinũ per quem seruari possunt, & eundem finem, hominum salutem & Dei gloriam. Secundo, quæ se habent vt habitus & dispositio, sunt omnino idem, quia vnum sit aliud vt, calor vt duo, qui fit calor vt octo: sed lex Mosis est dispositio ad legem Euangelicam: igitur non differunt. Tertio, si differunt, maxime ratione cæremonialium & iudicialium præceptorum: at ex hac parte non potest sumi differẽtia quoniam ista sunt extrinseca legi diuinæ: & in
C eadem lege pro temporum, personarum, negotiorumque varietate mutantur: igitur non sunt diuersæ, cum in ijs quæ ad substantiam pertinent, vnde vera sumitur differentia, non differant. Quarto, quo argumento probo non esse diuersam a lege naturali: lex Euangelica dicitur scripta in corde, in quo etiam lex naturalis scripta est: quare cum in eodem sint subiecto, eodemque modo, non different. Confirmatur, quia ambæ reuocantur ad hæc duo principia, quæcunq; vultis vt faciant vobis homines, & uos facite illis, & quod tibi non uis fieri, alteri ne feceris. Postremo, vniuerse probo a nulla alia differre, demonstrando vnam tantum debere esse legem, Deus est unus, unus *Mat. 7.*

 eiusdem

eiusdem uerus cultus: una igitur lex, quæ hunc cultum dirigere debet, cùm A
omnes leges in hunc unum finem ferantur. Cōfirmatur, unum est honestū,
una igitur sola regula honestatis, & lex una. Ideo hanc difficultatem priore
loco examinandam proposuimus ut differentijs & conuenientijs legis Euā-
gelicæ, cognitis, de singulis postea priuatim disputare possimus. Et quamuis
certum sit, legem Euangelicam ab alijs legibus multis modis differre: tamé
in illis assignandis non conuenit inter omnes. Nam hæretici nostri temporis
quasdam asignant ueteris & nouæ legis differentias, quas catholici non re
cipiunt: sunt autem istæ. Prima, lex uetus proponit iustitiam & salutem cum
conditione totius legis implendæ: noua uero sine ulla conditione, sed abso
lute, uel cum sola conditione fidei, per quam solam nos iustificari & saluari B
hæretici uolunt, quo fit, ut eius promissiones sint gratuitæ. Secunda, lex ue-
tus terret, Euangelium consolatur, & ita non continet comminationes, ut il
la continet. Tertia, quæ oritur ex dictis, lex uetus continet leges proprie di-
ctas, noua non item, cum nihil præcipiat, quod seruari uelit. Ac proinde di-
cunt appellari Euangelicam, quia affert lætum & bonum nuntium sine ulla
cōminatione & obligatione. Atqui fides catholica ista tria discrimina ex
diuinis scripturis, ut falsa reijcit: cum omnia eo tendant, ut bonorum operū
necessitatem tollant. Quid autem in hac difficultate tenendum sit, sequenti-
bus positionibus docebo.

Prima positio, lex Euangelica non differt ab alijs legibus rōne finis om-
nium legū uniuerse & substantialiter sumpti. Explico, legum fines duobus C
modis se habere possunt; primo quod sint inter se specie distincti, & unus
Li.3.Polit. non subordinetur alteri: quo modo, ut ex Arist. discimus, alius democratiæ:
alio modo, qđ unus sit inferior & strictior, alius uero superior & amplior,
ita ut unū liceat asignare, ad quem cæteri referuntur. Dicimus ergo omnes
ueras & bonas leges unū habere finem, rōne cuius non distinguuntur. Hic
aūt finis est, ut homines sint subiecti summo Principi Deo. Hæc positio pa-
tet ex ijs quæ alibi docuimus de uno omnium legum finem, qui est efficere
homines bonos: quem tñ alia lex melius, & proximius attingit, quā alia fa-
ciat. Secunda positio, lex Euangelica differt a lege naturali, tanquā quid per
fectum ab imperfecto. Quoniam lex naturalis solum continet honestatē na
turalem, Euangelica uero etiā supernaturalem: illa solum ostendit facien-
da, hæc uero etiam uim ad efficiendum præbet: illa est insita in corde natura D
liter, hæc supernaturaliter: illa omni ex parte aboleri non potest, hæc uero
Ioan.1. maxime: illa datur omnibus uenientibus in hunc mundum, hæc non nisi ijs
qui filij Dei fieri uolunt: illa non poterat efficere iustitiam & salutē: hæc po
test: illa datur a Deo ut est auctor naturæ: hęc a Deo ut est auctor gratię &
per meritum Christi, qui sua lege, naturalem legem declarauit.

Tertia positio, quamuis lex uetus quoad substantiam sit idem cum noua,
multis tamen modis differt ab illa. Quod sit eadem ratione substantiæ patet,
quia hæc illam non deleuit, sed compleuit, at id quod completur & quod
complet idem sunt: igitur. Confirmatur, ambæ ducunt ad eundem ter-
minum, nimirum ad Christum; sed illa ut imperfecta ducebat pueros, hæc

A vt pfecta, uiros perfectos ducit. Huc facit illud Apostoli, vnus Deus est qui
iustificat circuncisionem ex fide,& præputium per fidem. Quod autem istæ *Rom. 3.*
leges inter se differant, demonstrabitur nonnullas subiiciendo differentias,
quas hic breuiter attingam, sed postea latius seorsim explicabo.

Prima, lex uetus fuit data extrinsecus in tabulis lapideis: lex noua data
est intus in corde. *Ambro. in c. 7. epist. ad Rom.*

Secunda, illa data fuit per Angelos & promulgata per hominem: hæc da-
ta & promulgata per Deum hominem factum: illa per purum legislatorem, *Heb. 1.*
hæc etiam per redemptorem.

Tertia, illa tanquam quid inchoatum continebat hāc tanquam quid per-
fectum, illa occultabat ea quæ hæc manifestauit, dum multa clarius expo-
B suit,& perfectionis, consiliorumque doctrinam expressius proposuit.

Quarta, illa solum dedit mandata ostendendo quid esset faciendum; hæc *Rom. 3.*
etiam gratiam per quam mādata seruantur. Vnde gratia & ueritas per Chri-
stum. Quincta, illa uni tantum populo data fuit, ideo de ea legitur, Non tali- *Deut. 4.*
ter fecit omni nationi, & iudicia sua non manifestauit eis; qua de re Hebræi *Rom. 3.*
merito gloriari solebant, quod eis credita fuissent eloquia Dei: at noua data *Mat. ult.*
est omnibus; dictum est enim Prædicate Euangelium omni creaturæ, cuius
virtus fuit in salutem omni credenti. Sexta, illa ut imperfecta aliquando ces- *Rom. 1.*
sare debuit, hæc uero ut perfecta in perpetuum est duratura, ideo legimus, *Bar. 2.*
statuam illis testamentum alterum sempiternum. Septima, lex Mosis fuit lex *Chrysost.*
grauissima & importabilis: lex Christi, iugum suaue & leue dicitur. *hom. 6. in*
C Octaua, illa fuit lex timoris, hæc vero est lex amoris. Breuissima differen- *2. ad Cor.*
tia, ait Augustinus, inter legem veterem & nouam, timor & amor. Hinc fa- *Amb li 3.*
ctum est, vt illa dicatur lex seruorum, hæc filiorum: ideo Paulus Romanis *in Luc.*
aiebat, Non accepistis spiritum seruitutis iterum in timore, sed accepistis spi *Act 15.*
ritum adoptionis filiorum. Nona, illa non habebat vim traducēdi homines *Mat. 11*
in cœlum, quod etiam ipsi Hebræi fatentur, vt multis eorum auctoritatibus *Lib. [illegible] cōt.*
comprobari posset; hæc vero maxime. Decima, illa suis cultoribus promit- *Faust. lib.*
tebat bona temporalia & caduca quæ senescunt, hæc uero supernaturalia, *3. cōt. duas*
quæ non marcescunt: sed contra illam differentiam de æternitate obijceres, *epistol. Pel.*
non posse colligi nouam fore æternam, ex eo quod uocetur æterna: quia ét *c. 4.*
vetus uocata fuit æterna, & tamen cessauit. Respondeo, iam supra diximus, *Cap. 8.*
D quomodo illa dicta fuerit æterna: quæ sane, quoad præcepta moralia æter- *Galatin. lib.*
na dici potest, cum sub hac ratione non cessauerit. At vero lex noua vere,&
proprie, secundum omnia dicitur æterna, hoc est nunquam cessatura, & te-
stamentum alterum sempiternum: sicut de eius sacerdote seu Pontifice Chri *Psal. 109.*
sto dictum est, Tu es sacerdos in æternum: ita enim iurauit Dominus,& non
pœnitebit eum, hoc est, non mutabit hoc sacerdotium, sicuti Aaronicum, vt
imperfectum, mutauit.

Quare lex noua dicitur æterna simpliciter: cæremoniæ vero hebraicæ
non item, sed donec duraret status illius sacerdotij & reip. Ideo dictum fuis- *Exod. 12.*
se legimus, Celebrabitis hunc diem solemnem in generationibus vestris *28.*
cultu sempiterno. Sed de hac re latius infra.

Quarta positio, illæ differentiæ quæ ab hæreticis inter has duas leges ponuntur, male assignantur. A

Ista positio probabitur singulas breuiter confutando. Quod igitur euangelicæ legis promissiones sint conditionales, hoc est, nos fore saluos, si mandata seruauerimus, primum patet expresse ex hac Christi sententia, si vis ad vitam ingredi, serua mandata: & ex hac alia, Nisi abundauerit iustitia vestra plusquam scribarum & Pharisæorum, non intrabitis in regnum cœlorum. Nec valet, si quis cum Luthero dicat, ista per ironiam dici, quod mandata seruari non possint, vt ipse putat, ac si quis diceret, si vis ire in cœlum, vola per aerem: quia Christus loquebatur cum iuuene, qui serio de via salutis eum interrogabat, & cum Apostolis, quos sua doctrina imbuebat; quibus etiam aliquando dixit, Beati eritis: si feceritis ea: &, Vos amici mei eritis, si feceritis quæ ego præcipio vobis. B

Mat. 19. *Luc. 18.* *Mar 10.* *Io. 13. 15.*

Et cum dixit, Iurisperito, Hoc fac, & viues, non accommodauit responsum ad hominem, qui eum tentaturus venerat, quasi ironice id ei dixerit, qui de legis obseruatione gloriabatur, ut ait Caluinus, quia Dominus non dixisset, Recte respondisti: &, ut eum magis instrueret, parabolam adiecit de Samaritano. Impudentius se gessit Ioan. Brentius, dicendo, Dominum indicasse viam æternæ damnationis, cum dixit, si uis ad vitam ingredi, serua mandata. Quæ aures tam impiam, ac nefariam vocem excipiant? Deinde eandem veritatem multis auctoritatibus discipulorum Christi & Prophetarum confirmare licet, quas inferius afferam.

Rom. 8. *2. Pet. 1.* *Ezech. 18.*

Denique, confirmatur ex fidei conditione, quam ad salutem esse necessariam, etiam aduersarij fatentur: cum dictum sit, Qui crediderit, saluus erit: qui non crediderit, condemnabitur: quare cum eadem ratione proponatur necessitas fidei & mandatorum, mandata non erunt absolute & sine conditione intelligenda. C

Mat. 5. 22. *Luc. 12.*

Quod autem lex noua contineat comminationes, ex illis manifestissime colligitur locis in quibus grauissimas pœnas, ut ignē æternum, illis comminatur, qui mandata non seruauerint: Hanc uim euangelicæ legi apertissime tribuit Apostolus, cum ad Romanos scribendo dixit, Reuelatur enim ira Dei de cœlo super omnem impietatem, & huius generis multa alia possent citari loca, quæ breuitatis caussa omitto.

Act. 2. *Iac. 5.* *Apo. 14.*

In summa, omnes Apostoli cum comminationibus euangelium prædicarunt. Nec ualet quod aduersarij respondent, has comminationes ad legem ueterem pertinere, quia si ista responsio esset uera, maxima pars eorum quæ Christus & Apostoli docuerunt, non essent euangelium: & Christus nihil minus prædicasset, quam euangelium. D

Mat. 5.

Quod uero lex noua contineat leges proprie dictas, ex eo manifeste colligitur, quod Christus perfecit legem Mosis, non sustulit, quā sane sustulisset, ni ueris legibus eam perfecisset, ut cum explicuit legem de homicidio, de adulterio, de periurio, & alias similes. Ideo, tāquā uerus legislator dicere potuit, ac dicebat, Ego autem dico uobis.

Mat. 7.

Et erat docens sicut potestatem habens, nō sicut scribæ. Atq; ex his colligeres

A geres falſum eſſe, quod Hæreticus ait, Euangelium ſola conſolatione definiri, quaſi nullam comminationem & obligationem contineat. Nam, licet lex noua hoc nomen Euangelium, a ſuo pręcipuo munere ſit ſortita, nõ propterea excludenda ſunt alia, quamuis in iſto non contineantur nomine. Sicuti, non male clauis ſic dicitur, a claudendo, cum tamen etiam aperiat: & lingua a lingendo, cum etiam loquatur. Quamuis ergo dicatur euãgelium, quia adnuntiat aduentum Redemptoris, reconciliationem cum Deo, & aditum in regnum cœlorum, ob quam cauſſam dicitur euãgelium regni: ſimul tamen adnuntiat iram & indignationem contra non obedientes euangelio. Rurſus, ex his intelligeres, quomodo ſit accipienda differentia illa inter antiquam & nouam legem; quod illa dicatur terroris hæc lætitiæ, quia illa ſolum terrebat, & non demonſtrabat ſaluatorem, niſi obſcure, hæc uero ita terret, vt etiam conſoletur, & medicum, Saluatoremque plane demonſtret: veluti medicus, qui uulnerat, & ſanat. *Mat. 24.* *Mar. 1.* B

Ad primum, vt dictæ leges in omni cauſſarum genere aliquo pacto conueniunt, ita etiam aliqua ratione differunt, ut facile ex allatis differentijs quiſque ex ſe intelligeret: ac proinde in hoc argumẽto ſoluendo latius immorari nolo. Cæterum, quod attinet ad finem obſeruandum eſt, Teſtamenti veteris finem proprium, hunc fuiſſe, vt genus humanũ in primo parẽte vitiatum, ſui vitij atque ægrotationis, vulnerumque admoneretur, vt dolore & timore concepto, medicum quæreret. Huc facit illud Apoſtoli, per legem cognitio peccati. Quare, primo & per ſe lex vetus timorem adducebat, ſeruitutem generabat, ſcribiq; debebat. At vero noua lex primo & per ſe, nõ mandatum ſed gratiam, non timorem, ſed amorem, non literam, ſed ſpiritum affert: quam in viſceribus ſe daturum Deus aliquãdo promiſit. Hinc eſt quod Paulus ex hoc fine vtramque legem diſcernendo dixit, ſe non literæ, ſed ſpiritus eſſe miniſtrum. Vnde quidam ſcripſit, non tam legem, quam gratiam & euangelium uocari poſſe. Ad ſecundum, ſolum concludit non differre in ſubſtantia, quod concedimus, differunt tamen ob multa ac varia accidentia, & ut perfectum & imperfectum. Ad tertium, non ſolum differunt ratione illorum præceptorum, ſed etiam multis alijs modis: differentiæ autem non ſolum a rei ſubſtantia, ſed etiam ab accidentibus ſumuntur. Ad quartum, patet ex ſecunda poſitione, quam ſequenti diſputatione latius explicabo. *Rom. 3.* C *Ier. 3.* *Porphy. c. de differ.*

D

An lex euangelica ſit lex in corde ſcripta, & an hoc ſit ei proprium.
Diſputat. II.

IN hac diſputatione examinare uolumus primam differentiam ſupra numeratam, quę non parum difficultatis habet, ut ea quę ſubiiciam demonſtrabunt argumenta.

Primo, lex naturæ, & lex uetus ſunt ſcriptæ in corde: igitur hoc non erit legis nouæ proprium: ſumptum, quod attinet ad legem naturæ, tum ex Paulo, qui hoc clare affirmat, tum ex *Rom. 1.*

Psal 5. Ioanne,& Dauide colligere licet; de lege veteri probari potest ex hac eius- A
Deut.30. dem legis sententia, Mandatum hoc quod ego præcipio tibi hodie, non supra te est, nec procul positum: & paullo infra, sed iuxta te est sermo valde, in ore tuo,& in corde tuo, vt facias illud. Secundo, quod prædicabant Apostoli,& quod Euangelistæ & alij legis nouæ canonici scriptores exararunt, erat verum Euangelium, & lex vera de nouo tradita: at ista continentur in scriptis,& in voce per traditionem: ergo lex noua non minus dicetur scripta quam lex vetus: ideo de ea legimus, Hæc scripta sunt, ut credatis; & Dauid, scribantur hæc in generatione altera. Tertio, gratia spiritusq; ob quem lex noua dicitur infusa, in omni lege data fuit, cuius vi, tum lex naturalis,
Sap. tum scripta seruatur; diuina enim sapientia per nationes in animas sanctas se transfert,& amicos Dei, Prophetasque constituit: igitur ista ratio erit omnibus legibus communis. Confirmatur, quia, si lex Euangelica esset principaliter gratia infusa, sequeretur hanc legem non esse propriam Christianorum, cum gratia sit data communiter omnibus in omni lege & statu. B

Quarto, lex noua, est ipse Christus qui fuit finis veteris, vt auctor boni nuncij,& lætitiæ nuncius: non est igitur aliquid scriptum, aut cordibus in-
Cap. 61. fusum: sumptũ patet, ex hac Isaiæ prædictione, Spiritus Domini super me, eo quod vnxerit me: ad annunciandum mansuetis misit me, vt mederer cõtritis corde, & prædicarem captiuis indulgentiam: vt prædicarem annum placabilem Domino, &c. quam prophetiam in se adimpletam fuisse ipse-
Luc.4. met Christus docuit. In hac difficultate hæretici nostrorum temporum duo docent: primum, legem Euangelicam solum continere bonum nuncium, C vel Christum vt pacis & consolationis ministrum: alterum, primo & per se consistere in scriptura, non in corde, siue in voce & traditione, ita ut quod non est scriptum, ad legem euangelicam non pertineat. At vero catholici contra sentiunt: & ita lex noua est vera lex, & Christus non solum nuncius, sed etiam verus legislator: cuius lex præcipue consistit in corde & spiritu, secundario in scriptura,& traditione, & non minus in traditione, quam in scriptura. Vt id explicetur, quod præcipue in hac difficultate quæritur, an lex noua proprie dicatur lex infusa, aliqua fundamenta ponenda sunt.

Primum fundamentum, lex Euãgelica duobus modis accipi potest: vno pro doctrina quam Christus & Apostoli prædicarunt, & in libris noui testamenti, vel in apostolica traditione continetur: altero pro gratia noui te- D stamenti,& pro spiritu, in corde diffuso, quæ lex fidei dici solet: quamuis Euangelium in hac secunda significatione vsurpari non soleat, sed in prima: dicitur tamen Euangelium præbere vires ad faciendum id, quod lex uetus
Mat. ult. solum docebat. Euangelium ergo proprie significat Christi historiam & doctrinam; quam Apostolis prædicandam præcepit: quæ tamen non fuit
Cap. ult. tota commissa literis; cum Ioannes plane dicat, esse alia multa, quæ si scriberentur singula, nec mundus scriptos libros caperet: & Paulus multa docuit, quæ scriptis non commisit.

Secundum fundamentum, lex duobus modis sumi potest; primo, vt est regula recte viuendi, dictamen nimirum rectæ rationis dirigẽs intellectum

in rebus

A in rebus agendis, demonſtrando quæ fieri, aut caueri debeant: altero, vt deſignat inclinationem & propenſionem voluntatis, ſiue appetitus ad aliquid proſequendum fugiendumve. Lex primo modo ſumpta ſolam directionem includit, ſecundo vero modo affectionem & exequutionem. Quod ſi, qui legem ſancit, is eſſet, vt non modo quid agendum ſit poſſet oſtendere, ſed etiam ad ea quæ præcipit peragenda vires præbere; tunc profecto perfectam legem ſciſcere cenſeretur: quia, & lucem, & auxilium daret; hoc eſt, & intelligendi vim illuminaret, & voluntatem vireſq; ad agendum factas corroboraret. Et ſane poſt peccati tenebras, & voluntatis deprauationem, *Innoc.*
atque imbecillitatem ex peccato contractam, & ad videndum & ad agendum diuina fuit opus gratia; quæ cum extrinſecus per Chriſti meritũ ad-
B ueniat, in hominũ mentibus dicitur eſſe diffuſa; & in hoc auxilio, lex euangelica cæteras antecedit leges.

Tertium fundamentum, cum lex noua, & lucem, & robur tribuat, & id quod præbet auxilij ſit in ea præcipuum, gratia nimirum, qua cor ad amandum, & ad præcepta ex amore ſeruanda corroboratur, iure optimo, potius infuſa & cordibus impreſſa, quam ſcripta dicitur, cum ab eo, quod eſt præcipuum vnaquæque res nominari ſoleat. Cum igitur quod per fidem credamus, & per gratiam credita exequamur, ſit nouæ legis donum nobis a Chriſto largitum, & cordibus infuſum, priuata quadam ratione lex ab ipſo data, lex infuſa vocatur: quam non ſcripſit, ſed docuit, nec ſolum docuit, ſed etiam infudit ijs, qui Dei filij fieri uoluerunt; quæ duæ poſteriores docen- *Ariſt. li. 9. Ethic. & 1. Phyſ.*
C di rationes ſunt longe efficaciores & nobiliores prima: quamuis eius diſcipuli & primi miniſtri, nõ ſine rõne eã bona ex parte literis cõmendauerint.

Prima poſitio, lex noua, non eſt ſolum lætus nuntius, ſiue Chriſtus vt auctor & miniſter læti nuntij. Primum quia, vt ſupra docui, non ſolum continet bonum & lætum nuntium, ſed etiam comminationes & pœnas grauiſſimas. Deinde, quia alias Chriſtus non fuiſſet verus Legiſlator, nec vlla de- *Iſa. 25.*
diſſet præcepta, ſed ſolum abrogaſſet vetera: ſimiliter, nullã Remp. nullum- *Pſal. 2.*
que cœtum, eccleſiamve & regnum conſtituiſſet, quæ omnia, cum certiſſi- *Mat. 18.*
mis diuinæ ſcripturæ teſtimonijs pugnent, ab eorum citatione ſciens abſti- *2. Cor. 3.*
neo. Secunda poſitio, lex euangelica principaliter conſiſtit in gratia, & ſpi- *Heb. 7.*
ritu diuino cordibus ad credendum, & ad agendum, amandumve infuſo. *Aug. 3. de*
D Primum allata doctrina confirmatur diuinis teſtimonijs. Huiuſmodi legem *ciui. c. 18.*
Deus ſe aliquando daturum eſſe per quendam Prophetam his verbis polli- *Clem li. 6.*
citus eſt, ecce dies venient, dicit Dominus, & conſummabo teſtamentum *conſt. c. 22.*
nouum ſuper domum Iſrael, & ſuper domum Iuda, & dabo legem meam *Iren. lib 4. c. 24*
in viſcer bus eorum, & in cordibus eorum ſcribam eam: quẽ locum de hac *Orig ho. 5.*
noua lege interpretatur Paulus, & Patres omnes, ac ſpeciatim Auguſtinus, *in Pſal.*
qui copioſe hanc veritatem libro de ſpiritu & litera exponit, & probat. Idẽ *Ambr. ad*
hæc luculentiſſima Diui Pauli confirmat ſentẽtia, Epiſtola noſtra, vos eſtis, *Rom 7.*
(cum Corinthiis loquitur) ſcripta in cordibus noſtris, hoc eſt per caritatem *Ier. 31.*
in animo meo indelebiliter inſcripti eſtis: Quæ ſcitur & legitur ab omni- *Heb. 8.*
bus; dum ſcilicet ueſtras virtutes vbique notas facio. Manifeſtati, quod epi- *2. Cor. 3. Cap. 20.*

stola estis Christi ministrata a nobis,& scripta nõ atramento, sed spiritu Dei A
Gagn. uiui,non in tabulis lapideis,sed in tabulis cordis carnalibus,id est,dum ma nifestum est,quod menti vestræ Christus inscriptus est, cuius leges & mandata in corde scripta habetis: & hoc modo epistola estis, ministrata a nobis, qui per prædicationem nostram Christo, qui proxime suo spiritu scripsit,
2. Cor. 3. vos præparauimus. Idem Paulus,de vtraque lege loquendo dixit,litera occidit,id est lex vetus scripta,per occasionem videlicet,dum præcepta ostendit,& gratiam non præbet:Spiritus idest,noua lex,quæ in spiritu consistit,vi
Rom.1. uificat. Idem legem nouam virtutem & sanctificationem, & iustitiam Dei appellat.Deinde,confirmatur ratione,Christus fuit optimus & summus legislator, ergo singularem legem singulari & optimo modo tradere debuit, B
qualis est modus docendi, & illuminandi per interiorem spiritum, quem, vt Deus, impertire potuit. Quare, cum ratio docendi per scripturam & vocem, sit mere humana: aliam omnium legislatorum Princeps adhibere debuit;aliam inquam suauiorem , & efficaciorem, qua non solum extrinsecus
Cap. 54. aures percutiuntur,sed etiam intus corda mouentur. Huc pertinet vaticiniũ
Ioan.6. illud Isaię,vniuersos filios tuos doctos a Domino : vel vt est apud Ioannem erunt omnes docibiles Dei . Hanc docendi rationem , qui pro Christi confessione sanguinem fundebant,experiebantur, cum tortoribus eorum constantiam admirantibus,dicebant, se interno spiritu moueri ad veritatem sine rationibus confitendam . Denique,cum lex noua præcipue in spiritu & gratia cõsistat,quæ sunt dona quædam diuinitus infusa, iure optimo ab hac eius pręcipua ratione lex nominatur infusa,siue lex gratiæ & spiritus,cuius C
2. Cor. 3. se idoneum ministrum factum fuisse aiebat Paulus. Tertia positio,lex euan gelica secundario,proprie tamen est Christi doctrina verbo scriptoque con
Mat. 16. tenta,quæ ad fidem & mores pertinet. Primum hanc positionem quantum, ad euangeliam verbo contentum,confirmat hæc plenissima Christi sententia, euntes in mundum vniuersum,prædicate Euangelium omni creaturæ: quantum vero ad Euangelium scriptum , res est manifesta , quia scriptores Canonici ea scripserunt, quæ viderunt, vel audiuerunt , diuinitusve a Deo
2. Pet 3. acceperunt,vt testatum reliquit Ioannes.Deinde confirmatur communi con
1. Ioan. 1. sensu , etiam aduersariorum . Denique, nemo prudens diceret leges quas Christus dabat non fuisse euangelicas leges , quas etiam scribere potuisset, sed nobiliorem modum instituendi per vocem tenere voluit , quare & qui D
eas scripsere,verum Euangelium exararunt. Quarta positio,lex Euangelica non minus proprie continetur in verbo & traditione , quam in scriptura. Doctrina est certissima : quoniam Christus nihil scripsit , & per duodecim annos,vt nonnulli testantur,nihil fuit literis commendatum ab Euangelicis scriptoribus ; qui nec omnia scripserunt, sed multa ad Euangelij substantiã pertinentia verbo tradiderunt ; vt in libris diuinarum Institutionum plane docebo.Quincta positio,conueniens fuit,vt Euangelica lex scripturæ commendaretur. Hæc doctrina,est certissima,& patet ex ijs quæ supra diximus, cũ de lege vniuerse agentes , probauimus scripturã nõ esse de legis essentia, vtile tñ fuisse vt leges scripturæ cõmitterẽtur,ideo nihil est necesse,vt eã pri

uatim

A uatim confirmemus. Ad hanc doctrinam illustrãdam lege singularem Chrysost. locũ, hom. 1. in Matthæũ, vbi luculenter demõstrat, cur lex tum vetus, tum noua scripta fuerit. Oportebat quidem, inquit ipse, nihil nos indigere auxilio literarum, sed tam mundam in omnibus exhibere vitam, vt librorũ vice, gratia Spiritus sancti vteremur; & sicut atramento illi, ita corda nostra inscriberentur a spiritu. Quia vero hanc a nobis excussimus gratiam, & quæ ibi sequuntur. Sexta positio, quamuis lex naturæ vere lex indita dicatur; tamen priuata quadam ratione lex Euãgelica indita & impressa nuncupatur. Primum, quia lex naturæ non est indita ex omni parte, cum nec lumen perfectum, neque auxilium plenum tribuat, & ita vi illius legis, videtur ex parte, & bene viuitur ex parte. Qui ergo in ista lege viuebant, videbant multa,
B & ex multis pauca præstare poterant. Ideo, cum Ethnici nostros bene agentes viderent, admirabantur, ac dicebant, Qui sunt isti, qui ea faciunt, quæ dicunt? Deinde, illa lex magis proprie dicitur impressa, quæ dat spiritum & vitam: eiusmodi est sola lex Euangelica: igitur. Postremo, quia magis debet censeri inditum quod extrinsecus ex dono supernaturali accedit, & quod est finis aliorum quæ ad eundem finem dantur: atqui lex Euangelica ex gratia datur, non ex quadam naturæ consequentia, & est veluti finis legis naturalis: igitur. Septima positio, intelligentia Euangelicæ legis, siue lex Euangelica, quantum ad eius explicationem sensumque, non est in singulorum fidelium corde. Hanc veritatem fide tenendam, & alibi probandam, hic breuiter confirmabo, de qua grauis est controuersia cum nostrorum temporũ *In li. diui. instit.*
C hæreticis: quorum nonnulli in eam stultissimam iuere sententiam, vt existimauerint, vnicuique licere sacras scripturas interpretari, & quid cuique visum fuerit tenere: & alij non minus stulte dixerunt, sacram doctrinam esse per se manifestam, & nulla humana interpretatione indigere, sed seipsam sua luce manifestare. Posita igitur hac veritate, quæ est luce meridiana clarior, diuina oracula esse obscura, ob quam caussam Christus ad eorum perscrutationem Hebræos hortabatur, sequitur expositione indigere, vt eorum uera habeatur intelligentia; quam qui habet, is verã scripturam habet. Hæc expositio, & intelligentia in ijs esse debet, quos Christus pastores & doctores dedit. Est igitur primo in communi Doctorum sententia: deinde, in vniuersali concilio legitime congregato, & in summo totius ecclesiæ magistro
D & pastore, hoc est in Romano Pontifice.

Ad primum, quod attinet ad legem naturalem, patet ex sexta positione: concedimus itaque fuisse inditam, sed tamen hoc attributum præcipua quadam ratione Euangelicæ legi conceditur. Quod de veteri dicebatur, locus ille intelligendus est de mandato dilectionis, vt ex eodem loco patet: hoc autem mandatum, non est proprium illus legis, sed legis, naturę, quod fuit perfectum a lege gratiæ, quæ omnia hoc uno præcepto cõplectitur, & perficit, vt Paulus docet. Ad secundum, hoc argumentum tertiam confirmat *Rom. 13.* conclusionem, Euangelium uoce & scripto contentum, esse uere & proprie euangelium, id quod concedimus. Ad tertium, fuit quidem data gratia in *Ioan. 1.* omni lege, nõ ui illarum legũ, sed nouæ, quæ uitam tribuit ex merito Christi,

ſti, per quem omnem gratiam accepimus: & ita qui ſub illis legibus fuerũt A
bibebant de conſequente eos petra: participabantq; ſanguinem Agni qui occiſus dicitur ab origine mundi. Diuina itaque ſapientia in omnes animas ſupernaturalia diſpertiuit munera, merito illius, qui ſuo ſanguine omnes redemit, quo fit, vt omnes qui eius gratia participes facti ſunt, eius ueri filij, & nouæ legis ſiue Eccleſiæ partes, & membra dici debeant: vt qui ad nouum teſtamentum pertinebant. Vnde patet ad confirmationem. Ad quartum, lex noua non eſt ipſe Chriſtus, ſed gratia & ſpiritus quẽ Chriſtus ſuis dedit, ac etiam doctrina quæ bonum nuntium, lætitiamque continet, iuxta iam dicta.

An omnes qui fuerunt ante legem euangelicam, & Chriſti gratiam accepere, ad legem euangelicam pertinerent. *Diſp. III.* B

Leo a Ca. in c.1. Iſa. HVIVS difficultatis tractandæ, quæ a nonnullis diligenter tractari ſolet, præbet occaſionem, tertium argumentum proxima diſputatione allatum, ac etiam id quod in eius ſolutione attulimus. Quæritur ergo, an qui fuerunt iuſti ante Chriſti aduẽtum, ob iuſtitiam per fidem apprehenſam, vere & proprie filij Dei, & cohæredes Chriſti fuerint, ita vt ratione iuſtitiæ & ſpiritus ad nouam legem pertinerent. Quod autem non potuerint uere dici Dei filij, ſed ſolum per figuram, his rationibus nonnulli perſuadere conantur.

Gal. 4. Primo, antiqui patres veteris legis acceperunt ſpiritum ſeruitutis in timorem: at nouæ legis homines ſpiritum adoptionis filiorum habuerunt, vt ait Paulus: igitur illi non fuerunt vere filij Dei, niſi per figuram, quatenus futuros filios ſignificabant. Confirmatur, vetus teſtamentum in ſeruitutem generabat, nouum vero in libertatem filiorum, in hoc enim data fuit poteſtas hominibus vt Dei filij fieri poſſint: quando miſit Deus filium ſuum factum ex muliere, factum ſub lege, vt filiorum adoptionem reciperemus, & ideo filij Dei nominamur & ſumus. Quod ſi dicas, ſæpe illos Deum appellare filios, vt cum dicitur, filios enutriui & exaltaui, ipſi autem ſpreuerunt me, hoc nihil obſtat, quia appellantur tales per quandam ſimilitudinem & analogiam. Secundo, idem affirmare uidentur nonnulli patres, vt Ambroſius, Cyrillus, Auguſtinus, & nonnulli alij quos ſtatim receſebo: igitur. Tertio, totus populus Hebræus fuit typus populi Euangelici: igitur, qui fuerũt in illo populo iuſti, fuerunt typus iuſtorũ, qui in noua lege eſſe debebant. Quarto, ibi ſunt filij, vbi eſt generatio: at hæc eſt in noua lege per baptiſmũ: igitur, qui in ueteri fuerunt lege, per figuram dicentur generati, & iuſtificati. Confirmatur, ex illo pſalmographi, Scribantur hæc in generatione altera, & populus qui creabitur laudabit Dominum: ſi altera generatio, igitur non ijdem filij, non idem populus, qui creandus erat cum priore.

Ioan. 1.

Iſa. 1.

C

D

Ioa. 3.

In hac difficultate, quidam exiſtimarũt Iudæos non fuiſſe filios Dei niſi per figuram: quorum opinioni quidam Patres fauere videntur. Ita Theophilactus in hęc Pauli verba, In quo clamamus Abba, pater; & in hunc Ioãnis

Rom. 8.

A nis locum, Qui non ex sanguinibus, vbi ait Hebræis non fuisse datam ado- *Cap. 1.*
ptionem filiorum, nisi typo & figura, nobis autem secundum veritatem.
Oecumenius in eundem Pauli locum: vbi scribit, Nos esse filios adoptatos
per baptismum, Iudæos vero figuratiue. Illa ergo loca, vbi Iudæi vocan-
tur Filij, per figuram, exponunt. Eandem sententiam habuisse videtur Chry *Rom 8.*
sostomus, vt colligere licet, ex ijs quæ in hæc Pauli verba scripsit, Non acce-
pistis spiritum seruitutis: ac etiam Ambrosius in hunc Apostoli locum, quo *Gal 4.*
niam autem estis filij Dei. Item Augustinus, in hæc Ioannis verba, Quot- *Ioa. 1.*
quot autem receperunt, &c. Cyrillus quoque & Athanasius in eandem ui- *& q. 102. i uer. test.*
dentur iuisse sententiam. Hos omnes auctores in hanc sententiam citauit *Lib 1. in*
Leo a Castro in primum caput Isaiæ, exponendo verba illa, Filios enutriui. *Io c. 14.*

B At vero contraria sententia Hieronymo placuit, qui Iudæos veros Dei filios *Contra 2.*
fuisse existimauit, iuxta illud, Filius meus primogenitus Israel; quam etiam *epist. Pel.*
palam exposuit, & tenuit Augustinus disputando contra Pelagianos, & pro *c. 4.*
culdubio retinenda est.

Prima positio, antiqui patres veteris testamenti, qui erant in gratia consti
tuti & prædestinati vere fuerunt filij Dei, & ad nouam pertinebant legem.
Primo probatur hæc positio auctoritate diui Pauli dicentis, Quanto tempo- *Gal 4.*
re hæres paruulus est, nihil differt a seruo, cum sit dominus omniũ, sed sub
tutoribus est vsque ad præfinitum tempus a patre: quare antiqui patres erãt
quidem vere hæredes & filij, sed tractabantur vt serui, & paruuli. Deinde,
huc faciunt omnia loca diuinæ scripturæ, in quibus Iudæi priuata quadam

C ratione fuerunt uocati filij, & electi, & primogeniti. Secundo, iusti qui fue-
runt in lege naturæ, vere erant Dei filij, neque enim eos quispiam vocaret
filios typice, vt Noe, Abraham, Iobum & alios: igitur neque eos, qui fuerunt
in lege scripta; quamuis addita fuerit ut typus quidam. Tertio, multi ex illis
Patribus fuerunt prædestinati, vt credendum est de illis quos diuinus spiri-
tus in Ecclesiastico laudauit: igitur fuerunt vere Dei filij, cum omnes præde- *Eph. 1.*
stinati vocentur in adoptionem filiorum Dei, & in participationem gratiæ *Rom. 8.*
Christi, qui fuit primogenitus in multis fratribus. Quarto, filiorum adoptio
nihil aliud est, quam ius ad paternam hæreditatem ex gratia adoptantis: at-
qui illi patres habuerunt huiusmodi ius ex gratia æterni Patris, quod salua
fide negari non potest: vere igitur filij adoptiui. Confirmatur, adoptio con-

D sistit in gratiæ & caritatis distributione, quæ dona in eos distribuuntur, qui
sunt regis filij: & quoniam patres illi his muneribus participes vere facti
sunt, igitur & veri fuere Dei adoptantis filij. Postremo, qui nunc sunt in cœ-
lesti regno ex antiquis patribus, quos e captiuitate ereptos secum in cœ-
lum ascendens Christus duxit, sunt vere filij Dei: igitur dum hic viuebant,
modo essent in gratia cõstituti, erant vere filij: cum gloria nihil sit aliud, quã
gratia consummata. Nam, vt aliquando vere dixit Arist. quos post mortem *Li. 1. Eth.*
beatos vere appellare licet, eosdem etiam dum viuebant appellare licebat.
Secunda positio, viri iusti, qui in veteri fuerunt testamento possunt vocari
filij Dei typice: quia eorum filiatio significabat filiationem perfectam in no
uo testamento futuram: illi vero qui non erant iusti, sed spiritu seruili in ti-
more

sti, per quem omnem gratiam accepimus: & ita qui sub illis legibus fuerũt bibebant de consequente eos petra: participabantq; sanguinem Agni qui occisus dicitur ab origine mundi. Diuina itaque sapientia in omnes animas supernaturalia dispertiuit munera, merito illius, qui suo sanguine omnes redemit, quo fit, vt omnes qui eius gratia participes facti sunt, eius ueri filij, & nouæ legis siue Ecclesiæ partes, & membra dici debeant: vt qui ad nouum testamentum pertinebant. Vnde patet ad confirmationem. Ad quartum, lex noua non est ipse Christus, sed gratia & spiritus quē Christus suis dedit, ac etiam doctrina quæ bonum nuntium, lætitiamque continet, iuxta iam dicta. A

B

An omnes qui fuerunt ante legem euangelicam, & Christi gratiam accepere, ad legem euangelicam pertinerent. Disp. III.

Leo a Ca. in c.1. Isa.

HVIVS difficultatis tractandæ, quæ a nonnullis diligenter tractari solet, præbet occasionem, tertium argumentum proxima disputatione allatum, ac etiam id quod in eius solutione attulimus. Quæritur ergo, an qui fuerunt iusti ante Christi aduētum, ob iustitiam per fidem apprehensam, vere & proprie filij Dei, & cohæredes Christi fuerint, ita vt ratione iustitiæ & spiritus ad nouam legem pertinerent. Quod autem non potuerint uere dici Dei filij, sed solum per figuram, his rationibus nonnulli persuadere conantur.

Gal. 4. Primo, antiqui patres veteris legis acceperunt spiritum seruitutis in timorem: at nouæ legis homines spiritum adoptionis filiorum habuerunt, vt ait Paulus: igitur illi non fuerunt vere filij Dei, nisi per figuram, quatenus futuros filios significabant. Confirmatur, vetus testamentum in seruitutem generabat, nouum vero in libertatem filiorum, in hoc enim data fuit potestas hominibus vt Dei filij fieri possint: quando misit Deus filium suum factum ex muliere, factum sub lege, vt filiorum adoptionem reciperemus, & ideo filij Dei nominamur & sumus. Quod si dicas, sæpe illos Deum appellare filios, vt cum dicitur, filios enutriui & exaltaui, ipsi autem spreuerunt me, hoc nihil obstat, quia appellantur tales per quandam similitudinem & analogiam. Secundo, idem affirmare uidentur nonnulli patres, vt Ambrosius, Cyrillus, Augustinns, & nonnulli alij quos statim recēsebo: igitur. Tertio, totus populus Hebræus fuit typus populi Euangelici: igitur, qui fuerũt in illo populo iusti, fuerunt typus iustorũ, qui in noua lege esse debebant. Quarto, ibi sunt filij, vbi est generatio: at hæc est in noua lege per baptismũ: igitur, qui in ueteri fuerunt lege, per figuram dicentur generati, & iustificati. Confirmatur, ex illo psalmographi, Scribantur hac in generatione altera, & populus qui creabitur laudabit Dominum: si altera generatio, igitur non ijdem filij, non idem populus, qui creandus erat cum priore. C D

(Margin: Ioan. 1. Isa. 1. Ioa. 3.)

In hac difficultate, quidam existimarũt Iudæos non fuisse filios Dei nisi per figuram: quorum opinioni quidam Patres fauere videntur. Ita Theophilactus in hęc Pauli verba, In quo clamamus Abba, pater; & in hunc Ioānis

Rom. 8.

A nis locum, Qui non ex sanguinibus, vbi ait Hebræis non fuisse datam adoptionem filiorum, nisi typo & figura, nobis autem secundum veritatem. Oecumenius in eundem Pauli locum: vbi scribit, Nos esse filios adoptatos per baptismum, Iudæos vero figuratiue. Illa ergo loca, vbi Iudæi vocantur Filij, per figuram, exponunt. Eandem sententiam habuisse videtur Chrysostomus, vt colligere licet, ex ijs quæ in hæc Pauli verba scripsit, Non accepistis spiritum seruitutis: ac etiam Ambrosius in hunc Apostoli locum, quoniam autem estis filij Dei. Item Augustinus, in hæc Ioannis verba, Quotquot autem receperunt, &c. Cyrillus quoque & Athanasius in eandem uidentur iuisse sententiam. Hos omnes auctores in hanc sententiam citauit Leo a Castro in primum caput Isaiæ, exponendo verba illa, Filios enutriui. *Cap. 1. Rom 8. Gal 4. Ioa. 1. & q. 102. i uet. test. Lib 1. in Io c. 14.*

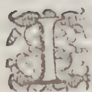
B At vero contraria sententia Hieronymo placuit, qui Iudæos veros Dei filios fuisse existimauit, iuxta illud, Filius meus primogenitus Israel; quam etiam palam exposuit, & tenuit Augustinus disputando contra Pelagianos, & procuidubio retinenda est. *Contra 2. epist. Pel. c. 4.*

Prima positio, antiqui patres veteris testamenti, qui erant in gratia constituti & prædestinati vere fuerunt filij Dei, & ad nouam pertinebant legem. Primo probatur hæc positio auctoritate diui Pauli dicentis, Quanto tempore hæres paruulus est, nihil differt a seruo, cum sit dominus omniũ, sed sub tutoribus est vsque ad præfinitum tempus a patre: quare antiqui patres erãt quidem vere hæredes & filij, sed tractabantur vt serui, & paruuli. Deinde, huc faciunt omnia loca diuinæ scripturæ, in quibus Iudæi priuata quadam C ratione fuerunt uocati filij, & electi, & primogeniti. Secundo, iusti qui fuerunt in lege naturæ, vere erant Dei filij, neque enim eos quispiam vocaret filios typice, vt Noe, Abraham, Iobum & alios: igitur neque eos, qui fuerunt in lege scripta; quamuis addita fuerit ut typus quidam. Tertio, multi ex illis Patribus fuerunt prædestinati, vt credendum est de illis quos diuinus spiritus in Ecclesiastico laudauit: igitur fuerunt vere Dei filij, cum omnes prędestinati vocentur in adoptionem filiorum Dei, & in participationem gratiæ Christi, qui fuit primogenitus in multis fratribus. Quarto, filiorum adoptio nihil aliud est, quam ius ad paternam hæreditatem ex gratia adoptantis: atqui illi patres habuerunt huiusmodi ius ex gratia æterni Patris, quod salua fide negari non potest: vere igitur filij adoptiui. Confirmatur, adoptio con- D sistit in gratiæ & caritatis distributione, quæ dona in eos distribuuntur, qui sunt regis filij: & quoniam patres illi his muneribus participes vere facti sunt, igitur & veri fuere Dei adoptantis filij. Postremo, qui nunc sunt in cœlesti regno ex antiquis patribus, quos e captiuitate ereptos secum in cœlum ascendens Christus duxit, sunt vere filij Dei: igitur dum hic viuebant, modo essent in gratia cõstituti, erant vere filij: cum gloria nihil sit aliud, quã gratia consummata. Nam, vt aliquando vere dixit Arist. quos post mortem beatos vere appellare licet, eosdem etiam dum viuebant appellare licebat. Secunda positio, viri iusti, qui in veteri fuerunt testamento possunt vocari filij Dei typice: quia eorum filiatio significabat filiationem perfectam in nouo testamento futuram: illi vero qui non erant iusti, sed spiritu seruili in timore *Gal 4. Eph. 1. Rom. 8. Li. 1. Eth.*

more seruiebant, fuerunt quidem vera filiationis futuræ figura, ipsi tamen A
nomine tenus erant filij. Adoptatus est itaque uniuerse loquendo populus ille,& quibusdam priuilegijs ornatus in nostrę perfectæ adoptionis typum. Quare,cum sit comparatio inter populum antiquum & nouum, non sit inter singulas personas, sed inter conditionem & statũ vtriusque populi,vniuerse sumpti. Tertia positio,vt adoptatio nouę legis est longe perfectior,quã quæ in veteri fuit,ita perfectiore ratione qui ad legem nouam pertinent filij Dei vocari possunt,quam antiquæ legis cultores. Vnde illi non fuerunt filij adoptiui adoptione perfecta,vt nos sumus. Primum,quia illi habuerũt quidem ius ad paternam hæreditatem, sed non sunt versati cum vero & naturali regis filio,vt qui in noua lege fuerũt: quos suos fratres appellare non
Heb.2. erubuit. Deinde, antiqua adoptio dabat ius ad paternam hæreditatem, sed B
non dabat possessionem,& ita illi non statim intrarunt in regnum,vt nostri,
Rom.5. ad quorum adoptionem sequitur possessio. Denique, qui fuerunt filij per veterem adoptionem,a legis iugo non erant exempti,vt nos sumus.

Ad primum,hoc argumentum solum probat illos accepisse spiritum seruitutis, quia non ex amore,ut filij,sed ex timore, ut serui legem seruabãt:vel dicas, id verum esse ratione totius populi,& status illius legis,non de singu-
D. Tho.q.107.ar.1.ad 2. lis:vnde patet etiam ad confirmationem. Ad secundum,patres illi eodẽ modo intelligendi sunt, de illis qui non ex amore legem seruabant, vel potius de toto populo,qui fuit electus in figuram noui populi,& nouorum filiorũ. Ad tertium,conceditur hoc argumentum, iuxta ea quæ in secunda diximus positione. Licet ergo totus populus ratione illius status fuerit typus noui: C
non tñ singuli qui gratiam adoptionis adepti fuerunt, a numero verorum filiorum excludendi sunt. Ad vltimum,regeneratio fit per gratiam,quæ non solum per baptismum, sed etiam alijs modis haberi potuit, & potest: & vt nos regeneramur per baptismum, ita illi per fidem & circuncisionem regenerabãtur. Vt omittam, quod si argumentum concluderet, probaret etiam, Angelos qui sunt in gratia constituti,non esse Dei filios. Sed peteret hoc loco quispiam, an qui in noua sunt lege ad veterem aliquo modo pertinerẽt.
1.Cor.10. Respondeo affirmando, quia nos etiam sub nube fuimus,& mare transiui-
Rom 3.& 4. mus:sumusque ex numero illorum filiorum,quos Deus Abrahamo promisit,ut ex Apostolo discimus,& ex eodem probat Augustinus: docetque eos
Galat.4. qui secundum carnem ex Sara & Israel descendunt, & increduli sunt,secun D
Epist.200. dum spiritum esse ramos fractos, & ad Agar & Esau pertinere: nos vero qui secundum carnem non sumus Iudęi,quia in Christum credimus,esse veros Iudæos in spiritu,& ad Saram, & Israel pertinere.

An noua lex iustificet. *Disput. IV.*

INTER illas differẽtias,quas nouam & veterem legem habere diximus,erat hęc,quam nũc priuatim nobis examinandã proposuimus:& quod lex noua non iustificet, vel hoc non sit ei proprium, his rationibus suaderi potest. Primo, iustificare est opus Dei, Deus enim

vt ait

A vtai: Paulus, est qui iustificat: & cum omnes leges sint a Deo, nihil erit cur vna magis, quam alia iustificare dicatur. Secundo, iustitia non comparatur nisi per obseruationem mandatorum Dei; non enim auditores, sed facto- res legis iustificantur beatiq; dicuntur, vt ex diuinis literis constat: non igi- tur lex ipsa, cui non omnes obediunt. Tertio, ideo lex vetus non iustifica- bat; quia per eam præuaricatio creuit, prout quæ facienda erant ignoran- tibus demonstrabat: at lex noua plura & longe clarius demõstrat: ergo erit maioris præuaricationis occasio; non igitur iustificationis caussa. Quarto, lex designat ordinationem & præceptum, proprie loquendo: at ista ordina tio non magis iustificat in noua, quam in alijs legibus: igitur. In hac difficul tate qui dicunt solam fidem iustificare, aut iustitiam non esse aliquid in cor B dibus nostris infusum, facile hanc prærogatiuã legi Euangelicæ auferrent, vt Lutherus, & alij nostri temporis hæretici. Vt autem quid tenendum sit expónam, sequentia statuo fundamenta. Rom. 3. Rom. 2. Rom. 10.

Primum fundamentum, iustificatio, siue iustificare in diuinis literis va- rie vsurpatur: primo pro ipsa lege, vt cum dicitur, Iustificationes tuas doce me: secundo pro acquisitione iustitiæ, vt hoc in loco, quos vocauit, hos iu- stificauit: tertio pro accretione iustitiæ, quo modo accepit, qui dixit, Qui est iustus, iustificetur adhuc: postremo, modo forensi, iustificare, est per senten tiam, aliquem esse innocentem declarare; iuxta quam acceptionem dictum est, Væ, qui iustificatis impium pro muneribus, & iustitiam iusti aufertis ab eo. Atque hanc significationem, vt propriam agnoscunt hæretici, secun- C dam & tertiam reijciunt, cum tamen istæ proprie ad rem nostram faciant: & quod reijciendæ non sint, infra demonstrabitur. Fatemur tamen apud Latinos scriptores, Iustificare, nõ vsurpari pro iustum facere, sicuti, nec pro, iustum pronunciare. Iustitiæ quoque nomen, vnde dicta est iustificatio, non vno modo vsurpatur. Est autem iustitia, nihil aliud, quam ordinis re- ctitudo: idem enim est iustum, quod rectum, adæquatum, & cum sua regula congruens: quæ interdum idem valet, quod ius; vt cum dicitur, Iustitiã iusti aufertis ab eo: interdum sumitur pro rectitudine in libris scripta, quæ pro- prie iustitia legis dicitur, vt hoc in loco, Iustitiæ Domini rectæ; & hoc alio, si præputium, idest homo non Iudæus, iustitiam legis custodiat. Rursus, aliquando sumitur pro rectitudine operum externorum, quæ operum iu- D stitia uocari potest; ut cum dicitur, Nisi abundauerit iustitia uestra plusquã Scribarum. Hanc iustitiam Philosophi politicam vocarent, cum in actio- nibus spectetur humanis, quas per leges ordinant, vt eas iustas faciant: quã diuidunt in legalem, quæ est aggregatio virtutum omnium ad leges seruan das necessariarum, & in particularem, siue specialem, quæ iustum seruat er- ga hominem. Denique sumitur iustitia pro rectitudine interna quæ est in corde, qua homo recte est ordinatus erga Deum, erga proximum, & erga seipsum: qua in omnem partem est rectus, & totus teres atque rotundus: & hæc demum est absoluta & perfecta iustitia quæ peccatum excludit: quæ di citur, Iustitia fidei, qui a fide tanquam a radice incipit, & iustitia Dei, quia a Deo donatur, de qua loquitur Paulus, cum ait, Et inueniar in illo, non ha- bens

Psal. 118. Rom. 8. Apoc. 22. Isa 5. Psal. 118. Rom. 2. Mat. 5. Arist. li. 5. eth. c. 1. Phil. 3.

bens meam iustitiam, quæ ex lege est, sed illam quæ ex fide est Christi, quæ A ex Deo est iustitia in fide. Iustitiam, ex lege, non legem ipsam sed iustitiam, siue opera sine gratia facta ex sola legis cognitione vocat Apostolus: cui opponitur Iustitia ex fide Christi, quæ non est ex operibus, sed ex dono Dei: quam iustitiam qui in corde habet, est Deo gratus, & rectus corde dicitur. (Psal. 31.) Vt ergo iustitia legis est in libris, & iustitia operum in manibus, ita iustitia fidei, uel Dei est in corde, seu in volūtate: de qua intelligitur illud, Lux orta est iusto, & rectis corde lætitia. (Psal. 96.)

Secundum fundamentum, in quo breuiter docebo, quid sit iustificatio, quam etiam supra descripsimus, Iustificatio ex Concilio Tridentino, est translatio ab eo statu in quo homo nascitur filius primi Adæ, in statum gratiæ & adoptionis filiorum Dei, per secundum Adam Iesum Christum Saluatorem nostrum. (Ses. 6. c. 4.) B Vel, est motus a peccato ad iustitiam; Vel iustitia, in unoquoque, est, vt Deus homini, animus corpori, & ratio uitijs imperet. (Aug li. 11. de ciu. ca. 27.) Eius caussa finalis est Dei gloria, ut ex Isaia, & Paulo discimus: Efficiens primaria, bonitas & misericordia Dei; vnus est enim Deus, qui iustificat, & qui potest ex immundo mundum facere. (Cap. 43. Eph. 1. Rom. 3.) At vero efficiens per modum meriti, est Christi passio; qui posuit pro peccato animam suam: & ipse est propitiatio pro peccatis nostris: ipse enim non gratis, sed precium soluendo nostrā meruit redemptionem. (Isa. 53.) Idem Christus est caussa instrumentaria coniuncta, ratione assumptæ humanitatis, quæ est ueluti brachium Domini. Caussa instrumentaria separata, est Dei uerbum, quo generati dicimur, & sacramenta, ac denique illi qui ista Christi nomine nobis ministrant. (Isa. 53. Iac. 1. Tit. 3. Ioa. 20.) C Caussa materialis est hominis anima, siue voluntas; Ad quod caussæ genus reuocares dispositiones & præparationes ad iustitiam recipiendam necessarias, cuiusmodi sunt omnes actus diuini auxilij & liberi arbitrij, quibus iustificationis gratia acquiritur; vt actus fidei, spei, timoris, dilectionis, & alij. Deniq; caussa formalis intrinseca est habitus gratiæ, siue caritatis; caussa uero formalis extrinseca, siue exemplaris, est Christi gratia, cū illi dicantur prædestinati, qui eius imagini conformes sunt; &, qui terreni hominis imagine deposita, cœlestis hominis, idest Christi, imaginem portant. (Rom. 8.) Non est itaque iustificatio tantum externus Dei fauor, non imputata iustitia quæ est in Christo, non iustitiæ declaratio, sed iustitia in iusto realiter inhærens, qua anima sanatur a morbo peccati; qua qui est ornatus, dicere pōt, Viuo ego, D iam non ego, uiuit uero in me Christus, in quo, uir iustus est tanquam palmes in uite; ac proinde in eo operatur, sicuti & Christus in ipso. (Lib. de ui- ro iust. c.) Vnde fit, ut eius opera, quæ uitam traducunt a uite, & spiritum a capite Christo, sint æternæ uitæ meritoria. (Cōc. Trid. sess. 6. c. 16) Hanc autem uim non potuerunt habere opera quæ ab ijs fiebant, qui Christum antecessere; cum nondum esset caput, quod per membra efficaciter operaretur. Quare, illi solum erant uniti Christo per fidem, tanquam fini; vnde non oritur influentia realis; cum realiter influere, supponat esse.

Tertium fundamentum, quattuor fere modis iustitiæ gratia qua iusti efficimur, ad nos dimanat: Primo per signa, siue sacramenta a Deo constituta

quibus

A quibus uel noſtra iuſtitia incipit,vel cępta augetur,vel amiſſa recuperatur. Secundo,per bona opera,quibus aliquis bene agendo,non primam gratiá, ſed gratiæ augmentum meretur. Tertio, a Deo donante, & a libero arbitrio conſentiente,ſed magis a Deo,quam ab humano conſenſu: tum ex parte intellectus,tum uoluntatis, cum Deus primus intellectum illuminet, & voluntatem inclinet.. Ideo qui iuſti fieri uolunt,Deo dicunt,conuerte nos & conuertemur,& quia Deus noſtrum conſenſum requirit,ideo nobis inquit,Conuertimini ad me. Poſtremo ſingulari & priuata quadam ratione iuſtitia peruenit ad homines miracoloſa conuerſione & iuſtificatione, qualis fuit illa Pauli:Vt enim in natura Deus aliquid per miraculum efficit, ita etiam in gratia.Atque his omnibus priuatim iuſtificatio legi conuenit Euan-
B gelicæ:quæ duobus modis ſumi poteſt,vel pro ipſis præceptis & inſtitutione diuina,vel pro ſpiritu cordibus infuſo.

Prima poſitio,iuſtificare vt nunc ſumitur,idem eſt, quod iuſtum facere, in qua ſignificatione,hoc verbo,diuina utitur ſcriptura. Ita accipitur eo loco,vbi dicitur,Qui iuſtus eſt,iuſtificetur adhuc, & qui ſordidus eſt, ſordeſcat adhuc,& hoc alio, Saluos nos fecit per lauacrum regenerationis & renouationis Spiritus ſancti,quem effudit in nos abunde,per Ieſum Chriſtum Saluatorem noſtrum, vt iuſtificati gratia ipſius, &c. Et hoc alio,Iuſtificati gratis,per gratiam ipſius per redemptionem,quæ eſt in Chriſto Ieſu, quem propoſuit propitiatorem per fidem in ſanguine ipſius. Quibus uerbis omnes fere iuſtificationis attinguntur iam numeratæ cauſſæ; vt efficiens, forma-
C lis,meritoria,& diſpoſitiua, per fidem. Secunda poſitio, ſi lex Euangelica ſumatur pro præceptis & mandatis quæ tradit,non magis iuſtificat, quá lex naturæ & lex ſcripta. Primum,quia ſub hac conſideratione nihil amplius habet,quam aliæ leges:at illæ non faciunt iuſtum, prout ſolum faciéda demonſtrant;igitur nec Euangelica. Deinde, Euangelium ſic acceptum includit meram litteram: atqui ex Auguſtino omnis littera occidit: igitur & Euangelium. Atque idem diceres,de operibus nouæ legis,ſi ſumantur ſecundum ſuam ſubſtantiam. Tertia poſitio,ſi lex Euangelica ſumatur vt deſignat legem impreſſam cordibus, & pro ſpiritu in quo principaliter cóſiſtit,uere iuſtificat. Patet hæc poſitio ex iis,quæ ſupra diximus diſputatione ſecunda,& ex hac expreſſa diui Pauli auctoritate. Litera,ideſt,lex Mo-
D ſis,occidit,Spiritus,ideſt,lex Euangelica,viuificat: quia non eſt extrinſecus ſcripta, ſed in mentibus infuſa & impreſſa. Eſt itaque Euangelium uirtus Dei ad ſalutem omni credenti:ſalus autem non contingit,niſi iis qui iuſtitiã ſunt adepti: igitur.Quarta poſitio,iuſtificare eſt priuatus legis Euangelicæ effectus. Doctrina eſt certiſſima ex iis quæ ſupra uariis in locis docuimus; quam hæc Iſaiæ ſententia ſub Saluatoris perſona pronuntiata plane confirmat,Spiritus Domini ſuper me,eo quod unxerit me:ad annuntiandum mãſuetis miſit me,vt mederer contritis corde, & prædicarem captiuis indulgentiam,& clauſis apertionem. Huc pertinet,auctore Auguſtino figura illa de baculo Eliſei,quem ad puerum uiduę a mortuis excitandum miſit,ſed non eſt ſubſequutus effectus. At uero cum ipſe Eliſeus acceſſit, mortuum viuifi-

Ap.22. *Tit.3.* *Rom.3.* *D.Tho.1. 2.q. 106. ar.2.* *Auguſ. de ſpi.c.17.* *2.Cor.3.* *Rom.1.* *Cap.61.* *Lib. 4. cõt. 2.epiſt. Pela.c.5.*

viuificauit. Baculo lex vetus designatur, Eliseo Christus, a quo omnes qui mortui erant, vitam acceperunt. Quincta positio, lex Euangelica priuata quadam ratione,& abundantius gratiam tribuit,& iustitiam impertit iuxta illos quattuor modos supra numeratos, quam aliæ leges fecerint. Primo ratione sacramentorum, quæ non sunt egena elementa, quia ipsam gratiam attingunt,& ex opere operato aliquid efficiunt, quod netera non efficibāt. Hi itaque sunt illi fontes Saluatoris ex quibus aquas cum gaudio hauriendas esse prædixit Isaias. Secundo ratione operum, quia opera in noua lege facta, cum procedant a Christo, quocum cōiunctus est is qui iustitiam acquirit, longe maiorem uim habent ad promerendum: iuxta ea, quæ in secūdo diximus fundamento. Tertio, ratione auxiliorum Dei, quæ nunc sunt multo maiora, quam olim fuerint in aliis legibus: tum ex parte intellectus, qui maximis & efficacissimis argumentis siue indiciis, maioreq; fidei luce illuminatur: vt vere adimpletum sit uaticinium illud, Non docebit vltra vir proximum suum,& vir fratrem suum dicens, cognosce Dominū: tum ex parte uoluntatis, quæ ita afficitur, vt quodammodo trahatur. Ideo aliquando Recuperator noster dixit, Ego cum exaltatus fuero a terra, omnia traham ad me ipsum, hoc est, cum in cruce perpessus fuero, meaq; perpessio hominum caussa suscepta, nota fiet. Quarto, ratione conuersionum insignium & miraculosarum, vt fuerūt illæ, quibus Apostoli & alij ad Christum conuersi sunt,& quæ passim in noua lege cernuntur. Huc facit, quod in parabola de homine qui cœnam fecit, legitur, Compelle intrare eos.

Cap. 32. *Ier 31.* *Leo ser. de pas. domi.* *Luc. 14.*

A B C D

Ad primum, iustificare est opus Dei efficienter: at iustificare formaliter est legis nouæ opus, vt Dei spiritum per eam communicatum designat. Ad secundum per opera & obedientiam legis, homo iustitiæ augmentum promeretur, quibus non iustificamur, vt opera quædā sunt, vt paullo ante diximus, sed vt a gratia proficiscūtur. Ad tertium, per nouam legem non modo manifestata sunt peccata, sed etiam data est uis qua vitari,& quæ præcepta sunt seruari queant: ac proinde nō operatur mortē, nec præuaricandi occasionem præbet, vt lex uetus quę gratiam non dabat. Ad quartum, secundā probat positionem. Vt planius allata argumenta soluātur, nota, in lege Euāgelica tria continentur. Primo finis ipsius legis proximus, qui est Spiritus & gratia quæ iustificat: quem finem non habuit lex vetus, cuius proximus finis fuit significare Christum auctorem gratiæ. Secundo sunt sacramenta,& ratione istorum dicitur iustificare effectiue, vt dixi. Postremo, præcepta moralia, siue diuina, siue humana, quorum ratione lex noua non iustificat, sed ad iustificationem disponit, et adeptam iustitiam ex merito auget.

An lex noua contineretur in lege ueteri. *Disp. V.*

LEGEM nouam in ueteri non fuisse contentam, vt in una ex differentiis supra allatis dicebatur, quæ subiiciam argumenta ea probare uidentur. Primo, imperfectum non continet perfectū, quia non esset imperfectum, at lex vetus erat imperfecta: igitur non continebat nouam quæ est perfecta. Secundo, si lex noua continebatur in

veteri

A veteri,cōtinebatur vt effectus in caussa,sicuti frumentū in spica, vt ait Chrysostomus: at caussa est perfectior effectu: igitur vetus fuisset perfectior quā noua,quod est falsum. Postremo,vt vetus continebat nouam, ita noua continet veterem,iuxta illud Ezechielis vaticinium, quasi sit rota in medio rotæ:ergo non magis vna continetur,quam alia. Hic nullæ occurrunt opiniones citandæ,& sola expositione est opus, quam in fundamentis afferam. *Cap.1.*

Primum fundamentum, in vtriusque testamenti scriptura tria reperiuntur:mysteria,quæ fide tenentur: promissiones, quæ spe apprehenduntur: & præcepta, quæ caritate seruantur; Ad hæc enim tria cœlestis doctrinæ summa, vt Augustinus docet,reuocatur. Atque secundum hæc omnia lex noua continebatur in veteri, in qua omnia erant minus perfecta, cum lex illa fuerit veluti vmbra futurorum bonorum. Lex vero noua, & credenda, & speranda, & peragenda longe clarius & perfectius continet, & ideo vetus testamentum in Euangelio relucet. Nam quod attinet ad mysteria fidei,lex vetus Dei vnitatem manifeste docuit, Trinitatem vero,& Incarnationem non nisi adumbrate,& imperfecte: at lex noua omnia ista manifestissime docet. Moses itaque cum ad populum veterem loqueretur, faciem velabat: at Christus nobiscum reuelata facie loquutus est. Quod attinet ad promissa,in veteri lege expressa bona temporalia promittuntur: æterna, & regnum cœlorum, solum per figuram & adumbrate:at in noua apertum est regnum cœlorum,& ęterna promittuntur bona,& temporalia non esse sollicite quærenda,sed tanquam corollaria adijcienda esse docetur. Et quoniā promissionibus adiunguntur minæ & comminationes,lex vetus temporalia comminabatur mala: noua vero mortem sempiternam. Vt ergo bene agentibus regnum cœlorum & Dei visionem promittit,ita legis transgressoribus æternum ignem lex noua interminatur. Denique,quod attinet ad præcepta,moralia in vtraque lege sunt fere eadem: cæremonialia quæ plura & imperfectiora erant,continebant in figura nostra,quæ vt numero sunt pauciora, ita virtute perfectiora,& obseruatu faciliora. Iudicialia uero,cum in lege noua a Christo danda non essent,nihil adumbratum continebant, nisi fortasse aliquid,quod ad mores refertur, iuxta ea quæ de præceptis iudicialibus antiquæ legis agendo,docuimus. Secundum fundamentum,aliquid contineri in aliquo, duobus modis intelligi potest: uno, re ipsa, ut calor in igne,candor in lacte: altero potestate, ut animal in semine, fructus in flore, iuxta hanc distinctionem,nihil repugnat,ut duæ res inter se contineant,una potestate,altera actu:quo modo genus potestate continet speciem,sicuti animal hominem: Et species actu continet genus, ut homo animalis naturam. Rursus, aliquid dicitur continere aliud eminenter & secundum perfectionem,sicuti aurum continet argentum,rationale continet sensitiuum, & circularis figura omnes alias.

Lib. de catech. rud. in Enchir. — B

2.Cor. 3.

Aug.li.18. de ciu. c.11.

C

Mat.5.

Aug.epist. 118. in ps. 73.

D

Porphyr.c. de differ.

Prima positio, lex noua continebatur in ueteri. Patet ex communi Doctorum consensu:ita Augustinus lib. 16. de ciuitate Dei, cap.26.Gregorius homilia sexta in Ezechielem, explicans illud,Rota erat in rota,id est, nouū testamentum in ueteri: idem Diuus Thomas, & alij. Confirmatur,lex ue- *1.2.q 107.*

tus erat figura nouę:at figura continet aliquo pacto rem figuratam;igitur. Secunda positio, vetus testamentum continebat nouum potestate, vt imperfectũ continet perfectum,& vt res inchoata, rem absolutam & completã. Hãc A
Mar. 4. doctrinam elegãter tradidit Chrysostomus exponens hanc Diui Marci sententiam, Vltro enim terra fructificat, primum herbam, deinde spicam, deinde plenum frumentum in spica.

Conc. Floren. sess. 10. Primo, inquit, herbam fructificat in lege naturæ: postmodum spicas in lege Mosis: postea plenum frumentum in Euangelio. Est ergo lex noua in veteri, vt frumentum in spica, potestate nimirum. Rursus hæc positio manet explicata & probata ex ijs quæ in vtroque diximus fundamento: cum omnia quæ in lege noua sunt, siue ad fidem, siue ad spem, siue ad caritatem spectent, in veteri continerentur lege, sed imperfecta quadam ratione: at postea in lege noua perfecta fuere, vt sequenti disputatione dicetur. B

Tertia positio, lex noua continet legem veterem, vt perfectum continet imperfectum. Doctrina est certissima, quia continet expresse & perfecte, quæ in veteri tacite & adumbrate continebantur: ibi fides quoad multa implicita, spes verorum bonorum adumbrata, & caritas non omninò perfecta: hic fides explicita, spes plena, & caritas perfecta: ibi pędagogus erudit, hic magister docet: ibi litera, hic spiritus est.

Quarta positio, lex Euangelica omnes alias leges & præcepta omnia eminenter continet ratione vnius præcepti caritatis, vnde vniuersa lex pendet
Mat. 22. & Prophetæ: in quo præcepto, vt ait Paulus, omnia instaurantur, cum ple-
Rom. 13. nitudo legis sit dilectio. C

Ad primum, imperfectum continere potest perfectum, non re, sed potestate, vt patet in exemplis supra allatis. Ad secundum, non continebatur vt effectus in causa efficienti, sed tanquam in caussa materiali, & disponente, sicuti animal in embryone. Ad tertium, soluitur ex allatis positionibus.

An lex noua legem veterem compleuerit. *Disput. VI.*

DICTVM est proxima disputatione, legem nouam cum veteri comparatam esse quid perfectum: nunc examinandum proponimus, an sua perfectione antiquam perfecerit: & pro parte negante hæc faciunt argumenta. Primo, id quod per aliud desinit esse, ab illo non completur: sed lex vetus per nouam desijt D
Ephes. 2. esse; non igitur ab illa fuit perfecta, siue completa. Huc facit illud Pauli dicentis Christum euacuasse legem mandatorum, hoc est legem veterem. Secundo, quod est perfectum, non indiget perfectione, & complemento: lex vetus perfecta, ut quæ data fuit a Deo cuius omnia opera sunt perfecta: igitur, non egebat complemento. Tertio, si Christus legem ueterem per nouã perfecisset, omnes illius partes in melius reformasset: at solum mentionem fecit de quibusdam præceptis moralibus, de cæremonialibus uero, & iudicialibus nihil dixit: igitur non eam impleuit, siue perfecit. Quarto, illud impletur, cui aliquid deest: atqui antiquę nihil defuit, quia si quid ei defuisset, proposi-

A propositum finem attingere non potuisset, quod de lege a Deo data affirmare nefas est: igitur. Vt huic difficultati satisfiat, sequentia statuo fundamenta.

Primum fundamentum, duobus modis potest dici aliquid bonum siue perfectum: vno secundum suam naturam semotis circunstantiis: altero rõne circūstantiarum & attributorum. Priori modo status religionis dicetur perfectior & melior; at ratione alicuius priuati hominis non erit melior: qua ratione Paulus dixit, Melius esse nubere, quam vri. Altero vero modo lex vetus dicetur bona & perfecta respectu personarum quibus dabatur, ac etiam ratione proximi finis, quem habebat propositum: at vero secundum se considerata dici potest imperfecta: quia non habuit omnem perfectionē; quam lex potest habere, & eam quam habuit lex noua, quæ multis modis, vt infra dicam, veterem perfecit.

Secundum fundamentum, cum hæ duæ leges, de quibus est disputatio, vt B supra docuimus, inter se, quantum ad substantiam & principalem finē non differant, sint tamen aliqua ratione diuersę, profecto necesse est, ut una alteri aliquid addat, & consequenter, vt illam perficiat & compleat: quod sane ei legi attribuendum est, quæ posterior aduenit, cum quæ posterius in natura & arte accedunt, ea quæ antecedunt perficere soleant. Hęc perfectio in tribus maxime rebus spectatur: in credendis, siue in mysteriis fidei: in promissis, & sperandis: & in agendis, & seruādis, siue in præceptis, tum moralibus, tum iudicialibus, tum cæremonialibus. Et quantū ad hæc omnia, is qui non venit soluere legem, sed adimplere, eam perfecit, in eo præsertim sermone, C quem in mōte ad turbas habuit: in quo priuatim moralem legem quæ perpetua est, partim iam labefactatā correxit, partim apertioribus melioribusq; mandatis perfecit. In eo itaque sermone quod attinet ad naturalia pręcepta, primum emēdauit corruptam Pharisæorum doctrinam, circa homicidium & adulterium: quia illi solum actum exteriorem prohibitum esse putabant. In quo errore fuit etiam Iosephus, & Dauid Kinchi in commentario Psalmi 66. Deinde emendauit errorem circa libellum repudij; quia putabāt eos nihil peccare, qui uxorem repudiabant, legemque illam penitus abrogauit. Postea correxit abusum iurandi frequenter ob leues caussas, ob quas iurare nullum esse peccatum putabant Iudæi. Præterea damnauit errorem circa legem talionis, ex qua colligebant vindictam esse licitam: monuitque absti- D nendum esse a vindicta; & potius bonum pro malo reddendum; & percutienti alteram maxillam esse præbendam. Denique, emendauit corruptelam circa præceptum caritatis, quia Pharisæi videntes iuberi bellum in diuinis literis contra hostes, & proximum, siue amicum esse amandum, inde colligebant, inimicum esse odio habendum. His emendatis erroribus, docet modum, quo seruanda sint præcepta, & quia longum fuisset omnia percurrere, solum agit de modo orandi, ieiunandi, & dandi eleemosynam; quorum primum erga Deum, secundum erga nos, tertium erga proximum exhibemus. Insuper docuit, quæ sint in bene agendo vitanda impedimenta, & quæ adiumenta quærenda. Denique, reuertitur ad bonorum operum vtilitatem commendandam, vt in procemio fecerat.

Au. li. 19. cont Fau. c. 28.

Li. 12. ant. c. 13.

Ier. 17.

Tertium fundamentum, in quo explicādus est locus ille Pauli in primo A
argumento citatus. Dixerat Paulus, Christum ex duobus populis ex Hebræo,
Nicol. Zeger. & Gentili vnum fecisse, soluto, siue sublato pariete maceriæ, id est, muro, vt ita dicam maceriato, & sine cæmentis extructo, ipsam nimirum circuncisionem, quæ erat inimicitiæ caussa, & hoc in carne sua, id est, per suam passionem. Hoc autem fecit euacuando legem mandatorum, hoc est abrogando cæremonialia præcepta, in quibus potissimum lex uetus, vt erat figura, consistebat. Euacuauit autem, Decretis, siue, vt græce legitur, ἐν δόγμασι, id est, per decreta, hoc est vt aliqui exponunt, per fidem, vt sit Enallage numeri, posito plurali, pro singulari: vel per noua mandata a se tradita, cum in sermone citato dicebat, Ego autem dico vobis, &c. Christus ergo qui est pax nostra duos populos vnum fecit, soluendo parietem, circuncisionem videlicet, quæ erat inimicitiæ caussa, per euacuationem legis mandatorum carnalium, quam euangelicis decretis euacuauit, Quare, nullo modo admittenda est hoc loco Erasmi explicatio, & versio, quæ ita habet, legem mandatorum in decretis sitam abrogans.

Chrysost. Theoph. Oecum. (margin)

B

Primum, quia aliter exponunt sancti Patres, ut Hieronymus, Chrysostomus, Theophylactus, & Oecumenius, vt alios quosdam omittā: iuxta quorum sententiam, ex Concilio Tridentino, diuina scriptura explananda est. Deinde, quia addit verbum, sitam, qđ in græco codice non reperitur. Postremo, quia ei non fauet, propositio In, quæ in textu græco habetur, cum faciat sensum caussæ efficientis, non materialis, vt dixi. Et certe, si ita legendum esset, ut iste uult, græce diceretur, τὸν νόμον τὸν ἐν δόγμασι atqui græcus codex secundum articulum non habet. C

Prima positio, nullo modo dicendum est legem nouam ita veterem complesse, aut potius abrogasse, ut præcepta moralia in noua lege non sint seruanda. Hæc doctrina est fide tenenda contra modernos hæreticos: quam, cū sit certissima, & ex ijs quæ supra scripsimus, & in secundo fundamento adnotauimus, breuiter una uel altera ratione confirmo.

Mat. 5. Primo, ex hac Christi sententia, Nolite putare, quoniam veni soluere legem, non ueni soluere, sed adimplere: quo autem modo adimpleuerit, patet ex sequentibus, cum docet mandata perfectissime esse seruanda. Accedat
Rom. 3. hic luculentissimus Pauli Locus, Quid ergo legem destruimus per fidem? abfit, sed legem statuimus. D

Secundo, lex illa erat sancta, mandatum sanctum, iustum, & bonum, ut
Rom. 7. Paulus ait: quis igitur creda eam a Christo fuisse sublatam; cū ideo in mundum uenerit, ut nos eam seruare, & implere possemus? & Deus filium suum mittens in similitudinem serui peccati de peccato damnauit peccatum, in
Rom. 8. carne (id est, per Christum qui pro nobis factus est peccatum, hoc est expiatrix peccati victima) vt iustificatio legis impleretur in nobis: non igitur vt cessaret.

Secunda positio, lex noua legem ueterem compleuit. Hanc positionem probabo afferendo nonnullas rationes, ob quas lex uetus per nouam impletam fuisse affirmari potest.

A Primo, quantum ad vaticinia prophetarum: vnde in euangelio ſæpe dicitur, aliquid factum fuiſſe vt adimpleretur hoc, vel illud vaticiniũ. Secundo, quantum ad finem, quia illius legis finis erat hominem cum Deo cõiungere, quod factum eſt per nouam, Chriſtus enim nouę legis lator nos recõciliauit cum Deo. Tertio, quãtum ad effectum, qui eſt iuſtificatio, quam lex vetus ex ſe, non præſtabat, ſed ſolum adumbrabat. Nam quod erat impoſſibile legi in quo (hoc eſt, quatenus) infirmabatur per carnem, id eſt, per carnalem ſuum intellectum, ſiue per carnis infirmitatem, factum eſt poſſibile per Chriſtum, vt iuſtificatio legis impleretur in nobis. Quarto, quantum ad myſteria fidei, quia plura & manifeſtiora per nouam legem reuelata ſunt, vt ſupra ſcripſimus. Quincto, ratione promiſſorũ bonorum, quia bonis temporalibus ſucceſſerunt ſpiritualia, & tẽporalibus æterna. Sexto, ratione pręceptorum moralium quę emendata & perfecta ſunt: quibus acceſſere conſilia, quæ ad perfectionem pertinent. Similiter quantũ ad cæremonialia, quia pauciora & perfectiora lex noua habet ſacramenta: Et quia illis cæremonijs tanquam vmbris, ipſa ſucceſſit veritas. Ideo filius Dei nouæ legis lator Chriſtus, ingrediens in mundum ait, Holocauſta & oblationem noluiſti: corpus autem perfeciſti mihi, hoc eſt ipſam ueritatem, verumq; ſacrificiũ omnium cæremoniarum ſcopum. De iudicialibus nihil ſanciuit Chriſtus, cũ ad regnum ſpirituale cõſtituendum venerit, & uniuerſo orbi in ipſum credituro eadem iudiciorum ratio nõ facile accommodari potuerit. Satis ergo fuit, vt poteſtatem ad id faciendum ſuis miniſtris dederit. Vere igitur Saluator dixit, Non veni ſoluere legem, ſed adimplere. Si itaq; figuris ſuccedit veritas, ſi tenebris lux, ſi pędagogo magiſter, ſi pueritiæ adoleſcentia, ſi carnalibus ſpiritualia, ſi literæ ſpiritus, nulla antiquę legi fit iniuria, nihil ei detrahitur. Habuit illa ſuum tempus, ſuum honorem, ſuo functa eſt munere, dum, ut bonus pędagogus pueros ad perfectionis magiſtrum perduxit, & in nouã ſcholam introduxit. Concludamus itaque, nunquam Chriſtum repudiaſſe ſuam ſponſam, ut aliam acciperet. Nam ſicuti Chriſtus ut homo, unam ſolũmodo accepit ſponſam. i. eccleſiam Chriſtianam, ex ſuo latere formatam, ut olim Adamus Heuam ex ſuo uxorem habuit; ita idem Chriſtus, ut Deus, ab initio mundi uniuerſam eccleſiam ſibi matrimonio coniunxit, nec unquam eam dimiſit. Quamuis. n. Synagogam repudiaſſe uideatur, quia, qui nunc exſtant Iudæi ſunt ſine Deo, & ancilla, ut Paulus ait, cũ filio eiecta fuit: tamen, re uera, antiqua eccleſia a Chriſto nõ tam repudiata, quã renouata, & ex ancilla facta eſt libera: & ita dicitur ancilla reiecta, hoc eſt ſeruitutis ſtatus in liberum mutatus: eo modo, quo aliquis ancillam in uxorem duceret, & poſtea liberam faceret. Cum Paulo igitur cõcludamus, Nunquid Deus repulit populum ſuum? Abſit. Nam & ego Iſraelita ſum: non repulit Deus plebẽ ſuam. Pauci itaque obſtinati ab vnitate verę ſynagogæ ſunt ſeiuncti; reliqui permanſerunt, cum quibus Chriſti coniugium perſeuerauit. Tertia poſitio, lex perfecta, ſiue perfectionis lex, non poteſt eſſe niſi una, & hæc eſt lex Chriſtiana. Hanc doctrinam ſubtiliter, ut ſolet, lateque demonſtrat Gulielmus Pariſienſis, in ſuo de legibus tractatu.

[Margin: A (beside line 1); Epheſ. 2. Rom. 8. (beside "vetus ex ſe… per carnalem"); B (beside "poralibus ſucceſſerunt"); Heb. 10. Pſal. 19. (beside "pauciora… tanquam vmbris"); C (beside "xit, Non veni"); D (beside "Iudæi ſunt"); Gal. 4.; Rom. 11. (beside "pulum ſuum?"); Cap. 1. & 27. (beside "Pariſienſis")]

Quod ergo lex perfecta non possit esse nisi vna, his rationibus confirma- A
tur. Primo, ut vnius virtutis non potest esse nisi vnica regula; ita & virtutum omnium ex quarum complexu lex aliqua fit bona, non potest esse nisi vna ratio: ergo perfecta lex non poterit esse nisi una. Secundo, vnus est omnium hominum perfectus finis, ergo eo adeundi vna perfecta & certa via: Huc facit illud, Vnus Deus, vna fides, vnum baptisma. Vnius itaque finis, vna est vera & essentialis via. Tertio, quia diuersitas legum, mediorum, rituumque in quibus religionis consistit substantia, discordias, dissensiones, bellaque gignit, ut ipsa experientia docet; ergo Deus vnam perfectam debuit dare legem, qua omnes in uno eodemque cultu contineret. Quarto, aberratio humani generis a uero fine est una & eadem per peccatum origi-
nis, & per peccatum actuale: igitur eadem lege ad eum reuocandum fuit. B
Confirmatur, peccati inquinatio fuit una & eadem: igitur & vna medicatio per eandem legem, gratiæque iustificationem. Quincto, unum fuit pactum cum Deo, quod primus homo irritum fecit: igitur una per eandem legem pacificatio, vnumque fœdus. Sexto, unius domus, unius ciuitatis unus est ingressus, una porta, quamuis interdum sint plures, quæ solo situ differunt: igitur & una religio, siue una legum uia, qua in ciuitatem cœlestem, unde per peccatum eiecti fuimus, ingrediendum est.

Quod si obijcias, varias viuendi rationes, quæ in ecclesia cernuntur, vnde in ea maxima diuersorum statuum oritur varietas: alij enim sunt continé-
Guil. tes, alij coniugati, alij sacri, alij seculares: Respondeo istam varietatem quæ
ad ecclesiæ pulchritudinem confert, ob quam dicitur Regina inuestitu au- C
Psal. 44. reo, circundata varietate, non esse in ijs rebus quę ad religionis legisve substantiam pertinent: quæ varietas: ex eadem religionis sinceritate pendet: vt in uno & eodem apparet homine; qui ex timore & amore Dei, nunc peregrinatur, nunc pauperes pascit, nunc induitur sacco, nũc canit, nunc coram Deo plorat. Ex eadem itaque fide, spe, & caritate ista in ecclesia oritur varie-
Aug. tas: sicuti in eadé via alius pedibus, alius equo, alius exoneratus, alius onustus, alius solus, alius comitatus incedit. Quod autem ista vna lex perfecta, sit lex Euangelica, nihil est cur probemus, cum ex dictis sit omnino manifestum: quippe quæ viam perfectam commonstrat, & vires ad ambulandum præbet, dum omnes approbat virtutes, omnia damnat vitia, & omnes perfe-
ctas viuendi rationes naturales, & supernaturales proponit, & veritatem si- D
ne vllis umbris docet, omniaque suppeditat auxilia. Et vt hunc locum cum Gulielmo concludam. Hæc sola est integra perfectæ honestatis descriptio; sola sine diminutione regulas & mandata omnia cõtinens honestatis. Et propter hoc sola lex veri nominis; quia vero sola omnium virtutum aggregatio, siue talis vera honestas; immo ipsa veritas honestatis internæ, quæ mentem humanam vestit atque uenustat, manifestum est, quia ipsa est lex veritas, & lex veritatis. Lex enim significationis, lex sermonum & scriptorum: Hæc autem est, quæ mentem humanam sua ipsa veritate absque medio bene ordinat, atque constituit, beneque ordinatam ac constitutam instar ciuitatis, quæ iustissimæ ac sanctissimæ legis statutis administratur & regitur.

Hæc

A Hæc etiam est lex, cuius obseruantia exterior decor est, & rectitudo totius vitæ, & conuersationis humanæ verus decor, ac vera rectitudo, quia omne eius contrarium, verissime prauitas est, & sancto indecens, & repugnans spirituali pulchritudini turpitudo. Hæc ille.

Ad primum, lex vetus cessauit quoad cæremonialium obseruationem, quæ completa est ipsius veritatis aduentu: & quæ tunc seruabantur carnaliter, nunc seruantur spiritualiter: vnde non tam cessasse, quam ad perfectionem perductam fuisse dicendum est. Ad secundum, fuit lex illa perfecta, ut alibi diximus, non simpliciter, sed ratione circunstantiarum, ex quibus alicuius rei attendéda est perfectio. Ad tertium, patet ex ijs quæ adnotauimus, & posuimus, & Christus varijs in locis de omnibus mentioné fecit, & om-
B nia in melius commutauit, ac perfecit. Ad quartum, nihil deerat illi legi, quod ad proximum finem attingendum faceret, hoc est, quantum ad disponendum eum populum ad eam legem quæ proxime cum Deo coniungit, & vitã tribuit, & ad significãda ea, quorum gratia potissimum fuit instituta.

An lex noua sit veteri lege leuior & obseruatu facilior, Disput. VII.

LIAM inter duas leges assignatam differentiam examinandam proponimus: quam nõnihil difficultatis habere sequẽtia indicant argumenta. Primo, illa lex est grauior, quæ maioris perfectionis requirit opera, quæ ad perfectum statum ducit:
C huiusmodi est lex noua, in qua Christus requirit maiorem iustitiam, quam fuerit in Pharisæis: grauior igitur. Secundo, lex quæ imponitur pueris est longe facilior, quam quæ adultis datur: at lex vetus imposita fuit pueris, noua vero adultis: igitur. Ideo aliquando Paulus aiebat, cum essem paruulus, loquebar vt paruulus, sapiebam vt paruulus, cogitabam ut paruulus: quando autem factus sum vir, euacuaui quæ erant paruuli. Tertio, lex uetus illis quibus proponebatur, multa huius vitæ bona promittebat, noua uero persequutiones, tormenta, & cruces pollicetur: vnde Christus suis discipulis dicebat, vos flebitis, mundus gaudebit: si me persequuti sunt, & uos persequentur: non veni mittere pacem in terram, sed gladium: contendite intrare per angustam portam: arcta est uia quæ ducit ad uitam:
D & de Paulo ad fidem conuerso, dixit, ego enim ostendam illi quanta oporteat eum pro nomine meo pati: grauior igitur, quam uetus. Quarto, lex noua nõ solum continet præcepta expresse a Christo tradita, sed etiam ea quæ per eius ministros de cæremonijs & iudicijs erant tradenda: q̃ multo plura esse uidentur, quam quæ in antiqua lege fuere, ut patet ex utroque iure Pontificali & Imperatorio: igitur.

1. Cor. 13. *2. Cor. 6.* *2. Tim. 3.* *Act. 9.*

In hac difficultate Lutherus, Melanchthon, Caluinus, & Kemnitius, qui censent legem Christi nullo modo, etiam a uiris sanctis impleri posse, confiteri debent, iugum Christi non esse leue, & eius mandata esse grauia. Contra quem errorem nolo hic late disserere, sed eo breuiter cõfutato, plane explicabo, quonam pacto lex noua cum veteri comparata, possit dici leuior.

Ad cuius rei explicationem notandum est, duobus modis aliquam legem A
posse esse grauiorem:vno,ratione obiecti,hoc est ratione earum rerum quę
præcipiuntur,si sint numero maiora,& factu difficiliora: altera ratione mo
di,quod scilicet non modo actu externo seruentur,sed etiam interno,ut nó
solum aliquis non occidat,sed neque etiam id desideret,aut ira commoueatur. Rursus, duobus modis potest dici aliqua lex difficilis,uno,sua natura, quia re uera est de re difficili:altero,extrinsece ex parte eorum qui eam seruare debent; quia sunt minus aut magis idonei ad eam seruandam, uel suis uiribus, uel etiam auxilio aliunde exhibito. His notatis, sequentes statuo positiones.

Prima positio, lex uetus a Deo populo Hebræo tradita, licet fuerit grauis,seruari tamen potuit,diuino supposito auxilio.Primum probatur ex diuinis testimonijs, quibus cognoscimus in illa lege, vt etiam in lege naturæ quosdam fuisse iustos & perfectos homines. Noe fuit uir perfectus ambulans coram Deo:similiter Abraham, Iob erat vir simplex & rectus,ac timés Deum.Mosem omnia Dei mandata seruasse expresse testatur scriptura, simi liter & Iosue. Dauid Deo dicebat, In toto corde meo exquisiui te: & de eo non uno in loco scriptum est, omnia Dei mandata seruasse, & fuisse hominem secundum cor Dei. Atque idem diceres de multis alijs, vt de Samuele,Elia,Isaia,Ieremia,Tobia, Zacharia,& de eius vxore. Secundo,Deus ab illis requirebat obseruationem pręcepti dilectionis ex toto corde,illudque non esse difficile aliquando clarissime dixit, vt omnem excusationem e medio auferret:quod præceptum qui seruat, totam legem adimpleuit: & cuidam a Deo dictum fuit, Ambula coram me, & esto perfectus: Quod certe Deus non dixisset,ni lex ex cuius obseruatione pendet perfectio,seruari potuisset. Rursus probabitur hæc positio ex probatione sequentis. Secunda positio, lex noua, quamuis perfectissima proponat mandata, tamen diuina auxiliante gratia seruari potest. Primum probatur hæc veritas quæ est certa fide tenenda,hoc Ezechielis vaticinio,spiritum meum,inquit Deus, ponam in medio uestri, & faciam vt in præceptis meis ambuletis, & iudicia mea custodiatis;hic spiritus datus est in noua lege, per quem a legis maledicto,idest a legis pœna,cum nemo sine hoc spiritu legem seruare posit,liberati sumus;ac proinde nihil est damnationis his, qui sunt in Christo. Esto igitur antiqui legem,ex ui legis scriptę,seruare nó potuerint,nisi per fidem in Christum hausissent iustitiam,nos tamen,vi legis nouæ in cordibus fusæ eam seruare possumus. Ideo Paulus audacter dicebat, omnia possum in eo, qui me confortat,& nulla re se a caritate Dei separari pose.

Gen.1. Iob.1. Ios.c.11. Psal.18. 3.Reg.14. 1.Reg.13. Luc.1. Deut.30. Gen.17. Gal.3. Rom.8.

Secundo,si seruari non potest,cur Christus a suis requirit perfectionem & maiorem ea,quæ fuit in Iudæis? Cur dixit,Qui diligit me sermoné meú seruabit? sermonem nimirum de dilectione,quem qui seruat,legé,ex Paulo,adimplet,& caritatem Dei habet perfectam,et Christi amicus est:qua dilectionis nota,suos discernendos esse aliquando docuit:at si legis præcepta seruari non possunt,nemo erit in hac uita perfectus, nemo Christi amicus, nemo pro Christi discipulo habendus erit,cum tamé suis dixerit, Vos autem

Phil.4. Mat.19. Rom.13. Gal.5. 1.Ioa.5. Ioan.13. et 15. Ioan.15.

A tem dixi amicos, Dico autem uobis amicis meis. Neque ualet, quod ait Hæreticus, Tranſgreſſionem legis nobis non imputari: quia, vel iſta, non imputatio, liberat nos ab obligatione legis, & tunc nulla erit lex, cum implicet, eſſe legem, & non ligare, vel tollit reatum per tranſgreſſionem contractum, & tunc non faceret iugū Chriſti ſuaue, & onus leue, ſed oſtenderet eſſe grauiſſimum, ſi sineret ſub onere corruere. Tertio, ſi lex noua, & uniuerſe, lex quæcunque a Deo lata ſeruari non poteſt, vbi eſt Dei ſapientia, vbi miſericordia & pietas? vbi iuſtitia? cur paſſus eſt, vt iuſtificatio legis impleretur in nobis? cur docuit orare, fiat uoluntas tua, ſicut in cęlo & in terra? cur dixit, ſi uis ad uitam ingredi ſerua mandata? Quis illo legiſlatore ſtultior, qui mandat impoſſibilia? Quis eo Tyrāno crudelior, qui legem ita arduam imponit, vt eam nemo ſeruare queat? Quis illo iudice iniquior, qui pro trāſgreſſione legis impoſſibilis pœnas repoſcit? Cum non poſſit eſſe pœna, vbi non eſt trāſgreſſio: nec trāſgreſſio, vbi nō poteſt eſſe obſeruatio. Quare, qui legem impoſſibilem faciunt, non modo ipſam legem euertunt, ſed etiam tacite grauiſſimis blaſphemiis Chriſtum recuperatorem, Deumque impetūt. Denique, ne in re manifeſta immorer, non ſolum homo ſeruare poteſt quod Deus præcipit, ſed etiam aliquid amplius præſtare: igitur. Nam, ei qui dixit, ſe mandata ſeruaſſe, ſubiecit Chriſtus, Si uis perfectus eſſe, vade, vende omnia quæ habes. Vnde vere ſcripſit Chryſoſtomus, Multos, ipſa ſuperare mandata. Et Auguſtinus loquens de virginibus, Quid iubes? ne adulteræ ſimus? hoc præcipis? amando te plus facimus, quam pręcipis. Ex quibus colligeres, quam impie impius Lutherus dixerit, Nos plus in baptiſmo Deo polliceri, quam præſtare poſſimus, vt ex inſequenti poſitione patebit. Quod ideo dixit, vt omnia uota tolleret, quæ retinenda eſſe infra docebo. Tertia poſitio, lex noua eſt iugum ſuaue & onus leue. Hanc veritatem ita clare tradidit eius auctor Chriſtus, vt clarius tradere non potuerit: cum omnes his uerbis ad ſe inuitauit, Venite ad me omnes qui laboratis, & onerati eſtis, & ego reficiam uos. Tollite iugum meum ſuper uos, & diſcite a me, quia mitis ſum, & humilis corde, & inuenietis requiem animabus veſtris: Iugum enim meum ſuaue eſt, & onus meum leue. Et eius diſcipulus Ioannes, Et mandata eius grauia non ſunt. Non quia eorum tranſgreſſio non imputatur, vt miſer ait hæreticus, cuius ſtultam interpretationem paullo ante confutauimus: ſed quia caritas Dei diffuſa eſt in cordibus noſtris, per quam ex Deo nati ſumus: ac proinde ipſum, & eos qui nati ſunt ex ipſo diligere poſſumus. Quarta poſitio, lex vetus quantum ad opera exteriora, quę in ſeipſis quandam difficultatem habent, fuit multo grauior, quā ſit lex noua. Primum huc facit hęc, Petri ſententia, Nunc ergo quid tentatis Deum, imponere iugum ſuper ceruices diſcipulorum, quod neque patres noſtri, neque nos portare potuimus? de iugo ueteris legis loquitur: ad quod alludens Chriſtus, de ſua lege dixit, eſſe iugum ſuaue. Huc etiam pertinet comparatio illa Pauli duorum filiorum Abrahæ, quibus ſtatus ſeruitutis legis veteris, & ſtatus libertatis Euangelicæ deſignatus fuit. Illi igitur qui in ueteri lege fuerunt vt ſerui multis oneribus premebantur, nos vero

Luc. 12. *Rom. 8.* B *Mat. 19.* *Hom. 8. de pœn.* *Ser. 18. de uer. Apoſt.* C *Toſt tom. 3. in Mat.* *Mat. 11.* *1. Ioan 5.* D *1. Ioan. 5.* *Act. 15.* *Gal. 4.*

vero vt filij liberæ tanto onere leuati sumus. Deinde confirmari posset, si A
quis uellet enumerare omnia præcepta cæremonialia, & iudicia, quorum
multitudo & varietas legem illã multũ arduã reddebãt: qua, nemo sine san
guine initiabatur p circũcisionẽ. Quincta positio lex noua quantũ ad præce
pta quibus præcipiuntur actus interiores, est difficilior lege veteri. Etenim
multo difficilius est, actus interiores cohibere, quam exteriores in rebus
prohibitis: Et in rebus præceptis, laboriosius est, prompte & ex animo ali-
Ari. lib. 5. eth. quid efficere, quam ipsum opus externum exercere. Quo fit, ut multi iusta
& fortia faciant, sed non iuste, non fortiter, quia non delectabiliter faciunt.
Mandata Mosis, inquit Chrysostomus, in actu facilia sunt; vt, Non occides,
Non adulterabis: Mandata uero Christi, scilicet, Non irasceris, Non concu-
pisces, in actu difficilia sunt. Perfectiora itaque mandata difficiliorem, ex B
hac parte, legem nouam reddunt. Neque id graue nobis uideri debet, cum
maius opus ab adulto, quam a puero requiratur, & plura ab eo exigantur,
qui accepit plura & vt magis amet, qui magis fuit dilectus. Huc pertinet
hic luculentus Timothei Episcopum locus, Ideo, inquit ipse, nunc maiora
Domino nostro soluimus, quia maiora debemus. Iudæi acceperunt quon-
dam rerum vmbram, nos veritatem: Iudęi fuerunt serui, nos adoptiui; Iudęi
acceperunt iugum, nos libertatem: Iudæi maledictum, nos gratiam, Iudęi li-
teram interficientẽ, nos spiritum viuificantem: Iudæis seruus magister mis-
sus est, nobis filius: Iudæi per mare transiuerunt ad eremum, nos per baptis-
ma intramus in regnum: Iudęi manna manducauerunt, nos Christum; Iudęi
carnes auium, nos corpus Dei; Iudæi pruinam cœli, nos Deum cœli, qui hu C
miliauit se usque ad mortem, mortem autem crucis, non contentus simpli
cem mortem subire, nisi ipsam voluntariæ necis susceptionem summorum
Timot. ep. lib. 2. suppliciorum perpessione cumulasset. Cum ergo Deus vnigenitum Filium
nobis dederit, & cum eo omnia, quid erit quod nos pro eius gloria præsta-
re non debeamus? Sexta positio, simpliciter loquẽdo, multo difficilior fuit
lex uetus, quam sit noua, ita ut, facta inter vtranque comparatione, illa iu-
gum graue, hæc onus leue dici possit, & debeat. Primo, quia præcepta de
actibus internis, ex qua parte noua lex grauior videtur, etiam in veteri lege
continebantur; licet, non ita plene & plane: at vero præcepta de actibus ex-
ternis, quæ illam difficilem reddebant, in nostra sunt paucissima, & multo
faciliora, lex enim noua præter moralia præcepta, quæ omnibus legibus D
sunt communia, pauca quædam de quorundam sacramentorum vsu, & de
religionis cultu adiecit. Secundo, lex vetus imponebat, onera multa, & ni-
hil dabat auxilij, quo ferri possent, unde merito dici poterat, onus non por-
Cap. 41. tabile: at vero noua auxilia præstat, per quæ possumus omnia. Huc facit
illud Isaiæ, Egeni & pauperes quærunt aquas, (Iudæi nimirum in vete-
ri testamento) & non sunt: Aperiam in supremis montibus flumina, &
terram inuiam in riuos aquarum. Tertio, qui erant in veteri lege, audiebant
Deum præcipientem, sed non videbant eundem agentem: at noster legisla-
Act. 1. tor Christus Deus & homo, cępit prius facere & postea docere, seque & ver
Pet. bo & re magistrum exhibebat; suisque dicebat, Tollite iugum meum super
vos,

A vos,& diſcite a me:& ita nobis reliquit exemplũ, vt ſequamur veſtigia eius. Atqui longe facilius agit, qui præ oculis exemplar habet: facilius iter facit, qui veſtigia videt impreſſa. Huc pertinet vaticinium illud Iſaiæ, Oculi tui videbunt præceptorem tuum, & aures tuæ audient verbum poſt tergũ monentis. Et ſane, quis non omnia etiam grauiſsima aggredi audeat, ſi hæc ducis noſtris præeuntis animaduertat verba, Confidite, Ego vici mundum: Et illa, Princeps mundi huius eiicietur foras. Hinc factum eſt, vt multi ad Chriſtum confluxerint, multoſque iuxta Micheę vaticinium cõgregauerit, quia, Aſcendit iter pandens ante eos. Quarto, quia lex vetus vi timoris ad ſui obſeruationem impellebat: at vero noua amore allicit. Amantium autem labores non ſunt oneroſi. Ideo Auguſtinus, exponens illud, Mandata eius grauia non ſunt; Grauia, inquit, non ſunt amanti: ſed non amanti ſunt grauia. Quincto, quia illa lex facilior cenſenda eſt, quæ a pluribus obſeruatur, quã omnes recipiunt, quæ uerum cultum, falſo reiecto, vbique docet, at huiuſmodi eſt lex noua comparata cum veteri, quæ uno in loco, ab uno tantum populo, ab omni parte ab idololatris circundato, ſeruabatur: noua uero in omnibus mundi partibus promulgata, & recepta, ubique idololatria ſublata, igitur. Denique, ideo lex noua eſt longe facilior, quia eius obſeruatio, quod attinet ad ſacramenta, non ſolum ex opere operantis, ſed etiam ex opere operato gratiam tribuit, & ex ui operum eiuſdem gratiæ affert augmentum. Quare non tam premit ratione ponderum, quam ſubleuat uice pennarum. Sunt ergo legis euangelicæ præcepta data Chriſtiano, ueluti pennæ auibus, quæ etſi pondus addunt, tamen earum auxilio aues ſubleuantur, & uolant. Septima poſitio, lex noua quantum ad cæremonialia præcepta ab Eccleſia ſuperaddita non debet cenſeri grauis. Nam, ſi loquamur de præceptis quibus omnes fideles ligantur, pauca ſunt: alia uero quæ ad priuatas perſonas pertinent, eos ſolum obligant, qui ſua ſponte ſe illis ſubijcere uolunt, iuxta ea, quæ ſupra uniuerſe de obligatione legis agentes, docuimus. Sed meminerint qui eccleſiam gubernant eius admonitionis, quam ſcribens ad Ianuarium tradidit Auguſtinus, ne præceptorum multitudine, ſine urgenti cauſſa oneroſum reddant ſuaue euangelij iugum, quod Chriſtus impoſuit ſalubriter.

Cap. 30. *Cap 2.* *Cic. de orat.* B C *Augu. lib. de perf. iuſtitiæ.*

D Ad primum, ſolum probat id quod in quarta poſitione docuimus: concedimus itaque ſecundum aliquam conſiderationem eſſe difficiliorem, nõ autem ſimpliciter loquendo. Quod ſi Chriſtus maiorem a ſuis perfectionem requirit, id iure optimo facit, quia ſuos maioribus, & amplioribus gratijs ornauit. Ad ſecundum, fuit illa lex illi populo, ut puero accommodata, quia eum in actibus exterioribus occupabat, in quibus facilius pueri occupantur: ex qua parte reddita eſt grauior, ne ſi parum eſſent occupati, minus aſsidue in diuinum cultum incumberent. Minus itaque perfecta opera a populo adhuc puero requirebantur, quæ perfecta adueniente ætate relinquenda ſunt, & perfectiora præſtanda. Ad tertium, moleſtiæ & calamitates quas qui pie uiuere & Chriſtum ſequi uolunt, non ſequuntur opera in lege chriſtiana conſtituta, ſed ex diaboli inuidia, & inimicorum peruerſitate accedunt: ex qua-

daretur; vt ex Paulo plane cognoscimus. Vt enim mulier alligata est legi, A
Rom.7. quanto tépore vir eius viuit; ita homo quasi mulier est alligatus legi quasi marito, donec lex ipsa viget; vt enim vir dominatur uxori, ita lex homini cui data est: atqui per aduersarios lex erat adhuc viua; igitur suum dominiũ in homines retinebat. Secundo, Christus seruauit legem, & seruandam esse
Mat.23. docuit: igitur, viuente Christo habebat vim suam, maxime quãtum ad præceptum circuncisionis, quod etiam in lege naturæ sub graui peccato obligabat: erat autem Circuncisio veluti pactũ totius legis seruandæ, vt ex Pau-
Gal.5. lo discimus. Denique, isti auctores secum pugnant, cum doceant legem nouam non obligasse nisi post sufficientem promulgationem. Scoti fundamentum, tunc valeret, quando consilium non pateretur præceptum, vt patet in exemplo ab eo allato; at quando nulla est repugnantia inter consilium & B
præceptum, vt inter consilium orationis, & præceptum de ieiunando, consilium non tollit præceptum, sed præceptum vna cum consilio est seruandum. Quare, siquis iustificatus fuisset per baptismum, adhuc tenebatur circuncidi; sicuti Ieremias & Ioannes, in vtero matris sanctificati.

Tertia positio, lex euangelica non cæpit obligare nisi a tempore promulgationis factæ per Apostolos die Pentecostes. Quamuis ergo Christus legem suam partim ante mortem, partim post mortem sanciuerit, & Apostolos docuerit, tamen eius obligatio dicto inchoauit tempore. Similiter, licet lex uetus in morte Christi, simpliciter cessauerit, tamen ob ignorãtiam huius rei adhuc obligabat Iudæos usque ad publicam promulgationẽ Euãgelij. Profuit itaque lex Christiana iis qui eam seruarunt, ante hoc tempus C
Belar. sed tamen non habuit uim præcepti, nisi post promulgationem, vt de ba-
Sess.6. c.4. ptismo, asserit Concilium Tridentinum. Primo promulgatio est de essentia legis, vt supra ex communi sententia docuimus, at lex noua promulgata fuit dicto tempore: ego. Minor propositio his rationibus confirmatur. Primo, quia lex vetus solenniter promulgata fuit in monte Sina die quadragesima post primum Pascha Iudęorum: igitur lex noua promulgari debuit die quinquagesimo post primũ pascha Christianorũ: Consequutio valet,
Epist.119. quia illa promulgatio, vt Augustinus, & Leo & alij docent, fuit figura pro-
Ser. 1. de pent. mulgationis Euangelij. Secundo, quia nec Christus a resurrectione, nec Apostoli quicquam publice populum docuerunt: sed Christus priuatim
Act.1. suos discipulos docebat, de regno Dei, hoc est de statu Ecclesię & nouæ le- D
Act.2. gis. Tertio, quia primæ concioni quam Petrus in die Pentecostes habuit conueniunt omnes conditiones solemnis promulgationis. Fuit enim facta in vrbe Regia Hierosolymitana, præsentibus hominibus omnium nationũ a summo Euangelij præcone & Apostolorum principe Petro: per concionem in qua præcipua legis nouæ capita erant comprehensa: & denique statim sacramentorum vsus cœpit. Secundo allatam positionem confirmares
Mich.4. Isa.2. ex hoc uaticinio, lex exibit de Sion, e templo nimirum in Sione ædificato, quod factum fuit die Pentecostes. Huc etiam facit illud, quod in Persona
Psal.2. Christi, prænunciauit regius vates, Ego autem constitutus sum Rex ab eo,
Luc.ult. super Sion montem sanctum eius, prædicans præceptum eius. Tertio, quia

Christus

A Christus suis discipulis silentium imposuit, ne prædicarent, donec induerentur uirtute ex alto: atqui, si Euangelium statim omnes obligasset, profecto non debuisset eis præcipere, vt secederent: igitur. Illud adnotauerim, cõtra Sotum, quod si remedium in lege naturæ ad peccatũ tollendũ non cessauit ante promulgationem Euangelij, nec etiam circuncisio cessare debuit respectu ignorantium. Sed peteres, cur antiqua lex tanto cum terrore, & tot tantisque signis ad pauorem incutiendum accommodatis, vt sacra historia docet, & late Philo exponit, promulgata fuerit, nostra uero cum amoris & beneuolentiæ significationibus. Quia, vt inquit Augustinus, lex uetus ad iudicandum promptior erat, inter initia sua asperior uideretur, &, vt metu incusso, diligentes & sollicitos faceret auditores suos. Noua vero propte- *Lib. biblic. antiqui.* *Lib. 2. q. in uet. et nou. test. q. 102*
B rea quod pia, & ad misericordiam facilis est: primordia sua mitissima & clementissima demonstrauit; vt ipsa oblectatione sua omnes ad indulgentiam prouocaret. Contra ea quæ docui hæ rationes fieri possunt.

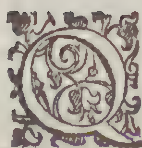
Prima, Christus ante mortem, totam suam legem docuit, & docendo promulgauit, & ab eius morte vim accepit: igitur statim post mortem obligauit. Respondeo, concedo legẽ factã fuisse, & vim a passione habuisse, nego tñ obligasse, cum nondum per promulgationem uniuerse proposita fuisset. Poterat itaque seruari, & vtilis erat, sed tamen nõ erat adhuc sub præcepto. Vnde, sententia illa de baptismi necessitate a Christo prolata, futurum respiciebat tempus: cum idem de Eucharistia sumenda Christus pronunciauerit. Ordinantur itaque prius leges, & tunc fieri dicuntur, cum solenni- *Ioa. 6.*
C ter promulgantur. Secunda, de veteri lege dicitur, Lex & Prophetæ vsque ad Ioannem: igitur lex vetus tunc cessauit, & noua incœpit. Respondeo, dicitur fuisse vsque ad illud tempus, quantum ad prædicationem: quia Ioannes fuit vltimus illius legis Propheta & concionator, non autẽ cessauit quãtum ad uim obligandi. Tertia, ante diem Pentecostes, nondum erat spiritus datus: ergo baptismus Christi, ante eius mortem, & post mortem usque ad diem dictum, non iustificabat: ac proinde non debuit esse sub consilio, vt nos diximus. Quod attinet ad hanc dubitationem, Chrysostomus, & Theophilactus existimarunt Christi baptismum ante passionem fuisse solum in aqua, ut fuit baptismus Ioannis, quod etiam diuus Leo sensisse videtur: at vero contra cum communi sententia tenendum est, cum de Christo dictum *Luc. 16.* *Epi. 4. c. 3.*
D fuisse legamus, Hic est qui baptizat in Spiritu sancto: cuius baptismus vim accepit, cum ipse baptizatus fuit, vt Patres docent: & nunquam eos rebaptizatos fuisse legimus, qui Christi baptismate baptizati fuere, vt illi, qui Ioãnis baptismate fuere loti. Locus autem ille, de spiritu, intelligitur de plenitudine spiritus uisibiliter data. Argumenta initio allata sic soluuntur. *Ioa. 1.* *Gre. Naz.* *Ambros.* *Beda.* *Tertul.* *Act. 19.*

Ad primum, iam diximus: cur nõ statim debuerit dari plenum atq; perfectum remediũ pro peccato: nec tamen omnino defuit medicina, quia Christus fuit agnus ille qui dicitur occisus ab origine mũdi, ratione gratiæ, quã per fidem qui eum præcesserunt apprehendere poterant, & eum sanguinẽ sibi applicare, sine quo nulla sit redemptio. Huc facit illud Pauli, loquentis de una Christi semel facta oblatione, Neque, vt sæpe offerat semetipsum

quem-

quemadmodum Pontifex intrat in sancta per singulos annos in sanguine A
alieno: alioquin oportebat eum frequenter pati ab origine mundi: nunc au
tem semel in consummatione sæculorum ad destructionem peccati, per ho
stiam suam apparuit. Ad secundum lex euangelica potest dici uniuersalis
ratione temporum, quia eius uis in omnia tempora fuit diffusa; cum quot-
quot salutem sunt adepti ad legem pertinuerint Christianam. Ad tertium,
patet ex dictis.

An lex euangelica sit futura æterna, siue duratura vsque ad finem mundi. Disp. IX.

VOD lex Euangelica non sit lex æterna, ob quam caussam, in- B
ter cæteras, dicebamus differre a lege veteri, his rationibus de-
Gen.13. monstro. Primo, lex uetus sæpissime in diuinis literis uocatur
Exod.28. lex æterna, pactum & mandatū æternum: ergo, vel ipsa quoq;
Leu.16. erit æterna: vel noua nō erit magis æterna, quam illa, & si il-
Ier.31. la cessauit, hæc quoque, quamuis uocetur æterna, cessare poterit. Secundo
Christus expresse suis Apostolis promisit aduentum spiritus qui eos doce-
ret omnia, at talis spiritus nondum venit, cum Ecclesia nondum omnem
veritatem cognoscat, sed in dies, & pro re nata noua dogmata per Concilia
& per Pontifices decernat: igitur ex spectādus est promissus diuini spiritus
Mat.24. aduentus. Tertio, Christus plane prædixit suum Euangeliū prædicandū in
uniuerso terrarum orbe, & postea uenturā consummationē sæculi, nimi- C
rum finem, at Euangelium iam diu prædicatum fuit in toto orbe, & tamen
nondum uenit consummatio, aliud igitur expectandum est euangelium.
1.Cor.13. Quarto, in lege euangelica est aliquid imperfectum, quod euacuandū esse
plane docet Paulus, ergo aliqua lex perfectior expectanda est.

In hac disputatione tres attinguntur difficultates: an lex uetus sit lex æter
na, an spiritus a Christo promissus iam datus sit, & an Euangelium tempo-
ribus Apostolorum in toto orbe prædicatum fuerit, quod Paulus affir-
masse uidetur, cum dixit, impletum esse illud, In omnem terrā exiuit sonus
eorum, atque circa ista tria uariæ sunt sententiæ. De primo, Hebræi in sua
pertinacia perseuerantes, suam legem perpetuam esse arbitrantur; at Chri-
stiana fides contra existimat. Quidam uero hęretici, qui Flagellantes no- D
minabantur, dixerunt Euangelium post aduentum suæ sectæ iā desiisse. Idē
asserunt noui ministri Euangelici, qui dicunt Ecclesiam, et euangelium per
multos annos defecisse, & nuper per Lutherum in Germania (si dijs placet)
Aug.lib de reuixisse. De secundo, Manichæi illam de Spiritu dando promissionem in
hæres.26. Manete suo magistro completam fuisse existimarunt, quem Spiritum para-
Cont.Faus. cletum appellabant: Montanus vero, & Priscilla hanc prærogatiuam sibi ar
lib.19.c.31. rogabant. At ueritas catholica, illam spiritus abundantiam Apostolis datā
De util. fuisse docet. De tertio, an lex Euangelica tempore Apostolorum in uniuer-
cred. c.3. so orbe fuerit prædicata, Chrysostomus, quem nonnulli alij sequuntur, te-
Euseb. net partem affirmantem: secūdum quam opinionem, Cōsummatio, de qua
Cajet.

fit loco

A fit loco citato mentio, intelligenda eſt, de excidio Hieroſolymorum. Alij, vt Auguſtinus, exiſtimant temporibus Apoſtolorum Euangelium non fuiſſe prædicatum in toto orbe terrarum. Illud autem, quod ait Paulus, loquendo per tempus præteritũ, intelligitur eodem modo, quo pronuntiatum fuit a Dauide, per modum Prophetiæ, ad certitudinem deſignandam. Alij Hieronymum ſequentes, adhibita diſtinctione, hanc litem componere conantur. Duobus itaque modis Euãgelium promulgatum fuiſſe intelligi poteſt: primo, vt Chriſtianæ religionis notitia in omnes mundi partes penetrauerit, & hoc Apoſtolorum tempore contigit: & tunc ſubſequutum eſt Hieroſolymorum excidium. Altero, quantum ad actualem prædicationem, ita vt in omnibus mũdi partibus fuerit prædicatum, & ab omnibus excipi potuerit: B & hoc pacto, Auguſtini ſententia locum habet, quod cum factum fuerit, tũc ſubſequetur vniuerſalis mundi conſummatio.

Orig. epiſt. 80. Sot. Tolet. D.Th.c 10. in epiſt. ad Rom.

Vt autem quid de prima difficultate ſtatuendum ſit intelligatur, notandum eſt, mundi ſtatum duobus modis variari poſſe: vno modo quantum ad diuerſitatem legis, quod ſcilicet alia lex ſuccedat: altero modo quantum ad hoc, quod alio & alio modo homines ſeſe habeant ad eandem legem eã melius, peiusve ſeruando, & quod latius & pluribus aut paucioribus in locis ſeruetur. Rurſus adnotandum eſt hanc vocem æternum, in diuinis literis, nõ ſumi ſemper in ſtricta ſignificatione, pro omni ſæculo, & tota æternitate, ſeu pro tota mundi duratione. Sed pro tempore longo, & continuo, & pro naturali rei alicuius termino: id quod etiam Rabbi Moſes adnotauit, C & multis teſtimonijs confirmari poſſet, ſed vno, vel altero ero contentus. Exodi vigeſimoprimo, & ſeruiet ei in æternum, id eſt perpetuo, ſine interuallo, citra ſpem libertatis, vſque ad tempus Iubilæi. Abrahæ promiſſa fuit terra in æternam poſſeſſionem, & Dauidi, ſeminique eius regnum æternũ: niſi hæc myſtice interpretari velis. Rurſus animaduertẽdum eſt, in omni inſigni mutatione religionis ſex obſeruari poſſe, quæ omnia inueniuntur in noua Chriſti eccleſia, ſiue potius in mutatione ſtatus antiquæ legis. Primo, eius auctor, & hic fuit Chriſtus, a quo Chriſtiani nominamur. Secundo, aliquod nouum dogma, & hæc fuerunt dogmata de Trinitate, de Incarnatione, & de Sacramentis.

Aug. lib. 1. locu. in Ex. Lau. a Vilauic.

Tertio, tempus quo cæpit, & hoc fuit ſub Tiberio Cæſare. Quarto, locus D vbi cæpit, & hic fuit Iudæa. Quincto, qui eam oppugnauerint, cum ſit neceſſe ut noua doctrina oppugnatores habeat; eos ſcilicet, qui aliter prius ſentiebant, & hi primum fuerunt Scribæ & Phariſæi, poſtea Ethnici, qui & doctrina & armis eam oppugnare conati ſunt, ſed non potuerunt.

Sexto, aliquis exiguus cœtus, cui poſtea paulatim facta eſt acceſſio, & hi fuerunt pauci Chriſtiani. Atque hæc omnia de omnibus hæreticorum ſectis facile aſſignari poſſunt: quæ nunquam, nec unum quidem miſer hæreticus aſſignabit, de noua doctrina in eccleſia Romana inducta poſt prima Chriſtianiſmi tẽpora. Quo ſane fundamẽto, omniũ hæreticorũ ora obſtrueres, & malas artes euerteres. His ita notatis, ad poſitiones accedamus.

Prima poſitio, lex Moſis non debuit eſſe æterna, ſed alia lex ei ſuccedere

Zz debebat.

debebat. Est doctrina certa fide tenenda, & patet ex ijs quę supra scripsimus, A
Lege Lact. lib 4. c. 20. quam hæ scripturæ auctoritates confirmant. Ecce dies venient, dicit Dominus, & feriam domui Israel, & domui Iuda, fœdus nouum, non secundum *Ier. 31.* pactum, quod pepigi cum patribus vestris. Item, & statuam illis testamentū *Bar. 2.* alterum sempiternum. Omitto hoc loco auctoritates multas Diui Pauli, præ *Cap. 7. Luc. 16.* sertim eas, quæ in epistola ad Hebræos habentur. Secunda positio, lex Euangelica est duratura in æternum, hoc est, nulla alia ei successura est, & ita durabit vsque ad consummationem sæculi. Hæc positio, quæ sub fidem cadit, his confirmatur rationibus. Primo testimonijs diuinis: loco citato, vbi promittitur alterum testamentum, & sempiternum: Redemptionem misit Do- *Psal. 110.* minus populo suo, mandauit in æternum testamentum suum. Deus autem *Heb. 11.* pacis, inquit Paulus, qui eduxit de mortuis pastorem magnum ouium, in B sanguine testamenti æterni, Dominum nostrum Iesum Christum. Huc facit forma illa sacramenti Eucharistiæ, qua dicitur, Hic est calix sanguinis mei, *Dan. 2.* noui & æterni testamenti. Cōfirmatur, sacerdotium & regnum Christi sunt *Luc. 1. Psal. 109.* æterna, vt scriptura diuina docet: igitur & eius lex Euangelica. Secundo, illa lex debet esse perpetua, nec aliam succedentem habere debet, quæ perducit proxime ad finem: at finis nouæ legis est vnio & pacificatio cum Deo, & ingressus in regnū cœlorū: ergo hæc lex vt quæ data fuit a Christo mediatore, per quem accessum habemus ad Patrem, erit æterna. Postremo lex Euāgelica est perfectissima, vt supra est probatū: ergo nulla alia ei succedere potest.

Tertia positio, legis Euangelicę status non est ita firmus & stabilis, vt cōparatus ad homines non admittat varietatem quantum ad perfectionem eo C rum qui ex lege Euangelica viuunt, & quantum ad amplitudinem ratione locorum. Doctrina est certissima, quæ nulla indiget probatione: cum plane constet Christianos, vniuerse loquendo, aliquando melius vixisse, aliquando deterius: & interdum latius dilatatos fuisse, interdum vero in pauciores fuisse contractos. Hæc autem varietas non ex parte legis, vel legislatoris, vel Dei nata est, cum diuinum auxilium ad homines saluandos semper vbique sit in promptu; sed ex parte libertatis, corruptelęq; humanæ. Quare, quæ de statu nouæ legis in diuinis literis leguntur, vt de magna fidelium perfectione, pace, abundantia donorum, & de alijs rebus eiusdem generis, non sunt secundum omnia tempora intelligenda, nec respectu omniū: quæ admonitio est omnino animaduertēda. Quarta positio, religionis legisve Chri D stianæ status perfectior fuit in primis ecclesiæ temporibus, quā in alijs fuerit, aut futurus sit. Quamuis ergo alijs temporibus Christianus populus magis dilatatus fuerit, aut dilatabitur: nunquam tamen in eo tanta erit abundātia spiritus & donorum, quanta fuit temporibus Apostolorum & Martyrū, quorum sanguine & cōfessione res Christiana stabilita fuit. Acceperūt itaq; illi primi Christi fideles primitias spiritus, & vt fonti omniū gratiarū Christo propinquiores, plus hauserunt spiritualis gratiæ. Contra vero circa mūdi senectam & cōsummationem, parum inuenietur caritatis. Quincta positio, promissio illa Christi, de spiritu mittendo, adimpleta fuit in Apostolis, *Act. 1.* cū super eos descendit visibiliter Spiritussanctus sub linguarum ignitarum forma,

A forma, in die Pentecoſtes. Eſt veritas fide tenenda. Primo, quia Chriſtus iuſſit Apoſtolos ſecedere, & manere in ciuitate, donec induerentur virtute ex alto, & baptizarentur Spiritu ſancto, non poſt multos dies: illis igitur ſeruanda fuit promiſsio, quibus facta fuerat. Deinde, ideo, vt apud Ioannem legimus, nondum erat ſpiritus datus (abundanter intellige) quia nondũ Ieſus erat glorificatus: ergo Ieſu per reſurrectionem & aſcenſionem glorificato, ſpiritus pleniſsime dandus fuit. Sexta poſitio, probabilius videtur euangelicam legem temporibus Apoſtolorum per vniuerſum orbem ab ipſis Apoſtolis promulgatã fuiſſe, ita vt ab omnibus excipi potuerit. Per uniuerſum orbem, intelligi volo omnes mundi partes maiores illis temporibus cognitas & habitatas, vt ſunt Aſia, Europa, & Africa. Primum probatur hæc poſi- *Luc.24.* *Ioan.6.* *Rom. 10.*

B tio expreſſa diui Pauli auctoritate, qui ad hoc confirmandum, Dauidis vaticinium attulit: qui non eſt intelligendus de ſimplici ſono, uel rumore euangelij, ſed de actuali prædicatione. Et quod loquatur de tempore præterito, patet ex his verbis, Nunquid non audiuerunt? Et quidem (ſubintellige, audiuerunt) ſicut ſcriptum eſt, In omnem terram exiuit ſonus eorum. Secũdo, ex illa Chriſti ſententia, qua dixit euangelium regni prædicatum iri in vniuerſo orbe in teſtimoniũ omnibus Gentibus, id eſt, quod omnes gentes ſint in teſtimoniũ de accepto a ſe euangelio, quod Iudęi abiecerunt, & poſt hæc omnia, ueniet conſummatio. i. urbis Ieruſalem euerſio, quod autẽ hoc loco, conſummatio, modo dicto accipi debeat, certiſsimum eſt. Nam apud Lucam diſcipuli non interrogabant de conſummatione ſęculi: & enumeratis illis,

C quæ Matthæus dixit, ſtatim ſubiecit de euerſione Ieruſalem, inquiens, Cum aũt videritis circundari ab exercitu Ieruſalem, tunc ſcitote, quia appropinquauit deſolatio eius. Nec urget, quod hic ait Caietanus, quod Chriſtus abſolute dixerit, Tunc ueniet conſummatio, & non conſummatio huius, vel illius: Quia Marcus plane oſtendit, de qua cõſummatione loquatur, & de templi euerſione. Neq; ẽt ualet quod idem auctor ait, Non conſtare Ieruſalẽ tribulationem fuiſſe maiorem omnibus aliis præteritis, ut euangeliſta ait: qm̃, ſi quis hiſtorias conſulat, id uerum eſſe uidebit. Et multo minus ualet, quod idem dicit, Non conſtare, an ulla alia ſit futura talis: cum de futuro conſtare poſsit, ita Domino prędicente: & ex immanitate illius obſidionis conijci poteſt. Sed obiicies, paullo infra poſt prædictioné euerſionis dictæ, ſubiicitur, *Lege Ioſ. de bello iud.*

D Statim poſt tribulationem dierum illorum ſol obſcurabitur, & quæ ſequuntur: vbi expreſſe fit mentio de conſummatione ſęculi, quæ tamen nondum uenit: ergo ſuperior cõſummatio nõ poteſt intelligi de hieroſolymaria euerſione. Reſpõdetur, quoniam Chriſtus uolebat ſuos eſſe in perpetua uigilia, quaſi quotidie ſit uenturus ad iudicandum, ideo ſubiecit, ſtatim, &c. nõ qđ tam cito ſit uenturus: ſed quod tam attentos nos eſſe uelit, quam ſi ſtatim eſſet uenturus. Qui etſi nondum uenit, aut ante mille annos non ſit uenturus: tamẽ apud Dominum, mille anni ſunt tanquam dies heſterna quæ pręterijt. Diuus quoque Petrus ſęculi conſummationem adfore affirmauit. Tertio eadem poſitio confirmatur ex eo, quod in Apoſtolorum Actis de Apoſtolis dicitur, Et eritis mihi teſtes in Ieruſalem, & in omni Iudæa, & Samaria, & vſq; *Mat. 24.* *Gagn.* *1. Pet. 4.*

ad vltimum terræ: &,vt apud Marcum legitur,Illi autem profecti prædica- A
Cap.ult. uerunt vbiq;:& Paulus scribens ad Romanos dixit,Quia fides vestra annun
Cap.1. tiatur in vniuerso mundo: Colossensibus etiam dicebat,Euangelium esse in vniuerso mundo & fructificare,& crescere. Cõfirmatur,quia Christus pręcepit Apostolis vt prædicarent euangelium omni creaturæ, quod nõ est intelligendum per alios ministros,sed per ipsosmet Apostolos. Et sane Paulus maiorem orbis partem peragrauit, atq; ét alios ad varias partes penetrasse censendum est.Septima positio,lex euangelica,vniuerso terrarum orbi data fuit,omnesq; populos obligat.Hanc positionem afferimus ad confirmãdum aliud discrimen inter nouam & veterem legem : quod illa vni populo data
Deut.4. fuerit,hæc vero omnibus.Quod lex antiqua non obligaret omnes,patet ex-
Psal.147. presse ex ipsamet lege, variis in locis;præsertim in illis,in quibus illi popu- B
Ro.1.& 9. lo præceptum erat,ne communicaret cum Gentibus. At vero,quod noua ad
Matt. ult. omnes pertineat,certissimũ est ex mandato Christi,qui Apostolis præcepit,
Mar. ult.
Luc. ult. vt suum euangelium prędicarent omni creaturę,id quod ipsi,vt ante docui-
Rom. 1. mus,præstiterunt. Oritur autem hoc discrimen ex eo,quod lex Mosis positiua,hoc est cæremonialis, & iudicialis angusta erat, & ritus ac iudicia particularia continebat:at vero lex euangelica ritus & cęremonias cõtinet vniuersas,quæ toti mundo communes esse possunt.Octaua positio,lex euangelica,siue doctrina Christi nunquam in ecclesia defecit.Est hæc positio cõtra stultum errorem recentiũ hæreticorum, quem ideo breuiter refellã,ne manifestissimę veritati iniuriam facere velle videar:cum hmõdi stultitia potius risu explodenda,quã argumentis refellenda sit.Primo,si euangelica doctri- C
Luc. 22. na defecit;Christus igitur mendax;qui suũ testm̃ fore æternum,dixit,& veracior impius Porphyrius,qui contrariũ somniauit:neq;.n.põt dici æternũ, qđ per tot annos fuit extinctum. Secundo,si defecit, quis nouus aduenit verus Apostolus a quo rursus in uitã reuocata fuit? Lutherũ dicent Saxones,& Geneuenses, Caluinum.At,ne tota Germania,& Gallia olim catholicę pro-
Eccl.19. uincię & Romanæ ecclesiæ addictissimæ in excipiendis nouis Apostolis temere cuipiã credant,fingamus istos de nouo euangelizare velle , sed antcq̃ aures eis præbeãt,petant,A quo sint missi, ne videãtur fures. A quo electi,ne uideãtur supposititij. Successionẽ apostolicam, verã fidei regulã,repetãt. Signa postulẽt,q̃bus nouã doctrinã confirmãt,morumq; probitatem. Qui,cũ nihil respõdere queant,cum eo,a quo missi fuere impostore confusi abibũt. D
Galat. 1. Nã,si Angelo de cęlo venienti, & aliter q̃ ecclesia docet euangelizanti, non est credẽdũ, cur istis,de q̃bus vnde veniãt ignorat,fides habẽda erit? Luthero,inquã,q aliqñ cõfessus est,se dęmonẽ habuisse magistrũ,& Caluino, qui blasphemando & dęmonẽ inuocando e vita discessit. Tertio,si ista doctrina defecit,igitur & ecclesia, si ecclesia nõ fuit (quæ sine uera doctrina non est) mendax Christus,q dixit,portas inferi cõtra eã nõ præualituras. Nullibi igitur p tot sęcula veri Christiani nullus diuinus cultus:uniuersus orbis sine lege , sine Deo. Finge tibi Lutherum nunc Papistam(fuit.n.ut fatetur)obtenebratum, tanta errorum caligine, ut ipse postea existimauit, & eundem statim contra Papistas disputantem ; & ab eo pete , Luthere , vnde tibi repente

tanta

A tanta lux affulsit? Quonam pacto tam crassas dispulisti tenebras? vt veritatis tanto tempore latentis lucem videre potueris? Denique, doctrina quam superioribus annis habuit, & nunc habet Romana & Catholica ecclesia, est eadem cum illa quam olim tradiderunt primi Patres; quod uelint, nolint sępe aduersarij fatentur, ac fateri coguntur: illa uero, quam ipsi docent, vel est noua, & propterea non apostolica: uel est ea, quæ in hęreticis ab vniuersali ecclesia sæpe damnata fuit: igitur non nostra, sed vestra defecit, quam nunc ab inferis excitare contenditis, ut Arianismum, Samosatenismum, Pellagianismum, ac etiam Atheismum. Antequam argumentis respondeo, cum nouum testamentum factum fuerit a Christo uero Deo, qui nos æternæ vitæ hæredes fecit, paucis docebo vbi, & quando fuerit a Christo factum. Dico *Cont. Marcion.*
B igitur cum Tertulliano, Chrysostomo, Theophylacto, Ambrosio, & alijs, factum fuisse in cœna, non autem in cruce, ut aliqui uoluere; in qua, non factum, sed confirmatum fuit, ut Paulus docet, & ex conditionibus quæ in testante requiruntur demonstrari potest. Primo, testator debet superuiuere testamento, quod non ualet donec testator uiuit. Secundo, debet esse sui iuris, vt fuit Christus in cœna, non autem in cruce, ubi damnatus & affixus erat. Tertio, debet aliquid hæredibus præcipere, quod Christus fecit, dando de dilectione, & de sacrificio offerendo mandatum. Quarto, aliquid promittit, personasque hæreditarias nominat: Christus in cœna peccatorum remissionem promisit, quæ promissio est noui testamenti propria, & suis discipulis dixit, Quod pro uobis tradetur. Quincto, testes adhibuit, totam nimirum *In Luc. ca. 22.* *Heb. 9.* *Lactan. li. 4. c. 20.*
C ecclesiam Apostolorum eo cœtu designatum. Deniq; expresfis uerbis suam uoluntatem declarauit, & se testamentum facere confessus est, cum dixit, Hic est sanguis meus noui testamenti.

Ad primum, lex antiqua dicitur æterna, secundum præcepta moralia simpliciter; secundum alia vsque ad veritatem, quã figurabat, & quousq; adimpleretur pactum cum patribus initum, quod usq; ad illud tempus esset perpetuo duratura, sine ulla interruptione. Rursus dicitur æterna ratione ueritatis quam significabat, & secundum spiritum, non secundum literam, & ut Gregorius ait, quia intellectus illius nunquam mutatur. Ad secundum, Apostoli cognouerunt omnia per aduentum Spiritus sancti: omnia, inquã, quæ pertinebant ad substantiam religionis, & erãt necessaria ad salutem, in qui- *Hom. 6. in Ezech.*
D bus continentur omnia quę de nouo sanciuntur. Neque enim ecclesia facit, aliquid de fide, sed quod iam erat, declarat. Ad tertium, patet ex dictis: duobus enim modis explicari potest: nobis autem non displicet Chrysostomi sententia. Ad quartum, euangelium non continet aliquid imperfectum ratione præsentis status, sed ratione uitæ futuræ in cęlo: quia nondum uidemus Deum sicuti est, nec omnino perfecte amamus. Euacuabitur igitur fidei obscuritas in alia uita, & dabitur gratia consummata.

Libri decimiseptimi finis.

DIVINARVM, HVMANARVMQVE LEGVM

LIBER XVIII.

In quo de operibus actibusve, & consilijs Euangelicæ legis agitur.

An lex Euangelica præcipere debeat externos actus, deque bonorum operum necessitate. Disput. I.

VAE hucusque de lege noua disputauimus, ad eius na- A
turam ac vim explicandam pertinebant: quæ vero se-
quuntur, ad ea, quæ continet, & præcipit referuntur. Et
quia actus de quibus lex fert, vel sunt interni, vel ex-
terni, & lex noua, vt diximus, est lex spiritus, iure opti-
mo priore loco quæritur, an actus exteriores præcipe-
re debuerit; & quod non debuerit, sic probo. Primo,
in ea lege sunt danda præcepta de actibus externis, in qua iustitia pendet ex
Rom. 3. 4. operibus: at, vt ex multis locis diui Pauli discimus, iustitia nō tribuitur ope
Gal. 2. ribus, sed fidei: igitur. Confirmatur, quia multis in locis, vbi de salute & iu- B
Tit. 3. stificatione fit mentio, sola nominatur fides: & aliquando Dominus dixit,
Math. 9. Crede tantum, & salua erit. Rursus multis in locis dicitur, hominem gra-
Luc. 7. tis iustificari, quod idem est, ac si diceretur, non ex operibus. Præterea sunt
Ian. 3. alia loca in quibus dicitur, Omnes qui credunt saluari; vt Ioannis 3. Acto-
Rom. 4. 11 rum 10. Rom. 1. & 10. & 1. Ioan. 5. Denique, multis in locis nostra salus po-
Ephes. 2. nitur in verbo Dei, quod sola fide apprehendimus. Atque in eandem sen-
tentiam nonnulli Patres citari possunt. Secundo, legis nouæ substantia &
perfectio, vt supra diximus, consistit in corde & spiritu: igitur non versa-
tur in externis operibus: Vnde Christus aliquando loquens de adoratione, C
1. Tim. 4. dixit, Veros adoratores adorare spiritu & veritate. Et Paulus, Corporalis
Mat. 24. exercitatio, ad modicum vtilis est: pietas autem ad omnia vtilis est. Tertio,
Luc. 12. lex Euangelica est lex regni cœlorum, quod intra nos est, & non consistit
Rom. 14. in esca, & potu, sed in pace & gaudio, spirituque: non igitur in actibus ex-
& 8. ternis. Quarto, lex Euangelica est lex perfectæ libertatis; qualis non esset, si hominem ad externa opera obligaret, & ita, nō lex spiritus, sed factorum vocanda esset.

Latissimus hic pateret differendi campus de operum externorum & bonorum necessitate & efficacia, si extra locum contra modernos hęreticos late di-

A te disputare vellem. Cum ergo hic non sit proprius locus, multa paucis perstringam. In hac itaque disputatione de externorum bonorumq; operum necessitate & efficacia, duo sunt extremi errores omnino vitandi. Primus eorum qui existimarunt nostram iustitiam positam esse in actibus exterioribus, eamque solam sufficere: in quo errore fuerunt nonnulli temporibus Christi. Secundus eorum, qui dixerunt opera externa non esse necessaria, & bona opera nullam habere vim apud Deum. Ita nostris temporibus Lutherus, Caluinus, Melanchthon, Illiriciani, Saxonici, & alij: quamuis nonnulli conquerantur, quod falso huius erroris accusentur, cum bonorum operum necessitatem non negent: sed tamen id omnino fateri debent, qui dicunt opera nihil prodesse, & bona non facere bonum, nec mala
B malum, quod varijs in locis plane docet Lutherus: qui dicunt bona opera esse peccata mortalia, vt communiter omnes hæretici citati dicunt: qui asserunt Euangelium promittere salutem sine vlla conditione: qui libertatem Christianam in eo ponunt, quod vir iustus sit liber a legis obseruatione: & denique, qui Christianos cum operibus bonis ad Satanam spectare affirmant, vt rigidi Lutherani faciunt. At veritas catholica in medio consistit, quæ iustitiam non in solis actibus externis ponit, nec eos reijcit, & bonorum operum vim agnoscit, vt in ipsis positionibus dicemus.

Prima positio, lex factorum apud Paulum, est ea quæ iubet quid sit faciẽdum: lex vero fidei est ipsa fides, quæ impetrat gratiam faciendi, quod lex factorum iubet. Neutra itaque lex reijcit opera, sed vna continet præceptum,
C altera auxilium: illa præstat vt cognoscamus, hæc vt faciamus: per illam dicit Deus, fac quod iubeo, per hanc nos dicimus Deo, da quod iubes: denique, lex factorum est litera quę occidit, iubendo, non iuuando; lex fidei est spiritus qui viuificat opem ferendo. Ex quibus colligeres, non solum legẽ Mosis esse legem factorum, sed etiam legem Christi, quatenus aliquid imperat: & legem fidei, non solum dici ratione Christianorum, sed etiam ratiõne antiquorum Patrum, qua omnes homines Dei gratiam impetrarunt, & iustificati gratis per eandem gratiam mandata seruarunt. Quare perperam Caluinus Kemnitius, & alij Sectarij per legem factorum, intelligunt legem quæ sola opera requirit, & per legem fidei, eam quæ solam fidem postulat, cum omnis lex quæ ad iustitiam refertur, vtrunque requirat. Quam
D stultam explicationem varijs in locis refellit Augustinus, dum legem Euangelicam, quæ maxime fidem exigit, etiam opera, omnium nimirum mandatorum obseruationem exposcere demonstrat. Pari ratione, ex ijs quæ sæpe diximus, & Paulus in Epistola ad Romanos ex professo docet, probares, legem veterem, quæ maxime præcepta tradit, etiam fidem requirere. Secunda positio, iustitia legis in diuinis literis, & speciatim apud Paulum designat opera iusta, quæ lex facienda præscribit: quam nullibi Paulus, aut alij scriptores sacri reijciunt, sed vbique requirunt. Nam legis factores iustificantur: & Deus misit filium suum, vt iustificatio legis, idest, obseruatio plena, quæ iustitiam cum fide affert, impleretur in nobis, hoc est, ut plene mandata seruare possemus. Tertia positio, iustitia ex lege, vel in lege, sunt opera il- Rom. 2.

la quę sine gratia fidei, sola legis cognitione adiuti homines faciunt: quæ co- A
ram Deo, cum non ex fide procedant, non iustificant, cum sine fide impossi-
bile sit placere Deo, sed tantum coram hominibus, qui exteriora spectant:
de qua loquitur Paulus, cum ait, si Abraham ex operibus iustificatus est, ha-
bet gloriam, sed non apud Deum. Quarta positio, cum diuus Paulus dicit
hominem non iustificari ex operibus, per opera, non intelligit omnia ope-
ra simpliciter, siue ante fidem, siue post fidem fiant, aut etiam ipsam fidem,
vt quoddam opus est, ut hæretici volunt, nec etiam, vt alij putant, obserua-
tionem legalium, sed intelligit opera quæ fidem pręcedunt, & quæ solis li-
beri arbitrij viribus fiunt, vt Augustinus constanter & vere docet, cui con-
sentit Hieronymus. Et quod non intelligat solum legalium obseruationẽ,
sic probatur. Paulus ad Romanos 4. ad Ephęsios 2. & ad Titum 3. simplici- B
ter excludit opera, nulla facta mentione legis Mosaicę: quare, non solum le-
galia, sed etiam moralia excluduntur opera. Quod excludantur opera an-
te fidem facta, non autem, opera simpliciter, patet ex hoc loco, Ei qui opera-
tur, merces imputatur secundum debitum, non secundum gratiam. Quibus
verbis, ipse Apostolus explicat, quid intelligi debeat per opera, quæ oppo-
nuntur fidei, ac dicit, illa se uocare opera, quibus id quod imputatur est mer-
ces, non gratia. Talia autem non sunt nisi illa, quæ fiunt ex solis viribus li-
beri arbitrij. Siquidem, ijs quæ fiunt ex gratia, ut est actus fidei, & quę dein-
de sequuntur, id quod redditur, nõ est simpliciter merces, sed gratia, & ma-
gis gratia, quam merces. Et hic est scopus Epistolæ ad Romanos & ad Ga-
latas, in quibus Paulus hac de re disputat, neminem posse iustificari sine fi- C
de, & sine gratuita Dei misericordia: non ex operibus legis, quæ iactabant
Iudæi, aut ex Philosophia, qua Gentes gloriabantur. Cæterum in Epistola
ad Galatas vtraque tractatur quæstio, an cæremoniæ legis iustificarent, &
vniuerse, an naturæ viribus iustificatio acquiri possit. Exclusit itaque opera
omnia quæ sine fide fiunt: quamuis sæpius ob iudaizãtes de cæremonijs an-
tiquis mentionem faciat. Quincta positio, cum in diuinis literis iustitia tri-
buitur fidei, non numeratis alijs virtutibus, non censentur exclusi actus alia
rum virtutum, sicuti nec censetur exclusa fides, cum alicui alij virtuti, vt
dilectioni, eleemosynæ, timori Domini, baptismo, & alijs tribuitur iustifi-
catio. Verum fides sola interdum sufficit, non ad iustitiam, sed ad miracu-
la impetranda, cum ad ipsius fidei confirmationem referuntur: non autem D
cum ad vitam eius, qui miracula impetrat, illustrandam. Ideo iustificatio
tribuitur fidei, quia fides est initium, & fundamentum iustificationis, quid-
quid contra Concilium Tridentinum garriat Caluinus, cum hoc varijs in
locis doceat Augustinus, quem vnum ex tota antiquitate patronum sumere
Caluinus solet. Sexta positio, cum scriptura ait, homines iustificari gratis, nõ
excluduntur opera simpliciter, ita vt iustificatio fiat sola fide, quæ vt hæreti
ci volunt, sine operibus iustificat. Explico, iustificari gratis, dupliciter intel-
ligi potest: primo, vt excludatur meritum ex condigno, & ex iustitia, & túc
non excluduntur opera quæ tanquam dispositiones quas Deus requirit, ad
iustificationem concurrunt, & de congruo aliquid merentur. Et tunc non
est

Heb. 11. Rom. 4. Aug lib. 3 cõtra duas epi Pelag. c. 7. Li. de gra. & lib. arb. c. 7. De præde. sanct c. 7 Epist. ad Ctesi. Rom. 4. Luc. 7. Iob 12. Eccl. 2. Tit. 3. Ses. 6. c. 8.

A est idem iustificari gratis, & iustificari ex fide, vt posuimus. Altero modo
accipi potest, ista particula gratis, vt opponitur operi facto sine vlla gratia
& auxilio diuino, ex solis naturæ viribus, siue illud opus dicatur meritum
de congruo, siue de condigno, siue conditio, aut ratio cur detur iustificatio:
Et tunc iustificatio non excludit merita absolute, sed merita propria, quæ
sint ex nobis, & non ex Deo. Nam merita quæ originem habét ex gratia prę
ueniente, non pugnant cum gratia, ni quis dicere vetit, gratiam pugnare
cum gratia. Et secundum hanc considerationem, iustificari gratis, & ex fi-
de, & sine operibus idem sunt. Nam, cum fides sit primum Dei donum, qui
ex fide iustificatur, non fit iustus ex operibus fidem præcedentibus, sed gra-
tis & ex gratia, quia fides est ex gratia. Nec propterea eum qui sic iustifica-
tur gratis, ex sola fide iustificari putandum est: quia, vt iustificatio gratuita
non excludit fidem, quæ est ex gratia, ita nec pœnitentię, & dilectionis ope-
B ra, cum omnia ista sint ex gratia. Atque hunc in modum varijs in locis hanc *Epist. 105.*
particulam gratis, exponit Augustinus. An autem dispositiones quæ ex pri- *& 106.*
uato auxilio procedunt, habeant aliquam rationem meriti de congruo, du-
bitari solet. Nos, quidquid dicant, etiam aliqui ex nostris, vna cum com-
muni sententia dicimus, habere aliquam rationem meriti de congruo. Li- *Sot. li. 2. de*
cet ergo opera quæ fiunt ex meris naturæ viribus, nullam dignitatem ha- *nat. et gra.*
beant: illa tamen quæ ex priuato Dei auxilio nascuntur, aliquid dignitatis *c. 14.*
& meriti sortiuntur. Ita August. in epist. 105. & 106. & lib. 1. Retr. cap. 23. *Cõc. Trid.*
Tertullianus, lib. 4. aduersus Marcionem: Cyprianus sermone 6. de oratione *sess. 6. ca. 5. & 6.*
C Dominica, Ambrosius lib. 7. & 10. in Lucam, vt alios omittam. Et sane, quis *Aug in ps.*
non agnoscat aliquam dignitatem in opere illo, quod a Deo pendet, & est *50.*
Spiritussancti donũ? Nec propterea diceres, esse hic meritum de cõdigno, *Greg.*
quamuis hoc opus sit a Deo; quia non est a Deo intus per gratiam habitan- *1. Reg. lib.*
te, sed exterius mouente, & inchoante, & nondum perficiente: nec ab homi *3. c. 4.*
ne cum Christo per gratiam viuificãtem vnito, sed ab eo, qui adhuc est Dei
inimicus. Septima positio, cum in diuinis scripturis dicitur, omnes qui cre-
dunt iustificari & saluari, non excluduntur opera. Potest autem in his parti
cula, Omnis his modis explicari. Primo, negatiuę, id est, Nemo sine fide iu- *Rom 3.*
stificatur, vt si in hac urbe unus esset Grammaticus, & diceretur, Omnes ab *Ioan. 3.*
isto grammaticam discunt, id est, nemo nisi ab isto, non quod omnes gram-
D maticam discant. Secundo, ista particula, referri potest ad omnia hominum
genera, ut designetur per fidem Christi viam salutis esse apertam omnibus;
vt aliqñ contra Iudæos agens Paulus retulit. Postremo, referri põt ad singu *Rom. 10.*
los credẽtes, in sensu affirmatiuo, & tunc non significatur solã fidem suffice
re, ita vt excludantur alia q̃ requiruntur; vt in his patet sententijs. Oĩs qui
sperat in eũ, nõ cõfunditur: Oĩs qui diligit, ex Deo natus est: Oĩs qui petit,
accipit. Multi itaque, vt ait Augustinus, dicunt, credo, sed fides sine operibus
non saluat. Sicuti nec etiam, verbum Dei per solam fidem apprehensum, *Tract 10.*
nisi caritate compleatur: cum hoc verbum, non solum promissiones offe- *in epi. Ioã.*
rat, sed etiam opera facienda proponat. Vnde, qui audit, & audita non exe-
quitur, homini stulto super arena ædificanti comparatur. Est itaq; verbum *Mat. 7.*

Dei,

Dei, ſemen vnde naſcitur ſalus, ſi caritate foueatur, & excolatur. Et Abrahæ, A
Mat. 13. ipſum credere reputatum fuit ad iuſtitiã, quia dedit gloriam Deo, ideſt per fidem ei cultum exhibuit. Deus enim eos glorificat, a quibus glorificatur. Atque ex his facile explicares omnia loca, quæ ab hæretico afferuntur, ad probandum, ſolam fidem iuſtificare: ac etiam nonnullas Patrum auctoritates, quas citare ſolent, in quibus ſolam fidem iuſtificare dicunt.

Primum illi omnes qui citantur, aliis in locis operum neceſſitatem plane demõſtrant, vt Origenes, Baſilius, Cyrillus Chryſoſtomus Thophilactus Ambroſius, Auguſtinus, Leo, Bernardus, & ſi qui ſunt alij. Deinde omnes fere in iiſdem locis declarant quomodo ſola fides dicatur ſufficere, iuxta Orig. in ep. ad Rom. 4 modos allatos. Vnde, per ſolam fidem aliquando excludunt neceſſitatem operis externi, cum non eſt neceſſitas, aut occaſio externi operis, quo modo B bonus Latro fide ſaluatus dicitur, Fide, inquam, vt eſt quoddam bonũ opus: Hilar. aliquando excludunt legis cæremonias, quod fides iuſtificet, lex uero Moſis non item: aliquando opera quę fiunt ſine fide & gratia: ita vt iuſtificari ex Baſ. fide, ſit iuſtitiam conſequi ex Dei dono: aliquando, per fidem, veram & catholicam fidem intelligunt, vt excludant hæreticorum ſectas: aliquando intelligunt fidem uiuam cum caritate coniunctam: & denique, cum alia ope Leo epiſt. 70. ra ſimul cum fide numerant, & cum dicunt, ſolam fidem iuſtificare, dicere uolunt, illa ex ſe non facere iuſtum, ſed fidem ſine illis poſſe, cum ſit iuſtitiæ fundamentum, hoc eſt, nihil ſine fide iuſtificare poſſe. Octaua poſitio, bona opera exteriora neceſſaria ſunt ad ſalutem, non ſolum neceſſitate præ ſentiæ, ſed etiam efficientiæ, explico; Dicunt aduerſarij, opera bona eſſe neceſſaria ad ſalutem, neceſſitate præſentiæ, non autem efficientiæ, hoc eſt, fi- C des requirit opera & fructus, alioqui nõ eſſet vera, & uiua, quo modo ignis non eſſet ignis, niſi calefaceret: tamen iſta opera nullam habent uim erga ſalutem, ita vt ſola fides habeat relationem ad ſalutem, opera non item: nos au tem dicimus opera ſalutem efficere. Patet hæc doctrina, quæ eſt certa fide tenenda, ex iis quæ diximus in prima diſputatione huius libri: vbi docuimus Chriſtum fuiſſe verum legislatorem, & legem nouam eſſe ueram legem, & ſalutem promitti ſub cõditione, ſi pręcepta ſeruauerimus, quæ pro- Heb. 10. inde relationem habent ad ſalutem. Hoc ſi verum non eſſet, Paulus non dixiſſet, Pœnitentia uobis neceſſaria eſt, vt facientes uoluntatem Dei, reportetis repromiſſionem: uides vt pœnitentia dicit relationem ad repromiſſioné? D
Phil. 2. Et alio loco, Cum metu, et tremore veſtram ſalutem operemini: actiones ita
2. Cor. 7. que bonæ ſalutem operantur. Item, ſi Spiritu facta carnis mortificaueritis,
Rom. 8. viuetis: ſi ſecundum carnem vixeritis, moriemini. Hoc ſi verum non eſt, cur in die iudicij datur regnum ob hanc cauſſam, quod opera eleemoſynæ homines fecerint? Eſuriui enim ait Dominus, & dediſtis mihi mãducare, &c. Et denique, quid proderit (Iacobus loquitur) fratres mei, ſi fidem quis dicat ſe habere, opera autem non habeat? nunquid poterit fides ſaluare eum? Hanc veritatem ex profeſſo confirmant epiſtolæ canonicæ Iacobi, Petri, & Ioannis, contra eos, qui ex Pauli epiſtolis errandi occaſionem ſumpſerant, quod ſola fides iuſtificet, dum fidei neceſſitatem exaggerat. Abſtineo hoc loco

A loco a multis auctoritatibus conciliorum, sanctorum Patrum, aliorumque doctorum, & a perpetua Ecclesiæ catholicæ traditione, quam Patrum doctrina plane demonstrat: adijcio tamen hanc efficacem rationem. Si sola fides habet relationem ad salutem, & opera non sunt necessaria nisi ratione presentiæ ac fructus, & vt fidei signa, sola profecto fides sine ullis operibus, immo fides iuncta cum omni uitio saluare posset, quod est impium & horrendum auditu. Consequutio probatur, quia per aduersarium, bona opera nullam habent uim ad salutem, sed solum per accidens requirũtur: ergo sine illis potest esse salus. Explico, ignis solo calore calefacit; quod etiam faceret, quantumuis omnia alia accidentia ab eo remouerentur. Similiter, sola relatione seruitutis seruus refertur ad dominum, ad quem referretur, etiam omnibus aliis accidentibus remotis, aut aliis additis. Neque pro impossibili haberi debet, quod fides separetur ab operibus; cũ per aduersarios, fides & opera se habeant, vt caussa & effectus, & tanquam arbor & fructus, cum effectus a caussa separari queat. Quod autem fides bonis operibus destituta, & cum peccatis coniuncta non saluet, etiam aduersarius concedit: & si negaret, facile ex variis scripturæ locis probari posset: Quia gloria & pax, est operantibus bonum, & fornicarij, rapaces, adulteri, & cæteri peccatores regnum Dei non possi debunt.

Iren. lib. 1. c. 10. Clē. Alex. lib. 5. Stro. Chrys. homil. 30. in Ioa. Fulgent. lib. 2. de re mis. pecca. Primas. in cap. 5. ad Ephes. Aristot. in præd. c. de relat.

B

Rom. 2. 1. Cor. 6. Gal. 5.

Nona positio, bona opera exteriora non solum sunt necessaria imperfectis & incipientibus, sed etiam perfectis hominibus. Est doctrina fide tenenda ex Concilio Viennensi in Clementina, Ad nostrum de hæreticis: quam

C hæc certissima Christi sententia omnino confirmat, si vis perfectus esse, vade, & vende omnia quæ habes: ac proinde Paulus vir perfectus, suum corpus castigabat, & in seruitutem redigebat.

Mat. 19. 1. Cor. 9.

Decima positio, euangelicæ legis perfectio principaliter consistit in operibus & actibus internis, & in interno ornatu cordis, & consequenter in externo cultu, qui interiorem conseruat, & iuuat. Quod perfectio magis consistat in interno ornatu, patet ex hac Christi sentẽtia, Spiritus est Deus, & ideo in spiritu & veritate illũ adorare oportet: & de tota ecclesia cecinit Propheta, Omnis gloria eius filiæ regis ab intus: vbi Christi sponsa potissimum ab interno ornatu laudatur: Nec tamen reijcitur externus, ac proinde subditur, In fimbriis aureis circumamicta. Huc facit quod Christus non damnauit

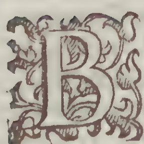
Leg. Basil. in Moral. Ioan. 4. Psal. 44.

D Martham, in actibus externis occupatam, sed ei prætulit Mariam. spiritualibus operibus addictam. Cõfirmatur, quia perfectio sumẽda est a perfectioribus virtutibus, cuiusmodi sunt uirtutes Theologicæ, quarum actus in corde consistunt. Quod autem externa opera interna iuuent, & sustineant, patet; Quia, vt ait Ioannes, qui viderit fratrem suum necesse habere, & clauserit viscera sua ab eo: quomodo charitas Dei manet in eo? Quare, sicuti anima rationalis, quamuis spiritus sit, & tamen nõ potest conseruari in corpore sine corporalibus auxiliis; ita nec vita spiritualis sine operibus spiritualibus. Atque hæc sunt quæ de bonorum operum necessitate breuiter dixisse uolui. Argumenta in contrarium allata, infra disputatione tertia diluentur.

1. Ioan. 3.

A

Opera ex gratia facta esse meritoria, & quid, quaque ratione mereantur.
Disput. II.

ONORVM operum necessitate demonstrata, consequens est, vt de eorum merito, atque efficacia disputemus: paucis tamen pro nostro instituto. Quattuor itaq; de re proposita nobis explicanda proponimus. Primum, quod opera facta in gratia sint gratiæ & æternæ vitæ meritoria. Secundum, quæ requirantur ad hoc vt opus possit dici meritorium. Tertium, quo genere meriti mereantur, congrui, an condigni. Postremũ, quæ sint ea, quæ sub meritum cadunt. Quid autem de his tenendum sit, sequentibus positionibus docebo. B

Prima positio, bona opera hominis iusti sunt meritoria salutis æternę. Est doctrina certa fide tenenda, quam, etsi olim liberius negarent nostrates hæretici: tamen, ne omnino eam contemnere uideantur, nunc concedunt esse meritoria bonorum temporalium & spiritualium in hac uita: neque hoc meritum eis tribuunt ex ipsorum efficacia, sed ex fide & indulgentia Dei, qui iis qui credunt sibi remissa esse peccata, sua indulgentia tegit operũ fęditatem, & sic acceptat, acsi iusta essent. Caluinus uero omnino damnat, nomen meriti, & Patres increpat, quod eo vsi sint, cum tamẽ eadem uoce vsus sit Spiritus sanctus. Quare falso Bucerus affirmat, Patres & scriptores sacros non fuisse vsos hoc verbo, aut certe dura catachresi. Quod autem hoc nomen, Meritum reperiatur in diuinis literis, patet ex his locis. Ecclesiastici c. 16. Omnis misericordia faciet locum vnicuique secundum meritum operum suorum: & licet in græco codice habeatur, Κατὰ ἔργα, tamẽ optime vertitur, secundum meritum: vnde Hieronymus, quod græce, vel hebraice dicitur, secundum opera, vertere solet. Ad Hebræos capite 13. Beneficentiæ & cõmunionis nolite obliuisci, talibus enim hostijs promeretur Deus: vbi Promeretur, passiue sumitur, & recte uis uerbi græci, εὐαρεστεῖται, exprimitur, quo delectari, hilariter se habere, & placari significat. Delectatur ergo & placatur Deus talibus hostijs, vt aliqui Patres exponunt, & Caluinus non refragatur; quamuis nolit proprie uocari merita, cum tamen latine dicamus, aliquem apud alium mereri, eum sibi obligare, quia facit aliquid, quod ei placet. Rursus, sunt multa loca, in quibus vsurpatur, dignum esse, & nomen dignitatis: nam Græci, ἀξιοῦσθαι, vsurpãt pro mereri, & ἀξίαν, pro merito. Denique, sunt alia loca in quibus ponitur merces, quæ est relatiua meriti; merces enim meritis redditur. Neque dicendum est in tot locis abusione vocabulorum diuinum scriptorem vsum fuisse. Ex omnibus autem locis in quibus fit mentio de mercede bonis reddenda, quæ multa sunt, optime colligitur iustorum opera esse vere meritoria; ut, cum dicitur, Quoniam merces vestra copiosa est in cœlis. Voca operarios, & redde illis mercedem. Nec valet quod Melanchthon ait, dari mercedem solum ratione promissionis a Deo nobis factæ; quia expresse dicitur, dari operibus: & quod ex sola promissione datur, merces dici non potest. Quod si dicas, C D

Confes. August. Mart. Kẽ. Brent.

Iud. 20.

Chrysost. Oecum.

2. Thes. 1. Apoc. 3. & 16. Gen. 15. Isa. 40. Mat. 5. 1. Cor. 3. Mat. 5. & 20.

bonis

A bonis operibus promitti vitam æternam, quæ non est ex mercede, sed per hæreditatem accedit, quæ non est merces, sed debetur filijs, ut filij sunt, nõ quia eam acquisiuere; hoc non vrget, quia rarius uocatur hæreditas, & sæpius merces, quæ datur operarijs: & cum detur solum filijs, ideo etiam hæreditas vocatur. Voluit ergo Deus ad maiorem nostram gloriam, ut id meritis acquireremus, quod filijs debetur; vt etiam Christus fecit: cui licet esset debita corporis gloria, & nominis celebratio: tamen, quia semetipsum humiliauit, exaltatus fuit; & Christum oportuit pati, & resurgere a mortuis. Rursus, idem probares ex locis in quibus redditur prēmiū pro ratione operum, & laborum: quæ loca non bene explicantur de præmio in hoc mundo. Nec ista retributio potest attribui fidei, cum detur pro ratione laborũ, B qui ex se sunt meritorij. Et vt malis non redditur pœna, quia mala opera sunt signa perfidię, ita bonis nõ datur gloria, quia sunt signa fidelitatis. Vnde cum Petrus ait, deportantes finem fidei vestrę, salutem animarum vestrarum, non ait, vitam æternam esse mercedem fidei, sed finem: at non sunt idẽ, finis & merces: quia finis habet relationẽ ad media, siue sint meritoria, siue non; merces vero ad merita refertur. Vt omittam, quod loquitur de fide, quę per dilectionem operatur. Et si Caluinus qui hunc locum obiicit, actum fidei meritorium faceret, iam ab omnibus Protestantibus reiiceretur. Rursus, sunt multa loca in quibus exprimitur ratio, cur detur uita æterna, sumpta a bonis operibus: quia iusti bene egerunt. Esuriui enim: Quia in pauca fuisti fidelis. Nec valet si dicas, istas particulas, enim, quia, non contine- C re rationem, & caussam, sed solam consequentiā diuinę ordinationis, quod Deus prius voluerit fieri bona opera ab electis, quam eis daretur merces, quia re uera, in illis locis, a Christo redditur caussa cur detur merces, & eodem modo istæ particulæ causales vsurpantur in explicanda retributione malorum, Ite maledicti in ignem æternum, Esuriui enim: est enim peccati stipendium, mors. Huc pertinent loca, in quibus dicitur, bona opera salutem ipsam efficere, & æternum vitæ pondus operari. Rursus eadem ueritas confirmatur ex iis locis, in quibus prēmium bonis operibus ex iustitia reddendum esse dicitur: at iustitia, nititur merito, igitur bona opera habẽt vim merendi. Loca huius ordinis multa sunt apud Paulum, & alios scriptores sacros, a quibus abstineo, cum passim occurrrant. Vere itaque dictũ D a Sapiente fuit, Fœneratur Domino, qui miseretur pauperis. Quare, corona, & brauium, quę a iusto iudice dātur, nõ sunt relata bonorum operum, vt sunt signa veri Christiani, vt ait Caluinus, sed vt habent vim merendi. Neque in istis locis continetur mera hortatio ad bene agendum, vt quidam alius fingit; quia continerentur etiam officiosa mendacia, si præmium non daretur ratione operum; quod præmium alijs in locis eis promissum fuit: promissum, inquam, cum operum conditione: ac proinde promissum est faciendum, vt veritas extet; & ex iustitia præmium dandum, vt conditio impleatur. Denique, si non tribuitur præmium ex iustitia, cur Deus dicitur iudex iustus & non acceptator personarum? acceptatio enim est vitiũ contra iustitiam. Concludamus igitur cum August. Si non sunt merita, quomodo

Psal. 1..
Act. 17.
Psal. 65.
Luc. 6.
Rom. 2.
1. Cor. 3.
Gal. 6.
Mat. 25.
Apoc. 7.
Rom. 6.
Phil. 2.
Gal. 6.
1. Cor. 4.
2. Thes. 1.
2. Tim. 4.
Heb. 6.
1. Cor. 9.
Iacob. 1.
Mat. 19.
1. Tim. 4.
Iac. 1.
Rom. 2.
Gal. 2.
Act. 10.
Epist. 46.

modo iudicabit Deus hunc mundum? Omitto hic innumeras quas afferre A possem antiqnorum patrum anctoritates; vt Ignatij, Iustini martyris, Irenęi, Clementis Alexandrini, & eius discipuli, Origenis, Basilij, Chrysostomi, Tertulliani, Cypriani, Paulini, ac etiam conciliorum, vt Lateranensis, sub Innocentio III. Florentini, & Tridentini. Secunda positio, vt opus aliquod sit meritorium hæ requiruntur conditiones: vt sit bonum, vt sit liberum, vt fiat in obsequium Dei, vt qui meretur sit viator, vt sit amicus Dei, vt intercedat Dei promissio, denique, vt procedat ex virtute caritatis. Ex his septem conditionibus prima nullam habet difficultatem; quia, si peccati stipẽdium est mors, profecto per opus non bonum nemo mereri poterit. Similiter tertia, quia solum in hac vita datur facultas currendi ad brauium, quod tribui B tur in altera. Illa etiam, quod opus debeat fieri propter Deum, est manifesta; quia meritum includit ordinem ad mercedem ab alio accipiendam. Reliquas igitur quæ aliquid difficultatis habent, paucis confirmabo. Quod

In apol. q. 8 requiratur liberum arbitrium contra sententiam Roberti Olcoth, cuius meminit Picus, patet ex communi doctorum sententia: & is laudatur, qui po-

Eccl. 31. tuit transgredi, & non est transgressus: hilaremq; datorem diligit Deus. In-

2. Cor. 9. nocentes autem ex priuilegio martyrij, & ex acceptatione diuina habuerũt gloriam, quam nõ proprie meruerunt: vt Christus, qui oblatus est, quia ipse

Isa. 53. voluit. Quod debeat procedere ab homine iusto, per iustitiam inhærentẽ, & non satis esse quod procedat ab homine solum eleuato per diuinum auxilium, vt quidam voluerunt, sic probatur. Primo ex Bulla Pij Quincti innouata a Gregorio XIII. in qua contraria sententia damnatur: accedat Con C

Sess. 6. c. 16. cilium Tridentinum, & communis Theologorum consensus cũ Magistro.

2. S. d. 24. Secundo, quia qui mereri vult debet esse coniunctus cum Christo, vt pal-

27. & 29. mes cum vite: ergo oportet, vt viuat per gratiam. Confirmatur, regnum

Ioan. 15.

Ioan. 8. cœlorum est hæreditas filiorum Dei: igitur opus est vt homo sit regenera-

Rom. 8. tus per gratiam, vt mereri dicatur. Ideo legimus, Deum respexisse ad Abel

Gen. 4. & munera eius: vides, vt Deus respicit personam? Denique, visio Dei est actus eleuatus super omnem rem creatam, ita vt Deus nec cognosci, nec ap-

1. Cor. 2. peti naturaliter possit: ergo acquirenda est per opera supernaturalia; quæ exercere non potest, nisi is qui fuerit eleuatus ad esse quoddam supernaturale: de quo statu lege, si placet, quæ nos in Centuria de viro iusto scripsimus. Nec propterea quod merces promittitur obedientiæ legis, & obser- D uationi mandatorum, sola eorum obseruatio meretur vitam æternam, nisi

Ioan. 3. is qui ea seruat fuerit per gratiam renatus, & filius Dei. Et quamuis Deus

Rom. 8. retribuere debeat præmium ratione operum; non propterea dicitur acceptator personarum; cum non remuneret opera quæ fiunt ab eo qui nõ est gratia ornatus, quia opera meritoria non possunt fieri nisi a persona renata per gratiam, quã Deus nõ ex iustitia, sed ex liberalitate donat. Oportet itaq; vt qui vult Deum promereri, vt per gratiam consors diuinæ naturæ fiat.

Quod requiratur promissio, siue pactum gratuitum, contra quendam nouum scriptorem determinatur in bulla supra citata, & in Concilio Triden-

Sess. 6. cap. ult. tino. Et sane, quis sanæ mentis dicat, opera nostra ui sua esse meritoria im-

mensi

A menſi & infiniti boni,ad quod nullam habent ex ſe proportionem,niſi pro
miſſioni diuinæ nitantur? Non ſunt itaque condignæ paſſiones huius tem- *In uita S.*
poris ad futuram gloriam. Vt merito Athanaſius aliquando dixerit, Nec *Ant.*
uniuerſo orbi renunciantes,dignum aliquid habitaculis poſſumus compen
ſare cœleſtibus. Huc facit quod Deus is eſt,qui bonorum noſtrorum non
eget,vt regius vates ait,& Iobus,ſi iuſte egeris,quid donabis ei? aut quid de *Cap. 35.*
manu tua accipiet? Et Paulus,Quis prior dedit illi,& retribuetur ei? Deus *Rom. 11.*
itaque,vt Fulgentius ait,ſeipſum ſua largitate dignatus eſt facere debitoré. *Lib. ad Mo*
Denique,nulla alia poteſt reddi cauſſa,cur ſancti in hac uita mereantur, & *nim.*
non in cœlo,niſi quia promiſſio Dei locum habet in præſenti uita: in qua, *Gal. 6.*
dum tempus adeſt,bonum operari debemus. Quod opus meritorium de-
B beat procedere ex caritate,contra Gulielmum Altiſiodorenſem, qui exiſti- *Lib. 3. tra.*
mauit magis pendere a fide,quam a caritate,ſic probatur. Primo, quia vi- *11. cap. 1.*
ſio diuinæ naturæ, quæ eſt ipſa beatitudo a Chriſto promiſſa fuit diligen- *q. 2. c. 2.*
tibus, & vt ait Iacobus, Coronam uitæ Deus repromiſit diligentibus ſe. *Ioa. 14.*
Vnde merito Auguſtinus aliquando dixit, Virtutem eſſe amorem ſummi *Mat. 5.*
boni,& omnes uirtutes per amorem definiendas eſſe, vt oſtenderet omnes *Libr. 1. de*
uirtutes a caritate moueri. An autem ſatis ſit,vt opera procedant ex habi- *mor. Ecc. c.*
tu caritatis,an vero ex actu,& priuata relatione,dubitari ſolet: ſed cum qui *15.*
buſdam diceres,debere procedere ex relatione actuali,vel uirtuali. Neque *2. S. d. 41.*
ſatis eſt, vt Bonauentura adnotauit, ſiquis retulerit opus bonum in Deum, *ar. 1 q. 3.*
initio menſis, vel diei, ſed neceſſe eſt vt illud ipſum opus faciendum parti-
C culariter referatur. Quod autem referri debeat in Deum,primum patet ex
eo, quod qui recipit iuſtum,mercedem iuſti accipiet: ergo vt recipiat Dei *Mat. 5.*
mercedem, debet recipere iuſtum propter Deum: & ille centuplum acci- *Mat. 19.*
piet,& vitam æternam poſſidebit, qui aliquid propter nomen Dei facit: vn *1. Cor. 10.*
de Paulus nos ſæpe monet, vt omnia in nomine Domini faciamus. Quod *Coloſ. 3.*
vero attinet ad operum bonorum qualitatem,an mereantur uitam ęternam
de condigno,ita ſtatuo.

Tertia poſitio, quamuis aliqui nolint bona opera abſolute uocari meri- *Thom.*
toria de condigno,& nos non debere uti his uocibus de condigno, & con *Vuar.*
gruo, & alij, vt Durandus & Gregorius, dicant poſſe uocari de condi- *Pau. Burg.*
gno largo modo ſumpto, tamen cum communi,opinione meritum de con
D digno admitti debet. Etenim in diuinis literis talis vox vſurpatur, vt cum
dicitur,vt ambuletis digne Deo, vt digni habeamini regno Dei: Quoniam *Col. 1.*
digni ſunt,non ſunt condignæ paſſiones,&c. Sunt autem meritoria ex cō- *2. Theſ. 1.*
digno,nō ſolum ratione diuinæ liberalitatis & pacti,vt quidā uoluere,vel *Apo. 3.*
ſolum ratione operis, etiamſi non eſſet pactum, vt aliis placuit, ſed ratione *Rom. 8.*
vtriuſq;.Quod requiratur pactū & promiſſio,patet,quia vbi fit mētio apud *Scot.*
ſacros ſcriptores de præmio reddendo ex iuſtitia, fit etiam mentio de pro- *Dur.*
miſſione. Nam,licet ſine pacto hæreditas debeatur filio;tamen,vt eam tan *Caiet.*
quam mercedem obtineat,nō ſufficit gratia adoptionis, ſed opus eſt pacto, *Sot.*
cui innititur,ex parte,nis merendi.Quare,vt filiis debetur hęreditas,ita ope
rariis ex pacto merces datur. Quod non ex ſola promiſſione ſint meritoria,

ſed

ſed etiam vt ex gratia procedunt, ex dictis patet. Eſt.n. uita æterna denarius A
Mat. 20. diurnus dandus laborantibus in uinea: & gratia eſt gloriæ ſemẽ, vt Ioannes
1. *Ioan.* 3. ait. Adde etiam, quod merita noſtra habent vim a Chriſto capite, cui is de-
Lib. 1. *conf.* trahere, videtur, qui noſtris operibus vim merendi aufert. Quod autem Au
cap. 4. guſtinus Deo dixit, Qui reddis debita, nulli debens; & non quia accepit, ſed quia promiſit, non intelligitur abſolute, quod nihil vlli debeat, ſed ratione promiſſionis & doni, quia fundamentum primum noſtri meriti non eſt in opere, ſed in promiſſione. Similiter, cum dicitur, non deberi, ex iure, intellige, de rigore iuſtitiæ. Quod ſi dicas, inter Deum & hominem non poſſe eſſe niſi iuſtitiam ſecundum quid, quæ non eſt iuſtitia abſolute, & idcirco bonis operibus non deberi ex condigno præmiũ: Reſpondeo, duobus modis dicitur aliquid ſecundum quid, vel cum caret ea forma a qua denomi- B
natur ſecundum quid, vt Aethiops albedine, quam habet ſecundum dentes & hoc pacto non poteſt abſolute, & ſimpliciter, denominari tale. Secundo, cum non caret forma, ſed ſolum eius perfectione, quę in aliis rebus eiuſdem generis reperitur, quo pacto puer poteſt dici homo ſecundum quid, ſi ad uirum perfectum comparetur, & creaturæ omnes, entia ſecundũ quid comparatæ ad Deum, & hoc modo dicimus inter Deum & hominẽ eſſe iuſtitiam ſecundum quid, quia ſupponitur gratia: dicitur tamen abſolute iuſtitia, ſed minus perfecta, comparata ad eam, quæ non ſupponit gratiam. Sed peteres, an Deus ex mera liberalitate ſupra dignitatem opera bona pręmiet?
q. 5. *de iu-* Cui petitioni cum communi Theologorum ſententia, quidquid Andreas
ſtif. Vega, dixerit, affirmatiue reſpondeo. Nam beatis datur menſura bona, cõ- C
Luc. 6. ferta, coagitata, & ſuperfluẽs: & ſeruo fideli, qui Lucratus fuerat decẽ mnas,
Luc. 19. ſupra præmium datur una mna, a ſeruo infideli ablata: & ille, qui in paucis
Mat. 25. fuit fidelis, ſuper multa fuit conſtitutus. Atque idem dicitur de pœna citra condignum, quamuis hoc nõ ſit ita certum: pœna tamen ſemel inflicta nũquam uariabitur. De eo, quod ſub meritum cadere poteſt, ita ſtatuo. Quarta poſitio, primus gradus æternæ gloriæ cadit ſub merito, quamuis alij dicãt non cadere, ſed deberi iure hęreditario; at alij dicunt cadere quidem, ſi vltima diſpoſitio ad iuſtificationem oriatur ex ipſa gratia iuſtificationis, quod tamen non multum ad rem facit. Ratio allatæ doctrinæ eſt hæc, quia non ſolum incrementum gloriæ, ſed etiam ipſa gloria eſt præmium bonorum operum, vt ex ſcriptura diſcimus; in qua dicitur, Qui reliquerit matrem, vi- D
Mat. 23. tam æternam poſſidebit: Qui ſuffert tentationem, accipiet coronam: qui ſe-
Iac 1. minat in ſpiritu, de Spiritu metet vitam æternam. Neque eſt inconueniens
Gal. 6. eandem rem duplici titulo deberi, nimirum hæreditario, quo modo datur gloria infantibus per gratiam renatis, & meritorio, quo pacto datur adultis qui & ampliorem gloriam habebunt, & eius primum gradum merentur. Quod vero a quibuſdam dicitur de ultima diſpoſitione, ſi gratiam præcedit, nihil meretur de condigno: ſi ſubſequatur, ordine naturæ ſaltem, nõ merebitur primum gradum, ſi hic gradus datur ſolum iure hæreditatis: cum
D. *Th.* 1. 2. prius ſit gratia adoptionis, quam quod diſpoſitio ex ipſa procedat, quæ ta-
q. 112. *art.* 2. men poſt gratiæ infuſionem continuata, meritoria erit æternæ vitæ.

Quincta

A Quincta positio, gratia iustificationis ratione operum ex solo libero arbitrio procedentium, nec de condigno, nec de congruo cadit sub merito: ex congruo tamen si procedant ex fide, & ab auxilio speciali Dei: Nec etiam cadit sub merito, ob bona opera futura, cum gratia detur etiam ijs, qui nunquam ea vtentur, ut infantibus ante usum rõnis morituris. Nec etiam ullus homo, excepto Christo, potest mereri alteri primam gratiam de condigno, sed de congruo fieri potest, quo modo Stephanus Pauli & S. Monica Diui Augustini conuersionem meruit: & Christus, cum aliorum fidem uidisset, paralitico dixit, Confide filij remittuntur tibi peccata tua. Sexta positio, reparatio post lapsum, & perseuerantia usque in finem, non cadunt sub merito condigno, sed cõgruo. Quia hoc pacto omnes iusti essent de numero electorum, & prædestinatorũ ad uitam, in quo cum Iouiniano errauit Caluinus. Quod autem perseuerantia precibus impetrari posit, communiter docent Scholastici. Huc facit, quod Iosaphat Regi dictũ legimus. Impio prębes auxilium, & his qui oderunt Dominum amicitia iungeris? & idcirco iram Domini merebaris, sed bona opera inuenta sunt in te: quibus meruit, vt nõ deseretur in peccato, & ita ex congruo meruit reparationẽ. Ideo Dauid postulabat, cum defecerit virtus mea, ne derelinquas me. Et sane, si vnus potest alteri mereri conuersionem, vt est dictum, cur non etiã sibi, si hoc a Deo postulet? Si homo cum auxilio Dei, dum adhuc est in peccato mereri potest, modo dicto gratiam, cur nõ etiam reparationem si labatur? Nec obstat quod per peccatum amittantur merita præcedentia, quia hoc solũ concludit non mereri ex iustitia, non quod non sit congruens, vt Deus ex clementia præterita respiciat merita. Quod si dicas, eo grauius peccare eum, qui pluribus erat onustus meritis, cum merita nostra munera sint Dei, quem magis offendit, qui plura beneficia accepit; hoc solum concludit de illis qui ex cõtemptu peccant, non de illis qui ex ignorantia & infirmitate, de quibus hic est sermo. Vnde, vt ait D. Th. religiosorum, ẽt mortalia peccata, modo dicto cõmissa, facilius condonãtur, q̃ aliorum, propter opera ab illis assidue facta.

Aug. lib. 1. præd. san. c. 12.
Mat. 9.
B
D. Tho.
D. Bona.
2. Par. 19.
C
2. 2. q. 186. art. 10.

Soluuntur nonnullæ obiectiones contra ea quę de bonorum operum necessitate, & merito dicta sunt. Disput. III.

D VT quæ duabus disputationibus posita sunt, firmiora reddãtur, nõnullas obiectiones q̃ ab aduersarijs fieri solent, breuiter afferemus, ac diluemus. Primo igitur obijciũt ea sacrę scripturæ loca, in qbus corona tribuitur misericordię diuinę. Rñdetur, primo ex Aug. ideo tribuitur misericordiæ, quia merita sunt ex gratia & misericordia, nõ ex iustitia. Scdo, cũ corona q̃ est merces, stat misericordia, rõne peccatorum venialium, q̃ per misericordiã remittũtur, sine quibus peccatis nemo viuit, & pauci moriũtur: q̃ misericordiã, idẽ Aug. ait deberi meritis sanctorũ. Et, esto esset pura mĩa, adhuc nõ impediret rõnem meriti, q̃a comitatur ipsam coronã gloriæ, sed nõ est ipsa corona. Vt ergo ex parte hoĩs sunt bona meritoria, & leuia peccata, ita ex parte Dei iustitia, & mĩa. Vbi autẽ pęna pro peccatis soluta est in Purgatorię, bona meritoria iu-

Epist. 105.

sto iudicio coronam iustitiæ accipiunt. Secundo obijciunt illud Isaiæ, Veni A
Cap. 55. te, emite absque argento, & absque vlla commutatione vinum & lac: & il-
Dan. 9. lud Danielis. Non in iustificationibus nostris prosternimus preces nostras, sed in miserationibus tuis magnis. Primus locus nō intelligitur de mercede, sed de gratia iustificationis, quare conciliamur Deo. Vinū itaque & lac sunt gratia præsentis temporis, vt in hunc locum docet Hieronymus. In secundo loco Daniel petebat liberationem a captiuitate, in quam populus ob peccata commissa venerat. Tertio obijciunt illud, cum feceritis hæc omnia, dicite, serui inutiles sumus. Primo, respondetur ex Ambrosio, Dominum velle nos agnoscere, quid sumus ex nobis. Agnoscenda ergo est gratia, sed non ignoranda natura. Secūdo ex Beda, monemur nihil vtilitatis nos posse Deo afferre, & quidquid facimus nobis vtile esse. Tertio ex Augustino, quia cum B
oīa fecerimus, nihil facimus, qđ nō debeamus, vnde nihil mercedis petere possumus, nisi Deus ex liberali pacto nobiscum conuenire voluisset. sumus enim Dei mancipia, & si vellet, nos ad omnia opera sine præmio obligare
Ser. 3. de posset. Vnde legimus, ex denario cōuenisti mecum, tolle quod tuum est, &
uerb. Do. vade: vbi merito exclamat Augustinus. Postremo cum Chrysostomo. Nō dicit, serui inutiles estis, sed dicite, quia serui inutiles sumus: vbi vult nos post benefacta humiliter sentire. Quarto, obijciūt illud, stipendiū peccati mors, gratia Dei vita ęterna. Respondet August. quod, vt dixit, stipendium peccati mors, ita dicere potuisse, stipendium iustitiæ, vita æterna. Sed non est ita dictum, ne quis existimaret, ita nos ex nobis habere iustitiā, vt habemus peccatum. Dicitur ergo, vita æterna gratia, quia merita habemus ex gratia. C

Rom. 8. Quincto, cum Paulus dicit, Passiones huius temporis non esse condignas ad futuram gloriam, loquitur de substantia ipsorum operū, non de proportione absoluta, & de dignitate ratione caritatis a qua procedunt: quia passiones sunt temporaneæ, & gloria æterna. Vnde breuis Christi passio pro dignitate personæ satisfecit pro æternis hominū pœnis. Similiter, delitiæ peccatorū breues sunt, & tamen ob contemptū Dei, æterna pœna iuste puniuntur. Ideo Paulus harum passionum attendens dignitatem, dixit, eas æternum vitæ pondus operari. Denique obijciunt quædam alia loca, quæ intelligenda
2. Cor. 4. sunt de salute inchoata, q̄ in hac vita habetur per gratiā: & de iustitia & ope
Phil. 3. ribus, quæ gratiā præcedunt, & de operibus in Iudaismo a Paulo factis, quę
Ephes. 2. stercora & detrimenta vocat, comparatione facta cum iustitia, quæ habetur D
per fidem Christi. Cum vero idem ait, exclusam esse gloriam factorum per
Rom. 3. legem fidei, intellige, fidem excludere gloriam quam quis ex suis operibus sine gratia factis, capit: & ita non excludit gloriationem in Domino, in quo
Ber. ser. 13. Paulus nos gloriari vult. Neque fit iniuria Christo, quod aliquid nostris tri
in Cant. buamus operibus, cū ei accepta referamus, tāquam palmites viti: merita itaque nostra in Christi gloriam cedunt. Quo fit, vt non cogamur dicere, merita Christi non fuisse sufficientia: nam nostra opera non requiruntur pp imbecillitaté meritorū Christi, sed propter maximam eorū efficaciā; quia, non solum meruit vt salutem consequeremur, sed vt eā per merita propria adipisceremur. Sicuti, nō propterea, quod Deus sole illuminat, colligitur Dei

impo-

A impotentia, quasi non possit per se illuminare. Neque propterea diuiditur gloria inter nos & Deum, quia, licet in opere bono, quod per gratiam facimus, nihil sit nostrum, quod non sit Dei, & nihil Dei, quod non sit nostrum: tn̄ tota rō dignitatis pendet a gratia Dei: vnde merita nostra, dona sunt Dei, cui honor & gloria: cui, eo magis nos debitores esse fatemur, quod per eius gratiam non solum saluamur, sed ēt modo honorificentissimo saluamur. Solent etiam obijcere nōnullas auctoritates Patrum, quibus merita nostra, aut tolli, aut obscurari uidentur: quorum dicta facile explicari possunt, vt & diuinæ scripturæ loca; cum interdum loquantur de meritis, ut sunt ex nobis, de operibus sine gratia, & vt habent annexa peccata venialia, rōne quorum opus est misericordia: & operibus plus tribui, quā merentur, ex Dei muni-
B ficentia: quod pręmium non debeatur meritis absolute, quia fundantur in gratia: fidendum esse in Dei misericordia ad humilitatē retinendam, & quia non sumus certi de gratia, unde nascuntur merita. Ex his colligere licet, falsum esse quod Caluinus docet, non licere aliquam fiduciam habere in meritis, cuius contrariū docuit Pelagius, & qui ab eo accepit Vuiclefus: sed media via veritas incedit catholica. Est aūt fiducia nihil aliud, quam spes cōfirmata atq; perfecta. Vnde potest quis spem habere, & non fiduciam, vt ex Seneca discimus: qui aliquando dixit, De te spem habeo, nōdum fiduciā. Quo loco animaduertendum est, aliud esse, fiduciam nasci ex meritis: aliud fiduciam ponendam esse in meritis. Potest. n. quis exiguam spem ponere in meritis, quod non certo sciat se habere merita; cum tn̄ maximis possit abūdare,
C ex quibus fiducia maxima oriatur. Ex qua distinctione, varia scripturæ & Patrum loca facile conciliares. Dicimus itaque primo iustorum fiduciā quam habent in Deo, non solum ex fide, sed ēt ex bonis operibus nasci, ac proinde merita esse quærenda, vt fiduciam habere possimus. Hanc doctrinam variæ diuinæ scripturę auctoritates confirmant, ac ēt multorum Patrum sententię, ut Cypriani sermone de eleemosyna, Chrysostomi, Ambrosii in Lucā, Augustini, & aliorum, quos breuitatis gratia omitto. Et cum pręmium sit promissum a Deo ijs qui eū diligunt, certitudo, & ex Dei fidelitate, & ex bonis operibus pendebit. Dicimus deinde in bonis operibus quæ uere talia sunt, fiduciam aliquā collocari posse, modo absit superbia, ut ex diuinis literis, & sanctis patribus discimus. Sunt. n. merita uera coronæ caussa, quare in illis fide-
D re licebit. Vnde recte orabat Dauid, Retribue mihi ſm iustitiam meā. Postremo dicimus ob incertitudinē propriæ iustitiæ, & periculum inanis gloriæ, tutius esse totam fiduciam in sola Dei misericordia ponere. Ideo Daniel aiebat, Non in iustificationibus nostris, prosternimus preces nostras, ante faciē tuam, sed in miserationibus tuis. Dicamus itaq; cū oīa fecerimus, Serui inutiles sumus, ad quod faciendum multa multorū Patrum testimonia nos hortantur, ut Chrysostomi uariis in locis; Augustini lib. 3. contra Cresconium, Gregorij in Moralibus, & Bernardi. Et sane, q̄ merita uere habet, nihil amittit, dum in eis non confidit, qui non habet, seipsum seducit. Rursus ex dictis colligeres, licere bene agere intuitu mercedis accipiendę, licet Caluinus, & quidam alij hoc negauerint. Quia diuinæ literæ spe mercedis propositæ ad

Thomas Vuald. to. 3. c. 7.
D. Th. 2. 2. q. 129. art. 6.
Epi. 16. ad Luc.
Tob. 4.
Iob. 11.
Rom. 5.
Tim. 3.
Heb. 10.
Hom. 2. in 1. ad Cor.
Cap. 17.
In Ps. 31.
Esd. 2. c. 5.
Psal. 17.
Isa. 38.
Cap. 9.
Luc. 17.
Hom. 21. in Gen.
Hom. 3. in Mat.
Li. 9. c. 16.
In Ps. 91.
Bernard.
Lutz. in Catal.

Cap. 15. In psal. 120. bene agendū nos sępe hortantur, vt Matth. 6. Psal. 118. 1. ad Cor. 9. Philip. 3. A
ac etiam sancti Patres, vt Ambrosius in Lucam, Hieronymus lib. 2. cōtra Iouinianum, Augustinus, & alij. Neq; ex hoc capite vitiantur opera, quod qui bene agunt videantur mercenarij sicuti nec sacramentorum susceptio, quæ refertur ad gratiam acquirendam. Illi.n. proprie dicuntur mercenarij, qui solam mercedem, vel maxime spectant; qui, ni merces esset proposita, domino non seruirent; cuius gloria prius est spectanda. Similiter non censetur res for dida agere propter mercedem, quando merces est eminentissima; sed qñ est opere & labore vilior, vt sunt temporalia bona, quorum amorem sancti detestantur. Neq; hic intercedit amor concupiscentiæ, quo quis amat aliquid qđ sibi bonū sit, cū magis Iustus Dei gloriam, quam suam mercedem velit.

Ambr. Luc. 7. Hier. li. 6. in Isa.

Quod vero attinet ad solutionem eorum argumentorum, quæ initio primæ B disputationis attuli, licet ex dictis facile solui possent: tamen cum in re versemur grauissima, aliquid priuatim respondebo. Ad primū, ut sola fides multis in locis in quibus habetur sermo de iustificatione, noīatur; ita aliis in locis aliæ virtutes & sacramenta, nulla facta mētiōne de fide. Est.n. diuinæ scripturæ mos, vt cum plures caussæ ad vnum cōueniunt effectū; modo vni, modo alteri illū tribuere, nec ideo dicendū est alias caussas excludere, aut eam solam, cui effectus tribuitur, sufficere. Ideo frequentius iustificatio tribuitur fidei, quia ut uariis in locis docet Augustinus, est iustificationis initiū ac fundamentum. Et licet ipsa sola inchoet iustitiam, tñ non sola perficit. Adde, qđ neq; inter ipsosmet hæreticos constat, an sola fides iustificet, cū de ista particula, sola, inter eos maxima sit dissensio. Vnde aliquādo a suis fuit damnatus C Lutherus, qđ in versione diuine scripturæ, addiderit particulā hanc, sola. Qđ si sancti Patres interdum dicunt, solam fidē iustificare, intelligendi sunt hoc pacto. i. nihil sine fide. Et certe, quis sanæ mentis possit intelligere, quēpiam sola fide uiuere, cū fides sola uita careat? Neq; locus ille in quo aduersarius exsultat, Crede tantum, & salua erit, nos urget, quia non facit ad rē; cum ibi non fiat mentio de iustificatione, sed de excitatione defunctæ. Quare, concedimus interdum fidem solam sufficere ad miracula impetranda, cū referantur ad fidem cōfirmandam, non ad indicandā vitę integritatem eius qui miracula facit, ut plane ex diuinis discimus literis; cum etiam mali miracula aliquando fecerint. Ad 2m, illud, Adorabunt in spiritu & veritate, dupliciter explicari solet. Primo, iñ spiritu. i. non in litera, non in corporalibus tantum D cæremonijs, in quibus potissime lex uetus erat occupata. In veritate. i. nō in vmbris & figuris: vel, non in falso cultu, quo Samaritani Deū colebāt. Illud de exercitatione corporali, vt quidā Patres Græci docent, intelligitur de studio confirmandi & corroborandi corporis, qđ athletæ & gladiatores, qui uiribus corporis egēt, in illis augendis adhibere solent: & hunc sensum indicat uox grçca γύμναζε. Hortatur itaq; Apostolus Timotheū, vt potius in pietate, quę ad omnia ualet, se exerceat, quā in corporis cura, quę modicū valet. Vnde, hic locus nō est intelligēdus de ieiunio, ut aliqui faciūt; quos Chrysostomus iure refellit. Ad tertiū, cōcedimus legē euāgelicā potissimū cōsistere in interiore pfectione, & nō in esca & potu, & eius fructus esse internū gaudium,

Luc. 7. Iob. 12. Eccl. 2. Ephes. 2.

Matt. 7.

Chrysost. Cyril. Theoph. Theod. Theoph. Chrys.

A dium,& pacem;sed tamen non excludit exteriores actus. Quód si Paulus ali quando damnauit eos qui ciborum abstinentiam docent, id dixit cõtra eos, qui in cibi potuq; abstinentia superstitiosa se Deum colere putabant, & nimia cibi abstinentia,& ἀφειδίᾳ,hoc est immunitate miserendi nescia,corpus per hypocrisim affligebant;non in honore aliquo,id est,non in necessariarũ rerum subministratione. Id enim apud Hebræos honor sæpe significat. Ad quartum,iam sæpe diximus,in quonam libertas Christiana consistat: unde, non est necesse,ut nunc aliquid dicamus. *Ad Colos. c.2.* *Gagn.*

An lex noua conuenienter actus exteriores ordinauerit. Disput. IV.

B CVM ergo,vt demonstratum est, externa opera in noua lege, ut necessaria ordinanda fuerint: sequitur,ut uideamus,an conuenienter id factum sit: qua de re ob sequentes rationes dubitare licet. Primo,lex perfecta cuiusmodi est euangelica,debet perfecte ordinare quæ pertinẽt ad religionem,quæ est uirtus,qua diuinę naturę cultus cęremoniaque exhibetur:at Christus nihil instituit qđ ad cæremonias pertineat; ut hic omittam iudicia,sine quorum ordine nulla potest consistere resp igitur lex noua in actibus externis ordinandis deficit. Secundo,lex noua est lex amoris & caritatis,non minus,quam fidei:at circa caritatis opera nihil priuate docuit & ordinauit, præter præcepta decalogi, quæ sunt de lege naturę:igitur,vt addidit multa ad fidem pertinentia,ita alia C addere debuit,quæ ad caritatem spectarent.Tertio,videtur maiore cũ ordine datam fuisse legem veterem,quam nouam: quia in illa,priuatim & ordinatim,tria genera præceptorum moralium,iudicialium,& cęremonialium ponuntur,& ſm formã,qua leges tradi solent traduntur,vt est manifestũ: in noua vero non itẽ:ex hac igitur parte nõ est cõueniẽter cõstituta. In hac difficultate, illud occurrit notãdũ,nouæ legis substãtiã primũ positã esse in gratia, cuius ui oẽs leges seruari possunt: quæ gratia duobus modis considerari põt:primo quantũ ad originẽ & productionẽ:sc̃do quantũ ad vsum & cõseruationẽ.Si primo cõsideretur modo,cũ sit quiddã supernaturale ac diuinũ, nõ potest nisi diuina uirtute produci. Et,licet Deus eã inuisibiliter in hoĩum aĩos infundere queat: tamen, quia omnia suauiter disponit,& sese humanæ D naturæ accommodat, ideo per quędam externa signa dare uoluit,quę sacramenta uocantur.Quibus factum est,ut hoĩes scirent,quid sibi faciendũ esset, ut gratiã nouę legis propriam acquirerent,& de eius acquisitione certiores essent, ac etiam, vt istorum signorum usu cultum cæremoniasque externas haberent,quibus Deum non modo animo, sed etiam corpore colerent,atq; in vnum cætum societatemq; coirent, quæ sine aliquibus externis signis, & operibus esse non potest. Si secundo consideretur modo hoc est rõne usus, gratia bonis operibus ad usum traducitur, quibus conseruatur, & augetur, quibus sublatis, nullo modo consistere potest: ac proinde de iis rebus quæ per se necessariẹ sunt ad gratiam conseruandam lex noua aliquid præcipere debuit,ut sunt morum & uirtutum præcepta.Et quoniam reliqua omnia

quæ in religione Christiana, ad absolutam eius perfectionem esse debebát, A
vt sunt cæremoniç quædá circa diuinum cultum, & leges circa humana iudicia, non conferunt proxime, vel ad gratiam producendam, vel ad eius vsum; ideo de his lex noua quæ est lex spiritus & gratiæ statuere nihil debuit; sed ista pastoribus, & ministris statuenda reliquit. Et quia in noua lege, vt & in veteri, & in lege naturæ tria spectantur, fides, sacramenta, & morum præcepta, quæ summatim in decalogo cõtinentur, dubitari potest, quid circa ista tria in noua lege sit ordinatum, aut additum.

Prima positio, conuenienter lex euangelica statuit & ordinauit aliquid de nouo circa sacramenta. Patet hæc positio ex posito fundamento: Quia sacramenta sunt caussa gratiæ, quæ a solo Deo producitur: igitur instrumé-
ta quibus ad nos peruenit a Christo per suam legem instituenda fuere. Se- B
cunda positio, conuenienter lex euangelica præcepta dedit de actibus externis, præcipiendo decalogi obseruationem, legemve naturalem. Quia ex huius legis obseruatione pendet bonus gratiæ vsus, eiusque conseruatio: igitur. Tertia positio, nihil fuit necesse, vt lex euangelica aliquid statueret circa alios actus externos; vt sunt cæremoniæ, & actus iudiciales. Primum, quia ista non habent necessariam connexionem cum gratia, quæ est nouæ legis propria. Deinde, quia noua sacramenta in quibus religionis substantia est sita, sunt per se dignissima, & minus egent cæremonijs, sicuti & ea lex quæ in spiritu consistit. Præterea, quia nihil per cæremonias erat significandum, quod futurum esset. Ad hæc, ex lege veteri, & ex lege naturæ, per
ministros Ecclesiæ, in qua Christus spiritum suum reliquit, facile aliquæ C
cæremoniæ repeti poterant. Huc facit illud a Christo pronunciatum, Ego disponо vobis, sicut disposuit mihi Pater meus regnum. Hanc auctoritatem exercebat Paulus, qui aliquando dixit, Cætera cum venero disponam. Cæterum quasdam præcipuas cæremonias, per diuinam traditionem ad nos dimanasse censendum est. Quarta positio, quamuis Christus, quod attinet ad sacramenta, ea per suam legem de nouo sanciuerit: tamen quantum ad fidem & mores, nihil fuit necesse, vt statueret aliquid de nouo, sed satis fuit, quæ iam erant declarare, & illustrare, atque emendare, vt supra docuimus. Ratio est manifesta, quia fides iam erat in mundo; ideo Paulus loquendo de Euangelio dicebat, Quod iustitia Dei in eo ex fide in fidem reuelatur, ac
si dixisset, legem euangelicam ex fide præcedentium, in subsequentium ho- D
minum fidem propagari: Præcepta etiam decalogi, iam scripta erant per legem naturæ in corde: igitur circa illa nihil noui instituendum fuit. Verum, quod attinet ad credenda, optimam & ordinatissimam regulam credendorum habemus ab ipsis Apostolis in Symbolo traditam: vbi summa fidei capita optimo ordine digesta proponuntur. Quincta positio, in noua lege, & in religione Christiana, siue in Ecclesia catholica est maximus & optimus politiæ ordo. Hanc positionem hoc loco probare nolo: quam probatam inuenies apud eos, qui de ecclesiastica hierarchia agunt. Est itaque Ecclesia veluti castrorũ acies ordinata, & ad cœlestis Ecclesiæ formam recte constituta: habetque optimam gubernationis formam, vt supra docuimus.

Ioa. 14. *Luc.* 22. 1. *Cor.* 11. *Rom.* 1. *Tost. in defens.* *Dion. Are. Alexand. Tur...*

Ad

A Ad primum, ſoluitur ex ijs quæ adnotauimus. Satis itaque fuit Chriſto legiſlatori digniſſimo inſtituere quæ ad religionis ſubſtantiam pertinebāt, & ad alia inſtituenda poteſtatem ſpiritumque tribuere: Iudiciorum ratio, quia eſt penitus humana, humano relicta eſt iudicio: ad quæ emendanda, ſiquid in eis eſſet erroris, Eccleſiæ facultatem dedit. Ad ſecundū, ideo Chriſtus plura docuit ad fidem, quam ad caritatem pertinentia, quia myſteria fidei ſunt ſupernaturalia, & in lege veteri non fuerant ita expreſſa, ut præcepta decalogi ad caritatem ſpectantia: quare ſatis fuit ea emendare, & caritatis præceptum ex quo omnes leges pendent, male intellectum declararare, & commendare; id quod ita fecit, vt hoc legiſlatoris noſtri dicatur eſſe mandatum: Huc facit, quod addidit conſiliorum doctrinam. Ad tertium, quia lex vetus dabatur pueris, ideo ad vnguem omnia eis fuerunt inculcanda: ſimiliter, quia potiſſimum conſiſtebat in cæremoniis futura ſignificantibus; ideo opus fuit priuata Dei inſtitutione. Doctrina fidei non ſolum magis clara, ſed etiam magis ordinata in noua habetur lege: morum documenta perſeuerare debebant; vnde nobis etiam ſunt vſui. In ſumma, quæ ſunt in noſtra lege cæremoniæ, eæ ſunt abſolutiores & nitidiores.

B

An lex euangelica recte ordinet actus internos. *Diſp. V.*

C CVM Chriſtus dominus ſuam doctrinam ſpeciatim in eo ſermone tradiderit, quem habuit in monte, ideo quæ in his quęſtionibus tractantur ad ea explicanda referuntur, quæ ibi docuit, de quo ſermone loquens Auguſtinus, Chriſtianæ perfectionis doctrinam continere dixit. Illius ſermonis ſcopus fuit errores circa antiquam legem emendando, perfectionis uiam indicare, & perueniendi ad eam rationem exponere, id quod per actuum internorum ordinationem præſtitit. Quod interni actus non ſint ſufficienter ac conuenienter ordinati, ſic probares. Primo, circa omnia præcepta decalogi, quę Chriſtus ſpeciatim ſuo ſermone perfecit, peccare ſolemus actu interno, & tamen noſter legislator ſolum tres prohibuit, & emendauit: hac igitur in parte lex noua deficit. Secundo, humanæ actiones internæ potiſſime inficiuntur a fine, in quo tot pene fuerunt hominum errores, quot eorum capita: at Chriſtus ſolum docuit tria operum genera non eſſe facienda ob humanam gloriam, ieiunium, orationem, & eleemoſynam: non igitur plenā hac in parte tradidit doctrinam: quia malum finem ab omnibus operibus remouere debuit. Tertio, damnanit legislator noſter, curam in rerum externarū conquiſitione, ita vt nolit nos eſſe ſollicitos de craſtino: atqui ipſe fuit ſollicitus, quia loculos habebat: & ſuis Apoſtolis dixit, vt ſacculum & perā tollerent. Adde, quod hic uidetur damnari prudentiæ virtus, quæ reſpicit futura, quam ob cauſſam aliquando ſapiens imprudentes homines ad formicarum curam remiſit, a quibus docemur congregare neceſſaria. Quarto, quod in uita humana eſt neceſſarium, non eſt homini prohibendum: at internum iudicium eſt neceſſarium ad rectam humanæ ſocietatis admini-

Lib. de ſer. domi.

D

Luc. 22.

Prou. 6.

strationem: quam ab caussam aliquando ab eodem legislatore dictum est, A
A fructibus eorũ cognoscetis eos: ergo male precipitur, ne alios iudicare ve
limus. Confirmatur, quia nobis mandatum est, vt fratrem corrigamus: at
id fieri non potest, nisi de eius factis iudicium fiat: igitur. Longum omni-
no faceret, qui allatas dubitationes, & Christi circa propositam difficultatẽ
doctrinam diligenter explicare vellet. Cum ergo non sit huius loci ex pro
fesso sacram scripturam exponere, summatim, & uniuerse ea dicemus, qui-
bus allatis difficultatibus satisfiet.

Primum fundamentum, quamuis sermo in monte a Christo coram tur-
bis habitus fuerit, tamen eius doctrina priuatim ad Apostolos instituendos
referebatur: Accesserunt enim discipuli eius, & aperiens os suum docebat
Mat. 5. eos. Is qui de moribus doctrinam allaturus est, necessario a finis proposi- B
Arist. tione auspicari debet, cum finis sit humanarum actionum principium ac
norma. Propterea sapientissime cœlestis magister a beatitudine, in cuius
cognitione longissime sapientia humana deerrauerat, initium fecit, uariasq;
beatitudinis huius uitæ partes exposuit, quæ ad consummatam felicitatem
ducũt: quã in iisdem sententiis plane expressit, vt tãto proposito bono, suos
ad eam uitæ perfectionem, quam indicaturus erat animaret: Et quoniam
suam legem per eos quos elegerat ministros promulgari uolebat, & male
ille docet, qui docendus est, idcirco secundo loco sermonem ad suos disci-
pulos instruendos traduxit, & quales esse deberent, disertissimis verbis ex-
posuit, eosque spe maioris premij ad munus docendi obeundum excitauit.
Siquidem qui de moribus disputat, de auditorum conditionibus agere de- C
Arist. lib. bet. Postea, perfectione legis, quam seruandam esse docuerat, proposita, ad
eth. c. 2. ipsam doctrinam transitum facit, atque primo internos actus corruptam
Iudæorum disciplinam corrigendo, dirigit. Dirigit autem, & ratione no-
stri, & aliorum: ratione nostri, dum ordinat intentionem erga finem, & uo-
luntatem circa actus internos, quibus in finem tendimus, ac etiam circa oc-
casiones remouendas, docendo non esse irascendum, nec concupiscendum.
Ratione aliorum, dum monet abstinendum esse a iudicio temerario, in quo
peccatur erga proximum: a quo ita abstinendum est, ne, si omnino impru-
denter agatur, vlla Deo aut rebus diuinis fiat iniuria, eas indignis commit-
tendo hominibus. Quod attinet ad directionem circa finem, docet bona
opera non esse facienda ob humanam gloriã; sub quo malo fine omnes alij D
eiusdem ordinis intelligendi sunt.

Secundum fundamentum, quamuis hominum secundum carnem uiuẽ-
1. Io. 2. tium varij sint appetitus, omnes tamen eorum appetitiones, ex sacra scriptu
ra, ad tres fontes reuocare licet, qui sunt, Concupiscentia carnis, hoc est car-
nales delitiæ, in quibus Epicurei suam posuere beatitudinem, cui opponi-
tur beatitudo illa, quæ in cordis munditia consistit: Concupiscentia oculo-
rum, hoc est rerum externarũ cupiditas: cui opponitur prima a Christo po-
sita beatitudo, quæ in spiritus paupertate sita est: & superbia vitæ, hoc est,
honorum, glorieque ambitio, & fastus, cui opponitur, beatitudo quæ in ani
mi summissione & moderatione est sita. Vt ergo uiri pij ueram Trinita-

tem

A tem Patrem, Filium, & Spiritum sanctum sibi colendam proposuere, ita homines huius mundi, aliam suarum affectionum trinitatem sibi finxerunt, quam belle quidam hoc disticho complexus est: *Bapt. Man.*

Ambitiosus honos, & opes & fœda voluptas;
Hæc tria pro trino numine mundus habet.

Quidquid ergo est in mundo, hoc est in amatore huius mundi, vt Augustinus exponit, sunt ista tria, luxuria, auaritia, superbia, ad quæ, tanquam ad tres fontes, omnia reuocantur peccata. Verum, licet mundi amator, vt talis est, huiusmodi peccata committat: tamen cum in eo natura non sit omnino corrupta, adhuc aliquid boni potest agere. Vnde perperam ex hoc loco hereticus ducit argumentum ad probandum, omnia hominis opera esse pec-
B cata. Quod si per mundum hanc rerum vniuersitatem intelligas, huius loci sententia erit hæc, in mundo nihil esse, nisi luxuriæ, auaritiæ, & superbiæ incitamenta, ac proinde non creaturam, sed creatorem esse diligendum. Et vt ad propositum reuertamur, alijs quibusdam malis appetitionibus, finibusque, in quibus hominis acquiescunt, in octonario beatitudinum numero, alias opposuit appetitiones, finesque bonos. Et quia Iudæi potissimum in honorum cupiditate, & rerum externarum sibi in lege promissarum cura errabant, non autem in voluptatibus corporis capiendis, quæ eis interdictę erant: ideo Christus speciatim honorum, & diuitiarum appetitionem compressit, & emendauit. Cur autem ad reprimendam diuitiarum, & rerum externarum curam, plura dixerit, hæ assignari rationes possunt. Primo, quia
C qui in hanc curam incumbunt, facile cor suum in hisce rebus collocant: cum, vt Christus ait, ibi sit cor, vbi thesaurus est: &, vt eius Apostolus scripsit, auaritia, est idolorum seruitus, in quam seruitutem facile illi incidunt, qui in rebus conquirendis nimiam diligentiam ponunt, & vt ille cecinit, *Ouid.*

Effodiuntur opes irritamenta malorum.

Deinde, ne si homines in rebus externis comparãdis multum studij ponant, minus diuino fidant auxilio, & minus a cura pendeant paterna, in qua fidendum esse, efficacissime suasit præceptor noster; dum cœlestis Parentis erga nos prouidentiam plane testatam fecit. Postea monuit, ne ob nimiam in hac re sollicitudinem, homo suę innitatur industriæ, cum vere diuinus vates cecinerit, Nisi Dominus ædificauerit domum, hoc est, de rebus omni-
D bus prouiderit, in vanum laborauerunt, qui ædificant eam. Quare non sine pietate a profano homine dictum est, *Horat.*

Quanto quisque sibi plura negauerit,
A dijs plura feret.

Postremo docuit ne homines se curis conficiant, & ante tempus futuras angustias aduocent, cum vnaquęque dies tristitiam afferat suam.

Tertium fundamentum, duplex est iudicium, alterum quod fit a iudice in foro externo, secũdum allegata & probata, & hoc Legislator noster prohibere videtur, sed re vera non prohibet, cum monet, non esse resistendum malo: alterum priuatum, quod fit ab homine particulari de moribus, & uita alicuius, quod prohibere visus est, cum dixit, Nolite iudicare, hoc iudiciũ

diuide-

diuideres in iustum, cum ex certis firmisque indicijs de aliquo bene, aut ma le, cum id ad nos spectat, iudicamus, & in temerarium, & hoc re vera prohibuit: & quod quale sit, mox explicabo. Tribus modis homo se habere potest circa alios, aliorumve facta: primo suspendendo actum: secundo adhibendo ascensionem ad vnam partem, sed cum formidine contrarij: postremo firmiter ad vnam partem adhærendo, & hic proprie est actus iudicij. Potest autem vni parti aliquis adhærere tribus modis: primo, sine vllo præcedēte iudicio, sed temere ex sola voluntate: secundo ex leuibus indicijs quæ nō sufficiunt ad formandum rectum ac iustum iudicium: tertio ex indicijs, quę sunt firma & sufficientia, ex quibus rectum oriri iudicium potest. Iudicium temerarium oritur ex primo & secundo iudicandi modo: ad quod cō ficiendum tres requiruntur conditiones: prima, vt assensus sit firmus & certus: secunda, vt fiat ex nulla, aut ex leui & infirma coniectura, leuibusve inditijs: tertia, vt sit de re mala, vt proprie vocari possit temerarium; quod nihil aliud est quam assensio, siue sententia de facto alterius in malam partem accepto ex leuibus indicijs. De quo multa a Theologis disputantur, quæ non sunt huius loci. A B

Prima positio, lex Euangelica conuenienter ordinat actus internos. Quoniam isti actus tunc recte diriguntur, cum in ordinem ad se & ad alios, & circa intentionem, seu finem, & circa voluntatem, siue obiecta recte ordinā tur: sed hæc præstantur in hac lege, igitur. Minor propositio patet ex ijs, quę adnotauimus: dirigit enim intentionem circa finem, dū docet, nō esse quippiam agēdum ob humanam laudem, sub quo malo fine intelliguntur omnes alij. Dirigit voluntatem circa obiecta, dum monet abstinendum esse ab actibus interioribus malis, & erga se, dum, non esse concupiscendum monet: & erga alios, dum odium & iudicium temerarium prohibet. C

Secunda positio, Christus non damnauit iudicium forense, nec priuatū, rectum & necessarium, sed solum iudicium temerarium: Quod non prohibuerit iudicium forense, patet ex ijs quæ alibi docuimus, immo ex hoc ipso Christi sermone, dum ait, Esto consentiens aduersario tuo, dum es in uia cū eo: ne forte tradat te aduersarius iudici, &c. &, dum volenti in iudicio comtendere assentiendum, & iniuriam perpetiendam esse ait, viam perfectionis ostendit, & quid interdum faciendum sit demonstrat. Quod non prohibeat priuatum iudicium de aliorum gestis vniuerse, patet expresse in extrema ser monis parte, vbi docet quæ vitanda sint ad recte viuendum, monetque a fal sis Doctoribus esse cauendum, eosque a fructibus cognoscendos esse ait. D
Quod prohibeat iudicium temerarium, sine caussa & necessitate factū certissimum est: cum potius nostra maiora errata, quam aliena minora inspicié da esse expresse moneat: & id iure quidem optimo, cum hac in parte facile, & non uno modo peccetur. Nam, qui de alienis, factis temere iudicat, quod Dei est proprium, sibi usurpat, cordis inspectionem: facit iniuriam proximo, dum occulta manifestat, & dubia pro ueris affirmat, quo fit, ut erga eū non sit bene affectus: exponit se periculo iudicandi falsum, cum hominum cogitationes sint incertæ: facit contra illud notissimum naturæ principium,

A quod tibi non vis fieri alteri ne feceris; & denique inutiliter laborat. Seruãda itaque est regula illa iuris, qua dicitur, dubia in meliorem partem esse interpretanda, quod, ni facere volumus, saltem id faciamus, quod cœlestis Legislator monet, vt non iudicemus. Tertia positio, lex Euangelica, non prohibet rerum externarum conuenienter prudenterque susceptam curam, sed nimiam sollicitudinem, qua homines plus iusto solent se excruciare: Cur autem eam viris perfectis prohibere debuerit, patet ex dictis. Vbi bonitatẽ diuinam, legisque Euangelicæ suauitatem admirari licet: quia hanc rerum humanarum maximam curam nobis ademit, & in se amantissimus pater suscepit, & de æterno regno quærendo nos potissimum solicitos esse voluit, qua solicitudine nulla melior, nulla illustrior. *Lege Aug. ser. 28. de ser in mõte.*

B Ad primum, soluitur hoc argumentum ex iis quę adnotauimus: quia eos actus internos priuatim direxit, in quibus priuatim antiqui peccabãt, & eos qui solent esse multorum peccatorum fontes, per quos intelliguntur cęteri. Ad secundum, ex vnius finis mali prohibitione, aliorum intelligitur prohibitio: & dum de bona & recta intentione datur doctrina, quo omnia referenda sint, plane docetur, in gloriam nimirum cœlestis Patris, qui nos uidet in abscondito. Ad tertium & quartum argumentum, quid dicendum sit, patet ex allatis positionibus.

An in lege euangelica vlla dentur consilia. *Disput. VI.*

C ANTEQVAM de recta consiliorum institutione in lege euangelica quicquam dico, propositam quæstionem ob hæreticorum nostri temporis peruersitatem mihi explicãdam esse existimaui; vt hac in parte catholica veritate, quasi fundamẽto posita, quæ de hac præcipua legis Christianæ parte dicenda occurrunt, firma sint. Quod nulla sint ponenda consilia, his rationibus contenderet aduersarius.

Primo, omnia quæ in consiliorum numero continentur, æque ab omnibus Christianis obseruanda sunt; ergo omnia habebunt vim præceptorum, & nihil erit sub consilio: sumptum patet, quia oĩbus æque dictum est, Estote perfecti: ergo omnes tenentur præstare quæ ad perfectionem pertinent. Et *Mat. 5.*
D quod attinet ad consilium paupertatis, & renunciationis omnium bonorũ, hæc lex a Christo lata est, Nisi quis renũciauerit omnibus quæ possidet, non potest meus esse discipulus: & alio loco dicitur, facilius camelum posse trãsire per foramen acus, quam diuitem intrare in regnum cœlorũ: igitur omnes omnibus renunciare debent, si in cœlum ingredi uolunt. Secundo, lex euangelica comparatur portæ angustæ, & viæ arctæ, in quam pauci ingrediuntur: igitur non potest esse tam lata, vt ei superaddantur consilia, quibus angustior fiat: vel, vt aliquid pręter id quod lex ipsa præcipit, fieri possit. Tertio, consilia sunt opera quædam supererogationis, supra id quod facere tenemur, vt omnes fatentur qui consilia ponẽda putant: at si nostra spectemus opera, non efficimus id quod facere debemus: ergo nihil supererogare possumus. *Luc. 14.* *Mat. 19.* *Mat. 7.*

ſumus. Antecedens patet, quia cum fecerimus omnia, dicere debemus, Ser- A
Luc. 17. ui inutiles ſumus. Rurſus, maledicuntur illi qui Dei opus faciunt negligenter: at qui non facit negligenter? nemo igitur facere poteſt pluſquam debet. Confirmatur, ita ſumus obligati Deo, ut ei nunquam poſſimus ſatisfacere; quia omnia noſtra ſua ſunt, & pro diuerſis titulis omnia ei debemus: quid igitur ei ſupererogare poſſumus? Confirmatur, quia uidetur genus quoddã arrogantiæ dicere, ſe plura Deo præſtare, quam quis ſit obligatus. Vt omittam, quod lex euangelica a Chriſto lata uideretur imperfecta, ſi quid præſtari amplius poteſt, quam in illa pręcipitur. Quarto, huic mandato, quo iubemur diligere Deum ex toto corde, ex tota anima, & ex omnibus viribus, Lib. 1. de doct. Chr. c. 22. nihil addi poteſt: quia, ut ait Auguſtinus, nullam uitæ noſtræ partem relinquit, quæ uacare debeat: igitur nihil ultra præſtare poſſumus. Et ſi hoc præ- B ceptum, ut Auguſtinus, Bernardus, Diuus Thomas, & alij docent, non poteſt perfecte ſeruari, quonam modo aliquid ei addetur? Quo loco, inquit hęreticus, deplorandam eſſe cæcitatem noſtram, quod pluris faciamus mendicitatem, quam legem diuinam, & mãdatum dilectionis, quo nullum poteſt eſſe maius. Quincto, ex Chriſti mandato tenemur inter nos diligere, ut ipſe nos dilexit: qui ita dilexit, ut animam ſuam poſuerit pro nobis, qua caritate nulla poteſt eſſe maior, ut ſcriptura docet; ergo ſi tenemur ponere animam pro fratribus, & nihil eſt hoc opere maius, quid ſuperaddi poterit? Huc facit amplum illud Apoſtoli mandatum, & lex pleniſſima, qua dicitur, quod er-
Phil. 4. go reliquum eſt fratres, quęcunque ſunt uera, quæcunq; ſunt honeſta, quęcunque iuſta, quæcunque pura, quæcunque accommoda, quæcunque bo- C ni nominis: ſi qua virtus, & ſi qua laus, hæc cogitate, &c. quibus nihil addi poſſe uidetur. Sexto, aut Chriſtianus poteſt aliquid ultra legem facere, aut non: ſi non poteſt, nulla erunt conſilia facienda: ſi poteſt, ergo tenetur facere, cum lex omnes eius vires, ut patet ex mandato dilectionis, requirat. Implicat igitur ut aliquid ſupra legem poſsit efficere. Vltimo, qui poteſt Deũ plus amare & non amat, grauiſſime peccat: ergo nihil poteſt ſuperaddi: ſumptum patet, quia qui non amat Deum quantũ poteſt, negat Deum eſſe ſumme amabilem & ſumme bonũ: & qui nõ ũtitur dono ſibi dato, ut plus amare queat; talentum abſcondit, & eſt ingratus. Atque hæc ſunt ſummatim quæ a Petro Martyre contra conſilia diſputantur, aut potius euomuntur.

In hac difficultate hi ſunt dicendi modi, Primus eorum, qui quæ alij di- D cunt eſſe conſilia, vt vitam cœlibem, & pauperem ducere, cenſent eſſe præcepta, vt olim Apoſtolici, vt ſcribit Epiphanius, & Tatiano auctore, Encratitæ: ad quam viuendi rationem, lege lata, Iulianus apoſtata, referente Gre-
Hier. contra eoſdẽ. gorio Nazianzeno, Chriſtianos cogere volebat. Secundus eorum qui dixerunt non eſſe conſilia, nec præcepta, ſed res indifferentes. Hoc aſſeuerauit Iouinianus de cõtinentia, Vigilantius de paupertate, & Lampetiani, re-
Har. 98. ferente Damaſceno, de Monachorum obedientia. Tertius Vvicleſi, & Lutheranorum, & aliorum qui recens monachatum impugnarunt, & tanquã malum ac pernicioſum, damnarunt, vt Philippus, Petrus Martyr, Caluinus, & Brentius. Quartus verus & catholicus, non omnia quę in lege ſunt Euangelica

A gelica esse præcepta, sed quædam esse consilia, quorum obseruatio non est indifferens, nec mala, sed bona & salutaris.

Primum fundamentum, consilij nomen duobus modis vsurpari potest: primo pro actu ipso ratiocinationis, quo aliquid faciendum esse inquirimus, & excogitamus. Cum enim aliquid agendum nobis est, & plura occurrunt media, illa inter se ratiocinando conferimus, & quid sit magis ad illud consequendum idoneum, inuestigamus. Hæc itaque inuestigatio dicitur consilium, siue consultatio. Secundo sumitur pro sententia, & re ipsa, vt magis idonea iudicata. Quo modo accepisse videtur Cicero, cũ consilium definiendo dixit. Consilium est aliquid faciendi, vel non faciendi excogitata ratio. Id quod ad finem consequendum inuenitur idoneum, aut
B est simpliciter necessariũ, vt est id sine quo nullo modo finis haberi potest, aut utile, & magis commodum, cum longe facilius & tutius ad finem perducat: Quæ in lege Euangelica prioris ordinis sunt, præcepta vocantur; quę vero posterioris, consilia: illa ad substantiam religionis, hæc ad perfectionẽ pertinent. Est itaque Euangelicum consilium perfectionis opus bonum a Legislatore Christo non imperatum, sed demonstratum, non mãdatum, sed commendatum. Inter præceptum & consilium sunt hæc discrimina. Primum ex parte materiæ; quia præceptum est de re faciliori, consiliũ de difficiliori: præceptum est de re, naturæ omnino consentanea; at consilium de re, quæ aliquo pacto vincit naturam: præceptum de re bona, consilium de meliore, facta tamen comparatione in eadem materia: Consiliũ enim in-
C cludit præceptum, vt caste viuere, non fornicari. Secundum ex parte subiecti, quia præcepta dantur omnibus, consilium non item. Vnde de virginitate dicitur, Qui potest capere capiat: non autem de iustitia seruanda, Qui potest facere, faciat: sed omnis arbor quæ non facit fructum bonum, excindetur. Tertium, ex parte effectus, siue obligationis: præceptum vi sua obligat, consilium in hominis arbitrio est situm, vt Hieronymus & Augustinus de virginitate scribendo docent. Vnde consilium inuitat voluntarios, præceptum adstringit inuitos: vbi consiliũ datur, offerentis arbitrium est, vbi præceptum, necessitas seruitutis. Postremum, ex parte finis, qui pręceptum seruat, consequitur præmium, qui transgreditur, pœnam luit; at qui consilium non seruat, licet minus habeat præmij, tamen nulla afficitur pœna.

Ambr. lib. de uirg.
Augu. ser. 18. de uerb. Apost.
Epist. ad Eusto. li de sanc. uirg. c. 30.
Augu. loc. cit. c. 14.

D Secundum fundamentum, in quo speciatim explicanda est consiliorum materia & numerus. Consilium, in primis non datur de fine; quia finis in humana vita habet rationem principij, & non cadit sub consilium, sed de ijs quæ sunt ad finem destinata. Deinde, nec de quibuscunque medijs, quæ sunt, vel a natura, vel a lege, vel a necessitate aliqua determinata. Rursus nec de rebus minutis, vel de ijs quæ parum refert, quod sic, vel aliter fiant. Dantur ergo de quibusdam rebus, quæ licet non sint simpliciter necessariæ ad finem consequendum: tamen sunt maxime vtiles, cum facilius, & securius per viam salutis ad finem perducant: dum per earum obseruationem homines ab ijs rebus abstinent, quæ a salutis itinere remouere, aut progressum multum impedire solent: vt sunt carnis illecebræ, diuitiarum

cura,

cura, atque integra in quacunque re facienda libertas. Et quamuis multa sint, quæ hanc salutis consequendæ facilitatem afferre possunt: tamen tria præcipua, quæ in diuinis literis insinuatur, & a sacris scriptoribus numerantur; castitas, paupertas, & obedientia, siue voluntatis abnegatio; qua quis pro felicitate securius obtinenda se totum alicuius prudentiæ regendũ tradit: de quibus postea speciatim agemus. Hæc autem opera vocantur, opera perfectionis, quia ad maiorem perfectionem promouent: opera supererogationis, quia præter legis obligationem fiunt, & consilia, quia ex libertate pendent. A

Prima positio, in lege euangelica vltra præcepta quæ sunt omnibus seruanda, continentur alia quæ sub consilio proponuntur. Primo, ex ipsa scriptura, in qua de quibusdam operibus, ita habetur sermo, vt nulla indicetur obseruantiæ necessitas, vt cum dicitur, si vis perfectus esse, vade vende omnia quæ habes & da pauperibus. Plura loca inferius afferam, cum de singulis disputabo. Secundo, ex perpetua traditione Ecclesiæ, quam exemplis & Patrum doctrina confirmare licet. Nam ab initio nascentis Ecclesię plurimi continentiam seruarunt, & res suas in pauperes distribuerunt, quæ in veteri lege qui fecerint, rari inuenti sunt. Quod sumptum fuit, ex historia, tum diuina, tum ecclesiastica, & humana cognoscere licet: vt ex Philone libro de vita contemplatiua, & ex Iustino martyre atque Tertulliano, scriptoribus antiquissimis. Tertio auctoritate Patrum, qui hanc doctrinam apertissime tradiderunt. Quæ supra debitum facimus, ait Origenes, non facimus ex præceptis; datque exemplum de virginitate. Athanasius libro de humanitate Verbi scriptum reliquit, Virginitatem esse supra legem. Idem etiã Basilius, qui consilium de virginitate seruanda supra mandatum, & supra naturam esse ait. Chrysostomus sub Dei persona de virginitate & paupertate loquendo dixit, Non cogo, non grauo, sed proficientem quidem coronabo, non proficientem non puniam. Nazianzenus Gregorius, in nostris legibus alia esse ait, quæ necessitatem imponunt, nec sine periculo prætermitti possunt; alia quæ non necessitate constringunt, sed in electione posita sunt. Augustinus de præceptis & consilijs loquendo ait, In illis Deũ debitum imponere, in his, si quid amplius erogatum fuerit, redditurum. Et de virginibus agendo dixit, Amando plus facere, quam Deus præcipiat. B C

Mat. 19. Act. 4. & 21. Eus. lib. 3. hist. c. 30. Apol 2. In apol. c. 9. In cap. 15. ad Rom. Li. de uirg. Hom. 8. de pœnit. Orat. 1. in Iul. Li. de san. uir. c. 30. Lib. 18. de uer. Apost.

Omitto hic Cyprianum libro de habitu Virginum, Hieronymum contra Iouinianum, & innumeros alios scriptores, & Concilia. Quarto, in omni bene instituta rep. præter præmia & pœnas constitutas iis qui leges seruarent, aut transgrederentur, quædam prærogatiuæ & priuati honores decreti sunt illis, qui opera quædam egregia, & hæroica efficerent, quibus præmiis homines ad singularia facinora præstanda excitantur: hinc apud Romanos coronæ diuerse, ouationes, supplicationes, & triumphi: igitur pari ratione in rep. Christiana in qua ad ęternę vitæ brauium contenditur, debét esse priuata quædam opera, quibus priuati sint destinati honores. Quæ sane instituti ratio mirifice ad reip. perfectionem & splendoré pertinet. Quin ecto, eandem ueritatem in omnibus rebus natura constantibus obseruare licet: D

A cet:in quibus duplicem animadnertimus perfectionem, vnam necessariam & essentialem, sine qua res esse non potest: alteram nō neeessariam, sed vtilem, commodam, quæ ad splendorem & ad absolutā perfectionem facit, quā accidentariam vocant. Pari ratione in uita Christiana duplicem agnoscere oportet perfectionem, unam in qua religionis vitæque substantia, consistit, quod aliquis sit immunis a peccato, quo Dei amicitia uiolatur, alteram ex qua maior quidam exoritur splendor, & ornatus. Idem confirmares ex humana amicitia ad quam conseruandam quædam necessario prę standa sunt officia, alia vero ex amoris abundantia præstantur, sine quibus adhuc amicitia consisteret. Postremo, omnium bene philosophantium, immo omnium hominum consensione confirmare liceret, qui in communi uita aliquid se necessario præstare debere arbitrantur, alia uero ex gratia & benignitate.

B Secunda positio, Consilia euangelica non sunt omnibus necessario seruanda, & ita fideles sine eorum obseruatione salutem assequi possunt. Est doctrina fide tenenda, contra primam opinionem, cōtra quam breuiter agā Primo, contra istam sententiam faciunt omnes rationes pro prima positione allatę: quia, si non omnia cōtinentur sub præcepto, satis erit ea seruare, quę præcepta sunt. Secundo, si omnes deberent rebus renunciare, vt ista docet opinio, quis nam earum haberet curam? cur Ecclesia semper excepit diuites ad se uenientes, & vt rebus suis reipsa renunciarent nunquam præcepit? Tertio, ista uitæ perfectio, quam isti introducere uolunt, non est omnibus

C accommodata, & Christus, qui laudauit Mariam, non damnauit Martham, quæ satagebat circa frequens ministerium: igitur. Tertia positio, consiliorum Euangelicorum obseruatio non est res indifferens, vel mala. Quod nō sit indifferens est manifestum, quia sunt de meliore & præstantiore bono, & maiora præmia illis sunt proposita, vt postea patebit, igitur: ex quibus ne cesserio conficitur, non esse malam, vt adhuc planius ex insequentibus patebit. Quarta positio, quamuis præcepta, simpliciter loquendo, non sint præ ponenda consiliis: tamen aliqua ratione præferri possunt. Mentitur itaque Melanchthon, qui nostris falso adscribit, quod simpliciter pluris faciant cō silia, quam præcepta. Nam, si loquamur de essentiali perfectione, vt præ- 2.2.q.184.
ter alios docet D. Thomas, ista in præceptis sita est, si vero de accidentali, & ar. 3.

D instrumentaria, hæc in consiliorum obseruatione consistit. Præferuntur itaque præcepta consiliis substantiali perfectione, quod nemo ex nostris ne gat. At uero consilia præceptis præponderant triplici ratione. Primum, si conferatur consilium cum præcepto circa eandem rem, vt renunciare bonis fortunæ, cum præcepto, Non furaberis: castitatem seruare cum, Non mecha beris. Deinde comparando consilia cum quocunque præcepto, etiam cū illo de Deo supra omnia amando. In qua comparatione non sunt sumenda nuda opera externa consiliorum, sed cum ceritate quam supponunt, & ad quam ducunt. Et quia præcepto dilectionis non præcipitur nisi quidam caritatis gradus, tanta nimirum caritas, vt nihil magis quam Deum ames, & nihil Deo anteferas, aut æques, ideo dari potest alius maior gradus, vt pro

tuo

Ser. 18. de tuo in Deum amore, etiam rebus alias licitis abstineas. Ideo Augustinus de A
uer. Apost. virginibus loquendo dixit, Maior amor, maius imposuit onus. Denique, ratione status quem uiuunt qui tantum præcepta seruant, & qui etiam consilia faciunt, & tunc profecto longe melior & perfectior censebitur status in cœlibatus, quam matrimonij, cum ille istum, quãtum ad perfectionem, includat. Vnde ei, qui se pręcepta seruasse dixerat, Christus subiecit, si uis perfectus esse, vende omnia quæ habes.

Ad primum, negatur sumptum, ad probationem, cum uniuerse dicitur, Estote perfecti, intelligitur de perfectione essentiali, cũ uero dicitur, si uis perfectus esse, intelligitur de perfectione utili & accidentaria, iuxta uarios
Epist. 83. caritatis gradus. Illud de renunciatione rerum omnium, intelligitur de ani-
95. mi præparatione, vt Augustinus exponit: quod patet ex antecedentibus, vbi B
dixerat de vxoris & animæ renunciatione, quæ modo dicto, proculdubio est intelligenda. Quod uero dicitur de impossibilitate salutis diuitum, soluitur ex sequentibus, cum dicitur, non esse impossibile apud Deum. Si ergo diues bene per Dei gratiam diuitiis vtatur, saluus esse poterit. Quod si dicas, ideo est possibile apud Deum, quia iussit abiicere diuitias, hoc nihil est, quia hoc est etiam homini possibile cum nonnulli diuitias contempse-
Hier. epis. rint, vt Crates, & Antistenes, at apud Deum est possibile, etiam si diues diui-
26. ad Pã. tias retineat, vt patet in multis, qui diuitiis abundarunt, et salutem sunt adepti, vt Abraham, Iobus, Dauid, Ludouicus Francorum rex, & alij. Ad secun-
Mat. 11. dum, vt Christus dixit suam legem esse arctã uiam, ita ẽt, esse onus leue. Vn- C
de & facilis, & difficilis, diuersa ratione, dicenda est. Difficilis, sua natura, nostra supposita corruptione, vt luxurioso continere, auaro dare eleemosy-
Arist. li. 2. nam, & quia non facile attingitur medium in quo consistit uirtus, a quo in-
eth. finitis modis aberratur, vt Aristoteles scribit. Facilis uero habenti gratiam
Psal. 118. quæ ægrotãtem naturam sanat, & imbecillam roborat: Facilis amãti: & ideo Dauid, se uiam mandatorum cucurrisse cecinit, quia Deus ei cor dilatauerat
Chrys. caritatis nimirum ardore. Angusta itaque dicitur porta respectu nostri, qui sumus nimis crassi, & varijs rebus onusti. Ad tertium, quod attinet ad primam antecedentis probationem, supra docuimus, quomodo intelligẽdum
Ambr. lib. sit illud, serui inutiles sumus, ad quæ adde, quod infra dicitur, Euge serue
de uid. bone, & fidelis, quæ dicuntur seruo præcepta seruanti: de inutili vero dici- D
tur, Proijcite in tenebras exteriores. De secunda, intelligendus est locus ille de graui negligentia, quæ cum beneuolentia & amicitia diuina esse non potest. Et verbum hebraicum, Demirah, potius fraudem, quam negligentiam significat. Ad primam confirmationem patet ex ijs, quæ supra docuimus, cum de bonorum operum meritis egimus. Dicendum est igitur, ideo nos posse aliquid supererogare, quia Deus sua benignitate noluit omnia a nobis ex debito exigere, vt iugũ suaue, & onus leue nobis imponeret: Qui
Psal. 102. tanquam pius & misericors pater, misertus est nostri, quia nouit figmẽtum nostrum. Sicuti seruus, qui, licet quidquid est, & potest, Domini sit: tamẽ, ex ijs quæ sibi indulgentur a domino, veluti ex noctis quiete, potest aliquid detrahere, quod domino donet. Nunquam igitur possumus Deo satisfa-

A tisfacere, si beneficia spectemus, pro quibus æquale reddere nequimus: at, si impositam legem consideremus, aliquid quod non debemus præstamus.

Ad secundam, nullum est hic superbiæ crimen, si humiliter Deo offeratur id, quod ex debito iustitiæ a nobis non reposcit. Quare, non sunt superbiæ damnandæ virgines illæ, quæ teste Augustino, Deo dicunt, Amando te, plus facimus, quam pręcipis: neque Patres illi, quos supra citauimus. Potius itaque superbiæ arguendus est, qui sine vlla firma ratione sanctorum & sacræ scripturę clarissimis testimonijs sese opponit, & veritatem perpetua ecclesię traditione confirmatam, impudenter negat. Ad id quod extremo loco adijcitur, lex Christi est perfecta, quia imperat omnes actus bonos omniũ virtutum externos & internos, & damnat omnia vitia & actus malos, & cõ-
B siliorum viam plane demonstrat, & ad ingrediendum hortatur. Et qui præcepto diuino consilia addunt, nihil errant, cum nõ addant id quod corrumpit, hoc enim Deus prohibet, sed quod perficit, & cõseruat; immo nihil addunt, quia id suadent, quod lex ipsa suadet. Ad quartum, quod attinet ad explicationem modi præcepti de diligendo Deo, dicimus, omnia ista verba, ex corde, ex anima, & ex omnibus viribus, per figuram synonimiam diuinis literis familiarissimam, eandem rem significare: ita Hieronymus, Chrysostomus, & Hilarius exponunt: licet alij diuersa significare putẽt: sed prior explicatio est simplicior, & ad veritatẽ magis accedit. Nam alijs in locis, in quibus de isto pręcepto fit mentio, solum dicitur, in toto corde. Sensus ergo est, vt nos debeamus amare Deum, vero perfectoque amore, qui tũc est
C perfectus, cum omnia præcepta seruantur, quæ seruanda sunt, ex omnibus viribus, idest, pro viribus. Huc facit quod de Iosia legimus, sequutum fuisse Dominum in toto corde, tota anima, & tota virtute, & de Dauide solũ, in toto corde, quẽ tamen in dilectione Dei, Iosiæ postponeret nemo. Atqui instaret aduersarius, illa particula, ex toto corde, quæ vbique ponitur, omnẽ amoris perfectionem includit: igitur nihil restat præstandum. Respondeo, hæc perticula a quibusdam ita exponitur, vt per eam designentur omnes actus cordis, & omnis possibilis intentio, vt non sit in nobis vllus cupiditatis motus voluntarius, vel inuoluntarius: vnde bene inferunt, hoc præceptum in hac vita non plene seruari posse: Sed ijdem Auctores docent, eos qui nõ perfecte seruant, non esse legis præuaricatores: unde neque consilia tollunt: &
D ita nostræ sententiæ non aduersantur. Pro cuius sententiæ explicatione nota, duobus modis aliquid imperari posse: vno, vt indicetur solum id quod est faciẽdum; ut si Princeps præciperet militibus, Pugnate aduersus hoc oppidum: secundo, si etiam indicaret finem operis; ut si idem diceret, Pugnate, ut expugnetis & capiatis. Cum præceptũ datur primo modo, is dicitur præuaricator, qui non facit totum quod præcipitur: cum secundo, non censetur præuaricator, qui totum non efficit, sed is qui non præstat id, quod tanquam medium ad finem consequendum est necessarium. Quare, qui pugnãdo non expugnant, modo pugnando dent operam ut oppidum capiant, nihil peccant. Ad rem, in allato mandato, imperatur medium, & indicatur finis, absoluta nimirum & omni ex parte perfecta dilectio, quem qui in hac

Deut 4.

3. Reg. 14.
1. Reg. 7.

4. Reg. 23.

August.
Thom.
Bern.

uita non attingunt, non faciunt contra præscriptum Dei. Ideo hunc in mo- A
Augus. de spi. & lit. c. ult. du tale præceptum datur, quia non recte curritur, nisi ostendatur, quo cur-
rendum sit. Licet ergo huic præcepto nihil addi possit, ut indicat finem, addi
Li. de perf iust. tamen potest, ut indicat medium, cum satis sit diligere secundum unum gra
dum amoris; unde alius gradus per modum cõsilij addi potest. At uero alij
quorum sententia magis placet, ut quæ est diuinis literis conformior, sic
exponunt. Cum dicitur, Deum ex toto corde diligendum esse, significatur,
ut eum quodam præcipuo amore diligamus, ut nihil ei anteponamus, aut
æquemus: ita ut solum præceptum proponatur, & non exprimatur finis. Ex
qua explicatione inferres, huic præcepto non aduersari amorem quo diligi
mus alios, quia non tenemur solũ Deum diligere: nec peccata uenialia, quę
non auertunt a fine, nec motus inuoluntarios concupiscentiæ, etiam grauis- B
simos, quia amor est in uoluntate, & idcirco solum motus uoluntarij ei ad-
uersantur, sicuti, & omnia peccata mortalia: hoc præceptum in hac uita pos-
se perfecte seruari, cum nihil amplius imperetur, quam ut Deum supra crea
turas amemus: & denique, posse quempiam magis & minus Deum dilige-
re, prout ex maiore amore potest quis a pluribus rebus licitis abstinere, quã
alius abstineat: sed tamen uterque ex toto corde diligere censebitur, si am-
bo præcepta seruent. Quod hæc explicatio sit diuinæ scripturæ magis con-
sentanea, hic illustris ad hanc rem confirmandam demonstrat locus, in quo
huius præcepti ostenditur facilitas. Cum ergo Deus hoc de se diligendo
Deut. 30. mandatum dedisset, hæc adiecit uerba, Mandatum quod ego præcipio ti-
bi hodie, non supra te est, neque procul positum, nec in cęlo situm, ut possis C
dicere, Quis nostrum ualet ad cœlũ ascendere, vt deferat ad nos illud, vt au-
diamus, atq; opere cõpleamus? Neq; trans mare positũ, vt causeris, & dicas,
quis e nobis poterit transfretare mare, & illud ad nos vsq; deferre, vt possi-
mus audire, & facere qđ præceptum est? sed iuxta te est sermo ualde, in ore
tuo & in corde tuo, vt facias illum. Rursus sunt alia loca in quibus hoc præ
ceptũ seruari posse indicatur, vt illa, in quibus Deus eius obseruationem in
hac uita requirit, vt Deut. 10. & 13. & Christus petenti, quid facere deberet,
ut salutẽ consequeretur, rñdit, vt Deũ toto corde diligeret. Neq;.n. ista parti-
cula, Totum, semper in diuinis literis, oẽs & singulas partes designat, vt ex
Mat. 2. multis locis probari posset. Solent.n. diuini scriptures uti phrasib. in cõi usu
Act. 12. positis. Vnde, cũ dicimus, totus sum in studijs, totis viribus hoc opus urgeo, D
Gen. 31. significare uolumus, præcipuã quandã curam contentionemq; non aũt sim
pliciter, nos præstare quidquid omnino possumus. Deni que, aliqñ Deus p̃-
Deut. 30. dixit, & promisit fore tempus, in quo extarent, qui toto corde ei seruirent.
Iere. 24. Quomodo accipiendi sint qui dicunt hoc præceptũ impleri non posse, pa-
tet ex dictis. Quod ait Melanchthon, nos simpliciter mendicitatem præ-
ferre diuinæ legi, falsum esse ex quarta positione patet.

Ad quinctum, tunc tenemur animam ponere pro fratribus, quando hoc est necessarium ad eorum ęternam salutem: alias, si quis ob aliquam vtilitatem poneret, opus faceret consilij. Locus Pauli intelligendus est cũ negatione, ut nihil cogitemus, neque agamus, quod non sit iustum, uerum, & cæt.

A alias, si omnia vera, & omnia iusta cogitare & agere deberemus, omnia quæ sunt in omni disciplina vera, & in tota vita iusta cogitare & efficere deberemus, quod est absurdum. Ad sextum, patet ex dictis; lex enim non requirit omnes vires, & quidquid pręstare possumus, sed solum quod imperatur. Alias Paulus de homine soluto loquendo dicere non potuisset, quod vult, faciat: non peccat, si nubat: Quia sic arguere liceret, Aut potest continere, aut non: si non potest, tenetur nubere, vt hæreticus concludit: si potest, cõtineat, si lex requirit quidquid præstare possumus. Ergo nunquam dicere licebit, quod vult faciat, non peccat. Ad vltimum, tunc aliquis peccat, quando plus põt amare & non amat, cum ex contemptu facit, cum necessitas maiorẽ amorem exigit: cum quis ex superbia putat se satis esse perfectum, aut per acce- 1. Cor. 7. Calu. Martyr.
B diam atque pigritiam non vult amplius proficere, quod statui viatoris repugnat. Cæterum, si quis nolit plus diligere ac proficere, pro sua conditione & gradu, nec ad superiorem statum ascendere, quantumuis possit, non peccat. Vt si quis Romam proficisceretur, & in via consisteret, peccaret quidem, sed si nolit currere, aut breuiore & priuata uti via, communi relicta, non peccat. Ille negat factis Deum esse summe bonum, qui eum supra omnia nõ diligit: at qui prę omnibus amat, non negat, licet non magis diligat, cum possit: alias semper esset perplexus, q̃a semper dubitare liceret, an aliquid amplius posset. Ille autem, accepta gratia & dono abutitur, qui vti recusat, cum necessitas postulat: at qui est paratus ad utendum, non abutitur: alioqui ei qui potuit continere, & non continuit, non diceretur, Non peccat, si nubat. Huc facit Lib. de bono coniug. c. 21.
C quod Augustinus de Abrahamo ait, habuisse donum continentiæ, & tamẽ eo nunquam vsus est: & Ioannes euangelista donũ patiendi martyriũ, quod non est perpessus: Quos nemo sanę mentis ingrati animi vitio accusaret. Neque censendus est ingratus, qui pro beneficijs non respõdet, cum necessitas non vrget, vel is qui beneficus fuit, operã non requirit: & ita satis est, ut eius volũtati & imperio satisfaciat; quamuis aliquid amplius præstare posset: qui talentum non dicitur abscondere, cum in hoc non habeat pręceptũ de talenti vsu, vt habebat ille, qui abscondit talentum, ob quã caussam dãnatus fuit.

An lex euangelica conuenienter quædam consilia tradiderit.

Disput. VII.

D CVM ergo a lege noua non sint excludenda consiliorum opera, vt est demonstratum, consequens est ut uideamus, an cõuenienter tradita fuerint; id quod insequentes rõnes dubium faciunt. Primo, quæ non omnibus expediunt, sed a cuiusq; priuata uoluntate pendent, nõ debẽt legibus terminari, cũ quæ lege statuuntur, æque oẽs respiciãt: at cõsilia sunt huiusmodi: igitur in lege de eis nulla facienda fuit mentio. Secundo, si consilia sunt utilia ad facilius salutem consequẽdam, in omni lege esse debuissent, præsertim in lege naturæ, & scripta, quæ ex se non dabant gratiam, qua iuuamur ad salutẽ acquirendam: at in illis non fuerunt proposita consilia: igitur censendũ est non esse utilia. Tertio, cõsilia pertinẽt ad uitę perfectionem: at huius generis opera a Chri-

sto tradũtur sub præcepto, ut de inimicorum dilectione, de altera maxilla cę denti prębéda, de iuramento non usurpãdo, & aliis officiis similibus: igitur. Quarto consiliorum traditio non est propria legis euangelicæ, sed est cõis cum omni lege; cum in omni lege fuerint qui consilia, hoc est opera, quæ vi legis homo pręstare non debet, seruarunt: ergo in lege euãgelica nõ est eorum priuata reddenda ratio, ei propria. In hac difficultate nullæ occurrunt citandæ sententiæ, & nulla ponenda fundaméta, vnde ad positiones accedã. A

Prima positio, in lege naturæ, fuerunt quædã virtutis officia, quæ tãquam consilia ab ijs qui cõgruentius naturæ viuebant, seruabantur; vt, miseris extra necessitaté succurrere, a quibusdam uoluptatibus abstinere, quibus perfrui alias licuisset. Huius generis nonnulla officia a Stoicis speciatim seruabantur. & in vitæ agendæ legibus, a Philosophis præsertim traditis, nõnulla B
Epist. Pith. huius ordinis officia cõtinétur. Hæc ergo doctrina cũ sit certissima, nihil est cur multis exemplis, & auctoritatibus confirmetur. Scda positio, in veteri lege fuerunt adumbrata consilia, sed non erãt eius obseruatoribus proposita, quasi inuitamenta ad maioré perfectioné. Qđ fuerint adumbrata, quantũ ad
Cap. 56. consilium continentiæ, & castitatis, patet ex hoc illustri Isaiæ loco, Nõ dicat Eunuchus, Ego lignum aridum, quia hæc dicit Dñs Eunuchis, Qui custodierint sabbatha mea, & elegerint quæ ego uolui, & seruauerint fędus meum; dabo eis in domo mea, & in muris meis locum, & nomen meũ a filiabus, & filiis: nomen ęternũ dabo eis, qđ non peribit. Hunc locũ intelligendum esse de ijs qui se uoluntate castrauerunt, idest continenter viuere sua sponte, nõ ex pręcepto voluerunt, docent, præter alios, Augustinus libro de sancta vir- C
In past. par. 3. c. 29. ginitate, Basilius libro de uera uirginitate, Ambrosius in Hortatione ad uirgines, Gregorius, & Cyrillus in hunc locũ. Et qđ attinet ad uoluntaté, patet ex illis uerbis, Qui elegerunt, quæ ego volui: eliguntur. n. quæ nõ sunt p̃cepto, aut necessitate determinata. Ex quo loco colligeres, falsum esse qđ hęreticus ait, continentiá non mereri aliquod bonũ spũale & æternum, sed solum esse vtilem in hac uita, cum iis qui eã seruant, æternũ nomen detur. Et in his verbis, Nomen melius a filiis & filiabus, siquis phrasim notet hebraicam, aliq̃d maius, q̃ tpale bonum designatur. Nam præpositio A, idem ualet, quod præ,
Luc. 18. ut hoc in loco, Descendit hic iustificatus in domum suam ab illo. i. prę illo, & magis, q̃ ille. Reijcienda est ergo Martyris expositio, qui hunc locum de ueris Eunuchis, qui erant apud Hebræos intelligit, quasi Deus illos cõsolet, si filiis carent, quia si legem seruauerint, meliore loco habebuntur, q̃ filij, & filiæ. i. quam reliqui Iudæi, qui legem non seruant. Qm̃ ista explicatio, præterq̃ qđ est contraria Patrum expositioni, est ẽt ineptissima, dum per Filios, Israelitas intelligit: quorũ appellatione, aut ueniunt omnes Israelitæ ut tales sunt, & sic cõtinentur etiam Eunuchi: aut, ut mali sunt, at mali non sunt filij Dei, sed diaboli, de q̃bus Christus loquendo dixit, Vos ex diabolo estis, inepta igitur expositio. Quare per filios, fideles & coniugati uiri boni intelliguntur, qui sunt in domo Dei: sed eis anteponuntur continétes & uirgines, in eadem domo. Vt omittam, quod nunquam Eunuchi isti æterno nomine celebrati fuere; contra uero Eunuchi spirituales ab omnibus laudantur. D

Cæterum,

A Cæterum hoc vaticinium plene in lege euangelica completum fuit. Est & hic alius manifestus locus, Felix sterilis & in coinquinata, q̃ nesciuit torum in delicto, habebit fructum in respectione animarũ sanctarum, & spado qui non operatus est per manus suas iniquitates, nec cogitauit contra Deum nequissima: dabitur enim ei fidei donũ electum (idest singulare donum eius fidelitati respondens) & sors in templo Dei. Nemo itaque existimet, eos qui in veteri lege ad perfectionem aspirabant, non fuisse afflatos cœlesti spiritu ad consilia amplectenda: in quibus, aliqui vitæ monasticæ & religiosæ simulachrum præbuerunt: vt Nazaręni, Rechabitæ Prophetarum filij: cum & virginitatem, & paupertatem, atque obedientiam quadam priuata ratione colerent: Quod simulachrũ per abundantiam gratię a Christo concessæ perfectum fuit. Huc pertinent quę Philo de Iessæis, & Essenis veteris testamenti monachis scripta reliquit, omnino lectu & admiratione digna. Huc pertinet quod D. Hieronymus scriptum reliquit, Eliam, Eliseũ, Danielem, & Ioannem Baptistam a matrimonio abstinuisse, & vitam cœlibem duxisse: id quod de Essenorũ collegio ante Christi aduentũ Iosephus & Solinus referũt, sancte in deserto Iudææ viuẽdo ab vxoribus abstinuisse. Sap. 5. B Li. 18. ant.

Cur Iudæis consilia non fuerint ita proposita, vt nobis sunt, hæ a D. Thoma redduntur rationes. Prima, quia lex vetus non erat lex filiorum, & perfectæ libertatis spiritus, sed veluti seruorum iugum. Secunda, quia lex uetus terrenorum bonorum commodis ad sui obseruantiam alliciebat, a quibus per Consilia homines auocantur. Postrema, quia lex antiqua non dabat tantam gratiæ abundantiam, quæ ad consiliorum obseruationem est necessaria, nec ad perfectionem ducebat. Tertia positio, conuenienter in noua lege proposita sunt suis cultoribus consilia; non solum alijs legibus communia, sed quædam perfectiora, & expressiora. Huius conclusionis conuenientia demonstrari potest tribus rationibus proxime allatis e regione respondentibus. Quia lex noua est lex filiorum, & libertatis spiritus: quia æterna ac spiritualia bona promittit, ad quorum acquisitionem, posthabenda sunt carnalia: & denique quia dat abundantiam gratiæ ad acquirendam perfectionem quam proponit, & eius professores affectant. Huc facit hoc vaticinium Isaiæ, Minimus erit in mille, & paruulus in gẽtem fortissimam. C

Quarta positio, omnia consilia cuiuscunque legis conuenienter ad tria reuocantur capita. Quoniam, vt supra diximus, consilia sunt quasi uia, & instrumenta perfectionis acquirendæ, a qua tria potissimum nos retardant, ad quæ, omnia quæ sunt in mundo, Ioannes reuocauit, Diuitiæ, carnis delectationes, & superbia, fastus nimirum, & honorum appetitio. ad quæ impedimenta remouenda tria proposita sunt consilia: Paupertas contra diuitiarum curam: Continentia contra carnis illecebras; & Obedientia, suiq; demissio, contra superbiam. Quibus respondere uidentur tres primę beatitudines a nostro legislatore propositæ, cum uocantur beati pauperes spiritu, mites, & qui lugent. Præterea, tria sunt bonorum genera, bona externa, corporis, & animi, quibus per bona opera consiliorum quasi quodam sacrificio Deum eorum datorem agnoscimus, dum ob Dei gloriam, & diuitijs, & Cap. 60. D

Mat. 19. carni, & propriæ uoluntati renunciamus. Vnde Petrus Apostolorum, & eorum qui uitam apostolicam uiuere debebant caput, Christo, consiliorũ Latori, dixit, Ecce nos reliquimus omnia, & sequuti sumus te, quid ergo erit nobis? Qui igitur hanc perfectionis uiam, quam tenuerunt Apostoli, uiri perfecti, & consiliorum obseruatores ingredi uolunt, ista tria consilia seruare debent: ad quæ alia omnia facile reuocantur. Vt dare eleemosinam extra necessitatem, ad consilium de paupertate: abstinere a quibusdam voluptatibus licitis, ad consilium continentiæ: alienæ obsequi voluntati, sua in re licita relicta, & velle potius regi, quam regere, ad consilium obedientiæ. Et vt illud obiter adnotauerim, nescio quid tale in suis legibus posuit Cicero cum dixit, Ad diuos adeunto caste: pietatem adhibento, opes amouento. A

Quincta positio, ista tria consilia aliquo modo possunt dici euangelicæ legi propria. Quia istorũ obseruatio ex uoto in hac lege speciatim frequétissimo fuit in vsu. Quare, nullo modo uerum est quod contra omniũ sententiam Petrus Martyr docuit, Fuisse Hebræorum proprium uota nuncupare, ac proinde Christianis non licere, quasi hæc sit cæremonia quædam iudaica, quia uotum non est legis cæremonia, sed quoddam naturale opus, quod etiam in lege naturæ viguit. De Christianorum uotis illud ab Isaia prænunciatum fuit, Colent eum in hostiis & muneribus, & uota uouebunt Dño, & soluent, vt Hieronymus, Cyrillus, & alij testantur. Nec ualet quod Martyr respondet, hunc locum non esse intelligédum de ueris uotis, sed de cultu spirituali: quasi uoluerit Deus per ista quæ ab Hebræis fiebant, futurum in alia lege cultum eis explicare. Sed male explicaretur per id, quod nullo modo est simile. Sed ab isto peteres, an uoti verbum metaphorice, an proprie accipiat: si metaphorice, quia proprie accipi non potest, cum apud Christianos nulla essent futura vota; iam iste pueriliter peccabit, petendo principium, vt Dialectici loquuntur, id nimirum quod in quæstionem cadit: & cum ille neget; a nobis hic locus erit, cum plane & proprie dicatur, Vota vouebunt. Nec animaduertit impius Martyr, dum Christianis vota nuncupare fas esse negat, se viros sanctos, Augustinum, Basilium, Bernardum, & alios innumeros damnare. Quorum facta, & si non sint fidei regula: tamen Dei verbo non repugnant, sed illud declarant. Sunt enim ecclesiæ doctores, veluti lucernæ positæ super candelabrum. Nec obstat, quod Voti vocabulum non sit in nouo testamento, in veteri vero sæpe repetitum; quia in nouo est res ipsa, & satis est quod sit in antiqua lege, & perseueret in nostra, cum votum ad mores pertineat. Nec etiam obstat, quod fidei professione simus obligati Deo, ac proinde inutile esse iterum nos voto obstringere; quia hoc etiam vrgeret contra Iudæos, quibus vota concedis. Et licet omnia Deo debeamus, quæ suo iure a nobis potest repetere: tamen quia multa libera nobis reliquit, aliquid ei per votum reddere possumus. Quare, cum vouemus, res quidem acceptas restituimus: sed quia illis pro arbitrio vti possumus, ideo etiam nostra damus. Non itaque vouemus quæ in nostra non sunt potestate, sed quæ Deus libera esse voluit. Neque est bonum hoc mali hominis dilemma, quidquid priuatim occurrit faciédum, aut esse ma-

Margin notes: B (beside "Quincta positio"); Gen. 28. Cap. 19. (beside "quod etiam in lege naturæ" / "prænunciatum"); C (beside "rum in alia lege"); Mat. 5. (beside "la: tamen Dei verbo"); D (beside "Voti vocabulum"); Conc. Arausi. can. 11. (beside "re, cum vouemus").

A ſe malum, ac proinde reijciendum, aut bonum accommodatum ſaluti noſtrę, vel aliorum, ac ideo faciendum, ſi Deum & proximum diligimus; cum non omnia ſint nobis neceſſario facienda, quæ nobis, vel proximo ſunt cõmoda; cum ſcriptum ſit, ſi nolueris polliceri, abſque peccato eris. *Deut.23.*

Quod ſi aduerſarius dicat, votum tollere libertatem christianam, quæ requirit vt vitæ genera omni tempore & omnibus ſint libera: Reſponderem, quid facis tu, cum te matrimonij legibus obſtringis? & quomodo eſt verũ, quod tu ais, Nihil eſſe indifferens, ſed omnia, aut præcepta, aut prohibita? vides, quod dum prædicas libertatem, imponis iugum penitus importabile, & omni tyrannide multo grauius. Denique, qui vouet, nullam facit Deo iniuriam, quod ea faciat neceſſaria, quæ ipſe voluit eſſe libera: quia ſolum B voluit eſſe libera negatiue, dum noluit ad ea obligare, ſed in cuiuſque manu reliquit, vt qui vult ſe obliget; Quod ergo nos non obligauerit, eius fuit benignitas; quod nos obligemus, noſtra eſt gratitudo. Quod dum facimus, non arguimus Deum inſipientiæ, aut inuidiæ, quod iſta præcipere noluerit; quia quod facimus, eius conſilio & admonitione facimus. Quod ſi obijcias, nos omnia vouere in baptiſmo, ideoque non opus eſſe alio voto, nec rurſus voueri poſſe, reſpondeo his dictis. Primum, de re quæ eſt in præcepto, poteſt eſſe proprie votum, ſi quis ita voueat, vt velit ſe obligare, etiamſi non eſſet ſub pręcepto, ac ſi eſſet libera: vnde oritur duplex tranſgreſſio, ſi contra fiat. Secundum, ſi votum fiat de pręcepto cum intentione ſolum acceptandi & teſtificandi obligationem ex præcepto natam, non eſt proprie uo C tum; quia nihil promittitur. Tertium, fideles in baptiſmo, promittunt ſe legem Chriſti ſeruaturos, dum diabolo & eius pompis abrenunciant: cõmunis eſt doctrina, & certiſſima. Quartum, promiſſio quæ fit in baptiſmo non eſt proprie votum, niſi large & improprie. Primum, quia vota proprie ſunt promiſſiones ſpontaneę, vt ex ſcriptura colligitur: at promiſſio facta in baptiſmo eſt neceſſaria; quia non poſſumus non promittere ſine culpa: igitur. Deinde, ſi talis promiſſio eſſet proprie votum, ſequeretur Chriſtianos in omni peccato duplicem committere culpam, vnam contra præceptum, alteram contra votum. Denique, cum non ſit admodum neceſſarium, nec vtile de rebus præceptis vota facere; non eſt credibile Deum vel Eccleſiam voluiſſe omnes fideles ad hæc vota nuncupanda obligare. Nec ideo cenſen D tur Chriſtiani aliquid vouiſſe, quod grauius, ſi peccent, puniãtur: quoniam grauius puniuntur, quia melius Domini voluntatem norunt, & plura beneficia acceperunt. Eccleſia autem a fide recedentes punit, non tam ob eorum promiſſionem, quam quod per baptiſmum facti ſint eius membra & ſubditi: at ſubditus, & membrum debet eſſe capiti ſubiectum. *Deut.23.*

Ad primum, conſilia non determinantur ſub imperio, ſed relinquuntur libera, & omnibus vniuerſe in noua lege proponuntur, quia omnes ad perfectionem inuitantur. Ad ſecundum, fuerunt in omni lege conſilia, ſed non ita expreſſa, non ita perfecta, nec ita obſeruatu facilia, ac proinde non ita in uſu: quę, ideo non fuerunt plane proponenda, quia minus tunc erat uirium ad ea ſeruanda. Ad tertium, quædam perfectionis opera, non ſunt præcepta

nisi in casu necessitatis, vt Sotus, docet. Quo loco notandum est, quæ in allato argumento continentur, & eiusdem generis alia, siue consilia, siue præcepta sint, dari priuatis hominibus, & ita non est interdictum iudici, ne reũ puniat, aut Principi, ne iustũ indicat bellum: vnde ex hoc loco, nec olim Iulianus, nec nuper Lutherus sumpsit efficax argumentũ ad probandũ Christianis non licere bellare. Immo, nec respectu priuatorum ista semper sunt præcepta, sed interdum consilia, vt Christus re ipsa nos docuit, cum percutienti alteram maxillam non præbuit. Sed in animi præparatione sunt præcepta, ita ut potius uelimus alteram maxillam præbere, quam Deum offendere, & tunc tanquam præcepta obligant, cum de Dei honore agitur: alias pro consilijs habenda sunt. Immo interdum, nec vim consilij habent; vt si ex eo quod quis maxillam iterum cædendam præberet, nulla sequeretur utilitas, vt sancti Patres docent. Ad quartum, quid huic argumento respondendum sit, patet ex ultimis positionibus.

Gre. Naz. orat. 1. cõt. Iul.
aug. ep. 5. Ad Marce.

An Continentiæ, virginitatisve consilium, etiam cum voto in lege euangelica admittendum sit. Disput. VIII.

VAE hucusque de consiliorum necessitate, natura, numero, & conuenientia diximus, satis profecto videri cuipiam possent: sed cum eorum doctrina, sit veluti nouę legis medulla & flos; propterea a nobis de euangelica lege agentibus, omnino defendenda atque ab improborum hominum calumniis vendicanda est: ne huius partis iactura facta, facile totum nostrę religionis doctrinæque Christianæ corpus cadat. Præter ea igitur, quæ vniuerse de consilijs diximus, tres priuatæ disputationes, pro tribus consiliorum partibus retinendis, nobis faciendæ restant. Ac primum de continentia & castitate; quæ, vt eleganter scripsit Tertullianus, in primo legis euangelicæ ingressu, hoc est in Ioanne Baptista eius primo præcone, sese conspiciendam præbuit. De qua ideo late disputabo, quod diligenter ab impudicis hominibus impugnetur. Contra continentiæ, consilium eiusque votum, quod priuatim hæretici tollere conantur, ex varijs sacræ scripturæ locis, quæ ad quædam capita reuocabo, hunc in modum aduersarij disputant.

Psal. 53. 2. Cor. 9. 1. Cor. 7.

Primo ex omnibus locis in quibus dicitur, bona opera non ex necessitate, sed voluntarie & libere esse facienda, & hæc Deo placere, qui hilaré datorem diligit: & Paulus de continentia loquendo dixit, Non vt laqueum vobis inijciam, quod facere videntur, qui continentiam cum voto coniungũt.

Secundo ex locis in quibus expresse imperatur matrimonium ijs qui stimulos carnis patiuntur: cui imperio repugnat perpetua continentia, cũ nemo sciat, quando, & quantũ, & quamdiu istos stimulos patietur. Vnde Paulus dicebat, Melius esse nubere, quam vri: & vnumquemq; ob fornicationé vxoré suam habere debere: idem, volebat iuniores nubere & esse matris familias, filiosque procreare. Tertio adducunt alia loca in quibus dicitur, continentiam esse donum Dei: Vnde legimus, Non omnes capiunt verbum hoc,

1. Cor. 7. Tim 5. Sap. 8. Mat. 19.

A hoc, sed quibus datum est: Item, qui potest capere, capiat: Ex quibus talis cō ficitur ratio, Nemo prudens promittit id, quod nescit se posse soluere, alias exponeret se periculo violandi votum: quæ stulta promissio Deo non placeret: at nemo scit se posse perpetuo continere, cum a Dei voluntate hoc donum pendeat: igitur ista promissio fieri non potest. Vnde, infert aduersarius, eos qui iam huiusmodi vota nuncuparunt, debere ea rescindere, cum vouerint, quæ in eorum non sunt potestate. Vt ille, qui cum vouisset perpetuo se daturum pauperibus de suis laboribus, non teneretur votum seruare, si in ægritudinem incideret: sic qui incidit in morbum concupiscentiæ, liber est a promissione continentiæ: quam fortasse orando non impetraret, sicuti nec ille sanitatem. Quarto, ducunt argumenta ex ratione naturali, quæ om- *Eccl. 5.*

B nia breuiter perstringam. Perpetua continentia aduersatur naturæ, quæ sexus distinxit, & vim generandi tribuit: si omnes continerent, mundus periret: hinc oritur Christianorum interitus, quia eorum numerus minuitur, ac proinde hostibus nequeunt resistere: multi ex continentia oriuntur morbi, qui solo coitu curari possunt: propensio ad gignendum est bona, quæ etiam in statu naturæ integræ fuisset, ac proinde non est ullo modo remouenda, aut impedienda: addunt virginitatem non esse virtutem, quia virtus est per se expetibilis, virginitas autem solum relata ad aliud, nimirum ad inseruiendum Deo facilius, adde, quod non habet contrarium vitium vt virtutes omnes habent. Denique, inquit Erasmus, meliores sunt fructus, quā flores, & melior vitis grauida, quā quę in terra iacet: & rosa manibus contrecta-

C ta, quam quę in fructice senescit, & vinum quod bibitur, antequam acescat. Addunt aliqui exemplum Pauli, qui coniugem habebat, idq̄ue colligūt ex his eius verbis, Rogo te & germana cōpar: & non vno in loco ait, se potuisse circumducere sororem mulierem. In hac difficultate nolo quæ a singulis hæreticis contra continentiam & virginitatis uotum impudice & impie dicūtur, late referre, sed solum breuiter complectar, quæ uoti cōtinentiæ violator euomit Lutherus. Dixit itaque mulieres solum matrimonij caussa creatas fuisse: idem esse consultare, an sit ducenda vxor, ac sit ne edendum: Iudæis omnino fuisse præceptum matrimonium per Mosem: Christum nūquam consuluisse virginitatem, sed potius ab ea deterruisse, & cum Paulus dixit, consilium autem do, voluisse dicere, non consulo, sed deterreo: vnum *Phil. 4.* *1. Cor. 9.*

D vitæ genus non esse alio præstantius, cum tamen alibi dixerit, virginitatem præstare coniugio, sed coniugatam meliorem esse coram Deo, quam sit virgo: Denique primam ecclesiam ignorasse cuiusque rei vouendi usum. Hæc & id genus alia nouus Euangelij minister, de continentia & virginitate etiā ab Ethnicis laudata, impudice & mēdaciter dixit. Vt allatæ obiectiones tollantur, nonnulla statuam fundamenta, ex quibus ad singula earum capita responderi poterit.

Primum fundamentum, triplex est libertas, cui triplex respōdet necessitas. Prima, ex parte debiti, quia obligatio ex præcepto, siue ex voto oritur: cum id libere dicamus facere, quod præstare non tenemur; id vero necessario, quod tenemur. Et hæc libertas non est necessaria ad hoc ut opus sit laudabile

dabile

dabile & Deo gratum: neque ei contraria necessitas cum operis laude pugnat, cum qui ex præcepto aliquid faciunt, laudabiliter faciant. A

Secunda ex parte naturalis deliberationis voluntatis: ea enim homo dicitur libere facere, in quibus non habet voluntatem ad vnũ determinatã; quę proprie dicitur liberũ arbitrium: & hæc necessaria est ad laudem boni operis, quod libere exerceri potest, quantumuis ex uoto, vel præcepto sit debitum. Tertia ex parte coactionis, siue sit simplex coactio, qua quis violenter trahitur, siue conditionata & moralis, quo modo quis facit aliquid timore

Virg. ecl. 3. impulsus, quod nollet facere: de qua dicitur,

Trahit sua quemque voluptas,

non simpliciter. Et hæc etiam necessaria est ad laudem boni operis: quæ nec cum præcepto, nec cum voto pugnat: cum quis æquali, aut etiam maiori B promptitudine possit exequi mandata, quam alius ea quæ non sunt iussa: & ordinarie alacrius fit, quod voto fit, cum votũ ex caritate & perfectionę procedat, quam quod sine voto agitur. Quod si quis parum libenter votum

Opusc. 18. persoluat, id eius accidit vitio. Potest autem, vt diuus Thomas adnotauit, tribus modis aliquis se habere in voto persoluendo. Primo, si libenter faciat quia res placet, quia votum placet: & tunc iste magis meretur, quam alius, qui æque libenter idem efficeret. Secundo, si inuitus faciat rem, quam vouit, & tamen libenter adimplet votum, vt si quis ægre ieiunaret, & tamen quia vouit, superata difficultate, votum implet. Atque in hoc etiam casu, magis iste meretur, quam qui sine voto libenter ieiunaret: quia illud est opus religionis, hoc temperantiæ tantum, & cum a maiore virtute proficiscatur, C maioris erit meriti. Tertio, si quis adeo tristetur se vouisse, vt nollet amplius votum seruare: qui actus, cum sit simpliciter malus, non potest cum bono conferri. Quod si contra id, quod diximus de maiore merito, obijcias Hieronymum dicentem, maioris gratię esse offerre quod non debeas, quã reddere quod exigaris, id intelligitur de eo, quod exigitur ratione præcepti & legis, non ratione voti. Et quamuis, cæteris paribus, melius sit facere opus imperatum, quam non imperatum: tamen ex triplici capite, non imperatũ maiore cum laude fit. Primo quia res non imperatæ solent esse nobiliores: quia Deus minora imperat, maiora consulit: quod non habet locum in voto, cum perfectiora voueantur. Secundo, qui ex caritate facit non imperata, facit etiam imperata, ac proinde plus dat, imperata enim in ijs quæ libere & ex consilio fiunt includuntur, non contra, vt non furari, in diuitiarum D contemptu. Cæterum, neque hoc habet locum in votis, cum is qui libere aliquid facit, non statim omnia vota seruet. Postremo, quia vt plurimum opus non imperatum maiorem flagitat promptitudinem, quam imperatum, qua parte, maioris est gratiæ, vt Hieronymus ait: quod de uoto affirmari non potest; quia illa maior prõptitudo operis non imperati, superatur ab alia quadam maiore, quæ ad uouẽdum fuit necessaria. Itaque cum votum de re magis ardua sponte fiat, maiorem promptitudinem postulat, quam opus sine voto factum. Ex his facile solueres quæ primo argumento obijciuntur, cum quæ voto fiunt, non inuito & tristi animo fiant. Quod qui approbãt, & suadent,

A dent, non inijciunt laqueum, hoc est necessitatem, quę detinet inuitum; hoc enim eo loco, laqueum significat, ut Sancti Patres exponunt. Hortabatur enim Apostolus ad continentiam, sed laqueum id est, necessitatem, quæ inuitos cogit, non inijciebat. Adde, quod laqueus proprie designat funem ad capiendum & perdendum positum. Vnde, quod apud sapientem in nostra versione dicitur, ruina est homini deuotare Sanctos, & post uota retractare, Hębraice, & Græce, laqueus legitur. *Aug. li de bo. uid. c 5. Hier. lib. 1. cōtra Iom. Theoph. Ansel. Prou. 20.*

Secundum fundamentum, in quo demonstrabitur matrimonium non esse necessarium ex iure diuino ijs, qui carnis tentationibus uruntur, hoc est, ut aduersarij uolunt, graues & diuturnas tentationes patiuntur, quibus non plene consentitur, sed repelluntur, neque eos a Paulo ad nuptias, tanquam ad necessarium remedium uocari. B Ideo sub peccati mortalis pœna uolunt eum qui sic tentatur nubere, ne carnis motus sentiat, quos peccata mortalia esse putant, cum inter graue & leue peccatum non distinguant, nō animaduertentes, quod ait Apostolus, si quod nolo, facio, iam non ego operor illud: ex quo loco plane colligitur Paulum affectu aliquo fuisse permotum, & tamen non peccasse, cum contra eius uoluntatem motus surgeret. Dicendum itaque est Paulum per ustionem, cui pro remedio assignat nuptias, intelligere incontinentiam consensumque in rem uenereㅁam. Est ergo uerborum Pauli hic germanus sensus, is, cui omnino deliberatum est, aut fornicari, aut nubere, bene facit si uxorem ducat, quia melius est nubere, quam uri, id est, quam fornicari. *Lege Aug. li. 1. de ciu. c. 25. 1. Cor. 7.*

C Quod per Vri, & vstionem intelligat fornicari & fornicationem, seu incontinentiam, patet primo ex antecedentibus, quia dixerat, si se non continent: & ex his alijs verbis, Bonum est homini mulierem nō tangere, propter fornicationem autem, &c. non ait, Propter tentationem fugiendam. Item, ex his, Ne tentet uos Satanas propter incontinentiam vestram, non ait ob tentationem, coniuges debere debitum reddere. Item, cum dixisset, Volo iuniores nubere, caussam assignando, non dixit, Ob tentationem, sed, Nullam dare occasionē aduersario maledicti caussa, id est, ne si fornicati fueritis Gentes ob vestros mores maledicant: quod sane facere non poterant, ob solas internas tentationes. Vnde subdit, quasdam abijsse post Satanam. Deinde, hūc locum, non de tentatione, sed de incontinentia Patres exponunt: ita Clemēs D Alexandrinus qui contrariam expositionem tribuit Basilidi: Ambrosius in hunc locum: Hieronymus in apologia contra Iouinianum: August. lib. de sancta virginitate, & de bono coniugali: Chrysostomus in hunc locū, quem eius compilator sequitur Theophylactus. Deniq;, idem cōfirmares ex propria vocabuli significatione: siquidem Vri, non est solum calere, sed calore labefactari, & consumi, quod illis qui solum tentantur, non conuenit, sed illis qui tentationibus cedunt. Et esto, quod per Vri, tentari intelligatur, adhuc aduersarij ex hoc loco non conficiunt, vt tentato sit necesse vxorem ducere, vt postea probabo. Ex his solueres, quæ secundo loco obiecta sunt. *Li. 3. Stro. Cap. 74. Cap. 10. D. Tho. in hunc loc.*

Tertium fundamentum, in quo explicabo quomodo continentia sit donum Dei, & in nostra sit potestate. Dona diuinitus cōcessa, alia sine hominis

concursu dantur, vt sanitas, & dona gratis data, & hæc non pendent a nostra voluntate: ad quæ dona ignoranter Martyr reuocat donum continentiæ: alia ita sunt ex diuina gratia, vt etiam a nostra electione & concursu pendeant: vt credere, sperare, diligere, perseuerare: ad quæ opera præstanda ita Deus iuuat, vt non cogat. Quæ, etsi homo ex se prestare non possit; tamen, quia Deus semper præsto est, præstare posse dicitur, cum quæ per nostros amicos possumus, per nos posse dicamur: alias enim homo non peccaret, si nullo modo ista posset efficere. Et ad hoc genus pertinet continentię donum: & vt ad opera dicta prestanda duplex auxilium dari dicitur, vnum sufficiens, quod omnibus, saltem pro loco & tempore, datur; quo auxilij genere, non tam fit vt agamus, quam ut agere possimus: alterum efficax, cuius vi, non solum possumus, sed etiam re ipsa agimus, & hoc non datur omnibus, nec omnes habẽt; sed solum illi qui re ipsa, credunt, sperant, perseuerant, & continente: quod attinet ad continentiam, pauci sunt, qui hoc fruantur dono: quia non omnes capiunt verbum hoc, id est, hoc præclarum opus, sed illi quibus datum est: cum hoc tamen, uerum est, omnes qui continere uolunt, posse, quia sufficiens auxilium ad continendum, aut ad gratiam impetrandam nemini denegatur: sicuti omnes credere possunt, & tamen, ut ait Apostolus, Non omniũ est fides. Quod ista auxilij distinctio, quã aduersarij negant, quia omnes qui a Deo mouentur, necessario moueri putant, admittenda sit, multis probari posset, sed unico confirmo argumento. Certissimum est Deum quibusdam dedisse auxilium, qui tamen re ipsa conuersi non sunt; quia non fuit efficax: alij uero conuersi sunt, in quibus fuit efficax: igitur. De illis dicitur, Quid ultra debui facere uineæ meę, & non feci ei? Vos semper Spiritui sancto restitistis. Fit auxilium efficax, non ex parte solius uolũtatis, ut aliqui uolunt, neque etiam ex sola Dei actione, qua uoluntatem determinet; sed ex parte inspirationum & suasionum diuinarum, quibus uolũtatem cuiusque pro eorum propensione suauiter Deus allicit; non secus ac pastor qui oui uiridem herbam proponit, & mater, quæ puero oblectamenta ostendit. Ex hoc itaq; fundamento constat, continentiæ uotum ita pendere a Dei dono, ut etiam in nostra sit potestate, ac proinde tale uotum prudenter nos nuncupare.

Arist. — *2. Thes. 3.* — *Act. 7.* — *Aug. tract. 26. in Ioa.*

A — B — C

Quartum fundamentum, in quo explicanda est illa obiectio quę sumitur ab inclinatione naturali. Ideo aliqui dicunt non esse peccatum impedire istam naturalem inclinationem, quia quisque potest se tali facultate priuare; quoniã nemini fit iniuria, sicut fieret, si unus ab alio priuaretur. At, si hæc explicatio esset firma, qui seipsum occideret non peccaret, quia neminẽ iniuria afficit, dum se interimit. Et si est peccatũ se occidere, quia pugnat cum inclinatione naturali, cur non etiam nolle filios procreare, & speciem conseruare, quod est homini a natura insitum? Alij dicunt, ideo non esse peccatum, quia talis propensio non conuenit homini, ut homo est, sed ut animal est: similiter propensio ad sui conseruationem, & ideo non licet se occidere. Sed neque hæc solutio subsistit; quoniam si propensio ad generandum non est humana, quia est communis cum bestijs, multo minus propensio ad sui conseruationem, quæ est etiam communis cum uiuentibus, & cum ijs quæ uita

Mic. Med. lib. 4. de cont. c. 11. — *Arist. 2. de ani.* — *Victor. Relect. de homic.* — *Sot. 5. de iust. q. 1. ar. 5.*

D

A uita carent. Et si occidere se esset peccatum, quia est contra naturę propésionem, etiam uelle ab alio occidi & mortem optare peccatum esset, quæ uera non sunt. Nam Paulus cupiebat dissolui: & aliquis, ex caritate, potest potius sinere se occidi ab aggressore, quam illum occidere. Cum aliis itaque dicendum est, inclinationem hominis naturalem dupliciter cõsiderari posse: primo, vt fertur in rem nude consideratam sine attributionibus, ut mortem secundum se, ieiunium, & alia huius generis mala, quæ secundum hanc considerationem naturaliter, abhorremus: cum, ut ait Cicero, Generi animantiũ omni sit a natura tributum, ut se, uitam, corpusque tueatur, declinetque ea, quæ ei nocitura uideantur, Altero, cum circunstantiis, ut sunt materia patientiæ, uirtutis perficiendæ, uia ad beatitudinem, & occasio laudandi Deum, & *Li. 1. offic.*

B sub hac ratione expeti possunt. Et quia hæc consideratio proprie humanam propensionem constituit, cum sit practica, & secundum rectum absolutumque iudicium, ideo contra illam facere peccatum est. Siquidem, qui cum recta ratione pugnat, ut Cicero ait, cum natura, uel cum ipso auctore naturæ pugnat. Modo ad rem, continentię uotum est contra inclinationem priore modo consideratam, non autem contra secundum modum; cum, ut etiam aduersarius concederet, conferat ad melius inseruiendum Deo. Huiusmodi non est sui occisio, quæ est contra utranque inclinationem, nisi Deus illam præcipiat, cum ex hac uita iniussu summi Principis abire non liceat: tunc enim esset medium ad Dei uoluntatem complendam: extra quem casum, seipsum interimere non potest esse mediũ ad maius bonum corporale, cum *Cic. lib. 1. Tusc. q.*

C omnia bona pro fundamento habeant ipsum esse, & uitam. At bona spiritualia, cum sint actus liberi arbitrij, haberi possunt sine sui occisione, ut est virginitas, quæ duobus modis considerari potest, uel ut dicit solam negationem coniugij, & sic non habet rationem uirtutis, uel ut est uia ad melius inseruiendum Deo, & concupiscentiæ fręnum, & sic est uirtus, & adeo perfecta, ut a uirtute, auctore diuo Fulgentio, nomen acceperit.

Idem diceres de mortis appetitione secundum se, & ut suscipitur ad defensionem religionis. Et licet uirginitas non sit specialis uirtus, antequam per uotum sit consecrata Deo: tamen, cum sit actus quidam heroicus ac perfectissimus temperantię, habet pro contrario minus bonum, non autem priuatum vitium. *Epis. 3. c. 4.*

D Vitia enim opponuntur actibus necessariis uirtutum. Neque huius heroicæ uirtutis usus mundum destruit, cum nemo, ut ait Ambrosius, sit inuentus, qui uxorem quæsiuerit, & non inuenerit. *D. Tho. 2. 2. q. 152.*

Quod si ob hanc caussam minor est numerus Christianorum, & eorum minores aduersus Turcos vires, introducant aduersarij Turcorum Polygamiam, postquam eorum religiosos in cœlibatu imitari nolunt.

Cur autem Turci dominentur caussa est discordia nostrorum, religionis uiolatio, ob quam caussam Græcia regnum amisit.

Amissa itaque religione, consequens est ut amittatur regnum, & qui fidem negando cum Deo bellum gerunt, digni sunt, ut Deus per suos inimicos eos bello castiget.

Non

Non multitudine, sed obedientia & uirtute, atque prudentia acquiritur A
regnum, quo modo Alexander & Romani sua imperia dilatarunt. Caroli magni temporibus res Christiana ita floruit, vt nunquam magis, & tamen, continentiæ & uirginitatis ubique erant posessores. Nesciunt isti, qui ita
1. Reg. 14. disputant, uictoriam apud Deum non consistere in multis, aut paucis, vt vir fortissimus Ionathas vere dixit. Victoriosus Constantinus, quia pius: Theodosius, quia religione illustris: cum Iustiniano seniore, & Heraclito præclare actum est, dum fidem seruarunt: reiecta fide, infeliciter pugnarunt: Godofredus paucissimis & defessis, & inermibus militibus infinitam Turcorũ & Persarum multitudinem superauit. Sed iam ad positiones accedamus.

Prima positio, continentiæ usus eiusque uotum nullo modo est damnandum. Est doctrina fide tenenda, quæ sic probatur. Primo, auctoritate scri- B
Luc. 1. pturæ, Beata Virgo Angelo dicenti, Ecce concipies in utero, respondit, Quomodo fiet istud, quoniam uirum non cognosco? ex quibus verbis colligunt Patres beatæ Virginis uotum de uirginitate seruanda, vt Gregorius Nazianzenus oratione de natiuitate domini; Augustinus libro de sancta uirginitate: Beda in hunc locum, Rupertus in Cantica, & Bernardus sermone quarto super, Missus est, vt alios missos faciam doctores. Quod recte colligant, patet: quia, si beata Virgo non habuisset uoti impedimentum, inepte & parum prudenter respendisset, virum non cognosco: quia facile ista responsio euerti potuisset, dicendo, Etsi nunc non cognoscis, paullo post cognosces. Dicere itaque uoluit, Non mihi licet cognoscere: vt si quis tempore quadragesimæ diceret, Non vescor carnibus, id est, mihi vesci non licet. C
Et quia diuinus nuntius hunc sensum optime percepit, ideo dixit, Virtus Altissimi, obrumbrabit tibi: quasi dixisset, eris mater, sed intacta. Quod Caluinus ait, beatam Virginem maligne Dei potentiam contraxisse dicendo, Quomodo, impie facit: cum, vt pie docet Bernardus, nõ dubitauerit de Dei potentia, sed quæsiuerit, de modo, de quo Angelus respondit. Etsi maligne egit, o maligne Caluine, cur tanti errati eam non admonuit Angelus?
Luc. 1. Si de Dei potentia dubitauit cur suæ malitiæ non fuit punita, vt Zacharias
Lib. 1. hist. euang. fuit, cuius pœnam his carminibus Iuuencus expressit,

Sed tibi claudetur rapidæ vox nuntia mentis,
Donec cuncta Dei firmentur munera uobis.

Neque dicendum est, vt idem impie dicit, quod illusisset maritum, si cũ eo D
contraxisset, animo non consumandi matrimoniũ, quia potuit emisisse votum post matrimonij celebrationem, ante eius consummationem, idq; consentiente marito, vt pie creditur. Adde quod nunquam habuit animum consummandi, quia non fuisset virgo nisi corpore: cuius tamen uoluntate non fuit impeditum matrimonium, nec uirum lusit, cum uere ei dederit sui corporis potestatem, quod ad matrimonij essentiam satis est. Verum, diuina illustrata gratia, certissime norat, eum, potestate concessa, non usurum, & ita semper habuit expressam de continentia uoluntatem. Quare, multi expresse docent uouisse ante desponsationem, cum quo voto non pugnat matrimonium, posita dicta reuelatione, quam doctores ponunt. Sed diceres, qui

se Deo

A se Deo uouit, non potest alteri se per matrimonium tradere: quia, quæ post uotum nubet, irritam primam fidem facit, vt Paulus ait: Respódeo, Paulum intelligendum esse de illis, quæ cum periculo uoti uiolandi nubunt: Virgo habebat firmam certitudinem de sua integritate & fide seruanda. Quod aduersarius ait, ideo non colligi ex hoc loco uotum, quia Virgo, cum audisset filiũ de cuius conceptu loquebatur Angelus, fore magnũ & Dei filiũ, proinde viri coniunctioné excludit; & de modo petit, cũ supernaturali modo generandum fore cogitauerit, & se virginem futuram, id facile refellitur. Primum, ista est quædam Caluini coniectura, quod Virgo in istam cogitationem uenerit, contra communem doctorum sententiam. Deinde, verius & prudentius asseritur, Virgini prius occurrisse naturalem modum generã

B di filium, cum sibi filium promitti audiuit, non aũt modum supernaturalé. Nec obstat, quod magnus promittatur filius: quin alias Angeli maximorũ filiorũ generationes prænuntiarunt, qui uia naturali erãt nascituri, vt Abrahæ, Manuæ, & Zachariæ. Adde, quod non est credibile Virginem humilissimam statim cogitasse, se fore Messiæ matrem uirginem, de qua dictũ erat, Ecce Virgo concipiet. Et si sciuisset, salua uirginitate se parituram, ut aduersarius ait, non interrogasset curiose de modo. Itaque si nullo uoti uinculo impediebatur, & uiri cognitio ex uoluntate pendeat, nõ bene respondisset, Quomodo. Secundo probatur eadem ueritas ex eo quod Dominus dixit, esse Eunuchos, qui se castrauerunt propter regnum cœlorum, & adhoc faciédnm hortatus est dicendo, qui põt capere, capiat. Hic est sermo de Eunu

Gen. 18. *Iud. 13.* *Luc. 2.* *Isa. 7.* *Mat. 19.*

C chis ex uoluntate, & de iis qui non solum continent, sed non possunt non continere, quod indicatur uerbo, se Castrauerunt, alias dictum esset, se quotidie castrant. Ita hunc locum exponunt, Epiphanius, Hieronymus in hunc locum, Augustinus libro de sancta virginitate, & Fulgentius lib. de fide. Et licet Apostoli, solum dixerint, Non expedit nubere, non autem uouere continentiam, tamen Dominus aliquid perfectius eis indicauit, quod est continere cum uoto. Et quamuis in parabolis interdum sit aliquid quod nihil significat, falsum est quod Martyr ait, non esse faciendam uim, in uerbo, Eunuchos, cum hic non sit prabola, & uox Eunuchos, non possit proprie sumi sicuti & vox Castrari, in istis verbis vis facienda erit. Quod si dicas, hic dari præceptum de continentia, vt Apostolici qui consilia tollunt, dicerent, hoc

Hæres. 58. *Cap. 23. & 30.* *Cap. 3.*

D falsum est, quia Dominus supra laudauerat nuptias, & ait, qui potest capere capiat. Vnde patet non esse verum, quod Martyr ait hic laudari continentiã ad faciliorem Euangelij prædicationem: nam illud, Propter regnum cœlorum, intelligit, propter euangelium: quia Cyprianus, Augustinus, Hieronymus, Hilarius in húc locum, Chrysostomus, & alij de cœlesti regno exponunt. Rursus idem probatur ex hac Pauli sententia, Adolescentiores uiduas deuita, cum enim luxuriatæ fuerint in Christo, nubere uolunt, habentes dãnationem, quia primam fidem irritam fecerunt. Ista fides irrita, non est fides data marito, quia fidelitas erga maritum solum durat usq; ad eius mortem, vt Paulus docet. Neque est simplex continentiæ promissio facta Christo sine uoto: quia propositum, non est propric fides, & sine ulla culpa mu-

Li. de uirg. cap. 24. *Lib. 1. contra Iou.* *Ad Tim.* *Rom. 7.* *1. Cor. 7.*

tari

tari potest; & tamen Paulus absolute ait, damnationem habere. Erit igitur A promissio voti; quæ erit & licita & possibilis, quia alias non esset peccatum eam violare. Hunc locum ita exponunt duo concilia Carthag. 4. in quo fuerunt 214. Episcopi, & Toletanum 4. item tres Pontifices, & omnes qui in hunc locum scripsere, alijque Patres, quos recensere nolo. Et licet Fides, in scripturis sacris non significet, votum; significat tamen promissionem, siue constantiam in promissione, vt etiam apud scriptores Latinos, & ex eius etymologia colligitur. Quod autem dicitur, luxuriatas esse in Christo, non intelligitur de recessu a fide, vt Lutherus exponit: quia nubere poterant nó deserendo fidem. Similiter, abire post Satanam, quod de illis ait Apostolus, non solum fit per apostasiam a fide, sed per quodcunque graue peccatum. Nec etiam intelligitur hic locus de fide quam promiserant in baptismo, vt B Caluinus putauit; quia in baptismo non promittitur fides de non nubendo: quamuis hanc ē fidem violasse dici possit, quia vota ex diuino precepto seruanda sunt. Rursus, ait Caluinus, illas virgines iuniores non potuisse promittere continentiam, quia non eligebantur ad ministeriū Ecclesiæ nisi sexaginariæ, quæ non erant aptæ coniugio: continentia vero in ætatis flore promittitur. Sed hæc euasio nulla est; quia non vetulas, sed adolescentiores damnat Apostolus; Et, si non possunt vouere, cur eas accusat? Quod autem ait de senioribus eligendis, & iunioribus vitandis, non loquitur de admissione ad votum continentiæ, sed de electione ad munus Diaconissarum, vel ad numerum earum viduarum, quæ ab Ecclesia alebantur, in quem numerum non eligebantur iuniores viduæ; quia suis laboribus viuere pote- C rant: & difficilius cum pudicitia viuebant. Denique, neque hic fides significat promissionem factam Ecclesię ad ministrandum, vt idem Caluinus affirmat: quia, si, isto auctore, rescindi potest ac debet continentię votum propter carnis stimulos, multo magis promissio de ministerio facta. Quod si dicas, non damnare, quia nubere volunt, sed quia dictam promissionem scortando irritam fecere; Hoc nihil est, quia Paulus loquitur de damnatione præsenti, scortatio autem præcesserat; quam, vt ipse aduersarius fatetur, per coniugij honesti voluntatem emendarunt. Damnat igitur quòd nubere velint, ob eam caussam, quia continentiam vouerunt. Sed peteres, quid significāt verba illa, Luxuriatæ fuerint in Christo, gręce Καταστρηνιάσωσι τοῦ Χριστοῦ, idest cum aduersus Christum, & fidem illi promissam lasciuierint, lu- D xuriatæve fuerint: aliqui, vt Tertullianus & Cyprianus, intelligunt de delitijs spiritualibus, vt sit sensus, postquam abundarunt gratijs donisque spiritualibus, sunt suo sponso infideles. Alij de temporalium rerum affluentia, quam ab Ecclesia habuerunt; vt Theodoretus, & diuus Thomas: Alij vt Chrysostomus & Hieronymus de fornicatione carnali, vt sit sensus, Postq̃ fornicatione se polluerunt, addunt etiam & hoc, quod nubere volunt. Verum solum reprehenduntur quod cōtra voti promissionem nubere velint: alias laudandæ, si post scortationem carnalem nubere volebant. Nec propterea quod Apostolus ait, Volo iuniores nubere, sequitur non approbare vota continentiæ, vt patet ex ijs quæ supra diximus; quia his verbis nullum

datur

Marginalia: Oecumen. Chrys. Primas. Sedul. Beda. Haymo. Cic. lib. 1. offic. — Tert. Chrys. — Lib. de Monog. Cyp. lib. 3. ad Quir. c. 74.

A datur præceptum, sed potius optat, ut omnes sint, ut ipse erat. Neque hic ualet Martyris refugium, hunc locum esse dubium, & varias habere explicationes, ac proinde ex illo non licere dogma confirmare; quia ex dubijs locis accedente Patrum expositione quæ loca dubia clara facit, veritates cōprobare licet: alias nihil contra modernos Arianos, & Atheos ex scriptura confirmare fas esset: cum nullus locus sit tam clarus, qui a proteruis in dubium reuocari non possit. Quod vero idem ait, verbum, krima, non significare pœnam peccato respondentem, sed accusationem, siue infamiam corā hominibus, falsum est; cum Paulus hoc verbum pro crimine & damnatione vsurpare soleat, vt etiam Ioannes non semel fecit. Et cur viduæ illę fuissent infames, si nubere volebant, quod per vos episcopo etiam licebat? His B itaque iam allatis locis non solum simplex continentiæ consilium, sed etiā votum probatur. *Rom.13. Cap.3.*

Rursus idem consilium, hæ expressissimę Pauli sententiæ confirmant; Bonum est mulierem non tangere: solutus es ab vxore, noli quærere vxorem: Dico aūt innuptis & viduis, bonum est, si sic permanserint, sicut & ego: Volo omnes vos esse sicut męipsum: de virginibus consilium do: Qui matrimō nio iūgit virginem suam, bene facit: & qui non iungit, melius facit: cui vult nubat, tantum in Domino: beatior autem erit, si sic permanserit, secundum meum consilium: puto autem, quod & ego Spiritum Dei habeam. Vbi significat hoc consilium esse diuinum. Nec valet, quod Lutherus ait, potius hoc loco Paulum dehortari a continentia, & ostendere matrimonij necessitatē, C quia cum dixisset, Bonum esse homini mulierem non tangere, subiecit, propter fornicationem autem vnusquisque suam vxorem habeat, quasi diceret, vellem vos continentiam seruare, sed fornicationis periculum non permittit, vt hoc faciam, nam Paulus non dicit, Bonum esset; sed, Bonū est: Non ait, consilium darem, sed, consilium do. Vnde Augustinus, occurrēs huic a religione futuro apostatæ, ita hunc locum exponit: Hoc modo exhortamur ad virginitatem, continentiamque perpetuam, vt aliquantulū a nuptijs etiā deterreat. Et si impossibile est continere, vt aduersarij docent, cur tantopere rem impossibilem laudaui? Illis autem verbis, propter fornicationem, &c. non suadet vt quisque ob fornicationis periculum vxorem ducat; quia tunc omnes ducere deberent, etiam qui scirent se habere continentiæ donum, D quos tn̄ aduersarius excipit; quoniam isti possunt donū amittere: Monet igitur, vt qui est fornicaturus; potius vxorem ducat; vt plane docuit, cum dixit, qui non se continet, nubat. Neque Pauli doctrina pugnat cum hac Dei sentētia, Non est bonum hominem esse solum: i. sine vxore: quia Deus loquitur de bono speciei, Paulus de bono priuato vnius hominis: Deus loquitur pro tempore, quo genus humanum augendum erat, Paulus pro tēpore quo mūdus erat repletus: Deus de bono vitę temporalis, Paulus de bono vitæ æternæ. Quare hæc duo loca non sunt concilianda eo modo, quo Martyr uoluit, quod Paulus loquatur de illis qui sunt certi de dono continentię, Deus vero de illis, qui eo carent, & quia rari, aut nulli sunt, qui de tali dono sint certi, ideo oēs nubere debere. Sed non animaduertit iste, Deū loqui de Adamo *Gen.3.*

ante peccatum in quo statu carebat mala concupiscentia,& ornatus erat do A
no continentiæ,& Paulum absolutam sñiam pronunciare de omnibus. Et li
cet non oēs hoc donum habeāt, possunt tñ illud precibus impetrare,ac pro
inde Pauli consilium omnibus conuenire potest. Atq; allatis testimonijs nō
solum simplex continentia,sed ēt eius votum plane demonstratur. Secundo
idem probatur sententia omnium ecclesiarum,Conciliorum testimonijs de
Cap. 18. monstrata.Ecclesia orientalis hoc fatetur in Concilio Ancyrano, & in gene
Can. 16. rali Synodo Chalcedonensi.Africana in Carthaginensi 3. & 4. Hispanica in
Cap.33. Toletano 4.c.55.Gallica in Turonensi 2.ante mille annos celebrato:Germa
Cap.ult. nica in Moguntinensi, cap.vltimo , ubi aliorum Conciliorum de eadem re
Cap. 16. confirmantur decreta:Italica in Cōcilio Romano sub Syluestro,& in Foro-
Cap. 10. iuliensi,tēpore Caroli Magni celebrato.Tertio confirmatur Pontificū respō B
Cap. 1. sis:Clementis lib.3.constitutionum Apostolicarum,Siricij epist.1.Innocen
Cap.6. tij Primi epist.2.c.12.Leonis epist.ad Rusticum,Gelasij epist.1.c.22. & Gre
Epist.30.c. gorij epist.33.lib.1.His adde auctoritatem imperatoriam:Cōstantinus abo-
13. leuit legem Romanorum priuantem steriles hæreditate : Iouinianus sanci-
Euseb.li.4. de eius ui uit legem contra eos qui virginem in coniugium peteret,uel impudice aspi
tu. ceret.Quarto auctoritate Patrum,Ignatii epistola ad Tharsenses,& ad Antio
chenses, Dionysii c.6. de eccles.hier.2. Martialis epistola ad Tholosanos,c.
8.Tertulliani , de virginibus velandis , Optati lib.6.contra Parmenianum,
Sulpitij in vita diui Martini , Rufini lib.10. hist.c.8. & aliorum,quos supra
citaui.Denique idem confirmatur ratione, quia cōtinentia est quid melius,
quam status coniugalis, præsertim accedente voto : ergo recte Deo offer- C
Hier.epist. tur.Sumptum quod negaret Lutherus,patet ex Paulo dicente,Melius facere
1.ad Hel. eum , qui virginem matrimonio non iungit,& beatiorem esse eum,qui nō
Ath.lib.de nubet:vt omittam multos Patres,qui continentiæ, & virginitatis statum cō-
uirg. iugali præferunt.
Fulg.ep.3.
Zeno. epist. Secunda positio, matrimonium non est medium necessarium ad carnis
Veron. tentationem , siue vstionem vincendam. Hæc doctrina patet ex dictis:quia
Paulus disputando de vstionis remedio , non dixit,Necessarium esse nube-
re,sed esse melius , quam uri:vbi permittit,non imperat : Inter uri autem &
nubere datur aliquid medium,nimirum continentia:cum vstio lacrymis &
inedia , alijsque modis sedari & extingui possit. Adde, quod si ullo in loco
est indicatum præceptum nubendi,maxime,cum dictum est, Volo iuniores D
Tim. 5. nubere:at,si hoc esset,secum aperte pugnaret Apostolus,cum ait, Volo om-
1.Cor.7. nes esse sicut meipsum , idest continentes,aut potius virgines.At uelle om-
nes continere , & uelle quosdam nubere sunt propositiones contradicen-
tes:igitur . Vnde Chrysostomus hunc locum exponendo,ait, An uero ma-
Lib. de ui- trimonium præcipit? absit.Et Ambrosius.Non puto,quod iuniores reuocan-
duis. das putarit a uiduitatis affectu,maxime cum dixerit, Melius est nubere,quā
uri,nam utique pro remedio nuptias suasit,ut peritura sanetur,non pro ele-
ctione præscripsit , casta & continens quod sequatur . Hieronymus,ait his
Epi.11 ad uerbis Paulum præferre digamiam fornicationi, secundum indulgentiam
Ageruchiā dumtaxat,non secundum imperium.

Denique

A Denique Paulus, cum ei datus fuisset stimulus carnis, hoc est carnalis concupiscentiæ incitamẽtum, ut communiter Patres exponunt, non confugit ad matrimonium: ergo non est necessarium continentiæ remedium. Nec dici potest, quod inepte Martyr ait, Apostolum impetrasse gratiam, ne grauiter uexaretur, cum ipse plane affirmet, se nõ impetrasse ut stimulus auferretur. Tertia positio, continentiæ opus est bonum quoddam liberum; ita ut possit prudenter & meritorie Deo offerri. Patet hæc positio ex doctrina in primo fundamento allata. Quarta positio, continentiæ premium, non solum est aliquid temporale, sed etiam bonum ęternum, ita ut ualeat ad placandũ & promerendum Deum. Est hæc doctrina contra Iouinianum, & modernos hæreticos, qui huic operi solum commoditatem quandam temporalẽ tribuunt,

Chryſ. *Oecum.* *Theod.*

2. Cor. 12.

B quod minoribus molestiis afficiantur, qui caste uiuũt, addunt etiam aliqui, quod magis expeditum reddat ad inseruiendum Deo. Primum probatur allata doctrina, ex uerbis Isaię & sapientis supra citatis & explicatis, in quibus caste uiuentibus promittitur nomen æternum, & donum electum. Huc facit, quod Ioannes ait, Virgines canere in cœlo quoddam canticũ, quod alij canere non possunt: Illi, inquit, qui cum mulieribus non sunt coinquinati? Qui locus nullo modo potest intelligi mystice de fornicatione spirituali, hoc est de idololatria, quę uocatur fornicatio Babylonis, ut Martyr contendit; quia Ioannes ostendit istos uirgines fuisse paucos, si cum reliqua beatorum multitudine conferantur: at maior sanctorum pars immunis fuit ab idololatria: igitur. Adde, quod nõ dixisset, cum mulieribus, sed cũ muliere, cum

Cap. 56. *Cap. 3.*

Apoc. 14.

C Babylon sit una. Deinde, idem firmatur sanctorum doctrina locis supra citatis, & maxime cum de laudibus uirginitatis, & continentiæ scribunt. Quod si hereticus obiiciat Paulum dicentẽ, Arbitror hoc bonum esse propter pręsentem necessitatem, uel propter instantem, ut nos legimus, non uult significare præsentes molestias, sed tẽporis breuitatem, quia Dominus prope est, & dies illi appropinquant, de quibus dictum est, Væ prægnãtibus, &c. Ideo Apostolus subdit; tempus breue est. Præterit enim figura mundi huius. Oecumenius tamẽ de ijs molestijs intelligit, quas secum matrimoniũ affert; de quibus certe intelligitur, quod paullo infra dicitur, Tribulationes tamẽ carnis habebunt huiusmodi, mille nimirum matrimonij incommoda; sed tamen non ad hæc sola incommoda fugienda continẽtiam bonam esse docet.

Hier. cõtr. Helu. *Mat. 24.*

D Quincta positio, longe melior est & magis meritoria continentia seu uirginitas uoto Deo dicata, quam sine uoto obseruata. Doctrina est certissima contra quosdam ignaros homines, qui aliter existimant. Primo, quia diuinæ literæ nos ad uouendum hortantur, quæ nos deciperent, si secus esset. Vouete, cecinit Regius Vates, & reddite; quo loco utitur sæpe Augustinus, cũ ad uouendum hortatur. Deinde, eo aliquod opus est melius, Deoq; gratius, quo ex maiore uirtute procedit; at continentia est simplex actus temperantiæ, & cum uoto coniuncta, est etiam actus religionis, quæ est uirtus temperantia præstantior; igitur. Tertio, quod ex uoto fit, ex maiore caritate & liberalitate fit; quia, qui uouet, rem & facultatem donat, arborem, ut ait Anselmus, & fructus simul: at sine uoto solum opus datur: minus igitur bonum.

Pſal. 75.

Aug. lib. de ſanct. uir. c. 8. *Lib. de ſimil. c. 84.*

Quarto, vt est maius malũ quod fit ex voluntate confirmata, ita est maius A
bonum quod ex uoluntate voto & promissione stabilita efficitur. Deniq;, qui vouet, non solum præstantius opus facit, sed etiam seipsum contra inimici artes, & contra suam imbecillitatem munit; nam quæ simplici voluntate fiunt, facile prætermittuntur. Hinc est quod in humana uita, non modo simplices promissiones, sed etiam iuramenta requiruntur. Vltima positio, non caret probabilitate, si quis dicat, Paulum fuisse virginẽ. Nam, licet quidam dixerint vxorem habuisse, ut Clemens Alexandrinus, referente Eusebio, & Ignatius epistola ad Philadelphienses, Origenes, & Caietanus: tamen Hieronymus, scribens ad Eustochium, Chrysostomus, Theophylactus, in hunc locum, Oecumenius, Ambrosius & alij contra sentiunt: quorum sententia sic probatur. Primo, Paulus uolebat vt omnes essent, ut ipse erat, virgi- B
nes nimirum: alias non proposuisset, quod melius erat. Confirmatur ex illis verbis, Dico autem innuptis & uiduis, bonum est illis si permanserint, sicut ego; si innuptæ debebant manere, ut manebat ipse, debebat esse virgo. Secundo, quia opinio contraria fundatur in hoc Pauli loco, Rogo γνήσιε σύζυγε, id est, germane compar. Syzygos, non modo coniugem, sed etiam socium significat. Et licet uox græca genesiæ, Atticorum more in genere etiam fœminino accipi possit, quam ob caussam Erasmus germana, traduxit; tamen, vt Theophylactus admonuit, vtrumque nomen in genere fęminino posuisset, si de uxore intellexisset. Vt omittam, quod eam sequi debemus uersionẽ, quam ecclesia iam approbauit. Adde quod Paulus nullibi uxoris meminit; quam, si habuisset, non Philippis in peregrina patria, sed Tharsi, uel Hiero- C
solymis habuisset.

Lib. 3. hist. c. 30. *Nicol Zezor.* *Philip. 4.* *Gagn.* *Leg. schol. Veronens.*

Quod aliquando dixerit, se potuisse circumducere sororem mulierem; non significauit se uxorem ducere potuisse, ut imperite, uel potius malitiose, ait Lutherus, cum περιάγειν, id est, circumducere, non sit γαμεῖν, id est, nubere. Per mulierem sororem hoc loco intelligit eas, quæ Apostolis ministrare solebant, quales Christũ sequutas fuisse, eique ministrasse legimus. Denique hæc opinio ex communiore confirmatur sententia. Sed de hac re satis.

Chrysost. Theod.

Restaret nunc, ut argumenta solueremus, sed quia ex fundamentis, & ex doctrina in positionibus allata omnia soluuntur, nihil est qđ aliquid speciatim dicamus. Quæ autem non sine significatione paruæ pudicitiæ laudan- D
do matrimonium dixit Erasmus, facile refelli possunt ex iis quæ uere, docte, eleganterque continentiam & uirginitatem prædicando sancti Patres posteris tradiderunt, ut Athanasius, Chrysostomus, Ambrosius, Augustinus, Zeno Veronensis Episcopus sermone 7. de pudicitia, & sermone 8. de continentia. Sed ille, fortasse concupiscentiæ nebulis impeditus, uirginitatis & continentiæ spirituales fructus uidere non potuit, ut illi viderunt, qui cum uxores honeste cognoscere possent, castissime cum illis uixerunt, ut præter alios Sanctus Eduardus Rex Angliæ, Sanctus Henricus I. Imperator, Petrus Vrseolus Venetorum Dux, qui miraculis Illustris fuit, auctore Volaterrano; Boleslaus Polonorum Rex, de quo quidam hunc in modum cecinit.

Surius to 1. Kantius lib. 3. c. 32. Lib. 4. Clem. Iannius.

Coniuge

A *Coniuge consenuit cum virgine virgo maritus,*
Addictus studijs casta Diana tuis.

& denique Alphonsus II. Rex Castellæ, qui, ut idẽ Volaterranus refert, miraculis claruit. Quod uero ait, Matrimonium parere uirgines, egregie refellitur ab Augustino. Ad extremũ, responderem quibusdã auctoritatibus Conciliorum, & Patrum, quas pro se afferũt aduersarij, sed quia, vel male & extra rem citantur, vel male accipiuntur & intelliguntur, & mendacia proferunt, ab illis supersedeo: subijciam tamen quasdam communes solutiones, quibus Patrum dicta interpretari possunt. *Lib. 1.*

Primo, nos plures & expressiores auctoritates habemus, quod aduersarij fatentur: ipsi paucas, obscuras, & ex quibusdam sententijs non integre acceptis conquisitas; nos vero integros libros & opera in hunc finem suscepta, vt id demonstretur, quod nos contendimus. Hinc est, quod Martyr præsertim integros libros Patrũ damnet, vt lib. Ambrosij de virginitate, quod opus Hieronymus commendat, & lib. Hieronymi contra Iouinianum, quem mirifice laudat Augustinus: de quo impudẽter, Martyr ait, Iste uir Dei, vt homo deceptus est; & cur non tu, qui es uir diaboli, qualis si non esses, virum Dei non damnasses?

B

Secundo, interdum Patres vituperant & dãnant eos, qui continentiæ prętextu uituperãt nuptias, & ex nuptiarum laudibus sumunt coniecturam de continentia non approbata. Tertio, docent non esse quemquam ad continentiam cogendum, & aliquos abusus, aut nimiam seueritatem damnant.

C Quarto, interdum de hac re loquuntur, ut Paulus loquutus est, & ita ut Paulus accipiendi sunt: de illis, qui non possunt continere, quos monent, ut nubant: & quod non debent se castrare, qui uident se continere non posse, & se non habere continentiæ donum efficax: quod precibus impetrari potest. Quincto, aliquando non loquũtur de sacris uirginibus, sed de illis quę simplici sunt obligatæ uoto: quibus, uoto fracto, est melius nubere, quam perpetuo fornicari: docentque nuptias post hoc uotum fractum contractas, esse ueras. Denique, quæ afferuntur, sæpe ex antecedentibus & consequentibus non esse contra nos expresse demonstratur. Afferunt itaque imperfectas & truncatas sententias.

D

De paupertatis consilio. *Disput.* IX.

ON defuerunt olim, neq; nunc desunt, qui paupertatis uoluntarię consiliũ non probent, & contra eos speciatim latrent, qui paupertatem profitentur, & ut uiuant mẽdicant. Ita Gulielmus de sancto amore, Desiderius Lombardus, Gyraldus de Abbatis Villa, Vviclefus, Richardus Episcopus Armacanus sermone 4. denique Lutherus, & Brentius: quibus sese opposuerunt, Diuus Thomas, Diuus Bonauentura, Thomas Vualdensis, & alij. Aduersariorum rationes sunt multæ & uariæ, quas tamen in paucas conferam. *Anto. 4 p. sum t. 11. c. 7. Opus. 19. In apolog. Lib 4. art. 2.*

Cap.15. Primo afferunt quaſdam diuinæ ſcripturę auctoritates: in Deut. ſancitum A
Lib.11. c. 25. eſt. Omnino indigens, & mendicus non erit inter vos: quod etiam confirmauit Imperator, C. de mendicantibus. Et Sapiens, Melior eſt ſapientia cũ
Eccl.7. diuitijs, & vtilior videntibus ſolem: & Ariſtoteles ait, opes eſſe neceſſarias
Act.20. ad felicitatem: denique Dominus dicebat, Beatius eſt magis dare, quam accipere.
Eurip in Pliſthene. Secundo, quod eſt cauſſa mali non poteſt cadere ſub conſiliũ, nec voto firmari: at huiuſmodi eſt inopia propter quam multi, vt Sapiẽs ait, deliquerunt: ideo bonus ille Patriarcha orabat, & Salamon orãdum eſſe mo-
Pſal.108. nebat, Mendicitatem & diuitias ne dederis mihi. Et Dauid aliquando, tanquam quoddam magnum malum, malis mendicitatem cõminatus eſt. Qui etiam ſcriptum reliquit, Nunquam ſe vidiſſe iuſtum derelictum, nec ſemen
Pſal.36. eius quærens panem. Tertio, qui mendicitatem profitendo quærunt, impedimento ſunt, ne eleemoſyna fiat veris paüperibus; vt ſunt debiles, claudi, cœci, & illi qui non poſſunt retribuere, quos vocandos eſſe ad prandium B
Luc.14. aliquando Chriſtus monuit: & ordo caritatis poſtulat, vt eleemoſyna magis egenti fiat: at huiuſmodi non ſunt mendicantes, vt diſputat Armacanus: igitur. Quarto, redigere ſe ad mendicitatem eſt quoddam extremum, & om-
2.Cor.8. ne extremum eſt vitioſum: igitur. Propterea Paulus aliquando hac in par-
1.Tim.6. tu æqualitatem requirebat. Qui alio loco dixit, eſt autem quæſtus magnus, pietas cum ſufficientia. Confirmatur, quia qui ſecus faciunt, exponunt ſe periculo pereundi fame, Deumque tentare videntur: cũ non retineant media ordinaria: Nec Deo dicere poſſe videntur, Da panem quotidianũ, cum quem dederat, abiecerint. C

Denique, ſic vrgent, aut is qui mendicitatem vouet eſt pauper, & tunc nihil dare poteſt; & non ſecus faceret, ac ſi quis ægrotans voueret ſe ægrotaturum: aut eſt diues, & tunc, aut vult omnia in commune conferre, & tunc nihil aliud agit, quam ſibi de certiore victu prouidere, cum ex communi cumulo viuere velit; aut dat pauperibus ad maius meritum, vt ipſe poſtea ex eleemoſynis viuat; & tunc peccat contra fidem, quia nemo ſibi poteſt mereri, ſed ſolus Chriſtus meruit nobis; cui iniuriam faciunt, qui ſuis operibus mereri volunt; facit etiam contra caritatem, quæ præcipit, ne ſine neceſſitate alijs mendicando ſimus moleſti. Vt allata ſophiſmata explicentur, & veritas catholica defendatur, nonnulla ſtatuo fundamenta.

Primum, hæc vox pauper in diuinis literis tribus modis vſurpari ſolet. D Primo vocantur pauperes qui rebus aduerſis ſunt deiecti, atq; opreſſi: quo
Pſal.24. modo accepiſſe videtur Dauid, cum de ſe loquendo dixit, Vnicus & pau-
Vatab. Gerebr. per ſum ego, tribulationes cordis mei multiplicatæ ſunt; hoc eſt ab omnibus deſtitutus, & afflictus, vt aliqui traducunt, & exponunt. Secundo pauperes dicuntur, humiles, mites, & manſueti, qui parũ de ſe ſentiunt; vt apud
Cap.ult. Iſaiam, cum dicitur, Ad quem reſpiciam niſi ad pauperculum, & cõtritum. Poſtremo, qui ſunt opibus deſtituti, & rebus carent neceſſarijs. Horum duplex eſt ratio: alij ob rerum inopiam dure viuunt, & aliqua parte ab alieno pendent auxilio: alij qui penitus omnibus rebus orbati, hoſtiatim panem petunt, & mendicant, quos Italice, voce a græco fonte ducta, ptochos, vocamus;

A mus; est enim πτωχεύειν, mendicare. Rursus, dicitur aliquis pauper, vel re tantum, vel animo tantum, vel vtroque modo. Præterea, paupertas duplex est; altera qua aliquis premitur, sed eam non eligit: altera electa & libere suscepta: illam parit necessitas, hanc Spiritus fidei gignit, ad commutandum caduca cum æternis: illa pœna est peccati, ista vehiculum ad portum felicitatis: illam homines imperfecti fugiunt, hanc qui ad perfectionem aspirant, etiam fugientem sequuntur. Deniq; paupertas duplex est, altera philosophica, quam homines bonitate quadam naturæ amplexi sunt, vt a curis quas secum diuitiarum copia affert, liberi essent: quam amplexus fuit, & commendauit Diogenes in epistola ad Cratem Thebanum, Memento, inquit, paupertatis principatum a me tibi datum in omnem vitam. Tibi igi-
B tur opera danda est, ne hanc amittas, aut deponas, vt ab aliquo tibi auferri sinas. Tu velim putes pallium tibi leonis esse pellem, baculum clauam, peram autem terram ac mare, vnde alimentũ accipis, & tibi succurret quædam herculei animi elatio, omni optima fortuna præstantior. Quod si tibi carice & lupini supersunt, mitte obsecro.

Iodocus Damhouder. in enc. & uit. paupert. Theod. Zuin. lib. 3. c. 1. Stob. ser. 93. Aristoph. in Pluto.

Secundum fundamentum diuitiæ & rerum inopia, sunt e genere rerum quas indifferentes & medias vocant: quo fit ut eis, bene & male vti possimus. Et licet non sint per se bonæ; tamen, possunt esse instrumenta augendæ virtutis & meriti, ut in Iobo, qui ex utraque fortuna maxima emolumẽta cepit. Dum diues erat, non manducabat panis buccellam solus: quando rebus omnibus fuit orbatus, patienter tulit, Deumq; laudauit. Habent opes
C & inopia sua commoda & incommoda. Opes prosunt, quia præbent materiam liberalitatis, liberantque a cura quærendi victum; obsunt vero vt sollicitudinem conseruandi & dispensandi habent annexam. Pari etiam ratione paupertas commoda est, vt patientiæ uirtutis eximiæ exercendæ præbet occasionem, & a maximis curis liberat; incommoda uero, quia curam rerum necessariarum habet annexam. Et hinc est quod hę duę res apud profanos scriptores, & maxime apud Poetas nunc bene, nunc male audiũt. Cæterum, rationibus subductis, req; diligenter ponderata maiora sunt bona quæ uoluntaria affert paupertas, quam quæ diuitiæ: & minora sunt mala quæ paupertatem sequuntur, quam quæ diuitias comitantur, præsertim iis qui perfectioni, & rebus diuinis operam sunt daturi. Ideo in diuinis li-
D teris nunquam inuenies uituperatam paupertatem, diuitias uero & diuites maxime, similiter apud sanctos Patres: In paupertatis laudem, extat Canticum Fratris Iacoboni, simplicibus quidẽ verbis, sed sapientissimis sententijs conflatum, omnino lectione dignum. Quando sapiens dixit, Meliorem esse sapientiam cum diuitiis, noluit dicere, meliorem esse sapientiam cum diuitiis, quam sine, sed meliorem esse sapientiã cũ diuitijs, quam diuitias sine sapientia. Qui sensus colligitur ex codice hebraico, vbi non habetur comparatiua vox, Melior; & ita dicitur, Bona est sapiẽtia cum diuitiis; quia non potest dici mala sine diuitiis, vt diuitiæ sine sapientia: cuius rei subditur ratio, sicut enim protegit sapientia, sic protegit & pecunia. At, si loquamur de humana felicitate & de homine politico, de quibus intelligendus est Aristo-

Iodocus Damud. in paran.

Titelm.

Arist.li.1. polit. teles supra citatus, concedimus necessarias esse diuitias, cum uir politicus, A egeat pecuniis tanquam instrumentis ad sua munera obeunda in uita ciuili, quæ non sunt necessariæ illis qui in uita cogitationis, sibi ipsi uiuerent, aut in res diuinas incumberent. Cuius rei caussa, siquis omnia sua daret, vt quid modicum postea acciperet, beatius fecisse existimari deberet, quam si parum daret, vt nihil acciperet: similiter beatius est accipere temporalia, vt commodius possis dare spiritualia, quam nihil accipiendo, impediri a rerũ spiritualium administratione. Sed peteres, quonam iure is qui spiritualia ministrat, corporalia accipiat, cui petitioni sequenti satisfaciã fundamento.

1. Cor. 9. Tertium fundamentum, ministros euangelicos rerum spiritualium pro suis laboribus uictum accipere diserte docteque his locis suã caussam agẽdo probauit Apostolus. Primum a simili de militante, de pascente oues, & B de plantante uineam. Deinde ab auctoritate scripturæ de boue triturante, cui os alligandum non erat: Postea a iusto, siue a comparatione minorum, quia ministrat spiritualia, & recipit carnalia. Præterea a parium collatione, quia alij sunt participes bonorũ, igitur & qui ministrat: Præterea a Christi ordinatione, quod de euangelio uiuere debeat, qui euangelium administrat. Ex quibus intelligere licet, spiritualium rerum administros ex varijs capitibus posse ab iis quibus ministrant, necessaria ad vitæ commoda petere. Primum ex iustitia legali: est autem legalis iustitia, cum ex lege, vel pacto, aliquis ad aliquid alteri soluendum cogitur. Deinde ex iustitia morali & ex æquitate, vt accidit cũ unus pro alio sine pactione laborat, quo casu consurgit obligatio quædam ad compensandum laborem, sed qui be- C neficium accepit ad mercedem soluendam vi compelli non potest. Postremo, ex sola caritate. Sed peteres, cum Christus ordinauerit suos ministros

1. Cor. 9. ex Euangelio, idest, ex Euangelij prædicatione uiuere debere, quo nã iure, quod sibi debetur exigere possunt? Respondeo, quando ministri sunt ordinarij, quod accidit, cum populus iure suo potest ab eis administrationẽ requirere, tunc uicissim ministri ex iustitia legali, commoda temporalia possunt reposcere, Quia dignus est operarius mercede sua, vt ex allata Pauli do-

Mat. 10. ctrina manifeste cõstat: Et hoc pacto Apostoli poterant, & Episcopi possunt a fidelibus suorum laborum mercedem petere. Quando ministri non sunt ordinarij, ij, quibus ministratur ex sola æquitate ad labores compẽsandos sunt obligati, cum ex altera parte ipsi non possint ex legali iustitia ministro- D rum operã requirere. Qua ratione, qui populis non subditis & infidelibus ministrant, vt ministrabant Apostoli Iudæis uiuente Christo, & nunc nostri apud Indos, suorum laborum fructus possunt exigere, cum inter hos non sit legalis obligatio. Ex quibus intelligeres, Religiosos mẽdicantes qui ad docendos infideles a Pontifice mittuntur, potuisse pacisci cum Pontifice, vel cum populis ad quos mittuntur de mercede soluenda ad uitam sustentandam necessaria. Potuerunt etiam mitti, vt solum ex quadam æquitate sumptus peterent: cum non solus ordinarius minister, sed quicunq; alius sit sua

Lib. de opere Mon. cap. 21. mercede dignus, vt Augustinus docet. Cæterum, tam Pontifici, quam iis qui mittũtur, uisum est, vt solũ ex caritate petant, sicuti ipsi nõ ex debito, sed ex caritate

A caritate ministrant. Et quamuis cæteris paribus, eleemosyna danda sit magis egentibus, cum alias propinquiori, & meliori, & cui debetur ex iustitia dari debeat; tamen quibusdam de caussis, vt ex Hieronymo discimus, magis danda est religiosis, quam non religiosis magis indigentibus. Primo, si religiosus dederit omnia bona sua pauperibus, ex quibus par est eum uiuere non modo ex caritate, sed etiam ex quadam iustitia. Secundo, si laboret pro populo, concionando, sacra ministrando, & orando, ex qua parte aliquid ei debetur aliquo modo ex iustitia, licet ex sola caritate petat. Postremo ratione perfectioris vitæ, cum eleemosyta danda sit meliori, excepta tamen extrema necessitate, quæ semper præponderat minori necessitati. Et quoniam non facile cognoscuntur meliores, idcirco danda semper erit ei qui meliorem suscepit uitæ rationem, quam ei qui non ita bonam iniuit. *Contra Vigil. in fine.*

B

Quartum fundamentum, in quo explicandum est, quomodo attendendum sit medium in uirtutibus, quæ in medietate consistere dicuntur Mediũ itaque in uirtutibus dupliciter attendi potest, uno modo secundum rem, ita vt æqualitas sit in re ipsa, & hoc modo in sola uirtute iustitiæ quæ est ad alterum, attenditur medium: altero secũdum rationem & circunstantias, vt in aliis fit uirtutibus. Vt ecce, in liberalitate, medium non consistit, in dando plus, vel minus, vt unum, aut duo, sed in eo quod ratio recta dictat, pro ratione circunstantiarum personæ, temporis, & aliorũ attributorum, ex quorum uarietate, quod ratione unius est medium, ratione alterius erit extremum prodigalitatis, vel auaritię. Licet ergo omnia in alios distribuere possit esse extremum in patrefamilias, & in uiro politico, qui sibi & aliis necessaria prouidere debet: tamen non erit extremum in eo, qui mundo virtutis & perfectionis gratia renunciare velit, cui ob dictam caussam renunciare oportere ét Tullius, his uerbis docuit. Propterea quod, qui cõuenienter uicturus sit, ei & proficiscendũ est ab omni mundo, & ab eius procuratione. Ratione huius qui hanc vitæ rationem esset initurus, extremum essent, vel nihil dare, vel ex parte tantum. Peteret hic aliquis, an omnium bonorum, distributio sit medium volenti mundo renunciare, ante uotum, an post uotum; si primũ, ni faciat peccabit, cum uirtutis medio oppositum sit uitium, si alterum, igitur mendicitas sub uotum non cadet, cum nihil recte uoueatur, nisi ex se sit actus virtutis, cuiusmodi non erit ista elargitio, si contrariũ non habet. Expedita est responsio, quoniam, vt supra diximus, consilia Euãgelica non sunt actus specialium uirtutum, sed actus heroici & perfectissimi communium uirtutum, liberalitatis, castitatis, & obediẽtiæ, quibus actibus non opponitur contrarius actus uitiosus, sed actus minus perfecti: medium vero perfecti actus non habet extrema uitiosa, sed minus perfecta. Verum accedente uoto, fiunt actus necessarij specialium uirtutum, quibus specialia, & uera opponuntur uitia. *D.Thom. Arist. li. 5. eth.* *Lib. 3. de fin.*

C

D

Vltimum fundamentum, quoniam mendicantium vita non modo in doctrina, sed etiam in exemplo Christi fundata est, ideo non parui refert ad rẽ quam tractamus, uidere, an Christus solum fuerit pauper, an vere etiam mẽdicus, cum has duas hominum conditiones supra differre docuerimus. Et

quidem Armacanus existimauit Christum fuisse pauperem, non autem mé A
dicum: & pauperem non amore paupertatis, sed restrictione dominij, quod ei debebatur: Explico, putauit auctor iste, Christum successisse Adamo in dono iustitiæ originalis, cui tam repugnabat habere aliquid priuati, quam mendicare. Ita enim fuit rerum dominus, vt earum solum usum & necessaria habere potuerit, & ita nihil sibi arrogare poterat: rerũ siquidem diuisio per peccatũ introducta fuit. Cũ ergo Christus natus sit in originali iustitia, ideo propria bona non habuit, licet eius essent omnia ratione vsus, cuius tamen dominium restrictum fuit, cũ esset sub lege, nec ei mendicare conueniebat. Sed iste auctor hic tria inconuenienter docet, Christum non fuisse mendicum: non habuisse verum dominium eorum quæ sibi dabantur: & non fuisse pauperem, paupertatis amore, vt in positionibus docebo. B

Prima positio, Christus Dominus fuit vere mendicus. Primo probatur ex duobus Dauidis locis, in quibus de Christi mendicitate fit mentio, ego autem (in persona Christi diuinus loquitur vates) mendicus sum & pauper.
Psal. 30. et 108. Item, qui persequutus est hominem inopem, & mendicum: quibus in locis ponitur vox Hebraica, Ebion, quæ proprie mendicum significat. Et quod in illis de Christo sit sermo, patet; quia hi Psalmi a sacris scriptoribus citantur de Christo. Idem confirmatur expressa Pauli sententia, qua ait, Propter vos egenus factus est, Græce πτωχεύσε, idest, mendicauit, cum esset diues.
Heb. 9. Act. 1. 2. Cor. 8. Luc. 9. & 6. Deinde, ille est vere dicendus mendicus, qui domum non habet, vbi reclinet, qui ex aliorũ eleemosynis viuit, & in aliena domo versatur; at talis fuit Christus, vt ex historia constat Euangelica: igitur. In aliena domo cœnam C
fecit, in iumento alieno equitauit, & in alieno sepulchro sepultus fuit.

Secunda positio, Christus, non dominij restrictione, sed paupertatis amore fuit mendicus. Nam, dicat aduersarius, quis eum coegerit, vt sub lege esse voluerit? Et cum esset sub lege, nonne diues fieri poterat? & Rex etiam, si turbæ volũtati acquiescere voluisset. Et quomodo esset verum quod Paulus ait, fuisse gratiam Christi, vt mendicus fieret, si non ex amore, sed ex necessitate pauper fuit? Et si Paulus de Corinthijs dicit, Qui non solum facere, sed & θέλειν, idest, velle, hoc est voluntarie facere, vt Græci exponunt, nullo hortante, cur hanc perfectionem Christo non tribuamus?

Tertia positio, Christus fuit vere dominus eorum bonorum, quę ei ut mé
dico donabantur. Quod ergo Christus legitimum & politicum horum bo- D
norum dominium acceperit, saltem vna cum suis discipulis, ex eo colligere licet, quod de Iuda qui loculos habebat, dictum legimus, fur erat, & loculos habens: at non diceretur fur, si illorum bonorum nullus erat dominus: cum per naturale dominium, pecuniæ erogatæ non magis ad Christũ, quã ad alios pertinerent. His itaque quasi fundamentis positis, propius ad rem propositam accedamus. *Ioan. 12.*

Quarta positio, paupertatis voluntariæ consilium nullo modo in lege Euangelica est damnandum, sed omnino retinendum: est doctrina certa fide tenenda, quã sequentes cõfirmant rõnes. Primo, huc pertinet exemplum Christi recuperatoris, q̃ nostra caussa factus est voluntate mẽdicus: igitur & nobis

A nobis licebit pauperes fieri propter Christum. Quod si Armacanus dicat, hoc esse de numero eorum operum quæ non imitanda, sed miranda sunt; vt ieiunare quadraginta dies sine vllo cibo, hoc nihil est, quia hoc opus sine vllo miraculo fieri potest: tot autem dies sine cibo viuere non item. Adde etiam, quod Christus non dedit consilium, vt in ea ieiunandi forma ipsum imitaremur, sicuti ad perfectionem acquirendam, vt omnia abdicaremus.

Rursus idem confirmatur exemplo Apostolorum, qui omnibus relictis, sequuti sunt Christum, qui eis dixerat, Nolite possidere aurum, neque argẽtum in zonis, nec duas tunicas, &c. nec victum manibus sibi comparabant, sed ex ijs quæ ex liberalitate dabantur, viuebant. Quod si dicas, hoc vitæ genus fuisse præscriptum Apostolis ad tempus, dum in Iudæa prædicabant; B & fuisse reuocatũ, tum exẽplo Christi, qui postea loculos habebat: tum pręcepto, quando Apostolis, quos prius sine sacculo miserat, dixit, sed nũc qui habet sacculum, tollat, similiter & peram, hoc nihil est: quia, esto fuerit ad tẽpus; tamen cum sit res honesta & vtilis, seruari potest: quæ doctrina non fuit loco citato reuocata. Etenim illis verbis significatum est, tempore passionis eos in tanta futuros perturbatione & timore, in quanto ij sunt qui nemini etiam amicissimo fidunt, eosque ab omnibus deserendos esse, magistro, & pastore amisso: qui sensus ex antecedentibus & consequentibus verbis planissime colligitur. Quod autem Christus loculos habuerit, non pugnat, cum illa sententia, Nolite possidere aurum, &c. Quia, vt Nicolaus Papa docet, vtriusque vitæ exemplum præbere voluit, eius nimirum quę nihil omnino C habet, & eius quæ in communi possidet: Et ita vnam instituendo vitæ rationem, non destruit alteram. Neque, cum dixit, Nolite possidere, præceptum dedit, sed consilium ex parte Apostolorum, & eorum qui eos imitantur: oritur tamen inde ordinatio obligatoria ex parte eorum quibus ministratur; vt plane suam caussam agẽdo loco citato docuit Apostolus: ex quo clare colligitur, non fuisse præceptum, dum ait, se ista a Christo data potestate viuendi ex Euangelio, non vsum fuisse. Quod si dicas, Apostoli ex iustitia petebant, cum essent operarij, ergo non mendicabant, quid respondendum sit ex tertio patet fundamento. Aliquando itaque ex iustitia, aliquando ex æquitate, aliquando ex caritate petere potuere, ac petebant. Secundo, eadem positio probatur ex hac Christi responsione facta iuueni illi, qui cũ D se mãdata seruasse dixisset, subiecit, Quid adhuc mihi deest, si vis perfectus esse, vade, vende omnia quæ habes, & da pauperibus, & habebis thesaurum in cœlo, & veni, sequere me. Quod hic non contineatur præceptum, patet ex ijs quæ supra docuimus: & si esset præceptum, ad caritatem pertineret: caritas autem non requirit, vt omnia nostra bona alijs largiamur. Vnde non loquitur Dominus de perfectione necessaria simpliciter ad salutem, vt Pelagianus exponit: & ita quod illi deerat, non respicit salutem, sed perfectionem; vnde non dicitur, vnum tibi deest, vnde omnia, sed, si uis perfectus esse. Nihil ergo ei deerat ad salutem, sed ad perfectionem. Nec vera est expositio eorum, qui dicunt hunc locum intelligendum esse de animi præparatione, & verũ præceptum continere, ut est illud de altera maxilla præbẽda

Mat. 19. *1. Cor. 9.* *Luc. 22.* *Cap. exit. de uer. sig.* *1. Cor. 9.* *Mat. 19.* *Aug. epist. 89. q. 4.* *Guliel. de san. am.* *Melanch.* *Mat. 5.*

da percutienti vnam: Nam horum locorum vera intelligentia ex Christi, A
& sanctorum factis recte colligitur. Christus alteram maxillam, se percutienti non prębuit, nec etiam Paulus: ex quibus Augustinus colligit, satis esse ista præcepta seruare animi præparatione: quia re ipsa impleri non possunt, sine damno proximi & offensa Dei; vndę sat est, si patienter iniuria feratur. At vero consilium de rerum omnium abdicatione Christus & Apostoli, alijque viri sanctissimi re ipsa seruarunt: cum sine vllius damno & iniuria seruari possit.

Osiand. Nec etiam verum est, quod alius existimauit, esse hic quidem consilium,
Ioan. 20. sed illi soli iuueni datum. Quia, quod dictum est vni, intelligitur dictũ esse aliis, vt etiam illud, Pasce oues meas. Ideo aliquando noster legislator suis
Mat. 13. Apostolis dixit, Quod vobis dico, omnibus dico. Hunc sensum perceperunt B
Apostoli, qui postea subiecerunt, Ecce nos reliquimus omnia; similiter, omnibus dictum est, si vis ad vitam ingredi: si hoc dictum est omnibus, cur non etiã alterum quod sequitur, si vis perfectus esse? Vnde facile colligeres, hic non esse pręceptum huic soli iuueni datum, vt Martyr voluit; cum, vt est demonstratum, hic non contineatur præceptum, & quod vni est dictum, omnibus sit dictum. Euertit etiam omnino istorum expositionem, quod Apostolis dicentibus, se omnia reliquisse, & petentibus, Quid ergo erit nobis, Dominus nihil promittere debuisset, si illi soli iuueni consilium, aut præceptum datum fuisset.

Rursus nec admittenda est Caluini expositio, quam etiam Martyr amplectitur: dicunt enim isti, iuuenem illum mentitum fuisse cum dixit, se omnia C
mandata seruasse, & ideo Christum ei dixisse, si vis perfectus esse, non vt ad hoc faciendum eum hortaretur, sed vt proposita re impossibili, disceret se mentitum fuisse; vt si iactanti suam doctrinam, diceretur, Dic quot sunt in cęlo sidera. Quod autem ille non omnia mandata seruauerit, ita probat Caluinus: quia, si seruasset, caritatem habuisset, qua qui est præditus, libenter pro Deo, omnia abijcit: at ille audita Domini sententia, mœrore affectus est: igitur. Sed ista expositio pugnat cum eo, quod dicitur, Dominum istum iuuenem dilexisse, qui non diligit, ut ipse alibi docet, eos qui eius mandata non seruant: Nec qui ex toto corde diligit, vt supra demonstrauimus, tenetur facere omnia: ac proinde ei non absolute imperauit, vt omnia vẽderet; sed sub conditione proposuit, si vis. Nec ualet, si dicas, eum fuisse obligatum ad per- D
fectionem, vt ex doctrina supra allata, planum est. Vnde, alia est perfectio simpliciter necessaria ad salutem, alia ad eminentem quendam beatitudinis gradum. Atque ex dictis colligeres, non esse admittendam expositionem illam, quam iure Chrysostomus reijcit, iuuenem illum, non animo discẽdi, sed tentandi Dominum interrogasse; cum ex tribus euãgelistis qui hanc historiam narrant, nemo eum vituperet: nec a Christo fuerit reprehẽsus, quia alias cũ tentatoribus, leniter agere non solebat, vt cum hoc egit iuuene. Denique, non malo animo accessisse, ex eo intelligi licet, quod tristis abijt. Postremo hanc doctrinam confirmabunt, quæ sequenti positione dicam.

Quincta positio, paupertatis mendicitatisve votum Deo nuncupare licet.

Primum

A Primum demonstratur hæc veritas, auctoritate scripturæ, Apostoli Domino dixerũt, Ecce nos reliquimus omnia, & sequuti sumus te, quid ergo erit nobis? ex quibus uerbis Augustinus hanc ueritatem colligit; & hanc sentẽtiam ad Monachorum institutum transfert, ut etiam Bernardus, & recte quidem: cum id omne Deo recte voueatur, quod ex eius doctrina bonum esse nouimus, eiusque discipuli fecerunt. Adde, quod censendum est Christum hortatos fuisse suos discipulos ad amplectendam paupertatem perfectam, qualis est illa quæ uoluntarie est suscepta, & ne facile abijciatur, est uoto firmata. Actorum capite quarto, Multitudinis credẽtium erat cor unum, & anima vna, nec quisquã eorum quæ possidebat aliquid suum esse dicebat, sed erant illis omnia communia. Quod autem ex uoto hoc modo uiuerent, docet Au- *Epist 89. c. 4. In ps. 103. conci. 3. Declam. super hoc loco. Ser. 1. de cõmuni uita cleric.*

B gustinus, & confirmat ratio paullo ante allata: quam rursus corroborares, ex facto Ananiæ & Sapphiræ, qui fraudarunt de precio agri, de quo dicitur fuisse in eorum potestate vendere, & ita ex consilio obtulerunt. Quod, cum uoto obtulerint, ex eo patet, quia mentiti sunt Spiritui sancto, ob fidem nimirum datam, & promissionem factam. Hoc idem colligi potest ex graui pęna, qua affecti sunt: quæ sane grauior fuit, quam quæ simplici mendacio, vel auaritiæ debebatur: igitur. Adde expositionem Patrum, qui ad veritatẽ propositam confirmandam hoc loco utuntur; ut Chrysostomi hom. 12 in Apostolorum acta, Hieronymi epistola ad Demetriadem, Augustini sermone 27. de verbis Apostoli, Fulgentij epistola de debito coniugali, Oecumenij in hunc locum, Gregorij epistola ad Venantium. Vnde Arator hunc in mo- *Cap. 8. Lib. 1. epist. 33.*

C dum hanc rem carmine exposuit.

- - - - Sed quod mutata voluntas
Falsi crimen habet: cumque est iam cautio voti
Stare decet, nec velle prius violare sequenti.

Postremo ad idem confirmandum affertur hic locus, Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum cœlorum: quem locum exponendo Caluinus ait, per pauperes, intelligi afflictos: sed ista expositio non est consona cum doctrina Patrum, qui aliter exponũt, nec cum scriptura: quia apud Lucam, pauperibus opponuntur diuites, cum dicitur, Væ vobis diuitibus: adde etiam, quia ista beatitudo coincideret cum secunda, uel cum ultima. Augustinus, & Chrysostomus per pauperes, intelligunt humiles, quæ explicatio

D est quidem uera, sed non primario intenta. Illa uero interpretatio quæ intelligit de pauperibus actu, & non affectu, omnino explodenda est, & a Patribus exploditur: adde, quod esset quædam beatitudo mundana, & non ex spiritu, id est, ex electione. Ideo non dicitur simpliciter pauperes, sed additur, spiritu. Alij exponunt, de pauperibus affectu, quę bona est; sed melior & magis intenta hæc alia, quæ est Ambrosij, Hieronymi, Bedæ & aliorum, Beati ergo uocantur qui propter Deum paupertatẽ eligunt; ac proinde sunt etiam humiles, cum diuitię elationem fere gignant. Pauperes, inquam, spiritu, hoc est ex animo, & quia nihil de se sentiunt: & non solum affectu, sed etiam re, pauperes: nã græce, est ptochos, id est, egenus, quam etiam significationem vox latina agnoscit. Huc facit pręmium huic beatitudini propositum re- *Abulens. Lyran. Iansen.*

gnum

gnum cœlorum. Denique, censendum est eam paupertatem Christum beatam uocasse, quam ipse animo & re professus est: quam imitari, & uoto confirmare licere, quis prudens neget? Deinde, eandem ueritatem confirmares ex perpetua traditione ecclesiæ, quam Patrũ testimonia demonstrant; ut Vrbani 1. epistola sua decretali: Basilij in constitutionibus monasticis, Hieronymi epistola 22. ad Eustochium, Augustini in psalmum 25. Cassiani de institutis renunciantium, & denique Concilij Aurelianensis 1. Can. 21. Accedat auctoritas Pontificum, qui mendicantium uitam approbarunt, ut Innocentius III. Honorius III. Gregorius IX. Innocentius IV. Alexander, & Nicolaus IV. & Ioannes XXII. & Concilium Lugdunense atque Constantiense: vt omittam omnium fidelium consensum, & eorum qui hoc genus vitę professi sunt, quorum multi miraculis claruerũt. Sexta positio, huic consilio repositum est præmium supernaturale. Patet primum ex illis verbis, Quoniam ipsorum est regnum cœlorum: & iuuenis ille, cui dictũ fuit, si uis perfectus esse, petierat, Quid sibi faciendum esset, vt vitam æternã possideret: eidem dictum est, Thesauros habebis in cœlo: Et Apostolis petentibus, Quid ergo erit nobis? respõsum fuit, Sedebitis & vos super sedes duodecim, iudicãtes duodecim tribus Israel, nimirum tanquam Christi assessores, etiam iustis præmia assignando.

Cap. ult. *Lib. 4.* *Cap. 13. & 37.* *Mat. 19.*

A B

Ad primum; quod attinet ad primam auctoritatem, in primis certissimũ est, ibi nõ prohiberi mendicationẽ, cum eodem loco dicatur, Non deerunt pauperes in terra. Nec placet responsio Lyrani, dicentis in prioribus verbis prohiberi publicos mendicantes, in posterioribus vero agi de pauperibus; qui etsi aliorum egent ope, non debent tamen mendicare, sed a diuitibus eis subministrãdum est: quoniam in hebraico codice, vtrobique est eadem vox Ebion, quæ proprie mendicum significat. Adde quod inter Hebræos multi erant mendici. Dico igitur in prioribus verbis promitti a Deo tantam rerum vbertatem, vt nullus sit futurus mendicus: cuius rei statim subijcitur ratio, Quia benedicet, hoc est rerum abũdantiam dabit, tibi Dominus. Nec huic promissioni aduersantur verba illa, Non deerit mendicus: Quoniam promissio erat conditionata, si audirent vocem Domini, & custodirẽt vniuersa, quæ iusserat; quæ non seruabãt, ac proinde non omnino abundabãt. Rursus respondent alij, in dicta lege prohiberi mendicitatem, nõ respectu pauperum medicantium, sed respectu diuitum, vt prouideant, ne qui mendicare cogantur. At cum ibidem præcipiatur diuitibus ut mendicis dent eleemosynam, nec Iudæi a Christo unquam reprehensi fuerint, quod hanc legem non seruauerint, cum tamen, vt ante diximus, apud eos reperirentur mendici, præcedens responsio uidetur esse firmior. Quod attinet ad leges ciuiles, latæ sunt contra medicantes ociosos: alia loca iam explicuimus: Ad secundum, negamus mendicitatem uoluntariam præbere caussam mali, loca quæ ad confirmationem afferuntur, intelliguntur de inuoluntaria mendicitate, & ratione hominum imperfectorum, & secundum communem hominum uitam, & maxime eorũ, qui in antiqua lege uixere, qui imperfecti fuere. At uero viri perfecti, qui una cum Paulo sciunt abundare &

Luc. 16. & 18. *Ioan. 9.* *Act. 9.* *D Thom. opusc. 19.* *Chrys.* *August.*

C D

A re & penuriam pati, vt Iobus & Tobias norunt, neq; diuitiis neque paupertate ad peccandum permouentur; cum tamen de diuitiis Isocrates scripserit esse magis improbitatis, quam probitatis ministras. At imperfecti homines cum paupertaté sustinere nequeant, eam habét pro maxima pœna, q̃ Dauid improbis imprecabatur. Quod de uiro iusto dixit, eum panem non quærere, a quibusdam intelligitur de pane spirituali: Alij, vt Lyranus & Caietanus, intelligunt, pro vt plurimum accidit: Alij, vt Titelmanus per figuram Zeugmatis repetunt, adiectiuum, derelictum, vt sit sensus, Non uidi iustum derelictum, nec semen eius, hoc est eius posteros & nepotes ita uidi derelictos, mendicare panem, hoc est, quæ ad uictum pertinét, quin Deus eis subministrauerit necessaria: Hebræi subintelligunt omnino, in totum. Deni- *Hier.* *August.* *Paul. Burgen.*
B que, sunt qui hunc locum exponant priuatim de homine eleemosynario, qui crebras habet promissiones de diuina cura & fauore: quibus fauet Hebręorum idiotismus, qui nomine iusti, uirum in pauperes beneficum, & nomine iustitiæ eleemosynam designant. Vnde apud illos qui pro pauperibus eleemosynam petunt, dicunt, zedacha, zedacha, idest, iustitia, iustitia. Ad tertium, soluitur ex doctrina allata in tertio fundamento: &, si concluderet, non solum urgeret mendicantes, sed omnes qui bonis communibus uiuunt, & non sunt cæci, nec debiles: cum religiosorum communia bona sint ex fidelium eleemosynis collecta. Quare, multo magis religiosi qui nō mendicant pauperes fraudarent, cum magnos redditus habeant, quam mēdicantes qui nihil possident. Illud de claudis & cęcis, intelligendum est *Genebr.*
C cum particula disiunctiua, siue sint claudi, siue cęci, modo indigeant. Et cū nemo fere sit ita calamitosus, qui nō possit aliquid retribuere, quod dicitur de retributione, intelligendum est de illis, qui non possunt par pari referre & ad simile conuiuium inuitare: vt moneamur bene facere, non spe beneficij recipiendi, ne videamur magis fœnerari, quam eleemosynam dare, vt seruetur illud a quodam sapienter dictum, Da cœcus, accipe oculatus. Ad illud de ordine eleemosynæ faciendæ, supra diximus.

Ad quartum, quod dr̃ de uitioso extremo, & de æqualitate, soluitur ex dictis. Nec mendicantes exponunt se periculo pereundi fame, quia dum sua elargiuntur, norunt sibi non defutura necessaria, cū scriptū sit, Deum non deesse iis qui eum timent, & Christus id suis Apostolis promiserit, & re ip-
D sa comprobauerit, cum eis nihil de fuerit, cum sine sacculo & pera eos misit: Quo fit vt Deum non tentent, cum habeant necessaria ad uitam sine miraculo, q̃uis nō sine priuata Dei cura. Et cū nihil sibi reseruauerint, vt Christū sequantur, vere ei dicere possunt, Da nobis quotidianum panem, cum hæc petitio aptius usurpetur ab eo qui nihil habet, quā ab eo qui aliquid possidet. Ad quinctum, quod attinet ad primum membrum, etiam pauperes dare & uouere aliquid possunt, vt recte docet Augustinus, cum uouere queāt quidquid acquirere queunt. Nec est par ratio de ægritudinis uoto, cum Christus non suaserit reiiciendam esse sanitatem, sicuti diuitias; adde, quod tenemur sanitatem curare, ne nostri interitus caussa esse uideamur; non tamen sumus obligati ad diuitias parandas. Ad primum membrum, secundi mem- *Cass. colla. 2. c. 6.* *Ep. 89. q. 4*

di membri, qui in commune confert, est uere pauper, cum nullius rei sit do A
Act. 4. minus, quam paupertatis formā illi primi & perfecti Christiani elegerunt: alterum vero membrum est omnino falsum, vt patet ex doctrina supra de bonorum operum vi allata, alias perperam Christus suasisset, vt omnia eius caussa daremus pauperibus. Nostra itaque merita cum Christi meritis non pugnant, sed ab illis vim habent suam. Nec qui mendicant caritatem uiolant, cum neminem ad dandum cogant, sed potius bene merendi occasionem præbent.

De consilio obedientiæ. *Disp.* X.

SI nostri temporis hæretici quantum Deo obedientia placeat, B animaduertere uoluissent, profecto nunquam hoc optimum de obedientia consilium, eiusque uotum oppugnassent. Quantum autem Deus hanc uirtutem a nobis requirat, tunc plane
1. Reg. exposuit, cum dixit, se magis obedientiam velle, quam sacrificium, quam qui Deo uouent, ei holocaustum supremum sacrificij genus, offerunt. Sed iam uideamus, quam leuibus & infirmis rationibus hāc optimam legis Euangelicæ partem, impij & Deo & hominibus inobediētes homines euertere conentur. Primo, qui hominibus obedire uolunt, idque se facturos uouent, faciunt contra Paulum dicentem, Noli fieri serui hominū igitur reiiciendum erit obedientiæ consilium quo hominibus nos seruituros uouemus. Secundo, qui se uni tantum præposito obediturum uouet, C facit contra doctrinam diui Petri præcipientis, vt omni humanæ creaturæ subiecti esse velimus propter Deum: isti enim ab aliorum obedientia se subtrahunt, vt vni tantum obediant.

Tertio, qui in religionibus præsunt liberi sunt ab obedientia, quam vouerunt, & hoc sine vlla dispensatione; igitur, ait Lutherus, indicium est, nullam fuisse voti vim apud Deum.

Quarto, diuus Paulus potius monet, vt inuicem superiores arbitremur: non igitur debemus nosipsos alijs per obedientiam subijcere. Confirmares hoc argumentum ex insita a natura, etiam bene instituta, appetitione; qua potius alijs præesse, quam subesse uolumus; huc facit hæc M. Tullij sententia, Huic ueri uidendi cupiditati adiuncta est appetitio quædā principatus, D ut nemini parere animus bene informatus a natura uelit. Postremo, quo argumento probatur adolescentes non posse uouere obedientiam sine consensu parentum: quia habent præceptum naturale & diuinum de obediendo parentibus, quod ubique & semper obligat: & confirmatur ex Paulo di
Colos. 3. cente, Filij obedite parentibus in omnibus.

In hac difficultate Lutherus & Caluinus dicunt adolescentes non posse admitti ad uota monastica, nisi post annum quinquagesimum, uel septuagesimum, aut octogesimum, & filios inuitis parentibus non esse in monasteria recipiendos: At ueritas catholica aliter docet, ut consequentibus positionibus docebo.

A Prima positio, obedientiæ consilium, & eius uotum nullo modo in lege christiana sunt damnanda. Est doctrina fide tenenda, quæ sic probatur. Primo illud Deo promitti, & voto cõfirmari potest quod Deo maxime placet: huiusmodi est obedientia, vt ex loco supra citato patet: igitur. Quod si dicas, solum concludere de obedientia Deo exhibẽda, hoc nihil est; quia qui obedientiam homini præstanti, ob Dei gloriam, & vt magis Deo obediant id faciunt. Confirmatur: illud approbandum est, quo quis maxime seipsum abnegat, ad quod faciendum Christus nos hortatus est: at hoc maxime fit ab illis qui obedientiam profitentur: igitur. Secundo, iuueni ad perfectionem acquirendam a Christo excitato, nõ solum dictum fuit, vt omnia venderet, sed etiam, vt Dominum sequeretur. Quod hic detur consilium pa-
B tet ex dictis: quia præcesserunt hæc verba, si vis pefectus esse. Quod etiam designetur obedientia, patet: quia sequi Christum, est eum imitari: ipse autem factus est obediens vsque ad mortem: & hoc esse Christum sequi, ipse plane exposuit, cum dixit, Qui vult venire post me, abneget semetipsum, & tollat crucem suam, & sequatur me. Abnegare semetipsum profecto nihil aliud est, quam suæ renunciare voluntati, iudicio, atque affectibus. Quo loco notandum est, duplicem esse obedientiam: vnam communem omnibus fidelibus ad salutem consequendam necessariam, per quam diuinam volũtatem per mandatorum obseruationem obediendo exequimur; de qua loco proxime citato fit mentio: quod patet ex eo, quod subditur, qui amat animam suam, perdet eam: perditio autem saluti respondet. Verum ex hoc lo-
C co colligitur etiam altera obedientia vniuersalior, & perfectior, de qua alibi in diuinis literis fit mentio: quæ consistit in obediendo in omnibus rebus, etiam non necessarijs, quam is amplectitur, qui omnino seipsum per obedientiæ consilium abnegat. Qui ergo extra articulum necessitatis in ijs quæ sibi libera sunt, se abnegat, is perfectionis & consilij viam ingreditur. Neque erit omnino perfecta obedientia, nisi fuerit voto confirmata: cum facile is non obediat, sed suum sequatur iudicium, qui cum promissione facta Deo, suę uoluntati non abrenunciat. Et is demum crucem suam tollit, crucique affixus est, qui quo vult pergere, & quod cupit facere non potest, nisi ab alio moueatur.

Phil. 2.
Mat. 16.
Mat. 19.
Luc. 18.
Cassia. li. 4. de insti. canob. c. 35

Tertio, idem confirmare licet exemplo filiorum Ionadab, qui in diuina
D pagina laudantur, quod aliqua præstiterint, ut obedirent patri suo, in quibus non tenebantur obedire, vt quod uinum non biberent, agros non sererent, nec habitarent in domibus; ob quæ opera remunerationem a Deo acceperunt: ergo si hoc gratum fuit Deo, ei offerri poterat. Quod si Martyr dicat, licet Deus hoc illis non præceperit; præcepit tamen vt parentibus obedirent, quibus dum obeditur, id fit quod diuino est præcepto mandatũ; hoc nihil est: Quoniam ista admissa expositione, ratio quam facit Deus ab istorũ obedientia sumpta, ad reprehendendum populum Hebręum, quod sibi nõ obediret, infirma esset. Quia, si illi diuino præcepto obstricti fuissent, obedire patri in dictis rebus, nulla esset oppositio, & repugnantia inter Deum & creaturam, quoniam filij Ionadab obediuissent Deo, & Populus nõ obediuisset

Ier. 35.
Lib. de uotis.

uisset Deo. Vis ergo argumenti, quod Deus facit, in hoc est sita, illi obediue- A
runt homini illis in rebus in quibus propter meum mandatum non erant obligati: Populus autem non obediuit mihi in illis rebus quas ei præcipio, & ex præcepto seruare tenetur. Propterea recte Rabanus scriptum reliquit, istos filios plus fecisse, quã lex diuina requirebat. Adde ẽt, quod ni aliquid egregium fecissent, nec laudati fuissent, nec præmium suæ obedientiæ reportassent. Cum ergo filij non teneantur omnibus in rebus obedire parentibus, cum ad annos pubertatis peruenerint; sintque sui iuris in ijs quæ ad vitæ genus eligendum pertinent, alias enim a seruis non differrent, aliquid amplius obediendo præstare possunt, quam quod ex diuino mandato tenẽtur. Quarto, rationi consentaneum est, & expedit, scripturaque monet, vt B
Prou.3. qui uolunt in communi uita uiuere, aliquem ducem habeant, cui obediant, cum scriptum sit, Obedite præpositis uestris: igitur cum hoc sit utile & re-
Luc.10. ctum, recte uoueri poterit. Quincto, idem confirmatur perpetua Ecclesiæ
Heb.3. traditione Patrum monumentis confirmata. Siquidem in ecclesia semper fuerunt, qui uitam religiosam in uoto obedientiæ fundatam, professi sunt vt constat ex Basilio in constitutionibus monasticis, ex Hieronymo, epistola ad Eustochium, & ad Rusticum, qui locus est illustris, ex Sulpitio de Lau
Cap.23. dibus diui Martini: ex Augustino, libro de moribus Ecclesiæ: ex Cassiano, li
Cap.31. bro quarto, de institutis renunciantiũ, qui speciatim de uoto meminit, & de
Cap.53. nique ex Gregorio, homel. 20. in Ezechielem. Postremo huius obedientiæ opera miraculis illustrata fuere, vt ex Sulpitio, & Cassiano locis citatis co-
Li.4.c.23. gnoscitur, quorum nonnulla a Marco Marulo lib. 4. de institutione beatę vi C
Greg. li.2. dial.c.7. tæ capite 3. recensentur. Secunda positio, ad uotum obedientiæ nuncupãdum, non est necesse expectaré tam longum tempus, vt hæretici dicunt; sed satis est, si adsit plenus liberi arbitrij usus. Nam, vt scriptura docet, Bonum
Thre.3. est uiro cum portauerit iugum ab adolescentia sua: & Dominus dixit, Sinite paruulos uenire ad me. Adde exempla sanctissimorum hominum. Ioannes Baptista a puero in eremum secessit, item Antonius, Paulus primus Eremita, Hilarion, Benedictus, Franciscus, et alij, qui etiam adolescentes ad hóc vitæ genus admiserunt. Idem diceres de multis Virginibus: & Christi mater adolescentula uouit, vt supra probauimus. Adde auctoritaté Patrũ, Athanasij, libro de humanitate Verbi, Ambrosij libro tertio de Virginibus, Hieronymi epistola ad Eustochium, & denique Augustini, libro de sancta vir- D
ginitate. Verum ad professionem solemnem, illud tempus expectãdum est,
Cæsaraug. cap ult. quod ab Ecclesia difinitur. Concilia quædam iusserunt expectari annum 40. in professione a muliere facienda; alia, vt Carthaginense 4. annum 25.
Agathen. can.13. sed Mileuitanum declarauit Virgines etiam ante posse ad professioné ad-
Can.26. mitti, si necessitas vrgeat. In summã, minor ætas, ex communi sententia, est
Cap.ad nostram & significatũ, de regular. annus 14. Sed Concil. Tridentinum statuit, ne fiat ante annum 16. quod tẽpus olim definiuerat Basilius, vt ex Concilio Trullano discimus. Quod si obijcias concilium Romanũ celebratũ sub Syluestro, vbi determinatur tẽpus 42. annorum, dicerem numerum esse corruptum, cum tale tempus non
Cap.40.
Can.10. sit rationi congruum & a consuetudine, aliorumque conciliorum sanctionibus

A nibus dissentiat. Vel dicas, Concilium non loqui de omnibus virginibus sed de illis duntaxat, quæ ante professionem virum petierunt, vt ex uerbis Concilij intelligi potest, quæ diutius, quam aliæ probandæ erant. Quod Gregorius aliquando dixit, sanctimonialem non debere velari ante annum 60. de Abbatissa loquitur. Quod autem Paulus de adolescentioribus viduis uitandis, aut reiiciendis (ut vox græca sonat.) dixit, intelligitur de non admittendis adolescentioribus in numerum earum, quæ alebantur ab Ecclesia, vt etiam supra adnotauimus. Quod si Martyr dicat, si illæ arcebātur ob periculum incōtinentiæ quam uouebant, cur non ob eandem caussam arceantur etiam a uoto? Responderem, quia multo turpius erat, & maius scandalum præbebat ea, quæ publice alebatur, si uotum non seruasset. *Epist. 11. lib 3.* *1. Tim. 3.*

B Tertia positio, iuuenibus, etiam inuitis parentibus, votum obediētiæ in aliqua religione profiteri licet: modo venerint ad annos pubertatis, qui annus in masculis est 15. in feminis 12. & parentes non sint in tali necessitate constituti, ut sine filiorum auxilio uiuere non queant. Primum, ad hanc ueritatem confirmandam faciunt illa diuinæ scripturæ loca, quæ hortantur ad suos relinquendos, ut liberius Deo seruiatur, & qui hoc fecerunt, laudantur ut Abraham, & Leuitæ. Huc facit, quod Christus ei Iuueni, quem ad se uocauerat, non concessit vt ad parentem sepeliendum iret, & aliquando dixit, qui amat patrem, vel matrem plusquam me, non est me dignus. Deinde, confirmatur auctoritate Concilij Toletani X. & Triburiensis, & Clemētis III. Quibus accedit Patrum auctoritas, Chrysostomi lib. 3. contra vituperatores vitæ monasticæ, ad finem: Theophylacti cap. 19. in Ioannem, in illa uerba, Ecce mater tua; Hieronymi epistola ad Heliodorum, qui locus est insignis: Ambrosius lib. 3. de sancta uirginitate: Augustini epist. 38. Gregorij homelia 37. in Euangelia, Bernardi epist. 3. denique Beati Tho. qui & verbo & exemplo hoc docuit, cum matre & fratribus repugnantibus religionem sit ingressus. Postremo accedat optima ratio ex Ambrosio sumpta, si licet parentibus inuitis maritum, aut vxorem eligere, cur etiam iisdem repugnantibus, non liceat Deo se totum dicare? cum diuinus spiritus dicat, Audi filia, & uide, & inclina aurem tuam, & obliuiscere populum tuum, & domum patris tui. Similiter si licet post matrimonium contractum, non tamen consummatum, vxorem inuitam relinquere, & ad religionem transire cur etiam id non liceat filiis iam liberis? cum magis sit obediendum Deo, quam hominibus, cui profecto ex gratia singulari, interna uocatione uocanti obediendum erit, cum nulla urgeat ratio in contrarium, vt ex earum solutione patebit. *Cap. 1. de reg lib. 6.* *Can. puella 20. q. 2.* *Gen. 12.* *Deut. 33.* *Psal. 44.* *Mat. 10.* *Cap. ult.* *Can. puella 24.* *In epis. ad Ephes. c. 6* *Psal. 44.* *Act. 5.*

C

D

Ad primum, alias hunc locum explicuimus, non fiunt serui hominum illi, qui vt melius & securius Dei uoluntatem faciant, se sua propter Deū voluntate priuant, & quasi per holocaustum se totos Deo offerunt: Ad secundum, non præcipit Petrus, vt omnibus simplicet pareamus, cum hoc sit impossibile: quia si omnes obedire deberent, non esset qui præciperet, & ita, per omnem humanam creaturam intelligit eos, qui potestatem imperandi habent; vnde subiicit, siue Regi, &c. Ad tertium, cum aliquis eligitur in

præpo-

præpositum non est liber a uoti obligatione, sed solum cessat obligationis A vsus, quia non habet superiorem cui obedire debeat, vel materiam, in qua se exerceat. Vnde peracto munere, ad obediendum reuertitur.

Ad quartum, eo loco monet nos Apostolus, vt per humilitaté existimemus omnes esse nobis superiores, meliores nimirum, & perfectiores; non vt habeamus omnes tanquam Principes: vnde ait, Per humilitatem inuicem superiores arbitrantes. Ciceronis locus, si integre citetur, a nobis est; nam cũ dixisset, homines naturæ appetitu nemini parere velle, subdit, Nisi præcipienti, aut docenti, aut vtilitatis caussa iuste & legitime imperanti: ex quo animi magnitudo existit, humanarum rerum contemptio. Ad quinctum, filij non sunt obligati obedire parétibus omnibus in rebus simpliciter; sed B
Gal. 4. in omnibus ad quæ patria potestas pertinet. Vel dicas, Paulum loqui de filijs qui in ætate sunt puerili; in qua qui est, ut idem alibi docet, non differt a seruo. Atque hæc sunt quæ de consilijs euangelicis, euangelicaque lege in præsentia tractanda nobis fuere.

Qua autem ratione diuinæ leges, hoc est scriptum diuina explicanda sit: in libris Diuinarum institutionum quos, fauente Deo, in lucem daturi sumus, plenissime explicabimus. Et cum in hac suscepta de omnibus legibus tractatione nihil nobis dicendum pro nostro instituto restet; huic operi, gratias summo Legislatori Deo, qui incipere & perficere nobis dedit agendo, finem facimus.

FINIS.

Laus DEO *Opt. Max. & Beatæ Virgini Annunciatæ.*

VENETIIS, M D XCVIIII.
Apud Ioannem Guerilium.

colorchecker CLASSIC

calibrite